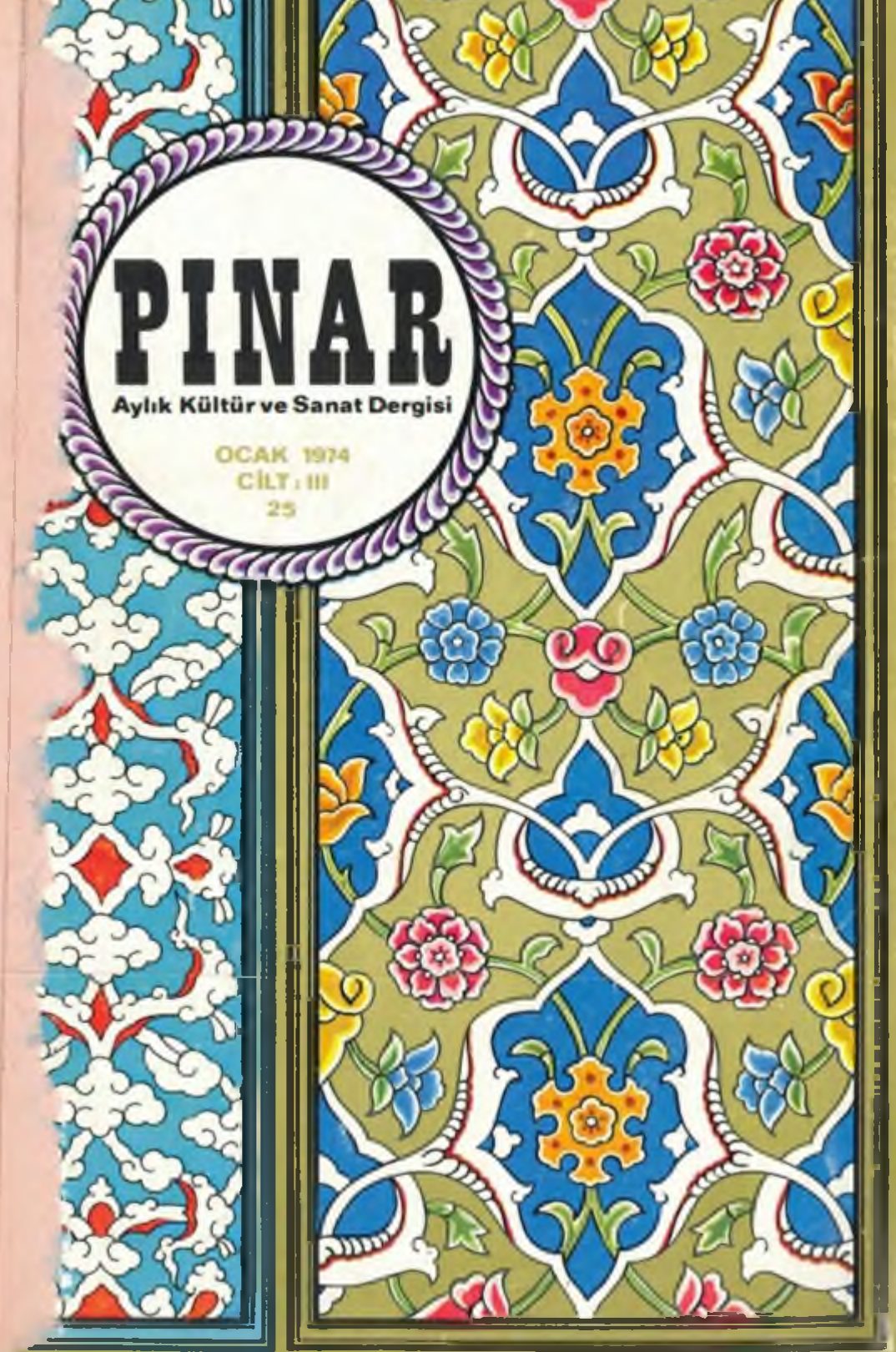

PINAR
Aylık Kültür ve Sanat Dergisi
OCAK 1974
CİLT : III
25

PINAR
Aylık Kültür ve San'at Dergisi

SAHİBİ
Muzaffer TETİK

Yazı İsleri Mesul Müdürü
Gazi ALTUN

Yönetim Yeri :
Nuruosmaniye Cad. No: 8/3
Cağaloğlu — İSTANBUL

Kapak Kompozisyonu
Saim OKAN

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir. Gönderilen yazılar iade edilmez. Her yazıdan sahibi mesuldür.

İlân
Pazarlığa tâbidir

Abone :
Yıllık (12 sayı) : 45 TL.
6 aylık (6 sayı) : 23 TL.

Oğretmen ve öğrencilere abone :
Yıllık (12 sayı) : 40 TL.
6 aylık (6 sayı) : 20 TL.

Dizgi - Baskı - Cilt
OTAĞ MATBAASI

Kapak : ÇETİN OFSET

Posta Çeki No : 20081779

Ocak 1974

Cilt : III — Sayı : 25

Fiyatı : 4 TL.

Her ayın ilk haftası çıkar.

BU SAYIDA

1 — Pınar'ın Kapağı Üzerine
Saim OKAN
2 — Sanatta Millîliğe
PINAR'DAN
3 — Süleyman Nazif
M. Akif AK
4 — Günüdür
M. Nuri DOĞAN
5 — Cemiyet Haberleri (!)
İşte Böyle... Milletin Yaşayışı
Mehmet TAÇDİKEN
6 — Hoyratlar
Şükrü ÜNAL
7 — Gün Olur
Ahmet EFE
8 — Meclisi Mebusanın Son Toplantısı
İsmail NAKİLCİOĞLU
9 — Cihan Kavgasında
Necati AYKAN
10 — Fıkralar
M. Ali TAŞCI
11 — Yahya Kemal Beyatlı
Mehmet BÖLÜKOĞLU
12 — Halk Şiiri
Hasan ERDEN
13 — Sedef İşlemecilik Üzerine Mülâkat
Koray ERTEN
14 — Su Kasidesi
FUZULİ
15 — Saat Dört Olmustu...
Tahir YÜKSEL
16 — Ölüm Acısı
Necati TAMER
17 — Sanat Sohbeti
18 — Okullardan Sanat Haberleri

PINAR DERGİSİ
Kurban Bayramınızı
tebrik eder.

Pınar'ın Kapağı Üzerine

Saim OKAN

«Pınar»ın kapağına bu sene de tarihi değerlerimizden iki kompozisyon aktardık. Millî Kültür mahsullerimizin bir bölümü olan tezyinatımızdan, daha evvelki sayılarımızda bahsetmiş, tarihi değeri, gelişimi ve tezyinatımızdaki motif türleri hakkında izahat vermiştik. (Bak. Pınar, sayı 14, 15, 16)

Bu bilgilerin ışığı altında, önümüzdeki 12 sayı «Pınar»ın kapağında görülecek olan kompozisyonlar hakkında kısa bir bilgi vermeye çalışacağız.

Kapağımız, iki devrin tezyini parçalarından bir terkiptir. Sağdaki kompozisyon 15. yüzyıla aittir. Tarihi Bayezid Camiinin iç kapısının yan tarafında yarım sütünlara kabartma olarak işlenmiştir. 15. yüzyıl taş oymacılığının en güzel örneklerinden biridir. Rûmiler ve hatayilerden oluşan kompozisyonun bir parçası, aslına sadık kalınarak küçültülmüş ve renklendirilmiştir.

Hatırlanacağı gibi rûmiler, hayvanî motiflerdendir. Kuş kanatlarının oldukça stilize edilmiş şekilleridir. Ve tezyinatımızın büyük bir bölümünü teşkil eder.

Hatayiler ise tanınmayacak derecede stilize edilmiş çiçek şekilleridir.

Soldaki kompozisyon Süleymaniye Camii'nin mihrabının yanlarındaki çinilerden alınmış bir bordür örneğidir. Ve bulut motiflerinin bir terkibidir.

Süleymaniye Camii ve Türbelerinin çinileri, 16. yüzyılın ikinci yarısı Türk çiniciliğinin şaheser örnekleridir. 16. Yüzyıl çinilerinin hakim karakteri sır altı oluşlarıdır. 16. yüzyılın birinci yarısındaki çini renkleri, firûze, lacivert, mor, elma yeşili (kabarık) sarı, siyah (kontürler)tır. 16. yüzyılın ikinci yarısında lacivert, firûze, mor, siyah ve sarının yerine mercan kırmızısı (kırmızının her tonu kabartma olarak), yaprak yeşili gibi renkler hakimdir.

Kapağımızdaki bordür, sanatımızın haşmet devirlerinden alınmış bir parçadır.

Karikatür: Bekir ÜRETEN

SAN'ATTA MİLLÎLİĞE... PINAR'DAN

Aziz okuyucu,

Pınar'ın bu sayısını elinize alıp, kapağına bakınca nasıl bir heyecan hissettiğinizi görür gibiyiz. Aynı heyecanı biz de duyduk çünkü. Salım Okan kardeşimiz, kompozisyonu bütün boyutları ile ortaya koyunca, ister istemez kendimizi tarihin ihtişamı karşısında bulduk. Gerçekte de Pınar'ın kapak kompozisyonu, büyük tarihimizden bir parça, Türk süslemeciliğinin 15. 16. asra damgasını vurmuş tezhip şaheserlerinin bir terkibidir.

Bizim duyduğumuz heyecanı duymasa da, camilere, çeşmelere, saraylara, medreselere nakış nakış işlenmiş Türk zevki karşısında, Batılı insan da hayranlığını gizleyemiyor. İstanbul'da camileri görmeye gelen turistlerin, Türk sanatı karşısında nasıl ağzını açıp baktığını biraz da gururla seyrediyoruz. Sanatımızın büyüklüğü için, Batılıların bu tarzda seyretmeleri, hatta hayran olmaları bir ölçü değil aslında. Ama bunun ortaya koyduğu bir gerçek var. Her toplum, kendi şahsiyetiyle ortaya çıkınca, başka toplumlar yanında bir anlam ifade ediyor. Bir değer kazanıyor.

Sanat da öyle. Toplumun kendi inanç, düşünce, kültür özü ile beslenmeyen sanat hareketi, ancak «öykünme»nin başarısına sahip olabiliyor. Öykünmekse, mihver bir şahsiyete irade ve hareketlerini, düşünce ve inancını bağlamak anlamında bir şahsiyet zaafıdır. Öykünme, şahsiyeti az gelişmiş olanlara tavsiye edilir. Gelişmiş şahsiyetler, mihver olabilen şahsiyetlerdir. Batılı insanı, eserlerimiz karşısında ağzı açık seyrettiren sebep, tarihî mihver şahsiyetimizdir. Batı'ya öykünmeye başladığımız dönemden beri, Batılı insanı da büyüleyen, bize de millî bir heyecan veren hangi konuda ne gibi bir eser vermişizdir? Ortaya birşeyler koyduk ama, bu, kendi şahsiyet ölçülerimizle şekillenmediği için, Batı'daki eşlerine hep benzer nitelik arzettiler. Batılı, bizim ülkemizde, kendi memleketinde gördüğünden daha ayrı bir şahsiyete bağlı, «daha büyük» diyebileceği eserler göremedi. Beklediği halde göremedi. Onu büyüleyen eserlerse, tarih mirasıydı. Öykünme devri eserlerimize, kendi eserlerinin zayıf bir kopyesi gözüyle baktı.

Çocuk, gelişmemiş bir şahsiyettir. Hareketleri, düşüncesi, inancı oturmamıştır. Onun için, taklid edecek birisini arar. Bu şahıs babasıdır veya ağabeyidir. Onların hareketlerini ısrarla taklid etmek çabasındadır. Kendisini bazan baba hisseder, bazan ağabey rollerinde görünür. Onların konuşmasından konuşma, hareketlerinden davranış ölçüleri çıkarır. Çocuk için baba, mihver şahsiyettir. Okula giden bir çocuk için, öğretmen de öykünülecek şahsiyetler arasına girer. Şahsiyeti az gelişmiş sinema seyircisi için artistler, örnek alınacak kişiliklerdir. Herkül filmlerinin filmcilik piyasasını elinde bulundurduğu günlerde çocuklar arasında sayısız herküller, Tarkan filmlerinin yaygınlaştığı zamanlarda ise bol Tarkanlar görürüz. Çocuk, şahsiyetinin gelişme döneminde, hep mihver şahsiyetler arar. Çoğu zaman şahsiyetine bunlar yön verir. Bulduğu örneğe göre de geleceği şekillenir. Her aile, kendi çocuğunu kötü örneklerden korumak için elinden geleni yapar. Kötü örneklerin, tehlikeli bir gelecek hazırlayacağını bilir. Ayrıca, çocuğun müstakil bir şahsiyet kazanması için de elinden geleni yapar. Bağımlı bir şahsiyetin, çocuğun geleceği için, hiç de hayırlı olmayacağı düşüncesindedir. Haklıdır da.

Bir çocuk için ferdi meseleler çıkaran şahsiyet bağımlılığı, toplum için, medeniyet ve kültür öykünmelerinde, sanat taklitçiliğinde çok daha tahribedici sonuçlar verir. Nesillerin günahını yüklenmek bahis konusudur. Bir toplum, kültür

ve medeniyet öykünmesine başladı mı, ne güçlü eserler verebilir ne de verdiği eserler belirli bir şahsiyeti yansıtır. Ortaya konacak eserler, kelimenin tam anlamıyla «çocukça» eserlerdir. İşin en kötü tarafı ise, öykünme seyrine girmiş toplumun, zaman geçtikçe, şahsiyetini müstakilleştirme imkânının azalmasıdır. Toplum, bu noktada çocuktan daha az şanslıdır.

Ömer Seyfettin'in «Piç» hikâyesi, çok acı bir tahlildir bu konu için. Hikâyenin son paragrafı, hazmı güç bir tokat gibidir. Türk hikâyeciliğinin müstesna isimlerinden Ömer Seyfettin, çok çetin bir ızdırabın sonucu olduğu anlaşılan şu satırları yazarken, herhalde, kültür ve medeniyet taklidine demek istemiştir diyeceğini: «Otelde yatağımda o gece sabaha kadar hemen hiç uyumadım. Hep, Ahmet Nihad'ın mektepteki tatsız, biçimsiz hallerini ve soğuk reveranslarını, garip vaziyetlerini düşünüyor ve sonra İstanbul'da Türklüğünü inkâr eden, Türklükten nefret eden, Türklüğü hakir görüp bütün varlıklarıyla Avrupalılaşmaya çalışan uzun tırnaklı, son moda esvaplı, tek gözlüklü züppeleri hatırlıyor, içimden: 'Acaba bunların hepsi piç mi. Hepsinin anneleri Beyoğlu'nda mı gebe kaldı?' diyor, korkunç kâbuslar arasında yırtılmış al ve harap hilâller içinde yükselen tunç ve ateş renginde büyük, siyah ve kanlı haçlar görüyordum.»

Toplumumuzu her sahada kısırlaşma seyrine sokan sebep budur. Öykünmedir. Batı'yı mihver toplum örneği seçme hastalığıdır. Kültür hareketlerimizi de, sanat çalışmalarımızı da etkilemektedir bu kötü hastalık. Yoksa, kendi insanımızın kabiliyetsiz olduğunu, sanat yeteneğinden yoksun bulunduğunu söylemek büyük bühtan olur. Bu söylenemez. Tarihte, çağları aşan eserler veren nesiller, çok kısa bir zamanda bütün yeteneklerini öldüremez. Fevkalbeşer bir çökme hadisesi olmadıktan sonra... Bugün de insanımız büyük eserler verebilecek güçtedir. Buna inanıyoruz. Ama, neslimizin mücadele ettiği, yarıştığı sahalar eşit değil. Tabir caizse, at koşturacağımız meydan rakip güçlere göre tanzim edilmiş. Kendi şahsiyet ölçülerimiz içinde yarış yapmıyoruz. Sanatkârın çalışmasına hayat verecek inanç yabancı, kültür yabancı ve öykünülen medeniyet yabancı olunca, bu sahada bizim muvaffakiyetimiz mümkün değildir. Sanat hareketleri, inançla içiçedir. İnanılmadan eser verilemez. Duygusuz insanın sanat eseri olur mu? İnanmayan insan, hangi duygu ve heyacanla eserine ruh verecektir? Yıllar var ki bizim neslimiz, kendi sanatından koparılmış, inançsız bir ortamda sanat çalışmasına itilmiştir. Netice ise meydandadır. Büyük sanat eseri, büyük inançla olur. Sinan olmak istiyorsak, Sinan gibi inanmaya mecburuz. Viktor Hugo olmak istiyorsak da onun gibi düşünmeye, onun gibi yaşamaya mecburuz. Türk gibi düşünüp, Hugo gibi eser verilemez. Bir Fransız gibi düşünüp, Sinan gibi eser verilemeyeceği gibi. Bütün tarihimizde, ortaya koyduğumuz büyük sanat eserleri, kendi inanç özümüzle beslenmişlerdir. Geleceğe kalabilen eserler de bunlardır. Öykünme sanatı, zaman tarafından hergün aşındırılan sanattır. Öykünmekle, geleceğe sanat eseri bırakamayız. Büyük tezhip ustalarımız, büyük mimarlarımız, minyatürcülerimiz, hattatlarımız,şairlerimiz başka toplumlara özenmemişlerdir. İnanç bütünlüklerini yitirmemişlerdir. Onun içindir ki bugün toprağımıza, vatan diye bizlerden çok onların eserleri sahip çıkıyorlar. Millî sanat hareketini güçlendirmek için didinenlere ne mutlu.

Aziz okuyucu, kağıt ve matbaa fiatlarında meydana gelen değişmeler, bizi, Pınar'ın fiyatında yeni ayarlamalar yapmak mecburiyetinde bırakmıştır. Durumu anlayışla karşılayacağınızı umarız.

SÜLEYMAN NAZİF

İŞGAL İSTANBUL'UNDA TÜRKÜN DİRENİŞİNİ DİLE GETİREN SANATKÂR

M. Akif AK

1919 yılının şubatı bir başka şubattı. Fetihten bu yana İstanbul bu derece üşümemişti. Halbuki şimdi sadece bu mukaddes şehirde yaşıyanlar değil, bütün Türk'ler iliklerine kadar titriyorlardı İstanbul'u üşüten soğuklardan... Bu 1919 senesinin menhus şubatında, Süleymaniye'nin kubbesi gizli gizli hıçkırıyor, Sultan Ahmed'in minareleri hazin hazin feryad ediyor. Fatih'in her köşesinden yaşın yaşın ağlayışlar duyuluyordu. Yeditepenin her birinde matem vardı.

Ayasofya'nın kalbi titrek vuruyordu, ürkek çarpıyordu bugünde. Tekrar mı karanlıklara gömülecek, tekrar mı kopkoyu bir zulmün pençesinde inleyecekti. Yoksa yine mi kilise...

Ve Ayasofya işgal kuvvetlerinin İstanbul'a girdiği bir şubat gününde bu ihtimalin dehşetiyle ürperiyordu.

Caddelerde gümbürdeyen mehter değildi. Bando, Fransız milli marşlarını çalıyordu. Fransız'ın komutanı, General Franchet d'Espérey bir beyaz ata binmişti. Sağında solunda papazlar vardı. Ve bir güruh, bu milletin hamiyyetli idaresinde, dörtyüz elli sene en müreffeh bir hayatı yaşamış güruh, Fransız komutanını yeni Fatihimiz diye alkışlıyordu nankörce.

Fatih'in, Ulubatlı Hasan'ın, Molla Gürani'nin, Ak Şemseddin'in ve tüm fetih günü şühedasının ruhları azap duyuyor, kemikleri sızlıyordu. Ve İstanbul semalarına bir vahşetin karanlığı çöküyordu bugünde. Bir canavar silueti, ata yadi-

gârlarını yıkarak toprağın altından yeri yarıp yavaş yavaş meydana çıkıyor, Bizans hortluyordu. Kalabalık, taşkınlıklar yapa yapa Sultan Ahmet meydanına doğru ilerlerken, meydanın yüksek bir yerinde bir adam onları seyrediyordu. Heykel kesilmiş, zalim istilacılara ve nankör karşılayıcılarına bakmaktaydı. Gözleri nefret dolu ışıklarla parıldayan bu adam, bütün bir milletin kin ve gayzını temsil eden bir hareketle, önce kalabalığın üzerine tükürdü. Sonra geriye dönüp hemen ilerdeki Hadisat gazetesinin idarehanesine gitti. Kendi yazı masasına geçerek kamış kalemini eline aldı ve yazmaya başladı:

«KARA BİR GÜN»

«Fransız generalinin dün şehrimize vürudu (gelişi) münasebetiyle, bir kısım vatandaşlarımız tarafından icra olunan nümayiş, Türk'ün ve İslâm'ın kalbinde ve tarihinde müebbeden kanayacak bir ceriha açtı. Aradan asırlar geçse ve bugünkü hüzn-ü idbarımız (üzüntü ve talihsizliğimiz) zevk-u ikbale münkalib olsa (dönüşse), yine bu acıyı hissedecek ve hüzn-ü teessürünü evlâd ve ahfadımıza, nesilden nesile ağlayacak bir mısra terkedeceğiz.

Alman orduları 1871 senesinde Paris'e dahil olarak, Büyük Napolyon'un neşide-i mütehaccire-i muzafferiyatı (Paris'teki zafer abidesi kastolunuyor) olan tak-ı zafer altından geçerken bile Fransızlar bizim kadar hakaret görmemiştl. Ve bizim dün sabah saat dokuzdan onbire kadar hissettiğimiz yeis ve azabı duymamıştı. Çünkü Fransız adını taşıyan her fert, çünkü yalnız Hristiyanlar değil, Yahudi Fransızlarla, Cezayirli Müslümanlar o matem-i millî karşısında telehhüf (mahzun olma) ile ağlamış ve kızarmışlardı.

Biz ise mevcudiyeti milliye ve lisaniyelerini bizim ulüvvü cenabımıza (yüksek lütfumuza) borçlu olan bir kısım halkın, hay-u huy-u şematetiyle matem-i muazzezimize en acı hakaretlerin bir tokat şeklinde atıldığını gördük.

'Buna müstahak değil idik' diyemeyiz. Müstahak olmasak bu felâkete duçar olmazdık. Her kavmin sahaif-i hayatında, bir çok ikbal ve idbar sahifeleri vardır. Fransa kralı I. Fransuva'yı Charles Quint'in mahbesinden kurtarmış ve koca Viyana şehrini kerrat ile (defalarca) sarmış bir ümmetin defter-i mukadderatında, böyle bir satr-ı elîm de mastur (yazılmış) imiş. Her hal mütehavvildir (değişicidir). Arapların güzel bir sözü var: Sen sabret, dünya sabretmez.» (1)

Bu ince bir alay, mânâlı bir tehdit ile dolu yazı o gün için istilâcılara karşı yapılabilecek mukabelenin en imkânsızı gibiydi. Zira basın sansürden nefes alamayacak vaziyette idi. Bu sebepten «kara Bir Gün» bir patlayış tesiriyle İstanbul'u sarstı. Türk'ün ruhundan kopan bu patlayış, kısa bir müddet sonra Anadolu'yu kıyam ettirip, düşmanı intikam ve iman ile boğacak patlayışın ilk sesi gibiydi.

Kimdi bu sesin sahibi? Müstevli sürüsünün gaddar askerleri harıl harıl bu yazıyı yazanı arıyorlardı. Türk'ün devleti ise musallâ taşındaydı. Şehid bir yiğit gibi upuzun yatıyordu. Haince vurulmuş bir mübarek şehid... Evet kimdi bu adam?

Süleyman Nazif yakınlarının bütün ısrarlarına rağmen kaçmadı. Gidip Türk polisine teslim oldu. Beni ne yapacaksanız siz yapın dedi.

Hadisat Gazetesinin sonu olan bu hadiseden bir müddet sonra bir başka yerde, bir başka patlayışına şahid oluyoruz Süleyman Nazif'in. Nazif kanayan gönüllerin hislerini dile getiriyordu.

PİYER LOTİ HİTABESİ

İşgalcilerin elindeki İstanbul en karanlık günlerini yaşıyor, halk için için ağlıyordu. 23 ocak 1920'de Darülfünûn Konferans salonunda bir toplantı tertip edilir. Toplantının adı Pierre Loti'yi anma günüdür. Programda Pierre Loti'nin anılacağı önceden bildirilmiştir. Ancak O gün Darülfünûn salonu Süleyman Nazif'in coşkun hitabesiyle çınlar.

Yiğit, tok ve gür bir ses işgalcilerin

(1) Süleyman Nazif, Kara Bir Gün «Hadisat» 9 şubat İst. 1919.

Nazif'ten Nükteler

Sedat Simavi haftalık Resimli Gazeteyi çıkarmaktadır. Gazetesinde pek çok resim bulunmasını istediği için, bir gün Nazif'e yazılarını kısa kesmesini söyler. Nazif'in cevabı şu:

— Birader siz Resimli Gazete değil, gazeteli resim çıkarmak istiyorsunuz galiba...

✶

Nazif Malta dönüşünde Ahmet Haşim'le görüşürken bir ara sürgünde çektiklerini anlatır ve der ki;

— Birader bize konservenin ilk icad olduğu zamandan kalma konserveler yedirdiler.

Haşim,

— İnsan etinden miydi? diye sorar.

— Yok canım. İngilizler, insan eti olsa hiç başkalarına yedirirler mi?

simsiyah alınlarına hakaretler yapıştırmakta, onların zulmünü tel'in etmektedir. Toplantıda şekli program değil, esas program uygulanmaktadır.

«Efendiler.

Milletimizi iki - üç serserinin ardından sürüklenip gidecek derecede sersem görecek ve gösterecek kadar ileri görüşlü adamları ben kendi milletimin fertleri arasında görürsem ciddden me'yus olurum. Kayser Wilhelm eğer bizde aldatacak adam bulduysa ve bu adamlar bir milleti sürüklemeye muvaffak oldular ise sebebini vak'alarda ve tarihde aramak icab eder.»

. . . .

«Biz harbe hesapsız girmekle ve hususiyle harbin o kadar fena, o kadar cahilâne ve o kadar hâinâne idare edilmesine sükût etmekle Avrupa'ya kargı değil, miletimiz huzurunda mes'ul tutulmalıyız. Bizden hesap sorma hakkına yalnız Osmanlı milleti maliktir.» (2)

Harbi kaybetmiştik. Ah sadece harbi kaybetmekle kalsaydık. Devletimiz çöktü. İmparatorluğumuzu yitirdik. Basra Körfezi'nden Balkan dağlarına ve Kuzey Afrika'ya kadar şehit kanlarıyla mukaddesleşmiş mübarek beldeler bizden koparıldı. İşte sesi ağlamaklı, tavrı acıklı, gözleri nemli bir Osmanlı gidenlerin peşinden ağıt yakıyordu.

«Basra'nın düşüşünden sonra söylenmiş şarkılardan birini, iki sene evvel Şam'da dinledim. Hanendeler de sazendeler de Arap idiler. Şarkıyı okur ve çalarlarken hepsinin seslerinde ağlayan titreyişler, gözlerinde yaşlar vardı. Şarkı 'imşi Basra imşi' yani 'yürü Basra yürü' diye başlıyor ve öyle bitiyordu. İlk parçanın hatırımda kalan meâli işte:

«Yürü Basra yürü!. Osmanlı buralardan gideli ben çocuğu Şat'a düşmüş ana gibiyim. Gözüm suda yürüyorum. Yürü Basra yürü, onlar sana gelmezse sen onlara yürü.» (3)

Süleyman Nazif zulüm karşısında susmak bilmez mizacının tipik bir sembolü olan bu hitabesinin hemen akabinde işgalci İngilizler tarafından Malta'ya sürüldü. Yirmi ay sürgün hayatı yaşayan Nazif, en içli şiirlerini ve nesirlerini bu esnada yazdı.

GERÇEĞİN YANINDA NAZİF

Süleyman Nazif 1927'nin 4 ocağında hayata gözlerini yumarken, onun ölümü

(2) Süleyman Nazif, Mehmet Âkif «Piyer Loti Hitabesi» Eskin Matbaası, İst. 1971, s.97 - 98

(3) A.g.e., s. 109

son derece şiddetli bir kasırganın aniden duruşunun beklenmezliği ve umulmazlığı tesirini uyandırmıştı.

Süleyman Nazif, felâketler devrinin talihsiz bir vatanseveri ve edebiyatçısı idi. O, devirdeki bir çok münevver ve edebiyatçı gibi devleti ve milleti kuşatan krizlerden payına düşeni fazlasıyla yüklenmiş bulunuyordu. Hayatının bütün sahasında, devrin politik, ekonomik ve kültürel bunalımlarının tesirlerini görmek mümkün.

Buhranlı yılların krizli yazarı son derece samimi hislerle İttihat ve Terakkinin faaliyetlerine katılarak Sultan Abdülhamid'e karşı gizli mahfillerin tezgâhladığı faaliyetleri destekledi. Ancak daha sonra gerçeği anlayacak, bir taraftan İttihatçıları en ağır bir dille hiciv ve terzil ederken bir yandan da şöyle diyecektir.

SULTAN ABDÜLHAMİD'E ŞARKI

Padişahım gelmemişken yada biz
İşte geldik senden istimdada biz
Öldürürler bağlasak feryada biz
Hasret olduk eski istibdada biz.

Dembedem coşmakta fakr-ü ihtiyaç.
Her ocak sönmüş ve susmuş millet aç.
Memleket matemde öksüz taht-u taç.
Hasret olduk devri istibdada biz.

Karakteri ile sanatı iç içe bir edebiyatcı :

Türk Edebiyatında karekterini yazılarında tebarüz ettirebilenler arasında Süleyman Nazif başta gelenlerdendir. Onun her satırında karakterinden bir çizgi görmek mümkündür.

Cesaret, mertlik, dürüstlük, sertlik, aşırı sevgi ve aşırı nefret kelimeleri yanyana getirilirse, bunlardan bir Süleyman Nazif portresi çizmek mümkün olabilir. Bir dostu onu şöyle tavsif ediyor:

«Merhûmun hususi hayatında olduğu gibi edebi ve siyasi telâkkiyatında da bazı muvazenesizlikler ifratlar ve tefritler vardır. Heyecanlarıyle yaşardı. Teessürleri şiddetli olduğu için her hadise ile kolayca feveran eder ve bazan muvakkat tesirlere kapılarak nefsini ifrat ve tefritten kurtaramazdı.» (4)

Bir edebiyatçı olarak bıraktığı eserlerden ziyade tipik karakteri ile tanıyoruz Süleyman Nazif'i. Çevresine düşüncesini ve şahsiyetini, ağırlığını kabul ettirebilen bir karakter...

Onu daha çok Servet-i Fünûn sayfalarında görüyor isek de bir çok yönleriyle Servet-i Fünûn'culardan ayrı olduğu bilinmektedir. Denilebilir ki Süleyman Nazif, düşünce olarak Namık Kemal'in, sanat olarak Abdülhak Hâmid'in tesirindedir. Ve her iki şekliyle de Tanzimat Edebiyatının Servet-i Fünûn içindeki bir devamı sayılabilir. Ancak bu tesirler Süleyman Nazif'i öncekilerin bir kopyası kılmak yerine yepyeni bir şahsiyetin yoğrulmasına ve ortaya çok değişik bir şekilde Süleyman Nazif'in çıkmasına vesile olmuşlardır.

EDEBİ KİŞİLİĞİNDEN ÇİZGİLER

Dil olarak Osmanlıca, en mükemmel şekilde ve ihtişamlı bir biçimde Nazif'in nesirlerinde görülür. Osmanlıca onun üslûbunda doruğuna yükselen bir güzelliğe bürünmüştür. Ahmet Haşim'in aşağıya aldığımız sözleri Nazif'in dilini yeteri kadar anlatmaya kâfidir.

«Süleyman Nazif bir şarklı zihniyetiyle belâgat kaidelerine büyük bir imanla inanan son büyük edibimizdi. Sözün kudretini kelimelerin ahenginden nidaların azametinden ve tezatların şimşeklerinden beklerdi. Fakat muhayyirül-ukûl bir hayat menbaı (akıllara hayret veren bir hayat kaynağı) olan bu adam, ateşten parmaklarıyla ölü kelimelere dokununca onları garip bir seyyale ile canlandırırdı. Cansız kamus onun elinden bir şûle gibi yanardı.»

«Süleyman Nazif kelimelerin serdarı idi. Kelimeler şimdi onsuz başıboş bir sürü halindedir» (5)

Cümleler onun ağzından birer vecize halinde çıkardı. Üslûba ve imlâya Sü-

(4) İ. Alaeddin Gövsa **Süleyman Nazif.** İst. 1933, s. 13.
(5) A.g.e., s. 40'dan naklen

Nazif'ten Nükteler

Enver Paşa'nın babası da Nazif'le beraber Malta sürgünüdür. Bir gün Nazif O'na der ki,

— Paşa hazretleri siz şurada bir İngiliz kızıyla evlenseniz

— Allah Allah bu da nereden çıktı Nazif Bey,

— Şey, yani paşa hazretleri, vaktiyle bir Türk hanımıyla evlendiniz. Enver adlı bir mahdumunuz oldu, o koca Osmanlı Devletini batırdı. Belki bu İngilizden doğacak oğlunuz da İngiliz İmparatorluğunu batırır da, bütün dünya bir büyük belâdan kurtulmuş olur.

★

Bir gün Abdullah Cevdet pür telâş:

— Aman, bir mürettip hatasına kurban oldum ki, olur şey değil. Bir manzumemde Vatanın öksüzüyüm diye yazmıştım, Vatanın öküzüyüm diye tabolunmuş.

Süleyman Nazif gülerek der ki,

— Buna mürettip hatası demezler. Düpedüz mürettip savabı derler.

★

Bir mecliste konuşurken:

— Enver Paşa ile Talât Paşa Cermenofil, Cemal Paşa ile Cavit Bey Frankofil, der. Öteden birisi sorar:

— Ya Halil bey (Hariciye Nazırı) nedir?

— O sade fildir (Halil bey 150 kilo civarında ağır bir şahıstır).

leyman Nazif kadar dikkat etmiş bir edebiyatçımız yoktur denebilir.

Ona dilin koruyuculuğu vazifesi yüklenmiştir sanki. Devrinin edebiyatçıları yazarken, O'nu hep karşılarında kaşları çatılmış olarak hayâl eder ve en ince şeye dikkat eden bir hassasiyetle kendilerine baktığını zannederler.

Bir şahıs Süleyman Nazif'e: «Nazif dünyada senden daha adi bir adam yoktur.» vb. cümleleri ihtiva eden bir mektup gönderir. Bilâhere pişman olur ve Nazif'ten af diler. Nazif der ki: «Hakkımdaki tecavüzünü affettim. Fakat bana yazdığın mektupta dünya kelimesini vav'la yazmak suretiyle imlâya tecavüzünü imkânı yok affetmem». Bu hadise onun dil hususundaki hassasiyetini gösterdiği gibi, merhumun af ve merhamet duygularını da anlatır. Onun heyecanları ve kinleri hep geçici olmuştur. Ancak dinsizliği malûm Abdullah Cevdet'e karşı olan düşmanlığı müstesna. Öyle ki bir gün Abdullah Cevdet'in İntihad gazetesini yanlışlıkla eline almış, fakat hemen geri fırlatarak lâvobaya gitmiş elini sabunla yıkamıştır.

İmlâya dikkat etmek şartıyla sade yazmağa karşı olmamıştır. Hatta sade yazanları teşvik ettiği bile vakidir.

Vatana ve millete âşık Nazif:

Ahmet Haşim diyor ki;

«Süleyman Nazif'in lisanında cinsi ihtirasat yer bulmazdı. Onun için kadın isminin geçmediği bu üslûbta şafii bir huşûnet mahsustur.» (6)

Klâsik bir ifadeyle Süleyman Nazif 'toplum için sanat' anlayışına sahipti diyebiliriz. Onun otuza yakın basılmış eserinde, inleyişler, sızlayışlar, ağlayış-

(6) A.g.e., s. 41

lar sadece bir şey için olmuştur.

Bu şeb de cûş-i yâdınla ağladım, durdum.
Gel ey kerime-i tarih olan güzel yurdum.

Millet ve vatanla birlikte ağlayan, şahsî endişe ve problemlerini, bu büyük problemlerin içinde eritebilen nadir edebiyatçılardandır Süleyman Nazif. Onun öğülmeye lâyık olan yönü de budur.

«Bundan böyle Türk anaları Osman evlinin hâki giryanı (ağlıyan toprağı) **üstüne koyacakları her semere-i hayata** (çocuğa) **en evvel fecayii milliyeye** (millî facialara) **ait maceraları hikâye etsinler. Ve yavrularının beşiklerini sallarken, ninnileri Kafkas dağlarıyla, Tuna vadilerinde, Trablusgarp ve Bingazi çölleriyle, Meriç ve Adriyatik sahillerinde kalan ölülerimizin son nefesleriyle bestelesinler.»** (7)

Düşüncesiyle koyu bir Müslümandır O. Yaşayışı her ne kadar zikzaklı ve dengesiz olmuş ise de devrinin şartları ve karakteristik mizacı göz önünde bulundurulacak olursa onun bu durumuna bir yorum getirmek mümkündür. Vefatından üç ay öncesine kadar içki kullanmıştır. Ancak hiç bir zaman ahlâken düşmemiştir. Sigara içmemiştir. İçkiden de kat'iyyetle memnun değildir. Bütün bu karışık hayat içinde onun değişmez ve adıyla beraber baki kalacak yönleri vardır. İşte:

«Ey müslüman evlâdı, ey Türk oğlu, bu güzel şehrin bilbedel semasına doğru bir mısra-ı berceste (sağlam ve lâtif bir mısra) **şeklinde yükselmiş olan minarelere daima şefkat ve hürmetle mütevecih ol. Şerefelerinden dağılan ezan sesleri önünde ak saçlı ninelerin göklere açılan elleri Allah'tan bizim için günde beş kere istidai saadet** (saadet dileği) **etmeğe dörtyüz bu kadar seneden beri** (İstanbul için söylüyor) **müdavimdir. Mevcut veya muhayyel hiç bir sebep azm-i rezmine** (savaş azmine) **tereddüt vermesin. Bu diyarın minaresiz ve minarelerin ezansız kalmasına kail olma. Ve muhakkak bil ki İstanbul minaresiz ve minareler ezansız kalırsa hepsi yetim olur ve bepimiz yetim oluruz.»** (8)

Onda bu düşünceler bir iman halindedir. Tevfik Fikret'deki gibi gelip geçmiş duygular değildir. Süleyman Nazif bu imanla ölmüştür.

Nesirlerinde, özellikle Abdülhak Hamid'e karşı olan zaafı sebebiyle, Onun şahsına karşı akidenin sınırlarına yaklaşan taşkınlıklara varmasını ise yukarıda sözünü ettiğimiz yaşayış tarzına bağlamak uygun olur.

En zor anlarda bile ümidini katiyyen yitirmemiştir. Her an bir ümit ve hayat kaynağı olmuştur.

«Şüphe etme, damarlarındaki son katrei hûnun, kisendeki son kuruşun bâzuyu kudretindeki son yumruklar, dimağının son zerrei irfanı, vicdanının son şûleyi imanı hep bu gayeye bu ümide bu itminane hizmetkâr olsun.» (9)

İmparatorluğumuzu yıkan düşmanlar Turancılık ve İttihad-ı Anasır gibi cereyanların cazip hayaliyle münevverlerimizi meşgul ederken Süleyman Nazif bunlara iltifat etmemiştir. Mehmet Âkif isimli biyografisinde Turancılık fikirlerine karşı çıktıktan sonra vatan telâkkisini şöyle ifade ediyor:

«Ben o toprağa vatan derim ki, üstünde dinim ile devletim icrayı hükm ve hükûmet etsin. Böyle bir toprak içinde küçük bir kulübe ile cılız bir oğul bana kâfidir. Dininden, devlet ve milletinden mahcur (ayrı) **ve mahrum edilmiş bir diyar-ı yetim üstünde muhteşem saraylarım, tüvana çocuklarım yükseleceğine hanem hâk-i sar, sülâlem de makbereler olsun.»** (10)

Bu, görünüşte şahsî ve ailevî hiç bir sıkıntısı yokmuş gibi bilinen şahıs, aslında özel yaşayışı tamamen tarumar bir kimsedir. Ancak o hayatını vatanına ve milletine vakfetmiştir.

---

(7) Süleyman Nazif, **Batarya ile Ateş**, Matbaay-ı Âmire, İst. H. 1334, s. 121.
(8) A.g.e. s. 112
(9) A.g.e., s. 127
(10) Süleyman Nazif, **Mehmet Âkif**. Eskin Matbaası, İst. 1971, s. 27.

(Malta Geceleri'nden)

«Yine mefturu teessür, yine makhuru keder
Her dakikam yine bir mahşeri efgan oluyor.
Kimsesiz, sıtmalı, hicranlı tükenmez geceler,
Ne kadar göz yaşı döktüm bunu yıldızlara sor.

«Namık Kemal'den sonra Süleyman Nazif niçin ve ne yapmaya geldi» diyen odur. Kendisinin ifadesinden de anlaşılacağı üzere o şairden ziyade nasirdir. Ve nesrinde de üstadlık mevkiine gelebilmiş birisidir. Nazif'in hikâye, roman, tiyatro çalışması yoktur. Eserlerinin tamamı gazetelerde neşrolunan makalelerinden ibaret sayılabilir. Bunun yanında biyografi dalında da kıymetli eserler bırakmıştır. «Fuzuli» bunların en meşhurlarındandır.

Nazif, nükteleriyle de meşhurdur. Nüktelerinden bazılarını sayfalarımızda bizzat göreceğiniz için biz onun nükteciliği hakkında sadece şunu söyleyeceğiz:

Nef'î şiirde hiciv üstadı, Nazif ise nesirde hiciv üstadıdır.

Son derece mahrum bir hayat içerisinde vefat ederken cebinde dört lirası vardı. Varislerine bu dört liradan başka hiç bir şey bırakmamıştı.

Bu kubbede bâki kalacak yazılarından bir nesir şahikasını aşağıya aynen alıyoruz:

RUS KİMDİR MOSKOF NEDİR?

«Tam iki buçuk asır... Evet tam ikiyüz elli sene oldu, ırk ve dinimizin bu en büyük ve bîaman düşmanına ölüm meydanlarında sık sık tesadüf ediyoruz. Bu gün hiç bir Türk ve Müslüman aile gösterilemez ki, bir veya iki müteaddit evlâdını Moskof muharebelerinin birinde şehid vermemiş olsun!... O mâ'rekelerin binlerce dâsitânı giryanı, Diyar-ı İslâm'ın ıssız köşelerinde ikiyüzelli seneden beri ikazı enîn, ikiyüzelli seneden beri iykad-ı kîn ediyor.

Köylere, tarlalara niçin haraboldukları sor. Derhal cevap verirler ki, imar eden pazu-yu sa'y bir Moskof cenginde kırıldı.

Bu diyarın şarkında şimalinde bir avuç toprak bulunmaz ki, Türk'ün Moskof eliyle dökülmüş mübarek kanını içmiş olmasın!...

Bu diyarın garbında, cenûbunda bir hanüman görülmez ki, cidar-ı tarümarı, Türk'ün Rus silâhıyla uzaklarda ölmüş bir oğluna i'salı telehhüf etmeğe çalışan ah-ü vahını dinlemiş bulunmasın.

Moskofun sulhü muğfel, sükûtu akur, müdârâsı hain, yardımı mehîndir.

Ey Türk oğlu!... Sana damarlarındaki kanı ihda edenler kanlarının son katrelerini Moskof muharebelerinde döktüler. Sen bugün yarın ne olursan ol. Fakat unutma ki o şehidlerin ebedî bir yetimisin. Bu din, bu devlet, bu vatan gibi; bu gayz, bu kin ve intikam da onların sana miras-ı mübarekidir. Dünyada bir Rusya ve bir Rus kaldıkça bu hakkına bu vazifene hürmetkâr ol.

Hakkın öldürmek, vazifen ise ölmektir, Türk oğlu.»

Günüdür...

Yürüyün yiğitler, zafer göründü.
Kösle nakkâreyi çalmak günüdür,
Paslı kılıç alkanlara büründü,
Alınmaz burçları almak günüdür.

Yeni fetihlere kıpırdar kanın,
İmanla yazılsın tarihe şanın.
Olanca gücünle kahpe düşmanın,
Bağrına bağrına dalmak günüdür.

Sînemizde şu kan, dinmese bile;
Muhteşem bir mâzi geliyor dile.
Yetti bu ıstırap, yetti bu çile,
Toprağa düşüp te kalmak günüdür.

Hasret... Hasret kaldın öz diyarına
Seni bekliyen var orda yarına,
Hürriyetl. Hürriyetl. Çığlıklarına,
Şahini kartalı salmak günüdür.

Mehmet Nuri DOĞAN

Desen : Hamit YÜKSEK

CEMİYET HABERLERİ (!)

İşte Böyle... Milletin Yaşayışı...

Mehmet TAÇDİKEN

İşçilerin dağılma vakti olan akşam saatlerinde, İstanbul'un merkezi semtlerinden birinde iseniz, sinir ve telâşın ne demek olduğunu, orada gözlerinizle görürsünüz. Bir de kalabalıktan birıymiş gibi akıp gitmez, kuytu bir kenara çekilir, inceden inceye insanları süzerseniz akşamın o hüzünlü saatlerinde, yüreğinizde dehşet dolu bir ürpermenin depremini hissedersiniz.

O saatler, taksi, dolmuş, minibüs, otobüs... şehrin ne kadar vasıtası varsa hepsinin, mutad kornasını duyarsınız. Bu sesler, motor gürültüleri ile çoğalarak yorgun beyninizi tırmıklar. Kalabalıkların ortasında bir garip olursunuz. Sonra insanların aynı rahatsızlığı sizinle paylaştığını farkeder, gizli bir hisle, ayırıma girmeksizin insanlara yaklaşırsınız. Ve birden bu iki ruh durumu arasında, iğrenç manzaralarla, ürkmenin en korkuncuna kapılırsınız. Sirkeci'-

de ellerinde sigara, bıkkın nazarlarla köşe başlarını bekleyen, umutları göğermiş sokak kadınları düşüncelerinizi altüst eder. Akşamın o karanlığında narin gölgelerinde sayısız edepsizin dolaştığı yapayalnız kızların adımları, hançer gibi yüreğinize saplanır. Başlarını muhtemel felâketlerden korumak için titreyen gecekondu kızcağızları içinizi sızlatır. Şehrin asrî dedikleri yabancı yaşayışına uymamak için direndikleri, önüne ardına tereddüt ve korkuyla bakışından anlaşılan, başları eşarplı kızlar, gözünüzden dökülen yaş gibi aşağılara iner. Önünüzden insanlarla küfürler, şikâyetler; insanlarla endişeler geçer. Sanırsınız ki adamlar, kadınlar, kızlar.. bir yedi başlı devler ülkesindedirler ve arkalarından, ağzından lâvlar saçan devler kovalamaktadır. Köşe başlarında gördükleri de o yedi başlı devlerin canlı kurbanları olsa gerektir.

Akşamları ve sabahın çok erken saatlerinde topluca gördüğümüz çalışan her zümrenin, ayrı ayrı dertleri, ayrı problemleri vardı. Ama bu problemlerden çoğunun müşterek tarafları da mevcuttu. Bu ortak yanları tesbit maksadıyla Eminönü otobüs durağına yürürken, önce bir kuytu yere çekildim. Caddeleri birdenbire dolduruveren işçi gruplarını bu sefer konum dahilinde izlemeye çalıştım. Ruhum yukarıki olayların acı süzgecinden geçince oradan ayrıldım. Durakta zor kötek denk getirdiğim bir Gültepe otobüsüne bindim. Daha bilet bile almadan ses makinasını çalıştırdım.

Gültepe İstanbul'a, köyünü kasabasını terkederek çalışmaya gelmiş insanların oturduğu bir gecekondu semtidir. Hele otobüslerinde bu özellik daha belirgin haldedir. Ama kozmopolit hava bu semt insanları arasında da yıpratıcı tesirini gösterir. Zaten gündüz saatleri en tenha olan yerlerden birisi Gültepe'dir. Halkı kitleler halinde değişik işlerde çalışmaktadır. Otobüste herkes yorgun. Oturanlar uyukluyor. Biletçi mütemadiyen bağırıyor:

— İlerliyelim beyler!

Öteden biri öfkeli öfkeli;

— İlerleyecek halimiz mi kaldı da konuşuyorsun Allah akşınal diyor.

Bir başkası;

— Balık istifi olduk, diye söyleniyor.

Arkada uzun saçlı iki genç yüksek sesle konuşuyor:

— Senin dalga işten kaçta çıkıyor? Geç kalmıyasın!

— Hangi dalgadan bahsediyorsun?

— Hangi dalga olacak, Beşiktaş'taki...

Otobüsün arkası süt-liman. Herkes bu iki genci dinliyor.

— Kaltağa aylarca asıldım, işi-gücü bırakıp peşinden gittik. Ne emekler verdik. Sonra da bırakır mıyız? Şimdi kapı kapı beni arıyormuş. Daha çok arar. O kadar emek verip de... sonra ahmaklık eder miyim ben?

— Şimdi? Ya kime gidiyorsun lan şimdi?

— Şimdiki bildiğin gibi değil. Kıyak bi şey.

Uzun saçlı gençler gülüşüyorlar. Yaşlıca bir adam gözlerini yumarak başını sallayıp söyleniyor;

— Çok bozulduk, çok. Allah ıslâh etsin! Sonumuz, hayra alâmet değil.

Konuşan uzun saçlı gençler bunu duyuyorlar. Birisi lâubali bir biçimde;

— Amma kâhya varmış bu memlekette del diyor. Benim keyfimden sana ne! Ben gönlümün arzu ettiği gibi yaşarım.

Diğeri çekiniyor. «Yavaş» gibilerden bir göz işareti yaparken alçak sesle tasdik ediyor;

— Tabii yal Demokrasi var. Kimse kimseye karışamaz.

Tam bu sırada köylü kılıklı uzun boylu, kara gür kaşlı, kara bıyıklı birisi gürlüyor;

— İnin aşağıya leni İnin, pezevenk çocukları...

Uzun saçlılardan biri dişlerini sıkıyor, elini kaldırıp yürümiye çalışıyor. Diğeri mani oluyor;

— Bırak, şu âdi serseriye cevap verme.

Kara bıyıklı adam, beyninden vurulmuş gibi daha gür bir sesle otobüsü inletiyor;

— Ben mi serseriyim? Vay züppe! Ahlâksız deyyusları... Ve kaşla göz arasında, nasıl gittiği belli olmadan kalabalık-

HOYRATLAR

Tepeler ay tepeler
Gün doğan ay tepeler
Bir şu kadar azınlık
Milletimi tepeler

Yetmez mi ay yetmez mi?
Dalda meyve yetmez mi?
Milletimin çektiği
Devam eder yetmez mi?

Kurusun ay kurusun
Azgın seller kurusun
Milletimi boğacak
Hain eller kurusun

Susadı ay susadı
Dağda ağaç susadı
Milletim bir suya ki
Tâ çoktandır susadı.

Desen : Savaş ÇEVİK

Şükrü ÜNAL

tan sıyrılıp yanlarına varıyor. Bir anda otobüs ayağa kalkıyor. Etrafındakiler, kara bıyıklı adam, var gücüyle iki uzun saçlı gence indiriyorlar. Otobüs çalkanıyor. Herkes bir şeyler söylüyor;

— Zaten her şey bunların yüzünden oluyor.

— Pis züppeler! Sizin yüzünüzden çocuğumuzu dışarıya salmaya cesaret edemiyoruz. Gece gündüz korku içindeyiz.

— İşi gücü bırakmış, kızın peşinden gitmiş. Allah muradınıza eriştirmesini! Edepsizler...

— Bizim de var kızımız. Vallahi arkadaş büyüdükçe sızısı yüreğime oturuyor.

— Durun yahu! Durdurun şu otobüsü.

— Şoför efendi durdur otobüsü!

— Kapıyı aç biletçi bey! İndirin şunları...

— Geberecek pezevenkler. Cezasını buldular. Açın kapıyı insinler.

Uzun saçlı gençlerden ses çıkmadı. Çok geçmeden otobüs durdu. Ağızları yüzleri kan içinde, saçları karmakarışık aşağıya indirdiler. Kara bıyıklı adamı, kimi tebrik etti, kimi memnun gözlerle, sessiz teşekkür etti. Fakat onun hıncını alamadığı belliydi. Otobüs hareket etmeden, ani olduğu belli bir kararla o da indi. Otobüs yürüdü. Fakat konuşmalar Gültepe'ye kadar sürdü gitti. Önümdeki adamla biletçi konuşuyorlardı. Adam, biletçiye diyordu ki;

— Asıl asalet kalmadı bu devirde. Saygı, hürmet hiç arama. Kepaze herif, dedesi yaşındaki adama nasıl cevap veriyor. Bizim devrimizde olacaktı da bak sen ne yapıyorlardı bunlar!

Biletçi de meselenin diğer yönü üzerinde duruyordu:

— Efendim, Allah korusun, bu devirde kız yetiştirmek zor. Görüyoruz otobüslerde. Birbirini tanımadan biniyor, bakıyorsun bir oğlanla kırk yıllık dostmuş gibi iniyor. Gözümüzün önünde oluyor bunlar ya!

İyi bir fırsatın doğduğuna inanarak ben de söze karıştım;

— Bu olay birinci beşinci değil. Mutlaka her gün bir benzeri cereyan ediyor.

Biletçi atılıyor:

— Yok kardeşim yok. Biz adam olmayız. Şurda on iki senelik hizmetim var. Biz adam sarrafı olduk. Akşama kadar nicelerini görüyoruz. Büyüğe saygı, küçüğe sevgi kalmadı. Şuraya adam geliyor. Bilet vereceksin, gideceği yeri sorunca suçlu oluyorsun.

Ve böylelikle ben resmen röportaja başlamış oluyorum:

— Ama o adamları suçlamak da doğru olur mu? Akşama kadar yoruluyor. Sinir minir kalmıyor. Trafik dersen bir başka musibet. Ne yapsın adamlar!

Biletçi bilgiç bilgiç başını sallıyor:

— İnsanlık parayla satılmaz kardeşim. Amma diyeceksin ki işler temelden bozuk. Haklısın. Benim öyle derin tahsilim yok. İlk mektepten çıktım. Cahil sayılırız. Gel gelelim, görüyoruz ki bu işler okumayla d olmuyor. İnsanlık lâzım önce kardeşim insanlık. O, neyle olur? İlimle, irfanla, Allah'tan korkmayla olur. Şimdi Allah'tan kor kan kim?

Adam biletçiyi tasdik ediyor:

— Yeni gördük işte. Allah'tan korks bu oğlanlar, elâlemin namusuyla oynıya bilir mi?

Ben:

— Bahsettikleri kız çalışıyor muymuş diyorum.

Biletçi, bir «var mı inecek?» çektikte sonra:

— Kadını çalıştırmak da bu devirde akı kârı değil, diyor.

Adam, yarası varmış gibi atılıyor:

— Ya mecbursa? Ya evin erkeği iki ya kasını bir araya getiremiyorsa?

Biletçi yutkunuyor:

— Ona bi şey denemez elbet. Amma anasını satmalı değil mi böyle gidişatını!

Neden sonra sohbetimiz ilerliyor. Biletçiye soruyorum:

— Aldığınız para yetiyor mu?

Adının Osman olduğunu öğrendiğim Sı vaslı on iki yıllık belediye biletçisi mah zunlaşıyor:

— Şükür Allah'a. Önce kanaat lâzım. Ve lâkin yetiyor desem yalan söylemiş olu rum kardeşim. Aldığım, söylemesi ayıp bi şu kadar lira para. Zaten üç yüzünü ev kirası veriyoruz. Gel gör ki evimiz, oldum olası güneş görmemiştir. Şehrin ortasında bi kulübe. Okula giden üç tane çocuk. Şunu ister, bunu ister. Akşamları bir meyve al mak, benim hakkım değil mi kardeşim! Hamdolsun, kumarım yok, içkim yok. Ama alamıyoruz. Aydan aya bile bir kilo et bi ze lüks geliyor. Elbisesi var, ayakkabısı var. Beş tane boğaz. Her şey ateş pahasına. Yine de şükür Allah'a. Bunu da bula mıyanlar var diyoruz. Hep geleceğe bırakı yoruz. Allah, günün birinde verir hayırlısını inşallah.

Çalışan insanların toplumun ayrı bir kesimini teşkil ettiği günümüzde, milli rea lizm, malzeme olarak kullanacağı bu kesi

mi bütün detaylarıyla yakından tanımak durumundadır. Sadece propagandayla yaşatılmaya çalışılan ve saltanatı yalnızca masa başıyla dört duvar arasında hüküm süren sahte gerçekçiliğin bugün iflâs ettiği göz önüne alınırsa, böyle bir çalışmanın lüzumu daha da açıklık kazanacaktır. Çok değişik işlerde çalışan insanlarla konuştuktan sonra bir kez daha gördük ki, birçok ekonomik, sosyal ve kültürel problemle karşı karşıya bulunan toplumumuz, bu çalışan kesimi de içine almaktadır. İşçinin düşünüş ve yaşayışıyla ilgili temel meseleler, toplumdan bağımsız olarak var değildir. Ancak, özde birleşen milli dertlerimiz, işçilerimizde teferruat hâlini alan bir derinlik kazanmaktadır. Böylelikle milli realizmin bir alanının gerçek boyutları gözle görülür bir şekilde tesbit edilmiş olacaktır.

Kadının bu şartlar altında çalışmasına, konuştuğumuz, karısını çalıştırmak zorunda kalan insanlar bile karşı. Hepsi de kadının ayrı bir yapıya sahip olduğunu, bünyesinin zayıf bulunduğunu, kendi ifade tarzları içinde vermeye çalıştılar.

Genç kızları en taze umut çağında, sokağın terbiyesine terketmenin acılığı ne demektir düşünülmeye değer! Çugaşvili'nin, Fin Finellis'in Mensucatların atelyelerinden, değişik fabrikalardan koparılıp Beyoğlu.nun izbe odalarına sürüklenen yüzlerce genç kızın trajik sonu da hatırlanırsa, tezgâhlarda, fabrikalarda çalışma zorunda kalan kadın ve kızlarımızın hangi namuzsuz şartlarla da boğuşmak zorunda kaldığı ortaya çıkar.

Ayrıca, insanın elini vicdanına koyup, hüküm mesabesindeki her türlü kanaatini bir kenara iterek düşünmesi gereken çeşitli zümreler ve onların çeşitli problemleri var; sarı ekin yolan, sap nasırıyla kınalanmış, bir zamanların güçlü destan elleri, nafaka uğruna; şehirlerin isini, kırların temiz havasına tercih zorunda kalıyor. Büyük şehirlerin milli olmayan kültür hayatı; bu insanları çarklarında eziyor. İntibaksızlıklar doğuyor. Çeşitli kültür malzemeleri onları sersemletiyor.

Konuştuğumuz belediye zabıta memuru alabildiğine acıklı, manidâr bir iç çekişle şunları söylüyor:

— Zabıta memuruyuz. Belediyenin verdiği bin lira para. Bu devirde neye yeter? Başka bir iş yapalım diyoruz. Devlet Memurları Kanunu gereğince başka iş yapamazsın, diyorlar. Gündüz caddelerden kovalıyoruz seyyar satıcı çocukları, akşam onlarla beraber gömlekçilik yapıyoruz. Ya bu türlü, ekmeğini, alnını terleterek kazanacaksın, ya da el gibi sağdan soldan çalıp çırpacaksın. Üçüncü bir yol yok.

Fırıncı çıraklığı yapan Zonguldaklı Ziya Arabacı'yla Eminönü'nde tezgahlara simit dağıtırken konuşuyoruz;

— Tahsilin olacak abi bu devirde diyor Ziya. Ama torpilin tahsilinden daha kuvvetli olacak. Sabah altı buçuktan, gece yediye, sekize kadar çalışıyorum. Gündelik onbeş lira. İstemezsen çalışma. Çor çocuk var. Onlar da evde ekmek bekler.

Eminönü Sirkeci'deki simitçileri dolaşıyoruz. Hepsi hemşehrilermiş. Tokat'ın Reşadiye ilçesinden. Belediye'den şikâyetçiler;

— Abi, yeni reis simit tablalarını kaldıracağım diyormuş. Biz ne yaparız o zaman? Nice olur halimiz?

Meslekleri de yokmuş başka.

— Bizde sanat yok, diyorlar. Var - yok, rençberlik biliriz biz.

Bir akşam işçi treniyle Halkalı'ya gidiyoruz. Ömür fabrikasının işçileriyle, sinema makinistleri, çeşitli firma şoförleri, yağlı boya işçileri, tezgâhtarlar, otellerde temizlik işi yapan kadınlarla konuşuyoruz.

Gürün Han'da bir acente tezgâhtarı olan Sinan bey;

— Kardeşim, bizim memleketimizde öyle işçiymiş patronmuş ayırım yapılamaz, diyor. Çalışanda önce iş ahlâkı lâzım. Yalanla, kandırmacayla iş yürümez. Her sahte şey batmaya mahkûmdur.

Yedikule İplik Fabrikasında şoförlük yapan Hüseyin efendi, memleketi olan Tekirdağ'ın Saray kazasında tarlası takkası olmadığından İstanbul'a gelmiş;

— 900 lira aylık alıyorum. Çiçekçi'de 150 liralık bir evde oturuyorum. Şükürler olsun Allah'a. Her şeyden mahrum bir va-

GÜN OLUR

Zaferlere gebe yarınlar vardır,
Sil gözlerindeki yaşı milletim
Şerefsiz yaşamak bizlere sadık
Çal düşman başına taşı milletim

Ocağın sönmüş ve tütmez olmuşsa,
Bağrında inancın sönmez emin ol.
Saçına acının akı dolmuşsa,
AK'ı arayanlar dönmez emin ol.

Vurdular başını yıllarca taşa
Yine de tarihe gömemediler.
Duamdır arzumdur hep mutlu yaşa
Tüm millet evlâdı hep böyle diler.

Gün olur; aydınlık güzel gün olur
Başın zaferlerle arşa yükselir,
Altınla yazılan bir düğün olur
Uzaklardan tatlı selâmlar gelir

Ahmet EFE

Desen: Hamit YÜKSEK

ziyetteyiz. Bu halde ben karımı çalıştırabilir miyim hiç! Görüyorsunuzdur beyim, çalışan kızlara trenlerde her gün yapılanları!

Ücret durumlarında, umudunu kimi toplu sözleşmelere, kimi greve, kimi yeni mesleklere bağlamış. Yüzde yetmişi aşkın bir yekûnu tutan çalışanların, ileriye dönük bir meslek istikrarı yok. Bugün simitçiyse, yarın ne olacağını kendi de bilmiyor. Dediği şey: «Yarına Allah kerim.» İşçi, sağlam organizasyonların desteğine, devletin himayesine kavuşmuş değil. Ne yarını garanti altında; ne bugün yeterince karnı tok. Diğer yanda, yarının genç nesillerinin anası olacak Türk kadını, bugün yıpranmanın doruğunda, ruh enerjisi tükenme tehlikesiyle karşı karşıya.

Yalama yapmış «yaptık, ettik» kuyruklu yalanları, «yapacağız, edeceğiz» bol kese vaadleri, halk indinde artık ciddi itibar görmüyor. İşçi kitlemiz, bağlı bulunduğu toplumun sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik problemlerinin sağlam çözüme kavuştuğu gün, insanca bir yaşayışın eşiğine getirilecektir. Halkın problemleri bir bir sıhhatli sonuçlara ulaşırken sahte lâfların, sun'i ayırımların yaldızı kazınacak, takkeler düşüp keller görünecektir. Hem de bir gün aydınlığı kadar kesin olarak!

Mesele, ne sınıf, ne de sadece açlık meselesinin dar boyutları içinde mütalâa edilemez. Ortada elle tutulur kültürel bir çözülüş zorlaması var. Şartlar bu çözülüşü hızlandırıcı mahiyetiyle, halkın menfaatleriyle tezatlaşmaktadır.

Türk sanatında yeni bir ufkun aydınlık şafağı sökerken, sanatçının ilham panosuna tablo tablo aksedecek garip serlerin, nasırlı ellerin ve yıkıma zorlandığı halde bazı bakımlardan dimdik ayakta duran ruhların görünen manzarası genel hatlarıyla bunlardan ibarettir.

TARİH

İsmail NAKİLCİOĞLU

MECLİS-İ MEBÛSAN'IN SON TOPLANTISI

Tanzimat'la resmileşen devlette bozgun, Abdülhamit indirildikten sonra daha vahim hal aldı. Kimi gafil kimi hain İttihat Terakki erkânının ehliyetsiz ve millî bir politikadan uzak tutumu memleketi felâkete sürükledi. Birinci balkan bozgununu ikincisi takip etti. Ardından I. Cihan Harbi patladı. İttihatçı Talât Paşa, Enver Paşa, Cemal Paşa üçlüsü; hazırlıksız ve techizatsız olduğumuz halde dış tahriklere kapılarak şuursuzca ve mesuliyetsizce devletimizi harbe soktular. Öteden beri devletimiz üzerinde kumar oynayan Avrupa büyük bir hınçla saldırdı. Avrupalıda ta Malazgirt'ten bu yana silinmeyen bir kin vardı. Avrupalı için artık bir vahşet ölçüsü yoktu. Çanakkale'de ve diğer bazı cephelerde ordumuzun kahramanca direnişi neticeyi değiştirmiyordu. Zira harbi politika sahasında kaybetmiştik. Almanya'ya büyük zaafları ve hayranlıkları olan ittihatçı paşalarımızın liyakatsiz ve gafilce davranışları askeri zaferlerimizi gölgeledi. Ve nihayet Mondros Mütarekesi imzalandı. Mehmetçiğin imanıyla kitlenen Çanakkale kilidi açıldı, topraklarımız düşman çizmesine terkedildi.

Memleketi böyle bir yok oluşla karşı karşıya bırakan İttihatçı Paşalar yurdu terkedip kaçtılar. İttihat ve Terakki'nin yerini «Hürriyet ve İ'tilaf»çılar aldı. Hükûmeti onlar kurdular.

AVRUPA DEVLETLERİ

Avrupa devletlerinin her birinin ayrı ayrı memleketimiz üzerinde emelleri ve planları vardı. İngiliz başvekili Loyd George Mondros Mütarekesinin imzalandığı 1918'in ocağında Avam kamarasında önce şu beyanatı vermişti:

«Biz Türkleri, ne payitahtlarından, ne de ekseriyetle meskûn bulundukları namlı Anadolu ve Rumeli topraklarından mahrum etmek için harp etmiyoruz.» (1)

Fakat daha sonraları aynı adam kendi kabinesinde Avrupa'nın milletimiz hakkındaki değişmeyen kanaatini ortaya koyan şu konuşmasını yapmıştı:

«Türk yüzyıllardan beri Avrupa'dadır ve bu süre içinde daima sıkıntı kaynağı olmuştur. Türk hiç bir zaman Avrupalı olmamıştır. Avrupa uygarlığını asla benimsememiş, sürekli olarak savaş çıkarma olanağına saplanmıştır. Türk'ün davranışını değiştireceğini sanan bir kimseye ben aklı selim sahibi demem. Sonra İstanbul diğer başkentlere benzemez. Paris Fransız'dır, Londra İngiliz'dir, Roma İtalyan'dır fakat İstanbul Türk değildir. Türk bu kentte azınlıktadır.» (2)

Oysa ki Türk'ün aydını, Tanzimat'tan beri Batılılaşmak, Avrupalılaşmak için gayret sarfediyordu. Bunun için nice tavizler verilmişti Avrupa'ya. Jön Türkler Avrupa'yla

(1) Enver Ziya Karal, **I. Cihan Harbinden Lozan'a Kadar Türkiye'nin Siyasi Olayları**, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, 1959, s. 50.

(2) **Belgelerle Türk Tarihi**, C. X, Sayı : 58, s. 14.

aramızda meklik dokuyorlardı. Belki Batı'nın bizi beğeneceğini umuyorlar, dost bileceğini sanıyorlardı. Heyhat!... Aydınlarımızın gayretleri boşunaydı... Zira Avrupalı bizi çok iyi biliyordu ve kafasında şu fikir yer etmişti: **«Türk hiçbir zaman Avrupalı olmamıştır.»** Tesbitleri doğruydu. Ve aslında olması gereken de buydu. Millet olarak kalacaksa kendi benliğimizi korumalıydık.

I. Cihan Harbi bitiminde,1919 ocağında, Paris'te bir barış (!) konferansı .tertip edildi. Konferansın ismi Barış Konferansıydı ama, üzerinde durulan en mühim mesele Osmanlı topraklarıydı. Konferansta İngiltere ve Fransa ağır basıyordu. Ve özellikle bu iki devletin menfaati çarpışıyordu.

«İngiltere ve Fransa ise Arap memleketlerinin paylaşılmasında gizli anlaşmaları esas tutuyorlardı. Bu konuda da aralarında anlaşmazlık çıkmıştı. İngiltere; Mekke Şerîf'inin ve diğer Arap reislerinin Padişah'a ve İslâm Halifesi'ne isyanlarını kendi hazırladığını, Filistin, Suriye ve Irak'ın kendisi tarafından zaptolunduğunu ileri sürerek, Fransa'nın gizli anlaşmalarından faydalanmak hakkına sahip olamıyacağını iddia etmeye başlamıştı.» (3)

Konferansa bir ara Osmanlı Devleti de iştirak etti. Sadrazam Ferit Paşa, Rıza Tevfik ve bir grupla Paris'e gitti. Normal olarak sulh yapılacak ise(!) barış yapılacak ise (!) Osmanlının korunması ve verdiği zayiatın mevzuu bahis edilmesi gerekirdi. Lâkin öyle olmadı.

«İşte Vesailles Andlaşması 28 haziran'da imzalanırken, Damat Ferit Paşa'nın eline tutuşturulan yazılı cevapta, Türklerin tarih boyunca uyruklarını yönetmekteki sicillerinin temiz olmadığı, dolayısiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun tümüyle muhafazası hakkındaki isteğin kabul edilmediği ve Barış Konferansı'nın bu sıralarda Türkiye sorunlarına eğilmiyeceği açıklanıyordu. Bu koşullar altında Osmanlı delegasyonunun yurda dönmesinin daha yerinde olacağı özellikle belirtilmişti.» (4)

Avrupa devletlerinin kendi aralarında tertip ettikleri konferansta Osmanlı'nın çıkarını gözetmeleri zaten mümkün olamazdı. Böyle bir şey düşünülemezdi. Zira birbiriyle tarih boyu kavgalı olan Hıristiyan Avrupa ile Müslüman Türk milleti arasındaki harp, kıyasıya bir harptı. Ve bu harp; askeri alanda olduğu gibi politik sahada da devam ediyordu. Paris Barış Konferansı, I. Cihan Harbi'nin bir devamından ibaretti.

SON OSMANLI MECLİSİ

Mondros Mütarekesi'nden sonra topraklarımız yer yer işgal ediliyordu. İttihat - Terakki'den sonra kurulan hükümetler de harbin gidişatını değiştirecek bir sağlam politika uygulayamıyorlardı . Damat Ferit Paşa kabinesi Balkan Savaşları'nda ve I. Cihan Harbi'nde suçlu olanları bilhassa İttihat ve Terakki erkânını tevkif etmiş; Talât, Enver, Cemal ve Maliye Nazırı Nazım Paşaları da gıyaben idama mahkûm etmişti. Fakat bu tevkifler memleketin geleceğine bir hal çaresi değildi. Tarihimizin bu en kritik devresinde milletin yarını için isabetli kararlar alacak, yıkılmak üzere olan devletimizi son bir hamle ile felâketten kurtaracak ehliyetli devlet adamları gerekiyordu. Ancak devletimiz bundan mahrumdu.

Anadolu'dan müttefik düşman kuvvetlerine karşı milletimizin başlattığı milli mücadeleye dair sevindirici haberler geliyordu. Fransız'a karşı Maraş'ın Kahramanca müdafaası haberi İstanbul'da sevinçle karşılanmış ve ümitleri artırmıştı.

Meclis-i Mebusan 12 ocak 1920'de son olarak açıldı. Bu sırada Ali Rıza Paşa sadrazam idi. 28 ocak 1920'de Misak-ı Milli imzalandı. Misak-ı Milli şu maddeleri ihtiva ediyordu.

1 — Mütareke hududu içinde ve dışında kalan Müslüman çoğunluğu ile meskûn vatan toprakları ayrılmaz bir bütündür.

2 — Batum, Kars, Ardahan havalisinin ana vatana katılması için tekrar genel reye başvurulabilir.

3 — Batı Trakya'nın mukadderatı, ahalisi-

(3) **Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, C.I, Gn. Kur. Basımevi, Ankara, 1962.

(4) **Belgelerle Türk Tarihi**, C. X, Sayı . 58, s. 8 - 9.

nin tam hürriyet içinde reyine müracaatla tayin edilmelidir.

4 — İstanbul şehri ile Marmara Bölgesi'nin güvenliği tam olmalıdır. Boğazların serbestliği için Devletlerin verecekleri karar muteber olmalıdır.

5 — Azınlıkların hakları diğer devletlerde olduğu gibi sağlanacaktır.

6 — İnkişafımıza engel olacak bütün siyasi, adli ve mali kayıtlara muhalifiz.

«28 ocak günü gizli toplantıda kabul ve imza edildikten sonra 17 şubattaki açık oturumda tekrar reye konup alkışlarla kabul edilen (Misak-ı Milli) Milli Mücadele'nin (gayesi) olarak elde tutulup böylece tarihe devredilmiştir.» (5)

Misak-ı Milli'nin kabulünden sonra kabine değişti. Yeni hükûmeti Salih Paşa kurdu. Müttefikler Salih Paşa'ya nota vererek Anadolu'daki Milli Mücadele'yi takbih etmesi için baskıda bulundular. Fakat Salih Paşa bu notaya menfi cevap verdi. İsteklerini yerine getirmedi.

«...Müttefiklerin verdiği notaya, arzu etmedikleri cevap verilmesi üzerine Anadolu harekâtının takbih edilmesi -katî surette- talep olunup ona da muvafakat edilmeyerek kuvayı işgaliyece yapılan hukuk şikekâne muamelât ayrı ayrı notalarla protesto edilmiştir. 2 nisan 1336'da kabinenin istifası vuku bulmuştur.» (6)

Salih Paşa Milli Mücadele hareketini takbih etmemişti ama, bir takım gazeteler hemen İngilizlerin dümen suyuna giriyorlar, Kuvayı Milliye'ye şiddetle çatıyorlardı. Gazeteci Ahmet Emin (Yalman), Halide Edip gibileri de ayrı bir yol tutmuşlardı. Kurtuluşun Amerika'da olduğuna inanmışlar heyecanla onu savunuyorlardı.

16 mart 1920'de İngilizler İstanbul'a asker çıkardılar. Harbiye, Bahriye Nezaretleri, Tophane, kışlalar, karakollar hep işgal edildi. Kışlalardaki Mehmetcikler hunharca şehit edildi. Daha sonra İngilizler Mebusan Meclisi'ni bastılar. Mebuslardan bir kısmını tevkif ettiler. Sadrazam Salih Paşa'nın yerine Ferit Paşa getirildi. Meclis ondan sonra da feshedildi.

İngilizler, İstanbul'da geniş çapta bir tevkif hareketine giriştiler. Gazetecilerden, komutanlardan ve devlet adamlarından kendi emellerine karşı bildiklerini yakalayıp, tevkif ettiler. Daha evvel Ferit Paşa hükûmetince tevkif olunan Bekirağa Bölüğündeki 67 mevkufla beraber 115 kadar olan bu esirleri İngilizler Malta adasına sürdüler.

«Silâhlı İngilizler bizi meclis kapısından bindirdikleri askeri otomobille doğru Tophaneye sevkle (şimdi malûl Gaziler Yurdu olan) tarihi köşke soktular. Ve oradan yine Tophane rıhtımında ufak köhne ve pis bir gemi ile açıkta demirli bulunan Benbow muhribine götürdüler ve en alt katta, assubaylara mahsus olan loş ve havasız bir yere tıktılar. Orada bizden evvel yakalanmış Edirne mebusları Şeref ve Faik beyler ile diğer bazı mebuslar da vardı.

«Çok geçmeden muhrip hareket etti. Daha önceleri cereyan etmiş olan hadiselerden bizim Malta'ya götürülmekte olduğumuzu tahmin etmekte güçlük çekmiyorduk...

«Malta'ya işte böyle gittik. Oraya varışta da İngilizlerin centilmenliklerine, hiç de yakışmayan bir şekilde mavnalarla muhripten alınıp rıhtımda iki sıra vaziyet almış, süngülü askerler arasından geçirilip kamyonlara yüklendik. Bu da yetmiyormuş gibi, kamyonları sokaklarda dolaştırarak bizi halka teşhir etmekten de çekinmediler. Teshir ede ede götürüp bizi Polverista kışlasına tıktılar. Burası evvelce İngiliz askerlerine mahsus bir kışla imiş. Bizden evel getirilmiş vatandaşlarımızla dolu bulunuyordu.» (7)

Malta'ya sürülenlerin içinde İstanbul Muhafızı 25. Kolordu Kumandanı Ali Sait Paşa, İst. merkez Kumandanı Topçu Miralayı Cevdet Paşa, 5. Ordu Kumandanı Mahmut Kâmil, Miralay Sami, Miralay Tevfik, Mu-

(5) Feridun Kandemir, **Hatıraları ve Söyliyemedikleri ile Rauf Orbay**, Sinan Matbaası, İst. 1965, s. 48.

(6) Mahmut Kemal İnal, **Son Sadrazamlar**, Milli Eğitim Basımevi, İst. s. 2125.

(7) **Hayat Tarih Mecmuası**, aralık 1970, sayı : 11, s. 45 - 46.

CİHAN KAVGASINDA

Sen fikrinle, imanınla büyüksün
Haydi davran, yaş artık mühim değil.

Yaşamak zor, nefesin kesilmekte
Göğse vuran taş artık mühim değil!

Hayasızca çiğnenir öz varlığın
Gözden oldun, kaş artık mühim değil!

Çok şerefli bir cihan kavgasında
Her şey hayal; boş artık mühim değil!

Bütün vatan toprağında yangın var
Tarlandaki iş artık mühim değil!

Sahnelerden kalktı sis perdeleri
İşte gerçek; düş artık mühim değil!

Bir baksana kirlenmiş atmosferin
Yolundaki leş artık mühim değil!

İşte böyle baharın ortasında
Titriyoruz, kış artık mühim değil!

Sonu gelsin artık ölümlü zevkin
Kafes kırık, kuş artık mühim değil!

Soyulmuşsun bir rızık vurgununda
Nimetin yok, diş artık mühim değil!

Biz yolda yürümeye mecbursak
Aydınlık ve loş artık mühim değil!

Azığımız, imandır bu seferde
Yavan lokma; aş artık mühim değil!

Bu kavgada sen şehid namzedisin
Ey kardeşim baş artık mühim değil!

İki tercih: Varoluş ve yokoluş
Üçüncüsü koş artık mühim değil!

Necati AYKAN

Desen : Ali BOZDOĞAN

hafaza bölüğü kumandanı Yüzbaşı Cemal, Kafkas Kolordusu Heyet-i talimiye kumandanı Hâzım, Rauf Orbay ve Ali İhsan Paşa gibi en değerli kumandanlar vardı; Süleyman Nazif, Hüseyin Yalçın, Ziya Gökalp gibi gazeteciler; İzmir Mebusu Hoca Ubeydullah, Ankara Mebusu Âtıf, Hoca Rifat, Eski Şûrayı Devlet Reisi İbrahim, Karesi Mebusu Hüseyin Kadri, Eski Mebusan Meclisi Reisi Halil gibi devlet adamları vardı.

Bunlardan Ali İhsan Paşa ve bir grup arkadaşı, kaçarak Anadolu'ya Millî Mücadeleye iştirak ettiler. Ali İhsan Paşa Afyon cephesinde Yunan'a karşı büyük muvaffakiyetler kazandı. Malta'da kalanlar da II. İnönü Harbi'nden sonra serbest bırakıldılar.

Fıkra

Derleyen : M. Ali TAŞÇI

BİR FRANSIZ

Yabancı okul mezunları, son bir asırdır devletimizin önemli mevkilerine gelmişler. Bunların sayısı oldukça da kalabalık. Yabancı okulların imkânlarıyla veya tavassutuyla, İngiltere, Fransa, Almanya, Amerika gibi dış devletlerde okuyup, önemli ve hayatî meselelerimizde çoğunluk olmaları entresan bir durum.

Hariciyemizde önemli mevkileri olan bir kadın, iki Galatasaraylı, grubun üçüncü elemanı ile randevulaştıkları İstiklâl caddesinde buluşurlar. Fransa'daki siyasî tahsillerinden yıllar geçmiştir. Yüzlerinde protokol havasının çizgileri vardır.

İlk ziyaretleri, lise yıllarında, akşamdan akşama ancak uğrak verebildikleri pasaj olur. Değişen ve zamanlarından tanınmayacak kadar küçük izler saklayabilmiş bu yerde içerler. Kaba saba, delişmen bir lise talebesi gibi.

Yıllar önce üçünün de ideali yazarlıktır. Ne ekmişler ve ne biçmişlerdir?

Kafaları çeyrek deme selâm çekerken, erkeklerden birisi, susuz rakı içmiş gibi katıksız sarhoş numarasıyla:

— Ben Viktor Hügo'yum deyip kahkahayı basar.

Kadın da onu taklitte geri kalmaz:

— Ben de Jean D'arc'ım ve kahkalım...

Epey bekledikleri halde, üçüncüden ses çıkmaz. Gözleri önünde, gayet mahcup ve utangaçtır. Suçlu gibi başı eğik içkisini yudumlamaktadır.

Öncekiler dayanamazlar:

— Hey ahbap, sen neçin böylesene?

Ezilmiş bir duygunun taştığı gözlerle onlara bakan üçüncü:

— Bana bir şey bırakmadınız ki! Ben olsam olsam, Victor Hügo ve Jean D'arc'la aynı masada içme şerefine nail olan bir Fransız olabilirim.

HOROZ ŞAKASI

Hüseyin Siret, fikrini öğrenmek maksadiyle Yahya Kemal'e,

«Rehgüzarımda bir garip horoz,
Eyliyordu benimle istihza.»

diye biten şiirini okuduktan sonra:

— Şiirimi nasıl buldunuz? diye sormuş. Yahya Kemal de:

— Horozun hakkı var diye cevap vermiş.

EVLİLİK

Sermet Sami, «Abdülhak Şinasi Hisar» İsimli kitabında, bir yemek sonrası sohbetini şöyle dile getiriyor:

Misafir, Hisar'ın, «Fahim bey ve biz» adlı eserindeki Fahim bey'i kastederek:

— Bilhassa Fahim Bey gibi, sıcak bir aile yuvası kurmayı düşünmediniz mi?

A. Ş. Hisar:

— Hayır! Arasıra, ya evlenseydim de, iki çocuğum olsaydı; oğlum komünist, kı-

zım aktris olsaydı halim nice olurdu? diye düşünürüm de şimdiki halime şükrederim...

MEDENİYET

Aydınımızda Batı'ya hayranlık, Tanzimat'la hummalı bir hastalık haline gelir. O zamandan bu zamana, sık sık Batı deyince aklı karışan hastalarımız çoktur.

Batı'nın her şeyini baş tacı eden pek şahsiyetli bir aydınımız, İngiltere'ye gitmiştir. Seyahat dönüşü, aynı familyadan arkadaşlarına Londra'yı anlatmaktadır:

— Aman çocuklar hiç sormayın! Ben orası gibi bir yeri hayatımda görmedim. O ne ihtişam!... O ne moda!.. Hem öyle medeni öyle medeni bir yer ki azizim, çöpçüleri bile su gibi ingilizce biliyor, su gibi ingilizce konuşuyor.

BELALI KADIN

Malta sürgününden dönen Süleyman Nazif'e:

— Üstadım, öyle bir kadın var ki ayağının altına kimin ismini yazsa, yazdığının başına bela oluyor.

Süleyman Nazif atılmış:

— Aman, ne duuyor? Ayağının altına İngiltere haritasını yapsın ya!.. demiş

KADIN

Bir salı gecesi televizyon seyrediyorduk. Televizyonda, Türkiye'nin sayılı kadın şarkıcılarından biriyle röportaj yapılıyordu.

Spiker:

— Bir mahzuru yoksa, gelecek hakkındaki düşüncelerinizi açıklar mısınız efendim?

Sanatçı çıtkırıldım olmaya dikkat ederek ve söylediği her kelime sonunda tebessüm ederek.

— Tabi!... Mümkün olduğu kadar bu hayatımı sürdürüp dinleyicilerim benden bıkmadan sahneden ayrılmak istiyorum.

— Daha sonra ne düşünüyorsunuz efendim?

— Bir de çocuklarımın annesi olmak istiyorum.

Seyircilerden birisi dayanamayarak:

— Aferin, o zaman kadın olursun işte deyiverdi.

Yanındaki:

— Şimdi erkek midir yani? deyince birincisi:

— Hayır şarkıcı ve çocuklarının teyzesi olur diye cevapladı.

FAN FİN FON

Tanzimat sonrası aydınlarımız arasında Fransız kültürünün tesiri son haddine varmıştı. Fransızca şiir yazmak, yazdığını Türkçeye tercüme etmek ve meşhur Fransız şairlerinin şiirlerinden ezberlemek modaydı.

Yeni bir papağan alan zamanın şairlerinden birisi, kız arkadaşı Jale'yle balkondan boğazı seyrediyorlardı. Ufkun engin mavilliklerini perde perde kaplayan siste, hülyalara dalan şairimiz, kendinden geçerek bir Fransızca şiiri söylemeye başladı. Zaten romantizmi işleyen ve becerebildiğince romantikleşen şairimizi, şiirini bitirince tebrike hazırlanan Jale'den evvel Papağan:

— Yanındakiyle ne fan fin fon diye konuşup duruyorsun? Zaten ne gelirse böyle konuşmalardan sonra geliyor. Şunun Türkçesini söyle ki biz de anlayalım deyiverdi.

Şairimiz, papağanı ortağı Yahudi olan bir tüccar dostundan almıştı.

MASON ELİ

Aşağıdaki fıkra, Abdülhak Şinasi Hisar'ın, «Geçmiş Zaman Fıkraları» isimli kitabından alınmıştır.:

«Musa Kâzım Efendi'nin Farmason olmasını, Farmasonluğumuzun büyük üstadı Karaso Efendi'nin elini öpmesini, sonra da, onun intihabı üzerine Şeyhülislâm oluşunu duyan canı yanmış bir şair:

«Yol açarken makdem-i Musâ için derya-yı Nil,

«Öptürür destin bizim Musa'ya şimdi Karesû!»

beytini yazmıştı.»

Hayatı ve Eserleri İçinde

YAHYA KEMAL BEYATLI

Mehmet BÖLÜKOĞLU

Şiirimizin muhtevalı haznesinden toplumun ruhuna akan mısralardan yüzlercesi, edebiyatımızın son büyük ustalarından olan Yahya Kemal imzasını taşır. Yahya Kemal'e en çok bağlı olanların dediğini derleyip toplarsak, evvelâ hepsinde müşterek olan şöyle bir girizgâhla karşılaşırız:

O, şairlerden öyle bir şairdi ki, dilinden billeğine gür bir oluk gibi âhenkli sözler salardı. Mısralarının tılsımlı suyunu içen yeniden susar; gerçek şiirin doyumsuz lezzetini ala ala düşüncelerde yaşıyan bir dünyaya varırdı.

Yahya Kemal'in hayatına derinlemesine bakıldığında karşımıza, bir kadın ananın hem arzusu, hem vasiyeti ve Yahya Kemal'in hayatında derin tesirini gördüğümüz bir söz çıkar. Şefkatine doyamadan yitirdiği anası, Yahya Kemal'e derdi ki:

— Oğlum dünyada iki insanı sev. Bir Peygamber efendimizi sevi Bir de Sultan Murat efendimizi!

Hiç bir subjektif ölçünün çekiciliğine kapılmadan denebilir ki, bu söz Yahya Kemal gibi, aynı zamanda duygularına millîlik urbasını geçirmiş bir ustamız için çok şeyleri aydınlatmanın kesin kıstasıdır. İleride göreceğimiz üzere anasının vasiyeti, Yahya Kemal'in sadece çocukluk hatıraları arasında kalmamış, kurduğu sanat dünyasının ufuklarını ışıklandıran bir kılavuz olmuştur. Meseleyi detaylı kavramanın yolu, klasik tahlil metoduyla, dünyaya gelişinden itibaren Yahya Kemal'i bütünüyle ele almada gibi görünüyor.

KISACA HAYATI

Yahya Kemal, 1884 yılında dünyaya geldi. Asıl adı Mehmet Âgâh'tır. Üsküp doğumludur. Mahalle Mektebine Üsküp'te, ailesi olan namlı Şehsüvaroğullarının yanında başladı: İstanbul'da sürdürdü: 1903 yılında Paris'e kaçarak Sciences Politques (Siyasal Bilgiler)e bir süre devam ederek tahsilini nihayete erdirdi. Paris dönüşü gazetecilik, çeşitli yerlerde elçilik gibi değişik devlet memurlukları ve benzeri muhtelif işlerde çalıştı. Ve bir kasım ayının ilk günü, 1958'de vefat etti.

IRKÇILIK SEVDASI

Dünyanın en büyük kuvvet merkezliğini yıllarca sürdürmüş bir imparatoruğun sarsıntıları, içerde ve dışarda türlü entrikalar, Yunanistan, Bulgaristan yaraları ve devletin yüreğini sarsan dağdağa, ardından facialar··· facialar.. kısacası yıkılan bir imparatorluğun trajedyasıyla panik halindeki okumuşları.. Bir ümit bir kurtarıcı arayarak önüne gelen davetçiye sarılan aydının o içler acısı hali.

Yahya Kemal böyle bir ortamda gözlerini açar. Arayışın karanlığından Turancılığın ütopik kucağına düşer. Artık Paris'e kaçma yılı olan 1903'e kadar genç Yahya Kemal, kurtuluşu nazarî ırkçılıkta gören hararetli bir Turancı olarak gözükecektir.

Fransa'da Jön Türklerle temasta bulunan Yahya Kemal, ırkçılığın geçerli bir formül olmadığını yavaş yavaş idrake başladı. Bu yıllar O'nu yeni bir arayışın eşi-

ğinde görürüz. Bunu kendi ağzından dinemek faydalı olacaktır:

«Paris'te talebe mitinglerine gidiyordum. Balkan harbi arifesinde bizim ekalliyetler, Rumlar, Bulgarlar büyük büyük mitingler tertip ediyorlardı. O sıralarda bizim Jön Türkler Abdülhamid'i yıkmakla meşguldüler. Yoksa Türk milletinden falan haberleri yoktu. Baktım bu Rumların, Bulgarların yıkmak istedikleri Abdülhamid değil, başka şey. Bunlar Türk milletini yıkmak istiyorlar. Demek Türk milleti diye bir şey var. Bu nasıl bir millettir, mazisi nedir? diye merak etmeye başladım. Zaten Ulûmu Siyasiye mektebinde tarih okuyordum. Türk milletinin mazisini öğrenmek için tarih kitaplarını karıştırmaya başladım. İşte bende milliyet hissi ve milliyetçilik böyle doğdu.» (1)

Paris'te yeni muhit, Albert Sorel'in tarih dersleri Yahya Kemal'i katıksız ırkçı doktrinden bir Türk-Batı sentezciliği görüşüne sürükledi. İlk anlar bunun cazip bir şey olduğu sanılsa da Ziya Gökalp'in aynı mahiyetteki terkibi, daha sonra bizzat Yahya Kemal tarafından reddedilecekti. İkinci merhale olan ifrat derecesindeki bir Batıcılığı da aşınca, Yahya Kemal, gençken çok saygı duyduğu Ziya Gökalp'in;

Harâbisin, harâbâti değilsin
Gözün mazidedir âti değilsin.

İthamına hiç çekinmeden cevap vererek diyordu ki;

Ne harâbi ne harabatiyim
Kökü mazide olan âtiyim.

Aslına rücu etti dedikleri anda O'nun kulaklarında anasının «İki insanı sev» vasiyeti çınlıyordu. Ruhunda artık bu sevginin filizleri serpilmeye başladı:

«İçimde dalgalı tekbiri en güzel dinin.» diyerek isteğine nail olmusların arasına girdiğini beyan ederken, bir sel gibi çağıldayacaktı artık.

Vur pençe-i Âlideki şemşir. aşkına
Gülbangı asumanı tutan pir aşkına
Düşsün çelengi Rumun eğilsin seri Frenk
Fecr-i hücum içindeki tekbir aşkına.

BATI HAYRANLIĞI

Yahya Kemal'in Turancılıktan sonra ikinci durağı olan Batıcılığı aşması kolay olmadı. Batı kültürü üzerinde etkisini daha uzun sürdürücü, hayatını daha köklü kavrayıcı oldu. Jestlerinde bile bir Fransız tipinin derin etkisini göreceğimiz Yahya Kemal, gerçekte halis Batı medeniyetinin prensiplerinden yola çıkarak, bir senteze ulaşmaya çalışacaktı. Ziya Gökalp'in büyük bir hata eseri olarak İslâm medeniyetini inkâr ederek, onun aslında bir Doğu Roma medeniyeti olduğu iddiası, hâlâ kafasındaydı. Hatta 1906'lardaki bir manzumesinden bahsedilirken Sultan Ahmet'teki üç başlı yılan sütununu konu edinerek, bunu Türk milleti, İslâm ve Doğu Roma'nın kaynaştığı bir sembol olarak aldığı rivayet edilir.

Kendi yazdıklarından öğrenebildiğimiz kadarıyla; meselâ Altor Şehri ve esir Jeminüs yazılarında Heredia'nın Trophee'sini yanından hiç eksik etmediğinden bahseder. Parnas ekolünün bu temsilcisi, ileride Yahya Kemal şiirinin epik yönü üzerinde tesirli olacaktır. Ancak ne var ki gençlik yıllarında, Hérédia'yı okuyuşu büsbütün hayranlık sınırları içinde değerlendirildiğinde hiç de yanlışa düşülmüş olmaz. Kültürel zaaf içinde bocalayan bir gence Sembolizm'in babası sayabileceğimiz Jean Morea'nın büyüleyici şiir kalıbında sunduklarının, üzerinde hasıl ettiği değişiklikleri de ekleyince, Yahya Kemal'den nasıl bir şiir beklenirdi:

Afroditi

İçinde ağladığın gölgeden işit
İskenderiye kızlarının ah-ü vahını
Ayida dağlarının nim ilâhını
Girveyle biz veda ediyorken bu beldeye
Kalsın yanımda saçlarınız armağan diye

Yakın zamanda Yahya Kemal Enstitüsü'nce derlenip **Aziz İstanbul** adında bir kitapta toplanan, çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlanmış yazıları incelendiğinde söz temsili «Camlar Altında Musahabeler» yazısını diğerlerinden çok farklı oldu-

(1) Adile Ayda, **Yahya Kemal'in Fikirleri ve Sanat Görüşleri**, Ankara, Ajans-Türk Matb., 1962, s. 28 - 29.

ğu görülecektir. Avrupa dönüşüne tekabül eden yıllarda yazdığı bu makalede Batı'nın ağır kokusunun, daha ilk satırlarından itibaren tütmeye başladığına şahit olunur. Ne kadar kronolojik tasnife uymasa da Eğil Dağlar'da bu düşüncenin izlerine rastlanır.

VE TARİH ARAŞTIRMALARI

Daha Paris'te iken Yahya Kemal, Bibliothéque National'de Albert Sorel'in de dolaylı teşvikiyle, kendi tarihimiz üzerinde bir araştırmaya girişti. Divan'ı da öğrenmeye bu araştırmalar vesile oldu.

İhtimal ki bu araştırmalarla birlikte, minnettar olduğunu belirttiği Henri de Régnier, Pierre Loti, Lamartine gibi, Türk hayatını yaşıyan tasvirleriyle aktarmaya çalışan Fransızları okudu. Eski bir hayal gibi gözünün önünden çocukluğu geçti.. Anasının vasiyeti, şiirlerinde vâkıf olduğumuz, tarihimizle kültürümüzle ilgili his dosyası yeniden açılmaya başladı. Böylece Fransa'nın göbeğinde Avrupa medeniyetinden, kendi değerlerimize, kendi medeniyetimize bir köprü açılmış oldu. İstanbul'a döndükten sonra, eski medeniyetin hâlâ yaşıyan eserleri, Yahya Kemal'i şefkatiyle sardı. Ve bundan sonra O'nda kuvvetli bir İstanbul sevgisi peydah oldu:

Gelmek'çün ikinci bir hayata
Bir gün dönüş olsa âhiretten:
Her rüh açılıp da kâinâta
Keyfince semada bulsa mesken;
Tâlih bana dönse, nâzikâne;
Bir yıldız verse mâlikâne;
Bigâne kalır o iltifata,
İstanbul'a dönmek isterim ben.

Sevgisine mazhar olan İstanbul, manzarası zengin, çıplak tabiat değil, bir medeniyet beşiği, bir devlet merkezi olarak İstanbul'dur. Anladığımıza göre ceddimizin nurlu mührü, Konstantin'in şehrine değil de, herhangi bir yere vurulmuş olsaydı, Yahya Kemal için İstanbul orası olacaktı. Ama İstanbul'un da bir medeniyete beşik olması asırları sürükleyen bir ideâlin gereği olmuştur.

Ruhunun derinliklerindeki milli tarih ve kültür ateşi, alevlerini yükseltince, çocukluğunun dünyasını da aydınlattığını müşahede edebiliyoruz:

Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum
. .
Aldım Rakofça kırlarının hür havasını
Duydum akıncı cedlerimin ihtirasını.
. .
Mağlûpken ordu, yaslı dururken bütün vatan
Rü'yama girdi her gece bir fatihâne zan,

Kendimizi anlamayı esas alınca, yıllarca peşinden beyhude koştuğu hayatının bütününü ortaya koyup, maziyi terk ederek bağlandığı şeylerden; kiminin yetersiz, kiminin yanlış olduğunu acı bir idrakle mısralara döktü.

İlmin derin görüşleri, aklın hükümleri
Doldurmuyor boşalmış olan bir hisli yeri.
. .
Derler bilir hakikati yüzlerce feylezof;
Bir kısmı şek ve şüphede bir kısmı hayli kof.

Bütün detaylarıyla Avrupa'yı kavradıktan sonra, bizdeki kendimize yabancılığın hazin hâli karşısında endişeye kapılan Yahya Kemal, bir zehirleniş hitamındaki boşalmaya benzer ferahlığı, kendi duyarak bize de hissettirmeye çalışıyordu:

«Biz ki minareler ve ağaçlar arasında ezan seslerini işiterek büyüdük. O mübarek muhitten çok sonra ayrıldık, biz böyle bir sabah namazında anne millete tekrar dönebiliriz. Fakat minaresiz ve ezansız semtlerde doğan, frenk terbiyesiyle yetişen Türk çocukları dönecekleri yeri hatırlamayacaklardır.» (2)

Mekân hudutlarını aşan bir İstanbul sevgisi, tekâmül ederek Yahya Kemal'de bir vatan sevgisi, bir tarih sevgisi halini alır. Henüz edebiyatımızın yer olarak Anadolu'ya açılmadığı da dikkate alınırsa, o yıllarda İstanbul'un bir vatan sembolü olarak anlaşıldığı ortaya çıkar. Vatanın bu sınır tanımayan engin sevgisi, Yahya Kemal'de vatanı için canını vermiş bir fetih şehidinin mezar taşını bile kendinden üstün görme duygusuna kadar varır:

(2) Yahya Kemal, «Ezansız Semtler», Tasvir-i Efkâr, (23 nisan 1922)'dan. Aziz İstanbul. İstanbul, Y. Kemal Enst. Yy., s. 124.

«İstanbul için, fetihten bir sene evvel şehid düşen Mahmud Çelebi ve onun gibi şehidlerin taşları dursalar, onların yerine bizim gibi fâniler fenayâb olsalar, daha iyi olurdu. Çünkü o taşlar Türk nesillerine bizlerden fazla hayat verebilirler.» (3)

Yahya Kemal, hafızasında saplı duran sevgi mirasını her an hatırlayarak, kalbinin kapılarını bu iki dünyaya hayat idealleri aşılayan insanlara ve bu insanların dâva temsilcilerine ardına kadar açtı. Öyle ki belki yürek vuruşlarıyla onların dünyasını kavramaya çalışırken içinden feveran eden gür seslerin, âlemin her yanından yükselen bir bayram sevinci sanacak kadar ileriye gidiyordu:

Gökte top sesleri bir bir, nerelerden geliyor?
Mutlaka her biri bir başka seferden geliyor:
Kosva'dan, Niğbolu'dan, Varna'dan, İstanbul'dan...
Anıyor her biri bir vak'ayı heybetle bu an:
Belgrad'dan mı? Budin, Eğri ve Uyvar'dan mı?
Son hudutlarda yücelmiş sıra dağlardan mı?

SANATININ İKİ CEPHESİ

Gençliğinde iki zıt ekolün acemi hayranı olarak karşımıza çıkan Yahya Kemal, ilerliyen yaşıyla bu hayranlığı, şekilde faydalı bir terkip haline sokabilmesini bilmiştir. Bu hâl, hayranlık kelimesiyle ifade edilebilirse de O, bu hayranlık anlarında bile, ne Sembolizmi, ne Parnasizmi tamamen kabul etmemiştir. Hérédia'ya olan sempatisinden dolayı adını Parnas'a çıkardıkları anlarda, Yahya Kemal sınırlenmiş ve hem hissizliği, hem şahsiyeti gizleme prensiplerini bütünüyle reddettiğini açıklamıştır. Böylece kendi ağzından Parnaslara da, Sembolistlere de bir yerde karşı olduğunu anlıyorduk. Muhtevayı şekillendiren felsefi cephesini kabul etmiyor, lâkin iki ekolün büsbütün atılmasına da taraftar gözükmüyordu. Nitekim, Sembolizmin musiki yanının yarı yarıya alınması, epik kısmıyla da Parnasların kabul edilmesi kanaatinde bulunduğunu her yerde anlatıyordu.

Tarih araştırmalarıyla atbaşı giden Divan edebiyatını tetkik çalışmaları, 1905 - 1908 arası ilk örnekleriyle sonuçlandı. Bunda, Tanzimat'tan beri süregelen ve Edebiyat-ı Cedide'cilerle kesafet kazanan, aruz veznini bir âhenk kalıbı sayma anlayışının da etkisi oldu mu bilmiyoruz. İlk teşvikler bir moda akımdan gelse de Yahya Kemal, çok kısa bir zaman içinde, sempatisini kazanmış, Fikret'i bile fersah fersah geçecektir. Zaten onun fikrine olan itimadı da oldukça zayıftı. Bunu, ileride yazacağı bir beyitte de Fikret'i kesinlikle karşısına alarak anlatmaya çalışacaktı:

Bir devri lânetiyle boğan şairin Sis'i.
Vicdan ve ruh elemlerinin en zehirlisi.

İlk çalışmalarıyla, Divân şiirinin kendini mazmunlara bağlamadan doğan boşluğunu doldurdu. Fakat dilde bir hareketlenme vücuda getirmeyi düşünemedi. Sadece, şeklini modern kalıpla yorumlamaya çalıştığı Divan şiiri; Ses, Itrî, Vuslat ve Açık Denizde olduğu gibi bir sadeliğin eşiğine zamanla getirildi. En çok okuduğu ve daha ileri giderek etki sahalarına girdiğini söyleyebileceğimiz Divan şairleri, başta Baki olmak üzere, Neşati ve Nedim'di.

Yahya Kemal, şiirin şekil cephesinde üçlü bir hedef seçmişti. Her şeyden önce, şiirini, halkın değerlerinden yoğurmaya çaba sarfettiğinden, lisanını da onun anlayacağı seviyede tutmak düşüncesindeydi. Bu görüş, aşağı yukarı, devrinin müşterek kanaati halindedir. Gayesinin diğer ikisi, şiirde ritm örgüsünü sağlam kurmak ve kendi deyişiyle **«sentetik»** şiir meydana getirmek diye özetlenebilir. Sentetik şiir dediği terkiple, şekilde de kökünü kaybetmemiş, yeni bir tarz teşekkül ettirmek istiyordu.

Yahya Kemal'in şiirimizde teminine çalıştığı yeni ruh, denebilir ki, biraz da ritm düzeniyle ilgilidir. **«Şiir beyt değil, bestedir»** diyen şair bu yolda **Piyale** yazarı Ahmet Haşim'i de yanında bulur. Ahmet Haşim, Sembolizm'de aşırılıklara varmasına

(3) Yahya Kemal, «Hisardan Şehitlik'e», **Tevhid-i Efkâr**, (17 ağustos 1922)'dan. **Aziz İstanbul**. s. 88.

rağmen, bu düşüncesiyle Yahya Kemal'i kendine yakın bulmuştur. Zaten Ahmet Haşim, hanidir bu görüşlerini anlatmaya çalışmakla meşguldür: **«Şiir, musiki ile söz arasında, sözden ziyade musikiye yakın mutavassıt bir lisandır.»** Yahya Kemal'e göre, şiir, kelimelerin ardarda sıralanışından değil, adetâ bir makamın, usûl, durak gibi kaidelerine riayet edilerek meydana gelir. Burada her kelime, apayrı bir anlam kazanır; kelimeler kulağa hoş gelen bir ses olur. Bunu temin eden **«derûni âhenk»**tir. «Derûni âhenk» ile vezin kalıbının bir ilgisi bulunmamaktadır. İkisi tamamen ayrı şeylerdir. Teşbihte hata olmazsa, nesirle musiki dengesi, bu âhenkle vezin tarafından karşılanır.

Şiire «nesrin ifade edemediğini ifade etme sanatı» diyen Yahya Kemal asıl edebiyatın nesirden ibaret bulunduğunu iddia eder.

Sentetik şiir meydana getirebilmek için o, sadece Divan'ı, Tanzimat ve diğer devirleri okumakla yetinmemiş, aynı zamanda Batı'yı da çok iyi öğrenmiştir. Verlaine'in şeklini sever ve onun için «öten bir kuş» tabirini kullanırdı. Mallarmé, Valéry, Baudlaire'i de çok iyi bilir; fakat onlara, muhtevasının sınırlarını tecavüz hakkını tanımazdı.

Bütün bunları söyledikten sonra, hemen belirtmemiz gerekiyor ki, Yahya Kemal şiire tam vakıf büyük bir ustamızdı. O şiir kalıbındaki san'atın hedefi olan **'güzel'** dediğimiz ideal kavrama ulaşmasının lüzumunu iyi idrak edenlerdendi. Zaten san'atın hedefi olan 'güzel' husûle getirilmemişse, ortada sanat yoktur. Ama güzellik temin edildikten sonra, sanatçı neyi 'güzel' hale sokacaktır? Elbetteki, fikir yapısını oluşturan temel değerleri.

Yahya Kemal bidavetten beri sanatta şekille muhteva birliğinin ayrılmazlığını savunan şairlerimizdendir. Şu söz Yahya Kemal'indir:

« Esasen ritm mânânın bir ifadesidir. Daha doğrusu ritm mânâyı tamamlar.»

Şiirlerinde eski-yeni, millî unsurlardan müteşekkil Türk hayatını, İstanbul'un mütevazi, bakımsız, izbe köşelerini mütevekkil fakir mü'min mahallerini, tabiat güzelliklerini, tarihi hazinelerini dile getiren Yahya Kemal sanatın muhtevası konusunda gayet açıktır:

Gönlüm isterdiki maziyi dirilten sanat,
Sana tarihini her lâhza hayâl ettirsin.

Yahya Kemal'de ayan-beyan gördüğümüz şeylerin ekseriyetini, bu **'istedi'** kelimesinin çözücü gücüyle kavramak mümkün olur. Tahıl kepeksiz olmaz diye halkımızın güzel bir sözü vardır. Yahya Kemal'in gönlünün gerçekleri kavradıktan sonra dalma milletimizden yana olduğunda şüphe yoktur. Ama ne yazık ki bu büyük şairimiz de devrinin birçok milliyetçisinde görüldüğü üzere gönlünün istemediği şiirler yazabildiği gibi, özlemini ölünceye kadar yüreğinde duyduğu, **«Türk ve Müslüman gibi yasama»**nın faziletine de pek nadir anlarında ulaşmıştır.

Yaşayışından duyduğu hicap, halkı gibi düşünmenin verdiği lezzetle te'lif etmeye çalıştığı, açık olmasa da çok şiirinde görülür. Bu duygular alabildiğine samimi, alabildiğine ezgilidir:

Kimlersiniz? Ya bağrı yanık kimselersiniz!
Yahut da her sabah uyanık kimselersiniz!
Dünya yüzünde bir sefer olsun tanışmadan,
Öz çehrenizle sizleri görmekteyim bu an.
Sizlersiniz bu â'nı ışıklarla Türk eden!
Eksilmesin şu mutlu şafaklar bu ülkeden!
Gönlüm, dilim ve mizacımla sizden'im,
Dünya ve âhirette vatandaşlarım benim.

Yahya Kemal hakkında belli kı söylenecek daha çok şey var. Ancak, bir tarih akışı içinde göstermeye çalıştığımız fikri değişmeleriyle, eserlerinin verdiğimiz orijinal pasajları, Yahya Kemal'i genel hatlarıyla tanıtacaktır. Şüphesiz daha geniş bilgi, bizzat kendi eserlerine müracaatla elde edilecektir. İstanbul Fetih Cemiyeti'nin Yahya Kemal Enstitüsü hayırlı bir teşebbüs olarak eserlerini, makale ve hatıra yazılarını derleyip kitap haline getirmiştir. Bu Enstitü tarafından Yahya Kemal'in bastırılmış eserleri şunlardır: Kendi Gök Kubbemiz, Eski Şiirin Rüzgârıyla, Rübailer ve Hayyam Rübailerini Türkçe Söyleyiş, Aziz İstanbul, Siyasî Hikâyeler, siyasi ve Edebi Portreler, Eğil Dağlar ve Hâtıralar...

HALK ŞİİRİ

Derleyen : Hasan ERDEN

Halk şiiri Edebiyat Tarihi'mizde milletimiz tarafından çok sevilen bir sanat türüdür. Divan Edebiyatı devamlı halkın seviyesinin üzerinde kalmış ve belli bir zümrenin edebiyatı olmuştur. Çok kıymetli divan şairlerimiz yetişmiş ve çok güçlü şiirler, divanlar ortaya konmuştur. Fakat halk bunları fazla okuyamamış, dinleyememiştir. Halk şiirlerinde olduğu kadar rağbet gösterememiştir. Halk şiirinde dil sadedir. Milletin konuştuğu dildir. Divanlardaki uzun terkipler, anlaşılması zor mazmunlar yoktur. Sonra millet halk şairini devamlı yanında görmüştür, onu yakından tanımıştır. Kendi sevincine ortak olan, derdini, acısını paylaşan şiirleri şairin bizzat ağzından duymuş, dinlemiştir.

Günümüzde halk şiirinin edebiyatımızdaki önemi hâlâ kaybolmuş değildir. Yine memleketimizde halk şiiri yaygındır ve müessir durumdadır. Milletimiz kıymetli halk şairlerini unutmamıştır,eserlerini devam ettirmektedir. Hâlâ Yunus Emre'nin ilâhîleri, samimiyet ve hikmet dolu şiirleri söylenir durur Anadolu'muzda. Hâlâ dinleriz bilmem kaç asır evvelinden söylene gelen serhad türkülerini, kahramanlık ve yiğitlik destanlarını... Ve yine bugün o mağlûbiyetlerimizin birbirini takip ettiği yıkılış devrelerimizden, o Macaristan ve Balkan bozgunlarından, Moskof harplerinden kalan acı dolu, hasret dolu, esaret dolu yanık türküler bağrımızı delip geçer.

Bugün de acı çekiyoruz, bugün de hasret içindeyiz; Kültürümüz horlanmakta, millî değerlerimiz çamurlanmakta... Köylü sefil ve perişan; işçi aç ve üzgün; esnaf, memur, talebe dertli, hep dertli. Topyekün millet huzursuz... Yürekler yangın...

İşte halkımızın çektiği bu çileyi, bu ıstırabı yazmak gerek. Halk şairinin şiirleştirmesi gerek bunları. Halk şairi eğer halkımızın şairiyse millet hayatını şiirlerinde konu edinmelidir. Milletin özlediği, hayal ettiği, hasretini çektiği bir hayatı; bir özlemi anlatmalıdır Anlatmak değil; duymalı, dile getirmelidir milletin arzusunu. Halk şairimiz, ilham incilerini bu yolda dökmelidir.

Biz, bu köşemizde hem kıymetli halk şairlerimizi tanıtacak hem de bugünkü halk şairlerimize örnek olması bakımından zaman zaman eski büyük halk şiirlerinden seçtiklerimizi neşredeceğiz.

AKINCI TÜRKÜLERİ

Tuna boylarında sıra selviler
Tan yeli estikçe sessiz ağlarmış
Gül bahçelerinde baykuşlar öter
Şu viranelikler eski bağlarmış!

Söğüt dallarında hasta serçeler
Eski akın destanını heceler
Tuna ağlıyormuş bazı geceler:
Güğsünde kefensiz şehitler varmış!

Bozulan bağların üzümü acı;
Asi köle kesmiş eski haracı;
Gene yedi kral giymiştir tacı...
Şahin yuvasını kargalar sarmış!

Haydi eski ozan, al sazı ele
Düşmanlar içine düşsün velvele
De ki: Hor bakmayın bu durgun sele,
O, yetmiş bir kavme akın çıkarmış!

Köprülüzade Mehmet FUAT

Desen : Hasan KARAL

KIRILMAYINCA

Ne çeker kulların serhad ilinde
Bilinmez hünkârım görülmeyince
Bunca memleketin kâfir elinde
Kaldı inanmadın ayrılmayınca

Kimi şehit oldu kimi giriftar
Kâfirin elinden inler zâr ü zâr
Estergon'la Budin, Eğri'yle Uyvar
Ele geçmez şahım yorulmayınca.

Gaziler başına takıp çelengi
Kırardı Nemçe'yi, Macar, Freng'i
Neylesin kulların edemez cengi
Halü hatırları sorulmayınca.

Hasan der göklere çıkmıştır âhım
Hüdam bağışlasın çoktur günahım
Temeşvar kalâsın bil padişahım
Vermeyiz kâfire kırılmayınca.

Temeşvarlı AŞIK HASAN

Desen: Hamit YÜKSEK

Desen : Savaş ÇEVİK

VASİYET

Yaşlı anam oğul diye ağlarken
Yeşil yurda düşman ayak basmasın
Altın ırmak şırıl şırıl çağlarken
Ocağıma düşman ateş salmasın.

Malım, mülküm helâl olsun millete
Canım kurban olsun ulu devlete
Katlanırsam eğer ben bu zillete
Yere batsın soyum sopum kalmasın

Ulu tanrım şudur ancak dileğim
Bükülmesin kolum, boynum, bileğim
Yas tutmasın evde güzel meleğim
Yanağında taze güller solmasın.

Yalın kılıç düşmanıma çalmazsam
Bir başıma ordusuna dalmazsam
Güzel İzmir eğer seni almazsam
Leşim koksun kara toprak almasın. (1)

---

(1) İstiklâl harbinde İzmir'in kurtuluşunda bir mehmetciğin cebinden çıkmıştır.

SEDEF İŞLEMECİLİK ÜZERİNE MÜLÂKAT

Konuşan : KORAY Erten

SEDEF NEDİR ?

Umumiyetle, ılık ve sıcak denizlerde yaşayan, istiridye, minare böceği gibi kabuklu deniz hayvanlarının kalkerleşmiş kabuklarıdır. Her ne kadar ansiklopediler bu kabukların, yalnız iç taraflarının sedef özelliğine sahip olduğunu yazarlarsa da aynı kabuğun dış kısmı temizlendiği takdirde, bu kabuğun altında içindekinden daha fazla ışığı kıran ve renklerini ışığın kırılmasına göre değiştiren sedef kısmı meydana çıkar.

Sedef umumiyetle beyaz ve krem renkli olarak bilinirse de, bunun pembe renklisi olduğu gibi, yeşilden maviye, sarıdan kahverengine ve kırmızıya kadar tabiatta mevcut birçok renkleri üzerinde taşıyan, bakış istikameti değiştikçe rengini değiştiren ayrı bir Sedef türü de mevcuttur.

Tablolarımın arasında yalnız bu cins renkli sedeften yapılmışı olduğu gibi, yine bu renkli sedeften, diğer tabloların desenlerinde de mevcuttur.

Konya Belediye Sergi Salonunda, 1-17 aralık tarihleri arasında, Sedef İşlemecilik üzerine bir sergi açılmıştır. Yapı ve Kredi Bankasının açtığı bu sergide Hat Sanatı ile Türk Süsleme Sanatının tipik örnekleri gösterilmiştir. Aşağıda, maddeyi sabır ve inançla bir araya getiren Sedefkâr İhsan Güden ile yapılmış bir röportajı bulacaksınız. Böylece kaybolmağa yüz tutmuş bir milli sanatımızı okuyucularımıza tanıtmış olacağız. Sorularımızı tevazu ile cevaplandıran Sedefkâr İhsan Beye Pınar adına teşekkür ederiz.

PINAR — İhsan Bey sizinle Sedef İşlemecilik üzerine konuşmak istiyoruz. Yalnız önce bize hayatınızdan bahseder misiniz?

GÜDEN — 1921 senesinde İstanbul'da doğdum. Sırasıyle Beyoğlu 13. İlkokulu, Ka-

bataş Lisesi ve 1944 yılında İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret mektebinden mezun oldum. Bir müddet memurluktan sonra, 1956'dan beri İstanbul'da Gümrük Komisyonculuğu yapıyorum. Halen de kendi ismim altında bir kollektif şirket vardır. 1964 senesine kadar, gerek sedef işlemecilik gerekse diğer güzel sanatlarla -dinlemek ve görmekten başka- hiç bir ilgim olmadı. 1963 senesinde bir trafik kazası yaptım. Gece arabamla bir kamyonun altına girmiştim. Maiyetimdeki memurlardan biri kazada öldü, bir müddet hapiste yattım. O çocuğun hatırasını bir türlü unutamadım. Onu unutmak için kendime bir meşgale bulmaya çalıştım. Bu meşgaleyi önce ağaç dekupaj işlerinde aradım. Daha sonra da çalışmalarımı sedef işlemecilik üzerine teksif ettim -ki yaptıklarım, gördüğünüz tablolar, bana has bir stille yapılmıştır.-

PINAR — Bize sedef ve sedef işlemeciliğin mahiyeti hakkında bilgi verir misiniz?

GÜDEN — Bizdeki tarihe mal olmuş mimarlar, başta Mimar Sinan olmak üzere, Kasım Ağa, Dalgıç Mehmet Ağa, Davut Ağa, Topkapı Sarayında evvelâ sedefkâr olarak yetişmiş sonra mimar olmuşlardır. Sedef işlemeciliği de daha evvelden bu şekilde değil, Rumi dediğimiz geometrik şekillerden meydana gelir, sedef ve ağaç kaplama birlikte kesilir, sonra kaplamanın dişi yerlerine beraber kesilmiş bulunan sedef parçaları yerleştirilirdi. Bu zatlar sarayda sedefkârlık yaparken -bilmiyerek- kendilerini geometrinin içinde buluyorlar. Bunun neticesi olarak da sedefkârlıktan mimarlığa atılıyorlar. Bugün bizim tanıdığımız belli başlı büyük mimarlar: Yeni Camii yapan Mehmet Ağa, Kasım Ağa, Mehmet Usta, Mimar Sinan Usta, bunların hepsi zamanında sedefkârdılar.

PINAR — İşlemeciliğimiz içinde Sedef İşlemeciliğinin yeri nedir?

GÜDEN — Sanatlarımız arasında çeşitli işleme şekilleri vardır: Gümüş işlemeciliği gibi. Meselâ, bugün Anadolu'da hâlâ cari olan gümüş telden yapılmış eşyalar görürsünüz. Sonra Bakır işlemeciliği. Ve bugün Cumhuriyet dönemine k a d a r yavaş yavaş kalkan bir sedef işlemeciliği vardır. Cumhuriyetin ilânından sonra sedefin ithal edilmeyişi sebebiyle bu, yavaş yavaş kayboldu. En son Sedefkâr olarak Beşiktaş'ta vasıf Efendi vardı. Beşiktaşlı Vasıf Efendi öldükten sonra bu iş kalmadı. Şimdi bu işi sedefkâr olarak yapan tek ben varım, bir de bunun dışında kapalı çarşıda Nasih Usta var. O da sedefkârlık yapmaz da eski sedef işlerini tamir eder.

Sedef işçiliği Osmanlı zamanında çok revaç bulmuş. Hatta bir hikâye vardır. Topkapı Sarayında bir sedefkâr oraya minderini sermiş üzerine oturmuş, orada yiyip içiyor, yatıyor, sedef işçiliği yapıyormuş.

Bu arada kendisi sedefden bir ok kutusu yapıyor. Kutuyu bitirdiği vakit padişaha takdim ediyor ve padişah kendisine, o günkü rayice göre, bir hamam yapacak kadar değerde ihsanda bulunuyor. Tabii bu gün bir hamam yapabilmek için, iki milyon üç milyon lâzım. Yani o kadar değerde ihsanda bulunuyor. Tabi bu ihsanı alan adamın hayatta artık bir kaygusu kalmıyor. Geçim derdi kalmıyor. Rahat rahat çalışabiliyor.

PINAR — İhsan Bey tarihte meşhur Sedefkârlarımız kimlerdir, bugün hâlâ yaşayan ve sanatını yeni nesillere aktarma çabasında olanlar var mıdır?

GÜDEN — Daha evvel de belirttiğim gibi bugün yaşayan sedefkâr yok. En son gazetede gördüm, bir sedefkâr varmış ve Fahri Atabey kendisine bir sedefkârlık hediye etmiş, fakat tanımıyorum. Onun dışında ve benden başka sedefkâr yok. Ha, size bir şey daha söyleyeyim, Türk Sanat Tarihinde bir usul vardır. Gerek hattatlar, gerek sedefkârlar, gerekse diğer sanatkârlar bir eser yaptıkları vakit, tevazudan dolayı altlarına imza atmazlar. Ve imza atılmadığı için, bugün Topkapı Sarayında ve başka yerlerde, nâmütenahi sedefden mamul eşya vardır fakat kimin olduğu belli değildir. —Biz de bu yoldan hareket ettik. Tablolarımda da gördüğünüz gibi altlarında imza yoktur.— Tarihte alışılagelmiş bir usul vardır: Tevazu. Adam kocaman bir levha yapar, kitabe yazar, fakat tevazudan ötürü altına ismini yazmaz. Güzel bir hat görürsünüz, güzel bir çeşme, şadırvan görürsünüz fakat kimin yaptığı belli değildir. Sedefkârlıkta da böyledir. Sedefkârlar arasında daha evvel de belirttiğimiz gibi Mimar Sinan, Kasım Ağa, Mehmet Ağa, bunlar tarihimizde büyük sedefkârlardır., sonradan mimar olmuşlardır. Yani mimarlığın başı sedefçilikten geçiyor.

PINAR — Sedef süslemecilikte hangi usuller kullanılmıştır? Bize usulünüz hakkında bilgi verir misiniz?

GÜDEN — Sedefçilikte iki usûl kullanılmıştır. Biri Türk, biri Viyana usûlü. Türk usûlünde sedef eşya veya bir masa, sehpa —ki bunlar mobilya ve rahle türüdür— yapılırken ağaç masif olarak alınır. Modeli, deseni ağaca işlenir, oyulur ve ağacın oyulan yerlerine sedef konur. Türk usûlü böyledir.

Viyana usûlü dediğimiz şeyde — ki Avrupa'da bugün eserlerde yoktur— sedefle kaplama beraber kesilir. Yapacağı deseni (bağayı) kaplamanın üzerine koyar, sedefi de koyar, kaplamanın sedefini ve bağayı dayayarak keser. Kaplamanın oyuklarına sedefi geçirir ve sonra bu deseni bir yere yapıştırır. Bu da Viyana usûlüdür.

Benimkine gelince, ne Türk ne de Viyana usûlüdür. Kişisel bir usûldür. Bizim ağacı oymamıza imkân yoktur. Zira yazılar çok küçüktür. O incelikte ağacı görmemize imkân yoktur. Kaplamayla yapsak, kaplamayı kestiğimiz anda, testerenin bir kalınlığı vardır. Bu kalınlık, kaplamayla sedef arasında bir mesafe açacaktır. Büyük masa ve sehpalarda bu, testerenin 0,50 veya 0,25 kalınlığı göze gözükmez ama, bizim çalışmamızda yazılar çok küçük olduğu için bu, derhal sırıtır. Fark yapar. O bakımdan biz bunu ne ağaca ne de kaplamaya gömdük, kendimize has kadifeler üzerine monte ettik.

PINAR — Çalışmalarınızda çeşitli manzara resimlerini, kompozisyon şekillerini motif olarak almanız mümkünken, hattı konu edinmenizin bir sebebi var mıdır?

GÜDEN — Şimdi bunu söyliyeyim. Sedefçilik Türklere mahsus bir sanattır. Biz bu sanat üzerinde tetebbuda bulunduktan sonra bu sanatın öz bir Türk sanatı olduğuna kani olduk. Türk Sanat Tarihinde de biliyorsunuz en büyük yeri alan hat sanatlarıdır. Hat sanatı sedefe gayet güzel gidiyor. Böyle olunca biz de tuttuk A'dan Z'ye kadar-Türk sanatının dışına çıkmamak şartıyla-evvelâ yazıları ve bu yazıların-eski tabiriyle- Türk tezhiplerini aradık bulduk. Gerek çinilerden olsun, gerek motiflerden olsun nerede bir Türk tezhibi gördükse aldık. Bu süslemelerde de Türk sanatı iki türlüdür. Bir Rumî bir de Hatai desen vardır. Rumi desen dediğimiz kilimleri bulunan köşeli şekillerdir. Biz burada Hatai olanı seçtik. Ha-

tal desenler daha yuvarlak hatlardır. Ve ben bunu şöyle düşünürüm: Gerek Türk raksında, gerek Türk müziğinde bütün sesler yuvarlaktır. Keskin ses yoktur bizde. Bir şarkı söylerken ses yavaş yavaş alçalır ve yavaş yavaş çoğalır. Batı müziğinde olduğu gibi trak trak. kesik sesler yoktur. Bizim desenlerimiz de tablolarımızda gördüğünüz gibi yuvarlaktır. Yani bu desenler gerek sedef işçiliği, gerek hat motifleriyle tam bir Türk sanatıdır.

PINAR — Son bir soru olarak, yetişmenizde size yardımcı olan bir şahıs veya müessese olmuş mudur? Güzel Sanatlar Akademisi'nin bu konuda bir çalışması var mıdır? Sedef işlemeciliğin gelişmesi için neler yapılmalıdır?

GÜDEN — Çalışmalarımda hiçbir şahsın veya müessesenin yardımı olmamıştır. Yani hiçbir usta bana sedef böyle yapılır diye göstermemiştir. Ben evvelâ ağaç oymacılığına başladım sonra sedefe geçtim.

Bu gün öyle zannediyorum ki, Güzel Sanatlar Akademisi'nde işlemecilik diye bir bölüm var, ancak özel bir sedef işlemeciliği bölümü yoktur. Bir sedef ustası da kalmamıştır. Daha evvel Vasıf Bey vardı, Akademide hocalık yapıyordu. Vasıf Bey öldükten sonra Akademideki bu bölüm kalktı. Şimdi öyle zannediyorum ki, Akademide sedef işlemeciliğine ait hiçbir şey yok. Halbuki bugün sedefle ilgili, yapılması gerekli bir çok iş var. O zamanki müdür Hayrullah Bey'in bana dediğine göre, Topkapı'da 20 sedefkâr çalışmak üzere 200 senelik iş varmış. Fakat Topkapı sarayında bugün beş altı sedefkâr işçi çalışıyor. Yaptıkları da rezalettir. Eskiyi tamir etmezler, eskiyi bozarlar. Mesalâ; Eski Bağdat köşkünün panoları v.s. vardır. Üzerinde sedefin eğriltikleri eğrim çizgisi vardır. Bu çizgiler tozla dolmuş ve panoların üzerindeki bu dilberim sedefler bozulmuştur.

Bu sanatın gelişmesine gelince, şimdilik bu imkânsız görünüyor. Herşeyden önce sedef ithali yok. Bizim kullandığımız sedeflerin çoğu 300-400 sene evvel gelmiş sedeflerdir. Bunları eski yıkılan konaklardan, bit pazarına intikal eden eşya arasından bulup çıkardık. Bir defa sedef bulunmuyor, ikincisi bulunsa da çok pahalı. Bundan daha mühimi mekanik bir devre girmiş bulunuyoruz. Bu devirde resmi bir organizenin dışında bir ustanın geçimini sedefçilikten temin etmesine imkân yoktur. Yapmaya kalktığı zaman ya şişirecek veya aç kalacak. Yani hem para kazanayım, hem sanatkârlık yapayım dersen ikisini at başı yürütemezsin. Çünkü bugün plastikler o kadar çoğalmıştır ki, bir kalıp yapmada bunlardan yüzbinlercesini çıkarabiliyorlar. Bizde para kazanma gayesi olmamıştır. Öyle olsaydı aç kalırdık.

SU KASIDESI

Fuzuli'yi 418. ölüm yıldönümünde «Su Kasidesi»yle anıyoruz.

Saçma ey göz eşkten gönlümdeki odlâre su
Kim bu denlü tütuşan odlâre kılmaz çâre su
Âb-gündur künbed-i devvar rengin bilmezem
Ya muhit olmuş gözümden künbed-i devvâre su
Zevk-i tîğinden acep yok olsa gönlüm çâk çâk
Kim mürûr ile bırakır rahneler dîvâre su
Vehm ilen söyler dil-i mecrûh peykânın sözün
İhtiyat ilen içer her kimde olsa yâre su
Suya versin bâğıban gülzârı, zahmet çekmesin
Bir gül açılmaz yüzün-teg verse bin gülzâre su
Okşatabilmez gubarını muharrer hattına
Hâmenün bakmaktan inse gözlerine kaare su
Ârızın yâdiyle nemnâk olsa müjgânın nola
Zâyi olmaz gül temennâsıyla vermek hâre su
Gam günü etme dil-i bîmârdan tîğin diriğ
Hayırdır vermek karanlık gecede bîmâre su
Ben lebin müştâkıyım zühhâd kevser tâlibi
Nitekim meste mey içmek hoş gelir hüşyâre su
İşte peykânın gönül hicrinde şevkim sâkin et
Susuzum bir kez bu sahrada benimçin âre su

---

1. «Ey göz, göz yaşından gönlümdeki ateşlere su saçma; zira bu çeşit tutuşan ateşlere su tesir etmez.»

2. Bu devredici kubbenin rengini bilmiyorum, o bana su renginde görünüyor; zira gözümden akan gözyaşı devredici kubbeyi ihâta etmiş.

3. Tîğinin (kılıcının) zevkinden gönlüm parça parça olsa şaşılmaz; zira, su (da) geçerken duvara rahneler bırakır (duvarı aşındırır).

4. Yaralı gönül korku ile senin okunun sözünü eder (kirpik oktur, gamze öldürücüdür.); her kimde yara olsa, o kişi suyu ihtiyatla içer (su vücut için lüzumludur; fakat yaralıya ıstırap verir).

5. İsterse bahçıvan gül bahçesini suya garketsin, bin gül bahçesine su verse, yine yüzün gibi bir gül açılmaz.

6. Kalemin, bakmaktan gözlerine kara su inse, gubârını muharrer hattına okşatabilmek iktidarına sahip olamaz.

7. Yanağının hâtırası ile kirpiklerim (gözyaşından) nemlense ne çıkar? Gülü temenni ederek, dikene su vermekle su zâyi olmaz.

8. Gam gününde hasta gönülden kılıcını esirgeme; karanlık gecede hastaya su vermek hayırlıdır.

9. Gönül,onun oka benzeyen kirpiklerini iste, ondan ayrı bulunduğumda şevkimi (benim ona kavuşmak arzumu) sakinleştir; susuzum, bu sahrâda bir defa (da) benim için su ara.

10. Ben dudağının müştakıyım, zahitler (ise) kevser isterler; nitekim sarhoşa şarap içmek, akıllıya da su içmek hoş gelir.

Ravza-i Kûyuna her dem durmayıp eyler güzâr
Âşık olmuş galibâ ol serv-i hoş reftâre su
Su yolun ol kûydan toprak olup tutsam gerek
Çün rakîbimdir dahi ol kûya koymam vâre su
Dest-bûs-i ârzûsiyle ölürsem dôstlar
Kûze eylen toprağım sunun onunla yâre su
Serv serkeşlik kılır kumri niyâzından meğer
Dâmenin tuta ayağına düşe yalvâre su
İçmek ister bülbülün kanın meğer bu renk ile
Gül budağının mizâcına gire kurtâre su
Tıynet-i pâkini rûşen kılmış ehl-i âleme
İktidâ kılmış tarîk-i Ahmed-i Muhtâre su
Seyyid-i nev'-i beşer deryâ-yı dürr-i istıfâ
Kim sepiptir mûcizâtı âteş-i esrâre su
Kılmağ için tâze gülzâr-ı nübüvvet revnakın
Mûcizinden eylemiş izhâr seng-i hâre su
Mucizi bir bahr-i bîpâyan imiş âlemde kim
Yetmiş ondan bin bin âteş-hâne-i küffâre su
Hayret ilen parmağın dişler kim etse istimâ'
Parmağından verdiği şiddet günü Ensâre su
Dôstu ger zehr-i mâr içse olur âb-ı hayât
Hasmı içse su, olur elbette zehr-i mâre su

11. Su, onun cennet bahçesi olan kûyuna (mahalesine) akıp-gitmektedir; su galiba o nazlı gidişli güzele âşık olmuştur.

12. Su yolunu toprak olarak, o kûydan kesmem gerektir; çünkü su rakîbimdir; suyu o kûya varsın, koymam (varmasına mani olurum).

13. Dostlar, eğer onun elini öpmek arzusu ile ölürsem, toprağımı testi yapın ve onunla yâre su verin.

14. Servi, kumrunun yalvarmasına karşı serkeşlik (dikbaşlılık) etmektedir; su servinin eteğini tutsun, ayağına düşüp yalvarsın onu dikbaşlıktan vazgeçirsin).

15. Gül budağı, güle renk almak için, reng ile (yani hile ile) bülbülün kanını içmek ister; su, gül budağının mizacına girsin ki, bülbülü kurtarsın.

16. Su, Hz. Ahmed-i Muhtarın yoluna girerek, temiz tinetini âlem halkına aydınlık olarak göstermiştir.

17. Nev'-i beşerin büyüğü, seçkinlik incisinin denizi ki, onun mucizeleri şerlerin ateşine su serpmiştir (o ateşi söndürmüştür).

18. Nübüvvet bahçesinin güzelliğini tazelemek için sert taş O'nun mucizesinden su çıkardı.

19. Mucizesi âlemde (öyle bir) sonsuz denizmiş ki, ondan kâfirlerin binlerce ateşhanesine (mecusi tapınağına) su yetişmiş (ateşlerini söndürmüş).

20. Kim, O'nun, şiddet (kızgın bir çöl) gününde parmağından ensâra (Peygamberimizin arkadaşları) su verdiğini duysa hayret ile parmağını dişler.

Eylemiş her katreden bin bahr-i rahmet mevc-i hayr
El sunup ur geç vüzû' için gül-i ruhsâre su
Hâki pâyine yetem der ömrlerdir muttasıl
Başını taştan taşa urup gezer âvâre su
Zerre zerre hâk-i dergâhına ister sala yol
Dönmez ol dergâhtan ger olsa pâre pâre su
Zikr-i na'tın vird eder derman bulur ehl-i hatâ
Öyle kim def'-i humâr için içer meyhâre su
Yâ Habiballah yâ Hayrelbeşer müştakınım
Öyle kim lebteşneler yanıp diler hemvâre su
Sensin ol bahr-i kerâmet kim şeb-i Mi'raçta
Şebnem-i feyzin yetirmiş sâbit ü seyyâre su
Çeşme-i hurşidden her dem zülâl-i feyz iner
Hâcet olsa merkadin tecdid eden mi'mâre su
Bîm-i dûzah nâr-ı gam salmış dil-i sûzânıma
Var ümidim ebr-i ihsânın sepe ol nâre su
Yümn-i na'tinden güher olmuş Fuzulî sözleri
Ebr-i nîsandan dönen tek lü'lü-i şehvâre su
Hâb-ı gafletten olan bidâr olanda rûz-i haşr
Eşk-i hasretten dökende dîde-i bîdâre su
Umduğum oldur ki mahrum olmayam didârdan
Çeşme-i vaslın vire bu teşne-i dîdâre su

---

21. O'nun dostu yılan zehiri içse âb-ı hayat olur; düşmanı su içse yılan zehiri olur.

22. Her damladan bin (lerce) rahmet denizi (ve) hayır dalgası eylemiş; abdest almak için elini sok ve güle benzeyen yüzüne suyu vur geç (yüzünü yıka).

23. Âvâre su ayağının toprağına ulaşayım diye ömürler boyu hiç durmadan başını taştan taşa vurup akar.

24. Su, senin dergâhının toprağına zerre zerre yol salmak ister; parça parça olsa da o dergâhtan geri dönmez.

25. Hatâ ehli, senin na'tının zikrini söyler, derman bulur; öyle ki, içkici sarhoşluğu defetmek için su içer.

26. Ey Allah'ın sevgilisi, ey beşerin en hayırlısı senin müştâkınım. Öyle ki, susamış insanlar yanıp devamlı su isterler.

27. Mi'raç gecesinde kerâmet denizi sensin; senin feyzinin nemi, gezegenlere ve sabit yıldızlara su yetirmiş.

28. Merkadini (kabrini) yenileyen mimara su ihtiyacı olsa, Güneş çeşmesinden her an feyz gölgeleri iner.

29. Cehennem korkusu gam ateşi salmış yanan gönlüme; Ümidim var ki, senin ihsan bulutun o ateşe su sepe.

30. Senin na'tinin uğurundan Fuzuli'nin sözleri cevher olmuş; Nisan bulutundan dökülen kıymetli tek inci tanesi gibi su.

31 - 32. Mahşer gününde gaflet uykusundan uyandığında, Uyanan göze hasret gözyaşından su döküldüğünde umudum şudur ki, görmekten mahrum olmayayım; Sana vasıl çeşmesi bu susamış göze su vere.

HİKÂYE

Saat Dört Olmuştu...

Tahir YÜKSEL

Genç yazar, kalemini sıkmaktan ellerini terletmişti. Kalemi ağzına sokuyor, bazen masanın üstüne fırlatıyor, ayağa kalkıyor, odayı birkaç defa dolaşıyor, yumruklarını sıkıyor, sonra, tekrar masasının başına kendini atıyordu. Yazmak, birşeyler yapmak istiyordu, fakat aklına yazacak hiç bir şey gelmiyor, başaramıyordu... Kafasını masaya bırakıyor, kağıda anlamsız çizgiler ve şekiller karalıyor, sonra tekrar ayağa fırlıyor, odada dolaşmağa başlıyor, bir türlü tatmin olamıyordu. Yazmak arzusu, içini bir kurt gibi kemiriyordu; tüketecekti... Akşamı böyle geçirdi...

Vakit, geceyarısına yaklaşmıştı. Oda soğumuş, dışarıda fırtına iyice azıtmıştı. Bugün de birşey yapamamıştı işte... Sandalyeye yaslandı, gerindi, esnedi. Kaburgaları birbirine geçmiş gibi kütürdedi. Birazcık rahatlamıştı. Kalemi masanın üstüne fırlattı, ayağa kalktı, sobaya bir göz attı; çoktan sönmüştü. Pencerenin önüne gitti, perdeyi araladı; dışarıda kar yağıyor, rüzgâr, karları azgın bir dalga gibi oradan oraya sürükleyip duruyordu. Caddede kimsecikler yoktu. Yalnız, birkaç köpek, köşebaşındaki çöp va-

rilini devirmişler, yiyecek bulabilmenin ümidiyle karıştırıyorlardı. Karşı apartmanların pencereleri ışıklıydı; perde aralarından sızan ışık, caddeyi de aydınlatıyor, insanı içerisi hakkında ister istemez düşünceye sevkediyordu.

Dikkat etti; her apartmanın önünde birkaç otomobil parketmişti. Saate baktı: gecenin ikisi olmuştu. Ürperdi. Sonra gözleri daha uzaktaki apartmanlara takıldı, pencereleri süzmeğe başladı. Üşüdüğünün farkında bile değildi, gözleri uzaklarda, daldı...

«...Salonun ortasında büyükçe bir masa, üstünde kocaman bir çam dalı, küçük ampullerle ışıldayıp duruyordu. Üstüne yapıştırılmış pamuklar; kar hissi veriyor, fakat, odanın boğucu sıcağındaki kar manzarası gülünç oluyordu. Masanın üstünde en ufak bir boş yer kalmamış, pahalı içkiler, bol turfanda meyveler, çok emek isteyen kızartmalar yığılıp kalmıştı. Masanın etrafında kadınlı erkekli, kızlı oğlanlı bir grup, âdeta kendilerinden geçmişlerdi. Denenmedik cam bazlık, yapılmadık muziplik kalmamıştı. Herkesin gözleri kanlanmıştı. Radyonun sesi kısılmış, duyulmuyordu. Genç bir kız, şişeyi elinde mikrofon gibi kullanarak, şarkı söylemeğe çalışıyor, bir kısmı dinliyor,bir kısmı da plâktan çıkan «Caz Müziği»ne ayak uydurarak dans ediyordu. Çıkan gürültü, ağır kokulu ve dumanlı odanın içinde yankılanıyor, böylece ses, her seferinde hızlanıyor, boğuluyor, uykusuzluktan ve yorgunluktan kafası şişmiş insanların üzerine çöküyor, sanki istediği sözlerin çıkmadığına kızmış gibi bütün gürültüyü ağzını açanların gırtlağına tıkıyor, odadan çıkacak delik arıyor, bulamayınca gene hıncını, insanlardan alıyor, gene hücum ediyor, böylelikle bir gürültü curcunası devam edip duruyordu. Sigara dumanları, insanların gizli isyanına isyan ediyormuşçasına tavana çıkıyor, salonun köşelerine seyirtiyor, geri geliyor, her nefes alış verişte tekrar odaya dağılıyor ve isyanın en büyüğünü yapıyor: odanın havasını nefes alınmaz hale getiriyordu. Salonun değişik yerlerinde yanan ampuller, sanki ışık yerine göz kamaştırıcı, acıtıcı, uyku getirici bir zehir saçıyorlardı. Fakat insanların üstünlüğü devam ediyor, isyan eden maddeye rağmen eğlenmeğe çalışıyorlar, gösterişte de olsa bunu başarıyorlardı...

Yeni bir yıldı ve bu, Yeni Yıl'ın ilk iki saatiydi!...»

Genç yazar, caddeden bir otomobilin hızla geçmesi üzerine irkildi. Gözlerini iyice açtı: hayır! Böyle bir masa yoktu. Dışarıda fırtına hâlâ şiddetini artırmaktaydı. Üşüdüğünün farkına vardı. Gitti ceketini giydi. Gelip eski yerinden caddeye boş nazarlarla bakmağa başladı. Çöp varilinin başındaki köpekler, deminki ortaklığı bozmuşlar boğuşuyorlardı...

«...Fırtına dışarıda uğulduyor, pencereleri kamçılıyor, kiriş aralığından giren soğuk, iliklere işliyordu. Zayıf ışık, etrafı titrek bir şekilde aydınlatıyor, gölgeleri büyütüp, korkunçlaştırıyordu. Dışarıdan gelen bir çıtırtı,kadını ümitlendiriyor, ister istemez yüzünü kapıya çevirtiyordu. Gitgide oda soğuyor, soğuk, yorganı delip geçiyordu. Hasta çocuğun hareketleri durmuştu. Derinden, kesik kesik nefes alıyordu, o kadar... Kadın, dua ediyor, çocuğun üzerini sımsıkı örtmeğe çalışıyordu. 'Doktor, nerdeyse gelirdi...' Kendi sırtındaki yorganı da çocuğa örttü, sobaya birşeyler atmak fikriyle kalktı; fakat yakacak hiçbir şey bulamadı. Kadın, minderlerden birini aldı, hasta yavrusunun ısınması için sobaya sıkıştırdı, gözlerinden yaşlar döken ağır kokulu dumana rağmen üfleyerek güç belâ minderi tutuşturdu. Odanın içi, yavaş yavaş ısınmağa başlamıştı. Lâkin bu, uzun sürmedi. Bir müddet sonra, oda gene soğuktu... Genç kadın, bir minder daha yaktı, minderler bitinceye kadar da yakmağa devam etti. Sonra odada ışık söndü. Oda tekrar soğumaya başlamış, karanlık, olacakları gizlemek istercesine odayı kaplamıştı. Dışarıda fırtına korkunç ıslıklar çalıyordu...»

Genç yazar, gözlerini uzaklara bakmaktan yorulmuş hissetti. Geri döndü, odada gezinmeğe başladı. Pencerenin önünde tekrar durdu... Köpekler iyice birbirlerine girmişler, caddede kovalaşıyorlardı...

«...Salonun boğucu sıcağına içki ve ter kokuları da karışmış, dayanılmaz bir hal almıştı. Fakat, buna kimsenin itirazı yoktu. Masanın üstü temizlenmiş, oyun oynanmağa başlanmıştı. Kahkahalar birbirini takip ediyor, plâktaki yabancı ses hepsini bastırı-

Ölüm Acısı

BİR ŞARKI YAZIYORDUM BESTESİ HIÇKIRIKTAN...
AKAN GÖZYAŞLARIMIN DİZDİĞİ MISRALARLA.
BİR TABLO RESMOLUNDU KALBİME AYRILIKTAN.
DUYDUĞUM BU ÖZLEMİN AÇTIĞI YARALARLA

•

SEN EY KELEBEK GİBİ NARİN, ÜRKEK SAADET,
EY KADRİNİ BİLMEDEN GEÇİRDİĞİM ZAMANLAR
BANA TEKRAR GELMENİZ UZAK, ÇOK UZAK ELBET
ANLADIM HER VEDADA BİR ÖLÜM ACISI VAR.

NECATİ TAMER

yordu. Müteahhit Rauf Bey, kaybettiği paralar için deliye dönmüş, hırsla oynuyordu. Avukat Çetin Bey, zararı olmasına rağmen neşeliydi. Hele Genç Gazeteci Moşe'nin keyfine diyecek yoktu; Doktor Nejat Bey'in kızının hayranlığını kazanmıştı: Tijen, Gazeteci Moşe'nin yanına sıkışmış, elinden geldiği kadar Moşe'ye yardım ediyordu. Salonun en neşeli adamı da Doktor Nejat Bey'di; en fazla kâr onundu. İşte, Rauf Bey'in otomobilini de, çaktırmadan yaptığı bir hile ile kazanmıştı. '...Karo Papazı, zaten onu her zaman severdi... Bugün de şansı açıktı!...' Gülüyor, kadehini yanından ayırmıyordu. Ötede Avukat Çetin Bey'in karısı ile, Maliyeci Sürûri baş başa vermişler, yavaş yavaş konuşuyorlar, birbirlerine sokuluyorlardı. Doktor Nejat Bey'in kahkahası sık sık salonu kaplıyordu. Herkes kendinden geçmişti: Yeni Yıl'a girmeli dört saat olmuştu... Ne olduğu anlaşılamayan bir patlama, bütün sesleri bastırdı, salonun duvarlarında yankılar yaparak, fırtınaya karışıp, şehrin üzerinde kaybolup gitti...»

Siren öttürerek hızla geçen bir ambulansın gürültüsüyle kendine gelen genç yazar, biraz önce, patlamaya benzer bir ses duymuştu.. Demek birşeyler vardı. Saatına baktı, gecenin dördü.. Yeni Yıl'a girmeli dört saat olmuştu. Pencerenin kirişine başını dayamış, uzaklara bakıyor, kafasında canlanan şekillere anlam vermeğe çalışıyordu. Köpeklerin boğuşması hızlanmış, oradan oraya koşup duruyorlardı...

«...Fırtına ve karanlık herşeyi kaplamıştı. Olanları gizlemek istercesine şiddetini artırıyor, sokağa çıkmak isteyenlere engel oluyordu. Oda, artık iyice soğumuş, karanlık, herşeyi siyaha boyamıştı. Genç kadın, çocuğunun yanına uzanmış, bekleyip duruyordu. Gözlerinden düşen damlalar, oylum oylum yastığı ıslatmış, tatlı bir uyku bas-

tırmıştı. Çocuk, derinden nefesler alıyor, kımıldamadan yatıyordu. Bir an kadın kararsızlık içinde kaldı. Dışarıda, ıslıklar çalan fırtınanın sesinden başka ses yoktu. Gözleri açıktı, fakat odayı bile seçemiyordu. Her tarafı uyuşmuştu. Derin bir kuyuya düşüyormuş gibi oldu.. Aklına hiç kötü şeyler gelmiyordu. '..Doktor gelecek, çocuğunu, yavrusunu kurtaracaktır' Yüzünde acı bir tebessüm belirdi. Daldı... Fırtınadan evin bacası uçtu. Kimse bu gürültüyü duymadı bile... Karanlık fırtına sürükleyip, uzaklara götürdü. Herşey ölü sessizliğine bürünmüştü. Dışardaki selvi ağacından başka direnen yoktu...»

Dalga gibi büyüyerek gelen bir fırtına, uzaklardan sabah ezanını getiriyordu. Davudi bir ses karanlıkları yırtıyor, fırtına, sesi şehrin üstüne yayıyordu. Genç yazar sesi duyunca içinde ılık bir şeyin aktığını hissetti. Bu yaşa kadar pek çok sabah ezanı duymuştu, ama bu kadar dokunaklı olanını duymamıştı. Gözlerini kapadı ve ezanı dinlemeğe başladı.. «Bir müddet sonra sanki hareket ediyordu; ufuk, bitmeyecekmiş gibi derin görünüyor, ona kavuşmak için en ufak bir engel bile söz konusu olmuyordu. Ayağı yerden kesildi ve astronomik bir sür'atle ufuklara, uzayın merkezine doğru uçmağa başladı. Bu hızı hiçbir rakam ifade edemezdi lâkin o, bizzat yaşıyor ve ufukta gözüne kestirdiği bir noktaya doğru her an yaklaşıyor, ağırlığı kayboluyor ihtiyaçlarını unutuyor, kalbi o zamana kadar duymadığı bir hisle çırpınıyor, kelimelerle tarifi imkânsız bir hızla uçmağa devam ediyordu...» Ezanın bitmesiyle o heyecanlı yolculuktan kurtulup, çatı katındaki odasının camlarına tosladı. Gözlerini açtı, gene odanın içindeydi. Demek sabah oluyordu... Pencereden çekildi, perdeyi kapadı. Sobanın yanına gitti. Tenekeden birkaç odun aldı, sobaya attı. Odunları tutuşturdu. Acaib bir çıtırtı odaya yayıldı. Sıcak, yavaş yavaş kendini hissettirmeğe başladı. Masanın başına oturdu. Hiç düşünmeden yazmağa başladı... «Yeni Yıl'a girell dört saat olmuştu... Dışardan, boğuşan köpeklerin ulumaları arasına kulağına geliyordu.» Kendinden geçtil.. Başını kaldırdığı zaman vakit öğleye yaklaşmıştı. Yeni Yıl'ın ilk günüydü. Fırtına, geceki kadar şiddetli değildi. Karanlık, dayanamamış, uzaklara kaybolup gitmişti... Gazeteci çocuk gazeteyi bırakıp gitti. Genç yazar gazeteyi eline aldı. Çoğu fotoğraflarla kaplıydı. Gece, çok neşeli geçmişti şehirde! Ünlü yıldızlar geceyi süslemişlerdi. Ufak bir fotoğrafta, ölen doktor görülüyordu. Altında da izahı. «..Demek geceki silâh sesi...» Başka bir haber de, ezilen bir adamın fotoğrafı caddede çekilmişti. Bir araba yaya kaldırımına çıkmış, adamı ezmiş, bir elektrik direğinde yolu bitmişti. Şoför kayıptı: Polis, şoförün sarhoş olduğu kanaatindeydi! Şehrin kenar mahallelerinde iki kişi soğuktan donarak ölmüşlerdi.. Beş yaşında bir çocuk ve genç annesi...

Gazetenin başka haberlerine göz attı; Tekel İdaresi, bugün içki tüketiminin her günkünden on kat fazla olduğunu açıklıyordu... Milli Piyango çekilmişti. Milyonlar... Sonra aklına soğuktan donan genç anne ile beş yaşındaki çocuğu geldi!. Gazeteyi elleri arasında buruşturdu, sobaya attı. Gazete büyük bir gürültüyle yandı... Yeni Yıl'ın ilk günüydü... Patlama sesini duyduğu zaman gecenin dördüydü. Yeni Yıl'a girell dört saat olmuştu... Kalktı, giyinip dışarı çıktı. Ana caddeden, kalabalık, sel gibi akıyordu... Bir cenaze arabası geçti, gitti... Genç yazar, kararsız adımlarla kenar mahallelere daldı; Küçük bir camiin avlusunda üç tabut yanyana yatıyordu; «..Baba, anne ve oğul» dediler.

Genç yazar, nereye gideceğini bilmeden yürüyordu. Gözleri gene uzaklara daldı, gitti... Gözünden iki üç damla yaş karların üzerine düştü, küçük noktalar halinde karları eritti... Tekrar ana caddeye çıktı, kalabalığın arasına karıştı... Kimi yüzlerde acı tebessümler, kimi yüzlerde korkuyla karışık dargınlık vardı... Yeni Yıl'a girell dört saat olmuş, ikinci üçüncü dört saatlar gelip geçmişti... Ve, bugün Yeni Yıl'ın ilk günüydü...

Vefakâr Pınar Okuyucusu,

Elinizdeki sayısıyla Pınar, üçüncü sanat yılından bir ay almış oluyor. Geçen iki yıl boyunca hâmisiz bir sanatın çilekeş ömründe, ona gönüldaşlık etmek, günün baskı unsuru haline getirilen şartlarında kolay iş olmasa gerektir. Ama başından beri, sizlerden aldığımız hayat gücüyle, bu zor fakat şerefli göreve devam ettiğimiz gibi, bundan böyle de bütün engelleri tepeleyerek yılmadan devam etmek azmindeyiz.

Türkiye'nin iki asırlık sanat ve edebiyat tarihi karıştırılırsa, Pınar'ın iki yıllık çalışması, çok az şey ifade eder gibi görünecektir. Oysa zaman itibariyle bu azlığın, ortaya koyduğu sonuçlarla muazzam bir yekûnu işaretlediğinin kısa bir tetkikle ayan beyan meydana çıkacağı açıktır.

Her şeyden önce Pınar, iki asırdır aydın kadrosunu yitirmenin sancısını çeken millî kültürümüzü, kesin ölçü kabul etmiş ve sayfalarında satır satır millî kültürü nakşetmenin bahtiyarlığına erişmiştir. Ve milletin özlemini duyduğu sanatı, onun bağrında yeşeren kültürüne kavuşturmuştur. İki asırdır sadece dillerde lâkırdı olmaktan kurtulamıyan, üzerinde kuru lâftan başka çalışma yapılmıyan, birçok meseleyi, neticesiz lâf batağına sapınadan, iş halinde ortaya koymuştur. Yine iki asırdır çıkmaz münakaşalara konu olan paslanmış klişelere itibar etmemiş, bu hususdaki görüşlerini de eserleriyle anlatma yoluna gitmiştir.

Pınar'ın ikinci ve önemli sayabileceğimiz bir başka başarısı da, parlak ve kocamanlaştırılmış isimlerin cazibesine kapılmayıp, istikbalin güçlü sanatçılarına sayfalarını ardına kadar açmış oluşudur. Bu haliyle Pınar'ı geçen günlerle dallanıp budaklanan bir okul saymak hatalı olmaz. Zaten Pınar'ı siz okuyucularının gönlünde taşıdığı, sayısı yüzleri aşkın mektup ve birçok sanat dergisinin hayalleri bile ulaşamazken, muazzam seviyeye ulaşan tirajı fazlasıyla göstermekte değil midir?

Bize, yüreğinizden koparak gönderdiğiniz mektup, şiir, hikâye ve makaleleri gözlerimiz yaşararak ve ibretle okuyoruz. Pınar'dan ağabeylik bekliyen binlerce kardeşimiz, bu arzularında nasıl haksız olabilir? Şiirlerimizi düzeltin, hikâyelerimiz hakkındaki görüşlerinizi bekliyoruz tarzındaki samimî isteklerinizi elbette duymazdan gelemezdik. Gayretimiz sizin, sıkıntımız sizin için olur da, nasıl duymazdan gelebilirdik! Fakat bazı imkânsızlıklar sebebiyle, şimdiye kadar Pınar'da, gönderilen yazı, hikâye ve şiirlerin yetiştirici mahiyette bir tah-

lilini yapamadık. Ancak uzun zamandır kafamızı meşgul eden bu faydalı işi, gerçekleştirmek için çok fırsatlar bekledik. Nihayet işte üçüncü sanat yılımızın yeni hamleleri arasına böyle bir çalışmayı da dahil etmiş bulunuyoruz. İnşaallah bundan böyle bu köşemizde sizlerle başbaşa olmanın hazzını tadacağız. Bu zamana kadar yayınlanmıyan şiir ve hikâyelerine cevap veremediğimiz okuyucularımızın bize kırılabileceğini de zannetmiyoruz. Pınar, sizin Pınar'ınız. Çalışmalarınızın daha faydalı hale gelmesi, Pınar'ı güçlendireceğine göre, bizim bundan sonraki eleştiri ve tavsiyelerimiz size daha bir hız vermelidir.

Bizden tavsiye istiyen okuyucularımıza, ilkin şu hususu hatırlatmak isteriz. Sanat, yoruculuğu oranında ince bir sabır işidir. Kaabiliyeti, insan doğuştan getirir. Ancak sanat, eğitimle olgunluk rayında yol alır. Yaygın bir söz vardır; «Gençliğinde şiir yazmıyan yok gibidir» diye. Herkes meydana getirdiği eserin güzel olduğu kanaatindedir. Ancak, gençliğinde şiire veya hikâyeye başlamış nice büyük kaabiliyetler, elinden tutulmadığı, sahipsizliğe terkedildiği için, yokluğa karıştığı gibi; ne sanattan ne de Allah vergisi olan kaabiliyetten yana zırnık nasibini alamamış birçok kimsenin sanatçı sanıldığı, isminin büyütüldüğü de bir gerçektir. Böyle bir ortamda kaabiliyetli okuyucularımızın gerçekten yetişmesi ve yükselmesinde yanında olacağız. Pınar'ın sahiplenişi, okuyucularımızın çok iyi bildiği gibi, göstermelik veya iş olsuncu bir sahipleniş değildir. İleride görüleceği veçhile bu okuyucularımızla yazı ailemizi zenginleştireceğimiz gibi, her türlü çalışmalarında da, onlara yardımcı olmanın mutluluğuna erişeceğiz.

Bize yazı gönderen kıymetli okuyucumuz,

Gayri milli kültürlerin kafalarda kol gezdiği bir ortamda, milli kültür duygusunun teşvikiyle kaleme sarılman, kendi değerlerimizin heyecanıyla yazmıya çalışman büyük fedakârlık örneğidir. Yazın, yayınlansın veya yayınlanmasın indimizde kıymeti derecesizdir. Yazının yayınlanmamış oluşu, cesaretini kırmasın. Görüşlerimizi dikkate alarak, yeni yazılar kaleme almalı ve bu işi usanmadan, yorulmadan sürdürmelisin. Başarının, sabırlı çalışmada olduğunu unutmamalısın.

Elimize geçen şiir ve hikâyelerinde, istikbal gördüğümüz okuyucularımızın sayısı hayli kabarık. Temiz bir kültür süzgecinden geçip, güç şartları, kararlı düşünüşüyle yenen insanların, kaabiliyetli insanlar oluşu, gerçekte anormal karşılanamaz. Sanata olan kaabiliyeti ve bu alanda azimli çalışmalarıyla okuyucularımız arasından geleceğe güçlü sanatçılar armağan edeceğimize inancımız kesindir.

Şimdi bazı okuyucularımızdan aldığımız şiirlerden seçilmiş mısraları birlikte okuyalım.

Trabzon'da genç bir öğrenci olan İbrahim Coşkun'un bize ulaşan birçok şiirinden; önce bu meseleyi ciddiye aldığını öğreniyoruz. Sanatta devamlılık şarttır. Bu müspet vasfıyla birlikte, genç kardeşimizde soyadına uygun bir kalem görüyoruz. Gür ve havayı dolduran şiir deyişleri olan İbrahim Coşkun gelecek adına ümitli gördüğümüz kardeşlerimizden. Şu iki mısra onun;

Bir memleket iniltisi gelmekte tâ derinden
Ey yolcu! Çağlayan yaşlar kesilsin gözlerinden.

İfade düzenlemesi üzerinde çalışılırsa, kendine has güzel bir şiir tekniğine kavuşacağını sandığımız Aydın Cerit'in «Sızlanış» şiiri, üzerinde titizce çalışılırsa, daha güzellerinin işareti durumunda. İkinci kıtasını aslına sadık kalarak şöyle düzenlemek daha uygun düşüyor;

Tarihî şahsına derin hasreti
Alev alev ruhumuzda duyarız.
Görmemişiz bizler bu esareti
Zaferle doğmuşuz zaferle varız.

Cemil Çelik, sade ve halk şiirine uygun düşen bir tarzla köylünün ekonomik krizini dile getiriyor;

Tarlaya tohum yok, öküz tek kaldı
Koca damın yarısını sel aldı

Biz yağmur der iken dolu da geldi.
Gülmeyi mülmeyi unuttuh ağam.

Teknik, muhtevaya uygun. Ancak, şiirimizde işliyeceğimiz konuların seçiminde dikkatli olmalıyız. Sanata hürmetimiz büyüktür. Bizim şiirlerimizde kültürümüze mugayir unsurlar bulunmamalıdır. Meselâ şiirimizde sadece köylünün ekmek dâvâsını işlememiz eksiktir. Biz realistiz. Realist olmak zorundayız. Milli realizmimiz, köylünün yalnız nafaka adına kriz geçirdiğini doğru bulmaz. Köylü ekmeğini zor kazanmaktadır; lâkin bunun sebepleri vardır. Sanatçı, uzağı gören, olayları kaynağına inerek inceliyen insan demektir bir bakıma. Gördüğünü tasvir, yalan yanlış da olsa her insanın harcıdır. Sanatçı ise, başkasının göremediğini görür. Fikir adamıyla benzerlik arzeder. O bakımdan, halkın, insanında yalnız olduğu, aydının onunla zıtlaşma halinde bulunduğu, dertlerine kulak vermediği, ekmek dâvasının da, düşman kültürlere hizmet eden aydın ve kendi kabuğunda olan halkın temel antogonizmasından doğan problemlerden sadece biri olduğu hususu mutlaka belirtilmelidir. Ayrıca, buhranı tabiat şartlarına bağlamak gibi yaygın bir hata da, ısrarla sakınacağımız bir konudur. Çözülüşümüz ve buhranlarımız, milli olmayan sosyo-kültürel ve ekonomik düzenlenişle bağıntılıdır. Bu konu, üzerinde zihnimizi yoracağımız bir konu olmalıdır.

Hikâye ve şiiri arasında başarı işaretleri veren yüzlerce okuyucumuz var. Bu isimleri ayrı ayrı yazmak isterdik. Şimdi yapamadığımız bu işi gelecek sayılarımızdan itibaren gerçekleştirmeye çalışacağız.

Allah gayretinizi artırsın.

Desen : Ali BOZDOĞAN «Köyde Yemek»

O Ankara İmam - Hatip Okulu'nun özenerek çıkardığı duvar gazetesi «Gonca»nın bir sayısı. Gayretler geleceğe dönük...

OKULLARDAN SANAT HABERLERİ

Yeşerme, filizlenme müjdeleri yükseliyor Anadolu'nun çorak bağrından... Çağlar ötesinden kopup gelen, Malazgirt ovasını çınlatan, köhneyen çağların kapısını mühürleyen, aşılmaz çölleri, geçilmez tuzakları tepeleyen, vatan topraklarını karış karış kanla yoğuran iman ve heyecan, Cumhuriyet'in 50. yılı vesilesiyle tertiplenen gecede bir kez daha yaşandı.

Ankara İmam-Hatip Okulu öğrencileri yarışmalar düzenlemişler. Kitaplarla, resimlerle bir 50. yıl köşesi hazırlamışlar.

Şiir yarışmasında Fedai Tuğyan'ın «Kan Pahası Zafere» şiiri birinci, Mustafa Yıldız'ın «Kavgaya Geldim» isimli şiiri ikinci, Ahmet Efe'nin «Bu Millet Esir Olmaz» şiiri üçüncü olmuştur.

Kompozisyon yarışmasında birincilik tespit edilememiş, ikinciliği Ahmet Efe, üçüncülüğü Mahmut Akyol almıştır.

Resim yarışmasını ise fırçasının maharetli, renk ve çizgilerinin ahengi ile Halil Kaya kazanmıştır.

Çok kısa zamanda hazırlanan muhteşem anma gecesi haklı bir takdire mazhar olmuştur. «Vatan Geçilmez» piyesi heyecan ve göz yaşları arasında yaşanarak izlenmiştir.

Bu münasebetle bir de duvar gazetesi çıkarmışlar. İsmi G O N C A . Ve herbiri birbirinden güzel, birbirini tamamlayan, bütünleştiren yazılar, desenler, şiirler, röportajlarla dolu.

GONCA'da Batı'nın konu edildiği şiirden bir kıta;

«Kustun üstümüze kiri, zilleti.
Soktun beynimize uru, illeti
Şaşkına çevirdin aziz milleti,
Ey hırsız, ey yamyam ve ey talancı.

- Ahmet EFE -

GONCA'dan bir bölüm... Nurettin Kulakoğlu'nun, aydın-halk uyuşmazlığının nasıl giderileceğine dair sorusuna Edebiyat Öğretmeni Sayın Hüseyin Erçin şöyle cevap veriyor.

«Her halde halk, ananelerine bağlılığından pek Batı'nın tesiri altında kalmamıştır. Aydınlarımız da kendi ananelerimize döner, Batı'yı taklidi bırakırlarsa aydın-halk arasındaki tezat ortadan kalkar.»

Ve daha niceleri...

Genç kardeşlerimize sevgiler iletir, başarılar dilerken, kendilerinden daha büyük hizmetler beklediğimizi bildiririz.

PINAR

KONFEKSİYON
TUHAFİYE
TRİKOTAJ
KUNDURA
KUMAŞ
MANİFATURA
BUZDOLABI
ÇAMAŞIR MAKİNASI
RADYO - PİKAP
v.s.

• EN UYGUN FİAT
• EN BOL ÇEŞİT
• TAKSİTLE SATIŞ

Şanal

ŞANAL MAĞAZASI
Burhan ŞANAL ve ORTAKLARI Koll. Şti.
Sultanhamam meydanı 10/1 İSTANBUL
Tel : 22 71 18 - 22 12 98

RABAS

Kollektif Şirketi

RAİF - BASRİ ve MUHARREM

K U R U

Adres : Tomruk Sokak, Tomruk Çıkmazı, Santral Han No : 5
Tahtakale - İSTANBUL

Telefon : 22 96 92

SATILIK DAİRELER

İstanbul'un güzide semti Küçükçekmece'de göle nazır, yazın ve kışın oturulabilecek daireler anahtar teslimi 70.000 - 90.000 TL. arası. ACELE SATILIKTIR.

Müracaat: Ufuk İnşaat Ort.
27 Mayıs Cad. No: 113
Küçükçekmece - İSTANBUL
Tel: 71 27 03 - 22 89 33

PINAR

İLİM, KÜLTÜR VE SANATTA

gerçek

5. SAYI ÇIKTI

GENEL DAĞITIM:

Hilâliahmer Caddesi No. 4/2
Cağaloğlu-İstanbul

OTAĞ YAYINLARI

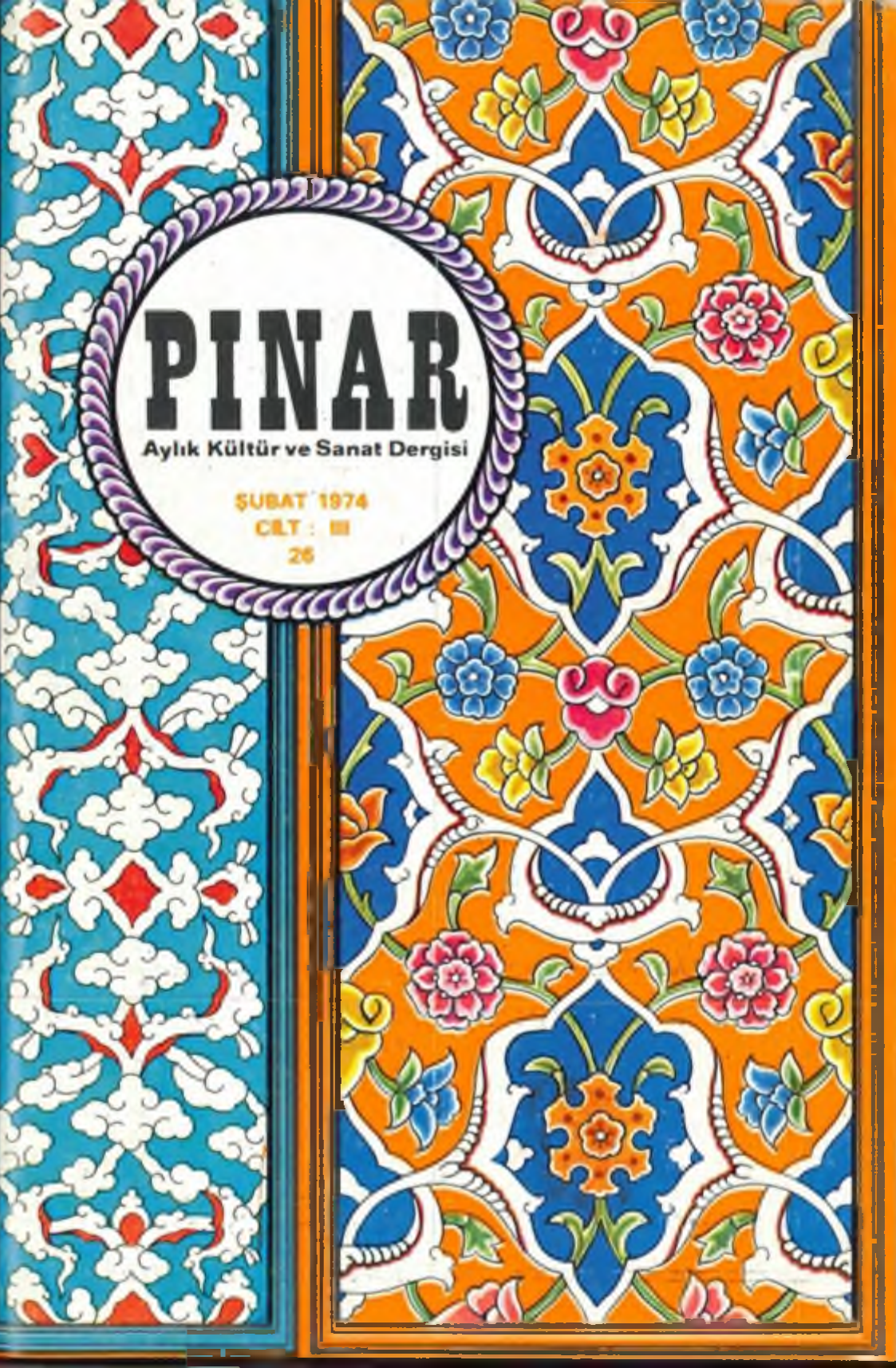
1. Millet Düşmanlarının İhanet Planları — **BELGELER**. Hazırlayan: Kemal Yaman. Fiyatı: 10 lira.
2. Komünist İhtilâle Karşı **TEDBİRLER**. Yazan: Aykut Edibâli. (İkinci baskısı da bitti.)
3. **ERMENİ MESELESİ VE TÜRKİYE**. Hazırlayan: Abdullah Yaman. Fiyatı: Ciltsiz; 30 lira - Ciltli; 40 lira.
4. Millî Şiirler Demeti: 1 — **PARMAKLIKLAR**. (Birinci baskısı bitti.)
5. Millî Hikâyeler Demeti: 1 — **KANLIDERE**. (Birinci baskısı bitti.)
6. İslâm inancının Temelleri — **AKAİD**. (Genişletilmiş ikinci baskı.) Metin: Ömer Nesefî. Tercüme ve izahlar: M. Seyyid Ahsen. Fiyatı: 15 lira.

7. Yeni Çıktı.

DOĞU TÜRKİSTAN DÂVÂSI

Yazan: İsa Alptekin (Doğu Türkistan Devleti Sabık Genel Sekreteri) Fiyatı : 20 lira.

İSTEME ADRESİ : OTAG YAYINEVİ
HİLÂLİAHMER CADDESİ No. 4 Tel : 27 73 10
Cagaloğlu — İSTANBUL

PINAR
Aylık Kültür ve Sanat Dergisi
ŞUBAT 1974
CİLT : III
26

PINAR

Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

SAHİBİ
Muzaffer TETİK

Yazı İşleri Mesul Müdürü
Gazi ALTUN

Yönetim Yeri :
Nuruosmaniye Cad. No: 8/3
Cağaloğlu — İSTANBUL

Kapak Kompozisyonu
Saim OKAN

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir. Gönderilen yazılar iade edilmez. Her yazıdan sahibi mesuldür.

İlân
Pazarlığa tâbidir

Abone

Yıllık (12 sayı) : 45 TL.
6 aylık (6 sayı) : 23 TL.

Öğretmen ve öğrencilere abone :
Yıllık (12 sayı) : 40 TL.
6 aylık (6 sayı) : 20 TL.

Dizgi - Baskı - Cilt
OTAĞ MATBAASI

Posta Çeki No : 20081779

Şubat 1974

Cilt : III — Sayı : 26

Fiyatı : 4 TL.

Her ayın ilk haftası çıkar.

BU SAYIDA

1 — Okuyucu Yazıları Üzerine... PINAR'DAN
2 — Cenap Şehabettin — Yusuf ÇALIŞKAN
3 — Bendim — Korkut ALP
4 — Batı Kültürü ve Medeniyetinin Geleceği — Mustafa AYDIN
5 — Çağa Destan — M. Nuri DOĞAN
6 — İslâm Öncesi Türk Şiirinde Muhteva — Hasan ERDEN
7 — Halk Şiiri
8 — Hırdavatçı — M. Ali TAŞÇI
9 — Buyruk — Mustafa YILDIZ
10 — Sona Özet — Yetkin DİLEK
11 — Fıkralar — İsmail NAKİLCİOĞLU
12 — Fareler — Ahmet EFE
13 — İhtiyar Balıkçı — Ertuğrul ŞAKAR
14 — Komediler Ciddileşiyor mu? «Soytarı» — Mehmet TAŞDİKEN
15 — Hedef Canlanmak — Gömülü ÇOBAN
16 — «Ümit mi Simit mi?» — M. Âkif AK
17 — «Doğu Türkistan Dâvası» — A. İhsan ÇETİN
18 — Okuyucuyla Sanat Sohbeti
19 — Konuşmak İstiyorum — Fehmi ARIKTEKİN
20 — Okullarda Sanat Hareketleri

OKUYUCU YAZILARI ÜZERİNE...

PINAR'DAN

Kıymetli Pınar Okuyucusu,

Geçen sayımızda verdiğimiz, «Okuyucuyla Sanat Sohbeti» yazısı, geniş bir ilgi uyandırdı. Bu sayfamızla ilgili bazı hususlara değinmek istiyoruz. Okuyucularımızdan gelen mektuplarla birlikte, faydalı olması için bizim hatırlatılmasını gerekli gördüğümüz noktalar, bu isteğimizin sebebi olmaktadır.

● Önce, bu sayfamızda eserleri kritik edilen kardeşlerimizin «tenkit edilme» haleti ruhiyesi içine girmelerinin ve bunun sonucu, gururlarının zedelenmesinin yersizliğini belirtmeliyiz. Bu sayfamızda bizim yaptığımız tenkit değildir. Bir eğitim çalışmasıdır. Sayfayı düzenleyen kardeşlerimiz, bizzat kendileri de devamlı çalışma ve yeteneklerini geliştirme ihtiyacını duymaktadırlar. Ve bunun gayreti içerisindedirler. Sanat eseri, büyük emek işidir. Ruh ve beden, bütün imkânlarıyla konu üzerinde yoğunlaşmazsa, ortaya sanat eseri çıkmaz. Onun için eser verecek sanatçı, doğum sancısı çeken bir anneye benzetilir. En az anne kadar çile çekmeden, eser doğmaz. Her şeye hazırlıklı olmalıyız. Bir büyük İslâm bilgini, «sormanın utancını yenmeseydim, cehaletin utancına katlanmak zorunda kalacaktım.» der. Haklıdır. Osmanlı toplumunun, sosyal teşkilât örnekleri verdiği devirlerden günümüze kalmış bir söz vardır. Esnaf teşkilâtlarına oğlunu çırak olarak getiren baba onu «eti senin kemiği benim» diyerek ustaya teslim eder. Bu sözün anlamı büyüktür. Sanatkâr olmanın bedeli fedakârlıktır. Çilesine katlanmaktır. Öğrenme cehdini, hiçbir şeyle yitirmemektir. İnsan, eğitile eğitile erdemli hale gelir. Bir hocanın dizi dibine çökmek erdemin basamaklarında bulunmak demektir. Bizler, birbirimizi birleşik kaplar durumunda görüyoruz. Pınar kadrosu, kendilerinde olanları aktarmayı görev bilmektedirler. Bize şiir, hikâye, deneme, desen, fıkra, inceleme v.s. gönderen kardeşlerimizin de aynı duygu içinde bulunmaları dileğimizdir. «Benim şiirime şöyle denmiş, hikâyemin eksik yanları belirtilmiş» gibi düşüncelerin bizlerde bulunmaması gerekir. Böyle düşüncelerin hiçbir müsbet yanı olmadığı da açıktır. Bizler, kendimizi her şeyden müstağni insanlar olarak göremeyiz. Ne kültür yapımızı, ne sanat yeteneklerimizi dondurmaya niyetli olmadığımıza göre, hergün kendi kendimizi aşmak zorundayız. Hem, yenilmek bilmez bir arzuyla. Ve tahlillerden en büyük yararı sağlamaya çalışmalıyız.

Yazılarımızı Pınar'daki tahlillere göre yeniden ele almaktan üşenmemeliyiz. Çala kalem sanat eseri çıkmaz. Üzerinde düşünmek, büyük emek vermek gerekir. Kolay tatmin olmak da sanatçının işi değildir. Eserlerimize karşı duygusal olmayacağız. Eserlerimizin en müsamahasız kritikçisi bizzat kendimiz olmalıyız. Sanatın ölçülerini korumaya çalışmalıyız. Ölçüsüz gibi görünen sanat akımlarının da bir çerçevesi bulunduğunu unutmamalıyız. Hiçbir ölçüye bağlı olunmadan, hangi türden olursa olsun, sanat eseri verilemez. Ancak ortaya bir dizi saçmalık konabilir o kadar. Kelime bir ölçüdür aslında. Duyguyu, düşünceyi kelimeye aktarırken bir ölçüyle bağlanılmış olunmaktadır. Sanatta «serbestliği» prensip edilmiş bir kişi, «duygularımı istediğim kelimelerle ifade ederim.» diyemez. Sanatın ölçüleri, eserlerimizin ölçüleri olmalıdır. Yazdıklarımız üzerinde yeni çalışmalar yapılırsa, gelişme olduğunu biz de görebileceğiz. Çalışmalara bıkmadan devam olunduğu zaman, emekler birike

birike, büyük eserler ortaya çıkacaktır. Geleceğin büyük sanatkârlarının yolunu açtığınızı unutmamalısınız.

● "Okuyucuyla Sanat Sohbeti" sayfamızda, bize gelen bütün yazıların tahlilini yapma imkânı bulunmamaktadır. Gelen yazılara tek tek ve kısa kısa cecap vermek yerine, örnekler tahlil etmeyi daha yetiştirici görüyoruz. Çünkü öbür türlü, hiçbir zaman tam bilgi vermek mümkün olmayacak, yetiştirici tarafı da bulunmayacaktır.

Bugünkü halde, her kardeşimizin, sanki kendi yazıları tahlil edilmiş gibi, ölçüler üzerinde düşünmeleri, çalışmalarını düzenlemeleri gerekli olmaktadır. Bu, sayımızda, Tokat'tan Turgut Şahin isimli kardeşimizin hikâyesi üzerinde durulmaktadır. Hikâyenin üslûp, kuruluş, şahıslandırış ve muhtevası değerlendirilmektedir. Yazılanlar, hikâye yazan bütün kardeşlerimizce dikkatle okunmalı, yazdıklarıyla karşılaştırılmalıdır. Turgut Şahin'in hikâyesi bir prototiptir. Bu örneğe benzeyenler üzerinde aynı tarzda düşünülebilir.

Gelecek sayılarımızda, şiir ve hikâye üzerinde olduğu gibi daha değişik sanat dallarından örnekler üzerinde de tahliller yapılacaktır. Deneme, desen, karikatür v.s. üzerine çalışmalarımız olacaktır. Roman, Tiyatro gibi konularda daha geniş tahliller, diğer sayfalarımızda bulunacaktır.

● Üzerinde durmak istediğimiz bir husus daha var. Bazı kardeşlerimiz, gönderdikleri yazı hemen çıkmadığı takdirde, üzüntüye kapılmakta, hatta bir daha yazı göndermemektedir. Kendisiyle ilgilenilmediği düşüncesine kapılanların bulunduğu da, üzülerek belirtelim ki bir gerçek.

Bütün bu düşüncelerin son derece hatalı olduğunu önceden söylemeliyiz. Biz, aydını kendinden kopmuş, yüreği yangın bir milletin ızdırabından hareketle, millî bir sanat akımına güç vermek gayretindeyiz. Her nereden gelirse gelinsin, bize akseden sanat ışıltısına bütün varlığımızla güç katmayı görev bellemişiz. Sanat hareketimiz milletimizin varlık mücadelesi ile kaynaşmış olarak, hiçbir imkânı feda etme hakkında olmadığımızı biliyoruz. Kabiliyetlere yol açmamanın vebalini taşımaya ne gücümüz yeter, ne de niyetimiz vardır. Bize bir adım yaklaşana, kucaklarımızı açarak koşmazsak, yakamıza yapışabilirsiniz. Pınar kadrosu, sorumluluğunu taşıma gayreti gösteriyor. Milletin varlık mücadelesine aksedecek en küçük gücün boşa sarfolunmaması için yapmıyacakları fedakârlık yoktur.

Bu noktada en yakın yardımcı olarak da okuyucularımızı, birşeyler ortaya koymak için ter döken kardeşlerimizi görüyoruz. Pınar'ın gelişmesi, sizlerin mütevazi fakat geleceği inançla oluşturmağa namzet çabalarınızla mümkündür. Bütün emelimiz, Pınar'ın yazarlar kadrosuna yeni isimler eklemek, yepyeni seslerle sesimizi güçlendirmektir. Bir baharı getirmek için, herbirimiz değişik renklerde de olsa, zamana gülmeliyiz. Yazılarımız, bir baharı müjdeleyen çiçeklerin diriliğini verecek bir olgunluk için yarışılmalıdır. Hikâyecilerimizden hikâye, şairlerimizden şiir, halk şairlerimizden şiirler, incelemeler, denemeler bekliyoruz.

● Kurban Bayramı münasebetiyle Pınar'a tebrik gönderen fakat tek tek cevaplayamadığımız okuyucularımıza teşekkür eder, samimî dileklerimizi bildiririz.

● Bazı abonelerimize Pınar'ın ulaşamadığı, bize gelen mektuplardan anlaşılmaktadır. Dergilerinin Posta'da kaybolduğunu zannettiğimiz okuyucularımız durumu bize bildirirlerse, kendilerine dergileri derhal gönderilecektir.

Allah'a emanet olunuz.

Karikatür : Haşim Vatandaş

ATOM ÇAĞI — TÜRKİSTAN'DA RUS VE ÇİN UYGARLIĞI

CENAP ŞEHABETTİN

Yusuf ÇALIŞKAN

Fırtınalar şairi... Güzellik, ahenk ve sanata yıllarını verdiği söylenen Cenap için fırtına, hayat soluğunu temin eden asli ortağıdır. O, ne olduğunu bilmediği yarınların, getirdiği şiddetle hız kazanan bir fırtınanın, çırpınan dalgalarındaki ahenksizlikte ömür tüketmiş insandır. Eserlerindeki biteviye çalışmanın neticesi; zarif bir beyaz elin, uzaktan uzağa tuşlarına dokunduğu piyanodan yükselen nağmeler gibi ses veren musikinin, her cümleyle şekillenen, çerçevelenen, canlanan tasviri; her harf üzerinde durularak teşekkül ettirilen ahengin karşılığı enerji; hayatında, «belkil»lerle «olabilir!»ler arasında zikzaklar çizmiş, tükenmiş, tükenmiştir... Haklı olabilmek için herkese hak verirken haksız çıkmış, bir kerre sevinçle ağlamaya hasret, kaybolan bir saadet hüznünde savrulmuştur...

Sevmek ve doğmak gibi, ölmek gibi bir şey. Zira fedakârlık ister. Fakat neyi? İşte neyi seveceğini bilememiş bir şair, bir yazar, o. Harap yuvalarında gagalarını rüzgara açarak, fırtınadan yem bekleyen kuşlar misali olanları görmüş, fırtınalarla kudurtulan bir denizin dalgalarıyla sahillere vurdukça, yeni bir fikir ve taze bir hülyayı aramıştır...

Aramak, sade Cenap'ın işi değil. Öncesinin, sonrasının, devrinin ve bugünün işi. Sanatkârımızın, aydınımızın işi. Fakat heyhat!... Hepsi dün parçalanan deryamızın kayalıklı sahilinde donmuş ceset, yaşayan ölü... Zavallı kahraman harabelerli Ümit artık sizin ellerinizi bıraktı. Hayal sizin ellerinize uzanmaz. Zaman, unuttuma denilen en acı darbeleriyle isimlerinizi törpüleyecek. Kurtuluşunuzun bir tek yolu var, deryaya ulaşmak; hayat bulmanızın bir tek çaresi var, cansız cesetlerinize ebedî plana göre şekillenmiş canlı bir ruhun ateşini sindirmek...

İşte böyle bir ortamın, böyle bir devrin, böyle bir çevrenin, böyle bir hastalığın ve böyle bir grubun şairi ve yazarı Cenap, 1870-71 yıllarında Manastır'da doğmuştur. Babası Binbaşı Osman Şehabettin Bey, 1877-78 Osmanlı-Rus savaşında Plevne'de şehit olmuştur. Askerin savaş vedası, tabur imamlarının yürekleri coşturan duası, kucağına yaslandığı, kendisini himaye edici bir varlık olan babasının daha kıymetli şeyleri himaye için bir kartal gibi ufukta kaybolması, helalleşirken o tunç, palabıyık, erkek yüzlerin metin havası ve annesinin kendisinden gizli ağlaması... Anne ve baba gibi çok muhterem, çok sıcak ve çok büyük iki sevginin küçücük bir kalbi doldurduğu çocukluk yıllarından kalan şehit bir babanın aziz hatırası; şüpheye düştüğü, hayatının manasızlaştığı ve kendisinin ne olduğunu bilmediği zamanlarda, mutlak gerçeğe, mutlak doğruya ve milletinin çilekeş safına ulaştıran bir amil olmuştur. Böyle anlarında durgunlaşmış, nedamet duymuştur:

«Ben bundan yirmi sene evvel, bugün sizin olduğunuz gibi ey aziz kardeşlerim, bir şehidin yetimi olmuştum; benimki de sizinki gibi hayatını berut dumanlarına sarmış gitmişti. Bugünkü siz, yirmi sene evvelki bensiniz; ben sizin bütün hissiyatınızı, bütün ruhunuzu bilirim... Ben o cerihanın (yaranın) samimi bir aşinasıyım. O cerihayı seviniz; o sizin ebedî bir nişan-ı iftiharınızdır.» (1)

(1) «Eytam-ı Şühedaya», Murat Uraz, **Edebiyat Antolojisi**, C. 1-3, İst. Suhulet Kitabevi 1938, s. 94.

Altı yaşında İstanbul'a gelen Cenap, Tophane'deki «Mekteb-i Feyziye»de ilk tahsilini yapmıştır. Askeri rüştiyenin bir kısmını Eyüp'tekinde, bir kısmını da Gülhane'de olanında okumuştur. 1880 yılında «Tıbbiye İdadisi»ne girmiş ve idadi yıllarında Şeyh Vasfi, Muallim Naci, Nasuh Efendizade Mustafa Asım Efendi ile tanışmış, edebi kaideleri ve aruz veznini bu üç şahıstan öğrenmiştir.

İlk şiirini ondört yaşında yazmış ve bu şiiri Muallim Naci'nin edebi yazarı olduğu «Saadet» gazetesinde gazel olarak basılmıştır. Ondört-onbeş yaşlarında Şeyh Vasfi'ye nazire yazmış, Naci'yi taklit etmiştir. Bilahare Naci-Ekrem kavgasında Ekrem ve Hâmid tarafını beğenmiş, 1886'dan itibaren bunları taklit etmiştir.

Bu ara on iki sayı devam edebilen «Sebat» isminde edebi bir mecmua çıkarmış, 1877'de de «Tamat» adlı yetmiş sayfalık bir şiir mecmuası bastırmıştır.

1889'da doktor yüzbaşı olarak mektebi bitirdiğinde hükümet tarafından Paris'e tahsile gönderilmiştir. Orada tıp ve edebiyat tahsillerini birleştirmişti. Dört senelik bir tahsilden sonra İstanbul'a döndü. Şiirlerini yine neşretmeye devam etti. Çeşitli dergi ve gazetelerde şiirleri çıktı. Nihayet 1896 yılında, bilhassa Fikret'in onu kendi cephesine çekme gayretiyle gösterdiği iltifatlarının neticesi Servet-i Fünuncular'a karıştı. «İnkisar-ı Bâzîçe» adlı manzumesiyle yazmağa başladığı Servet-i Fünun mecmuasında, hemen her sayısında şiirleri çıkmıştır. Aşağıdaki satırlar onun bu yeni edebiyat çevresindeki önemini belirtir: «Cenap olmasaydı Servet-i Fünun'un edebi inkılâbı noksan kalır, belki de elde etmek istediği hedefine vasıl olamazdı. O, bu inkılâbın alemdarı idi.» (2)

Yalnız bu alemdarlık Fikret'e bende olmaktan geçmiştir...

Bilahare Servet-i Fünuncularda geçimsizlik başgöstermiş ve dağılmışlardır. Çeşitli dergi ve gazetelerde matbuat hayatına devam eden Cenap, 1908'den sonra politika ile uğraşmış ve nesre başlamıştır. Onun nesirleri şiirlerinden fazladır ve bu tarihten sonraki yıllarda yazılmıştır.

Cumhuriyetle beraber susan ve daha çok, kendini okumaya veren Cenap 1934'ün şubatında bir pazartesi akşamı son gününü tamamlamış, artık musikisini, ahengini, tasvirini yapamıyacağı dünya ufukta gözlerini kaparken o da sükutun her şeyi kaplayan ahengine makes bulan bir şiir gibi gözlerini kapatmıştır.

ESERLERİ:

Tamat (1887), Hac Yolunda (Seyahat mektupları - 1909), Afak-ı Irak (Seyahat mektupları - 1909), Avrupa Mektupları (Seyahat mektupları - 1917), Nesr-i Harp, Nesr-i Sulh ve Tiryaki Sözleri (Makale, fıkra ve Veciz sözler), Yalan (Piyes), Körebe (Piyes), Küçük Beyler (Piyes), Son şiirlerini «Evrak-ı Leyal» adı altında toplamış, önemli olmadığı ve ehemmiyet vermediği için bastırmamıştır. Başladığı bir lügati ise bitirememiştir.

Sanatında, eserlerinde ayrı bir çeşni, ayrı bir lezzetle şüpheci bir ruhun bütün kararsızlıklarını terennüm eden Cenap'ın şiirinde üç devre vardır:

1 — Naci hayranlığı: Bu dönem, eski şekil, ruh ve muhtevayı taşır.

2 — Abdülhak Hâmid ve Recaizade Ekrem taklitçiliği: Bu devre şekilce ve ruhça biraz daha yeni, fakat taklittir.

3 — Batı tesiri devresi ve yeni hüviyeti: Onun bu döneminde, Avrupa'da romanda natüralistlerin, şiirde parnasyenlerle sembolistlerin hâkim olduğu bir dönemdir. Cenap, daha çok parnasyenlerle sembolistlerin etkisi altında kalmıştır.

Cenap, Batı tesirini Paris tahsili sırasında almıştır. Tanıştığı sanatkârlar bilhassa parnasiyenler hayli tesir etmiş bu tesir onun üslubunu vücuda getirmiş, yeni bir görüş kazandırmıştır. Batı tesirindeki bu hüviyetine göre muhtevadan ziyade şekil ve üslup önemli idi. Manzume, kelimelerle resmedilen bir levha, harf denilen notalardan müteşekkil bir musıki, mısra mısra örülen bir ahenkti. Veznin

(2) Hüseyin Suat, **Akşam Gazetesi** - 18 nisan 1934

Kara gözlü kara yiğit!
Dostum, arkadaşım, kardeşim,
Toplumuna, tarihine kendini adamışım,
Zaman ötesi, mekân üstü yeminle bağlanmışım,
Haldaşım,
Kardaşım,
Ölümün kara haberini sen de aldın mı
Hayat soluğu tükenirken sen de gördün mü
Sönen nabzı, susan kalbi duydun mu
Yoksa kara haberi sana bir beyazlık mı ulaştırdı
Bilmiyorum.
İnsanımın acısıyla yaralanmış büyük yüreğin,
Biliyorum,
Ölüme, ölümlere hazır
Ama beynin tutuşmaz, kalbin yanmaz mı
Evlâtsın,
İnsansın,
İnanmışsın...
Dostum, arkadaşım, kardaşım, haldaşım,
İnan ki,
Gözyaşının akmayan damlası,
Boğazında düğümlenen hıçkırık
Bendim...

Bendim

KORKUT ALP

tek vazifesi vardı, şiirde ahengi ve musikiyi sağlamak. Bu sebepten aruzu seviyor ve parmak hesabı olarak gördüğü hece veznine karşı çıkıyordu. Bu son merhalesinin başlangıcında daha önce yazdığı evrak-ı perişanına bakıyor ve bir tek söz bulamıyordu:

«Desteyi açtım, içinde var idi elli gazeli Okudum, elli gazelde yok idi 'söz' denecek.» (3)

Yeni bir döneme girerken, ondan önceki devresinde bir söz bulamıyan Cenap, bu yeni safhada da bir müddet yol alınca şöyle demiştir:

«Servet-i Fünun Edebiyatı binnisbe Garb'a daha yakın, biraz daha afaki (havai, dereden, tepeden) ve maalesef itiraf edeyim, daha az tabiidir ve daha az kuvvetlidir.

«Zaafına bilhassa ince sanat yapmak için tabiattan uzaklaşması sebep oldu.» (4)

Cenap bunu söylemeğe mecburdur. Sanatçıyı ne hayranlık, ne nazire, ne taklit ve ne de tesir tatmin etmez. Kabiliyeti dürter, onuru dürter, çevresi dürter ve sanatkâr, taşma suyla doldurulan susuz kuyu olmaktan bıkar, isyan eder. Hayranlık, taklit ve tesir icap ederse bir sanatkâra ancak ve ancak gıda olabilir. Sanatçı onu yer, hazmeder, kimyasal reaksiyonlarla halleder. Yok eğer bunlar bir süs eşyası gibi yakaya,

(3) «Hafriyât-ı Maziye», **Malûmat**, 12 teşrinievvel 1311 (M.1895), No: 18
(4) Cenap Şehabettin, **Servetî Fünun**, 2 mayıs 1315

bir elbise gibi vücuda, bir gözlük gibi göze bir altın kolye gibi boyuna takılırsa her biri bir leke olur, yakar, göstermez ve boğar... Bu ise sanatkârın intiharıdır... İşte Cenap, böyle bir devreye benzeyen üçüncü safhasının belli bir bölümünde hücumlara uğramıştır...

Yapılan hücumların tesirli olanlarından biri, Ahmet Mithat Efendi'nin ileri sürdüğü «Dekadan» (geriye dönüş, esik bir sanatkârın üslubunu taklit) fikri ve ünvanı oldu.

Edebiyatımıza yeni giren Sone ve serbest müstezadı yerleştiren Cenap'a Şark Edebiyatı ile Garp Edebiyatı arasında acaip bir vasıta gözüyle bakılmıştır.

Şiirindeki üçüncü devrenin son yarısında artık yılların biriktirdiği kalem tecrübesiyle kendine ait stili kurmuştu. Fakat Cenap'ın şiiri, bugünkü nesle artık fazla bir şey söylememektedir...

1908'den sonra politikayla uğraştığı için nesre başlar. Cenap, Süleyman Nazif'le birlikte nesir lisanına kuvvetli bir ahenk verebilmiştir. İkisi, Osmanlıcanın iki büyük ustasıdır. Nesirdeki başarısı, yazısının üzerinde çok titiz bir çalışma yapmasıdır. O, her cümlenin sonuna bir fiilin gelme zaruretini ahengi bozar görüyor ve cümleyi bazen isim cümlesi, bazen fiil cümlesi kalıbına döküyor; fiilleri, zaman, sıga ve şekil itibariyle çeşitlendirerek, anlatım tarzına göre şimdiki zamanla geleceği, malûm ile meçhulü, müsbet ile menfiyi, hitap ile hikâyeyi velhasıl değişik fiil şekillerini münavebe ile kullanıyordu. Bunlarla da kalmıyor tamlamalar, benzetmeler, istiareler, sıfatlar, terkipler, edatlar gibi ahengi sağlıyacak her şeyi gayet ustalıkla kullanıyordu. Nesri hareketli, kıvrak, samimi ve zekice yazılmıştır. O, ihtardan ziyade istihza yolunu seçmiş, haklılıktan ziyade zekâya güvenmiştir.

Cenap, nesirde istihzayı ön plana almıştır. Ona göre bir mizah gezetesi kusurlara karşı kurulmuş bir darağacıdır. Gülüş, hatanın tokadı, kahkaha kırbacıdır. Herkesin, kendisiyle kahkahalarla alay edilen bir ortamda, zabtiye nazırından korktuğundan daha çok korktuğunu ileri sürer. O, moda gazetesinden fırlamış kostüm modeli olanları, günahı sosyal zaruret kabul edenleri; Fon Der Gloç Paşa'dan tecrübesi eksik, azameti fazla, «efkâr-ı askeriyesi yolunda!» olanlarla, senevi sarfettiği mürekkep terkos şirketinin su sarfiyatı kadar tahmin olunan aydınları, keskin zekâsının istihza tezgâhında çimdiklemiş, hırpalamıştır. Bu bakımdan şair Cenap ayrı, Nâsır Cenap ayrıdır...

Cenap'ın sanatı ve eserlerindeki hayat panaromasını gördükten sonra, kişiliği, görüşleri ve düşünce yapısı üzerinde durabiliriz: İlk sıralar İttihat ve Terakki'yi sevmiş daha sonraları olanları gördükçe nefret etmiştir. Enver Paşanın kıdemli ve vatansever subayları tasfiye hareketine, ordunun kan ve göz yaşı dolu bir sünger gibi sıkılması şeklinde bakmış, zamanla Enver'in ordu üzerindeki zararlı tasfiye ve tehakkümlerine şahit oldukça orduya pişmanlık ithamlarında bulunmuştur. Enver denilen, «O çılgın oğlanın açtığı tarik-i cünunun ucunda, bilmeliydiniz ki uçurum vardır, ve bir gün sizi de yutabilir.» (5)

Olan olunca, «.. ve öyle efendiye hizmetkâr olduk ki Almanya'nın hizmetkârı idi..» (6) şeklinde neticeyi tasvir etmiştir.

Türkçülüğün aleyhindedir. Cenap Şehabeddin'in Türklük aleyhinde de olduğu, ileriye sürülen iddialar halindedir. Darülfünundaki müderrisliği sırasında da böyle bir iddia olmuş, isbat edilememiş, öğrenci kendisine karşı isyan etmiş, baskıların artması neticesi istifa etmek mecburiyetinde kalmıştır. Aşağıdaki belge meseleye kesinlik kazandırmaya çalışmaktadır: «...Hatta bir Avrupa gazetesinin sorgularına gönderdiği cevapta «Türk'ün ictimai ve ilmi sahada hiç bir iz bırakmadığı»nı söyleyecek kadar milli seciyeden mahrumdur.

«Cenap, vatanını da milliyetini de hakkıyla seven bir adam değildir... O her şeyi lâkaydi ile karşılamıştır.» (7)

Milli Mücadele yıllarında 28 mart 1921'-

(5) (6) Cenap Şehabettin, «Elveda yaldızlar ve mehmizler», **Peyam**, 14 şubat 1337 (1921)
(7) Saadettin Nüzhet Ergun, **Cenap Şehabettin**, İst. 1934, s. 122.

de: «İşte Yunanistan'ın keyfi için yine harp... Yine harp öyle mi? Demek bu yaz da siperlerden güneşe çıkamayacağız.

«... Yarabbi, bu çılgın teşebbüs güzelliğe, tablatın hukukuna, zemine ve semaya hepsine karşı öyle ahmak bir cinayettir ki..» şeklinde yazan Cenap, milletimiz muzaffer olmaya başlayınca: «... Lâkin karşımızda herhangi bir hasım milletin kin ve gayzı dikildi mi yalnız bir şey düşüneceğiz: Düşmanı izale!» (8)

Peki, bu izaleyi kim yapacaktır, nasıl yapacaktır? İşte burası son iki asır aydınımızı ilgilendirmez. İlgilendiriyorsa ve bir karara varmışsa o da Batı'nın menfaatine uygun, istediği ve telkin ettiği tarzdadır. Eğer bu da yoksa netice meydandadır. Tahta gözlükleri takıp bakmak yeterlidir: «Bereket versin ki Anadolu bizim gibi nikbinlik uykusunda uyuşuk değil, yüreği Yunan kini ile lâyenkati (ardı kesilmeksizin) köpürüyor.» (9)

Bugün de Anadolu nikbin ve uyuşuk değil, üstelik eski düşmanların dost olmayacağını bilerek lâyenkati köpürüyor...

Bütün bunlar ve diğer bir takım belgeler gösteriyor ki Cenap, Osmanlı toplum yapısını anlayamamış, cemiyette ideal düzen olarak Fransa'nın halk, idareci ve orta tabakadan müteşekkil üç sınıfı barındıran bir sistemini savunmuştur. Esasında bu hususiyetler son bir buçuk asırdır aydınımızın kafasını şekillendiren, milletimizle aralarında uçurumlar meydana getiren değişik şekil ve nüansta Batı kültürünün mahsulleridir.

Cenap ve Servet-i Fünuncular, doktrin yönünden çürük, inanç yönünden zayıf, meslek yönünden şüpheci olarak bilinirler. Onlar, yıkılan cemiyetimizin fırtınalarının azıttığı son demlerinde kültür buhranlarının tecelligâhlarıdır. Aramışlar, aramışlar bulamamışlar. Bu bulamamışlık, onları, aranılan hedefin güzelliğinde birleştirmiş ve mücerret bir güzellik için yazdıklarını, sanatı sanat için yazdıklarını ilân ede ede, elde edemedikleri saadetlerinin hüznünde yazmışlar, yazmışlardır... Servet-i Fünuncularda ve Cenap'ta temel konu, hayali saadetlerle acı gerçeklerin çarpışması değil midir? Sonra sormak gerekir; sanat, sanat içinse, sanat nedir? Kendi kendimizi aldatmayalım. Zira, insan en kolay kendini aldatır. Milletimizin kaybedilecek sanatçısı, sanatçımızın da ne zamanı, ne de enerjisi vardır...

Hayatında ve kafasındaki sorulara doğru bir cevap bulamayıp, kum taneciklerini «belki» ve «olabilir» olan şüphe çölünde seraptan serâba seyyahlar gibi, fırtınalar şairi olarak, kendisini bilemeden koşmuş, koşmuştur... Bacaklarındaki son iktidarı kesilince, kumların üstünde bitap ve harap, hurdahaş bir vücut yığılınca Allah'a el açmış:

«Seni ben anlamaktan ma'zûrum
Daha kendim neyim ben anlamadım...» (10) demiş,

«Lâyıkım rahm ü afve ey kadir,
Elemim az değil günahımdan...» (11) diyerek ümitlenmiş, fakat girdaplar kuvvetli gelmiş, dönmüş dönmüş şairimiz...

«Herkes hep o boşlukta arar bir tutacak yer
Pîrâmen-i ömründeki (ömrünün etrafındaki) **girdaba mukabil»** (12)

Artık dünya girdabı bitmiş, dünya fırtınası dinmiştir. Karlar şairi, karlı bir şubat ayında dokuz defa «Ah!» çektikten sonra ölmüş, karlı bir şubat günü Bakırköy Mezarlığı'na gömülmüştür. Ve:

«Şimdi ben gölgede bir şi'r-i sükûtun sesiyim
Herkesin, her nazarın kör ve sağır ma'kesiyim
Yatağım gerçi yosun örtülü bir taşlıktır
Yorulan cephem için taşlar ipek yastıktır.» (13)

diye yatmaktadır.

---

(8) Cenap Şehabettin, **«Vifaku Şikak»**, **Peyam Sabah**, 16 nisan 1337.
(9) **«İstanbul ve Anadolu»** isim ve 24 teşrinievvel 1337 (1921) tarihli makalesinden.
(10), (11) Cenap Şahabettin, **«Münacât»**, **Donanma Mecmuası**, mayıs 1329, No. 39.
(12) Cenap Şehabettin, «Hadikat-ı Sevda», **Servet-i Fünun**, 28 ağustos 1313, No. 339
(13) Cenap Şehabettin, «Şairin Kitabe-i Mezarı», **Servet-i Fünun**, 5 şubat 1340, No. 1486.

«Batı toplumları istikbalin dünyasında taşra tiyatrosu oyuncuları kadar önemsiz bir rolün sahibi olabilecek, önümüzdeki yeni medeniyet hamlesi karşısında Avrupa'nın rolü artık bitmiş olacaktır.»

SOROKIN

BATI KÜLTÜR VE MEDENİYETİNİN GELECEĞİ

Batı medeniyetinin hümanist - laik safhası sona eriyor. Kültürel ve medeni yükseliş Batı ülkelerinden uzaklaşıyor. Biz ise, bütün büyük kültürlerin, yeni atılım, yeni çiçeklenişi, yeni güçleniş devresinin temel karakterlerini taşıyoruz.

Mustafa AYDIN

Bu yazımızda, aktüalitede varlığını korumakla beraber ilim ve tarih yönünden nüfuzunu kaybetmekte olan bir kültür ve medeniyetten bahsetmek istiyoruz. Bu, Batı Kültür ve Medeniyetidir. Gerçekten, «bu medeniyet bir yıkılış sürecinde midir?» sorusu, belki bir asırdan beri zihinleri meşgul eder olmuştur Ancak toplumların, hele toplumlar in varlıklarıyla sınırlı olmayan medeniyetlerin doğuş ve ölmelerini müşahede etmek elbette zordur. Basit bir müşahedenin üzerinde, ciddi bir inceleme ve araştırma gereklidir. Ne yazık ki, Türk aydınları, bu konuda pek az kafa yormuşlardır. Bu bakımdan biz, Batı Medeniyeti'nin bir çöküş sürecinde olup olmadığı üzerindeki incelemcleri de, yine onun müntesiplerinin eserlerinde görebiliyoruz.

Batı düşüncesinin gelenekçi düşünürleri tarafından 'karamsar' olarak adlandırılan W. Schubart, F. S. S. Northrop, Pitirim A. Sorokin ve benzeri Batılı toplum düşünürleri, bu medeniyetin ciddi bir çöküş içinde olduğunu ortaya koymak mecburiyetini hissediyorlar. Bu düşünürler, Batı'nın klasik bilgi teorisi ve tarih anlayışını reddettikleri, ve vardıkları sonuçlar bakımından Batı kültürünün genel bir gerileme çığırı içine girdiğini ortaya koydukları için yadırganmaktadırlar.

Şimdi konuyu biraz açarak Batı düşüncesinin karşılaştığı maniaları ve tabii engelleri göstermeye çalışalım.

A. BATI'NIN GELİŞTİREBİLDİĞİ VARLIK TELÂKKİLERİ ZEDELENMİŞTİR

Batı düşüncesi, Rönesans'tan sonra, hümanist - laik safhasında iki düşünce tarzı ortaya koyabilmiştir: Mekanik ve Dialektik düşünce. Avrupa tefekkürü, kilise karşısında kesinleşen kritikçi başlangıç noktasından hareketle, yine kendi doğurabildiği .bu iki sistemi didikleyerek yeniden yaşamaktadır. Bundan sonra da yapabileceğinin, aynı fasit dnire içinde heyecanlı dönüşümlerden ibaret olduğu söylenebilir. Halbuki, bu varlık telâkkilerinin her ikisi de, müsbet ilmin verile-

riyle ve katiyetle yalanlanmış bulunuyor.

Bilindiği gibi mekanik âlem tasavvuru, bütün varlığı madde ve hareket unsurlarıyla izah etmekten ibarettir. Temsilcisi Descartes ve Newton olan bu düşünce; kendisini Descartes'da «Kâinatın işleyişi dişli çarklar gibidir». Newton'da ise. «Kâinat, parçacıkların mekanik bir toplamından ibarettir» ifadesinde bulur. Bir müddet ümit ve heyecan verir, kendisiyle bazı müsbet neticeler de elde edilir. Bohr ve Rudhendorf, mekaniğin kanunlarını atoma uygularlar. Ancak bir müddet sonra uzaktan tesir; elektro - dinamik kaidesine göre elektronun da ivmeli hareket yapması gerektiği ve nihayet Pauli Prensibi, Frank Hertz Deneyleri ve Plank Teorisine göre atomun tabakalı bir yapıya sahip olması gerektiği gibi hususlar ortaya konur. Böylece, hele mikrokozmozun mekanik kanunlarla izah edilemeyeceği anlaşılır ve yerini Kuanta teorisine bırakır. Kuanta, atomun kuantlı yapısını tesbit eder. Bu mekanizmin kâinatı izah iddiasını ilim dışına iter.

Batı düşüncesinin ortaya koyabildiği diğer bir düşünce tarzı da Dialektik düşüncedir. Batı düşüncesinin hemen her devrinde tesiri görülen dialektik tasavvur, vakıaları sıçramalarla izah eder. Tez × antitez = sentez şeklinde formüle edilen bu düşünce stili, en küçük tezatları anlaşmazlığa dönüştürür. Dialektik düşünce ile gerçeği bulmak mümkün değildir. Zira netice / sentez /, çarpışan iki zıttın ya birleşmesi, kaynaşması; yahut da birinin hâkimiyetinin neticesi olarak ortaya çıkmaktadır. Bir konuda gerçek, ancak tek olduğuna göre, aynı konudaki iki farklı fikrin kaynaşması gerçek olamaz. Sentezi tez veya antitezden birinin galibiyeti olarak kabul ettiğimiz takdirde de netice yanlıştır. Zira daha evvel hangisinin doğru olduğunu bilsek bile, galip gelenin hangisi olduğunu bilmemiz mümkün değildir. Bu bakımdan sentez daima ihtimal bildirir. Aynı zamanda dialektikte fikirler, birbirlerini nefyetme hedefine yönelmiş olduklarından tek taraflıdır ve gerçeği bulmaya yönelmiş değildir. Avrupa düşünce tarihi bunun örnekleriyle doludur. Meselâ Batı felsefesi ekollerinden Rasyonalizm, Pozitivizm ve Sezgicilik ekollerinin, bütüncü bir bilgi teorisinin ancak birer parçasını alarak uzlaşmaz bir kavgaya girmeleri gibi.

Batı düşüncesinin Hümanist - Laik safhasının bir uzantısı olan Marksist düşünce, dialektiğe bir de —hiç bir ilmi mesnedi olmaksızın— «ilerleme» yaftası takarak toplumlara uyguluyor ve sınıflar kavgasını temin etmeye çalışıyor.

İşte Batı, dört asırdır, Descartes'ın çökmüş mekanik âlem tasavvuruyla, Hegel'den Marx'ın maddeciliğine adapte edilen dialektik metodun dışında bir metod ortaya koyamamıştır. Bir kültür ve medeniyet için pek önemli bir yer işgal eden düşünce teorisinin zedelenmiş olması yeni atılımlar içinde bulunma gücünü kaybetmesi, o sistem için çöküş sebebidir, bir çözülmenin başlangıcıdır.

BATI KÜLTÜRÜ MÜSBET İLİMLERDE DE GENEL BİR GERİLEME ÇIĞIRI İÇİNDEDİR

Bilhassa tabiat ilimleri alanında varılan yeni neticeler ve ortaya konan teoriler, Prometheuscu Batı kültürünün temellerini sarsıyor. Prometheuscu kültürün filozofları J. Locke, Descartes ve Newton'un prensipleri bugün bir yığın hallaç pamuğu halindedir. Ne Locke'un «table reste»si, /Boş levha prensibi/, ne Descartes'ın mekaniği ve rasyonalizmi ne de Newton'un dinamikleri, dinamikliklerini koruyamıyor. Aynı medeniyetin müntesipleri oldukları halde; M. Plank, Einstein, L. M. de Broglie, Heisenberg vd. bir asırdan beri ortaya koydukları keşif ve teorilerle, Prometheuscu kültürün dayandığı mekanist ve natürist temelleri yıkmakla meşguldürler. Bunlardan M. Plank, kuanta teorisiyle atomun kuantlı yapısını gösteriyor, mekanik atom tasavvurunu yerle bir ediyor. Maddenin enerjiye dönüşmesini izah eden

Einstein mekaniğin, kâinatın ebediliği ve değişmezliği efsanesini yıkıyor, nihayet G. le Bon'un elinde radyoaktivite kaybeden, kâinatın tuğla taşı /?/ atomlar kayboluyorlar. Işığın yapısını inceliyen B. de Broglie dalga mekaniğini ortaya koyuyor; Heisenberg ise, belirsizlik prensibi ile müsbet ilimlerin kapasitesini göstermeye çalışıyor. (1) Böylece müsbet ilmin son tesbit ve teorileri hümanist - lâik kültürü yalanlıyor.

SOSYO-KÜLTÜREL YÖNDE BATI KÜLTÜRÜ

Prometheuscu kültürün, mevcut kavramları, kalıpları veya temel aksiyomları zorlanıyor veya bir inkâr seyrine giriyor. Mevcut kavramları tekrar tekrar yorumluyor, eksiklerini kapatmak için Prometheuscu çağ öncesi Hıristiyan, Yahudi, Yunan, Roma kaynaklarına dönüyor onları yeniden diriltmek ve mânalandırmak istiyor. Meselâ, eski Yahudi gelenekleri, materyalist Saduki insancı, Essenilerin kollektif toplum anlayışı; ilk filozoflardan Platon'a kadar Yunan filozoflarının altın çağ inancı ve kollektif toplum hayalleri, Karl Marx'ın hayallerinde asıl unsurlar oluyor. Yine Hıristiyan sosyal demokrasisi ve Hıristiyan varoluşçuluğu, büyük inkâr karşısında geleneklerin yeni bir yorumundan ibarettir.

Yine sosyal alanda, Sosyalizmin ortaya çıkışı, Batı'nın iç tezadının neticesidir. Yani hâkimiyetinin üst safhasında meydana gelmiş bir bölünmedir. Sosyalizm, fert ve toplumlarla cemiyet yapısını oluşturan düşünce ve sistem tezadından doğmuş bir cereyandır. Arnold Toynbee'nin ifadesiyle o, Avrupa kültür ve medeniyetinin gayri meşrû bir çocuğudur /piçidir/. Öyle bir çocuk ki, ilk yıkmak istediği şey ebeveyni yani Batı kapitalist toplum kültürüdür.

Ayrıca Niçe'nin Batı insanlığını aşan bir üstün insan telâkkisi; Avrupa'nın buhranlı toplum yapısının tipik örneğini ortaya koyan ve köklü bir inkâr hareketi olan Existansiyalizm, sosyal alanda ve Batı'nın yıkılışı konusunda birleşen inkâr cereyanlarına ancak birer örnektir.

Özetle yirminci yüzyılın Batı kültürü, pozitif ilimlerde olduğu kadar sosyal ilimler alanında da kesin bir çöküş ve kendini inkâr dönemine girmiş bulunuyor.

BATI'DA SANAT VE ESTETİK

Resim ve şiirde Prometheuscu kalıplar zorlanıyor. Prometheuscu kültürün en bariz özelliklerini taşıyan tasvirci resim bugün soyut resimle rekabet zorundadır. Bilindiği gibi Yunan tesiri olan Apolloncu resimde esas olan çıplak vücutlardır. Mekânda varlıklar bütün sınırlarıyla belirtilir ve çoğu zaman konu insandır. İşte böyle bir somut estetik anlayışı miras alan Batı kültürü, resim, şiir ve diğer sanat dallarında gittikçe soyutlaşmakta —mücerretleşme— dir. Tabii engellerle karşılaşınca da değişik inkârcı okullara ulaşılmaktadır.

SOSYO-EKONOMİK NOKTADA AVRUPA

Sosyo - ekonomik açıdan bakıldığında, Avrupa gittikçe hâkimiyetini kaybettiğini ve Amerika'nın başını çektiği endüstri ötesi safhaya fırlamış bir avuç sosyo-ekonomik grubun hâkimiyetini görüyoruz. Dünyamızın 2000.. yılında, ekonomik üniteler olarak nasıl bir görünüm arzedeceği bir bakıma hesaplanmış gibidir. Teknolojide gerçek bir inkılâp diyebileceğimiz Computer tekniğinin ortaya konmasından sonra artık sanayi, computer tekniğinin kamçılayıcı yönetimine terkedilmiş sayılabilir. Emeği en geniş anlamda verimlendiren, halkın diline elektronik beyin olarak geçen bu teknik, ekonominin bütün alanlarını rasyonel olarak hesaplamakta, sanayi faaliyetlerini rasyonel ve randımanlı olarak geliştirmekte vb. kullanılan son derece önemli ve kıymetli bir tekniktir. Bu ise bugün Amerika'nın elinde bulunmaktadır. Bir NATO toplantısında Batı devletlerini

(1) Fazla bilgi için bkz. **Gerçek**, sayı: 1,2.

temsilen konuşan Wilson, Amerika ve Avrupa arasındaki bu teknik uçurumdan yakınmıştır. (2)

DİĞER MEDENİYETLERE AŞILAMA TEMAYÜLLERİ

Mevcut yetersizliklerini gören Batı, kendi düşüncesinin dışına taşarak yeni kaynaklar aramak mecburiyetini hissediyor. Batı ötesi toplumlara ve kültürlere hayranlıkla bakıyor. Buna, Batı'nın Doğu'ya müracaatı diyebiliriz. Voltaire ve Montesqieu ile Doğu'ya yönelen dikkatler, Saint Simon ve Goete'de açık bir hayranlık halini alır ve Goete, B. Shaw'a itirafda bulunur: «Öyleyle hepimiz Müslüman değil miyiz?» XIX ve X . asırlar boyunca dikkatler şarkta uzak doğuya kadar uzanır ve araştırma devam eder. Nihayet bir bunalım çağının toplum düşünürleri 'Pitirim A. Sorokin ve Northrop, insanlığın Prometheuscu kültürü aştığı ve yeni bir kültür safhasına girmek üzere olduğunu müjdelerler. A. Toynbee Batı medeniyetinin ölmek üzere olduğunu; daha karamsar davranan Danilevski, Spengler ve Schubart ise Batı uygarlığının yeni bir uygarlık doğmadan öldüğünü —hâkimiyetini kaybettiğini— ifade ederler. (3) Batı kültürünün varlığını tamamen kaybetmemesi için ortaya koydukları formül ise, 'Doğu-Batı sentezi'dir. Buna bilhassa Northrop bir zaruret gözüyle bakar.

Büyük kültür sistemlerini sezgici ve nazarî olarak ikiye ayıran Northrop; sezgici Şark kültürüyle nazarî Batı kültürünün bir korelâsyonunu —sentezini— öne sürer. Kültür ve medeniyetlerin kanuniyetleriyle hiç de bağdaşmayan bu çare, yani Doğu-Batı sentezi, ne yazık ki bizde de taraftar bulmuştur.

Büyük kültür sistemlerinin —başlıca— duyumcu, akılcı ve sezgici özellikler taşıdığını söyleyen Sorokin ise, üçlü bir korelâsyonla, çöken Batı medeniyetinin yerini alabilecek yeni bir medeniyet tasavvur eder. Halbuki, tarihte bu özellikleri taşıyan bütüncü bir medeniyet yaşamıştır. Bu Türk kültür ve medeniyetidir. Sorokin çöken Avrupa kültür ve medeniyetinin yerini bunun alacağını söyleyememiştir. (4)

N E T İ C E

Evet, Batı medeniyetinin hümanist - lâik safhası da sona eriyor, kültürel ve medeni yükseliş Avrupa ülkelerinden uzaklaşıyor. Biz ise bütün büyük kültürlerin, yeni atılım, yeni çiçeklenis, yeni güçleniş devresinin temel karakterlerini taşıyoruz. Bu safhada Doğu-Batı sentezi veya Batı medeniyetini, Türk kültür ve medeniyetine aşılama sloganları ilim bakımından müdafaa edilemez. Bu ancak, aktüel olarak güçlü olmakla beraber ölme emareleri gösteren Batı kültür ve medeniyetinin filizlenme dönemindeki Türk Kültür ve Medeniyetini sakatlaması mânâsına gelir. Esasen bütüncül bir özellik gösteren medeniyetimizin bir senteze ihtiyacı da yoktur.

Görüldüğü gibi Prometheuscu Batı kültürünün daha çocukluk devrinde görülen iflâs kıvılcımları 19 ve nihayet 20. asırda düşünen zihinleri kavuran bir alev dalgası halini almış bulunuyor. Bu inkâr birkaç filozofun, bilginin veya sanatçının zihin ürünü olarak kalmış değildir. Batı toplumunu sarsan sosyal, siyasî, ekonomik, ahlâkî, estetik ütopyalar; cereyanlar, nihayet tatbikatlar halini almıştır.

Batı düşüncesi belki bir müddet daha Pasifik medeniyetince temsil edilecek. Fakat Batı toplumları, istikbalin dünyasında, Sorokin'in tâbiriyle «taşra tiyatrosu oyuncuları kadar önemsiz bir rolün sahibi olabilecek ve önümüzdeki yeni medeniyet hamlesi karşısında Avrupa'nın rolü artık bitmiş olacaktır.»

(2) **Yeniden Millî Mücadele**, sayı: 162-164, Başyazılar.

(3) **Sosyal Değişim Üzerine**, Sorokin - Toynbee, Çev.: Erdoğan Güçbilmez, Ank., 1964, s. 29.

(4) Sorokin ve Northrop'un fikirleri için bkz.: **Bir Bunalun Çağında Toplum Felsefeleri**, Pitirim A. Sorokin.

ÇAĞA DESTAN

Çağ yarıldı
Haber yansıdı şehre
Kitap yansıdı şehre...
Yürek titreten bir üslûpla
İndi de yüreklerimize gerçek;
Ak sayfalardan çıktı ordular,
Yıkıldı beynimizde tahtlar
Köhnemiş çağ tağutlarının

Erler geçti bu çağdan
Erler geçecek.
İman erleri...
Ellerinde güneş şavkı kılıçlar,
Hak rızasına ayarlı
Göz kasları
Yürek kasları.
Erler geçti bu çağdan
Erler geecek.

Ardından,
Bir diriliş... Bir diriliş...
Bereketli sağnaklarda
Bakışlarımız
Şehit armağanı topraklarda yıkandı
Gün aydınlığı rüyalar gördük
Fetih görmüş dağ doruklarında

Analar...
Analar...
Ak sancılar çekti analar.
Yavuz oğul sancıları..
(Yavuzlar doğarken ufukta olur gözleri
ve
sımsıkıdır çağın karanlığına
yarılan ay daveti taşıyan yumrukları)
Analar söyleyiniz
Kaç Yavuzu daha saklar
Kutlu örtüleriniz,
Kutlu örtüleriniz.

Mehmet Nuri DOĞAN

Desen : Hasan Karal

İSLÂM ÖNCESİ TÜRK ŞİİRİNDE MUHTEVA

Hasan ERDEN

Türk şiiri tarihimiz kadar eskidir. Yapılan araştırmalar şunu göstermiştir ki, bazılarının; Türk dili şiir dili değildir veya ancak çağ çağ gelişen değişmelerden sonra şiire elverişli bir dil olabilmiştir düşüncesi tamamen mesnedsiz ve tarih gerçeğine uymamaktadır. Türklerin eski çağlarında Türk şiiri vardı ve Türk dili mükemmel bir şiir diliydi. Eski Türklere ait elde edilen şiirler içinde kafiye yönünden zengin, heceyle yazılmış pek çok şiire tesadüf ediyoruz. Mısraların sonları kafiyeli olduğu gibi başları da kendi aralarında kafiyeli, bundan başka mısraların içinde de birbiriyle kafiyeli ve redifli kelimeler yerleştirilmiş şiirler mevcuttur.

«Bilgesizlik kılıçlarım öçz-ün alkınz-un
Birtemledi arıg silig kitz-ün tarıkz-un
Birle yana türçimek-siz ıtz-ün yokadz-un
Bir ikindi üçünç yol-ı kşantı bolz-un» (1)

Şiirlerin üçer dörder ve sekizer mısralık kıtalar halinde yazılanları olduğu gibi bir bütün parça halinde bulunanları da vardır. Ancak bu şiirlerin şekillerine o zaman ne isim verilliyordu, ne tarzı deniyordu kesin bilinmiyor. Bugüne kadarki araştırmalar bu hususu açıklığa kavuşturacak yeterlikte değildir.

«Ayrı devir ve muhitlerde aynı şekillerin farklı isimler altında karşımıza çıktığını gördüğümüz gibi muhtelif şekillerin de aynı isim altında ortada dolaştığına sahit oluyoruz.» (2)

Bu, ileride yapılacak uzun araştırmalar ve incelemeler sonunda kesin bir neticeye varılacak konudur. Biz Eski Türk Şiirini, ihtiva ettiği mevzuları itibariyle işleyeceğiz. Yalnız şunu belirtelim: Eski Türk şiiri derken İslâm'dan evvel, yani Türkler Müslüman olmadan önceki devri kasdediyoruz. İkinci bir husus da şu: Halen yapılmış şiir araştırmaları daha ziyade Uygur muhitinden olması dolayısiyle biz de Uygur şiirini ele aldık. Şiirlerin bir kısmını orijinal şekilleri ve tercümeleri ile, bir kısmını da doğrudan sadeleştirilmiş olarak verdik.

ESKİ TÜRK ŞİİRİNDE TANRI İNANCI

Eski Türklerin Tanrı telâkkilerinde, Tanrı için bazı sıfatlar söylenir ki bunlar İslâm'da da vardır; Tanrı eşsizdir, benzeri, rengi, şekli yoktur başkasına da muhtaç değildir.

«Öng-i körki uksadığ-ı anıng yok erip
Öküş tın-lıg yirtincü-ler antın belgürer»

'Onun rengi, şekli ve benzeri yoktur.
Bütün mahlûk ve dünyalar ondan belirir.' (3)

'Senin rengin, şeklin ve hareketin olmadığı için
Çok veya az da olsa, söz-sav yolu kesildiği için
Başkalarına dayanmamış olduğun için
Övme ve tazim göstermeye kim cesaret eder.»(4)

Başka bir şiirde insanlara, Tanrının, Zatına şükretmelerini, tevbe etmelerini, cemaatler halinde toplanmalarını bildirdiği belirtilmekte ve şair Tanrı'yı tazim ederek ona karşı secdeye kapanmaktadır.

Diğer şuursuz gönüller de
Temiz yollarda yürüyüp
Cemaatlar meydana getirdiler
Ölümsüzlük sarayında doğdular.
Ey en üstün Tanrımız sizin
önünüzde hürmetle secdeye kapanırız.' (5)

(1) Prof. Dr. Reşit Rahmeti Arat, **Eski Türk Şiiri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1961, s. 182-183.
(2) A.g.e., s. XI.
(3) A.g.e., s. 122-123
(4) A.g.e., s. 160-161.
(5) A.g.e., s. 57-58.

Şu şiirde de şair Tanrıdan saadet dileğinde bulunuyor:

«Kut kolur biz tengrime
Etüzümüzni küzeding
Üzütümüzni boşung»

'Saadet nlyaz ederiz ey Tanrım
Vücudumuzu koruyun.
Ruhumuzu boş, serbest bırakın!» (6)

TANRIYA GÜNAHLARI İTİRAF VE AF DİLEME

'Anlayıp-bilmemekten dolayı şaşırıp kaldık
mâhirane ettiği öğüt ve nasihatlarını unutuverdik
İşte bu sebepten dolayı ters çevrilip
günah iptilâlarına aldatılıp, nasipsiz olduk
Kendisininkileri övüp, yabancıları yerip
ölmigü azımsıyarak
öfke ile taciz edilip, öç ve kin bağlayarak
Her vakit durmadan ters görüş izhar etmek
başta olmak üzere
Başka başka fenalık, kötülük ve günahlara saptık.' (7)

Şair Tanrı'ya karşı günahlarını itiraf ediyor. Günahlarına sebep olarak da cahilliğini ve öfkesini gösteriyor. Tanrı'nın emirlerini, öğütlerini unuttuğunu ve bilmeden hata ettiğini, günah işlediğini söylüyor. Öfkenin de kendisini acz içine düşürdüğünü ve böylece hırsla öç ve kin duygusuna kapılarak fenalıklarda bulunduğunu, kendisini övdüğünü, başkasını yerdiğini anlatıyor. Burada hemen «Öfkeyle kalkan zararla oturur», «Hiddet, zaafın şahlanışıdır» v.b. atasözlerimizi hatırlıyoruz. Demek ki bunlar, tarihi örfümüzün ta eski çağlardan beri serpilip gelen ve değerinden hiç bir şey kaybetmeyen incileri oluyor.

'Olan olmayanı tekrar-tekrar ortaya döküp
söylersem;
Karanlık samsara içinde benim gidip
doğmadığım bir yer,
Kendimin mani olmadığım hiç bir ödeme ve
borcum,
Benim yapmadığım günah, muhakkak kalmamıştır.
Böylece durup-bükerek yapmış olduklarımı
Bu şekilde işlenen her türlü günahlarımı
İşte şimdi bütün bu kötülüklerimi açıp -
yayarak
Bu hareketlerimden nedamet ederek, affını
dilerim.' (8)

Şiir samimi ifadelerden kurulu. Şair bütün sadakatini ve inancını ortaya koyuyor. Tanrıya karşı küçülüyor, alçalıyor bütün suçluluğunu kabul ederek affını diliyor. Şiirin devamında:

«üstün ki ol kılınç-larımın ökünür men
öküş telim yasuk-larımın bilinür men
öz-üm amtı açınur men yadınur men
örtmez kişlemez yaşurmaz badurmaz men
bilgisizlik kılınçlarım öçz-ün alkınz-un
birtemledi arıg silig kitz-ün tarkz-un
birle yana türçimeksiz itz-ün yokadz-un
bir ikinti üçünç yol-ı kşantı bolz-un»

'Yukarıdaki o hareketlerimden nedamet ederim
Pek çok olan bu günahlarımı itiraf ederim
Kendim bizzat şimdi bunları açar ve ortaya dökerim
Hiç birini örtmem, gizlemem, saklamam ve kapatmam
Bilgisizlikten ileri gelen bu hareketlerim dinsin, ortadan kalksın
Hiç bir iz bırakmadan, tamamen gitsin dağılsın,
Bir daha ortaya çıkmayacak şekilde yitsin, kaybolsun.
Bir ikinci üçüncü defa affa mazhar olsun. (9)

Yine ancak Tanrı'ya karşı günahkâr bir kulun söyleyebileceği ifadeleri görüyoruz. Günahlarını itiraf ederken şair sanki kalbini çıkarıp kesiyor, işte diyor benim işlediğim cürümler, hiçbirini gizlemiyorum, hepsi ortada.. Sonunda da hep bunların cahilliğinden, bilmediğinden ileri geldiğini söyleyerek bir daha yapmamak ve fenalık işlememek için Tanrı'dan yardım istiyor.

Bu şiirlerden de anlıyoruz ki Eski Türklerde kul ile Tanrı arasında başka bir vasıta yok. Kul dua ederken, af dilerken baş-

(6) A.g.e., s. 12-13.
(7) A.g.e., s. 142-143
(8) (9) A.g.e., s. 182-183.

kasını vasıta edinmiyor. Doğrudan doğruya Tanrı'ya yönelliyor, istediğini ondan istiyor. Hıristiyanlıkta olduğu gibi ruhban sınıfına müracaatla papaza günah çıkartmak onu Tanrı'ya karşı vasıta yapmak gibi bir telâkkî yok eski Türklerde.

ÖLÜM VE AHİRET

Eski Türklerde âhiret inancı vardı. İnsanlar Tanrı'ya karşı mesuldürler. Öldükten sonra âhiret günü dirilecekler ve Tanrı'nın huzurunda dünyada yaptıklarının hesabını vereceklerdir. İnsan gayesiz yaratılmamıştır. Dünyada iyi hareketlerde bulunmak, kötü işler yapmamak ve Tanrı'nın emirlerini yerine getirmekle mükelleftir. Yapıp yapmadığı âhirette kendisinden sorulacaktır. İyiliklerinin de kötülüklerinin de karşılığını alacaktır.

Uygur şiirinde âhiret şöyle tasvir ediliyor:

«Amtı-kı kişi-ler öltükte
Adırtlıg utgurak siz-iksiz
Abıta burkan üksinte
Altun-lug lınhu-a-ta togarlar»

'Şimdiki insanlar ölünce
Kat'i ve şüphesiz olarak
Abıta burkanın huzurunda
Altın lotüs içinde doğarlar.' (10)

«Kayu ol kinki yirtinçü-nung yula-ları»

'Hani o sonraki dünyanın meşaleleri' (11)

Bir Uygur şairi insanlara şöyle bir öğütte bulunarak kötülüklerden, günahlardan kaçınmalarını ikâz ediyor. Günahkâr olanların cehenneme atılacağını belirtiyor.

'Asil, bilge insanlar toplanalım
Tanrı'nın kitabını dinleyelim
—
Tanrı sözüne değer vermeyenler
Karanlık şeytanlara tapınanlar
Onbinlerce günah işleyenler
Sonunda insanın yine ölmesi var
Karanlık cehenneme düşmesi var' (12)

Başka bir şiirde de insanın (âhirette) nasıl sorguya çekileceği, nasıl muamele göreceği anlatılıyor:

'..... Sorar derler
Onun yapmış olduğu işler görünür derler
Yer ve su saadeti bozulur derler
Ateş ve su saadeti ağlar derler
Ot ve ağaç saadeti inler derler
Âdil Buyruk, aynadaki akis gibi ortaya çıkıp
İnkarcı ruhu yakalayıp
Terazi içine oturtur derler
Terazi yükselirse yaptığı işlerden dolayı sorguya çekilir
Yapmış olduğu kötülükler dinlenir
Ters, kılı ihtiyar şeytan gelip,
İnkârcı ruhları yakalayıp
karanlık cehenneme doğru götürür derler
Onları baş aşağı oraya atar derler.
.....
Ölümü niyaz eder, fakat bulamaz derler.' (13)

Burada «Âdil Buyruk» ifadesi dikkatimizi çekiyor. Tanrı'nın «adalet» sıfatı belirtiliyor. Yine bir terazıden bahsediliyor ki, islâm'daki «mizan» inancına benziyor. İnsanların yaptıkları iyilik ve kötülükler bu terazi ile ölçülecek ve değerlendirilecek. Şiirde bir de «inkârcı ruh» geçiyor, günahkâr bu ifadeyle anlatılıyor. İnkârcı ruhun cehennemde ölümü arzulaması da orada çekilen azabın şiddetini ifade ediyor. Ölümü bulamıyacağı belirtilerek de inkârcı ruhun orada ebedi kalacağı işaretleniyor.

Bütün bunlar eski Türklerin İslâm'a yakın bir inanç içinde olduklarını gösteriyor.

NAMUS VE İMAN MEFHUMU

Eski Türklerin hayatlarında iman ve namus gibi manevi değerler büyük rol oynardı.

«Birtem kirtgünçin süz-ülüp
Bilge biligig turgorup
Bir yintem muntag sakıngu ol»

'Tamamen iman ile durularak
Hikmeti ortaya koyup
Bir müddet böyle düşünmelidir' (14)

(10) A.g.e., s. 200-201
(11) A.g.e., s. 214-215
(12) A.g.e., s. 24-25
(13) A.g.e., s. 28-29.
(14) A.g.e., s. 202-203.

Kadının en büyük vasfı namustur. Kadına namus yaraşır. Kadını yücelten, onu koruyan, ona hayatta saadetini hazırlayacak olan onun temiz, hayalı ve namuslu olmasıdır. Eski Türkler böyle düşünürlerdi, böyle telâkki ederlerdi. Bir Uygur türküsünde kadının nasıl olması gerektiği şöyle anlatılır.

«Ayıpsız tişike er
Boyunun sumış kerek
Ol andan tüzün birle
Tirigliğ kılmış kerek
Akika: bolsa tüzün
Anga can birmiş kerek»

'Ayıpsız kadın önünde
Başı eğmek gerek
O zaman temizlik ile
Hayat kılmış gerek
Hakikaten temiz olsa
Ona can vermek gerek.' (15)

Bir şaire Türk kadını da kendisini şöyle tanıtır:

«Pek katığ süzük kirtgünç köngüllüg
Upasanç Sılıg Tigin.»
'Çok kuvvetli ve temiz gönül ile inanan
Salihat-ı nisvandan (temiz kadınlardan) Sılıg Tigin.' (16)

HÜKÜMDARA BAĞLILIK

'Aslı esası hikmet olan
Yükseklere çıkan tuğunu dikip
Yanlış düşünceli yabancı düşmanları
Uzaklara kovup, kaçırmak suretiyle
İç bakımından dürüst hareketli
Halkını memleketini iyice koruyan
İndraketudhvaja raja
Mukaddes hükümdarın önünde hürmetle eğilirim.' (17)

Eski Türklerde halk-devlet bütünlüğü vardır. Halk, devleti kendisini koruduğu, kendisine hizmet ettiği müddetçe ondan memnun, ona yardımcı idi. Şiirde Hükümdarın hizmeti, düşmanlara karşı memleketi koruduğu, tuğu (veya bayrağı) dalgalandırdığı övülüyor. Şair böyle halkına bağlı olan hükümdarın önünde hürmetle eğiliyor. Burada şairin düşmanı «yanlış düşünceli ve yabancı» diye tarifi gözden kaçmıyor. Düşman telâkkisi halkın değerlerine yabancı olması ve Halkın doğru düşüncesinden değil de yanlış düşünceye sahip olması itibariyle oluyor.

'..... hükümdarımızın,
Fevkalâde temiz imanlı «Huang tai-hou saadetinin
Aynı şekilde «Huang Yhou ve Şehzadelerin de
Her zaman saadetleri ve iyilikleri artıp, çoğalıp
Kazasız belâsız uzun hayat sürmek..
Diğer bütün memleket ve halka da
Açlık, sıkıntı ve hastalıklar gibi afetlerden kurtulup
Rüzgar ve yağmur her vakit zamanında olup
Mahsuller iyi gelişip huzur içinde yaşamak nasip olsun.' (18)

Biz millet olarak devletçi bir milletiz. Bu vasfımız ta eski çağlardan böyle.

Devletin varlığı ve devamı, halkın Tanrı'dan istediği en büyük arzu ve dileklerinden. Halkın hükümdar ve devletten memnun olması, zulmün cari olmadığına, krizli bir hayatın yaşanmadığına delâlet ediyor. Devlet ve halk bir bütün halinde. Hükümdar milletten ayrı bir parça olmadığı ve ondan ayrı yaşamadığı gibi, Halk da hükümdarı kendisi gibi bilip onun koruyuculuk vazifesinde ona yardımcı ve ona duacı.

«Ançulayu ok kagan kan katun kung tayz-ı altun urug-ları
Adasız tuda-sız-ın tümen tümen yaşazun»

'Aynı şekilde hükümdar, Kadın hakan «Huang t'ai tsu», altın çocukları
Kazaya-belâya uğramaksızın, binlerce yıl yaşasınlar.' (19)

---

(15) Prof. Dr. Leazlo Rasonyi, **Tarihte Türklük**, Türk Kültürünü Araştırma Ens. Yayınları, Ankara, 1971, s. 57.
(16) Arat, A.g.e., s. 238-239.
(17) A.g.e., s. 96-97.
(18) A.g.e., s. 230-231.
(19) A.g.e., s. 234-235.

HALK ŞİİRİ

GEVHERÎ

Gevheri, XVII. asırda yaşamış halk şairimizdir. Asıl ismi Mustafa'dır. Bir şiirinde «Gevheri tabirdir, Mustafa ismim» diye geçer. Kırımlı olduğu söylenir. Serhad boylarında şiirleriyle ordumuza şevk vermiştir. Aşağıdaki şiir, Gevheri'nin, Serhad gazilerinden Eğri'li Ahmet Ağa'nın şehit olması üzerine yazdığı çok güzel bir eseridir. Ahmet Ağa, Eğri kalesinin sol kolağası ve alay beyidir, aynı zamanda Halk Şairimizin büyük babası olmaktadır.

Gazilerin serefrazı, ağası
Vasfını söyleyen diller ağlasun.
Bunca guzât ile o kahramanın
Gazaya eşdüğü yollar ağlasun.

Gaza mişesinin bebrü pelengi
Fî sebilillahdı gazası, cengi
Kaplan postu ile altun çelengi
Bile takındığı teller ağlasun.

Nâmı Hakkı dilden tekrar eyliyen,
Şecaat gevherin izhar eyliyen,
Gece gündüz ana tımar eyliyen,
Yarasını saran eller ağlasun.

Din uğruna daim giderdi yola
Etdiğü gazalar gelür mü dile
Hısım akrabası, kardeşi bile
Hizmetinde olan kullar ağlasun.

Gevheri sırrına yoldaş olanlar
Serhadlerde ana pâdâş olanlar
Gazada kenduya yoldaş olanlar
Döküp gözlerinden kanlar ağlasun.

Desen : Savaş Çevik

KAYIKÇI KUL MUSTAFA

XVII. asrın tanınmış Halk Şairleri'nden olan Kayıkçı Kul Mustafa, Cezair'de Murat Reis'in maiyetinde bulunmuş, deniz seferlerine iştirak etmiştir. Bunun için «Kayıkçı» lâkabı verilmiştir kendisine. Cezair hakkında, Murat Reis'e, II. Osman'ın şehadetine, İran Şahı I. Abbas'ın 1623'te Bağdat'ı zaptına ve Bağdat'ın Sultan Murat tarafından tekrar fethine dair şiirleri vardır. Osmanlı Ordusu'na mensup olan Kul Mustafa şiirleriyle gazileri coşturmuş, onların hislerini dile getirmiştir. Sunduğumuz «Genç Osman» şiiri onun en meşhur şiirlerinden biridir.

Kanuni'nin 1535'te fethettiği Bağdat'ı İranlılar 1623'te bizden geri almışlardı. Sultan IV. Murat 1625'te Hafız Paşa'yı Bağdat'ın fethine memur eder. Fakat Hafız Paşa bunu başaramaz. Azledilir, yerine Hüsrev Paşa vezirâzam tayin edilir. Hüsrev Paşa, diğer serdarların, Bağdat'ın alınamamasına sebep, orduda çocukların da bulunması olduğunu ileri sürmeleri üzerine bıyığında tarak durmayanların orduya alınmamasını emreder, aksi takdirde şiddetle cezalandırılacağını bildirir. Bu yasağa rağmen Genç Osman sefere iltihak eder. Hüsrev Paşa buna çok kızar. Derhal çağırtır; niye emre itaat etmediğini sorar. Genç Osman:

— Benim yaşım küçük ama bileğim güçlü, kılıcım keskindir, diye cevap verir. Paşa bıyıkları yeni terlemeye başlamış olan bu gence tarağını uzatır ve alaylı bir şekilde:

— Tarağı al da bıyığında durdur bakalım der.

Genç Osman gayet sakin ve soğuk kanlı bir tavırla tarağı alır ve üst dudağına saplar. Bu dehşet verici manzara karşısında Paşa çok mütehassis olur, gözyaşlarını tutamaz. Genç Osman'ın sefere katılmasına izin verir. Genç Osman, 1638'de Bağdat tekrar fethedilirken büyük kahramanlıklar gösterir ve sonunda şehit olur.

İbtida Bağdat'a sefer olanda
Atladı hendeği, geçti Genç Osman.
Vuruldu sancaktar, kaptı sancağı
İletti bedene, dikti Genç Osman.

Eğerleyin kır atımın ikisin,
Fethedeyim düşmanların hepisin,
Sabah namazında Bağdat kapısın,
Allah Allah deyip açtı Genç Osman.

Sultan Murat eydür, gelsin göreyim
Nico kahramandır ben de bileyim
Vezirlik isterse üç tuğ vereyim
Kılıcından al kan saçtı Genç Osman.

Kul Mustafa karakolda gezerken,
Gülle, kurşun yağmur gibi yağarken,
Yıkılası Bağdat seni döğerken,
Şehitlere serdar oldu Genç Osman.

Hikâye

HIRDAVATÇI

M. Ali TAŞÇI

Ben kendimi bizim köylü zannederdim. Meğer değilmişim. Babama «Eloğlu» derlerdi zaten. İç güveyisi girmiş. Şimdi yüzünü bile hatırlamıyorum doğru dürüst. İri yarı, göğsünün kılları boynundan yukarı çıkan, kara, kalın kaşlı birisiydi. Nereden geldiyse gelip anamla evlenmiş. Biz toraman bir oğlan olacağımız sırada öldü. Ben o zaman, bir tek çiğdem için eteğini yirmi kere dolaştığımız zıvlan dağın tepesine çıkar; ya Rabbi, beni kuş yap, ya beni taş yap derdim. Ovaya bakar, öbür ucundaki tarlamızdan babamı kağnımızı yede yede gelir zannederdim. Bir hayal de olsa, ona doğru o zıvlan dağın tepesinden uçmak, uçmak isterdim. Çocukluk işte. Avunmak mıdır, nedir? İçim kaynar, taşar, başaşağı gözeye doğru alabildiğine, parçalanırcasına koşardım. Gözenin suyuyla dönen bir değirmen vardı. Bizim değildi. Değirmenin dibindeki salkım söğüdün dalları içine girer; baba, baba diye sessiz sessiz ağlardım. Gözeyi çok severdim, hâlâ da severim ya! O da, üzerinde hiç bir şey bitmeyen, cıscıplak zavallı dağın öksüzlüğüne ağlardı sanki. Zıvlan dağın bağrından, yaralı bir yüreğin kanı gibi aşağılara doğru akar giderdi. Değirmen bu kanla köylünün buğdayını un ederdi. Hani bir söz vardır, yiğit duldasında yiğit saklanır; muhanetin duldas'olmaz, dal'olmaz diye. Değirmeni yiğit bir adam işletirdi. Dört değirmen de yukarı köylerde vardı. Bir de ta aşağılarda Sakarya'nın kenarında üç değirmen vardı ya, o bize çok uzaktı. Etraf ahali, aşiretler, bu beş değirmende unlarını öğütürlerdi. Yap yap durmadan, usanmadan çalışırdı değirmenci. Kar bastırınca nöbetçiler kesilse de sırtında, merkebinde dört-beş teneke buğdayla gelenler de eksik olmazdı hani. Böylece evinin geçimini ordan çıkarırdı. İhtiyarca birisiydi. Çoluğu çocuğu da yoktu. Beni salkım söğüdün altından alır, sever, okşar, karnımı doyururdu. Utanırdım el ekmeği yemeğe. En kötüsü, acınarak, yetim gözüyle görülerek... O çekingenliğime güler, «Ula oğul, yiğit ekmeğiyle yiğit besleriz, hakkımız helâl hoş ola!» derdi. Kirpiklerinin ucu unlu, bembeyaz bakar, bembeyaz gülerdi. Avradı da iyi bir hatundu. Allah için üzerimde çok hakları vardır. Kabirleri cennet olsun. Nur içinde yatsınlar. Bir anam-babam da onlar oldu benim. Anama varıp yalvarmış değirmenci, ağlamış. «Yaşlandım, umudum kesildi. Bunca yıldır bir çocuk istedim mevlâmdan. Hırkamın ucundan tutacak, beni görünce seyirtecek. Kız, oğlan farketmez. Şöyle toraman birşey. Hayırlısını istedim yalnız. Hayırlı evlât olacaksa olsun, dedim. Olmadı. Fazla üzülmüyorum. Fakat başını okşayacağımız, evin içinde bülbül gibi şakıyacak bir yavruya ihtiyacımız var. Köroğluyla sığamıyoruz evin içine. O bizim damımızı genişletecek. Yüreğimizin ateşini söndürecek. Evlerimiz de birbirine yakın. İstediğin zaman gelsin yanına, görsün işini, yatsın evinde. Biz de soframızda oğul görelim onu. Hem bir ayağımız çukurda. Malım mülküm ona kalır. Sade

değirmen kalsa yeter. Gel he de. Evlâdı insana Allah verir. Sen bir oğul kazanmama sebep ol. Sonra senin bir tane daha var. Bunu da bana ver. Elini ayağını öpeyim, kırma beni.» diye yüz suyu dökmüş. Beni evlâtlık aldı. Zaten ana tarafımdan, uzaktan akrabaydık. Yıllar nasıl geçti bilmiyorum. Bir bardak su oldu mübarekler de içiverdim sanki. Ben on yedisine gelince analığım, babalığımı, küçüğüm birer sene arayla Allah size ömür onlara rahmet versin öldüler. Anamla ikimiz kaldık. İki evin yüzelli dönüm toprağı, bir değirmen, halim-vaktim yerindeydi. Evlendim. Cemal'im oldu. Bir oğlum. Başka hiç çocuğum olmadı. Ben, olsun dedim kendi kendime. Bir olsun emme pir olsun. Bir ağacın gölgesinde bin koyun yatar derler. Cemal'imin de altı tane oğul balı var. Onları seviyorum şimdi. Allaha şükür halimiz-vaktimiz yerinde ya ağzımın tadı tuzu yok. Ticaret, şu meslek, şu hırdavatçılık bana çok şey öğretti, çok!.. Elimi attığım her şey gönlümü yakıyor. Bir dokun, bir ah dinle sen benden. Hayatımda, bana şey, hergeyi öğretti. Gerisi palavra. Yok babam yok. Adamın anası, babası ölmekle birşey olmuyor. Dibinde ağlanacak bir salkım söğüt yetiyor insana. Bağrında koşturacak bir zıvlan dağ yetiyor. Millet öksüz kalırsa, millet anasız-babasız kalırsa, felâket. Felâket ki ne felâket. Durup dururken bunu da nereden çıkarttın de. Bak sen şimdi, dereden korkan bağına, tepeden nasıl ışık gelecek. Biz yağmurdan kaçarken doluya tutulduk. Aha millet de öyle... Milimi milimine hem de. Öyle bir doluya tutulmuş ki, hani bir rençber, eker, büyütür hasad edeceği vakit bir dolu hepsini haşat ediverir. Hah, milletimizin durumu aynen böyle. Ekiyor, büyütüyor hasat edecek, dolu hemen şippadak mahvediveriyor hepsini. Nasıl mı diyeceksin? Benim bu söylediklerim temsil, kapalı kutu her bir söz. Sen anla artık işin kötülüğünü. Gerçi anlatınca anlayacaksın. Bundan on sene önceydi. Cemal evlenme çağına gelmişti. Kazanın içinde bir asker arkadaşım vardı. Allah bağışlasın, helâl süt emmiş güzel de bir kızı vardı. Gidip geldıkçe görürdüm. Oğlan kızı gördü, kız oğlanı gördü, birbirlerini beğendiler. Biz bir cuma akşamı, Allahın emri, peygamber'in kavli üzre düğür gittik. Fakat gör ki kız: «Oğlunuz iyi emme ben köye gelin gitmem. Şehirlik bir yere yahut bura göçün, gelininiz olayım.» diyordu. Asker arkadaşım da: «Köylük yerde ne kaldı? Ömrünü orda daha ne çürütüyorsun? Az çok halin-vaktin iyi. Gel buraya, bir ev yaptır. Aç bir dükkân, rahatına bak. Tarlam takkam mı var diyorsun? Varsa kapıp kaldırıcı yok ya! Yazın varır harmanını edersin. Döver biçere verir, atarsın taneyi buraya, olur biter canım. Değirmenin zaten bir işe yaradığı yok.» diye aklımı çelmeye çalışıyordu. Gerçekten bir senedir, değirmende sinek avlıyordum. Büyüyen, gölgesi değirmeni tutan salkım söğüdün altında, babalığımın iskemlesine oturuyor, çarkın alt ucundan çıkan suyla yıllar öncesi gibi haldaş oluyorduk. Köy, ova, aşağılar, aşağılardaki o yer, gözümün önündeydi. Bir sene öncesine kadar, Kur'an'ı okurken Beni İsrail, dini hikâyeleri okurken Yahudi olarak bildiğimiz zıkkım, aşağılardaki o köye, iki yüz bine bir un değirmeni yaptırmıştı ki, ancak o kadar olur. Beş tane un, iki tane zaval-kırma taşı var. Elekli de. Yukarı köylerdeki dört değirmen, Sakarya kenarındakiler de benimki gibi olmuştu. Tuttukları değirmencinin aylığını veremiyorlardı. Yedi taşlı değirmene, bir de motorlu olursa ne dayanır? Hiç!.. Millet sabah varıp akşam dönüyordu. Nöbet, sıra falan yoktu. Hem unu bizim değirmenlerden farklı olarak ince yapıyordu. İsteyenlerinkini eliyordu. Hızlı döndüğü için onun taşları unu yakıyordu ya, kim anlar ondan. Anladılar, anladılar da, hem üç-dört sene sonra, hem de köy değirmenleri yıkıldıktan sonra. Adam, değirmene gelenlere güzel yerler de yaptırmıştı. Her tarafı elektrik, buğdayın sıra beklemesi, yağmurda ıslanması yok. Hayvanına ahır var. Sonra çuvalını indirip bindirme-

BUYRUK

Açtım sancağını kutlu savaşın,
Er olan, evinde durmasın gelsin!
Ölümden, yaradan şerefli başın,
Ah ile vah ile yormasın gelsin!

Ayrılsın sıladan, köyden ilinden
Dökülsün er sözü erin dilinden,
Anadan, bacıdan, yârin halinden
Tez olup savaşa sormasın gelsin!

Bir akın başlasın yeni çağlara
Son olsun bu savaş çelik ağlara
Yiğitler diyarı yüce dağlara
Konak otağını kurmasın gelsin!

Silâhın, kefenin alsın eline
Açıp er döşünü fecrin yeline
İman savaşının destan seline
Atına eyerin vurmasın gelsin!

Mustafa YILDIZ

sı de kolay. Adam araba yaptırmış. On iki yaşındaki çocuk bile çuvalı kağnıdan indirip bindirir, unu üğütür. Bütün bunlardan sonra dağın başına, kağnının tekerini, öküzün boyunduruğunu kıra kıra, direne direne kim çıkarır? Herkes Yahudinin değirmenine. Herifcioğlu bir yazda üç yüz bine, dört yüz bine para bile demedi. Hem, bizim vilâyetin üç yerine daha böyle değirmen yaptırmış. Adamın yüzünü bile kimse görmemiş. Bir akşam taksisiyle uğramış geçmiş. Ne yapsın gelip de oraya canım? Kendine bağlı bir adamı gönderiyor, değirmeni yaptırtıyor, başında çalıştırtıyor ve her ay hesabı İzmir'de alıyor. Her işi tıkır tıkır. Baktım olacak gibi değil. Değirmenin taşlarını sattım. Değirmen zaten Allah Allah'ınan duruyordu. Yıktım. Şimdi virane dört duvarı, içinden geçen gözenin suyuna göz yaşlarını akıtıyor. Ben de köye gittikçe ağlarım. Senin anlayacağın köyden göç ettik. Cemal'i o kızla everdik. Bir ev yaptırdık buruya. Hem bizim köy ve etraf köylerden, akın akın, cümbür cemaat şehre göç vardı. Köyde karnını doyuramayan şehirde soluğu alıyordu. Bizim köyün bile nerdeyse yarısı göç etmişti. Biz de göç ettik işte. Cemal'in zaten böyle şeylere karşı hevesi vardı. Açtık bir hırdavatçı dükkânı. İlk malı getireceğiz. Etraftan, esnaftan, şehirden sorup soruşturduk. Bu işlerden anlayanlara akıl danıştık. Hepsi anlattıklarının sonunda: «Artık Rumlara işiniz bol düşer. Bu işi yürütmek istiyor-

sanız, onlarla iyi geçinmeniz lâzım.» diyorlardı. Yüreğim daha bu işe başlamadan bulandı. Biz bu yolların garip yolcusu, sağı, solu, piyasayı, makbuzu bilmez bir kişiydik. İşin ucunda iflâs etmek de vardı. Emme insan derse bismillâh, yardımcısıdır Allah. Biz Allah diye çıktık yola. Cemal'i gönderdim İstanbul'a. Hadi yavrum, gözünü açık tut emme kalbine şüphe girmesin. Ticaret Peygamber'imizin tavsiye ettiği meslektir. İlk önce Müslüman'ını ara, bulamazsan Rum da çıksa karşına yürü, çekinme. Paramız kadar al ve dön. Borcuna sakın alma. Mert isen, borç etme, esbabın kayır. Borçlunu yakandan tatlılıkla ır. Muhanet kapısı yılan ağzıdır. Borçlu ölmez amma benzi saz olur, demişler. Sen doğru yoldan şaşma. İyi iyilik, kötü kötülük eder. Köpek kapar, katır teper deyip gönderdim. Cemal gitti geldi sevinçli. Yüzü güleç. «Baba iyi bir Müslüman'a rastlıyamadım emme, iyi bir Hıristiyan'a rastladım.» dedi. Len oğlum, bir kere hiç unutma. Hıristiyan'dan iyi olmaz. Düşman yüzüne gülse de inanma. Hileyle aslan tuzağa tutulur dedim. «Aman baba, sen de her işte çapanoğlu ararsın. Parayı verdim, hırdavatları aldım. Adam diğerlerinden daha çok kolaylık gösterdi. Yardım etti. İyilik daha nasıl olacak? Kötülük yapacaksa bunların neresinde kötülük var?» diye beni bastırdı. Bizim Cemal, biraz saf görünür. Boynunu da hafif yana eğerek herkese hak verir gibi öyle bir duruşu vardır. Dirseğine vur, elinden dürümü al mübareğin. Fakat onun bu haline aldanmamak gerektir. Uyuyan yılan gibidir o zaman. Bu halini bildiğim için fazla üstelemedim. Âmil akıl, kâmil akıldan üstündür diye, yine de kalbimde bir ikircik sustum. Cemal, ikinci, üçüncü, dördüncü ve birçok defa mal getirmeye gitti. «Dost oldum onunla» diyordu. Ona eski düşmanınla sakın dost olma, bir sevinç ardınca verir bin matem. Sabah güldürürse kuşluk ağlatır. Şimdiye kadar bu böyle olmuş. Senin gül hatırın için bu gidişat bozulmaz. Aman dikkat et Cemal'im. Benim, dalımkolum, gözüm-kulağım sensin diye nasihat ediyordum. Cemal bana karşı gelmez. Nasihatımı da tutar. Bir gün: «Baba şimdilik bu adamdan bize alış-veriş tarafından zarar gelmez. Başka bir yönden birşeyler kıvırmak için bize yakınlık gösteriyor ya, nedir anlayamadım. Anlar gibiyim emme, pek ihtimal vermiyorum. Gerçi vermek lâzım, düşünmek lâzım. Bir tüccar müşterisine ne ikram eder? Meselâ, bir çay ısmarlar. Başka? Bir kahve ısmarlar. Başka? Bir yemek ısmarlar. Daha başka? Adamı götürüp Adalar'daki evinde iki gün, üç gün ağırlayıp misafir etmez ya. Üstelik hepsine değil de sadece bana. Pazar günü öyle yürekten, canı gönülden: «Cemal Efendi, birde bizim kiliseleri görelim.» diye taksisiyle kilise kilise dolaştırıp, papazlarla tanıştırmaz ya! Akşam yatak odasındaki Hz. İsa, Hz. Meryem'in, Azizlerin sözüm ona heykelleri önünde diz çöküp, istavroz çıkarıp, dua edip, mum yaktıktan sonra, yatağın baş ucundaki İncil'i gösterip: «Cemal Efendi, bu mübarek İncil'dir. İstersen yatmadan önce biraz oku, iyi geceler! deyip gitmez ya! Sabahleyin odaya gelir gelmez, gözü İncil'dedir kâfirin. Gerçi içinde ne yazıyor diye çok okudum. Emme o çakmasın diye akşam nasıl bırakmışsa ben de öyle geri koyardım. Bu durumda bir tek yol var. O beni Hıristiyan yapmak istiyor. Papazlar onu çok sayıyor. Âyinlerde dolaştırılan kalpak gibi şeye, en çok parayı o veriyor. Her kilisede günah çıkarttırıyor. Papazın elinden günah ekmeğini ilk defa o yiyor. Hz. İsa'nın veda yemeği resminin önünde hüngür hüngür ağlıyor. Evet, o beni Hıristiyan yapmak istiyor. Başka değil. Zavallı!... Bilmez ki Hıristiyan'ın âliminden Müslüman, Müslüman'ın cahilinden Hıristiyan olur. Eğer emelin buysa emeklerine acırım.» diye akıl yürüttü. Artık ondan ala-vere etmiyecektik. Ne yazık ki, doğru dürüst tüccar bulamadık. Türk'ü Rum'una, Müslümanı Hıristiyan'ına karışmış. Hep bana, hep bana... Para olsun da nasıl olursa olsun. Vurgunla olsun, karaborsayla olsun, Hı-

rıstiyan'la olsun, olsun yeter ki... Para ver dinlerini satın al. Zaten almış Hırıstiyan'lar bizim tüccarların dinini. Paraperest olmuş her biri. Her şeye rağmen gene, biz ondan aldık. Cemal her gittiğinde evinde misafir kaldı. Yine bir gidişiydi. Akşam yemeğinde ileri gelen papazlardan biri de varmış. Bizim Cemal, tuvalete gitmek için müsaade istemiş. Ama mendili paltosunun cebinde odada kalmış. Almak için geri döndüğünde, kapıyı açacağı sıra işitmiş ki, papaz bizimkine: «Bundan adam olmaz. O dediklerimizi de yapabilecek kabiliyet yoğa benziyor. Buna güzel bir kazık atıp, kapıp koyvereceksin!» diye akıl vermiyor mu? Cemal'in aklı başından gitmiş emme kendi de içeri girmeden tuvalete geri dönmüş. Hiç birşey olmamış gibi gelmiş, oturmuş. Sabah olup İstanbul'a gelince, bir bahaneyle mal almadan ayrılmış. Ondan sonra epey şundan-bundan, alıp-sattık. Hırdavat sahasında baş tüccarlar ithalatçısından, imâlâtçısına kadar Rum, Ermeni. Doğru dürüst birisini bulamadık. Büyük tüccarlar onlardan ufak, küçük kopiller bizden ya, adı bizden. Hani duvarda bir büyük taşlar olur, bir de küçük helik taşları. Araları doldurur. Büyük taşlar gayri müslim tüccarlar, küçük helikler bizimkiler. Sade hırdavatta mı? Ne gezer! Dolaş şu şehiri, sor her bir esnafa. Hepsinin aldığı malın baş satıcısı gayri müslimdir. Vatandaşın aldığı her şeyin parası onların cebine giriyor. İşte böyle sarı yiğenim. Bir müddet sonra biz de bir Müslüman tüccar bulduk. Paramız gitse de bizi sevene gidiyordu. Muammer'di ismi. Tam üç sene ondan alış-veriş yaptık. Birbirimize tam itimadımız oldu. Piyasada mevcut kolaylığı sağlıyorduk. Allah iş güç kaygusu versin. İyi kötü ticaretimizle uğraşıp geçiniyorduk. Bunca yıl satıyorum. Damlaya damlaya göl olur derler ya yegenim, sen aldanma. Damlaya damlaya göl olsa da derya olmaz. Biz, bizden alıp götürülen deryanın geri verilen bir hatıl suyunda çimmeye çalışıyoruz. Geçinmemiz bu. Şimdilik buna da şükür diyeceğim, diyemiyorum. İşte böyle sarı yeğenim. O Muammer denen adamla da tam üçsene ala-vere ettik. Bir gün mal getirmeye gittiğinde, malı ambara gönderip ayrılacağı vakit, o eski Hırıstiyan'ın yanında çalışan bir adam haber getirmiş Muammer'e. Bunun üzerine adam gittikten sonra bizim şimdi anlattığımız meseleyi anlatmış Cemal. «Muammer bey, bütün ithalât ve ihracatımız gayri müslimlerin elinde. İyi ki sizin gibi Müslüman birine rastladım. Bu namussuzların elinden ne çekiyoruz! Piyasayı alıp vurmuşlar. Ne zaman kurtulacağız bunlardan?» deyince, Muammer'in yanında oturan keçi sakallı, şişman, göbekli adam, mosmor ayağa fırlamış: «Defol!... Defol buradan. Bir daha da buraya ayak basma. Muammer, Muammer!.. Bu adamla ilişkiyi keseceksin. Faturaları ve anlaşmayı değiştir.» diye çıkınış gitmiş. Cemal, Muammer'in yakasına yapışmış. Muammer özür dilemiş. Kendisinin on bin liralık bir isim ortağı olduğunu söylemiş. Faturaları geri istemiş. Cemal verirken faturalara baktığında, başlık Salamon Beraze Müessesesi'ne aitmiş. Faturalara ek bir kartta: «Salamon Beraze Hırdavat Müessesesi'nin devamlı ve sadık müşterisi olmanız dolayısıyle bundan sonraki fiyatlar şimdiye kadar alınan ve şimdiden sonra da alınacak olan toptan fiyatlardan, yüzde onbeş oranında düşük olacaktır.» yazıyormuş. Cemal fırlatmış faturaları masaya. Muammerde kendi ismini taşıyan faturalarla değiştirmiş. O gün bu gündür yüreğim yanıktır oğul, yüreğim yanık. İliklerimize kadar emiyorlar bizi. Onun için öksüzüz, sahipsiziz. Bir kazanıyor, yüz harcıyoruz. Bir üretiyor, bin tüketiyoruz. Senin kafanı da ağrıttık. Niye anlattım bunları sana biliyor musun? Bak üniversitede okuyorsun. Yarın bir mevki makam sahibi olacaksın. Milletin hali bu... Bilesin diye anlattım... Haydi epey uykusuz kaldın. Ben sobaya biraz daha kömür atayım. Allah her yolculuğumda bana senin gibi bir, milletimize de binlerce dost versin...

Sona Özet

Yetkin DİLEK

Onlar,
Beyaza siyah satın alanlar
Ateşin arkadaşları.
Ticaretleri
Kâr getirmez
Ateşin ta kendisi
Kârları.
Güneş - su - yer, can - yeşil
Varlığın sırrı burda.
Bunu bilmek.
Bilip de biri ikiye eşitlemek
İlmi inkâr etmek.
Sona özet bir:
Billâh!.. Taşlarla yanacaklar!..

⁂

Onlar,
Kalmak, dönmemek üzere
O ateşe sonsuzluk demirini atanlar
Yüce Sır - Çember'inde!..
En kötüsünden devam eden işkencenin
Kaçış ve çaresizlik, sulara
Dokunuşu asanın
O sonra kızıl - kızıl sulara
Yarılış, açılış, şaşırış, geçiş zincir zincir
Gözlerin çıkışı çukurlarından!.. Ve
Dönüş nice zaman sonra - yal..
Geride, sulara kalan Piramid insanları
Görüldü, pusulasızlar gömüldü!..
Ne şaşmaz terazi bu - imtihan.
Sona özet iki:
Vay Nankörlere! Ateşe kanacaklar!

⁂

Onlar,
Sonsuza giden yola düşenler!
Durmak gerekti, bir yerde
Tur'da
Sabır gerekti, her yerde
Bir de Tur'da

Ne güzel olur O, bekleyiş
Ne güzel Tur'da
Geceler
Kırka vardı!..
Mucizeler nura yandı!..
Ya, o bekleyenler
Nâra yandı
Sâmirî - pusula edinenler
O ne onulmaz döneklikti
Buzağı'ya tapanlar
Vay!..
Bu ne gaflet onlara!..
Onlar üzre olanlara
Sizlere!..
Sona özet üç:
Yazık onlara!.. Satılır mıydı Buzağı'ya Furkan!..

⁂

Onlar,
Görmek - dünya gözüyle - O'nu
Ne mümkün!.. Lâkin istediler
Sizler gibi!..
Vay!..
Çatırdı çaktı şim - şek şekilsiz
Nâra
Yandılar böylece onlar
Ya sizler!.. Yanacaklar
Dönmek doğruya ne güzel o
Bilirseniz
O çağrı gibi bu, son çağrı, doğruya!..
Sona özet dört:
Kurtuluş - ahd etmek - dönmemek ilke sondan!..

⁂

Sona - toplayış:
Onlar sizlerdiniz bildiniz mi?...
O yolun çaresizliğini!..
Yol bu yoldur, biz gideriz - ne güzel!..
Gelenler gelsin, gül çağrısıdır bu
Gelmeyenlere nâr, nâr çağrısıdır, bu
Ve işte gül ü nâr bahçelerinden muştular
Bizlere
Ve sizlere!..

Fıkra

Derleyen: İsmail NAKİLCİOĞLU

ALMAN USULÜ

İlkokul, orta ve lisede dört candan arkadaştılar. Liseden sonra ikisi Almanya'da, ikisi İstanbul'da üniversiteye devam ettiler. İkinci yılları bitmişti.

Bir yaz gününün serinleyen ikindisinden sonra buluştular.

İlk önce bir sahil kahvesinde semaver istediler.

Almanya'ya tahsile gidenler inat ettiler. Alman usulü olacak diye. Çıkarken herkes parasını kendisi ödedi.

Pastahaneye gittiler Alman usulü...

Otobüse bindiler Alman usulü...

Akşam yemeği Alman usulü...

Sinemaya gittiler Alman usulü...

İstanbullularda sabır kalmamıştı. Gece ayrılacakları vakit birisi:

— Eh çocuklar! Haydi bana iyi geceler.

Öbürü:

— Bana da güle güle!

Almanya'ya gidenler:

— N'oluyoruz kardeşim, biz insan değilmiyiz?

İstanbullular atıldı:

— Alman usulü

İNSAN

Hazırcevap ve ağzı lâf yapar bir sosyoloji öğretmenimiz vardı. Elinden geldiği kadar hoşsohbet ve tatlı dilli. Karıncayı incitmeyen dersierinden birini daha yapıyordu.

— Çocuklar insan ekonomik bir hayvandır.

Ön sıradan Cevad:

— Başka nedir öğretmenim?

— Düşünen bir hayvandır.

Beraber oturduğumuz, sınıfın en muzibi Horoz Nuri, babacan bir tavırla doğruldu. Bütün gözler üzerinde:

— Hocam, hayvan gülseydi insan ne olurdu?

— Alay eden hayvan.

Biraz sonra Nuri'nin gizliden çıkardığı ve üzerinde «tıpkı kendisi gibi değil mi?» yazılı kâğıt elden ele dolaştı. Bir şey anlıyamadığım için Nuri'ye sordum. O, kendi pratik zekâsına karşılık benim anlayışsızlığıma kızdı:

— Yılanın hoşlanmadığı ot, deliğinin ağzında bitermiş. Görmüyor musun adam geçmiş, gelecek bütün insanlarla alay ediyor.

PAZARLIK

Türkiye'de ve yurt dışında fabrikaları vardı. Fakültede kürsü profesörüydü. Musevi asıllı Mösyö Prof. talebeler üzerindeki otoritesini kuvvetlendirmek düşüncesiyle o zamana kadar vizesiz yaptığı imtihanı için aniden vize koyuverdi.

Öğrencilerin çoğu elendi. Vizeyi alamazlarsa şu kadar öğrencinin bir seneleri yanıyordu. Zira baraj bir dersti. Toplanıp idarî yollara başvurdular. Yönetmenliğe göre de haklıydılar.

Uzun zaman bu işlerin peşinde koşturdular. Yine böyle bir günde hızla ve hışımla gelen Mösyö Prof. gayet kızgın:

— Efendiler şimdi yönetim kuruluna gidiyorum. Unutmayın ki ben bedavaya vize vermem.

Biraz sonra içlerinden birisinin teklifiyle bir hayli cimri olan Mösyö Prof. için bir mendilin içine para topladılar.

Yahudilik damarı tutar mı tutardı.

FARELER

Ahmet EFE

Çipil çipil gözlerini döndürüp,
Haydi geçir dişlerini beynimel..
Yolu tutup, ışıkları söndürüp
Ye beynimi sonunda lime lime...

Büyü, semir, köpek kadar irileş!
Ye ne varsa kutsal olan meydanda.
Sonra sen ol meydandaki iri leş...
Sen de geber ey fare bu meydanda.

Zaten zulüm kendi kendini boğar
Karanlıktan güç alanlar tükenir
Bil ki birgün bu yurda güneş doğar
Bir dönem açılır, mutlu çağ denir.

DEMOKRASİ

Üniversitede derslerin sıkışık olduğu bir dönemdi. Bir tanesinin bile kaçırılmaması gerekiyordu. Ders yerlerini öyle ayırmışlardı ki, bir en aşağı kata, bir en yukarı kata. Onların deyimiyle inip çıka, inip çıka anaları ağlıyordu.

Derste gırgır olsun diye hocayı biraz pohpohlamışlardı. Cezasını dersten on dakika geç çıkmakla çektiler. Coşan hoca hızını alamamıştı.

Aşağıdaki anfide yer bulabilmek için herkes, ikişer üçer atlayarak iniyordu.

Ahmet:

— Ağır ağır inecceksin bu merdivenlerden, diye hızını kesti.

Hasan:

— Öyle değil!

— Nasıl?

— Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden.

— Demokrasiye göre senin söylediğinle, benim dediğim arasında fark yoktur.

— O ne demek, o?

— Zira üçte ikisi birbirinin aynısı...

MÜDAHALE

Bir doktorla bir avukat karşılıklı konuşuyorlardı. Doktor:

— İnsan ömrü, kuvvetli bir müdahale yapılırsa uzatılabilir, diyordu.

Avukat:

— Azizim, velev ki sizin dediğinizi doğru sayalım. Bu durumda insan ömrü, her bittiği noktada kuvvetli müdahalelerin yapılması sayesinde sonsuzluğa ulaşır. Baştan söyleyelim ki bu bir faraziyedir. Kesin kanun değildir. Kaldı ki, hiçbir insanın, ömrüyle, bittiği zaman kuvvetli bir müdahaleyle temdit anlaşması yoktur. Bir lahza sizin dediklerinizi her şeye rağmen doğru kabul etsek, yani böyle bir anlaşma olsa, bu öyle bir anlaşma ki vadesinin bitimi bilinmediği gibi ihbarı da yapılmıyor. Bu sebeplerden dolayı biz yine dâvayı baştan kaybetmiş oluruz.

ORTAKLIK

İktisatta okuyan torun, köye tatile gitmişti. Dedesine yurt kalkınmasına ait bildiklerini anlatıyordu.

— Dedeciğim, kalkınmak için başta Avrupa devletleriyle ortak fabrikalar kurmak gerek. Yoksa biz kendi başımıza, yurdumuzu fabrikalarla donatamayız.

— Fabrikanın parası bizden mi olacak oğlum?

— Yok dede, bütçemiz zaten açık, nerden!..

— Motoru bizden mi olacak fabrikanın?

— Hayır dede! Biz kim, motor kim?

— Kullanacağı şeyler?

— Stratejik yani önemlisi ondan, ö-

nemsizi, hamı bizden.

— Başka?

— İşçilerimiz de çalışma imkânı bulacak.

— Baka oğul, iyi dinle beni. Ne ağılını biz dolduruyoruz, ne ahırını. Böyle ortak ineğin olacağına, başına buzağın olsun daha iyi. Bunlar senin kulağına küpe olursa o daha iyi. Dediklerimi unutma, var git tahsilini yap. Başkasına benim köylü kafam çalışmaz...

KANUN

Oldukça büyük bir Anadolu kasabası. Hakimliğinin üçüncü yılında. Ev eşyası bile getirmeden geldiği bu yerde üç apartmanı yükseliyor. Son model arabası da altında.

Adliyenin kapısı ve elleri böğründe bir köylü çaresiz bekliyor. Geldiği mahkemelerin sayısını bile bilmiyor. Dâvâsı uzadıkça uzuyor. Yıllar geçtiği halde bir türlü sonuçlanmıyor.

Artık kararını vermiş. «Ya harro! ya marro!» diyor kendi kendine. Yılana sarılırcasına sarılıyor son umuduna. Yalvaracak, ayaklarına kapanacak, çaresini soracak.

Birden toparlanıyor. Canlanıyor. Ceketinin düğmelerini iliklıyor. Şapkasını koltuğunun altına alıp, elleri divanda usul usul yaklaşıyor.

— Selâmün aleyküm Hakim Bey! Beni tanıdın mı?

— Tanıdım, tanıdım

— Beyim Hakim Bey, iki gözüm Hakim Bey, nedir benim çektiğim N'olacaksa bana bi deyiver. Ne edeceksem söyleyiver. Bittim artık. Bıçak kemiğe dayandı artık. Dokuzu verip onu kurtarmak istiyom gayrı. Gadanı-belânı alayım bi deyiver. N'edecemi hele bi deyiver

— Senin nedeceğini 1715 numaralı kanun söyler.

Hakim Bey!

— Ben kanun manun bilemem ki Hakim Bey!

— Bilmemek ayıp değil, öğrenmemek ayıp!

— Kimden öğreneyim Hakim Bey?

— Burada avukatların en iyisi, en iyi dâvâ halledeni kimdir?

— Avukat Kaya Bey!

— Ondan öğren.

İki saat sonra, Avukat Kaya Bey'in yanından ayrılan köylü, elindeki beşyüz liranın ortasındaki, 1715 numaralı kanunu tekrar tekrar okuyor:

«Demek, bu, kanunların anasıymış.» diyerek dâvâyı başlamadan kaybettiğine yanıyordu.

ŞİİR

Yıl 1942. Nurullah Ataç, Küllük kahvesinde oturuyor. Kafasında şiir hakkında düşünceler, hayaller kuruyor. Doluya koyuyor, boşa dolduruyor. Nihayet bir genç imdadına yetişiyor. Kahvenin ortasından ayakta bağıra bağıra:

«Bir tebeşir...

İki zar...

Ve ateş!..»

Bu mânâ, bu stil, bu söyleyiş... Hem de bu sanat ruhu, bu medenî cesaret... Ataç mest oluyor. O kadar mütehassis oluyor ki gözleri heyecandan yaşlı, genç adama yaklaşıyor. Eline yapışıp:

— Hârika!.. Şiiriniz bir hârika... Sizi tebrik ederim azizim. Tebrik ederim... Siz, 1942'nin en büyük şairisiniz. Hakkınızda derhal bir yazı yazacağım.

Genç adam şaşkın:

— Fakat ben şair falan değilim efendim... Sadece burada garsonum. Söylediklerimi bu masadakiler istemişti...

RÜYA

«Beyoğlu'nda, Papi'nin bakkal dükkânında çekiyorlarmış. Mecliste Borazan (Tevfik) da varmış. Şûrayı devlet muavinlerinden İbrahim Bey:

«— Bugünlerde çok rüya görüyorum ama iyice seçemiyorum! demiş.

«Kamalı namiyle maruf Ziya Bey:

«— Sarhoşluktan olacak. Fitil gibi yatıyorsun, elbette rüyayı seçemezsin demiş.

«— İbrahim Bey, Borazan'a sormuş:

«— Sen bu işe ne dersin?

Borazan:

«— Gece yatarken demiş, gözlük tak!»

(Türk Mizahçıları)

İhtiyar Balıkçı

Yapayalnız, dalgaların oynaştığı
Gün doğumu, bir kıyıda
Hasret dindiren martıya suya
Bir sevdalı ziyaretçi gelmişti
Balıkların, kuşların, kumların bile unuttuğu,
İhtiyar, eski bir balıkçı...

Buğulu gözlerle hatıralar arayan ihtiyar
Ne bulmak istiyordu sanki maziyle?
Gençlik günlerinin ümitli yüzü
Yıpranmış kaslara, yanık tene gelir miydi?
Çürük sandal cesedlerine kürek mi çekecekti?
Balıkların, kuşların, kumların bile unuttuğu
İhtiyar, eski bir balıkçı...

Bir zamanlar şen şarkılar çınlarmış.
Hele güneş vurdukça yağız tenlere,
Sırım gibi delikanlıları okşayan sular,
Şimdiki yüz mü çevirmişti eski günlere?
Bir ruh arıyordu canlanacak,
Taptaze heyecanlarla coşacak
Balıkların, kuşların, kumların bile unuttuğu,
İhtiyar, eski bir balıkçı...

Birden hayretle gördü: KADIRGALAR GEÇİYOR!
Ufku sancaklarla, naralarla donatarak.
Tekin değil derlerdi zaten bu kıyı, deniz
Ne haşmetli yürüyüş, dipdiri günlerimiz
Bütün yelkenler şişmiş, nereye gidiyorlar?
Barbaroslar, Turgutlar oluk oluk akıyor!
Öyle gördü o kıyıdan ufka baktıkça o gün
Balıkların, kuşların, kumların bile unuttuğu,
İhtiyar, eski bir balıkçı...

Ertuğrul ŞAKAR

— Soytarı'dan bir sahne.

TİYATRO

KOMEDİLER CİDDİLEŞİYOR MU?

SOYTARI

Mehmet TAŞDİKEN

Başkalarının iyi günleri, mutlu anları için, yüreği kan ağlarken güldürmek ve gülmek zorunda olan bir insanın acı durumu bir eser konusu olarak oldukça caziptir. Bu gerek bizde, gerek Avrupa edebiyatında oldukça bol kullanılmış bir temdir.

Bekir Büyükarkın, şehir Tiyatroları Yeni Komedi bölümünde sahnelenen Soytarı adlı oyununda böyle temel bir espriden yola çıkıyor. Fakat, Büyükarkın bu espriyi klasik olmaktan kurtararak kendi milli kaynaklarımıza bağlayıp orijinal hale getiriyor.

Bu noktadan hareket eden Soytarı, aslında insanın dramına dayanıyor. Yazar kişileri ızdıraplarının dünyasından alıp, kahkaha tufanına boğan bir komiğin sahne dışındaki derin ızdırabına dikkat çekmekle gerçekte o komiğin de herkesten biri olduğunu işaretliyor. Soytarı'nın çekirdeğinde yer alan bu mücerred fikirdir.

Konu, Temaşa sanatımızın namlı ustalara ve yaygın bir seyirci kitlesine kavuştuğu 19. asrın yarısında geçiyor. Oyunun baş kişisi olan Âdem, pişekârı ve yakın arkadaşı Nuri'den öğrendiğimize göre, küçüklüğünden beri İbiş tipine sempati beslemekte ve özlem duymaktadır. Bir çok Anadolu turnesinden sonra Süslü Niyazi'yle anlaşmaya varırlar. Artık Süslü Niyazi'nin Tiyatrosunda çalışacaktır. Bu arada evleneceğini duyan Süslü, Âdem'in bütün ev masraflarını karşılamayı taahhüt

eder ve karşılar. Fakat karısı Afitap'la birlikte yaşayışları uzun sürmez. Afitap sık sık yalnız bırakıldığından şikâyet etmekte ve kantocu olmak isteğinden söz açmaktadır. Âdem, Afitap'ı çok sevmesine rağmen buna izin vermez. Afitap üstelik Âdem'in çocuklara ve kimsesizlere olan aşırı sevgisine tahammül edemez. Daha serbest bir hayata kavuşma arzusuyla Süslü'nün evlenme tekliflerini hafife almaz. Bir gün yine böyle bir anda yakalanınca, Süslü Afitap'tan boşanması için Âdem'e para teklif eder. Adem parayı kabul etmez ama Afitap'tan boşanır. Ertesi gün tiyatrodan ayrılır. Aradan 12 sene geçer. Derbeder bir hayata kapılır. Arkadaşı Nuri onu yalnız bırakmaz ve ev tutar. Bir gün, yaptıklarına pişman, Afitap gelir. Hâlâ yakınlık duyduğu halde Âdem onu kabul etmez. Bunda evlâtlığının da rolü vardır. Bağlandığı ve kimsesiz bildiği evlâtlığı da evlenince Âdem, Nuri'nin istediğini yerine getirir ve çökmüş, ihtiyar bir halde turşuculuğa başlar.

Âdem görevi icabı insanları güldüren fakat özel hayatı olan, orta yaşlı içine kapanık bir tiptir. Âdem bir yerde İbiş'i de sınırları içine alır. Bu bakımdan yazar Âdem'in günlük yaşayışının tiyatro sahnesinde geçtiğini duyurarak onu sahne içinde sahneye çıkarmamaktadır. Âdem normal hayat süreci içindeki bir kesitte bizim karşımıza kendi gülen hem güldüren ve hem içi kan ağlayarak karşısındakini de ağlatan bir İbiştir. Bunu Âdem'e kendi ağzından yazar şöyle ifade ettiriyor: **«Yeni bir tiyatro kurmak istiyorum. İbiş ağlamalı. Konulara da yenilik getirmeli. İbiş, avuç açıp sevgi dilendikçe, halk güler. Basar kahkahayı.»** Âdem, birinci perdede kantolarla, düetolarla, evleneceği kızla sembolik konuşmalar ve nihayet düğünüyle tam bir sahne İbiş'idir. Ama ikinci ve üçüncü perdelerde modern tiyatro açışından bir yorumlamayla yeni bir İbiş oluyor. Tip olarak da bizden biridir. Merhameti, sevgisi, namus anlayışıyla, kısmen belirtilmiş şekliyle bizdendir Âdem.

Afitap, birinci perdede hoppalığıyla bir Zenne tipidir. İleride derinlik kazanmaktadır. Yosmalığa heves eden, manevi ilkeleri, etrafını saran dört duvar mesabesinde gören çocuk sevgisi gibi saf duygulardan ırak bir şahsiyettir.

Nuri, arkadaş canlısı, bir yorumcu pişekârdır. Adem'in hissi davrandığı yerlerde daha soğukkanlı ve uzlaştırıcı bir kişiliğe sahiptir.

Afitap'ın, daha sonra Süslü'nün yardımcısı olan kardeşi Dalyan Mahmut da günümüze kadar uzayan bir Tuzsuz'dur. Kabadayı, saf, biraz da ebleh ama sevimlidir Dalyan.

Süslü Niyazi'de kişiler buut kazanır. Gördüğümüz şekliyle Süslü bir karakter kişiliğe sahip değildir. Afitap'a olan sevgisinde art niyeti yoktur.

Işıl, iyi kalpli bir evlâtlık; Memiş, yarı külhanbeyi afacan bir cücedir.

OLANLA OLMASI GEREKEN

Oyun geleneksel sanat unsurlarından oluşan bir yapı taşımaktadır. Tipler yorumlanmış ve modernize hale getirilmiştir. Ancak Soytarı, bünyesinde bazı eksik bırakılmış tipleri ve noktalanmamış neticeyi de barındırır haldedir. Temada da işaretlediğimiz gibi bu bir tezadın ve bu tezat içindeki insanın acıklı manzarasından sadece küçük bir kesittir. Oysa bu dramatik manzara bütüncüldür. Vakit itibariyle anlık, yahut daha değişik perspektifler açısından sınırlı kesintiler, insanın bir alandaki dramını vermeden yeterli değildir. Şimdi oyuna girelim.

Verilmek istenen temanın kördüğümü, Süslü Niyazi'nin açıkça Afitap'la evlenmek isteyişini belirtmesiyle ortaya çıkmaktadır. Eğer O, böyle bir isteğini Âdem'in yüzüne karşı açığa vurmasa, oyun komedi gelmiş, komedi gidecektir. Ve modern yorum kayıplara karışacaktır. O halde geleneksel Temaşa verilerinin modernize olmaya başladığı an, bu teklifin açıklık kazandığı andır. Peki, o zaman adamın aklına takılıyor. Süslü böyle samimi istek sahibi idi de, bunu neden işin başından sarahate kavuşturmadı? Üstelik yuva kurmaları için yardım etti? İleriki düşünceleri için mi? Değil. Olmadığı şurdan belli ki Süslü bir kötü adam değildir. Fakat daha önce yardım ederken, bu niyeti vurgulan-

mıştır. Afitap'la arasında ilişki kurulursa durum ne olur? Afitap, zaten Âdem'i sevemiyecek mizaçta bir Zenne'dir. Fakat parayı, Süslü'nün vaadedeceği hayatı sevmektedir. Yani, evlenmeden Süslü evlenme teklif etseydi, Afitap seve seve kabul edecekti. O zaman da gelişim grafiği sıfırı işaretliyecekti. Süslü'nün tipini çizmede, bütün kudret sadece adından beklenmemeliydi. Ve o kadar da masum olmamalıydı Süslü. Zaten bu, o devir gerçeğiyle olsun, bugünün şartlarıyla olsun bağdaşır yanlı değildir. Süslü öyle mücerred bir tiyatro patronu da olmamalıdır. Kantocu kadınlar çalıştıran, gerektiğinde bunları satmaktan çekinmeyen, ve bu iş uğruna, genç kızların, kadınların tiyaprosunu zenginleştirmesi için yapmadığı alçaklığı bırakmayan ve servetini de böylece toplamış bir kişi olarak gösterilmeliydi. Ki bu tip, Afitap'ın ileriki dönüşüne daha da haklılık kazandıracak, ve gelişim örgüsünü perçinleyecektir. Zaten toplumdaki bütün insanların melek tiynetli olmasının gerçekle bağdaşır yanının bulunmadığı ortadadır. Bu hata öteki bir çok zaaflarımız gibi Tanzimat'tan bu yana hâlâ edebiyatımızın sırtındadır.

Bu noktada, Süslü'nün yardım edişini ve sonraki davranışını marksist açıdan yorumlamak da mümkündür. Ama Âdem'in temiz sevgisi, çocuklara olan uhrevi yakınlığı ve son olarak yokluk içinde olduğu halde, Süslü'nün karısıyla evlenmek isteyişini bir namus meselesi yapışı ve hem parayı reddederek, hem boşanması, marksist dialektik içinden çıkılmaz bir problem değilse, feodalite artığı (!) basit bir düşünce ve davranış biçimidir. İzah, marksist değil ama yeterli milli ölçüler içinde de değildir. Bütün her şeye rağmen işin içinde patron var diye, patronun kabul edemiyeceğimiz, gayri milli düşünüş ve yaşayışı iyi belirtilmediğinden oyundan marksistler kendi açılarından bir sınıf tezadı çıkarmışlardır. Halbuki bize yabancı olan ve milli kültürümüzden farklı bir kültürün hayat halinde tecellisi Süslü'de açıklanmalıydı.

Eserde üzerinde durulması gereken bir diğer husus, küçük ama tonlarca yorum benzinini ateşleyebilecek durumdaki bir dialog kıvılcımıdır. Bu Afitap'la ilgilidir. Buna geçmeden, eserin cereyan ettiği devrin, kültürel ekonomik ve sosyal yönden bir geçiş devri olduğunu hatırlamak gerekmektedir. Lâle devrinden gelen, Sadâbâd, Kâğıthane, Göksu, Çırağan eğlenceleri, 19. asrın yarısında moda mekânları değiştirerek, özde aynı kalmak üzere daha çılgınca bir tarzda devam etmiştir. Hatta bu devrin eğlenceleri, normali, fersah fersah aşarak Direklerarası keyifleri, Divanyolu, Şehzadebaşı piyasaları günlük iş haline gelmiştir. Tanzimat devrinde gece eğlenceleri düşünülerek Ramazanlarda öğleye kadar resmi daireler kapalı kalmış, fasıl heyetleri günün 24 saatinde İstanbul'da kendini dinletecek müşteri bulabilmiştir. Kısacası bu devrin bariz karakterlerinden biri, zevk ve safayı günlük iş olarak kabul ettirmiş oluşudur. Artık yavaş yavaş dram kumpanyalarında, ecnebi tiyatrolarında, gerçekte seks metaı halindeki şarkıcı, kantocu gayri müslim kadınlar görülmeye başlamaktadır. Devrin bir geçiş devri olduğu yeniden hatırlanırsa, Türk kadınlarının da gayri müslimlerin ardından tek tük ortaya çıkışı yadırganamaz. Onların zavallı durumlarını da çözülmemiş fakat içler acısı haliyle ortaya serilmiş, (onlar için muamma) birer problem olarak, Samipaşazade Sezai'nin, Halit Ziya'nın, Hüseyin Rahmi'nin, Refik Halit ve Reşat Nuri'nin romanlarında görmek mümkündür.

İşte bu eğlenceler ve bir medeniyet değişimi içindeki toplumdan ayrılamıyacak kişiler eserde yerini iyi almalıdır. Bu devirde asırlarca: özlemiş, gelişmiş ve ideal şekline girmiş milli kültür, bir yıkımla karşı karşıyadır. Bizce: toplumumuzca, hürmet edilmeye değer ilkeler, kutsal değerler yeni kültür açısından alabildiğine anlamsızdır. Oyunun orkestrasyonunda (dengeleme) Âdem'in ağırlığı yeterli ve yeri güzeldir. Âdem'de bizim kültürümüzden unsurlar bulmak kabildir. Toplumumuzun özelliklerinden parçalar da vardır. En trajik olayı komediye tahvil etme, Âdem'in toplumumuzdan aldığı bir özelliktir. Âdem, kültürümüzün bir sembolü olarak alındıkda,

kadın onun için analıkla taçlanacak, gönlünün en derin yerinde en kutsal hislerin örtüsü altında, içinden yanan bir his alevidir. Yapmacık, göstermelik değildir onun sevgisi. Görünmeyen kısmı, görünen kısmıyla kıyasa tahammül göstermeyecek kadar, katlı bir aysberg gibidir.

Afitap, gerideki her şeyi tepeliyerek, gitmektedir. Büyükarkın, bu gidişteki sosyal ve kültürel şartların etkisine hiç dokunmamaktadır. Bir hevesten söz ediliyor. Kantocu olmak, rahat yaşamak isteğinden bahsolunuyor. Ama bu Afitap'ın Âdem'den ayrılışına sebep olarak gösterdiği ve «dört duvar» deyip geçiştiriverdiği şeyle, karşıdaki çekim arası münasebetinin mahiyeti nedir? Şurası ortada ki Afitap, bir evin, bir erkeğin kadını olabilecek birisi değildir. O, gözü, sözde «aldatmada» olan, «çok âşıklara hapı yutturacak bir fındık kurdu»dur. Peki Afitap bir karakter midir? Yahut bir prototip midir? Zenne tiptir, Afitap da tip olmalıdır. O halde yosmalığa özenişindeki asıl olan kültürel saikin altı çizilmelidir. Bu yapılmadığı gibi, yanlış bir yorumlamayla buna sebep, neredeyse Âdem ve ihmalleri gösterilecektir. Âdem'in görevinden doğan ihmalleri de belirtilmeli fakat asıl sebep belirtilmeden asla geçilmemelidir.

Özet olarak Soytarı, Büyükarkın'ın geleneksel Temaşa sanatımızdan yararlanma ve modern yorumlama olarak iyi, faydalı bir girişimdir. Ancak yorumlama ve tipleri sağlam çizmede, Türk toplumunun gerçekleri göz önünde tutularak daha derin bir çalışma yapılmalıdır ki, eserin tam bizden ve gerçek boyutlarıyla büyük olması mümkün olabilsin!

OYUNCULAR İYİYDİ

Engin Uludağ'ın rejisi, esere uymuş. Fakat yorumlamada bir reji boşluğu var. Uludağ, rejiyi, daha konuşacak, daha bir şeyler verecek gibi noktalamış. İkinci perdede Uludağ'la doğrudan temasa geliyoruz. Üçüncü perdede, Kadın, Adam ve Işıl karşılaşmasında tabiilik sınırı zorlanıyor. Düğün oyunlarında bir âhenk yok. Fakat reji, Uludağ'ın Orta Oyunu ve Karagöz esprisi noktasında boş olmadığını gösteriyor.

Âdem'i oynayan **Toron Karacaoğlu**, ağlayan bir İbiş olarak, kantosu, diksiyon ve jestiyle, gülüş ve güldürüşüyle denebilir ki mükemmeldi.

Afitap'ta **Dilek Türker**, birinci perdede oldukça başarılıydı. Türker burada görücülük ve düğün aksiyonu içinde, bir hayal unsuru gibi rolünü takılmadan yürütüyor. İkinci perdede Süslü Niyazi'yle konuşmaları, abartılmış bir hafifmeşreplik içinde. Pişman bir kadının dönüşün de daha ciddî ve çökmüş olur herhalde.

Şevket Avşar, Cüce Memiş'te büyük bir gelecek müştuluyor. Küçük başıyla koca sahneye hakim oluyor

Rauf Altıntak (Barı) basitliğe fazla yaklaşan çimdikleri yerken ve Süslü için yürürken bol kahkaha ve alkış topluyor.

Öteki rollerdeki, **Necdet Mahfi Ayral**, (Nuri) **Metin Çekmez**, (Dalyan Mahmut) **Ertuğrul Bilda**, (Süslü Niyazi) **Reha Kırsoy**, (Kadın) **Serdar Polat**, (Genç Adam) **Koray Ersay**, (Adam) ve **Aliye kartekin** (Işıl) vasattalar.

Aydoğmuş, dekoru fena seçmemiş. Ancak bir oda kurmak Işıl, her zaman seyirciyi yarım saat bekletiyorsa dekorsuz oynamak evladır diyesi geliyor insanın.

BİZANS DÜŞTÜ'YE NE OLDU

Şehir Tiyatrolarında Soytarı'yla birlikte, bu sezon sahnelenen Turan Oflazoğlu'nun Bizans Düştü adlı, Fatih'i anlatan eseri, sanatseverlerden ve halktan büyük ilgi görmesine rağmen, alelacele repertuardan kaldırılmıştır. Daha oyun yeni yeni tanınıyorken, bu teläşçı davranış halkımız tarafından hoş karşılanmamıştır. Ve halk şimdi Bizans Düştü'yü, adına uygun olarak, Fatih Tiyatrosunda izleyebilmek için merakla beklemektedir.

HEDEF CANLANMAK

Mavi gök, buluttan eler hüznünü
Arş ağlar yaşını içine döker.
Irmaklar sancıyla kıvranır yerde
Asrın çilesini denizde çeker.

Saçlarına aklar düşer dağların
Bükülür tepeler bu ıstıraptan.
Mevsimler şaşırır, bir yeşil, bir al
Ve bazen vaz geçer çiçek açmaktan.

Fidanlar, filizler, genç yaşta solar
Kesilir sapsarı bütün tabiat.
Meyvelerin bile tadı değişir
Bir buhran yaşıyor belli kâinat.

Parlatıp semayı yıldızlar hani
Aydan utanmasa mehtabı kovar.
Şimşekler çatlatır bulutları ya
Heyhat o güneş ki beyhude doğar.

Ya insanlar! Eyvah! Mevt, eminol mevt!
Hayat solumaksa, yaprak da solur.
Ancak onun ömrü hazanla biter
Gayesiz insanın ömrü bu olur.

Ey insan! Var mısın, yok musun! Söyle!
Manasız kalıyor bu tür yaşamak.
Ya öl, ya da diril, süründün, yeter!
Sürünmek kurşuna Hedef canlanmak!!!

Gömülü ÇOBAN

ÜMİT Mİ? SİMİT Mİ?

M. Akif AK

«BEN BÖYLE GÜLERİM AMA İÇERİM KAN AĞLAR»
Nejat UYGUR

Lâleli'den Aksaray'a inerken, geçite varmadan hemen sağa sapan bir sokak vardır; Selim Paşa Sokağı... Gülmek istiyorsanız girin bu sokağa. Ağlamak istiyorsanız yine girin. Sokağın sağ köşesinde gözünüze bir tabelâ çarpacaktır. «Nejat Uygur Tiyatrosuna Gider» Şayet vakit akşam ve saat de 9.00 sularındaysa siz bu tabelânın işaretlediği istikamette yüz metre kadar ilerleyin. Karşınıza çıkan ışıklı reklama bakın: «Nejat Uygur Tiyatrosu» Hemen altındaki tabelâyı okuyun: «ÜMİT Mİ SİMİT Mİ?» Kelimeler şuurunuzda kıpırdanmalar hasıl ederken, dudak çizgileriniz gayri ihtiyarî gerilecek ve tebessüm edeceksiniz. Sonra şayet bulabilirseniz, gişeden bir bilet alarak hemen içeriye dalın. Koltuğunuza oturun ve kendinizi ayarlayın: Gülmeğe hazırlanıyoruz...

Nejat Uygur, «Ümit mi Simit mi» de.

HAYIR YALNIZ GÜLMEĞE DEĞİL

Gerçi bu, insanın duygu ve düşüncesine veya vicdani kanaatine göre değişebilir ama biz, «hayır sadece gülmeğe değil, bir de ağlamağa» diyoruz. Çünkü «Ümit mi Simit mi?» yi dikatle izleyenler, oyunda ağlanacak şeylerin gülünecek şeylerden çok fazla olduğunu daha oyunun başında anlamakta gecikmezler.

Sahnede bir adam, Türk halkının ince mizah ve hiciv duygusunun temsilciliğini yapmaktadır. Bazı meslektaşlarının zıddına bir seks pazarlayıcısı değildir bu adam. Hele örfle, gelenekle, inançla, namusla alay etmeyi alışkanlık haline getirmişlerden hiç değildir. Türk halkının fakirliğini sapık bir ideolojinin merdiveni olarak görenlerle ilişkisi yoktur. Bazı çevrelerin ısrarlı fakat art niyetli şakşaklarına iltifat etmeyip, doğru bildiği yolda yürümeye azimli bir sanatçıdır. Bir komedi üslûbu içinde, ağlanacak sayısız şeylerin bulunabileceğini bizlere göstermeye çalışan Nejat Uygur'un başarısını, millilik çizgisini zorlamamak için gösterdiği hassasiyette aramak gerek.

BİR MİLLETİN TRAJEDİSİ

Afişlerde belki komedi yazar ama aslında bir trajedidir bu oyun. Bir sınıfın, zümrenin veya bir şahsın değil, topyekûn halkımızın trajedisi...

Oyun üç perde. Yazarı Suavi Süalp. Nejat Uygur'un oyun esnasında yaptığı ilâvelerin derecesi ise bizce malûm değil. Bildiğimiz şu ki, Nejat Uygur yeri geldikçe taşı gediğine koyarak uygun ilâvelerde bulunmaktadır.

Mevzu itibariyle oyun, halkımızın özellikle ekonomik dertlerini, şikâyetlerini kompoze ediyor. Pahalılıktan işsizliğe, vurgunculuktan soygunculuğa, lüks ve israftan, sefahet ve sefaletten istismarcılığa kadar her gün karşılaştığımız veya işittiğimiz bunalım olayları.

Bütün bunlar, bir pansiyon odasında, kirasını veremediği için mahpus kalmış Hicabettin'in ağzıyla anlatılıyor. Hicabettin bir haftadır odasına kapanmıştır. Pansiyoncu Fatma Hanım her an kapıda olduğundan dışarıya çıkmaya cesaret de edememektedir.

Günlerdir aç ve susuz kalmış Hicabettin'in bir ümidi vardır. Aldığı yılbaşı piyango biletinin kendisine mutlaka yüklü bir para getireceğine inanmaktadır. Zaten oyun da bir haftalık bekleyişin yılbaşına rastlayan son gecesinde cereyan ediyor.

Dekor bir pansiyon odası. Fakat malzemeler bir pansiyon odası için değil de, mevzuların anlatılmasına yardımcı olsun diye konulmuş. Ayna, soba, piyano, gitar, kurukafa, musluk, lavabo v.d. Bu eşyalar adeta canlanarak karşımıza birer oyuncu olarak çıkmaktadırlar.

Diğer şahısların sahne arkasından sadece seslerini duyuyoruz. Bunlar Pansiyoncu Fatma Hanım ve kızı Ayşe.

Pansiyoncu Fatma Hanım, ikide bir kapıya gelerek Hicabettin'i tehdit etmekte ve parasını istemektedir.

Ayşe ise Hicabettin'e aşıktır. Zaman zaman Hicabettin'e aşkını belirtip, açık tekliflerde bulunmaktadır. Oyunun sonuna doğru Hicabettin çileli bekleyişin son demlerini yaşamaktadır. Piyangoyu kazananların ilânına pek az bir zaman kalmıştır. Hicabettin'in asabiyeti ise son noktasına gelmiştir. Günlerdir aç ve susuz oluşu, O'nun her şeye sinirlenmesine rastgele konuşmasına, çılgınlık yapmasına vesile olmaktadır.

Sabah oluyor. Hicabettin'in enerjisi tükenmiştir. Sesi dahi çıkmamaktadır. Fakat son bir hamle ile sokaktan geçmekte olan gazeteciye, kazanan en büyük numaranın hangisi olduğunu sorar. Cevap 13114. Hicabettin çöker. Çünkü Hicabettin'in numarası 13113'tür. Yaşama gücü tamamen kaybolmuş Hicabettin'in önce kulakları sağırlaşıyor. Artık ölmektedir. Tam bu sırada radyo, gazetenin haberinin aksine, kazanan numaranın 13113 olduğunu ilân eder. Oyun bu gerilim üzerine kuruludur.

BAZI NOKTALAR

Oyundan bazı parçalar:

HİCABETTİN: Babam alkolikti. Günde onüç şişe içerdi. Annemle geçinemeyip boşandılar.

HİCABETTİN: Bana kalırsa hükûmeti kurma vazifesini, kapalı çarşıda saatçi Mahmut var, O'na verirler. Hiç değilse yirmi dört saatte bir kurar.

HİCABETTİN: Dürüstlüğümle ve namusumla sürünüyorum.

AYŞE: Hicabettin seni seviyorum. Aç kapıyı. Beni.....

HİCABETTİN: Benim bilmediğim şeylerden bahsetme bana. Düğünü bekle Ayşe, düğünü...

Polis karakollarında yapılan uygunsuzluklar. Mahkeme salonlarında adaletsizlikler... Hesap makinası ile hesaplanarak verilen cezalar. TRT'nin faydasız ve boş proğramları:

«Dikkat! Şu an aldığımız çok ciddî bir haber! Veriyoruz: Kaybolan denizaltının denizin altında olduğu sanılıyor.»

«Prenses Anne ile Prens Mark Philips'in yatı Ahırkapı'ya oturdu. Prenses ile Prens yatlarından inerek Aksaray'daki Rumeli köftecisinden üç porsiyon köfte yediler.»

Basının seks ticareti, sinemanın rezaletleri, israf, hiç yere harcanan millî servet, v.b. dertler, sıkıntılar, hastalıklar...

Oyunun bir yılbaşı gecesine tesadüf ettirilmesi gerçekten manidar. Bir yılbaşında, sevgilisine taksi hediye edenlerin, kat alanların, gece sabahlara kadar milyonları yere gömenlerin yaşayışının değil de aynı sıralarda, bir piyango biletinin ümidiyle radyo başında sabahlayanların yaşayışlarının dile getirilmesi gerçekten düşündürücü.

Oyunun can alıcı bir başka noktası da, Ayşe'nin ısrarlı tekliflerine karşı Hicabettin'in aç kalmak ve sonunda ölmek pahasına da olsa, namus mefhumunu korumasıdır. Halbuki Hicabettin her an Ayşe'yi odasına alabilir ve namusunu lekeleyerek annesine karşı bir koz olarak kullanabilir. Bu takdirde hem kurtulacak, hem de büyük bir ihtimalle sevdiği bir kızla kolay yoldan evlenip, Fatma Hanım'ın damadı olacaktır. Ama Hicabettin bu kolay fakat şerefsiz yolu tercih etmemekte «düğünü bekle Ayşe» demektedir. Tıpkı halkımız gibi. Hicabettin her hareketiyle içimizden biri gibidir.

ANCAK

Fakat âcil problemimiz olan fakirlik nereden doğuyor? Nedir sebepleri? Birlikte düşünelim.

Açlık elbette ki âcil bir meseledir. Ama bizi perişan bir hayat içinde sürünmeye mahkûm eden ekonomik buhranlarımız kendiliğinden mi doğuyor? Yoksa O'nu doğuranlar mı var? Eğer kendiliğinden doğuyorsa, bir fail aramaya lüzum yoktur. Binaenaleyh kendili-

ginden düzelecek demektir. Doluyüsüyle hiç bir müdahaleyi gerektirmez. İnsanı pasifizme ve esarete sürükleyen bu tip görüşlerin bizzat ilme aykırılığı su götürmez bir hakikattir. Demek ki ekonomik krizimizin sebepleri ve kaynakları vardır. Öyleyse kimdir ve nedir bunlar?

Bir başka husus :

Ekonomik buhran, buhranlarımızın tamamıdır diyebilir miyiz? Açlık karnın doymasıyla giderilebilecek bir ihtiyaçtır ve bir dereceye kadar ferdidir. Hepimizin karnının doyduğunu farzedelim. Milletçe zengin olduğumuzu düşünelim. Beynimizi, ruhumuzu kararlan, nesillerimizi mahveden sosyal ve kültürel buhranlarımız son bulacak mı? Milletçe varlığımızı tehlikeye sokan ahlâki krizler bitecek mi? Tokluk, bir halkın sürü olarak değil, haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşayabilmesi için yeter sebep midir? Demek istiyoruz ki, bizi millet olarak var kılan asli unsurları unutmamak gerek. Onların da buhranlara mevzu olduğunu, hattâ çok çeşitli diğer buhranlarımızın da bunların çocuğu olduğunu hep hatırlamak gerek.

Ne diyor Hicabettin ?«Namusumla sürünüyorum.»

Evet bu diyarda ne yazık ki şimdi namuslu olanlar sürünüyor. Ama bu ülkenin insanları sürünüyorum diye namusunu terk etmiyor. Tıpkı Hicabettin gibi.

Meseleyi düğümleyelim. Sürünüyoruz diye namusu, ahlâkı, geleneği, inancı, kültürü terk mi edeceğiz? Yoksa namusluların sürünmediği, bilâkis namussuzlara hayat hakkının tanınmadığı bir ideal hayat için mi didineceğiz? Bu memleketin insanı bu sorulara nasıl cevap verirse, biz de öyle cevap vermeliyiz.

«Ümit mi, simit mi?» Bu zaviyeden önemli boşluklar ihtiva ediyorsa da, oyun millet olarak esprimize uygun bir yapıdadır.

Tek oyunculu, üstelik birçok kısımları sahnede ilâve olunmuş bir oyunu mükemmel ve dört başı mamur bir tiyatro noktasından hareketle kritiğe tâbi tutmaya lüzum yok. Çağın modern tiyatro tekniğini bu oyunda aramak haksızlık olur. Zaten Nejat Uygur ne bir tiyatro şaheseri meydana getirme iddiasındadır ne de kolay yoldan para kazanma yolunu seçmiştir sanıyoruz. O küçücük mütevazi tiyatrosunda kendine mahsus bir tarz geliştirme gayretindedir. Ama buna rağmen şunları söylemeden geçemiyeceğiz. Oyun düzenine, sonradan ilâvelere daha çok itina gösterilmesi. Meselâ polislerden kaçan caninin pencereye kadar tırmanarak kendisine verilen mektubu ahirete götürmesi. Gökten iner gibi tavandan masa inmesi. Üslûbun ahlâki sınırları aşmaması. Fatma Hanım rolündeki bayan oyuncunun Fatma Hanımı sesinin gücüyle değil üslûbuyla temsil etmeye gayret etmesi. Ayrıca radyodan konuşan erkek sesine daha allerjik olmayan bir şekil verilebilir düşüncesindeyiz.

Seyirciyi düşünmeye sevkeden bölümlerde ve dramatik sahnelerde daha ciddi bir tavır takınılması herhalde uygundur. Gülerken düşünebilmeli ve hattâ ağlayabilmeliyiz. (Bilhassa Hicabettin'in ölüm sahnesinde buna azamî dikkat gösterilmesi gerekiyor.)

HER ŞEYE RAĞMEN

Bütün bunlara rağmen «Ümit mi, Simit mi?»nin ve Sayın Nejat Uygur'un yeri belirtilmelidir. Bir kısım insanların, milletimizi felâketler içine sürükleyen ve yok oluşla karşı karşıya getiren buhranlar karşısında taş hissizliğine büründüğü ülkemizde, Nejat Uygur bu oyunuyla bir görevi yerine getirmektedir.

İstismarcılığa sırt çevirip milliliği tercih edenleri tebrik etmeyi bir borç addederiz.

«Doğu Türkistan Dâvâsı»

A. İhsan ÇETİN

Onlar da hürdü bir zamanlar... Yüzlerinden neş'e, konuşmalarından saadet okunurdu. İnsanca yaşamanın sevinci içinde mutluydular. Hür dağlarından soğuk su içerler, bağırlarını söndürürlerdi. Hür diyarlarından sevinç sesleri gelirdi. Köyler, kasabalar bir başkaydı. Gönüllere sürur veren nağmeler yükselirdi minarelerden. İnsanlar hürdü o diyarlarda..

Ayyıldızlı Gökbayrak dalgalandıkça coşardı o beldenin insanları. Kahramandı, yiğitti, namusun, iffetin sembolü gibiydiler...

Düşman zalimdi. Kanlı pençesi, medeniyyet, insanlık düşmanıydı. Putunu insanların yüreğine dikmek isterdi. Doğan aydan korkardı, parlayan güneşten korkardı. Kalbi karaydı. O diyarın yiğitlik, iffet sembolü insanlarına, bütün insanlarına diş bilemişti. Sırtlanlar gibiydi.

Kan dökmek istiyordu kan. Reva gördüler sana bunu ey güzel Türkistan...

Bu yazımızda, Doğu Türkistan'ı her yönüyle inceleyen İsa Alptekin'in «Doğu Türkistan Dâvâsı», (aralık 1973, Otağ Matbaası, 304 s.) adlı eserinden bahsedeceğiz. Eserde bir Doğu Türkistan haritası ile 23 resim bulunmaktadır.

Doğu Türkistan Devleti eski Genel Sekreteri İsa Alptekin, dört bölüm halinde olan eserine:

«Elinizdeki bu mütevazi kitapçığı; Çinliler ve Ruslar tarafından binbir işkence ile katledilen Türkistan şehitlerinin ve gurbette vefat eden Türkistan lider ve mücahitlerinin aziz ruhlarına ithaf ediyorum.» sözleriyle başlıyor.

ESERİN GİRİŞ KISMI

Bu bölümde yazar, Türkistan'ın, emperyalist güçlerin hâkimiyet arzularına neden hedef olduğunu sormakta, Türkistan'ın stratejik ve jeopolitik gerçekleri açısından ilmi cevaplar getirmektedir. Sayın Alptekin ilk olarak, bütüncü bir görüşle, emperyalizmin bütün esir Türk illerindeki tutumuna değinmektedir:

«Kıbrıs ve Batı Trakya'da girişilen katliâmlar, Bulgaristan'da yürütülen ırk ve şahsiyet değiştirme icbarları, Kırım, Kafkasya, Azerbaycan, İdil-Ural ve Batı Türkistan'da devam eden tehcir, mezalim ve işkence hareketleri, Doğu Türkistan'da uygulanan eritme ve jenosit faaliyetleri, ne sebepsizdir ve ne de tesadüfidir.»

Doğu Türkistan'da uygulanan eğitimle, devlet ve ilim adamlarının kasten yetiştirilmediğini söyledikten sonra da şu soruyu sormaktadır:

«Peki'yi, Doğu Türkistan'a reva görülen gayrı insani yaşayışın ve mübarek

topraklar üzerinde girişilen asimile hareketlerinin sebepleri nelerdir? Kısaca bu hususu belirtmeye çalışalım:

«... Çin ve Hint medeniyetleri, insanlığın ortak arzusu haline gelen Türk - İslâm medeniyetlerinin göz kamaştırıcı saltanatı karşısında sükût etmişlerdir. Rus despotizmi ise, Moskova semalarında dalgalanan Türk sancakları önünde boyun eğmek zorunda kalmıştır. (...) Avrupa'da ve Asya'da Türk dinamizmi ve İslâm idealizmi mağlûp edilemeyince, insan ve toplum istismarına devam edemeyeceklerini anlayan emperyalist güçler, Avrupa içlerinde Uzakdoğu'ya kadar uzanan İslâm - Türk illerinde, korkunç bir terör ve imha hareketi planlamışlardır.

«İşte bu tarihi kavga, Türk dünyasının büyük bir kısmı ve Türklerin ana vatanı olan bölgelerde Çin ve Rus mezaliminin başlıca âmili olmuştur. Öte yandan Türkistan'ın büyük bir kısmı henüz işlenmemiş, bakir ve münbit toprakları, zamanımız ekonomi - politiğinin pazarlık sahaları olmuştur.» (s. 14-15)

BİRİNCİ BÖLÜM

Bu bölümde, «Doğu Türkistan'ın Tabiat Şartları»ndan bahsedilmektedir. Doğu Türkistan, «... güneyde Pakistan, Hindistan, Keşmir ve Tibet; güneybatı ve batı tarafında Afganistan ve Batı Türkistan; kuzeyde Sibirya; ve nihayet doğu ve kuzey doğuda Çin, Moğolistan gibi ülkelerle sınırlıdır.» (19) dendikten sonra yüzölçümünün 1.828.418 kilometre kare olduğu belirtiliyor. Yüzey şekilleri ve iklimi izah ediliyor.

İKİNCİ BÖLÜM

Çok münbit olan Doğu Türkistan pamuk üretiminde ön sırada olduğu gibi, eski tarihi İpek Yolu'nun da üzerindedir. Eserin yazarı anlatmaya devam ediyor:

«Urumçi radyosunun yayınına göre, yapılan tetkikler neticesinde 88 çeşit maden rezervi keşfedilmiştir. Manganez, kurşun, alüminyum, kömür, fosfor gibi madenlerin rezervi o kadar çoktur ki, kazıp bitirmek mümkün değildir.

«Yine Urumçi radyosu, 1959 yılı sonlarında, Urumçi şehrinin güneyinde bulunan dağların eteklerinde 600.000.000 ton kömür rezervi olduğunu, her sene 1.000.000 ton kazılsa dahi, aşağı yukarı 600 sene kâfi geleceğini, açıklamıştır.

«Uranyum rezervinin ise 12 trilyonun üstünde olduğunu, Fransızlar açıklamışlardır.» (s. 35)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yazar üçüncü bölümde, «Doğu Türkistan'ın Nüfusu ve Kültürel Hayatı»nı aydınlatmaktadır. Çinililer Doğu Türkistan'ın nüfusunu kasıtlı olarak en fazla 4.873.608 olarak gösteriyorlar. Nüfusun on milyonun üstünde olduğunu yazar ispatlıyor ve haklı olarak şu soruyu soruyor:

«1943 yıllarında 450.000.000 olarak ilân edilen Çin'in nüfusu, bugün 800.000.000 civarındadır. Kendi nüfus artışına oranla Doğu Türkistan'ın 1943'lerden beri 15-20 milyon olması gerekmez mi?» (s. 48-49)

«Doğu Türkistan'ın Kültürel Hayatı», diğer Türk boylarının kültürel hayatından farklı değildir. Türk boyları içinde İslâm'ı kitle olarak ilk kabul edenler bu topraklarda yaşayanlardır. Karahanlı Devleti zamanı, Doğu Türkistan'ın en haşmetli devridir. Bu tarihten sonra başlayan devir, gelecek yüzyılların dil, devlet, din ve ahlâk anlayışı yönünden temeli; yepyeni bir edebiyat çığırının müjdecisidir. Edebiyat ve sanat açısından konuyu açarsak şu ortaya çıkacaktır.

Türk dili alanında, Karahanlılar devrinde kullanılan yazı diline «Karahanlı Türkçesi» veya «Hakaniye Türkçesi» adı verilir. Bu yazı dili, Karahanlıların İslâm'ı kabul etmelerinden sonra gelişen Türkçedir. Türklerin 10. yüzyılda İslâm'ı toplu olarak kabul etmesi, Türk kültür tarihinde ve yazı dilinde etkisini çok yoğun bir şekilde hissettirmiştir. Kısa zamanda diğer Türk kavimleri, İslâm'ın Orta Asya'ya yayılmasıyla yeni bir kültür alanına girmiş oldular. Yeni siyasî ve

sosyal şartlar altında bağımsız bir Türk edebiyatı kurulmuştur. «Divan ü Lügatit Türk, Kutadgu Bilig, Atabet-ül, Hakayık gibi şaheserler bu devrin ürünüdür. Açıkça diyebiliriz ki, Orta Asya Müslüman Türklerinden kalma en eski eserler, araştırmaların bugünkü durumuna göre, 912-1212 yılları arasında Doğu Türkistan'da kurulmuş olan Karahanlılar ülkesinde yazılmıştır.» Bu eserler uzun müddet diğer devletlerin kütüphanelerinde müracaat eser olarak saklanmış, hele Kutadgu Bilig Türkler dışındaki devletlerde, hükümdarlara yol gösteren bir siyasetname olarak kabul edilmiştir.

Kültür hayatının sadece bir dönemini verdiğimiz Doğu Türkistan bugün, medeniyet ve kültür düşmanlarının istilâsı altındadır. Doğu Türkistan'da Türk kültürü darbelenmekte, tarihi kültür değerleri çalınmakta, yokedilmektedir. Bir misal vermek kâfidir: 1890-1914 yılları arasında yapılan kazılardan sadece Alman müsteşriki A. Von Le Coq 232 sandık, ikinci kazıda da 102 sandık kültür malzemesini Berlin'e kaçırmıştır.

Bugün Doğu Türkistan'da uygulanan eğitim Türk kültürünü, dilini, tarihini bozmak, yok etmek hedefine yönelmiştir. Yazar bu müşahhas asimile hareketini şöyle belirtmektedir:

«Fakat, Kızıl Çin, Doğu Türkistan'da millî ve İslâmî kültürün yaşamasına dahi müsaade etmemektedir. Türkiye ile, diğer Türk bölgeleri ile olan dil, kültür, âdet ve örf bağlarını tamamen koparma; millî ad, millî kültür ve müşterek dil gibi özellikleri değiştirme faaliyeti içindedir.» (s. 58)

Bunun için de yeni okullar açılmıştır.

«Bu okullarda Doğu Türkistan'ın tarihi, Türk büyükleri, Türk medeniyeti hakkında hiç bir bilgi verilmemekte ve bu konular tamamen Çin tarihi ve medeniyeti ile doldurulmaktadır. Ders dili, kasten Çince kelimelerle doldurulmakta, ve fonetik bakımdan Türkçeye asla uymayan uydurma harflerle tedrisat yapılmaktadır.» (s. 66)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

«Doğu Türkistan'ın Siyasi Tarihi»ne ayrılan bu bölüm eserin ağırlığını teşkil etmektedir. İsa Alptekin, «... bugün Rus ve Çin komünist baskıları ve dışarıya kapalı politikaları, beynelmilel ilim adamlarının Orta Asya bölgesindeki çalışmalarını engellemektedir.» (s. 77) dedikten sonra, Doğu Türkistan'ın siyasi tarihini kronolojik olarak veriyor.

Bu bölümde, Hun İmparatorluğundan, Uygur Devletinden, Karahanlılarla birlikte Türklerin İslâmla karşılaşmasından bahseden yazar, Moğol devrinin karakterini belirleyerek Mançur istilâsına geliyor.

1759'da ilk Mançur istilâsı ile Doğu Türkistan, Mançur ve Çinlilerin eline geçiyor. Bu devir 1863 yılına kadar sürüyor. «1760 yılında Doğu Türkistan'a giren Mançur işgal kuvvetleri —büyük İli vilâyetinde olmak üzere— büyük-küçük, kadın-erkek, genç-ihtiyar demeksizin 1.000.000'dan fazla insan öldürmüşlerdir.» (s. 113) Buna ve bunun gibi mezalimlere dayanamayan Doğu Türkistanlılar defalarca müstevlilere karşı hürriyet savaşı vermişlerdir. 1863'teki direnişle bağımsızlık kazanılmış, Yakup Han'ın liderliğinde «Doğu Türkistan Devleti» kurulmuş, ve halife Abdülaziz'e biat edilmiştir. Bu devlet 14 yıl yaşadıktan sonra «1876 yılında tekrar Mançur istilâsına maruz kalmış ve sözde büyük devletlerin gözü önünde, yeniden esarete boyun eğdirilmiştir.» (s. 130)

İkinci Mançur istilâsı devrinde, «Yakup Beg zamanında inşa edilmiş olan Türk - İslâm mimarisine uygun bütün devlet ve hükûmet binaları, okullar ve kışlalar yıktırılmıştır. Bunların yerine Çin mimarisine uygun binalar yaptırılmıştır...»

«1881 senesinde Doğu Türkistan'ın müstemleke statüsü değiştirilmiş ve burası bir 'Çin eyaleti kabul edilmiştir. Bunu perçinlemek için de, Doğu Türkistan adını değiştirerek 'Sinkiang' demişlerdir.» (s. 141)

Böylece en adi metotlar kullanılarak, «... Dünya medeniyetlerine büyük hizmetlerde bulunmuş ve Rus Knezlerine, Çin Fagfurlarına, Hint Racalarına senelerce, adaleti için boyun eğdirmiş bir ülkenin sahipleri, en feci ve korkunç mezalime ve yok edilmeye terkedilmiştir.» (s. 144)

1911'de Mançur Hanedanı'nı mason Sun Yat-Sen devirdikten sonra Doğu Türkistan'da bağımsız valiler türemiştir. Ülke 1911-1933 yılları arasında bu vallilerce (Yang Tseng-Hsin 1911-1928, Chin Shu-Jen 1928-33) idare edilmiştir.

Toplumların gayrı insani bir sistemle sürüleştirilmesini isteyen Beynelmilel Komünizm; vahşice, 1933'de kurulan bağımsız «Doğu Türkistan Devleti»nin yeni kurulmasından faydalanarak, 1934'te bu ülkeyi istilâ etti. Bu emperyalist devlet Rusya idi. Vahşet devri yeniden başladı. «Bu cümleden olarak 125 çeşit işkence ve 28 çeşit öldürme usulü ihdas edilmişti.» (s. 162) «Ruslar, Doğu Türkistan'a tam yerleştikten sonra, tasfiye işlerine giriştiler. Başta Hoca Niyaz Hacı olmak üzere 300.000 kişiyi tevkif ettiler. Daha sonra bunlardan binlercesini şehit ettiler.» (s. 163)

Rusların ikinci dünya savaşındaki duraklamasından yararlanan diğer emperyalist yani Milliyetçi Çin, 1944'te Doğu Türkistan'ı işgal etti. «Milliyetçi Çin Hükûmeti'nin, ne kadar komünist aleyhtarı olursa olsun, Doğu Türkistan'daki faaliyeti, Türklerin imhası ve yıldırılmasından başka bir hedef taşımıyordu.» (s. 172)

1944'te milli direnişler neticesinde Ali Han Töre Ruslar tarafından kaçırılınca, Dr. Mesut Sabri bir hükûmet kuruyor, fakat uzun ömürlü olmuyor.

Rusya'nın desteğindeki komünist Çin kuvvetleri 1949'da Doğu Türkistan'ı işgal ediyorlar. İşgalden sonraki vahşeti, komünist Çin canavarının mezalimini muhterem yazardan dinleyelim:

«a — Kor halindeki kızgın kömür parçaları üzerinde yalın ayak gezdirmek.

b — Tırnakların arasına çivi çakmak.

c — Vücuda kızgın yağ dökmek.

ç — Baş ve vücutların derilerini yüzmek.

d — Günlerce ayak üstü ve uykusuz bırakmak.

e — Kışın, çıplak olarak, ıslatılmış çuvallar içinde ağaçlara asmak» (s. 246)

«d — Bütün evlerde aramalar yapıldı. Bulunan kitaplar hocaların sırtlarına bağlanmak veya boyunlarına asılmak suretiyle cadde ve sokaklarda dolaştırıldı.» (s. 248)

«b — Cesetler 'yer işgal edecek, istihsale engel olacak' diye toprağa gömülmemiş ve yine Çinlilere ve fakirlere verilmesi gereken arazileri, ölüler işgal edemez' diye mezar yaptırılmamış ve ölülerin yakılması mecbur tutulmuştur.» (s. 219)

«b — Halk ıssız dağ yamaçlarında sözde çalıştırılırken tepelerde kar ve buzlarla kaplı yerlerde dinamitler patlatılarak, büyük seller meydana getirilmiş ve halk, kitle halinde imha edilmiştir.» (s. 252)

«... İşçiler kışın —30, yazın ise +36 derecede, günde 18 saat çalışmaya mecbur tutulurdu.» (s. 231)

«Bu zulüm hareketinin ne zamana kadar süreceğini kestirmek mümkün değildir. Yalnız şunu söyleyelim ki zulüm ebediyyen payidar olmayacağına göre, Doğu Türkistan'da bir gün hürriyet güneşi doğacaktır. Zira, bu ülkedeki amansız direnişler, bize bunu göstermektedir. Ve Türkistan halkı şu beytin heyecanıyla dolup taşmaktadır.

«Yığlama yurdum, eğerci bol küninde yok bahar
Gelgüsi günlerinde baht yıldızı oynap kalar.» (s. 258)

«Ağlama yurdum eğer ki bugününde yoksa bahar
Gelecek günlerinde baht yıldızı elbet doğar.»

Bizlere böyle bir eser kazandıran İsa Yusuf Alptekin Beyefendi'ye teşekkür eder, yeni eserlerini bekleriz.

Okuyucuyla Sanat Sohbeti

Kıymetli Pınar Okuyucusu,

Milli Kültür şafağına uzanan yolda, sizlerle elele olmak, bizce ne doyumsuz lezzet anıdır, bilseniz. Aynı duygu süzgecinden geçmiş insanların, mutlu gelecekler uğruna gönül gönüle, omuz omuza olması; uzun suskunluk dönemlerinden sonra bir tarihin dile gelmesi, milletin hangi insanına haz vermez? İstikbâlde ürünlenecek bu samimi yakınlığımız, asırların yüreğinde arınmış öz kültürümüze girişilen her saldırı hareketinin beyninde, müthiş bir top gibi patlıyacaktır değerli okuyucu! Biz buna bütün kalbimizle inanıyoruz; sizin de inanmanızı istiyoruz.

Her kültürün estetik planda sözcülüğünü yapan bir sanatı vardır. Sanatçı bir yerde, bağlı bulunduğu kültürün estetik ve felsefi ilkeleriyle sanatını sınırlandırmak zorundadır. Buradan hareketle, bütün sanat anlayışlarını, bir kültüre bağlamak mümkündür. Sanatı, genel anlamda değil, bir ekole bağlanamıyacak sanat verileri açısından tahlile çalıştığımızda dahi, bir kültür sistemiyle yakın akrabalığını apaçık tesbit edebiliyoruz. Şu halde, estetik prensiplerin zaruri varlığından önce biz, yayınlayacağımız bir şiirin, hikâye veya denemenin kendi tarihi - millî kültürümüze uygunluk derecesini araştıracağız. Bu tesbit edildikten sonra, yazının teknik kıymetini değerlendirmeye geçeceğiz. Muhteva (anlam) yapısı üzerinde, şiir, hikâye, tiyatro... yazılarda bütünlük, ritm, üslup kısacası mükemmeliyet üzerinde duracağız. Demek ki yayınlayacak olduğumuz yazılarda aradığımız içiçe iki ölçü, millî kültürümüze uygun muhteva ve teknik (şekil) güzelliğidir.

Konulu yazılar için (hikâye, piyes, roman) genel bir gelişim grafiği vardır. Önce kaba hatlarıyla konu tesbit edilir. Tipler, konuyla birlikte ortaya konur. Aralarında görev taksimi yapılır. Konuya göre, eğri, grafiğin herhangi bir yerinden başlatılır. Peyami Safa, bundan sonraki mecrada «hesaplanmadık yollar»dan, «düşünülmedik dönemeçler»den bahsederek konu - üslup bütünlüğünü, hedefi belli bir yola benzetir. Gelişim eğrisinin başladığı yer sıfır'dır. Konu, sonuca ulaştıkça eğri doruğa ulaşır. Her konulu yazının mutlaka bir doruğu bulunur. Son cümle noktalandığında gelişim eğrisi yeniden sıfır olmalıdır. Bu serilen meselenin, dağıtıldıktan sonra toplanıp çözümlenmesidir. Yazı bir beste gibi eksiği - fazlası olmayan notalar kombinezonuna benzemelidir. Tiyatroda kesinlik arzeden bu eksiklik - fazlalık problemi, roman ve hikâye için de geçerlidir. Teferruat bilgileri, konuyla pratik ilgisi bulunmayan, çıkarıldığında yapıda bir değişiklik meydana getirmiyecek kısımlar yazıda fazladır. Konuda aydınlatılması, ne olduğu noktasında bilgi verilmesi gereken yerlerde atlamalar, karar-

tılar bırakılırsa bu yazıda eksiktir. Fazla olan bir yazı, aynı zamanda bazı yönlerden eksik olabileceği gibi, eksik (mükemmel olmayan) bir yazının da fazla yanları bulunabilir. Bu noktada, yazı düzeninin (kompozisyonun), aritmetik kesinlik arzettiğini de unutmamak gerektir. Sanatkârın konu tesbitiyle birlikte ilk düşüncesi, vereceği şeyin ne olduğunu kesinleştirmesidir. Bir cümleyle özetlenen ve ana fikir diye klişeleştirilen öz; ilk cümleden son cümleye kadar hatırda tutulmalı ve yazılan cümlelerle ilgisi araştırılmalıdır.

Şimdi pratikleşmesi bakımından bir misâl üzerinde duralım.

«Batak» ismini taşıyan hikâye, Çorum'dan **Turgut Şahin** kardeşimizin.

Boğulan bir adamın feryatlarıyla başlıyan hikâye, kahramanının şahsında Osmanlı İmparatorluğunun, Batı kültürünü kabulünden sonra «Batak»a düşüşünü ve bir «ışık» sayesinde kurtuluşunu işliyor. Gelişme istidatları gösteren bir üslup taşıyan hikâyeye, cazip bir cümle ile girilmiş: «Aah! Boğuluyorum... Boğuluyorum, diye inledi.» sonra adamın çırpınışları tasvir ediliyor. Daha sonra, düşüşün sebebi. Adam, «Alman, İngiliz, Fransız» dostlarına benzemek için onların giydiği elbiselerden alınış ve gece giderken bu batağa düşmüştür. Karanlıkta sesler vardır: «Hasta adam» derler. «Hasta adam ölecek.» Elbiseyle, «Batak» arasındaki ilgiyi, karanlıkta esrarlı bir sesten anlıyoruz; «Elbise büyülüydü» ve nihayet bir ışık sayesinde adam kurtuluyor.

Hikâye, güzel bir konuyu ele alıyor. Düşünüş iyi. Ancak teknik ve üslup üzerinde biraz daha derinleşme istemektedir. Bu konu, eğer aynen böyle işlenmek isteniyorsa, efsaneye yatkındır. Efsane stilinde güzel bir hikâye olur. Yaşlı, tecrübeli bir adam olayı rivayet eder. Fakat böylece kalmamalı. Biz, olaylar arasındaki bağ noktasında çok açık olmalıyız. Milli realizmimiz, insanı doyurucu, itiraza mahal bırakmıyacak şekilde kuvvetli bağlarla kenetli olaylar dizisine önem veriyor. Bir de sembol seçerken, gerçek anlamına yakınlığına dikkat gerekir. Misâl üzerinde konuşursak, hikâye mecaz değil de, gerçek anlamında ele alınırsa, birçok itirazlara yol açabilecektir. Adamın aldığı elbise meselâ, Avrupa kültürüdür. Bu ikisi arasındaki ilgi, zayıftır. Batağa düşmesini sihirle izah ise yanlıştır. İnandırıcı olmak zorunda bulunduğumuzu unutmıyacağız.

Yıkmak istediği Osmanlı'ya Avrupa'nın kültürünü kabul ettirmesi olayının ana fikir yapılması oldukça güzel. «Işık»ın da milli kültürümüz olduğu anlaşılıyor. Bu, daha açılsaydı, mutlaka hoş olacaktı.

Hikâyede bunlardan başka zaman ve mekân gibi bazı unsurların izahı aranır. İnsan - zaman - mekân ilişkileri, hikâyenin gedikli harçlarıdır. Bu perspektiften bakınca karşımıza semboller çıkar. Şimdi buradaki sembol meselesine eğilmemiz gerekiyor. İnsan - zaman ilişkisi olarak ele alırsak, bir olay ve baş kişi vardır, bir de Osmanlı İmparatorluğu. Mekân olarak bir batak, mecazî olursa bir de Batı kültürü var. Görülüyor ki sembollerle, reel kişi ve varlıklar arasında boşluk vardır. Sanatta kişilikler, kendilerine verilen görev yönünde, ya bir zümrenin, grubun, ya bir kültürün, dinin, devletin sembolüdürler. İmam, hikâyede İslâm'ı sembolize eder; muhtar, devleti. Sembol noktasında ve zümre, grubu temsil edecek tip'lerin seçiminde dikkatli olmak lâzımdır. Kişilikler muallâkta kalmamalı; tiplerin (canlı insanların), zaten birer sembol olduğu unutulmamalıdır. Demek ki bir adam, mücerret olarak devlet olamaz. Ama devleti temsil eder. Bu bakımdan, böyle bir konuyu, bu biçimde işlemek mümkün değildir. Tipleştirmek lâzımdır. Canlı, yaşayan ve temsilci durumundaki insanların yardımına ihtiyaç vardır.

Yeni tasnife göre konuyu toparlayalım. Bir adam yine olsun. Bataklıkta bulunsun ve imdat istesin. Bu, milliyetçi bir işçi, memur, ilâh... olabilir Bir tuzak sonucu düşmanları tarafından buraya düşürülmüştür. Hasımları imansız vurgun-

Konuşmak İstiyorum!..

On değil ki ,yüz değil ki evlâdım,
Konuşmasak da atsak içimize.
Tam iki yüz yıldır konuşmamışız:
Gem vurmuşuz dillerimize...

Dedelerim susmuş, arkadan babam:
Ben babamdan biraz fazla konuştum.
Sen beni geride bırak ki oğlum,
Can gelsin dört büklüm bellerimize

Bitsin şu kopukluk gerçek olandan.
Ne olur biraz da biz konuşalım!
Asırların suskunluğu son bulsun:
Dost mızrabı vursun tellerimize...

İşte söylüyorum Orta Toros'ta.
Koraşı köyünden Ak.....göl köyüne.
Gücüm yettiğince haykıracağım,
Duyursunlar diye göllerimize..

Fehmi ARIKTEKİN

cu takımı olduğu gibi, menfaati haleldar olan millî kültür düşmanları da olabilir. Kurtuluşu da ya, onu buraya düşürenlerden pişman birisinin eliyle veya tesadüf eseri, ama yiğit, mücadeleci tiynetli birisi vasıtasıyla mümkün olur. Bu, genel hatlarıdır. Yapıyı, sarmadan değişik biçimler de verilebilir. Ana fikre göre değişebilir. Karşı tipleri koymadan, bir kurtarıcı ve onun etrafında döndürerek işlemek imkân dahilindedir. Kurtaran adamın bazı özellikleri olabilir. Bu özelliklerin kurtarma işiyle ilgisi bulunmabir olaydan yüzlerce, binlerce konu çıkılıdır. Yani, ana fikir eksenini çevirdikçe, karmak zor değildir. Yeter ki ilgi çekici, sürükleyici ve inandırıcı olsun.

Hikâyede hatırlamayı zarurî gördüğümüz bir başka keyfiyet de şudur; Üslup, hikâyenin dilidir. Tatlı, kıvrak olduğu oranda okuyucuyla bağ devamlı ve samimî olabilir. Burada anlatım tekniği kadar kelime tasarrufu da önemlidir. Sanat, basit söz kalabalığının istifi değildir. Herkesin konuşması, kuru anlatını, sanatın damgasını yemeden hikâye olamaz. Bu, unutulmamalıdır. Bunun için cümleler, kelimeler okuyucuyla hikâye arasındaki ısınmayı hızlandırmalı, yakınlığı pekiştirmelidir. Lüzumsuz kelime, cümle tekrarlarından kaçınmalı, hikâye anlatımı içinde, tıp, ecza, kimya, teknik terimleri ve yabancı kelimeler kullanılmamalıdır. Ancak dialoglarda iyice zaruret halinde ve konuyla ilişkisi varsa öyle müracaat etmelidir bu ilimlere. İlim diliyle edebiyat .dilini birbirine karıştırmamalıdır. (dozaj, assimile v.b.)

Hikâyeler üzerinde daha sonraki sayılarımızda yeniden duracak, hatırlatmalarda bulunacağız.

Allah gücünüzü artırsın.

UCUZLUKTA

ZENGİNLİKTE

KALİTEDE

TEK İSİM

CEM KUNDURA

Cem

GALERİSİ

Adres : Zafer Meydanı, Zafer Çarşısı No : 67
Tel : 25 35 31 Kızılay — ANKARA

DAVUTOĞLU

KOLLEKTİF ŞİRKETİ

MEHMET VE TAHSİN DAVUTOĞLU

İMALAT - TOPTAN

Merkez : Mahmutpaşa,
Yanıksaraylar Kurt İş Hanı
Zemin Kat No. 18 - 23

Şube : Yeşildirek, Gürün Han
No. 598-650 İstanbul

Tel. : Merkez 27 10 76/18
Şube : 27 70 88

ABBAS

Kollektif Şirketi

RAİF - BASRİ ve MUHARREM

KURU

Adres : Tomruk Sokak, Tomruk
Çıkmazı, Santral Han No : 5
Tahtakale - İSTANBUL

Telefon : 22 36 92

ÇIKTI!

Milli Şiirler Demeti: 2

ÇORAK TOPRAK YEŞERDİ

FİYATI: 9 LİRA

İSTEME ADRESİ:
OTAĞ YAYINEVİ HİLÂLİ AHMER CAD. NO: 4 Tel: 27 73 10
Cağaloğlu - İSTANBUL

NEJAT UYGUR TİYATROSU 224112

ÜMİT Mİ SİMİT Mİ

TEK KİŞİLİK KOMEDİ

Yazan
SUAVİ SUALP
Reji
NEJAT UYGUR

PINAR

Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

MART 1974

CİLT : 91

27

PINAR

Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

SAHİBİ
Muzaffer Tetik

Yazı İşleri Mesul Müdürü
Gazi Altun

Yönetim Yeri :
Nuruosmaniye cad. No: 8/3
Cağaloğlu — İSTANBUL

Kapak Kompozisyonu
Saim OKAN

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir. Gönderilen yazılar iade edilmez. Her yazıdan sahibi mesuldür.

İlân
Pazarlığa tabidir

Abone

Yıllık (12 sayı) : 45 TL.
6 aylık (6 sayı) : 23 TL.
Öğretmen ve öğrencilere abone
Yıllık (12 sayı) : 40 TL.
6 aylık (6 sayı) : 20 TL.

Dizgi - Baskı - Cilt
OTAĞ MATBAASI

Posta Çeki No : 20081779

Mart 1974

Cilt : III - Sayı : 27

Fiyatı : 4 TL.

Her ayın ilk haftası çıkar

BU SAYIDA

1. Hızlandırılacak Yabancılaşma Karşısında... PINAR'DAN
2. Düşüncesi, Sanatı İle Abdülhak Hâmid Tarhan — M. BÖLÜKOĞLU
3. Nesil övgüsü — Faruk Nafiz GÜRAKAR
4. Sanat ve Sanaylleşme — M. Âkif AK
5. Çağrı — A.T.
6. Emperyalist Ülkelerde Sanatçının Dramı Soljenitsin Olayı — M. Ali TAŞÇI
7. Yoksul — Mehmet BAYALAN
8. Günün İçinden — Yakup SEZER
9. Çağın İnsanı — Hilâl YILDIRIM
10. Güne Hasret — M. Nuri DOĞAN
11. Kültür Tezadı ve Türk-Batı Münasebetleri — Mustafa AYDIN
12. Buyruk — Mahmut ÇİL
13. Halk Şiiri -Destanlar- — Hasan ERDEN
14. Gün Akşam Oldu — Mehmet TASDİKEN
15. Güneş — A.Y.
16. Köhneleşen Tiranlık — Necati AYKAN
17. Yardımlaşma ve Kavga — Yusuf ÇALIŞKAN
18. Fıkralar — İsmail NAKİLCİOĞLU
19. Mesale — HATIPZADE
20. Mutluluk — Ömer ALBAYRAK
21. Niçin Zengin Olmamış — Ömer SEYFETTİN
22. Okuyucuyla Sanat Sohbeti
23. Diriliş — Celâl TOKLU

PINAR'DAN

HIZLANDIRILACAK YABANCILAŞMA KARŞISINDA...

Tarihte, Türk toplumu kadar, kendi değişim ve gelişim kanunları dışında bir hayata zorlanan topluma zor rastlanır. Batı toplumları, ne Yunan-Roma toplumlarından Gotik Çağ'a, ne de Gotik Çağ'dan, Prometheusçu kültür dönemine geçerken bir zorlanma içine sürüklenmişlerdir. Prometheusçu kültür dönemi çok radikal bir tarzda marksist hüviyete bürünürken de Batı toplumlarında şaşırtıcı bir değişim olduğu söylenemez. Batı'da kültür dönemleri, aynı hayat modelinin, değişik imkânlarla ifadesi tarzında gözlemlenebilir. Batı'daki bunalım, çapları büyümüş olmak kaydıyle, dün neyse bugün de odur. Batı'nın tarihinde, Sodom ve Gomore'yi, Yunan sitelerinin insan soyunu utandıracak ahlâksızlıklarını bilmesek, bugünkü bunalımlarını yadırgayabiliriz. Bugün, olağanüstü bir değişim olduğunu söyleyebiliriz. Batı'da, dünkü bunalımları ortadan kaldıran bir değişim olsaydı, belki dikkate değer bir nitelik arzedebilirdi. Batı'ya, Endülüs ve Osmanlı dönemlerinde, böyle bir değişim fırsatı verilmiş, ama Batı bunu değerlendirememiştir. Değerlendirememekle yetinmemiş, bütün insanlık için tehlikeli olacak tarzda, düşmanlık göstermiştir. Söyleyeceğimiz, Batı toplumlarındaki değişim dönemleri, çarpıcı grafikler çizmez.

Türk toplumu öyle değil. Türk toplumundaki değişim, çok anormal bir seyir takip etmiştir. Son iki asırlık dönem, değişimden de öte, bir yabancılaşmayla izah edilebilir. Bu dönemde toplum, kendi gelişim dinamiğinin dışına çıkmış, Batılı toplumların bunalımlı hayat seyrine sokulmuştur. Yabancılaşmanın basıncı arttıkça, toplumdaki çözülme grafiği yükselmiştir. İki asırdan beri çözülüş devri toplumlarının genel bunalımlarını yaşıyoruz. Milli toplum yapısının bütün müesseseleri çözülürken, toplum yeniden çarpık bir biçimde organize edilmeye çalışılıyor. Türk toplumunun bugünkü durumu, bin yıl içinde oluşan toplum yapısından koparılmış ve bin yıllar içinde oluşan başka bir toplum modeline sokulmuş olmanın tezadını yansıtmaktadır. İçine sürüklendiğimiz Batı toplum modelinde, hiçbir buhran üretici unsur bulunmasa bile, sadece değişim unsuru, toplumumuzun derin çalkantılara düşmesinin sebebi olabilirdi. Kaldı ki, Batı toplum modelinin insan dışı karakteri, çağı getirip bıraktığı bunalımlar ortamıyla gözler önündedir. O halde, Türk toplumunu mutlu yaşatan kendi havasından, kirli bir atmosfere götürmek kadar akıl dışı, kir kokan bir hareket olamaz. Tabiî böyle bir davranış gelişigüzel de olamaz.

Her toplum bir inancın örgüsüyle bütünleştiğinden, inancın gereği olan hakimiyet tutkusuyla doludur. Başka toplumlara kendisini kabul ettirmek ister. Türk toplumunun, kendi dışındaki toplum tiplerinin hakimiyet tutkusu karşısında kalması normaldir. Tıpkı, toplumumuzun başka toplumları inanç ve kültür hakimiyeti alanına alması gibi. Batı toplumlarının tarihî emeli, Türk toplumunun asimilasyonist çemberleri içine çekmek olmuştur. Bunu onların hakimiyet tutkusu bakımından normal karşılamak gerekir. Bizim bakımımızdan ise, bir görev söz konusudur. Kendi toplum yapımızı korumak, kendi gelişim di-

namiği içinde yenilemek. Bu yapılacağına, ters bir gelişmenin kapıları açılmıştır.

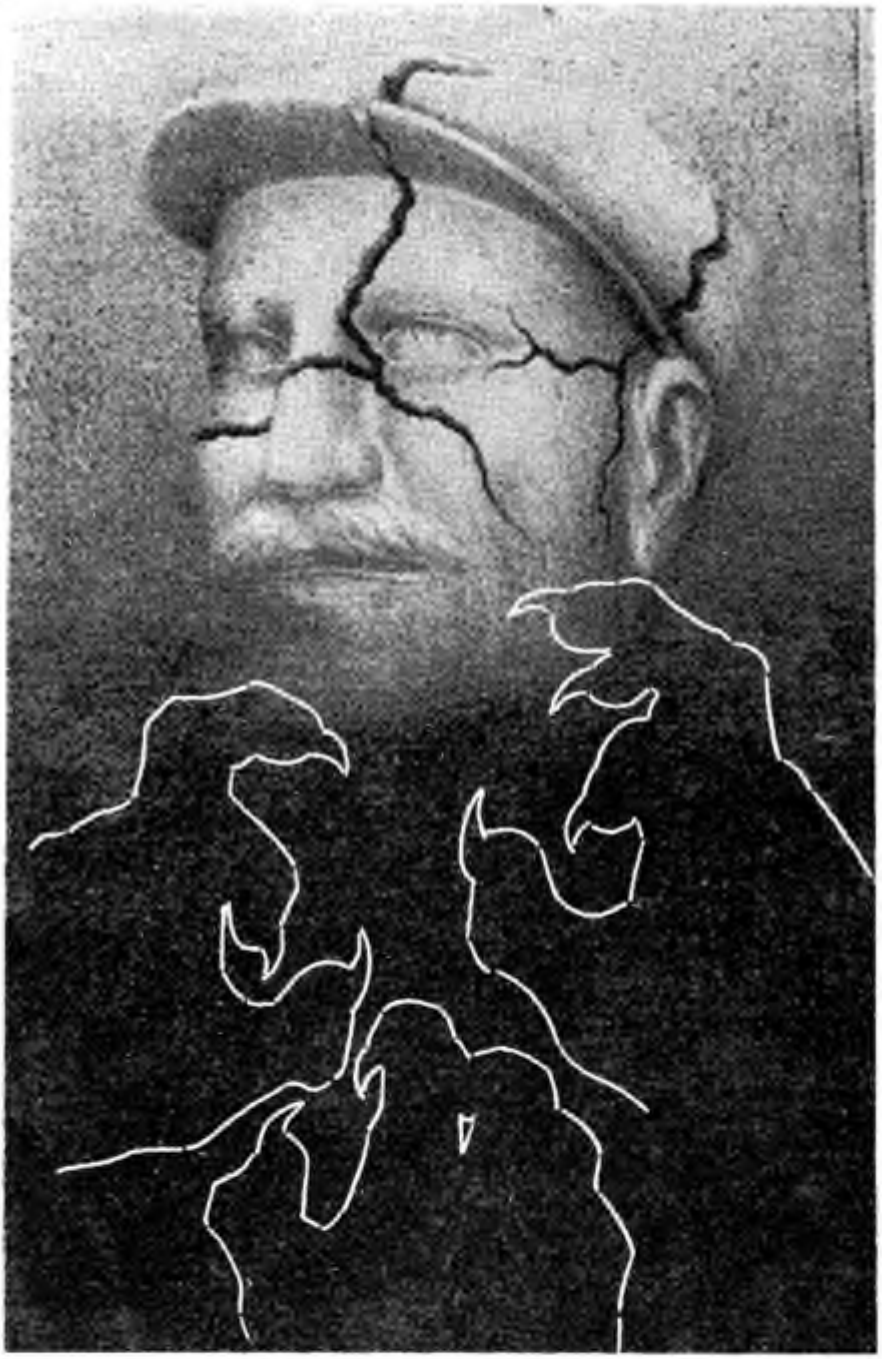
Acı olan, yabancılaşmanın, dış etkilerden çok daha yıkıcı tarzda, iç hakim güçlerin politik anlayışından doğmuş olmasıdır. İç başkalaşım zorlaması, dış güçlerin yapamayacağını yapmıştır. Toplum, dışa karşı, yabancı bir saldırıya -kültürel, askeri- karşı koyma içgüdüsüyle savunma durumundadır. Onun için yabancının kurduğu hakimiyet, hemen her toplumda bağımsızlık direnişiyle karşılaşmıştır. Toplumu, kendi içinden çıkanlarla yabancılaştırmak, toplumlar için çok daha yıkıcı olmuştur. 20. yüzyılın, gelişmiş sosyoloji verilerinden istifade ile, emperyalist güçleri, toplumları içinden başkalaştırma yolunu tutmaktadırlar. Son tarih dönemimiz, böyle bir yabancılaştırma saldırısı ile karşı karşıyadır. İki asırdan beri, bazan esnek bazan da radikal bir tutumla, toplum yabancılaştırılmak istenmiştir.

Toplum, şuurlu-şuursuz tepkilerle karşılık vermiştir bu yabancılaştırma politikasına. Bugün, yabancılaştığımız ölçüde bunalımlı hale gelmekteyiz. Batı toplum tipinin en çok etkisinde kalan toplum katlarımız, en fazla kontak yapan bölgelerimiz halinde. Toplumun belli katları hâlâ direncini koruyor. Bir kısmı yeni sürgünler verme çabasında. Bunalımlı kesimler, kendi kendisinin arayışı içinde. Bir derin özlemle bakıyor etrafına.

İki asırlık dönemde, kültür ve sanat alanında da yabancılaşmanın, önce dış güçler tarafından, sonra da yönetici hakim azınlık tarafından kışkırtıldığını görmekteyiz. Bir dönemde, yabancı elçilikler etrafında halkalanan kültürel başkalaşım çığırı, daha sonra iktidarların politikası içinde yer almıştır. Yerli, milli kültür ve sanat ürünleri adeta horlanmıştır. Yabancı kültür ve sanat ürünleri, çağdaşlaşma sloganı arkasında aktarılmış, aktarılmıştır. Yabancılara en çok benzeyenler, en büyük sanatçılar olarak nitelendirilmiştir. Türk kültürünü araştırması gereken müesseseler, ya uyumuş, ya da kapitalist Batı ve marksist kültürün odaklaştığı merkezler haline gelmişlerdir. Bu dönem kültür ve sanat hayatımızı, olumsuz yönde etkilemiştir. Bugün piyasayı dolduran solcu ve Batıcı sanatçılar, bu devrin ürünleridir. Bu dönemde milli sanat, kendi kendini yapma, kendi yağında kavrulma durumundadır. Toplumunun değerlerine bağlı sanatçının çile dönemidir bu dönem...

Şimdi yeni bir dönem başlamış bulunuyor. «Yeni Dönem» bizim tabirimiz değil. Radikal sol düşüncenin yönetimi elinde bulunduran bölümünün, kendi dönemine taktığı addır bu. Yeni dönemde, öyle zannediyoruz, yabancılaşmaya daha radikal bir akış kazandırılmak istenecek. O ölçüde de bunalımlar çoğalacak. Milli sanat erlerinin yoğun çalışma dönemine giriyoruz. Bizim için yeniliğin bedeli, çok daha fazla ter dökmek olacak. Kültür müesseselerinde sola verilecek primler, millî sanata karşı tecrid vazifesi görecektir. Okullarda, solcu yazarların propagandası için, ödüllendirme yollarına başvurulacaktır. Vatansever sanatçı için zor dönem başlıyor olabilir. Toprak altındaki filizin, kayaları çatlatan gücünü göstermekle yükümlüyüz. Çolpan, en büyük eserlerini, en çok ezildiği dönemlerde vermiştir. Yeni zor dönemini, toplumun sanatımıza aksededen direnişi eskitecektir.

Güç ve sabır dileklerimizle...

Haşim Vatandaş

SABIR TAŞI

DÜŞÜNCESİ, SANATI İLE

ABDÜLHAK HÂMİD TARHAN

M. BÖLÜKOĞLU

O'na daha devrinde 'Şair-i Âzam' ünvanı verildi. Hatta «Abdülhak Hâmid, Sa'di'den sonra Şark'ın en büyük şairidir» diyenler oldu. Onyedi yaşında «Maceray-ı Aşk»ı yazdığı zaman, devrinin edebiyat çevreleri dikkatlerini O'na çevirdiler. Bu tarihten itibaren neredeyse bir asra yaklaşan ömrü boyunca, teveccühün, iltifatın ve öğülmenin en aşırısına muhatap oldu. Bu arada hücum, tenkit ve yergilere de maruz kalmadı değil. Fakat bunların sesleri birinciler kadar etkili değildi.

Aradan bu kadar zaman geçmiştir. Ama, Abdülhak Hâmid hakkında bugün söylenenler yine birer övgü veya yergi sadedini aşamamıştır. Şu kesindir ki, O'nu gerek övenlerin, gerekse de yerenlerin en mühim özellikleri, kelimenin tam, anlamıyla sübjektif oluşlarıdır.

Fani insanı, her değişimin yegâne âmili telâkki etmek, ne yazık ki bize Avrupa'dan geçmiş bir marazdır. Erkeğin yetenek bakımından en üstününe Tanrı, kadının en güzeline ve şuhuna Tanrıça demek Avrupa için bütün tarih boyunca normal bir şey olmuştur. Fakat bu görüşün gayri ilmi oluşu bir yana, basit ve zavallı olduğu da ortadadır.

Halbuki fert ne çevrenin esiridir, ne de çevre ferdin yedi kudretinin mahkûmudur. Fert, devrinin şartlarının bir mahsulüdür. Devri ise ferdin iradesinden tamamen ayrı değildir. Binaenaleyh kanaatimizce ilmi olan görüş, ferdi ve devrini iç içe ve bir karşılıklı tesir atmosferi içinde inceleyen görüştür. Gerçek ise, bu görüşe ancak yüce kudretin mutlak iradesini ve takdirini hesaba katmak suretiyle yapılan bir değerlendirmenin neticesinde ortaya çıkabilir.

Öyleyse incelenecek şahıs, bir edip, bir dâhi, bir kumandan elhasıl kim olursa olsun aynı bakış açısından hareket etmek gerekecektir. Kaldı ki Hâmid, kendini göklere çıkaranlara en açık ve net cevabı, ölümünden kısa bir müddet önce vermiştir. Kendisini ziyarete gelen H. Âli Yücel'in «üstadım siz ne büyük insan, ne büyük şairsiniz!» tarzındaki sözüne karşı, «İnsan büyük olur mu? O insan ki hiç olur.» şeklinde mukabelede bulunmuştur.

O halde bu sözleri söyleyen Hâmid'in üzerindeki övgü ve yergi örtülerini kaldırıp, O'nu gerçek kişiliği ile tanıtmanın zamanıdır.

KİMDİR HÂMİD?

1852'nin kış aylarının birinde Bebek'te, dedesi Hekimbaşı Abdülhak Molla'nın büyük yalısında doğdu. Annesi bir Çerkes cariyesi, babası vak'anüvis Hayrullah Efendi'dir.

Bir müddet Robert Kollej'de okudu. Sonra babası O'nu Paris'e gönderdi. Paris'in Ecole National'inde ders gördü. Orada Avrupa kültürü ile temas kurdu. Dönüşünde Bebek'teki bir Fransız mektebine devam etti. Babasının Tahran sefirliğine tayin edilişi sebebiyle İran'da bulundu. Fakat babası ölünce Türkiye'ye dönerek memuriyete başladı. Sonra Paris elçiliğimize memur tayin edildi. En heyecanlı ve ateşli gençlik devirlerini çılgın bir yaşayışla burada geçirdi.

Kısa fasılalı azil ve tayinlerle Berlin, Brüksel, Londra, Poti, Golos, Bombay elçiliklerinde ve konsolosluklarında vazife gördü. Bir müddet Viyana'da yaşadı ve nihayet 12 nisan 1937'de İstanbulda öldü.

Bu kısa hayat hikâyesi dahi Abdülhak Hâmid'in nasıl bir çevre içinde büyüdüğünü

ve bu değişik çevrelerin O'nun şahsiyetine ne ölçüde tesir ettiğini göstermeye yeter. İran'dan Avrupa'nın belli başlı kültür merkezlerine kadar, farklı milletlerin kültürlerini ve yaşayışlarını bizzat yerlerinde görüp tetkik ederken, kendi kültüründen uzak kalmıştır. Gençliğinin ilk yıllarında Avrupa'da yaşadığı her kayıttan azade çılgın hayat, onun karakterinin yoğrulmasında önemli etkiler yapmıştır. Üstelik Robert Kollej ve Ecole National gibi Avrupa kültürünün tedris yuvalarının O'nun şuurunda mühim izler bırakması kadar tabii bir şey olamaz. Hâmid, o devrin Osmanlı aydınlarını iyice sarmış cazibeli moda fikirlerin de haricinde kalamazdı. Yetişme tarzı da zaten buna pek elverişli bulunuyordu. Nitekim O, her haliyle bir Tanzimat aydını olmuştur.

Bu derece karmaşık bir ortamda, her kaynaktan bir nebze tatmış bir şahıs, nasıl bir karakter çizer, bunu tahmin güç değildir. Böyle bir şahsiyetten durulmuş bir dünya görüşü ve oturmuş bir düşünce sistemi ümid etmek mümkün olamaz kanaatindeyiz.

Hâmid, devrini karakterize eden bir tiptir. Bir başka deyişle O, devrinin hülyalarla mest, Avrupa hayranı aydınların bir parçasıdır. Hele aşağıdaki sözü tarihimizin bir kesitinin entellektüel zümresinin fikri dokusunun esasını ne derece temsil ederse, bir toplumun idareci kesiminin feci trajedisini de o derece ortaya koyar:

«Ruhumla Şarklı, fikrimle Garplıyım»

Kavak ağacına armut aşılamaya eşit bu düşünüş tarzı, ne acı ki nesilleri peşinden koşturan bir serap, sarhoş eden bir iksir olarak varlığını sürdürmektedir.

HÂMİD'İN FELSEFESİ

Yukarıdaki kısa izahtan sonra, Hâmid'in felsefesinin, kâinat ve hayat telâkkisinin daha kolay mânâlandırılabileceğini sanıyoruz.

Hâmid'in belli bir felsefi sistemi yoktur. Ama Hâmid'in eserlerinde felsefi konulara bolca rastlamak mümkündür. Ana hatlarıyla bunları gözden geçirelim.

Hâmid yaşayışı itibariyle değil ama, fikren çoğu kere mistiktir. Dolayısıyle İslâm mistisizminin fikri esaslarını inşa eden Şark filozoflarının telâkkilerine inanmıştır. Özellikle Makber'de, Tayflar Geçidi'nde, Garam'da ve Bunlar O'dur'da Doğu mistisizminin belli başlı konularını ihtiva eden mısralara rastlarız:

Bir âlem-i nûr içindeyim ben,
Allah bedid her cihetten. (1)

. . . . . .

Ya ilâhi gökte sensin yerde sen.
Zat da sensin hem diğer de sen.
Kâinatın hepsi mahza senliğin,
Aslı sensin bizde zahir benliğin.
Yar da ağyâr da sen, ben de sen,
Senliğindir hepsi sensin, sen de sen (2)

Makber'de Fatma Hanım için:
«Gitti ebede geldi ezelden»

. . . . . .

Âlem diyoruz hayaldir hep,
Gördüğümüz zilâldir hep.
Tabiri diğerle hepsi hiçlik,
Hiçlik ise hepsidir kezalik. (3)

Bu mısraları dokuyan inanç tek kelimeyle panteizmdir. Yani Allah'ı kâinatta tecelli etmiş kabul ederek, Allah'ın sıfatlarının kâinata ve insanlara verilmesi veyahut âlemi Allah'ın gölgesi telâkki edip, insan ve kâinatın O'nunla birleşip bütünleşeceği görüşü. Her iki görüş de kâinatı ebedileştirme noktasında birleşirler. Bu görüşlerin, milli kültürümüzün esaslarına ters düştüğünü izaha lüzum yok zannediyoruz.

Ancak bu panteist doktrinin Hâmid'de değişmez bir iman halinde olduğunu ifade edemeyiz. Yaşayışında ve fikirlerinde kararsızlık belki de Hâmid'in en bariz vasfıdır.

«Sen halikımızsın ettik iman.
Bir sende bulur bu ye's pâyan.
Sen varken olur mu ahiret yok?
Yok şüphe ki sende mağfiret çok. (4)

(1) Abdülhak Hâmid, **Bunlar Odur.** İst. Dikran Karabetyan Matbaası, 1303, s. 43.
(2) Abdülhak Hâmid, **Garam.** İst. Dikran Karabetyan Matbaası, 1298, s. 20.
(3) Abdülhak Hâmid, **Makber.** İst. Ahmet Sait Matbaası, 1939, s. 14-54.
(4) **A.g.e.**, s. 37.

Bir başka eserinde Hâmid'i, işlediği günahlardan pişman ve Allah'a yakarır görürüz:

«Sende var iken o rahm-u gufran,
Olmaz mı ya bende cürm-ü isyan?
Ben âsiyim ey Huday-ı Mutlak
Ben asimim onda şek yok, ancak
Zikrinle bulur içim teselli.
Nurunla eder gözüm tecelli.
.....
Lûtfun ile eksilir melâlim,
Kahrınla füzûn olur kemalim.
Takvada kusurumu gören çok,
Gönlümdeki hali bir bilen yok.
Billahi nedametim büyüktür.
Ben ahkar ve hacetim büyüktür..» (5)

Hâmid felsefi düşüncelerinde isyan ile inkârın hudutlarını yokluyor. Sonra oradan pişmanlık içinde geri dönüyor. Yine isyan ve inkâr... Ve tekrar dönüş. Hâmid isyanda Fikret derecesine düşmez. Korkar, ürperir. Ama Âkif gibi ateşli bir iman adamı da olamaz. Endişelenir, şüpheye düşer. O, hayatı boyunca şüphe girdabına kapılmış bir aciz olmaktan kurtulamamıştır.

Hâmid'in mücerret mânâda bir şüphe mefhumu ile ifade edilebilecek doktrinini kısaca gördükten sonra, O'nun bu doktrinin mahsulü olan sosyal fikirlerine, sistem anlayışına geçebiliriz.

FİKRİ HAYATI

Düşünce ve hareket sisteminin insandaki doktrine göre teşekkül ettiği malumdur. Hâmid'in de hareket ve düşüncelerinin objektif ve müsbet bir izah temeline oturtulabilmesi için doktrininin ne olduğunun bilinmesi bir zarurettir. Bunu ise yukarıda kısaca izah etmeye çalıştık. Ve netice olarak da şu hükme vardık ki:Hâmid doktrin itibariyle istikrarsızdır. Böyle bir doktrinin temelleri üzerine inşa edilmiş düşünce ve hareketlerin de istikrarsız olması bir bakıma normal bir sonuçtur. Bu genel izahtan sonra Hâmid'i tanımaya geçebiliriz.

Abdülhak Hâmid iki farklı medeniyetin yani Türk ve Batı medeniyetinin arasında tercih yapamamıştır. Ve kendini en çok Avrupalı zannettiği zaman bile Şark'tan kopamadığını görmüştür. Bu defa iki imkânsızlık içinde bir imkân arama arzusunun sonucu olarak sentezcilik yoluna gitmiştir. Ne Doğu'dan kopabilen, ne de Batı'dan vazgeçebilenlerin gerçekleşmesi imkân dışı tatlı rüyaları O'nu da peşinden sürüklemiştir. Gerçi O'nun sentezcilik mevzuunda sistemli bir çalışması olmamıştır. Fakat böyle bir anlayışa sahip olduğu eserlerinden kolaylıkla anlaşılabiliyor.

Mr. Gibb'e yazdığı bir mektupta diyor ki; «Benim rolüm Türk edebiyatına Batı'yı getirmektir.»

Devrin Doğu ile Batı arasında bocalayan nesli, daha doğrusu, Doğu'nun, kökünü mazideki alan cebri cazibesinden kopamayış ve Batı'nın yaldızlı çekiciliğine ihtiyarî yöneliş arasında bir hassas noktada kalan münevverlerimiz, Hâmid'de kendilerini buluyorlardı.

Bugün bile Batı'yı şartsız kabullenenler ile, Doğu'nun bazı değerlerini atılması gayri kabil bir süs telâkki edenler, kurtuluş getirecek bir karara varamayanlar, Hâmid'de kendilerini bulacak ve O'nu her şeyiyle sevip kabul edeceklerdir. Halbuki milliliği bir değer ölçüsü olarak kabul etmeyi tarihi bir görev sayanların eleklerinin üstünde Hâmid'den pek az şeyin kalacağı aşikârdır. Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet nesilleri dünya görüşlerini ve telâkkilerini Hâmid'in mısralarında nazma bürünmüş buldular. Heyhat ki O ise ömrü boyunca kendini bulamayışın ıstırabını yaşamıştı.

Bu sebepler dolayısiyledir ki Hâmid, tezat fikirlerin hamulesi bir hayat anlayışı ile yaşamış bir tezatlar adamıdır. Bunlardır ki Fatma Hanım'dan sonra, biri İngiliz (Nelly Cloover), diğeri Belçikalı (Lüsiyen) iki yabancı kadınla evlenebilmiştir.

Prof. Ali Nihat Tarlan, Hâmid hakkında şunları söylüyor:

«Hâmid bir asra yakın ömrünün belki her anını bir aşk ihtirası içinde geçirmiş bir insandır. Aşk önünde âciz bir çöp gibi mezara kadar sürüklenmiştir. Seksen yaşında

(5) Abdülhak Hâmid, **Bunlar Odur**. s. 45.

mahsus sendelerdi; koluna bir genç kız girsin diye.

«Uzviyetinden kopan ihtiraslara bakıp, kendini 'canavar' diye vasıflandıran Hâmid'dir.

«Makber, Hâmid'in ölüm karşısında duyduğu vahşi çığlıklardır. O belki Fatma Hanım'a ağladığını sanıyordu. Hâmid gibi muazzam bir ihtiras ve benlik başkasına kolay kolay ağlamaz. Sadece ağladığını sanır. O kadar.» (6)

Prof. Tarlan bu tesbitleriyle Hâmid'in bir başka yönünü aydınlatıyor. O da Hâmid'in hayata ve zevklerine karşı ölümüne kadar aşırı bir tutku halinde kalmış bağlılığıdır. Nitekim Hâmid'in Hacle (gerdek) adındaki manzum eseri bu kanaati doğrulamaktadır. Makber'deki acı çığlıkların, bu eserde yeni bir kadınla evlenme karşısında duyulan çılgın sevinç çığlıklarına döndüğünü görürüz. Birisi elem, diğeri neşe hislerinin coşkunca örgülendiği bu her iki eser, geniş mânâda yalnızca bir duygunun terennümüdür. Bu da hayata muazzam bir enerji ile bağlılıktan başka bir şey değildir. Hayata bu derece bağlı bir varlık için ölümden daha korkunç bir akıbet olamaz elbet. Aslında ruhun bekasına inanan Hâmid, maddeye olan sevgisini o derece şiddetli bir seviyeye vardırmaktadır ki **«evet ruh baki, ahiret var. Lâkin bedensiz ruhun ne zevki olur?»** diyebilmektedir.

Devrin edebiyatçıları küçüklüğünden beri Hâmid'i fazla abartmışlardır. Lüzumundan fazla değer vererek, O'nun kendisine sanki bir başka varlıkmış gibi bakmasına vesile olmuşlardır. Bunu N. Kemal'in Hâmid'e sık sık yazdığı mektuplarda açıkça görmek mümkündür. Öbür yandan N. Kemal'in tam zıddı bir şahıs olan Türkçü A. Vefik Paşa da Hâmid'le ilgilenmiştir. Muhtelif fikirlerin temsilciliğini yapan bu kimseler, Hâmid'i telkinlerle belli bir istikamette eğitmek, yetiştirmek istemişlerdir. Bütün bunlar, O'nun karakterinin yoğurulmasında önemli rol oynamış değişik unsurlardır. Bu değişik tesirler saikiyle Hâmid, bazı eserlerinde bir materyalist gibi maddeye âşık, bazılarında bir spritüalist veya panteist filozof gibi mütefekkir, diğer bazı eserlerinde vatansever, milletsever, ittihad-ı İslâmcı olarak karşımıza çıkar. Kafa ve ruh yapısı bilindikten sonra, sanatkâr Hâmid'in daha kolay anlaşılabileceğini umuyoruz.

ŞAİR HÂMİD

Şiirde vezin, kafiye v.b. kaideleri tanımayan bir anlayışa sahiptir. Avrupa menşeli serbest nazma aruz ve heceyi katarak bir garip tür meydana getirmiştir. O zaman gerçekten de çok garip karşılanan bu tarz şiir, aslında serbest şiirin Türkiye'deki ilk adımı idi. Hâmid divan geleneğini yıkarak, yerine fiilen yeni şekiller getiren şairdir. Böylece Tanzimat döneminin, kendisinden önceki edebiyatçılarının düşündükleri fakat yapamadıkları şeyi O yapmış oluyordu. Şinasi ile birlikte, Avrupai tarz bir yenilikle başlayan Tanzimat edebiyatı Hâmid ile zirveye ulaşıyordu.

Şiirimize geniş mânâda tabiat unsurunu katan şair Hâmid olmuştur. O'ndan önce şiirimizde tabiat birkaç klişe tasvirden ibaret bulunuyordu. Nihayet Hâmid Sahra adındaki eseriyle şiirimize uçsuz bucaksız tabiatı getirdi. Edebiyatta yenilik Tanzimatla başlayan yeniliğe bağlı olarak gelişmekteydi. Şüphesiz ki bu yenilik Batı'ya dönüktü. Ayrıca Hâmid Sahra'da J. J. Rousso gibi şehire karşı kırı, medeniyete karşı tabiatı savunur. Tabiatı yüceltir. Hugo'nun etkisiyle yazılmış, Bir Sefilenin Hasbıhali'nde de aynı savunma vardır. Ancak Hâmid tabiatı anlatırken sıfatlarla yapılan tasvirlerden ziyade mücerret olarak isimler verir.

Çemendir, bahardır, kûhsârdır, subh-u rebiidir.

Hâmid'in şiirinde tabiat, Tanrı'ya gidişin bir vasıtasıdır. Tabiatın büyüleyici güzelliği, Allah'ın varlığının delilidir. Yani Hâmid, fizikten metafiziğe giden bir yol izler.

Hâmid'in şiirinde fikir, ilk Tanzimat edebiyatçılarında olduğu gibi birinci planda değildir. Aksine duyu birinci plana çıkmıştır. Fikir ise duyudan sonra gelir.

---

(6) Prof. Ali Nihat Tarlan, **Abdülhak Hâmid**. İ. Ü. Ed. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Mezunları Yy., 1947, s. 8-9.

Ölüm, aşk, metafizik, vatan duygusu, millet sevgisi O'nun şiirinin önemli mevzularıdır. Hâmid aslında bütün eserlerinde şairdir. Şiirle nesir karışık eserlerinin dışındaki müstakil şiir kitapları ise şunlardır: Sahra, Belde, Makber, Ölü, Bunlar O'dur, Hacle, Bir Sefilenin Hasbıhali, Garam, Bâlâdan Bir Ses, Vâlidem, Tayflar Geçidi, Ruhlar, Arziler Yabancı Dostlar, İlham-ı Vatan, Yâdigâr-ı Harp.

«Benim üslûbum yoktur, esalibim vardır» diyen Hâmid kaidelere bağlı kalmaktan hep nefret etmiştir. O kendine has bir şiir anlayışına sahiptir.

«Ben kendimi şair bilmem, biraz şairâne bulurum» (7) şeklinde kendini vasıflandıran Hâmid, şiir hakkındaki fikirlerini ise şöyle ifade etmektedir:

«En güzel, en doğru şiir, bir hakikat-i müdhişenin tazyiki altında hiç bir şey söylememektir... İnsan bazı kere hatırına gelen bir hayali tanıyamaz, o kadar güzeldir! Zihninde uçuşan bir fikre yetişemez, o kadar yüksektir! Kalbine doğan bir hissi bulamaz, o kadar derindir! Bu acz ile bir feryat koparır, yahut pek karanlık birşeyler söyler, yahut hiç bir şey söyleyemez de kalemini ayağının altına alıp ezer, bunlar şiirdir.» (8)

Hâmid'in kaide tanımaz alabildiğine hür nazmı bir bakıma divan anlayışına bir karşı koyuş şeklindedir. Gramer kaidelerini de pek dikkate almayan Abdülhak Hâmid dil itibariyle de belli bir görüşün sahibi olmamıştır.

Aruzu da heceyi de kullanmıştır. Hatta kendi icadı olan aruz kalıpları bile vardır. Ancak bütün bunları bir düzen dahilinde yapmamıştır.

Netice olarak şair Hâmid, muhteva olarak şiirimize derinlikler getirmiş, yeni ufuklar açmış, zenginlikler kazandırmıştır ama sistemli bir ekolün kurucusu olamamıştır. Bazan ânî bir heyecanla fezaya fırlayan, seyyarelerde seyahatler yapan; bazan adeta yedi kat yerin dibine geçen güçlü, canlı ve coşkun bir his ve hayal âleminin sahibi Hâmid, şiir ufkumuzu genişletmede önemli bir görev ifa etmiştir.

TİYATROCULUĞU

Abdülhak Hâmid'in kırka yaklaşan eserlerinin büyük çoğunluğu tiyatro olarak kaleme alınmıştır. Ancak O, Sabr-u Sebat dışındakilerin oynamak için yazılmadığını söylüyor. İşte Hâmid'in bir başka garip tarafı... Okumak için tiyatro yazmıştır. Bugün O'nun bu kabilden yazdığı eserlere tiyatro denebilir mi bilmiyoruz. Birkaçını sayalım:

Duhter-i Hindu, Tarık, İbn-i Musa, Eşber, Finten, Tezer, Hakan, Nesteren, Sardanapal, Zeynep, Nazife, Liberte, İlhan, Turhan, Abdullahussağir. (Ayrıca basılmayan Kanunin'in Vicdan Azabı ve Cünûn-u Aşk)

Hâmid'i şair, tiyatrocu diye ayırmak aslında klasik bir ayırım tarzıdır. Bize göre şair ve tiyatrocu Hâmid hemen hemen her eserinde birbirinden ayrılmayacak şekilde karışmıştır. Ve ortaya şairâne Hamid çıkmıştır.

Hâmid'in enerjik muhayyilesinden ve keskin zekâsından şüphe etmemek gerek. Ancak O, hayatında da, eserlerinde de düzensiz ve disiplinsiz olmuştur.

Eserlerinde Shakspear'in, Hugo'nun, Corneille'in, İbsen'in tesirleri açıktır. Bunu kendisi itiraf etmiş, hangi eserini kimin tesirinde kalarak yazdığını açıklamamıştır. Ancak bu etkilenmeler birer taklit derecesinde değildir. Her edebiyatçı ve sanatçı için bir şuuraltı meselesi olan bu etkilenme işinin kendisi için de bir istisna tanımayacağını açıkça ifade edebilmiştir. Başkalarından mühim bir farkı da budur.

NETİCE

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Hâmid sanatçı olarak güçlüdür. Türk edebiyatına Batı'dan getirdiği şeyler olmuştur. Karışık fikirleri, darmadağın hayatı ve düzensiz sanatı ile de olsa özellikle şiir için yeni ufuklar keşfedebilmiştir. Fakat şunu ifade edelim ki O'nun fikir dünyası alabildiğine kritik edilebilecek durumdadır. Bazı eserleri milliliğe bir yaklaşım olarak kabul edilse bile...

(7) Abdülhak Hâmid, **Zeynep**. İst. İkdam Matbaası, 1324, s. 207.

(8) Abdülhak Hâmid, **Makber**. (Önsözden) s. 5.

Bu gelişin, gidişi var,
Bırak zulmün eşiğinde,
Çalacak her neyi varsa,
Başına çalsın.
Yoksa bir ordu zindanda.
Bu devir böyle gidemez,
Şanlı bir tarih özüyle,
Nesil uyansın.

NESİL ÖVGÜSÜ Faruk Nafiz GÜRAKAR

Sanat ve Sanayileşme

M. Akif AK

Bir akış var. Mihverinden fırlamış insanoğlunun, azgın, çılgın ve dramatik akışı bu. Hergün binlerce kafile göçüyor dünyamızdan, iltihaklar oluyor diyarlarımızdan, insan olmayan başka başka canlıların dünyalarına... Aklın, şuurun, inancın boşaltılan yerleri hayvani içgüdülerin hâkimiyetine bırakılıyor. Psiko-sosyal bakımdan toplumlar, şuurlu ve iradeli hareketler yerine, mihaniki davranışlar içinde yaşayışlarını sürdürüyorlar.

Günümüz insanının mekanik şartlar içinde devam eden hayatını seyredin. Yeryüzünü bir uçtan öbür uca kaplayan makina gürültülerine kulak verin. Gördükleriniz ve duyduklarınız, duyu organlarınızla beyindeki merkezleri arasında cereyan eden bir biyolojik alışverişten başka olmayacaktır. Öte yandan insan ruhunun makina dişlileri arasından yükselen çığlığını duyacak; bir başka tarafta ise estetiğin, sanatın ve bunlara bağlı değerlerin ölüme yüz tutmuş zavallı varlıklarını göreceksiniz.

İnsanoğlu estetik duygusunu yitiriyor mu yoksa? İnsanlığın varlık problemi olan bu soruya şimdiden kesin bir cevap verilemez. Ama olaylar bize böyle bir soru sorduracak şartları hazırlamış bulunuyor. Zaten böyle bir sorunun karşılığı zamanda saklıdır. Fakat şu kadarını biliyoruz ki, kulaklardan, gözlerden ruha giden yollar, kanallar kapanıyor. Beş duyu yalnız bedene hizmet eden bir şekle büründürülmeye çalışılıyor. Buna rağ-

men insanlıkta direnen insanlar yok değil. Vardır elbet, insanı sefaletlerin en sefilinden kurtarıp, ona yaratıkların en üstünü olma vasfını kazandırmak için didinenler. Kendi toplumunu ve gerçek anlamda tüm insanlığı kurtarma gibi kutlu bir yolda ışık saçan çerağlara kendilerini criterek yakıt olanlar vardır elbet. Bizim bakımımızdan daha mahalli olan bu vakıayı şimdilik incelemekten vazgeçip, gözlerimizi Batı'ya çevirelim. Şu cinnetler, intiharlar ülkesine. Bilinmedik sonlara doğru sürüklenen insanlık katarının lokomotifi hep Batı olagelmiştir çünkü. Ruhun ve ruha bağlı bütün varlıkların idam kararları Batı'da verilmiştir çünkü.

18. asırdan itibaren Batı'da yeni bir devir açılır. Bu yüzyıl, şarkın cihan ölçüsündeki üstünlüğünün Batı'ya geçmesi bakımından, bütün dünyayı yakından ilgilendiren olaylarla doludur. Avrupa'da yapılan değişiklikler, çeşitli şekillerde ve derecelerde diğer toplumları da etki altına almaktadır. Batı kültürü, artık bir donma vetiresine giren Osmanlı kültürüne tefevvuk etmiştir.

Hâkim Batı kültürünün normları, politika, ekonomi ve nihayet estetik alanlarda beynelmilel bir karaktere bürünecek ve biz yüzyıllar boyu Avrupa'da ve dünyada cereyan eden sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik her olayda bu hâkim kültürün izlerine rastlayacağız.

Bu yüzyıl ile birlikte güçlenen pozitivist ve materyalist felsefe Avrupa kültürünün önceki kaynaklarını da kendisine benzeterek bu kültür yapısına bir başka veçhe kazandırıyordu. Batı'nın günümüzü de içine alan bu dönemine laik-hümanist kültürün hâkimiyet dönemi olarak bakabiliriz. Aynı devirlerde gelişen ilim ve teknoloji ise Batı medeniyetini şekillendiren unsurlardan biri olarak, Avrupa'nın yayılmasına dinamizm getirdi. Böylelikle Avrupa'da kurulan sanayi imparatorluğu, bir başka deyimle makina diktatörlüğü dünyaya dal budak saldı. Ve Avrupa kültürünün hâkimiyet vasıtası oldu.

Batı'daki bu önemli değişikliğin, bu yazımızı ilgilendiren tarafı, bir kültür fenomeni olan sanatın kültür değişmesine bağlı olarak değişime uğraması olayıdır.

Güzel sanatların bütün dallarında, bu cümleden olarak plâstik ve fonetik sanatlarda bu değişim bütün unsurlarıyla gözlenebilir. Batı'nın etki sınırları içindeki diğer dünya toplumları da, bu değişimin az yahut çok tesirinden kurtulamıyorlardı. Yirminci yüzyılın son yarısında bulunduğumuz şu yıllarda, ilim ve tekniğin ürünü olan sanayileşme sayesinde, pragmatizmin en aşırı biçimini hayat felsefesi edinen Avrupa'da estetik, bir başka mânâ kazanmış bulunuyor.

Laik-hümanist Prometeus'cu kültür, insan varlığını tetkikte yeni bir bakış getirmiştir. Tek boyutlu insan modelinde birleşen Batılı düşünürler, Avrupa insanını sadece maddesi için var olan sürüler haline soktular. İnsan varlığının dinamiği olan ruh dünyasına yok nazariyle bakılıyordu. Descartes'ın, Comte'nin hayat anlayışları, Marx ve Marcus ile zafere kavuşuyordu. Batı'da ve Batı'ya bağımlı ülkelerde sanat, bu anlayışın fonksiyonlarına bağlı kalmak mecburiyetinde idi.

Alexis Carrel boş yere çığlık çığlık feryatlar koparacaktı, «ahlâk, estetik ve diğer fonksiyonların incelenmesi, matematik, fizik ve kimya'dan daha az mühim değildir» diye. Sonra da Batı insanına müphem kurtuluş reçeteleri sunacaktı:

«Teknoloji, insanı bilim anlayışına göre değil, pek soyut ve yanlış bir takım kavramlara göre oluşturmuştur. Rönesanstan beri aynı hatayı tekrarlıyoruz. Zihnimiz ve ruhumuz bomboş. Halbuki bilimin amacı insanın maddi ve manevi üstünlüğü olmalıdır. Duygularımıza da termodinamik kadar önem vermeliyiz.»

Zavallı Carrel! Hastalığı teşhis edip çare bulamayan biçare doktor.

«Descartes'ı da reddedeceğiz. Zihin, madde içinde eski yerini yeniden alacaktır. Ruh bedenden ayrılmayacaktır. Fizyolojik belirtiler gibi zihni ve ruhi belirtileri de kavrayacağız.»

Bu çağrılar makina gürültülerinin ve Batı insanının gem vurulmaz hale gelmiş

bedeni ihtiraslarının dalgaları arasında kaybolup giderken, maddenin de diktası devam edip gidecekti.

Şimdi sanayi ve teknoloji, huysuz keçiler gibi sanatı yemektedir. Bu sebepten sanayileşme insan ruhunun yaşaması gibi dev bir problem doğurmuştur. Ruhu besleyecek, geliştirecek hiç bir tedbir araştırılmıyor. İnsan, gündelik hayatında bir zevk ve menfaat ekonomisi sonucunda, Pavlov'un deneylerine benzer bir şekilde şartlandırılırken, akıp giden mekanik hayatın bir uzvu ve parçası yapılmaktadır.

Sanat, fonksiyonlarını ruha bağlı olarak icra eder. Bir sanat eseri insanın ruhunda ve şuurunun derinliklerinde, kıpırdanmalar, dalgalanmalar, med ve cezirler hasıl edemiyorsa, onun sanat eseri olup olmadığı tartışılabilir bir konudur. Bugün materyalist muhtevalı eserlerin, insana azap veren kupkuru bir takırtı oluşu, ruhi yapıya değer vermeyişindendir. Meselâ Marxist edebiyatı baştan sona okuyun, ruhi yapınızı ve estetik duygularınızı ilgilendiren en ufak bir motife raslamanız mümkün değildir. Bu bir tarafa, zaten Marxist felsefenin sanat teorisi de pek bulanık ve müphem bir şeydir. Marx'ın bütün eserlerinde sanat mevzuunda sistemli bir bilgiye raslanamaz. Sanatın bütün çeşitlerinde Marxizmin aradığı öz, sınıf şuurudur. 'Kahrolsun sanat, yaşasın sanat' sloganı ile, Marxizm dışı bütün sanatlar kahrolsun, sadece Marxist sanat yaşasın inancına saplanılmıştır.

Dokusu madde olan günümüz Avrupa sanatında da estetiğin ancak cesedine raslıyoruz. Şiirde, resimde, mimaride sanatı oluşturan felsefe materyalizmdir. Materyalizmin emrinde gelişen sanayileşme ise, maddi hayatı refah yönünden en üst düzeye çıkarmayı amaç edinmiştir.

Bina inşaat ve dekorasyonlarında, halı, kilim, kumaş dokuma işlerinde insanın ruhi duygularını ayaklandıracak şeyler yok. Ruhu karartan, zihni yapıyı uyuşturan bir lüks ve konfor, teknolojinin belli başlı hedefleri olmuştur.

Avrupa'nın tesiri nisbetinde uğradığımız değişiklikler, ne yazık ki bizde de ruhsuz, kalitesiz, maddi ölçülerin dar çerçevesi içinde zevksiz bir sanat oluşturmaya başlamıştır. İç dünyayı zenginleştiren, insanı kendi içinde derinleşmeye, derinleştikçe büyümeye, yücelmeye davet eden bir sanattan neredeyse, söz etmek imkân dışına çıkacak.

Bırakın İstanbul'da, ruhi ilticalarımıza sığınak olan narin minarelerin, nazenin kubbelerin içimize korku ve azap veren on-on beş katlı taş yığınları arasında kayboluşunu. Bırakın eski Türk evinin ruhi temaşa ile derûni zenginliği arttıran güzelim yapılarını, bahçelerini sadece resimlerde görmek nasipsizliğine uğratılışımızı. Sınıf çatışmasının yansımasını ihtiva eden eserlerde estetiğin ve sanatın birer Marxist şuur teşekkülünde malzeme olarak kullanılmasını da hesaba katmayın. Egsoz gürültülerini andıran şiirleri de bir kenara bırakın. İşittiğiniz zaman kendinizi bir fabrikanın bıçkı atelyesinde zannedeceğiniz müziği de hesaba katmayın.

Anadolu'ya gidin. Çıkın bir dağa veya inin bir ovaya. Otlaklarda sürü otlatan çobanlar arayın. Mutlaka biraz sonra yanınızdan elinde çantalı radyosuyla pop dinleyen bir çoban geçecektir. Nerde bu çobanın kavalı diye döğünebildiğiniz kadar döğünün... Bir köye gidin. Evlerde terkedilmiş halı, kilim, çul tezgâhlarını içiniz yanarak görün. Şayet odun niyetine yakılmamışlarsa. Çeyizini kendi hazırlayan, başörtüsünün kenarlarına boncuk işleyen, pencere perdelerine nakış yapan, sofra bezinden, yatak örtülerine kadar hepsine ince ve samimi zevklerini aktaran gelinlik kızları boşuna aramayın. Kasabaya fabrika mamulü çeyizlikler almaya gitmişlerdir. Kalbinde en ufak bir ürperme hissedenler, toplumdaki bu değişime lâkayt kalamazlar. Avrupa'yı kılavuz edinmekte devam ettikçe, toplumumuza nasıl bir feci son hazırladığımızı artık görmeliyiz.

İnsanlık Marcus'un Tek Boyutlu İnsanı olduğu zaman, dünya da pek büyük bir hara olacaktır, sanayileşmenin aracılığı ile...

İnsanlık estetik duygularını yitiriyor mu yoksa?

ÇAĞRI — A. T.

DURUM

Bir saplanış sanki göğün derinliğine
Dudaklarda bir anlamlı kıpırtı
Dorukta bir silüet
Karanlığı mı emiyor iplik gibi
Yoksa yücelerden bir şey mi devşiriyor
Tepeyi tutan ordular gibi
Şafakla gelen aydınlık
Ve o son emri veren kumandan
Bir ibadet huşuu seziliyor nur yağmurunda
Nöbetteki er midir?
Yoksa bir akşam vakti çöken
Zifiri karanlığın üstüne
Şafak aydınlığını yürüten bir haber midir?

Bin yıllık tarihimin horlanan mirasını
Al gömlekli şehidin tutulmamış yasını
Ondan çağa emanet kurşunun dâvâsını
Ve bugün hor görülen ninemin duasını
Koruyan
Tutan
Yürüten
Aminleyen
Alaydan bir kutlu sefer midir?
Bir şafak sancısı içinde...

BİRİKİM

Doruklararası mesaj var dudaklarla iletilen
Bir sabah salâsı gibi
Dumanlar yükseliyor
Bir savaş hazırlığı seziliyor
Az sonra bir akın başlayacak
Karanlıklar kın gibi
Güneş de kında kılınç
Doruklararası hınç
Birikecek, birikecek ve inecek yakın gibi
Yakın gibi görüyorum
Bir aydınlık istilâsı...

ÇAĞRI

Hey, heey, heeey!
Doruktaki adam
Külünü çukura at.
En yüksek başları kopart
Karanlığın gücünü koruyan
Şan, şöhret, mevki ve şatafat
Kır, dök, yak bütün bunları
Külünü çukura at.
Millete dokunmaz şanlı savletin
Öksüzlere, yetimlere dokunmaz
Sırtı yağır hamallara dokunmaz
Nasır nasır işçilere
Toprak toprak köylülere
Fakirlere, yurtsuzlara
Bir benliği diri tutan ölülere
Dokunmaz
Milletim kurtulur böyle.

SOLJENİTSİN OLAYI

M. Ali TAŞÇI

Kurtlu meyve masalı. Ağaca bakarsınız, güzel bir meyvesi görünür. Parlak renkli, güzel. Ama aldanmayın ona. İçi kurtlarla doludur. Çekirdeğinden kabuğuna kadar; meyve büyüdükçe, iç damarları meyveyi dolgunlaştırmak, olgunlaştırmak, büyütmek istedikçe kurtlar kemirmiş ve her taraf bin bir kanal haline gelmiştir. Bu meyve ilmen hayatiyetini kaybetmiştir. Lâkin aktüel olarak varlığını devam ettirdiğinden görenler, bu yalan canlılık tezahüründen aldanmaktadırlar.

Zamanımızın kurtlu meyvelerinden biri de Rusya'dır. Son zamanlarda yayınlanan bir kitap, bu kurtlu meyvenin iç âlemini, dünya kamuoyunun önüne atıverdi.

Bildiğiniz gibi bu kitabın ismi 'GULAG Takımadaları', yazar da Soljenitsin'dir. Soljenitsin, 11 aralık 1918, Kislowodsk, Kafkas doğumludur. Babasının ölümünden sonra, sekreter olan annesi ile yaşamış ve yüksek matematik tahsili yapmıştır. 1941'de orduya katılan Soljenitsin, İkinci Büyük Harp'de topçu yüzbaşısı olarak vazife görmüştür. 1945 yılında, arkadaşına yazdığı bir mektubunda, Stalin'in isminden bile bahsetmeden Lenin'e sırt çevirdiğini, Napolyon ve Sezarla kıyaslanacak biri olmadığını yazmasından dolayı tutuklanmış, hiç mahkeme edilmeden sekiz sene Sibirya içlerindeki Karaganda'da bir çalışma kampına gönderilmiştir. Bir müddet sonra Moskova yakınlarında bir hapishaneye oradan da Kazakistan'da Ekibastus kampına sürülmüştür. Bu kamplarda taş kırmadan tutun da her türlü işte çalıştırılan Soljenitsin, Ekibastus kampında duvarcılık yapmıştır. 5 Mart 1953'de, Stalin'in ölümünden bir yıl sonra serbest bırakılmıştır. Göz hapsinde olarak Kok-Terek Köyü'nde matematik öğretmenliği vazifesi verilmiştir. Bu köyde üç yıl ikamete mecbur tutulmuşsa da Ekibastus'ta iken bağırsak ameliyatı geçirdiğinden 1953'de tekrar ölüm derecesinde hastalanmıştır.

Kruşçef'in rejimi kuvvetlendirmek amacıyle, Komünizmin bütün buhran ve tezatlarını, insan yapısıyla zıt gelen yönlerini Stalin'e yükleyerek -çarlık devrinde bir sonra başa geçen prensin bir evvelkini kötüleme si gibi- geliştirdiği anti-stalin harekâtı sırasında, Aleksandr İwardowski adlı bir yazarın tavassutuyla Kruşçef'e takdim edilmiştir. Bunun üzerine 'İwan Denissowitsch'in Hayatında Bir Gün' adlı eserinin yayınlanmasına müsaade edilmiş, lâkin 1962'de basılan bu kitap, 1964'de Kruşçef'in düşü şünden sonra toplattırılmış kütüphanelerden kaldırılmıştır.

Soljenitsin, sekiz sene kamp cezasına çarptırıldığında istediği şey, Birinci Büyük Savaş'ın romanını yazmaktı. Müsveddelerine, fotoğraflarına ve belgelerine el konulduğu için yazamamıştır. Diğer eserleri: 'Kanserliler Koğuşu', 'Galiplerin Banketi', 'Cehennemin İlk Çemberi' ve iki piyesinin oynanması yasaklanmış, bir senaryosu sansürde tutuklanmıştır.

1969 yılında Sovyet Yazarları Birliğinden çıkarılan Soljenitsin, 1970'de Nobel Ödülünü kazanmış ve ismi dünyaya yayılmıştır. Nihayet yıl 1973, ay ağustos olmuştur. Rus Gizli Polisi KGB, Soljenitsin'in dostu jelisaweta Woronjanskaja'yı beş gündür sorguya çekmektedir. İstedikleri, isminin 'Archipel GULAG' olduğunu bildikleri Soljenitsin'in yeni romanının müsveddelerinin yerini öğrenmektir. Sorgulara dayanamayan ve sinir krizleri geçiren kadın, en sonunda kitabın

YOKSUL

Mehmet BAYALAN

Ceketi lime lime gözleri kan çanağı,
Bir adam görüyorum köşebaşında bitkin,
Sarmış gibi çepçevre onu kader yumağı,
Sarmış gibi çepçevre gözlerini kan ve kin.

Kaldırmış ceketinin yırtık yakalarını,
Ellerini bağlamış koltukların altına,
Tarıyor ürkek ürkek şehrin sokaklarını,
Küsüyor sessiz sessiz gülmeyecek bahtına.

Anlamak mümkün değil çıkan mırıltıları,
Mânâ vermek biraz zor kuşkulu bakışlara,
Kanlı gözlerindeki masum pırıltıları,
Şahittir haksızlığa karşı yakarışlara.

yerini söylemek mecburiyetinde kalmış, evine döndükten sonra intihar etmiştir. Bu soruşturma ve tahkikat devam etmiş, Soljenitsin'in arkadaşlarının evleri teker teker aranmış, bazıları tevkif edilmiştir. Yardımcısı Gabriel Sperfin KGB hücrelerinde kaybolmuştur. Tehlikenin etrafında hava gibi olması, ölümün her an tebessüm etmesiyle tedirgin olan Soljenitsin, Batılı gazeticilere geçtiğimiz ağustos sonunda: «Eğer birdenbire ölecek olursam, Güvenlik Teşkilâtı tarafından öldürüldüğümden emin olabilirsiniz.» diye açıklamada bulunmuştur. En sonunda vatandaşlık hakları elinden alınan Soljenitsin, Frankfurt'a gönderilmiş, oradan da Zürih'e geçmiştir.

Nedir bu olanlar? Soljenitsin olayı ne ilk, ne de sondur. Soljenitsin'in tabiriyle: «Bizimle olmayan bize karşı demektir,' ortadan kalkmaya da mahkûmdur.» umumi prensibiyle hareket eden komünizm, Rus'yada bugün yüzlerce yazara, on binlerce aydına ve milyonlarca halka işkencelerin en vahşisini, hayalleri durduranını, barbarca hem de dünya kamuoyunda insan haklarının savunuculuğunu kimseye kaptırmayarak, yapmaktadır.

Tevkifler, tutuklamalar, sürgünler, işkenceler sadece bugünün işi değil. Mahiyeti icabı bunlar, 1917 kasımının son günlerinde yani komünizmin ilk günlerinde başlar, hâlâ devam etmektedir. Kurtlu meyve aktüel olarak hayat safhasından çekilinceye kadar da devam edecektir. Fakat aldananlar, aldatılanlar var. Propaganda ve komünizmin imkânlarıyla kendilerine gerçeğin ters yüz olarak gösterildiği insanlar var. Bunlar, Türkiye'mizde, Rusya'da, bütün insanlıkta.

Ceza kampları ülkesi kuzey komşumuzda fikir tek renkli: Kıpkızıl.. Korkusunun, hayalleri titrettiği kelime: Sorgu. Ölümün eşit kardeşi kelime: Tutuklandı.

«Zihinlerde kalan şunlardır: geceyarısı tiz bir çığlık gibi çalınan kapı zili, ya da kapının kabaca yumruklanması, komandoların çizmelerinin çamurunu bile temizlemeden lâübali bir şekilde kapıları kırar gibi içeri girmeleri ve arkanıza gizlenen çekingen tavırlı şahitlerdir. Gulag Takımadalarından annelerdir, babalardır, oğullardır, eşlerdir... Tabii tutuklanmadan önce Komünist Partisi'-

nin bir mevkiinde iseniz, dolayısıyle eviniz ve aileniz varsa...

Tutuklananlar, bir buçuk iki yıl gibi zamanda sayıları 15 milyonu bulan ve Gulag Takımadalarının Tundra ve Tayga'da olanlarına sürülen mujikler (Rus köylüleri) olduğu gibi «Prokadetti» ismiyle tanınanlardır da. «Prokadett» kelimesi neyi ifade ediyor? Monarşi ya da sosyalizm taraftarı değildi bu kişiler. Bütün akademi çevresi, Üniversiteler, sanatkârlar, yazarlar ve mühendisler bu sınıfa dahildir. Birkaç ilâhiyetçi ve sosyalizm nazariyatçısının dışında kültür çevrelerinin yüzde sekseni Prokadett grubuna girdiyordu.» (Gulag takımadalarından)

«Böylelikle göz altına alınmış tutuklanan insanların sayısı gittikçe artmış ve sıra nihayet basit ve sade inanışları olan vatandaşlara gelmişti.»

«Tutuklamalarda öne sürülen gerekçe ise şuydu: Bu insanlar inançları için değil de, bunu açığa vurdukları ve çocuklarını da kendileri gibi yetiştirme yolunda hareket ettiklerinden dolayı suçlu sayılırlardı. Tanja Çodkeviç bunu şu mısralarla dile getirmişti:

«Dopdolu bir özgürlük içinde dua edebilirsin; lâkin... Seni yalnız tanrı işitir.»

«Bu şiir yüzünden Çodkeviç on yıl cezalandırıldı.» (Gulag Takımadalarından).

«Sabah evinden çıkan bir kimse ailesine veda ediyordu, çünkü akşama dönüp dönmeyeceği belli değildi.»

«...kısacası her yerde rastlayabileceğiniz kişiler alıp götürebilirlerdi sizi.» (Gulag Takımadalarından)

Gulag Takımadaları her tarafı sarmış, GPU'nun hücreleri dolup taşmış, bir kişilik yere on sekiz kişi üstelik kadın erkek beraber doldurulmuş, tuvalete varıncaya kadar bütün ihtiyaçları birarada gördürmüşlerdir.» «Böyle önemsiz şeylerle kim meşgul olacaktı?»

Böyle böyle sayıları Yunanistan gibi bir devleti aşan ve hiç bir zaman 12 milyonun altına düşmemiş olan dev bir kitle teşekkül oluyordu. Bunların katlini, yok edilmesini daha çok Çeka ve Mavi Şeritliler (Kinistler) yapıyordu. Üstelik: «Yöneticiler değerli kişileri hapishanelerde süründürüyorlar ve böylelikle yaşama fırsatı bulamamış bir kültür de tarihe karışıyordu.» (Gulag Takımadalarından)

Bütün bu olanlar dünya kamuoyundan saklanmak istendiği gibi Rus halkından da saklanır. Bunda başarılı bile olunur. «Bizler mutlu ya da mutsuz, çitlerin yanısıra yürür, çürümüş tahta çitlerin, kerpiç duvarların ve demir parmaklıkların yanısıra ilerlerken bunların arkasında neler olduğunu aklımıza bile getirmezdik.

Tuğla ve beton yığınlarının ardında neler vardı, neler olup bitiyordu? Düşünmedik bile. Fakat bütün bunların ardında GULAG kamplarının toprakları bulunuyordu, hemen iki metre ötemizde.»

«Biz kendimiz bir insanı yaralarken kemirmeye istersek onun yanında vatanı bırakın, insanlıktan nasıl bahsedebiliriz.» (Gulag Takımadalarından)

Evet, Rusya'da 1917'den beri insanlık kaybolmuştur. Komünizm en büyük yalancı, en büyük dalaverecı, en büyük aldatıcı ve en vahşi vampirdir. En büyük şeflerinden en küçük sorgu hakimine kadar bürokrat şefler, doymak bilmeyen iştihası ile adam yiyen bir ejderhanın başları gibidirler. O canavarın gözünde insanlığın, ailenin, mülkün, verilmiş sözün, samimiyetin, sevginin, fikrin, aydının, yazarın ve sanatkârın değeri sıfırdır. Yok edilmesi lâzım gelen sıfır. Bu kindarlığın, bu canavarlığın tek hakim hususiyeti yalan ve istismardır. Komünizmde öksürme gibi bir hakka ve mevkie sahip herkesin baş karakteridir yalancılık, fikir düşmanlığı, yazar, sanatkâr düşmanlığı. Lenin'in Lügatinde aydın ve sanatkâr «Parazit»tir, «Çürümüş Liberal»dir, «Sahte sofu»dur, «pislik»tir. Yok edilmelidir. Diğer taraftan Lev Davidoviç'in «La revolution trahie» kitabında komünizmin kurucularından Troçki'nin şu sözleri vardır. Bilindiği gibi bu sözler Lenin'in aynı mevkide söylediği sözlerinin taklidinden başka birşey değildir.

«Kişisel ilişkiler, bilim ve sanat, hiç bir zora koşulmayacak, bir plâna uymaya zorlanmayacak! Ortaya çıkacak eserin ne dereceye kadar toplumsal ya da bireysel olacağı, yaratıcıların tamamiyle kendilerine bırakılacak!»

Aynı kitabın biraz ileri sayfalarında da şu satırlar yer almaktadır: «Sovyet sanat hayatının çilekeş bir alın yazısından farkı yok, baştan ayağa kurban. Pravda'da biçimciliğe karşı yarı buyruk, yarı inceleme bir yazı mı yayınlanıyor, yazarlar, ressamlar, rejisörler hatta opera şarkıcıları arasında bir «nedamet» salgını alıp yürüyor; hepsi yine de ne olur ne olmaz diye biçimciliğin ne olduğunu belirlemekten dikkatle kaçınarak, geçmiş hatalarını yermeye koyuluyorlar. İş o hale geliyor ki, yetkililer bu sefer de bu dövünme salgınını durdurmak için yeni bir buyruk çıkarmak zorunda kalıyorlar. Stalin söz arasında Mayakovski'den överek söz etti diye, bir bakıyorsun birkaç hafta içinde edebi yargılar alt üst olmuş, okul kitapları değiştirilmiş, sokaklara yeni adlar verilmiş, anıtlar dikilmiş! Bir operadan kodamanların hoşlanma derecesi, besteciler için yeni bir buyruk yerine geçiyor. Genç Komünistler Örgütü'nün sekreteri, bir edebiyat toplantısında «Stalin yoldaş'ın işaretleri hepimiz için yasa hükmündedir» diyebiliyor»

İşte böyle insanlık, fikir, sanatkâr ve hürriyet şampiyonlarının ülkesinde insanlığın fikrin, sanatkârın ve hürriyetin hali. Her şey varsa komünizmin içinde, yoksa yok. Gerçekle komünizmi özdeşleştirmeye çalışıyorlar. Lâkin ne mümkün, tuttukları her uç kopuyor ellerinden ve hakikatler dökülüyor. Hakikatler gözleri taassupla kararanların bile ayaklarına dolaşıyor. Ezemiyorlar onları. Mecburen sınır dışı ediyorlar. Birinin peşinden ikincisine yani Soljenitsin'den sonra Vladimir Maksimov'a da çıkış izni veriliyor. Bu metod Rusya için geçici faydası olan bir metod ama bütün aydın ve sanatkârları ve halkı sınır dışı da edemez ya! Hem edilmeye kalkışılsa hakikat dostları, mazlûmlar, her şeylerini kaybettikleri bu noktada kazandıkları en güçlü potansiyelleriyle karşı çıkıyorlar, protesto ediyorlar. Nitekim Soljenitsin'in tevkif haberinin duyulması üzerine ilk gün Moskova'da Soljenitsin'in evinde toplanan Rus aydınları olayı şiddetle protesto etmişlerdir. Rus nükleer fizik uzmanı Andrei Saharov, «Rus makamları, dünya halkoyunun yüzüne tükürdü» diyerek hükûmetin tutumunu yermiştir.

Bu olay komünizmle, ilim ve sanatın nasıl çatıştığını ve komünizmin ilim ve sanatın nasıl can düşmanı olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu olaya, çeşitli yazar, politikacı ve hükümet yetkililerinin protestolarını, bazı çevrelerin Moskova ile kültürel ve siyasi bağların kesilmesi çağrılarını eklersek, komünizmin insanlıkla çatışışını da tekrar görmüş oluruz.

Evet bugün Rusya'da, komünizmi benimseyenlerin bildirileri, broşürleri, kitapları elden ele, kaçak ve gizli olarak, müsvedde, teksir ve basılmış şekilde dolaşmaktadır. Yine bunlar Batıya böyle bir gizlilik ve güçlükle geçirilmektedir. Bunu büyük nisbette anti-komünist hüviyetli «Samizdat»ın yaptığı söyleniyor. Soljenitsin'in ve Amalrik'in eserlerinin bu kanalla Batıya aktarıldığı tahmin ediliyor. İşte böyle Rusya'da sanatın, sanatkârın çilesi, alın yazısı.

Sovyet ceza kampları İdare Merkezinin binlerce kampında, Soljenitsin'in tabiriyle Gulag Takımadalarında, 12 milyondan hiç bir zaman aşağı düşmemiş olan ve bunlara ekleyeceğimiz hapishane ve hücrelerdeki milyonlarca mazlûmun kıyımında neden susulmaktadır?.. Dünya bu yaralı uzvuna, milletimiz yaralı kardeşlerine el uzatmadan, ses vermeden onlar kükreyecekler, bu suskunluklarına son verecekler, kurtlu meyveyi düşürecekler. Ama bu durumda insanlık barbarlığa göz yumduğu için ne dereceye düşecektir, tahayyül edebiliyor muyuz?..

«Ben ise tamamen başka bir sebep yüzünden susuyordum, susmamın sebebi bambaşkaydı.

«Benim için, yürüyen merdivenlere doluşmuş olan Moskovalıların sayısı çok azdı... Evet çok azl. Burada sadece 200, en fazla 400 kişi bağrışımı işitebilirdi. Ya iki yüz milyon insan ne olacaktı?. Bu insanlar beni duyabilirler miydi?. Fakat içimde öyle bir his vardı ki, sanki günün birinde bu iki yüz milyona sesimi duyurabilecek, seslenebilecektim.» (Gulak Takımadalarından)

Kurtlu meyve düşmek üzeredir.

Baht yıldızı doğmakta, baht rüzgârının kokusu gelmektedir.

GÜNÜN İÇİNDEN

Yakup SEZER

Bir sahil kahvehanesi. Parazitli pik sesleri, uğultu, caddeden kahvehaneye zanan klâkson sesleri ve gürültüye aldı madan, saatlerdir tartışan bir grubun, rafı dolu masası.

Konu binbir. Tarihin derinliklerinde geleceğin meçhulüne, hayali zaman mak nasının, akla durgunluk veren hızıyla ç çiliyor. Tartışma genellikle iki kişi ar sında. Biri, arkadaşlarının Nietzsche' benzettikleri çiçeği burnunda bir avukat diğeri, orta yaşlı bir mütercim.

HİÇ

Nietzsche'ye benzetilen avukat, lâf rasında çıtlatıyor :

— Bakalım, Nietzsche'ye ne diyece siniz?...

— Nietzsche, Nietzsche'ydi. Ben, N etzsche olmak istemem.

— ?!

— Yani, o bozguncuydu. Bozgunc olacağına, Nietzsche değil, «hiç» olmalı

Nietzsche'nin, (Niçe) okunduğunu b lenler, mütercimin «hiç»ine bıyıkaltı g lümsüyorlar.

ÇÖL RÜZGÂRI

Tartışma devam ediyor. Arada bir l fa karışanlardan biri, damdan düşer gi atılıyor. Milliyetçiliği ile tanınan müte cimin önündeki kitapları kastederek:

— Canım, bırak artık bunları...

— Okudun mu?

— Ne hacet, bir iki cümlesine bakıve dim şimdi... Başından belli bunlar.

— Bir paragraf dinler misin, okuy yum.

Okuyor.

— Doğru değil mi?

— Evet, fakat...

— Ne, fakat. Doğruya doğru. Her h şeri ürünün hatası olamaz mı? Dallara b daklara bakmamalı, ilke önemli. İlke karşı mısın, değil misin, mesele bu!

— Ne münasebet!

— O halde, çöl rüzgârı olup kum kı dırma..

Konuyu dağıtan bu zamansızı, çiçe burnunda avukat, gözleri garip bir ışık parıldarken, diniliyor. Müstehzi.

Çağın İnsanı

Saadete el vermek istedim;
Heyhât; elim yoktu ki.
Kalbime gül dermek istedim;
Heyhât; kalbim yoktu ki...

Hilâl YILDIRIM

LÂHANA

Çaylar, karbonatın buruk tadına aldırmadan yudumlanıyor. Mesleğinin geçer akçe demagoji kalkanını eline alan avukat, hızlanmış ve hırslanmış.

— Bırakalım, rica ederim artık bu inançları, bu düşünceyi, bırakalım! Köpekler meşgul olsun artıklarla, geride kalanlarla...

Etrafa, büyük zarı atan galip edamıyla gülücükler dağıtan avukat, sigarasından bir nefes çekiyor. Lâfa devam niyetinde. Fakat diğeri atılıyor.

— Temsilen... Ben lâhana severim. Siz sevmezsiniz; fakat nasıl benim lâhana sevgime karşı çıkar, «tüküreyim o lâhanaya» dersiniz. Hem de benim bu hususiyetimi bilen bir toplumda. Yalnız olsak haydi, sizin fikriniz o, bu da benim... Ama şimdi, ben size cevap vermezsem, ikiyüzlü olmayacak mıyım, şahsiyetsiz olmayacak mıyım? Nedir bu davranışınızın adı?

— Yok efendim, fikir ayrı, şahsiyet ayrı. Şahsiyet kastetmiyorum.

— Olurmuymuş hiç o. Fikir ayrı, şahsiyet ayrı, lâhana sevgisi ayrı, lâhana ayrı. Bence ikisi bütünleşmiştir Avukat... bey! Biri olmadan diğeri olmaz.

Konu, uzunca boylu, umursamaz tavırlı garsonun, «abiler taze çaylar geldi» takdimiyle inkıtaa uğruyor.

HAKEM

Sonra devam ediyor avukat:

— Efendim, özür dilerim, fakat bu çağda o fikir. Beni düşündüren bu, bu yüzyılda, çok rica ederim.

— Peki, sizin fikriniz bu diyelim, ama Türkiye için doğruluğunu kim tâyin edecek, hakem kim olacak?

— Hakem?

— Gayet tabii hakem. Bence hakem millettir. Ona sormak, anlatmak önce, bana değil. Fikrinden kuşkulanmıyan ona döner, ona sorar... Açıkça, bakmalısınız çoğunluğun temayülüne. Tıpkı bana sorduğunuz gibi, hiç bir kılıfa geçirmeden sormalısınız fikrinizi... Ben sonuca razıyım.

— Millet dediğiniz de canım; bilmiyor muyuz, nereden bilecekler bu işleri... Köydeki anam-babam'dan bilirim.

MEDENİYET

Tartışma sürmektedir; tartışma sürdükçe de, yorulan dimağ yükünün bir kısmını sinirlere yüklemekte, gerilim artmaktadır. Avukatın kafasına çakılmış demagoji tezgâhına o fikir, o düşünce, o inanç, takılmıştır. İlâ o. Bir müddet sonra bunalmıştır.

— Yok yok! Ne imiş, o karanlık kanunlar, o karanlık düşünce, 14 asır içinde medeniyetler inşa etmiş. Etse ne olacak, karanlık kanunların, karanlık medeniyeti...

— Sinirlenmeyin Avukat... bey. Gerçi pek sık görüşmüyoruz ama, sizin hukuk kitaplarınıza bir bakıverin, o karanlık kanunlarla tarihe imza atan bu medeniyetin yanına eklenecek kaç medeniyet var. Türkçesi, bilinen insanlık tarihinde medeniyet kaç tane. Nicelik yönünden tabii, nitelik; o zaten sizi alâkadar etmiyor. Sonra konuşalım.

— Ne demek istiyorsunuz?

— Anlamadınız mı?

Etraftan dinliyenler konuşmanın kısır bir çerçeveye girmekte olduğunu fark etmişlerdir. Bu kabil konuşmalarda çokça bulunmanın verdiği tecrübeyle atılırlar. Hava yumuşar. Mütercim, avukatın bütün ısrarlarına rağmen, hesabı öder, ayrılır.

Saatlarca süren tartışmayı izleyenler ve avukat, kahvehanenin iç âlemine dalıp giderler, tartışmanın yorgunluğunu atmak için olsa gerek.

GÜNE HASRET

Bu kentte gereği yoktu
Büyücünün.
Düşlerimiz sabah aydınlığı gibiydi
Seher vakitlerinde yıkanırdı
İçimiz
Büyü pası tutmazdı.
Ak sayfalarda gezinirdi
Gözlerimiz
Büyü tutmazdı içimiz.
Ellerimiz kılıç tutardı
Büyü tutmazdı içimiz.
Ölümsüzlüğe doludizgindik
Büyü tutmazdı içimiz.
Bahtımız
Çoban yıldızınca parlaktı
Gereği yoktu bu kentte büyücünün.
Gereği yoktu
Kanlı elleri beynimizde.

Hey öncüler
Öncüler
Çıkarın kara giysilerinizi
Kesilsin artık çiğneyip geçişiniz
Aldanmış ayaklarınızla.
Biliyorum
Siyon Dağı'nın tütsüsü vurmuş
Başınızı.
Biliyorum
Tutsak düştünüz
Kahpe büyücünün gözlerinde.
Biliyorum
Alkol duvarlarına çizilmişsiniz
Bu kentin fuhuş mimarlarınca...
Hey öncüler
Öncüler
Çıkarın kara giysilerinizi,
Ezan duymuş seherlerde yıkanın
Gün doğumuna bakarak.

M. Nuri Doğan

Kültür Tezadı ve Türk-Batı Münasebetleri

Mustafa AYDIN

Anadolu topraklarına yerleşmesinden bu yana toplumumuz, Batı ile asırlar süren bir münasebet içinde bulunuyor. Bu münasebetin genel seyri kavga tarzında olmuştur. Batı kültürünün bütün büyük değişim safhalarını görmek için yeterli bir deney ve gözlem hayatı yaşamış bulunuyoruz. Bu bakımdan on asırlık bir tecrübeye dayanan Türk milletinin Batı hakkındaki hükümleri, hem gerçeğe en çok yaklaşan hem de dünya insanlığının temsilcisi olarak verilmiş hükümler olacaktır. Zira Batı karşısında -en azından altı asır- sadece devletimizi değil kendimizle beraber insanlığın en kutsal değerlerini korumuşuzdur. Bilhassa Tanzimat'tan beri, toplumumuz için ayrı bir dönem teşkil eden ve tarihin büyük bir dilimini içine alan bu kavga, iki farklı inanç, kültür ve medeniyetin kavgasıdır. Çünkü sosyo-kültürel yapıları farklı olan milletler, hayatlarının her alanında bir çarpışmaya girerler?

Bu, ekonomik, siyasi, kültürel v.s. şeklinde kendini gösterir. Biz burada meseleyi kültür açısından ele alacağız. Fakat tesbitlerimizin ekonomik ve siyasi sahalarda da aynı geçerlilikte olduğuna işaret edelim.

Bu yazımızda, tarih boyunca birbirleriyle hiç bir zaman dost olmamış iki farklı kültürün mahiyeti, tezadın mânâsı ve kültür tezatlarının seyri konumuzun genel hatlarını teşkil eder.

A - BATI KÜLTÜRÜNÜN KAYNAKLARI, ÇAĞLARI VE ÖZELLİKLERİ:

a - Kaynakları: Batı kültürü, Yunan ve Roma gibi kültür ve medeniyetlerin karışımı, çoğu zaman birbiriyle çakışmayan sentezidir. Dolayısıyle orijinal bir kültür değildir. Bir Avrupalı onun kaynaklarını şöyle belirtir:

«Böylece birbirine paralel üçlü bir gelenek, ortaçağı aşıp modern çağa kadar gelecekti. Bu üç gelenekten Yunanlılarınki düşünce birliği anlamına geliyordu,(İçinde Yahudilik yankıları da bulunan) İncil'inki insanî ülkücülük sembolüydü; Roma'nınki ise nizam öğretici bir gelenekti.» (1)

Diğer bir Avrupalı düşünür ise, onun dayandığı Yunan kültürünün özelliğini şöyle belirtiyor:

«Eğer bir Yunanlının iç yüzüne bakacak olursak, manevi boşluğu hemen görürüz. Çünkü dünyanın bu ilk fatihleri çağımızda eşleri olan Batılılar gibi cedlerinden miras kalan dinlerini de çok evvelden terk etmiş bulunuyorlardı. Grek kültürünün nüfuz çevresine soktukları Şarklılara ve barbarlara arzedilen hayat tarzı sadece dünyevi idi. Din yerine geçmeye bakan felsefeleriyle, akıl, kalb yerine hizmete alınmış bulunuyor, bundan da boşluğun ta kendisi doğuyordu.» (2)

Batı kültürünün diğer kaynakları Yahudilik ve Hıristiyanlığın tesiri ise şöyle ifade ediliyor:

«Yalnız Elen düşüncesi geleneği ile Batı, bugün olduğu hale gelemezdi, başka bir aşı daha gerekiyordu. İşte Yahudi âleminin sonra da İncil'in yaptığı etki burada ortaya çıkmaktadır.» (3)

«Fert anlayışımız da ahlâksal bir birim sayıldığında bize Hıristiyanlık kanalıyla Yahudi geleneğinden gelmektedir.» (4)

Kaynağını daha çok Türk-İslâm medeniyetinden aldığı ve geliştirdiği ilim ve tekniği bir tarafa bırakacak olursak Batı, materyalist Yunan ve Roma, egoist Yahudi ve Hıristiyan telâkkilerine dayanır.

b - Batı Kültürü başlıca üç çağ yaşamıştır:

I - Yunan-Roma çağı ve kültürü,

II - Gotik Avrupa çağı ve kültürü,

III - Rönesans sonrası Prometheusçu çağ ve Prometheusçu (hümanist-lâik) kültürün bir uzantısı olan Rus-Ortodoks marksist kültürüdür.

Bunlardan Yunan çağı hayat ve kâinatın materyalist bir izahından ibarettir. Grek kültürü adı verilen bu düşünce daha sonra Roma devrinde hukuki bir vecheye büründürülmüştür. Roma hukuku bir nevi, Yahudi geleneklerinin hukuki özellik kazanmasıdır. Batı düşüncesi bu tarihten sonra judeo-grek damgasını taşır.

Gotik Avrupa çağı, Yuna -Roma düşüncesinin, Hıristiyanlıkla örüldüğü çağdır. 11. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar süren bu devrin düşünce stili skolastiktir. Kendisinden sonra gelen Rönesans çağı ise Hıristiyanlığın -gotik çağın- doğmalarına karşı bir reaksiyon şeklinde ortaya çıkar ve Avrupa'da Prometheusçu -hümanist-lâik- kültür çağı açılır. Aynı kültür safhasının içinden çıkan marksizm, Prometheusçu kültürün radikal ürünüdür. Toynbee'nin ifadesiyle marksizm Avrupa kültürünün gayri meşru çocuğudur.

Bugün Batı kültürünün tipik bir örneği olan, onu temsil eden ve dünyayı fetih hareketine girişen Prometheusçu kültür, bütün farklı görüşlerine rağmen aynı dünya görüşüne bağlı bulunuyor, aynı değerlere inanıyor. Bugün dinî veya lâik şekiller altında Batı aynı

---

(1) Andre Siegfried, **Milletlerin Karekteri**, s. 204

(2) A. Toynbee'nin bir makalesinden naklen, **Büyük Doğu Mecmuası**, sayı: 13, 5.12.1965

(3) Andre Siegfried, **a.g.e.**, s. 200.

(4) **A.g.e.**, s. 201

şeylere inanıyor. Locke'çu Amerika ve İngiltere; Descartesçi Fransa; Hegelci Almanya; Marksçı Rusya aynı kültür dünyasının çocuklarıdır. İnsanı kâinatın merkezi sayan ben-merkezcilik, bu görüşün mahsulüdür. Kültürleri de, ekonomik, politik, sosyal, ahlâki ideal ve sistemleri de bütün farklılıklarına rağmen işte bu ben-merkezci görüşe dayanır. Amerika, İngiliz ve Avrupa dev şirketleri ile uçsuz bucaksız bir dev şirket Sovyet ekonomisi emperyalistleşen hüviyetleriyle bugün cihanın efendileri halindedirler.

c - Batı Kültürünün genel özellikleri:

Batı kültürünün genel özelliği, tekyönlü -eksik ve hatalı- olmasıdır. Tezatlı bir dünya görüşü, varlığın bir yönünü alıp diğer tarafını inkâr onun tabiatıdır. Temel görüşü, insanın ilâhlaştırılmasına dayanır. İnsanın madde ve nefsinin Tanrılaştırılması. İnsan-Tanrı inancını meydana getirir. İnsan bedeninin idealize edilişi, Apolloncu resimden Prometheusçu tarih anlayışına kadar tesir eder. İnsan şeklinde tasavvur edilen Yunan-Roma ilâhları, ortaçağda Tanrının insan şeklinde tasavvuru veya Tanrının insan bedeninde cesetlenmesi dini inancı, hepsi aynı sakat dünya görüşünün meyveleridir. İnsanın Tanrılaştırılması ile Tanrının insanlaştırılması iç içedir. Doğrusu Batılı, hiçbir zaman samimi dindar olamamıştır. Bütün din duygusu Tanrılaştırılan insan bedeninin hikâyesinden ibarettir. Kitabı bile bir ahittir, teslimiyet değil. Bedeni için tasavvur ettiği hakları Allah karşısında da savunmaktan çekinmez. Bu sebepledir ki, Prometheusçu çağda insan kilîselerden ve manastırlardan değil, fabrikadan ve borsadan çıkar.

Tanrılaştırılan insan, kapasitesini aşmaya çalışan her varlık gibi buhrana düşer.

Batı kültürü, bu ben-merkezci özelliğine bağlı olarak fertçi, sömürücü, sınıfçı, emperyalist ve militaristtir. Ego -ben-, hayatın temeli olunca bunlar normal hale gelir. Bedenine ve dış dünyaya bakışı; mülkiyeti ve eline geçirebildiği bütün iktidarı egosunun dilediği gibi kullanmak ister. Bu, nihayet insanın kendine ve dünyaya bakışının eşyaya bakışından farklı olmaması demektir. Her şey egonun mülküdür ve dilediği gibi kullanır. Her türlü iktidarın ele geçirilmesinde hiç bir ahlâki kayıtla bağlı olmadığı gibi, kullanılmasında da hiç bir sınır tanımaz.

Batı kültürünün müntesiplerinden Schubart, onu şöyle tasvir eder:

Prometheusçu çağda Batı, gerçek güce ve Tanrıya bile meydan okur. Göğe başını kaldırıp hürmetle bakamaz. Bir iktidar tutkusu ve hırsıyla hep yere bakar. (5)

Northrop ise Batı kültürünün (teorik-kurucu) özellik taşıyan -yalnız maddeye ve akla yönelmiş- tek yanlı bir kültür olduğunu söyler.

İşte on asırdır kendisiyle kavga halinde bulunduğumuz kültür ve toplum böyledir. Geçirdiği bütün sathi değişmelere rağmen, varoluş mayasındaki insan dışı öz sebebiyle bize düşmandır.

B - TÜRK KÜLTÜRÜNÜN ÖZELLİKLERİ:

Buna mukabil Türk kültürü, bütün olgunlukları üzerinde taşır. Batı kültürü için söylediklerimizin tersini söylersek Türk kültürünün özelliklerini belirtmiş oluruz.

Her şeyden önce Türk toplum ve kültürü doğru bir dünya görüşüne, sağlam bir din ve devlet anlayışına sahiptir. Orhun yazıtlarından Safahata kadar Türk, hiç bir şoven duyguya kapılmaksızın, kendisini, Allah'ın iradesini, yer yüzünde hakim kılma hedefine adamıştır. Bütün hayatı bu samimiyetle geçmiştir. Alpler devrinde ne ise, yüceliş devirlerinde de aynıdır. Bütün siyasi, sosyal ve ahlâki idealleri bu tutkudan çıkar. Ebedi nizam anlayışı, kardeşlik - dayanışma, şahsiyetçilik - adalet. Bütüncül ve insancıl.

Onun toplumculuğu bile, egoizmi yenen, ırk temayülünü aşan şahsiyetçilikle, sırf toplumun bu gününü değil yarınını da garanti altına almak isteyen bir toplumculuktur.

Kültürümüz, cemaatçıdır ve sosyal dayanışmacıdır.

Türk ve Batı kültürünün özelliklerini özetlemek gerekirse; Batı bütün tarihi, köle, serf ve sömürülen işçinin değişik sınıflar tarafından baskıya alındığı; bir yanda ezen, diğer yanda ezilen iki sınıfın varolduğu kölelik diyarı. Türk İslâm toplumları ise, sömürücü-

(5) **Gerçek**, sayı 3, s. 18.

sömürülen ayırımının bulunmadığı, kardeşliğin ve adaletin sembolleri... Bir yanda hakim sınıfın devleti, diğer yanda toplumun devleti. Toplumun bazen kurucusu, fakat daima toplumun devleti. Bir yanda sömürücü sınıfların sömürülen sınıflara, milletlere baskı vasıtası olan ve hakim sınıfların - köle sahiplerinin, senyörlerin ve burjuvanın- menfaatlarına göre reforme edilen sözde din Hıristiyanlık; öbür tarafta hiçbir zümreye imtiyaz tanımayacak şekilde, değişmez, fakat namütenahi değişik insan ihtiyaçlarını çözmeye daima muktedir, bilim ve davranış metodunun sahibi gerçek din, İslâm.

İşte Batı'nın ve toplumumuzun uzun farklı tarih temelleri. Avrupa'ya bu açıdan bakmaya mecburuz.

C — TEZAT NE DEMEKTİR? KÜLTÜR TEZADI ÇEŞİTLERİ :

Farklı inanç ve kültürler arasında bitmez tükenmez bir kavga vardır. Sosyo - kültürel yapıları - veya dünya görüşleri - farklı iki toplum, sosyo - kültürel yapılarının farklılığı boyunca bir mücadele içinde bulunurlar. Bu dev boyutlu kavgaya «tezat» adı verilir. Ve tezat kelimesi ile ifade edilebilen bu farklılık giderilemez. Tarih bunu anlatır. İlk ve orta çağlarda -tarihçilerin ifadeleriyle- at ve öküz -veya domuz- kültürleri arasındaki boğuşma, zamanımızda değişik şekiller altında devam eder.

Konumuz olan Türk-Batı tezadının yerini tesbit edebilmek için tezat şekillerine bir göz atalım. Çağımızda, iç içe yer alan bu tezatlar şu maddelerde özetlenebilir:

a — Batı kültür ve medeniyetiyle, topyekün insanlığın kültür ve toplum tezadı. Cihanşümul bir özellik taşıyan bu tezat daha doğrusu, insan ve toplum yaratılışıyle çatışma halinde olan Batı kültürleriyle insanlığın tezadı. Bu pratikte Batı kültürünün (komünizm ve kapitalizm gibi devlet olmuş şekilleriyle) nüfuz alanlarında, yahut sömürgelerinde yaşayan milletlerin bağımsızlık istekleriyle karşılaşan baskıların ortaya koyduğu tezat. Çin ve Rusya'nın sömürgelerinde patlayan protestolar, Asya ve Afrika ülkelerinde, Amerika, İngiltere, Fransa ve hatta Portekiz aleyhine görülen milli reaksiyonlar.

b — Batı kültürünün kendi iç tezadı. Aynı judeo-grek kültürden doğmuş olan komünist ve kapitalist kültürün tezadı. Esasen marksizm, Prometheusçu kültürün hem bir uzantısı hem de onun bir reaksiyonudur. Oscar Lange, marksizmin kapitalizmi yıkacak esaslardan başka bir şey getirmediğini belirtmektedir. Ki bu doğrudur. Batılı toplum ile sosyalist toplum ve kültür arası bu tezat, aktüel olarak varlığını korumakla beraber ilim ve tarih yönünden devrini tamamlamış bulunuyor. Çünkü bu tezadın insanlığın geleceği bakımından anlamlı, her iki kültür sisteminin de insan-dışı varlıklarını yokedici nitelikte olmasıdır. Yoksa, bu kültür sistemlerinden herhangi birinin galibiyetine, insanın mutluluğu bağlanamaz. Bu tezadı pratikte, Amerika ve Rusya gibi süper güçlerin, Vietnam, Kore v.s. gibi yerlerde karşı karşıya gelmeleri şeklinde görüyoruz.

c — Batılı ve sosyalist kültür ve toplumların bağrında ortaya çıkan ve bir hegemonya savaşına varabilen ve varacak olan iç tezat. Bu tezat Batı bakımından ilk tahlilde Amerika ile Avrupa ve Japonya arasında; sosyalist toplum tipi bakımından Rusya ve Çin arasında müşahhaslaşmakta ve gittikçe kesin çizgilerle belirlenmektedir.

d — Özellike Türk kültürünün Batı kültür ve medeniyeti ile olan tezadı. Tarihin ayrı bir dönemini teşkil eden bu tezat, toplumumuzun içinde bulunduğu çözülmeyi izah eden yegane amildir. Demekki esas konumuzu teşkil eden bu tezat, iç değişim dinamiğimizin anahtarıdır.

Bu dört tezattan birincisi temel tezadı teşkil eder. İkincisi -komünizm-kapitalizm tezadı- zaman zaman milletlerin aleyhine anlaşmaya dönüşmektedir. Yunanistan, Yugoslavya hadiseleri, Yalta Konferansı vs. bunu göstermektedir. Yine de bu tezadın hiçbirisi tamamen ortadan kaldırılamaz.

D — TÜRK - BATI KÜLTÜR TEZADI

Miladın 7. asrından itibaren tarih değişiminin mihveri İslâm ve Batı kavgası olmuştur. Roma İmparatorluğu'nun enkazı üzerinde, Yunan düşüncesi, Roma hukuku ve Hıristiyan ahlâkının terbiye ettiği milletler topluluğu, insanın ve doğunun temsilcisi ile kapışmıştır. Ve bu kavga, modern tarihin kilittaşı, tarih ve sosyal değişimin anahtarı ol-

BUYRUK

Mahmut ÇİL

■ BUYRUK GELDİ HAKANLARDAN
YIRTIN ÇAĞIN ÇEMBERİNİ
EZDİ BİZİ EZDİ DÜŞMAN
TOPLAN KAVGA ERLERİNİ. ■

muştur. Miladi 7. asırdan 19. asra kadar dünya tarihi İslâm-Batı kavgasından ibarettir. İşte Batı bu tarihten sonra Toynbee'nin belirttiği gibi dünya ile kavga halindedir, yahut dünyaya Batı ile kavga halindedir.

Bu büyük tarihi oluş içerisinde ve kabaca 1071'e kadar emperyalist Çin, Hint ve İran ile kavga halinde bulunan Türk milleti önce Talas Irmağı Savaşı, sonra Dandanakan meydan muharebesiyle - hiç olmazsa batı Türkleri bakımından- yeni bir tarih dönemine başlar. İnsanlık tarihinin en cüretli ve harikalı teşebbüsüne girer. Türk tarihinin doruğu, Türk medeniyetinin göz kamaştıran büyüklüğü Osmanlı müesseseleri bu hazırlıktan sonra boy atar.

Asırlar boyu süren bu tezadın yalnız cephelerde cereyan ettiğini - yani sırf askeri olduğunu- zannetmek yanlıştır. Hele bu dev boyutlu kavganın, Batıya karşı verilmiş bir askeri harple bittiğini zannetmek, Türk-Batı kapışmasını tarihin bir yanlışlığı, bir sapması olarak kabul etmek, ilmi ve namuslu bir kanaatle bağdaşamaz.

Türk ve Batı kültürleri veya dünya görüşleri herşeyden önce dayandığı baş sembolleri ve nihai idealleri itibariyle birbirine uymaz. Üstelik her sosyo-kültürel sistem kendi içinde bütünleşmiş ve kişileşmiştir. Hiçbir sosyo kültürel sistem kendi baş sembolü ve mekanizması ile bağdaşmayan hiçbir sosyal ve kültürel fenomeni -vakıayı- dostça karşılayamaz.

Bunun içindir ki Türk kültür sistemi canlı olduğu nisbette Batının hayvani sistemine karşı insanı savunmuştur. 19. asırda bizim zayıfladığımız bir sırada Batı'nın sömürge sistemini geliştirmesi ve sömürge ülkeler elde etmesi bile bunun en açık örneklerindendir.

Bütün bunlardan sonra şunu belirtelim ki, Türkye'de hiçbir sosyal, politik, askeri, moral vs. olayı Türk-Batı kavgası dinamiğine baş vurmadan açıklayamayız. Bu dinamik, Türk sosyo-kültürel sisteminin iç değişim dinamiğinin de kaynağıdır. Toplumumuza bugünkü genel özelliğini veren «çözülme» böyle bir tezada dayanır.

Gerçekten Türk toplumu bugün bir çözülüş, bir geçiş dönemi içinde bulunuyor. İki farklı kültür çarpışmasından doğan problemleri vardır.

NETİCE :

Objektif her tarih incelemesi bize daima, Avrupa kültür ve insan topluluklarıyla, Türkiye'nin birbirinden ayrı maddi ve ruhi şartlar içinde olduklarını gösterecektir. Bu farklılık ve bu farklılığa dayanan düşmanlık o kadar derindir ki bu iki ayrı dünyayı hiçbir sihirbazın değneği birleştiremez.

Batı kültürünün Türkiye'de savunulması; Türk kültürünün tamamen sakatlanması, milli görüş açısının tahribi; politika açısından Türk politikasının Avrupa politikasına bağlanması; ekonomi açısından Türkiye'nin bir sömürge ülkesi halinde tutulması; sosyal bakımdan Türk milletinin bir azınlık aracılığı ile sömürülmesi ve milli açıdan Türk milletinin -Macarlar, bulgarlar, Kumanlar gibi- Avrupa toplumu içinde eriyip kaybolmasını savunmak demektir.

DESTANLAR

H. ERDEN

Destan Halk Şiirinde çok sevilen ve çok kullanılan bir türdür. Kelime olarak aslı «dâstân» olup farsçadır. Hikâye, kıssa, masal mânâlarına gelir. Halk şiirinde destan şekil itibariyle koşma tarzına benzer. Ondan farklı olan tarafı çoğu zaman uzun olmasıdır. Bu yönüyle bazıları, koşma, Divan Edebiyatındaki gazelin; destan da kasidenin karşılığıdır derler. Edebiyatçılarımızın ekserisi destanda hikâye etmenin esas olduğunda birleşmişlerdir. Ahmet Vefik Paşa, destan, «Manzum hikâye»; Şemsettin Sami: «1. Hikâye, masal, sergüzeşt, 2. Bir vak'a hali hikâye eden amiyane manzume»; Muallim Naci: «Kıssa, hikâye, masal»dır derler. Halk şiirinde ise destanlar sadece hikâye değil, başka tiplerde de olabiliyor. Vak'a anlatan destanlar olduğu gibi, öğretici (didaktik) destanlar, mizahî destanlar, övücü destanlar... v.s. vardır.

Halk Şiirinde destanları konularına göre başlıca şu gruplara ayırabiliriz:

a) Savaş destanları,

b) Namlı kişilere, ün yapmış kahramanlara ait destanlar,

c) Öğüt (Atasözü) destanları,

d) Yer (şehir, kaza, mevkî) destanları,

e) Âfet (zelzele, sel, yangın gibi) destanları.

Bunlardan başka yaş destanları, hayvan destanları vardır. Daha da çoğaltmak mümkün. Biz bu destan türlerinden en önemlilerini işlemekle yetineceğiz. İşlerken de destanlardan seçtiklerimizi ele alacağız.

SAVAŞ DESTANLARI

Tarihimiz sayısız mücadelelerle doludur. Belli bir inancın yoğurduğu toplum olarak, düşmanlarımız olmuş, savaş açmışlar, savaşa tutuşmuşuz. Zaferler kazanmışız. Zalime karşı mazlûmu savunmuşuz, mazlûmun yarasını sarmışız. Nice toplum, kendi huzurunu bizim zaferimizde bulmuş. Bizim himayemizi arzulamış insanlar. Savaşlar durmamış, asırlarca kıyasıya devam etmiş. Onbinlerce, yüzbinlerce evlâdımız can vermiş bu topraklarda... Bu topraklar gözyaşartıcı nice fedakârlıklarla, dökülen kan ve gözyaşlarıyla vatan olmuş bize...

İşte bu savaşları ve bu savaşların mânâsını destanlarımızda okumak mümkün. Okumak değil, âdeta sahne sahne seyretmek... Çoğu gazi olan destan şairlerimiz —bunlara 'ordu şairi' de denir— zaferlerimizi, fetihlerimizi heyecan dolu destanlarıyla süslemişler. Vatanın her köşesine yayılan zafer müjdeleri bu güzelim destanlarla kutlanmış. Bunlardan örnek olarak ilk aldığımız Girit Destanıdır. 1645'de yapılan ilk Girit seferi üzerine söylenmiştir. Yusuf Paşa, 302 parçalık donanmasıyla Girit'e varır, en büyük kalesi olan Hanya'yı kuşatır. Kale 57 gün süren savaş sonunda fethedilir. Şair Garip Âşık, bu destanıyla zaferi padişaha müjdelemektedir:

Girit defterleri irsal olundu,
Hâk-i izzetine, bil Padişahım.
Venedik kıralı âh edip ağlar,
Sen gül gibi açıl, gül Padişahım!

Top tüfenk sesinden inledi dağlar,
Yanar ateşlerden açılır bağlar,
Venedik kıralı âh edip ağlar,
Akar gözlerinden sel Padişahım!

Gaziler kılıncın alır destine,
Cümlenin mutadı kâfir kasdına,
Tam elli beş günde Girit üstüne,
Ser verip ser aldı kul, Padişahım!

Yaşa saadetli Sultanım yaşa
Hak dinimiz dönmez batıla hâşâ!
Havada kuzgunlar süzüldü leşe,
Ölen malûm olsun bil Padişahım!

Garip Aşık bunu böyle der idi;
Kalmayıp düşmanın bağrı eridi.
Bin elli beşinde aldık Girit'i
Gayet mübarektir hal Padişahım!

1663 tarihi bize Uyvar'ın fethini hatırlatır. İmparatorluğumuzun durakladığı devrelerde Vezirîâzam Köprülü Fazıl Ahmet Paşa komutasındaki ordumuz, cihana gücümüzü bir daha ilân etmiştir. Avrupalının tarihine kaydettiği «Türk gibi güçlü» sözü bu zaferimiz üzerine söylenmiştir. Aşağıya aldığımız «Uyvar Destanı» Üsküdârî'nindir. Şair son kıtada zaferin tarihini de belirtmiş:

Müjde gelip ehli İslâm şâdoldu
Gazi vezir fetheyledi Uyvar'ı.
Nemçe lâin kal'asından yâdoldu,
Gazi vezir fetheyledi Uyvar'ı.

Alaylar bağlayıp, safların düzüp
Nemçe kıralının bağrını üzüp
Cenge ikdam edip, çadırın bozup
Gazi vezir fetheyledi Uyvar'ı.

Desen : Savaş Çe

Sarhoş olan kâfirler de ayıldı
Cenk etmeden havfeyleyip bayıldı
Yedi iklim dört köşeye yayıldı
Gazi vezir fetheyledi Uyvar'ı.

Münâdiler âğâz edip nidâya
Safâ bahş eyledi bây-ü gedâya
Sad hezaran şükür olsun Hûdâya
Gazi vezir fetheyledi Uyvar'ı.

Üsküdâri hamdet Vahid-i ferde
Kuluna dest-gir olur her yerde
Yetmiş dört tarihte, mâh-ı seferde
Gazi vezir fetheyledi Uyvar'ı.

1578'de başlayan Osmanlı - İran savaşları 1590'a kadar sürmüştü. Bu savaşlar esnasında Çıldır mevkiinde kazanılan bir zaferin destanını sunuyoruz. Destan «Hayali» mahlâslı bir halk şairimizin. Destandan, harbe iştirak etmiş olduğu anlaşılıyor :

Turnam gider olsan bizim illere
Vezir Ardahan'dan göçtü diyesin
Karşı geldi kızılbaşın hanları
Çıldır'da da döğüş oldu diyesin.

Al kana boyandı Çıldır dağları
Gaziler takındı altın tuğları
Gözü kanlı Diyarbekir beyleri
Din yoluna şehit düştü diyesin.

İki alay bir araya gelince
Ara yere çarkacılar girince
Beşbin beş yüz elli atlı dolunca
Tokmak Han döğüşten kaçtı diyesin.

Haberimiz versin dosta erenler
Varıp dostun didarını görenler
Şahin şahin paşaları soranlar
Din uğruna şehit düştü diyesin.

(Devamı var)

HİKÂYE

Destandan Tarih Hikâyeleri - III

GÜN AKŞAM OLDU

Mehmet TAŞDİKEN

Göç kervanı yola düzüldü. Atlar eğerlendi. Develer yüklendi. Piçen'in kırk yiğidi atlandı, öne düştü. Çocuklar kadınlar, bağrışa çağrışa yürüdü. Bozaç yamaçlar yörük göçmenlerin gürültüsüyle hareketlendi. Sürüler, önden sürüldü. Çan sesleri uzadı, tozlar bulutlanıp kıvrıldı. Eğrilen yün gibi yörük göçebeler yüksek tepeye sardı. Bugün göç günüydü; vadilerden tepelere göç vardı.

Sert bir yaydan salınmışçasına herkes hedefine boşandı. Kafileye uydu. Yürüdü. Gelin Yaylası'ndan yeşil çemenlerce koptu. Sökülmüş çadırlar altındaki isli ocaklar, üstüne ak benekler vurulmuş kızıl sıvalı Türkmen duvarları şimdi öyle mahzunlaşmıştı ki...

Söndürülmüş ateşlerin son dumanları arasında, bir güz çiçeği gibi solgun, iri, kara mercan gözlerinden yaşlar dökerek, kucağında kundaklı yavrusunun üzerine kapanan, yörük göçmenlerinin Banu Çiçek'i koparılamamıştı Gelin Yaylası'ndan. Koparılamıyordu. Herkes uzaklaşıyor, uzaklaşıyor ama Banu Çiçek dünyayı umursamadan, durmaksızın hıçkırıyordu. Banu Çiçek çok hıçkırdı. Etrafında ağıt söyleyen kadınlar dayanamamış, oturmuş O'nunla birlik ağlamışlardı. Neden sonra kendilerine geldiğinde, akılları başlarından gidecek gibi old Kervan görünmez olmuştu. Banu Çiçek pek yalvardılar. Kimi ayaklarına kapandı, kimi önünde diz çöktü. Etrafında halka ol kimi, en yanık sagularını okudu. Çocuk yanmış, sesten korkarak ağlıyordu. Çocu ağladıkça, Banu Çiçek de dayanamıyord Ağlıyor, ağlıyor, kundağa yüzünü gözünü rüyordu. Tercübeli Türkmen kadınları birde telâşa kapıldı. Yamaca sarılıp, kafilenin dından acı acı bağıranlar oldu.

Son kalanlar da kalktı. Banu Çiçek'i Gelin Yaylası'ndan kopardılar. Acı ezgili gular okuyarak, tan yelleriyle birlikte kı sıvalı, çadırı yıkık Türkmen duvarlarınd kervan ardınca estiler. Kucağında çocuğu le Banu Çiçek'i de sürüklediler artları sı

Sabah aydınlığında doruklardan gömülü ceye kadar bir çift yaşlı kara göz Ge Yaylası'ndan hiç... hiç ayrılmadı. O ışıl gözlerin, tepelerin ardına inişi ne de ha oldu!

Bitkin, yorgun, yarı ölü bir halde [illegible] sürüklenmeye başlayıncaya kadar çocuğu kucağından bırakmadı. Alman yabancılara yırtıcı davrandı. Sonra [illegible]. Banu Çiçek'i bir at sırtına [illegible]. Çocuğu da kundağı ile kucaklayıp deve üstündeki beşiğe koydular. Yollar.. uzun yollar uzadı önlerinde...

Günler, geceler geçti yollarda. Tepeler, vadiler canlandı geçtikleri yerlerde. Deve çanı, kuzu çanı sessiz dereleri doldurdu. Çocukların şakıması boş vadileri şenlendirdi. Onlar durmadılar. Karlı dağlar aştılar. Koyunlardan kuzulardan eksile eksile...

Ufuklar akşam için kızarırken bir gün yörük göç kervanı ağaçlık bir tepeye sardı. Koyunlar, sürüler aşağıdan dolaştırıldı. Yaylar sürüyü izledi. Akşam korkulu sukûtuyla çöküyordu. Atlar, develer geçti. Uzun bir dal herkese çarpıyordu. Zaman, aldırılacak zaman değildi. Herkesle beraber uzun dal. İçi taze kundaklı, deve sırtındaki beşiğe de çarptı. Başkası, dalın emelini eliyle önlüyordu. Ya küçük beşiğin içindeki sarılı kundak ne yapardı? Birşey yapamazdı. Boynunu eğerdi yalnız. Beşik, dalın kavisiyle yükseldi. Saf deve yürüdü. Arkadan gelenler, alçak atların üstünde, yarı uykulu bir halde beşikli dalın ötesinden geçti gittiler. Çok geçmeden ağaçlı korulukta ağzı ot emzikli yaşını bulmamış kundaktan gayrı canlı kalmadı. Çan sesi de bitti, nal sesi de. Pek yükseklerde aklı karalı noktalar halindeki ince, aç sesler, gitgide arttı ve korkunç bir çığlık üredi. Simsiyah tüylü kuzgun sürüsü inip inip çıkarak süslü beşiğin etrafında daireler çizmeğe başladı. Kundağa yaklaşa yaklaşa çizilen daireler, bir çocuk çığlığıyla derinleşerek daha da ürpertici oldu. İçi alevli, fırıl fırıl iki göz parlayarak kundak üstüne döndü. İndi çıktı. Sonra pençelerini gererek bir kâbus gibi kundağa daldı. Acı, ama pek acı, gevrek bir çığlık, akşamın sükût örtüsünü yırttı. Aynı kuzgun, kundağa yeniden saldırdı. Kundak, acıdan sarsılan bir feryatla bu kez daha acılı bağırdı. Birden gökte dönen kuzgunlar kundağa üşüştü. Kundak kara bir örtüyle kaplandı. Çığlık derinleşti, tizleşti, Çabuklaştı. Kısaldı. Sonra kuzgunlar yükseldi. Ses kesildi. Koruluğa akşam çöktü.

Banu Çiçek, sarsılırcasına doğruldu. Nerede olduğunu, nasıl olduğunu bile düşünmeden haykırdı;

— Beyrek !

Kan ter içindeydi. Kucağında çocuğunu bulamayınca, deli divane olmuştu. Ne zamandır gayrı baygın halde kâbuslar içinde kıvrandığını bile düşünmemiş ve sadece;

— Beyrek!

diye göğsündeki alevi boşaltmak istemişti. Önden arkadan yanına koşuştular;

— Yavrum, dedi hırıltılı bir sesle. Nerede yavrum? Yavrumu getirin tezce. Yavrum. Küçük Beyrek'im.

Banu Çiçek'i bir taraftan teskin etmeğe çalışırlarken, bir taraftan da iki çıra yakarak beşiği yükledikleri deveyi aramaya çıktılar. Banu Çiçek analığın nadide bir çiçeği gibi şefkat deryalarıyla yüklüydü. Yavrusunun kucağından ayrılışı, derdini bir kat daha artırmış, ateşli bir hastalığın kollarına teslim etmişti. Şimdi tek düşüncesi yavrusuydu. Hiç bir şeyle ilgisi olmayan sadece, bir çocuk olarak yavrusu vardı alevli zihninde. Kalb atışları normalin fevkine çıkmış, yüreğinde bir acı vuruyordu. Bu anı yalnızca ana olanlar, analığın yükünü damar damar bünyesine iletenler, analığı katre katre ruhunda ve bedeninde eritenler anlayabilirlerdi.

Beşiği, içinde mışıl mışıl uyuyan yavrusuyla kucağında bulunca öylesine sevinmişti ki... Birden sıklaşan nefesi normalledi. Yüreği ferahladı. İçi genişledi. Biraz önceki yarı düşlü kâbusun etkisiyle çocuğuna daha sonsuz, daha derin bir sevgiyle sarıldı. Hâlâ inanası gelmiyordu. Hangisi gerçekti? Çocuğunun, yavrusunun, dünyasının tek yaşama ufkunun eğri bir dalda... berisini düşünemiyordu bile. Çocuğuna sarılıyor... sarılıyor.. yeniden kokluyor.. Yeniden öpüyordu O'nu. İşte gerçek olan şu andı. Görenler de dayanamıyordu bu manzaraya. Zaten kimsenin de bakacak cesareti kalmamıştı yal

Banu Çiçek, babası Piçen'e vararak korkulu düşünü anlattı. Hastalığını, baygınlığını ekleyerek babasından geri dönülmesi için istekte bulundu. Zavallı Piçen, hayretten donmuş kalmıştı;

GÜNEŞ

A.Y.

Güneş
Darmadağınık battın ufka bu akşam
Yine kaç...
Bilmem ki boğulacak kaç serkeş
Bu bir değil,
Beş değil
Bu kaçıncı batışın ey güneş!..

— Bu vakit? Bunca yoldan sonra?

Ama ne yapabilirdi. Biricik kızının dediğini ikileyemezdi. Çaresiz, dön emri çıkardı; kervanın başına iletilmesini tembihledi. O akşam koruluk baştan aşıldı. Dönüldü. Kuytu bir vadi içinde şırıldayan dere kenarında konaklandı. Karşı dağın eteği incelendi. İnce hesaplar yapıldı. İleri gelenler toplandı. Müşavere kuruldu ve yakınında bir bey otağı olan bu vadiye yerleşmeğe, hep birden karar verildi. Kılınan kararla taşı toprağıyla yeni yayla onların yeni yurdu oldu. Duvarlar örüldü. Üstüne kızıl sıvalarla ak benekler vuruldu. Çadırlar çakıldı. Çoluk çocuk için «baş sokacak» bir yer bulunduktan ve oraya haneler kurulduktan sonra iş, asıl konusuna geliyordu. Bir yıl önce kırk yiğitlik bir aşiret, beyiyle devlete sığınmıştı. Savaş için, cenk için devlet emrine girmek sırası, şimdi bu Türkmen aşiretinin kırk yiğidinde idi. Evlâd-ı İyâlin nafakası arığına girdikten, emn-ü emân içinde bir yere yerleştirildikten keri büyük dert kalmıyordu. Çocuklar, yeni yerin deresine, soğuk sularına tez alıştı. Buz kesen su içinde yalın ayak kayık yüzdürmeye çoktan alışmışlardı. Hatta bu işi akşamın serin karanlığında dahi usanmadan sürdürüyorlardı. Yeni yerlerinden kadınlar da memnundu en az çocuklar kadar. Ama ne var ki, diyarlarının erkeği, hal demeden buralardan gidecek, onları vahşî tabiat işleriyle yalnız bırakacaklardı. Kadın, bilene bilene, erkeğinin boşalttığı yeri dolduracaktı. Her kadın gibi Banu Çiçek te.

Beyrek, bütün gücünü toparlayarak tam doruğa yetebilmesi için gereken iki hamleyi de becerdi. Nasıl olsa bir gören bulunur, diye düşünüyordu. Göreceklerdi ama bu halde görünmek istemiyordu yine de.

— Kara Beyrek'im, dedi. Şimdi dokuz yaşında olmalı. Tanır mı ola ki babasını? Sağırdır da boynuma dolanır mı?

Beyrek, bir umut gayretiyle doğruldu. Kendini gayrı tepe aşağıya koyverse de olurdu. Gelin Yaylası'na çevirdi bakışlarını. Enkazı bile kaybolmuş sıvalı duvarlardan yana baktı baktı. Baktıkça kara gözleri irileşti. Gelin Yaylası, dokuz sene öncesinin bir aylık Küçük Beyrek'i, Banu Çiçek, başında dönmeye başladı. Gözleri fersizleşti. Yüzü ağlamaklı oldu. Kulakları uğuldadı. Kesilen elinden fışkıran kanlar yeniden beynine doldu. Sallandı, sallandı ve yuvarlanarak doruktan düştü aşağı.

Kendini bulunca, usul usul yaylaya indi. Şimdi hiç bir şey düşünemiyordu. Zihni donmuş kalmıştı âdeta. Enkazlar arasında çadır yerlerini aradı. Ocakların isli taşları düzlenmiş donmuş toprak çadır döşemeler hâlâ eskiyi andırır özellikteydi. Yüzlerce çadır içinde önce obasını buldu. Sonra ocak için günlerce emek vererek karşı dağdan getirttiği taşı da görünce çadır yerini hemen tanıdı. O an hayalinde dokuz senelik ihtiyar bir geçmiş belli belirsiz şekillendi. Banu Çiçek'in çehresini, gözünü, kaşını hatırlamaya çalıştı. Çok kısmı silinmişti. Ama bütün olarak elinde testi, pınardan gelirken, korulukta av için yay gererken görüntü halinde vardı. Öylece kalmıştı zihin tablosunda. Şimdi ne yapacaktı? Yollar pek uzun

du. Arayacaktı. Ama niçin nereye gitmişlerdi? Belli ki kendinden umut kesilmişti. Bu olağandı. Giderken buralarda düşünmemiş miydi zaten? Her şeyi kabul ederek çıkmıştı kapısını. Devletine canı kurbandı ilkin. Gerçekten doğruydu; «Devlet olmayınca başta; ne kuruda biter ne yaşta.» Şimdi dokuz yıllık hizmetini geride bırakmıştı, sağ koluyla beraber. Buraya kendisinden olanları bulmaya, dokuz yaşına giren hasretini gidermeye gelmişti. Ne yapabilirdi? Ocak başına çöktü. Eski çadırı üstündeymişçesine sırtüstü uzandı. Kolu gitmişmiş, geride dokuz yıl bırakmış imiş Şimdi bunları düşünmenin gereği yoktu. Gerekli olan ne yapacağı idi. Onu düşünmeliydi. Ama gel gör ki yorgun zihni isteğine engel oluyordu. Karmakarışık düşündü. Ona yardımcı da gerekti. Hiç değilse bir kişi. Ah, kara dinli kâfir. Nasıl da kıydın dal gibi kırk yiğide? Babası Püre, kadın anası yerlerinde, yaylalarında değil miydiler? Sağ mıydılar ki? Beyrek düşünceleri içinde bir derin uykuya daldı. Gözlerini açtığında dinlendiğini hissetti. Doğruldu. Buzluca Pınar'da yüzünü yıkadı. Yamaca kavradı. Babasına gidecekti. Yayan olur muydu? Yakınlarda aşiret olup olmadığını da bilmiyordu. Tepelerden yola koyuldu. Gün aştı üstünden. Ne yiyecek azığı, ne binecek atı, ne halden anlar bir insanoğlu. Hepsinin yerine dudağında türküye benzer bir söz:

Beyrek'tir benim adım
Yürüyorum adım adım
Bir yola canım adadım
Yağdım yağmur ile sel ile estim
Yanmış yüreğime kar bulamadım.

Yeni gün aşmadan mecalsiz, takatsiz, babası Püre'nin çadırına vardı. Anasının saçları hepten ağarmış, yüzü baştan başa çizgilerle dolmuştu. Onu görünce boynuna sarıldı. Gözyaşlarını saça saça çocuk gibi yüzünü, saçını okşadı. Ama güç tanımıştı. Gözleri de keskin değildi gayrı eskisi gibi. Püre de öyleydi. Biraz canlılık, dinçlik farkı gösteriyordu. O da çok sevindi. Beyrek, besik kertmesi nişanlısı, sonra kadını, çocuğunun anası Banu Çiçek'i sordu. Püre, ondan umudu kestiklerini, gayrı dönmeyeceğini düşündüklerini söyledi. Ama nereye gittiklerini bilmiyordu hiç kimse. Beyrek, sordu sual etti. Acaba Banu Çiçek Gelin Yaylamızı nasıl terketti? Giderken sevinip sevindirik mi oluyordu, yoksa «yiğidim» diye yerini miyordu? Bunu bilen, onlar yayladan göçerken gören, duyan kim varsa herkese sordu:

— Devran denen şey, dönen dünyadır. Dinle, Dedem Korkut'u, ordaki Banu ne dediyse, Banu Çiçek da onu demiştir, dediler ve Banu Çiçek ağzından naklettiler:

— Vây al duvağımın sahibi
Vây alnımın başımın umudu
Vây şah yiğidim, vây şahbaz yiğidim
Doyuncaya kadar yüzüne bakmadığım
hânım yiğit
Nereye gittin beni yalnız koyup canım yiğit
Vây göz açıp gördüğüm
Gönül verip' sevdiğim
Vây al duvağımın sahibi
Vây alnımın başımın umudu
Vây yolunda öldüğüm kurban olduğum
Han Beyrek.

Beyrek, demir çarık demir asâ yollara düştü. Dere tepe düz gitti. Hüma kuşuna binse, gaki dedikçe et, guki dedikçe de süt verseydi karlı dağlar aşıp Kaf Dağına bile ulaşacaktı belki. Ama buna gerek kalmadı. Günler aylar sonra Banu Çiçek'in yaylasına vardı. Dolaşmadığı, gezmediği yer kalmamıştı bu arada. Nihayet izini bulabilmişti. Yüksekçe tepedeki ağaçların birinin altında oturdu. Aylardır yanında taşıdığı sazını çıkararak kızaran ufka karşı elini üzerinde gezdirdi.

Seyyah olup şu âlemi gezerim
Bir dost bulamadım gün akşam oldu.

Ne olduğunu anlayamadan, daha sazını bırakmadan, bir okun uçarak, dayandığı ağaca saplandığını gördü. Korkmadı, ama kesik elini bir balyoz gibi sallıyarak göğsüne vurdu. Derken ağaçların arkasından alaycı bir gülüş işitti. Ardından yaltacuk göründü;

— Ne o ozan, dedi Yaltacuk. Birini mi arıyorsun? Pek manidar çalıyorsun.

Beyrek aldırış etmedi;

— Gezerim, diye karşılık verdi. Ben gezgin bir ozanım.

— Sendeki yalnız ozanlık değil. Bileğin de epey işlemişe benzer. Miskinlik yok üs-

Necati AYKAN

KÖHNEŞEN TİRANLIK

Bu varlık savaşı, koşulmaz zora
Kelepçe vurulmaz hür vicdanlara
Bundan geri ömrün olmasa gerek
Kapanıyor açtığın kirli yara.

Her acı, ıstırap; kirlilik senden
Her nereye yönelsek karşımızda sen.
Sayısız beyinler çürüttün gerçi
Ama sen de köhneleştin iyiden.

Biz çektik çileyi, kimdir efendi?
Sayende cüceler, arslanı yendi
Ey kanlı saltanat, kanlı tiranlık
Senin gibi bir çokları denendi.

tünde. Bu yürek sade türküyle kavileşmişe benzemez. Daha başka şeyler olmalı.

— Kılıç kuşandım. Ok attım.

— Şimdi oldu. Olmayan elinden belli. Nereye böyle?

— Şu obaya inmedeyim.

— Gel konuğumuz ol. Otağımızı şereflendir. Ben bu aşiretin beyiyim. Adım Yaltacuk. Beyrek;

— Sağol, dedi. Ben gün iyice kararınca inerim. Ozanlıktır. Burası da pek güzel.

Yaltacuk, kasıla kasıla gitti. Ama, Beyrek'in içine bir kurt düşmüştü. Bu obanın beyi Pîçen değil miydi? Tekrar sazını aldı. Türküsünü yenilledi;

Bir dost bulamadım gün akşam oldu.

Karşı tepeler kararıyordu. Beyrek kalktı. Ne yapacağını bilemiyordu. Yürüyecekken gözü, yanıbaşında elinde yay tutan bir çocuğa ilişti. Bir şey diyemeden çocuk;

— Yabancısın değil mi ozan amca, diye sordu gülümsiyerek....

— Yabancıyım, dedi. Sen buralı mısın?

— Bu obalıyım.

— Adın nedir senin?

— Beyrek.

—Beyrek mi, dedi. Beyrek hal Oğlu! Hem de öz oğluydu. Beyni, zihni, düşüncesi.. bir anda herşeyi altüst oldu. Gözleri çocuğa takıldı kaldı. Koklamak, kucaklamak, oğlum! Ben senin babanım! demek geldi içinden. Ama sabretmeliydi;

— Bana niye öyle bakarsın ozan amca?

Beyrek gülümsemeye çalışarak toparlandı;

— Hiç yavrum! Senin gibi benim de bir oğlum var da, onu düşündüm sana bakarken.

Beyrek'le küçük Beyrek, daha doğrusu babayla oğul, birbirlerine hemen ısınıvermişlerdi. Küçük Beyrek cin gibi, işlek zekâlı bir çocuktu. Yaltacuk'tan hazzetmiyordu. Beyrek fırsatı kaçırmadı, Yaltacuk'un kim olduğunu sordu hemen.

— Hayatımı kurtaran adammış sözde, diye başladı Küçük Beyrek. Laf. Güya ben

küçükken ağaca takılmışım da, anam da bunun rüyasını görmüş. Hemen benim adımı bağırmış at üstünde. Bakmışlar devede beşik yok. Bu Yaltacuk denen herif, akşamın karanlığında koşmuş. Gözle kaş arasında beni anama getirmiş. Meğer beşik bir ağaca takılmış. Üstüme de kuzgunlar çullanmış. Bereket versin amca, yüzüm gözüm sıkı sıkı örtülüymüş. Bak görüyor musun şu iki beneği?

Küçük Beyrek, çenesinin altıyla alnını gösterdi. İki kara leke oturmuştu gösterdiği yerlere. Beyrek hayret içinde dinledi. Gayrı Küçük'e soracak şey kalmamıştı. Herşey anlaşılıyordu.

Beyrek;

— Piçen ne zaman öldü? dedi.

Küçük;

— Ölell iki sene oldu.

Beyrek başını eğdi;

— İki sene mi oldu?

— Ölmeden töredir, dedi. Bey, yerine bey bulmalıdır. Yaltacuk'a verilmiş sözümüz vardır. Döğülsün davullar, dedi. Töre, bulsun yerini, dedi.

Beyrek, ruhunda birden sulanan bir çıbanın kanayışı gibi dişini sıktı. Gözünü, dağ doruklarına doğru ıraklaştırarak;

— Töre için, karımı değil, canımı vermezsem nerde benim Beyrek'liğim diyerek doluksadı. Küçük Beyrek'e döndü;

— Senin baban yok mu?

Küçük mahzunlaştı;

— Ölmüş!

— Ya Yaltacuk?

— Savağın biri o. Hal Amca, ben de ozan olmak isterdim. Beni götürsene gittiğin yerlere.

— Olmaz. Hem benim ozanlığım burada bitti. Ben, senemi yedim ozanlık yolunda. Şimdi geri, savaş meydanına dönmekteyim.

— O daha iyi amca. Bilir misin bu obada benden iyi kimse ok atamaz.

— Yaltacuk bile?

— Yaltacuk bile! İstersen sor obaya. Bu babasının oğlu olacak demekte bütün oba. Yaltacuk tek, benden korkar.

— Beyrek, baban sağ olsaydı ne yapardın? İyi düşün. Bir yanda anan var. Onun yanında kalmak var. Öte yanda savaş.

— Babam savaştaysa ben de savaşta olurdum Hak için.

— Ya değilse?

— Savaşa sokardım onu da.

— Niye?

— Anadolu neyle yurt olur ozan amca?

Beyrek istemiyerek gülümsedi;

— Babasının oğlu, diyordu, babasının tosun oğlu.

Beyrek'in gelişi ertesi gün bütün obada duyuldu. «Çolak Ozan» diye tanındı aşirette. Aşirette bir de Banu Çiçek vardı eskiden. Çok eskiden, Ozan çolak olmadan; çolak ozanlığı tatmadan Beyrek'in Banu Çiçek'i idi. Gelin Yaylası'ndan kaparıldı o çiçek. Bir bozaç toprağa saplandı. Sonra suyu çekildi, kökü kurudu. Solgun bir fidan şimdi O. Çolak Ozan, Çolak Ozan diye konuşuldu durdu ama kalanlardan Yaltacuk'tan gayrısı yüzünü görmedi. Yaltucak, soranlara, ağarmış saçlı, düşük omuzlu, göğermiş göz çukurunda çakmak çakmak gözleri hâlâ yanan bir savaşçı artığı olarak anlattı Beyrek'i.

O gün, «Çolak Ozan»la ilk karşılaştıkları tepeden Küçük Beyrek anasına ve babalığına oradan ayrıldığını, gayrı aramamalarını bildirmek için bağırdı. Sesi zor duyuldu. Yaltacuk kızdı, yürümek istedi yukarı doğru. Ama derlerdi ki, Küçük'ün o yaşta oku, sesinden hızlıydı. Bıraktığı ok, Yaltacuk'un ayak ucunda toprağa gömüldü. Bir oka, bir de mağrur Küçük Beyrek'e baktı. Yutkunarak geri çekildi. Banu Çiçek atılmak istedi. Ona da Yaltacuk engel oldu. Banu Çiçek asıl Çolak Ozan'a kızıyordu. Tepede dimdikti. Ama arkasını onlara dönmüştü. Küçük, yayını sırtına aldı. Beyrek, çolak sağ kolunu Küçük'ün sırtına koydu. Şimdi tamamlanmıştı. Sıcak savaş heyecanlarıyla ülke aşkını dillendiren türküleri tellendire tellerindire yürüdüler. Banu Çiçek yaşlı gözlerini silerek;

— Çolak! diye haykırıyordu artlarından. Çolaaak! Yavrumdan ettin. Yavrundan olasını!

Beyrek Ozan hiç bağırmadı. Yankılanan ilençle bıçak kadar keskin yanık âvâzını, yaralı, derin yüreğine gömdü;

Bir dost buldum ama tez akşam oldu.

— Ve dağların başından Beyrek'le Küçük Beyrek bir duman gibi yüceldi gittiler.

Yardımlaşma Ve Kavga

Yusuf ÇALIŞKAN

Birbirini yıkayan iki el. Vazifeleri farklı farklı. Ama birinin yardımı olmadan, diğeri çoğu zaman iş yapamaz. İki elin birbirinin yardımına koşması, insanların bir refleksi olmuştur. İnsan istese de, istemese de bu reflekse boyun eğmektedir.

Bir vücudun âzaları için cari olan bu prensipler, acaba, bir toplumun âzaları olan insanlar için de geçerli midir? Sosyoloji biliminin tesbitlerinden; insanların yardımlaşma olmaksızın yaşayamayacağını anlıyoruz. Yine sosyoloji biliminin tesbit ettiği bir husus, insanlararası yardımlaşmanın sadece maddi sınırlar içerisinde kalmadığıdır. Bu sınırı çok aşmıştır, insanlararası yardımlaşma. İki elin birbirini yıkaması, birinin yardımı olmaksızın diğerinin bir iş yapamaması nasıl insan vücudunun refleksi haline gelmişse, insanlar arasındaki yardımlaşma da toplumun refleksi halindedir.

O halde insanlar arasındaki kavga niyedir? Ne yazık ki, insanlar arasındaki kavga da bugün toplumun bir başka refleksi halindedir. Üstelik kavganın sınırları daha da genişlemiş, toplumlararası bir refleks haline gelmiştir. Hatta kavga, insan iradesinin kontrol sınırları dışında olarak vardır. İnsan iradesi, zamana göre ancak şekil verebilmektedir kavgaya. İnsanlık tarihinin hiç bir döneminde kavga yok edilememiştir. İşte bunun için kavga da, toplumlararasında bir reflekstir. Ve kavganın toplumlararası bir refleks oluşu, insanlararası yardımlaşma refleksi kadar eskidir. Kısaca kavga, insanlık tarihi ile yaşıttır.

İnsan toplumları için, hem yardımlaşmanın hem de kavganın birer refleks durumunda bulunuşu bir tezat mıdır? Yoksa insanlığın sıhhati için bir zaruret mi? Bugüne kadar ilk defa sorulmuş sorular değildir şüphesiz bunlar. Ama bu ve benzeri sorular, tarihin dinamiği olan kavgayı insanlığın hayatından sökküp atamamıştır.

Tarih, sosyoloji, psikoloji v.b. insan bünyesi, cemiyet hayatı ve toplum münasebetlerini inceleyen bütün ilim dallarının ortaya koyduğu gerçek; yardımlaşma ile beraber kavganın da var olduğu ve devam edeceğidir. Yine bu ilimlerin verilerinden öğreniyoruz ki, kavga, insanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar devamlı bir miras olarak aktarılmıştır. İnsanlar, kavganın başlatıcısı, devam ettiricisi, yön vericisi gözükmüş olmalarına rağmen, gerçekte sadece birer vasıta olmuşlardır. Her devirde, ama istisnasız her devirde kavganın temel unsuru, yeryüzündeki farklı iki fikir olmuştur. Bu bakımdan bugün bir safta bulunan fert, yarın diğer safa geçebilmiştir.

Bu iki fikirden biri yeryüzünden tamamen silininceye kadar kavga devam edecektir. Çünkü bu fikirlerden birisi, insanların insanlığına hitabetmekte, diğeri ise insanı, olduğundan değişik kalıplara büründürmeyi gaye edinmek-

Yardımlaşma Ve Kavga

tedir. Bu iki fikrin karşılaştırılması daha geniş bir konudur.

Kavgayı insan toplumları için bir realite olarak kabul ettikten sonra, bu kavgada insanların insanlığına hitabeden fikrin safında olanların yardımlaşması meselesini ele almalıyız.

Tarihin dinamiği olan kavgada, insanların birer vasıta, temel unsurun fikir olduğunu söyledik. Bugün ideoloji denilmektedir buna. Farklı iki ideolojinin kavgası ve bu ideolojilere inanan insanların kendilerden öncekilerden aldıkları mirası, kendilerinden sonra geleceklere devretme gayreti. Bir nevi emanet de denebilir buna. Aldığı emaneti ömür boyu taşıyamadan, ihanet edip kaçanlar olmaktadır çoğu zaman. Bu emanetin ağırlığı altında ezilenler de çıkmıştır. Ama bu emanete sahip çıkanlar hiç eksik olmamıştır. Bir yarıştır sürüp gitmiştir, insanlığın gerçek değerlerine hitabeden ideoloji sahipleri arasında.

Çok koşanlar, yarışın usullerini bilenler daima lâyık oldukları yerlere ulaşmışlardır. Geride kalanlar da, kendilerine düşenleri yapmakla yetinmişlerdir. Hakkı olmadığı yerlere uzanmak saygısızlığını göstermemişlerdir. Ama gayret göstermişlerdir, en önde bulunanın da önüne geçmek için. O hakka sahip olduğu zaman kimse dur dememiştir onlara. Ama hak etmeden de hak verilmemiştir.

Önde bulunanları, hiç bir devirde insanlık dâvâsının üstünde bir ihtiras bürümemiştir denilemez. Çeşitli devirlerde dâvâsına saygısızlık edenler çıkmıştır. Öne geçmeyi dâvâsına daha çok hizmet etmek için değil de, insanlıktan uzaklaştırıcı içgüdülerini doyurmak için çabalayanlar da olmuştur.

Bunların unuttukları, toplumların iki refleksi; yardımlaşma ile kavga arasındaki münasebettir. Ya kavgayı inkâr etmişler, önderi bulunduğu toplumlarını düşman fikrin istilâsına teslim etmişlerdir. Veya kavgayı kabul etmişler, fakat kendi safında olanların yardımı olmaksızın kavgayı kazanacaklarını zannetmişlerdir. Beşerin daima şaşabileceğini unutmuşlardır. Aynı saftaki insanların bir vücuttaki iki el gibi birbirini yıkaması gerektiğini prensip edinmemişlerdir.

Yanıbaşında bulunan kardeşinin bir yanlış adımı için yaptığı tatlı ikazı, şefkatle karşılayıp adımını düzeltmek yerine, insanlığından uzaklaştıran içgüdüsünü tatmin için nefretle mukabele etmek yenilginin başlangıcı olmuştur. Aynı saftaki insanların kardeşlerinin ehliyetlerine hürmetsizlikleri de öyle. Kendinden sonra gelenin ehliyetini sınırlayıp, kendisini geçmemesini düşünenler kaybetmişlerdir. Ve devamlı kaybedeceklerdir de.

Çünkü, kavgayı kuvvetli olan kazanır. Tersi de doğrudur, zayıf olan da kaybeder!..

Fıkra

İsmail NAKİLCİOĞLU

İSTİKBALİMİZ EMİNDİR

Avrupalı veya Avrupalı gibi görünme, İmparatorluğumuzun parçalanmaya başladığı devirden beri aydınımızda bulaşıcı bir hastalık halindedir. Her konuda ölçüsü Batı kültürü ve her hareketinde düşüncesi Batı düşüncesi olmuştur. Karşılaştığı her durumu, Batı'ya göre tevil etme yollarını arar; bulamazsa Batı'ya göre tenkit eder.

Böyle bir Batıcılıktan yeteri kadar nasibini almış Profesör, Namık Kemal'i işliyordu. Bir ara mesele, Namık Kemal'in yazdığı «İstikbalimiz Emindir» makalesine geldi. Profesör:

— Çocuklar, Namık Kemal 1865-1870 yılları arasında yazdığı bu makalesinde istikbalimizin emin olduğunu belirterek demiştir ki: «İmparatorluk yok olmağa doğru gitse de endişelenmeyelim. İstikbalimiz emindir. Yüz elli sene sonra Avrupa devletleri gibi olacağız.» Görüyorsunuz ki şöyle böyle yüz on yıl evvel yazdığı bu durum,. bugün açıkça gerçekleşmektedir.

Yanımdaki arkadaş dayanamayarak dürttü :

— Şu Namık Kemal, ne yaman adammış. Ortak Pazar'ın kurulacağını nasıl da bilivermiş-

TERAKKİ

Dersin konusu, «Tarih ve Medeniyet değişimleri ve değişim faktörleri» idi. Profesör, her cümlesini yeni bulunmuş bir kanunun ilânı gibi ehemmiyetli ve tane tane söylüyordu.

— Medeniyet değişmesini hızlandıran önemli faktörlerden biri terakkidir. Terakki fikri bize, Batı'dan gelmiş önemli bir fikirdir. Ortaçağ toplumu statiktir. Kurulan şey tekrarlanır. Eski medeniyet tekrara dayanır. Beş vakit namazı tekrarlarsın. Batı ise terakkide, değişmede...

Anfinin arka sıralarında sahibi meçhul bir ses yükseldi :

— Yaşasın çiçek oğlanları...

SANAT

İki şair tartışıyordu. Birisi :

— Şiir, şairin içinde yoğrulduğu düşüncelerin billûrlaşmış şeklidir. Sanatkâr, istese de, istemese de şiirinde estetikleştirdiği muhteva, kendi kültür yapısından başka bir şey değildir diye izah ederken öbürü sözü keserek başladı :

— Yok azizim yok! O senin dediklerin Yalova kaymakamı, onun da burada forsu sökmez. Sanat dediğin sanat için olur. Sanatkâr, ilhamının estiği yöne yelpalar. Böylece en saf, en temiz, en masum duygularını dile getirir. Şu şiirdeki güzelliğe bak. Harika!.. Harika!..

Ve okumaya başladı :

«Sokaklar...
Islanıyor...
Demek yağmur yağıyor.
Ben de çıksam sokağa
Islanırım...

MEŞALE

HATİPZADE

Taze şafaklara tutkun
Bir gönüldür yanan, kandil kandil
Ve bir gönüldür
Alevden burçlarından mahyalaşan
Umut dolu bir ufkun
Nabzında baygın zamanın
Yeniden diriliş belirtisidir atan
Ve bir çağdır gömülen
Coşkun damarlarında boğularak
Sımsıcak akan kanımın
Cihan umutla bakar
Dirilen çağın hür şafaklarında kızaran
Kurtuluş meşalesine
Ve güneş toplamış yıldızlarını
Külünde o meşalenin, korlaşan rengiyle
İçin için yanar.

Nasıl da bildim ama!...
«Denizde...
Bir karaltı...
Karaltıdan,
Tütüyor duman,
İşte o bir vapurdur.
Nasıl da bildim ama!...

MERSİ

Belediye otobüsü ile Eminönü'ne gidiyordum. Ön sıralardan cam dibine oturmuştum. Otobüste ayakta duran yoktu. Boş yer de yoktu. Duraktan, makyajı yerinde genç bir kız bindi. Geldi bizim yanımıza dikildi. Bir erle beraber oturuyorduk. Saf, masum hali vardı. Kalkarak :

— Gel sen otur bacı! diye yer verdi.

Kız gözlerini süzdü. Kuaförde belki yeni boyattığı, cins atlar gibi alnının üstünden beyaz kâküllü, sarı, öne dökülen saçlarını başıyla arkasına atarak oturdu. Gayet alaylı, hafife alır, çapkınca ve ağzında geveleyerek :

— Mersi!

Er bir şey anlamamıştı. Belki böyle bir kelimeyi ilk defa duyuyordu.

— Ne diyon bacı?

— Mersi!

— Gusurıma galma annıyamadım?

— Merrrsi!

Yine bir şey anlıyamadı. Yüzü renkten renge girmiş mahçup ve utangaç :

— Bacı deyip bağrımıza bastıysak haddini bil sen de!

Kız köpürerek ayağa fırladı :

— Nezaketsiz. O ne demek o?

Er de kızmıştı artık :

— Bir kerre ben senin kocan değilem. İkincisi otobüsün içinde gölge olmaz.

Daha sonra öğrendiğime göre kızın söyleyişine benzeyen Kürtçe merosi, adamım (Kocam, beyim) bak gölge (var) demekmiş.

Bu sırada otobüs ikinci durağa geldi. Yan sıradan boşalan yere er oturdu ve münakaşa kesildi. Fakat yine erin yanıbaşına durakta yeni binen bir asortik kadın gelip dikildi. Er ona da yer verip mersi aldı. Tam bu sırada dalgın birisi :

— İnecek var şoför bey, diye yerinden fırladı. Er, boşalan bu ikinci yere

— Gel anam, mersi dirsen oturma, mersi dimezsen otur, diyerek yer gösterdi. Kadın güler yüzle :

— Tabi evladım tabi. Sen zahmet eder, bana yer verirsin de, ben senden mersiyi esirger miyim? Çok mersi yavrum! Çok çok mersi!...

ŞİİR

Şair ruhluydu. Devrim uğruna yaptığı sabotajdan, küçük bir Anadolu kasabasının hapishanesinde sürgün yatıyordu. Daha doğrusu oraya mahsus sürgün olmuştu. Savcı ve hapishane müdürü, adamıydı. Her türlü serbestlik ve kolaylık sağlanıyordu kendisine. Hatta çok sevdiği çeneden sakalını bırakmasına bile göz yumulmuştu. Hapishaneye işçiler, köylüler düşüyor, o da onların ilk dikkatlerini çekmeyi ve dostluk kurmayı sağlamak için, yazdığı proleterya şiirlerinden okuyordu. Fakat kimsenin aldırdığı ve merhaba bile dediği yoktu. Lâkin, ihtiyarca garip bir köylü her şiirini okuyuşunda ağlıyordu. Artık hususen, onun anlayacağı şekilde ona yakın okuyor ve için için bir sevinç duyuyordu. Devrimci fikirlerini anlatacak birini nihayet bulabilmişti. Yine bir şiirini okuduktan sonra köylüye yaklaştı :

— Baba, ben şiir okuyunca niye ağlıyorsun?

— Anlatsam kızmazsın değil mi?

— Ayıp ettin be amca! Sen babam yurdundansın. Adam babasına kızar mı hiç?

— Oğlum ben çocukluğumdan beri çobanım. Çok sevdiğim, benim gibi yaşlı kösemen bir tekem var. Sen mırıldanırken sakalın titriyor, ben de onu hatırlıyorum, gözlerim sulanıveriyor. Sen kusuruma bakma. Yine oku!...

TEMİZLİK

Belediye otobüsü, Şişli'den Taksim'e doğru ilerliyordu. Otobüs hafif doluydu. Gayet şık ve son derece sosyetik bir bayana erin birisi yer verdi. Bayan çantasından, desenli, renkli, büyükçe bir sel-pak mendili çıkarıp temiz olan erin kalktığı yeri sildi, sildi ve oturdu. Er :

BAŞSAĞLIĞI

İstanbul Yüksek Öğretmen Okulundan mezun kıymetli arkadaşımız Kemal Türkmen, 3 şubat 1974 gecesi Kırıkkale-Sungurlu arasında geçirdiği bir kaza neticesinde Hak'kın rahmetine kavuşmuştur. Merhum arkadaşımız, 1969 haziran döneminde Fizik - Kimya Bölümünden mezun olmuştu. Dört senedir Isparta Eğitim Enstitüsü'nde fizik öğretmenliği yapıyordu. Allah'tan değerli arkadaşımıza rahmet, kederli ailesine ve sevdiklerine başsağlığı ve sabır dileriz.

— Hanfendi, lütfen kalkar mısınız?

Kadın şaşırmıştı :

— Niçin?

— Size bir şey göstereceğim.

Kadın kalktı. Er :

— Az şöyle dışarı çıkın.

Kadın ara boşluğa çıktı. Er, başından kepini çıkardı. Kadının kalktığı yeri sildi, sildi ve oturdu...

Kadın kıpkırmızı, ilk durakta indi...

ÖMER SEYFETTİN'İN 54. ÖLÜM YILDÖNÜMÜNDE

BİR HİKÂYE

NİÇİN ZENGİN OLMAMIŞ

«Bir Sultanî muallimînin hatırât defterinden üç dört sahife.»

.....

7 Kânun-ı sânî 1916 — Derler ki: «Tarihsiz millet mesuttur!» Ben de: «Hâtırasız insan mesuttur!» diyeceğim. Beş senedir tarih okuttuğum için birçok kitapları gözden geçirmeğe mecbur oldum. Rambaud'nun. Lavisse'in eserlerini daha mektepten çıkar çıkmaz getirtmiştim. O vakitten beri tedricen alıştığım sahhaf bezirgânlığı, kütüphanemi oldukça büyüttü. Şimdi bu kitapların hemen hepsini okumuş bulunuyorum. Dikkat ettim; Tarih denilen şey felâket nâkili! Saâdetten hiç bahsetmiyor, yahut şöyle üstünkörü geçiyor. En sevinçli, en talihli devirlerin içinde bile bir facia, bir hıyanet, bir acı, bir zehir bulmakta, mahir! İnsaniyetin hâtırası olan tarihteki bu hazin temayül bizzat insanda da var. Felâketler, ıstıraplar, mâtemler, ruhumuzda âdeta bir yara gibi derin bir iz bırakıyor. Saadetlerimiz, sevinçlerimiz, hoş günlerimiz tıpkı bir rüya hafifliğiyle eriyiveriyor, unutuluyor. İşte bu sabah, çekmecemin köşesinde, on sene evvel karalamağa başladığım bu defteri buldum. Yazdıklarıma baktım. Hiç ferah verecek bir şey yok! Kanserden ölen anneciğimin yavaş yavaş nasıl söndüğünü, zavallı, kurtarılmaz bir pençe ile inleye inleye ademe sürüklenirken, nasıl öldürücü elemler duyduğunu uzun uzadıya kaydetmiştim... Zaman, ne dehşetli bir devâ! Şimdi o elemlerin binde bir zerresini duyamıyorum. Sonra dışarıya gitmiştim! Buna dair ancak iki satır! Sonra evlendim! Bunun bile kaydı yok. Çocuğum oldu. Onu da yazmamıştım. Güneş görmediği halde bilmem niçin sararan bu sahifeleri gayri ihtiyarî kokladım. Keskin, bayıltıcı, hasta bir sonbahar kokusu! Ah bu eski kâğıtlardan, eski kitap aralarından, unutulmuş eski defterlerden mâtem kokusu!

★

Evet keşke yazacak hâtıratım olmayaymış! Birbirine benzeyen muntazam, vukuatsız günler ne kadar boş! Fakat ne kadar ıstırapsız... Muharebeden sonra, bu boşluk, yani bu rahat ve sükun birden bire bozuldu. İtiyâdımı kaybetmiş olmalıyım ki, iki senedir çektiklerimi buraya geçirmemişim. Kanaat içinde say, içinde ilim mefkûresinin o zevki hiç bir lezzete benzemeyen ruhânî hazzı içinde mesut yaşarken, ansızın korkunç bir maişet girdabının karanlıklarına yuvarlanmak! Bir açlık kasırgası altında, ümitsiz bir kıtlık çölünde sürünmek sevgililerin yavaş yavaş, şikâyetsiz ölümlerini görmek! Bugün ne kadar bedbahtım! Karımın nesi var, nesi yok, sattık, yedik. Annesinin evinden getirdiği çeyizlerden bir keten havlu bile kalmadı. Yatak takımlarımız, karyolamız, benim baba yadigârı ceviz kütüphanem, hatta çocuğumun, zavallı Orhancığın arabası bile sıra ile Bitpazarı'na gitti. Maaşım onbeş lira: Annemden kalan, bana altı lira irat temin eden evi de rehine koyduk. Yediğimiz vesika ekmeği, mektepten verilen zeytinyağıyla bulgur! Karımın metanetine hayranım. Hem çocuğa hem evin işine yetişiyor. Hiç durmadan çorap yamıyor. Eskileri bozuyor. Beni, çocuğunu giydiriyor.

— İnşaallah muharebe bitsin! Hepsi unutulur!

Diyor. Fakat, ben, bu badireyi öyle yakından bitecek bir halde görmüyorum. Sonumuz ne olacak? Arasıra dışarı gitmesini düşünüyorum. Fakat oradan gelenler de açlığın daha korkunç bir şekilde olduğunu söylüyorlar. Yarının dehşetini hatırlamak zihnimi altüst ediyor. Şaşırıyorum. İşte şimdi de şaşırdım. Ne yazacağımı toplayamıyorum.

.....

★

14 Kânun-ı sânî... — Bu uğursuz defteri tekrar yazmağa başlamamalıydım! Dün Orhan hastalandı. Hatır için, vizitesiz bakan komşumuz doktor yalnız süt verilmesini söyledi. Süt... Okkası yarım lira! Ne kadar kitabım varsa hepsini hamallara yüklettim. Götürdüm, sattım. Elime altmış lira kadar bir para geçti. Yirmi lirasıyla odun kömür, aldım. Soğuk pek fena.

30 Kânun-ı sânî... — Biraz düşününce anlıyorum ki, hayat artık yaşanabilecek gibi değil. Akşam potinlerimi boyatırken, boyacıya, ustasından ayda kaç kuruş aldığını sordum.

— Yirmi lira!

Dedi. Onaltı yaşında bir çingene çocuğu! Ben otuz bir yaşında naz ü naim içinde büyümüş tarihî bir ailenin evlâdı. Bir karımla, bir çocuğumla onbeş lira içinde nasıl geçinebilirdim? Hoş, bu zaten mümkün değil ya. İki senedir satıp, savup, üzerine onbeş lira daha ekleyip ölümden kurtuluyoruz. Fakat bu böyle devam edemez. Bir ay sonra satacak bir şeyim de yok. Bir iş bulmalıyım. Hocalık artık bir insanı değil, bir tavuğu bile beslîyemez.

16 Şubat... — Onbeş gündür iş arıyordum. Nihayet bir kitapçıdan sahifesi on kuruşa tercüme buldum. O kadar sevindim ki... Her forma yüzaltmış kuruş getiriyor. Üç yüz sahifelik bir kitaptan otuz lira alıyorum.

7 Nisan... — Her gece muntazaman on sahifelik tercüme etmeğe alıştım, bunun için dört saat kifayet ediyor. Neyse... Hayatımız biraz iyileşir gibi oldu. Orhan sütünü içebiliyor. Semiha ile biz de birer vesika potini edinebileceğiz. Fakat her gece fasılasız çalışmak gözlerimi bitirdi. Ama bunun da kolayını bulduk. Geçen hafta göz doktorundan bir gözlük aldım.

2 Mayıs... — Dün bir arkadaşıma rastgeldim. Cenyo'da... Bu çocuk idadide iken kovulmuştu. Ara sıra görürdüm. Şimdi tüccar olmuş.

— Tam, yetmişbeş bin liram var! dedi. İki ay içinde...

— Şaka ediyorsun!

Diye güldüm.

— Vallahi! İstediğin bankaya sor.

Dedi.

— Ey, nasıl olur bu?

— «Taraf-ı takribi»ni bulursan çok kolay!

İçimde birdenbire bir hırs canlandı. İki ay içinde yetmişbeş bin lira... Her gece dört saat, ucuz olsun diye Almanlardan satın aldığım karpit lâmbasının başında, bir lira için nasıl terler döktüğümü hatırladım. Karşımdaki sıhhatten, candan patlayacak gibi gergindi. Elmas yüzüklü parmakları tombul tombuldu.

— E, bu «taraf-ı takrib» ne?

— Topal'a çatmanın bir kolayı!

— Topal kim,

— Yuha... Patagonya'da mısın be mübarek! Topalın kim olduğunu bilmiyorsun ha!.. Allah be! Tuttuğunu, bir anda milyoner yapar. Bugün bütün Türkiye elinde! Bir sözüyle yetmişbeş milyon lira birden harekete gelir.

Levâzım reisinin faziletlerini, kuvvetini, iktidarını uzun uzadıya anlatmağa başladı. Hayretle dinledim. Nihayet Harbiye Nezareti'nde, ittihatçılar arasında hiç bir tanıdığım olmadığını söyledim. Bana acıdı. Fakat:

— Meyus olma, dedi. Doğrudan doğruya Topal'a çatmaya da hacet yok. Onun adamlarından birinin adamına çatsan kâfi..

— İşte sana çatıyorum!

Diye güldüm.

— Yavaş gel! diye bir kahkaha attı, ben onun yedi gömlek uzak adamlarından birinin adamıyım. Ama iş için arkadaş lâzım! Senin de cebine, anafordan, seksen, doksan lira düşürebilirim.

.....

Günde seksen, doksan lira... Kulaklarıma inanamıyorum. Azıcık daha, bu yeni zenginin ellerine yapışacak, şapır şupur öpecektim. Birdenbire hafifledim. Zenginlik ümidi insana eter gibi birdenbire tesir ediyor.

— Öbür gün bana gel! Ömer Âbid Hanı'nda ikinci kata. Dedi.

Yarın ona gideceğim. Bana para kazandıracak. Sermayesiz para kazanmak! İşte bu dünyada aklımın en ermediği şey! Ben de birçokları gibi birdenbire zengin olacağım. Elveda artık bu sefalete! Bu köhne, siyah ahşap eve! Elveda bu tahtakurusu kolonisine! O kadar müteheyyicim ki, çayı görmeden paçayı sıvıyorum. İki gündür tercümeye devam edemedim. Ah, şu kâğıt parçalarını götürüp kitapçı Acem'e: «Al, işte tercümelerini başına çal! Paran da senin olsun. Allah belânı versin!» diyebilecek miyim? Semiha halimden işkillendi.

— Sende bir şey var, sende bir şey var!

Deyip duruyor. Niçin tercüme yapmadığımı soruyor. Başımın ağrıdığını söylüyorum. Yarın mektepte beni istedikleri kadar beklesinler! Zavallı sermuid kimbilir ne büyük bir ehemmiyetle bulunmadığım saatleri hesap ederek «Kıstelyevm» yapmağa çalışacak. Budala...

★

15 Eylül... — İki gün evvel Büyükada'dan geldik. Bugün de apartmanımıza yerleştik. Senelığini yediyüzelli liraya tuttum. Fakat öyle mükemmel ki... Banyo, kalorifer, elektrik hepsi var. Altı oda, iki salon... Möblelerim için tam beş bin lira sarfettim. Yine kütüphanemi tamamlıyacağım... Evet, saadet rüya gibi çabucak geçer... Bu yazı nasıl geçirdiğimi hatırlayamıyorum bile... Daha mâhut mektebi bırakmadım. Yerime bir vekil tayin ettim. Kendim de hastayım diye bir rapor aldım. Vekilime maaşımı bıraktıktan sonra, on lira da üstüne ilâve ediyorum. Mektebi bıraksam askerlik tehlikesi var. Bir an gelir ki, tüccarlık insanı kurtaramaz. Şemsi, ilk ayda, bana, anafordan üçbin lira kazandırdı. Doğrusu kendisine çok müteşekkirim. Beni adam etti. Un işi yapıyoruz. Zaten bundan kârlı bir şey yok. Biraz zahireye de karışıyoruz. Şeker filân kapatıyoruz. Dört ay evvel yazdıklarımı okurken gülümsedim. Vay anasını! O sefaletlere nasıl dayanmışım! Günde yarım liraya kapalı bir dershanede beş saat kafa patlatmak! Sonra bu derece sarih bir eşekliği fazilet zannetmek! Ben, çok şükür bu pir aşkına sürünmek faziletini kaybettim. Vakıa şimdi bulunduğum muhit biraz adi. Fakat kat'iyyen ukalâ değil... Herkesin emeli, felsefesi, arzusu bir: Para kazanmak! Mücerredât yok! Hayal yok! Oldukça karışık bir piyasa dalaveresi var. Açıkgözlülük en büyük kuvvet... Öyle zanne-

diyorum ki, bir seneye varmadan Şemsi'yi geçeceğim. Ah, şu muharebenin başında niçin elimden bir tutan olmadı? Biz hâlâ bugünün fakirleri sayılırız. Şimdi öyle adamlar var ki, son iki sene içinde on milyon lira kazanmışlar. Amerikalılar haltetsin! Daha muallimlik ederken arkadaşlarımdan biri bana bir kitap okutturmuştu. Fransızca ismini hatırlıyorum: «Zenginlik Elifbesi!» Herif zengin olmağa bir dolardan başlıyor! Bir milyon yapmak için otuz sene geceli gündüzlü uğraşıyor. Burada bir açıkgöz için, bu milyonu, lira olarak toplamak işten değildir. Topal'la küçük bir ortaklık kâfi! Balkan trenleri, Anadolu hattı bir ay insan için çalışsa...

Artık bu defteri dolduracağımı ümit etmiyorum. İnsan zengin olunca, okumaktan olduğu gibi, yazmaktan da nefret ediyor. Bununla beraber bir hatıra olsun diye atmayacağım. Evet, eski fakirliği unutmak pek asil bir hareket değil. Kütüphanemde saklayacağım.

Alı bu Semiha...

Ne kadar müşkülpesent! Bir türlü yemek odasını yerleştiremiyor. Psaiti'nin dekorcusuyla sabahtan beri uğraşıyorlar. Gideyim onlara bakayım.

★

2 Şuabt 1917... — Altı ay sonra, zavallı samimi defter! Seni nasıl heyecanla elime alıyorum; acı, öldürücü bir buhran içindeyim. Söylemek için günahı dudaklarından taşan, kalbine sığmayan bir mücrim gibiyim. Evvelki gün Cerrahpaşa'da bir yeni zenginin evine davetliydim. Alaturka saz vardı. Gece yarısına kadar yedik içtik. Ben uyuyamadım. Sabahleyin erkenden çıktım. Soğuk dehşetliydi. Araba bulamadım. Aksaray'a indim. Yine araba yok. Küçükken babamla cuma namazına geldiğimiz Valide Camiinin köşesinden, yukarıya doğru baktım. Unutulmuş bir hatırat gibi... Bu virane... Lâleli Camii, Hasanpaşa Hanı'nın arkaları gözüküyor. Müteessir oldum. Yavaş yavaş yürüdüm. Lâleli'de, Yenikapı'ya inen sokakta, büyük bahçeli, mahzenli, havuzlu bir evde oturmuştuk. Yirmi beş, yirmi altı sene evvel... Karşımızda bir komşumuz vardı. Güzin Hanımlar.. Kızlarının sesi o kadar kalındı ki.. Tıpkı hombort gibi. Sabahleyin bu çocukluk günlerini hatırlamak, beni bir çocukluğa sevketti; yangın yerlerinde oturduğumuz evin arsasını bulmak! Ne yapacaktım? Hiç? Acaba havuz duruyor muydu? Viranelerin içine saptım. Kimseler yoktu. Yarım yıkılmış bacalar, ocaklar sahipsiz bir mezar sükutuyla uyuyorlardı. Aradığım evin hizasında bu ocaklar daha sıktı. Baktım, üstü, başı perişan dört kişi dolaşıyordu. Eğilip, eğilip ocakların içine bakıyorlardı. Merak ettim. Ne arıyorlardı? Yürüdüm. Yanlarına yaklaştım. Ne aradıklarını sordum.

— Ölü arıyoruz!

Dediler.

— Ne ölüsü?

Aralarındaki kır sakallı, kısa boylu ihtiyar cevap verdi:

— İnsan ölüsü.

— İnsan ölüsü mü?

— Evet...

Şaştığımı görünce durdu. Beni baştan aşağıya bir süzdü. Sonra başını salladı:

— Hey, gidi hey! dedi. Efendi, senin de haberin yok galiba? Biz belediye adamlarıyız. Hergün gelip buralarda açlıktan ölenleri toplarız. Sonra şu arabaya doldururuz. Götürürüz, gömeriz.

— Açlıktan ölüyorlar ha!...

Diye buz gibi dondum. Sanki birdenbire kalbim durdu. Dizlerim kesildi. İhtiyar değilmek istiyormuş. Ağzını açtı. Zavallı Müslümanların iki senedir nasıl açlıktan kırıldıklarını, aleve atılmış meyus bir hatip heyecanıyla haykırmağa başladı. Herkesin altındakini, üstündekini satıp yediğini, nihayet kimsesiz gariplerin böyle virane ocaklarına düştüklerini, öyle imdatsız, kimsesiz, ilâçsız ve aç, susuz, ateşsiz köpekler gibi öldüklerini söyledi.

— «Eğer hainler, Allah'ın gazabına daha uğramazlarsa, dünyada Müslüman kalmayacak!»

Dedi. Gayri ihtiyari:

— Bu hainler kim?

Diye sordum.

— Kimler olacak? Millete ekmek diye kum, toprak yedirenler! Katığı dünya yüzünden kaldıranlar! Fıkarayı soyup zengin olanlar! Otomobillerde uçanlar!

— .....

Sonra bir an durdu. Arkadaşları kendisi gibi müteheyyiç değildiler. Ellerini, başını göğe kaldırdı:

— Bunların ne vakit asıldıklarını göreceğiz Allahım!

Diye derin, acı, karanlık bir ah çekti.

Ben bir ses çıkarmadım. Evet, insanları böyle açlıktan öldüren bizlerdik! Bize yol gösteren, bize müsaade edip, bizimle beraber çalanlardı! Şemsi ile beraber Kâğıthane'de uzun bir «Un damarı» keşfetmiştik. Üç aydır orada çıkarttığımız ince killeri laşeye satıyorduk. Laşe de, bile bile ortaklama bunu alıyor, içine biraz paspal karıştırarak fırınlara dağıtıyordu. Manyetize edilmiş gibi bu ölü arayanların arkalarından yürüdüm. Henüz iki tane bulmuşlardı. Baktım. Ruhumdan zehirlendim. Bu ölüler yarım çıplaktı. İskeletlerinin üzerinde derileri kurumuştu. Hiç etleri yoktu. Birisi kadındı. Sarı saçları keçeleşmişti. Dudaklarımı o kadar hızlı ısırmışım ki, sıcak sıcak çenemden kanların sızmağa başladığını duydum. Ölünün mavi, aralık gözleri bana dik dik bakıyor sandım. Birdenbire sanki ödüm koptu. Kendimi kaybettim. Kaçtım. Deli gibi koşmağa başladım. Beyazıd'a nasıl çıktığımı bilmiyorum. Bir arabaya atladım. Eve geldim. Bayılmışım. Doktor filân gelmiş. Açılınca Semiha'ya gördüklerimi anlattım. O da fena oldu. Ağlamağa başladı. Şimdi yataktan kalkamıyorum. Artık müthiş bir anarşist oldum. Bir milletin bire kadar açlıktan ölmesi için toplu, tüfekli teşkilât yapan Topal'ı, bu alçağı tutanları öldüreceğim. Yenecek ne varsa ortadan kaldıran, altıyüz yıllık bir devletle beraber kocaman, masum Türk milletini fakrü'd-dem kılıcından geçirenleri, geberteceğim. Evet bu milleti hükûmet mahvetmek istiyor! Bunda artık hiç şüphem kalmadı! Bunda şüphesi olan eşektir! Topal, o bütün kara çete teşkilâtı, o Karasulu, Bayramzadeli meş'um teşkilât, yedi başlı bir ejderha gibi memlekete sarılmış! Kanımızı, iliğimizi, kemiğimizi emiyor. Evet, öldürmeliyim. Onlardan bir tanesini öldürmek, siperde bin düşman neferi öldürmekten çok, hem pek çok hayırlı...

★

19 Mart... — Onları öldüremedim. Onları, ancak yaşarsa, millet öldürecek! Hepsini ipe çekecek! Onları öldürmek bir kişinin harcı değil! Hainler yedi başlı, dokuz canlı bir ejderha kuvvetinde! Yani muhtekir ben!.. Nem var, nem yok hepsini sattım. Bütün milletimi açlıktan öldürerek soyduğum paraları aşhanelere, fıkaraperver cemiyetlerine dağıttım. İsmimi vermedim. Apartımanı falan hepsini bıraktık. Semiha ile Orhancığımızı aldık. Üsküdar'da, Çavuşderesi'nde bu minimini evi kiraladık. Şimdi o kadar mesuduz ki... İyi ki mektebi bırakmamışım! Yine derslerime başladım. Arkadaşlarım beni iflâs etti sanıyorlar. Acem'e yine gittim. Benim tercümelerimden memnun! Şimdi sahife başına oniki kuruş veriyor! Geceleri ben söylüyorum, Semiha yazıyor. Ayda elli lira kazanabiliyorum. İdaresini bilen bir aile için bu çok bile. Fakat, geçen on ayın hatırası korkunç bir kâbus gibi daima aklımda! Unutamıyorum. Açlıktan öldürdüklerimizi unutamıyorum. Yangın yerinde gördüğüm kadın ölüsünün bana bakışını unutamıyorum. On ay kan, gözyaşı, irin içtiğimi, sütsüzlükten, şekersizlikten küme küme ölen masumcukların hakkını yediğimi unutamıyorum. Siyah bir hayal, her an ruhumu takip ediyor: «Sen de kanlı soyguna karıştın! Sen de, sen de!» diyor. Gözümün önüne birbiri ardına dikilmiş sayısız darağaçları geliyor... Bunların bir tanesinde ben sallansam! Ah, evet, yine vicdanımdaki yakıcı azap sönmeyecek sanıyorum. Yine on ay milletime yaptığım zulmü unutamayacağım, sanıyorum. Bu ıstırap öldükten sonra da, mezarda da beni kıvrandıracak sanıyorum!

.....»

Okuyucuyla Sanat Sohbeti

Değerli Okuyucumuz.

Bizi bu mecmua tanıştırıyor sizinle. Toplumumuzun tahammülsüz ıstırabının körüklediği, onun çileli hayatında beliren umutların yeşerttiği, milli sanatımızın tezgâhı olma çabasındaki bu mecmua. Sizinle sohbetimiz de yine bu mecmua ile mümkün oluyor. İmkânlarımızın elverdiğince... Daha büyük, daha geniş sohbet edebileceğimiz, yakından münasebet içinde olabileceğimiz fikir ve hislerimizin pekişeceği, gönül gönüle olacağımız günlere gelemedik henüz. Çünkü imkânlarımız hudutlu. Bir avuç fedakâr sanatçımızın gayretleriyle üç damla, beş damlayla akmağa başlayan Pınar'ımız bugün milletimizin yangın yüreğini serinletecek duruma gelse de, kültür hayatımıza bunca uzun zamandan beri karıştırılan pislikleri temizlemek, arındırmak için zamana ihtiyaç var. Bunun için sizin ilginize muhtaç, sanatçılarımızın gayretlerine azimle ve sabırla milli sanatımıza eğilmelerine muhtaç.

Bu sayımızda, sohbetimizi şiir üzerinde yapalım dedik. Okuyucularımızdan pek çok şiir alıyoruz. Ekseriyetle hece ile yazılmış olan bu şiirlerin içinde büyük kabiliyet ve istidat gösteren sanatçılarımız var. Bu şairlerimizin başarılarının devamını dileriz ve en güzel eserlerini bekleriz. Çoğu okuyucumuz, şiirinin eleştirilmesini istiyor. Biz eleştirmeden evvel hece şiirinin belli başlı özelliklerini belirtmek, böylece okuyucu şiirlerinin ortak, tamamlanması ve düzeltilmesi lâzım gelen yanlarını ortaya koymak daha istifadeli olur diye düşündük.

Sanatçılarımız önce şunu bilmeliler: Hiç bir sanat eseri terlemeden, emek sarfetmeden meydana getirilemez. Kabil olsa da yetişmiş büyük sanatçılarımıza en güzel eserlerini nasıl yaptıklarını sorsak, bize uzun bir gayret ve sabırla diye cevap vereceklerdir.

Hele her devirden daha çok sanatçıya muhtaç olan bugünün Türk toplumu içinde eserlerimizi en güzel bir şekilde ortaya koymalıyız. Biz eserimizi en müessirane ve en yüksek bir duygu ile veremezsek, bugünün hislenmez, taşlaşmış, maddeleşmiş, hatta mekinalaşan beyinlerinde nasıl bir iz bırakabiliriz. Dünü nasıl anlatabiliriz bu topluma? Bugünü nasıl verebiliriz, yarınına nasıl ışık tutabiliriz? Kabiliyetleri, yorucu bir çalışma ve tükenmez bir sabırla beslenmeyen bir sanat, hele yeni yeni gelişme devresinde olan milli sanatımız toplum hayatında ne derece rol oynayabilir!

Hikâyecimiz, romancımız, şairimiz... Böyle düşünmeli. Hele şiirle uğraşan sanatçılarımız, sanatlarını basit görmemeliler. Şiir, edebi sanatlar içinde hemen hemen en pratik gözükse de en azından diğerleri kadar şekil ve muhteva itibariyle hassasiyetle üzerinde durulması gereken bir sanat türüdür. Peyami Safa'nın bir sözü vardır: «Şiirin doktorluk kadar bir ihtisas hayisiyeti olduğunu kabul etmeyenlere, şiirin doktorluktan daha

güç bir iş olduğunu anlatmak güçtür. Zamanımızda şair bolluğu ve şiir azlığı bu zorluktan ileri geliyor.»

Şiire muhteva itibarıyle yüksek duygu ve fikir diyebiliriz. Bu iki unsur birleşmelidir şiirde. Fikir olarak şiir, insanı konu edinmelidir. Kendi insanımızı... Toplumumuzun düşüncesi, değerleri, tarihi, bugünkü yaşayışı anlatılmalı, realize ve idealize edilmelidir. Milletimizin çilesi duygulandırmalıdır şairi. Derdi çok bu milletin; dinleyeni, kendisiyle ilgileneni yok. Dinlemelidir ve dinletmelidir şair. Ağlamalı ve en hissiz kalpleri ağlatmalıdır. En taş yürekleri eritmelidir şiiriyle. Şair umutsuz bir topluma umut aramalıdır.

Bunlardan başka millî his ve heyecanımızı işleyebiliriz. Tarihi bir olayı, arzuladığımız bir hayatı, bir özlemi... İdealize edebiliriz şiirde.

Şiirde bir de fikrin ve duygunun ifade edilişi vardır. Kelime ve söz kalıbında verilişi. İşte bu şiirin şekil tarafı. Şiir her iki yönden de mükemmel olmalıdır. Muhteva ve şekil yönüyle...

Aldığımız şiirlerin bazıları bu iki yönden de tam oluşmamış vaziyette... Umumiyetle, dolgun bir fikir ve tema işlense de şiir tekniği üzerinde durulmuyor veya az çalışılıyor. İşlenen tema güzel oluyor, fakat ifade tam şiir özelliğini bulmuyor. Dolayısiyle şiir bir eser olarak zayıf ve sönük kalıyor. Bunun için biraz da şiir tekniğinden bahsedeceğiz. Çok kullanılması bakımından hece şiirinin tekniği olacak anlattığımız.

Hece şiirini vezin ve kafiye olarak şekillendirebiliriz.

Önce vezni ele alalım. Hece şiiri belli bir ölçüye göre yazılır. Her mısra aynı hece sayısını ihtiva eder. Bu kâfi değildir yalnız. Hecelerin belli miktarlarda bölündüğü duraklar vardır. Bunlar şiirde ahenk bütünlüğünü sağlar. Kelimelerin bu duraklarda bitmiş olması gerekir. Kelimeler bölünmemelidir. Meselâ koşmalarda kullanılan 4+4+3=11 ölçüsü vardır. İki duraklıdır.

Susmamalı / milletimin / şairi
4 + 4 + 3 = 11

örneğinde her iki durakda da kelime bölünmemiştir. Fakat bunu «Milletimin / şairi sus / mamalı» diye çevirmiş olsak elimizdeki ölçüye göre kelime bölündüğü için durakların sağladığı ahenk kaybolur. Başka bir misâl 7 + 7 = 14 ölçüsüyle yazılmış bir beyit:

Zulm içinde tebessüm / acı hem nasıl acı
Çekenler bilir bunu / çekmeyenler yabancı
7 + 7 = 14

Burada da kelimeler belli sayıda hecelere ve duraklara göre ayrılmıştır.

Edebiyatımızda en çok kullanılan hece vezinleri şunlardır: 4 + 3 = 7 (Halk Edebiyatında mani ölçüsü), 4 + 4 = 8, 6 + 5 = 11, 4 + 4 + 3 = 11 (koşmaları bu ölçülerde yazılır.), 7 + 7 = 14... Bunlardan onbir hecelik her iki vezin, bir şiirde değişik mısralarda kullanılabiliyor.

Kafiye de vezin kadar mühimdir hece şiirinde. Kafiyeyi «mısra sonlarında ses bakımından benzeşen mânâları ayrı olan kelimelerdir» diye tarif edebiliriz. Yukarıdaki beyitte bulunan «acı-yabancı» kelimeleri gibi. Bir de redif vardır ki kafiyeden ayrıt etmek gerekir. Redifler kafiye sonlarında söz ve mânâca aynı kelime veya eklerdir. «Millettir-devlettir» deki 'tir' ekleri, «var olurdar olur»daki 'olur'lar gibi.

Redifler bir kaç kelime de olabilir:
«Demir ökçe hıncıyla **vurulacak alçaklar**
Mehmedin kılıncıyla **vurulacak alçaklar**» gibi

Güzel redifler bulabilen ve şiirini redifflerle süsleyen şair başarılı şairdir. Yahya Kemal redifin ehemmiyetini şöyle belirtir: «Bilhassa Türk'ün manzûmeleri denilebilir ki âdeta rediften doğar, Türk redifi buldu mu, şiirin asıl özünü, söylemiş demektir...»

Kafiyelerin düzenine gelince; çeşitli şekillerde olabilir: Şair şiiri dörtlükler halinde yazacaksa; her dört mısra kendi arasında kafiyeli olabilir, «**aaaa**» şeklinde sadece üçüncü mısra değişik, diğerleri kendi arasında kafiyeli «**aaxa**» şeklinde olur; her iki mısra birbiriyle kafiyeli olur «**aabb**» veya «**abab**» olarak, veyahut «**xbxb**» şeklinde birinci ve üçüncü mısralar değişik, ikinci ve dördüncüler kendi aralarında kafiyeli olur.

Eğer şiir koşma tarzında olacaksa, birinci kıta «**abab**» yani birinci ve üçüncü mısra kafiyeli, ikinci, dördüncü mısralar birbiriyle kafiyeli olur. Veya «**xbxb**» şeklinde birinci ve üçüncü mısralar değişik, ikinci ve dördüncüler kendi aralarında kafiyeli olabilir. Veyahut «**aaab**» şeklinde olur. Diğer kı-

DİRİLİŞ

Bize miras
Şu gördüğün topraklar
Göğsünde kanımın kırmızılığı
Bağrında kefensiz yatan
Erim var.

Gerçi bugün
Söz sahibi değiliz
Hakkımızda karar verenler yaban
Zincirsiz esiriz
Bu vatanda biz.

Kat kat perdeler var
Gözlerimizde
Kelepçeler ruhumuza vurulmuş
Şimdi sevinç yok
Türkülerimizde
Acılar beste olmuş.

Ama üzülme sen
Umudumuz var
Ufukta parlayan güneş kadar ak
Dirildik şimdi ölürken
Haydi kalk.

Celâl TOKLU

taların ilk üç mısraları kendi aralarında kafiyeli, dördüncü mısraları ise ilk kıtanın dördüncü mısrai ile kafiyeli olur.

Mesnevi tarzında ikili ise şiir; «aa bb cc...» şeklinde olur.

Bu kafiye düzenleri daha pek çok şekillerde olabilir. Biz bu kadarını belirtmiş bulunuyoruz. Kalanını şair sanatçımızın araştırmasına bırakıyoruz.

Hece şiirinde göz önünde bulundurulması gereken hususları kısaca belirtmeye çalıştık. Sanatçılarımız bunlara göre eserlerini ortaya koyacaklar. Bir şiir yazıldıktan sonra tekrar tekrar okunmalıdır. Şair şiirini kolay kolay beğenmemelidir. Eser söz ve mânâca en güzel hale gelinceye kadar gayret sarfetmelidir.

Bu gayretler memleketimizde nice Yunus'lar diriltecek, nice ölmez eserler doğuracak...

Çalışmalarınızda sonsuz başarılar dileriz.

Ben O Köylüyüm

Ben o kentli değilim
Ben o köylüyüm:
Kerpiç bacalarda,
Kıvrım kıvrım kara dumanların
Kara bağrımıza kara baht olduğu;
Bin türlü özlemlerimizin, en yiğit arzularımızın
Kara topraklarda yıllandığı...
Uğruna yıllarca el bağladığımız.
Umudun,
Bir dilim kara ekmek olduğu;
Hayatın,
Nasırlaşan ellerimizde
Gübre koktuğu, toprak koktuğu yaşantı...
Nice bin sonbaharlarda,
Nice kışlarda,
Zifiri karanlıkları ruhumuzun en dibine gömdüğümüz:
İsli kandillerin
Hastalıklı, zayıf ışığının
Arzularımıza ağıt yaktığı;
Nice bin mehtapların aydınlığını,
Mor mor, derin derin Çukurlaşmış,
Işığı sönmüş gözlerimizde gömdüğümüz:
Nice milyonlarca yıldızın,
Ürkek hıçkırıklı ışığının
Ilık meltem nedir bilmeyen,
Sam yeliyle çatlak çatlak dudaklarımızda söndüğü;
Hasretin, arzunun,
Gözbebeklerimizde
Bir kış rüzgârıyla donup kaldığı;
İşte BEN O KÖYLÜYÜM.

Ş. ÇALIŞICI

DÜZELTİRİZ

Not : Bu sayımızın 12. - 13. sayfalarında çıkan «Çağrı» isimli şiirin 13. sayfadaki «Çağrı» başlıklı kısmının üçüncü satırı yanlış çıkmıştır. Doğrusu «At kementlerini at» tarzında olacaktır, düzeltir özür dileriz.

KONFEKSIYON
TUHAFİYE
TRİKOTOJ
KUNDURA
KUMAŞ
MANİFATURA
BUZDOLABI
ÇAMAŞIR
MAKİNASI
RADYO - PİKAP
v.s.

• EN UYGUN FIAT
• EN BOL ÇEŞİT
• TAKSİTLE SATIŞ

Şanal

ŞANAL MAĞAZASI
Burhan ŞANAL ve ORTAKLARI Koll. Şti.
Sultanhamam meydanı 10/1 İSTANBUL
Tel : 22 71 18 - 22 12 98

DAVUTOĞLU

KOLLEKTİF ŞİRKETİ
MEHMET VE TAHSİN DAVUTOĞLU

İMALAT - TOPTAN

Merkez : Mahmutpaşa,
Yanıksaraylar Kurt İş Hanı
Zemin Kat No. 18 - 23

Şube : Yeşildirek, Gürün Han
No. 598-650 İstanbul

Tel. : Merkez 27 10 75/18
Şube : 27 70 88

BABAS

Kollektif Şirketi

RAİF - BASRI ve MUHARREM
KURU

Adres : Tomruk Sokak, Tomruk
Çıkmazı, Santral Han No : 5
Tahtakale - İSTANBUL

Telefon : 22 96 92

ÇIKTI!

düğüm

Millî
Hikâyeler
Demeti: 2

FİYATI: 9 LİRA

İSTEME ADRESİ:
OTAĞ YAYINEVİ HİLÂLİ AHMER CAD. NO: 4 Tel: 27 73 10
Cağaloğlu–İSTANBUL

OTAĞ YAYINLARI

1. Millet Düşmanlarının ihanet Planları — **BELGELER**. Hazırlayan: Kemal Yaman. Fiyatı: 10 lira.
2. Komünist İhtilâle Karşı **TEDBİRLER**. Yazan: Aykut Edibâli. (İkinci baskısı da bitti.)
3. **ERMENİ MESELESİ VE TÜRKİYE**. Hazırlayan: Abdullah Yaman. Fiyatı: Ciltsiz; 30 lira - Ciltli; 40 lira.
4. Millî Şiirler Demeti: 1 — **PARMAKLIKLAR**. (Birinci baskısı bitti.)
5. Millî Hikâyeler Demeti: 1 — **KANLIDERE**. (Birinci baskısı bitti.)
6. İslâm İnancının Temelleri — **AKAİD**. Metin: Ömer Nesefi Tercüme ve izahlar: M. Seyyid Ahsen. (Genişletilmiş ikinci baskısı da bitti.)
7. **DOĞU TÜRKİSTAN DAVASI**. Yazan: İsa Alptekin (Doğu Türkistan Devleti Sabık Genel Sekreteri) — (Birinci baskısı bitti.)
8. Millî Şiirler Demeti: 2 — **ÇORAK TOPRAK YEŞERDİ**. Fiyatı: 9 lira.

İSTEME ADRESİ : **OTAĞ YAYINEVİ**
HİLÂLİAHMER CADDESİ No. 4 Tel : 27 73 10
Cağaloğlu — İSTANBUL

PINAR

Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

NİSAN 1974
CİLT : III
28

PINAR

Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

SAHİBİ
Muzaffer Tetik

Yazı İşleri Mesul Müdürü
Gazi Altun

Yönetim Yeri :
Nuruosmaniye cad. No: 8/3
Cağaloğlu — İSTANBUL

Kapak Kompozisyonu
Saim OKAN

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir. Gönderilen yazılar iade edilmez. Her yazıdan sahibi mesuldür.

İlân
Pazarlığa tabidir

Abone

Yıllık (12 sayı) : 45 TL.
6 aylık (6 sayı) : 23 TL.
Öğretmen ve öğrencilere abone
Yıllık (12 sayı) : 40 TL.
6 aylık (6 sayı) : 20 TL.

Dizgi - Baskı - Cilt
OTAĞ MATBAASI

Posta Çeki No : 20081779

Nisan 1974

Cilt : III — Sayı : 28

Fiyatı : 4 TL.

Her ayın ilk haftası çıkar

BU SAYIDA

1. Toplum ve Düşünce — PINAR'DAN
2. Ağlasam — Şeref SAYAR
3. Şoför Milleti Deyip Geçtiğimiz... — Mustafa KOÇAK
4. Vatan — Hasan SARI
5. Çocuk Edebiyatı — M. Ali TAŞÇI
6. Esmesin — Mahmut ÇIL
7. Meydanlarda Yakın Beni — Mehmet BÖLÜKOĞLU
8. Shakespeare'i Anlamak — Mehmet TAŞDİKEN
9. Kış Masalı
10. Sanat ve Duygular — M. Akif AK
11. Hesap Günü — Necati AYKAN
12. Dağın Doğuşu — A. T.
13. Mimar Sinan — Ahmet KARA
14. Düşünen Sanat — Mehmet A. DAĞBEYİ
15. Hacıbayram — Ahmet GÜNEY
16. Hayat Böyle Anlamlı — Gömülü ÇOBAN
17. Köy Çocukları — M. Kâmil ONAY
18. Fıkralar — İsmail NAKİLCİOĞLU
19. Halk Şiiri - Destanlar - II - H. ERDEN
20. Okuyucuyla Sanat Sohbeti
21. Sanat Haberleri

TOPLUM VE DÜŞÜNCE

PINAR'DAN

Kıymetli Pınar Okuyucusu,

Bu sayımızda, ilgi duyarak okuyacağınızı umduğumuz bir röportaj sunuyoruz. «Şoför Milleti Deyip Geçtiğimiz...» bir millet var toplumumuzda. Toplum hakkında onların yargısını öğrendik. Toplum hakkında, insanın geleceği hakkında, nerden gelip nereye gittiğimiz hakkında... Ve öğrendik ki, toplum hâlâ düşünmeyi biliyor. Kendi mide dünyası dışında sevilebilecek, acınabilecek, fedakârlık edilebilecek bir dünya bulunduğunu, onunla kendisinin ilgisini duyabiliyor, bazı kararlara varabiliyor. Biraz deşiyorsunuz şüphesiz. Milli toplum yapımıza yabancı bir sosyal çevrenin oluşturduğu havayı dağıtıyorsunuz, damarına basıyorsunuz, bir yetim gülüşüyle, bir namus çığlığıyla, bir ezilişi sızıltısıyla, bir inanç parıltısıyla yüreğini çiziktiriyorsunuz. Altından pırıl pırıl bir gönül çıkıyor. Sevebilen, acıyabilen, gerekince başkaları için ölebilen, kutsal değerleri bulunan, düşünebilen her şeyden önce, bir insan çıkıyor. Toplumumuzun her kesimi böyle. Biz Şoför Milletini seçtik. Argosuyla konuşsun istedik, Türk insanının, şu bir zamandır oluşturulmak istenen madde kışrı altında hâlâ diri bir öz taşıdığını vurgulamak için. Yabancılaştırma seyrinin kül katları altında sıcak bir inancın yaşadığını görmek, göstermek için... Şunu demek için ki, Türk toplumu, içinde taşıdığı ve inancıyla koruduğu bu sıcak közle yepyeni bir medeniyeti, kültür ve sanatı kıvılcımlandırabilir. Tutuşturabilir. Demek istedik ki, sanatımıza Türk toplumu kaynaklık etsin. Onu yazabildik mi gereğince, millî sanatın güçlü akışına karıştık demektir.

Düşünce. Sağlam bir düşüncenin kurduğu inanç. Toplumu da, medeniyeti de, sanatı da kültürü de kuran, bu iki unsurdur. Düşünen kafaları tükenen, düşünce melekeleri işlemez duruma gelen toplumların kendilerini yenilemeleri, yeni atılımlar organize etmeleri imkânsızlaşır. Toplum bir fasit daire içinde kendi kendisini yer bitirir. Geleceği kuşatmaya iten bir düşünce ve geleceği ele geçirmeye tutkun bir inanç olmadı mı, öğütecek bir şeyi bulunmayan değirmen taşının trajik sonu ile karşılaşılır. Toplumun kendisini yenilemesi düşünce iledir. Yaralarının tamiri, düşünceye bağlıdır. Toplumun her üyesi, kendisini ve toplumu düşünemiyorsa, kendi geleceğini toplumunun geleceği ile bütünleştiremiyorsa, önce kendisi küllenmeye, ardından da toplumun ateşi sönmeye başlayacaktır.

Fertlerle toplum, hücrelerle insan bütünlüğü gibidir. Hücre yalnızlaştığı anda dış güçlerin etkisine tabi hale gelmektedir. Kendisini bütünden ayırınca, çürüme başlamakta, çürüdükçe bütünden kopmakta, gittikçe de bütünün hayatını tehlikeye sokmaktadır. Onun için bir hücre zedelenmesi, derhal diğer hücrelerin gücüyle karşılanır. Dış etkilerle bir savaş başlar. İnsanın bütün bünyesi, bir noktanın savunmasına geçer. İnsan bünyesi bütünlüğünü kaybetmişse, daha doğrusu her aza kendi derdine düşmüşse -ki bu, bünyenin hastalık anlarıdır, anormal bir durumdur- çürüme büyüyecek, bütünün sağlığını da tehlikeye sokacaktır. Dış etkilerin -mikropların- bünyeye karşı en güçlü oldukları, en yıpratıcı sonuçlar doğurdukları dönemler bu dönemlerdir. Vücut kendisini çabuk toparlayamazsa, dış güçlerin saldırısına mağlûp olur ve hayatiyetini kaybeder. Hücrelerin, dış güçlere karşı diğer hücreleri, yani bünyeyi savunması bir içgüdü halindedir. Bir üstün iradeye tabi olma sonucudur. Onun kanunu böyle konmuştur. İnsan iradesi de, üstün iradenin hücreye verdiği görevi yerine getirme imkânlarını ortadan kaldırmamakla, ona, görevlerini normal yapabilecek şartları hazırlamakla görevlidir. Mukadder zamana kadar...

. . Toplum da böyledir. Fert toplumla bütünlüğünü yitirdi mi, yabancı etkilere açık hale gelir. Savunma gücü zayıflar. Dış güçler, onun en zayıf anlarında damarına girmesini, onu ele geçirmesini bilirler. Toplumun ve fertlerin, dış etkilere en açık oldukları dönemler, zaaf dönemleridir. Geçit dönemleridir. Vücudun hastalık dö-

nemleri. Hücrede içgüdü vardır kendisini savunmak için. Vücutla bütünleşmek için. Fertlerde de düşünce. Fert, kendi hayat kavgasını toplumun kavgasıyla bütünleştirebildiği oranda yaşama şansına sahiptir. Ferdileşme arttıkça, toplumda çözülme, fertlerde de ezilme, yıpranma ve tükenme ortamına doğru sürüklenme başlar. Fert, düşünme gücünü kaybeder. Geçmişi, geleceği, içinde bulunduğu anı değerlendiremez olur. Benlik ön plana geçer. Gerçekte yaptığı hiçbir şey yoktur. Bir çabalama içindedir. Hiçbir ürün hasıl edemez. Neticesiz işlerle uğraşır, durur. Panik halindedir. Düşünebilse, durumunu değerlendirebilse çıkış yolu bulacaktır. Ama maddeci çark onu ordan oraya savurur. Düşünce ile ferdi boğucu havasına alan maddeci ortam arasında çetin bir savaş başlar. Fert düşünmekte direnebilirse, egoizmin ağlarına düşmezse, savaş onundur. Savaşın sonunu o getirecektir.

İki asırdan beri Türk insanının düşünmemesi için ne lâzımsa yapılmıştır. Batı tipinde insan oluşturmak için ferdiyetçilik duygusu kışkırtılmıştır. Kişi, yalnız kendini düşünür hale getirilmek istenmiştir. Türk insanının toplumcu karakteri, diğergâmlık, fedakârlık gibi duyguları, maddeci sosyal yapının kezzabında eritilmek istenmiştir. Hedef Türk insanını sürüleştirmektir. İnsanlığını unutturmak, kendisi ve toplumunun geleceği hakkında söz söylemesine imkân bırakmamaktır. Düşündürmemektir insanımızı. Çünkü insan düşüncesiyle insandır.

Maişet derdinin hay-u-huyunda bocalayan insanımız gittikçe kendi kendinden uzaklaşırken, yönetici hakim azınlığın da krizi oluşmaktadır bir yandan. Evet, Türk insanına çarpık bir biçim verilmek istenmektedir ama, arzuladıkları sonuç, neticede kendilerinin de çıkmazı olmaktadır. Çünkü maddeci düşünmeye alışan insan, her meselede yalnız kendi menfaatini hesaplamaya alışan, çıkarcı hale gelen insan için, toplum uğruna fedakârlık bahis konusu olamaz. Halbuki her toplum, kriz dönemlerinde üyelerinden fedakârlık ister. Hatta, toplum, ferdin toplum adına yaptığı fedakârlıklarla ayakta kalır. Harp dönemlerinde kollektif fedakârlık duygusu içinde bulunmayan toplum harbedemez.

Burada yönetici hakim azınlık, samimiyetsiz bir manevra yapmaktadır. Toplumdan fedakârlık isterken, onun, yıllarca törpülediği insanî duygularına, kutsal ideallerine, millî hislerine hitap etmektedir. Bu hisleri uyandırabildiğince başarılı olmaktadır. Bugün, bu hislerin kırıntılarına rastlanmaktadır, ya bu da küllenirse? Ya insan, mekanik bir iskelet haline gelirse? Ve bu iskelet, -çıkar- düğmesini çevirmeden hareket etmiyecek olursa, -evet gidiş bunadır- ne yapacaktır yönetici azınlığımız? Toplumun kamçılanan istekleri karşısında ezilmeyecekler midir? Bencil istekler, yüce dağ başından kopan çığ gibidir. Bir kere çekirdek tuttu mu, artık küçülmez, devleşir. Bir kere kamçılandı mı -ego-nun arzuları, artık durdurmak için önüne geçseniz altında kalırsınız.

Toplum kendi millî yapısını korusaydı, yapıcı bir düşüncenin izinde yürüseydi, olmaz mıydı? Kendi çıkarı ön planda gelmez miydi? İsteklerine gem vurulabilir miydi?

Toplum yine isterdi şüphesiz. Ama istenmeyecek zamanda istememesi gerektiğini düşünebilirdi hiç olmazsa. Acıyan, seven, düşünebilen, başkalarına yönelik duyguları bulunurdu içinde.. Onlara ulaşabildi mi sesiniz, çıkar unutulurdu. Bir yetim gülümsemesi, bir namus çığlığı, bir ezilişi sızıltısı, bir inanç parıltısının ardından varlığını verebilirdi. Çıkar duygusundan üstün duyguları hareketlendirecek noktalar bulabilirdik içinde.

Geç kalmış sayılmayız. İnsanımız, henüz özü küllenmemiş bir köz gibi. Üstündeki külleri kaldırdınız mı altında yeni bir tutuşmayı sağlayabilecek sıcaklığı bulabilirsiniz. İş onu kaldırmakta. Toplumu düşünür hale getirmekte. Sanatçıya, fikir adamına, ilmin yolcularına, yapılması güç ama şerefli görevler düşüyor.

Haşım VATANDAŞ

AĞLASAM

Alev alev tutuşsa kalbimdeki duygular,
Deryalarda köpüren sular gibi çağlasam.
Doğsa ellerimizde çiçek çiçek bir bahar,
İçerimde kurtuluş hisleriyle ağlasam.

Şeref SAYA

Şoför Milleti Deyip Geçtiğimiz...

Röportaj :

Mustafa KOÇAK

Gerçekten öyle değil midir? İlerisi gerisini düşünmeden, onları hiç hesal katmadan çoğu yerde «Şoför Milleti» d yip burun kıvırmaz mıyız? Onların da b insan olduğunu, onların da öfkelendiğir sevdiğini, acıdığını... aklımızın köşesind geçirip, «Şoför Milleti» diye önemser m yiz? Bizim gördüğümüz şey şudur: Toı lumda apayrı bir kesim olarak şoförle fazla öfkeli, fazla küfürbaz, hatta insa lara karşı biraz fazlaca kaba olarak t nınmışlardır. Öyle tanırız onları. Diller üslûpları bile diğer insanlardan farklı. Y ni demeniz o ki, «Şoför Milleti» diye yay gınlaşmış deyim, toplum hafızasında üç ş şağı beş yukarı «Külhanbeyler Camiası deyimiyle eş anlamda kullanılır. Konuşma sına «argo» der aşağılarız. Zevkini okşa yan şarkılar, türküler bizce pek bayağ dinlenmez «dolmuş plakları»dır. Neresin den bakarsak bakalım şoförlerimizle toı lum düzeni arasında gözle görülür bir sür tüşme var.

Düşündük. Acaba Türkiye'nin prol lemlerinin gerçekçi bir şekilde yakalanma sı için bu sürtüşmenin sebeplerini araştır sak, ne derece başarılı oluruz? İnsanı hoşuna gitmeyen bir hareket anında kar şısındakini suçlaması kolay iştir. Ama ir sanca düşünmek, hele dertlerimizin ülk çapında irileştiği günümüzde, sorumlu b aydın olarak yapılacak iş, temele inmekti Dertlerin, toplum yapısını rahatsız ede sızıların, asıl kaynaştığı yere varmakt önemli olan. Enine boyuna bunları fik reyledikten sonra, kafadan ahkâmlar kes me yerine, sebebini de, hal çaresini de bi zat şoförlerden dinlemeyi yararlı buldul Kararı verdik ve yola çıktık.

İlk gün Cağaloğlu'ndan Aksaray'a kadar yürüdük. Aksaray'da bir dolmuş kuyruğu görünce durduk. Eyüp'e gidiyormuş. Bindik. Çantadaki makinayı çalıştırdık. Niyetimiz şoförün haberi olmadan konuşmaları bir tabiilik içinde yansıtabilmek. Daha bir çok yerde de aynı metodu uyguladık. Ama Yozgatlı Osman zamlardan, yedek parçalardan, yeni dolmuş tarifelerinden dem vurup küfür savururken Eyüp'e gelmiştik. Vakit öğle olduğu için yollar açıktı. Başladık Eyüp'te dolaşmaya. Bir şoför kahvesi varmış, sora sora bulduk. Bulduk ama kimse yanaşmadı konuşmaya. Herkes kâğıt partilerinde. Bir adam geldi ve bir isim verdi. Eyüplü şoförlerin sevip saydığı, lider diye kabullendikleri bu adam, «Kürt Yaşar» diye tanınıyordu. Aradık. Umutsuzluk içinde geri döneceğimiz bir anda bulduk. Alabildiğine vücutlu, yüz hatları sertleşmiş, esmer birisiydi «Kürt Yaşar». Bizi çok güleç karşıladı. Babayiğit bir gülümsemeyle. Bir kahveye gittik. Yanında iki şoför arkadaşıyla aramızda bir sohbet havası peydah oldu. Biz uygun biçimde araya girerek sohbetin havasını konumuz çerçevesine topladık. Yaşar Vuraler uzun uzun anlattı:

EĞİTİM VE AİLE TERBİYESİ

— Çocuğun yetişmesi, ana kucağından, evden başlar. Şimdi çocuklar başıboş bırakılıyor. Başıboş bırakılan at o tarlada da otlar, bu yandaki tarlada da. Ama bir atı bağlarsan dizginle, ipin uzanacağı yere kadar gider. Bunu da aile reisi yapacak. Her milletin, her devletin bir dini inancı vardır. Bizim dini inancımız da Kur'an'a bağlıdır. Hıristiyanlarda kızlık dulluk diye bir şey yoktur. Ama bizde öyle mi ya? Anası nedir, sülalesi nedir, neyin nesidir? Bilinmeden olmaz. Bizdeki aile terbiyesi bu şekilde başlamıştır. Kitabımız da bu şekilde emreder. Bunun yaşanması için ilkokul sıralarından üniversiteye kadar devam eden bir eğitim şarttır. Bizde şu oluyor: Geçmişteki aile terbiyeleriyle şimdiki birbirine karıştığı için burdan bir çelişki çıkıyor. Şimdi iki çeşit aileden biri, saza, pavyona devam ediyor. Birinin meclislerinde insanlık tarihinden, geçmişten bahsediliyor. Elbette yetişen çocuklar da bu minval üzere hayata atılacaklar.

— **«Şoför Milletinin teşekkülüne sebep olan olaylar nelerdir? diye soruyoruz. Vuraler'in arkadaşı Kâzım cevaplıyor sorumuzu:**

— Geçim sıkıntısı var bir taraftan. Dışarıya çıkıyorsun can sıkıcı bir sürü olay. Trafiğin açık olduğu saatler, unutulan eşref saatler gibi. İnsanlarımız, cemiyet, kanunlara, nizamlara yeterince uymuyor. İnme dersin: çat, kapıyı açar iner. Giderken pat! Karşına çıkar. Şoförleri millet yapan şey, bu günün insanlarıyla günün her saatinde içli dışlı olması. Bugünkü insanların değişmesi, namuslu insanların canını sıkıcı davranışlarda bulunmasıdır. Bu hareketler etki ediyor.

— **Her şoför de aynı durumda bulunduğundan, aynı problemlerle hemdert olduğundan, günlük hayat, şoförleri yan yana getiriyor?**

Sözü tekrar Vuraler alıyor:

— Envayi türlü sanat işlerini yapanlar, işçiler, memurlar da bir camiadır. Esasında şoförlerin memurdan, esnaftan, subaydan ayırt edilebilecek bir tarafı yoktur. Bütün bunların bir araya gelmesinden bir millet teşekkül eder. O zaman diyeceksiniz ki, peki neden şoförle vatandaş arasında çelişmeler meydana geliyor? Bir defa gelirat, giderattan az.

— **«Gelirat-Giderat»la ilişiği bulunmayan hususlardan bahsediyordunuz. Yetişme tarzı mı diyordunuz ne?**

— Haddizatında her şeyden önemlisi şudur: Aile terbiyesi ortadan kalktı. Bu ne zaman oldu? Bu terbiye ne zaman mekteplerden kalktı; işler o zaman bozuldu. Çocuğa öğretmeni daha yakın değil mi? Gününün yarısından fazlası mektepte geçiyor. Toplumdaki yaşayışı aşağı yukarı mektepte öğrenilenlerle düzenlenir. Şimdinin çocuğunun durumu içler acısı. Ana baba çalışıyor. Bu eğitim evde olmuyor. Okula gidiyor. Okulda da bu dersi alamazsa, görmezse, varın çocuğu görün artık siz. İnsanlar öyle. Sen suçlayamazsın. Görme-

miş. Bir gün rahmetli Nasrettin Hoca pazara gitmiş balık alacak. Kuyruğundan koklamaya başlamış, diyorlar ki; Hocam balık kuyruğundan kokmaz ki.. Bayatsa başına bak! Evlâdım, diyor, başına baktım kokmuş ama acaba kuyruğa kadar gelmiş mi? Maalesef bizde bazı şeylerde koku kuyruğuna kadar gelmiştir.

— Nereden kokuyor bu balık?

— Balık nereden mi kokuyor! İstanbul'un alınması der, Fatih'i anarız. Hasan'ın burca ne şekilde bayrak diktiğini söyleriz. Bir Genç Osman'dan bahsederiz. Bir Nene Hatun'u anarız. Ama bunlar -şayet oluyorsa- sadece bizim dilimizde kalıyor. Bunu her şeyiyle yapmak lâzım. Eğer biz bu vatanın evlâdı isek, eğer biz bu vatanda geçmişlerin hatıralarını yâd etmek istiyorsak bu iş lâfla olmaz. Fatih'ten evvel nice nice ordular geldi ama, İstanbul'u alamadı. O surların dışında şehit oldular. Tırnak kadar yerine yüz Müslümanın, Türklüğün adını dünyaya yayan yüz şehidin kanı aktı. Hükûmet eden kişiler bu hatıraları saygıyla yâd etmeliler. Her bakımdan. Ama oluyor mu bunlar? Tutacak yanımız yok. Avrupa Avrupa diye tuttur-muşlar. Doğru dürüst Avrupalılaşmış da değiliz. Değiliz. Hiç olmazsa o Katoliktir, Protestandır. Her hafta kiliseye gideceksin diyor. Git, pazar günleri kilise hınca hınç dolu. Her şey mübah olsa da gâvur haftadan haftaya ibadetini yapıyor. Halbuki dinin halisi bizde. Almanya'dan Türkiye'ye dönmek için Münih garında bulunuyorken, 60 - 65 yaşlarında sarışın bir Alman bana yaklaştı. Çok güzel Türkçe konuşuyordu. Dedi ki, dünyada araştırmadığım hiç bir kitap kalmadı. Kur'an'ı Azimüşşan'dan daha üstün bir kitap bulamadım. Bizi kurtuluşa eriştirecek Müslüman kitabı Kur'an'dan başka bir kitap bulamadım. Bunun gösterdiği yoldan gitmeye mecburuz. Aynen böyle dedi. Bu olayın şahitleri de var. Müslüman olan gayri-müslimler bütün yüksek tabakadan. Tahsil yapmış, bütün kitapları araştırmış. Bunun ancak yüzde üçü-dördü evlenme dâvâsındandır. Mademki bizim kitabımız o kadar mukaddes. O halde ilkokul sıralarından, üniversiteye kadar okutalım onu. Çocuklarımızı ancak o zaman cemiyete kazandırabiliriz. Cemiyet düzelir, Çatışma ortadan kalkar. Bizim, bin şoförün düşüncesi böyle. Zaten beni kendilerine yakın bularak bu bin şoför, temsilci seçti. Onların adına da konuşuyorum diyebilirim.

— Şu halde sizin düşünüşünüzle sosyal düzen zıtlaşıyor. Bu, kesinleşmeye yüz tutunca «Şoför Milleti» ortaya çıkıyor?

— Evet. Biz durumun böyle olmamasını istiyoruz. Yetişme tarzı bakımından cemiyetle şoför arasında bu bakımdan bir çatışma çıkıyor. Şoför, diğer topluluklar arasından insanlarla en fazla temas halinde olanı. Şoför insanları tanıyor, iyiyi kötüyü, doğru düşünceyi, yanlışını göre göre öğreniyor. Başka meslektekiler Türkiye'nin çeşitli meseleleri hakkında bir yere kadar konuşur, orada durur. Ama şoförler böyle değildir. Her meslek erbabından fazla konuşur onlar.

Yaşar Vuraler'in genel hatlarıyla ortaya koydukları daha sonra bütün şoförlerin ortak derdi olarak karşımıza çıktı. Bu sözlere eklenecek bir şey yoktur. Toplum gerçeklerimiz bütün acılığı ve açıklığıyla halktan kopamamış bu insanların ağzında anlam kazanmaktadır. Aydın-halk zıtlaşması ve Türk aydınının Türk toplumuna, Türk kültürüne dönmek zarureti... «Şoför Milleti»nde en belirgin özellikleriyle görülen ağrı ve çaresi böyle özetleniyor.

Eyüp'ten o akşam ayrıldık. Aksaray'dan Taksim yapan bir dolmuşa bindik. Trafiğin civcivli zamanıydı. Bütün sinirler gergin. Yaşı otuz civarında olan Aydınlı Emin'le konuşmamız şöyle oldu:

«BU GİDİŞ UÇURUMADIR»

— Her akşam böyle kardeşim. On dakikalık yere bir saatte varamazsın. İnsanda sinir mi kalır, sabır mı? Ben Aydınlıyım. Buraya geleli beş sene oluyor. Burada hayatımdan bıktım. Ne iyiydi Aydın'dayken. Koçarlı Aydın arası çalışıyordum. Burda bu trafik belâsından geceleri çalışıyorum. Neler görmüyorum? Sarhoşu gelir, ayyaşı gelir. Hırlısı gelir, hırsızı gelir.

VATAN

Her taşına bir baş verdik vatanım
Şimdi neden hora tepen yabancı
Çağlayanda bayrak oldu alkanım
Şimdi neden töre yıkan yabancı

Bir mermi bir şehit karşılık verdik
Vatan için öldük sarıldık ona
Kırıldık kırıldık bugüne geldik
Yurt için sormadan bulandık kana

Engin ovalarda gülle yağarken
Ezerek düşmanı diktik bayrağı
Mazlumlar zalimi elle kovarken
Ulaştık zafere öptük sancağı

Hasan ARI

Hele geceleri görmeyin kardeşim bu şehri. İnsan hayatından iğreniyor. Ama ne yapacaksın? Bir süre daha çekmeye mecburum. Biraz borcum var. Biter bitmez gideceğim Aydın'a.

— **Durum nereye gidiyor sizin kanaatinizce?**

— Uçuruma. Başka yere değil, bu gidiş uçurumadır kardeşim.

— **Ne yapılması gerektiği düşüncesindesiniz?**

— Vallahi, kardeşim ben borcu öder ödemez tüyeceğim buradan. Aydın'da çalışacağım.

— **Aydın değişmiyor mu? Sizin o uçurum dediğinizin dışında mı Aydın?**

— Daha Aydın'ın İstanbul gibi olması için yirmi-otuz sene ister. O zamana kadar da biz ölmüş oluruz.

— **Ya sizden sonra gelecekler?**

— Bizden evvelkiler bizi düşünmemişler. Bizden sonrakiler de başlarının çaresine baksınlar.

— **Herkes sizin gibi düşünürse bu toplumun geleceği tehlikeye düşmez mi?**

— Düşer düşmesine ya. Kurtulabilmesi için de herkesin sizin gibi düşünmesi lâzım. İnsanları görüyorsunuz kardeşim. Gece görün siz gazinoların kapılarını; bar, pavyon kapılarını. İğrenirsiniz. Hayat bu.

Aydınlı Emin'e uzun uzun anlatmak gerekirdi. Umutsuzluk toplumumuz için ölümlerden ölüm beğenmekti. Çalışmalıydı. Gayret, sen olmaz şeyleri alteden yaman bir güreşçiydi. Gayret kemerini kuşanmalıydı toplum. Ama işte Taksim de görünmüştü. Ve Emin yaşamak için çalışmak zorundaydı. Akşam Taksim'de indik. Ve hüzünlü bakışlarımızla, korna çalarak uzaklaşan taksi ardından bakıp kaldık.

Başka bir gün Sarıyer-Beşiktaş hattında çalışan Rizeli Mustafa'yı bulduk. Orta yaşlı sayılırdı. Dolmuşunun içinde kardeş kardeş dertleştik. İşte konuşmamızın özeti:

«GİDİŞATIN DEĞİŞMESİ LÂZIM»

— Bizim işimiz insanlarla. İnsanlar da zamanla değişiyor. Bugünkü cemiyetin yaşayışı daha ziyade şahısların menfaatperestliğinden dolayı, bozuktur. Cemiyetin başındaki şahıslar kendi menfaatini düşünüyor. Bu yüzden halka faydalı olamıyor-

lar. Bizim cemiyet başkanımız da buna dahildir. Ahlâkî yönden de insanlar çok değişti. Tanıdığın bir insana güvenemiyorsun. Ben bugün sendikalıyım. Bir sendika kurulmuştur bir avukat tarafından. Bu adam sendika üyeleriyle hiç ilgilenmiyor. Bir dâvam oldu. Benden dört bin lira dâva bedeli istedi. Ben de kendi başıma tazminat dâvâsı açmışım. Halbuki sendikanın üyesiyim. Aidatımı her ay muntazaman ödüyorum. Bu sadece bizde değil. Şimdi her tarafta bütün işler böyle.

— Siz bunlara dayanamıyor, basıyorsunuz küfürü. O zaman da «Şoför Milleti» oluyorsunuz?

— Doğru kardeşim. Ben kendi şahsıma bir gazino önüne gidip müşteri almaktan çekiniyorum. Ahlâksızlık almış yürümüş. Gazinodan çıktı mı adamın yanında mutlaka bir kadın, bir kız vardır. Arabayı bir otelmiş gibi kullanıyor. Biz müdahale ediyoruz. Yine «Şoför Milleti» oluyoruz.

— Sürüp giden bu durum, bundan böyle de sürüp gidecek mi? Sürüp gitmeli mi?

— Bu durum böyle sürüp gidemez. Ama esnaf, şoför değiştiremez bunu. Yöneticilerin iyi olması lâzım. Bu gidişatın değişmesi lâzım. Ahlâksızlık artıyor.

— «Şoför Milleti» tabirine bir de siz anlam verseniz? Neden millet olmuş şoförler?

— Şoförlük bugün hakir görülen bir meslek haline gelmiştir. Bunun sebebi açıktır: Halkla devamlı temas halindedir. Meselâ ben günde yüzlerce kişiyle temas halindeyim. Dediğim gibi insanların değişmesi de bizim temaslarımızı iyiye veya kötüye doğru sürüklüyor. Bu milletin kendinden olmadıktan sonra düzelmesi zordur. Şurda pastane var, görüyorsun. Akşama kadar olan hadiseleri görüyorsun. Göz göre göre randevu evi. Allah korkusu kalmadıktan sonra bu millet düzelmez.

Sarıyerli şoför Sedat acı acı içini şöyle döktü bize:

«ŞOFÖR İNSAN DEĞİL Mİ?»

— Şoför milleti diye bizim eskiden beri asabımızı bozuyorlar. Bizi milletten ayırıyorlar. Kalabalık olmamıza rağmen biraraya gelip hakkımızı savunamayız. Halkın, canını kurtarırız, namusunu kurtarırız. Namusunu taşırız. Küçümserler, «Şoför Milleti» derler. Türk milletinden ayrı tutarlar. Sanki biz bu memleketin çocuğu değilmişiz gibi muamele görürüz. Karakola düştüğümüzde bile, ulan sen şoför değil misin? Beyefendi yalan mı söylüyor der bize polis, komser. Ben yirmiüç senelik şoför olmam hasebiyle söylüyorum. Karakola gittiğimde şoförüm demeye çekinirim. Mesleğin? Dedikleri zaman, yaz canım, balıkçı yaz derim. Halbuki şeref duymamız lâzım bu meslekle. Bu yüzden şoförüz diyemiyoruz. Kız istesek şoför diye vermiyorlar. Hiç bir hakkımızı hiç bir yerde koruyamıyoruz. Bizi koruyan bir cemiyetimiz dahi yok. Var bir cemiyet. Yalnız bizden aidat alır. İyi geçinirler. Bizim sırtımızdan geçinirler. Bizdenmiş gibi gözükürler. Ve bunlar da Altıncı Şube'yle teşriki mesai ederler. Hakkınızı koruyacağız diye giderler, ezerler. Çok zaman cemiyete gidip te bir işimizi bile yaptıramayız. Şimdiye kadar zaten şoför sigortalı bile değildi. Arabada yolcu sigortalıydı, şoför değildi. Şoför insan değil miydi acaba? Bu kadar şoför bugün greve gitse, millet aç kalır. Otobüslerde aynı şekilde şoför, uyumaz zavallı. Onsekiz saat gider gelir. Ankara'ya gider. Bir iş çıkar, uykusuz adamı tekrar geri yollarlar. Güya bizde sürat kontrolü vardır, bilmem ne vardır. Çalışma karneleri vardır. Bunu da yalandan çıkartırlar İstanbul'da. Şehir içinde tatbik ederler. Buna lüzum yok zaten. Buna göre bir sürü problemimiz var. Bunlar anlatmakla bitmez. Hele bir taksi şoförüne, bir dolmuş şoförüne memur, köpek muamelesi yapar. Binin bir arabaya bir gün. Ver ehliyetini lan der. Ver ruhsatını der. Sert konuşur. Hakir görür. Öbür tarafta belki de ciğeri beş para etmez aynı hatayı yapan hususi araba sahibine, bizim arabamızın yarısı kadar da olsa fiyatı, buyurun beyefendi der. Yumuşak davranır. Ona öncelik tanır.

— Neden bir «Balıkçı Milleti», «Attarlar Milleti», «Bakkallar Milleti» yahut

«Berberler Milleti» değilde yalnız «Şoförler Milleti»?

— Bir balıkçılar milleti, bir bakkallar milleti olmuyor. Ama bu gün bir şoförler milleti var. Doğru bu. Bunun sebebi şudur: Onların insanlarla teşriki mesaisi daha az. Biz halkla sabahtan akşama kadar haşır neşir oluyoruz.

— İnsanları nasıl görüyorsunuz geçen zamanla?

— İnsanlar değişiyor. Yirmibeş sene evvel geçim sıkıntısı problemi de bu kadar rahatsız etmiyordu bizi. O zaman birbirimize ikramlar da yapıyorduk. Para almadığımız fukaralar da oluyordu. Şimdi geçim sıkıntısı asap bozuyor. İnsanlar da birbirlerine hep düşman muamelesi yapıyorlar. Bir şoför, bir buji alacak onbeş liraya. Arayıp bulamıyor. Mecburen otuz liraya alıyor. Bugün lâstik karaborsa değildir. Ama yine de gerçek fiyatına lâstik bulamazsınız. Lâstiğin kârı bayiye çok az veriliyor. Adam geçinemiyor. Ya taksitle satmak gerekiyor, bunu bono yapıyor. Faizini de üstüne koyuyor. Bir kat-ta kendinden ilâve ediyor. Çünkü banka faiziyle, bononun faiziyle şoförün alâkası yoktur. Anlamaz şoför böyle şeylerden. Şoför milletinin kesesi açıktır. Hiç bir şoför bugün peşin parayla lâstik almaz. Lâstik pahalı, bulunmaz. Parça pahalı, bulunmaz. Şoförler bir kooperatifleşme yoluna gitmelidir. Eğer kooperatifler olur, bu parçacılık, ekalliyetin, Hıristiyanın, Yahudinin elinden biraz alınır, kooperatif vasıtasıyla şoförlere verilirse o zaman şoförler biraz rahat eder. Aradığını da bulamıyor. Ama şöyle durumlar da oluyor. Biz, Sarıyer şoförleri, karakolun yanında bir kooperatif kurduk. Burdaki meşhur bir lâstik şirketinin bayii, gitti bizi şikâyet etti. Bize fabrikadan lâstik vermediler. Orda bayii var, siz satamazsınız dediler. Neden biz satamayalım? Bizi niye başkasına satıyorlar? Bizi niye başkasına boğdurtuyorlar? Niye bizi başkasına söğüşlettiriyorlar? Sebebi nedir? Şoförün dertlerinden biri de bu.

Sarıyer-Kavak arası çalışan Rizeli Remzi meramımızı dinledikten sonra, başladı şoförler şöyle kötüdür, böyle berbattır. Her şey onlardan oluyor, demeye. Uzun uzun anlattı, dinledik. Sonra dedik ki:

— Yalnız sizden mi oluyor bütün olanlar? Şoförlerin davranışlarını da hesaplasak ama buna bir de toplum düzeninin etkilerini eklesek.. Düzendeki çatlaklar şoför için sinir bozucu bir değişim içinde değil mi?

O zaman istediği konu hatırlatılmış gibi yüzü güldü Remzi'nin. Sesini yükseltti:

— İnsanlar değişiyor mu? Öyle mi? Caminin cemaatına bak. Her sene, hatta günden güne düşmektedir. Şimdiki devirde kimseye borç para veremezsin. Vermez herif. İtimadı kaybetmiş. Gazeteler, televizyon... ahlâkı bozuyor. Televizyonda bir tiyatro varmış. Gazeteler yazmıştı. Herif baldızına asılıyor. Şimdi bak. Ahlâksızlık evine kadar girmiş senin. Demeğe hacet yok. Ben televizyonu eve sokmadığım gibi, misafirlikte seyrederken bile utanıyorum. Şoför kötüdür dedim ya, bakma sen. Bu noktada çok dürüst, ahlâklıdır. Şoför milleti bunlara tepki gösteriyor. Dediği için kötü oluyor. Memleket değişiyor. İtimatsızlık almış yürümüş. Geceleri daha berbattır. Puştu gelir, ibnesi gelir. Herifi alırsın sarhoş. Çek öteye, çek beriye. Paraya gelince para yok. Karakola gitsen, polise mangırları toka edeceksin, Atarsın arabadan, sayarsın arabanın zekâtına. Çok zenginler otellerde gördüklerinden işini, arabada bir şey yapmazlar. Onu yapan puşt takımıdır.

Görülüyor ki, çok değişik ağızlar dönüp dönüp aynı şeyleri tekrarlıyor. Daha fazlasına sayfalarımız el vermez düşüncesiyle röportajımızı noktaladık.

Bu, şoförlerden nakledilenlerde dert de var derman da. Yeter ki, aydınımız anlamasını bilsin. Anlama eğiliminde bulunsun. Sonuç olarak ortaya çıkan şudur: Toplumda kimsenin kimseyi suçlamaya hakkı yoktur. Suçlu olan, toplumumuzun bu düzenden en çok acı çeken kesiminin; şoförlerin tesbitine göre bizzat toplum düzenidir. Evet, suçlu gayri milli düzendir.

ÇOCUK EDEBİYATI

M. Ali TAŞÇI

Bir varmış, bir yokmuş, Allah'ın kulu çokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde. Çocuklar oyun oynarken televizyon içinde. Ben diyeyim şu köşeden, siz de deyin bu köşeden, dalyan gibi yiğit Keloğlan da desin ki o köşeden, ama köşelerden bir köşeden; bir aksakallı pir ihtiyar, demir çarık demir asa; yola çıkmış bastonuna basa basa. Derler ki, hânım, bu aksakallı pir ihtiyar, bütün dünyayı dolaşmaya çıkmış. Az gitmiş, uz gitmiş. Dere tepe düz gitmiş. Altı ay bir güz gitmiş. Burası kış, burası yaz; burası bahar, burası güz dememiş. Çayır çimen geçerek, soğuk sular içerek, lâle sümbül biçerek gitmiş ha gitmiş. Bir de arkasına dönüp bakmış ki, bir arpa boyu yol değil gittiği, bütün dünya olmuş seyrettiği. Meğer bu aksakallı pir ihtiyar Dedem Korkut'muş. Bu dünya gezisini yaptıktan sonra soylamış bakalım hânım ne soylamış:

Bre hanlar hanı!
Bre hakanlar hakanı!
Bre sultanlar sultanı!
Yeşil çayır üzerine ağ otağını kurmuşsun.
Cümle halkına ziyafetler vermişsin.
Yanına beylerini, kumandanlarını toplamışsın.
Gel bi yol da bu aksakallı ihtiyarcığını dinle.
Gel bi yol da bu demir çarık, demir asalı ihtiyarcığına kulak ver.
Ben bütün dünyayı dolaşanda,
Ben bütün düvelin bebelerini görende,
Ol fikre vardım ki, erdemlidir.
Öyle bir düş kurdum ki görkemlidir.
Kara donlu kâfire kılıç sallamakla iş bitmez.
Kara dinli kâfire boyun eğdirmekle dert bitmez.
Bitse bitse onun kuvveti biter, seninki de eksilir.

Ama ben bu ihtiyar sinimle derim ki:
Cümle düvelin bebelerini bana verseler,
Benim has bahçemde cümlesini derseler,
Ben onlara usunu, sen onlara süsünü versen,
Dünya çabuçak değişir, yüzü güler.
İnsanlık adalete kavuşur, hoşnut olur.

Masalımız devam ede dursun. Dedem Korkut hakanlar hakanına soylaya dursun, biz gelelim gerçeğe. Bundan dokuz yüz yıl evvel günlerden bir gün, dedelerimiz içinde bir bilge kişi, hacibler hacibi Yusuf Uluğ Has Hacib, Kutadgu Bilig diye bir kitap yazıyor. Bunu, Tavgaç Buğra Hanlar Hanı Hasan bin Süleyman Han'a hediye ediyor. Yusuf dedemiz, Hasan bin Süleyman Han dedemize hediye ettiği bu kitapta diyor ki:

«Meyveyi, yiyecek nimetleri çiçekte iken görmeli; her işte misâl olarak, bunu tutmalı.» (Beyit 1651)

Aradan yüz yıllar geçiyor. Devletler kurup devletler yıkıyoruz. Medeniyetler kurup medeniyetler değiştiriyoruz. Haksızlığa son verip, adaleti asırlar boyu yaşatıyoruz. Nihayet bahtımız kararıyor, düşmanlarımız kararıyor. Yurdumuza, altın başaklı ovalarımıza, zümrüt yaylalarımıza göz diken Avrupa, düşüncemizi yok etmek, bizi ortadan kaldırmak istiyor. Dedem Korkut'un, Yusuf Uluğ Has Hacib'in, Hasan bin Süleyman Han'ın torunları baltasına, kılıcına, dolma tüfeğine sarılıyor. Topyekûn verilen Millî Mücadele'yle zafer kazanılıyor. İşte bu ölüm kalım savaşı sırasında, başımızda bulunan paşalarımızdan Kâzım Karabekir Paşa:

«Çocuk istikbâlin ümididir, çocuk nesillerin öncüsüdür. Çocuk varolma çabasının başarılı meyvasıdır.» (1) diyor.

Biz de diyelim ki, günahı ve sevabı ile, eblehinden dâhisine yavrularımız toplumumuzun meyveleridir. İstikbâlimizin garantileridir. Onlar, sarfedilecek her türlü emeğe lâyıktırlar.

Sıcak, çok sıcak, kor gibi, ateş gibi bir gündü. Ova çöl gibi kavruluyor, sıcak dalgası ara sıra hafif hafif esen rüzgârla, alevler halinde yüzlerimizi yalıyordu. Hararetten ağzımız, yanımızdaki köpeklerinkinden daha çok açılıyordu. İşte böyle bir temmuz sonunda, köy çocuklarıyla sığır güderken, bir hazine buldum çocukluğumda. Üstünde uçurtma uçuran, şen şakrak mesut çocukların ve göçmen kuşların resimlerinin bulunduğu yarım bir dergi sayfasıydı hazinem. Öbür yüzünde elma mı, armut mu olduğu belli olmayan bol kırmızı meyvelerin bulunduğu yeşil bir ağaç vardı. Sararmış, tortop olmuş, anızların arasında buldum onu. Sevinerek, itina ile açtım. Solmuş, silinmeye yüz tutmuş yazılarıyla yarım bir şiir okudum. Baharı ve yazın gelişini anlatıyordu. İlkokul hayatı boyunca bir tek dergi yüzü görmemiş bana, kilometrelerce öteden; meselâ Azizi-ye'den alınan bir şeye sarılarak köye gelip, ovaya bırakılan bu yarım sayfa ve yarım şiir kendilerini o kadar sevdirdiler ki. Aradan yıllar geçmesine rağmen bugün, en çok sevdiğim şiirlerden birini sorsalar, hiç tereddütsüz; içinde hiç bir zaman para olmayan, bomboş, artist resimli köy delikanlılarının cüzdanları arasında aylarca sakladığım sarı yarım sayfadaki, o yarım şiiri söylerim.

Şimdi sınıflarını hatırlamadığım, ilkokuldaki Okuma yahut Türkçe kitaplarımdaki «Millet Malı» ve Ömer Seyfettin'in «Kaşağı»sını okurken ağlamıştım. Öğretmenliğimde de bu iki parçayı talebelerime sık sık okuttum.

Görülüyor ki, çocukluk yıllarımızdan kalan ve kalplerimizin en mutena köşelerinde saklı, ne tatlı veya acı hatıralarımız var. O hatıralar ki, ruhlarımıza şekil veriyorlar, düşüncelerimizde derin izler, derin tesirler bırakıyorlar.

Bütün bunlar, önce masal, sonra tarih ve nihayet hatıra havası içinde niçin anlatıldı? Şunun için: Artık çocuklarımızın da bir dünyasının olduğundan haberdar olmalıyız. Şimdiye kadar bu dünya bilinmi-

(1) **Kâzım Karabekir, Çocuk Davamız,** Önsöz, İst. 1965. (Teksirdir.)

ESMESİN

Mahmut ÇİL

Yandı yüreğimiz yandı kor oldu
Şu sam yeli yeter artık esmesin
İnsanca yaşamak şimdi zor oldu
Şu sam yeli yeter artık esmesin.

Gözyaşı milletin aktıkça aktı
Koptu fırtınalar şimşekler çaktı
Haniya milletim kurtulacaktı
Şu sam yeli yeter artık esmesin.

Milletin yakındır, doğar yıldızı
Elbet diner birgün kabaran sızı
Yeni akınlara verince hızı
O zaman esemez artık sam yeli

yor muydu? Yeni mi keşfedildi? Hem hayır, hem evet. Zira yalnız başına «bilmek» bir şey ifade etmiyor.

Çocuğun bütün iç ve dış ilişkileri sevgi ölçüsüne bağlıdır. Sevgi çocukta, en saf, en temiz, en billurlaşmış şekliyle ve karşılıksızca vardır. Gülümsemeyi unutanlar, masum çocukları sevindirsinler ve onların kendilerine sundukları sevinç gülücüklerinden susuzluklarını gidersinler.

Bu derece kıymetli varlıkların, insanlığın ve hususen cemiyetimizin geleceğinin garanti edilmesi işinde edebiyatın çok mühim rolü vardır. Burada imkânlarımız ve konumuz sınırları dolayısı ile dünya çocuk edebiyatının ve kendi çocuk edebiyatımızın tarihinden bahsedilmeyecek. Sadece günümüzdeki çocuk edebiyatı ile sinesinde bin bir problemi taşıyan çocuğun ilişkilerinden bahsedeceğiz. İlk önce mevcut tesbit edilmiş olacak. Yine konu çocuk edebiyatı türleri ve hususiyetleri; pedagojik okuma yaşlarına göre çocuklar bakımından da geliştirilebilir. Ama biz bu yazımızda umumi görüntüsü ve neticeleri ile mevcuttan bahsetmiş olacağız.

Hemen belirtelim ki, çocukluk, fertlerimizde yediden yetmişe, uyumlu bir sosyal çevrenin mensubu olmadıkları için, her yaşta zaman zaman nükseden özelliktir. Fakat biz şu satırlarımızda çocuk derken, pedagojik bir kavramı kastediyor ve yaş olarak 0 - 18 arasında sınırlıyoruz.

Bugün artık çocuk edebiyatının varlığı ve lüzumu tartışmaları gülünç olur. Yeri gelmişken üzülerek söyleyelim ki, yayın hayatının epey mesafeler katettiği yurdumuzda, yavrularımıza emniyetle verebileceğimiz kitap ve dergiler, kalite itibariyle de sayı itibariyle de bizi sevindirecek, ümitlendirecek miktarda değildirler. Değildirler ve bu yüzden, büyük bir çoğunluğun hayat denilen devle tırnak tırnağa mücadele ettiği günümüzde, aile reisleri, şefkatli babalar, anneler, evlerine dönerlerken çocuklarını sevindirmek için aldıkları şeker, helva, bisküvi, kuru yemiş gibi yiyeceklerin yanına küçük bir kitapcığı da katıveremiyorlar. Buluşların, ilerlemelerin, sürprizlerin, hamlelerin birbirini takip ettiği ve milletlerin yeni günler için kendilerini hazırlama çabalarıyla çır-

pındıkları dünyamızda, çocuk için alınan o tatlı hediyelerin yanıbaşında bir kitabın, bir derginin bulunması, bugün hava gibi, su gibi acil ihtiyaç olmuştur. Ne yazık ki, bu duruma, doğru dürüst ne devletimiz el atmış, ne de özel müesseseler cevap verebilmişlerdir.

Askeri zaferleri, kültürel zaferler izlemedikçe nesiller bozulur, çocuklarımız yabancı kültürlerin tezahür alanları ve buhranlarımızın teşvikcisi olurlar.

«Memleketimizde kitap alım satımını çoğaltmak ve bu suretle okunmalarını da temin etmek düşüncesiyle Şark Cephesi Kumandanlığım sırasında bir 'Kitap Bayramı' kabul etmekliğimizin çok faydalı olacağını düşünmüştüm... Bunu İzmir İktisat Kongresi'nde de teklif ettim. Büyük takdir ve heyecanlarla müttefikan kabül olundu. Ve Misâk-ı İktisadî'nin 7. maddesini teşkil etti:

«Madde : 7 - Türkler, irfan ve marifet âşıkıdır. Türk her yerde hayatını kazanabilecek şekilde yetişir; fakat her şeyden evvel memleket malıdır. Maarife verdiği kudsiyet dolayısiyle (Mevlidi Şerif) Kandil Günü'nü, aynı zamanda bir 'Kitap Bayramı' olarak tes'id eder. (kutlar.)» (2)

Aynı yıl, yani 1923'de toplanan Heyeti İlmiyenin 15 ağustos günkü toplantısında, Kâzım Karabekir Paşa aynı teklifi ve aşağıdaki konuşmayı yapar:

« — Muhterem efendiler, bendeniz İktisat Kongresi'ne riyaset ettiğim vakit kongrede maarif mes'elesi de mevzuubahis olmuştu. Ben bundan mülhem olarak bir teklifte bulunmuş idim. Bu teklifim müttefikan kabül edilerek Misâk-ı İktisadiye'de madde halinde konuldu.. Fakat taammüm etmediğini (yurt çapında tatbik edilmediğini) görüyorum. Malûmunuz olduğu üzere bir çok kıymetli zatların eserleri satılamıyor. Kütüphaneler kıymetli kitaplarla dolu bir haldedir. Diğer taraftan bulunduğum şark vilâyetlerinde kitap satacak kütüphane yoktur. İşte bunu düşünerek Şeker ve Kurban Bayramlarında nasıl ki, şeker ve et dağıtılıyorsa, senenin muayyen bir gününde 'Kitap Bayramı' yapalım ve hatta bunu bütün müslüman ülkelere teşmil edelim. Meselâ Kandil Gecesi buna hasredilsin. Çünkü Peygamberimiz Efendimiz de ilim hâdimi olduğunu isbat etmiştir. 'İlmi beşikten mezara kadar arayınız, hatta Çin'de bile olsa gidip bulunuz.' demişti. Binaenaleyh bunu Mevlid Kandili Gecesi'nde yapmak pek muvafıktır. O gece dostlarımızı hatırlayalım. Onlara kitap gönderelim. Çocuklarımıza, mekteplerimize kitap alalım. Bu sayede memlekette maarif taammüm eder. Müellifler de her sene muayyen günde olacak Bayram için hazırlanır. Bunun için hey'eti aliyelerinden bunun temininî rica ederim.

«Kâzım Karabekir Paşa'nın teklifi müttefikan kabül olunarak beyanatı sürekli alkışlarla karşılandı. Reis İhsan Bey, Paşa'nın beyanatının ehemmiyetini izah ve buna vesile olduğundan dolayı teşekkür etti. Fakat bu Kitap Bayramı benim şarkta bulunduğum müddetce orada (emri altında olduğu yerlerde) devam etti. Hepsi bu kadar.» (3)

Kâzım Karabekir Paşa, bu teklifleri yaptığı sıralarda Sarıkamış'ta dört bin kişilik çocuk ordusu yetiştirmek ve eğitmekle meşguldü. Türkiye'de «Paşa Baba» namıyle anılıyor ve çocuk edebiyatına çok önem veriyordu. Hatta çocuklarla ilgili, basit, çocuk seviyesinde «Öğütlerim», «Şarkılı İbret», «Sanayi Projeleri» gibi piyesler yazmıştı.

Dünya Çocuk Kitapları Haftası, 1918 yılında ilk defa Amerika'da düzenlenmiştir. Onlar düzenlediği için bilahare biz de onlardan almışız. Bugün Türkiye de dahil bir çok ülkelerde kutlanmaktadır. Fakat bütün kültürel meseleler gibi çocuk edebiyatı meselesi de dünden bugüne çözülmemiş ve çocuklarımız insanî ve millî duygu, düşünce ve kültürlere yabancı, bigane kalmışlardır.

Günümüzde her şey formalitedir...

Hepsi bu kadar...

---

(2) A.g.e., s. 30.

(3) A.g.e., s. 30 - 31.

Meydanlarda Yakın Beni

Mehmet BÖLÜKOĞLU

Gönül fırtınasına haykırdım:
Kopma eyl Canevimin çılgını;
Azgın dalgası gibi öfkeli denizin:
Bırak hışımlı esmeyi;
Savurarak acı kin harmanını...

Kırbaç şaklattı başımda zorbalar,
Bir yumuşla yumduruldu ki ağzı gönlümün;
Feri dinmiş yumuk ölü gözleri,
Birer ışıldak gibi parlardı onun yanında...

Niceden niceye yırttım sükût örtüsünü; Bağırdım:
Ak güvercinlerin ağ ufukta kurşunlandığını..
Köpekler ulurken kör gecede..
Ve zümrüt şafakların zifire büründüğünü..
Soğuk ölüler yurduna dönmüş ülkede...
Baykuşların indiğini menekşe beyinlere.
Duysun diye bahçıvanı;
Bahar çiçeklerinin.
Alnı hâreli, yüreği yâreli, gönlü pâreli..
Göğsü güneş yanığı intikam tırpanları;
Derlensin, bilensin, parlansın..
Ve dalsın diye
Suyu kuru saplar gibi dingildek,
Soyu kara barbarlar tarlasına.
Bilsin diye kaybettiği her demin
İşlenmiş cinayetler miktarınca tuttuğunu...

Deniz temsili çalkanan;
Horlanan. vurulan
..Ve üstünde ölüm sehpaları kurulan
Kanlı yerin, ülkesi olduğunu.

Ülkemizin olduğunu eyl Can.
Eyl Canlar.
Soluğumun ortağı canlarl
Döktüğüm meramım sizedir;
Belimin direği canlarl
Sesimi duyun, birikin toplanma setlerinde;
Birikişi gibi çağlar suyun...

Meydanlarda yakın beni.
Etrafımda mutlu halaylar kurunl
Batıdan karayelin kire boğduğu,
Çıkarın urbasını ülkenin.
Yunak oluklarına yığarak,
Benim savrulan küllerimle yuyun...

Eyl Canlar.
Son perdesinde sesimin,
Yeniden duyun beni..
Gönlüme zincirli kilit,
Gözüme perçinler iniyor..
Bağlanıyor hür ellerim.
Hançer gırtlağıma biniyor.
Yerler gökler uğulduyor.
Kararıyor gün ortasında devran.
Hortlaklar dans ediyor çevremde;
Korkunç işmarlarla biri.. Beşi.. Bini..
Sus diyor bana, sus gönlü kilitli!..
Canıml Canlarıml
Soluğumun ortakları benim.
Kırbaç şaklatıyor başımda zorbalar,
Bir yumuşla yumduruluyor ki ağzı gönlümün;
Feri dinmiş yumuk ölü gözleri,
Birer ışıldak gibi parlamakta onun yanında.
Alınl
Alın da bu dünya cehenneminden,
Meydanlarda yakın beni.
Etrafımda mutlu halaylar kurunl
Batıdan karayelin kire boğduğu,
Çıkarın urbasını ülkenin.
Yunak oluklarına yığarak,
Benim küllerimle yuyunl
Benim küllerimle canlarl...

Ölüm
Yıldönümünde

SHAKESPEARE'İ ANLAMAK

Mehmet TAŞDİKEN

Her deliğe sokulan dişleri dökülmüş anahtar gibi bir «öldükten sonra yaşama» tekerlemesi vardır.. Ne bulunmaz bir hint kumaşıdır o mübarek. Ve ne de kıymetlidir «cevahir» misâli. Anlatım gücünü berbat eden bu ve bunun gibi kalıp terimlerle ölülere de rahat vermeme niyetindeler. Göz açıp gördükleri, gönül verip sevdikleri, Firengistanın bizdeki elçisi kıymetli aydıncıklarımız bu astarsız mavalla kimlerin kemiklerini sızlatmadılar şu ölümlü dünyada! Örnek mi? Uzak gitmeye gerek yok. Shakespeare'i anlatacağımıza göre...

Evet. Shakespeare hakkında elimizin erdiği, gözümüzün gördüğü, Türkçeye aktarılmış nice kitap varsa, incelemeye çalıştık. Gördük ki buralarda, işkembelerin pîrinden sallanmış, tıpkısının aynısı, bir alay yuvarlak sözden ve anlı şanlı «palavra-i âliler»den gayri bir şeye rastlamak, yerde gök boncuk aramaktan daha güçtür. Bu adamlar Türk toplumunun gerçeklerine burun kıvırarak, ellerindeki «acem mikroskopları»nı objektif ölçülerin namusuna kışkırtarak, perde ardından gazel okumak sevdasındalar. İyi, hoş. Hepsini anladık. Ama kimin adına yapacaklar bu işi? Bu soruyu adı geçen «Firenk aydınları»ndan birine yöneltseydik nasıl bir cevap alırdık? Kendisinin de inanmadığı «bir ton kabak çekirdeği miktarınca» lâf eder, sonra döner, bizim de anlayacağımız iki kelimelik bir deyimin üstüne üstüne basardı. Deyim şudur: «Doğulu kafası.» Nedir bu Doğulu kafası? Bu zat-ı muhteremlere göre, gelişmeye ayak uyduramayan, eski'den nasılsa günümüzde «öldüğü halde yaşama» imkânı bulabilmiş bir canlı iskelettir. Yeni, taze kafa, bu kabak çiçeği gibi açılmış Batılı kafadır. Sevsinler se-

■ Batılı anasının süt kuzusu! Yumurtaya tulip takmada ne de mahirmişsin sen.

Bunları sayıp dökmekten muradımız şu. Ve bunlar elbette Shakespeare hakkında söyleyeceklerimizle yakından ilgili: Batıcılığı, sosyal bir hastalık haline getirmiş aydınlarımız. Batılıdan daha Batıcı kesilerek ilmi düşünüşü, çığırtkanlığa tercih etmiş ve bizi bize satmaya kalkışmışlardır. Değişik yönleri üzerinde duracağımız Shakespeare bir bakıma bir efsanedir. Bunu, rastgele söylemiyoruz. Bir mittir Shakespeare. Adı etrafında fırtınalar koparılan bu insan, eserlerinden öğrendiğimize göre, çoğu yerde Batıyı aşmak eğilimindedir. Shakespeare'in eskitip çöplüğe yolladığı giysileri, mal bulmuşların heyecanı içinde, sırtına geçiren bir grup aydın, O'nu bize o halde tanıtmaya çalıştı. Batıcılığı anlayabilmek, anlatabilmek için Batılı olmak gerektiği komikliğine düştüklerinin ister farkında olsunlar, ister olmasınlar, alabildiğine subjektif bir ölçüye sarıldıkları gün gibi aydınlıktır. Meseleye dışından, ilim serin kanlılığıyle bakabilmenin ne yazık ki bunlara nasip olmadığı da bilebildiğimiz en acı gerçeklerdendir.

OLMADIĞI ŞUNDAN BELLİ

Edebiyatımız, Tanzimat döneminde Batıya açılır. Bir açılıştır ki bu, her esen yel hürdür bize girmekte. Ve öyle bir gözü kapalı gidiştir ki bu, Batılı sunsun: Ne çıkarsa bahtına! Burda geniş bir parantez açarak, konuya daha detaylı bir açıdan bakalım.

Batılılaşmaya iman eden aydınlarımız, Tanzimat'ta Türk toplumu hakkında ya Batı kaynaklarından bazı şeyler okumuşlardı veya bu konuda hiç bir şey bilmemekte idiler. Tam bir «yele kapılış» bahis konusudur burada. Fransız ihtilâliyle Feodaliteye galip gelen Avrupa Burjuvası, ideolojik karakterine gayet uygun bir sloganla takdim eder kendini. Bu, şövalye zulmünden bizar kalmış Avrupa insanının sempatisini toplayan bir kavramdır. Elinde dev imkânlar bulunduran Burjuvazi, zaten yeni sistemde hakim sınıf mevkiini garantiledikten sonra, herkese istediği gibi yaşama serbestliği tanıyacağı vaadiyle bunu «hürriyet»le sloganlaştırır. Batılı toplum yapısına sınırsız uygunluk gösteren bu siyasî merhale, tamamen farklı yapıda, sınıfsız olan Türk toplumu için ne anlam taşırdı? Bilen için hiçl Ama Batı meydanında hayalî körebeler oynayan aydınlar tarafından bu Burjuvanın hakimiyet sloganına «kasideler» yazılmıştır bizde. Bu, derin bir özlem halini almıştır. Sebep? Sebebi açık; Türk toplumuyla, sınıflı Batı toplumlarını birbirine karıştıracak kadar cahil olmak .

Elbette Shakespeare de ters bir biçimde kavranır ve en olmadık yerleri, sanat ayaklar altına alınarak, olduğu gibi apartılırdı bu anlayışla. Nitekim o da olmuştur. Ziya Paşa'da, Sadullah Paşa'da anlatım benzerlikleri şeklinde başlayan Shakespeare özenticiliği, bizce Recaizade Mahmut'ta da sürer ve sembol ortaklığına varır. En açık şekliyle herkesin bildiği «Finten» ise çok kötü bir Shakespeare harmanlamasıdır. Abdülhak Hamit, öyle anlaşılıyor ki bu Shakespearevârî imâlâtı, her şeyiyle Batılı yapmak, -arzusunu değil- zorunluğunu duymuştur! Konu İngiltere'de geçer ve bir Hamlet, Macbeth, Othello karışımıdır.Tablo tablo, sembol sembol ve mısra mısra Shakespeare havası teneffüs edilir Finten'de. Parantezi burada kapatıyoruz.

Shakespeare'in kendisine girerken, diyebiliriz ki, yukarıda toplum yapısıyla ilgili bulunduğunu söylediğimiz bir örnekle, Finten'in konu bakımından Batı'da, sınıfların ayrı ayrı meclisleri bulunan İngiltere'de geçmesi meselesi, karşılaştırmalı bir düşünceyle kritik edilmelidir. Sonuç şudur: Shakespeare'e iyice yaklaşabilmek için O'nun sembollerini seçmek, anlatımını taklit etmek, konularıyla benzerlik kurmak yeterli değildir. Ya? Bunlar ancak Batı dekorunda bir anlam ifade eder. Konunun bu yanı ilgi çekicidir. Demek ki bizim en iyi taklitçilerimiz bile Shakespeare ruhunu kavrayacak kültür düzeyinden yoksundurlar. Ne acı!

NEYİN NESİ BU SHAKESPEARE

Ölüm yıldönümünde incelediğimiz Shakespeare, nisan 1564 - 1616 yılları arasında yaşamış bir kimse olarak zikrediliyor kaynaklarda. Fakat hemen belirtelim ki, ne hayatı hakkında söylenenler yüzde yüz gerçeklik arzeder; ne de eserleri sağlam bir edisyon-kritikten geçmiştir. Bu konuda çeşitli rivayetlerden birkaçı da şudur: Shakespeare gerçekte Françis Bacon'dur. Yahut Edvard De

Vere. Yahut William Stanley. Bir başka yahuta göre de Roger Monners'tir. Bu ihtimallerden biri varit olduğu takdirde, Shakespeare'i tamamen bu adamlardan birine tahvil etmek gerekir. Bir de bundan ayrı olarak şu var: Robert Green, arkadaşına gönderdiği bir mektubunda nükteli bir acılıkla Shakespeare'den bahsederek, O'nu **başkalarının eserlerini, kendinin diye göstermekle** suçlamıştır. Bu mektubun 1592 tarihini taşıdığı söylenliyor.

Bu anlatılanlardan her türlü yorum çıkarmak mümkündür. Bizce en akla yakın olan ihtimal şudur: Bu eserlerden Shekespeare imzasını taşıdığı halde, Shakespeare'in kaleminden çıkmayanlar da mevcut olabilir. Adı geçen kişilerle Shakespeare tarafından ortaklaşa (yani düzeltme, yeniden yazma metoduyla) yazılmışlar da bulunabilir. Bu ihtimal çerçevesinde ağırlık, yine Shakespeare'dedir. Şu veya bu. Bizce önemli olan problem daha başkadır. Zaten görülüyor ki bu konuda kesin bir hükümle kesip atmak zordur. Edebiyat tarihini ilgilendiren bir husustur bu. Biz burada Shakespeare ismini taşıyan eserleri inceliyoruz.

Shakespeare'in kişiliğiyle yakından ilgili bulunan bir de eserlerinin kaynakları meselesi var. Seçtiklerimizden bazıları şunlar:

Ünlü Hamlet, on üçüncü yüz yılda yazılmış bir kuzey masalından alınmıştır. Bu konu değişik bir biçimde, Saxo Grammaticus'un Danimarka Tarihi ismini taşıyan eserinde de işlenmiştir. Hamlet adlı bir oyun daha önce Thomas Kyd tarafından yazılmış ve bu eserin ortadan kaybolduğu ileri sürülmüştür.

Julius Caesar, Antonius ve Kleopatra, Ve Coriolanus Plutarkhos'un Hayatlar adını taşıyan tarihi eserinde aynen işlenmiştir.

Kral Lear, Sidney'in, «Arcadia» romanıyla On ikinci yüzyılda Von Menmuth'un yazdığı Lear hikâyesinin karışımı durumundadır.

Atinalı Timon üzerinde ise eleştiriciler birden fazla el aramışlardır.

Hırçın Kız, Macbeth, Othello, Romeo ve Juliet, Venedik Taciri, Yanlışlıklar Komedyası ve bunun gibi eserleri de, Shakespeare'den önce defalarca işlenmiş hikâyelerden alır konusunu.

Bu ayrıntılar manzumesine nokta koymadan önce tekrar edelim ki; Shakespeare Batı tarihini, Avrupa sanat kaynaklarını, yeniden elinden geçiren bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır.

DEĞİŞEN ÇAĞLARDAN DEĞİŞMEYEN İNSANA

Shakespeare kimdir, sorusunu cevaplandıktan hemen sonra, ikinci bir soruyla meseleyi buna paralel başka bir yere getirmek gerekir. Bu kısa, kısa olduğunca yüklü bir sorudur: Shakespeare ne, yahut neler yapmıştır?

Shakespeare böyle bir soruyla karşılaşsa büyük bir ihtimale göre şu cevabı verirdi: Ben bir heykeltraş gibi mermer bloku içinden; zaten yerleşmiş bulunan insanı çıkarmaya çalıştım. Hamlet'te der ki;

«İnsan, ne yaman bir yapı insan! Akıl gücüyle ne soylu bir varlık! Düşünme yetenekleri ne sonsuz! Duruşu, kımıldanışı ne anlamlı, ne güzel! Ne melekçe davranışları, ne ilahi kavrayışları var! Evrenin göz bebeği insan canlıların baştacı!»

Shakespeare, insanı almış, sanatın laboratuvarına yatırmış ve o halde özelliklerini yakalamaya çalışmıştır. Bazılarının ürktüğü sanat-kültür ilişkileri O'nda doruğuna varmıştır. İnsanı anlatırken dikkatli bir göz Shakespeare'in büyük bir arayış içinde olduğunu görecektir. Bazı yerlerde durup, elini alnına koyarak geniş ufukları seyrettiği açık olarak farkedilir. Bu seyir, bir çeşit gözlemdir. Sonra bu gözlem bir insani değerin işlenmesiyle ortaya çıkarılmasıyla sona erer. Ama bir çok konu karşısında Shakespeare'in endişesi belirginlik kazanır. Toplumları, iktidarları, siyasi düzenleriyle ilişki durumunda verdiği iki önemli trajedisi Julius Caesar ile Atinalı Timon'da bu ürküntünün açık izleri görülür. Atinalı Timon siyasi yönü itibariyle Julius Caesar'dan daha geridedir ama O'nda sosyal sistemlerin kurucu tayin edici etkeni siyasî kültür, Caesar'dan ilerideidir. Onun için Atinalı Timon hakkında eleştirmenlerin çoğunun katıldığı fikre katılamıyoruz. Atinalı Timon onların saydığı gibi, Shakespeare'in zayıf değil önde gelen kuvvetli eserleri arasındadır, ne var ki gadre uğramıştır. Bilhassa Atina toplumunun sosyal düzeni konu e-

dilirse eserin önemi büsbütün artar. Atinalı Timon'da Shakespeare Batı insanını kıskaca almış kültür formlarıyla tam bir hesaplaşma halindedir. Yunanı yıkan kültürünün bütün Avrupa insanını da yok etmeğe hakkı bulunmadığını haykırır «Hümanizm» denilen hüma kuşunun ancak ahmakların başına konacağı öylesine bir hışımla vurgulanmıştır ki Atinalı Timon'da. İlkin Timon bu düşünüşler içindedir; «İnsan dünyaya iyilik etmek için gelir. Dostlarımızın zenginliğini kendimizin saymaktan daha güzel daha haklı ne vardır?» der. Sonra kokuşmuş bir düzenin kurbanı insanlar arasında paranın herşeyden daha itibarlı olduğunu görür. Bu egoist Yunan kültürünün. ferdi ve insanlığı sömüren anlayışının canlı örneğidir; «Ne yaman bir tanrı ki şu altın Domuz ahırlarından daha pis bir tapınakta bile / Tapıyor insanlar ona» Atina'ya «iğrenç şehir» der. «İçinden çürümüş» der. Ve o bir sahnelik korkunç tiradını; «Kahredin bu duvarların içinde dışında / Yaşayan bütün Atinalıların hepsini» diye bitirir.

Siyasi yönünün ağır bastığını söylediğimiz Julius Caesar'da da Roma toplumunun ve düzeninin kesin bir kritiğini yapar. Böylelikle içinden, Avrupa'nın ikinci temel direğine dinamiti koyar. Soylu (!) demokrasisi esasına dayanan sınıf rejimini ustaca yerer. Diktatör Caesar, senatonun varlığından dem vurduğu halde senatonun bir davetine, sıfatına uygun bir şekilde şöyle karşılık verir; «Sebep benim keyfimi Gelmek istemiyor canım. Bu kadarı yeter senatoya» Aristokrasi ve soylularla, devlet yöneticilerini bu eserde konu edinmiş, halkı ikinci planda tutmuş; Antonius ve. Kleopatra'da ise, konu ne olursa olsun, bu perspektiften halka ağırlık vermiştir. Bu, kültürün kritiğidir. Roma da Atina gibi moral değerleri çiğnemiş, bu yüzden yıkımını hazırlamıştır. İnsani değerlerini yitirmektedir halk; Antonius ve Kleopatra trajedisinde; «Bizim kaypak halkımız değerli bir adama / Değerleri yok olup gitmedikçe bağlanmaz.» dedirterek, devlet bürokrasisinin de tehlikeli hal almaya başladığına işaret eder.

Melek değil elbet Shakespeare. Hataları da var. Ama arayan bir sanatçı. İnsan için yüce değerleri deşelerken bununla mevcut düzenler arasındaki ve mevcut kültürler arasındaki zıtlaşmayı göstermiştir. Buradan insanın, insanların değişmez yaratılış kanunlarını aramaya çıkmıştır. Ve bazı soyut kavramlara ulaşmıştır. Tabii önemli olan bütün bunların ahenkli bir kültür imâmiyesi etrafına dizilmesidir. Aksi halde boşlukta sallanan bir su kabağından farksızdır bu değerler. İnsan ve insanı insan yapan kıymetler Shakespeare'in bütün eserlerinin ruhu ve bedeni durumundadır. Batı kültürünü, geleneksel kültür ürünlerini yermiştir ama bir kıymetler sentezine ulaşabilmiş midir Shakespeare? Bütün bunları ihtiva eden ideal bir insan tipini asırların ötesinden alıp asırların ötesine götürecek güçlü kıymet hükümleriyle ilişki halindeki eserler sadece antitezler örgüsü ile dekorunu kavi tutamaz. Sanatın öz değerlerinin gereği, insana, ideal insana yönelen bir tezler silsilesine ihtiyaç vardır.

Shakespeare, eleştirdiği Yunan'dan, Roma'dan semboller alarak eserlerini onlarla dokumuştur. Belki bunu bir biçim meselesi olarak kabul etti. Anlatımını da ister istemez yetişme çevresi içinde şekillendirdi. Ve tiyatroda en güçlü anlatımcılar arasına girmeyi başardı.

Başında söylediğimiz meseleye burada yeniden dönersek bazı şeyler daha iyi anlaşılmış olacaktır. Gerçekte bizim Batıcı aydınımız akıllı uslu Batıyı bile bilmiyor. Shakespeare'i neyin yaşattığını dahi kavrayacak bilginin yoksunu oldukları için gördük ki, O'nun en işe yaramaz yanları kötü bir biçimde kopye edilmiştir. Oysa Shakespeare'in insanı arayışı ve yapısını analizleyişidir her şeyden önce gelen. Başka birisi Shakespeare olamaz. Buna heves, Don Kişot'luktur. Ama sanat düşüncesi Shakespeare'den ölçüler çıkarır. Alacağı yanlarını ayıklar. Tekrarla, ifadesini almakla, insan. olsa olsa en iyi bir Shakespeare taklitçisi olabilir. Buna sanatçı demek te herhalde doğru olmaz. Shakespeare'in eksik bıraktığı, görmek için didindiği fakat göremediği kıymetler bizde kendimize göre yeniden gözden geçirilirse ancak sevinilecek sonuçlara varılabilir. Aksi halde çirkin tekrarcılık daha sittin sene devam eder.

KIŞ MASALI

ŞEHİR TİYATROLARI

Shakespeare'in hedef olduğu Green'in saldırılarından birinin sebebi de bu: «Bir Kış Masalı - The Winter's Tale»dır. Ve Green'in «Pandosto»sundan alınmıştır. Turan Oflazoğlu'nun çevirdiği bu eseri bu yıl şehir Tiyatrolarına «intisap» eden Haldun Dormen sahnelemiş.

Sicilya Kıralının bir aile dramına dayanan oyunun bir ucunda da, Bohemya Kıralı var. Bir kuruntusu vardır Sicilya Kıralının. Karısının kendisini Bohemya Kıralıyla aldattığını sanmaktadır. Bohemya Kıralını öldürtmek ister. Kaçırtır. Karısını zindana attırır. Çocuğu doğar. O'nu uzaklara gönderir. Zamanla çocuk büyür. Bohemya Kıralının oğluyla evlenir. Sicilya Kıralı durumu anlar sonra. Haksız olduğuna hükmeder. Bohemya Kıralından özür diler. Karısı meydana çıkar. Çocuğu bulduğuna sevinir. v.s.

Bütün bunların üstünde yine Shakespeare ve yine Shakespeare'in usta gözlemciliği altındaki teshisçi kişiliği bulunur.

Aslında Kış Masalı trajedisi bir Hamlet'le yahut Othello ile, Macbeth ile kıyaslanacak kalite düzeyinde değildir. Sadece bir yönden değil bir çok yönlerden. Konuda alabildiğine boşluklar hakimdir. Olağan seyir değil, zorla itekleme vardır.

Diğer eserlerinde hakim kıymet olarak üstüne bastığı, meselâ yükselme hırsı, kıskançlık, intikam duygusu gibi baskın bir gözleme dayalı tezlerden hiç biri ağırlıklı biçimde ele alınmamıştır Kış Masalı'nda. Fakat Shakespeare ruhu, bu en aceleye gelmiş eserinde bile sezilir. Fark söz konusu edilince, öteki eserleriyle Kış Masalı bir de şu yönden değerlendirilebilir: Trejedyalarında hakim olan en dikkat çekici özelliklerinden biri idealle realite zıtlaşmasına dayanan çatışmadır. Belki daha ileri giderek diyebiliriz ki bu çatışma, eserlerinin trajik iksiri gibidir. Bu çatışmalarla Shakespeare'in oyunları trajedi olur. Hamlet bir yerde bunu şöyle dile getirir: «Kim dayanabilir kanunların bu kadar yavaş / Yüzsüzlüğün bu kadar çabuk yürümesine / Kötülere kul olmasına iyi insanın»

Bu dış zıtlaşmaya ayrıca, bir de insanın iç tezadını eklemek gerekir. Bu da Macbeth'in dilinden ortaya konur: «Kendi yıkacağım adamın ölümüne yanmam gerek»

Atinalı Timon'un durumu, iç ve dış çatışmaların çalkadığı bir denizin durumuna benzer. Kıral Lear'de çocuklarının tutumunu farkedememenin acısına kurban giden baba ile, kızlar bu çatışmalar silsilesinin bir başka örneğini oluşturur. Hırçın Kız'la bu yönden yakınlıkları vardır.

Kış Masalı'nda da bunu andıran bir iç çatışma vardır. Ama dışa yansıyış şekli, sosyal bir taban bulamaz. Yalnızca ferdin dramından ibarettir. İnsanla, yaşadığı ortam arasındaki farklar, hatta aykırılıklar söz konusu edilemez Kış Masalı'nda. İnsanı vermenin bir çok eksikliklerini taşır bu yönüyle.

Esere Oflazoğlu'nun şair dili girince insanın dikkati mısralar üstünde toplanıyor. Sanki Oflazoğlu Shakespeare'i yeniden yazmış. Zaten Oflazoğlu Shakespeare'i bizde iyi anlama yolunda gördüğümüz bir kişidir. Vereceğimiz iki önemli örneği; «Dördüncü Murat»la «Bizans Düştü» eserleri bu yönde bir anlama cehdine karşılıktır. Shakespeare vesilesiyle şuna işaret etmek gereğini duyuyoruz. Oflazoğlu'nu da sezliyor gördüğümüz, bazı önemli problemler var. Toplumlar arası fark olarak nitelendirdiğimiz bu keyfiyet, sanat anlayışlarını biçimlendiren bir görüş farkını da bütün büyüklüğüyle beraberinde getirir. Birincisi, Batı sanatları, dolayısıyla tiyatrosu ferdin tasvirine dayanır. Tabii bütün bunlar kültür fenomenleriyle açıklanacak durumlardır. Türk sanatları ise toplumun anlatımına yönelik anlayışın eseridir. İkincisi, ham malzeme itibariyle bizim insan tipimizle Batılı tiplerin farklılığıdır. Onlara Türkçe karşılık bir isim bulmak ne derece zavallılık olur meydanda. Aynı şey semboller ve yardımcı unsurlarla tarihi kaynaklar için de söz konusu edilebilir. Bir üçüncüsü de anlatım meselesidir. Shakespeare'in en kuvvetli olan bu yanı asla taklit edilemez. Kaldı ki taklidin en yüksek yeri, ustaların çıraklığından ibarettir. Dilediğini çatır çatır gerçekleştirmiş bir insandan, ancak metot çıkarmağa çalışılmalıdır. Bizim sahipsiz öylesine engin bir anlatım soluğumuz var ki... Bu, acaba tiyatrocularımızın; bilhassa gerçek anlamda aydın tiyatrocularımızın dikkatini çekmeyecek mi? İfadenin güzelliğine, tasvirin özüne bakın; «Göğsü güzel koca dağlara gün vurunca» Bunlara sadece işaretle yetiniyoruz.

Haldun Dormen insanın aynı insan olduğunu göstermek gayretiyle oyuna bir uzay dekoru bulmuş. Fon müziği ile perçinlemiş. Elbette iyi bir düşünme gayreti bu. Bir şeyler meydana getirme didinişi. Ama açık olmak gerekirse, kostümler yüz defa uzay çağını yansıtsa da, -ki bunun görülmediğini sayın Dormen de belirtiyor- eseri bilenler için bu pek yüzde kalan bir sahneleme. Oyunun ruhuyla birleştirmeyi denemek lâzım asıl. Bu düşünüş de fazla orijinal değil. Şimdiye kadar tekrarlana tekrarlana herkesin ezberlediği «Shakespeare insanları»nı vermenin pek klasik bir yorumu bu. Daha farklı şeyler bulmak gerekir. Bunun için Avrupa tiyatrolarına benzemeğe çalışmak alabildiğine abestir. Bu, sanatçının yapıcı yeteneğini ya bağımlı yapıyor veya öldürüyor. Kendi içinde ve gelişen tiyatro görüşüyle Haldun Dormen bir yapıcı adayı olarak gözüküyor. Bu önemlidir. Taklitten yapıcılığa giden yolun dünyada pek az «Seyyah»ı vardır. Ama dediğimiz gibi bu tekrarla, benzeyişle değil orijinalite ile olur işaret ettiğimiz noktalar çerçevesinden Dormen pekâlâ Shakespeare'in eksiklerini sahnede yüzüne vuran, oraları inadına vurgulayan bir rejisör olarak ta karşımıza çıkabilirdi. Çıkabilir de.

Birinci sahnede toplanan ve diğerlerinde de zaman zaman ortaya çıkan sözü uzatacak hatalar vardı.

Oyunun dekoru, Turgut Atalay'a, müziği, Mehmet Abut'a ait.

Jeyan Mahfi, Tözüm'ün eksenini teşkil ettiği Kış Masalı'nı şu sanatçılar canlandırdı:

Nedret Güvenç, Doğan Bavli, Aytaç Yörükaslan, Hakan Tanfer, Aslan Altın, Bora Ayanoğlu, Şehime Erton, Jale Erkut, Mehdi Yeşildeniz, Bilkay Tekben, Engin Uludağ, Turgut Arseven, Yalçın Akçay, Sezai Altekin, Koray Ersoy, Cengiz Keskinkılıç, Osman Görgen, Candan Teksoy, İsmet Ay, Nüvit Özdoğru, Oya Ocakaçan, Vildan Gürelman, Metin Irmak.

SANAT VE DUYGULAR

M. Akif AK

Terbiye deyince genellikle pedagoji veya eğitim psikolojisinin konusu olan bir mefhum geliyor aklımıza. Demekki terbiye psikolojik bir olaydır. Terbiye psikolojik bir olay olduğuna göre, kaynağı, ve muhatabı ruh olan sanatın da terbiye ile yakından ilgisi bulunacak demektir. Hatta psikolojinin ruhun dış kabuğundan öte gidememeye ve zihni bir takım faaliyetler olarak kalmaya mahkûm nesnel teorileri ve kanunları yanında, sanatın ruha nüfuz edişte en etkili vasıta olduğu bir gerçektir. Hiç bir psikolog bu gerçeğin zıddını savunma yoluna gitmemiştir. O halde, tam anlamıyla kavranması imkân dışı olan, fakat ruhi melekelerden biri olduğundan şüphe bulunmayan duyguların terbiye ve eğitilmesinde sanatın görevi nedir?

Şunu öncelikle belirtelim ki, psikoloji bütün çabalarına rağmen ruhu gerçek mânâda kavrayabilmiş değildir. Derinleştikçe çapraşık, girift, muamma dolu ruhi olayların anlaşılmaz esrarı ile burun buruna gelmektedir. Her teşebbüste ruh bilgisinin insanoğluna pek az bir miktar verildiği kanunu, psikologu şaşmaz bir realite ile karşı karşıya getirmektedir. Bu sebepten ruhun ancak son derece değişken dış fonksiyonlarını tanıtır psikoloji. Müsbet ilimlerin metodunu kullanma gayretinde olan Tecrübi Psikoloji bile ancak genellemelerle ve uzun yıllar süren anket tipi deneylerle bazı kaidelere ulaşabilmektedir. Bu kaidelerin sayısız istisnalarının her an bulunabileceği de hesaba katılmaktadır. Bunu böylece tesbit ettikten sonra terbiye kavramının yaygın hale gelmiş şekillerini hatırlamada fayda görüyoruz.

Son noktada karakter terbiyesi şeklinde ifade edilebilen bu kavram, aslında aklın terbiyesi, **Duyguların terbiyesi** ve iradenin terbiyesi gibi şekillerden oluşmaktadır. Ve karakterin terbiyesi söz konusu edildikte, bu şekillerin beraberce incelenmesi gerekir. Fakat biz bu yazımızda sade duyguların terbiyesinde sanatın rolünü belirtmekle yetineceğiz.

Karmaşık ruh dünyamızın sihirli kapısının şifreli anahtarlarının sanatta gizli olduğu, bugün, artık iyice ortaya çıkmıştır. Ruhi yapının iç veya dış tesirlerle alabildiğine gergin olduğu bir anda seyredilecek bir tablo, okunacak bir edebi eser veya dinlenecek bir müzik parçası nasıl insanı rahatlatıp, yatıştırabilmektedir? Sanat ile ruhun bu noktadaki seri buluşmalarını, ani kaynaşmalarını, tâbir uygunsa vuslatlarını anlamaktan ve tarif etmekten mahrumuz. Ve hep mahrum bulunacağız da. Çoğu zaman, azap verici dış etkilere çok hassas bir biçimde açık olan ruh, telkinlere karşı hem kapalı, hem de tedbirlidir. Tâki bu telkin sanat yoluyla

HESAP GÜNÜ

Kan sızdıran dindirilmeyen ağrı
Istıraptan yanık milletin bağrı
İşte yurdun; garibeler diyarı
Vatan kimin, lütuf kimin dert kimin?

■

Biter zulüm! Sürüp gitmez her zaman
Bir gün hakkı, ortalığa kor zaman
Devran döner; çağ değişir bir zaman
Tükürürler suratına zalimin!

Necati AYKAN

yapılmış olsun. O sımsıkı kapılar cömertçe tâ ardına kadar açılıverir. Masallardaki «açıl susam açıl» misali. Nedir bu tek yönlü cömertliğin sebebi? Ruh, meçhulümüz oldukça bu sorunun cevabı da meçhulümüz olacaktır. Bu bilinmezliklerin içinde müşahede edebileceğimiz, kavrayabileceğimiz bir gerçek var; **ruh ülkelerindeki elçimiz sanat...**

Ruhi hastalıkların, tedavisinin de ruhi olması gerektiği kanaatinin psikiatrlar arasında giderek yayıldığı şu sıralarda, sanatın duyguları terbiye fonksiyonu daha bir başka anlam kazanmaktadır. Asırlar öncesi, müzikle ruhi tedavinin ülkemizde sık sık uygulanmış olması ve müsbet neticeler elde edilmiş bulunması, üzerinde durulması gereken bir husustur.

Duygularımızın hayatımızdaki en önemli görevleri, iç enerjimizi hep diri tutmalarıdır. Duygularımızın arasından taptaze ümitler filizlenir. Kırılmış bir ümidi duygulardan başka, ne akıl, ne de bir başka şey yeniden diriltemez. Kurumaya yüz tutmuş duygulara ise bengisûyu ancak sanatın sihirli elleri sunabilir. Sanatın elinden hayat suyunu içmeye başlayan duygularımızın çılgınlaşması, hırçınlaşması, behimileşmesi ise zayıf ihtimaller sınırına girer.

Ağlamak ve sevmek... Bunlar duyguların erdemleridir. Ağlamak fazilet, hele tebessüm ederek ağlayabilmek, bir gönül eri için yüce saadettir. Dünya uzak bulunuyor nicedir, toplumumuz ayrı bulunuyor ne zamandır gülerek ağlayanlardan. Sevmek olgunluk, sevebilmek hünerdir. Sevgiyi Yüceler Yücesinin sevgisine yükseltebilmek ise mutluluktur. Sanat, duyguların bu erdemlere tırmanışında mihmandardır bilen için. Daha doğrucası nasibi olan için.

«Hiç bir şey bizi büyük bir ıstırap kadar ulvileştiremez» diyor bir Fransız. Bu söz romantizmin özü oluşu sebebiyle belki aşırıdır ama, bir takım gerçekleri de yansıtmaktadır. Sevgi ve ıstıraptır, insana her an insanlığını ihtar eden. Ancak duygusuzluk kadar, ferdileştirilmiş ıstırap ve maddileştirilmiş sevgi de duyguların çıldırması, ruhun kararması gibi tehlikeleri doğurur.

Duygular genel olarak ifrat halinde bulunurlar. Zaten duyguların terbiyesi meselesi de bu ifrat durumu sebebiyle lüzumlu hale gelmektedir. Maddi tahriklere kapılması kolay olan duygularımız, mutluluk kaynağı oldukları gibi felâket de getirebilirler. Terbiye edilmemiş duygular her an aklı bastırıp, ferdin iradesinin dizginlerini ele alabilirler. Bu takdirde şuurda yalnız duyguların hâkimiyeti sözkonusu olur.

Duyguların ve aklın ferde hâkim olma kavgasında, sanat arabulucudur. Şayet insan varlığının ayrılmaz bir parçası olan duygulardan fayda umuluyorsa, sanatın sihirli eline başvurmak zorunludur. Ruhun kapılarından kendi evine girer gibi destursuz geçiveren sanattır. Hayvanî arzulardan, ulvî duygulara, ideal değerlere yücelmeyi temin eden sanattır. İnsanlığın yaşama hedefi olan yüce idealleri billurdan bir şelâle gibi ruhumuza, duygularımıza akıtan sanattır. Ruhu maddenin insafsız cenderesinden kurtarıp, ebediyete doğru yönelten şey yine sanattır. İnsanlığı kurtarmayı amaçlayan şerefli dâvâların en büyük yardımcısı da sanattır.

Sanatkârın mesleği peygamber mesleğinden ışıklanmıştır. Sanatkâr adam, karanlık ruhları aydınlatan meşaleyi tutan insandır. O meşale ki, onda sanatkârın gözyaşı yanar.

İslâmın mukaddes kitabı, sanatın en şerefli doruğudur. O kitap ki, azgın ihtiraslarına kapılıp, bir saadet çağı muştulayan hakkın gün be gün güleler saçıp parıldayan meşalesini söndürmek üzere yürüyen adamı, önüne gelen her şeyi tepeleyerek ilerleyen gazabı, taşa taş çıkartacak kalbi serti, bir kapının önünde, kalbinden, ruhundan ve duygularından vurdu. Maddî varlığın kaba heykeli, cesim sembolü bir mum gibi eridi. İçindeki putlar bir anda tuz buz oldu. Ve eski adam yok oldu oracıkta, o kapının önünde. Sonra tekrar var oldu. Yeniden yaratıldı, insan oldu. İnsanlığın şeref zirvelerine tırmanmaya başladı. Hattabın oğlu Ömerin hadisesi, insandan gergef gergef melek örgüleyen bu sanat harikası kitabın sayısız yüceliklerinden ancak birisidir.

Gözlerimizi hayata ilk açtığımız zaman kulaklarımıza bir nefes üflenir. Bir mübarek ezandır bu sesin üflediği. Ezanlı ülkelerde doğan talihli yavrular hayata bir sanat hadisesiyle başlarlar. Ve baştanbaşa sanat olan bir dünyada büyümeye doğru ilk adımlarını atarlar.

Sırmalı beşiklerde uykuya hazırlanırken, bir sestir küçücük şuurlarımızı derin uykuların içine girdiren. Annemizin ninnileridir bu ses. Şefkat, sevgi, musiki dolu sıcacık bir akımdır içimize doluşan. Belki gurbetteki, hayır belki de yerin altındaki baba bu sese bir başka içtenlik, buruklık katar. Bir başka taraftan, seccadesi yerden kalkmayan ninemizin tatlı nağmeli ilâhileri, kalbimize ebedilik aşısını vurur. Ve biz böyle atarız hayata ilk adımlarımızı...

Bir bayram sabahı küçücük ellerimizle, babamızın elinden tutup, ufkun gittikçe morarmaya ve kızarmaya başlayan seherinde camiye gideriz. Uçarız bir kuş gibi şen. Tablatın vazgeçilmez güzellikleri arasına karışarak ebedileşen bir Süleymaniye'ye doğru yürürüz seherde. Bir güzelliğin sihrine hayran oluruz bu seherde. Sonra büyülenir koşarız, sığınağa koşar gibi. Ve Süleymaniye'nin güzelliklerini tamamlayan mısralar uğuldağır kulaklarımızda.

Gökte top sesleri var belli derinden derine.
Belki yüzlerce şehir seslenîyor birbirine.
Çok yakından mı bu sesler çok uzaklardan mı?
Üsküdardan mı? Hisar'dan mı?
Kavaklar'dan mı?
Bursa'dan, Konya'dan, İzmir'den uzaktan uzağa,
Çarpıyor birbiri ardınca bu dağdan o dağa.

Denize bakarız. Gelenler sadece denizin üzerinde birkaç yelkenli veya kalyon değil. Köpüklü dalgalar arasından, semadaki beyaz bulutların arasından, yerden, gökten her yerden bir geliş var mehter gümbürtüleri ile beraber. Kös seslerinin, top seslerine karıştığı ne heybetli geliş bu.

Bir ezan gibi, bir ninni gibi, bir ilâhî gibi, bir cami gibi ve bir mehter gibi bu mısralar da ruhumuzu taş taş örer. Ve **sanat, ruhlarımızda duygudan, kutsal âbideler diker.**

Kendinde insanlığın kurtuluş çabasını eritebilen, bir yüce ideal uğrunda eriyebilen sanat ve sanatkâra ne mutlu.

Dağın Doğuşu

A. T.

Masal sanırsınız
Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde
Deve tellâl iken
Pire hammal iken
Bir çağ cadı kazanında kaynar iken
Bizler yamyam dansı oynar iken...

Masal sanırsınız
Bir dağı gömdük çukura
Bir mezar kazdık savaştan dünya genişliğinde
Toplandık bilcümle haşerat
En yakın şerikimiz şeytanlardı

Gözün gözü görmediği
Şeytan soluğunun ıslık ıslık köpürdüğü anlardı
Anlardı bizim yamyam soyumuzu
Gök anlardı
Yer anlardı
Bir masalcı baba gelir
-Kimi Hindu, kimi yamyam, kimi bilmem ne belâder anlardı
Ağlardı

Masal sanırsınız
Bir dağı gömdük çukura
Dorukları biz kemirdik vampir dişlerimizle
Gıcırtısını duymaz mısınız çarklarımızda
Aşkı biz verdik toprağa
İnanç bizim kurbanımız
Çağın damarlarında dolaşan kirli kan biziz
Zalimin göğsündeki kara madalya
Ezik etlerle yazılmış küflü şan biziz
Güneşsiz kızıllıklar doğuran ölü tan biziz
Hey insanlar! Hey insanlar!
Var mı dizde dermanınız, zulmü dize getirecek
Şanlı kanlı zulmünüzü
Bir oyun ki
Günah biziz günah çıkartan biziz

Masal değil bu, gerçek bu
Devranda bir kaynaşma var
Bir toplanış bir kuruluş, bir başka türlü coşma var
Mekanik putlarla örülü baraj önünde
Birikiyor insanoğlu birikiyor
Ürpertici bir taşma var, vah bizel
Dağ havasına özlem artıyor
Dağ ve çukur masalı kir getirdi kentimize
Kir getirdi vah bizel
Doruklara yarış başladı şuur ülkelerinde
Doruklardan bir akın var ölümüze dirimize
Depremler, depremler dokunmayın kalbimize
Dağ sancılanması mısınız arzın bağrında
Yürek vuruşu musunuz mazimize atimize

Anlıyorum acı acı
Masal bizim, gerçek dağın doğuşudur

MİMAR SİNAN

Ahmet KARA

Ölümünün 386. yıl dönümünde büyük Türk mimarı Koca Sinan'ı rahmetle anıyoruz. Türk tarihinin bu büyük ismi; inancını taşa nakşeden büyük mimar, Anadolumuza Türk mührünü vuranlardandır.

Anadolu, artık Türk'e vatanlaşmıştır. Bugün bir Türk yurdudur. Şehit, kan dökerek, can vererek; sanatkâr dev eserler dikerek bu vatanı bir millete ve bir inanca tapulamıştır.

Bir millet, şehitlerinin mirasına sahip çıkarak, ideallerine bağlı kalarak, sanatkârlarının eserlerini yaşatarak tarih sahnesinde yaşama hakkını elde edebilir.

Lozan'da Edirne'ye sahip çıkmak isteyen Hıristiyan Haçlı ruhunun karşısına kâbus gibi dikilen koca sanatımızın Koca Sinan'ıydı. Avrupalı Edirne'yi alma heyecanıyla avuçlarını oğuştururken; «Edirne'yi isteriz ama Selimiye'yi ne yaparız» sorusuyla irkilmiştir.

Millet ideolojisini mermere nakşeden ve eserleriyle mübarek vatan topraklarını tapulayan, büyük sanatkâr Koca Sinan'ı, bugün her zamandan daha çok bilmeye ve ona sahip olmaya muhtacız.

HAYATI

İslâm-Türk mimarisinin büyük dehası Sinan, 1490 yılında Kayseri'nin Ağırnas köyünde doğdu. (1) Bir Türk dehası olarak Türk'e şeref, cihana ise hayranlıkla seyredilen eserler bırakan büyük mimarın çocukluk devrine ait fazlaca bir bilgiye sahip değiliz.

Bundan yararlanan Bulgarlar, ne yazık ki Sinan'ın Bulgar; bazı Batılı çevreler de Grek olduğunu iddia etme küstahlığını gösterebilmişlerdir. (2)

Biz kendi tarihimizde yaşamış büyük kişilere, eserlerine ve ideallerine sahip çıkmadıkça değişik milletler değişik şahsiyetlerimize sahip çıkacaklardır. Yunanlılar Karagöz'e, İranlılar Yunus Emre'ye, bir başka millet Evliya Çelebi'ye ve nihayet Bulgarlar da Mimar Sinan'a sahip çıkmak isteyeceklerdir.

Sinan'ın küçüklük devresi pek bilinmiyor. Bazı yazarlar o yıllar dedesine çıraklık ettiğini, köyde çardak, kümes, su yolları yaptığını ve daha o çağda mimarlığa özendiğini yazmaktadırlar. Sinan'ın mimarlık anlayışı rivayete göre burada şekillenmeye başlar.

İLHAM KAYNAĞI

Bazı yazarlar Sinan'ın ilham kaynağının Kayseri ve çevresindeki Selçuklu eserleri olduğunu yazıyorlar; «Asıl önemli olan cihet, Sinan'ın doğum bölgesi olan Kayseri çevresinde bugün dahi bütün güzellikleriyle dikilen Selçuklu abidelerinin bulunmasıdır.» (3)

Bazı mimarlar da Sinan'ın çevresinin tabiî güzelliklerinden ilham aldığını yazarlar. Ve bu fikirlerini ispatlamak için Süleymaniye ile Erciyes dağının silüetini kıyaslarlar.

İstanbul'a geldikten sonra Bizans eserlerini de inceleme fırsatı bulmuş, Türk ordusunda görev alarak, doğuya, batıya, güneye seferler yapmış, gittiği yerlerde pek çok mimari eser görmüştür.

Görgülerine duygularını da eklersek, Sinan'ın sanat aşkına ışık tutmuş oluruz;

«Ayasofya kubbesi gibi bir kubbe, Devlet-i Osmaniye'de bina olunmamıştır. Deyr-i kefere-i fecerenin mimar geçinenleri Müslümanlara galebemiz var derlermiş. Ol kadar kubbe durdurmak gayet müşküldür dedikleri bu hakirin kalbinde kalmıştır.» (4)

Gerçekten Sinan sözünde durdu ve Aya-

(1) **Başbakanlık Arşivi**, İst., no: 23, Mühime defteri, evrak no: 513, s. 238.
(2) **Zara Gazetesi**. 1.5.1935. Sofya.
(3) Afet İnan, **Koca Sinan**. s. 10
(4) Saladen, **İslâm Sanayii**, s. 509 - 518.

sofya'dan daha mükemmel bir cami yaparak İslâm-Türk medeniyetine armağan etti.

İSTANBUL'A GELİŞİ

1512 yılında devşirme olarak İstanbul'a getirildi. Önce Acemioğlanlar mektebine, sonra Yeniçeri ocağına kaydoldu. Yavuz devrinde, Çaldıran, Mercidabık, Ridaniye muharebeleriyle, Kanuni zamanında Belgrat, Rodos, Mohaç, Tebriz, İtalya, Karaboğdan ve Viyana seferlerine katıldı. Köprü, yol, kule gibi eserler meydana getirerek, savaş anında ani ihtiyaçlara cevap verdi.

1539'da Sadrazam Lütfi Paşa, Sinan'ı mimarbaşılığa tayin etti. Bu makam şimdiki bayındırlık bakanlığına karşılıktı. İmparatorluğun bütün imar faaliyetleri Sinan'ın sorumluluğunda idi. Emrinde çalışan hassa mimarlarından Davut, Sinan'ın ölümünden sonra başmimar oldu. Mimar Yusuf ve Süleyman Hindistan'a gittiler. İstanbul'da Sultanahmet, Hindistan'da Taç Mahal şaheserleri Sinan'ın talebelerine aittir.

ESERLERİ

Sinan, İstanbul'daki Ayaspaşa türbesinden sonra ilk büyük eseri Şehzade camiini inşa etti. Bu inşaat beş sene sürdü. Camiin imareti, su yolları, çeşmeleri bizzat Sinan'ın planına göre yapıldı.

9 nisan 1587'de öldüğü zaman ardında çağın en güzel ve en kalabalık eserlerini bırakmıştı. Onun bir insan ömrüne sığdırdığı başlıca büyük eserlerinin yekûnu şöyledir:

81 camii, 401 mescit, 60 medrese, 33 saray, 19 türbe, 7 darülkurra, 17 imaret, 3 darüşşifa, 7 köprü, 15 suyolu kemeri, 6 mahzen, 19 han ve 35 hamam... 321'i İstanbul'da olan yediyüz küsur eser... (5), (6).

SÜLEYMANİYE CAMİİ

Süleymaniye, 1550 - 1557 yılları arasında yapıldı. Sinan'ın İstanbul'daki camilerinin en güzelidir. Külliyesinde dört medrese, darülhadis, okul, hastane, imaret, okuma odası, tıp medresesi, kervansaray, hamam ve sebil yer almaktadır. Hatta bir yolcunun atını bağlayıp namaz kılabilmesi için at bağlama yerleri bile düşünülmüştür.

Minarelerinin yüksekliği 74 metredir. Dört minareden ikisi üçer, ikisi de ikişer şerefelidir. On şerefe, Kanuni'nin onuncu padişah dört şerefe de İstanbul'un fethinden sonra dördüncü padişah olduğunun işaretidir denilir.

Merkezi kubbenin yüksekliği zeminden 53 metredir ki, Ayasofya'yı hayli geride bırakmaktadır.

Aradan beşyüz yıla yakın bir zaman geçmesine rağmen, Süleymaniye'nin duvarları hâlâ bembeyazdır. En iyi badanaların bile üç - dört sene dayanabildiği göz önüne alınırsa bu sonucun harikalığı kendiliğinden ortaya çıkar. Mimar ışık yayılımını o şekilde ayarlamış ki, güneş ışınları helezonik bir şekilde, üst kubbeden başlamak şartıyla tabana kadar yan duvarları yalar. Güneş ışınlarının hareketi sayesinde örümcek ağları, kurum ve diğer maddeler üst kubbeye yükseltilir. Oradan alınan kurumlar yıllarca mürekkep yapımında kullanılır.

Akustik adı verilen ses dağılımı o kadar mükemmeldir ki, yabancı mimarlar böylesine muazzam akustiğin hesapla değil, tesadüfen tutturulduğu görüşündedirler. Halbuki mimarın kubbeye çıkarak, cep saatini camiin öbür başında bulunan Kanuni'ye dinlettiği bilinmektedir. Böylelikle onbinlerce kişi, camiide vaizin ve imamın sesini her taraftan rahatlıkla duyabilmektedir.

Süleymaniye'nin inşasında Sinan'ın, modern matematiğin bile çözemediği integral hesaplara baş vurduğu ve akustik tekniğini buna göre ayarladığı bir vakıadır.

Sinan eserinde hayatını, çıraklık, kalfalık ve ustalık dönemlerine ayırır. Ve Şehzadebaşı camii çıraklık, Süleymaniye kalfalık, Selimiye ustalık zamanlarına ait der.

SELİMİYE CAMİİ

1569 - 1575 yılları arasında yapıldı. İnşasına başlandığında Sinan 84 yaşındaydı. Selimiye'nin karakteristiği minarelerindedir. Minarellerindeki üç ayrı şerefeye üç ayrı yoldan çıkılıp inilmektedir. Üç şerefeye çıkan üç kişi bu iniş çıkış esnasında birbirini hiç görmez.

Altı yılda bitirilen bu abideyi bizzat Sinan şöyle anlatır:

«Bunun minareleri hem nazik, hem de

(5), (6) **Mimarlık Dergisi**, 1967, sayı: 4 - 49.

üçer yolları olması dolayısıyla gayet müşkil olduğunu sanattan anlayanlar takdir eder. Ayasofya kubbesi gibi bir kubbenin İslâm âleminde olmadığını söyleyip duran kefereyi fecerenin mimar geçinirlerine cevap olması için Ayasofya kubbesinden uzunluğunu altı zıra derinliğini dört zıra ziyade eyledim.» (7)

Özetle diyebiliriz ki, Edirne'deki Selimiye, ferah, aydınlık, büyük ve şanlı bir imparatorluğa sahip bir hükümdarın bahtını takdis eder.

SANAT GÜCÜ

Mimaride üstün vasıf olarak aranan genel âhenk, ışıklandırma, akustik tekniği ve süsleme Sinan mimarisinde kemale ermiştir. Mimari ve mühendislikte Sinan kadar şaheser sahibi, çok azdır. Avrupalı sanat tarihçileri bile bugün Sinan'ın yaşadığı devirlerde, en güzel eserlerini veren Avrupa Gotik sanatını, Sinan mimarisinin çok gerilerinde telakki etmektedirler.

Gerçekten Gotik mimari tezat üzerine kurulmuştur. Düz arazide bile bina araziye uymaz. Gözü yoracak kadar ince, yüksek ve sivridir. Sinan mimarisinde ise, bina daha belirgin haldedir. Bina araziden tedrici olarak yükselir, nihayet o muazzam kubbeye erişir.

Kemerler ve kubbeler de Avrupa mimarisinden daha güzel olarak yerli yerinde kullanılmıştır. Gotik mimaride ışık dağılımı muntazam olmadığı halde, Sinan mimarisinde oldukça muntazamdır. Ayrıca emniyet ve sağlamlığı sağlamak, eserlerinin yapımında en önde gelen düşüncelerden biridir. Eserlerinin dört yüz yıldan beri hâlâ dimdik ayakta durmasının sebeplerinden biri de bu olsa gerektir.

O, gelenekleri reddetmemiş, onu günün ihtiyaçlarına uydurmuştur. Tablata meydan okumamış, onu anlamaya onu sevmeye çaba göstermiştir. (8)

Kubbenin saf biçimini ve ona bağlı bir strüktür sistemini Osmanlılar kadar katıksız kullanan başka bir millet olmamıştır. Kubbe, Sinan'ın elinde, Türklerin dünya mimarisine en büyük katkısıdır. (9)

Erişilmez sanat değerlerinin yanında eserlerinin üstün mühendislik prensipleriyle meydana getirilmiş olması, bunların asırlarca ayakta kalmasının sebebidir. Nitekim Sinan mimarlığından önce mükemmel bir mühendistir. Bunu daha okul sıralarında geometri ve matematikte gösterdiği üstünlükte ve yetişme devrindeki teknoloji ve metodolojisinde görmek mümkündür.

Sinan'ın teşkilatçılığı da takdire şayandır. Bir tesise başlamadan önce yapının keşif, metraj ve proğramının hazırlanması, proğrama uygun malzemenin hazırlaması.. Teşkilâtçılığının bir sonucudur. Böylece yapıların mümkün olan en kısa zamanda yapılması sağlanmış oluyor.

ESERLERİNİN SAHİPSİZLİĞİ

Üzülerek belirtmek gerekir ki turizm adına kendi tarihimizle alâkası olmayan eserlere milyonlar yatırırken, Sinan'ın eserlerine sahip çıkmıyoruz. Sinan'a ve eserlerine gereken değeri vermiyoruz.

«Tarihlerinin en büyük sanatçısı için henüz bilimsel bir biyografi bile yazamamış kuşaklardan biriyiz. Bu durumda Sinan ve eserlerini daha fazla öğrenmek için nereden teşvik göreceğiz?» (10)

Bir yazar Süleymaniye'yi ziyaretini şöyle anlatıyor:

«Avlu geniş fakat o kadar bakımsız ki üzüntü duymamaya imkân yok. Bu muhteşem mabede yakıştıramadığım işte bu hal oldu. Yan medreselere daldım. Birdenbire kendimi Sinan'ın binalarında değil de harap bakımsız, hiç te temiz olmayan bir yerde sandım.» (11)

Bugün Süleymaniye değil, bütün eserler.. Tarihle bağımızı pekiştiren; Selimiye, Sultanahmet. Vatanımızın tapuları, senetleri kimsesiz değil mi? Öksüz değil mi kendi vatanında?

Ölüm yıldönümünde Sinan'ı rahmetle anarız.

---

(7) Saladen, **İslâm Sanayii**. s. 509 - 518.
(8) Abdullah Kuran, **Koca Sinan**. Doğuş Matbaası, 1968, s. 47.
(9) Doğan Kuban, **Koca Sinan**. Doğuş Matbaası, 1968, s. 20.
(10) Doğan Kuban, **Mimarlık Dergisi**. sayı: 4, 1967.
(11) Afet İnan **Mimar Sinan**. Ayyıldız Matbaası, Ank., 1968.

DÜŞÜNEN SANAT

Desen: Hamit YÜKSEK

Mehmet A. DAĞBEYİ

Sanatkâr, bir toplumun şahsında bütün insanlığın çilesini çekebilen insandır. Sert kayalardan sızarak canlılara hayat bahşeden su damlaları gibi; sanatçının sanatı da, onun yüce endişe ve tasalarla kanayan kalbinden ve ruhundan damlayan hayat iksiri olmalı insan için. Sanatkâr ebediyete, gerçeğe, en güzele çağıran mesajları taşıyacak zekâ, düşünce, his ve inanç gücüne sahip adam demektir. Bu bakımdan sanat, tümüyle insana, topluma seslenen bir olay; sanatkâr da bu olay ile insan arasındaki münasebeti temin eden kimsedir.

Sanat ve sanatçı için bu söylediklerimiz, olandan çok olması gerekli şeylerdir elbette. Sanatçının bu ideal zirveye çıkabilmesi için, hem kendi iç dünyasında, hem de dışta benliğini azgınlaştıracak ve çılgınlaştıracak etkilere karşı her an yeni zaferler kazanma mecburiyeti vardır. Doğrunun, hakkın, güzelin, fedakârlığın nefse, menfaate, çirkine ve geçici maddî zevklere soylu galibiyetinin zafer sevincini her dakika yaşayabilmeli sanatçı.

İşte sanatçıyı bu olgunluğa yükseltecek, ona ruh zenginliğini ve inşa gücünü kazandıracak hazineler arasında düşünce, ihmal edilmez bir pay sahibidir. En mükemmel yaratılış bile, düşünce olmaksızın insanlığa fayda sağlamak için yeterli olamaz. Düşünce madem ki düşünmeyle ilgili her beşerî olayın motoru durumundadır, o halde sanatçı ve özellikle edebiyatçı bir düşünür de olabilmeli. Fakat bütün dünyada olduğu gibi, tam bir düşünce kargaşalığının sürüp gittiği ülkemizde sağlam ve millî bir düşünce sisteminin yerleşmesi oldukça güç meseledir. Hele düşüncenin sanat için bir zaaf olduğunun müşterek bir anlayış olarak yaygınlaştırıldığı şu sıralarda...

Peyami Safa yıllar önce yazdığı bir yazısının başlığına «Düşünmekten Korkan Edebiyatımız» adını vermişti. Bu baş-

lık yalnız o günü değil, dünü, bugünü hatta yarını kucaklayan bir problemi işaretliyordu. O sıralar yeni yeni gelişmeye başlayan toplumsal gerçekçi edebiyat, her olaya sayısı üçü geçmeyen bir-iki sosyalist formül kılıfı giydirmekle edebiyata düşünceyi getirdiğini zannetti ve hâlâ da öyle zannediyor. Oysa ki bu, düşüncenin toptan inkârı demekti. Sakat bir düşüncenin kısır ve kör hizmetkârı olmak ne acı bahtsızlık! Divancılara küfürname düzenler onlar kadar bile düşünce nimetinden nasibini alamayan kimselerdi. Ziya Paşa'nın «turfa müneccim» dediği adamların dikâlâsı işte bunlardı. Bir türlü fasit dairenin çemberini yıkamadı bu edebiyatçılarımız.

Düşünce ile ilişkileri çok daha sıkı olan edebiyatta düşüncenin yeri, ülkemizde bugün büyük bir boşluk halindedir. Türkiye edebiyatında bu boşluğu yerli düşünce ile doldurma gayreti göstermeyen hiç bir esere —velev ki Türkçenin harikasını kullanmış olsun— Türk edebiyatını temsil etme yetkisi verilemez, verilmemelidir.

Bu noktada karşımıza kültür vakıası çıkıyor. Ve Dede Korkut Hikâyelerinden Faust'a kadar şaheser olarak bildiğimiz birçok eserin hemen hepsinin belli kültürlerin ürünleri oluşu gerçeği ile karşılaşıyoruz.

Kültür temelleri, toplumun tarihi gelişimi içinde beşeri iradenin müdahaleleri ile şekillenen toplumlarda filozof-sanatkârlar vardır. Bunlar ya kendilerinden önceki bir felsefi düşünüşü sanatlaştırırlar veya eskinin büyük nisbette tesirinde yeni felsefi sistemler ortaya koyarlar. Fakat kültürünün gelişme çağları insani iradeden öte ilâhi değerlerin sönmez ışıklarının rehberliğinde şekillenen toplumlarda sanatkâr, bu kültürün ancak bir yorumcusu olmak durumundadır. Daha açıkçası Batı sanatçısının düşünme şekli, metodu ve hedefi ile bizim sanatkârımızın düşünme biçimi tamamen farklıdır veya öyle olmalıdır.

Zira Avrupa kültürünün tarih sürecinde, felsefe en hâkim unsurdur. Tanrı elçilerine isyan ve inkâr ile karşılık vermeyi ta başından beri alışkanlık haline getirmiş Avrupa toplumları mutlaka bir insan mitine bağlanmada ısrar ettiklerinden felsefeye ve filozoflara sarıldılar. Bu bakımdan Avrupa tarihi baştan başa bir arayışı ifade eder. Her yeni sistemin doğurduğu bunalımlardan yeni bir arayışın hamleleri başlamıştır. Avrupa'nın bitmeyen arayışı...

İşte Avrupalı sanatkârın sanatında hep bu arayışın endişesi vardır. Gerçeğe zaman zaman yaklaşış ve çoğu zaman da tamamen zıt oluş şeklinde de olsa arayış endişesi... Halbuki bizim sanatçımızın endişesi çağlar boyu çok sağlam bir gelişme seyri olan kültürümüze yorumlar getirebilmedir. Yani olmayanı aramak değil, olanı değerlendirmek. Bu sebepten bizim sanatçımızın düşünme metodu filozofane olmayacaktır. Yerli kültürümüzün düşünmedeki metodu bellidir. Sanatçımız ve özellikle edebiyatçımız bu metodla alabildiğine geniş sınırlar içinde düşünebilir, sezebilir, dış ve iç varlığı alabildiğine didik didik edebilir. Bütün bunlar ancak sağlam ve doğru bir metodun, yüce ve soylu bir endişenin ışığında yapılabilirse beklenen verilmiş olur.

Ama burada sanatkârın düşünüşü ile ilmi düşünüşün farklı taraflarının bulunduğunu belirtmeliyiz. Bilindiği gibi ilmi düşünüş, olaylar arasında değişmez prensipler tesbit edip bunları kanunlaştırmayı hedef alır. Bir fizikçi gibi bir sosyolog veya psikolog da belli kaidelere göre bir takım kanunlar elde edebilmek için uğraşır. Oysa sanatkârca düşünüşün psikoloji, sosyoloji, tarih, sosyal-psikoloji ile ne kadar konu münasebeti bulunursa bulunsun değişmez nitelikte kanun bulma diye bir amacı yoktur. Sanat realiteyle münasebetinde sınırlarını oldukça geniş tutma mecburiyetindedir. Öyle ki realitenin değil, mümkünün bile çok ilerisine taşar bazan. Olmuş, olması gerekli veya olan çok geniş boyutlu bir elâstikiyet kazanır sanat eserinde. Bilhassa edebiyat bu konuda kendine mahsus özellikler taşır. İç ve dış ger-

çekler, ruh halleri, heyecan ve kabarmalar, yeis ve üzüntüler, sevinç ve ümitler, sevgi, toplum hayatından dramlar, trajediler, komediler, özetle geçmişi, geleceği ve anı içine alan sayısız olaylar geniş hacimleri ile edebiyatın alanına girerler.

Netice olarak sanatçı bir ilim adamı değildir. Sanatta da ilmi düşünüşün metodları uygulanamaz. Sanatçı, sanatın güzeli arama çabası olduğunu unutmaz. Bu güzel sadece soyut, saf ve çıplak güzellik olmadığı gibi, sanatçının çabası da yalnız kendince güzel olanı aramak değildir. Sanatçının şahsi duyguları kadar, bağlı bulunduğu toplumun kollektif duyguları ve kültür sistemi de güzelliğin birer ölçüsüdür.

O halde sanatçımızın çabası bizce güzel olanı arayıp bulma çabası olmalıdır. Bizce güzel olan başkalarının hoşuna gidebilir veya gitmeyebilir de. Sanatkârın düşüneceği bu değildir. Bizce güzel olan nedir? Onları bulsun sanatçımız. Denizlerimizin derinliklerinden inciler, mücevherler çıkarsın bize. Topraklarımızdaki kumlardan altın süzsün bize. Çiçek çiçek konup bal toplasın bahçelerimizden. Arı her çiçekten bal almaz. Her bitki her toprakta yeşermez. Sanatçımızın yeşerip boy süreceği topraklar bizim humuslu topraklarımızdır.

Başkalarını anlatmaya ne kadar çalışırsak çalışalım, kendileri kadar becerremeyiz bunu. Bize sadece aferin deyip geçerler. Ve biz de bu arada kısır, güdük, boy atmayan bodur ağaçlar gibi kalırız.

Düşüncenin sanattaki önemi yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi, sanatkârı bir toplumun ve bir kültürün malı yapmasıdır.

İnsan zihninin bütün konuları sanatın ve edebiyatın da konularıdır. Ama sanatçının bu konulara eğilişi bir ilim adamı veya filozof gibi değildir. Ondaki bir meraktır. Çok güçlü bir merak. İnsanı bir millete, memlekete, memleketi ve milleti dünyaya ve kâinata, dünyayı ve kâinatı varlığa, varlık bilgisine bağlayan sonsuz münasebetler zinciri içinde çırpınıp duran, düşünen, sezen ve kavrayan bir merak. İnsanlığın bütün problemleri sanatçının da problemleridir. O belli bir bakış açısından bu problemlere eğilir. Kesin neticelere ulaşmayan yorumlar yapar.

Bütün bu gerçeklere rağmen sanat için düşünceyi kabul etmeyenler bulunabilir. Fakat bu kimseler, sanat ideolojinin aleti olmamalıdır tarzında sınırları belirsiz bir hükme varırlarken acaba dışa hiç bir müsbet yankısı olmayan bir sanat meydana getirdiklerinin farkında mıdırlar, bilmiyoruz.

Şunu artık kimse inkâr edemez ki, sanatçı ne kadar büyük inanç sahibi olursa o kadar büyük eser vücuda getirir.

Yunus diyoruz. Yunus baştan ayağa pırıl pırıl mücessem bir inançtır, bir düşüncenin düşünen adamıdır. Sinan diyoruz. Selimiye O'nun tarife sığmaz inancının maddeye işlenişinden başka bir şey değildir. Süleymaniye'nin her taşında, her mermerinde, her kubbesinde ve minaresinde sonsuz bir imanın, azmin, sabrın ve tahammülün izlerini görürüz. Yabancıların Yunus'a veya Sinan'a hayranlıkları, O'nların kendi kültürlerini terennümde gösterdikleri büyük gayretten dolayıdır. Yoksa ne Koca Sinan'da, ne de Yunus'da yabancıların hoşuna gitme diye bir endişenin bulunuşundan değil.

Shakespeare, Goethe, Hugo, Proust, Flaubert, Dostoyevski v.b. edebiyatçılar için de aynı şey söylenebilir.

Kendi ferdi arzu ve duyguları ile esrimiş bir insandan başkalarına fayda gelmez. Ferdi duygular ve arzular gibi yetenekler de bir kültürle bütünleştikleri an bir anlam kazanırlar. Yoksa yalnız bağlarına ancak bir hammadde değeri taşırlar. Düşünce de bir başına hammaddedir. İdeal sentez, bunların birbirleri ile mezcedilmelerinden doğar. Bu ideal sentezin güzele doğru tırmanışı ise sanattır. **Öyleyse düşünce sanatın vazgeçilmez bir unsurudur ve sanatı düşüncesiz, söz konusu edemeyiz.**

G. Séailles şöyle diyor :

«Eğer sanat soyut bir fikirden hare-

ket edemezse, düşüncenin onunla hiç bir şey yapamıyacağını iddia etmek yanlış olur. Fakat yalnız şeklin önemli olduğunu, eserin derinliği hakkında sanatçının hiç bir tasasının bulunmaması gerektiğini kabul eden bütün bir estetik okulunun görüşü budur. Bu okulun mensupları bir eserin güzelliğini yapan yalnız biçimdir derler. Onlara göre bir şiirin değeri esinlendiği düşünce ve işlediği konulardan değil, mısraların, beyitlerin yetkinliğinde, kafiyelerin, ahengin, ifadenin kuvvet ve zenginliğindedir.»

«Bu fikre, sanatçı devamlı biçim kaygusuyla çalışmalı, fakat yalnız bununla yetinmemelidir şeklinde itiraz edilebilir. Aşırı gerçekçilik sanatçıyı bir zenaatçı, yalnız ülkücülük ise bir filozof,sanat için sanat taraflılığı da, kelimelerle, seslerle, çizgilerle ve renklerle şaklabanlık eden bir çeşit palyaço haline getirmektedir. **Oysaki fikir biçimden, biçim de fikirden ayrılamaz. Bu iki terim birbirinden soyulacak olursa, ikisinin birliğinden ibaret olan sanat eserinden bir şey anlaşılamaz. Sanat canlanmış fikirdir. Sanatta biçim olmaksızın fikrin hiç bir şey olmadığı doğrudur. Fakat fikirsiz biçim de bir şey değildir.»**

İlâve etmeye lüzum yoktur ki, biçimci sanat ile düşünen sanat arasındaki fark, çeşitli renkteki boyaların tuval üzerine rasgele dökülmüş olması ile, muntazam bir resim yapılışı arasındaki farkın ta kendisidir.

Ülkemizde sanatı aynı standartlarda ve kalıplarda mal imal etme meslegi sananlar yanında, sanatı pekâlâ ticaretle bağdaştırarak sanatta düşüncenin kanına girenler de var. Hem de pek çok!

Kalemini ve sanat gücünü başkalarının zevkleri ve menfaatlerinin esaretine terkedip; köleliği, kapı uşaklığını haysiyetli sanatkârlığa tercih edenler ne yazık ki çoktur. Bir yüce amaç uğruna karşılıksız feda edilmek üzere kendilerine verilen cevherleri para karşılığı satanlardır bunlar. Halbuki kadın için namus ne ise sanatkâr için de sanatkârlık yeteneği odur.

Alınteri dökülmemiş kazançlarla semirmiş sürüyle tüccar şimdi sanatı bir piyasa malı yaptılar. Adını romancıya, hikâyeciye, şaire, ressama, müzisyene çıkarmış zavallılar da piyasanın talebine göre mal yetiştirmek için üretim yapıyorlar. Aleksandre Dumas Fils bu durumu şu cümlelerle anlatıyor bir eserinin önsözünde :

«Zavallı yazar, okuyucularının bulduğu zevk ve gösterdiği ilgiye, gazete ve dergi yöneticilerinin teveccühüyle o günkü satışa göre, satırı birkaç paraya olmak üzere birbiri ardından aşk, kıskançlık, gözyaşı, tarih, komedi, argo, çekiştirme, övme, yerme, ahlâksızlık gibi bir takım konuları satılığa çıkaracaktır. Nihayet bütün sermayesi de bitince, eski komedilere çeki düzen verecek, eski romanları yamalayacak, eski yüzyılların mizahlarını ısıtıp ısıtıp ortaya sürecektir.»

Mukavelelerle, senetlerle kalemlerini kiralayanların kulakları çınlasın. Séailles ve Dumas Fils'in sözleri karşısında Batı'ya elleri, kolları ve gözleri bağlı kendilerini teslim eden Batıcılarımızın da kulakları çınlasın. Artık önümüze çıkan her olayın, her şahsın, «artık kendine dön!» diyeceği zamanı mı bekleyeceğiz?

Evet sanat düşünmelidir diyoruz. Hem de beynini çatlatırcasına düşünmelidir. Toplumun ıstırabıyla, çilesiyle yan yana düşünmeli. Dertlenmeli. Yüreğini, gönlünü ateşle dağlamalı ve düşünmeli. Eseriyle karamsarlık bulutlarını dağıtırken, ümit vermeli, heyecan vermeli, enerji vermeli mutlu yarınlar için.

Son olarak diyoruz ki, canlılar arasında yalnızca insana verilen zekânın ve düşünme yeteneğinin derin zenginliklerinden yararlanmayıp, düşünen bir sanat yerine, biçimci çıplak bir sanat isteyenler bir tarafa ayrılsın. Sanatını, sakat düşüncelerin emrinde donduranlar bir tarafa çekilsin. Bütün zihni kudretini bu toplumun eşsiz kültürünü taş taş, çizgi çizgi, renk renk, kelime kelime sanatlaştırmaya, güzellerin en güzeline uzanan edebiyat yolunda yürümeye namzet olanlar beri gelsin.

Hikâye

Ahmet GÜNEY

HACIBAYRAM

Mevsimin son günleri: o soğuk mu soğuk, karlı, solucan gibi ıpıslak, kirli, vıcık vıcık günlerin ve aylarca süren gönül bulandırıcı baca dumanlarıyla o iğrenç sarmaşdolaşın sona erişi.

Cömert güneş ve temiz hava: Siz ne ulu nimetlermişsiniz meğerl Şu garip insanoğlu, ciğerlerini muhabbetle dolduran o paha biçilmez havanın, dost okşayışlarıyla o canım güneşin neden farkına varamaz sanki! Dünya hayatının bitip tükenmez meşguliyetlerinden -bir an için de olsa- sıyrılıp, insan olmanın, varolmanın sırrına, bilincine ermenin o yüce hazzını neden tadamaz?

.....

Başkentte caddeler, sokaklar, pasajlar her zamanki gibi kalabalık. Ama eskiye oranla daha az hareketli bir insan sürüsü. Ilık ve temiz hava herkesi gevşetmiş. Cadde ortasında birbirleriyle çene yarıştıran, şakalaşan, vitrinlerin önlerinde toplanmış tembel tembel bakınan insanlar... Parklarda tahta sıralara veya çimenlere tünemiş, güneşin tatlı okşayışlarına kendilerini terketmiş, düşünen veya boş veren genç ya da ihtiyar; serserisinden en aklıbaşında olanına, namuslusundan en dolandırıcısına kadar her neviden insan kalabalığı. İşsiz, güçsüz, avârel.. İnsan olduklarını bile hatırlamayan, belki de bunun idrakine varmaktan ürken et ve kemik terkibi bir yığın!

Samanpazarı yokuşunu tırmanırken bütün bunları ve geçmiş günlerini düşünüyordu Hüseyin. Kopuk kopuktu düşünceleri. Zihni, maziye sürüklüyordu onu.

Bütün gün hiç bir iş yapmamıştı. Ne bir şey okumuş, ne de iki satırcık yazı yazmıştı. Dolanıp durmuştu gün boyu. Dalgın ve düşünceli... Kafasının içinden neler geçmiyordu kil Taa çocukluğundan bu âna kadar geçirdiği, hem de göz açıp kapayıncaya dek uçup gidiveren senelerini düşünüyordu. Çarçabuk yitip giden tam yirmi koca yıl!.. Bu seneler ne vermişti O'na? Cılız, romatizmalı bir beden, kendine güveni olmayan bir benlik, şüphelerle dolu bir beyin; tatminsizlik, tatminsizlik!

Daha düne kadar bu durumda değil miydi? Hatta hatta şimdi bile o korkulu geçmişinin tesirinden kurtarabiliyor muydu kendini!..

Birdenbire şakaklarının zonkladığını, yüzünün, sırtının alev alev yandığını, içinin alt-üst olduğunu hissetti. Zaten o mazisini hatırladığı zamanlar hemen dâima aynı şeyleri duyardı: Hicap, korku, iğrenme; pişmanlık ama

öldüresiye bir pişmanlık!.. Sonra bir telâş alır benliğini. Geç kalmış olduğunu sanmanın telâşı... Hüseyin, aynı boğucu telâşın tüm varlığını güçlü bir mengene gibi sıktığını hissetti gene.

Sendeleyerek bilinçsizce yürüdü.

Caddede, kaldırımlarda akıp giden taşıt ve insan seli. Gürültü... Vitrinler, dükkânlar... Yorgancı, kundura tamircisi, saatçi v.s. Az ilerdeki büfenin köşesinde bir boyacı çocuk; ağzında çeyrek simitl. Hareket edebilen her varlıktan yükselen bir ses ve sesler cümbüşü. Hava ılık, tatlı...

Duymadı Hüseyin; görmedi de. Kirpikleri Garb'ın muhayyel ufkuna çevrili; gönlünde özlem; gözbebeklerinde mavinin ve siyahın hüzünlü raksı...

«Gölmarmara. Akhisar'a yirmisekiz kilometre mesafede, şipşirin, onbin nüfuslu büyücek bir nahiye. Evler tek katlı, kerpiç, beyaz badanalı. Temiz. Her bir evin önünde kocaman bir avlu. İçlerinde dut, zeytin ve badem ağaçları. Karadut, aşıdudu; yassı badem, diş bademi.. Duvarlarda hanımelleri, avluda leylâklar, dizi dizi, salkım salkım.»

Doğup büyüdüğü yörelerin özlemini ta iliklerine dek duydu Hüseyin. Ürperdi, içini çekti.

«Köyde kendilerini geçindirecek kadar toprakları vardı. Tütün ekerlerdi. Zor işti tütüncülük. Lâkin Hüseyingilleri için için yeyip bitiren, onları hayatlarından bezdiren bu değildi. Ne çekmişlerse, şu kahrolası içki yüzündendi hep. Yoksa halleri vakitleri fena değildi. Zavallı anacığı!.. Neler çekmemişti kil Bitip tükenmez kavgalar, dayak, açlık, yoksulluk... Nasıl da tahammül etmişti bütün bunlara? Namus, diyordu. Katlanmıştı herşeye, katlanıyordu da. Çaresi mi vardı? Allah acısındı.

Durmadan içerdi Hüseyin'in babası. Öğle, akşam demezdi. İçtimiydi çenesi açılır, başlardı dırdıra. Kazançlarını çarçur etmesi bir yana, sıhhati de hayli bozulmuştu. Zavallı anası daha da kötü haldeydi. Bitip tükenmişti. İçler acısıydı.»

Hüseyin boğazına birşeylerin, kahredici bir acının düğümlendiğini hissetti. Ağlamaklıydı. Güç tutuyordu kendini. Babasını seviyordu. Bu tabiiydi ama sadece sevmekle kalmıyordu o. Acıyordu da. Evet babasına acıyordu. Hüseyin'i yıkan işte bu idi. O'na öyle geliyordu ki; sevilen hem de çok sevilen birine acımak ıstırapların en büyük olanıydı. Bir evlâdın babasına acıması, merhamet duyması!.. O ne korkunç histi yarabbi! O ne hicap vericiydi! Hayır diyordu Hüseyin, Ona acımıyorum. Babam o benim! Her baba gibi O da güçlü. Güçlü ve faziletli! Budalayım ben, O'na acımayı da nereden çıkardım?

Hüseyin, kendi kendini teselli ettiği düşüncesine şiddetle karşı koyuyordu.

Ah o güzelim, nazlı hanımelleri, cömert güneş ve şu duymayan, görmeyen, hissetmeyen insanoğlu!

Çocukluk döneminden, ilk erginlik devresinden pek azını hatırlıyordu Hüseyin. Çünkü kötü bir itiyat edinmişti: Kendini, eskiyi, geçmişi unutmaya zorlardı dâima. Ancak Varlığında en fazla tesir bırakan bazı hadiseleri unutmamıştı.

«İlkmektebe emmisi yazdırmıştı Hüseyin'i. Bavul kadar kocaman, teneke kaplamalı çantasını şimdi bile hatırlıyordu. Bir de, okumayı öğrendiğinde emmisinin hediye ettiği, çıtçıtlı tükenmez kalemi. Öyle hoş mürekkep kokardı kil... Önceleri başarılı, çalışkan bir öğrenci olmuştu. Cesur, atılgan. Okumayı, ve öğrenmeyi aşk derecesinde seviyordu. Sıhhatli ve gürbüzdü. Ama bu mutluluk uzun sürmedi ne yazık ki. Evdeki sürekli geçimsizlik, kavgalar, babasının devamlı sarhoşluğu, annesinin günden güne sararıp solması O'nu şiddetle sarstı. Eski sıhhatli, neşeli halini çarçabuk yitirdi. Başarısız, tembel, dalgın ve somurtkan oldu. Henüz ortamektebin birinci sınıfında iken intihara kalkıştı. Mutlak bir ölümden zor kurtarmıştı paçayı. O buhranlı dönemlerinde evden kaçmayı kurardı zihninde. Ama annesine karşı duyduğu güçlü sevgi bu çılgınlığı yapmasını engelledi her seferinde.

Ne dehşet verici günlerdi onlar Yarabbi!..

Karanlık, kopkoyu bir karanlık; ıstırap, sevmek, ve sevilmek ihtiyacı, nefret, hayaller, hayal yıkılışları sonra küsüş!.. Hepsi içiçeydi. Manevi varlığında, mutluluk vadeden en küçük filizlenmeler bile, hemen dâima,

insafsız, esrarlı bir el tarafından koparılıverirdi.

Liseye gittiği devreler bir yaşayan ölüydü. Uyur gezerdi âdeta. Hayat O'na alabildiğine anlamsız, saçma, yanlışlarla dolu görünüyordu. Bilmek istiyordu, hayatın bir sırrı olmalıydı. Çözmeğe gücünün yetmediği bir sır. Neydi o? Ara sıra içerlerdi. Mektepli arkadaşlarıyla bir evde toplanır, içerler, saz çalar, türkü söyler, hora teperler, eğlenirlerdi. Aslında Hüseyin eğleniyor sayılmazdı hiç de. O, bu sefahat saatleri başlamadan çok önceleri bile, varlığından, benliğinden bir şeyleri yitirdiğini hissederdi. Kendi kendini tanımıyor, varlığından şüphe ediyordu. Babasını, aile saadetlerini mahveden o çirkef nesneyi nasıl da ağzına koyabiliyordu? Bu hissizlik, alabildiğine vurdumduymazlık ta neydi? Kötü bildiği şeylere onu iten nasıl bir kudretti? Öyle anları oluyordu ki, kendi davranışlarına, düşüncelerine kendisi bile inanamıyor, şaşıp kalıyordu.

O sıralar bir arkadaşına yazdığı mektupta şöyle diyordu:

«... Evet; iyilik, dostluk, fazilet; hep lâftan ibaret bunlar. Başkalarına kazık atmakta, yalan söylemekte becerikli misin? İşte fazilet! Şimdi babalar kızlarını böylelerine veriyor. Artık namus kalp bir akçeden ibaret. Namus karın doyurmaz; kural bu dostum! Bilmiyor idiysen öğrenmeye bak. Arkadaşlık, kardeşlik mi dedin? Kulak asma! Şu anda canım sıkılıp ta iki satır yazdıysam seni seviyorum demek midir bu? Seni kıskanmadığımı yahut her an sana çelme takmaya hazır olmadığımı nereden biliyorsun?....»

Gerçekte ise bu söylediklerinin hiç birine inanmıyordu Hüseyin. Vicdanı bambaşka şeyler fısıldıyordu kulağına. O da buna inanmamazlık edemiyor, can-ü gönülden öyle olmasını, öyle olması gerektiğini savunuyordu. Şu korkunç gerçekler ya? İnanmadığı fikirlerini haklı çıkarmaya çabalıyan gerçekler: Sefahat, kötülükler, suistimaller, menfaatperestlik... Acaba hangisine inanmalıydı? Şu tasvip etmediği gerçeklere mi, vicdanının sesine mi? Evet, evet bir ölçü lâzımdı O'na. İyiyi kötüden ayırdetmesine yarayacak bir ölçü. O zaman işin içinden çıkabilirdi ancak. Neydi bu ölçü?

Hüseyin, böylesine düşüncelerle okumaya vermişti kendini. Bir çok yabancı ünlü yazarın eserlerini okudu. Neticede değişen hiçbir şey olmadı. Gene karşısında benimsediği, doğruluğuna inanmadığı bir takım fikirler, fikir yığınları duruyordu. Sanatlı da olsa, diyordu Hüseyin, kabul edemem bu saçmaları. Elimde değil. Örneğin, önceleri pek sevdiği Panait Istrati bir eserinde, genelev kadınlarının faziletli olduklarından sözediyordu: «... Kendilerini karşılık beklemeden, mütemadiyen başkalarına adayan kadınlar; faziletli insanlar...» şeklinde övüyordu fahişeleri. Hüseyin fahişelerin de faziletli olabileceklerini düşünmemişti hiç. Hayır hayır inanmıyordu. Olamazdı. Ama neden olamazdı? Nereden biliyordu olamıyacağını? Kalbinin, vicdanının sesi yeterli miydi? Bir ölçü gerekliydi, O'na. Doğruyu eğriden, iyiyi kötüden ayırdedebilen bir ölçü. Neydi?

Hüseyin, hatıralarının burasına gelince bir müddet durdu, derin bir nefes alıp ılık bahar havasını ciğerlerine doldurdu. Gürültüyü, ana caddeyi bırakarak daha sessiz olan (...) sokağına saptı. Harap gecekondulara doğru yürürken gözleri ta uzaklara, bilinmeyen bir noktaya bakıyor, saadetle ışıl ışıl parlıyordu. Besbelliydi ki, bundan sonraki anıları O'na sonsuz huzur ve mutluluk, veriyordu. Acele etmiyor, böylece saadetinin tadını çıkarmak istiyordu.

Gözleri hazdan pırıl pırıl:

«— Hacıbayram, diye düşündü, ölçü O işte!

Sonra düşünceleri bıraktığı noktaya döndü.

«Böyle boşuna arayıp, didinirken Lise bitivermişti. Halbuki, O, yerinde sayıyordu hâlâ. Düşünceleri bir adım öteye ilerliyememişti. Kendini içi boş bir konserve kutusuna benzetiyordu. Artık her şeye boş veriyor, maddî ve manevî bir yokoluşa doğru sürüklenıyordu durmadan. Hayat, istikbâl manâsız görünüyordu. Maddi ve manevi bütün değerler sıfırdı, bir hiçten ibaretti. Ölçüyü bulamamıştı bir türlü.

Sonra, ya?

Derken birden bire olaylar öylesine gelişti ki Hüseyin'in başı döndü. Hayâl ile ger-

Hayat Böyle Anlamlı

Gömülü ÇOBAN

Düşünce anlarsın derdine
içine iner kor gibi
Bu dâvâ büyük
Bu dâvâ şerefli
Gardaş
Gardaş
Zor gibi...
Ezilirsin hor bakışlar altında
Bağrın yanar nar gibi
Hayat güzel
Düşman çetin
Dünya
Bize
Dar gibi...
Seviyorsun ölüm pahasına da
Gönlündeki yar gibi
Ya alırsın
Ya ölürsün
Gardaş
Her yol
Bir gibi...
Bir emir duyarsın ta vicdanından
«Hakka boyun kır» gibi
Bir kin
Yön gösterir yumruklarına
Döne döne
Vur gibi...
Serinletir seni hak almışlığın
Köze düşen kar gibi
Hayat böyle anlamlı
Yah!
Dünya
Böyle
Var gibi...

çek arasında bir müddet bocaladı durdu.

Osman abi kulakların çınlasın emi!..

Hüseyin, hiç farkında olmadan fakülte merdivenlerinde buluvermişti kendini. Ve nasıl olmuşsa olmuş, o senelerce halledemediği mesele iki kelimeyle çözülmüştü. Demek cevap o kadar basitti hal Nasıl olmuş da düşünmemişti bunu. Hüseyin kendisini Ali Osman ile karşılaştıran talihine şükrediyordu. Artık manevi ıstırapları dinmişti. Hayata yeniden doğmuştu.

Ali Osman, yaşça büyüktü Hüseyin'den. Arkadaştılar. Hüseyin, O'nun karakter sağlamlığına, itidaline hayrandı. Başkalarına

benzemeyen apayrı bir insandı O. Davranışlarıyla güven ve samimiyet telkin ederdi daima. Az önce söylediğini biraz sonra yıkmazdı. Düşünceleri insicamlıydı. Hüseyin sorular sorardı, samimi ve sakin cevaplar alırdı. O'nun samimiyetinden imkânı yok şüphe edemezdiniz.

Birgün Hüseyin, önceden hazırladığı en can alıcı zannettiği sorusunu yöneltti O'na. Bir sohbet sırasında olmuştu bu. Hayat ve kâinat hakkında hüküm verirken ne gibi bir ölçünün kullanılması gerektiği soruluyordu. Hüseyin, sorunun zorluğundan gayet emin, hafif alaycı nazarlarla süzmüştü Ali Osman'ı.

Ah sefil düşünceli insanoğlu! Sen en büyük yanılgılara ne de kolay düşersin!

Şimdiki gibi hatırlıyordu Hüseyin. Ali Osman gayet samimi ve sükûnetle: «Kur'an'ı Kerim» demişti. Evet, evet hiç kendini yormadan, iki kelimecikle Hüseyin'in senelerce aradığı cevabı bir lâhzada verivermişti: Kur'an'ı Kerim!

Hüseyin, heyecandan yanakları alev alev, düşüncelerinden bir müddet ayrıldı gene. Geriye dönüp, geçtiği eğri büğrü gecekondu mahallelerine baktı. Az ilerde bir alay sevimli çocuk ip atlıyordu. Bazı gecekonduların sokağa bakan pencerelerine gerilmiş iplerde çamaşırlar sallanıyordu. İkindi çoktan geçmiş, daracık mahalleler akşamın alacakaranlığına bürünmüşlerdi bile. Gökte bir dizi karga şimale doğru uçuyorlardı.

Hüseyin gözleri, şimal ufkunda:

« — Kur'an'ı Kerim» diye mırıldandı.

Sonra düşünceleri çocukluk günlerine kaydı gene. Ninesini, o nur yüzlü, dilinden şefkat dökülen ninecliğini hatırladı. Rahmetli, nur içinde yatsındı.

Ne unutulmaz günlerdi onlar!

Ninesinin masallarına doyamazdı Hüseyin. Aşık Garib'i dinlerken ağlardı her defasında. Aynı masalı tekrar anlattırır, hemen hemen aynı zevkle dinlerdi. Çocukluk devresinin pek seyrek olan mutlu saatlerini ninecliğinin dizinin dibinde geçirmişti. Geceleri yatmadan evvel, «Gulhü» okumasını öğrenmişti ondan. Sonraları bu alışkanlık halini aldığından «Gulhü»yü okumadan uyuyamaz olmuştu. Ama ninecliği o daha şu kadarcıkken ölüverince dini eğitimi öylece kalmıştı.

Sevgili ihtiyar biraz daha yaşayabilseydin ne iyi olurdu bilseni..

O buhranlı döneminde Hüseyin kendine huzur veren bu duayı hattâ sevgili ninecliğini bile unutmuştu. Bütün o çocukluğunun saadet dolu dakikalarını tatlı birer rüya zannediyordu.

Ama, hayır, diyordu Hüseyin, ninem bir gerçekti. Her insan gibi yaşadı ve öldü. O ölünce çok yalnız kaldım. Yaşasaydı, ihtimal kâinatın sırrını kulağıma fısıldayacaktı. Nur içinde yatsın. Biraz gecikmiş de olsam düğüm çözüldü artık. Bundaki, o nurâni çehrenin çocuk ruhumda bıraktığı silinmez izlerin etkisini nasıl inkâr edebilirim.

Az sonra Hüseyin düzgün parkeli, genişçe bir yola çıktı. Yolun dikine Hacıbayram'a doğru yürüdü. Saadet ve sükûn içinde yüzüyordu. Yokuşun bittiği çizgiden Hacıbayram Camii'nin biçimli minaresi gözüküyordu. Hacıbayram, biraz ilerde hayatın gürültü patırtısından kafası şişmiş insanoğluna varoluşun sırrını fısıldayan heybetli bir dervişe benziyordu.

Hüseyin yaklaştı. Muhabbetle okşadı Hacıbayram'ı. Sonra ancak kendisinin duyabildiği bir sesle mırıldandı: «Kur'an'ı Kerim. Ölçü bu işte. İsbat aramaya ne lüzum var? Hacıbayram öylesine yakınımda ki; O'na ellerimle bile dokunabiliyorum. Evet, evet herşey açık ve seçik!»

Hüseyin'in tüm manevi varlığı, hayatın ve kâinatın sırrını çözmüş olmaktan duyduğu hazla, coşkunlukla çırpındı. Gözlerine saadet pırıltıları doldu. Bir an maddi varlığından sıyrılıp tablata yayılmakta olduğunu sandı ama hemen toparladı kendisini.

Akşamın alacakaranlığı ile beraber yola çıkan serin, ferahlatıcı bir esinti Hacıbayram camiini muhabbetle sarıp taa aşağılara, gecekondulara, gecekondu çocuklarının çıplak bağırlarını okşamağa gitti.

Akşam ezanının bütün kâinatı coşturan ezgilerini vecdle dinleyen Hüseyin Kıblegâh'a vecdle yöneldi.

KÖY ÇOCUKLARI

Bahar gelince seyreyle sen
Bizim köyün çocuklarını,
Sürüklenir yolda yürürken
Azıksız ekmek çantaları.
Yalınayak yürürler
Güneşin kavurduğu çatlak toprakta.
Yağmur yağsın diye dua ederler,
Saf temiz inançlarıyla Tanrı'ya.
Bazen bir oyun kurarlar oynarlar,
Yemyeşil kırlarda.
Çoban aldatan kuşlarına bakarlar,
Onların oynayışıyla gözleri havada.
Zamanı unuturlar oyun çocuğu zira
Ansızın yakalamıştır korucu.
Korkarlar, başlarlar yalvarmağa.
Bin bir güçlükle geçer baharları yazları
Yanık yüzlü, çatlak elli köy çocukları,
Böyle doldururlar sınıfları...
Açmaz onları çıtkırıldım hikâyeler
İlgilendirmez «Jak»ın hikâyesi.
Bilmezler yazın dinlenmek olduğunu,
Bir köpek hikâyesi saçma gelir.
Unuturlar kitapların yazdığını...
Bazen kıskanırlar «Can»ın tatilini,
Bazen gülerler O'nun haline.
Yine de unuturlar bunların hepsini
Bir şey ararlar kendilerince.
Sayfaları çevirirler bir şey ararlar,
Bir yağız delikanlı resmi görürler,
Bulduk sanırlar,
Aradıkları değildi, inanırlar aldandıklarına,
Öğretmenleri gelir sorsa da bilmezler ne istediklerini
Küskün bakarlar kitaplarına.

M. Kâmil ONAY

Fıkra

İsmail NAKİLCİOĞLU

TÜRKÇESİ

Öğrenciler içinde her tip şahsiyet bulunur. Lise yıllarımızda bizim «A» şubesinin iki önemli tipinden birisi «Karınca Ezmez»di. Bu kız centilmenlik yapayım derken hoppalığın daniskasını yapardı. Üç dakika kullandığı bir eşya için, beş dakika teşekkür faslı geçerdi. Hadi içinden gelerek yapsa, o da yok. Yapmacık mı yapmacık. Bu sebepten herkes ondan, centilmenlik tarruzuna muhatap olmamak için uzak dururdu. Lâkin sınıfta oturma yerlerini grup hocaları numara sırasına göre ayarlardı. Bizim Karınca Ezmez'le, sınıfımızın ikinci tipi Selim Han yanyana düşmüştü. Çocuğun adı soyadı buydu ve herkes Selim Han diye çağırırdı. Selim Han, gayet kalender, kızmaz, hadiseler arasında hiç bir ilişki kurmazdı. İyilik, kötülük, kurnazlık, fesatlık düşünmez; insan gölgesi gibi fakat sempatik birisiydi. Sınıf Karınca Ezmez'in yanına Selim Han'ın düşüşüne çok sevinmişti. O'na ancak o katlanabilirdi.

Birbirleriyle epey anlaşabildiler. Fakat öyle zaman geldi ki, Karınca Ezmez mersi nöbetine tutuldu. Sıtma gibi.

Bir gün geometri yazılısı olacağız, teneffüsteyiz. Karınca Ezmez:

— Ayy!.. Selim Han, pergelimin iğnesi kırıldı. İmtihanda seninkini kullanabilir miyim?

— Tabi.

— Mersi, çok mersi, çok çok mersi! Selim Han:

— Il n y a pas de quoi! (İl n ya pa dö kua!)

.....

— Al.

— Mersi, mersi.

— İl n ya pa dö kua!

.....

— Selim Han, almayı unutmuşum. Almaya da vaktim yok. Fazla çizgili kâğıdın var mı? Acaba mahzuru yoksa kâğıt verebilir misin?

— Vereyim.

— Çok, çok, çok mersi.

— İl n ya pa dö kua!

.....

— Selim Han, açacakla kalemimi açabilir miyim?

— Açabilirsin.

— Selim Han, doğrusu sana epey yük oldum. Üzüyorsam affet. Yaptıkların için mersi, çok mersi, çok çok mersi.

— İl n ya pa dö kua!

Beş dakika içinde beş on defa «İl n ya pa dö kua!» duyan Karınca Ezmez, hiç bir şey anlıyamadı, şaşırdı. Selim Han'dan da böyle cevaplar beklemiyordu. Bu cevaplar karşısında ne diyeceğini bilemeden, kararsız sordu :

— Anlayamadım Selim Han?

— İl n ya pa dö kua!

— Bir daha tekrar edebilir misiniz?.

— İl n ya pa dö kua!

— Zahmet olmazsa ne demek olduğunu izah edebilir misiniz?

— İl n ya pa dö kua!

— Çok rica ederim Selim Han. Beni üzüyorsunuz. Lütfen söyler misiniz ne demek istiyorsunuz?

— Hiç bir şey değildir demek.

— Sabahtan beri beni üzüyorsunuz. Neden Türkçesini söylemiyorsunuz?

Selim Han doğruldu. Bir elini beline koydu, öbürünü kaldırarak:

— A be kızım, sen neden sabahtan beri, mersi mersi diye cıyaklıyorsun. Şunun Türkçesini söylesen de beni kızdırmasan olmaz mı?..

ORGENERAL

12 Mart öncesi, okula yeni giren talebelere zorla, şerle, tatlılıkla, nasıl mümkünse öyle; bombalı, pastalı, çaylı, partili, tabancalı devrimcilik aşılanıyordu. Bizim sınıfın hızlı devrimcisi bir gün, yeni girmiş birisini kolundan yakalamış, imtihanla ilgili yazıların asıldığı cam dolabın önünde ateşli ateşli bir şeyler anlatıyordu. Yanlarından geçerken kulak verdim:

— Kardeşim, Türkiye'de faşizm kol geziyor. Başta ordu faşizm'in öncüsü. Baksana bir şuraya, adam orgeneral, özerk üniversitede imtihan yapıyor. Kim bu Orgeneral Labtek? Neyin nesi? Orgeneralin fakültede işi ne?

Dolaba yaklaşarak baktım. Orgeneral Labtek dediği şey, Organik Laboratuvar Tekniği denilen bir dersin kısaltılarak yazılmış şekli idi. İmtihanı geri bırakıldığından ilânını sekreterlikte yazarlarken «Org. LabTek» şeklinde kısaltarak fakat dikkatsizce yazmışlardı. Başlığı göstererek sordum:

Organik Laboratuvar Tekniğinin imtihan gününü hoca tekrar değiştirmiş. Acaba hangi gün haberiniz var mı?

«İşte bir faşist daha» dedi.

Zaten iki senedir dersle ilgisi de yoktu.

BU DA ŞİİR

Tesadüfen elime eski bir mecmua geçti. Ve onda şu iki mısralık şiiri gördüm.

«Taştan mantar tarlası,
Çok yaşasın ölüler.»

Bana bu eksik gibi geldi ve onu şöyle tamamladım.

«Şairlik iflâs etti,
Şiir yazdı deliler.»

(Hiciv Edebiyatı Antolojisi'nden)

HASIRCIZADE

Gaziantepli Şair Hasırcızade Mehmet Ağa bir gün (meşhur) Fuat Paşa'nın yanındayken, Paşa'nın pırlanta yüzüğüne dikkatle bakmaya başlamış. Fuat Paşa sormuş:

— Yüzüğüme mi bakıyorsun?

— Evet Paşam... Taşını merak ettim.

— Elmastır...

— Güzel. Fakat faydası nedir?

— Ne faydası?

— Yani size ne irat getirir?

— Ne getirecek? Hiç...

— Yazık! Benim de babadan kalma bir çift taşım var; bana senede elli altın getirir.

— Amma yaptın ha!.. Ne taşı bu?

— Değirmen taşı!..

(Hiciv Edebiyatı Antolojisi'nden)

HALK MI? AŞK MI?

Televizyonda eğlence programı vardı. Haham sakallı yönetici:

— Sayın misafirler ve sevgili seyirciler, şimdi sahnemizde yepyeni bir sanatçı.

Sahneye kadın mı erkek mi olduğu sadece sakalından ayrılabilen bir genç çıktı.

Alkış, alkış.

— Evet, hoş geldiniz?

— Hoş bulduk efendim!

— Nasılsınız, iyi misiniz?

— Teşekkür ederim efendim!

— Bize okuyacağınız şarkının ismini söyler misiniz?

— Hay hay efendim!

— Okuyacağım şarkıyı kendim yazdım.

— Çok güzel, çok güzel!

— Okuyacağım şarkının ismi «Çoban Aşkı.»

Seyredenlerden biri yüksek sesle yanındakine:

— Görüyor musun halk çocuğunu? Öbürleri neler söylüyor, bu ne söyleyecek!

Yan masada pala bıyıklı kabadayı birisi, hafif yan döndü, söyleyenin omuzuna dokunarak:

— O, halk çocuğu değil, aşk çocuğu. Şarkısındaki çobanı malûhülle. (hayali uydurma)

HALK ŞİİRİ

DESTANLAR-II

H. ERDEN

Biz tarihin şerefi olan bir milletiz. Hiç bir millete zulmetmemişiz. Nice mazlumları barındırmışız, korumuşuz kanadımız altında. Ama zulmetmemişiz hiçbir zaman. Tarih şahit buna. Her şeyden evvel zulüm bizim sahip olduğumuz hasletlerimizle, değerlerimizle bağdaşmamış. İnancımız zulüm ve işkence değil, yüce bir medeniyet, bir saadet doğurmuş. Kurtuluşa çağırmış insanlığı.

Ama çok zulüm görmüşüz. En acımasız, en dayanılmaz işkenceleri reva görmüşler bize. Kimler? Düşmanlarımız! Vatanımıza, değerlerimize, her şeyimize düşman olanlar. Tarihin hiçbir devrinde dost olamadığımız insanlar... Zulmetmek, onların kendi hayatlarının, düşüncelerinin değişmez karakteridir zaten. Bize olan düşmanlıkları yeni de değildir. Ta bu topraklara ayak bastığımızdan beri devam eder. Anadolu Müslüman Türk'e yurt olalıdan beri... Bizim zayıf olduğumuz devirlerde en kahpece vurmuşlar bizi. En mamur topraklarımız virana, çöle çevrilmiş. Ocaklar sönmüş, harap olmuş haneler... Düşmanlarımızın geçtiği yerlerde ot bitmemiş.

Bunları bir tarihlerde görürüz bir de destanlarda. Dedelerimizden bu topraklarla birlikte miras kalan destanlarımızda. Mağlûbiyetlerimizin, acılarımızın destanları. Şimdi yad ellerde kalan o mamur ülkelerden derin bir hüzün ve gözyaşıyla göçüşümüzü anlatan destanlar, ağıtlar... Anadolumuzun her yerinde söylenir durur bunlar.

Bir 93 Harbi vardır son tarihimizde. Yaşlılarımızdan en acı hatıralarını dinlediğimiz, Moskof harbi. Hain Moskof'un artık bize karşı bütün kinini ortaya koyduğu savaş. Doğuda, Kafkaslarda Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın ve batıda, Plevne'de Gazi Osman Paşa'nın komutasındaki bir avuç fedakâr ordumuz tarihin en büyük kahramanlık örneklerinden birini vermişti. Plevne ve Aziziye Türk'ün imanıyla çelikleşen geçilmez tabyalardı. Moskof bütün gücüyle, bütün vahşiliğiyle zorluyordu. Plevne aylarca dayandı. Teslim olmadı. Ancak Osman Paşa'nın yaralanması mukadder neticeyi doğurdu.

Bu işgallerde milletimizin çektiği çileyi, zulmü destanlardan dinleyelim. Halkın her zaman sevincine ortak, dertleriyle hemdert olan, onun hislerini dile getiren Halk şairlerimizin en içli destanlarından...

Asıl lâkabı Âşık Topçu olan Güftarî'nin bir destanı. Şairin kini ve hıncı destanda açık bir şekilde görülmektedir:

Zabteyledi Beni- Asfer cihanı
Şimdiki hal, meydan küffâra kaldı.
Beyan etti türlü türlü alâmet
İslâm olan gama, efkârâ kaldı.

Kuramadım düşman ile savaşı
Akıttı gözlerim kan ile yaşı
Daim içerimden sönmez ataşı
Sevdiğim vatanım ağyâra kaldı.

Va'de yetti, âgâh olabilmedim
Hayıf, mertlik ile ölebilmedim
Düşmandan intikam alabilmedim
İşte yüreğimde bu yara kaldı.

Der Güffarî Hak'tan imiş bu yazı
Dilerim duadan unutma bizi
Hûdaya emanet eyledim sizi
Bir dahi görüşmek mahşere kaldı.

Bu da Karslı bir şairin. Moskof, Kars'ı işgal ederken halk, düşman zulmünden Anadolu içlerine kafileler halinde göç ediyordu. Bu kafilelerin birinde bulunan Karslı Âşık Ali o günkü hüznü, derin acıyı şöyle belirtir :

Konuk yok dünyada, kaygular sarmış
Türk'e yurtlarından göçmeklik kalmış
Nereye gelelim Kars'ı el almış

Eller çözülmedi, kınalar kaldı
Her taşı cevherden binalar kaldı

Koyunlar kırpılmış, ağıl boş kalmış
Yılkı harap olmuş, yerleri kalmış
Bu yıl ot bitmemiş, biten sararmış

Camiler, medrese, tekkeler kaldı
Oğuz gibi er yatar türbeler kaldı

Bahçeler bozulmuş, ormana dönmüş
Bülbüller dağılmış, güller dökülmüş
Bakın şu yerde de bahçevan ölmüş

Yakuttan tarlalar, tapanlar kaldı
Ovalar, harmanlar, sapanlar kaldı

Desen : Hamit YÜKSEK

Düğünler yapılmış, dernek olmamış
Oğlan harbe gitmiş gerdek olmamış
Nişanlıya kavuşan bir tek olmamış

Analar dul oldu, arslanlar kaldı
Nikâhlar bozuldu, nişanlar kaldı

Başka bir göç kafilesinde bulunan Ceyhuni adlı halk şairimizin deyişi de şöyle:

Elveda günüdür çimenli dağlar
Göllerde ötüşen sunalar kaldı
Sedri mermer nişan taşlı otağlar
Her taşı cevherden binalar kaldı

Nurânî camiler küfürden ağlar
Cümle müminlerin ciğerin dağlar
Mescit, minareler karalar bağlar
Ehl-i İslâm zebun kanalar kaldı

Ol zamanda Kars'ın gülleri soldu
Nur Kümbet- Camisi kilise oldu
Küffârın koşunu ovaya doldu
Okunmaz hutbeler, salâlar kaldı

Vaazlar kürsüde sona yetmeden
Vilâyet müftüsü tefsir etmeden
Müderris dersleri kesti bitmeden
Hitama ermeyen fetvalar kaldı

Muhacir sesinden tutuldu düzler
Kabirlerde mevtalar Fatiha gözler
Ağlayıp kör oldu çok şâhân gözler
Okunmaz Kur'an'lar senalar kaldı

Ancak yâdı kaldı Kars'ın dillerde
Ara dere köyler, ara yollarda
Göçlerimiz battı boyun, bellerde
Kefensiz mübarek mevtalar kaldı

(Devamı var)

Okuyucuyla Sanat Sohbeti

Aziz okuyucumuz

Aruz hakkında hasbıhal edeceğiz bu sayımızda. Belki aruz çoktan terkedilmiş, edebiyatımızdan silinmiştir diyeceksiniz. Aruz gibi nice kıymetli sanatlarımızı ve en hayati değerlerimizi itivermişiz bir kenara. Âdeta devri geçti artık bunların demiş, bırakmışız. Yüce bir medeniyet tarihe gömülmüş. Nasıl da değişmişiz, yabancılaşmışız. Nasıl da düşmüşüz doruktan aşağı!.

Aydınımız iki asırdır Batılılaşmak, Batı gibi düşünmek ve onun gibi yaşamak sevdasında olmuş. Onu taklide çalışmış. Bu taklitçilik felâkete sürüklemiş memleketi. Bu felâketten kurtulalım, ıslahat yapalım demişiz. Yine Avrupa'yı örnek almışız. Onun telkinlerine kanmışız. Halk-aydın arasında korkunç bir uçurum meydana gelmiş. Aydınımızda bir benliğini inkâr başlamış artık. Tarihinden ve kültüründen kopuş... Sanat dallarında bir takım değişimler, başkalaşımlar.. Hattâ milli sanatları terkediş, yitiriş... Resimde teznipçilik, hat sanatı, minyatürcülük... sanat hayatımızdan nerdeyse kovulmuş.. Şiirde daha çok aydın tabakanın sanatı olan aruz itibarını kaybetmiş. Aydındaki değişim, yabancılaşma artık kesin çizgilerle ortaya çıktığı bir devirde diğer birkaç sanatımızla birlikte aruz da kaybolmağa terkedilmiş. Mehmet Âkif, Yahya Kemal, Mithat Cemal gibi üçbeş şairimiz aruzun son temsilcileri olmuşlar.

Bugün edebiyatımızda bu saha hâlâ boştur. Doldurulamamıştır. Aruza sahip çıkamamışızdır henüz. Sahip olmalıyız. Bir zamanların sanatı gözüyle bakmamalıyız bu sanatımıza.

Aruz hece şiiriyle birlikte edebiyat tarihimizde iki kalın çizgi halinde belirir. Son devir Türk şiirinde bunlara bir üçüncüsü ilâve olunmuştur. Serbest şiir. Her üç türün de ayrı bir önemi vardır şiirimizde. Ancak bugün hece ve serbest kullanılmaktadır çoğunlukla. Belki aruz zordur diye düşünülebilir. Pratik değildir denebilir. Halbuki zorluk, eserin en güzel bir şekilde ortaya konulmasındadır esasen. Ama hangi türle olursa olsun. Şair vermek istediği fikir ve duyguyu şiirinde basit çizgilerle göstermiş, olduğu gibi verememişse, okuyucuda aynı yüksek ruh halini yaşatamıyorsa o eser ne derece kıymetli olabilir? Yahya Kemal'in bu hususta bir itirafı vardır: «Meselâ ben bir şiiri hazırlarken günlerce bir kelimeyi ararım. Bulamam. Fakat bir an olur; (...) günlerce âdeta ıstırap çekerek aradığım kelime dudaklarımdan dökülüverir. (...) Şiiri heyeti umumiyesiyle ve her tarafından işlerim ve ben mukadder olan kelimeyi ararım...»

Aruzun tekniğine gelince, diğer türlerden hayli farklıcadır. Belli kalıplara göre yazılır. Bu kalıplar arapça asıllıdır.

Her mısrada hecelerin uzun veya kısa olması ele alınan aruz ölçüsüne göre ayarlanır. Bu bakımdan hecenin rolü büyüktür aruzda.

Heceler uzun ve kısa yahut açık ve kapalı diye iki kısma ayrılır. Sessiz harfle son bulmayan ve uzatma işareti olmayan heceler kısa veya açık hecelerdir. Sonu sessiz harfle biten veya uzatma işareti bulunan heceler de uzun hecelerdir. Sessiz harfle son bulan hecelere kapalı hece de denmektedir. Eğer bir kapalı hecenin önünde sesli harf varsa diyazon (ulama) yapma durumu olduğundan o hece kısa kabul edilebilir. Bazı şairler tarafından kelimelerin kalıplara uymasını sağlamak için hecelerde imâle (uzatma) ve zihaf (kısaltma) yapılmıştır. Fakat bunlar genellikle kusur olarak kabul edilmiştir aruzda. Bununla beraber imâleyi kelimelere kuvvet kazandırmak maksadıyla kullananlar da olmuştur. Bir aruz vezni kullanılırken pratik olması bakımından heceler nokta ve çizgilerle ifade edilir. Uzun ve kapalı heceler uzun bir çizgi ile (—) şeklinde, kısa ve açık heceler de nokta ile (.) gösterilir.

Türk aruzunda en çok kullanılan vezinleri kısa kısa misalleriyle belirtmeye çalışalım :

a) Fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lâ tün /
— . — — / — . — — / — . — — /
fâ i lün
— . —

«Halk içinde muteber bir nesne yok
devlet gibi
Olmaya devlet cihanda bir nefes
sıhhat gibi»

Vezindeki bütün 'fa' heceleri 'fe' olabildiği gibi sondaki 'failün'; (fa'lün ve feûl) şeklinde değişebilir de:

«O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak
O benimdir, o benim milletimindir ancak»

Bir de aynı veznin kısa olanı vardır :

Fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lün
— . — — / — . — — / — . —

«Allah adır her kim ol evvel ana
Her işi âsân ide Allah ana»

b) Me fâ i lün / me fâ i lün /
. — — — / . — — — /
me fâ i lün / me fâ i lün
. — — — / . — — —

«Eşin var, âşiyânın var, baharın var ki beklerdin
Kıyametler koparmak neydi ey bülbül? Nedir derdin?»

«Mefâilün» kalıbı «mefâilün» (.—.—) tarzında çevrilerek de kullanılabilir. Kısaltılarak sadece iki veya üç «Mefâilün» (yahut «mefâilün») sıralanarak o şekilde de ele alınabilir.

c) Mef û lü / me fâ i lü /
— — . / . — — . /
me fâ i lü / fe û lün
. — — . / . — —

«Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır
Toprak eğer uğrunda ölen varsa vatandır.»

d) Mef û lü / fâ i lâ tü /
— — . / — . — . /
me fâ i lün / fa i lün (feilün-fa'-
. — — — / — . — lün-feûl)

«Düşsün çelengi rûmun, eğilsin seri frenk
Vur Türk'ü gönderen yed-i takdir aşkına»

Bunlardan başka önemli olan vezinler :

Mefâilün / failâtün / mefailün / fâilün (feilün-fa'lün-feûl)
Müstefilün / müstefilün / müstefilün
Feûlün / feûlün / feûlün / feûl

Edebiyatımızda aruz şiiri değişik tarzlarda kullanılmıştır. Divan edebiyatında mesnevi, gazel, kaside, terci-i bend, terkib-i bend, murabba, muhammes... tarzlarını görüyoruz. Son aruz şairlerimiz şiirlerini daha çok mesnevi, gazel, murabba ve muhammes tarzlarıyla yazmışlardır.

Yeni aruzcu şairlerimizin sabırlı gayretleri sonunda Türk aruzu tekrar yeşerecektir. Milletimizin hizmetinde yeni Bâkî'ler, yeni Âkif'ler ölmez eserler ortaya koyacaklardır.

SANAT HABERİ

İSTANBUL

27 martta açılan **Eski Türk Mezar Taşlarında Süslemeler** adlı sergi Yapı ve Kredi Bankası Galatasaray Galerisinde 20 nisan 1974 tarihine kadar açık kalacaktır. Mütevazice kendilerine Türk Süslemesini Yaşatan Eller diyen Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver, Azade Akar gibi tezhip sanatımızın yaşayan temsilcileri ağırlığı İstanbul'da olan Anadolu'dan da derlenmiş mezar taşlarının süslemelerini sergiliyorlar. Milli kültür ürünlerinin ortaya çıkarılması için böyle değerli çalışmalara çok ihtiyacımız var. Tarihi kıymetteki milli kültürümüz toplum yaşayışını, her alanda kuşatıyordu. Mezar taşlarını bile böylesine canlı kılan bambaşka bir anlayışla taşa kültürünü kazıyan toplumumuz görülüyor ki medeniyetin doruğuna erişmiştir. Sanat gündelik hayata girmiştir. Eski kültürümüzü horlayanlara, toplumunun geçmişine karşı aşağılık duygusu besleyenlere iyi bir cevaptır bu sergi. Pınar, Türk süslemesini Yaşatan Eller'e bundan sonraki çalışmaları için de başarı diler.

— Han Buyruğu'ndan bir Sahne.

ANKARA

Yurdun her köşesinde bu ay, Çanakkale'de şehit olan binlerce insanımız saygıyla anıldı. Onların arzularını gerçekleştirme yolunda yeni sözler verildi. Bize Ankara'da yapılan toplantı hakkında İmam-Hatipli genç okuyucularımız bilgi göndermiş. Güzel, samimi bir toplantı olmuş Ankara'da. Salonları dolu doluymuş. Ahmet Efe'nin takdimiyle, okul edebiyat öğrenmeni Hüseyin Erçin bey toplantıyı açmış. Asuman kaya'nın Çanakkale için şehitler doğuran Türk anasını anlatan konuşması davetlilerin gözlerini ıslatmış. Şiirler okunmuş. Toplumumuzun sancısı belirtilmiş. Hal çareleri nelerdir? denmiş. Söz, milli kültürümüzün yaşamasında düğümlenmiş gecenin sonunda öğrencilerin kendi imkânlarıyla hazırladığı «Han Buyruğu» temsil edilmiş. Büyük ilgi görmüş. Genç kardeşlerimizi kutlar, gelecekte daha büyük hizmetlere talip görmek isteriz. Başarıları sürekli olsun!

UYANIŞ

Ümit ışığımız parlıyor gayri
Aydınlık olacak günlerimiz var
Dakika saniye kaba bir ölçü
Altında kıymetli anlarımız var

Kaldırtır sancağı göklere doğru,
Tarihte silinmez şanlarımız var.
Zulme haksızlığa hayır demişiz
Hak uğruna akmış kanlarımız var.

Yusuf AKTÜRK

Çanakkale haftası münasebetiyle, Kayseri Kız İlk Öğretmen Okulu öğrencileri, Çanakkale şehitlerini anmışlar ve «Şehitler Ölmez» adlı piyesi oynamışlardır. Kendi okullarının konferans salonunda yapılan toplantıda, program çok kalabalık bir dinleyici kitlesi tarafından ilgi ve takdirle izlenmiştir.

Tarihimizde müstesna bir yeri olan bu günü anmak için, tertip edilen toplantıda, öğrencilerine örnek bir rehberlik yapan okul müdürü Nizamettin Akansel ve Edebiyat öğretmeni Müzeyyen Göğşen olmuştur.

Gecenin açış konuşmasını yapan okul müdürü, 18 Mart'ın kısa bir tarihçesini verdikten sonra, bu tarihi olaydan yeni neslin büyük bir ders alması gerektiğini, millet, vatan, bayrak, sancak uğruna atalarımızın ne büyük fedakârlık gösterdiğini dile getirmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Harbine girişini özetleyen müdür, Çanakkale Harbinin sebebinin Avrupa devletlerinin milletimiz üzerindeki emelleri olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında, «Almanya'nın dünya hakimiyeti yolunda, Orta Doğu, Musul petrollerine göz diktiğini ve bu gayeyle Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa itildiğini» belirten okul müdürü, Çanakkaleden bazı destanlık hikâyeler anlatmıştır.

Çanakkale ile ilgili ikinci konuşmayı 5. sınıf öğrencilerinden Ayşe Nilgün Bağcı yapmış ve «Birinci Cihan Harbinde Çanakkale»yi anlatmıştır.

Bunun ardından Hatice Okuyan «Ordu Geçerken» adlı şiiri okumuştur. Mustafa Ergün'ün yönettiği koro, Mehmed Âkif'in Çanakkale şiirini sunmuştur.

Ayten Akyılmaz ise, Çanakkale'den bir tarihi hikâye anlatmış, «kopan kolun ziyanı yok, millet sağolsun» diyen Mehmet'in buna rağmen düşman üstüne gidişini içli bir tarzda yan ıtmıştır.

— Sahneye konan «Şehitler Ölmez» piyesinden bir sahne.

— Kayseri Kız İlk Öğretmen Okulu Müdürü Nizamettin Akansel.

İbrahim Sönmezer kendi yazdığı «Çanakkale Geçilmez» adlı şiiri okuduktan sonra, Çanakkale Savaşlarının bir tablosunu canlandıran «Şehitler Ölmez» piyesi oynanmıştır. Şerife Boz'un takdim ettiği oyunu, Hasan Kahraman, Ramazan Işık, Sami Canat, Sefer Toybıyık, Mustafa Küçük, Ersin Yalçın, Belma Parlayanoğlu, Ayşe Çardak, Tahsin Yalçın, Kezban Aydın ve Nihat Kızılkaya canlandırmıştır.

İLİM, KÜLTÜR VE SANATTA

gerçek

6. SAYI ÇIKTI

GENEL DAĞITIM:

Hilâliahmer Caddesi No. 4/2

Cağaloğlu - İstanbul

OTAĞ YAYINEVİ VE MATBAA TESİSLERİ

HER ÇEŞİT DİZGİ - BASKI - CİLT - NEŞRİYAT - TEKSİR - FOTOKOPİ - OFSET PROVA İŞLERİ İLE EMRİNİZDEDİR.

Hilâliahmer Caddesi No. 4 Telefon. 27 73 10

Cağaloğlu — İSTANBUL

Çıktı!

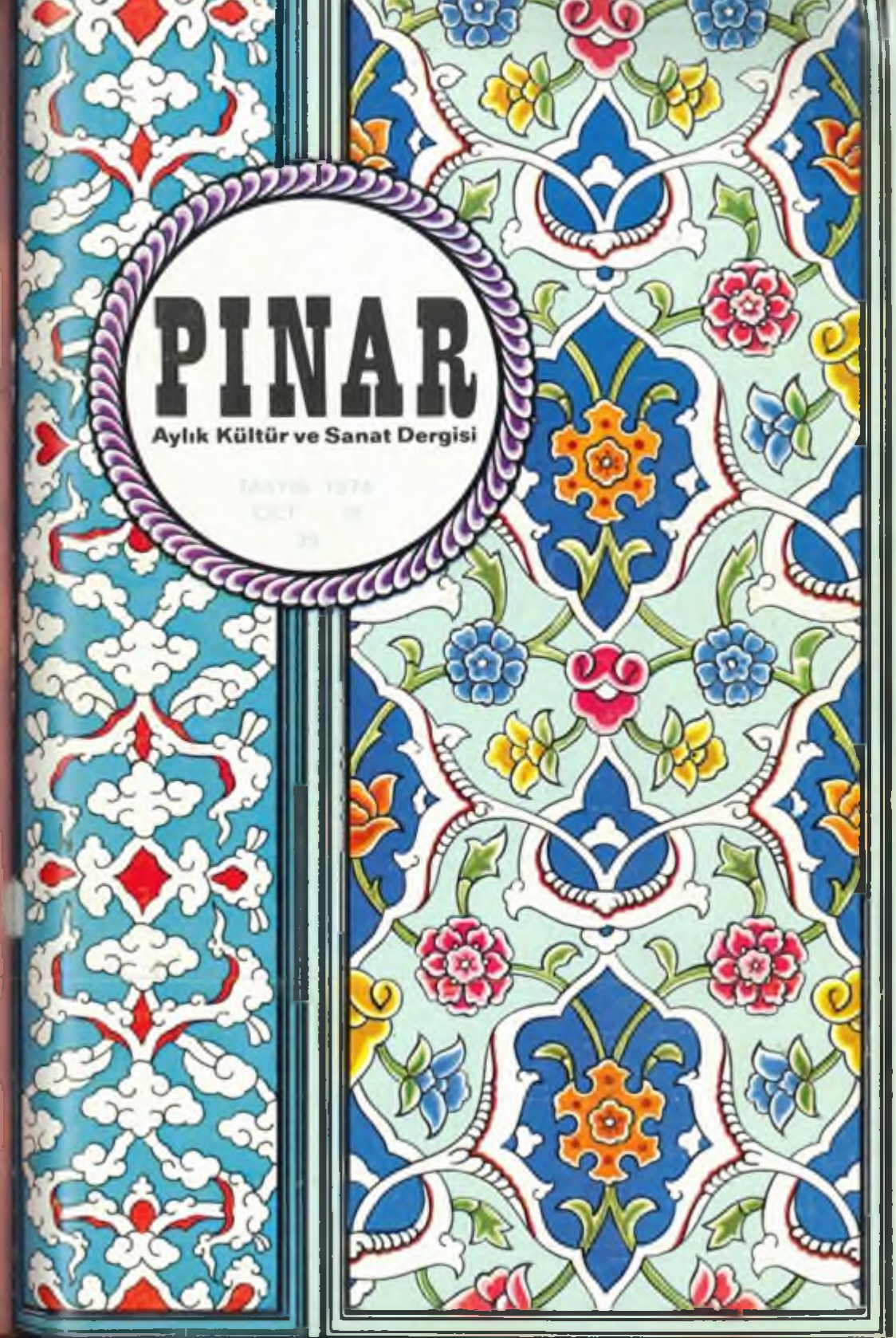
Millî Piyesler Demeti : 1

ÇATALLI KÖY

İsteme Adresi : **OTAĞ YAYINEVİ**

Hilâliahmer Caddesi No. 4 Telefon. 27 73 10

Cağaloğlu — İSTANBUL

PINAR
Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

PINAR

Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

SAHİBİ
Muzaffer Tetik

Yazı İşleri Mesul Müdürü
Gazi Altun

Yönetim Yeri :
Nuruosmaniye cad. No: 8/3
Cağaloğlu — İSTANBUL

Kapak Kompozisyonu
Saim OKAN

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir. Gönderilen yazılar iade edilmez. Her yazıdan sahibi mesuldür.

İlân
Pazarlığa tabidir

Abone

Yıllık (12 sayı) : 45 TL.
6 aylık (6 sayı) : 23 TL.
Öğretmen ve öğrencilere abone
Yıllık (12 sayı) : 40 TL.
6 aylık (6 sayı) : 20 TL.

Dizgi - Baskı - Cilt
OTAĞ MATBAASI

Posta Çeki No : 20081779

Nisan 1974

Cilt : III — Sayı : 28

Fiyatı : 4 TL.

Her ayın ilk haftası çıkar

BU SAYIDA

1 — Sezai Karakoç Üzerine
PINAR'DAN

2 — Sezai Karakoç
Cevad ÖZKAYA

3 — Hanım Elleri
A. EDİBALİ

4 — Milli San'at mı?
Beynelmilelci San'at mı?
M. Âkif DAĞBEYİ

5 — Hasret
F. Nafiz GÜRAKAR

6 — Sokak ve Kültür
M. Ali TAŞÇI

7 — Sultan Fatih
Mehmet TASDİKEN

8 — Diriliş

9 — Benimkine Benzer
Erol AKÇA

10 — Ay Ayçaydı O Gece
M. Âkif AK

11 — Müjde
Murat ERDOĞAN

12 — Duvarcıya
Fehmi ARIKTEKİN

13 — Okuyucuyla San'at Sohbeti

14 — Seneler
Ali SATIN

SEZAİ KARAKOÇ ÜZERİNE

«Ah Biz Eşekler» sözünün kime ait olduğunu Türkiye'de pek çok insan bilir. Normal bir gazete kültürü alanlar, bu sözün sahibini hatırlarlar. Ama Şahdamar, Körfez, Hızırla Kırk Saat, Taha'nın Kitabı, Üç Kaside, Sesler, Yazılar, İslâm'ın Dirilişi, İslâm toplumunun Ekonomik Strüktürü, Mehmet Âkif, Yunus Emre, Sütun (iki cilt), Ölümden Sonra Kalkış, Allah'a İnanma ve İnsanlık, Kıyamet Aşısı ve Diriliş (dergi) adlı eserler vermiş Sezai Karakoç'tan ve O'nun sanatından pek sınırlı bir çevre haberdardır. Utanç verici ama gerçektir. Cellatbaşının vizesinden geçmeyen isimler unutulmaya mahkûmdur Türkiye'de. Öyle bir basın saltanatı vardır ki yurdumuzda, ölüm sancıları içinde kıvranan bir topluma hayat iksiri olacak tek söze sahip olsanız, eğer bu despotluk, toplumun ölüm ihtilaçları içinde çırpınmasından zevk alıyorsa, insanlığın acı çığlıklarını bir piyanonun tuşlarından çıkan tatlı nağmeler gibi dinliyorsa, sesinizi boğar; duyuramazsınız. Bu saltanat şimdilik çöplükte kâşâneler dikmeye, sırça sarayları harabeye çevirmeye kadirdir. Sezai Karakoç da şimdilik despotluk tezgâhının gadrine uğrayanlar arasındadır. Ama Karakoç bilir, Türkiye'de millî düşüncenin diriliş savaşını verenlerin hangi barikatları yıkması gerektiğini. Bir kayanın altında kalmış tohumun gün yüzüne çıkmak için verdiği amansız savaşa girmeden zaferin hayal olduğunu bilir. O'nun için ümitsiz değildir. Mezar taşlarını yarıp çıkan gül fidanlarında görür dirilişin zaferini.

Pınar'ın bu sayısında Sezai Karakoç'u tanıtmaya çalıştık sizlere. Hemen belirtelim ki, O'nun hakkında yazdıklarımız kâfi değildir. Ancak toplu bir bilgi verebildik. Karakoç'un şiir ve fikir dünyası üzerinde daha geniş bir incelemeye ihtiyaç vardır.

Karakoç Türk sanat ve fikir hayatında kararlı bir adımdır. İsmi Diriliş'le bütünleşmiştir. Yıllardır düşünce ve sanat planında sessiz bir kuruluş içindedir. Türk toplumunun kültür ve medeniyet dirilişinin düşünce temellerine harç koyma cehdindedir. Ve Türkiye'nin bugünkü ortamında, milletin geleceğini kurma savaşı veren bütün gerçek sanatçıların çekmesi zorunlu çileyi çekmiştir, çekmektedir. Düşünce adamı, gerçek sanat adamı, bugünkü çorak fikir ortamında, tohumu çatlatmak için kendini eritmek zorundadır. Çorak topraktaki tohumu, terinden ve gözyaşından süzdüğü bereketli rahmetle beslemelidir. Türk düşüncesinin savaşacağı engeller ne oranda büyükse, düşünür ve sanatkârımızın ko-

şusu da o nisbette engelli olacaktır. Maddi ve moral engelleri ayırmıyoruz bu noktada. Horlanmanın en acısını yaşamayı göze almak, Türk milli düşüncesinin kuruluş ve diriliş kavgasına katılmanın ilk şartıdır. Karakoç da çileli Türk sanatkârının hayatını yaşamış, çektiğini çekmiştir. Üç mısrai bir araya getiren adamın, en etkili basın-yayın vasıtalarından «büyük şair» ilân edildiği, birkaç cümleyi yan yana getirenlerin «büyük muharrir» muamelesi gördüğü, Batı'nın liberal veya marksist düşüncelerinden yaptığı aktarmaları en iyi kompoze edenlerin «büyük mütefekkir» kabul edildiği hakim azınlığımız nezdinde, vatansever sanatçının «Unutulmuşluğa terki» sebepsiz değildir. Milli düşüncemizin şu yabancılaşma arakesitinde uğradığı neyse, bu düşünceye bağlı olanlar da aynısına uğrayacaklardı. Ama bu döneme karşı düşünce planında yürüttüğümüz savaşta stratejik durumumuz yavaş yavaş değişmektedir. Türk milli düşüncesi, gayri milli hakim azınlığın kültür emperyalizmi karşısındaki geri çekilme ve yer yer müdafaa dönemini yepyeni ve güçlü bir atılıma bırakmaktadır. Gayri milli hakim azınlıkta —eleştiri— tarzında bile görülmeyen ilgi bu noktadan ilerde mânâsızlaşmaktadır. Çünkü Anadolu'nun genç potansiyelinde günden güne artan birikim, milli düşüncemizin zaferini kös seslerine çevirecek güce ulaşma çığırındadır. Türk aydını bir fetret devrini geride bırakmak üzeredir. Batıcı olma geleneği, son olarak modalaştığı marksist kesimde bile çözülmeler göstermektedir. Ellerinde yabancılaşma morfini tutanların utanç atmosferinde bocaladıklarını görüyoruz. Batıcı geleneğin propaganda ile ayakta duran «halktan yana olma» klişesinin yaldızı çoktan kazındı ve alttan çirkin bir kalpazanlık çıktı. Türk milletinin özünden dokunmuş bir vatansever aydın boyu taze fidanlara eş hayata gülmektedir. Milli düşünce, aydınımızın dimağında zenginleşmekte, yeni sentezlere ulaşmakta, gelecek çağa diri bir müjde olarak sunulmaktadır. Milli düşüncemiz sanatın sihirli elinde nadide örgüler haline gelmekte, kutlu taçlara lâyık bir çiçeklenişe gitmektedir. Çağın özlemini duyurma iştiyakıyla kaynıyor milli düşüncemiz ve savaşçıları... Milli düşüncemiz ve onun temelleri üzerinde kurulan sanatımız, halkımızın nabzında ateşlenirse, halkımızın kaslarında inanç olursa, halkımızın yüreğini kol kol atardamarlarla millet çapında bütünleştirirse, —ki bu mutlaka olacak— umut güneşi kalemlerimizin ucundan doğacaktır. Yüreklerimizden, kaslarımızdan doğacaktır. Öncü aydınlarımız bir yandan kendilerini yenilerken, bir yandan da halka kök sürmeye bakacaklardır. Böylece asırlardan gıdalanan bir kültür ve medeniyetin dirilişini gerçekleştirebileceklerdir.

Buralara Karakoç'tan geldik... Karakoç üzerine daha söz söyliyeceğiz. O'nun şiirini Türk okuru tanımalıdır. Karakoç çağımızın büyük Türk şairlerindendir. Hem de hergün kendini aşma imtihanı veren kişilikte. Bir müddettir suskunluğunu takip ettiğimiz Karakoç'tan yeni bir ses bekliyoruz.

Kıymetli okuyucu,

Bu sayımızda Mehmet Taçdiken'in «Sultan Fatih» isimli bir perdelik oyunnu takdim ediyoruz. Beğeneceğinizi umarız. Oyunun 29 Mayıs Fetih Yıldönümü arefesine tesadüf etmesi sevindirici olmuştur. Taçdiken'i çalışmasından dolayı tebrik ederiz.

Selâm ve sevgilerimizle...

SEZAİ KARAKOÇ

Cevad ÖZKAYA

Dicle'yle Fırat arasında ipekten sedirlerinde Kur'an okunan, açık pencerelerinden gül dolan, nişan ve düğünlerinde gül şerbeti içilen, hastalara şifa diye gül şurubu sunulan, gül ağacından tabut yapılıp içine girilen bir ülke. İşte böyle bir Anadolu kasabasında, sonsuzluğa ayarlı bir tablat ortasında, 1933 yılında dünyaya gözlerini açar Sezai. Kulağına ezan okunur. Ve çocuk Sezai «Bir cihan savaşını matem tülbentinde damıtan, konuşmaları bile bir tarih olan.» annesinin kucağında çevre ile ilk münasebetlerine başlar. Bir taraftan peygamber kıssaslarını dinleyerek duyguları tarihe düğümlenirken, bir yandan da okula giderek yeni eğitim sistemiyle ilgi kurar.

Liseden sonra üniversite dönemi başlar. Karakoç artık gül kokan bir Anadolu kasabasında değil, «mutsuzluğun şantiyesi olan büyük şehir» dedir. Üniversite yıllarında bir yanda dersleri ile meşgul olurken, diğer yandan da şiirle uğraşır. Bu dönemde hiç de iç açıcı değildir edebiyatımızın durumu. Dünya savaşlarının yıkıntıları üzerine kurulmuş başıboş, idealsiz, kopuk «garip» akım, yerini «soğun ve kansız bir edebiyat» olan marksist edebiyata terketmektedir. Bu dönemde yeni yerli bir ses yadırganır, adeta dehşet uyandırır. Şiire başladığı bu ortamı şöyle anlatır Sezai: **«İşte biz böyle bir ortamda boy verdik. Sözlerimiz Aldous Huxley'in yeni dünya adlı eserinde alfa, beta, gamaların, yani fabrikasyon mahsulü insanların yanında, adanın birinde nasılsa kalakalmış klasik bir insanın uyandırdığı ürperti cinsinden bir korkuyla izleniyor, bu batıcı ve marksistlerce. Fabrikada imal edilen bu insanlar, nasıl bir anneden doğmayı ayıp sayıyorlarsa, yerli kültür, düşünce ve edebiyattan çıkan bir çalışmayı bizdeki benzerleri öyle korkunç, ayıp ve tehlikeli buluyorlar.» (1)**

Evet, elli yıl önce imparatorluk kaybetmiş bir milletin ıstırabını dile getiren şiirleri korkuyla karşılanır Sezai'nin. Hiç bahsedilmez O'nun şiirlerinden. Bu milliyetçi yazarın çilesidir bir bakıma. İşte bunun içindir ki, hem şartları zorlayışı, hem de vurguladığı düşünce itibariyle Karakoç'un şiiri bir direniş, bir diriliş şiiridir.

SANAT ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİ

«Sanatın tutumu genel dünya görüşünün bir bölümünden başka bir şey değildir.» (2) 1964'de bir Anadolu gazetesinin kendisine sorduğu soruya böyle cevap veriyordu Kara-

(1) Sezai Karakoç, **Sütun**, C. I. Fatih Yy., İstanbul, 1969, s. 208.
(2) Sezai Karakoç, **Diriliş**. Sayı, 10 - 11 - 12, İstanbul 1967.

Ne kapitalizm, ne komünizm, bırakın bunları.. Dirilin ve kendinize gelin arkadaşlar.

Ne Nietzsche'nin çılgınlık nöbetleri
Ne Freud'un cinsiyet kitabeleri.
Ne Marx'ın öç ve kin sahifeleri.
Dirilin ve kendinize gelin arkadaşlar.
Bozulmuş, darmadağın olmuş Ortadoğu bahçeleri.
Kim bozmuş bu bahçeleri? Düşünün.
Kim soldurmuş güneşini.
Düşünün. Dirilin ve kendinize gelin arkadaşlar.
Bakmayın buz gibi keserek gelen, kuzeyden gelen karayele.
Aldırmayın karayel hayallerine
Kanmayın Batı'dan gelen saralı rüzgâr birsamlarına.
Kollayın kendi baharınızdaki sabayı.
Sabah rüzgârını.
Dirilin ve kendinize gelin arkadaşlar.

Bir dünya batmış. Kendi dünyanız batmış. Siz kulaklarınızı dışardan gelen seslere vermişsiniz. Kendi sesiniz hani? Kendi toprağınızın sesini duymaz olmuşsunuz. Toprağınızın kabarışından, kaynayışından habersizsiniz. Bir kızıl kıyamette, baba toprağa düşmüş çocuk da daha geçmişini öğrenmeden Batı şahinlerince yuvasından kaldırılmış. Şimdi, ona, olup biteni yeniden hatırlatmakta bütün mesele. Ne kadar acı da olsa olup biten herşeyi yeniden hatırlamakta bütün mesele. Hatırlayıp hatırlayıp kendinize gelmenizde ve dirilmenizde.

Sezai KARAKOÇ

---

koç. O'na göre sanat bir takım seksüel duyguların ve ferdi bunalımların ifade aracı değildir. Sanat eseri bir fikir özü taşımalı. Hem de insanın bunalımlarını noksansızca halleden bir fikrin özü olmalı bu öz. Bunun içindir ki varolmanın dinamitlediği noktalarda mutlakı zabtetmek ister Karakoç'un şiiri. «Benim şiirim aşk, hürriyet, yaşayış ve ölüm gibi varolmanın dinamitlediği noktadaki tirajik espiriyi, irrasyonelde ve absürde bulanmış mutlakı zaptetmektedir.» (3)

Daha önce beraber olduğu arkadaşlarından bunun için ayrılmıştır. O biçim ve sesin, beslendiği kaynağa göre değişeceğine inanır. «Ses ve biçim, motifler ve imajlar yönünden başlangıçta çok yakın olduğumuz arkadaşlardan gittikçe o biçimi dolduran o sesi fırlatan varoluşu idrak farkı yönünden ayrılıyorum.» (4)

Sanatkâr soylu bir fikrin temsilcisi, sanatsa o fikrin soylu taşıyıcısı olmalıdır, çağ ötelerine. Bunu eskimeyen, gittikçe yenileşen bir örtüye bürünmüş şiirden ilham alan bir sanatçı yapabilir ancak. Karakoç'a kadar bir kaç istisna dışında, milliyetçi bilinen sanatkârlar bir fikre angaje olmayı, sanatın soyluluğunu gideren bir unsur olarak görürler. Sezai Karakoç ise hem fikrin, hem de sanatın yemişlerini devşirebilmek için gerçek bir fikre angaje olmayı savunur. «Tersine gerçek bir fikre angaje olmuş yazar, hem sanatın, hem fikrin yemişlerini toplar.» (5)

---

(3) A.g.e.,

(4) A.g.e.

(5) Sezai Karakoç, Yunus Emre. Diriliş Yy., İstanbul, 1965, s. 26.

O, halka indiklerini, halkın hayatını, ıstıraplarını, dertlerini dile getirdiklerini iddia eden sosyalist edebiyatçıların içinde dönüp durdukları dairеye şöyle değinir: «Bütün bu şairler, romancılar ve hikâyeciler yaşamadıkları bir hayatı, kulaktan bile duymadıkları bir acıyı yazmaya kalkışmışlardır. Bu yüzden sığın sığı bir edebiyat yaldızı içinde kavrulup duruyorlar.» (6)

Bu yazarlar ve şairler halka inmek maskesi altında, milli kültürümüze karşı yabancı kültürlerin temsilciliğini yapmışlardır. Bu yüzdendir ki Batıcılık ve onun türevi olan ideolojileri hiç bir zaman kabul etmeyen halkımız, onları daima yalnız bırakmıştır. Sezai onların bu zavallı yalnızlığını şu sözleriyle dile getirir.

«Birbirlerini beğeniyorlar, birbirlerini alkışlıyorlar, birbirlerine Nobeli peşkeş çekip duruyorlar. Nobel kapanın elinde kalıyor adeta aralarında.» (7)

Bütün bu yabancılığave milli kültürden kopuşlarına rağmen, sosyalist bir edebiyat var gibi gözükmektedir ülkemizde. Onların bu varlığını devam ettiren faktörü ortaya koyan Karakoç; «şimdilik propaganda ile yaşıyorlar, eserlerinin gücü ile değil.» (8) Yarının gerçek Türk edebiyatı, milli edebiyatımız gerçek dirilişini yaptığı zaman bunlar propaganda ile de yaşayamayacaklardır. Bu edebiyatın dirilişini yapması için kaynakları boldur. Yeni edebiyatımız taklitten ve peşin hükümlerden arınmış, milli düşüncemizin prensipleriyle düşünen sanatçılar kadrosunun öncülüğünde dirilişini yapacaktır. Bu sanatçılar en geniş bir biçimde bakışlarını Türk cemiyetine, Türk insanına çevireceklerdir. Eserlerinde onu dile getireceklerdir. Böylece bir yönüyle insanî, ilmi ve milli kültür sistemimizin çağlar ötesine, sonsuza ulaşan gerçeğini sistem haline getirmenin mücadelesini vereceklerdir.

Sezai'nin edebiyatımız hakkındaki görüşlerini kısaca özetledikten sonra, O'nun cemiyetimize bakışı ve problemlerimizin kaynakları hakkında yaptığı tesbitler üzerinde durmak istiyoruz.

Karakoç, cemiyetimizin buhranlı bir döneminde gözlerini açar dünyaya. Cemiyetimizde çarpışan iki alternatif vardır bu dönemde. Batıcılık ve onun türevi olan ideolojiler. Karşısında ise milli kültürümüz. Aydınlarımızın büyük bir kısmı Batı ideolojilerini benimseyerek, milletimizin karşısında yer almışlardır. Millet ise saldırılar karşısında, milli değerlerine bağlı aydınlarımızla beraber değerlerini korumaktadır, belli belirsiz bir direniş halinde. Batının körüklediği aydın-halk uyuşmazlığı had safhaya varmıştır bu devrede. Toplum bütün ayrıntıları ile onun gözleri önündedir. Ona bakması, incelemesi bir düşünürün, yakıcı çilesini yüklenmesi gerekir. Yüklenir de. Milli kültür kaynaklarımızı inceler. Batıyı inceler. Bu incelemeler sonunda kurtuluşumuz hakkında kesin yargılara varır. Ve kendimize dönüşün şart olduğunu görür. İkiyüz yıldır kurtuluş meleği gibi sarıldığımız Batı'dan bir kurtuluş beklemenin serap olduğunu söyler. «İleriyi karanlık görünce bir kâhine sarılır gibi sarıldık Batı'ya. Fakat bu sarılış yüzyıllık denemelerden sonra görüldü ki, bir serabın peşinde koşmaktan başka bir şey değildir.» (9)

Çağımız bir kültür ve ideoloji çağıdır. Bütün çarpışmaların kökünde bu iki kavram yatmaktadır. Bunun içindir ki gerek Batı, gerekse onun türevi olan sosyalizm, komünizm gibi ideolojiler milletimizi yok edebilmek için öncelikle milli kültürümüze saldırmışlardır. Fakat milletimizin, bu iğrenç saldırı karşısında gösterdiği direniş, çağın, destanı yazılması gereken büyük direnişitir. **«İkiyüz yıldır Batı'nın üzerimize boşalttığı kültür lavı, ekonomik yıkıntı tohumları, bizzat savaş ateşleri hangi toplum ve halk olsaydı onu kül etmeye yeter de artar da.»** (10)

Hiç bir millet bizim kadar kendi sosyo-kültürel değişim dinamiği dışında bambaşka yıkıcı ve yabancı bir değişime uğratılmamıştır. Yıllar boyu Batı'nın maddeci kültür değer-

(6), (7), (8) Sezai Karakoç, Sütun, C. I. s. 322.
(9) A.g.e., s. 192.
(10) A.g.e., s. 45.

leri bize zorla kabul ettirilmek istenmiştir. Bu bizim için başkasının kalbiyle yaşama denemesine girişmek gibi bir gariplliktir. İlim ve sanat kisvesi altında uygulamaya çalıştığımız bu garipliik insanımızı bunalımlara itmiş ve yeni yeni gariplikler doğurmuştur. Komünizm de milletten kopmuş, tarihinden habersiz bir azınlığın, bunalıma itilmiş insanlara kurtuluş ideolojisi olarak takdim ettiği, Batı'nın getirdiği bir gariplliktir. **«Komünizm, üzerine Doğu cilası vurulmuş Batı kalbinden başka bir şey değildir.»** (11)

Buraya kadar gördüğümüz gibi, Karakoç, buhranlarımızın kaynağını milli kültürümüzden kopuşta bulur. Buhranlarımızı halledip, sıhhatli bir toplum yapısına kavuşabilmemiz de ancak milli kültürümüze dönüşle, kendi insanımızı diriltmekle mümkün olacaktır. Bu gün Türk aydınının, Türk sanatçısının yapması gereken şey; en mükemmel şekliyle, milli kültürümüzün yeniden dirilişine katkıda bulunmaktadır. Bu, kültürümüzün çağ dışı olduğunu ilân edenlere karşı, kültürümüzün çağ dışı olmadığını ve öncülerinin ehliyetsiz ve liyakatsız oluşları yüzünden bir duraklama geçirdiğini, tekrar dirilişini muhteşem bir şekilde yapacağını ilanla mümkün olacaktır. İşte Karakoç, kültürümüzün yeniden diriliş ilanını gerek şiirlerinde, gerek nesirlerinde en açık ve kesin şekliyle yapar. **«Çağımız İslâm kültürü yeni bir çiçeklenmeye gebedir. Tükenen ve sonucuna varan insanların atılımlarıdır.»** (12)

Bu diriliş hareketi elbette kendiliğinden olmayacaktır. Kültürümüzün yeniden diriliş mücadelesine kendini adayan namuslu, zihin gücü yüksek öncüler gerçekleştirecektir bu işi. Bu büyük mücadeleye kendini adamış öncüleri kısa vadeli rahatlıklar tatmin etmez. Düşmanın oyalama taktikleri onları hiç ilgilendirmez. Düşmanın ne övgüsüne ne yergisine kulak asarlar. **«Onların ruhlarını gelecek zamandaki toplumun rüyası ve aşkı kaplamıştır.»** Günlük faydalar, şan ve şöhret onlardan fersah fersah uzaktır. Kendilerini böyle muhteşem ve şerefli bir mücadeleye adayan öncülerimize, aydınımıza seslenerek, zafer müjdesini iletir.

«Ufkunda hakikat çizgisini kaybetmeden, fani hayatını gelecek zamana bir adak gibi fırlatan insanın gelecek zamandan alacağı en kesin cevap zafer olacaktır.» (13)

ŞİİRİ

Karakoç'un şiirini yukarıda izah ettiğimiz görüşlerinin dışında düşünemeyiz. O'nca sanat, inancın güzelliğin potasında billurlaşması demek olduğundan, şiirini de bu inancın en soylu taşıyıcısı olarak takdim eder. Bunun içindir ki, son devir Türk Edebiyatının hakim karakteri haline gelen yabancılaşma ve milli değerleri aşağılama onun şiirinde görülmez. Aksine milletin değererinin estetik planda yansımasıdır onun şiiri. Bu yönüyle Karakoç son devir Türk edebiyatında müstesna bir yer işgal eder. O'nun bu değeri milli değerleri inançları, gelenekleri malzeme olarak kullanması kadar, bunları sanatın sınırları içinde en güzel şekliyle ifade etmesinden ileri gelir. Sanatla fikir O'nun şiirlerinde mükemmel bir terkip vücuda getirmiştir.

Son devir Türk şiirine genellikle hakim olan marksist şairler, bütün halka inme iddialarına rağmen kendi bencilliklerini aşamamışlar, kendi buhranlarını mısralaştırmaktan öte gidememişlerdir. Bu şairlerin şiirlerinde halkın hayatından uzak oldukları için çevre genellikle İstanbul'dur. Karakoç ise fikir ve düşünce itibarı ile onlardan tamamen ayrıdır. O, şiiriyle yabancılaşmanın kalıplarını kırar. Ve milletiyle özdeşleşmenin kapılarını açar. Bunun için Sezai'nin şiiri dar bir bölge şiiri değil, çok geniş çerçeveli bir düşünce şiiridir. Düşüncesini dokuyan ise toplumun kültür ve inanç temelleridir. Şiirinde kesit kesit gördüğümüz toplum düşüncesinin süzgecinde anlamlandırılmış, değerlendirilmiştir. O şiiriyle Anadolu kent, kasaba ve köyüne girer. Bu insanların hayat trajedilerini dile getirir. Anadolu'nun küçük bir köyündeki kan davasından, İstanbul'un kenar mahallelerindeki aç bir çocuğa ve iskele önlerinde işsiz gezen hamala kadar bütün motifler girer onun şi

(11) A.g.e.,
(12) A.g.e. s. 201.
(13) A.g.e., s. 93.

rine. Bu insanların sevinçlerini, öfkelerini, ıstıraplarını çok samimi bir anlatımla şiirleştirir. Yabancı değildir bu duygulara. Şiirlyle, kendine boyun eğen kelimeleriyle o ıstırabı, o özlemi yaşıyordur adeta.

Gül Muştusu adlı şiir kitabında, aileler yıkan, çocukları yetim, tazeleri dul bırakan kan dâvâsını anlatır:

«Bir patlayış sesi
Tabancanın yılan dili
Devrilir bir insan
.....
Kan dâvâsından bir belge daha
Ekle ekle karayazına» (14)

Analar körükleyecektir intikam duygularını. Babalarının kanlı giysilerini gösterecektir çocuklarına. Adaletin vermediği hakkı analar alacaktır, çocuklar alacaktır. Ve analar intikam uğruna gözleri gibi sevdikleri evlâtlarını süreceklir ölüme, yoksulluğa, zindana. Şair kan dâvâlarını besliyen intikam duygusunu anlatırken realist bir tablo serer önümüze.

«Kadınlar büyütür çocuklarını
Bir aşı vurur gibi şahdamarlarına
Göstererek ölmüş babalarının
Kanlı giysilerini.» (15)

Sadece belirli problemler üzerinde durmaz şair. Bakışlarını bir projektör gibi çevirir cemiyetimize. Fildişi kuleden küçümsiyerek fırlatılan bir bakış değildir bu. Kendini hiç bir zaman toplumdan ayrı görmeyen şahsi buhranlarını toplumun buhranlarıyla özdeşleştiren bir insanın bakışıdır bu. Bunun içindir ki her çöküş, her yıkılış, her feryat derinliğine yansır onun şiirinde. Toplumumuzun temel müesseselerinin yıkılışı yüreğinden yaralar şairi. Bu yıkılışlar üzerine düşünür, sebeplerini arar. İşte ailenin yıkılışı.

«Batının fısıltısı içlerindeydi
Oğul önce gitmişti onlar da gidecekti.
Mimar Batıdaydı ev oraya,
gidecekti.» (16)

Şiirin bundan sonraki mısralarında düzensiz ve yanlış bir değişim geçiren ailenin yerleşemeyişi anlatılır.

«Ev yerleşemedi yeni yerine» (17)

Bu değişim toplumumuzun en köklü müessesesi olan aileyi sarsmıştır. Aile, fertleri arasında sevgi bağı kopmuş, babanın sevgiye dayanan otoritesi yıkılmıştır. Artık aile, fertleri arasında aynı çatı altında olmaktan başka bir bağı bulunmayan otellere dönmüştür.

«Anne gitti evler döndü yazlık
otellere.» (18)

Şair tedirgindir biraz. Büyük şehrin gittikçe yabancılaşan havası sıkar onu. Bitmeyen bir kış vardır büyük şehirlerde. Şair milletimizden esirgenen saygının yabancılara, turistlere fazlasıyla gösterilmesine üzülür. Milletin en acil ihtiyaçları tatmin edilmezken, onların en lüks ihtiyaçları karşılanır. Milletin dünya sanat tarihinin şaheserleri halinde duran eserleri yok oluşa terkedilir, toprağın altında turiste ayarlı eserler çıkarılır. Turiste gösterilen bu sevgi yanında milletimize kayıtsız kalış üzer şairi. Bu üzüntüsünü çok kuvvetli bir yergi havası içinde şöyle belirtir:

«Ara sıra turist olasım gelir doğduğum yerde» (19)

Toplumumuzda emeği karşılanmayan alın terine de dikkati çeker şair. Milletimizi insafsızca sömüren, milletimizin alın teri üzerine kâşâneler inşa eden bu insanları kelimelerle ezer sanki:

«Her köşe, köşebaşları deniz dibi gibi
dişli köpeklere yurt,
Köpekler bu dişlere sahip değil, bu dişler
o köpeklere sahip yani.
Diş geriye geriye doğru uzamış, incelmiş
Yumuşamış, tüylenmiş bir köpek olmuş
sanki.» (20)

Sezai Karakoç, son devir Türk Edebiyatında millîlik çizgisini muhafaza edebilmiş ender ve güçlü şairlerden biridir.

---

(14) Sezai Karakoç, **Gül Muştusu**. Diriliş Yy., İstanbul 1969, s. 51.
(15) **A.g.e.**, s. 21.
(16) Sezai Karakoç, **Tabanın Kitabı**. Diriliş Yy., İstanbul 1968, s. 23.
(17), (18) A.g.e., s. 33.
(19) Sezai Karakoç, **Sesler**. Diriliş Yy., İstanbul 1968, s. 36.
(20) A.g.e., sl. 27

Hanım Elleri

A. EDİBALİ

Vapur çığlıkları,
Benim yürek atışlarım.
Onlar varsa ben varım.

İskeleden sahile ulaşmak zor, Üsküdar'da.
Gündüzde gece karanlığı,
Mağara kapanmışlığı,
Deniz yutmuş,
Gök yutmuş, kızıl, kara kayalar arasında.
Tütün kokuları, tütün kokuları...
Geniz dalayan, insan çarpan,
İçtiğiniz sevinerek, iğrenerek, umutlanarak, avunarak,
Yemek sonrasının sindirim kolaylığı,
Kavalye dam yakınlığı,
Çaresiz ihtiyarın çubuğunda,
Genç kızın kokulu saçlarında
Rujlu,
Rujsuz,
Çatlak
Ve resim gibi güzel dudaklarda
Sigara dumanları...

Bu dumanlar burada dokunur.
Geçit vermez geçitte.
Gök yutan, deniz yutan kayalıklarda,
Kara, kapkara ve kızıl kayalıklarda...

Kapıları var kayaların demir,
Dokunur dumanlar zindan kayalar arasında.
Şemsi Paşa ile iskele arası,
Geçit vermez geçit sigara dumanlarından.

Yüzlerce hanım eli dokur sigaralarınızı.
Kadın elleri,
Nasırlı, yumşak, beyaz, pembe eller.
Hanımların elleri...
Hanım elleri...
Yüzlerce hanım eli...

O beş düdüğü...
O unutulmaz karanlık ses.
Gemi çığlıklarını yakan ses,
Yankılanır insanlığımda, insanlığımızda.
Geçmek zordur iskele-Şemsi Paşa arasını.
Geçilmez çünkü.
Bu, hanım elinin yolunuşu,
Bu, hanım ellerinin soyuluşu.
Her gün,
Acılı, umutlu, sevinçli her gün,
Ama her gün,
Kara eller,
Kızıl eller soyar hanım ellerini.
Katran gündüzlerde,
Fokurdayan kızıllıklarda,
Soyulur hanım elleri...
Onların elleri,
Onlardan bize uzanan, bizi değersiz kılan eller,
Gezinir bedenlerde, dolaşır vücutlarda hoyrat mı hoyrat,
Bir çığnem tütün, bir yudum çay aramak için.
Erkek elleri,
Erkeğe hakaret elleri,
Onların elleri dolaşır bedenlerde.

Zindandadır hanım elleri.
Kızıl bir zindanda.
Mefisto'nun zindanı orası.
Yavuklu kırgınlığı,
Ateşli çocuk çığlığı.
Kardeş hasreti,

Baba yokluğu,
Ana acısı ve ezilmişliği,
Genç kız hayali
Orada...

Mefisto'ya av yapmışız.
Mefisto'ya sunmuşuz hanım elleri.
O eller,
O eller,
Bizi değiştiren eller.
İnsanlığımızı hayvanlığımızla,
Bankada, borsada, fabrikada, okulda değiştiren eller.
Dünyamızı,
Buzdolabı soğukluğuna,
Çamaşır hışırtısına,
Televizyon görüntüsüne,
Kalorifer konforuna noktalayan eller...
Umutlarımızı piyangoya bağlayan eller.
Sevgilerimizi üreme organına zincirleyen eller.
Dualarımızı yitiren, avuntu veren eller.
Umutlarımızı bitiren, hayal sunan eller.
Tarihimizi karanlığa boğan eller.
Ülkümüzü, başka ülkülerle değişen eller.
Büyüklüğümüzü çamurlayan eller.
Akı karaya,
Yeşili kızıla satan eller.
Çalan ama vermeyen eller.
Alçaltan ve alçalan eller.
Sömürücü eller.
Yabancı eller.
Bağlanan eller
Ve hanım elleri...
Yiten insanlığımız,
Gezinen gölgemiz,
Kudurmuştur Mefisto iksiriyle,

Cehennem cennetinde hayvanlığımız.
Boğmuştur bizi
Mefisto,
İksiriyle.
Mefisto zindanında.
Mefisto yönetiminde.

Mefisto'nun elleri
Sadece bedende gezinmedi, Goya gibi
Vinci gibi.
Ne Mefisto'ca geziniştir bu,
Bedenlerde,
Yürek atışlarında,
Doğmamış çocuklar geleceğinde,
Düşünür beyninde,
Aşık kalbinde,
Alın terinde,
Patron kasasında,
Beyaz üzerine siyah yazılarda,
Beyaz perdede,
Aktör mimiğinde,
Politikacı yüzünde,
Taşkın aşk şarkılarında,
Samimiyetsiz ibadetlerde,
Gösteri adaklarında,
Çağların en Mefisto'ca olanında
O'nun elleri...

Hanım ellerini gördüm ben.
Solduktan sonra gördüm.
Hanım elleri,
Görünmez göz yaşından bir selde,
Sessiz,
Çamurlanmış sokakta yürüyordu.
Arlı hanım elleri,
Çalışan kadın elleri,
Solan hanım elleri,
Örselenen,
Örselendiğini duyurmak istemez haya yüzleri...
Nil'de yüzen bir tabut,
Hayır, Nil'e atılmış bir Musa beşiği gibi hanım elleri.
Yürüyor karanlık kayalar arasında
Yürüyor irinleşmiş sokakta.
Türkiyemin göz yaşı mı desem,
Mutlu geleceğin belirtisi mi desem...
Bu kutsal yürüyüşte şimdi,
Yüzlerce hanım,
Eski bir mabedin avlusunda yürüyorlar sessiz...

MİLLÎ SAN'AT MI?

BEYNELMİLELCİ SAN'AT MI?

M. Akif DAĞBEYİ

Vapurdayız. Karşımızda üç yabancı oturuyor. Avrupalı olmaları muhtemel. Hararetli bir konuşma var aralarında. Davranışlarından dostluklarının sıkı fıkı olduğunu anlıyoruz. Bu sırada içeri giren çaycıdan üç çay aldılar. Çaylarını, cam bardaktan su somururcasına içiyorlar. Seyrediyor ve hayret etmiyoruz. Çaycı boş bardakları ve paraları toplamaya başladı. Birisi ayrı verdi. Diğer iki çayın parasını da biri ödedi. Şaşırdık. Çoğunlukla şarkta görülen ve halk dilinde 'ısmarlama' şeklinde ifade edilen bu geleneğe Avrupalı ahmaklık diyormuş. Fakat şaşkınlığımız uzun sürmedi. Çünkü parası ödenen adam cebinden çıkardığı elli kuruşu arkadaşına uzatıyor ve o da ne yüzüyle ne diliyle en ufak bir itiraz hali göstermeden elli kuruşu alıyor ve cebine koyuyordu. Onlar dostane sohbetlerine devam ederlerken, biz Anadolunun bir kasabasında, girdiği her kahvehane ve lokantada, bulunduğu müddet içinde, yiyen - içen bütün müşterilerin masraflarının tamamını ödeyen adamı düşündük. Bu adam şimdi rahmetlik olmuştur. Ama onun gibileri sayısız. Kısa bir zaman fasılası içinde zihnimizde geçit yapan bu çok manidar iki zıt vakıa bizi alabildiğince şiddetli bir mukayeseye, tercihe ve nihayet hesaplaşmaya zorluyordu.

Bir başka olay.

Birgün Çınaraltındayız. Burada kadın ticareti yapılıyor. Tarihi eser kaçakçılığı yapılıyor. Daha başka bir sürü yolsuzluğun pazarlama ve komisyon yeri olmuş burası. Çalışma muhitimiz olduğundan bunları yakından görüyoruz. Bu bakımdan bura sakinleri ile tanışıklığımız yavaş yavaş artıyor. Böyle bir yerde garsonluk yapan şahıs hakkında ön hükmümüz kesindi tabii. Nihayet onlardan birisidir diyorduk. Belki de uzun favorisi, aşırı büyütülmüş bıyığı bu ihtimali bize daha da yakın gösteriyordu. Şayet bir toplumun kararmış bahtı sonucu bu adam tahminlerimiz yönünde biri olsa dahi yanılmışız. Hem de çok. Sabah olduğundan kahve tenhaydı. Söz nereden ve nasıl açıldıysa bilmiyoruz. Birden garson .....'in heyecanlı ve biraz da sinirli sesi duyuldu:

— Arkadaş ben onu bunu bilmem. Bu memleketi düzeltmek için hakiki Osmanlı evlâdı olmak lazım. Başka şey bilmem ben.

Hayretten donakaldık ve sustuk. Bize burada konuşmak düşmezdi. Bu azamet karşısında saygı duyduk.

Kim öğretmişti bu adama bunları? Hangi şey öğretmişti? Yıllar süren kütüphane çalışmaları mı? Belki okuma yazması da yoktu. Ama bildiği bir şeyler vardı bu adamın, çok büyük. Bir milletin toplu sezişi, ortak şuurunun belirlediği yüce tutkusu ve üstün ideali şu adamın dilinde bir-iki kelime ile anlatılabiliyordu.

Hemen yanımızda Bayezid Camii'nin maddede şekillenmiş mânâsının sonsuzluğa yükselen ahengini bütün şiiriyle içimizde duyuyoruz. Arkamızda üniversite. Onun yanında Belediye Kütüphanesi ve yan tarafımızda Sahaflar. Hep kubbeler ve kubbeler. Bazılarına taş yığını gibi gelen bu eserlerin dilinden halk anlıyor. Terbiyesini, düşüncesini, duygusunu bunlardan alıyor. Yöneticisine nisbet, kitaplar arasında cahil kalmış aydınına inat tarihine, kültürüne sahip çıkıyor. Ve biz kubbelerle halkın kaynaşmasını, anasının bağrına sığınmış bir öksüz yavru görünümü hayal ettiren duygularla seyrediyoruz.

Bunları şunun için anlattık. Yeryüzünde farklı ideallere, kültürlere sahip ayrı ayrı toplumlar vardır. Sanatkâr da bu toplumlardan herhangi birinin ferdi olduğuna göre sanat bir topluma mı hastır? Daha açıkçası sanat milli midir? Yoksa beynelmilel mi? Tartışma çok eski. Ama biz konuyu bir tartışmanın sınırları içinde ele almayacağız. Bu soruların cevabını yine bizzat sanatta aramaya çalışacağız. Selimiye ile Sen Piyer Kilisesi arasındaki fark, Karahisarî'nin çizgisiyle, Leonardo'nun çizgisi arasında tezat derecesindeki ayrılık, Itrî ile Bach'ın seslerinin uzlaşmaz dünyaları, aslında en açık biçimde bu soruları cevaplamaya yeter. Ama biz yine de konunun ayrıntılarına inmede faydalar görüyoruz.

Farklı toplumların fertlerinin oturuşlarına ve gülüşlerine varana kadar sayısız ayrılıkların belirlediği gerçeğe biz kültür vakıası diyoruz. Toplumun bütün hayatını sınırlayan, istikametlendiren ve şartlandıran kültür, sanatı da -belki sanatçı farkında bile olmaz- belli üslûp ve karakter kalıplarına oturtur. Sanatçı şuurunda yer etmiş düşünceyi sanatına geçirir. Milli bir sanatı hazırlayacak yeterli şart ise, sanatçının mensup olduğu toplumun kültürünün dış ve iç baskılarla sakatlanmış olmamasıdır. Baskılar toplum kültürlerinin sakatlanmasına, duraklamasına, donmasına ve en sonunda yok olmasına sebep olabilir. Ve bu değişim olayları şiddettinden hiç bir şey kaybetmeden sanata yansır. Böyle dönemlerde ise dejenere, köle ve güdümlü sanatlar oluşur. Milli kültürün hayat verici kaynaklarından mahrum bulunan toplum gibi sanatkâr da hastadır. Normal olarak sanatı da hastalıklı olmaktadır. Hastalıklı sanatın sahibi sanatkâr böyle bir durumda beynelmilel sanat yapma gibi bir başka hastalığa tutulur. Didinir durur. Ancak beynelmilel hareket noktasından başlayan bütün çabalarının bir başka kültürün hamallığı sonucuna vardığını ne yazık ki çoğu zaman bilmez. Bazan da zavallı bir özenti içinde bocalamaktadır. Aslında her özenti bir bocalamadır.

Meşhur Fransız klasiklerinden Racine'in Bajazet (Bayazıt) adında bir trajedisi vardır. Dördüncü Murat'ın, kardeşi Bayezid'i öldürüşünü anlatır. Racine hiç bir zaman bir Türk gibi düşünemediğinden ve düşünmesi de muhal olduğundan Bajazet O'nun en değersiz eserleri arasında yer almıştır. Buna benzer bir örnek daha Goethe'nin divan denemesidir. Bu divân Faust'un yanında bir hiçhükmündedir.

Şu sonuca varıyoruz ki bir sanatçı ancak kendi kültürüyle büyüklük kazanır, ideal ve kalıcı eser yapabilir. Camus, adı etrafında çok fırtınalar koparılmış bir sanatçıdır. Bu fırtınalar bugün de sürüyor. Şüphesiz Albert Camus adının bir isyan ve inkârın simgesi olduğu aşikâr. Ancak bu isyan ve inkâr Batı kültürüne tamamen sırt çeviriş değildir. İşte O'nun sanat görüşünü açıklayan kitabından cümleler:

Hasret

Faruk Nafiz GÜRAKAR

Ben;
Ömrümce hasret kaldım,
Ezân seslerine
Duyduğum zûlüm şarkılarıydı hep
Görmedim bir gülen yüz
Sığınmak istedim
Bayrağımın gölgesine,
Aradım... aradım...
Bulamadım.
Gözlerim takılmadı ona hiç
Bir yabancı kent'te yapayalnız,
Ağladım... ağladım...
Ve bir berrak yaz akşamı
Çile yüklü umut'larımla,
Yarınlara bel bağladım.

«Yeryüzünde yalnızlığa hakkı olmayan tek kimse varsa o da sanatçıdır. Sanat bir kendi kendine konuşma olamaz. Biz birlikte gördüklerimiz, birlikte ıstırap çektiklerimizle birbirimize benzeriz.» (1)

«Mirassız kültür olmaz ve biz de Batı kültürünü inkâr edemeyiz, etmemeliyiz.» (2)

Probemin üzerine cesaretle yürümenin zamanı geçiyor artık. Sormak gerek. Sanatta beynelmilel olabiliş, sanat eserinin dünya toplumlarının ortak değerlerini -var mıdır acaba- öz kabul edişinde mi, yahut dünyanın çoğu insanları tarafından beğenilmesinde mi? Sanat bu iki özellikten hangisi ile beynelmilel karakter kazanıyor?

Dünyada farklı kültürler oldukça farklı toplumlar olacaktır. Farklı toplumların insanları da elbette ki bu ayrılıkları üzerlerinde taşıyacakardır, yemek yemeden su içmeye kadar. Yeryüzündeki insanların ortak problemleri bulunabilir. Ancak ortak kültürleri yoktur. Kültür yalnız dine bağlı bir kavram olmadığından, aynı dine mensup toplumlar arasında bile tam bir beraberlikten söz edilemez. Gerçi aradaki farklar köklü birer tezat değildir. Ama farklılıkların olduğu ilk bakışta görülecek şekilde açıktır. Osmanlı ve Endülüs medeniyet ürünleri arasındaki farklılık gibi.

Beynelmilel bir kültür olamayacağına göre, beynelmilel sanat diye de bir şey olamaz. Zira sanat bir kültür fenomenidir.

Bir sanat eserinin bütün insanlarca sevilebilmesi ise hayallerin en olmazıdır. Gel gör ki bu böyle olmasına rağmen sürüyle eser bütün dünyanın sevgisini kazanmış gibi gösterilir durur. Bunun sebebi şudur.

Batı henüz içine kapalı bir dönemde iken eski Yunan klasiklerini, ilk Yunan şairleri ve trajedi yazarlarını dünya tanımıyordu. Batı dünyaya açıldıkça ve hakim oldukça beraberinde kültür değerlerini de götürdü. Batı'nın siyasi ve askeri hakimiyeti ile kültürel hakimiyeti de diğer toplumları bir değişimin içine itiyordu. Öyle bir zaman geldi ki dünyanın hemen bütün toplumları cebri kültür değişmeleri ile

(1), (2) Albert Camus (Yıldırım Keskin), **Sanatçı ve Çağı**. Bilgi Yy. Ankara, 1965, s. 34 - 50.

karşı karşıya geldiler. Bu zorlamanın karşı toplumlarda doğurduğu olayı ifade edecek kavram en basitinden aşağılık psikozudur. Bundan sonradır ki dünya Homeros'u, Dante'yi, Molier'i tanımak mecburiyetinde kaldı. Tahsil çağındaki sayısız genç bu isimleri birer birer ezberliyecekti artık.

Şimdi kim diyebilir ki Hind şairi Tagore bizde tanınmıyor bilinmiyor diye Virgilius'dan daha küçüktür. Hafız'ı tanımıyoruz, Sadi ile ilgimiz yok, İkbal'i duymadı isek bu sanatçıların, bu kendi kültürlerinin devleri olmuş adamların Hugo'dan, Balzac'dan, Paul Valéry'den daha az sanatçı olduklarını savunabilir miyiz? İnsaf edilsin!

Shakspeare adının Türkiye'de Ali Şir Nevai'den veya Balasagunlu Yusuf'tan daha çok tanınmış olması neslimizin dramıdır. Bu bir yana, bir kültürün zihinlerimizdeki kâbusunun ve korkunç baskısının örneğidir. İşte budur beynelmilelilik.

Demek ki, beynelmilel diye bilinen her kültür ve sanat eseri, mutlaka cebri değişim zorlamalarının gizlenmesinde ve meşru gösterilmesinde bir aldatma aracından başka bir şey değildir.

Durum bütün vehameti ve dehşetiyle çırılçıplak önümüzdedir. «Beynelmilel» «insancıl» narkozları ile hangi ihanet belgelerinin altına imza atılmadı bugüne kadar. Evet sanat eseri değil, düpedüz ihanet belgesi... Öyleki onlar bile güldüler bu kraldan çok kralcılığımıza. Ama biz her defasında bir tirajlik sonda ayılmaya devam ettik.

Sonuç olarak bir sanat eserinin, fışkırdığı toplum dışındaki bütün insanlarca sevilmesine imkân yoktur diyoruz. Şayet tersi gösteriliyorsa mutlaka bir zorlama ve baskı var demektir. Ancak bu noktada sevgi ve hayranlık kavramlarını ayırmamız gerekecek... Çünkü kendi sanat eserlerimiz ve sanatkârlarımız dışında kalanların tümünü inkâr edecek bir basitlik içinde değiliz.

Ustaca meydana getirilen eserlere hayranlık duyulabilir. Ancak bu hayranlığın derunî sevgi ile ilgisi yoktur. Bir Wagner'e hayran olmak normal. Ama nasıl hayranlık bu? Wagner'i Alman kültürünü ezgi ezgi melodileştirdiği için takdir edebiliriz. Herhalde bir Alman'ın Hamamizade için farklı biçimde düşüneceğini söyleyemeyiz. Bizim, Sedefkâr Mehmet Ağa'ya ve eserine duyduğumuz sevgi ile bir Fransız'ın duyduğu ilgi çok farklı olsa gerek.

O halde hükmümüzü verebiliriz. Bir sanat eserinin beynelmilel olarak tanınması, ne onun gerçekten bütün insanlığı içine alan değerler ihtiva ediginden, ne de insanlığın tümünün estetik zevkini okşama yeteneğinde oluşundan ileri gelmiyor. Düpedüz bir propagandadır bu. Hakim kültürün propaganda balonu.

Bu bilgilerden sonra, Türkiye sanatının bir asrı aşan geçmişini içine alan döneme şöyle bir baktığımızda, daha çok edebiyat alanında kalan mevzii bir millî çabalamanın varlığına şahit oluruz. Bugün adlarını hürmetle andığımız M. Âkif, Y. Kemal, A. H. Tanpınar, Peyami Safa ve Ömer Seyfettin bu çabalamanın belli başlı simalarıdır. Bu sanatkârlarımız ve düşünürlerimiz çilelerin en acılısına kendilerini eriterek katlanmış, tek başlarına da olsa milliliğin savaşını verme yolunda en küçük bir sapma göstermemiş kimselerdi. Ayrıca da Batı'yı ve Doğuyu en azından bir Batılı ve Doğulu derecesinde bilecek kadar inceledikten sonra millilikte karar kılmışlardı.

Y. Kemal, «Edebiyatımız yıllardır Avrupa mektebindedir. Artık memlekete dönmelidir» diyordu. O'nun yetiştirdiği A. H. Tanpınar ise bir yandan bizzat kendi şiir ve romanlarıyla, Edebiyat Fakültesindeki dersleri vesilesiyle, öte yandan makaleleriyle millî bir edebiyatın hem teorisi hem de pratiğini yapma gayreti içindeydi. Aşağıdaki sözler, O'nun «Millî Bir Edebiyata Doğru» adlı makalesinden alınmıştır.

«Avrupa'da girdiğimiz çıraklık devresinde ilerledikçe orada bize örnek olan eserleri tek başına görmemeğe başladık. Bu eserlerin bütün bir medeniyet ve kültür an'anesiyle bir hayata bir maziye bağlı olduğunu, zevkin ve mükemmeliyyenin mücerret tebessümleri halinde tattığımız bu güzelliklerin, tıpkı dalında sarkan veya ince sapında gülen bir meyve veya çiçek gibi

bir ağaca, bir uzviyete, onun da gözün görmediği hazinelerden beslenen bir köke bağlı olduğunu anladık. Ve ona bakarak sade güzelliğine imrenerek ve onu taklit ederek yaptığımız eserin bu derinleşmiş ve bir tarihin içine dal budak salmış kökten mahrum olduğunu gördük. **O zaman zevahirin peşinden koştuğumuzu, doğru ve güzellik gibi idealerin bir milletin ancak hayat ve mazisinde mevcut olabileceğini farkettik.»** (3)

«Hastalığı bu suretle teşhis ettikten sonra milli bir edebiyata nasıl gidebiliriz sualine vereceğim cevap kendiliğinden çıkar zannederim;

— Kendimize dönmek şartıyla.

Evvelâ neyiz ve nelerimiz var. **Bunu bilmenin ihtirasını duyalım.** O zaman hatta mevcudiyetinden bile haberdar olmadığımız hazinelerin üzerinde oturduğumuzu göreceğiz. O zaman birdenbire bugünün yoksulluğu içinde kahramanları, hatıraları, efsaneleri, büyük mimarî âbidelerini nesillerin sükun ve ruhaniyet ihtiyaçlarını tatmin etmiş aydınlık peyzajları bütün bir âlem, şiiriyle, musikisiyle, küçük, büyük diğer sanatlarıyla olgun ve tam bir zevkin, **hakim bir dünya görüşünün** tamamıyla bize mahsus bir zaman tasarrufunun hüküm sürdüğü yekpare bir alem meydana çıkacaktır. Garp milletlerini bilhassa temyiz eden vasıf kendi kendilerini bilme keyfiyetleri sanat ve edebiyatlarında bir devam aramaları, milli kaynaklarına her an yeni baştan yaklaşmaları keyfiyetidir.» (4)

«Bir millet herşeyden evvel kendi kendini ciddiye almak mecburiyetindedir. Kendi kendimizden bahsetmeğe alışalım. Büyük meselelerimizi bulalım. Anadolu bin başlı muamma gibi gözümüzün önünde duruyor. Bunu çözmeye çalışmak lâzımdır. Bugünkü edebiyat karşısında bütün vatan ve bütün tarih bakir olarak duruyor.» (5)

Peyami Safa da aynı noktaya gelmişti. O Tanpınar'dan daha geniş ve felsefi unsurları da hesaba katarak düşünen biri olduğundan farklı metodlar kullanıyordu. Ancak vardığı sonuçlar pek değişik şeyler değildi:

«Amasya elmasının, Yafa portakalının, Brezilya kahvesinin bile yetişmek için tabiattan istedikleri toprak ve iklim hususiyetleri içinde birer vatanı olduğu halde, lisan gibi, tarih ve an'ane gibi yüzdeyüz milli şartların mihrakı ortasından fırlayan sanatkâr, muhitine hiç bir tesir borçlu olmayan, köksüz ve topraksız bir semavi tayf, sanat da yerini, yurdunu, ikametgâh tezkeresini kaybetmiş, huduttan hududa sürülen bir serseri heyecan mıdır? Beynelmilel olduğu söylenen Hamlet, bir Siyamlıya mülelifi ile bir İngiliz kadar öğünme hakkını vermiyor. Shakespeare en aşağı Taymis nefri kadar İngilizdir de ondan. **Sanata gelince o yafa portakalından veya Brezilya kahvesinden daha millidir. Çünkü üstünde yalnız toprağın, güneşin, iklimin değil bütün bir milli tarihin ve milli an'anenin tohumu, ışığı, rahmeti var.»** (6)

Bu ustalarımız milli sanatımızın sinyallerini vererek aramızdan ayrıldılar. Şimdi tek savaşçılar dönemi geride kaldı. Artık bu sinyallerin sakat sanat anlayışlarını yıkan güçlü bir milli sanat parıldayışıyla tamamlanması gerek.

Sanat bir kültür fenomenidir. Her kültür milli olduğuna göre sanat da milli olacaktır. Bu gerçek, mantıkın ve ilmin sonucudur. Aksi bütün anlayışların peşlerinde art niyetler gizlediklerinden tereddütsüz şüphelenebiliriz.

Büyük kültür sistemimizi diriltme hamlelerinin en sağlam ve güçlü adımlarının atıldığı şu günlerde «Milli sanatçılar Kadrosu»na düşen görev büyüktür. Sözlerimizi Bilge Kağan düğümlesin:

«Öyle kazanılmış, düzene sokulmuş ilimiz, töremiz vardı. Ey Türk Oğuz beyleri, kavmi işitin: Yukarıda gök basmasa, aşağıda yer delinmese, Türk milleti üzeri Töreni kim bozar? Ey Türk Kavmi kendine dön!»

---

(3), (4), (5) Ahmet Hamdi Tanpınar, **Edebiyat Üzerine Makaleler.** Devlet Kitapları, İstanbul, 1969, s. 81-82-85.

(6) Peyami Safa **Sanat - Edebiyat - Tenkit.** Ötüken Yy., İstanbul, 1970, s. 193

M. Ali TAŞÇI

SOKAK VE KÜLTÜR

— Gazte gazteeeee!... Yarıımmnn kl! Bi dakka eletiyorum abi. Var mı gazte istiyeeeeeenn!..

Hızla ayağa fırladım. Sesi sokağı çınlatan küçükten, bir tane gazete almak istiyordum. Balkondan sarktım. Evet oydu. Önce tebessüm ettim, sonra sandalyeye otururak güldüm. Artık ben de, onun gibi pencereleri, balkonları seyretmeye başladım. Yanlardan, karşıdan, pencerelerden sarkanlar, balkonmalar uzananlar, gülmeler, küfürler.

İsmini bilmiyorum, ama kendisini iyi tanırım. Cin gibi, afacan, yaramaz fakat tatlı, şipşirin bir oğlan. Sekiz-dokuz yaşlarında var yok. Sırtında spor gömlek, bacağında kilotumsu pantolon, ayağında keten ayakkabı, tufan gibi bir küçük. Daha önce caddede, iki-üç defa yalandan gazete satışına rastlamıştım. Her pencerenin açılışı her balkona çıkan onu bir başka mest ediyor. Sekiz köşe mi, on altı köşe mi oluyor zevkinden bilmiyorum? Geçen gün ben de aldanmıştım sesine. Epeyce kızmıştım da. Ama şimdi gülüyorum. Kızarsam, onun oyununa geleceğim. O, kızmasını istiyor farkesin. Gülüyorum ve hiç bilmiyormuş gibi bağırıyorum:

— Küçük, bu tarafa da az gelir misin? Bak sepetle sarkıtıyorum parayı.

Elinde gazete falan olmadığını göre göre sepeti sarkıtıyorum. İçerisinde bir lira. Benim sesimi de duyan komşulardan bazıları inanıyorlar. Onlar da gazete almak için caddeye bakıyorlar. Küçük şaşırıyor. Sepete eğiliyor, içinde gerçekten para. «Haydi ver bir gazete Küçük Bey!» diyorum. Gözlerini kırpıştırarak yukarı doğru bakıyor. Belki içinden «Deli mi nel» diyordur. Fakat ben gayet ciddiyim. Çocuk memnun değil, kararsız küfür azar bekliyor ki zevk duysun, hatta natık yaparak kaçsın. Fakat, tebessümle bir gazete verir misin diyorum.

— Ne gazetesi abi?

— Farketmez canım! Sen hangisini istersen onu ver.

— Bende gazete yok kl.

— Sen gazete satmıyor musun?

— Hayır abi!

— Pekâlâ özür dilerim canım. Bir yanlışlık oldu.

Daha bir şaşkın küçük. Sepeti çekeceğim sıra yapışıyor.

— Bir dakika abi. Hangi gazeteyi istersiniz?

— Farketmez, senin verdiğini ben de seve seve okurum.

— Bir dakika bekle abi, geliyorum.

— Hay hay!

Koşa koşa köşeyi dönüyor. Biraz sonra bayiden getirdiği gazeteyi sepete koyuyor.

— Allahaısmarladık abi!

— Yooo!.. Hemen öyle kaçmak yok Küçük Bey. Rica ederim az bekle.

Sepeti çekiyorum. İçine bir teklik daha koyup sarkıtıyorum.

— Hiç seslenme, bu da benden harçlık olsun şeker kardeşim.

Almıyor. Yukarıdan, yüz ve mimik hareketleriyle yalvarıyorum, zorluyorum. Alıyor. Koşa koşa köşeden kayboluyor.

Daha sonra ahbap olduk küçükle. İsmi Ali'ydi. Ben Cin Ali dedim içimden. Bu olaydan sonra Cin Ali, bir daha yalandan gazete satmadı.

Sahi siz bizim sokağı bilmiyorsunuz değil mi? Benim evim yok. Yurtta kalıyorum. Bu dördüncü sene. Yurt, tam dört yol ağzında. İşlek bir yerde. Benim odam köşeye bitişik olanın yanındaki. Balkonundan her zaman, bilhassa sabahları, akşamları, ana sokağı, daha doğrusu caddeyi seyrederim. Bilir misiniz, bu bir noktada kesişen dört ana sokağın, her iki tarafı, sıralama apartman-

dır. Her birisi de en az altı kattır. Şehrin merkezindeyiz çünkü. Bizim sokağın devamına her salı, pazar kurulur. Tam pazara girişte genç bir delikanlı, limon satar. Her salı ama her salı sıtma görmemiş sesiyle bağırır:

— Evet abileeeerr! Türkân Şoray da burdan aldı. Türkân Şoray da burdan aldı abileeeerr!...

Bizim sokağın karşı sırasının köşesinde, bir sebzeci vardır. Temiz, ihtiyar, aksakallı. Boynu kıvrış kıvrıştır, elleri titrer. Her sabah, sebze tablalarının önüne, yoğurt çömleklerini yığar Gündelikcidir orda. Birkaç sefer bizim yurda hademe olarak girmek istedi. Yurt müdürü, iş yapamazsın diye almadı. «Devlet kapısı başka olur. Burada iki gün hasta olsan bakanın olmaz, aç kalırsın.» diye iki yıldır maaşlı bir işe girmek için uğraşıyor. En zoruna giden de maydanoz ve tere otlarını ayıklayıp bağ yapmak, elleri titriyor çünkü.

Sebzecinin yanında kuru yemişçi var. Buraya bir çocuklar, bir de hali vakti yerinde olanlar gelir. Akşamları, kavrulmuş sıcak leblebi kokusunu rüzgâr, pencerelerinden yurdun odalarına doldurur.

Kuru yemişçinin yanındaki demirciden devamlı kaynak ışığı gözlerinize vurur. Demircinin yaptığı işleri, yerlerine taşıyan bir at arabacısı vardı, ilk geldiğim yıllarda. Daha sonra bu adam, bir moto-guzzi aldı. Sandığının arkasına da yağlı boya ile: «Yol verin BMC geliyor.» diye yazdırmıştı. Geçen ay bir BMC aldı. Aklımca keşke diyorum, sandığına: «Yol verin Belediye Reisi geliyor.» diye yazsaydı. Çünkü, çok tutumlu ve temiz birisi.

Görmüş müsünüz bilmiyorum? Yurt talebelerinin sabah kahvaltılarını yaptıkları börekci, yurdun tam karşısında ve demirciye bitişiktir. Hani üstündeki film afiş panosunun bir hafta indirilip, ertesi hafta tekrar çakıldığı. Adamcağızın çekmediği kalmadı canım. Bu afiş panosundan ne kadar zarara girdi, bir bilseniz. Afişler öyle bir sinemanın ki, bir hafta kovboy filmleri, öbür hafta yerli, vurdulu, kırdılı, yandım anam Kel Fecri, yok beni şuramdan ısır tipli, şebekeli, hapishaneli filmleri oynatıyor. Ondan sonra al sana mahalle çocuklarının, sokağın başından öbür ucuna oynadığı kovboy maçaları. Yeni gelen filmin, ertesi gün de tatbikatını gör. Filmi seyretmeye yok. Hem de daha âlâsını ve canlısını oynuyorlar. Tabi bilmem kaçıncı defa vitrinları ufandı börekcinin. Geçen gün, öldürücü mü, güldürücü mü, karateci falan gibi filim gelmişti. Ertesi günü, köşedeki şoförlerinin bile, mahalle çocuklarının başında, birbirlerine, «Kiâil..» diye nârâ atarak saldırdıklarını gördüm. Zaten kaç şoförlerden birisi, meşin gocuğunun bir lunu bomboş sarkıtarak geziyor. Bizim hallenin Kolsuz Kahraman'ı da oymus. fası dazlak olduğu için önceki ismi Kel mil'di. Yeni ismi Kolsuz Kahraman Kel mil olmuş.

Börekçi, panoyu kaldırmak için ne uğraştıysa bir türlü beceremedi. Belediye sinemacı bol bol para yedirirmiş. «Ah de rüşvet verebilsem. Gönlüm varmıyor, danım çekmiyor bir türlü gardaş.» börekçi. Kastamonu tarafından, temiz ve

Buranın devamlı müşterilerinden kısmı, üç tekerlekli, at arabalı seyyar tıcılar. Bir gün erkenden, hususen gözledim. Sabah namazından önce, ortalık ğarırken, kuşların uyandığı vakit, bizim sokağın aşağılarından, birer ikişer geliyolar. Börekciden bir bardak süt, iki veya yüzelli gram börek yiyip gidiyorlaGün boyu, adım adım şehrin sokaklarını laşan bu insanlar, gözleri vitrinlerde, hamdülillâh, çok şükür!» diye diye, arkadaşlarının at arabasına binmiş, nı arkadan iple bağlamış; bazıları yalnız şına veya birisi diğeriyle, arabasının vurduğu arabasını beraberce itip götürüyolar. Arabaların kenarlarından kurumuş, renkli benizleri gibi pürenler, eğreti sarkıp, yerlerde sürünüp gidiyorlar. Kimisinin ayağında tokyo, kimisinin ayağında kası basık, eski, çoğunun yanı patlak akabı ve kimisinin de kara lâstik. Gençlerin şapkaları yardan ayrıldımvârî yana eğilmiş. Geçkinlerinki tesadüflere bağlı, bazen larının sağında, solunda; bazen arkasındönünde.

Bilir misiniz? Bunların bir grubu,

miyetle Malatya'nın ya Hekimhan'ından ya da Arapkir'indendir. Diğer grubu ise kendi tabirleri ile El-Azizlidir. İsmi ne zaman değiştirildi bilmiyorum. Ama şimdiye kadar rastladığım bütün Elazığlılar, El-Azizlidir. Bir kerecik Elazığ dediklerini duymadım.

Sizlere ciğerciden, hele Kedici Nine'mizden hiç bahsetmedim değil mi? Ciğerci, Börekçi'nin yanıbaşındaki yerdir. Ciğercinin önünde her zaman aynı iki köpek ve üç kedi bulunur. Diğerlerini kolay kolay bırakmazlar o civara. Lâkin mahallemizin en orijinal insanlarından birisi Kedici Nine'dir. Giyimi orta halli, kendisi zengin mi bilmiyorum. Yalnız her zaman peşinde ondan eksik kedi bulunmaz. Her birisinin tüyleri pırıl pırıl ve temiz, bakımlıdır. Sabah, öğle, akşam, belki günde beş altı defa Kedici Nine, ciğerciden ciğer almaya gelir. Kedileri bir grup olarak Ciğercilerinkinden ayrı, kapıda beklerler. Kedici Nine ciğer alıp çıkar. Artık kedileri yürütmezler onu. Önlüğünün altında sakladığı naylonundan her birine birer fasılak atar. Kediler ciğerleri yerken yürüyebilir ancak. Fakat yine koşuşurlar peşisıra. Geldim geleli böyledir Kedici Nine. Hiç kimseyle de konuşmaz. Küskün bir hali vardır etrafına. Tebessümü sadece kedilerinedir. Bir gün yurdun önünde dikilirken, arkasında kedileri yanımdan geçiyordu.

— Nine size bir şey sorabilir miyim?

«Sor evlâtı» dercesine sessiz, durgun yüzüme baktı.

— Neden senelerdir kedileri besliyorsunuz? Okuyamayan şu kadar talebe var. Onlara yardım etmeyi düşünmüyor musunuz? Veya başka fakir insanlara? Hayvanlardan önce insanlar gelmez mi? Dedim.

Çözülmediği halde beyaz yazmasını bağlar gibi yanağının yanından sıkıştırdı. Kambur belini doğrultmak istercesine ellerini arkasına kavuşturarak dikeldi. Beni baştan ayağı süzdü, süzdü:

— Bre oğul! Bu dünyada iyilik edecek bir tek insan kaldı mı ki? Bulunur mu böyle birisi? Vay yavrum vay! Sen daha küçüksün. Hele büyü, anlarsın herşeyi. Biz, umumuzu eledik, eleğimizi astık. İnsan oğlu çığ süt emmiştir, nankördür. Kırk gün sırtında taşırsın, bir dakka dinlenmek için indirirsin, senden kötüsü bulunmaz. Ana avrat küfreder. Onun için insana iyilik yaramaz oğul. Ya bu hayvanlar? Ya bu ağzı dili yok mübarekler? Hiç olmazsa nankörlük bilmezler. Artık devir değişti yavrum, devir değişti. İnsana iyilik devri geçti. Yapılacaksa hayvana yapılsın iyiliğin hası. Onlar bilmez ise bilir Mevlâsı.

Dudaklarında donmuş tebessüm, arkasında kediler, yine hergünkü gibi mihâniki yürüdü gitti.

Ya şu kahve! Burasının yıllardır, müdâvimleri ve gedikliler aynıdır. Bunları ancak üç şey ayırır kahvelerden. Bir, ağır hastalık; iki, başka bir yere göç; üç, terki dünya. Yoksa bunlar masalar gibi, aynalar, avizeler gibi sabittirler. Gelişleri belli, gidişleri belli, oynadıkları oyun belli, söyledikleri sözler, türküler, şarkılar, suskunlukları, meyilleri, meslekleri, zenginlikleri, alleleri bellidir. Her şeyleri bilinir bunların. Yeni alınan garsonla üç günde uyumu sağlarlar. Dördüncü günü arada yaş farkı gözetilmeksizin en mahrem kelimeler ve küfürler, ağzı açılmadık lâflar su içer gibi hatta daha ehemmiyetsiz söyleniverir. Meselâ, şu köşede oturan ve korkuluk gibi yürüdükçe yalpalayan Ben bahtın lodosundan, poyrazından yıldım. Onun için gam kasavet deryasın dümen kırdım, enginliklerine daldım. Yelkenler foraaaaa!» diyen bir denizci bozmasıdır. Yıllardır içmiştir. Artık parası kalmadığı için ahbaplığı ispirtoyla pişirmektedir. Güç belâ bulduğu bir kaç kuruşla kahveye çıkabilmektedir. Garsonlar lütfen çay verirler. Artık o, kapıdan girerken: «Ooooo! Nerelerdesin iki gözüm? Hasretimi Şöyle buyurmaz mısın? Oğlum Şinâsi Bey'e Yap bir okkalı, yandan çarklı olsun!..» denilen değildir. Gittikçe bir meczup hüviyetine bürünmektedir.

Kahveden girince karşı sol köşedeki grubun serdarı Nâmık Efendi'dir. Onların dördü de bir yerlerden emekli ama nerelerden çıkaramıyorum. Arasıra bir zahmet tekavüt maaşlarına ait bir şey varmı diye gazetelerin başlıklarına göz atarlar. Onlar için, yer yüzü geniş bir döşek, gök yüksek bir tavan, eşsiz bir kubbe ve büyük bir bina. Ne yapsın zavallılar, şu koskoca âlemde. Müteväzice bir kahve masası işgal ediver-

mek bize yeter. Devletten aylık, Allah'tan sağlık, şu kadar sene çalıştık, artık dinlenmeye de alıştık, ezildik büzüldük, iyi kötü bir masaya dizildik kabilinden esneye esneye ömür tüketirler.

Sobanın yanındaki tek sandalyeli masada, kaşları kurt politikacıvâri yukarı kalkmış, ağarmış posbıyıklı, sanki yıllar yılı kızılderililerde habercilik yapmış, ağzında çocuk emziği gibi marpucu tokurtadır da tokurtadır. Nargileyi o kadar sık çeker ki, dudakları tavşan dudakları gibi çimilder durur. Sobanın yanında borusuz, dumanı dışarı çıkan ikincisi de odur. Bir ucu avcı yeleğinin cebinde, öbür ucu düğmesinin iliğinde beş-altı-on salkımlı gümüş zincirl, sadece eski heybetli günlerinden bir nişâne ve kimbilir hangi sıkıntıda satılmış baba yadigârı Corci Pir-yol saatinin geriye kalan son bakiyesi. Eski Türk el sanatının zengin ve güzel göz nuru, el emeği. İyi biliyorum ki bu bergüzâr köstek, yelek cebinin astarına adi bir çengelli iğne ile tutturulmuştur.

İşte böyle hergün bu kahve, periyodik olarak, gediklileri ile hemdert, hem âhenk duvarlarının kirli renkli badanasında, zamanı sessizlikle resmede resmede açılır, kapanır...

Bundan üç sene önceydi. Bizim ana sokağın alt başına hippiler için turistik bir hotel açıldı. Kahveci de hippilerin akını üzerine onları esas müşterilerinden de ayırmak maksadıyla ayrı bir kapıyla üst katı da kahve yaptı. Bilardo gibi envayi çeşit oyun koydu. Kısa zamanda burası yerli ve yabancı hipilerle ve koç olacak toklunun koçun yanında yatması gibi avâre gençlerimizle doldu taştı. Lâkin Hotel, eroin, kaçak eşya, fuhuş gibi çeşitli sebeplerden kapatıldı. Sahipleri arasında anlaşmazlık çıktı. Bu yüzden Hotel, halen metruk olmasına rağmen bizim karşı kahvenin üst katı, aralarından sadece yabancı hippilerin ayrılmasından başka bir değişme olmadan devam ediyor. Artık taşkınlıkları ve azgınlıklarıyla dolaşan bir gürûhun gulgulell yuvası halinde. Pencerelerinden, zaman zaman saç yığını başların, caddeden geçen kadın ve kızları veya karşı apartmanlardan perdesi aralanan pencereleri, şehvet nazarları ile dikizledikleri görülür.

Beş on apartman aşağımızdaki ara sokağın köşesinde bir apartmanlık boş bir yer vardır. Herkes çöpünü oraya bırakır. Halbuki bitişik apartmanın siyaha boyanmış altı katlı büyük yan duvarına, boylu boyunca beyaz kireçle: «Buraya çöp dökmek yasaktır.», «Buraya çöp döken eşektir.», «Buraya iş-in .....» yazılmıştır. Bu yazılar halkı sanki teşvik etmiştir. Bu çöplük ve keneflik, hayvanlardan, insanlardan gariplerin dönüp dolaşacağı yerdir. Bunların haldaşı sivrisinek, yoldaşı karasinektir. Kış günlerinin ayaz sabahlarında, burada her gün bir iki garibin bir iki köpek veya kediyle beraber, kıraglar içinde, ıslak çimento kâğıtlarını yakmağa çalıştıklarını görürsünüz. Yakmak için harcadıkları nefesten gözleri yaşarmıştır. Ekseriya da yakamazlar. Geçen kış bir sabah, burada kırk beşinde bir gariple sarı bir kedinin koyun koyuna donduklarına şahit oldum. Belediyenin çöp arabasıyle ikisini de çöplerin üzerinde götürdü çöpçüler. Onlara verebildiğim tek hediye, sadece göz yaşlarım ve garibin ruhuna fatiha oldu...

Mahallemizin üç sirin kardeşi var. Daha doğrusu vardı. Dört sene önce üçü de masum, ne tatlı ve küçücük kızlardı. İlk günler sabahtan akşama sokakta somurturlardı. Apartmanın sokağa inen merdivenine otururlar veya kahvenin camları yanında küçük bir köpek yavrusu ile, arasıra onun feniltileri arasında mahzun mahzun bakışırlardı. Alıştılar daha sonra garipler. Sabah akşam üç sene zevkle yaptıklarını gördüğüm tek iş, babalarının eski makam arabalarına benzeyen taksilerini silmek yıkamaktı. Babaları, her sabah dolmuşçuluğa çıkar, akşamları geç vakit dönerdi. Onlar da sokakta mahalle çocuklarıyla akşamlara kadar, acıkmaları bile akıllarına gelmeden, avurtları birbirine yapışarak, karınları geçerek oynarlar, oynarlardı. Günler gelip geçti. İkisi ikiz gibi, biri bir yaş küçük bu üç kardeş, serpildiler, saçları alevlenen kor gibi yanaklarını kapatarak omuzlarına döküldü. Büyüdüler. Koparılmayan hiçbir ananın, hiçbir babanın kıyamıyacağı pek az tanırım. O da salı ikindileri, göstebirer taze gonca oluverdiler. Analarından uzak, ana şefkatinden uzak, ana sevgisine hasret, ana okşamasına muhtaç... Anneleri

pek az tanırım. O da salı ikindileri, gesteriş ve koca bulmak için kızlarına sürdürdüğü taksileriyle allece pazara gidenlerin yanından küçüklerle geçerken gördüğümden. Ne genç ve ne ihtiyar, orta halli dinç bir kadındı. Ev kadını. Baba, dolmuşçuluk yapardı. Yeni bir daire almışlardı. Borç binmişti omuzlarına. Babanın taksisi eski model, Babadan geçeli yıllar olmuş. Ama baba ondan geçmiyor bir türlü. Zavallı! Her gün bir arıza bir masraf. Zaten eskidir diye duraklardan doğru dürüst müşteri bile alamıyor. Boğazlarını bile zor geçindiriyorlar artık. En sonunda çare, bir gece yarısı kimbilir hangi karanlık duyguların zorlamasıyle, uykusuz geçen şu kadar saatten ve münakaşadan yorgun, ümitsiz; göz kapakları ağırlaşıp, kafalar kazan gibi olmuşken, ananın Almanya'ya gitmesi kararlaştırılıyor. Baba geçirdiği bir rahatsızlıktan dolayı «sağlık»tan geçemez çünkü. Tek çare ananın gitmesi. Ana gidiyor. Gidiş, o gidiş. Zaten bir sinemada tanışıp evlenmişlerdi. Baba eski hayata devam. Emektar külüstürle, iyi kötü bu duraktan o durağa, sokak sokak, cadde cadde, hırıldaya hırıldaya, savrula savrula gidiyor. Anasız kızlarını bırakacak, emanet edecek yeri yok. Apartmandaki karşı daireyle bile doğru dürüst samimiyeti yok. Eve bırakıp gidiyor anasızları. Evde durulur mu gün boyu? Anasız evler, öksüzler için zindandır. Sevginin bulunmadığı, üstelik her eşyanın terkedeni bir anayı hatırlattığı evde, sevgiye muhtaç olanlar durabilirler mi? Babayla beraber onlar da çıkıyor sokağa. Babayla beraber tekrar giriyorlar eve. Anasızların annesi, bizim ana sokak oluyor artık...

Sonra bir Sermet Bey vardı, komşu apartmanlarında kiracı. Ağır cezada mı ne hâkim. Dört sene önce bekârdı. Şişli'den evlendi. Nasıl oldu bilmiyorum, bilâhare bir dairesinde kirayla oturduğu apartmanı satın aldı. Eski kiracıları birer ikişer çıkarttı. Kendi bulduğu kiracıları yerleştirdi. Bizim yurttan da bir çok talebelerin devam ettiği, bir, bekâr ve gençlere, bir de yedi mahalleden toplanan allelere, İsveç'ten, Norveç'ten getirilmiler, parnografi bantları oynatılıyor. Daha başka, türlü türlü ne işlerin yapıldığı anlatılıyor.

İşte bizim ana sokağın üç şirin kardeşi, üç sene geçmeden, bir genç kız, sözde onları candan seven tatlı mı tatlı bir Nâdire Abla tarafından, Sermet Bey'in apartmanına dadandılar.

Etrafımıza iyi bakalım; ey, çocuklarının uğrunda her türlü fedâkârlık duygularını sinelerinde saklayan anneler! Sizler, bilerek veya bilmeyerek, sokaklar kadar fedâkârlık yapamıyorsunuz yavrularınıza. Sokaklar kadar annelik yapamıyorsunuz. Yaptırmıyorlar, bırakmıyorlar sizi bu kutsal vazifenize. Ne lâzımsa yapılıyor, sizi yavrularınızdan, ciğerpârelerinizden ayırmak, uzaklaştırmak için. Bir köylü kadını bilirim. Akrabam olur. Oğluyla Kurban Bayramı'nda elini öpmeye varmıştım. Kadıncağız bize, kurbanın ciğerini pişirmek için keslyordu. Ciğer delik delikti. Oğlu sordu: «Ana bu koyunun ciğeri neden delik delik?» Anası:

— Anadır oğlum, kuzularına meleye meleye ciğerleri delinmiştir. Anaların ciğerleri hep böyle delik delik olur yavrum, dedi.

Önce kadın, sonra sorduğuna pişman oğul ve ben ağladık bu söz üzerine. O zamandan bu zamana, o arkadaşımdan annesine karşı bir tek, «Hayır, olamaz!» ifade eden söz işitmedim. O bayram, bizimle beraber, bir hüzün dolaştı köyde. Evlât yüreğini dağlayan bir hüzün...

Ey, yavruları için ciğerleri delik delik analar! Sizi yavrularınızdan koparıyorlar. Artık ciğerpârelerinizin anneleri, ana sokaklar. Onlar sizin çocuklarınız değil, anne sokağın çocukları. Ey dadılar, duydunuz mu? Onlar, anne sokağın çocukları...

Anne sokağa her türlü malzemeyi ve imkânı medeniyet veriyor. Evet sokaklarımızdan medeniyetler geçiyor. Çeşitli medeniyetler birbirleriyle sokaklarımızda çarpışıyorlar, sessiz sessiz ve bizden habersiz. Sonra galip olan sokaklarımıza hâkim oluyor. Mağlûplar çekilip gidiyor. Bizler her birimiz, yaptıklarımızdan habersiz, sokakla beraber sokaklarda ve hayatımızın her anında çeşitli medeniyetlerin tezahürleri oluyoruz. Sermayesiz ve kârsız medeniyet alıp, medeniyet satıyoruz.

Çocuklarımızı, anne sokağın kollarına atarak...

SULTAN FATİH

BİR PERDELİK MANZUM OYUN

Mehmet TAŞDİKEN

TABLO

1

Sahne karanlıktır. Kös sesleri vardır. Köse; kudüm, nakkare, zurna katılırken sahne aydınlanır. Sahnenin ortasında üç kişi belirir. Ortadaki daha ileride olarak öne çıkarlar. Kösler susarken ortadaki adam yüzünü seyircilere çevirir. Arkadaki iki adamın elinde iki meş'ale vardır. Olay Edirne sarayında geçer.

ADAM — Toros Dağları'ndan Tuna Nehri'ne, tamam Diyar-ı Rum'un sahibi,
ve Dalmaçya'dan Macaristan'a,
ve Mekedonya'dan Adriyatik Denizi'ne,
Gelibolu'dan; Kayseri Kastamonu'ya,
ve Arnavutluk'tan Sırbistan'a..
Ülkeler Hâkimi...

Ölümlü âlemden ölümsüzlük sarayına göçmüş,
Sultan Yıldırım Bayezıt Han oğlu,
Sultan Çelebi Mehmet Han oğlu.
Sultan Murat Han oğlu,
Sultanlar Sultanı...
Devletli Sultan,
Sultan Mehmet Han Hazretleri!...

Mehter vurur. Adam ve yanındakiler bellerinden eğilerek geri geri sahnenin sol kenarına çekilirler. Sahnenin ortasından Fatih, maiyetiyle yıldırım gibi girer. Zağanos, Çandarlı Paşalar ve vezirler, beyler vardır.

FATİH — Ben, Devlet-i Âl-i Osmân'ın Sultanı,
Süleyman Şah'ın ve Oğuz Han'ın ve Kara Han'ın ve dahi Kutluk Han'ın soyundan,
Hanlar hanı Sultan Murat Han Oğlu Sultan Mehmet.
Dedelerim din-i mübin-i İslâm'ın hadimi idi.
Ben dahi mücahidler Sultanıyım.
Cesareti ve merhameti, imanı ve kudreti;
Yedi iklimin sarp dağlarını unufak eyleyen,
Kanlı düşleri döşeğinde bastıran,
Düşman-ı dine savlet rüzgârları estiren
Bir askerin başıyım.
Adaletle idareyi gönül ovalarına,
Huzur Huzur yağdıran insan düzeninin hizmetkârı...
Ben Sultan Mehmet..
Yüce Allah'ın lûtfu bize yaver oldukça.
Dalkavuklar, zorba şövalyeler,
Yalancılar, sahtekârlar, insanlık sömürücüsü yarasalar,
İnsanın insanlığını, zindanlara şatolara hapseden karanlık düzenler...
Yıkılacak.. Yıkılacak!..

HEPSİ — Yıkılacak Sultanım!

FATİH — Yıkılmakta birer birer. **(Yürür. Başını önüne eğer. Mahzundur. Elini göğsüne vurur.)**
Ama bir korsan yatağı var, emellerimin setl.
Bu inmedikçe; bu korsan kadırgasının rüzgârı kesilmedikçe,
Sevinç aşımızın lokması, keder keder düğümlenir boğazımızda.

ÇANDARLI — Her engeli aşacaktır hünkârımızın kudreti.
Lâkin neyi kastederler bu setten sultanımız?
Adı nedir, hali nicedir bu korsan yatağının?

FATİH — **(Duygulu).**
Adı Bizanstır. Konstantin'in şehridir.
Hali ise dumandır Paşa!

(Herkes hayret içindedir. Mırıldanır.)

ÇANDARLI — Bizans? Bizans mı Sultanım!
Atalarınızın kanlı gömlekleri asılıdır surlar önünde!
Bizans bayrakları altında ibret nişanıdır onlar hünkârım!
Şaka etmekte değilsiniz herhalde.
Binlerce asker şehit oldu koca surlar dışında.

FATİH — O gömlekler kefen olacaktır Bizans'a;
Kanlı surları mezartaşı.
Askerin ekmeği-suyu gibidir gaza.
Gerekirse binlercesini daha gömeceğiz o surlar önüne.

ZAĞANOS — Hünkârımızın bir yüce temennisi midir bu?
Yoksa ayakta görülen bir düş mü?

FATİH — Düşler ufkuna çakmazsa gerçek şimşeği,
Kararsın düşüncenin her ışığı.
Anlar mısın dediğimi Zağanos?
(İçinden bir sesle)
Alemdâr-ı Resûl Ebâ Eyyub-el Ensari boş surlar, viran binalar diyarın mahzû

Sürsün mü bu mahzunluk Zağanos?

ZAĞANOS — Sürsün ister miyiz sultanım!

FATİH — **(Atılarak)**
Öyleyse öyleyse! Gün, gayret günüdür.
Bu Bizans, ayağımızın bağıdır Zağanos,
Macarlarla Ulahlar arkadan vurmasaydı,
Dedem Yıldırım'ın çabası yamandı!
Şimdi devletimin kudreti yüceldi.
Bir hal aldı ki satveti;
Vay! Dayanabilenin haline.
Allah'ın zafer yıldırımı çarpacak Bizansa Çökertecek.
Bizden yana esecek zafer rüzgârı.
Çandarlı, Zağanos! Tez hazırlanmanızı isterim.
Siz ve askerlerim!

Çandarlı üzgün, Zağanos birden sevinerek.

ÇANDARLI - ZAĞANOS — **(Eğilerek)** Emir sultanımındır.

FATİH — **(Birden dönerek)**
Sefer davulları vursun!
Ya ben Bizans'ı alırım;
Ya Bizans beni!

Yürür. Maiyeti de arkasından çıkar. Mehter vurur. Elleri meş'aleliler ilerler. mehter susunca;

İKİSİ BİRDEN — Asya içlerinden doğdu ırmağımız.
Anadolu yaylalarından beslendi.
Başta Sultan ve tamam askeri arkada,
Ve şimdi bir sel oldu ki Edirne'den kopan,
Zaman çağlayanıyla birleşip boşaldığı şimdiden Bizans Üstüne.
Aksın sultanların gür ırmağı,
Cenk dağlarından ruy-i zemine.
Ve başında parçalansın,
Bütün surları Bizansların!
(Çıkarlar, Mehter vurur. Sahne kararır.)

T A B L O

2

Sahne bostur. Bir düzlüğü gösterir. İki meş'ale yanmaktadır. Çandarlı, Zağanos Paşa, Hamza ve Karaca Beyler, Saruca, İshak ve Akşemseddin hazretleri konuşmaktadırlar.

Bu ve bundan sonraki sahneler surlar önündedir. Geride dağlar ağaçlar, resmedilmiştir. Surlar sahnenin sağ ufkuna düşer. Sağ cephede uzantısı görünür. Aşağıda Haliç vardır.

ZAĞANOS — **(Çandarlı'ya sert ve suçlayıcı.)**
Macaristan kıralı Hünyadi yerine Viladislavs'ı naip tain etmiş!
Yeni Kıral, demek eski anlaşmalarını tanımıyormuş.
Hatırlar mısın paşa, bu Macarlar Yıldırım Han'ı da arkadan vurmuştu.
O zaman da en dar geçitteydi Osmanlı Ordusu.
(Akşemseddin'e) Hocam ne buyurursunuz? Biraz fazlaca ileri gitmekte değil mi bu toy naip?
Fazlaca güvenmekte değil mi bir yere?

AKŞEMSEDDİN — Kadimi değildir düşmanın dost görünüşü.
Her tebessüm altında bir zaafı yoklar sürekli.
Hani şahinle kartalın dostluğu derler ya!
Fırsat geçerse eline, saplar el diye tokalaşmaya uzattığı pençesini.
Ama bu dikine tehditleri,
Görülmüş değildir bir dayanağı olmasa!

ÇANDARLI — **(Alınır)** Hocamla Paşam, pek mahirler dillerini kullanmakta silâh olarak.
Lâkin ben üstüme almam düşmana atılan söz mermilerini.
Hocam bilir, sen dahi bilmektesin Zağanos!
Hünkâr Hünkârımızdır.
Kıldan incedir boynumuz, fermânı önünde.
Ama gençtir de hünkârımız.
Devlet, ne güçlerle bu hale geldi, Zağanos, Hocam!
Herkes takdir eder bunu.
Ne güçle kuruldu, ne yıkımlara uğradı.
Mekânı Cennet olsun Murat Han'ın devrini gördüm.
Vezirliğini yaptım bunca yıl.
Sultanın bilgisi özleşmiş bir balçıksa bu konuda,
Benimki de tecrübe fırınında pişmiş bir testi gibidir.
Acı söyleyişim; devlet filizine cehennemi alevlerin yağması korkusundandır.
Macar elçisi bir uyarıdır bu konuda.

ZAĞANOS — Bu endişelerin çekirdeğinde,
Bir güvensizlik korkusu olabilir ancak.
Yaşınız ileri Sultandan.
Tecrübeyi de siz belirttiniz!
Ama bir vezir-i âzam için
Hırçın sayılmaz mı bu duygular «bas»ına karşı?

ÇANDARLI — **(Birden irkilerek)** Hâşâ. Hâşâ. Başımız, devletin başı yolunadır.
O nice lakırdı Zağanos?
Bu bendeki endişelerin,
Tarihte bir çok kahramanın adını «hain»e çıkaran endişeler olduğunu
Devleti için doğan endişelerin.
Bu yolda baş yediğini bilmekteyim.
Ama siz de bilin ki,
Bu çaba bin elli sekiz yılın Bizans'ını
Yerle bir etmez, imparatorlar diyarının külünü havaya savurmazsa;
O Timur yenilgisini; o, devleti yıllar gerisine götüren mel'un fetret çağını,
Çırayla aramak da ne lâzım! Göreceksin

ADAM — **(Girerek)** Sultan! **(Kös vurur. Herkes Susar. Eğilirler)**

FATİH — **(Çandarlı'ya)** Dostumuz Hünyadi'den ne haber var Halil Paşa!
Hazır mıymış yardıma?

ÇANDARLI — **(Durakiayarak)** Hünkârım Hünyadi.. Hünyadi Hünkârım...

ZAĞANOS — **(Atılarak)** Vladislavs adında toy biri geçmiş Hünyadi'nin yerine Devletim.

FATİH — Yaa! Ne istermiş yeni Macar Kıralı?

ÇANDARLI — **(İknaya çalışarak)** Sultanım!
Yeni Macar Kıralı eski anlaşmayı tanımadığını bildiriyormuş.
Ayrıca Konstantinepol'ün kuşatılması kaldırılmazsa,
Bir ordu gönderecekmiş üstümüze Macar Kıralı.
Daha başka; Hıristiyan âlemi de bir donanma çıkarmış.
Büyük mürettebatıyla donanma yoldaymış.
Aleyhimizde bütün Hıristiyan âlemi birleşmekte.
Bizse bir avuç asker.
Fırsat bulsa dost görünen yığınla beylik,
Canımıza okuyacak Bizansla birlik olup.
Bir ömür fedası demek doğru olur mu bilmem,
Göz göre göre, bu işe?
Kolay kazanılmadı bunca yer .
Devlet sultanım...

FATİH — Bre Çandarlı! Bre Lala!
Emeksiz devlet olur mu
Canını feda etmeyen âşık, vuslata nail olur mu?
Bunların hepsini elçi mi söyledi sana ilet diye.

ÇANDARLI — Elçi yüce huzura da çıkacak gerçi.
Bunların bir kısmı, görüşüdür vezir-i âzamınızın.

FATİH — Ne zamandır vezir-i âzâmlar buyruk diler, buyruk üstüne?
Çandarlı!
Ben hünkârıysam bu devletin;
Değil Hıristiyan âlemi,
Değil toy bir Macar Kıralı,
Bütün yeryüzü, silâhlanıp dikilse karşıma,
Bizans'ı hiç bir güç elimden alamayacaktır!
Bizans Bilzniliâh bileğimin hakkı, devletimin payitahtıdır.
(Sert) Var mı başka düşünce besleyen?

HEPSİ — Hâşa Hünkarım. Asla!

FATİH — Düşünce oku karar olup yayından fırladıktan sonra,
Hiç bir ölümlü engel geri alamaz onu.
Ve karar buyruklaşınca..
Ne etmek düşer size, bilir misiniz?

ÇANDARLI — **(Hata yaptığını anlayarak)** İtaat hünkârım!

FATİH — İtaat!
Düşünce karmaşığı başından, karar ipiyle bağlanmazsa;
Sonradan yer bitirir en kuvvetli zaferler hamlesini.
Düşünceler sürüsü Edirne'de kaldı Çandarlı!
Buraya karar küheylânını uçurduk köpük köpüğe.

ÇANDARLI — Âmennâ Sultanım!

FATİH — **(Akşemseddin'e)** Hocam, duydunuz mu neler olup bitmekteymiş surlar içinde?

AKŞEMSEDDİN — Akıllı imparatorlar böyle anlarda,
Kırılacağını bilerek, açarlar bütün kilitleri kapıları!

FATİH — Her yıkılan toplum düzeni gibi,
Bizans'ı ayakta tutan köhne değerler,
Bir kargaşaya sürüklemiş ki askeri, halkı..
Kimi surlara atıyormuş kendini, bizi görmek özlemiyle.
Kimi sarıklarımızı bekliyormuş,
Kardinal külahları yerine.
İçten içe çürümekte koflaşmış kıymetler.
Bir kısım halk da can atıyormuş sancağımızı öpmek için

ZAĞANOS — Ya dünkü olanlar Hünkârım?
Rahipler bir kısım halkla yollara dökülmüş,
Velaharna kilisesindeki Meryem ana tasviri,
Eller üstünde surlara çıkarılmış.
Ama Eğri kapı yokuşunda mahut tasvir yere kapanınca,
Rahiplerle halk korkudan basmışlar çığlığı.
Bu bir uğursuzluk belirtisiymiş.
Tasvir surları dolaşırsa Türkler şehre giremezmiş.

HAMZA — Dünkü havanın kararışı da etkilemiş umutlarını.
Şimşekler kara hülyalarını ye'se garketmiş.

KARACA — Sabahki sis iyice ürkütmüş.
Gazab-ı İlahî bindi Bizans'ın tepesine demişler.
Güya bulutların arasında uluhiyyet gizliymiş.

İSHAK — Latinlerle birleşmeyi dinden çıkma sayanlar da varmış.
Ayasofya kubbesinde kızıl bir ışık gördüğünü iddia edenler olmuş.

FATİH — Bizim yıkmamıza gerek mi kalmış!
Bizans: dinç yiğitlere, kanlı kuyular kazan Bizans,
Şimdi kendi kuyusunu kazmakta,
Harcayarak son kudretini!
(Akşemseddin'e) Duanızla güçlenecektir soluğumuz.
Eksiltmeyin duanızı güçlensin kolumuz.

AKŞEMSEDDİN — Olmazlar ormanını dehâ baltasıyla doğrayan kumandana,
Ve güçlükler dağından yol aşıran hünkâra,
Bütün enginliğiyle tanıdır inancımız!

Naziri yine kendinde olan emsalsiz topların sahibi,
Hünkârlar hünkârına,
Tamdır inancımız!
Çocuktan elimizde yetiştirdiğimiz,
Sonra güvenle boyun eğdiğimiz hünkâra,
Tamdır inancımız!
Peygamberimizin hadisine ulaşmak için gayret terleri döken
Sultanımıza, sultanımızın kudretine,
Tamdır inancımız!

HEPSİ — Sultan Mehmed'e..
Tamdır.. tamdır inancımız!

(Mehter Sahne kararır.)

TABLO
3

Fatih ve öncekiler.. Fatih yüksek bir yerdedir.

FATİH — Beylerim paşalarım!
Cefakâr silâh arkadaşlarım!
İki aya yaklaşan kuşatmamız sona ermiştir.
Gün vuruş günüdür.
Gün kavga günüdür.
Gün ölüm-Kalım günüdür. Gün Rızayı Bariye kavuşmak günüdür.
Artık Bizans'ın yüzlerce yıllık surları ayaklarımızın altına inecektir.
Zağanos Paşa!

ZAĞANOS — Emredin Devletlim!

FATİH — Askerlerinle Bizans Surlarına öyle bir dal ki
Dedelerimizin vasiyeti, şehitlerin hıncı için...
Hak için; önünde taş üstünde taş kalmasın Zağanos!
Halka zulüm yok.
Lâkin karşı koyan asker teke kadar kırıla!

ZAĞANOS — Emriniz başım üstüne hünkârım!

FATİH — Hamza bey!
Sen gemilerde kemankeşlerle, topçulara, tüfekendazlara, emret
Kaleleri gülle yağmuruna tutalar!
Merdiven daya surlara.
Cengâverler atılsın burçların tepesine.
Düşmanın eli kolu bağlana o cenahta!

FATİH — Emredersiniz hünkârım!

HAMZA — Karaca Bey!
Sen de dereden dalasın ve
Surlarda silâh tutan tek el koymayasın!

KARACA — Emir Sultanımızındır!

FATİH — İshak Bey! Mahmut Bey!
Siz de hendeği aşıp,
Var gücünüzle iki koldan iki kuleye atılasınız!

İSHAK - MAHMUT — Emredersiniz devletlim!

FATİH — Saruca Paşa!
Sen benim solumda vuruşacaksın
Göreyim seni!

BARUCA — Hünkârımız müsterih olsun!
FATİH — **(Çandarlı'ya dönerek)** Sen de sağımdasın Halil Paşa!
ÇANDARLI - Münasiptir Sultanım!

(Mehter vurur sahne kararır)

TABLO
4

Gerilden üç-dört ses Sabah ezanı okur:

«Esselâtü Hayrun minennevm!
«Esselâtü Hayrun minennevm!
«Allahü Ekber Allahü Ekber!
«Lâ İlahe İllallah!»

Ezan biterken sahnede Fatih görünür. Yalnızdır. Ellerini açmış, başını göğe çevirmiş öylece durmaktadır.

BİR SES — Bir anda büyülendi sanki bütün asker,
Gökten bir şey aktı, dediklerince nurdu.
Hünkâr da büyülenmiş gibiydi.
Kulaklarda tek çağrı, gözlerde tek iklim,
Koca orduda sesler dingin nefesler kesik.
İlkin hünkâr fısıldadı derin bir sesle,
Ardından ova canlandı.
Dualar yüceldi, dağıldı bulutları göğün!
Dilekler dileyenlerin, adaklar adayanların başı,
İlkin hünkâr fısıldadı derin bir sesle
Derin bir sesle fısıldadı hünkâr!

FATİH — Ey yüceler yücesi!
Ey İlmi, varlık sırrımızın kutup yıldızı!
Ey her şeye kadir!
Ey âlemlerin Rabbı!
Şu mübarek günde, elleri sana açık, yüzleri secdelerde gazileri
Dualarından mahrum etme.

Gerilerden fısıltı halindeki sesler yükselir. Bir kalabalık sesidir bu.

SESLER — Ellerimizi boş çevirme!
Sana güveniyoruz.
Sana dayanıyoruz. Allah'ım
Âmin!

FATİH — Senin için yollara dökülmüş bu orduyu muzaffer et.
Mahrum etme.

SESLER — **(Karışıktır)**
Allah..
Büyüksün Rabbım..
Bizi zaferle taçlandır.
Âmin!

FATİH — Ey Rabbım!
Yüceler yücesi Rabbım!
Bu orduyu muzaffer et!
Âmin!

SESLER — **(Hep birden)** Âmin!
FATİH — Bu orduyu muzaffer et!
SESLER — **(Yüksek)** Âmin!
FATİH — Bu orduyu muzaffer et!
Âmin!
Âmin!
Âmin!

SESLER — **(Daha yüksek)** Âmin! Âmin!
Âmin!.. **(Çoğalır çoğalır)**

Hücum marşı ve ışık söner.

TABLO

5

Top sesleri. Karışık «Allah» naraları. Sahne bir Kaleyi gösterir.

FATİH'İN SESİ — Hücum aslanlarım! Hücum yiğitlerim! Son hücum!
SARUCA'NIN SESİ — Kaleyi boşaltıyorlar. Davranın! Hücum!

Kale burçlarında bir baş görünür. Elinde sancak vardır. Doğrulur. Sancağı diker. Olanır.

FATİH'İN SESİ — Konstantiniyye alındı! Şehir alındı!
YÜZLERCE SES — Şehir alındı!
FATİH'İN SESİ — Sancak asıldı Bizans surlarına! Kimdir sancağı asan o yiğit?
BİR SES — Ulubatlıdır Hünkârım!
SESLER — Ulubatlı! Ulubatlı!

Fetih sûresi okunur. Sonra bir ses duyulur.

SES — Adı Konstantiniyyedir onun,
Tahtgâhı oldu Âlîosmanın.
İki bahr eylemiş o şehri penâh;
Biri Baleni Sefîâ biri siyah.
Girdi bahr içre o şehr ammâ,
Dizine çıktı onun derya.
Hal bu kim yüzü suyudur dehrin,
Yok cihanda nazîri ol şehrin!

PERDE İNER

DİRİLİŞ

Yönetmen : Yücel Çakmaklı
Senaryo : Bülen Oran
Oynayanlar : Hülya Koçyiğit
Murat Soydan

Türk Sineması'nın yeni isimlerinden Elif Film, son eseri Diriliş'in de çekimini tamamlayıp piyasaya sürdü. Bilindiği gibi Elif Film ve devamlı yönetmeni Yücel Çakmaklı, sinema dünyamıza Milli Sinema adında, yeni bir metod ve amaç ile geldiklerini söylemişlerdi.

İşte Diriliş Filmi bu değişik amaç ve metodun çalışmalar dizisinden... Film, toplum felâketlerimizden kumar ve morfini konu edinmiş.

Kumarbazlığı vazgeçilmez bir iptilâ haline getirmiş olan Zeynep'in (Hülya Koçyiğit) babası Osman (Kenan Pars) bir kumar şebekesinin ağına düşer. Hileli bir kumar sonunda bütün servetini kaybeder. Murat (Murat Soydan) Osman'ın varlığının tümünü elinden aldıktan sonra kızı karşılığında da oynayabileceğini belirtir. Çok ağır da olsa kısa bir tereddütten sonra Osman bu teklifi kabul eder. Ancak Zeynep'in çok dürüst, namuslu, zeki bir kız olduğunu oyun sırasında babasından öğrenen Murat, genç kızı kumardan başka yollarla elde etmeyi uygun görür. Çeşitli rastlantılar düzenleyerek Zeynep'le tanışma yolları arar ve bulur. İki genç dostluklarını ilerletirler.

Ninesi (Muazzez Kurtoğlu) Zeynep'i dini bir terbiye havası içinde yetiştirmiştir. Bu özelliği dikkate alan Murat, Zeynep'e iyi görünmeyi başarır. Sonuç evlenmeye gitmektedir. Nine-kız bu evliliğe ri-

za gösterirler. Fakat Murat'ın gerçek kişiliğini bilen baba, her ne pahasına olursa olsun bu evlenme teşebbüsünü durdurma kararındadır. Doğduğundan beri ilgilenmediği kızına karşı son bir görev yapma zorunluluğu duymaktadır. Bu hislerle Murat'ı vurur. Aynı gece kendisi de bir trafik kazasıyla hayatını kaybeder.

Filmin bundan sonraki gelişmesi de kumar ve morfinin aile yıkıcı zararları noktası etrafında gelişir. Osman'ın kurşunuyla ölmeyen Murat, O'nun gerçek kimliğini açıklayamadan ölüp gidişi sebebiyle Zeynep'le evlenmeye muvaffak olur. Fakat daha ilk gecede Murat eve geç ve aynı zamanda sarhoş olarak gelir. Bu durum sürüp gider. Her nasılsa şeytan kılığında melek saklayan bu adam Zeynep'e hiç dokunmaz.

Zeynep kaderine boyun eğer. Ama bir yandan da Murat'ı değiştirmek için gayretli bir çalışmaya girer. Bundan sonra Zeynep, Murat'ın bütün kötülüklerine iyilikle karşılık verip irade ve sabrın zirvesini temsil eden bir pozisyona girer. Zaten öncedon de bir takım iyi duygulara sahip olan Murat, bu iyilik taarruzuna dayanamayarak düzelir. Fakat morfin alışkanlığından kurtulması biraz güç olur. Umulmadık zamanlarda cinnet derecesinde krizlere tutulmaktadır. Evden kaçmaktadır ikide bir. Fakat Zeynep O'nun peşini bırakmaz. En sonunda soğuk şok —soğuk duş gibi— denilen bir tedavi yoluyle, dini telkinlerin de katılmasıyle Murat kurtarılır.

MİLLİ GERÇEKÇİ SİNEMA

Dost acı söylermiş. Bu bakımdan, Türk milletinin sinemasını ortaya koyma teziyle çıkan milliyetçilerin, kendi eserlerine karşı en kıyıcı eleştiriyi yapmaları, hatalarını acımadan yontmaları gerektiğine inanıyoruz. Onun için, prensip fikri hatırlatmakla başlıyoruz eleştirimize:

Diyordu ki Yücel Çakmaklı :

«Bence milli sinema, milli kültürün sinema diliyle anlatılmasıdır. Başka bir tarifle; milli bakış açısının tertiplediği, yorumladığı ve çözümlediği gerçeğin sinema diliyle anlatımı demek de mümkündür. Milli kültürden neyi anlıyoruz? Milli kültür, bir milletin tarihi birikiminden aldığı, duyuş, düşünce ve yaşama biçimleriyle oluşturduğu değer hükümleridir.» (10 mart 1973 günü M.T.T.B.'ndeki «Milli Sinema» konulu açık oturumdan)

Milli sinema mademki hepimizin ortak hedefidir. Öyleyse sayın Yücel Çakmaklı'nın gerçekten milli bir sinemanın temellerini veren yukardaki sözlerine ne derece yaklaşıp yaklaşmadığını tesbit, görevlerimiz arasındadır sanıyoruz. Bu sebepten eleştirilerimizin her türlü yanlış anlaşılma ve ters yorumlamalardan uzak tutulacağını da kıymetli muhataplarımızdan temenni ediyoruz.

Milli gerçeklerden söz etmek gerektiğinde hangisinden başlamalı? denebilir. Bir defa milletimizin hastalıkları, buhranları hangisinden diye bir tercih yapacak derecede az değil. Bir noktadan bakılacak olursa her evden, her işyerinden, her eğlence yuvasından, sürünme izbesinden, otellerden, kaldırımlardan (buraya bir sonsuz işareti koyalım), özetle her köşeden bir filme konu olacak sayısız olayla karşılaşmak mümkündür. Böyle dağınık bir bakış, olayların karmaşığı arasında kaybolmamızı sebep olur. Öyleyse ne yapmalı?

Milli gerçekçi filmin konusunu seçme işine başladığımızda, önceden buhranlarımızın temel sebeplerini belli kanunlara bağlamış olmalıyız. Yani dinamik bir izah ve tahlil metoduna sahip bulunmalıyız. Bundan sonra seçme işine rahatlıkla geçebiliriz. Bu takdirde etrafımızdaki karışık olayların durulduğunu, birbirine bağlandığını, en önemlilerinin en önde ilgimizi beklercesine bize baktığını görebileceğiz.

Olayların determinist ve dinamik izahı düşünce yapımızı da sağlam temellere oturtacaktır. Sormalı ve araştırmalıyız: Türk toplumunun buhranlarının temel sebepleri nelerdir? Bu temel sebepleri doğuran, tahrik eden ve sonunda buhran adını verdiğimiz toplum çapındaki vakıayı oluşturanlar kimdir, kimlerdir? Bu konularda genel tesbitler yaptıktan sonra, bu tesbitlerimize en normal bir biçimde uyacak olayları seçmek gerekir. Seçtiğimiz olay ve-

ya olayların bunalımlarımızın tesbit ettiğimiz temel sebepler, faktörler ve failerini en iyi belirleyecek şekilde olmasına büyük itina ve dikkat gösterilmelidir. Ancak böylelikle Yeşilçam'ın insanı yalnız duygularından yakalamaya çalışan, bunun için de toplumumuzun gerçeklerini istismar eden zararlı ve duygu sömürücü iğrençliğine son verebiliriz.

KİMİ DİRİLTİYORUZ?

Diriliş'e gelince; bu film, toplumumuzun buhranlarının temel sebepleri ve failleri hakkında bize en küçük bir imaj veremiyor. Belli belirsiz vermeye çalıştığı dini duyguların yokluğu sebebi ise kesin ve mantıki delillere kavuşturulamamıştır. Biraz üzülüyor, sonra da seviniyoruz. İnancımız gereği cami görüntülerinden, ney seslerinden duygulanıyoruz. İyi hoş ama nedir bu çabanın amacı? Kumarbazları kumardan, morfinmanları morfinden mi vaz geçirmek? Veremliye aspirin vermeye benzer bu. Milli Sinema tezinin uygulayıcıları bütünüyle yok oluşa itilen bir toplumda, sadece ve sadece yabancı kültürlerin yerli kültürümüze baskısı sonucu meydana gelen ve pratikte Türk-Batı tezadının bir ürünü olan sayısız bunalım olaylarından birini, daha büyükleri hesaba katıldığı zaman çok önemsiz kalan birini veya birkaçını işlemekle, Milli Sinema'nın gerektirdiği bir görev yaptıkları inancına kapılmazlar sanıyoruz. Veya böyle filmlerle yetineceklerine asla inanmak istemiyoruz.

Milli filmin, millet dışı filmden farkı, Eyüp'ün kubbelerini, camilerin minarelerini bir kameraman hatasıymış gibi, evet bir teknik hataymış gibi biraz daha uzun süre göstermek olmamalıdır. Türk toplumunu kurtaracak, Türk insanına güç, heyecan ve mücadele azmi verecek olaylar, unsurlar ve motifler Milli Sinema'nın bütününe hakim öz olmalıdır. Bunun için ise yalnız cami göstermeye, güvercin uçurmaya, ezan dinletmeye lüzum bile yoktur. Halkına, camileri yükselten değerlere vurulan zincirleri, tutsaklık prangalarını gösterebiliyor musun? Ona bu zincirleri kırıp atacak gücü, umudu ve enerjiyi verebiliyor veyahut mevcut olanını arttırabiliriyor musun? İşte budur Milli Sinema'dan beklenen. Yoksa Yeşilçamcılar da cami gösteriyor, güvercin uçuruyor, ezan dinletiyor. Zaten sayın Yücel Çakmaklı da bir yıl önce Milli Sinema'dan ne kastedildiğini açıklamış ve Milli Sinema'nın diğer sinemalardan ayrı karakterini ortaya koymuştu. Bizim bir endişeden doğan bu eleştirimiz uygulama halinde bir Milli Sinema görme arzusundan başka bir şey değildir. Yoksa daha bir zaman, Yeşilçam'ın aynı tempoyla vuran zurnasız davul gibi tatsız tekrarları sürüp gidecektir.

Ameliyatı gereken bir hastayı ilâçlarla uyutup, uyuşturma, hastalığa çare değildir. Toplum gerçeklerimizden ana sebep ve failleri gösterebilecek en önemlilerini seçip acımasız kritik ölçüleri vermelidir seyirciye. Elbetteki bir sanat eseri, fikri eserler gibi bütün gayretini yalnız kaideler, sebep sonuç ilişkileri arasına sıkıştırıp bırakmaz. Bu hususu burada ayrıca belirtmeye gerek yok. Öyle ya belgesel film çevirmediğimize göre...

Denecektir ki, alışılmamış konuları halk yadırgar. Hiç sanmıyoruz. Alışılmamışlığın ölçüsü nedir ki? Sinema konusunda halk böyle bir ölçüye sahip midir? Bugüne kadar film adına şaklabanlık yapan sürüyle sinemacıyı büyük halk yığınları gerçekten sevdi mi? Bu memlekette sinema, seyircilerinin büyük çoğunluğunca bir vakit geçirme ve hatta vakit öldürme aracıdır. Bu açıdan bakıldığı zaman ise sinemamız bir elinde tef sokakta ayı oynatan, sonra tefini uzatıp para toplayan bir ayıcı çingeneden pek farklı bir haysiyete sahip değildir. Ne yazık ki halkın sinemaya bakışı budur. Ve burda suç elli yıl öncesine kadar sinema nedir bilmeyen halkta değil, sinemacının bizzat kendisindedir.

Halk şu filmleri seviyor diye bir hükme varmak da yanlıştır. Çünkü sinema seyircisi bir tercih karşısında kalmamıştır henüz. Daha açıkçası Yeşilçam'a bir alternatif görememiştir. Parası karşılığı eğlenmiştir o kadar. Bu sebepten halk şunu beğeniyor da şöyle filmlere rağbet etmiyor diye kesin sonuçlara varılamaz. İşte Milli Sinema'nın bir başka fonksiyonu, hal-

ka bir tercih imkânı ve ölçüsü verebilmedir. Bundan ise milliliğin seçilip, gayri milliliğin halkımız tarafından değersiz bir eşya gibi çöp sepetine atılışı sonucu doğacaktır.

BAZI BOŞLUKLAR

Filmde teknik noksanlıklar da yok değil. Bir defa girişe bir konferans havası verilmiş. Daha ne oldu ne olacak demeden kendimizi resmi ve olabildiğince donuk bir çevrede buluyoruz. Herkes birbirine nutuk çekiyor. Sonraları bu durum giderek düzeliyor ve filmin bilhassa kriz sahnelerinde normali de aşan bir üstünlüğe yükseliyor ama başlangıçtaki bu gayri tabiilik havası yer yer parazitler yapıyor.

Bir filmde elbette hayatın normal seyrinin üstüne çıkılabilir. Ancak bunda aşırı gidilecek olursa seyirci kendi dışındaki bir âlemin görüntülerine intibakta güçlük çeker. Romanda, hikâyede, tiyatroda surnaturel tipler pek yadırganmaz ama sinemada garipsenir.

Meselâ Zeynep bir iyilik meleğidir. Hiç hatası, günahı, yanlışlıkları yok gibidir. Yani insanüstüdür açıkçası. Halbuki bu genç kızın adı Zeynep, babası bir kumarbaz, çevresi dejenere. Kısacası bir insan bu kız. Zeynep'e insanüstü hüviyet yerine toplumumuzdaki bir çok namuslu genç kadın gibi normal bir tip karakteri verilseydi o zaman Zeynep'i kendimize daha yakın görecektik. Hayatın zaruretlerine karşı direnen, bozuk bir yaşayışa namusuyla kadınlığıyla karşı koyan, şahsında Türk kadınının dramını ve yalnızlığını sembolize eden, tereddüt ve zaaflar geçirebilen fakat tekrar gerçek kişiliğine dönen bir kadın olsaydı Zeynep, belki değil elbette daha iyi anlardık onu. O'nun dramıyla dertlenir, direnişiyle güç kazanırdık. Halbuki Zeynep'in yaptıkları bir kadının yapabileceği işlerin çok üstünde. Buhranlı bir toplumda buhranların üstüne çıkmış tipleri anlatmak gerekiyorsa bu milli gerçekçi filmin değil, başka tip bir filmin konusunu teşkil edebilir. Tarihî filmler veya idealize edilmiş aksiyon filmleri bu cümledendir.

Diriliş gibi milli gerçekleri konu edinmiş filimlerin mutlu sonlarla bitirilmesi, toplumun bütün bunalımlarının bir ailenin saadetinde eritilmesine, hiç değilse unutulmasına yol açabilir. Çünkü filmin sonunda seyirci filimin kahramanlarının mutluluğu ile mutlu olacaktır. Bu ise milli gerçekleri devasa anlatma durumunda olan Milli Sinemanın, hedeflerinden sapmasına sebebiyet verebilir. Milli gerçeklerle ilgili bir film seyrettiğimiz zaman, toplumumuzun felâketleri zihnimizde silinmez izler bırakırken, yaralara merhem olmaya teşvik edilmeli, bilenmeliyiz. Film bizi ümitsizliğe düşürmeden, fakat hayal ile de meşgul etmeden, sosyal gerçeklerin ortasında dimdik durabilme enerjisi ile doldurabilmelidir.

Diriliş vesilesiyle milli gerçekçi bir sinemanın nasıl olması gerektiğini kısaca anlatmış olduk. Bununla bir görevi yerine getirdiğimize inanıyoruz. Gerisi Milli Sinemanın sayın uygulayıcılarına ait.

Diriliş'in oyuncuları tiplerini oldukça başarıyla canlandırıyorlar. Son zamanlarda, sinema oyuncusunun da bir şahsiyeti olur dercesine ciddi filimlerde rol almayı tercih eden Hülya Koçyiğit'i, tipine daha içtenlikle bağlı olmasını umuduğumuz, fakat yine de başarılı Murat Soydan'ı, ayrıca iyi birer karakter kompozisyonu çizen Muazzez Kurtoğlu ve Kenan Pars'ı burada anmadan geçemiyoruz.

Yücel Çakmaklı'nın içini tutuşturan ve dilinde «Milli Sinema» olarak ifade edilen yüce hedef hepimizindir. Ve sırf bu farklılığı sebebiyle Yücel Çakmaklı'yı diğerleriyle kıyas bile etmeyiz. Fakat iki kelimeden ibaret olan, ama koskaca bir âlemi ve yepyeni bir devri işaretleyen «Milli Sinema» kavramının ağırlığını ve ağırlığınca getirdiği sorumluluğu omuzlarımızda duyabilmeliyiz.

Sabır, çile, acı, sayısız fedakârlık ve tahammül sonucu elde edilen imkânların tasarrufunun hudutsuz ecir yanında büyük vebal de getireceği hep aklımızda olmalı.

Yücel Çakmaklı ve Elif Film'e yürekten başarı dilerken, çalışmalarının milletimiz için hayırlı olmasını yüce Allah'tan niyaz ederiz.

Benimkine Benzer

Doğudan
Hıçkırık yükselir
Arşı delercesine.
Batı'da kahkaha var
Kulakları tırmalar.
Doğu'dan esen yeller
Bir şeyler
Söylemek ister
Anlayana,
Batı'dan
Yel bile esmez
Kupkuru
Sade bir poyraz
Doğu insanı muzdarip
Gözyaşı kanlı akar,
Kül eder yakar
En duygusuz gönülleri.
Batılının gözlerinden
Pis kokulu
Şarap damlar.
Volga
Mazlumların
Ahına katılır
Donar,
Ceyhun'un
Seyhun'un
Suyu kesiktir
Gözlere su vermekten,
Ama,
Paris'in
«Sen»inden
Ne su, ne gözyaşı
Sahvettir akan,
Batı değil Doğu'dur
Yüreğimi
Kül eden yakan
Çünkü,
Doğu'dan gelen çığlık
Benimkine benzer.

EROL AKÇA

HİKÂYE

AY AYÇAYDI O GECE

M. Akif AK

— Yusuuuf !..

Bir çöl fırtınası. Uğuldayan rüzgâr önünde göğe savrulan kumlar. Çılgınca uçuşan kumların arasında, beyaz ipek saflığında sakallı ve nur saçan parıltılı güzel yüzlü bir ihtiyar dolaşıyordu. Bir şeyler arıyordu düşe kalka. Kıvranıyordu çaresiz, şaşkın. Sanki inliyordu:

— Yusuuuf !..

Bu ses, ıslak duvarlarına çarpa çarpa bir çöl kuyusunun dibinde Yusuf'a geldi.

Bu ses, demir kapılarında, zalim duvarlarında yankılar yapa yapa bir zindanın loş izbelerinde Yusuf'a geldi.

Bu ses, ihtişamlı bir sarayın görkemle donatılmış salonunda, bir saltanat tahtının üzerinde otururken Yusuf'un kulağına değdi.

«Baba, bu gece ben bir rüya gördüm» dediği kimse idi bu sesin sahibi. Yusuf bildi.

Kumlar göğe tırmanıyor, fırtına homurdanıyordu. Ve asırların babası ihtiyar, kutlu mirasını emanet edecek oğlunu arıyordu çöllerde...

Arayış...

Arayış...

Hep arayış...

Derler ki, ihtiyar oğlunu buldu. Kutlu bir günde mirasını bırakarak göçüp gitti göçenlerle.

★

Bir dam ile dama düşmüştü Yusuf. Çıkıp bir büyük zindandan, girip bir küçük zindanda yaşamak Yusuf'a zor gelmedi. Yerinmedi, hep sızılı gülümsedi. Bir mum oldu zindanda, karanlığı ışıttı.

O ülkede güneş yoktu. Asırlar var dağlara gün değmezdi. Güneşi tutulmuştu Yusuf'un ülkesinin. Güneş kı, tutulmuştu kıpkızıl, kan rengi. Tenekeler çalınıyor, silâhlar sıkılıyordu. Ufukları cinler, şeytanlar doldurmuştu. Şeytanlar uluyor, cinler ıslık çalıyordu. Ve köpekler ürüyordu uzun uzun. Öte yandan güneşi tutulmuş ülkenin güne hasret insanları, başlarını taşlara çarpıp döğünüyordu. Ne zaman ki, Yusuf'un ülkesinde güneş tutulmuştu, o gün bugündür tenekeler çalınır, silâhlar sıkılırdı.

Yusuf doğduğunda kulağına ilk giren ses bu seslerdi. Çocuk oldu bu sesleri işitti. Delikanlı olurken beyninde bunlar zonkladı. Lakin büyüdükçe bir ses duydu içinden. Yusuf içinin derinliklerinden gelen bu sese kulak verdi. Eğildi kulağını yüreğine dayadı. Bir ses artarak kulaklarına yaklaşıyordu. Ne sesti o? Bir yaklaşıyor, bir uzaklaşıyor. Yaklaşıyor fısıldıyor, uzaklaşıyor çağırıyor; gel! diye. Bir sihirli iklime davet edercesine gel! diyordu. Yusuf'un bir kulağı kalbinde, ötekisi dışardaydı. Dışarda tenekeler çalınıyor, silâhlar patlıyordu. Köpekler ürüyor, cinler, şeytanlar bayram yapıyor ve güneşi tutulmuş ülkenin güne hasret bahtsızları ağlıyordu.

İki ayrı ses arasında kalan Yusuf'un beyni kaynayarak sancıyordu.

Gecelerin içinden bir gece Yusuf bir rüya gördü. Bir geceydi düşünde. Ay ayçaydı o gece; yıldızlar sayılıydı. Sonra ay dolunay, yıldızlar sayısız oldu. Gök altın sarısı yaldızla nakışlanmış bir lacivert kadife gibiydi. Üstte dolunay, mutlu müjdeler gizli çehresiyle Yusuf'a gamzelerini gösteriyordu. «Bana gel! Ey güneşin hasretlisi! Çık bana. Senden güneşi seyret.» diyor gibiydi. Her yerlerden bir ses O'na çık! dedi. Yusuf ne ile çıkayım derken, aydan bir merdiven uzandı. Güneşi tutulmuş ülkenin Yusuf'u merdivene tırmandı. Çıktı aya ayak bastı. Oradan güneş yalap yalap parlıyordu. Hafiften bir ses dedi ki O'na: «dön artık ülkene Yusuf. O güneş ülkene de doğacak.» Yusuf bir kuş gibi seviç ile çırpındı. Merdivenden indi. Dostlarını topladı. Müjde verdi onlara. Hep birlikte ellerini kaldırdılar, güneşi karşılamaya çıktılar. Üstte ay onlara veda ediyordu, yıldızlarla beraber. Ufukta noktalanan bir düzlük belirdi ansızın. Yusuf ile dostları ufka uzattılar ellerini. Ve yürümeye başladılar. Dağ, taş, herşey yürüyordu bu up uzun düzlükte. Arkadan insanlar geliyordu, ufka uzanmış ellerinin avuçları semaya açık. Yürüyen insan selinin en önünde Yusuf ile dostları vardı. Ağırdan ağıra bir müzik nağmesi duyuldu. Nasıl bir müzik aletinden çıktığı bilinmez bir başka ezgi. Ve bütün âlem ufka yöneldi. Ufuk ise kızarıyordu. Peşlerinden güneş getiren ay ve yıldızlar başka ülkelere sefer eyleyip bir güneş müjdesiyle dönüyorlardı. Derken o müzik nağmesi bütün eşyadan ve yaratılmışların en küçük zerresinden bile duyularak ilahi bir koro halinde bütün âlemi kuşattı.

İçinde gizlilikler saklı gecenin alyah örtüsü perde perde kalkarken, kıpırdanmaya başlayan dünya, canlanan tabiat ve bütün bu uyanışın ve dirilişin tatlı musikisinin en heyecanlı ve neşeli seslerinin sahibi cıvıl cıvıl kuşlar, her şey, sanki herşey güneşin ağır ve ihtişamlı doğuşunun peşrevini çalıyorlar, hep birlikte güneşin mutluluk, sevinç ve ışık dolu, hayat dolu gelişini karşılıyorlardı. Bu ne heybetli törendi!

Güneşin gündüzü geceden sıyırdığı bir anda gök yüzündeki son yıldız da kayboldu. Ve kalabalıkla birlikte her şey olduğu yerde durdu ve herkes bulunduğu yerden bir noktaya yöneldi. Düzlüğün son ucunda bir siyah nokta vardı. Ve beri taraftan yemyeşil bir halı gibi düzlük uzana uzana o noktada bitiyor ve sanki oradan ta arşa tırmanıyordu. Ku-

çücük noktaya doğru herşey bir koro daha yaptı o ilahi nağmeden. Sonra ak alınlar ve burunlar yerleri öptü. Herkes, herşey kendi diliyle O'nu ululuyordu. Güneşin de Yaratanını.

Yusuf bu rüyadan uyandığında ülke yine o ülkeydi. Güneşi tutulmuş... Tenekeler takırdıyor, silâhlar patırdıyordu. Yusuf hemen o gecede evden ayrılıp can dostuna ulaştı. Rüyasını anlattı. Derhal evden çıktılar. Diğer dostlarını buldular. Hep beraber o gece bir kuytuda bir oldular. Diz dize verdiler. Ellerini bir kitaba bastılar. Göz göze geldiler. Gözlerindeki menevişler ışıklar saçıyordu. Kalpleriyle anlaşıyor, gözleriyle konuşuyorlardı. Söz fazlaydı bu yerde. Dil fazlaydı. Kalpleriyle anlaştılar, gözleriyle söyleştiler. Dışarıda ise tenekeler çalınıyor, silâhlar patlatılıyor, cinler, şeytanlar bayram yapıyordu. Ve Köpekler ürüyordu uzun uzun. Bu ülkede asırlardır güneş yoktu. Yusuf ile dostları ellerini bir kitaba bastılar. Diz dize verdiler. Göz göze geldiler. Kalp ile anlaştılar, göz ile söyleştiler. Herkes içindeki sese kulak verdi. Gözlerini yumdular. Ve o gece bir kuytuda başladı büyük rüyaları. Yahut rüya gibi, ancak rüyada olur hayatları.

Hepsi iyi hatırlıyordu o geceyi. Ay aydı o gece; yıldızlar sayılıydı. Ay dolunay, yıldızlar da sayısız olmaya başlayınca bir dam ile dama düşmüştü Yusuf. Yusuf'un büyük zindandaki dostları, O'nu bir zaman için bir küçük zindana uğurlamışlardı.

Bu zindan, büyük zindanda güneşsizlikten çılgınlaşanların hapsolunduğu bir küçük zindandı.

★

O yerde hasretlik karanlığaydı; güneşe inat boğucu, pis ışıklı lambalardan dolayı. O yerde güneşin ne cilveli doğuşu, ne de binbir minnetle hüzünlü batışı seyredilmezdi. O yerde istenen duvar değildi. Sıcak yazda serin gölge, soğuk kışta ılık kuytu duvarlar değil. Alabildiğine düzlüklerdi aranan şey o yerde. Upuzun dört cihet sonsuz düzlükler. Altı kulaç on adımda biterdi âlemleri onların. Sonu duvarlar, ıslak ve çirkin. Dışı esir, içi tutsak duvarlar. Güneşin katilleri, cani duvarlar. Gün doğmuş, gün batmış onlar bilmezdi. Duvarların berisinde, tellerle mahpus ampuller, pis bir ışık verirdi, irin akıtan yara gibi. Lambalar da oradakiler gibi tellerin ardında esirdi. Ölümcül ışıklı hasta lambalar.

Bir karanlık Veli vardı o yerde. Karanlığın özlemiyle yanardı. Akşam-sabah, gecegündüz karanlığı ararda. «Nerdesiniz geceler? Hani karanlıklarınız? Geceler, geceler, ıslak geceler. Dudaklarım çatlak, karanlıklarınızı içmek istiyorum. İçmek istiyorum karanlıklarınızı geceler. Alın beni. Bağrınıza gömün. Örtün üstümü. Dünyamı veremli ışıklardan kurtarın. Ahi ışıklarla eritilen varlığım, demirlerle, duvarlarla dondurulan hayatım!»

Yatma zili çalmıştı. Herkesin bildiği bir ses duyuldu. Cinayet koğuşundan bir ses yükseldi aşına...

— Ben karanlık arıyorum dostlarım. Var mı bilen yerini? Bilen yok mu?

Gitti, veremli yüzü gibi ölgün sarı, cüzzamlı suratı gibi bereli kirli duvarları yumruklamaya başladı. O yumrukları ile duvarları döğedursun, berikilerin çöle dönmüş gönüllerinden kim bilir kaçıncı kez, sıcak ve acı bir sam rüzgârı esişti. Ve hep beraber içlerinden söyleştiler:

— Allah yardımcısı olsun Veli'nin. Mahpushaneden timarhaneye yol mu göründü acep garibana?

Başlarını soğuk yastıklara koydular. Yastıklar taş gibiydi. Başları yastıklara değil, yastıklar başlarına gömüldü. Gözlerini yumdular. Pay biçtiler kendilerine zamandan yana. Zamanın zindandaki paslı zincirlerine yapıştılar. Dipsiz kuyulardan inleyerek ağlayan çıkrıklarla zamanı çekmeye başladılar. Sonra rüyalara daldılar her günkü gibi. Rüyada ellerinde bir kazma, duvarlara vuracaklardı habire. Bir delik açıldı açılacak derken, bir uğursuz meçhul onları uykularından alacaktı. Gözlerini buz gibi bir gerçeğe açacaklardı her sabah. Sonra ellerine bir iğne, kuyuları kazmaya başlayacaklardı her zamanki gibi.

— Hey yok mu bilen karanlığın yerini? Bazı başlar yastıklardan doğruldu.

— Yorganın altına girsene a oğul! Kalender Dayıydı.

— Hücreye girsene ciğeri iki metelik etmez adam! Belalı İbo'ydu.

Sükût, bir bıçak gibi zamanı kesti. Kahredici sükût. Peşinden nalçalı bir ökçenin

MÜJDE

Murat ERDOĞAN

Baharda kuzunun melemesinde
Şırıl şırıl akan suyun sesinde
Gelinlik kızların işlemesinde
Yaklaşan zaferin müjdeleri var.

Altı aylık bebek ağlayışında
Pehlivanın kısbet bağlayışında
Yılın baharında yaz ve kışında
O mutlu günlerin müjdeleri var.

Mor sümbüllü dağda kokan kekikte
Harmana vurulan boz bilezikte
Parmağa ram olmuş eğri tetikte
Şehit dedelerin müjdeleri var.

Azaptan, acıdan... solan yüzlerde
Yıllarca ağlamış yaşlı gözlerde
Tarihe şan veren büyük izlerde
Kahraman erlerin müjdeleri var.

Fotoğraf : Celâl AKDEMİR

insafsız şakırtısı.

— Gel gardiyan. Gel babam. Ne yaparsan sen yap beni. Hücreye at. Nereye atarsan at. Tek kurtar beni şu ışıktan. Babamsın gel.

Demir kapı böğürtüyle açıldı. Eli ardında kenetli bir adam azmanı ağır ağır Veli'ye yaklaştı. Yorganlar kıpırdandı. Başlar doğruldu. Nalça sesleri durdu. Bir korkutucu sessizlik. Veli, yüzünü, yüzündeki kan çanağı gözünü gardiyana çevirdi. O yüze şeytanlar bile acır idi, gardiyan acımadı. Yedi başlı ejderhalar bile merhamet ederdi, gardiyan etmedi. Bastı tokadı, vurdu silleyi.

— Geber ulan. Yat da zıbar. Karanlığı istiyorsan eğer mezara gir. Hem sen kurtul, hem de biz.

Olduğu yerden geri döndü. Umutların katili demir kapı ulurcasına kapandı. Beyinleri ısrarla uğuldatan nalça sesleri gittikçe azalarak kayboldu. Anlaşılmaz homurtular ranzaları dolaştı ve ardından sessizlik. Sonra ince, derin mağaralardan geliyormuş gibi hüzünlü bir inilti:

Ayrı düştüm ocağımdan obamdan.
Anam ölmüş haber gelmez babamdan.
Bir hayırlı son gelmedi çabamdan.
Evin bencileyin olsun mu viran?
Ah gardiyan, of gardiyan gardiyan.

— Yavrum yeter artık. Uyu. Karşı gelme kadere. Ört yorganı üstüne. Haydi evlâdım.

Kalender Dayı'ydı.

— Etme Veli kardaşım. Yakma bizi. Derdimize dert ulama. Ciğerlerimizi dağlama.

Belalı İbo'ydu.

Ben suçsuzum sokma hançer yarama.
Kardaşımsın salma beni vereme.
Nolur yapma aha geldi burama.
Sen de benim gibi ateşlerde yan,
Ah gardiyan, of gardiyan, gardiyan.

Bir el uzandı Veli'ye. Omuzundan tuttu. Veli baktığında o ele çocuklaşıverdi.

— Yusuf abi söyle bana. Ben neyleyim? Ne edeyim? —Yusuf'un göğsüne kapandı—

anamıyorum. Şu ışıklar, şu tellerin ardın- lambalar bir ananın cesedi soğumadan giren analık gibi. Güneşe inat pis ışıklı. oraya gitsem hep karşımda bu sönmeyen lar. Ben güneşlere gebe karanlıkları arı- Ne suçum vardı sanki benim?

— Suç sende değil şair kardeşim benim. nde değil. Suç zindanın eli kırbaçlı bek- inde.

Yusuf'tu...

★

Bir Babacan Hamza vardı o yerde. İyiye an veren, kötüden can alan bir yiğit kişiydi. lalet tuta tuta kocaman olmuş elleri, bazan bir ana eli gibi şefkatli, bazan bir aslan pen- gibi acımasızdı. Hem çocuktu, hem a- ndı Babacan. Her kim ki başından geçeni rar, Hamza anlatmaya başlardı. Kaçıncı kez dinlediğini sormadan ve hem de bıkmadan an- rdı. Açık alnını kaldırır, göğsünü gerer öylece anlatırdı.

Geceleri koğuşlarda dert dökmenin vak- dır. Güneşi tutulmuş ülkenin bahtsızları iş- celi uykulara dertlerini döke döke dalar- r. İşte o vakitlerden bir vakitti.

Çımacıydım. Evimden vapura, vapurdan ime gider gelirdim. Kimsenin ne işine ne aşına karışmazdım. Kendi işime bakardım. abahleyin ezan ile uyanır, namazımı kılar, güneş doğarken yemeğimi yer işime gider- dim. O iskele, bu iskele derken akşam olur ve dönerdim. İyi kötü böyle geçti seneler.

Bir komşumuz vardı. Duvar duvara, kapı apıyaydık. Ahl olmaz olalardı. Yapmadık şey bırakmazlardı. Bir baba, iki oğul. Geceleri abahlara kadar âlem yapıp yalnız bizi değil bütün mahalleyi taciz ederlerdi. Evlerine bi- medik, tanınmadık kadınlar girer çıkardı. Bir kadıncağız vardı, öldü de kurtuldu belâla- ından. Allah rahmet eylesin iyi kadındı zaval- ı. Bazı günler bize gelip anlatırdı, ağlardı bi- re. Sonra öldü gitti bir gün. Vallahi kardaş- r sapa sağlam iken öldü kadıncağız. Allah bilir ya, dünyadaki kadınların en zavallısı, en yalnızı oydu. Gitti kurtuldu.

Neyse bir gece, baktım kapı vuruluyor. Pencereden eğildim, bizim komşu. Lahavle çekip indim. Kapıyı açtım. Adam zil zurna. İçeri girivermesin mi? Bir lahavle daha çak- dım. «Cemal efendi, Cemal efendi! Bura se- nin evin değil.» dedim. «Nasıl benim evim değil lan, sen kimsin?» Baktım, kafası iyi. Tuttum güzelce dışarı çıkardım. Zillerine bas- tım. Adam bağıra bağıra küfüre başladı. Ana avrat diyordu. Ardından din imanı da ekle- yince duramadım, istediğim gibi kapıdan i- çeri düşürdüm. Bağırmaya başladı. Bu gürül- tüyle mahalleli pencerelere üşüştü. Cemal'in iki oğlu birden üzerime atıldı. Birinin elinde deynek, ötekinde bıçak vardı. Bıçaklıya bir tekme salladım. Bıçağını düşürdüm. Ardın- dan belime hızlı bir deynek indi. Artık ben kendimi kaybettim. Biraz ilerde gözüme bir parke taşı ilişti. Taşı kime vurduğumu, nasıl vurduğumu bilmeden indir ha indir ediyor- dum. Etrafımda kimse kalmayınca taşı elim- den bıraktım. Baktım bizimki kapıda duruyor. Yanında çocuklar. Aklım başıma geldi. Kaç- mak aklıma gelmedi. Evden içeri giriyordum ki enseme bir el, belime bir demir dokundu. Dönüp baktım; polis... İçeri girdikten sonra öğrendim ki, üç kişi öldürmüşüm. Mahalleli mikroplardan kurtulduk diye sevinmiş. Sevin- mesine sevinmiş ama, neyleyim ki biz yandık. Tam onbeş sene oldu damdayım. Saçlarıma bakın, o zaman simsiyahtı. Şimdi karlar yağ- dı. Gözlerime bakın o zaman ışıl ışıldı, şimdi söndü, kenarına mor halkalar kondu. Bizimki köyümüze gitti. Namusuyla bekledi. Kızım ba- basız gelin oldu. Oğlum evlenmedi babasız- lıktan. Zaten iki tanelerdi. En kudretli ça- ğımda beni eritti bu zindan. Sönmüş ocağım- da Allah'ın iki mazlum kulu beklerler de bek- lerler. Söyleyin kardaşlarım, günah kimde? Siz söyleyin suç kimin? Benim mi?

— Suç büyük zindanın eli kırbaçlı bek- çisinde Babacan. Günah onda. Sen onun maz- lûmusun.

Yusuf'tu.

Babacan başını yastığa koydu. Yorganı üzerine çekti. Yüzünü duvara çevirdi. Göz- lerini kirli duvarların suratına kazıdığı yazılara dikip iç âlemine daldı gitti.

«Büyük zindanın gardiyanının kurbanı, Kırşehirli Babacan Hamza. Yirmibeş senelik. Girişi: 12 şubat 1959. Çıkışı: Allah'a kalmış.»

Bütün bir ömür, yalnız bir ömür değil tam dört ömür, dört can bu kelimelerin için- de erimişti.

★

Bir Kalender Dayı vardı o yerde. Güngörmüştü. Yaşlıydı. Dama yeni düşmüştü. Suçu öldürmekti. Işıldayan çakır gözlerinde masumluk, saflık okunurdu. Titrekti Dayı'nın dudakları, elleri, dizleri. Omuzlarındaki yük belini bükmüş, kamburlaştırmıştı. Kimse inanmazdı O'nun adam öldürdüğüne. Kendi de inanmazdı. Bir hakimler inanmıştı, bir gardiyanlar. Bir de burnu. O kemerli koca burnu. Kıskanç ve inat burnu. O ki, onda bir insanın kana bulanmış cesedi görünürdü, bıçakla delik deşik edilmiş. Bu burun döğüş kazanmış cins bir horozun mağrur kepezi gibiydi. İnatçı, kıskanç ve kendi namusu önünde yükselen bir hisar gibi sarp ve dik bir burun...

Geceleri koğuşlarda dert dökmenin vaktidir. Güneşi tutulmuş ülkenin bahtsızları işkenceli uykulara dertlerini döke döke dalarlar. İşte o vakitlerden bir vakitti.

— Hey Kalender Dayı sıra sende!

Belalı İbo'ydu.

— Ben adam öldürmedim İbo. Öldürmedim ki.

— Peki ya niye düşürdüler dama?

Kalender Dayı'yı bir sıkıntı sardı. Bunaldı. Huzursuz bir şekilde, ranzayı gıcırdatarak kıpırdandı. Etraftan «haydi! haydi!» sesleri çoğalınca, ihtiyarlığından beklenmez bir çeviklikle doğruldu. Burnu büyümüştü.

— Ulan kavat İbo çek elini yakamdan oğlum. Ben adam öldürmedim. Öldürmem de. Ben bir fakir cahilim.

— Ya kim öldürdü suçundan yattığın zatı Dayı?

— İşte bu öldürdü. -Burnunu tutmuştu-

— Anlatsana öyleyse. Çok mu zor adam öldürmek? Olmadık bir iş mi?

— Etmeyin yavrularım. Yakmayın bağrımdaki küllenmiş ateşi. Ben derdimi yüreğime gömmüşüm. Dokunmayın kalbime. İnanın ki ağrıyor. aha ta burası ağrıyor.

O ağrı bütün kalpleri dolaştı. Bir an herkes kendi içine çekildi. Dünyasını seyre daldı. Gözler büzüldü. Belli ki dışa değil içe bakıyorlardı. Kanlı gözlerin kızıl ışıkları iç dünyanın karanlık diplerine, bozbulanık hatıralarına demet demet ışıldak ışıkları gibi sokuldu gitti. Her biri köşede diz üstü yürüyen, yüzüstü sürünen acılı hatıraları taradı birin birin...

— Anlat ki babacığım yükün azala. Hep dertliyiz. Bölüşelim dertlerimizi. Sal. Iını sevdiğim dayıcığım.

Belalı İbo'ydu. Gözler dışa çevrildi.

Sarı ışıklar Kalender Dayı'nın yüzün toplandı. Artık duramazdı O, anlatırdı. Yüzü ve burnunu bakışlardan kurtararak duvara virdi. Orada bir kazıntı yazı vardı, kendi den önce bir başka Kalender'in yazdığı; dırma be Kalender, bu da geçer.» Ne yer bir teselli diye düşündü ve konuştu:

— Çorapçıda çalışırdı yavrucuğum. Da onbeşindeydi. Gökçe güzeldi Ayşem. Bu bukle saçları vardı, kumral. Ben örerd her sabah. Anası kanserden ölmüştü. Za üç kişiydik hepimiz. O gidince iki kald Öldüğünde yavrucuğum onbeşindeydi, ip in çelimsiz. Anasız büyüdü Ayşem.. Mektep gi medi. Medrese görmedi. Yedi yaşına değin den ev kadını oldu yavrucuğum. O mini mi ellerıyle yemekler pişirirdi ki doyum olma Dikiş dikerdi. Bir gün olup da «baba yorul yorum» demedi. Çöpçüydüm. Şafak sökm den işe giderdim. Ben giderken o da k kardı. Kahvaltımı hazırlardı. Bir gece kalkm mazlık etmedi. Sen yat kızım derdim. Yı mazdı. Eve geldiğimde kızımı yemek işleri bitirmiş görürdüm. Senelerce yavrumla avu dum. Yaşı geldi onbeşe. Belediye üç-beş b ruş verip beni ıskartaya çıkardı. Geçim de dine düştük. Sırtıma bir küfe aldım, hamallı çıktım. Olmadı kardaşlarım, yapamadım. Ç rüğe çıkmıştım bir kere. Bir gün dedi Ayşem; «baba izin ver bana, ben çalışayı Ne olur ki, herkesin kızı çalışıyor.» Bağrım alev düştü. O gece sabaha kadar gizli gi ağladım. Gelinlik çağa gelmiş Ayşemi iş gönderip, bende zıpır gibi oturup parasını y yecektim hal Nasıl güvenirdim O'nu ellen Nasıl salardım O'nu kadınların mal diye sa tıldığı sokaklara, caddelere. O kızım ki b dünyada biricik dayanağımdı. Çok düşündüm Bir yol bulamadım. Dilenemezdim ki. Ra oldum. Komşunun hanımı ile gider gelirlerd

Çorapçıda çalışırdı Ayşem. Daha onbe şindeydi. Gökçe güzeldi kızım. Bukle bukl saçları vardı kumral. Ben örerdim her sabah

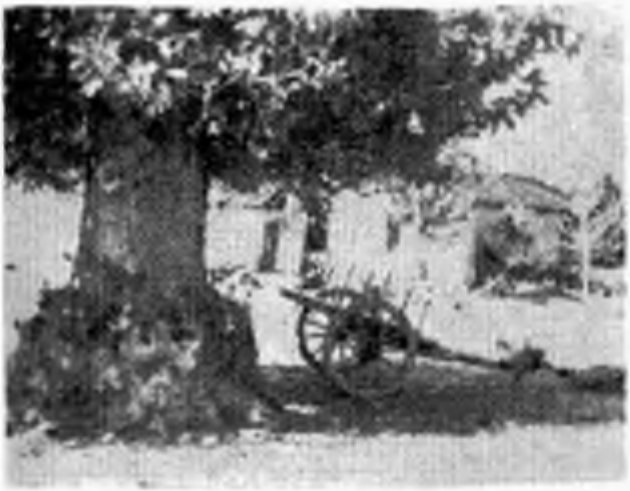
Gel zaman git zaman bir kaç ay geçt Ayşem eve üzgün gelmeye başladı. Sordum

DUVARCIYA

Hey duvarcı duvarcı;
Bizi duvar bağlamaz.
Duvar dediğin ne ki?.
Boşuna koyma harcı!

Duvarın buz üstünde:
Temeli sağlam değil.
Buz erir, duvar göçer;
Güneşi gördüğünde.

Fehmi ARIKTEKİN

Fotoğraf : Savaş ÇEVİK

demedi. Üstüne vardım, söyledi. Çorapçının oğlu sıkıştırırmış hergün. Sokağa çıkınca taksiyle ardından gelirmiş. O yerden ayırdım. Bir başka çorapçıya verdim. Çorapçının oğlu yine bırakmadı kızımı. Taksiyle her gün yolunu kesermiş. «Gel yavrum gel» dedim. «Namusumuza leke sürmektense başbaşa verip evimizde ölürüz. Ta üç gün sonra duysunlar öldüğümüz zaman. Soğuk su ile yusunlar.» Küreyi aldım sırtıma yine hamallığa başladım. Sürünüp gidiyorduk. Bir yazın öğle sıcağında eve geliyordum. Bizim sokağa döndüğümde baktım ki bir taksi duruyor. Şaştım. Buralara böyle taksi hiç gelmezdi. Hem de bizim evin hemen berisinde. Hayırdır inşallah dedim. Tam bu sırada evden bizim kız çıktı. Bu vakitler bakkala giderdi. Evin karşısındaki bakkala gelirken duruverdi. Orda birini görmüştü. Ürkek ürkek etrafına bakındı. Bakkaldan taraf baktığımda, dükkânın önünde gözlüklü, son moda giyinmiş bir genç gördüm. Bir taksiye bir oğlana baktım. İşi anladım. Ayşem hemen yolunu çevirdi sokağın ucundaki bakkala doğru yürüdü. Bir de baktım oğlan kızın ardına takıldı. Aklım başımdan gitti. Eve koştum. Ekmek bıçağını aldığım gibi peşlerinden sektirdim.

— Kaç kere vurdun Kalender Dayı?

Belalı İbo'ydu. Bütün mahkûmlar o an bıçağı saplayan kendileriymiş gibicesine çılgın bir zevk duyuyorlardı.

— Kellesini de kestin mi?

— Bilmiyorum İbo, bilmiyorum. Hatırlamıyorum.

Burnu çok iyi hatırlıyordu olanları.

— Bacımıza ne oldu Kalender?

Babacan Hamza'ydı.

— Yok oldu. Ne öldüğünü bilirim, ne kaldığını? Yok oldu Ayşem. Ahl ahl zaten bunun için değil mi yüreğimin askıda kaldığı. Bir bilseydim ne olduğunu. Ah bir bilseydim.

Gözleri duvardaydı; o yazıda. «Aldırma be Kalender, bu da geçer.» Ne yersiz teselli diye düşündü.

— Bu da geçer, o da geçer. Her şey gelir, her şey geçer. Lakin bir şey geçmez; kalbimdeki köz. Geçmez, küllenmez bir ateştir o. Şu burnum içime üfledikçe sönmez o ateş. Söyleyin dert yoldaşlarım kim suçlu? —yüz üstü yatağa kapandı— Günah kimde?

— Suç büyük zindanın eli kırbaçlı bekçisinde Kalender Dayı'm. Günah onda.

Yusuf'tu. Başlar dikildi. Göğüsler öne çıktı. Bu ülkenin zindanlarının değişmez kanunu idi söylenen...

Geceydi. Koğuşu pis bir ışık ışıtıyordu. Dışarıda cinler teneke çalıyor, şeytanlar silâh patlatıyordu. Köpekler ürüyordu uzun u-

zun. Ve güneşi tutulmuş ülkenin insanları işkenceli uykulara dalıyorlardı.

★

Bir İzmarit Şaban vardı o yerde. Adı üstünde, izmaritçiydi. Esrarcıydı. Suçu esrar içmekti. Cezası üç yıl.

Bir ziyaret günü öğlesiydi. Ölü koğuşlara can gelirdi bu ziyaret günleri. Ziyaretçisi gelenler sevinirdi, gelmeyenler, gelmesinden umudu olmayanlarsa yetimler gibi masum, bir köşeye çekilip dururlardı. Bunlar, gardiyanın her «..... ziyaretçin var» bağırışında bir kere ölüp dirilirlerdi.

Sevinenlerin sevinçleri uzun sürmezdi. Birkaç dakika bakışma. Karşılıklı zorlama gülümseyiş. Ardından hasretin sıcak buğusu soğuk parmaklıklara yapışır, oradan da bir kaç damla yaş olup akar ve toprağa karışır giderdi. Ve şaşkınlıktan daha gözler birbirini bulmadan buz gibi bir ses fırtınalar estirir; duygular, hayaller bu fırtınanın önünde savrulup uçardı:

— Vakit tamam!..

Mahkûmlar vaktin dolduğunu ancak bu vakitte anlarlardı. Her ziyaretçi bir umudu diriltirken, bir başkasını da öldürerek geri dönerdi.

Hediyeler gelirdi. Gardiyanların ellerinden öpüp ondan sonra içeri geçerdi. Bazıları da öpmeden geçerdi. Bunları görmezdi gardiyanlar. Bakar bakar fakat görmezdiler.

Bıyıklı Naciye yine ondan getirmişti o gün. Yamyamlar koğuşunda bayram vardı. Naciye, Yamyamların mümessili Kancık Niyazi'nin eski dostuydu.

Yemek zili çaldı. Her yerden bağrışmalar duyuldu.

— Kuru fasulye çıkmış arkadaşlar!..

Bir öğün eğer yemekhane dolarsa maharet kurudaydı. Yemekhane boşsa kuru yok demekti. Naylon kaşıklar yalnız kuru fasulyeye iştahla dalardı.

Kovandan arı çıkar gibi koğuşlardan adam çıkıyordu. Okuldan dağılan İlkokul çocukları gibiydi koca koca adamlar. Babacan giderken, Yamyamların önünde İzmarit'i gördü Bir telâş içindeydi İzmarit. Yerinde duramıyordu.

— Şaban! ne bekliyorsun orda. Kuru varmış. Haydisene!

— Size afiyet olsun Babacan Emmi. Ben yemiyeceğim. Karnımda bir ağrı var da...

— Ulan karnım diyor kalbini gösteriyorsun. Haydi neyse. Gelsen iyi olurdu ama. Sen bilirsin.

— Ah Babacan bir bilsen neremin ağrıdığını!...

Babacan yemekhaneye giden koridorda çoktan kaybolmuştu. Şaban Yamyamların kapısına yanaştı. Dikiz penceresinden içeri baktı. Kancık Niyazi ranzaya uzanmış tütsüleniyordu. Hemen yanındaki ranzada Mantar Sülo ile Godoş Recai Niyazi'ye yalvarıyorlardı.

— Abimizsin sen. Babamızsın. Anamızsın.

— Vermem ulan deyyuslar. Hıyarağaları!

— Naciye ablamızın başının sadakası olsun, bir tutamcık.

— Yıkılın ulan dümbükler! Az dedim ya. Az getirmiş bu sefer.

— Bir çekimlik.

— Bak hele bak!

— Bir içimlik.

— Ulaaan! Kanınızı içerim lan hırbolar. Çiğ çiğ yerim sizi. Basın lan! Şunlara bak, duruyorlar daha! Toz olun şurdan.

Sülo ile Recai toz oldular. Şaban arzudan saraya tutulmuştu. Demir kapıyı araladığı gibi içeri sıvıştı. Niyazi'nin önünde yere diz çöktü.

— Dinini, Allahını seversen Niyazi abi bir çekimlik. Allallah tam onbeş gündür ağzıma almadım.

Keyfi kaçarak çığırdan çıkan Niyazi sallanarak ranzadan indi. Bir tekme ile Şaban'ı sırtüstü yatırdı.

— Vermem dedim ya.

Şaban ağzı burnu kan içinde kalktı. Koğuşuna gitti. Kimseler yoktu. Yastığının altından bir şey çıkardı. Taşa sürtüle sürtüle ustura gibi keskinleştirilmiş bir teneke parçasıydı. Hemen üst çamaşırlarını soyundu. Tenekeyi gık demeden göğsüne çaldı. Önce ince bir kırmızı çizgi belirdi. Sonra giderek kalınlaştı. Bir daha, bir daha. Bu sırada Yusuf girdi koğuşa. Korkunç manzaradan irkildi.

— Yapma Şaban! Dur!

Şaban bu sesi duyar duymaz durdu. Perişan bir bakışla Yusuf'a çevirdi gözlerini.

— At onu elinden Şaban!

— Bırak beni Yusuf abi!

Bu sırada kağuş epeyce kalabalıklaştı. Bu acı tabloyu biraz merak biraz da üzüntüyle seyrediyorlardı. Şaban geri gide gide duvara dayandı. Yusuf hakim ve şefkatli bakışlarla Şaban'ın hep gözlerine bakıyordu.

— At onu yere. Haydi aslanım, at yere.

Teneke parçası Şaban'ın elinden yere düştü.

— Şimdi söyle. Niye yaptın bunu? Kim dokundu sana?

— Niyazi...

Bu isim Yusuf'a her şeyi anlattı. Kalabalığa döndü.

— Dağılın arkadaşlar. Herkes işine baksın. Babacan sen de Şaban'ı revire götür.

Yusuf doğru Yamyamlar Koğuşuna gitti. Kapıdan içeri girişiyle beraber herkes sustu ve toparlandı. Ayağa kalkanlar oldu. Yusuf çevresine gülümseyerek, selâm vererek Niyazi'nin ranzasına ilerledi.

O gece Şaban yatağında kafayı çekerken etrafına anlatıyordu:

— Esrarkeşlik bu abilerim.Durulmaz içmeyince. Buna da bin şükür. Ya afyona eroine müptela olsaydık. Onları kriz üstünde bir görsenız, alimallah içiniz yanar abilerim. Ciğeriniz tutuşur. Dininiz Rabbena hakkı için söyleyin; hangi esrarkeş kimin tavuğuna kışt demiş. Bizim zararımız dokunmaz kimseye. Alışmışız bir kere, alıştırılmışız. Hani ne derler alışmış kudurmuştan beterdir. Bir kötü tarafımız var; içmediğimiz zaman kendimizi kaybederiz. Hapis cezasıyla esrar bıraktırılır mı adama? Allahtan enselendiğim vakit, yedi kat semavatta seyrü sefer yapıyordum da, içicidir dediler, az ceza verdiler. Ya bir de üzerimde çok bulsalardı da satıcıdır deselerdi. O zaman çekerdim mortiyi. —Ağzından heceler artık uzun uzun çıkmaya başlamıştı— Beni şu tüccarlar var ya, işte onlar yaktı abilerim. Yeni evlenmiştim. Yaşlı anacağızımın senelerdir biriktirdiği biraz parası vardı. Babam da bir kaç kuruş ile bir ev bırakmıştı. Allah rahmet eylesin iyi adamdı. Anam dedi ki: «Oğlum bu paralarla kendine bir iş çevir.» Sağa sola akıl danıştım. Danışmaz olaydım. Dediler ki dükkân aç. İstanbul'dan mal al. Kuzundan bir dükkân kiraladım. Paraları cebime koydum geldim İstanbul'a. İlk defa görüyorum İstanbul'u. Neyse soruşturdum, Mahmut Paşa'ya git dediler. Aman abiler ordaki tüccarlar beni bir izzet ikram ile karşıladılar ki, kırk yıllık dost öyle olmaz. Cebimdeki paranın beş altı misli mal verdiler. Para mühim değil. Sen şurayı imzala dediler. Hey be! memlekette ne iyi adamlar varmış da bizim haberimiz yokmuş dedim. Döndüm gittim. Malları dükkânâ yerleştirdim. Bekle ki müşteri gelsin. Meğer mallar hep işe yaramaz şeylermiş. Senetler peşpeşe geldi. Birini yatırdım, ikisini yatırdım, ondan sonra tükendim. Topladım malları İstanbul'a getirdim. Tüccarlara alın arkadaş mallarınıdan hayır görün, ben paramı isterim dedim. Ticaretten vazgeçiyorum dedim. Bize senet imzaladın malları almayız dediler. Çöktüm. Dünya başıma dar geldi. Malı bırakıp kaçtım. O gün bugündür de gitmedim memlekete. Sokaklarda gezdim durdum. Bir gün Taksim Parkı'nda yatıyordum. Yanıma iki adam geldi. Para kazanmak ister misin? dediler. Siz olsanız ne dersiniz abilerim? Ben de onu dedim. Başladık işe. Gündüz yat, gece çalış işine. Hırsızlık, yankesicilik, soygunculuk hepsini yaptım. Ama cezasını çektim. Elin parası kursağımda kaldı. Her işe içim sızlaya sızlaya giderdim. Patron bizi gözüne kestirmiş olacak ki büyük işlere de gönderir oldu. Milyonluk esrar kaçakçılığına başladık. Islanmışın yağmurdan pervası mı olur? Elimizden hergün esrar geçiyordu. İnsan işte. Yahu dedim, bu esrar denen şey ne şeydir ki bu kadar alanglırlı işlere adı karışıyor, milyonlar dönüyor. Tadına baktım. O zaman bu zaman kilolarla içtim, daha tadına varamadım. İçtikçe içiyorum gâvurun tohumunu. Rezil oldum. İş yapamaz oldum. Beni şebekeden attılar. Esrar bulamaz olunca krizlere tutulmaya başladım. Kasap iti gibi, esrarcıların peşine düştüm, izmarit dilendim. Of anam ofi Kahpe dünya!

Bir türkü mırıldanmaya başladı «Kahpe felek sana nettim neyledim / yıktın viran ettin hanelerimi.....» Türküyü yarım kesip bir of daha çekti. Şaban yedi kat semavatta sefere başladı. Onu seyreden de dinleyen de yoktu artık. Herkes kendi içine bakıyordu. Kendi içini dinliyordu. Ve bir mırıltı yedi kat semavattan değil, yedi kat yerin dibinden duyuluyordu. Uzaktan, çok uzaklardan...

— Sen söyle Yusuf abi. Ben suçluyum

değil mi? Kötüyüm, mikrobum ben... Pis adamım...

Dışarda cinler, şeytanlar bayram yapıyor, teneke, ıslık çalıp silâh patlatıyorlardı. Köpekler ürüyordu uzun uzun. İçerde güneşi tutulmuş ülkenin bahtsızları işkenceli uykulara dalıyorlardı.

★

Bir Belalı İbo vardı, o yerde. Yusuf gelmeden koğuşta mümessil O'ydu. Belâsından korkulurdu. Affetmez bir zorbalığı, inat bir acımasızlığı vardı. Merhameti uyutmuştu içinde. Kalbine gömmüştü acımayı. Yüzünde yara izleri vardı, derin derin. Gözlerinden çıkan ışık siyahtı. Bitişik kaşları, gür bıyıkları gibiydi. Hergün bir çıngar çıkarırdı. «İbo» deyince tir tir titremeyen sade adembabalardı, garibanlardı.

Ne olduysa İbo'ya Yusuf gelince oldu. Önce anlaşamadılar. İbo Yusuf'u efeliğine, kabadayılığına engel görüyordu. Her fırsatta Yusuf'u sindirmek için kavga çıkarmak istiyordu. Gücüne güveniyordu. Günlerin içinden bir sabah vakti Yusuf'a saldırdı. Yusuf önce O'nu dışından vurdu. Yüzünden vurdu. Sonra da sözüyle ta ciğerinden. Ardından gözüyle ta yüreğinden. Öyle bir vuruş ile vurdu ki, İbo'nun içindeki uyumuş İbo'dan ses geldi. Ve İbo'nun insanlığı uyandı. Ağzından burnundan sızan kanlar, İbo'nun kalbinde patlayan çıbanın irinleriydi sanki. İrin çıbandan boşandıkça Belâlı rahatlıyordu. Gün o gündür İbo durgun oldu deniz gibi. Dert dökma vaktinde konuşmaz oldu. Oysa eskiden hep konuşurdu.

— Üç kişiyi haklamaktan gelmişim. İbo'yum ben, Belâlı'yım. Vazgeçen canından ters baksın bana. Üç kişiyi tahtalı köye postalamaktan gelmişim ben. Bildikleri üç kişi. Ya bilmedikleri? Onu bir ben bilirim bir de Rabbim Taalâ... Azrail arkadaşımdır. Kendisine işim düşe düşe O'nunla dost olduk. Beni çok sever, hiç hatırımı kırmaz sağolsun. Sıkıştırmmıydı Hızır gibi çağırırım. Gözümde dünya çöp gibi babalar. Ters anlamayın hal Herşeyi yaptım, ama soysuz değilim. Kansızlık yapmadım. Kalleşlik ile namussuzluk değil işim. Ben cibilliyetsiz düşmanıyım. Cibilliyetsizlerin kanı benim için zemzem suyu gibi mübarektir. Seve seve içerim. Kanı bozuklara fitil olurum. Yüreği beş para etmeyip fiyaka satanlara çıldırırım. Yiğit dediğin yüreği göğsüne sığmaz kişidir. Delikanlı dediğin masuma, garibana dokunmaz adamdır. Bana erkek adam derim ki, anasından süt emmiştir aparı helâl. Öyleki korkmalı mazlûmun ahından. Hem de çok ürkmeli fakir vahından. Bir de çekinmeli tek Allah'ından. Hepsi bu. Ötesi lâf. Kanun varken mi diyeceksiniz bana balarım? İşlemez kör bıçaktır o. Bir işlemeyen kör bıçak. O işlemediğine göre ben işleyeceğim demektir. Benim kanunum işleyecek.

Bakın babalar! İçki içerim. Kumar oynarım. Soygun yaparım. Lâkin kansız değilim. Namus bilirim. Irzda gözüm yok. Bir defa pim kopmuş, ipsizim. Yolum sapmış, yolsuzum. Geri dönülmez yola düşmüşüm. Madem ki geri dönülmez, yiğit olup bu yolda yürümeli. Sürünmemeli. Ezilmemeli.. Öldürürler adamı. Bir mermiye satarlar alımallah. Gönderirler mezara. Ne soranın kalır ne ağlayanın. İyisini öldüreceksin, ölmemek için. Ezeceksin, ezilmemek için. Kanun bu... Babalar bu dönülmez bir yol. Ben gitmişim. Yolum şaşmış, izim azmış, işim bozmuş. ayaklarım kaymış bir kere. Bataklıkta yürüyorum. Batmamak için cesetlere basarım. Suç ben de mi? Kanun korumazsa seni kim korur? Kim korur? Sen. Ancak sen. Ben bundan başka kanun tanımıyorum bu memlekette? Zaten yok da. Varsa bilen söylesin. Ben İbo'yum, Belâlı...

Dert dökme vaktinde bu ses herkesin hoşuna giderdi. Hem korkar, hem de severlerdi bu sesi. Ne zamanki İbo'nun kalbinde irin patladı. İbo durgun oldu deniz gibi. Dert dökme vaktinde konuşmaz oldu. Yusuf can gözüyle canına uzanmıştı İbo'nun. İbo sustu. Bir deli rüzgârın sususu gibi. Yalnız bir gün konuştu. O'ndan sonra hep sustu.

— Beş kişiyi öldürdüm. İyi insan değillerdi. O'nların da benim gibi ayakları kaymıştı. Ama üzerinden zaman geçtikçe namussuzluk kanlarına işlemişti. İkisi kadın ticareti yapardı. Afrikaya kadın satarlardı. Biri Anadolu'dan gelen küçük çocukları azdırıp azdırıp satardı. Biri ahlâksız, kansız, yüreksiz kabadayıydı. Birini de tanımıyorum. O kabadayının arkadaşıydı. Daha sırada çok adam vardı. Ama bitmezdi ki... Yusuf dedi. Tanrı öğmüş yaratmış o yiğit söyledi. Hiç akıl etmemiştim. Bitmezmiş meğer. Fili iğne ile öldürmek olmazmış. Yusuf dedi, aha işte şu

...kta yatan aslan. Yiğit odur. Bizimkisi ha... huzurdan zibidilik. Zindan bana ışık oldu ...lar. Meğer dışarda zindandaymışım. Bu...e kadar hiç kimse bana doğru dürüst bir ... göstermemişti. Yapma, etme, tutma de...yle adam düzelmez ki. Ben ateşte yanıyo... Onlar körük getiriyorlar. Daha benim gibi ...leri var. Ah Yusuf gibi yol gösteren olsa? ...düzelir. Yine çalışır doğruluk için, hak ... Diyeceksiniz soysuzu, kansızı yok mu? ... Hem de çok. Ruhu kapkara olmuş, kalbi ... olmuşlar bitmez. Ağzınla kuş tutsan hi... gelmezler. İşte hepsi bu kadar babalar. ...dan bu yola düştüğümü ne olur sormayın. ...ler gayri. İpim kopmuş, ipsiz idim. Yolum ...uş, yolsuz idim. İçime gün doğdu. Gayri ...mayın bana geçmişi. Şimdi işim, günalı... affetsin diye Allah'a yalvarmak. Nolur ...mayın artık.

★

Yusuf karanlıklarda dev bir mabet mumu ...ışıyordu. Yanar erir, erir yanar bitmezdi. ...gün dinlerdi O'nu mahkûmlar. Halka ... olup ortalarında yanan muma bakar... Mumun ışığını gözleriyle kana kana ...lerdi. Gönüllerde yeni fitiler boy atar ...ştu. Çorak topraklar yeşeriyordu. Gümüş ağaçlardan zindanda hevenk hevenk bahar donanıyordu. Öyleki bu dama zindan ...mezdi. Sırça sırça saray denirdi.

Lâkin dışarda güneş tutulmuştu. Silâhlar gümlüyor, tenekeler takırdıyordu. Köpekler ürüyordu uzun uzun.

★

— Bu ne iştir gardiyan! Sen söyle Niyazi! Konuşun. Ne iştir bu? Burası hapishane ...ktan çıktı. Kim bu Yusuf? Neci bu adam?

— Sihirbaz gibi adam, beyefendi. Kafalığını kendine çeviriyor.

Gardiyandı.

— Ne marifeti var da karıştırdı burayı?

— Hem de pek cesur müdür bey. İflâsını söküyor. Pek yaman. Iyi döğüşken.

Kancık Niyazi'ydi. İkisi de müdürün karşında boyun burmuş duruyorlardı.

— Bana bak Niyazi. Bu adamı bir şeye ...rtmezsen ben de seni benzetirim. Unutma ben de bir mahkûmsun. İdarenin adamı ...ak seni mahkûmluktan kurtarmaz. Bir şe... benzetmelisin bu adamı. Git satış. Hır çıkar. Gardiyan görgü şahididir. Atarız adamı hücreye. Daha olmazsa süreriz gider. Haydi yallah. Çekin arabanızı.

★

Gecelerin içinden bir geceydi.

Koğuştan koğuşa sesler uzandı; «İsyan var!» Silâhlar patlıyordu içerde. Cinler şeytanlar ıslık çalıyordu. Açılan kapılardan çıkan kaçıyordu. Gün, anababa günüydü. Bir koğuşu alev aldı. Alevler hızla başka taraflara da yayılmaya başladı. Bağrışmalar karmakarışıktı. Yalnız şu seslerdi seçilenler:

— Yusuuuf!

Yusuf bu sesleri, altından üstü açık lağım akan, kedi gibi farelerin cirit attığı daracık bir hücrenin loş karanlığında duydu.

— Yusuf'u istiyoruz! Çıkarın onu hücreden.

Koridorları kuşatan alevler arasında koşuşanlar vardı. Bir kısmı beraberdi. Ellerinde kızıl alevli çıralar vardı. Dumanların içinden sıyrılıp bodruma inmeye başladılar. Bunlar O'nlardı. Başlarında Babacan vardı, dev gibi. Ardından İbo ile Karanlık Veli. Peşlerinden Kalender Dayı. Başkaları... Başkaları...

Bodruma indiler. Her yer küf kokuyordu. Kedi gibi fareler cirit atıyordu. Yangının henüz ulaşamadığı karanlık bodrumu ellerindeki alev alev çıralar ışıtıyordu. Bir kapının önünde yığıldılar. Herkes susmuştu. Yukarıda yangın devam ediyor, aşağıda yüreklerin vuruşu işitiliyordu. Kapıyı Hamza açtı. Elindeki ışık bir yüzü aydınlattı ansızın, ıslak... Birden güldü o yüz. Sızılı gülümsedi. Hayır ağlamıyordu.

— Yusuf abi, herşey hazır. Bekçileri bağladık. Hiç kimsenin bumunu bile kanatmadık, kızarsın diye. Çık haydi. Bütün kapılar açık açık. Çık artık.

Hep birden dediler:

— Çık artık zindandan Yusuuuf!

— Çıkmam!

Sızılı gülümsüyordu. Bu yüz o yüz, bu ses o sesti. Kurtaran ses.

Yüreklerinde büyük patlamalar başlamıştı. Zindan duvarlarını zorluyordu içlerinde birikenler... Kucaklaştılar yürek yüreğe...

Ay ayçaydı o gece; yıldızlar sayılıydı. Sonra ay dolunay, yıldızlar sayısız olacaktı ki, bir dam ile dama düşmüştü Yusuf.

Okuyucuyla Sanat Sohbeti

Sanat Sohbetimizin Kıymetli Okuyucusu,

Bu sayımızda sizlere bu köşede bir hikâye sunmayı düşündük. Daha önce hikâyesi eleştirilen Turgut Şahin yeni bir hikâye göndermiş. Eskiye nazaran gelişme arzeden hikâyesinde Turgut Şahin'i sizlerin de tanımasını istiyoruz. Elbette daha gelişmeye, daha olgunlaşmaya namzet bir hikâye şimdi size sunacağımız «Efendi Amca». Ama bu köşemiz, karşılıklı bir fikir danışma meydanı olduğundan, hâsıl olan sonuçları da beraber gözden geçirmeyi uygun buluyoruz. Bu hakımdan geldiğimiz yerlerde dönüp bir arkaya bakmanın faydalı olacağı inancındayız. Şimdi Turgut Şahin'in geldiği yeri, hikâyesinden izlemeye çalışalım. Bu arada çalışmalarımıza, sohbetimize ortak olan değerli okuyucularımızın hızlarına hız katmasını Allah'tan dileriz. Şimdi hikâyeyi verelim :

Diyebilirim ki şehrin kenar mahallelerinden birinde olan küçük evimizden sonra en çok uğradığım yerlerden biri de kütüphanedir.

Bizim şehrin kütüphanesi küçüktür ama derli toplu düzenlidir de. Memurları, kütüphanenin bütün okuyucuları tarafından sevilirler. Yalnız bunlardan birinin okuyucular yanında ayrı bir değeri vardır. Efendi Amca diye çağrılır o. Efendi Amca öte, Efendi Amca beri.

Efendi Amca bizim kütüphanenin müdürüdür. Bu isim ona «efendi» kelimesini çok kullandığından verilmişti. İsmi Şevket'ti. Soyadını hatırlamayacağım. Uzunca boylu, geniş omuzlu, elli yaşlarında biriydi. Konuşmayı sevdiğinden midir nedir bilmiyorum, çok konuşurdu. Ama onun konuşmasına bayılırdık. Bazan fişleri yanl doldururduk. Görürse hemen müdahale der, sabırla bu işin nasıl yapılacağını a ederdi. Belki de başkaları gibi asabi olm yışı sevdirmişti onu bize. Keskin bir z kâsı vardı. Nerede görürse görsün tan kendine has gülümseyişiyle selâm verir Hele hafta sonunda onun tatlı sohbetle ni dinleyebilmek için iple çekerdik ye günü. Velhasıl hoşsohbet, babacan bir damdı Efendi Amca.

Şimdi Dil Tarih Coğrafya Fakültesinin son sınıfında okuyorum. Efendi Amcayı görmeyeli yıllar oluyor. Memur olan babamın başka bir yere tayini üzerine ben de çocukluk hatıralarımın bulunduğu şehirden ayrılmak zorunda kalmıştım. İnsanın doğup büyüdüğü yer bir başka ol

yor nedense. Belki de acı tatlı hatıraları gömülü olduğu için özlüyor oraları. Çok geçmedi, dileğim kabul oldu ve babam tayinini tekrar şehrimize yaptırdı. O yaz, tatilden yararlanarak Naima Tarihi hakkında bir inceleme yapmak istiyordum. Kararımı verdikten hemen sonra şehrin biraz yukarısındaki kütüphaneye kadar çıktım.

Kütüphane üç-dört sene evvelki gibiydi. Değişen yalnız görevli birkaç memurdu. Bu Naima Tarihi hikâyesi Kütüphane Müdürü o eski Efendi Amca'yla karşı karşıya getirdi beni.

Kataloglardan Naima Tarihinin numarasını bulunca görevli memura başvurdum. Sebebini bilmiyorum, memure hanım tuhaf tuhaf baktı önce. Sonra gayet soğuk, bu çeşit eserleri dışarı vermediklerini söyledi. Müdür beye gitmekten başka çare yoktu.

Müdür beyi masasında bir şeylerle meşgul buldu. Kafasını kaldırdı, gözlüğünün üst tarafındaki açıktan beni iyice süzdükten sonra, sağ tarafındaki koltuklardan birine oturmamı işaret etmen beni tanımakta güçlük çekmedi. Biraz konuştuktan sonra kedisine gelişimin sebebini anlattım. Yıllarını kitaplar arasında geçirmiş yaşlı adam önce derin bir nefes aldı sonra acılı sesiyle;

— Benim eski eserlere karşı özel bir merakım var Mehmet Bey, dedi. Zira onlar bizi yüzyılların ötesine götüren bağlardır. Onları korumak noktasında çok titizimdir. Onları yitirirsek kendimizi de yitiririz. Tarihini unutan bir millet frensiz arabaya benzer; eninde sonunda bir yere çarpar ve parçalanır.

Efendi Amca önceki dosyaları bir kenara bırakarak başladığı uzun uzun anlatmaya. Kütüphanenin yapılışından, buraya olan emeğinden, Türkiye'deki kütüphanelerden.. anlattı, anlattı. Sonra eski eserleri serinde görmem için esas kitaplığa indirdi. Tekrar odasına çıktık. Yalnız kafamda dönüp dolanan bir soru vardı. Ta başından beri zihnimi meşgul ediyordu. Niyetlendim, tam soracağım zaman Efendi Amca;

— Eminim ki Mehmet Bey eski eserleri neden dışarı vermediğimizi merak etmişsinizdir, diyerek konuya kendisi girdi.

— Bilseniz ne kadar müdür bey. Doğrusu çok merak ediyorum.

Efendi Amca bir süre düşündü, sonra derinden bir nefes alarak konuşmaya başladı;

— Seneler boyunca beni rahatsız eden bir meseledir bu. İçin için beni yakan bir mesele. Umarım yaramın büyüklüğünü anlarsınız. Ve bana yardımcı olursunuz.

Efendi Amca'yı dinlerken sesindeki ürperticilik beni de heyecanlandırmıştı;

— Biz gündüz verilen kitapları mesai saatinden sonra kontrol ederiz. Eksik olup olmadığını araştırırız. Epey oluyor, bir gün kitapların hepsini titizlikle saydığınız halde eski osmanlıca eserlerden, şimdi isimleri hatırımda olmayan bir kaç tanesini eksik buluyorduk. Ne kadar saydıksa değişen bir şey olmadı. Anladık ki bizim eserler ortalıktan kaybolmuştu. Ama kim götürüyor, nasıl götürüyor burası bizim için meçhuldü.

Efendi Amca bana uzun uzun anlattı. Bir an oraya gidiş gayemi, yapacağım işi unutmuş, Efendi Amca'nın naklettiği kitap serencamına bırakmıştım kendimi. Efendi Amca, o kadar ilgiyi artırıcı, merakı kamçılayıcı tarzda anlatıyordu ki, kitapların başına gelenleri.. Ben olayı basit bir hırsızlık olarak nitelendirerek üzerinde durmak istememiş, hatta Efendi Amca'ya gücenerek oradan ayrılmayı tasarlamıştım. Ama olmadı. Efendi Amca'nın anlattıkları zihnime öyle akıyordu ki gür bir ırmak misâli. Kafamda geçmişten kalma çer-çöp, pislik.. ne varsa almış götürmüştü bu ırmak.. Sonra yeni bir parıltı ve yeni bir uyanışla Efendi Amca'nın anlattıkları beni hayata, sanki yeni bir hayata yeniden kazandırdı. Görünüşte bu, belki öyle büyük, şok bir olay mahiyetinde değildi. Lâkin düşüncelerimde büyüdü bu olay.. ve ırmakta patlayan bir dinamit gibi tabanda gizli bütün mahlûkların cesedini su yüzüne attı. Zihnimde bir kaynama başladı birden.

Kaybolan kitaplar bir şebeke tarafından çalınmıştı. Eski, el yazması, eşi olmayan, hazineler değerindeki kitaplar birer birer ortadan kayboluyor ve arayanlar

SENELER

Merdivenden ayak ayak indirdi
Hayatı ömrümü çalan seneler...
Bazan eşek bazan ata bindirdi
Aldatan, kandıran yalan seneler...

Gözlerimin söndü kuvvetli feri
Yürüyemez oldum ileri geri
Artık saymıyorum geçen günleri
Gençliğimi elden alan seneler...

Çöktün dağlar gibi büktün belimi
Tutmaz ettin ayağımı elimi
Sarartıp soldurdun bunca gülümü
Haylaz çocuk gibi yalan seneler...

Ne kadar yalvardım düştü peşime
Zehirli hançerin çaktı döşüme
Hasret koydu kardeşime eşime
Elemle hicranla dolan seneler...

Ali SATIN

ancak Avrupa'nın büyük müzelerinde kütüphanelerinde seyretme imkânı buluyordu. Değerine paha biçilmez tıp, astronomi, tarih kitaplarımız bizden koparılıyor, çalınıyor ve içindekiler yıllar.. evet yıllar sonra bize milyarlara satılıyordu.

Olayın mahiyeti böyleydi. Ama insan zihni bu olayla çeşitli çağrışımlarda da bulunuyordu. Meselâ Avrupalının bizi cahil, barbar diye horlayarak, bir taraftan da değerlerimizi nasıl çalıp bize kur yaptığı, yüksekten baktığı akla geliyordu ilkin Sonra bizim zavallı durumumuz. Ve dahı sonra ikisi arasındaki tarih sahneleri. Yüz lerce farklı tablo.

O gün kitabı alamamış fakat kitabın kitapların ruhunu zihnimde özümleyerek yepyeni bir dünyaya açılışın ilk heyecan içinde âdeta içten bir sevinçle Efend Amca'ya veda etmiş ve kütüphaneden ay rılmıştım.

OTAĞ YAYINEVİ TAKDİM EDER !

BEYNELMİLEL SERMAYE VE

İHTİLÂLLER

Kıymetli araştırıcı **KEMAL YAMAN** ve «Dünyayı Sarsan İhtilâller» konusunda otorite olan **HENRY COSTON**'un kaleminden.

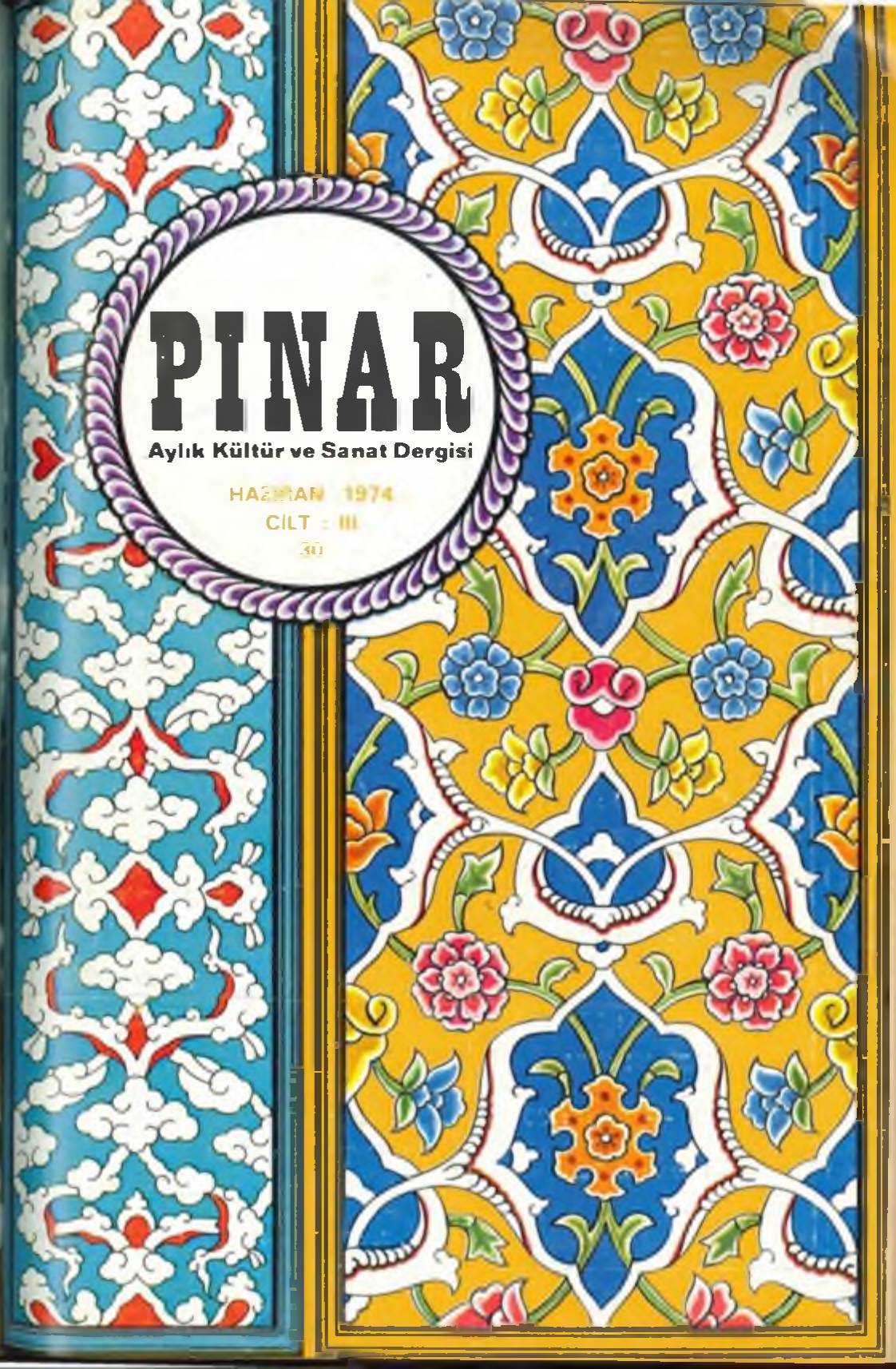
★ **MEŞRUTİYET HAREKETLERİNİN YABANCI GÜÇLERLE İLİŞKİLERİ.**
Yazan : **KEMAL YAMAN.**

★ **BÜYÜK MALİ ÇEVRELER VE İHTİLÂLLER.**
Yazan : **HENRY COSTON.** Tercüme : **MEHMET DOGAN.**

- Birinci Meşrutiyet Hareketi ve Yabancı Tesirler.
- İkinci Meşrutiyet Hareketi ve Yabancı Tesirler.
- Faşizm ve Para Kuvvetleri.
- Alman Politikasında Para.
- Hitler'i Kim Finanse Etti?
- Bankerler ve Bolşevikler.
- Fransız İhtilâli ve Malî Çevreler.
- İhtilâlci Gazetelerin Kurucu ve Ortakları.
- Aldatılmışların İhtilâli.
- Kapitalizmin İki Kutbu.
- Rus İhtilâli'nde Beynelmilel Sermaye.
- Jakop Schiff Kimdir?

Fiyatı : 15 lira.

İsteme Adresi : **OTAĞ YAYINEVİ**
Hilâliahmer Caddesi No. 4 Tel. 27 73 10
Cağaloğlu — İSTANBUL.

PINAR
Aylık Kültür ve Sanat Dergisi
HAZİRAN 1974
CİLT : III
30

PINAR

Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

SAHİBİ
Muzaffer Tetik

Yazı İşleri Mesul Müdürü
Gazi Altun

Yönetim Yeri :
Nuruosmaniye cad. No: 8/3
Cağaloğlu — İSTANBUL

Kapak Kompozisyonu
Saim OKAN

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir. Gönderilen yazılar iade edilmez. Her yazıdan sahibi mesuldür.

İlân
Pazarlığa tabidir

Abone

Yıllık (12 sayı) : 45 TL.
6 aylık (6 sayı) : 23 TL.
Öğretmen ve öğrencilere abone
Yıllık (12 sayı) : 40 TL.
6 aylık (6 sayı) : 20 TL.

Dizgi - Baskı - Cilt
OTAĞ MATBAASI

Posta Çeki No : 20081779

HAZİRAN 1974

Cilt : III — Sayı : 30

Fiyatı : 4 TL.

Her ayın ilk haftası çıkar

PEYAMİ SAFA ÖZEL SAYISI

1. Özel Sayı'yı Sunarken...
PINAR'DAN

2. Hayatı
Ömer Asım EREN

3. Milliyetçilik Anlayışı
M. Akif DAĞBEYİ

4. Doğu-Batı Sentezi Üzerine Görüşleri
Mehmet Akif AK

5. Fikir Kavgası
Hasan ERDEN

6. Cingöz Recai'den Nazım Hikmet'e

7. Sistemler İçinde İnsanın Bunalımı
Mehmet TAŞDİKEN

8. Romanlarında Psikolojik Tahlil
Ali TÜRKMENOĞLU

9. Kadının Bunalımına Bakışı
Mehmet BOLÜKOĞLU

10. Çizdiği İnsan Tipleri
Mehmet Ali TAŞÇI

11. Tereddütlerin Romancısı
M. Nuri DOĞAN

PINAR'DAN

ÖZEL SAYIYI SUNARKEN...

Aramızdan ayrılalı 13 yıl oldu. 15 haziran 1961'de bir perşembe akşamı fani hayata veda etmişti. Arkasında mal mülk bırakmamıştı. Fikir adamının kaderini yaşamıştı. En büyük mirasını evlâtlarına değil, dâvâ arkadaşlarına bırakarak gitmişti. Ölümün gölgesi üzerine vurduğu zaman, vücudu bile erimiş, tükenmişti. Düşünce dünyası büyüdükçe, vücudu dirhem dirhem küçülüyordu. Son nefesini verirken, üzerine ismini kazıttığı hanları hamamları yoktu ama, tükenen bir ömrün her anını şerefle yadettirecek kavgası vardı. Fikir planında kalan, ve insanla ilgili bütün konuları kapsayan büyük bir kavga miras bırakmıştı dostlarına...

Adı Peyami Safa idi... Türk düşüncesinin bu büyük kavgacısı hakkında söz söylemek hem kolay, hem güçtür. Sorumluluk denen nesnenin ağırlığından kurtulduğunuzda kolaydır onu anlatmak. Sayfa sayfa övgüler yazarsınız, ya da bir kalemle üstüne çizgi çekersiniz. Ama, dâvâsını istismar elmemiş, kendini eriterek ülküsünü yüceltmiş, bir fikri savunurken namusu ölçü bellemiş, piyasa tutsun diye değil, imbikten süzercesine bir çile sonucu eser vermiş insan hakkında, yanlış düşüncelerini açıkça görseniz bile kolay kalem oynatamıyorsunuz. Sorumluluğunuz buna engel oluyor. Bilginizi bir daha yoklamak lüzumunu hissediyorsunuz en azından. Onu överken, beleşçi bir felsefeyle onun başarısına ortak olmak kadar, onu eleştirirken de, yaman bir zihin savaşının ürünlerini bir kalemde cerhetmenin, hiçbir fikrî çaba sarfetmeksizin lâf ebeliğinde netice aramanın sorumluluk duygusuyla bağdaşmayacağını düşünüyorsunuz.

Peyami Safa Özel Sayısını kolay hazırlayamadık elhasıl... Doğru görüşlerine «bu doğrudur» derken bile, bu güçlüğü yaşadığımızı belirtmeliyiz. Millî düşüncemizin bugünkü gelişme çizgisinde, eleştirmek zorunda kaldığımız konularda ise, ne kadar güçlük çektiğimizi tahmin etmek zor olmasa gerek. Doğru görüşlerine ortak olurken, onun düşünce teşekkülünde geçirdiği istihaleyi yaşamak; eleştirirken, önce neden böyle düşündüğünü tesbit edip, sonra da neden böyle düşünmemek gerektiğini söylemek, herhalde büyük sorumluluklar gerektiriyordu. Pınar'ın bu sayısını hazırlayan arkadaşlarımızın bu sorumluluk duygusunun ağırlığını omuzlarında hissettiklerine inanabilirsiniz.

Peyami Safa Bey, bir özel sayıya değerdi. Hatta daha ileri giderek söyleyelim, bir enstitü faaliyetine değerdi. Hele, Türk toplumunun iki asırlık kriz dönemi içinde, onun fikir savaşı, incelenmesi ve üzerinde düşünülmesi gerekli bir sosyal olay halindeydi. Vardığı sonuçlar ve öne sürdüğü teklifler ne olursa olsun,

iştirak edilsin veya edilmesin, bizim insanımızın kulak vermesi gerekli bir çağrısı vardı. Önce, hastalıklı ve günden güne ölüm çizgisine yaklaşan bir sosyal yapı olduğunu gösteriyordu, sonra bu yapının hastalık sebeplerini araştırıyordu, bununla da kalmıyor, «bu hasta şöyle kurtulur» diyordu. Yani, hastanın çektiği azabın tümünü yüreğinde hissediyordu. Onun için çırpınıyordu. Bu sebepledir ki bütün eserleri, krizli Türk toplum yapısının, hatta bütün insanlık camiasının organ organ ele alındığı sosyal bir ameliyathane halindedir. Peyami Safa'nın didik didik ettiği konular, bugünümüzün de meselesidir. Belki yarınımızın da meselesi olacaktır. Bugün, düşünen bütün kafalar, insanlığın geleceği üzerinde fikir yürütüyorlar. İnsanın, tekniğin zafer çığlıkları arasındaki sızısını yaşıyor ve gelecek için mutlu bir dünyanın köşe taşlarını araştırıyorlar. Bu meselede Peyami Safa'nın sesine bigâne kalınmaz. O incelenmelidir.

Peyami Safa Özel Sayısı'nı hazırlamaya karar verirken, birinci planda bunun, bir «edebiyat tarihi»nin boyutlarını aşması gerektiğine inanıyorduk. Mücerret Peyami Safa üzerinde durmak değil, onun çevresinde sosyal bir eleştiri de yapılması gerektiği düşüncesindeydik. Çünkü, O'nun sanat eserlerinden -ki bunlar da başlı başına bir fikir eseri halindedir- fikri eserlerine kadar bütün yazı ürünü, insanı kuşatan meselelerin harmanlandığı bütünler durumundaydı. Peyami Safa'yı, 13 yıl sonraki toplum yapısı ve millî düşünce sferinde değerlendirmek gerekiyordu. Peyami Safa, Türk toplumunu, ondan da ötede 20. yüzyıl insanını ve onu kuşatan kültür-medeniyet dünyasını nasıl değerlendiriyordu? Ne gibi yargılar getirmişti? İnsanın ve toplumumuzun geleceği için kurduğu dünyanın özellikleri ne idi? Çağın bunalımını nasıl teşrih etmişti? Toplumumuzun iki asırlık hayatının ve problemlerinin mihveri olan Batılılaşma hakkında ne diyordu? Mücerret Batı hakkındaki görüşü neydi? 13 yıl sonra toplumda ne gibi gelişmeler oldu? Peyami Safa merhumun görüşleri, toplumdaki değişim açısından ne durumda bulunmaktadır? Doğu ve Batı hakkındaki yargılarının bugünkü şartlarda değerlendirmesi ne gibi sonuçlar verir? Bunlar, bu sayıyı hazırlamadan önce, çalışmalarımıza yön verecek düşünceler halindeydi. Arkadaşlarımız yoğun bir çaba sarfettiler. Eksiklerimize rağmen, düşüncelerimizi büyük nisbette gerçekleştirdiğimizi söyleyebiliriz. İncelemelerimizin, Türk toplumunun tarih içindeki bugünkü yerini belirleme, gelecek hakkında kararlar verme noktasında düşüncenize büyük yardımları olacağına inanıyoruz.

Türk sanatının güzide ustası, Türk tefekkürünün büyük halkası, milletin hayat kavgasının çileli müdafii Peyami Safa merhumu rahmetle anıyoruz. Kavgasına sahip çıkan nesiller yetişmiştir. Rahat uyuyabilir.

PEYAMİ SAFA ÖZEL SAYISI

«İsmail Safa'nın en güzel eseri, Peyami'dir»
Yahya Kemal Beyatlı

HAYATI

ÖMER ASIM EREN

Peyami Safa, 1899'da İstanbul'da doğdu. Babası, edebiyatımızın meşhur simalarından Şair İsmail Safa Bey, annesi Server Bedia Hanımdır. İki yaşında, Sivas'a sürgüne gönderilen babasını ve kardeşini kaybetti.

«Benim şuurum bir facia atmosferi içinde doğdu. Ben iki yaşımda iken, babam ve kardeşim Sivas'ta on ay içinde öldü. Böylece kısa bir fasılayla hem kocasını hem çocuğunu kaybeden bir kadının hıçkırıkları arasında kendimi bulmaya başladım.» (1)

Dokuz yaşında müzmin bir hastalığa tutuldu. Çocukluk yıllarını hastahane koridorlarında bu hastalığın ağrı ve sızılarıyla geçirdi. On üç yaşında, maddi sıkıntı içinde bulunan evlerinin geçimlerini ve hayatını kazanmağa çalıştı. Hastalığı sebebiyle pek çok defa devam edemediği lise tahsili sıralarında bir ara «Keteon» matbaasında şarkı istinsah etmek suretiyle kitap ve yemek parasını çıkarıyordu. Daha sonra Posta-Telgraf nezaretine müracaat ederek memuriyet imtihanlarına girdi ve kazandı. Küçük yaşta memur oldu. Fakat memurlukta fazla kalmadı. Birinci Cihan Harbinin patlak verdiği bu sırada, onbeş yaşında öğretmenliğe başladı. Bu meslekte dört yıl vazife gördü.

«On dokuz yaşıma kadar hem kendime hem de muallimlik ettiğim mekteplerde çocuklara bir rehber olarak yaşadım.» (2)

1918'de kardeşi İlhami Safa'nın teşvikiyle öğretmenliği bırakıp matbuata geçti. İki kardeş «Yirminci Asır» adında bir akşam gazetesi çıkarmağa başladılar. Peyami Safa bu gazetede «Asrın Hikâyeleri» başlığıyle halk için hikâyeler neşretti. İlk zamanlar imza koymuyordu. Fakat bu hikâyeler devrin edebiyatçıları tarafından büyük takdir ve alâka topladı. Hikâyelerine devam etmesi ve imza koyması hususunda kendisini teşvik ettiler.

Ancak kendi itirafiyle esas gazeteciliğe başlayışı bu değildir:

«Benim meslekte ilk adımım Süleyman Nazif'in Hadisat' gazetesindedir.» (3)

(1) (2) Cahit Sıtkı Tarancı, **Peyami Safa Hayatı ve Eserleri**, Semih Lütfi Yayınevi, İstanbul, 1940, s. 3.
(3) **Tasvir**, 12 eylül 1945.

Peyami Safa, yüksek tahsil görmemesine rağmen kendisini çok iyi bir şekilde yetiştirmişti. Fransızcayı kendi gayretiyle öğrenmişti ve Fransızca dış basını takib ediyordu.

42 Yıllık yazı hayatında muhtelif zamanlarda; Tan, Tanin, Cumhuriyet, Tasvirl Efkâr, Tasvir, Milliyet, Tercüman, Son Havadis.. v.b. gazetelerde ve pek çok mecmualarda makaleler neşretti.

1936'da kardeşi İlhami Safa ile **«Kültür Haftası»** adlı haftalık, 1953'te de **«Türk Düşüncesi»** diye aylık fikri ve edebi sahada devrin en ciddi ve dolgun dergilerini çıkardı. Birincisinde; Yahya Kemal, Mithat Cemal, Cahit Sıtkı, Ahmet Hamdi, Nizamettin Nazif, Faruk Nafiz, Mustafa Şekip, gibi edebiyatta ve gazetecilik sahasında isim yapmış meşhurlar devamlı yazı kadrosunda bulunuyordu.

Her iki mecmuada da Peyami Safa, milli kültürümüzün ihyası ve marksist edebiyat karşısında milli edebiyatımızın güçlenmesi hususunda büyük hizmetler görmüş. Memleketimizin sayısız problemlerinin çözümünde milliliik tezini ısrarla savundu. Maddi zorluklar dolayısiyle Kültür Haftası'nı ancak 71 sayı, Türk Düşüncesi'ni de 1960'a kadar, 63 sayı çıkarabildi.

Yakup Kadri'nin «Bize bir mektup getirdin» diye itiraf ettiği gibi, edebiyatımıza pek çok yenilikler getirmiş ve bu sahada unutulmayacak hizmetler yapmış olmasına rağmen Peyami Safa 1960'tan sonra ne yazık ki, Edebiyatçılar Birliği'nden çıkarıldı.

ESERLERİ

«Edebiyat, dokuz yaşımda başlayan ihtiraslarımdan biridir; on üç yaşımda «Eski Dost» diye yazdığım ilk çocukluk romanımın müsveddelerini hâlâ saklıyorum» (4)

Peyami Safa'nın ilk büyük hikâyesi **«Gençliğimiz»**dir. 22 yaşında yazmıştır. İlk romanı da 23 yaşında yazdığı **«Sözde Kızlar»** dır. Kendisi bunu geçinmek kaygusuyla yazdığını söyler. **«Mahser»** ve **«Canan»** yarı hayatı kazanma zarureti ve yarı edebi isteklerin neticesi romanlarıdır. Kendi tabiriyle tefrika romanı ile sanat eseri arasında bocalayan romanlardır bunlar. **«Bir akşamdı»** ve **«Şimşek»** sanat eserine daha yakın romanlardır. **«Dokuzuncu Hariciye Koğusu»**, **«Fatih-Harbiye»**, **«Bir Tereddüdün Romanı»**, **«Biz İnsanlar»** sanat eseri olma durumunda olan romanlardır.

Peyami Safa, adapte ettiği veya geçinme kaygusuyla yazdığı romanlarına Server Bedi takma adını kullanıyordu. En güzel romanlarına kendi imzasını atıyordu.

Kendi ismiyle neşredilen yukarıda geçenlerden başka: **Matmazel Noralya'nın Koltuğu, Yalnızız, Atilla, Bir Mekteplinin Hatıratı, Karanlıklar Kıralı, Siyah - Beyaz** (Hikâyeler).

«Server Bedi» imzasını attığı eserleri de şunlardır: **Cingöz Tehlikede, Hey Kahpe Dünya, Hep Senin İçin, Sabahsız Geceler, Cingöz Recainin Maceraları, Cumbadan Rumbaya, Uçurumda Bir Genç Kız, Al Kanlar İçinde, Ateş, Domuz Sokağı Vakası, Kanlıca Vakası, İmdat, O gece, Selma ve Gölgesi, Kaybolan Adam, Cingöz Geldi, Cingöz Kafeste, Deli Gönlüm, Karanlıkta Hücum, Beyaz Cehennem, Yangın Yerinde, Amerika'da Bir Türk Çocuğu, Kanlı Güller v.s.**

«... bütün bu kitapları sakatlayan kusurların benden olduğu kadar benim çalışma şartlarımı aleddevam berbat etmiş bir cemiyetin verdiği huzursuzluk, refahsızlık ve emniyetsizlikten doğduğunu söyliyeceğim. (...) yazı hayatımda bu cemiyet bana bir hafta istirahat hakkı vermemiştir.» (5)

Romanlarından başka **«Gün Doğuyor»** diye bir piyesi ve fikri eser olarak da: **Zavallı Celâl Nuri Bey, Büyük Avrupa Anketi, Türk İnkılâbına Bakışlar, Felsefi Buhran, Millet ve İnsan, Mahutlar, Sosyalizm, Mistisizm, Nasyonalizm, Doğu-Batı Sentezi** adlı kitapları vardır.

Bütün eserlerinin sayısı kendisinin bir makalesinde belirttiğine göre üç yüze yakındır. Fakat bunların çoğu basılmamıştır. Basılanları 150 civarındadır.

Merhumun âhirete intikali 15 haziran 1961 gününe tesadüf eder. Allah'tan bol rahmet niyaz ederiz.

(4) Tarancı, a.g.e., s. 3.
(5) A.g.e., s. 4.

M. Akif DAĞBEYİ

MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI

Göklerimiz tutuşmuş asırlardır. Yerlerimiz sarsılıyor. Sağa - sola koşuşuyoruz şaşkın ve telâşlı. Bu hengâmede kalkıp birbirimize sövüp sayıyoruz. Suçlu arıyoruz. Sonra bazılarımız, her şeye, herkese ve hattâ kendisine bile söverek bizden kopuyor, uzaklaşıyor. Bir hayhuydur sürüp gidiyor.

Göklerimizdeki bomba şimşeklerini ışık sanıp koşuyoruz. Asırlardır yönleri bize çevrilmiş, namlularından üzerimize kan ve vahşet kusan silâhları, topları mertek sanıyoruz.

Bütün tabiplerimiz bir oldu, bizden daha hasta tabiplerimiz... Didik didik yokladılar bizi. Herkes biliyor ki, her yerimiz hasta; ağrıyor, sancıyor. Hiç kimse, kafa doktorundan, mide doktoruna kadar hiç kimse bilmiyor hastalığımız nedir, nerededir? Bilmediklerini bilseler iyi, başımıza lokman kesiliyorlar, ilâç... İlâç... İlâç... Damarlarımızda kan yerine ilâç dolaşmaya başladı.

Sözü uzatmayalım. Peyami Safa işte toplumumuzun böyle bir anında, hastalıklarımıza deva bulmanın sorumluluğunu bütün ağırlığı ile omuzlarında duydu. Bu sorumluluk duygusuyla rahatı, refahı, terketti. Hastasına yeni hastalıklar ikram eden cehennem suratlı tabiplerden değildi. Zorluklar karşısında iflâs bayrağı çekiveren bir bedbinliği ve acziyeti de kabul etmiyordu. Durup dinlenmeden araştırıyordu. Dünyadaki ilmî, felsefî, sosyal, kültürel, ekonomik, tıbbî her gelişmeden haberdar oluyor, milleti için bunlar arasından faydalı şeyler bulmaya çalışıyordu.

Burnunun dibindeki gerçeğe teleskopla bakan idraksizlerin yanında çok şeyleri görebilen, sezen, kavramaya çalışan bir idi Peyami Safa. Aydınları çağıracaktı. Beraber çalışalım, milletimiz için en faydalı ve doğru olanı birlikte arayıp bulalım diyecekti. Ama bu çağrıya çok az bir grup koşacaktı. Büyük âlimler (!), güçlü edipler (!), dahi inkılâpçılar (!), kudretli ıslahatçılar (!) ise burunlarının dibindeki gerçeğe teleskopla bakmaya devam edeceklerdi! Gözlerinin körlüğünü teleskopla telâfiye çalışanlar gitgide tümüyle körleştirlerken, O'nun gözleri bir teleskop gücüne erişecekti her geçen gün. Her gün bir gerçek yakalayacaktı, laboratuarına koyup onu didik didik edecekti. Hasta vücudu 62 yıllık ömründe en sağlam bedenlerin bile yapamıyacağını başarmıştı; 100 yüzü aşkın eser, sayısız makale ve bir kütüphanenin bir köşesini tek başına do

duracak bir Peyami Safa külliyatı...

Daha 1938'de şöyle diyordu:

«Onbeş seneden beri otuz iki dişini kilitleyerek yutkunan ve sızan Türk mütefekkirlerinin önüne tarihin yığdığı meseleler, daha içindeki sırları değil, dışındaki bağları bile çözülmemiş sıra sıra denkler halinde duruyor. Gözün kendi kendini görememesi mazereti bir ayna parçası karşısında iflâs eder. Türk milletinin kendi kendini görmesine delâlet edecek bir izah aynasına sahip olmayan Türk mütefekkirleri millî meselelere sıfırı tüketmiş bir tecessüsle arkalarını dönerken bize kendimizden sonra alâka vermesi gereken dünya problemleri içinde ne aradıklarını sorabiliriz? Henüz bütün cihanın felsefî akideleri ve siyasî ideolojilerinin üstünde ortaya bir 'Türk meselesi' koymadık.» (1)

Osmanlı aydınlarının tükenişinden ve inşacılık yeteneklerini yitirişinden bu yana yolumuz sarpa sarmıştı. Kendi kültürüne güveni kaybolan, inancı sarsılan aydın, utanç verici hımbıllık içinde aramayı bırakıp ancak kendine verilenle yetinecekti. Her an kendini yenileyip bileyerek bulunduğu noktayı aşmayacak, bir noktaya saplanacak ve orada dönecekti. Toplumlarına ve kendilerine yerden bitiveren bir mantar nazarıyla bakanlar yetermek için Avrupa toprağı, Avrupa gübresi ararken, toplumlarını ve medeniyetlerini tanımayanlar da Batı'dan sadece ilim ve tekniği almak gibi bir hayal sloganına yapışacaklardı. Öte yandan Batı medeniyeti içinde ırkımızı ve dinimizi korumak hayaline sarılanlar (kaç gram Batı, kaç gram din, kaç gram ırk!) ülkeyi viranneye çevireceklerdi. Ne Batıcılar, ne İttihadı İslamcılar, ne de Türkçüler kendi yerli kaynaklarımızdan beslenmiş bir dünya görüşüne sahip değillerdi.

Sanki medeniyet Batı'ya, ama sadece Batı'ya gökten inmiş bir lütuf, bir inayetti ve biz de ondan bunu dilenmeye mecburduk. Sanki insanlık belli aşamalardan sonra Batı kültür ve medeniyetinde karar kılmıştı. Bu zarurî sonuçtan biz de nasibimizi almak zorundaydık. Aksi halde yok olacaktık. Sanki cihanşümûl (!) Batı medeniyetiyle insanlık kemale erişmişti de, aman ha fırsat treni kaçıracaktık. Çağdaş uygarlık düzeyi trenini!!

Hiç kimse düşünmüyordu ki, Batı'da ilim ve teknolojiyi doğuran belli kaynaklar vardır. Akılcı ve duyumcu olarak ifade edilecek bu kaynaklara bizim medeniyetimiz asırlar öncesi sahip bulunuyordu.

Peyami Safa'yı da âdeta çıldırtan şey aydınlarımızın bu bilmemezliği idi.

«Biz bu Batı'nın yalnız teknik tarafını, günlük hayat için yararlı tarafını görmüyoruz. Orada, Batı'da bütün meselelerin halledildiğini, müşterek bir ölçüye kavuşulduğunu sanıyoruz. Planck, Heisenberg, Einstein ilmin değişmez realite görünen prensiplerini yıkarak cihana şamil bir ölçü olmadığını meydana koydular. (ilmî planda). Bir hastalığı psikiyatr başka sebeplere, psikanalizci ayrı sebeplere, dahiliyeci ise protein eksikliğine bağlar. Hepsinin eksik yanları vardır.» (2)

Aydınlarımızın Batı'daki büyük değişmeyi görmemeleri Peyami Safa'yı üzmektedir. Bu bakımdan örnek alınan modelin sakat yönlerini durmadan dinlenmeden anlatmaya çalışmıştır. Halkını taassupla, gericilikle, tutuculukla itham eden bir aydın azınlığın, ilkel kabile insanının tabulara bağlanışı gibi Batı'ya bağlanışını hep kınamış, uyarmaya çalışmıştır.

TÜRK DÜŞÜNCESİNDE HAMLE

Teknolojiyi Batı kültüründen bağımsız mütalâa etme imkânı yoktur. İlim ve teknik Batı kültürünün duyumcu ve akılcı baş sembollerinin ameli örneklerinden ibarettir. Böyle olunca ilim de teknoloji de bu kültürün nötr olgularıdır.

Peyami Safa, Batı'ya bakışı bu noktada derinleştiren ve temellerine oturtma

(1) Peyami Safa. **Türk İnkılâbına Bakışlar**, İkinci Basım, İnkılâp Kitabevi, İst., (Baskı tarihi yok), s. 8.

(2) Peyami Safa. **Doğu - Batı Sentezi**, Yağmur Yayınevi, İst., 1963, s. 26.

gayretleri gösteren ilk Türk düşünürlerindendir. O düşünüyordu ki, 'garbın ilmini ve sanatını alalım' demekle iş bitmiyor. Çünkü «ilim», «sanat», «teknik» alındığı zaman peşinden bunlardan ayrılmayacak olan rasyonalizm ve pozitivizm de gelir. Ardından mekanizm de sürüklenir. Ve Türk düşüncesinin temelleri sarsılır. Bu bakımdan Batı'ya karşı ilmi bir hassasiyeti ve dikkati savunmuştur. Türkiye milliyetçiliğini ilim planında gerçek prensiplere kavuşturma çalışmalarının diyebiliriz ki ilk teşebbüsleri ondan gelmiştir. Gökalp'in Batı anlamında ve baştan sona bu medeniyetin verileriyle kurulmuş milliyetçilik anlayışı, Âkif'in, Y. Kemal'in milliyetçilik anlayışları P. Safa'da oldukça geniş bir perspektife kavuşmuştur. Milliyetçiliğin temel problemlerinin kültür ve medeniyet vakıası içinde ele alınma çalışmalarının şuurlu bir merhalesi Peyami Safa tefekkürüdür. Ama hiç bir zaman savunamayız ki, O Türkiye milliyetçiliğinde beklenen hamleyi yapabilmiştir. Fakat diyebiliriz ki, büyük hamlelerle tamamlanacak küçümsenmez ara hamleler yapmıştır. Şimdi bunları kısaca görelim. Bu yazımızda merhumun «Nasyonalizm» adlı kitabını esas almayı yeterli bulduk.

MİLLET

Millet anlayışı oldukça orijinaldir. Kitabının önsözünde şöyle diyor:

«Burada 'Halis Millet' terkibi ırkçılığı hatıra getirebilir. Bu halisliği kanda mı arıyoruz? Millet gibi, tarih beraberliğinin, dil beraberliğinin, ruh beraberliğinin teşkil ettiği bir sosyal grup çoğunluğunun çeşitli unsurlarını yalnız ırk gibi tek prensibe bağlamaktan uzağız. Saf ırk olup olmadığı tartışmasına da girecek değiliz. Bu oluş dünyasında, asıllar ve menşeler saf da olsa tekâmülün getirdiği çapraşıklığı gideremez.

«Fakat, her milletin çoğunluğunu meydana getiren ırkî cephenin, o milleti bozulmaktan ve soysuzlaşmaktan koruyan bir maya olduğuna da şüphe yoktur. Herhalde Türk kanı dendiği zaman, ç[illegible] çoğunluğun biyolojik vasfı kastedilmeliid[illegible] Herkesten bu kanı istemeğe hakkımız [illegible] madığı gibi, herhangi bir muayene ile [illegible] kanın halis Türk kanı olduğunu da tay[illegible] etmek mümkün değildir.

«Bir milletin fertleri arasında, r[illegible] beraberliği vücuda getiren müşterek h[illegible] tıralar, emeller, büyük tarih anları, [illegible] birliği ve sevgisi, edebi ve kültürel zev[illegible] bilgi ve estetik heyecan beraberliği ve [illegible] aynı memleket ve iklim şartları için[illegible] yaşamanın verdiği karşılıklı sevgi ve sem[illegible] pati, ırkî vasıfların eksikliğini, diğer mü[illegible] cut vasıfların kuvveti nisbetinde telâfi [illegible] debilir. Umumiyetle çoğu aynı dine me[illegible] sup, aynı dili konuşan, aynı tarihi yaş[illegible] mış, aynı kültüre sahip ve aynı coğra[illegible] şartlar içinde yaşayan insanlar arasın[illegible] ırkî vasıflar aramak şart olmadığı gi[illegible] bu çoğunluğun cevherini bozmayacak d[illegible] recede bir azınlıkta da dini vasıflar ar[illegible] maya lüzum yoktur.» (3)

Bu millet anlayışının daha öncel[illegible] lerden ve özellikle Gökalp'in tarifinden a[illegible] rı olduğu ortada. Fakat Peyami Safa'nı[illegible] millet, medeniyet, kültür kavramlarına d[illegible] yurucu izahlar getirdiğini de söyleyem[illegible] yiz. O'nun problemlere çözüm getirme[illegible] ve değer hükümlerine varıştaki başarı[illegible] milliyetçi aydınlarımıza yepyeni araştı[illegible] ma sahaları açan düşünceleri kadar b[illegible] şarılı değildir. Milliyetçiliğimizin hem[illegible] oturmuş bir dünya görüşüne kavuştur[illegible] lamadığını tesbit değerlidir. Fakat bu dü[illegible] ya görüşünün ortaya konuşta yetersiz[illegible] ğini bizzat kendisi ifade etmiştir. Bu s[illegible] bepten biz, O'nun görüşlerini kritikten [illegible] yade, Türkiye milliyetçileri için olduk[illegible] istifadeli olmuş fikirlerini özetleyeceğiz.

FERT - CEMİYET

Sentezci, terkipçi metodu Peyami S[illegible] fa için bazan faydalı, bazan da zara[illegible] olmuştur. Faydalı olmuştur, çünkü ke[illegible] di devri aydınlarının değişmez özelliği [illegible] lan bir fikri ve felsefi sisteme kör bağ[illegible] lıktan kurtulmuş, her düşünüş tarzın

(3) Peyami Safa. **Nasyonalizm**, Babıâli Yy., İst., 1961, s. 6 - 7.

doğru taraflarından bir terkibe ulaşmayı denemiştir. Zararlı olmuştur, çünkü sentezlerle belli sınırlara kadar gelmiş ve fakat o sınırları aşıp küllî ve tam izahlara, bütüncü kaideleştirmelere gelememiştir. Cemiyet ve fert kavramlarını incelerken kullandığı metod yine sentezdir. Madde ve hayat hakkındaki temel felsefî izahlardan sosyolojik izahlara bir köprü kurarak fert ve cemiyet telâkkilerini üç ana gruba ayırır :

1 — Bazılarına göre cemiyet bünye olarak da, fonksiyon olarak da uzviyetten (canlı varlığın bedeni) farksızdır. Herbert Spencer, Espires, Rosenberg v.b. Bu düşünüşün kaynağı mekanist telâkkiye dayanır. Biyolojik izahlardır.

2 — Bir kısım düşünürler cemiyetin bünye olarak uzviyetten farklı, fakat fonksiyon (işleyiş) olarak uzviyetten farksız olduğunu söylemişlerdir. Bu grup sosyoloji ve biyoloji kanunları arasında bir eşitlik olduğunu savunur. A. Comte, Charles Mavros, Rene Worms.

3 — Bir grup ise cemiyet - uzviyet, sosyoloji - biyoloji kanunları arasında aslında bir benzerlik olmadığını, fakat cemiyetin çapraşık bünyesini izahı kolaylaştırmak için, bazı müşterekler kurulabileceğini söylemiştir. (Werner Sombart v.b.) Peyami Safa daha sonra şöyle bir sonuca ulaşmaktadır :

«O halde cemiyet dar mânâsı ile değil, geniş mânâsı ile uzvî bir bütündür.»(4)

P. Safa, şahsiyet haline gelmemiş ferdiyetin cemiyetlerin teşekkülünde rolü olamayacağını belirttikten sonra, yeni doğmuş bir çocuk bir ferdiyettir, fakat şahsiyet değildir. Ama şahsiyet ferdiyeti de içine alan, sosyal bir hüviyettir, der. Bununla gerek mekanist (fertten tôpluma veya bütünü parçalar oluşturur) gerek vitalist (bütünden parçaya veya parça ancak bütün ile kaimdir) izahların arasını bulmaya çalışarak, cemiyet kavramını izaha şahsiyet unsurunu da katar ve şöyle bir hükme varır :

«Cemiyet, fertlerin yekûnu değil (kemmî - kalitatif), şahsiyetlerin keyfî (kalitatif) muhassalasıdır. Çünkü şahsiyetler, ferdiyetlerini aşan bütün vasıflarını cemiyet bütününden alırlar. Az içtimaî kalmış adam bunun için şahsiyetsiz, iptidaî hattâ vahşidir.» (5)

Bu tarif Türk milletinin toplumcu yapısına büyük bir yaklaşımdır.

SOSYOLOJİ VE MİLLİYETÇİLİK

Cemiyeti açıklamaya yönelen sosyoloji nazariyelerini üç ana grupta toplayan P. Safa, daha sonra bunu ikiye indirger. Bu bölümde anlatılanlar, yukarıda kısaca ifadeye çalıştığımız nazariyelerin daha genişletilmiş şekilleridir. Üç ana grup şöyle:

1 — Mekanist Telâkki : Cemiyet fertlerin riyazî (matematiksel) ve mekanik bir bütünüdür. Fiziğin ve matematiğin kanunları, cemiyet için olduğu gibi uygulanır. Spinoza, Hobbes, Descartes, Leibnitz v.d.

2 — Organizist Telâkki : Cemiyet bir uzviyettir. Biyolojinin kanunlarına tâbidir. Sorokin bu telâkkiyi üçe ayırır :

a — Felsefî Organizizm : Cemiyet, fertlerin dışında kendiliğinden doğan ve tabiat kanunlarıyla yaşayan canlı bir bütündür. Liberalistlerin savundukları gibi içtimaî muhakemelerle (Roussau) ve ferdî irade ile teşekkül etmez. Biyolojik varlık ve uzviyetle kıyaslanması da doğru değildir.

b — Psiko-sosyal Organizizm : Felsefî organizizmden ayrılan bir tarafı vardır: cemiyet fertlerden üstün bir ruha, kollektif şuura, kendine has bir iradeye ve fikirlere sahiptir. (Durkheim ve Gökalp)

c — Biyo-organik Organizizm : Cemiyet, biyolojik uzviyetin, spesifik bir çeşidinden başka bir şey değildir. Rosenberg gibi aşırı ırkçılar bunu savunmuşlardır. Bu grup sosyolojiyi bir ilim olarak kabul etmez. Marksist telâkki de sosyoloji

(4) A.g.e., s. 11 - 19.
(5) A.g.e., s. 24.

diye bir ilim olamayacağını söyler. Bu sebeple sosyoloji ilminin dayandığı iki temel görüş felsefi ve psiko-sosyal organizizmdir.

3 — Fonksiyonel Telâkki : Cemiyet, fertler arasında karşılıklı bir münasebet sistemidir. Fertlerden ayrı kendine has bir bütündür. Mekanik ve riyazi bir bütündür. Bu grubun organizistlerle ihtilâfı azdır.

Temel Ayırım

1 — Cemiyet, bir makine gibi fertlerin yan yana gelmesiyle oluşur. Fertle cemiyet arasındaki münasebet matematiksel ve mekaniktir. Hürriyet, eşitlik, seçim ve ekseriyet parlamenterizmi bu görüşlerin mahsulüdür. Fakat bu görüş devrini doldurmuştur, yıkılmaktadır.

2 — Cemiyet müstakil ve canlı bir bütündür, uzun bir tarihi tekâmülden doğar. Fertlerden mürekkep olmakla birlikte müstakil bir sentezdir. Parçalarının vasıflarından ayrı vasıflara sahiptir. Sosyoloji bu görüşlerle ilmilik kazanmıştır. Ve nihayet toplumun en ileri tipi millettir.

Sonuç : Tarih bakımından da, sosyoloji bakımından da millet ve milliyetçilik inkâr edilmez bir gerçektir. (6)

Şüphesiz ki insan cemiyetleri tekâmül etmiştir. Ancak bütün toplumları zaman içinde gittikçe mükemmelliğe doğru bir tekâmül seyri içinde görmek kabil değildir. Tarih göstermiştir ki fertler gibi milletler de ölmektedir. Aynı zaman içinde birçok toplum süratli bir gelişme gösterirken, bazılarının da öldüğüne şahit oluyoruz. Halbuki biraz sonra da göstereceğimiz gibi P. Safa, asrımızı milletler asrı saymakta ve milliyetçiliği tarih ve sosyoloji bakımından toplumların tekâmülünün son safhası kabul etmektedir. Elbetteki bu, binlerce yıl önce «millet» vakıaları olduğu gerçeğine aykırıdır. Türk toplumu millet olma karakterini 1739 sonrası fikir cereyanlarının sonucunda kazanmamıştır. Bilâkis bu dönemlerde millet olma karakterini yitirmede ciddi tehlikelerle karşılaşmıştır. Halen de bu tehlikeler içindedir. Türk toplumu onuncu asırda tekâmülünün zirvesine çıkmış ve millet olmuştur. Bu sebepten biz Peyami Safa'nın millet kavramının mahiyeti hakkındaki fikirlerinin öncekilere nisbetle doğruluğuna iştirak ederken, milletin teşekkülündeki tarih tezine katılamıyoruz.

BİYOLOJİ VE MİLLİYETÇİLİK

Toplumu biyoloji kanunları ile izah eden görüş, cemiyetin teşekkülünü maddi dayanışma ve müşterek düşmana karşı koyma zorunluğu ile anlatma yoluna gitmiştir. Her hücre kendi hayatını sürdürmek için dışıyla savaşır. Fakat bulunduğu yerdeki diğer hücrelerin başka bir hücre grubu ile menfaat ayrılığı sebebiyle aralarında ittifak olur. Toplum da böyledir. Coğrafi şartlar belli bir grup insana müşterek savunma içgüdüsü verir. Menfaatin temerküz ettiği bu yerin adı da vatandır. Eğer dış düşman olmazsa bir menfaat birliği de olmaz, toplum fertleri birbirini yerler. Bu sebepten sulh canlı bir varlığın bünyesine aykırıdır. Toplumların varlığı ise savaşlara bağlı bulunmaktadır. Sulh anormaldir. Ve dünya kardeşliği ve sulhü hayalden ibarettir. Sulh var gözüküyorsa bu, iki düşmandan birinin diğerini yenemeyeceğinden emin olmasından ileri gelir. Dünya sulhü ve kardeşliğini savunanlar bilmezler ki, eğer bir kardeşlik ve sevgi varsa bunun tek sebebi harptir.

Sonuç : Biyoloji de millet gerçeğini ispat etmiştir.

Peyami Safa, bu fikirlere tümüyle katılmaz. Bu fikirlerin münakaşa götürmez hakikatler olduğunu kabul etmiyorum. Fakat biyoloji ve sosyolojinin ayrı kanunlara tâbi olmaları aralarında hiç bir münasebet bulunmadığını gerektirmez. (7)

Bu görüşler kan, dil gibi bir kavmin bütün olarak var oluşunu temin eden bir kısım unsurlar anlamına alınıp, toplum organizasyonlarının yaşamasında bunların

(6) A.g.e., s. 26 - 28.

(7) A.g.e., s. 31.

da (kavim - ırk) bir realite oluşu —ferdi menfaat değil, kavmin menfaatleri ile sınırlanmış ferdi menfaat— şeklinde mütalâa edilirse kısmen doğrudur. Nitekim milletler bir yönleriyle de biyolojik varlıklardır. Aksi halde, ferdi menfaat ön plana geçtikçe toplumdan sürüye doğru bir iniş söz konusudur. Harplere gelince asla bir maddi menfaat olayı değildirler. Harplerin devamı toplumu doğurmaz. Lâkin millet ve sahip olduğu ideoloji harplerin tek sebebidir. Ve harplerin varlığı milletlerin, ideolojilerin varlığına bağlıdır. Tersi yanlıştır. Dünya sulhü eğer hayal ise, farklı milletler ve ideolojiler bulunduğu içindir. Dünya maddi refah bakımından alabildiğine tatmin edilmiş nice milletlerin mezarlığı olmuştur.

PSİKOLOJİ VE MİLLİYETÇİLİK

Psikoloji ve milliyetçilik konusunda ele alınacak konu, fert - cemiyet ilişkisidir. Eski psikoloji, ırsiyeti bile cemiyetin ferde hediye ettiği bir şey kabul ederek, ferdi cemiyetin en küçültülmüş bir örneği sayıyordu. Toplum olmadan ferdin, kendi kendisinin farkına varamayacağını öne sürüyordu. Peyami Safa, buraya bir kayıt koyar. Cemiyet - fert ilişkilerini kabul etmekle birlikte, şahsiyet kavramını öne sürer. Özetle der ki: insan ferdiyeti ile tabiatı, şahsiyeti ile cemiyeti temsil eder. Fakat şahsiyet yalnız cemiyete intibaktan doğmaz. Bazan cemiyetin mükemmel bir şekilde var olabilmesi için, şahsiyet içtimai baskılara karşı koyar. Yani şahsiyet (alelâde ferdiyet değil) cemiyetin şuursuz bir parçası değil, bazan ondan aldığı kuvvetle ona yön verme durumunda olan bir varlık olur.

«Demek ki ferdin kendisine intibakını yaratan cemiyet olduğu gibi, mukavemetini emreden de cemiyettir.» Cemiyet tekâmül seyrine uygun bir değişimi temin için kendi içinden inkılâpçı şahsiyetleri görevlendirir.

Sosyoloji bakımından olduğu gibi, psikoloji bakımından da münasebet fertle cemiyet arasında değil, fertle şahsiyet arasındadır. Bugünkü psikoloji, şahsiyetin fertler arasındaki içtimai temaslarla ve cemiyetin mutlak tesiri ile teşekkül ettiği neticesine vardığına göre;

Sonuç: «Milliyet olmayan yerde şahsiyet ve şahsiyet olmayan yerde insan yoktur.» (8)

Bu yönüyle de psikolojinin millet ve milliyet gerçeğini ispat ettiği gerçeği neticesi doğrudur. Fakat toplumlarından bir inkılâp görevi alan her şahsiyet grubu, bu görevi gereği gibi yerine getirmeyebilir. Toplumlarını kendi değişim seyri dışında bir mecraya sevketmeye zorlayan nice fertler vardır. Demek ki topluma yön verme durumundaki şahsiyetlerin mutlaka cemiyetin kontrolünde ve cemiyetin gösterdiği yönde olması değişmez kaide değildir. Fertleri bir inkılâp göreviyle, cemiyetle birlikte başka güçler de görevlendirebilir.

EKONOMİ VE MİLLİYETÇİLİK

Türkiye milliyetçiliğinin bağımsız şartları içinde milli bir ekonomi tesbitine giden en tutarlı ve ilmi görüş diyebiliriz ki, Peyami Safa'ya aittir. Milli ekonominin temel hedeflerini ve karakterlerini veren sözlerini aynen aşağıya alıyoruz:

«Ferdin menfaatlerine âlet olmaktan başka hiç bir vazifesi kalmayan hürriyetçi devletin milli bir ideali yoktur.»

«Demokrasi —ki birkaç büyük sanayi memleketinin geri kalan bütün dünya memleketlerini sömürmesinden başka bir şey olmayan sanayi kapitalizminin hukuki bir ifadesidir— istismarcı milletleri dünya tarihinde eşi görülmedik bir tarzda zengin etmiştir. Hakikatte zengin olan bu milletler değil, bu milletler içinde beynelmilel sermayenin ortağı ve ajanı olan fertlerin teşkil ettiği bir tek sınıftır. O memleketlerde bu tek sınıfın kazanç şebekesi dışında kalan ekseriyet, yine dünya tarihinde eşi görülmedik bir sefalete düşmüştür.»

«Bu tezattan, yani sermaye ile emeğin bu zıtlaşmasından sınıf mücadelesi doğar. Hürriyetçi devlet bu mücadeleye

(8) A.g.e., s.35 - 36.

müdahale hakkına sahip değildir. Ve iki tarafı da serbest bırakır. İşte Marksizm bu hürriyet ortamında doğdu. Taşkın bir fertçiliğe dayanan hürriyetçi nizam, fertlerde kazanç hırsını o hale getirdi ki, paradan başka Allah'ı kalmayan bencil ve menfaatçi bir bezirgân ahlâkı yarattı.»

«Marksist ekonomi sınıf diktasına dayanır. Milli ekonomi, hâkimiyeti bir sınıfın elinden alıp ötekine vermek değil, sınıflar arasındaki ihtilâfı ve müsavatsızlığı milli menfaat lehinde ortadan kaldırmak dâvâsındadır. Sınıf yok, millet var, ferdî menfaat yok, milli menfaat var... Buradaki yok izafidir. Önce milli, sonra şahsî veya zümrevî menfaat söz konusudur.

«Milli ekonomi, istihsalin iki vasıtası, sermaye ve emek arasında sınıf kavgasına imkân bırakmayacak bir teşkilâtla (meselâ Osmanlı toplumunda loncalar ve esnaf teşekkülleri, tımar ve zeamet teşkilâtları) kazançta herkesin, lâyık oldukları ve milli menfaate en uygun payı almasını temin eder, istedikleri kadar değil.

«Marksist ekonomi dâvâyı sınıflar arasında görür. Halbuki sınıflar (zümreler) milli camialar içinde teşekkül etmişlerdir. Bir cemiyet kadrosu olmayan yerde sınıf yoktur. Dâvâyı parçada değil, bütünde gören milli ekonomi, sınıfların menfaatini milli menfaate ayarlayarak bu mücadeleye nihayet verir; bütün şartları ıslah ederek parçalar arasındaki ahenksizliği ortadan kaldırır.»

«Sınıf mücadelesine dayanan marksist ekonomi, esasen bu mücadeleyi doğuran hürriyetçi ekonominin piçi olduğu için, liberalizmle beraber o da yıkılmaya mahkûmdur. Çünkü liberal olamayan bir nizamda ne sınıf mücadelesi, ne de ona dayanan marksist ekonominin vücuduna lüzum kalır.»

«Liberal nizamda patronların menfaatlerini patron sendikaları, işçilerin menfaatlerini işçi sendikaları korur. Aralarında bazan çok şiddetli bir hal alan çatışmalara devlet müdahale edemez. Bundan ise en çok milli menfaatler zedelenir.»

«Milli ekonomi ise, bu sendikaları devlet kontrolü altında korporatif (lonca gibi) içine alır. Bütün istihsal, istihlâk, maliyet, ücret, fiyat meseleleri bu korporasyonlarca halledilir. Herhangi bir anlaşmazlığa bizzat devlet müdahale edip, durumu iki taraftan birinin değil, millet menfaati namına karara bağlar.»

«... Çünkü lâkırdıda kalmak istemeyen bir milliyetçi, milli birliğin bütün iktisadî ihtilâfları ortadan kaldıran ve gayri tabii kazançlara imkân bırakmayan böyle bir teşkilâta bağlanmak zorundadır.» (9)

Toplumumuz uzun bir süredir bu temellere dayalı millî bir ekonomi uygulamasından uzak bulunuyor. Mazisinde en insanî ve millî bir tarzda yaşanmış olan ekonomik hayatın temelleri sarsıldıkça, millet bir azınlığın iktisadî sömürüsüne girmeye başladı. Tanzimat ile birlikte gelen sayısız sosyal, ekonomik, kültürel, siyasî ve askerî ıslahat ve inkılâp projelerinde millî bir tasa ve özlem sezmek imkânı yoktur. Böyle bir dönemde daha yıllarca önceden Peyami Safa'nın yukarıdaki tesbitleri yapmış olması büyük bir değer taşımaktadır, denebilir.

Ancak yeri gelmişken burada tekrar ifade edelim ki, P. Safa, bu safhaya kendisinden öncekilere nisbeten değişik bir noktadan hareketle gelmiştir. Aslında o noktadan bu safhaya geliş çok güçtür. Buna rağmen teşebbüs başarıyla sonuçlanmışsa, büyük zaaflarını gölgeleyecek ve örtecek üstünlüklere, meziyetlere sahip demektir. Şöyle ki, Avrupa'da mekanist telâkkilerin yeni sistemler ve nazariyelerle yıkılışından sonra vitalist anlayış revaç buldu. Bilindiği gibi mekanist görüş parçadan bütüne gidiyor, ferdiyetçi eğilimler doğuruyordu. Fizik, biyoloji ve matematik nasıl mekanizmin temel felsefesine göre şekilleniyor idiyse, ekonomik yapı da aynı görüşlerin mahsulü oluyordu. Yani ferdiyetçi ekonomi ve bunun resmileşmiş şekli olan liberalizm, kapitalizm... Fizikte, matematikte, mekanizmin

yıkılışı ve yerine vitalizmin geçmesi, Peyami Safa'ya göre ekonomileri de millilik çizgisine getiriyordu.

Avrupa'daki gerek pozitivist ve mekanik, gerekse onu yıkan vitalist teorilerin elbette bir noktaya kadar incelenmeye ve istifade edilmeye değer yönleri vardır. Ancak Türk toplumunu eğer kendi tarihi gelişim ve oluşum çizgisinde yüceltmek söz konusu ise, yabancı mihraklı modeller bizim için örnek değil, ancak malzeme olabilirler. Bu açıdan, milli ekonominin de tarihi ve yerli kültürümüz ve medeniyetimizden temellendirilmesi gerekirdi. Gerçi Peyami Safa, müsbet ilimlerin verileri ile toplum karakteristiklerimize yaklaşmada önemli mesafeler katetmiştir. Ama en basit örneğiyle Avrupa'da son asırda sosyoloji için ilmi bir terim hüviyeti kazanan korporasyonların Selçuklu ve Osmanlı medeniyetinde loncalar ve esnaf teşekküllerine karşılık olduğu ve statülerinin büyük nisbette onlara yaklaştığının bilinmesinde büyük faydalar vardır, sanıyoruz.

TARİH VE MİLLİYETÇİLİK

Peyami Safa'nın milliyetçiliğe tarih yönünden bakışı tek yönlüdür ve dinamik değildir. Tarihin akışı içinde sosyal vakıayı tesbitte bir ilk sebep koymuştur. Bu da tohumdan ağaca doğru gelişen, ilkellikten millet haline dönüşen insan topluluklarının bu gelişmiş yönüdür. Bu tesbitle insanlığın başlangıcını ve hattâ Orta Çağ öncesi bütün dünya tarihini ilkel kabul etme anlayışı kabul edilmiştir. Bizzat tarih böyle bir iddiaya yer vermeyecek delillerle doludur. Ancak sosyologlar toplumları ve toplumsal olayları kolayca izah etmenin yolunu böyle bir tekâmül seyrine bağlamayı hep uygun görmüşlerdir. Milliyetçiliği zaruri kılan âmillerden biri de şüphesiz ki tarihtir. Fakat bu yönüyle değil. Yoksa bu görüşe bakılacak olursa, Semerkant'tan Viyana'ya kadar koskoca ve pırıl pırıl bir medeniyet kuran, üstelik tarihte millet olma halinin en canlı ve diri örneğini veren bir toplumun bu haşmet devirlerine millet dememek gerekecek.

«Milliyet fikri tarihin ilk çağlarında bir tohum, Orta Çağda bir fidan, zamanımızda gölgesini bütün dünyaya salan bir ağaç halindedir. Tarih bu ağacı devirmek için onun köküne vurulan her baltanın kırıldığını gösteriyor. Çünkü bütün tarih boyunca insan topluluklarının en büyük özleyişi tam ve müstakil bir milli taazzuva kavuşmaktır.»

İmparatorluklar (Roma, Osmanlı v.s.) milletlerin doğmasını ister istemez tahrik etmişlerdir. Yunanlılar, Sırplar, Bulgarlar baskılara direnerek millet karakterini kazandılar. (10)

Millet olmayı dünya tarihinin en büyük motoru kabul etmek, bizi tarih bakımından doğru olmayan neticelere götürür.

FELSEFE VE MİLLİYETÇİLİK

Daha önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi Peyami Safa, bütün felsefe tarihinde hayatı izah denemeleri yapan felsefe okullarını iki ana gruba ayırıyordu; a) Mekanizm, b) Vitalizm. Ve çağımızda mekanizm çökerken vitalizm güçleniyor diyordu. Yani parçayı, ferdi esas kabul eden görüş yıkılıyor, yerine bütünü esas alan görüşler geliyor, demek istiyordu.

«Artık bütünün vasıflarını ve şartlarını parçalarda arayan klasik tahlil metodu yerine her ilim şubesinde ve felsefede heyetlerin, toplulukların, bütünlerin kanunlarını arayan ve inceleyen, terkipler üstünde düşünen yeni usuller hâkimdir.»

Sonuç: «Parça bütünün emrinde olunca, sosyal topluluklarda bütünün vasıflarını hep milli müessese ve ananelerde görüyoruz: Lisan, estetik, ahlâk, ilh... Bugün milli karakterden hiç bir içtimai gruba tesadüf etmiyoruz. Her yerde milli camianın hürriyet ve menfaatlerini fertlerinkinden üstün tutan idareler kuruluyor ve parçaları bütünün emrine veriyor.»

«Vardığım sonuç şudur ki, tarihin yaman bir tecellisi büyük dâvâmız lehine

(9, 10) A.g.e., s. 41 - 42 - 43 - 45.

ilim, felsefe ve realite birbirine sarılıyor. İşte yeni dünya bu eşsiz ve güzel kucaklaşmadan doğmaktadır.» (11)

Yirminci yüzyılın milletler yılı olduğu söylenegelmiştir. Halbuki bu yüzyılın milleti en çok ilgilendiren yönü, bu kavramın en çok bu asırda yokoluşla karşı karşıya oluşudur. Tarihi kendi doymaz iştihaları ve iğrenç emelleri yönünde zorlayan Avrupalılar, yeryüzünün efendisi olabilmek için kendi dışlarındaki imparatorlukların parçalanmasını temine gayret etmişlerdir. Milletler yılı diye, Arapların Osmanlı Devletinden kopmasını gerçekleştirmişler; fakat aynı ırk ve aynı dine mensup bu milletin tek bir devlet olmasına rıza göstermemişlerdir. Bunun yerine kabileciliği körükleyerek uydurma devletler (suriye, Ürdün, Lübnan v.b.) kurdururken hainane arzularının tatminini milletleri parçalamada görmüşlerdir. Türkiye devletinin kendi dışındaki Türkleri düşünmesine ve hatırlamasına bile tahammül göstermemişlerdir.

O halde millet realitesine Avrupa zaviyesinden bakmamak gerekir. Bugün millet olmuş denen topluluklar, mükemmel millet örneğini ancak Osmanlılar zamanında yaşamışlardır. Aksi halde Osmanlı devletini emperyalist ve jenositçi (Gökalp'in iddiası) kabul etmek gerekir. Halbuki, tarih şehadet etmektedir ki, tarihin en kanlı ve jenositçi emperyalist imparatorlukları yirminci yüzyılın gizli ve açık imparatorluklarıdır.

Mekanist çağın Avrupa'da yıkıldığı doğrudur. Bundan büyük sonuçlar doğmuştur. Hiç değilse bizim bakımımızdan bir kısım aydınlarımızın Avrupa'yı gerçek yönleriyle tanımasına sebep olmuştur. Fakat Avrupa'da bu yıkılış yeni bir kurtuluş hareketi değil, vahşi ve çılgın bir zulüm çağı takip etmiştir. Avrupa başka toplumları yemeğe devam ediyor. Ancak bu toplum ve kültür, kendi kendini yiyip bitirerek yok olacaktır. Avrupa'nın kendi kendini kurtarması, fiziğin de, sosyolojinin de, tarihin de kanunlarına aykırıdır. Zira Avrupa kurtuluşunu sağlayacak enerjiye ve cevhere sahip değildir. Tarihinde de sahip olmamıştır. Emperyalist gelmiş, öylece de ölecektir.

Milliyetçiliğimizi son bir - iki asrın nevzuhur reaksiyon hareketlerinin basitliğinden kurtarıp tarihi şahsiyetine kavuşturmak gerekir. Bu noktada P. Safa'nın çalışmaları yararlı olmuş, ancak yetmemiştir. Hattâ Gökalp'i tenkit etmesine rağmen, P. Safa da milliyetçilik anlayışında Batı mıknatısından kendini kurtaramamıştır.

Fakat Peyami Safa'nın başlangıç noktası Batı olduğundan O, Batı yönünden gerçeğin son sınırlarını yoklamış, ancak elindeki ölçüler yetersiz olduğundan bu sınırı aşamamıştır. Ve bu sınırda, Türkiye milliyetçiliğinin özlediği, beklediği dünya görüşüne, metoduna atlamasına ramak kalmışken hayata gözlerini yummuştur. Eserleri dikkatle incelenirse O'nun sürekli bir hamle ve yenilenme içinde olduğu görülür. En son eserleri bizim bakımımızdan en kıymetli eserleridir.

Bir meczup ve mecnun haliyle Batı'ya tapınma hastalığına tutulmuşlar en büyük darbeleri ondan yemişlerdir. Ömrü, bir maden arayıcısı gibi yorulmadan, milletimiz için doğru olanı, faydalı olanı aramakla geçmiştir. Elindeki kalemi bir dedektör gibiydi. Batı'daki gelişmeleri milliyetçi açıdan yorum,. Peyami Safa'da başlar. Ve ilk defa O'nda kör bir teslimiyet oluştan kurtulur.

Hürmet ve saygı ile anılmaya layık en büyük tarafı, ilmi tevazuudur. Hayatı boyunca fikirlerini ve tezlerini tenkit ve tahlile tâbi tutarak yenilikler beklemiştir. Milliyetçiliğin en olgun seviyeye eriştiğini iddia etmemiştir. Ama bu olgunluğun ilk adımlarını O atmıştır diyebiliriz. Şunu da mübalâğasız söyleyebiliriz ki, Peyami Safa'yı ebedî istirahatgâhında memnun edecek, O'nun ruhunu şâd edecek en doğru iş, O'nu bağrımıza bastıktan sonra eserlerini ameliyat masasına yatırmamız olacaktır.

(11) A.g.e., s. 50.

DOĞU-BATI SENTEZİ ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ

MEHMET AKİF AK

Doğu ve Batı... İşte Türk düşünce dünyasının yaklaşık iki asırdır biricik meselesi, mihveri, inhitat döneminin düşünce hayatına bıraktığı tek mirası... Biricik mesele, mihver ve miras; çünkü asırlar var ki bir türlü aydınlığa kavuşturulamayan ve çözümlenemeyen yığınla problemle, bu noktayı aşmadan sağlıklı bir eğiliş ve el uzatış mümkün olamamıştır. Türk düşüncesinin Doğu ve Batı zıtlıkları arasındaki zavallı çaresizliği; ölüm ve esaret noktaları arasında üçüncü bir tercih imkânını hayal bile edemeyen bir teslimiyet psikolojisi doğurmuştur.

Türk düşünürü, aydını ve yöneticisi, bilginin bütün âlemi sudan ibaret sanması gibi, uzun müddet Doğu - Batı sınırları içinde dolaşıp durmuştur. Batı ile Doğu arasında oynamaya mahkûm ve mecbur bulan bir yığın kurtuluş reçetesi, yaralarımızı ondurmamıştır. Bununla kalsa iyi, kurtarıcı diye takdim edilen programların ve şahısların çoğu, yabancı yönetiminde ve denetiminde düşmanın kirli emelleriyle lekelenmişlerdir. Islâhatlar, ihtilâller ve akabinde gelen cebrî inkılâp denemelerinin, tatbik imkânı bulamamış sürüyle programın hiç bir müsbet netice doğuramadığına en büyük şahit tarihtir. Hâlâ bir acılı çarpınışın çaresiz sarsıntılarını yaşamıyor muyuz?

TEZATTAN UZLAŞMAYA BİR YOL: SENTEZ

Kan aranıyor! Kanı değiştirilecek bir hasta için çok acele kana ihtiyaç vardır! Kan Batı grubu olsun. Hayır Doğu grubu olsun. Olmadı, ikisinin karışımı olsun!

Peyami Safa'nın önderliğini yaptığı Doğu - Batı Sentezciliği bir kan arayışıdır. Doğu ve Batı zıtlıklarının dışında gibi gözüken bu denemenin (bütün samimiyetine rağmen) hiç bir müsbet neticesi doğmadı. Bunu biraz sonra göreceğiz. Ama oraya geçmeden önce, sentezciliği dünya planında ele alıp, en geniş anlamıyla, Doğu - Batı kavramlarını yokladıktan sonra mahallî plana geçmek gerekiyor.

En basit anlamıyla Batı yönünden sentez —Batılı sentezcilerin vardığı sonuca göre— mekanist telâkkilerin yok oluşla burun buruna getirdiği Batı dünyasına dayanak arama çabasıdır. Batı kültür sistemlerinin —Hıristiyanlığa ve Eflâtunculuğa rağmen— temellerinde bulunmayan bu dayanak Doğu'da arandı. Sentezin Doğu yönünden anlamı ise, —Doğulu sentezcilere göre— mistik ve ruhçu bir dünya görüşünün tembelleştirdiği, uyuşturduğu, dünya gerçeklerinin dışına attığı Doğu insanına; canlılık verme, onu dünyaya kazandırma olarak nitelenmiştir.

BATI NEDEN SENTEZE İHTİYAÇ DUYUYORDU?

Rönesans ile birlikte Batı, hızlı bir büyüme, yükselme ve gelişme sürecine girdi. Şüphesiz ki Rönesansın getirdiği veya Rönesans'a karakterini veren en önemli olay, Roma ve Yunan'ın yeniden diriltilmesidir. Sokrat'ın, Aristo'nun felsefesinden Prometheusçu insan anlayışından ve nihayet Roma'nın site medeniyetinden kaynaklar, temeller bulan Batı düşüncesi, Rasyonalizmi diriltterek pozitivizme ulaştı. Bu terkip ise, Batı medeniyetine büyük bir imkân hediye etti: Teknoloji. 19. asrın sonuna ve hattâ 20. asrın başına kadar, Ba-

tı bu imkân aracılığı ile dünyaya hâkim oldu. Fakat mekanist insan ve eşya telâkkisi insanı da bir makina saydığından Avrupa insanı, refah içinde ölüm sancıları çekmeye başladı. Tam bu sırada Batı düşüncesinde yeni gelişmeler oluyordu. Şu ses, acı bir gerçek halinde Batı insanını iliklerine kadar üşütecekti:

«İlim bize kâinatın kabule değer bir izahını veya tefsirini yapmaktan âcizdir. Bir ahlâk tesis etmekten âcizdir. İnsanlığın sosyal evriminde dinin veya dinlerin yerini almaktan âcizdir.»

Kant, Bergson, v.b. felsefede, Max Planc, Heisenberg, Einstein fizikte pozitivizmin ve rasyonalizmin temellerini dinamitlediler. Descartes'ın, Comte'un, Newton'ın âlemi artık kararıyordu. Nihayet büyük cihan savaşlarının enkazı üstünde gelişen existansializm, akla ve ilme vurduğu darbelerle öncekileri de geride bıraktı. Schubart, Spengler, Northrop, Sorokin ve Toynbee gibi zekâlar Avrupa'nın bir çağ sonu dönemini yaşadığı, çökmeye yüz tuttuğu noktasında birleşiyorlardı.

Batı'da mekanist telâkkilere dayalı ilmin temelleri sarsıldıktan sonra, mistik ve spiritüalist arayışlar için, bir kesim Doğu'ya yönelmiş bulunuyordu. Avrupa'dan Uzak Doğu'ya bir insan akını başlamıştı. Bunların kurtarıcı havarileri artık, Buda ve Konfüçyüs idi. Maeterlinc'in meşhur benzetişine göre insanın kafasında bir Doğu köşesi, bir de Batı köşesi vardır. Madde - ruh münasebetinin uzviyetin varlığındaki rolü gibi, Doğu ve Batı'nın da normal bir insan bedeninde aynı zamanda bulunması gerekir, deniyordu. Ancak, Doğu'dan ne anlaşılması gerektiği muğlaktı.

Doğu nerede başlayıp, nerede biter, bu açıklığa kavuşturulmamıştı. Ama genellikle, Doğu denince Hind ve Çin anlaşılıyordu. İslâm dünyasının, dünyadaki yeri ise, belli değildi. Şu günlerde, Batı'da hâlâ Doğu'dan bir şeyler umanlar vardır. Ama Batı'nın sentezciliği iflâs edeli çok olmuştur.

Doğu'ya bakışın Batı'daki şekilleri ne olursa olsun, ortada değişmez bir gerçek vardı, bu, Doğu'nun ipeğini, baharatını ve servetini almak ile, düşüncesini almanın aynı maksada yönelik oluşuydu. Her şeye rağmen, Batılı olarak hâkimiyetini devam ettirmek...

Doğu'da Batı'ya yönelişi ise, Batı'nın tesiriyle gelişen aydınlar temsil ediyordu. Gandi, Sun Yat Sen, Mustafa Reşit v.b. gibi bir grup insan, Batı'yı memleketlerine sokmak için ısrarlı bir çalışma içinde bulunuyorlardı.

Toplumlarını kayıtsız şartsız Batı yönünde değişime zorlayan bu kişiler sentezci de olsalar, başka bir şey de olsalar Batılılaşmayı Batı'ya teslimiyet olarak anlıyorlardı.

Bir kısım Doğulunun kurtuluşu Batı'da gördüğü, bir kısım Batılının da çareyi Doğu'da aradığı bir zamanda iki taraftan da sentezciliği savunanlar çıktı. İşte Türkiye'deki Doğu - Batı Sentezi tartışmaları bu genel dünya şartlarında doğdu. Sentezciliğin en az Batıcılık kadar toplumumuza yabancı oluşuna inanmış olsak bile, bir üçüncü yoldur. Türk düşüncesinde bir merhale oluşu sebebiyle de incelemeğe değer. Zaten sentez, merhum Peyami Safa'nın ne şahsi bir buluşu, ne de üstün zekâsının bir eseridir. Onun devrinde Türk aydınının bir kesiminde oluşan kanaati ilk defa Peyami Safa ifade etmiştir, o kadar.

Peyami Safa'nın Türk düşünce hayatında başlı başına bir yeri vardır. Bunu tereddütsüz ifadede bir sakınca yoktur. Zihinlerde tabulaştırılan Batı ve Doğu kavramlarına yeni bakışlar getirişi, aydınlarımızın kafalarına birer beton gibi dökülen klişe kavramları eleştirilebilir, tartışılabilir alanlara sürüşü ve kendi tâbirince «her şeyin üstünde bir Türk meselesini» araştırma ve ortaya çıkarma yolunda önemli adımlar atmış olması ihmal edilmeyecek bir sıçramadır düşünce hayatımız için. Milliyetçiliğimiz birçok şeylerini ona borçludur. Fakat Peyami Safa'yı bugüne kadar değerlendirmeye çalışanlar onu ya olduğu gibi kabul etmişler veya olduğu

gibi kaldırıp atmışlardır. İşte O'nun ömrü boyu savaştığı şeylerden biri de budur. Ya tamamen atmak veya tamamen almak. Bu takdirde ise, gerçeğe ulaşmanın imkânı yoktur. Batı'yı veya Doğu'yu cesaretle ameliyat masasına yatırıp en cesur kritiklere ilk defa tâbi tutan ve bunu da Türk milleti, Türk milliyetçiliği adına yapan bir insanı devrinin şartları içinde kendi imkânlarını hesaba katarak anlamaya çalışalım. Peyami Safa bir dönem Türkiye milliyetçiliğinin yüz akıdır. Romanda ve tefekkürde milliyetçiliğin bu büyük ustası toplumu adına son nefesine kadar bütün varlığı ile bitmez enerjisi ile savaşmış bir devdir. Bütün dünyayı ayağına getiren koskoca bir kütüphane içinde dizinin dibinde profesörler yetişmiş bu etiketsiz insan şahsi hayatındaki sefaletine rağmen milletinin meselelerini ailevi meselelerin üstüne çıkarabilmiştir. Biz bu yazımızda Doğu - Batı sentezini eleştireceğiz. Bu zaten onun bir vasiyeti gibidir. Merhum sağ olmaydı, inanıyoruz ki kendisine yöneltilen samimi eleştirileri, övgülerden çok daha üstün tutardı. Doğu - Batı sentezini tahlile geçmeden böyle bir kayıt koymayı zaruri bulduk. Şimdi geçebiliriz.

Peyami Safa sentezin temellerini ilk defa verdiği «Türk İnkılâbına Bakışlar» adlı kitabında sentezin zaruriliğini iddia edecek deliller araştırmıştır. Ve ilk iş olarak, Türkiye'deki inkılâp hareketlerini ve fikir cereyanlarını eleştirmiştir. Şimdi O'nun senteze ulaşırken gittiği yolu birlikte takip edelim :

TÜRK İNKILÂBINA BAKIŞLAR

Bu kitap, hepsi de Batı kaynaklı Türkiye inkılâp denemeleri hakkında ilk ciddî ve ilmî eserdir. Ancak bu kitapta Peyami Safa'nın düşüncesi hakkında bütünlü bir izah çıkarmak mümkün değil. Böyle bir değerlendirmeye gidilirse yanlış hareket edilmiş olur. Fakat Türk İnkılâbına Bakışlar'da Doğu - Batı meselelerinin, bir sentezе ulaşmak için ciddî bir şekilde kurcalandığı söylenebilir. Kitabın gerek birinci ve gerekse ikinci baskılarına yazılan önsöz, kitabı anlamamıza yardımcı olacağından bazı parçalar verelim :

Birinci Baskının Önsözünden :

«Ben bu yazılarımla, üstüne el dokunmamış mevzuları ortaya sermekten ve bunların düşünce prensiplerini çizmekten ibaret bir hedefe doğru yollanacağım. Belki de bu meseleleri halletmek için yakalayabildiğim ipuçlarını daha mütehassıs ellere teslim etmekle kalacağım. Benden yana başlamak.» (**Türk İnkılâbına Bakışlar.** s. 8)

İkinci Baskının Önsözünden :

«Bu eserin yazıldığı tarihten beri yirmi sene geçti. Onun ortaya koyduğu meseleleri daha yetkili ellere teslim etmek için birinci baskının önsözünde ifade ettiğim temenni boşa çıktı. Sayın Prof. Mümtaz Turhan'ın «Kültür Değişmeleri» adındaki eseri istisna edilirse inkılâplarımızın bu ara problemlerini inceleyen hiç bir kitap yok gibidir.» (a.g.e., s. 11)

«Bu kitap, 1938'de yazıldı ve Cumhuriyet gazetesinde tefrika şeklinde yayınlandı. Atatürk'ün son günleriydi. O devre mahsus yazı disiplini eserin Kemalizme, altı oka, tarih ve dil anlayışına ait son fasıllarında resmî ceze uymak zoruyla, muharririn düşünce hürriyetinden bazı kısıntılara katlanmasını zaruri kılıyordu.» (a.g.e., s. 10)

1948'de bu kısıtlamalar olmadığından şöyle diyebilecekti :

«Türk İnkılâbına Bakışlar'ın iki özelliği vardır. Birincisi inkılâp öncesi fikir cereyanlarını en gerçek kaynaklarıyla ortaya koymaya çalışmış olmasıdır. Kitaptaki vesikalardan Atatürk İnkılâbının İkinci Meşrutiyette ortaya çıkan ve müdafaası yapılan Avrupalılaşma hareketinden aynen ilham aldığı görülür. Bu fikirlerin bir kısmı, Cumhuriyet İnkılâbından evvel gerçekleşmeye başlamıştır.

«Eserin ikinci özelliği, Türk İnkılâbının tarih felsefesi, medeniyetlerin mukayesesi, şark ve garp mefhumlarının tahlili, İslâm - Türk ve Batı düşünceleri arasındaki kaynakların müşterek oluşunu izah bakımından ilk deneme oluşudur.

«Bu deneme, üstünde düşünülmesi ge-

reken meseleleri yeni aydınlıklara muhtaç olması yüzünden benzeri incelemeler ve eserlerle tenkit veya tahlil edilmedikçe beklediği hareketi yapamayacaktır.» (a.g.e., s. 11)

Şahsi fikirlerine bir tabu gibi sarılmayan, Türk toplumunun kurtuluşu için tenkit ve tahlile kucak açan bu ilmî cesareti, bizi O'na minnettar kılmaya yetiyor. Peyami Safa'yı değerlendirirken fikirleri kadar yukarıya aldığımız samimî açıklamalarının da dikkate alınması gerekir. Bu açıklamalardan sonra konuya geçebiliriz.

GENEL OLARAK TÜRKİYE İNKILÂPLARI

Türk İnkılâbına Bakışlar'ın ilk bölümü Cumhuriyet öncesi inkılâp, ıslahat denemeleri ve fikir cereyanlarına ayrılmıştır.

Tanzimat'tan başlayarak Cumhuriyet'e kadar Türkiye'de belli başlı fikir cereyanları üç ayrı kol halinde çarpışmışlardır. Bunlar: a) Türkçülük, b) İslâmcılık, c) Batıcılık. P. Safa bunlar hakkındaki uzun tahlilinde hiç birinin gerçek kurtuluş sunmadığı sonucuna varır. Buna bir takım sebepler araştırır. Bu üç ayrı akımın da farklı şekillerde de olsa Batı'yı kabullenmekte müşterek olduklarını ama Batı'yı bilmedikleri, oradaki değişmeyi görmediklerini ifadeye çalışır.

Gerçekten de bu düşüncelerin sahipleri konularında derinleşme yerine slogan fikirlerle yetinme yolunu seçmişlerdir.

«Tanzimat bunu aradı, Meşrutiyet aydını bu sihirli formülün peşindeydi. Garpçılık, İslâmcılık, Türkçülük ve benzeri fikirlerin her biri, tatbik edilince bizi selâmete götüreceğine inandığımız büyük reçetelerdir. Hep tek ilâç arıyorduk, hepsini denedik ve hiç birinde aradığımızı bulamadık. Altı ok gibi birkaçını birden denedik, netice değişmedi. Çünkü bu altı ok da sihirli bir formül arama zihniyetinden doğmuştur.

Şurasını emniyetle tekrar edebiliriz ki bu sihirli formüllerden hiç biri memleketi muhtaç olduğu ilerleme istikametine kavuşturabilmiş değildir ve kavuşturamaz. Çünkü geriliğimizin tek sebebi yoktur, ö ki sebepleri peşine takan bir ilk sebep yoktur. Birçok âmillerin yanyana, çe lilik şebekesi vücuda getirdikleri bir ç raşık toplum yapısı içindeyiz.» (Doğu Batı Sentezi, s. 61)

Bu sözler tarihin dinamik tahlili diyebiliriz ki Türkiye'de ilk tohumları İşte Türk düşünce hayatının ve inkıl larının incelenmesinde yeni bir tarih sefemizi işaretleyen cümleler.

«Tarihte hiç bir inkılâp ötekinin kısı olmamıştır. Her inkılâp kendi tip yaratır. Taklit halinde kaldıkça kitle mal olmaz ve yaşamaz. Başta birinci ikinci Meşrutiyetin anayasaları ve yıl dan beri taklidine çalışılan ve birçok m deleri tatbik olunamayan Medeni Kan gibi tercüme mevzuatın yaşayamam milli ihtiyaçlara cevap veremediği iç dir. Yani tercüme inkılâp olmaz.»

«Gerçek inkılâplar bir adamın değ tarihin malıdır.» (a.g.e., s. 56)

«Bizde ise Tanzimat'tan beri inkıl hedefleri kültür çevrelerinden ve onun k ka sirayet etmiş tam şuurundan değil, s raydan, ordudan ve devletten gelmiştir. K nağı yıktık. Fakat onun sağlam kalı malzemelerinden yeni bir binada nasıl fa dalanılacağını bilemedik. Osmanlı kült rünün harabesi önünde şaşkın birbirim bakıyoruz. İçinde boğulduğumuz kült buhranının sebebi budur. İnkılâbın çar ron ve demagoglarına değil, yüksek z marlarına ihtiyacımız var.» (a.g.e., s. 1

Demiştik ki Peyami Safa aydınla mızın, inkılâpçılarımızın Batı ve Doğu' bilmediklerinde müşterek olduklarını gös riyor. Bu hükümden sonra Peyami Sa Türk İnkılâbına Bakışlar'da Batı ve D ğu hakkında bir inceleme denemesine rişir. Kısaca görelim :

BATI NEDİR

Batı Rönesansını doğuran üç ana ü vardır: a) Roma, b) Yunan, c) Hıris yanlık.

Roma : Site medeniyeti, büyük d let fikri, hukuk disiplini, teşkilâtçı ku

liyeti, liberalist düşünüşü ile.

Yunan : Riyaziyeciliği (Matematikçi) akılcılığı (Rasyonalizm) ile.

Hıristiyanlık : Ruhun kurtuluşu hedefi ve ahlâkı ile Batı Kültürü ve Medeniyetini inşa etmişlerdir.

Avrupa, Yunan düşüncesini İslâm dünyasından öğrenmiştir. Orta çağda Aristo ve Eflâtun Avrupa'da asırlık uykularında iken Doğu'da yaşıyorlardı.

Rönesans içinden bir yeni anlayış gelişmeye başladı. Bu rasyonalist tarafın ağır basması idi. Ve gittikçe Batı, bu düşüncenin hâkimiyetine girdi. Rasyonalizmin zaferi ile birlikte Batı'da buhran son noktasına ulaştı. Batı tek yönlü gelişmişti. Bu gelişme onu yükselteceğine alçaltacaktı. Nitekim Heisenberg'den Einstein'e ve Spengler'e kadar Batılı düşünürler Avrupa'nın artık çöktüğünü işaret etmişlerdi. Tekniğin zaferi büyük bir mağlûbiyetin ters görüntüsünden başka değildi.

«Avrupa medeniyeti hastadır. Fakat hastalığını aradığı ve bulduğu için ümitsiz değildir. (Bugün hâlâ hasta olduğuna göre bulamamış demektir) Bir vakitler «Hasta adam» denilen Türkiye bu medeniyete sımsıkı sarılmış fakat onun hastalığını da, ilâcını da bilmeden kör bir taklit inşiyakiyle kollarını açmıştır.» (a.g.e., s. 75)

Batı'da bu medeniyete dini ve mistik temeller arayan düşünürler, Peyami Safa nezdinde Batı'nın hastalığını ve çaresini bulmuş kimselerdi. O Batı medeniyetinin çöküşünü şu sebebe irca eder.

«Batı medeniyeti maddî seviyesiyle manevî seviyesi arasındaki nisbetsizliğin buhranını yaşamaktadır.»

Üstadın Batı'nın çöküşüne getirdiği bu iyimser yoruma katılmak mümkün değil. Çünkü Batı, bir nisbetsizlik buhranı yaşamıyor sadece. Maneviliği ile de maddîliği ile de buhranın tohumlarını zaten bünyesinde taşıyordu. Tekniğin getirdiği problemlerden sonra bütün mistik arayışlar sonuç vermedi. Zira Batı insana ve hayata yeni mânâlar vermede köklü değişikliklere muhtaçtı. Bunu ise yapmasına imkân yoktu.

Peyami Safa'nın bütün yorumlarında ve hükümlerinde Batı kavramlarından hareket ettiğini unutmamak gerekir. Batı hakkındaki çok geniş bilgisi O'nun yeni bir tarz geliştirmesine hep engel olmuştur. Batı'ya karşı hiç bir zaman aşağılık içinde olmamıştır. Fakat en büyük zaafı Türkiye'deki gelişmeleri ve değişmeleri Batı'daki sentezci çalışmalar açısından görmek isteyişindeki ısrarıdır. Bu da onun Türk toplumu ve kültürümüzü tesbitteki eksikliğinden ileri geliyor. Bunu biraz sonra göreceğiz. Ona göre Batı kendi kurtuluş reçetesini bulmuş gibidir. Tekniği zaten üstün. Buna bir de manevîlik eklenince üstün terkip kendiliğinden oluşur, düşüncesindeydi.

Teknik Batı'yı çöküşe itmişti. Ancak bu çöküşün altından yeni bir ışık belirmiştir. Bu Batı'nın insana verdiği yeni mânânın zaferidir. Problemin halli bu çatışmanın (teknik - manevîlik) ışığında tekniği ve manevî değerleri uzlaştıran bir senteze varılmasıdır. (a.g.e., s. 39)

«Batı'nın bugünkü dinamizmini yapan fikir hummasını paylaşmakta kaçınışımız, bizi donmuş bir örnek önünde pasif kalmağa ve onu maymunca taklit etmekten başka hiç bir şey olmayan tehlikeli bir mimetizm içinde kısırlaşmaya götürür.» (a.g.e., s. 15)

Taklitçiliğe şiddetle karşıdır. Ama bir Türk toplumu iç dinamiğinin Batı'dan farklı olduğunu bildiği halde, Batı'daki gelişmeleri ve değişmeleri bizim için örnek kabul eder.

Batı neden bizim için vazgeçilmez bir sevgili olsun? Veya Batı ile Hıristiyan usulü evlenmiş bulunalım da, bir daha boşanma imkânı olmadığından uzlaşmalar, müşterekler, sentezleme yolları, karşılıklı fedakârlık zaruretleri ihdas edelim. Batı'da aradığımız kendimizde bulmaya imkân yok mudur? Türk kültürü ve medeniyeti buna müsait değil midir? İşte Peyami Safa bunlara cevap aramış veya şahsî gayretle cevap bulamamıştır.

«Batı medeniyetinin bizi nasıl kurta-

racağını düşünmeden önce, onun kendi kendini nasıl kurtaracağını düşünmeliyiz. Doktoru can çekişen hastaya benziyoruz.» (a.g.e., s. 36)

Halbuki Batı medeniyetinin bizi nasıl kurtaracağı hususu nasıl bize yabancı düşerse, onun kendini kurtarış şekli —ki bu ne o gün ne bugün kabil olmamıştır— de bizim için ölçü olamaz. Gerçi Peyami Safa şurada büyük bir ölçü veriyor. Ancak kendi bu ölçüyü uygulama fırsatı bulamamıştır.

«Türk toplumunun içinde yaşadığı sosyal yapı ve merhale için tehlike olan şu veya bu akide, başka toplum bünyeleri için normal hattâ zaruri olabilir. Her millete yakışan, kendi toplum yapısına sosyal meselesine bilgi, ahlâk ve ekonomi seviyesine en uygun olanıdır.» (a.g.e., s. 17)

Alabildiğine çok yönlü oluşu, onun derinleşmesine engel olmuştur. Gerçi kalem oynattığı her konuda devri şartlarının çok vasatın üstüne çıkmıştır. Ancak o kendi düşüncelerini tamamlayacak bir hareketi bekleye bekleye hayata gözlerini yummuştur. Bu da herhalde tek bir insan için normal bir şeydir.

Sonuç olarak Peyami Safa Batı kavramının Türkiye'deki anlayış biçimine yeni bir şekil getiriyor. Ve hangi Batı? diyor. Biz bugüne kadar Batı'nın ölü taraflarını almaya çalışmışız. Halbuki Batı yeni bir oluşum içindedir. (Bu oluşum hiç de Peyami Safa'nın tahmin ettiği yönde yürümedi). Bu gelişmeleri bilmeli, taklitten kurtulup, Batı'nın bizim için alınması gerekli taraflarını aramalıyız. Bu da O'na göre riyazileşmek ve siteleşmek ile mümkün olacaktır.

DOĞU NEDİR

«Asya, Avrupa'nın din ve kültür vahdetinden mahrumdur. Avrupa'nın dini Hıristiyan ve kültürü Greko - Latin'dir. Asya, din ve kültür olarak Müslümandır, Mecusidir, Budisttir, Brehmendir. Birçok şark arasında en aşağı birbirinden çok farklı iki şark sayılabilir. İslâm - Şark - Budist - Brehmen Şark.

«Avrupa'nın ve ondan görerek bizim en büyük hatalarımızdan biri de bu iki Şark'ı birbirine karıştırmak olmuştur. Şarklı denince birbiriyle münasebeti olmayan bir Müslümanla Budist aynı zamanda gözönüne gelir.» (**Türk İnkılâbına Bakışlar**. s. 122)

Ancak O'na göre Şark'ın bugünkü görüntüsü temel farklılığa rağmen birbirine benzer. Matematik görüşten mahrumdur. İlim hayatı yoktur, tenkit yoktur, Doğulu filozof, değildir, dindardır. İlimde, sanatta, fikirde ancak Batı'yı taklit eder. Bu dünyadan el eteğini çekmiştir. Kaderci-dir. Ancak bu kadercilik, akide olarak değil de aksiyon nefreti olarak Budizm ve Brahmanizm'in yakın akrabasıdır.

Uzak Şark'tan büsbütün ayrılan İslâm Şark dini akidesinde ve mistik felsefesinde, ne Budist, ne fatalisttir. Kadercilik ona sonraları bir düşünce sistemi olarak değil, inhitat devrinin irade sarsılışından doğma bir ümitsizlik duygusu halinde musallat olur.» (a.g.e., s. 126)

Fatalizm ayrıca akide olarak da, ilk önce Yunan düşüncesinin malıdır. Bu akide Yunanlılardan Hıristiyanlığa geçerek, bütün Avrupa'ya yayılmıştır. (a.g.e., s. 130)

Peyami Safa, İslâm Şark'ı Avrupa'dan daha önce Avrupalılaşmış kabul ederek, Budist ve Brehmen Şark'la ayırır. Şark'ın tasnifi buraya kadar doğrudur. Fakat bu noktada Peyami Safa ilim yönünden, isbatı çok güç olan teoriler ortaya atar.

«Hiç şüphe edilmez ki İslâm Şark, ilk asırlarda felsefe, ilim ve hukuk olarak Orta Çağ Avrupasından daha önce Avrupalılaşmıştı.» (a.g.e., s. 156)

«İslâm Şark içinde asırlardan beri, Arap ve Acem kültürüyle yetişen Türk milleti, Yunan - Roma ve Hıristiyanlık tesirlerinin mahsulünden başka bir şey olmayan Avrupa kafasını benimseyebilir mi?

«Evet, çünkü İslâm Şark Akdenizlidir ve daha ziyade Garplı sayılır.

«Evet, çünkü İslâm ve Türk düşüncesi, Yunan düşüncesini yalnız yaşamak-

la kalmamış. Orta Çağ'da onu Avrupa'ya tanıtmıştır.

«Evet, çünkü İslâm dini, Hıristiyanlığın bir anti tezi değil, tekâmülüdür.» (a.g.e., s. 133)

Peyami Safa, İslâm Şark'ı da iki kola ayırır. Batı kolu Akdeniz kıyılarında Batı'ya uzanır. Ve bu kolda temsilcileri Farabi, İbni Sina, İbni Rüşd ve İbni Tufeyl'dir. Doğu kolu ise Uzak-Doğu'ya uzanır. İslâm Şark, akılcı düşünüşten ayrıldığı ve Hind - Çin kültürünün tesirine girdiği nisbette çökmüştür. O devrin İslâm mistikleri, Gazali ve kelâmcılar bu gerileyişin, en büyük mümessilleridir (!) Brehmen, Buda kültürüyle temas, İslâm Şark'ı akılcı ve tabiatçı düşünceden uzaklaştırır. Ve böylece çapraz bir tekâmül gelişir. İslâm Şark geriler. Hıristiyan Garp ilerler.

«Farabi ve İbni Sina, Aristo'dan sonra ve onun delâleti ile Orta Çağ'da bugünkü akılcı ve tabiatçı Avrupa kafasının ilk çatısını kuran Türk mütefekkirleriydi. Her ikisi de klasik düşüncenin yatağında asırların yorganını başına çekerek ebedî uykuya dalmış görünen Aristo'yu uyandırmışlar, Şark ve arkasından da Garp kültürüne ilâhiyatçı ve mistik bir görünüşten tabiatçı ve dünyacı bir geçişin ilk prensiplerini ortaya koymuşlardır. Farabi'de yeni Eflâtunculuk mistiği ile Aristo tabiatçılığı arasında bir köprü kuran bu büyük inkılâp artık İbni Sina'da varacağı neticeye varmıştır.» (a.g.e., s. 138)

İslâm medeniyetinin Yunan düşüncesinin tesiriyle akılcı ve tabiatçı düşünceye kavuşarak yükseldiğini savunmak kadar, bu yükselişin temelinde sadece iki üç filozof görmek de İslâm medeniyetini tam anlamıyla bilmemek demektir. Biraz sonra, sentezi tahlil ederken göreceğimiz gibi kültürlerin karşılıklı tesirleri mümkündür. Fakat İslâm medeniyetinin yükselişini bu tesirlenme ile izah asla mümkün olamaz. Kaldı ki, Yunan ve Roma sanıldığı kadar muazzam yapıya da sahip değil.

«Eski Yunan kültürü, teknik bilgi ve seviye bakımından iptidaî idi. Bu itibarla tecrübî ilim an'anesini İslâm medeniyeti ile başlatmak, şüphesiz hakikate daha uygundur.» (Bertrand Russel, **The Scientific Outlook.** / Mümtaz Turhan, **Kültür Değişmeleri.** s. 381'den naklen)

«Zira bugünkü Garp medeniyetinin dayandığı ve en esaslı unsuru olan ne ilim ne de onun tatbikatından ibaret olan teknik bilgi, eski Yunan medeniyetinde mevcut değildi.» (**Kültür Değişmeleri.** s. 43)

«Gerek putperest Roma, gerekse Katolik Roma devirlerinde öğrenme, tecessüt arzuları teşkilât tarafından önlenmişti.» (H. G. Wells, **Kısa Dünya Tarihi.** Varlık Yy., s. 195)

«Hür irade ve hür zekâya hiç bir yerde rastlamak mümkün değildi.» (Wells, s. 131)

«... Yani Roma medeniyeti, kendine mahsus bir canlılığı olmayan monoton basma - kalıp bir karışımdır.» (Charles Seignobos, **Avrupa Milletlerinin Mukayeseli Tarihi.** Varlık Yy., s. 42)

Üstelik Türk kültürü için dini tarafını İslâm'dan, akli tarafını Yunan'dan almış demek mânâsına gelen, Peyami Safa merhumun bu teorileri, tutarlı görünmemektedir.

Peyami Safa'nın Doğu'yu ve Batı'yı değerlendirirken düştüğü yanılışlar ve zaaflar, onun sentezine de aksetmiştir. Zaten Türk kültürünü ve İslâm medeniyetini gerçek anlamıyla bilen bir düşünürün sentezci olması mümkün değildir. Daha önce de söylediğimiz gibi, Peyami Safa merhumun kültürü Batı'dan oldukça etkilenmiştir.

Peyami Safa'yı, sahip olduğu kavramlar bakımından, safında bulunduğu Batıcı aydınlarımız yönünden değerlendirirsek, büyük hamleler yapmıştır, diyebiliriz. Ama Türk kültürünün kaynaklarını tespit noktasından bakılacak olursa onu, doyurucu bulamayız.

Batı medeniyetinin bir veçhede parlak yükselişlerinin vardığı sonuçlar karşısında soğukkanlı bir değerlendirme im-

kânı ne yazık ki çoğu zaman mümkün olmamıştır. Ve aydınlarımız bir türlü kendilerini bu cazibeden kurtaramamışlardır.

VE DOĞU - BATI SENTEZİ

Peyami Safa'nın düşünce yapısında; zıtlıkların ve bu zıtlıkların arasında hep uzlaşmalara varmanın büyük yeri vardır. Fakat o zıtlıklarda merhale merhale ilerleyerek, her merhalede diğer bir zıtlık bula bula gerçeğe ulaşma şeklinde değil, zıtlıkların arasında bir senteze varma çabasındadır.

«Bütün tarihinde insan düşüncesi mutlak (absolu) ve izafi (relatif) arasında sallanmıştır. Biri doğmatizme, öteki septisizme ve nihilizme götüren bu iki düşünce tarzı arasında daima bir diyalektik çatışma mevcut olmuştur. Ve felsefe tarihinin en belli vakıası da sistemler arasındaki antogonizmaların bu en külli ve şamil tezahürüdür.» (**Doğu - Batı Sentezi. s. 53**)

Madde - mânâ, spiritüalizm - materyalizm, inkılâp - irtica, Doğu - Batı, v.b. zıtlıklar Peyami Safa tefekkürünün mihrak noktalarıdır. Doğu - Batı sentezi de onun bu düşünce sisteminin bir sonucudur. Batıcılığı sözde devrimcilik veya kendi ifadesi ile «Devrimbazlık», Doğuculuğu da «irtica» olarak vasıflandırıyordu.

Doğu - Batı senteziine de bu zıtlıklar noktasından gelmişti. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, Doğu ve Batı'yı iki temel zıtlığa indirgiyordu. Doğu mânâdır, ruhtur, mistisizmdir, yani sezgicidir. Batı, akılcıdır, tabiatçıdır, riyaziyecidir, duyumcudur. İdeal olan ise en son noktada sezgici Doğu ile duyumcu ve akılcı Batı'nın sentezidir. Doğu yükselmek için, Batı hayatını devam ettirmek için bu senteze muhtaçtır.

Fakat şu soruların cevabını Peyami Safa'nın sentezinde bulamayız :

Batı, bu senteze hangi Doğu ile ulaşacaktır? Yoksa Batı, Doğu'dan değil, kendi bünyesinden Eflâtunculuk ve Hıristiyan Mistisizmi gibi temeller mi arayacaktır?

Doğu - Batı sentezi bütün toplumlara şamil midir, yoksa sadece Türkiye için mi düşünülmüştür?

Peyami Safa'nın eserlerinden bunları cevaplamaya imkân yok. Çünkü Doğu-Batı sentezi bir teori bile olamamıştır. Programı, şartları, esasları yoktur. Ancak bir arayıştır. Sosyolojik anlamıyla bir kültür sisteminin bir başka kültürün olgularıyla sentezlenmesi ve böylece yeni bir bileşime ulaşılmasıdır. Böyle bir sentezin uygulandığı bir ülke henüz yoktur. Japonya çoğu zaman, bir örnek gösterilmişse de bu ülkenin teknik yükselişi ile 19. ve 20. asır Avrupasının teknik başarısı aynıdır. Yani tek boyutludur. Avrupa bir dünya buhranı doğurmuştur. Ve bu buhranın sorumlusu olarak ancak yok oluşla cezasını çekecektir. Bütün üstün zekâlı düşünürlerin kanaati bu yöndedir. Şimdi Peyami Safa'nın sentezinin belli başlı prensiplerine geçebiliriz.

«Doğu ile Batı arasındaki sentez, evvelâ kalitatif (keyfi) dir. İki cihan telâkkisi, iki medeniyet ve iki metafizik arasındaki sentezi bir dükkânın sattığı eşya gibi maddi unsurlara irca etmek mümkün değildir. Batı medeniyetine düşman olmayan, fakat kendi milli ve dini inançlarını muhafaza eden bir millet, Hintliler gibi Japonlar gibi bütün Uzak Doğulular gibi bu sentezi sağlayan manevi ve maddi unsurları bir hayat bütünü halinde anlar. Bu bütünün her millete göre bir yorum tarzı ve özelliği vardır.» (a.g.e., s. 60)

Maeterlinc'in benzetişine hak vererek der ki :

«Doğu'yu ve Batı'yı içimize sokan bu görüş hem tarihi gerçeğe, hem de insan ruhunun yapısına uygun görünüyor. Aramızda müfritler müstesna hepimiz hem Doğulu hem de Batılıyız. Doğu - Batı sentezi bizim, yani bütün insanların tarih ve ruh yapısı, kaderimizdir. Doğu ile Batı arasındaki mücadele her insanın kendi nefsi ile mücadelesine benzer. Bunların sentezi insanın varolmak için muhtaç olduğu vahdetin ifadesidir. İnsan bütünlüğünü ve tamlığını ancak bu sentezde bulabiliriz.» (a.g.e., s. 9)

Bunlara elbette hayal diyeceğiz. Zira bu sözlere göre Batı akılcılığın ve duyumculuğun tek sahibi sayılıyor. Akılcılık ve duyumculuk yalnız Batı kültürünün iki büyük baş sembolü oluyor. Halbuki bu iddianın yukarıda Roma ve Yunan medeniyeti hakkında Batılı birkaç düşünürün sözleriyle aksini ispat ettik. Teknik, rasyonalizmin ve pozitivizmin bir zaferidir. Ve bugün Avrupa tekniğin en üst düzeyine çıkmıştır. Ancak bu demek değildir ki akılcılık ve duyumculuk Avrupa'ya hastır. Böyle bir düşünce insanlığın tarihini Avrupa ile başlatmak kadar garip olur. Avrupa'nın teknik ve manevilik arasındaki bir nisbetsizlik buhranı yaşadığına hatırlarız. Ama bu hüküm, Batı'nın çöküşünü izahta son derece yetersizdir. Ve hele Avrupa'nın manevilik cephesini doldurmasıyla kurtulacağını savunmaya imkân yoktur.

«Böyle olunca bize, ne Batı kültürünün insanlığa kazandırdığı yüksek değerlerin, ne ilmin ve tekniğin düşmanıyız. Ancak, 19. yüzyılın ikinci yarısında sona ermeye başlayan bir Batı ve medeniyet anlayışının eksik kalmış manevî cephesini tamamlamaya ve insana maddî ve manevî bütünlüğü kazandırmaya çalışan yeni bir insanlık ve medeniyet hamlesinin Türkiye'de —karınca kararınca— öncülüğünü ve yardımcılığını yapanlardanız.» (age., s. 41)

Merhum Peyami Safa'nın bütün yanlışı ise burada düğümleniyor. Yani Batı'yı değerlendirmede. Sanki Batı'ya düşman olmak, ilme ve tekniğe de düşman olmayı gerektiriyor.

Sentezcilik, en kaba anlamıyla zıtlaşmadan uzlaşmaya bir yoldur. Ve bunun bütün dünyada savunucuları vardır. Doğduğu yer ise Avrupa'dır. Uzlaşmacı oluşu sebebiyle idarecî maslahatçıdır. Bu bakımdan hiç bir sentezci inkılâpçı olamaz. Belki teslimiyetin, bağımlılığın dışında bir yoldur. Ve bu yönüyle birinciden biraz daha normal görünür. Ancak büyük bir kültür alışverişi olduğundan, kültür sistemlerini sakatlar ve tanınmaz hale getirir.

Sentezciler, kendi dışındakileri aşırılıkla, doğmatiklikle suçlamışlardır. Sentezci aradadır. Sallantıdadır. Ve görüşleri, hayatı ve olayları yorumlamada yetersiz kalmağa mahkûmdur. Çünkü, bir ölçüye kavuşamamıştır. Böyle olunca da, fikirlerde zıtlık normaldir. Sentezci, sentezciliği son noktaya ulaştırdığı bir anda bile, bir sözü veya bir tavrıyla taraflardan herhangi birinin (zamanla diğerinin) izlerini üzerinde taşıyacaktır. Meselâ inanç itibariyle Müslüman, yaşayış itibariyle Batılı olacaktır. Bu ise, kültür sistemlerinin milliliği ve inhisarcılığı vasfına sakatlık getirecek ve dejenere bir toplum oluşturacaktır. Bu noktada sentezciliğe kültür sistemlerinin incelenmesi yönünden de bakmak gerekiyor.

KÜLTÜR SİSTEMLERİ VE SENTEZCİ GÖRÜŞ

Avrupalı düşünürler, Batı'nın çöküş dönemine girişinden sonra kültür sistemlerini tahlilde yeni teoriler geliştirmişlerdir. Sentezcilik de bunlardan birisidir.

Önce belli başlı bütün Avrupalı düşünürler Avrupa'da bir çağın kapanmakta olduğu noktasında birleşirler. Müspet ilimlerde, mekanist telâkkiyi tarumar eden gelişmeler oldu. Tabiî ki bu, bir dönemin kapanışı demekti. Max Planc, Einstein, Heisenberg, James Jeans, Louis de Broglie, Batı kültürünün Descartes'çı ve Newton'cu prensiplerini yıkmışlardır. Bu dönemin başlamasıyla Batılı toplum düşünürleri ve tarih felsefecileri, kültür sistemlerinin sınıflandırılmasında yenilikler yaptılar. Walter Schubart, Spengler, Northrop, Sorokin ve Toynbee bunların en önemlileridir. Northrop ve Sorokin, medeniyetlerin temel hipotezleri ve nihaî hedeflerini sembolize eden bilginin cinsi bakımından bir ayırıma gitmişlerdir. Neticede Northrop, ikili bir korelasyon, Sorokin ise, üçlü bir korelasyon fikrinde karar kılmışlardır. Northrop'un ikili korelasyonu da, Peyami Safa'nın sentezinin aşağı yukarı aynısıdır. Sorokin ise, Northrop'a bazı ilâveler yapmış ve üçlü kore-

lasyon tezini ortaya koymuştur. Burada sadece Northrop'u kısaca incelemekle yetineceğiz.

«Ayrı ayrı milletlerin toptan kültürlerinde veya Roma Katolik kilisesinde izafi olarak geniş kültür sistemlerinin varolduğunu gösterdikten sonra Northrop daha ileriye gitmekte ve en geniş iki kültür sistemini veya üst sistemini ortaya koymaktadır; bunlardan biri, «ilmi» veya «nazari», öteki ise, «estetik» veya «sezgici» unsurlara dayanır. Birincisi, Batı'nın kültürüne hâkimdir. İkincisi Doğu'nun kültürüne.» (Pitirim A. Sorokin, **Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri**. Bilgi Yy., s. 138)

Peyami Safa da en son tahlilde Doğu'yu «sezgici»liğe, Batı'yı «ilim»ciliğe, «nazari»ciliğe indirgemiş bulunuyordu. Northrop, Batı'nın dinlerini bile akla bağlar. Hattâ İslâm'ı Batılı bir din telâkki eder. (Peyami Safa da İslâm Şark'ı daha ziyade Batılı sayıyordu.) Doğu'da ise her şey, «estetik tanıma» ve «sezgicilik»ten kaynak almıştır. Konfüçyüsçülük, Taoizm, Hinduizm v.b. Doğu din ve ahlâkları sezgiciliğe ve estetik tanımaya dayanır.

«Northrop'un, 'Büyük Kültür Sistemleri'ni ayırdetmek için kullandığı ve sistemlerin dayandığı bilgilerin mahiyeti, sistemleri sınıflamada tutarlı ve mantıki bir yoldur. Fakat, büyük kültür sistemlerinin dayandığı bilginin cinsini 'sezgici' veya 'nazari' diye dondurmak yeterli olmaz.» (Aykut Edibâli, «Toplumların Değişmelerini Tahlilin Bir Ölçüsü Olarak Kültür ve Medeniyet Vakıası Üzerinde Çalışmalar.» **Gerçek Dergisi**. C. I, sayı 3, s. 22)

Sorokin ve Northrop, Büyük Kültür Sistemlerini tasnif ederken ikili ve üçlü bir korelasyondan söz etmişlerse de bunun nasıl gerçekleşeceğini hattâ gerçekleşmesinin mümkün olup olmadığını ortaya koymamışlardır. Tarihte böyle bir «bütüncü» kültür sisteminin varolduğunu da söylemeyip, tasarılarının istikbale matuf olduğunu iddia etmişlerdir.

«Gerek Sorokin ve gerekse Northrop; kendi tanıma ayrımlarının 'bütüncül' bir sistem halinde bir araya geldiği bir 'tanıma yolu' ve bunlara tekabül eden bir 'büyük kültür sistemi' göstermektedirler. İkisi de, kendi bütüncül tanıma yollarını ve bunlara uygun düşen büyük kültür sisteminin istikbalde oluşacak bir vakıa olduğuna inanıyorlar. Bu izah şüphesiz yeterli değildir. Northrop, 'estetik Doğu', 'nazari Batı' kültür sistemlerini, Sorokin ise Batı'da hâkim çağın son anlarını yaşayan 'duyumcul' sistemin ve diğer tek yanlı (akli - düşünsel sistem) yaşama sürelerini doldurduğunu inandırıcı bir şekilde ortaya koyuyorlar. Bu, istikbalin, büyük kültür sisteminin de 'bütüncül' özünü ortaya koymaktadır.»

«... [Fakat tezlerini], dünya tarihinin çok küçük bir bölümünde gerçekleşmiş olarak bile zikretmiyorlar.»

«Ayrıca, birbirinden tamamiyle farklı, hattâ Northrop'un tasnifinde zıt iki veya üç tanıma yolunun korelasyonu, sentezi, kültür fenomenlerinin yayılması konusunda elde edilen neticelere de aittir. Farklı, özellikle zıt kültür fenomenlerinin yerleşmesi, yayılımı, kültür sistemlerinin farkı ölçüsünde muhaldir. Oysa ki farklı kültür sistemlerinin korelasyonu (sentezi) mümkün olmayacak kadar güçtür.» (Edibâli, s. 26)

Bu Batılı düşünürler, Türk kültür sisteminin bilgiyi elde etme kaynakları ve tanıma yollarının en az bin yıl önce; a) akıl, b) hissi selim (sağlam beş duyu), c) doğru haber olarak tesbit edilmiş olduğunu bilselerdi belki de çok farklı düşüneceklerdi. Zaten Peyami Safa'nın gelemediği nokta da burası olmuştur.

«Demek ki Sorokin'in veya Northrop'un ilmi korelasyonunun bir 'ütopya' halinde kalmaması için, farklı zıt kültürlerin sentezlenmesini yönetmeye civarlığı olduğunu ispat etmiş bir büyük kültür sisteminin tarihi gerçek olması şarttır.» (Edibâli, s. 26)

Her iki düşünür ve Türkiye'de Peyami Safa da kültür sistemlerinin farklı olgularının birleşemeyeceğini araştırmamış-

lar ve hele bu birleşmenin (sentezin) tarihî bir vakıa olarak tesbiti yoluna gitmemişlerdir. Gerçi Sorokin, H. Danilevsky'nin aşağıdaki sözlerini naklediyor. Ama buna rağmen, korelasyon imkânını terketmiyor.

«Bütün milletler için özdeş (aynı) oldukları farzedilen ilim ve teknoloji bile ona karşılık olan bir medeniyetin ve milletin izlerini taşır. Bu anlamda ilmin, millî karakterinden söz edilebilir. Meselâ; Thomas Hobbes, Adam Smith ve Charles Darvin'in ortaya koydukları üç temel İngiliz teorisinin üçü de, İngiliz milletinin ana eğilimini gösterirler.» (Sorokin, s. 64)

Ancak, sonuç olarak diyebiliriz ki ne «Doğu - Batı sentezinin» ne de «Batı Medeniyetini Aşılama» sloganının ilmî bakımdan savunulacak hiç bir tarafı yoktur. Bu iddiaların sahipleri Türk tarihini ve Büyük Türk Kültür Sistemini yeterince bilmeyen kimselerdir. Bu ütopyaya bel bağlamak ise «Pratik olarak; ölme emareleri göstermekle beraber aktüel olarak güçlü devrinde bulunan Batı Kültür ve Medeniyetinin, Türk Kültür ve Medeniyetini sakatlaması, dejenere etmesi ve Türk milletinin Batı'nın etnoğrafik bir malzemesi haline getirmesine» sebep olur. (Edibâli, s. 27)

SONUÇ

Şu sözler de Peyami Safa'nındır. Ve burada ortaya koyduğu sorular O'nun ömrü boyunca çözemediği bir muamma olmuştur.

«Niçin Hıristiyan Garp akılcı ve tabiatçı düşünceyi İslâm Şark'tan alarak tekâmül ettirmiş ve niçin İslâm Şark da insancı ve ilâhiyatçı düşüncesinde Hıristiyanlığın tesiri altında kalarak ilk dünya görüşünü terk etmiştir. Niçin İslâm Dini kitabında akılcı bir düşünce sahibi olduğu halde sonradan mistik bir düşünce doğurmuş, Hıristiyanlık da kitabında mistik bir ruh sahibi olduğu halde sonradan akılcı ve tabiatçı bir medeniyet yaratmıştır? Hasılı niçin Hıristiyan Garp, düşüncesinde Müslümandır ve İslâm Şark, düşüncesinde Hıristiyandır.» (Türk İnkılâbına Bakışlar, s. 157)

Niçin?.. Niçin? Görülüyor ki merhum çırpınmakta ve çabalamaktadır. Şüphesiz ki bu sözleriyle büyük bir gerçeği şöyle bir fark etmiş fakat yakalamadan kaybetmiştir. O da şudur: Hep Batı kültürüne mal edilmek istenen akılcı ve duyumculuk aslında bu milletin mazisinde onun büyük kültür sisteminde yaşayan bir olay olarak vardır. Peki üç yüzü aşan eseri ve her sahada oynattığı güçlü ve yetkili kalemiyle daha diyebileceğimiz bu insan bu gerçeği tesbit edememiş midir? Evet edememiştir. Etseydi şüphesiz bugün Türk düşüncesi çok daha ileri bir merhalede olacaktı. Sebep olarak tarihimiz hakkında geniş ve dinamik bir bilgiye sahip olmayışı, Türk kültürünü tam tesbit edemeyişi ve ayrıca Batı'nın aşırı derece etkisi altında kalışını gösterebiliriz.

Fakat Peyami Safa'nın Türk düşüncesinde Doğu - Batı sentezi yukarıda göstermiş olduğumuz gibi bizim için hiç bir çözüm getiremiyecek bir yol olmuş olsa da bir merhaledir. Hiç değilse 'Türk Meselelerinin' Doğu'dan ve Batı'dan ayrı incelenmesi gerektiği ısrarla savunularak Türk aydınına yeni ufuklar açılmıştır. (Doğu'dan ve Batı'dan ayrı bir Türk Meselesi'nin Doğu - Batı Sentezi imkânlarını yıkan en büyük faktör olduğu görülememiş olsa bile...) Batı'ya gözü bağlı teslim olanlar yanında, Batı'nın çökmekte olduğunu Türkiye'de ilk haber veren de O'dur. Özetle Doğu'ya ve Batı'ya değişik bakış açıları getirmiştir Peyami Safa. Üstelik onun milliyetçiliğini inceliyen yazımızda göstereceğimiz gibi Türk toplumunu kurtaracak fikir hareketinin önemli adımlarını attığı da inkâr kabul etmez bir gerçektir.

Şimdi Peyami Safa ebedî istirahatgâhında kendisini tamamlayarak, düzelterek aşacak güçlü fikir aksiyonlarını beklemektedir. Elbet O ve bütün milletimiz beklediğine kavuşacaktır. Nitekim beklenenin ilk işaretleri ufkumuzu ışıtmaya başlamıştır bile.

FİKİR KAVGASI

PEYAMİ SAFA ÖZEL SAYISI

HASAN ERDEN

«Bre kaltabanlar, sürü sürü hâlâ aramızda kuyruk sallayan ve zehir saçan veba fareleri! (...) hepiniz suratlarınızdan derilerinize yapışmış maskelerinizi tırnaklarımla söküp atacağım.»

«Ben bir yandan ajanlara karşı mücadele ederken, bir yandan da en büyük memleket dâvâsını alaya alan şuursuz ve şımarık meslektaşların tasasızlığıyle uğraşmak zorunda kalıyorum. Fakat beni yeter derecede tanıyanlar bilirler ki, sözlüğümde 'yılmak' kelimesi yoktur.»

Peyami Safa'nın çatıştığı kişiler, Türkiye aydın kesimi içinde, yabancılaşmış ve yabancı toplumların menfaatine çalışan grubu teşkil ediyordu. Her şeyden önce düşünceleri Peyami Safa'nın savunduğu toplumun değerleriyle çatışıyordu. İki asırdır aydınımızı halktan koparan batılılaşmanın en radikal ve hayali cinsi olan ve yabancı toplumların menfaatlerini savunmanın en mutaassıb sosyal akımı komünizme dadanmıştı ,bu insanlar. Marksist kültürü savunuyorlardı. Aslında aydın kesimi içinde küçük bir azınlık olmalarına rağmen teşkilâtlı bulunmaları ve diğer kozmopolit zümrelerle ittifak içine girmeleri tesirlerini artırıyor, kültür yapımızda korkunç bir yıkım hazırlıyordu. Osmanlı Devletinin son devrelerinde başlamıştı bu hareket. Milli mücadele yıllarında durmamış, sinsi sinsi gelişmişti. Millet, Batılı düşmanlarına karşı mücadele verirken, vatanını kurtarmağa çalışırken, cephe gerisinde başka bir düşman kendini Türkiye'nin geleceğine hazırlıyordu. Nitekim zafer kazanıldıktan az zaman sonra çıkarılan marksist gazete, dergi ve çeşitli neşriyat kültür sahasında etkili olmaya başladı. Bir kültür emperyalizmi belirliyordu. Ne yazık ki, Türk aydını bu büyüyen tehlikenin farkına varacak uyanıklığı gösteremedi. Kültür harbinde üzerine düşen vazifeyi yapamadı. Belki de bunun sebebi Türk aydınları için, bir müddettir devam eden bir fetret dönemiydi. Topluma kendi gelişme kanunları içinde yeni hamleler kazandırılacağına, yokoluş çığırı gösteriliyordu.

Ancak büyüyen bu tehlike karşısında uyanık biri vardı. İmkânsızlık içinde biricik silâhı kalemiyle mücadele ediyordu; marksist kültüre karşı milli kültürümüzün sözcülüğünü yapıyor, milli dâvalarımızı savunuyordu:

«Ancak bronşit gibi bir haydut parmaklarını boğazıma, tırnaklarını nefes borularıma geçirmeli (...) ateş ve öksürük nöbetleri içinde dermanımı kesmeli ki, ben, milli bir ibadet saydığım günlük vazifelerimi yapmaktan âciz kalayım; bir tek satır yazamaz olayım ve yıllarca sözcülüğünü üzerime aldığım milli dâvalarımızda susayım...» (1)

Bu, Peyami Safa idi. Susmadı. Milletin geleceğini tehdit eden kültür emperyalizmine karşı koymağa çalıştı. Ne var ki yalnızdı. Veya bir demet güldüler ateş üzerine atılan. Büyüklü küçüklü. Halbuki mücadele tek kişinin mücadelesi değildi. Büyük teşkilâtların savaşı başlamıştı toplumlarda. Gizli ya da açık. Peyami Safa, bu yalnızlığın ızdırabını çekti. Hem bütün hayatı boyunca. Ama çağrısı durmadı. İkazı son soluğuna kadar sürdü:

Türk aydınını uyarmak da bir vazifeydi:

«Ben bir yandan ajanlara karşı mücadele ederken bir yandan da en büyük memleket dâvasını alaya alan şuursuz ve şımarık meslektaşların tasasızlığıyle uğraşmak zorunda kalıyorum...» (2)

Dostlarını yakınlarını ve tanıdıklarını defalarca ikaz etti. Onlardan dikkat ve yardım bekledi.

«Gazete sahipleri arasındaki eski dost-

(1) **Milliyet**, 21 aralık 1957.
(2) **Milliyet**, 10 haziran 1955.

kımı. yüz tekrarda bir defa bile, tehlikenin büyüklüğüne inandırabilmiş değilim...

«Onları ben uyandıramıyorum. Okuyucu hiç bir şeyin farkında değil. Ve bu yeraltı fitnesi muazzam bir teşkilât şebekesi halinde her yeri sarmış, sinsi telkinlerine devam ediyor...» (3)

Uyarmanın güçlüğünü biliyordu:

«İtiraf ederim ki, alçaklarla mücadele, ahmaklarla mücadeleden çok daha kolay.» (4)

Ama mücadele adamının ebedî yüküdür ikaz vazifesi:

«... bilhassa gazete veya çeşitli müessese sahibi dostlarımın kulaklarına bir kere daha haykırıyorum: Uyuma arkadaş, kendine gel...

«Gözlerinizi açınız ahmak dostlarım, yoksa bir daha açmamak üzere kapayacağınız meşum günü hazırlayanları kendi paranızla yaşatmaya devam etmek sersemliğinden kurtulmayacaksınız?» (5)

TÜRKİYE'DE NAMUSLU MARKSİST YOK

Peyamî, mücadele ettiği marksistlerde namus aramıştır ilkönce. Onlarla fikir teatisinde asgarî ölçü kabul etmiştir bunu. Fakat namuslu bir marksist yoktur. İlmin objektif kanunlarına ve fikre hürmet gösterecek, bozgunculuk yapmayacak, muarızını itham etmeden namus dairesinde dinleyebilecek bir marksist yoktur Türkiye'de.

«Namuslu yanî;

«1 — Liberal maskesi takmadan, açık marksist olarak ortaya çıkan adam. (Kanun buna asla manî değildir ve Türkiye'de yıkıcılık yapmıyan hiçbir marksist nazariyecisi mahkûm olmamıştır)

«2 — Marksizmin bütün nazarî yapısını, tarihini ve yüzyıldan beri uğradığı tenkitlerin özünü bilen adam,

«3 — Muarızını gericilikle, burjuvalıkla, irtica ile, faşizmle damgalamadan ve ilmin objektif sınırlarını aşmadan konuşan adam.

«... Bu şartlara sahip tek marksist gören var mıdır?

«Fikir planında (...) kimseler yok.

«Fakat iş küfüre, iftiraya, kışkırtıcılığa (...) gelince marksistler tümen tümen...» (6)

Zaten komünizm temelden gayri ilmî ve gayri insanîdir. Tatbik edilen her cemiyette isyanla karşılaşmıştır. İnsanların kendi arzularıyle değil, zorla, dikta ile, ihtilâlle hakim olmuştur. Dolayısiyle namuslu bir şekilde giremez hiç bir yere. Namussuzca ve kahpece bir darbeyle başa geçer. Yine aynı zalim karakteriyle iktidarını korumağa çalışır.

«Dünyanın hiçbir terkibi, yanyana duyduğumuz çift kelimelerden hiçbiri, meselâ Avrupa Medeniyeti; meselâ, Eyfel Kulesi; meselâ (...) eşek inadı, meselâ yılan zehiri... Şu iki kelime kadar birbirine yakışmaz: Rus kahpeliği...

«Rus kahpeliği! Fakat bu, Rus milletinden ziyade başına geçen müstebit çarların, daha müstebit kızıl idarenin ve her memlekette dökümlerini gördüğümüz militan komünistlerin kahpeliğidir.» (7)

Peyamî Safa komünizmle mücadelesinde iki grupla çatışmıştır: Bunlar, -kendi ayırımı ile- Mâhutlar ve gafillerdir. Yani bizzat marksist olan hainler; birde bunlara bilmeyerek veya bilerek, menfaat veya değişik sebeplerle hizmet eden ve âlet olanlardır.

Ayrıca, komünist olmayan fakat, millete tamamen yabancılaşmış, yabancı kültürlerin etkisinde kalmış, Allah'a inanmayan, dine saygısı olmayan insanlar vardır ki Peyamî Safa bunlarla da mücadele etmiştir.

Peyamî Safa'nın mücadele ettiği kişiler içinden şu isimleri sıralayabiliriz: Nazım Hikmet, Nurullah Ataç, Ahmet Emin Yalman, Yakup Kadri, Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel, Nadir Nadi, Falih Rıfkı Atay, Muhsin Ertuğrul, Aziz Nesin... vb.

Bunlardan her biriyle yaptığı fikir savaşını ayrı ayrı anlatmak kabil değildir. Bunun için sadece en önemli mücadelelerini nakletmeğe çalışacağız.

---

(3) **Milliyet**, 9 mart 1955.
(4) Peyamî Safa, **Kızıl Çocuğa Mektuplar**, Millî Ülkü Yaynevi, İstanbul, 1971, s. 52.
(5) **A.g.e.**, s: 31 - 32.
(6) **Tasvir**, 8 aralık 1945.
(7) **Milliyet**, 6 kasım 1956.

NAZIM HİKMET'LE KAVGASI

Nazım Hikmet, Polonya'lı bir yahudi ailesine mensup olup dedesi Kostantin Bozeçki'dir. Milli mücadele yıllarında Moskova'da bulunmaktaydı. Buna rağmen Türkiye'de marksist çevreler tarafından vatan şairi, büyük şair diye meşhur edilmiştir. Türkiye'de komünist faaliyetlerin gelişmesinde büyük rol oynamış, bir çok defa da komünizm suçundan mahkûm olmuştur.

Peyami Safa bir makalesinde onun ajan olduğunu 1934'lerde anladığını söyler. Başka bir yazısında da şunu itiraf eder:

«İlk zamanlar halk gibi ben de onun fikirlerinde samimi olduğunu sanıyordum. Nitekim böyle olduğu için kendisiyle aynı fikirde olmadığım halde müdafaasını yapmak gafletinde bulundum. Fakat sonraları pek yakından onun mahiyetini anlayınca, bir çokları gibi ben de sukûtu hayale uğradım.» (8)

Nazım Hikmet efsanesini yıkıcı ilk tenkitlerini 1935'de Hafta mecmuasında «Biraz aydınlık» başlığıyle neşrettiği seri makalelerinde yaptı ve en çetin kavgaları bu sıralarda oldu.

«Bir çokları Nazım'ın kabiliyetini inkâr ederler...

«İnkâr etmesinler. Nazımcağız şairdir; fakat bütün materyalist iddialarının aksine, gayet romantik, lirik, cıvık, hassas bir şairdir. (...) Bütün gayreti de bu masum ve çocukça lirizmini gizlemek için yufka yüreğine sert bir materyalizm çeliği kaplamaktır, ancak bu zırh içinde mukavemetsiz kalbini dışarının tesirlerinden korumaya çalışır.» (9)

Nazım Hikmet O'na cevap vermek yerine «müteredd burjuva», «küçük burjuva» diye hücum eder. Peyami Safa ise onun bu ithamını kendisine doğrultur ve nasıl bir sahtekâr olduğunu delillerle isbatlar:

«Nazım su katılmamış Burjuvadır ve en sahte tarafı komünist tarafıdır.

«Nitekim bu tosun(...) ayda iki yüz liradan fazla kıvırdığı zamanlarda bile soğan ekmekten başka aşı olmayan zavallı işçilerin kılıklarını benimseyerek sokak sokak dolaşıp durmuştur. Bilmemiştir ki, 'tarihi maddecilik' bir orta oyunu değildir ve Ayvaz rolüne çıkan açıkgöz paşa torunun bu numarasına ne milliyetperver Türk gençliği, ne de Türk işçisi kolay kolay aldanmayacaktır.» (10)

Nazım Hikmet'in bütün yaptığı ithamdır, iftira atmaktır. Peyami Safa'nın söylediklerine cevap verecek durumda değildir. O'nun masonluk fikirlerine tamamen bağlı olduğu ve mason locasına ısrarla girmek istediği iddiasında ve ithamında bulunur. Peyami Safa hemen tekzibini yapıştırır:

«Bundan dokuz sene evvel, yani ilk gençliğimde, akrabam ve dostlarım arasında bulunan bazı masonların ısrarı üzerine mason olmayı düşünmemiş değildim. Bilhassa ahlâki prensipleri beni cezbeder gibi olmuştu...

«Masonlarla aramda geçen bu macerayı bir kaç sene evvel Son Posta gazetesinde açıkça yazmıştım. Gizlisi, kapaklısı yoktur. Masonların akideleriyle benim fikirlerim arasında uygunluk olamıyacağını ben vaktinde anladım ve bu noktada hiç ısrar etmedim. Mason akidelerini müdafaa eden bir tek satır yazım yoktur...

«Nazım Hikmet benim mason olmayı düşündüğüm zamandan bir iki sene evvel koyu nasyonalisttl. Bugün komünist olmak iddiasındadır...» (11)

Nazım Hikmet yine, bir mülâkatta Peyami Safa'yı «Onlar, şöhret ihtirasını ve maddi refahlarını doyurmak uğruna en aşağılık vasıtalara başvurmaktan çekinmezler.» diyerek itham eder. Peyami Safa bu defa sert çıkışır:

«...Sözünü geri almaz veya 'maddi refahını doyurmak için en aşağılık vasıtalara baş vurduğumu' isbat etmezse onu hakiki şeref ve haysiyet imtihanına çağıracağım. Şimdilik bekliyorum.» (12)

Bekler. Lâkin Nazım Hikmet'ten hiç bir ses çıkmaz. Peyami Safa, iftirasını isbatlayamayan bu adamı artık yerden yere vurur:

«Marksizm bir sistemdir. Her sistem gibi ilmi ve geniş bir tenkidin haddesinden geçirildikten sonra kabul veya reddolunur. Bir adam, Nazım Hikmet gibi henüz bu sistem hakkında tenkidi ve ikrari fikirlerini neşretmeden, manzumesinde:

«'Hafızı Kapital olmak istiyorum!'

«... söylerse bu adam samimi bir ko-

(8) (9) (10) (11) (12) **Hafta**, 22 temmuz 1935, sayı: 68

Sayın
Prof. Dr. Ayhan Songar
Bey'in Özel Albümünden

münist değil, bir bolşevik yobazıdır.» (13)

Daha sonra Nazım Hikmet'in şairliğini de yıkar. Onun şiirlerinin çoğunun taklit ve kendisinin sahte bir mukallit olduğunu ifşa eder:

«Malakovsky, Nazım'ın taklit ettiği bir komünist şairdir. Trotzky (Troçki-kızıl orduyu kuran-), bu şair için aynen şunları söylüyor:

«'Malakovsky ihtilâl kinlerini paylaştığı bâlasındadır; fakat ihtilâlin fikirlerini anlamamıştır. O ve arkadaşları gök gürültüsünden daha fazla gürlemek gayretindeler. (...) Zannediyorlar ki hakiki ihtilâlci görünmek için kaba olmak şarttır.'

«İşte ihtilâlin en büyük şefinin, sahteliğini ilân ettiği bir şair bir adam, Nazım Hikmet gibi, nazım şekline, fikirlerine, kelime bölümlerine, hayallerine varıncaya kadar taklit ederse bu adam, samimi bir komünist değil, sahte bir komünistin sahte bir mukallidir.» (14)

Nazım Hikmet bu defa değişik bir vasıtayla saldırır: Şiirle. Peyami Safa'nın hiç alışık olmadığı ve kullanmadığı, fakat kendisinin az buçuk anladığı bir silâhla. Peyami

(13) (14) **Hafta.** 5 ağustos 1935, sayı: 70.

Safa'nın hâkim nesrine ve güçlü üslûbuna karşı aynı silâhı doğrultacak durumda değildir.

«Ayda Bir» mecmuasında «Bir Provakatör Üstünde Hiciv Denemeleri» adlı bir hicviye neşreder:

«Bir düşün oğlum,
Bir düşün ey yetimi Safa,
Bir düşün ki, son defa
anlıyabilesin
. . . . . .
«Keteon matbaasında ut çalıp
Ayak şarkıcılarına beste tâlim eylemek,
. . . . . .
«Ben sadece ölen babamdan ileri
Ve doğacak çocuğumdan geri
Ve bir kavganın adsız neferiyim...» (15)

Peyami Safa bu hicviyeye mukabelede bulunmadan evvel kendisine isnad edilen bir takım noktalara cevap verir. Bu cevap duygulu ve içlidir. Zira Nazım Hikmet onun acılarını deşmiş, dertlerine dokunmuştur:

«Alık oğlan, benim sayısız kusurlarım dururken iftihar ettiğim tektük bir kaç faziletimi hiciv etmeğe yeltenmiş. Meselâ, ben lisede fakir bir çocuktum. Kitap ve peynir ekmekle bazan aşureden ibaret olan öğle yemeği paramı çıkarmak için 'Keteon' matbaasına şarkı istinsah ederdim.. Nazım, bilhassa kendisinin teziyle en mağdur ve en masum hareketim olan bu anekdotumu aleyhimde vesika diye kullanmış.

«'Yetimi Safa' olmak benim alnımı dik tutan en derin iç acımdır. Kaldı ki bu 'yetimi Safa' tabiri Cenap Şehabettin tarafından benim için 'Yetimi Safa değil, Yetimi Zekâdır' tarzında yazılmıştı. (..) Yani bu tabir de başkasına aittir.

«... Sözü Cingöz Recaiye bırakacağım. (...) İşi fikir ve iddia tarafından kaçırıp vesikasız imalarla dolu adi bir soytarılığa götüren bu zıpıra artık Server Bedi'in kahramanı şakşak vuracaktır.» (16)

Peyami Safa'nın Server Bedi imzasıyla yazdığı romanlarının vurucu kahramanı öyle bir vurur ki Nazım Hikmet bir daha yıkılır. Peyami Safa'nın silâhı da şiirdir bu sefer. Nazım'ı kendi sahasında kendi silâhıyla karşılayacaktır. Şair değildir, ama muvaffak olmuştur bu şiir denemesinde. Bu ünlü şiiri yazımızın sonunda aynen veriyoruz.

Peyami Safa, sonunda, Nazım Hikmet'le yaptığı mücadelelerin neticesiz olduğunu görür ve sözünü şöyle bağlar:

«Ben (...) sadece demogojiye, ukalâlığa ve züppeliğe çok müsait bir akidenin (marksizmin) bizde yetiştirdiği zıpır idealistlerin sahtekârlıkları üstüne bir kandil ışığı tutmak istedim...» (17)

«Tekrar ederim, evvelce kafasının ve yazılarının hışırtılığında ısrar edenlere karşı müdafaasını yaptığım Nazım Hikmet'in bu kadar mayasız, cevhersiz ve bomboş olduğunu ben bu polemiğe başlarken bilmiyordum; bilseydim onu bu kadar silkelemeğe lüzum görmezdim. Kuru yapraklarını dökmek için hafif bir rüzgâr bekliyen bu ağacın budak budak çürümüş gövdesine doğru uzanan ellerim, nafile bir işin yorgunluğu ile ceplerime dönüyor.» (18)

Nazım Hikmet Rusya'ya kaçtıktan sonra ihanetlerine yurt dışından devam eder.

«... Moskof hademesi Nazım Hikmet şimdi hapishanelerde çürümüyor; Macaristan'da ve Rusya'da azgın domuz gibi, Türk'ün mezarını kazmağa uğraşan sinsi propagandayı idare ediyor.» (19)

1955'lerde Budapeşte Radyosu Nazım Hikmet'in, Stalin'in ölümü ile ilgili bir şiirini kendi ağzından yayınlar:

«5 Mart 1953
. . . . . .
Kardeşlerim hüngür hüngür ağlamak
geliyor içimden
. . . . . .
Seviyorum onu
Marks'ı, Engels'i, Lenin'i
Sevdiğim gibi»

(15) **Ayda Bir**, 14-20 temmuz 1935, sayı: 1, s. 34 - 37.
(16) **Hafta**, 9 eylül 1935, sayı: 75.
(17) **Hafta**, 12 ağustos 1935, sayı: 71.
(18) **Hafta**, 19 ağustos 1935, sayı: 72.
(19) **Milliyet**, 21 ekim 1956.

Peyami Safa acı bir dil kullanır bu olay karşısında. Milliyet gazetesindeki köşesinde «Vay, kahpelerin kahpesi» diye başlık atar:

«Dosyamı açıyorum. Bütün hayatımda vesikasız ve delilsiz ne konuştum, ne de bir satır yazdım. Yirmi seneden beri Nazım Hikmet'in vatan hainliğini, şarlatanlığını ve alçaklığını sözlerimle ve yazılarımla yüzüne vurdum.

«Hiç bir dalgıç bu herifin yaptığı alçaklıkların derinliklerine başı dönmeden inemez...

«... Bre kaltabanlar, sürü sürü hâlâ aramızda kuyruk sallayan ve zehir saçan veba fareleri! Hepiniz bu alçağın bir başka nüshasısınız ve hepinizin suratlarınızdan derilerinize yapışmış maskelerinizi tırnaklarımla sökûp atacağım» (20)

SERTELLERLE MÜCADELESİ

Peyami Safa ikinci çetin mücadelesini Sabiha ve Zekeriya Sertellerle yaptı. Bunlar Tan, Görüşler, Herşey, Resimli Ay... vb. yayınlarla marksist basının başını çekiyorlardı. Uzun müddet milli değerlere küfreden bu aile şirketi, bir taraftan komünizmi çok yönlü bir şekilde propaganda ederken diğer taraftan mesulleri Rus dostluğuna çağırıyorlar, efkârı umumiyeye de bunu telkin ediyorlardı. Bunlar da Nazım Hikmet gibi çok sert bir kayaya çarptılar: Peyami Safa. Onu hemen iftira denizinde boğuvermek istediler. Faşistlikle damgaladılar. Hitlerci olarak göstermeğe, bu suretle karalamağa çalıştılar.

Peyami Safa her zamanki kararlılığı ve kendinden eminliği ile «İftira metodunun İflâsı» başlıklı şu cevabını bilhassa Sabiha Sertel'in «faşist faşist» diye açılan ağzına yamadı:

«Onu gebertmek için tahmin olunduğundan fazla silâhlara sahibim. Bu, atom bombası değil, fikir kavgalarında en az onun kadar tesirli vesikalar, vesikalar, vesikalardır. Ben Hitler iktidara gelince ona ve rejimine karşı Türkiye'de ilk yerinden fırlayan ve haykıran muharririm. (...) Hitler, Ankara'daki maslahatgüzârıyle bana cevap vermiş ve bu da Cumhuriyet'te intişar etmiştir.» (21)

Bayan Sertel bu cevabı hiç görmemiş gibi yine aynı iftirada ısrar eder. Tan gazetesinde «Ustası Hitler gibi yalanların en büyüğünü söylemeğe alışmış olan yüzü kasap süngeriyle silinmiş bulunan Peyami Safa...» diye küfredecek kadar ileri gider.

Peyami Safa, kadına soğukkanlı bir şekilde ve onun şirretliğine en münasip bir teşbihle karşılık verir:

«Ben küfretmiyeceğim...

«Hayatımda iftira ve küfreden çok kadın gördüm. Bunlardan bazıları kırmızı fikirli bir gazetenin değil, kırmızı fenerli bir evin penceresinden gelen geçene söverlerdi. (...) bazıları köprü üstünde haykırır, bazıları köprü altında bulaşırlardı...» (22)

Diyerek işin isbat ve delillerine geçer. Başlık: «Ayıp nedir bilmeyen kadın»dır.

«'Sabiha çok asabiydi. Her yerden, her şeyden sıkılırdı.'

«'Mektepte iken o kadar çalışkan değildi', 'o kadar haylazdı ki, tebyizlerini sayfası beş paraya arkadaşlarına yazdırırdı.'

«'Âdet, ayıp, kanun tanımazdı.'

«Bunları ben söylemiyorum, bu kadının anası, bu kadının tıynet ve cibilliyetini herkesten iyi bilen ciğeri yanmış anası (...) söylüyor.

«Nitekim, işte Sabiha Sertel'in ve kocasının çıkardıkları bir Resimli Ay neşriyatı var. (...) Bu kitaplardan biri de 'Her genç ne bilmelidir' adını taşır. Onun zührevi hastalıklardan bahseden sayfasında şu cümleyi okuyoruz:

«'Zaten cinsî münasebet ayıp ve günah değildir ki bunlardan mütevellit hastalıklar ayıp olsun.' (s. 58)

«Sabiha Sertel benden vesika istiyordu. Onu 'artık yeter' deyinceye kadar vesikaya boğacağım.» (23)

Peyami daha sonraki bir yazısında Sertellerin 'Resimli Ay' mecmualarının mart-1928 tarihli sayısından naklettiği şu vesika ile de onların gençliği nasıl isyana teşvik ve tah-

(20) **Milliyet**, 11 mayıs 1955.
(21) **Tasvir**, 16 ağustos 1945.
(22) **Tasvir**, 18 ağustos 1945.
(23) **Tasvir**, 25 ağustos 1945.

rik ettiklerini, nasıl ifsat etmeğe çalıştıklarını da isbat eder:

«Bizde genç ne dinine, ne ailesine, ne eski ahlâk telâkkilerine karşı eski itaatkâr vaziyetini muhafaza etmiyor. Bunu şuurlu bir şekilde mi yapıyor? Hayır. Gençliği bu istihale devrinden kurtarmak için onu da Avrupa'daki gençlik cereyanlarıyle temasa getirmek, ruhunda duyduğu isyanı şuurlu bir şekle sokmak lâzımdır.'

«Bu satırların mânâsı anadan doğma çıplaktır.» (24)

Peyami Safa, vesikalarına devam eder. Tasvir'in 31 ağustos 1945 tarihli nüshasında Sertellerin artık apaçık bir şekilde milliliğe ve milli değerlere düşmanlığını ortaya kor. Tan gazetesinin bir sayısından şu pasajı nakleder:

«İstiklâl Marşının ebediyyen mahfuz kalacağından elinde senet mi var? İstiklâl Marşı gökten inmiş abide midir? Milletlerin vatanı, bayrağı da değişmiştir. Rumeli toprakları dün vatan camiası içinde idi. Bugün bizim değildir. Vatan ne bir karış toprak, ne de bayraktır. Bayrak da değişir, toprak da değişir. Bu vatanın yaşaması için icap ederse marşlar değil, kanunlar da, sistemler de, prensipler de, her şey değişir.»

Bundan sonra Peyami Safa kendisi ilâve eder:

«Her şey değişir. Fakat karşılarına milli iradeyi temsil eden daha sert eller çıkmazsa bu Serteller değişmezler; İstiklâl Marşı gidip yerine enternasyonal marşı gelebilir. Rumeli toprakları vatan camiasından ayrıldığı gibi İstanbul şehri ve boğazları, Kars, Ardahan, hatta Anadolu'nun büyük bir parçası tapındıkları yabancı memlekete ilhak edilebilir. Türk bayrağı üzerinden hilâli ve yıldızı atılarak kıpkırmızı kalabilir. (...) Türk prensipleri yıkılıp yerine Sovyet kanun ve prensipleri konabilir, (...) fakat Serteller değişmezler.»

NADİR NADİ'YLE MÜCADELESİ

Nadir Nadi Cumhuriyet gazetesinin kurucusu Yunus Nadi'nin oğludur. Babası, büyük bir mason olup, Peyami Safa'nın defalarca uyardığı fakat hiç bir müsbet netice alamadığı dostlarındandı.

Yıl, 1955... O sıralar gazete komünist yazarlara açıktır. Onun için Peyami Safa'nın komünizmi yeren ve bunun Türkiye'de büyük bir tehlike halinde geliştiğine dair yazılarına büyük tepki gösterir. Nadir Nadi, bir yazısında Peyami Safa'nın bir psikiyatri konusu ve ruh hastası olduğunu, vehimler içinde bulunduğunu yazar.

Peyami Safa'nın cevabı şu olur:

«Vehim! Daha geçen sene gizli Komünist Partisi'nin üniversitelere, gazetelere, fabrikalara, resmi ve hususi teşekküllere sızan 167 kurucu ve idarecisinin bugün hapiste yattıkları vehim!

«Cumhuriyet gazetesinin yazı işleri müdür muavini Tuğrul Deliorman'ın gizli bir şebeke ile Bulgaristan'a kaçtığı vehim!

«Cumhuriyet gazetesinde büyük reklâmlarla tefrikası neşredilen mahut Arslan Humbaracı'nın tevkif edilmek üzere iken Paris'e kaçtığı ve orada Türkiye aleyhine komünist propagandası yaptığı vehim!

Nadir Nadi'nin o tarihte (Komünist Dünya Barışseverler Kongresi'nin toplandığı sırada) bu komünist kongresinde Türkiye'nin temsil edilmesini isteyen 'biz neden yokuz?' adında bir başmakale yazdığı vehim!

«Cumhuriyet gazetesinin çıkardığı Hayat Ansiklopedisi'ni hazırlayan (...) Zekeriya ve Sabiha Sertellerin komünist olduklarını Yunus Nadi'ye kaç defa haber verdiğim vehim! Sonra bu Sertellerin Avrupa'ya ve Moskova'ya kaçtıkları vehim!

«Bunların hepsi de vehim de Nadir Nadi'nin dün solculara hürriyet, evvelce de sağcılara dehşet rejimi isteyen yazıları hakikat öyle mi?

«Vah Nadircığım, kardeşim eğer bu memleket senin fikirlerine inanırsa batar, inanmazsa bu gidişle gazeten batar...

«...Uyan Nadircığım, uyan!» (25)

Uyanmak değil daha bir kör taassupla aynı fikirde ısrar ediyordu Nadir Nadi. Yine komünizmin Türkiye'de bir tehlike olmadığını ısrarla savunuyordu:

«Hapishanede 167 komünist sanığı yatır-

(24) Tasvir, 27 ağustos 1945.
(25) Milliyet, 14 mart 1955.

yormuş. Bunların hepsinin suçlu olduğunu ve dışarıda da henüz ele geçmemiş 1167 komünist bulunduğunu farzediyorum. 24 milyonluk bir kitle içinde bu kadarcık sapığın bulunması bizim gibi düşünmeyen her vatandaştan şüphelenmemizi gerektirir mi?»

Peyami Safa, Nadir Nadi'nin bu yazısını iktibas ederek onun bu çok saf ve ahmakça düşüncesini çürütür:

«Evvelâ Nadir Nadi, Türk mahkemelerinde hüküm giyen komünistlerin hepsinin suçlu olduğunu —nedense— kabul etmiyor, farzediyor...

«Dostumuz unutuyor ki, komünizm de bütün ihtilâl ve cebir idareleri gibi azınlığın çoğunluğa tahakkümünü sağlayan hükûmet devirme metodları kullanır. 1917 ihtilâlinde Rusya'da 150 milyon nüfusun üçyüzde birinden daha az komünist vardı. Troçki, Kerenski ordularına 750 komünistle galip gelmiştir. (Nadir Nadi'nin rakamının yarısı!)

«İhtilâl dinamizmi rakamla ölçülmez...» (26)

Nadir Nadi aynı fikir ve aynı inadda'dır hâlâ. Başka bir yazısında Türkiye'de bir sosyalist partisi kurulmayışından yakınır. Bu kadar ileri gider. Komünizmle sosyalizmin farklı şeyler olduğunu ve bütün solcuların komünist sanmanın dar görüşlülük olduğunu söyler. Peyami Safa ona şu karşılığı verir:

«Nadir Nadi'nin o makaleyi yazdığı tarihten birkaç sene evvel (...) (Zekeriya Sertel ve Cami Baykut gibi sicilli komünistler) bir sosyalist partisi kurmuşlar, fakat sosyalizm adına sığınan bir komünist ocağı işlettikleri için teşekkülleri kapatılmıştı. Bu, Türkiye'de kurulan sosyalist partilerinin yedincisidir. (...) Türkiye'de komünistler hep sosyalist maskesi altında çalışırlar. Komünizmin kanun dışı olduğu bir memlekette hiç bir komünist 'ben komünistim' demez, ya 'sosyalistim' veya 'solcuyum' der. Eğer bu memlekette solculuk daha ziyade komünistlere alem olmuşsa bunun sebebi yeraltı ajanlarının kendilerine masûm birer solcu maskesi takmış olmalarıdır. Burada kimin görüşü dardır? (...) Nadir Nadi, o makalesinde bütün bir memleketi dar görüşlülükle suçlandırmıştır. Geniş görüşünü sevsinler!» (27)

Nadir Nadi cevap veremez. Her komünistin gerçekler karşısında kullandığı metodu kullanır. İtham eder. 'Yobaz' diye hücum eder ve ona fikir tavsiyesinde bulunur. Halbuki kendisinin fikirlerini delillerle ve vesikalarla çürüten, yıkan Peyami Safa'dır.

Kim kime fikir tavsiye etmektedir? Bunu cevaplandırır Peyami Safa. Nadir Nadi'nin nasıl fikirden yoksun olduğunu isbatlar:

«Ben üçyüze yakın (galiba dünya rekoru) kitabın muharririyim. Bu rakamla övünmem, çünkü o kitapların çoğu geçim zoruyla ve iğreti imza ile yazılmıştır. Fakat aralarında monografi olarak da roman pasajları olarak da yukarıda bahsettiğim temel fikirleri derinliğine ve genişliğine izah eden bir çokları vardır. Ayrıca dergiler de çıkardım. Sonuncusu, yani 'Türk Düşüncesi' onaltı aydan beri intişara devam etmektedir. Bu dergide ilk sayısından beri dünyanın ve memleketin ana problemleri (...) incelenmektedir.

«Ben zengin değilim. Bu dergiyi (...) bin zorlukla boğuşarak çıkarıyorum...

«Nadir Nadi zengindir. Fakat şimdiye kadar -varsa- kendi fikirlerini günlük gazete çırpıştırmaları halinden kurtaracak bir dergide yayınlamak imkânından hiç bir gün faydalanamamıştır.

«İşte fikir dünyamızda mevcut olmayan bu Nadir Nadi 'yaşasın inkılâp; kahrolsun irtica' tekerlemesine dayanan son derece basit bir fikir planı içinde tecessüsünü doyurur (...) ve problemlerin incelenmesine beynini oya oya sayısız gecelerini vermiş bir arkadaşına 'yobaz' diye saldırır, üstelik de ona fikir tavsiyesinde bulunur!» (28)

AZİZ NESİN'LE KAVGASI

Mizahçı olarak bilinir. Komünizm suçundan kapatılan Marko Paşa mizah dergisini çıkaranlardandır. Daha sonraları Başdan, Yeni Başdan, gibi gazeteler çıkarmıştır. Bir çok defa yine komünizm suçundan mahkûm edilmiştir.

---

(26) **Milliyet**, 16 mart 1955.
(27) **Milliyet**, 18 mart 1955.
(28) **Milliyet**, 19 mart 1955.

Peyami Safa'nın Aziz Nesin'le mücadesi 1959'larda olmuştur. Peyami Safa'nın şu yazısıyle başlar çatışma:

«Hem de bir mizahçının her gün ciddî mevzularda fikir beyan etmesi, bir cambazhane ibişinin dünya ahvaline dair konferans vermesine benziyor. Güldürmüyor, gülünç oluyor. Aziz Nesin gibi, böyle bir kültürün büyüğünden değil, zerresinden mahrum piyasa mizahçılarının sevimlilikleri ancak kendi hadlerini bilmeleri şartına bağlıdır. Sınır aşılınca, termometre düşmeğe başlar, okuyucu da titrer ve yazıyı elinden atar.» (29)

Ve Peyami Safa onun komünistlerle alâkası olduğunu, hatta komünist olduğunu muhtelif makalelerinde yazar. Aziz Nesin büyük bir gocunma ile O'nu iftiracı, yalancı olarak itham eder. İsbat etmek Peyami Safa'ya düşmektedir haliyle. Bütün gözler ona çevrilmiştir:

«Ben hiç bir yazımda komünist olduğuna dair elimde deliller ve vesikalar bulunmayan hiç kimse için 'mahuttur' hükmünü vermedim.

«Aziz Nesin'in yalan dolanlarını ve mahiyetini şu delil ve vesikalarla ortaya koyuyorum:

« 1. Bu habis, Nazım Hikmet'ten sonra Moskova'ya kaçan Sertellerin gazetelerinde uzun zaman günlük siyasi yazılar yazmıştır.

« 2. Bu habis, Bulgaristan'a kaçarken vurulan komünist Sabahattin Ali ile ortak olarak (Marko Paşa) adındaki komünist mizah gazetesini çıkarmıştır.

« 3. Bu habis, Sertellerin halk tarafından yakılan ve hükûmetçe kapatılan (Görüşler) adındaki komünist dergisinde, kapatılan komünist (Ses) dergisinde, kapatılan komünist (Gün) ve (Zincirli Hürriyet) dergilerinde yazılar yazmıştır.

« 4. Bu habis, bahsettiği 16 ay mahkümiyetinden evvel, komünist faaliyetlerinden dolayı Bursa'ya sürgün edilmiştir.

« 5. Bu habis sürgünden döner dönmez çıkardığı (Baştan) adındaki gazetede komünist propagandası yaptığını aynen şu satırlarla itiraf etmiştir: 'Bu gazete bilindiği gibi marksist kültürün halk arasında yayılması için çıkarılmaktadır.'» (30)

Vesikalar sekiz madde halindedir. Bunu karşısında Aziz Nesin'in ne yapacağını tahmin etmek mümkündür. Yine aynı hareket, aynı metod: Cevap vermek yerine iftiraları muarızı karalamak. Bir sürü asılsız ithamlarda bulunur Aziz Nesin. Asılsız olduğunu bu değil, Peyami Safa kendi cevabında söyleyor ve hakikati bir daha perçinliyor:

«Habisin bütün iddiaları hiç bir (tekrar edilyorum: Hiç bir) delile ve vesikaya dayanmıyor ve hepsi yalan! Fakat bizim onun hakkındaki hükümlerimiz Ağır Ceza, Askeri Mahkeme, Örfi İdare Mahkemesi kararlarına daha bir çok vesikalara dayanıyor ve hepsi doğru.

«Benim sekiz maddedeki iddiamın hülâsası şudur: Bu herif azılı komünisttir, milî menfaatlerimizin düşmanıdır. Sülüstimal ve hırsızlıklarından dolayı ordudan atılmıştır.» (31)

Peyami Safa merhum bütün mücadelelerine rağmen komünist faaliyetler durmadı. Tehlikeli seyrine devam etti. Bu tehlikeyi bertaraf etmek ve bu hain teşekkülü kökünden kazımak için:

«Bir milleti millet yapan müşterek hasle ve gayretlere ihtiyaç vardır.» (32)

Evet Millî Mücadelede olduğu gibi bütün bir milleti ayakta tutacak, onu düşman güçlere karşı koruyacak teşkilâtlı bir mücadeleye, müşterek bir savunma hareketine muhtaç bu memleket.

Merhum Peyami Safa bunun için çalışmıştı. Dostlarını bunun için uyarmıştı. Fakat müşterek bir hamle yapabilecek arkadaş grubu oluşmadı.

Ancak, bütün bunlara rağmen 40 senelik aşkın yazı hayatında onun millî dâvâlarındaki kararlılığı, düşman faaliyetlere karşı basireti, uyanıklığı ve yılmazlığı milliyetçi gençliğe bir örnek olmuştur, unutulmayacaktır.

(29) **Milliyet**, 30 aralık 1958.
(30) **Milliyet**, 10 ocak 1959.
(31) **Milliyet**, 29 ocak 1959.
(32) **Milliyet**, 2 temmuz 1958.

Cingöz Recai'den Nazım Hikmet'e

GEL BAKAYIM,
LÜLE LÜLE, KIVRIM KIVRIM, SAMUR SAÇLI
PAMUK TENLİ, AL YANAKLI SARI PAPAM,
GEL BAKAYIM ANAM BABAM,
GEL BAKAYIM YETİMLİKLE MAYTAP EDEN PAŞAZADEM,
GÜZEL ADEM!

GEL BAKAYIM,
GEL Kİ BÜYÜK BABALARIN:
ENVER PAŞA, NAZIM PAŞA KONAĞINDA
ALIŞTIĞIN GİBİ,
ALIŞIP YILIŞTIĞIN GİBİ,
SENİ HERGÜN DİZLERİMDE HOPLATAYIM,
ŞEREFİNE BÜTÜN YETİM ÇOCUKLARIN
ANASINI SATAYIM.

GEL BAKAYIM FİDAN BOYLUM, ASİLZÂDEM, GÜZEL PAŞAM,
MODA BURNU İLE SÜREYYA PAŞA LOCASI ARASINDA HER AKŞAM
MAVİŞ GÖZLERİNİ SÜZE SÜZE MEKİK DOKUYAN
KADIKÖY'ÜN KÜBİK SALONLARINDA ŞİİR OKUYAN
MODA ŞAİR, KÜBİK ŞAİR, KÜBİKLERİN KÜBİĞİ,
CEVİZLİ'NİN, KUŞDİLİ'NİN, MÜHÜRDAR'IN BOLŞEVİĞİ!

BEN Kİ —KITIR ATMA CİCİM!—
NUVEL LİTERER'DEN ALMA DEĞİL,
BOLŞEVİK ŞAİR MAYAKOVSKİ'DEN DE ÇALMA DEĞİL,
SENİN TULUM GÖBEKLİ, KADAYIF ENSELİ BURJUVALARINDAN
HALKI SOYAN BİRKAÇININ YUVALARINDAN,
PARA ASIRDIM.
NEDEN Mİ, NİÇİN?
YOLUMU ŞAŞIRDIM?
BABASI SÜRGÜNDE ÖLDÜRÜLEN
BİR ÇOCUĞU BESLEMEK İÇİN!
FAKAT SEN Kİ PAŞA KONAKLARINDA
KUŞ DİLİNDE, KUŞ TÜYÜNDE, KUŞ SÜTÜYLE BESLENDİN,
KUŞ BEYNİNLE BOLŞEVİZME HEVESLENDİN.
BABAN ÜÇ YIL ÖNCE ÖLÜNCEYE KADAR
ZAVALLIDAN PARA KOPARDIN,
NEFESİ KOKAN TÜRK İŞÇİSİNİN VEKÂLETİNİ APARDIN.

GÖTÜRÜP ONU SONRA EL ALTINDAN,
ENTERNASYONALE ZULA ETTİN.
KİM BİLİR KAÇ
AÇ BİİLAC
TÜRK İŞÇİSİNİN CİĞERLERİNİ PİRZOLA ETTİN!

GEL BAKAYIM SENİNLE BİR KONUSAYIM
SENCİLEYİN BİR COŞAYIM.
BRE.. TOPRAK ALTINDA YATAN
NAMIK KEMAL'E, SAFA'YA ÇATAN
BRE TÜMEN TÜMEN KITIR BOM
BRE TÜMEN TÜMEN PALAVRA
BRE İŞÇİYE YALAN
ÖLÜYE İFTİRA ATAN
SAĞI SOLA KATAN
BRE KALTABAN
BRE TÜRK DÜSMANI, BRE VATAN
HAİNİ SARLATANI
BRE PROPAGANDA BROŞÜRÜ ÂLİMİ
BRE SIRTINI İPEK DİVANLARA YASLAYAN
«SERMAYE»NİN YÜZDE BİRE KÜÇÜLTÜLMÜŞ POSASINI
YALAYARAK ALLÂMELİK TASLAYAN
ORAK ÇEKİÇ MARKALI
SÖZÜM ONA KOMİNTERN TAKTİKALI
ÜFÜRÜKLE ŞİŞİRME KURSAK BALON KOMÜNİSTİ
DANDİNİ BEY ZÜBBE SALON KOMÜNİSTİİ
SEN MİSİN «O KAVGANIN KOLU BAĞLI ADSIZ NEFERİ»?
YAVAŞ GEL, SAÇMALAMAYA BAŞLIYORSUN,
KOLUN BAĞLIYSA NASIL TAŞLIYORSUN,
PİÇLER GİBİ ÖLÜLERİN MEZARINI?
YANLIS ATTIN ZARINI:
GÖRÜYORSUN SESİ BEŞ
YEMEK İÇİN BİRKAÇ LEŞ
SALLAYARAK HEMEN UZUN ELİNİ
OLUYORSUN MEZARLARA TEBELLEŞ
SEN MİSİN ADSIZ NEFER?
«EYNELMEFER»?
İKİ METRO BOYU AFİSLERDE
GAZETELERİN TÜCCAR İLÂNI SAYFALARINDA
KİTAPLARININ ÜSTÜNDE, MANZUMELERİNİN ALTINDA
BANGIR BANGIR BAĞIRAN NAZIM HİKMET İMZASI
AD DEĞİL Mİ.
NE YALAN SÖYLERSİN?
SENDEKİ SURAT SURAT DEĞİL Mİ?

SEN ADSIZSAN
ZONGULDAK'TAKİ MADEN KUYUSU DİBİNDE,
PROMETE GİBİ, FAKAT GÖKTE DEĞİL
YERİN DİBİNDEN ATES ALAN
BİZE KALORİ YOLLAYAN
İŞÇİNİN ADI NEDİR?

ADLISIN MESHUR ŞAİRİM ADLISIN.
AMA NEYLEYİM
YIRTIK SURATLISIN
SEN Kİ İKİ PAPELE HER GÜN AKŞAM
ULUSAL DİL YAZARSIN.
ÖNCE YAZDIKLARINI BOZARSIN.
SANA HERGÜN ÜÇ LİRA VEREBİLSEM AH!
VALLAH BİLLAH!
EY O KAVGANIN ADSIZ NEFERİ
HEMENCECİK SOLDAN GERİ
ÇEVRİLEREK
ULUSALİZMA, FAŞİZMA GÖMLEĞİNİ
SIRTINA GEÇİREREK,
BOLŞEVİZMİN MEZARINI KAZARSIN!

NİTEKİM,
SÖYLEYECEK SÖZÜN BİTİNCE,
MARKS'IN SERMAYESİNİ KEDİYE YÜKLETİNCE
HER RENKLİ HER ŞEY ADLI REKLÂM GAZETESİNDE
BAŞ MUHARRİRLİK YAPIYORSUN
ŞİMDİ DE İPEKÇİLERİN SERMAYESİNE TAPIYORSUN!

BRE TOPRAK ALTINDA YATAN
BÜYÜK TÜRK ÖLÜLERİNE ÇATAN
BRE TÜMEN TÜMEN KITIR BOM
BRE TÜMEN TÜMEN PALAVRA
BRE İŞÇİYE YALAN
ÖLÜYE İFTİRA ATAN
SAĞI SOLA KATAN
BRE KALTABAN
BRE TÜRK DÜŞMANI, BRE VATAN
HAİNİ ŞARLATAN!
SEN ARTIK BURALARDA
KOLAY DİKİŞ TUTTURAMAZSIN
SAHTE KOMİNTERN TAKTİKALI
DOLMALARINI YUTTURAMAZSIN.
ÇEKİL!
BUGÜN YAPTIĞIN GİBİ
METR — GOLDVİN — MAYER ŞİRKETİNİN
İSTANBUL KOLUNUN BAŞINA DİKİL
YÜZÜNDEN MASKENİ, BAŞINDAN KASKETİ AT
SERMAYENİN ALTINA YAT!
YERİNİ ŞİMDİ BULDUN İŞTE:
HAK BEREKÂT VERSİN
ASİLZADEM
BEREKÂAAT!

CİNGÖZ RECAİ
MÜSTENSİBİ
SERVER BEDİ

Sayın Prof.
Dr. Ayhan
Songar Bey'in
Özel Albümünden

PEYASİ
SAFA
ÖZEL
SAYİSİ

SİSTEMLER İÇİNDE İNSANIN BUNALIMI

Mehmet TAŞDIKEN

İnsan ruhundan bedenine yayılan buhran kasırgası, her geçen gün daha vahim bir durum alıyor. Moral ve biyolojik rahatsızlıklar en amansız bir düşmanı olarak insanlığın boğazına sarılıyor. Toplumlar yanlış yönlendiricilerin elinde elim akıbetlerle sonlanacak belirsiz bir yola sürükleniyor. İki asır önce dünya kuvvet dengesinin haşmetli bir yapısı olan toplumumuz da buhran yörüngesine girince

bugün artık buhran yüreklerde vuruyor. Kendi yaptığı makinalarda psikolojik taşa üreten insan, bu demir ve çelik yığını çağında, içinin kara dumanlarını, fabrika bacalarından kol kol kendi esiri belleği boşluğa savuruyor. Çağın insanı, kendi azdırdığı iradesinin varlığına saldırısından duyduğu elemle benliğini harap ediyor. Akıl ve mantığının nispilik tanımayan taşkınlıklarına göz yumuyor; dev sandığı ehramların bücürlüğü, Firavunca isyanlarının zavallılığı, onu kaçınılmaz sınırlara dayayınca bütün varlığıyla irkiliyor; aczıyetinin sınırları içinde mânen yıkılıyor, sıfırı tüketiyor. Ebedi gerçeğe teslimiyeti zül sayan insan, tapmak için makina putlar üretmeye devam ettikçe buhran kıskaçları da düşünce âlemini sarmayı sürdürüyor. Neydi bunların anlamı? Realitelerin soğuk yüzü karşısında insanın düştüğü çıkmaz. Ve nihayet bir insanlık inkırazı.

İnsanın çevresini ve çevresinde olup bitenleri; kendisini ve kendisinde olup bitenleri ve âlemi ve âlemde olup bitenleri öğrenme merakı için felsefe, sistemlerinin taş baskısını hazırlamıştır. İnsanı, kâinatın merkezi sayan insan, felsefe tahtarevallisinin bir tarafına insanı, öteki tarafına da varlıkla varlık olaylarının bilgisini yerleştirmiştir. Sonsuzla sıfırı (yokluğu) birbirine karıştıran, ölüm karşısında ebkem kalan, derin semalar altında ufalan zavallı mahlûk, ahır eskisinde yaşarken İstanbul türküsü söylemekten geri kalmamıştır. Ne demek caizdir, şimdi bu felsefe denen deve kuşunu anlatmak için?

Gerçeklerin acı dili onu işaretlemektedir :

Benim oğlum bina okur; döner dönerge okur. Sistemlerinin kurulduğunu söyledikleri asırdan beri «ilk sebep»çi felsefe günümüze kadar aynı kısır yuvarlak üstünde dönmektedir.

«İNSANIN GAYESİ İNSAN»CI FELSEFE

Geçirdiği bütün aşamalarda Batı medeniyetinin değişmez mürebbisi olan klasik Yunan düşüncesi varlık, ve varlık ötesi konularında, tamiri kabil olmayan bir hatayla insanlığın düşünce namusunu ifşal etmiştir. Bütün bir Orta Çağ boyunca, skolastiğiyle derebey ruhunu şahlandıran Hıristiyanlık, temeli itibariyle felsefeyi aşması gerektiği halde, en kuvvetli delillerini felsefeden seçmeyi uygun bulmuştur. Böylece rasyonalizmin bünyesinden doğan pozitivizm, Hıristiyanlığa saldırısına başlayınca, cevap, yahut savunma silâhı olarak karşısında nominalizmi buldu. Burada en dikkat çekici mesele, felsefe sistemlerini reddetmesi gereken Hıristiyanlığın, felsefenin töhmetlerinde yine felsefenin siperine saklanması konusudur.

Çağımız insanlarının hayat güzergâhını biçimlendiren düşünce ve yönetim sistemleri, temele inmeden, ekollerin yollarının ayrım noktasına varmadan açıklanamaz. Bugün insanımızın ve insanlığın her gün derinleşen buhranı işte bu sistemlerin ezeli hatalarından doğan tabii sonuçlardır. Dünya kültür ve politika meydanında hâkim iki güç olarak karşımıza çıkan marksizm ve liberalizm, bu her gün fecaati yükselen buhran sancısının sorumlularından ikisidir. Bu görünürde farklı iki sistemi anlayabilmek için bağlandıkları özler üzerine eğilmek gerekir. O zaman gayet berrak bir şekilde görünecektir ki, insanın bitmek bilmeyen sancıları, kafasının içindeki dolap beygirinin dönüşlerindendir. İnsan kafasının kendisini aşamamasındandır.

Bu konuda Peyami Safa çok açık konuşmaktadır :

«İnsana hedef olarak kendi kendisini gösterince, onu yerinde saymaya mahkûm ettikleri halde koşmasına çalışmak gibi bir imkânsızlıkla karşılaştıklarının farkına varamamışlardır. Teknik seviyenin yükselmesi nispetinde spiritüel ve manevi kıymetlerin alçalması zaruriydi. İlerlemeyi, mekân içinde daha çabuk mesafe almaktan ibaret bir sür'at telâkkisinde soyutlaştıran insan - merkezli bir dünya görüşü aynı prensibi şumûllendirerek her şeyin gayesini kendi kendisinde bulmak-

tan başka nereye gidebilirdi? İnsanın gayesi insan, hayatın gayesi hayat, düşünmenin gayesi düşünme_ ticaretin gayesi ticaretten başka ne olabilirdi?

«Kendi merkezi etrafında her gün biraz daha sür'atle dönmekten başka bir şey yapmayan insan, atlı karıncada gözlerini kapayan çocuğun kilometrelerce uzağa gitmesi hayaline benzer bir ilerleme vehmi içindedir.» (1)

Rahmetli üstat, Tanzimat'tan bu yana yetiştirdiğimiz değerli düşünce adamlarımızdan biridir. Millî düşünce hayatımızda buhranlara böyle en yüksekten, meseleyi tamamıyla kavrayan bir mekân sınırından bakma tezini getiren seçkin bir aydındır. Aydınlara musallat olan «dedi»ci Tanzimat ruhu Peyami Safa'da ilmî bir dünya görüşüyle kritikçi şekle girer. Hâlâ süren papağan aydın imalâtçılığı karşısında sert bir çıkıştır Peyami Safa. Buhranlarımız konusunda «Batılılaşma» reçetesini yazan aydınlara Batı'nın içine düştüğü çıkmazları yanık bir Türk insanı olarak işaret eder.

FELSEFENİN İKİ ÇIKMAZI

Hayatın ve insanın «niçin?»lerini izaha yönelen felsefe meselenin can damarı olan iki bahis üzerinde de yanılgıya düşmüştür. Bilgiyi kavramanın imkân ve araçları üzerinde daima tekleştirmeye, araçlardan birine öncelik tanımaya gitmiştir. Akıl, düşünce ve duyular, felsefe ekolleri tarafından farklı farklı değerlendirilmiştir. Sesini duyurmamak için frekansını 20 binin üzerine çıkardıkları dev teknik araçlarının harıl harıl çalıştığı günümüzde, felsefenin bütün ekolleri insan duyularının sınırlılığı meselesini inkâr etmektedir. Gözün görme şansının yine dar bir boyutta ışığın dalga boyuna bağlı olduğunu ilân eden ilim, insan duyularının sınırlılığı meselesini inkâr etmektedir. Aklın, ancak düşünce kavramlarıyla bir mantık ilişkisi kurmaktan ibaret bir görevi olduğu anlaşılan bugün, felsefe, insan aklını, kendi kendisinin yaratıcısı ilân etmektedir.

Felsefenin ikinci çıkmazı da varlığı maddeyi ve hayatı, ampirik ölçülerle kavramaya çalışma hastalığıdır. Maddeyi bazı vasıflarıyla görüyor, bunlardan birisini ön plana çıkarmaya çalışıyor. Kâinatı ve düşünceyi ele alınca da varlığını kendi varlığında, yaratıcılığı kendi üzerinde toplama azgın egoizmine düşmektedir. Marks'ın maddeciliği, Eflâtun ve Hegel'in ideal, Descartes'in madde ve hareketi böyle yaratıcılığı; bütün kâinatın yaratıcılığını bir veya iki; var olanın belirtilerini bağlama sakatlığından doğmaktadır. Bu elbette, kendi kendini aşamayan, varlık ve hayat karşısında bocalayan zavallı ve çürük bir anlayışın ortaya koyduğu saçmalıklardır.

Peyami Safa bu konuda felsefenin asırlardır çekiminden kurtulamadığı düşünce batağına, kurtuluş için ebedî bir yol gösterir:

«Sırları sırlarla veya isimleri yine isimlerle izah eden bir bilgi 'hayat hayattır,' 'varlık varlıktır' demiş olmaktan öteye geçiyor mu? Ben çıldırırsam, odamı kırmızı bir sis dolduğu için değil, nerede neden ve ne olduğumu bilmediğim için çıldıracağım. Eğer bana 'bu budur'dan başka bir şey söylemeyen müspet felsefeyi aşamazsam, aklın tamamıyla lüzumsuzluğuna inanacağım.

«Eğer insanın aradığı mânâ kendi icadı değilse, mânâya mânâ veren kendisi değilse, bu Allah'ın hikmetinden başka nedir?» (2)

MARKSİZMİN ÜTOPYASI

Felsefenin körler döğüşünde objektiviteyi, düşüncenin uzantısı kabul eden Hegel idealizminin urbasını tornistan eden Marks bu sefer düşünceyi; mânâ âlemini, maddenin gölgesi sayar. İnsanı, içgüdülerinin esiri, ekonomik bir hayvan olarak vasıflandırır. İdealist dialektikle materyalist dialektiğin aynı kavramcılık sa-

(1) Peyami Safa, **Matmazel Noraliyanın Koltuğu**. İst., Ötüken Yy., s. 222.
(2) **A.g.e.**, s. 154.

katlığıyla malûl olduğuna işaret eden Peyami Safa, Hegel - Marks benzerliğini şöyle belirtir :

«Hegel, hareketi, faaliyeti, çalışmayı insan şuurunun fikrin bir inkişafı telâkki ediyordu. Bu, müşahhas, reel, mahsus bir faaliyet değildi. Ve sadece suni bir karaktere sahipti. Kendine göre bir realitesi olan yalnız fikirdi. Hegel, şuurun hariçleşmesi telâkki ettiği müşahhas objeyi insanın içinde kaynatarak ortadan kaldırmaya doğru gidiyordu. Böylece hakiki hayat, yalnız fikrin dialektiğinden ibaretti. Bütün realite, şuura ve düşünceye irca edilmişti. Hegel'i yalnız şuura verdiği kıymetle itham eden marksistler, bu sefer onun tezini tersine çevirerek şuurun yerine sevki tabiiyi ikame ediyorlardı.» (3)

Marksistler, böylece «ekonomik hayvan» teziyle, insanın bütün mânâ âlemini; (irade, fikir, ruh, inanç, ilâh...) inkâra yönelmişlerdir. Üretim açısından, insanın teşebbüsleri, bütün ekonomik varlığıyla devletleştirilmeliydi. Kısaca insan, varlığının bütün değerleriyle yiyen, içen ve cinsel ilişkilerde bulunan bir hayvan derecesine indiriliyordu. İnsanlar arasındaki olayları da madde açısından yorumlayan diyalektik maddeci tarih görüşü, insanları ve toplumları ekonomik bakımdan sınıflara ayırıyor ve tarihi bu sınıfların kavgası olarak gösteriyordu. Adalet, sevgi, din... hülâsa maddeyle ilişiği olmayan bütün değer ve kurumlardan hiç birinin varlığı tanınmıyordu.

«Her hadisenin içinde iktisadi sebepler bulunabilir, fakat aranınca başka sebepler de bulunur. Asıl mesele ilk sebebi tayin etmek veya «ilk» sebep aramakta haklı olup olmadığımızı bilmektir.» (4)

Kaldı ki marksizmin «küçük burjuva sınıfı» dediği bir gerçek var. Bu, çetrefilli bir bahistir ve marksizm, dogmalarına hâlel gelir korkusuyla kısa bahseder ve hemen geçer:

«Hakikat şudur ki, bir küçük burjuva sınıfı kabul edilmek lâzım gelirse, dünyanın her tarafında ekseriyeti teşkil eden odur; kapitalizme karşı bir iddia sahibi olmaya ilk hak kazanan odur. Amele de her yerde büyük burjuva gibi ekalliyettedir. Marksizm bir ekalliyet hâkimiyeti yerine başka bir ekalliyet hâkimiyeti ikame etmektedir.» (5)

TENCERE HİKAYESİ

Ferdi, objektif âlemin bir parçası sayan bilgi disiplininden doğmuş marksizm, kültür kaynağı ve düşünce biçimi bakımından liberalizmin çok küçük nüans farkı gösteren bir benzeridir. Yahut insanı azgın içgüdülerinin esiri yapan, başkalarının hak ve menfaatlerini yok etme pahasına hırs ve arzularını en vahşi biçimde azdıran liberalizmle; ferdi arzuların tamamına düşman kesilen ve bu arzu ve tatminsiz istekleri devletin şahsında toplayan marksizm pek çok yerde birbirlerinin aynısıdır. Hattâ marksizmin toplum türlerini tasnifinde kapitalist sistem, komünizmden önce mutlak surette uygulanması gereken bir atlama taşıdır.

Kanlı bir benciliik saltanatına dayanan liberalizm, Fransız ihtilâlinden sonra beraberinde pek çok felsefe sistemini de sürüklemiştir. Laik - hümanist kültür safhasında Avrupa burjuvasının kitleleri kültürel ve ekonomik sömürüsünün bir aracı olmuştur;

«Orta Çağın bozumundan sonra şiddetli bir ferdiyetçilik halinde, ben'in hortladığını görüyoruz. Zamanımızın bu büyük işaretlerinden biri de bu 'ben' kuduzudur. Fakat onun karşısına bu sefer de nasyonalizm ve sosyalizm çıkmıştır. Liberalizmin onu azdırmasına karşı bunlar daha üst planlardaki zaruretlerin tepkileridir. Düşününüz: Hürriyet, mesuliyeti gerektirdiği halde, liberalizmin fikir hürriyetinde de sorum yoktur. İstediğiniz kadar yanlış düşünebilir, fakiri sömürerek

(3) Peyami Safa, **Biz İnsanlar**. İst., Ötüken Yy., 1972, s. 121.
(4) **A.g.e.**, s. 141.
(5) **A.g.e.**, s. 138.

istediğiniz kadar kazanabilirsiniz.» (6)

Çalışanlar için sosyal durumun bu olduğu liberal sistemlerde, bir de işsizlik belâsı var ki, toplumların kültür bünyesi bakımından yıkımın baş araçlarındandır;

«İşsizlik kapitalist cemiyetin problemlerinden biridir. İşçinin kazancı istihsaldeki rolünün tam karşılığı değildir. Çalışanlar ve sermayeciler arasında kazanç farkları nispetsizdir. İktisadi huzursuzluğun bundan doğduğu bellidir.

«Liyakatle kazanç birbirine uygun olursa, hasreti çekilen sosyal adalete kavuşulur.» (7)

Görülüyor ki ne marksizmin liberalizmi, ne de liberalizmin marksizmi eleştirmeye hakkı yoktur. Öyle ya; tencere dibin kara, seninki benden kara!

ABDURRAHMAN ÇELEBİ

Bugün bizim de dahil bulunduğumuz toplumların pek çoğu kapitalizm belâsının gizli zulmünden bıkmıştır. Yunan felsefesinin uğursuz ellerinde hamuru yoğrulan bu gayrı meşrû çocuk, iğkencesiyle kitlelere ikrah getirmiştir. Dünyanın hiç bir yerinde tasasız, kaygısız hane, ocağından dertsiz duman tüten ev, sosyal krizleri bulunmayan aile kalmamıştır. Hastalıklar sosyalleşirken, ruhları da gizli kirli pençelerle girdabına sürüklemektedir. Sosyal hayattaki adaletsizlikler, devlet bürokrasisi, halkın derinleşen ıstırabı karşısında ilgisiz yöneticilerin vurdumduymazlığı, zalimin her gün artan imkân zenginliğine kavuşurken, mazlumun, garibin gizli ve bitirici dertleriyle başbaşa bırakılması, insanlar arasında güvenin, yakınlaşmanın her gün biraz daha sarsılması, aile ocağının çatırdaması... daha aklımıza gelmeyen yüzlerce, binlerce kriz hali toplumu ve ferdi yüreğinden yakalamakta ve aman vermeden yokluğa sürüklemektedir. Sağlam ruhlar bile bunca sayısız, iflâh vermez derdin karşısında, toplumu ve ülkesi adına kan ağlarken kendi kendini bitirmektedir. Bütün bu cinayetlerin pervasızca işlendiği kapitalizm iğrımında cinayet artığı kan ve taze insan eti parçalarıyla beslenen ise.. gelelim ki marksizm faresinden başkası değildir. Bitirdiği, canına okuduğu toplumlara kurtuluş vaadeden bir beşli fare! Tanrı tanımaz Batı düşüncesinin bahtını midesine gömmüş canavarı! Kapitalizm yoluyla kurduğu ağlarla bu kez fedai avına çıkmıştır; hilenin, kandırmanın, yalan.. ve sahtekârlığın bütün tuzaklarını kurarak...

«Onun nazarında materyalizm, yalnız bir akidenin değil, bütün medeni güzelliklerin adıydı: Elektrik ışığı, otomobil sür'ati, gramafon sesi, telefon kolaylığı, her şey, her şey, hattâ bir kadının gülüşü, bir ipeğin parıltısı, bir kitabın sağlam ve zarif cildi, güzel bir lâvanta kokusu, her şey materyalizmdi. Gerilikten, çirkinlikten ve yoksulluktan kurtulmanın adı materyalizmdi. Medeniyetin adını materyalizm koymuştu ve tekniğin madde bilgilerinin inkişafıyla materyalizmi birbirine karıştırmıştı. Bu kelimenin sevimliliği hakikatinden değil, ümit ettirdiği yeni iştahlardan, yeni zevklerden ve lezzetlerden geliyordu.» (8)

Merhum Safa'nın ustaca tasvir ettiği gibi insanımız, buhranını doğuran ve katmerleştirmek isteyen bir sisteme kurtarıcı gözüyle bakıyor. Kimbilir, göz bağcılığının ifriti kıskandıracak namussuzluğuyla kıvırıldığı bir ortamda, kapitalizmin vıcık vıcıklığından tiksinen insanlar; gruplar, belki de marksizmi Abdurrahman Çelebi sanıyordular. Ama bu zannın süresi gerçeklerin ışığı yanıncaya kadardır!

RUHLARIN HUZUR ÇAĞI

Geçen ve yaşanan çağlar, insanlığın kutsal değerleri üstüne çöreklenen makinanın tanrılaştırıldığı çağlar olmuştur. Ve bu çağ; «asırlar sonra, zamanımızda, şehirleri geceleyin nura boğan elektriğin, ruhlarımızdaki karanlığı artıracağını se-

(6) Peyami Safa, **Matmazel Noraliyanın Koltuğu**. İst., Ötüken Yy., 1972, s. 21.
(7) Peyami Safa, **Yalnızız**. İst., İnkılâp ve Aka Yy., 1964, s. 48.
(8) Peyami Safa, **Biz İnsanlar**. İst., Ötüken Yy., 1972, s. 144.

semiyen» (9) bir çağın bakiyesidir.

Sınırsız buhranlar içinde kıvranan insana, nur yüzlü bir ihtiyarın ağzından merhum Peyami Safa, şu en derin ferahlama ve psikolojik boşalma yolunu sağlık verir :

«Ben de sana bir şey diyeyim de unutma, baba sözüdür: Ne zaman ki sıkıntıdasın, bu hapları yutacağın yerde, derin bir nefes al, içinden tut nefesini, yüreğinden bir kere, ama yüreğinden, sözüme dikkat et, yüreğinden, yüreğinden anladın mı, yüreğinden bir kere 'Allahım' deyiver, sonra nefesini birden koyuver.» (10)

Makinanın ve azgın içgüdülerinin muhteris saltanatını ancak, Allah'a yönelmekle, ruhu ve bedeniyle Allah'ın kudretini teslim etmekle huzura kavuşabilecektir insanoğlu. Enginleri sığlaştıran felsefe yerine, ruh ufkunun derinliğine, yüreğindeki semanın yıldızlarına çevirecektir benliğini. Motör ve makina gürültülerinden sükûnetin ve ebedî gerçeğin serin dergâhına sığınmakla erecektir yücelmenin hazzına:

«Ey insan! Yalancı bir fecirle başlayan asır kararıyor ve sana tek ümit ışığı olarak en kudretli kaynağı uraniumda değil, senin ruhunda sıkışmış maddeden koparak çıkardığın korkunç tahrip âletinin patlayışından yükselecek alevi bekletiyor. Ey bahtsız! Tarihinin hiç bir devrinde kendine bu kadar yabancı, bu kadar hayran ve düşman olmadın. Laboratuvarında aradığın her şey arasında yalnız ruhun yok.» (11)

İnsan buhranıyla, sosyal ve felsefî sistemler ilişkisini birinci plana alarak ortaya koyduğu, Matmazel Noraliyanın Koltuğu, Yalnızız ve Biz İnsanlar'dan başka, Bir Tereddütün Romanı âdeta büsbütün bunu anlatmak için kaleme alınmıştır.

Peyami Safa, felsefenin kısır tezlerinin çöp sepetine atılarak, insanlığın gerçek huzur çağı diyebileceğimiz bir devrin yaklaşmakta olduğuna inanmaktadır;

«Yeni bir devir doğuyor. Sol cereyanların tahmin etmedikleri bir devir. Anarşiye «vice»lere, şüpheye ve tereddüte payda. Ne o saçaklı viran kâşanelere sinen keramik ve ahmak burjuvazi ne de 1918 - 1932 modernizmi! Ben kalmak istiyorum. Marksistler gibi ayak patırtısı ve kuru gürültü yapmak, yahut da gider ayak hemen bir iktisadî siyaset nazariyesi yapmak niyetinde değilim. «Yeni» tahminimizin fevkinde olacaktır. Bununla beraber, gayet sade, beşerî ve klasik. Herhalde çok samimî. Her şey başkalaşmak üzere yerinde kalacak. Her şey; aile, milliyet duygusu, beşerî alâkalar her şey. Giden nedir biliyor musun? Kökleri yurdunun toprağından kopmuş, sadece millî duygularını kaybetmiş «deracine»ler, Pierre Loti'nin «Desenchante»leri, Andre Gide'in veya Oscar Wilde'in ahlâksızlıkları, bütün o harpten evvelki ve sonraki züppe dünya edebiyatının kahramanları, bütün o hiç bir şeye inanmamayı bir ibadet ve bir süs yapan, spontane bir değişmeden başka hiç bir şeyi hakikat olarak kabul etmeyen ve ruh azabını «vice» olarak taşıyan münevver cici hanımlar ve beyler, onların Bodlaryen edebiyatı ve Niçeen felsefesi gidiyor ve yerine Karl Marks'tan büsbütün başka bir insan tipi gelecektir.» (12)

İnsanlığın buhranı, tapmak için kendi yaptığı putları kırmakla.. İnsanlığın buhranı, maddenin ve makinanın esaret zindanını yıkmakla.. İnsanlığın buhranı, kendini ve çevresini aşamayan uydurma isyan sistemlerini reddetmekle.. Ve insanlığın buhranı, mutlak gerçeğin iradesine, varlığının bütün zerresini teslim etmekle... bu güç fakat yüce ruhların harcı olan işi yapmakla dinecektir.

Peyami Safa'nın demek istediği de budur.

---

(9) Peyami Safa, **Yalnızız**. İst., İnkılâp ve Aka Yy., 1964, s. 12.
(10) Peyami Safa, **Matmazel Noraliyanın Koltuğu**. s. 53.
(11) Peyami Safa, **Yalnızız**. s. 271.
(12) Peyami Safa, **Bir Tereddütün Romanı**. İst., Ötüken Yy., s. 170.

«... Millî kültür kaynaklarıyla teması kesilen nesiller, yabancı kültürlerin baskısı altında, şahsiyetlerini, yaratma ve icat etme kabiliyetlerini, kendilerine güvenliklerini kaybetmek, yabancı kültür tabiiyetine girmek tehlikesiyle karşılaşacaklardır.

«Evvelâ gençliği millî kültür hazinelerimizle doğrudan doğruya temasa gelecek surette lüzumlu bilgilerle cihazlandırmak lâzımdır...» (Milliyet, 22 ocak 1959.)

ROMANLARINDA PSİKOLOJİK TAHLİL

ALİ TÜRKMENOĞLU

Türk Edebiyatı'nda Peyami Safa ismi, ruh ve psikoloji ikilisi üstünde eser vermiş bir sanatkârı hatırlatır. Peyami Safa, çevresinde sanat namına boş hassasiyetler ve manzaralar kaydedildiği ve eserin, basit duyguların, ihsasların not tutulan evrakları olduğu devirde, «ebedi»nin arayıcısı bir sanatçı olarak edebiyatımıza ve bilhassa romanımıza «mesele» getirmiştir. Bu «mesele»nin mihveri de «insan» olmuştur.

İnsan nedir? İnsan, bir realite olarak, zaman ve mekân içinde, hem biyolojik, hem de ideolojik (inanç, ahlâk, kültür, akıl ve hisler bütünü) bir varlıktır. Hemen belirtelim ki Peyami Safa, insanın karmaşık ruh dünyasına, sanatın sihirli anahtarıyla girmesini bilmiştir. İnsan ruhunda derinleştikçe çapraşık, girift, muamma dolu esasın anlaşılmaz esrarı ile burun buruna gelmiş, her teşebbüsünde ruh bilgisinin insanoğluna, pek az bir miktar verildiği kanununu, ilmin tahlil edilemiyen konular ve prensipler bölümüne bağlamasını bilmiş, bu sebebten ancak ruhun, son derece değişken dış fonksiyonlarını tanıtmıştır.

Bu ön bilgilerden sonra söyleyebiliriz ki Peyami Safa, şuur ile alt şuuru araştırır; maddi-manevi ızdırap dolu hayatları, hasta beden ve ruhları, ahlâk bunalımlarını, kişi-toplum çatışmalarını, vicdan azaplarını; günah, hayasızlık, kopmuşluk, işe yaramazlık, yalnızlık duygularını değişen ve gelişen bir ahenk içinde, kendine has bir üslûpla didik didik etmiştir. Bu didik didik edişte tebliğ ettiği mesajın asıl konusu, insanın, yaratılış, hayat, varlık, ölüm, Allah, içle dışın münasebeti, maddenin sırrı, hiçlik ve yokluk, bilgi nazariyesi, fert ve cemiyet, benlik ve şuur v.b. esas problemlerden doğan sıkıntılarının teori ve pratiğidir. Düşünce alemine gözlerini açan insan zekâsının, dünya fikir tarihinden devraldığı endişe, tecessüs, istifham kalabalığı önünde, ilmi ve felsefeyi işgal eden, tezatlarla yüklü bütün meseleleri, sanata konu etmiştir. Tesbit ettiği, yirminci asrın sinir hastası olduğu, ideal kriz ismini verebileceğimiz tarihin en büyük krizini geçirmekte bulunduğudur. Bu krizin umumi kanunları içinde ve getirdiği çalkantıları arasında kahramanlarının, iç dalgalanışlarında ve deruni mücadelelerinde kendileri ve başkalarıyla olan dramlarını tahlil eder. Bu tahlilinde Peyami Safa, medeniyetlerin insan ruhuyla olan mübadelelerini doktrin yönüyle temelden, düşünce ve hareket yönüyle pratikten, hayat yönüyle de en ince teferruatına varın-

caya kadar, neticelerini ve sebeplerini bütün çıplaklığıyle incelemiş, işlemiştir. Bu inceleme ve işlemesinde, insan realitesini belirtebilmiş, insanın kendi kendine yabancılığını, hayranlığını ve düşmanlığını gözler önüne serebilmiştir.

Bütün çabalarıyla Peyami Safa, dikkatleri, insanlığın teknik zaferi ile manevi bozgunu arasındaki tersine nisbete ve bu nisbetle beraber, kâinatın merkezini kendi ben'i zanneden, midesi dolu, kafası boş, kalbi hemen hemen hiç mevcut olmayan yeni tipin hortlayışına çekmek istemiştir. Bu hortlak prototip ve onun medeniyetine karşı, milyonların yaşadığı medeniyetimizin ruhlardeki soluk ve sönük çırpınışlarını savunmuş, ona hayat vermek istemiştir.

Eserlerinde, metotlu düşünce, ihtimallere saygı, ihtiyat, kavrayış ve derinlik vardır. Artistik heyecanları bile ayrı, orjinaldir. İyi düşünür, açık yazar. Türk romanında gözlere, insanı gördürtmüştür.

Tahlilinde yoğunluk, çok az bir nüansla, o da olayın etrafında gelişmesinin verdiği imtiyazdan dolayı asıl kahramanda gibi görünse de, eserlerinde, ağırlıkları birbirine yakın tipler vardır. Bu dağılış ve serpiliş, Peyami Safa'nın belli bir tip yerine insan realitesini işlemesinden ileri gelir. Bütün tiplerin ortak özellikleri, insan gerçeğinin çeşitli yönlerini belirtmeleridir. Tahlilinin baş hususiyeti, tiplerin, bütüne, neticeye ve teze giden fakat her an estetiğini ve meşruiyyetini, normalitesini muhafaza eden seyrin içinde bulunmalarıdır. Bu özelliği, Peyami Safa'ya, isbatı değil izahı seçtiğinden ileri gelmiştir. Gücü de burdadır. Tahlilinin başında, iradesiz, kararsız, korkak, zıtlıklar yığını veya utopist, fanatik, değişim sürecinde bulunan cemiyetin yolunun üstündeki fırtınaları bünyesinde tezahür ettiren şahısta, kahramanlarda, objelerin, fantezilerin, realitelerin hudutlarını çize çize, tezat örgüsündeki ilmikleri çöze çöze, bütün insanlar gibi kahramanının içinde de bulunan yüksek değerlere erişir. Zaman olur, deli gibi eğlenmektense akıllı gibi bu âlemi temaşa eylemenin insanın şanından olduğunu gösterir; zaman olur, akılla abes, abesle felaket, felaketle gönül serkeşlikleri arasındaki bağları estetiğin en güzel kanunlarına bendeder. Fakat herkesin hakkını vererek, değerini göstererek. Yerli yerinde ve sırası gelince. Tahlilindeki haklılık ve kuvveti buradan doğar. Yanlış fikirleri, hatalı nazariyeleri ve eksik bilgi teorilerini, güzelliğin terbiyesi, gerçeğin kuvveti, sergileyişin cazibesiyle yıldızlar, mezarlar, sonsuzluk ve yokluk önünde susturur. Orada söz hakkını mutlak gerçeğe, gerçek güzelliğe, haklı düşünceye ve özlenen tipin şekillendirilmek istenen vasıflarına verir. Artık o noktada, teferruat zamanındaki, ferdin içindeki deruni asayişle muaşeretin zıtlaşması gerilerde kalmıştır, yoktur. Orada, doktriner seviyede iç muhasebe vardır. İnkılâba meyleden, inkılâp geçiren şahsiyet vardır. İnkılâp vardır.

Tahlilinde insan ruhunun, zaafla kuvvet tahterevallisindeki eğlencesini bütün saflığıyle verir. Esas budur. Üslûbundaki hakim özellik ise, hareketlerin, beklenenden bambaşka; düşüncelerin, hissedilenin aksine, anilik, terslik ve tezat silsilesi içinde tabii bir heyecanı oluşturmasıdır. Sırrı olan ruhların büyüklüğünü bilir ve insan ruhunun hazırı değil galibi sevdiğini iyi kavramıştır. Terakki, tekamül ve değişme hadiselerinde, bütün meselelerin gerçek yüzü ile sahtesini, ileriye sürülüş sebebi ile gösterilmek istenmemeyen yönlerinin farklarını incelikle belirtir. En afâki sanılan eserlerinde bile muharririn, ruhunu, muhayyel kahramanlar vasıtasıyle aksettirdiği hususunu unutmamıştır. «Niçin yaşıyorum?» sorusunu, direkt veya endirekt yollardan her eserinde birkaç tipe sordurtmuş, her konuda, «hayatın gayesi ve varlığın idamesindeki ana hedef problemini» cevher kabûl etmiş, hadiseleri böyle bir merkez etrafından eserleştirmeye gitmiştir. Fert üzerindeki bu tahlilinden sonra cemiyete seslenmiş: «İşe, eve, kadına, hastaya, arkadaşa, anaya, babaya, oğula, vezifeye, iyiliğe, kötülüğe mefkûreye veya hakikate gidenler, daha ilerde nereye gidiyorsunuz?» (1) diye sorabilmiştir.

Soruyla yetinmez. Tedavisini düşünür,

(1) P. Safa, **Bir Tereddüdün Romanı**, s. 91, İst. 1968.

reçetesini tesbite gayret eder. Simeranyasını kurar, bir taraftan da mihverinden fırlamış dünyada, insanlığın çılgınca akışının dramını işlerken, taşkınlığından ve azgınlığından başka hiç bir hususiyeti olmayan çağımız insanına durgunlaşacağı yeri ve sınırını işaret eder: «Sende ihtiras hayat ve hayat ihtirastır. Daima bir alevle sarıldığını hissettiğin başın ancak toprağın altında soğuyacak ve ancak toprağın altında sen, bu en tatlı ve en korkunç, bu mestedici ve haşlayıcı hararetten ayrılacaksın.

«...Tevekkül et, vazgeç, vazgeç!

«En güzel köprü, ihtirastan tevekküle kurulur. Oradan yürü, korkma...» (2) der.

Peyami Safa'nın psikolojik tahlilini iki ana kola ayırabiliriz. Birincisi, hayat, insan, kâinat üçlüsü veya eşya, madde, canlı varlıklar ve türevleri üzerindeki doktriner yönden, temel değerler yönünden tahlillidir. İkincisi, günlük yaşantı, pratik hayat üzerinde temel değerlerinin ışığında yaptığı inceleme, estetikleştirme ve yorumlarıdır. Birinci tip tahlilini: **İnsan nedir? Hayat nedir? Kâinat nedir? Evvelleri ne idi, sonraları ne olacaktır?** gibi temel sorular üzerinde tespitleyebiliriz. İkinci tip tahlilinde, tasvirler, kelime ve mefhumlar rol oynar. Salâh, korku ile karışık müteredditt bir sevinç, fedakârlık, balo, sinema, Perapalas, Beyoğlu, Şişli, Harbiye, bir genç kız böyle mi yaşar, ev kadını, vicdan azabı, arzu, nefret, isyan, mukayese, remiz, kültür, ziddiyet, bakir, mahrem, takdir, istihza, acı tebessüm, tahsil, mektup, şefkat, kin, tahakküm, hırs, fani yenilik, gülünç asrillik, zaaf, ecnebi tabirler, tecrübe, kalb, canavar, vahşi, ilgi, istikbâl, para, eğlence, istismar, meşruiyyet, başkalık, muhit, kıyafet, yaşayış, iştiyak, asrileşme cereyanı, telkin, müeyyide, medeniyet, alle, mahalle, eski, Şark, Garb, sergüzeşt, zillet, öfke, teessür, feveran, çılgınlık, başka şeyler istemek, bıkmak, komik, sadelik, debdebe, dağdağa, stem, kayıtsızlık, tecessüs, foks-trot oynamak, kavalye, mücadele, göz yaşı, çırpınmak, ümit, felaket, hıçkırık, kahkaha, ihtilaç, moda, kuaför, mangal, şömine, loşluk, yatak, yasak duygular, neşe, sinir, medeni yaşamak, hakikat, hayranlık, sathi şey, hakiki güzellik, günahın cazibesi, pozisyon, terakki, düşman tevehhüm, değişme, gizlilik, sükûnet, diktatörlük, muvazene, azap, tekâmül, vicdan rahatlığı, rüyâ, mazi, uçurum, ihtiras, sıhhat oynaklık, utanç, şehvet, iç güdü, irade fırtınası ve bunun gibi sayıları binleri bulan sayfaları dolduran kelimelerle ve Türkçemizin mevcut imkânlarıyla oluşan bir anlatım, bu ikinci tip tahlilin umumi ve hakim görünüşüdür. Daha doğrusu ikinci yol eserlerinin ana atmosferini teşkil etmekte; birinci yol, bu atmosferin değişim ve akışına uygun, bazen bir cümle, bazen bir paragraf, bazen yarım sayfa, bazen bir veya birkaç sayfa halinde çakan, yağan, esen, açan, görünen, coşan şimşek, kar, dolu, yağmur, rüzgâr, güneş, mehtap, fırtına gibi atmosferin tabii gelişim değişim, meyve ve neticesi veyahut sebep ve başlangıcı halindedir. Her eser, mânâsı mahiyeti ve şekli değişik olan, sanatkârdan okuyucuya bir mesajdır. Fakat bu mesaja ilk bakışta münekkit birinci yolu, bilahare ikincisini; okuyucu da ikinci yolu ve daha sonra birincisini görür. Kıymetli eserler, bu iki özün katmer katmer iç içe ayrılmayacak ve zor farkedilecek derecede bünyelerinde işlendiği eserlerdir. Peyami Safa bu durumu gerçekleştirebilmiştir.

Tahlilinin asıl temi insandır. Kahramanına: «Ben çıldırırsam,... nerede, neden ve ne olduğumu bilmediğim için çıldıracağım.» (3) dedirten Peyami Safa'nın baş gayreti, insanın, tarihi seyrinde ve düşünce sistemleri arasında yerini tesbittir. Meselenin ana kaynağı, düşünce sistemleri ile insan arasındaki ilginin derecesidir. Bu dereceyi şöyle tahlil eder: «İskenderiye Okulu'ndanberi, katolik ve İslâm tasavvufunda, alâikten, tecerrüdden fena fillah'a kadar giden mertebelerin türlü derece ve isimleri vardır... İnsanın —iştah, şehvet, kazanç hırsı ve kibir halinde— kudurarak ben'ini Allah'da eritmeye çalışmışlardır. Hümanizm onu insanlık idealinde uyuşturmaya savaşır. Nasyonalizm fena filmillet'i emreder. Ben'in Allah'da yok olmaya koşması

(2) P. Safa, **Simsek**, s. 175, İst. 1972.

(3) P. Safa, **Matmazel Noraliya'nın Koltuğu**, s. 135, İst. 1964.

azizleri, insanlıkta yok olmaya koşması dâhileri, millette yok olmaya koşması kahramanları yaratmıştır. Bütün bu ideallerde müşterek olan şey ben'in fenasıdır. **Fakat burada fenayı (fena olmayı) lûgat mânâsıyle anlamak doğru olmaz. Bu mecazi bir yok olma halinde bir 'emrinde olma'yı tazammun etmelidir.»** (4)

Yukarıda sözü geçen ilgiyi kısmen açıklayan bu tahlil, eserdeki kahramanın şahsiyeti icabı, bütüncü olamamıştır. Ve bu tasnife tarihi ve yerli düşünce yapımız ve onun örnek insanı dahil değildir. Tarihi seyirde: «İngiliz veya Avrupa aristokratı, cevheri tükenmeye yüz tutmuş bir insandır ve onun kendini saklayışı son kuvvetlerini tasarruf etmek ihtiyacından başka bir şey değildir.» (5) «Fakat ona ne tavsiye edebilirim? Ben Avrupa'nın pürüten papazlarıyle rekabet eden ruhiyat büyücülerinden değildim. Freud gibi kilisedeki itiraf mahalleri yerine kliniği ikame eden bir doktorun usullerini kullanamazdım...» (6) şeklinde, ne Avrupa insan anlayışından ve ne de insanlık için bir şeyler yapmak iddiasında olan ilim adamlarından halihazırda bir fayda olmadığını belirtiyor. Ve cemiyetimizi de tahlil ediyor: «Türk cemiyetinin böyle gizli, gayrı tabii ve zümrevî parçalara ayrıldığını düşündüler.» (7)

Pratikte mevcut insanlığın, cemiyetlerin ve temsilcilerinin çöküş, imkânlarını tüketiş vetiresine girdiğini belirten Peyami Safa, insanlığı bu seviyeye düşüren düşünce sistemlerinin, ortaçağ ve sonrasından günümüze kadar olan manzarasını teori yönünden şöyle inceliyor: «Geçen asrın sonuna kadar, dört beş yüz yıl süren bu tabiatçı düşüncenin, bazı ruhçulardan ve din felsefecilerinden gelen mukavemetlerine rağmen nasıl muzaffer olduğunu ve teknik mucizelerini verdiğini görüyoruz. Fakat insan düşüncesi bu sefer de öteki ayağı üzerindedir ve kendi kendini yalnız tabiat yapısı içinde anlamaktan öteye geçemediği için, mânevi kudretinin tam şuurundan da, gelişmesi imkânlarından da mahrum kalmıştır. Bunun felsefedeki neticesi kaba bir pozitivizm, psikolojideki neticesi vatmanların dikkatini ve hafızasını yarım yamalak ölçmekten ileri gitmeyen bir faydacılık, sosyolojideki neticesi cemiyetlerin mahiyetlerini anlamaktan ziyade pratik ihtiyaçlarını araştıran monografi ve istatistiklerin ortaya döktüğü bir sürü yalan yanlış rakam, politikadaki neticesi, ortaçağın din harpleri yerine, ekonomik ihtilâflardan doğan para harplerini getirmesi, ahlâktaki neticesi de 'Bugün varız, yarın yok'tan ibaret bir fanilik endişesi içinde mahzunlaşan insanı, konfor, lüks, çılgınca macera, eğlence ve cinsi azgınlıklar peşinde gününü gün etmekten başka ideallerden tedhiş eden bir yaşama telâkkisine sürüklemesidir. İnsanın hayvanlığını medenileştirdiği kadar, medeniyetini de hayvanlaştıran bu çağ da, beş asır tek ayağı üzerine topalladıktan sonra, yirminci asrın her biri iflâs eden büyük ihtilâlleri ve dünya harpleriyle yıkılmak üzere olduğunu gösteriyor. Yirminci asrın yalnız spiritualist filozoflarında değil, tabiat âlimlerinde de tabiatı aşan metafizik prensiplere ve Allah'a doğru bir yöneliş görüyoruz. En büyük zekâlarda, artık iki ayağını da yere basan yeni bir dünya hasreti doğduğu sezilliyor.» (8)

Bu yeni dünya özlemi, özünü kendi oluşturup sunduğu reçeteleriyle insanın, düşünmeye başladığı tarihtenberi, ameli ve teknik işler müstesna hiç bir meseleyi halledememesinden; ilmin izah edemedikleri karşısında, tasvirle yetinip, yön değiştirerek sınıflamalara girmek suretiyle klinik müşahedeleri aşamamasından ileri gelmektedir. Peyami Safa, yukarıda izah ettiği insanlığın zaafından sonra, ilmin zaafını da şöyle dile getiriyor: «Zaten bu supranormal hâdiselerin henüz gizli ilimlerden kurtulup resmi ilimlere mal olmamasının bir sebebi de ikinci ve bir bakıma daha sofu bir ortaçağdan başka bir şey olmayan çağımızın, metodlu bir şüpheden doğ-

(4) **A.g.e.**, s. 196.
(5) P. Safa, **Bir Tereddüdün Romanı**, s. 79, İst. 1968.
(6) **A.g.e.**, s. 41 - 42.
(7) **A.g.e.**, s. 88.
(8) P. Safa **Yalnızız**, s. 111 - 112, İst. 1964.

duğu halde, son asır boyunca kemikleşen kendi doğmatik ilmî inaçlarından şüphe etmek korkusudur. Her biri birer kilise halini alan bugünkü dünya üniversitelerinde papaz profesörlerin, önünde tir tir titredikleri ilim disiplini, ortaçağ fideizminin daha az müsamahalı yeni metodlara dayanarak sürüp gelmesinden başka bir şey değildir. Dayandığı prensiplerin yıkılması korkusundan doğan aynı iman ihtiyacı, zamanımızın ünliformalı ilminde kilise taassubuyla kışla disiplinini birleştirmiştir... Çağımızın ilmi kilisenin dışında olduğu gibi yarının hakikati de üniversitenin dışında ele geçecektir.» (9) Zira: «Bütün bir sosyal bünye değişmedikce ... insanın kendi kendisi hakkındaki bozuk telâkkisini değiştiren bir dünyaya muhtacız.» (10)

Çünkü gözler önünde insan dağılmaktadır. Vehimli bir yapıya sahip ferdî şahsiyet, ictimaî köklerinden koparak muallâkta kalınca bir anda kuruyuvermekte, soluvermektedir. Yalnız ictimaî değil, aynı zamanda beşerî, mistik ve ilâhî bağları da çözülen insan, perişan olmakta, merhamet, nefret ve dehşet veren bir manzara arzetmektedir ki, bu beşer tarihi için felâketten başka bir şey değildir.

Neden böyle olmuştur? Bizim yerli, millî, insanî ve tarihî düşünce yapımızın dışında, günümüz insanının ve günümüz dünyasının bugününden mesul bulunan, az önce tarihî vetiresi belirtilen düşüncelerin insanlığı ve ilmi, yüz yıllar boyu tek ayak üstünde dikmesi nedendir? Şundandır: Bu düşünce sistemlerinin doktrinleri eksik, sakat ve yanlış olduğundan; mensuplarına verdikleri düşünce ve hareket metodları insanlığı çıkmaz yola sürüklemiş, kendilerini izah için tahakküm ettikleri ilme, bilgi metod ve teorsi yönünden eksik vasıtalarla imkân tanıdıklarından ortada, gerçek namına gülünç bir disiplin, haksız bir şüphe, kör bir taassup, boşa giden enerjiler ve asırlardır insanlığın tereddisiyle beraber yok oluşunu da hazırlayan buhranlardan başka bir şey bulunmamaktadır. İşte Peyami Safa'nın tahlilini tasnif ederken baş kısımda birinci yol olarak belirttiğimiz şıkkı, bu hususiyeti yakalayabildiğinden ortaya çıkmıştır. Asıl şahsiyeti de burada saklıdır.

Sırası gelmişken şunu da hatırlatalım ki, insanlık ve ilim, tahlil edilen çerçeveler içinde asırlarca bir ayağı, asırlarca öbür ayağı üzerinde durmuş, fakat yıkılmıştır. En büyük zekâlar, iki ayağını da sağlam iki noktaya basmak ihtiyacını duysalar bile, belirtilen çerçeveler içinde hareket ettikleri müddetçe bu iki nokta üzerinde de bir zaman denge arayacaklardır. Lâkin bugünkü neticeler daha meşum bir şekilde gelişecektir. Artık kaç yıl veya asır -ki o kadar uzun değil- süreceği bilinmeyen ve bastığı iki noktadan geçen doğru üzerinde cambazlık denemeleri yapan insanlık ve ilim, mecburen üçüncü noktaya ihtiyaç hissedecek ve bu üç noktadan geçen düzlem üzerine sağlam, yıkılmayan ve saadet getiren müesseselerini kurabilecektir. Bugün bocalayan, eriyen, dağılan, can çekişen insanlık, o zaman dirilecek, hayat bulacaktır. İlimde ne kışla disiplini, ne de papaz taassubu kalmayacaktır.

Peyami Safa, insanı anlarken, tanırken, tarif ederken hiçbir parçasına, hiçbir vasıtasına imtiyaz tanımamıştır. Adaletin ölçüsünü liyakatte bulmuştur. O, asıl olarak fertte, ailede, cemiyette medeniyetlerin tesir ve tezahürlerini, kavga ve sentezlerini işler görünürken bile insan gerçeğinin, gem vurulmaz biyolojik ihtiraslarıyle madde diktasının, ruhun enginlikleri arasındaki tezatlarında nakkaş titizliğiyle çalışmıştır.

Peyami Safa'nın tahlillerinde kesin olarak söylenebilir ki, Doğu-Batı sentezinden çok ötede, insanın, pozitivizmin deneyciliği ve ruhculuğun manevîyatı üzerinde iki ayağıyla dikilmesinden sonra gözlerini, bütüncü olarak tanımaya çalışılmış yeni bir tipe çevirmesi vardır. İki ayağı üzerinde denge bulmak isteyen insan, ideali değil, gözlerini çevirtmek istediği hedefidir, gayesidir. Fakat, hatları kesinleşmemiş, biraz tül perdeler arkasında silik, lâkin mutlak var olan bir tip. Tarihi, yerli, millî ve modern bir tip. Hasret duyulan, özlem duyulan bir tip. Bilinmemişliği, kendini savunan sanatkârın olmayışından; görülmemişliği,

(9) P. Safa, **Matmazel Noralya'nın Koltuğu**, s. 165, İst. 1964.
(10) P. Safa, **Yalnızız**, s. 21, İst. 1964.

...neklerinin azlığından. Geleceğinin teminatı, ...kli olmasından. Kuvveti, mutlak gerçeği sa...masından. Zaferinin teminatı, herşeyi ya...nın emrinde olmasından. Peyami Safa, ...sajıyla, edebiyatımızın gözünü böyle bir ... doğru çevirttiğinden değerlidir.

Peyami Safa'ya göre bilgi, zihninde yal... hafızaya misafir olan cansız bir muhteva... Kültür, zihnin bütün tefekkür savruluşu ...inde harekete geçen canlı bir bilgidir. Ya... kültür, yaşanabilen bir bilgidir. Yaşanılırsa ...ültür, yaşanmazsa bilgi olur. Bu sebepten ...bilgi umumi, kültür şahsidir. Diğer bir de...yle bilgi beynelmilel, kültür millidir. Kültü... şahsiyetin ve benliğin en aziz, en vital (canlı) hareketlerine bağlayan şey edebiyat...r. Edebiyatsız kültür katı bir ilim, kültürsüz ...ebiyat, iptidai bir coşkunluk, dipsiz ve boş ...r duygu âlemidir. Peyami Safa inanmakta...r ki, edebiyatımızın hararet ile kültürümü...in cevheri birleştiğinde tam mânâsıyle bir Türk Edebiyatı doğacaktır. Ve edebiyatımız i... sanatçılarımız için lâzım olan, tahlilde 'tam' anlayışını, inceleme şeklini, gayet açık ...rak ortaya koy:

«Mevzuu, insan zekâsının mevzularından ...şka bir şey olmayan edebiyat, felsefeden ... ilimden, yalnız düşünme, yaratma ve ifade ...zıyla ayrılır; onun varlık, hayat ve insan ...rasındaki endişeli duruşu ötekilerinkinden ...insızdır. Şair de filozof gibi, insanı, içinde ...yüzünün karanlık ve parıltılı, mechûl ve ...rip cevherlerle dolu uçurumlarına yahut da ...r yaseminin nabzında çalışan zamanın ve ...bilatın gizli işine bağlayan gizli sır önünde ...nız tarzları ve usulleri ayrılan bir dikkatle ...rurlar. Romancı ile âlimin tabiat ve cemiyet ...rşısındaki meslek ayrılıkları da yalnız bu ...ahede ve ifade tarzındaki farktan doğar. ...şelerinin ve tecessüslerinin mevzuu bir... Çünkü insan ruhunun mevzuudur.» (11)

Böyle bir tesbitten sonra hadisenin can ...arına parmak basmakta, eserlerinin, tah...llerinin motörünü açıklamaktadır:

«Şiirde ve romanda mutlaka bir tez a...k dâvâsından çok uzağız. Bir sanat ese-rinde kâinat, dünya, insan görüşü, ilim kitaplarının isbatları gibi hadiselerden kanunlara çıkan birer 'affirmation' (tasdik) yahut da cevaplarını mantıkta ve belâğatte bulan muhakemeler değil, sanatkârın toplu sezişinden ve serbest müşahedesinden doğan, vizyonun (görmenin) bizde yaptığı telkin ve içimizde kımıldattığı mânâların umumi manzumesidir.» (12)

Meseleyi biraz daha açar ve açıklığa kavuşturursak, basitleştirirsek: Hiç bir zaman eserde fikir, hareketin önüne geçmemeli ve hayattan kendine misal tedarikine düşmemeli, kaideleşmemelidir. Kahramanlar yapmacık ve soğuk olmamalı, fikir kuklaları haline gelmemelidir. Gerçek, estetik prensiplerine uygun, duygulu tahliller yapılmalıdır. Sanat eseri soysuzlaştırılmamalı, zayıf bir ilim eseri hüviyetinde, şuurlu, muhakemeli, analitik düşünceye yer verilerek, akademik bir jüriye sunulmak üzere hazırlanmış tez eseri haline dönüştürülmemelidir. Bunun için isbat değil, izah yolu seçilmeli, tahlili ve deruni bir müşahede eserin özünü teşkil etmelidir. Meçhule giden yolun malumdan geçtiği de unutulmamalıdır.

Peyami Safa, böyle bir çalışma metodundan sonra başarıya ulaştı. Şimdi biz de ona sorabiliriz: Başarıdan sonra ne buldu? Cevabını da kendisinden alalım: «Sır!»

«Sır nedir? Ebedilik. Sır nedir? Allah. Sır nedir? Enerji. Sır nedir? Hayat. Sır nedir? Ruh. Sır nedir? Cevher. Sır nedir? Her ilmin ve felsefenin varlığını anladığı, mahiyetini anlamadığı mechûl. Bizi çeken o. Yaşatan ve güden o. Zekâ onu kovalıyor. Biz kovalıyanı beğeniyor, fakat kovalananı seviyoruz.

...

«... Sırrın önünde eller yukarı!» (13)

Unutmayalım ki bu sırda insanlığın ve ilmin dengesini hiç bir zaman yıkılmamak üzere sağlayacak üçüncü nokta da vardır.

Geçmiş milli sanat üstadlarından, geleceğin milli sanat ustaları gerekli dersi çıkarmalıdırlar.

---

(11) P. Safa, **Sanat Edebiyat Tenkit**, s. 16, İst. 1970.
(12) **A.g.e.**, s. 17.
(13) P. Safa, **Matmazel Noraliya'nın Koltuğu**, s. 205 - 206, İst. 1964.

MEHMET BÖLÜKOĞLU

«Millî dertlerimizi çoğunun iki üç asırlı bir tarihi var. Edebiyatımız bir dert edebiyatıdır. Musikimiz de musikisi...

«Bedbaht olmamanın tek çaresi saadet küsmektir. Istıraplarımızın çoğu ondan ilt fat beklediğimiz içi dir. Fakat başkaları nın, hele bir milleti paylaştığımız dertle için buna imkân yo tur. Orada ne bir a kadaşa boşalmak ve r de saadete sırtını çevi mek fayda verir. B milleti millet yapa müşterek hamle gayretlere ihtiyaç va dır. » (Milliyet, 2 ten muz 1958).

KADININ BUNALIMINA BAKIŞI

Bizi kuşatan ve bizim kuşatabildiğimiz dünya değişiyor; biz de değişiyoruz. Zaman ve mekân gibi insan iradesini aşan sınırlar içinde; kurulmuş bir dünyayı anlamaya çalışarak ve bu anlayışı türlü biçimlerde yorumlayan sistemlere kendimizi vererek veya kaptırarak değişiyoruz. Elbette varlıkla şuurumuz arasında bir kavram dünyası var ve her düşünce sistemi bu kavramları hedef alıyor. Kendine göre kavramlar arasında ilişki denemelerine giren bu sistemler içinde değişiyoruz ve nihayet kavramlarımızın anlamı değişince, biz değişiyoruz...

Batılılaşmanın resmî tarihi 1839'dan bu yana, değişen toplum hayatıyla birlikte, kavramların ifade ettiği anlamlar da değişmektedir. Batı kültürü, hayatla ilgimizi sağlayan kavramlarımıza farklı bir görüş getirdi. Ve bu görüş bütün bir milletin düşünce ve aksiyon ölçülerini sarstı. Aydına kolay bulaştı; kafasındaki kültür konaklarını viraneye çevirdi. Ama hal halkın günlük hayatına bütünüyle hâ olamadı.

Batı'da geçerliği bile münakaşa ed bilecek Avrupa kültürü; yapısı, gelişi değişimi, tarihi tamamen farklı toplu muz için hayat formülü olarak sunu Zevki ayrı; elemi, sevinci ayrı; anla ları apayrı bir topluma, bünyesinden d duğu toplumlarının bile canına okuyan kültürü zorla uygulamaya çalıştılar. oldu? Tutmadı. İki asrı bulan bir m içinde ancak, aydın görülmedik bir b rana ve tereddüte düştü. Kültür aja rının ve menfaatperestlerin dışında g aydın kesimi, sadece Türk toplumu yerli kültüründen uzaklaştı; ama tam lamıyla inanamadı, Batı kültürüne. En dikal bir bağlanışla dahi teslimiyet konusu edilemezdi. Zira normal göre rini tamamlamış, aşırı şüphecilik, sor da kendi temelini de sarsacaktı.

Türk aydınını bu duruma düşürürken, Batı kültürü Türk kadınını da buhranın kıskacına sürükledi. Yeni kadın anlayışı bütün alanlarda olduğu gibi yanlış kurulmuş bir sistemin ürünüydü. Bunu anlayabilmek için kabaca da olsa Batı düşüncesinin bir cerhi gereklidir.

«MAKSUTLARI BİR AMA...»

Varlık karşısında felsefe iki temel geliştirmiştir. Bunlardan birincisi idealizm, mevcut varlığı, inkâr ederek onu ide'nin görüntüsü olarak ele alır. Gerçek olan ide, bunun dışındaki her şey ise ide'nin gölgesinden ibarettir. İkincisi olan realizm ise bunun aksini iddia eder ve düşünceyi bile maddenin uzantısı sayacak kadar işi ileriye götürür. Klasik felsefe okullarında hayatın ve kâinatın izahında daima bir «ilk sebep» aranır. Bu felsefe okulları, insan düşüncesinin sınırsızlığına inanır. Dogmatiklerde olduğu gibi, mutlak gerçeği insanın bulabileceğini sanırlar. Selim hisler (beş duyu) ve akıl felsefenin araştırma kılavuzudur. Felsefe bunun dışında ölçü tanımaz. Yani kâinatın ve insanın yaratılmış olduğunu kabul etmez. Oysa bütün felsefe okullarının yaptığı bir mantık oyunundan ibarettir. Gerçek varlıkla bizim şuurumuz arasındaki kavramlar... Bunların sadece birer hayalden ibaret olduğu... Gerçekle şuurumuzun arasına girmiş araçların.. duyuların yetersizliği ve eksikliği... Felsefenin varlık karşısında bocalayarak sonu gelmez bir mantık dolambacına saptığını gösterir. Ve insanın, varlığını; varlığı kimsenin varlığına borçlu olmayan tarafından yaratıldığını kabul etmek zorunda olduğu ortaya çıkar.

Avrupa düşüncesinin en radikal ürünü marksizm, varlık hakkındaki klikleşmede realizm tarafını tutar. Ve her şeyin özü olarak maddeyi kabul eder. Avrupa kültürünün bu en radikal doktrini, kadını, yiyen, içen bir kuluçka makinasından daha kıymetli bulmaz. «Seksüel hürriyet» kadını devrim düşüncesine götürür. «Burjuva toplumunun» bütün değerleri anlamsız bağlanışlardır. Yani... Batı düşüncesi en haşarı çocuğunun kulağına kadın hakkında bunları üflemiştir. Bir de liberalizm rezaleti var ki onun da «maksudu bir» ama rivayetleri muhtelif.

Klasik realizme karşı Hıristiyan ilâhiyatçılar da idealizm safına geçmişler ve Eflâtun'un meşhur «mağara misalini» hararetle savunmuşlardır. Hıristiyanlığa göre Tanrı sevgi demektir. Klasik realizmci marksizm, sadece anti-idealist olmak için hem sevgiyi, hem Tanrıyı tanımamış ve bütün insani değerlerle birlikte onları da ikinci plana alarak «üst yapıya» dahil etmiştir.

DÜŞÜNCE ROMANININ USTASI

Hem bedensiz ruh, hem ruhsuz beden! Bu, inkârcı Batı'nın varlık karşısında düştüğü bir bocalama ve dört duvar arasında asırlarca süren bir körebe oyunundan başka bir şey değildir. Bütün sağlam kavramları, hastalıklı gözle görme alışkanlığı! Ve çağın kadınının, kendinin bile varlık sebebini bilmediği bir düşünceye kurban edilmek üzere uçurum başına götürülüşü!

Düşünce romanımızın ustası Peyami Safa kadına böyle geniş bir perspektiften bakar. İçinde yaşadığı şartlarda, iki kültür arasında bocalayan aydını ve kendi özel yapısıyla kadını, ruhlardaki kavgalarıyla gayet güzel aksettirir. Merhum usta, bu kavgada avantajlı olan kesimden kadına doğru şöyle bir iniş yapar:

«Devrimiz nazariyenin ve sistemin umumi iflâsını ilân etmiştir. Nihayet anlamaya başlıyoruz ki her sistem, ölü bir kalıptır, statiktir. Çünkü mantığımızın mahsulüdür. İlim bugünü anlar, yarını keşfedemez. Nazariye kurmaktan geçelim. Hayatın namütenahi değişmelerine intibaktan bizi meneden kaskatı sistemlerin hepsi yıkılıyor: Eski Yunanistan'dan beri hayatı, kafamıza uydurmak sevdasından vazgeçmedik. Kararsız (instable) bir dünyada olduğumuzu bilelim ve statik fikirlerimizle hayatı kalıplamak gibi sonu gelmeyen maceralardan vazgeçelim.» (1)

(1) Peyami Safa, **Bir Tereddütün Romanı**. İst., Ötüken Yy., s. 194 - 195.

Bu, şahsî düşünce dünyasına dayanan kültür yığınları nerede olursa olsun girdiği her kafada korkunç bocalamalar, kararsızlıklar ve buhranlar doğurur:

«Bütün san'atkâr dediğimiz sınıf ve münevver dediklerimiz hep tereddüt geçiriyorlar; inanmakla inkâr arasında tereddüt; ferdî ve içtimaî temayüller arasında tereddüt... Bütün Avrupa aynı tereddüt içinde. Millî ve beynelmilel cereyanlar, dinî ve lâzühdî cereyanlar, katolik izdivaç ve serbest aşk cereyanları, ahlâkî ve gayri ahlâkî cereyanlar bütün beşerî iradeyi ikiye bölüyor ve tereddüte düşürüyor. Onun için izdivaçlar azalıyor ve gençler tereddüte düşüyor.» (2)

DÜŞÜNCE VE AKSİYONDA TEREDDÜT

Tereddüt, bir kültür sistemine tam anlamıyla teslim olamamaktan doğar. Gerçekte Türk kadını Peyami Safa'nın kelimesiyle bu «tereddütlü» yabancılaşmaya başlamış yerli ruhundan söküp atamaz. Karar veremez.

Meselâ kahramanı Neriman; «birçok Türk kızları gibi ailesinden ve muhitinden karışık iki telkin, iki medeniyetin ayrı ayrı tesirlerinin halitasını yapan muhtelif bir içtimaî terbiye» (3) içinde yetişmiştir. Bu kararsızlık duygusu sadece Neriman'ların, sadece Fatihli kızların duygusu değildir. Bu bütün kadınımızın ortak duygusudur. İç kavgasının gürültüsü sessiz hamlelerle varlığını kemiren kadın, Bir Tereddütün Romanı'nda şöyle boşaltır içini: «Sizden ve kendimden, yaşamaktan korkuyorum. Her şeyde tereddüt ediyorum.»

Kadını isyana ve inkâra sürükleyen bu düşünce, izahına çalıştığımız Avrupa düşüncesinin kadına verdiği statüden doğar. Kadın görmektedir ki, bu kültürün her sisteminde kadın bir makina parçasından, bir dişi tavşandan, kediden... hayvandan farksızdır. Her şey, kadının gizli sırları, biyoloji ve fiziğinde aşikâr ortaya çıkmaktadır. Kadın, direnmenin güçlüğüne yenilince, yapısının gereği iç kanunlarını bu biyoloji ve fiziğe feda zorunda kalmaktadır. Ama..., rahatın, refahın, eğlencenin gerçek kıymet olmadığını... bunların geçici avuntular olduğunu bilmektedir. Ne serden geçmektedir, ne yardan. Bu bocalayış bulutu, nihayet ardından yalnızlık karanlığını davet etmektedir:

«Büyük kalabalıkların ortasında insan denilen sosyal mahlûk, kendi iç dünyasının mahpusu halinde, şifasız bir yalnızlığa mahkûm.» (4)

Tereddütün sürüklediği bu yalnızlık psikozu, kadını analığa hazırlayacak evlilikte de kara kâbus gibi araya çökünce kadın, huzurdan, mutluluktan uzak bir hayata itiyor kendini.

Şeklen Batılı. Kök olarak millî, fakat içi fırtınalarla dolu bir ruh taşıyor;

«Bir kerecik öpülmekten ağlayan kızların devri bu devir, şehri bu şehir, semti bu semt, ailesi bu aile, terbiyesi bu terbiye, çevresi bu çevre, vücudu bu vücut, yürüyüşü bu yürüyüş olamazdı.» (5)

KADIN YAHUT RENK VE ŞEKİL

Kadın, erkeğe oranla gözü ve kulağıyla yaşayan, problemlerini şuura fazla yüklemeyen bir yaratılıştadır. Kız, anasından, atasından «Paris lejandlarını» duyar, bu onun özlemlerine karışır. Kadın için Paris, modanın, eğlencenin, lüksün ve Avrupa kibarlığının merkezi olduğu için ilgi çekicidir. Devri içinde Avrupa düşüncesinin kaynak şehri oluşu ekseriya erkeklerin dikkatini çeker. Söz Peyami Safa'nın :

«Bizde medeniyet fikri, kültür meselesi olarak anlaşılmaz. Hele kadınlar bunu bir fantezinin hududu içinde görüyorlar. Kadınlar medeniyeti gözleriyle anlamaya mahkûmdurlar. Bunlar hakiki medeniyet-

(2) A.g.e., s. 169.
(3) Peyami Safa, **Fatih - Harbiye**. İst., Ötüken Yy., 1968, s. 55.
(4) Peyami Safa, **Yalnızız**. İst., İnkılâp ve Aka Yy., 1964, s. 259.
(5) Peyami Safa, **Matmazel Noraliyanın Koltuğu**. İst., Ötüken Yy., 1972, s. 61.

çilerden daha bahtiyardırlar. Şekillerle iktifa ederler ve renklerin değişmesi onları eğlendirir.» (6)

Bu renk ve şekiller dünyası, kadını öylesine kapıyor ve sürüklüyor ki peşinden, kendi bile farkında olmuyor çoğu kez. Bizde ve Avrupalılaşmayı devlet ideolojisi haline getirmiş başka ülkelerde düzen de kadın üzerinde bir baskı unsurudur. Serbest düşünme imkânı elinden alınır. Hile ve kandırmacalarla, düzen ve düzenin uşağı basın yayın araçları göz bağcılığın, namussuzluğun dikâlâsını yaparlar; gören hayretten parmağını ısırır. Öylesine üçkâğıtçılık içinde yapılır bu iş. Ve kadın bizzat devlet eliyle istismar aracı haline getirilir. Avrupacılık adına bizzat düzen, kendi kadınının henüz tomurcuk halindeki hayallerini kurutur, mahveder. Şekliyle ruhu arasında derinleşen tenakuz kadının buhranını varacağı yere kadar sürükler :

«Senin ipek çorabın içinde bir ruh varsa bunu benim avucum anlar. Belki dizkapağının da bir ruhu var. Sen boyacığın ve süslediğin vücudunla bende hangi duyguya hitap ediyorsan ondan cevap alıyorsun. İskarpinin açık penceresi önünde oturan ve seyredilmekten hoşlanan topuğun benden merhamet mi istiyor? Kâinatın sırlarına ait düşünceler mi istiyor? Milli heyecan mı istiyor? Ruh, ruh.. Ne istiyor bu dekolte ayak benden? Bugün sokaklarda dizkapağına kadar açılan kadın bacakları hangi budalada Aristo'nun mantığına, Eflâtun'un idelerine, Leibniz'in monadına dair fikirler uyandırır? Göğsünüzde zıp zıp sıçrattığınız yuvarlaklar Bach'ın Ave Maria'sını mı söylüyor, Süleyman Dede'nin mevlidini mi?» (7)

«Sosyal alanda eşitlik,» «kadın hakları» gibi sloganlar, bir istismarın renkli ambalajından öteye geçmez. Bütün bunların temelinde kadının asli görevini unutturma ve toplumdaki yerinden koparma art niyetleri gizlidir. Bu yaldızlı saçma sloganlarla binlerce kadın sokaklara döküldü. Kadının teşhir etme zaafını tahrik ederek bütün varlığını ortaya koyması için çalıştılar. Bu, gerçekleştiği oranda kadının krizi büyüdü. Aşırı gösteriş merakıyla sokağa sürüklenen kadın dikkat çekme isteğiyle; «ben de varım. Beni de görün.» anlamıyla karşılanabilecek davranışlarda bulundu. İşte buradaki «de» edatı cerh edilirse buhranın anlaşılmasına bir de bu açıdan yardımcı olur. Bu «de» edatında muhitine kendini kabul ettirmek, çevresindekilerin varlığını gölgelemek eğilimini görmek mümkündür. Bu ise mutlak anlamda aşağılık duygusundan doğan bir psikolojik durumdur. Onlar için Batı medeniyeti pistlerde dans etmek, sokaklarda pantolon veya mini etek giymek ve yüzlerce kibar erkek arkadaş edinmektir. Peyami Safa'nın dediği gibi; «malûmatlarını zerafetlerinin bir mütemmimi addederler ve bir kitapla bir kutu pudra onlar için hemen hemen aynı şeydir.»

Hakikat mi?

«Ne hakikati? Ben üniversitede hakikat filân aramıyorum. Koca arıyorum ayol, koca! Başkalarını bilmem ama Selma da öyle, Nesrin de, Güney de. Al sana hakikat.» (8)

Yalnızız'da bu iddiayı daha ileri götürür :

«Bir şey öğrenmek ve başkalarına satmak için ağzının içine bakarlar. Başkalarından öğrendiklerini de sana satarlar. Bütün dünya tarihinde orijinal bir fikir söylemiş tek kadın tanıyor musun? Alman romantizmi olmasaydı Madame de Stael olmazdı.» (9)

YUVAYI YAPAN DİŞİ KUŞ

Bu iddialar Batı düşüncesi için birer fırtınadır. Ama bizim milli kültürümüz karıştırıldıkta gayet normal sonuçlardır. Demek ki özde ayrılıyoruz. İlkin kadının gö-

(6) Peyami Safa, **Fatih - Harbiye**. s. 91.
(7) Peyami Safa, **Matmazel Noraliyanın Koltuğu**. s. 60 - 61.
(8) A.g.e., s. 62.
(9) Peyami Safa, **Yalnızız**. s. 173.

revi konusunda bizim kültürümüz, kadının özel ve sosyal bünyelerini de hesaplayarak Batı'dan farklı anlayış geliştiriyor. Bir Türk atasözü, ne kadar vazıhtır bu konuda: Kadın erkeğin eşi, evin güneşidir.

Bir Türk atasözü daha: Yuvayı yapan dişi kuştur.

... Ve ahkâmını kafadan kesme yerine işte gerçeğin daniskası bir hüküm :

Kadın, ana demektir.

Kadın için bütün yollar burada düğümlenir. Ötesi hikâye. Peyami Safa rahmetli diyor ki :

«Yeni kadınların çoğu ana olmayı zerafete mugayir bir şey sayıyorlar. Fakat bu nihayetsiz bedbinlik nereden geliyor? Kadının ebediyeti zekâsında değil, rahmindedir. Evlen diyen Mütehaffiflere karşı isyanımızı bir orijinalite sanıyoruz. Bu tesiri altında kaldığımız Avrupa fikriyatının züppeliğine ait bir şaşkınlıktır.»(10)

Kadın, ana olacak ve nesli devam ettirecektir. Onun yaratılışındaki hikmet budur.

Burnumuzla ittiğimiz Divan Edebiyatında, karıştırırsak pek çok hazineler buluruz. Kadın çehresi, açılmış bir gül koncasıyla sembollendirilmiş. Kadının özel yapısı korunuyor. Erkeğine ait maddî mahremi genelleştirilip, ebedîlik arayışı içine cinsiyet sokulmuyor. Her şeyde ruhların asilleşmesi, yüceleşmesi asıl konu. Bizim Leylâ - Mecnun'umuzun, Kerem - Aslı'mızın, Ferhat - Şirin'imizin o tertemiz, durulmuş ve yüceleşmiş aşkları düşünce sistemimizin insanda koruduğu özlerin sembolleri olmuşlardır.

Evlilik, ruh yüceliğinin ilk basamağı, analık ilk ürünüdür.

Kendi dünyasında, erkeğinin hayat kaynağı olan sembolik bir kadın tipi ince hassaslığı içinde, bize has özellikleriyle Peyami Safa'da görülür :

«Ağır bir söz, bir kelime, tek bir kelime, bu kızı mavzer kurşunu gibi öldürebilirdi. Ne dolu bir tehayyüç kaabiliyeti.» (11)

Gön bağlamış ruhlar yerine, soylu ince kalpler.

Ruhlar arasındaki şu çeşit sevgi bağının sonucudur bu hassaslık :

«Cinsî tabiatımızı aşağıda ve uzakta bırakan üstün mânevî değerler sistemi içinde bir aşk olduğuna inanıyorum. Ne cinsiyete, ne menfaate, ne de gurura bağlanması mümkün olmayan bir aşk.» (12)

SAHTE GERÇEKLERİN IŞIĞI

Her zaman ihtiyacı olan şefkat, bu ruhlarla iki dünyanın birleşmesinde her andakinden fazla mevcuttur. Zaten kadın yakıtı şefkat olan şefkat aydınlığında bir güneş değil midir?

«Kadın denen şey bir hissiyat yığınıdır, bu hissiyatın kendine göre tahavvülleri, nefret, muhabbet, sükûn zamanları, galeyanları vardır. Öte taraftan erkek de hususî bir mizaç ve seciye sahibidir. Başka türlü düşünür, başka türlü anlar, başka türlü hareket eder. Bir izdivacın tam ve mükemmel olabilmesi için iki taraftaki bütün hissiyatın düşünüş ve anlayış tarzlarının birleşmesi lâzımdır.» (13)

Artık, karşılığında kadınlığını vererek muhtaç olduğu himaye ve şefkat kırıntılarını, kitlelerden dilenmeye sevkeden Batı düşüncesine bu ülkede hayat olmamalı!

Sahte gerçeklerin ışığı söndü! Şapka düştü; gerçekçilik budalası sahtekârların keli göründü. Çağın belâ düşüncesi hâlden hâle soktu kadınlığı. Nihayet kendi belâlarının ifritiyle girtlak girtlağa girdi. Şimdi soluğu hırıltılı, gözleri yuvalarından fırlamış... Son anlarını yaşıyor. Birçokları bu azgın düşünce canavarını da, kendi kendini cehennem yoluna sürüklemenin sadizmini tada tada gebersin; tükensin gitsin dünyamızdan!

(10) Peyami Safa, **Bir Tereddütün Romanı**, s. 172.
(11) Peyami Safa, **Biz İnsanlar**. İst., Ötüken Yy., 1972, s. 166.
(12) Peyami Safa, **Yalnızız**, s. 22.
(13) Peyami Safa, **Gençliğimiz**. İst., Ötüken Yy., 1966, s. 29.

BUNUN İÇİN

Düşüncelerimize nizam veren bir kavrayışın züğürdüyüz. Kovanı patlamış arılar gibi fikirlerimiz, teker teker her birinin üstünde vızıldadıkları hadiselerin şekerli suyunu emdikleri halde, kendilerini bir sistemin peteği içinde vahdet prensibine ulaştıracak bağlılıktan mahrum.

Bu kovan, düne kadar, Tanrı bilgisiydi. Onun Türk düşüncesini teşkilâtlandıran binüçyüz küsur yıllık disiplini ortadan kalkınca, hükümetini kaybeden fikirlerimiz hâlâ devam eden bir anarşinin ortasında çil yavrusu gibi dağıldı.

O (teoloji) nizamın yerine koyabildiğimiz hiç bir **devlet-fikir** yoktur. Tezatlarımız bizi boğuyor.

Bunun için inkılâplarımızdan hiç biri, hasretini içimizde taşıdığımız vahdetin ana kanunlarını birleştiren prensibe kavuşamadı.

Bunun için demokrasi kahramanı Ahmet Rıza, demokrasi düşmanı Auguste Comte'un hayranıydı.

Bunun için Şeyhülislâmı, Patriği ve Hahamı öpüştüren İttihat ve Terakki, Anâsır Birliği, İslâm Birliği ve Türk Birliği dâvaları arasında bocaladı.

Bunun için Meşrutiyet'in ilk gününden Cumhuriyet'in son gününe kadar kurulmuş partilerin hiç birinde sistem şuuru yoktur.

Bunun için filozofumuz yok.

(6 eylül 1961 Yeni İstiklâl)

PEYAMİ SAFA ÖZEL SAYISI

ÇİZDİĞİ İNSAN TİPLERİ

M. Ali TAŞÇI

Peyami Safa'da, kendi deyişiyle: «Sanatkâr ister istemez sosyal bir görüşün temsilcisidir...» Romanda kahramanlardan biri, romancının sosyal görüşünü açıklayabilir.» şeklinde beliren kanuniyet, eserlerindeki tipleri tanımamızda ve tesbitimizde işimize yarayacaktır.

Tip nedir? Tip, sanatkârın, eserinde, ana macerayı —temi— oluştururken, çeşitli görüş ve düşünceleri bünyelerinde tezahür ettirdiği şahıslardır. Peyami Safa'nın eserlerinde tipler, boş hassasiyetler ve manzaralar için, basit duyguları ve hisleri aktaran bantlar değillerdir. Estetiğin hararetini, temsil ettikleri kültürün cevheriyle birleştirerek, bütün hususiyetlerini tamı tamına icra ederler. Asıl tip durumunda olanlar, konunun düğümlendiği yerlerde, ebedinin sözcüsü olurlar.

Peyami Safa'nın eserlerinde, asıl kahraman olarak, diğerlerini geride bırakan bir tip gösteremeyiz. Ancak, hadiselerin etraflarında örgülendiği şahıslar vardır. Bunları ilk bakışta ve gelişmenin sonuç tarafındaki bölümünden evvel, müsbet veya menfi yönde kesin olarak birbirinden ayırt edemeyiz. Eserin başlangıç gelişmesinde tipler, kendilerini muhite, muhiti memlekete, memleketi dünyaya ve dünyayı varlığa bağlayan geniş münasebet silsilelerinde çırpınırlar, dağılırlar, sezerler, düşünürler, kavrarlar ve kültürel bir merak vererek alâkalarını yaşarlar. Ve tiplerden her biri, akıllarının düşünce ile münasebetleri sırasında, zekâlarının, dü-

şünce, endişe, tecessüs, istifham gibi çeşitli aralıklardaki reaksiyonlarına sahne olurlar. Varlığın mahiyetini, metafizik muammalardan çıkarmak isterler; akıl planındaki prensipleriyle dış dünyanın realiteleri, şuurlarının kesin hatlarıyla tabiattaki ahenk, izahını yapamadıkları temel ve haklı görüşleriyle madde - enerji, şahıslarıyla toplum arasında, millet, ırk, sınıf tezatlarıyla içiçe, ilmi ve felsefi meselelerle karışık, kelime ve mefhumlarla bezenmiş çeşitli mevzularda, çeşitli şekillere girerler. Karılarından veya kocalarından ayrılırlar. Çocukları olduğu halde ana veya baba sevgisini kaybederler. İlişiğ evlenmezler. Milli ve içtimai duyguları zayıflayarak, ecnebi muhitlerinde yabancı istinatlar ararlar. Hayatlarını Avrupa'da geçirerek, nihayet boğucu bir can sıkıntısı içinde bezmiş ve ihtiyarlamış olarak, anayurda dönerler. Tersine dönmüş cinsi ihtiyatlar ve hülyalarla kendilerini gece gündüz alkole, iğrenç bir derbederliğe verirler. Her gün korkunç bir irade felciyle, sabahtan akşama kadar yatakta kalarak, ümitsizlik, ter, kuruntu ve abes hayaller içinde şişerler, paslanırlar, kururlar. Değişik bir cinsi münasebet serisi yapmaktan başka bir şey istemeden, hedefsiz ve mücerret heyecanlarını tatmin için kendilerini bar, pavyon, meyhane, kumarhane ve batakhanelere atarlar. İntihar ederler. Verem olurlar. İnsanlardan kaçarlar. Çıldırırlar. Hayal görürler. Supranormal hadiseler geçirirler. Öldürürler. Mânâsızlaşırlar. Ağlarlar. Gülerler. Bazen içlerindeki canavarları ulur, histeri nöbetlerine tutulurlar, sârâ geçirirler. Bazen de melekleşirler. Böylelikle asrın ideal krizini canlandırırlar, çeşitli derecelerde temsil ederler.

Bütün bunlarla Peyami Safa, dünya görüşünü şekillendirir. Asıl kahraman, zaaflariyle buna koşar, tekâmül eder, gelişir ve inkılâba ulaşır. Bu yüzden asıl tip veya tipler, yaratılış, hayat, ölüm, varlık, Allah, maddenin sırrı, inançla pratik hayatın münasebeti, hiçlik ve yokluk, sonsuzluk, bilgi nazariyesi, şahıs ve cemiyet, benlik ve şuur gibi esas problemlerden doğma, felsefi ve metafizik sıkıntıları geçirir. Tefekkürün halis köklerine, insan zekâsının etrafında açılan uçurumların dibine kadar iner. Dünyanın korkunç ve karışık ifadeli gözlerinin içine dikkatle, bilgiyle, cesaretle bakar. Sabit noktalara saplanmayarak, bütün tezleri ve anti tezleri kucaklar, inceler, yorumlar. Kendisi ve insanlık üzerindeki görüşlerini serdeder. Yeni dünyasına nüfuz eder. Burada gözlerinin ilk gördüğü insandır. İnsan gerçeğidir. Kahraman, tedricen (kademe kademe) koştuğu içindeki yüksek öze, ya çok yaklaşmış, ya da erişmiştir. Aylardan beri benliğiyle yaptığı savaş bitmiş, kendi kendisiyle imzaladığı sulh başlamıştır. Muharebe meydanı olan ruhunu dinlemekte ve seyretmektedir.

Asıl kahraman, merkezde, kendi düşünce yapısının şekillendirdiği dünyasında seyrederken, diğer tipler de düşüncelerinin, esas tiple özdeşleşme derecesiyle doğru oranda ve onun çevresinde, benzer veya zıt âlemlerinde âhenk içindedirler. Eserde işlenen her dünyanın, sivrilmiş tipi veya ona yardımcı ikinci, üçüncü sıradan konuyla ilgi derecesine göre çeşitli tipler vardır. Eserin esas tipinin diğerleriyle münasebetinde çevrenin çok büyük rolü bulunur. Hadisenin ehemmiyeti başlı başına çevreyle ilgilidir. Meselâ, genç kız, gayrı meşru ve babası bilinmeyen piçini dünyaya getirdiğinde konu menfi tipin ağzında, çevre münasebeti bakımından şöyle şekillenir: «Anadolu köyünde herkes, kızcağızın başına belâ kesilir. Zavallıyı babasına bile vurdururlar. Bir Macar köyünde kızın oturduğu evin kapısına sıfıt sürülür ve başına lânet yağdırılır... Fakat burada herkes, meseleyi tulumba tatlısıyla sade kahve arasında konuşur, bebeğin sarışın mı, esmer mi olacağını ve kime benzeyeceğini sorarlar, geçer gider.» (1)

(1) P. Safa, **Yalnızız**, s. 21, İst. 1964.

Peyami Safa'nın tiplerinin ağırlığını, meseleyi tulumba tatlısıyla sade kahve arasında konuşanlar teşkil eder ve konuları bu muhitlerde geçer.

İşte böyle bir çevrede ve hareket kombinezonlarında esas tipin kendi kendisine sorduğu soru: «Ne yapmak lâzım?» geldiği, «Niçin yaşıyorum?»udur. Tiplerin de ortaklaşa özelliği, kendilerine soru sormalarıdır. Bu, bazen klişeleşmiş soru şeklinde, bazen de tasvir ve izahat şeklindedir.

Asıl kahraman eserin girişinde, merkezdeki belli bir yörüngeye oturmamıştır, kararsızdır. Her daldan tutar, her yerden koparır. Bir diğer belirtmeyle bu kopartmaları, etrafındaki sivri tiplerin temsil ettikleri hayatların cazibeli ve haklı görünen taraflarındandır. Peyami Safa, kıymetini bu karışımdan veya sentezden alır gibi göstererek kıymetsizleştirdiği esas tipin tezat örgülerindeki yabancı ilmikleri çöze çöze, kahramanını hürriyete, adalete ve mutluluğa ulaştırır. Bu çözülüş ve şekillenişte tip ve tipler kendilerini sayısız ve şekilsiz düşman orduları karşısında, o kadar yalnız ve müdafaasız bulurlar ki, bazen çığlık atarlar, bazen çıldırırlar, bazen de intihara kalkarlar. En tabii haklarını ararlar, isterler. Sahte hayatlarında, etraflarını saran mânâsız insanlarla yaşarlar. Hakiki kıymetlerle yabancı medeniyetlerin sahte kıymetleri arasındaki farkları görürler. Zevkle azabın mübadelesi ve ters orantısı içinde, sevinçle keder arasındaki eğride seyrederler. Daima daha güzele iştiyak duyarlar. Zaman zaman gerçeklerden kaçarlar, kaçma taklidi yaparlar. Hadiselerin ruhuna inip meselenin esasını kavramak isterler, kavrayabilirler veya bir öküzün bile kendilerinden fazla sağduyuya sahip olduğu anları olur. Daima kendilerini haklı bulurlar, karşılarındakileri en haksız derecelere düşürürler. Yalnız kalıp, iç muhasebelerini, durum muhakemelerini sevgilerinin hâkimliğinde günlerce yaparlar. Nihayet günler süren bu uzun küslüklerinden sonra karşılarındakilere, onlara hak vererek kendi haksızlıklarını anlayarak koşarlar. Kötü şeyler bitmiştir artık. Fakat işin acaipliği odur ki, iki taraf da birbirine hak vererek dâvâda yer değiştirdikleri için ruhları ters çevrilmiş, ihtilâf ve dâvâ aynı kalmıştır. Bu şekildeki tezatlar armonisi içinde olay akıp giderken, devrin ve devri temsil eden tiplerin umumi karakteri «tereddüt» olur. Hepsini bu tereddüt mahveder. Kimi mevcut sistemle millî duyguların meddücezri arasında, kimi insanlığını hayvanlaştıran medeniyetin meyilleriyle aile ve dostluk vefasının çarpışması içinde, lâkin hayatiyetleriyle ve varlıklarını idameleriyle alâkaları kesilerek, enerjilerini tüketerek, sağlıklı bir cemiyetin unsuru olmanın kendilerine ulaşabilen son vasıflarının kırıntılarını günbegün kaybederek, tereddütün çocukları olan fuhuş, alkol, sefalet ve en büyüğü ideolojik yıkıntı arasında, hasta bilâç, parasız yahut çok zengin, perişan olurlar veya terki dünya eylerler.

Devir ve şahısların tereddütle ilgileri Peyami Safa'da gayet açık bir şekilde kendini gösterir: «Hakikatte sen de tereddüt ediyorsun: Roma ile İstanbul arasında, hile ile samimiyet arasında, ölümle hayat arasında tereddüt ediyorsun. Sonra ben ve benim olduğum zümre de tereddüt içindeyiz. Elimizdeki bu kadehler ve gecelerimizi dolduran bu çılgınlıklar nedir? Bütün San'atkâr dediğimiz sınıf ve münevver dediklerimiz hep tereddüt geçiriyorlar: İnanmakla inkâr arasında tereddüt; ferdî ve içtimaî temayüller arasında tereddüt... Bütün Avrupa aynı tereddüt içinde: Almanya, Fransa ve İngiltere sağla sol arasında gidip geliyorlar. Millî ve beynelmilel cereyanlar, dinî ve lâzühdî cereyanlar, katolik izdivaç ve serbest aşk cereyanları, ahlâkî ve gayrı ahlâkî cereyanlar, bütün beşerî iradeyi ikiye bölüyor ve tereddüte düşürüyor...

«... Zekânın en sivri noktası şüphe ve tereddüttür. Bütün Rönesans bir şüpheden doğdu. Bütün yeni felsefe zaferini

Descartes'in şüphesine borçludur. Fakat, mücerret sahada zekânın evcini işaret eden bu şüphe ve tereddüt, amelî sahada ölümden başka bir şey değildir. O noktaya kadar çıktıktan sonra, insanın hayat ve müşahhas dünya içindeki azamî kıymetine varabilmek için, tereddütten karara geçmesini bilmek lâzımdır. Çünkü bu, ölümle hayat arasındaki huduttur. İşte ben dünyada ve kendimde bu dönümü hissediyorum. Yeni bir devir doğuyor şüphesiz.» (2)

Devir, nazariyelerin ve mevcut sistemlerin umumî iflâsını ilân etmiştir. İnsanlık anlamaya başlamıştır ki mantığının mahsulü her sistem statiklikten ve ölü bir kalıp olmaktan öteye geçememektedir. Eserde, esas tip böyle bir dönüm noktasından yeni bir devri müjdelemektedir. Maratonun son etabında yani finiştedir. Artık etrafındaki sivrilmiş tiplerin dünyalarıyla ilişkilerinde yorumcudur, tebliğcidir, telkincidir, izah edicidir, ikna edicidir ve mutlak gerçeğin öngördüğü ebedî plândaki yerinde insanı vazifesine davet etmektedir :

«— Asır tereddüt ediyor, dedim. Her insan, hattâ senin kapıcın bile devrinin ifadesidir. Onu yirmi dakika söylet, 'anlamıyorum, anlamıyorum, zamane başka!' diyecektir. Öteden beri zeki adamlar tereddüt etmişlerdir. Septisizm yeni bir fikir hareketi değildir. Fakat şüphemizi ve tereddütümüzü ancak zekâmıza mahsus bir hak addedelim ve irademize çelme takmasına izin vermeyelim. Tembelliğin mazereti halinde bir şüphe ve imansızlık en kötü şeydir. Dünyanın azgın faaliyetinde ve gaye ne olursa olsun bu ezelî ve ebedî oluş içinde hepimiz dinamik rollerimizi yapmağa mecburuz. Yeni kadınların çoğu ana olmayı zarafete mugayir bir şey sayıyorlar ve çocuk viyaklamasından nefret ediyorlar. Sen de onlardan değil misin? Fakat bu nihayetsiz bedbinliğin nereden geliyor? Kadının ebediyeti zekâsında değil, rahmindedir. Yeni kadın, yaratıcılığın merkezini şaşırmıştır. Senin ümitsizliğin buradan geliyor. Pirandellî mütercimi değil, bir çocuk anası olarak ebedileşebilirsin... Emin ol ki sana 'evlen, çocuk yap, yuva kur!' diyen bir mahalle imamı, bir kadınnine... veya aksakallı bir bunak, zannettiğin kadar haksız değildirler. Mütevâzîlere karşı isyanımızı bir orijinalite sayıyoruz; bu, senin ve sizin kabahatinizden ziyade, tesiri altında kaldığınız Avrupa fikriyatının züppeliğine ait bir şaşkınlıktır. Klâsik memelerden süt emmeyen bütün fani yeni cereyanlar, senin gibi milyonlarca kurban veriyor. Analığa karşı hürmetsizliğinizin cezası, aynı zamanda, hem tabiattan, hem de cemiyetten geldiği için iki misli dehşetli olacaktır. Onun için ben sana derim ki saadetin ve idealin ve her şeyin karnındadır. Daima olduğu gibi kâinatı senin karnın idare edecektir. Bilmem ki bana hak veriyor musun?

«.....

«— Anlamıyorum, dedi, senin kafana bir şeyler olmuş. Vaz veriyorsun. Şimdi birbirimize çok uzağız. Anlaşamıyacağız... Şimdi nedir bu tabiatler, cemiyetler, analıklar, idealler, saadetler... Bu söylediğin şeyleri İncil de yazıyor. Kur'an da yazıyor.

«.....

«— Evet, dedi ,belki haklısın. Ben hak aramıyorum ki. Ben bir şey aramamanın azabını çekiyorum.» (3)

Artık kahramanın yolu bellidir, dünyası ahenklidir. Eski karışımların curcunalı devri geçmiş, yeni hayatın uzanan ufukları, önünde enginleşmiştir. İçinde her şeyi kucaklayan, seven, sarmalayan ve sırrı kavramış bir enerji vardır. Bu enerji ve mutluluğu onu kuş gibi uçurtabilir. Bu enerji, patlayıcı bir maddeye dönüştürülebilirse yer küreyi boğluğu uçurabilecek kadar kapasiteye sahiptir. Ölüp dirilmiştir adetâ. Köhnemişliğinden,

(2) P. Safa, **Bir Tereddüdün Romanı**, s. 169- 170, İst. 1968.
(3) **A.g.e.**, s. 172 - 173.

topraktan tohum çıkar gibi yeni bir insan yükselmiştir. Pörsümüşlüğünden yepyeni şahsiyeti, demirden çelik yapar gibi imbiklerden süzülmüştür. İnkâr, hata ve günahlarını yokluğa gömmüştür. Yeni şahsiyeti eskisinden hiç bir iz taşımamaktadır. İnanç, düşünce, sevgi ve nefreti baştan aşağı köklü bir değişmeye uğramıştır. Kafasında yeni kültürünün saltanat tahtı önünde bir mahkeme kurmuştur. Değerler birer birer yerini bulmuştur. Beynin mihverinde mefhumlar, yıkanmış, arınmış, durulmuştur.

Esas tip bu devresinde, etrafındaki dünyaların tiplerini irdeler, sınıflar, kategorilere ayırır. Tek ve doğru inançtan aklın çıkardığı düşünce metoduyla onlar hakkında hükmünü verir, hareket metoduyla onlara karşı davranışlarını ayarlar. Meselâ, ömrünün yarısı Avrupa'da hariciye memurluklarında geçmiş, bazı mendebur istisnalariyle her kadını mübah sayan zampara, ayyaş, hedonist (zevk perest) ve ciddiyeti hayvanların vasfı sayan, can sıkıcı hadiselere Epiktetos'a rahmet okutan bir tasasızlık öğüdü veren babası: «İnsan değil o. Sadece baba. Sevgili babacığım. İşte o kadar... Bugünün prototip insanı o.» (4) durumuna düşen bir tip olmuştur. Muhatabından alacağı neticeyi hem bilir hem de neticeden emindir:

«— Hayır. Ben artık o eski züppe değilim. Bambaşka bir adam olduğumu göreceksin. Seni de değiştireceğim.» (5)

Başta da belirtildiği gibi, müsbetinden menfisine —ölen sevgilisinden başka sevgili istemeyen Tatvanlı Fatma'dan; yufka yürekli Bursa canavarından; kanunun tanımadığı, muhitin bilmediği, babasının reddettiği, anasının karnında anasının vücudundan başka bir vücut olan, kanı anasının rahmine akıtılarak, canı anasının bedeninde alınarak, daha dünyasını görmeden çinko bir leğene zorla düşürttürülmek istenen yavruya kadar— bütün tipler, düşüncelerinin ve hayatlarının, esas tipin düşünce ve hayatıyla uyuşma derecelerindeki doğru oranda ve onun çevresinde, benzer veya zıt âlemlerinde ahenk içindedirler. Asıl kahramanın hayatı, eserin boyunca; diğer tiplerin yaşantıları ve ilişkileri, konuyla ilgilerinin bulunduğu bölüm boyunca söz konusudur.

Böyle bir seyirden sonra, eserdeki sergüzeştinin son bölümünde ve yeni hayatının başlangıcında esas tip, sanatkârın okuyucuya ulaştırmak istediği mesajın özünü tebliğ eder. Biz, Peyami Safa'nın bu mesajını verirken aynı mesajın bizim de mesajımız olduğunu belirtelim :

«'Yarabbi! dedim, al beni artık. Beni dağıt. Zerrelerimi şu çam dallarının üzerine şebnem gibi yağdır. Benim ruhumla şu yaprakları yaldızla. Sana olan aşkımı bir sabah rüzgârı gibi esdir. Pencerelerinin önünde, gözlerini yıldızlara atfedip şifa bekliyen hastaların ciğerlerine dolayım, ferahlık vereyim. Kalbimi ez. Milyonlarca zerreye ayırıp her birini nevmid bir kalbin içine bir bir ümit tohumu gibi at. Orada büyüyeyim. Üşümüş ruhları ısıtıp sana doğru yükselteyim. Aklımı erit ve güneşin ziyasına katıştırıp mecnunların, şaşkınların, âvarelerin, perişan akıllıların gözlerinden dimağlarının içine nüfuz ettir. Karanlık zekâlara aydınlık götüreyim.

«'Yarabbi! Canımı sebil ediyorum. Ruhumu, hissiyat, efkâr ve malûmatımı, varımı yoğumu muhtaçlara dağıtmanı senden niyaz ediyorum; Yarabbi! Bana ihsan eylediğin nuru andan mahrum olanlarla paylaşabilmekliğim için ne lâzımsa anı yapmayı bana talim etmeni de niyaz ediyorum. İnsanları benliklerinin bu azgınlığından, bu kazanç ve menfaat iptilâlarından kurtarmak için hisseme düşen fedakârlığı ifaya âmadeyim. Yarabbi! Meramımı hakkıyle ifade edemiyorum, beni anla, Yarabbi! Yarabbi! Yarabbi! Yarabbi! Yarabbi! Yarabbi! Yarabbi! Yarabbi! Yarabbi!» (6)

(4, 5) P. Safa, **Matmazel Noraliya'nın Koltuğu**, s. 197, İst. 1964.
(6) **A.g.e.**, s. 187.

M. Nuri DOĞAN

PEYAMİ SAFA ÖZEL SAYISI

TEREDDÜTLERİN ROMANCİSİ

«Asır tereddüt ediyor.» Toplumlar sallantıda. Tüm insanlık tereddüdün çilesini çekiyor. Bir köprü üstündeyiz. Köprü sallanıyor. Biz ise toplum olarak iki asırdır, ayakları çürümüş bu geçidin tam ortasındayız. Ne ileri ne geri... Kâbuslu rüyalardaki gibi, bizi kovalıyan ifritten kurtuluş gücünü dizlerimizde bulamıyoruz.

Tereddüt ve sıkıntı, düşüncemizin ve hayalimizin, hayatımızın, uzvumuzun kıpırdanmayı bile zahmet kabul eden pis bir atalet içinde donmasına sebep oluyor. Veya bizlere intihar yolunu öğütlüyor. Düşüncenin, düşünürün, aydının, kadının tereddüdü.. Bohemden din adamına, üniversite öğrencisinden hamala bütün bir memleketin ve toplumun tereddüdü ve sıkıntısı. Ya intihar ediyor ya da hareket içgüdümüzü yitirip tembelleşiyoruz.

Tercih sıkıntısı diyor Peyami Safa merhum. Bu tereddüdün ve sıkıntının kaynağı tercih sıkıntısıdır. Madde ile mânâ, ruh ile beden, spirtüalizm ile materyalizm, Doğu ile Batı ve nihayet ülkemizde alaturka ile alafranga arasında sallantıda oluştur buhranların kaynağı. Onun romanlarında ana konu işte bu tereddüdün ve tercih sıkıntısının doğurduğu bunalımlardır. Yanlış tercihler, entellektüelde taklitçilik, kölelik ve tâbilik psikolojisi doğuruyor. Veya bu yanlış tercihi hazmedemiyenler ölüyor. Büyük çoğunluk ise farkında olmadan önderlerinin tercih sıkıntılarının, yanlış tercih ve tereddütlerinin en elemli işkencelerini yaşıyor.

İki başlı, iki beyinli bir beden, zıt yönlere hareket eden iki lokomotifli tren gibiyiz. İşte Fatih-Harbye'nin iki başlı zavallı Nerimanı:

«Öff... Bu dimdeki ut da sinirime dokunuyor, kıracağım geliyor. Şunu benim elime nereden musallat ettiler. Evdeki hayhay yetmiyormuş gibi, bir de üstelik Darülelhan (konservatuar)! Şu alaturka musıkiyi kaldıracaklar mı ne yapacaklar? Yapsalar da ben de kurtulsam. Hep ailenin tesiri. Babam Şark terbiyesi almış. Ney çalar, akrabalarım da öyle. Fakat artık sinirime dokunuyor, bir kere şu musibetin torbasına bak, hele bu torbası?... Yirmi gündür elime almıyorum, bugün mecbur oldum. Bırakacağım musibeti. Darülelhan'dan da çıkacağım. Yahut alafranga kısmına geçeceğim. Zaten bizim kısmı lağvedeceklermiş. Allah razı olsun. Kendimden nefret ediyorum. Oturduğum mahalle, oturduğum ev, konuştuğum adamlar, çoğu sinirime dokunuyor. O Fatih meydanının önünden geçerken, meydan kahvelerinin önünde bir sürü işsiz güçsüz, softa makulesi adamlar oturuyorlar. Biraz temizce giyindin mi insanın arkasından fena fena bakıyorlar. Sonra o dükkânlar nedir? Adım başına ahçı ve kahve... Dün tünelden Galatasaray'a kadar dükkânlara baktım. Esnaf bile zevk sahibi. İnsan bir bahçede geziyormuş gibi oluyor. Her camekân çiçek gibi... Sonra halkı da bambaşka. Dönüp bakmazlar, yürümesini, giyinmesini bilirler. Her şeyi bilirler canım.» (s. 25)

Fatih'le Harbiye arasındaki yol «Neriman'a Efgan yolu kadar uzun göründü. Ve Kabil'le New York arasındaki farkların çoğuna, İstanbul'un bu iki semti arasında kolayca tesadüf edilir.» (s. 29)

KÜLTÜRLER SAVAŞI

Peyami Safa, bunalımların kaynaklarını, medeniyet ve kültür antogonizmaları ana temellerine indirmenin ilk ismi olma şerefine sahip romancımızdır. Medeniyet ve kültür çatışmalarının zihinde, kalbde, nihayet hayatta bunalım şeklindeki belirtilerini hemen her romanında büyük üslubuyla gözlerimizin önüne sergilemiştir. Fatih-Harbiye'de anlamını kolaylaştırmak için ut ile keman, hacıağa ile lavanta, kedi ile köpek ayrılıklarında bile bir Doğu-Batı meselesi aramıştır.

«Neriman düşündü ve bir anda şarkların kedileri ve Garplıların köpekleri niçin bu kadar sevdiğini anladı... Şarklılar tembel, Garplılar köpeğe benziyorlar! Kedi yer, içer..yatar, uyur, doğurur; hayatı hep minder üstünde ve rüya içinde geçer; gözleri bazı uyanıkken bile rüya görüyormuş gibidir; lâpacı, tembel ve hayalperest mahlûk, çalışmayı hiç sevmez. Köpek dirl, çevik, arsigandır. İşe yarar; birçok işlere yarar. Uyurken bile uyanıktır. En küçük sesleri bile duyar, sıçrar, bağırır.» (s. 45)

Bugün sokaklarda gördüğümüz üst yanı örtük, alt tarafı açık kadınlarımız tıpkı Neriman gibi çift başlılığın örnekleridir. Evinden örtülü çıkan, sokakta açılan sayısız genç kız görüyoruz.

«Bir çok Türk kızı gibi Neriman da ailesinden ve muhitinden karışık bir telkin, iki medeniyetin ayrı ayrı tesirlerinin halitasını yapan muhtelit bir içtimai terbiye almıştı.»

«Lozan sulhünden sonra, Resmi Türkiye'nin de kanunla herkese kabul ettirdiği bu entegrasyon...» (s. 36)

«Elbete kl şekil zerafetine ait her meselenin altında, her zaman bir kültür meselesi vardır. Ut ve keman şekillerinin sembolize ettikleri iki ayrı kültür vardır... Ben de sanıyorum kl bu mesele Şark ve Garp kültürlerinin mücadelesinden başka birşey değildir.» (s. 116)

Neriman'ın Yalnızız'daki benzer tipi Meral'dir. Yalnızız'da tercih sıkıntılarının en korkuncunu yaşamaktadır Meral. Neriman, sadığı uzlaşma ve sentez yoluyla ortadan kaldırma meylindeki bir çevreye sığınmakla kurtuluyor. Fakat Meral'in bütün bir gençliğini zehir yapan gizli gerçek onun hayatına kastedecektir. Neriman şöyle demişti:

«Niçin mi? Çünkü artık ben bir Fatih kızı olmak istemiyorum, anlıyor musun? Böyle yaşamaktan nefret ediyorum, eskilikten nefret ediyorum, yeniyi ve güzeli istiyorum, anlıyor musun? Eski, yırtık ve pis bir iğrenç elbiseyi üstümden atar gibi bu hayattan ayrılmak çıkmak istiyorum.» (s. 67)

Böyle diyen Neriman, sonunda kurtulan bir tiptir. Ama Yalnızız'da Meral intihar eder. Ve bir genç kızın bu dünyadaki hayatı şu sözlerle noktalanır:

«Kendi kendimden nefretimin çerçevelediği ve çirkinleştirdiği bir dünyada yalnızım.»

Büyük şehirlerde insanlarımız, milyonlarca yalnız insanın kucak kucağa gelmesiyle bile bitmeyen, aksine gittikçe artan bir yalnızlık içindedir. Bir apartmanın komşu daireleri arasındaki yabancılık değil sadece, bir daire içindekilerin bile birbirlerine yabancılığı ve yalnızlıkları söz konusudur. Ben'de birçok benler, biz'de sayısız bizler oluşturan saik elbetteki kültür ve medeniyet çarpışmasıdır. Fatih - Harbiye'de Neriman, Yalnızız'da Meral, Bir Tereddüdün Romanı'nda Vildan ve Mualla, Biz İnsanlar'da Vedia ve diğerleri, bütün bu tipler, medeniyetler çarpışmasının zavallı kurbanlarıdır ve şahıslarında Türk kadınlarını (özellikle şehirlerde) sembolize ederler. İhmal edilebilir bir kaç nüansla, Peyami Safa romanında birinci plândaki bütün kadın itipleri aynı buhranı yaşamaktadır.

«... Korkuyorum, sizden değil, sizden ve kendimden, yaşamaktan korkuyorum. Şimdiye kadar bunun için evlenmedim. Her şeyde tereddüt ediyorum.» diyen Mualla Neriman'ın az farklı bir benzeridir. (B.T. Romanı s. 52)

Fertleri doğuştan suçlu ve yaratılışının esiri kabul eden sakat anlayış, Peyami Safa Romanı'nda yerini dikkatli bir sebep araştırıcılığına terketmiştir. Sayısız değişiklikler gösterebilen düşünce, davranış şekilleri ve olaylara «kültür meselesi» açısından bakış sebeplerin odak noktasıdır. Kadının hayatta, aydının düşünce ve yaşayışta içine sürüklendiği buhran bataklığı, ülkemizin farklı kültürlerin çarpışma sahası oluşundandır. Te-

fekkür sophesiyle Türk düşünce hayatının önemli bir merhalesi olan Peyami Safa, bu özelliğini romanlarında da koruduğunu göstermiştir. O'nun romanlarında kurcalanmadık felsefî sosyolojik, psikolojik, tıbbî temel mesele yok gibidir. Türkiye aydınının bir bölümünün feryadına bakın:

«Hangi akidenin misyoneri olursa olsun, İncil veya Kur'an diliyle konuşan eski, yeni, sağ, sol bütün ideolojilerden herhangi birinin içine kapanmış adamın bir Budist rahipten bir santim daha yüksek bir düşünce şerefine sahip olmadığını söyledi. «Bunlar aynı manastır papazlarıdır.» Ve ayağa kalktı «Anlaşıldı mı dostum? Ben Türk değilim, insan değilim, hayvan değilim, tıbbiyeli değilim, felsefeci değilim, âşık değilim, zengin değilim, fertçi değilim, cemiyetçi değilim, milliyetçi değilim; Vafi Bey'in ecinnileri arasında oturan, iradesi çarpılmış, bir hafta sonra ne yapacağını bilmeyen tembel, hiç bir işe yaramaz ve ömrünün yarısı Avrupa'da hariciye memurluklarında geçmiş ayyaş, zampara, Hedonist, ciddiyetin yalnız hayvanlara yakıştığına inandığı için, dünyanın bütün dramlarına kahkahayı basan ve bunun için de «Gülener» soyadını alan bir baba ile, yarı sanatkâr, yarı deli, erkek düşkünü, veremli ve veremden iki yetişkin kızını kaybetmiş, ayyaş, kokainman, Paris'te okuduğu için kültürlü, genç yaşında ölmüş bir ananın desencharte, demesuer, desorneté deracine, degenere bir oğluyum.» (M.N. Koltuğu s. 41)

Marksist, Batıcı, Mistik, Milliyetçi çevrelerin arasında bir inançsızlık krizi yaşayan Ferit aslında Türk aydınının bir kesiminin, sallantıda ve tereddütte olan bir grubunun ümitsiz çırpınışlar içindeki temsilcisidir. Matmazel Noraliya'nın Koltuğu'nda düşünce ve kültür buhranının Ferit adındaki gencin ruhi ve biyolojik hayatında doğurduğu sarsıntıların veriliş tarzı çok başarılıdır. Hatta diyebiliriz ki bu eserin ve yazarının adını dünyanın sayılı isimleri arasında saydıracak üstünlüktedir. Bu romanda sadece aydının değil, halkın da perişanlığı anlatılırken, önümüze iki kültürün çatışma alanı olan bir toplumun acı tablosu konur. Kurt girmiş sürü gibi darmadağın toplumumuz en belirgin tipleriyle bu romanda yer almıştır.

SENTEZCİLİĞİN UYGULANIŞI

Sentez kavramı Peyami Safa'nın düşünce yapısının ana dokusunu teşkil eder. En basit ifadeyle madde ve mânâ arasında bocalayan insanlık ve toplumumuz için kurtuluşun tek yolu O'na göre sentezdir. Fikri eserlerinde, araştırmalarında, makale ve fıkralarında hep bunu savunduğu gibi romanlarında da genel anlamda öz, sentezcilik olmuştur. Uzak Doğu mânâda ifratın, Batı maddede ifratın ıstırabını çekmektedir. Türkiye ise her iki ıstırabı aynı anda yaşamakta ve tercih sıkıntısı çekmektedir. Ve bunun yegâne âmili kültürler çarpışmasıdır. Merhum Peyami Safa'nın buraya kadar olan tesbitleri gerçekten âlimanedir. Üstelik sahasında Türkiyede ilk adım olma şerefini de taşımaktadır. Fakat Türk-Batı tezadının toplumumuz lehine çevirilmesinin değil de, antogonizmaların uzlaşma yoluyla ortadan kaldırılması çaresinin teklif edilmesi şüphesizki tartışması yapılacak bir hususdur. Ancak bu sayımızın sayfalarında bu konuda bir inceleme yapılmış olduğundan burada ayrıca sentezciliğin üzerinde durmayacağız. Sadece Peyami Safa düşüncesinin esası olan sentez nazariyesinin romanda uygulanışını kısaca göstermekle yetineceğiz. Fakat şunu teslim edelim ki, Peyami Safa Türk romanına tefekkürü şuurla ve cesaretle sokan ilk romancımızdır. Hep görüntülerle, hem de bozarak, ecliş bücüş ederek meşgul olan sözde romancılar döneminde yaşayan Peyami Safa, ısrar ve inatla romancılığımıza şahsiyet kazandırmanın kavgasını vermiştir.

Fikri eserlerinde ve makalelerinde teori safhasında bulunan sentezin romanlarında uygulama denemelerinin yapıldığını görürüz. Fatih-Harbiye'de, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu'nda çözüm yolu olarak karşımıza çıkan sentez, Yalnızız'da uygulama halindedir. Simeranya sentezin hayal ülkesidir. Fatih-Harbiye'den bir bölüm:

«... Şark ve Garp âlemleri, güneşin doğduğu ve battığı cihetler kadar birbirinden ayrı değildirler. Garp medeniyetinin içinde Şark unsurları, Şark medeniyetinin içinde de Garp unsurları yok mudur?... Bugünkü Garp medeniyeti gittikçe, terkibine daha fazla karışan çelîği hazmedemiyor ve kusmak isti-

yor. Onu makineleşmekten ve büyük sanayiin barbarlaştırıcı ve hayvanlaştırıcı tesirlerinden kurtarmak için terkibinde Şark unsurlarının çoğaltılması lâzımdır. ... Mihaniki beşeriyet Şarktan biraz muhayyele ve metafizik tasavvurlar dileniyor. Şark ve Garp, mutavasıl kaplardaki su gibi birbirlerinin eksik taraflarını tamamlamak suretiyle, hem bugünkü müthiş kültür buhranını halledecek, hem de yeni terkiplere doğru gideceklerdir.»

«Şarkla Garbın mültekasında olan Türkiye, Garptan tesir almakta tereddüt etmemelidir. Ancak bu tesir, bizim tarafımızdan yapılacak mukabil tesiri ihlal etmeyecek derecede kalmalı, yani kültürümüzün güzel ve halis köklerine kadar nüfuz etmemelidir.» (s. 116)

Batı düşüncesinin ve O'na bağlı Türk düşüncesinin buhranı en açık bir şekilde sağlam delillerle ortaya konurken ulaşılan sonuç yine sentez olmuştur. Matmazel Noraliya'nın Koltuğu'nda bunun en bariz örneklerine rastlamak mümkün:

«Şimdi bütün bu kitapları beyninizde sıkınız ve bana bir damla aydınlık süzünüz. Çıldıracağım. Söyleyin bana nasıl bir dünyadayız?» s. 134)

«... nerede, neden ve ne olduğumu bilmediğim için çıldıracağım. Eğer bana «bu budur bu» dan başkan birşey söylemeyen müsbet felsefeyi aşamazsam, aklın tamamiyle lüzumsuzluğuna inanacağım. Abes bir varlık nizamı içerisinde akıl bir kör barsak kadar vazifesizdir.» (s. 135)

Ferit, Vafi Efendinin klasik mistisizmi, Sami'nin Marksist doğmaları, Muhtar'ın realitelerden uzak milliyetçiliği, Mister Joe (Cevat) ve çevresinin materyalist Batıcılıkları ve nihayet Matmazel Noraliya'nın, Yahya Aziz'in Allah'a yönelen terkipçi felsefesi ile tamamlanan idealize edilmiş mistisizmi arasında bir müddet dolaştıktan sonra yavaş yavaş senteze kayıyor ve Yahya Aziz'e soruyor:

«Beni nasıl bir yeni dünya, ne çeşit bir iç riyaziyetle, aşkın ilahi sırrına erdirebilirsiniz.? Böyle bir dünyadaki cinsi ahlak, aile, namus telakkileri ne olur?» (s. 135)

Yahya Aziz'in bu sorulara cevap teşkil edecek uzun izahları hep sentez çerçevesinde yapılmıştır. Salmim ise Yalnızız'da bu izahların hayal dünyası Simeranya'yı kurar.

Yarının medeniyet tarihçisi Türk düşüncesinin geçirdiği bunalımları incelerken en fazla dokümanı hiç şüphesiz Peyami Safa romanında bulacaktır. Ve şu sözlerden çok şeyler çıkaracaktır elbet:

«Sonra ben ve benim mensup olduğum zümre de tereddüt içindeyiz. Elimizdeki bu kadehler ve gecelerimizi dolduran çılgınlıklar nedir? Bütün sanatkâr dediğimiz sınıf ve münevver dediklerimizin hepsi tereddüt geçiriyor. İnanmakla iman arasında tereddüt. Ferdi ve ictimai temayüller arasında tereddüt...» (Bir Tereddüdün Romanı s. 169)

İlmin, felsefenin ve Metafiziğin problemleri Peyami Safa Romanında çeşitli şekil ve vasıtalarla didik didik kurcalanmıştır. Batı felsefesinde ve müsbet ilimlerinde bir çağ sonunu ifade eden değişiklikleri de romanlarına geçirmiştir. Ve çoğu zaman da Türk aydınının bu değişimden habersiz kalışı ve teslimiyeti tercih edişi belirtildikten sonra sentezde karar kılınmıştır.

Bir Matmazel Noralya'nın Koltuğunda, bir Yalnızız'da felsefeden metafiziğe ve müsbet ilimlerde fizikten tıbba, matematiğe kadar bizzat kendi otoritelerinin bile tesbit edemediği bazı meseleler en yetkili bir biçimde Peyam Safa tarafından deşilmiş ve ortaya konmuştur.

O'nun romanları, entellektüelin buhranının Türk edebiyatındaki ilk yankılanma yeri olduğundan başka, aşk kavramına da en doğru izahı getiren eserlerdir. Yalnızız'da akıl ile hissin en üst terkibi olan Samim, aşkın felsefesi konusunda mükemmel örnekler sunmaktadır. Denebilir ki hiç bir sanat eserinde akıl ile his bu derece yaklaştırılamamış, aralarında bu derece bir anlaşma temin edilememiştir. Samim, hisle yakaladığı aşk serabının akıl ile suyunu içmeyi başarabiliyor. Aşkın hem üstüne yükselen, ona hem esir, hem hakim olan bir büyük ruhtur Samim. Yalnızız'da duygularla yaşanan akıl ve mantığın soğuk kalıplarından geçirilebilen bir aşk vardır. Ayrıca bu romanın bütün olayları Doğu - Batı sentezinin ülkesi olan Simeranya'yı anlatma yönünde geliştirilmiştir. Bu bakımdan Yalnızız, Peyami Safa romanının doruk noktası ve olgunluğunun son sınırıdır.

Diyebiliriz ki bu romanın aşağıya alacağımız bölümü Peyami Safa'nın tefekkür cephesinin en doyurucu ve kısa bir özeti oluşu sebebiyle büyük anlam taşımaktadır:

«Ey İnsan! Bu kitabı sana İthaf ediyorum. Başının üstünden büyük bir rüzgâr geçiyor. Yalancı bir fecirle başlayan asır kararıyor. Ve sana tek ümit ışığı olarak en kudretli kaynağı uranlumda değil, senin ruhunda sıkışmış maddeden koparark çıkardığın korkunç tahrip aletinin patlayışından yükselecek alevi bekliyor. Ey Bahtsızl Tarihin hiç bir devrinde kendine bu kadar yabancı bu kadar hayran ve düşman olmadın. Laboratuarında aradığın, incelediğin, oyduğun, dibine indiğin, sırrını deştiğin herşey arasında yalnız ruhun yok. O'nu beyin hücrelerinin bir fosfürüğü saymakla başlayan müthiş gafletin, otuz yıl içinde gördüğün iki muazzam dünya harbinin kan ve gözyaşı çağlayanlarında en büyük dersi arayan gözlerine bir körlük perdesi indirdi. Bırak şu maddeyi, boğ şu ölçü dehanı, doy şu fizik ve matematik tecessüsüne, kov şu kemmiyyet fikrini, dal kendi içine, koş kendi kendinin peşinden, bul onu, bul kendini, bul ruhunu, bul, sev, bil, gör, kendi içinde gör Allahını. Kendine dön, kendine bak, kendine gel. Aptalca bir konfor aşkından doğduğu halde, her biri daha korkunç bir dünya harbi hazırlayan teknik mucizelerinin yanında, senin iç zıtlıklarını elemeye yarayacak, ve seni kendi kendinle boğuşmaktan kurtaracak ruh mucizelerini ara. İnan manevilere ve mukaddeslere inan! Onlar hakkında bu kadar küçük düşünmekten utan! Her sezilen derinliklerin ifşa ettikleri düşünmekten bile seni alıkoyan tablatçı metodlarını fırlat ve bitlenmiş elbiseler gibi at. Ortaçağ pazarında haklı olarak ayıpladığın dar kafalılığın anlayış sınırlarını daha fazla daraltan beş duyu idrakinin kapalı dünyası içinde kalma.

Arşı geç, ferşi atla, sidreyi aş,

Gör ne var maverada ibrethiz.» (Yalnızız s. 447)

O, büyük özlemini ve tutkusunu sentez ile giderilecek biliyordu. Ama milleti için, insanlık için çile çeken bu insanın omuzlarını çökertircesine sırtında hissedebildiği ağır bir yük ve hayaliyle avunduğu büyük bir özlem vardı. Tarihine ve Coğrafyasına uygun Büyük bir Türkiye özlemiydi bu. Yani hepimizin özlemi... O'nun hayata, paraya, insana, kadına, bakışı alışılmıştan çok değişikti ve milli düşünce temellerimizden fışkırmaktaydı. Fert ile Cemiyet, parça ile bütün O'nun fikirlerinde ve bizzat hayatında en ideal bir münasebet çerçevesi içine giriyordu. Kısacası kendini adamıştı. Fakat şuursuz bir adayış değildi bu. Toplumundan aldığı güç ve cevherle, yine onu kurtarmaya, değiştirmeğe yönelen İnkılâpçı bir adanıştı bu.

Hiç bir romancımız Türk toplumunun uğradığı felaketlerin insanımızın ruhunda, benliğinde ve maddi hayatındaki izlerini en dip noktasına kadar Peyami Safa gibi ortaya koyamadı. Ve hiç bir teşhis Onunki kadar isabetli olamadı. Bu teşhis şimdi tedavisini bekliyor.

İmkânsızlıklar içinde imkân çıkarmanın savaşçısıydı. Aşkın seksle, gelenek ve ahlâkın başıboş bir ahlâksızlıkla, mânânın madde ile bulandırıldığı ve boğdurulduğu bir dünyada, bir ülkede, hayalin imkân sınırlarını aşan sarhoş çılgınlıklarını yazmadı. Macera romanlarında bile hep bir gerçeği kovaladı. Cihanın gittikçe kararan rengini tozpembe gösterme çabasına girişmedi. Gerçeklerin üstüne üstüne yürüme, şiarı idi O'nun.

Peyami Safa'nın romanları, bizce her okunuşta tazeliğini koruyan karakteri ve insanoğlu'nun temel problemlerine harika bir eğilişle parmak basan özelliği ile dünya klasikleri arasında yer almaya, hatta baş köşelere oturtulmaya layıktır. Bu payeye ayrıca bir Kültür ve Medeniyet savunması olarak da fazlasıyla müstehaktırlar. Türk toplumunun bir döneminin sosyo-kültürel görünümünü araştırmak isteyen her sosyolog, psikolog ve medeniyet tarihçisi Peyami Safa'nın eserlerine başvurmaya mecbur kalacaktır.

İKTİBASLAR

— Peyami Safa, Yalnızız. Birinci Basılış, Devlet Kitapları, İstanbul, 1971.

— Peyami Safa, Bir Tereddüdün Romanı. Ötüken Yy., İstanbul, 1968.

— Peyami Safa, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu. İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1964.

— Peyami Safa, Fatih-Harbiye. Üçüncü Basılış, Ötüken Yy., İstanbul, 1973.

OTAĞ YAYINEVİ TAKDİM EDER !

MİLLÎ ROMANLAR SERİSİ : 1

PERVANELER

- *Memleketimizdeki yabancı okulların içyüzünü gözler önüne seren roman.*
- *Ateşin parlaklığına kapılan «pervaneler» gibi; «yabancı kültür»ün aldatıcı parlaklığına kapılan Türk çocuklarının dramı.*
- *Kurtuluşu, kendi «millî kültürümüz» dışında arayanların acıklı akıbetleri.*
- *Kendisi de yabancı mekteplerde okumuş bulunan ve yabancı okulların içyüzünü vukufla anlatan Müfide Ferîd (Tek) Hanımefendi'nin kaleminden.*
- *«Pervaneler»; sahte ateş parlaklığına aldanıp yanmak istemeyen her Türk aydınının ve gencinin mutlaka okuması gerekli roman.*
- *«Pervaneler»; çocuklarını «yabancı kültür» tesirinden kurtarmak isteyen her anne-babanın okuması gereken roman.*

OKUYUNUZ — OKUTUNUZ!

Fiyatı : 11 lira.

İsteme Adresi :

OTAĞ YAYINEVİ

Hilâliahmer Caddesi No. 4 Tel. 27 73 10

Cağaloğlu — İSTANBUL

PINAR

Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

TEMMUZ 1974
CİLT : III
31

PINAR

Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

SAHİBİ
Muzaffer Tetik

Yazı İşleri Mesul Müdürü
Gazi Altun

Yönetim Yeri :
Nuruosmaniye cad. No: 8/3
Cağaloğlu — İSTANBUL

Kapak Kompozisyonu
Saim OKAN

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir. Gönderilen yazılar iade edilmez. Her yazıdan sahibi mesuldür.

İlân
Pazarlığa tabidir

Abone

Yıllık (12 sayı) : 45 TL.
6 aylık (6 sayı) : 23 TL.
Öğretmen ve öğrencilere abone
Yıllık (12 sayı) : 40 TL.
6 aylık (6 sayı) : 20 TL.

Dizgi - Baskı - Cilt
OTAĞ MATBAASI

Posta Çeki No : 20081779

TEMMUZ 1974

Cilt : III — Sayı : 31

Fiyatı : 4 TL.

Her ayın ilk haftası çıkar

BU SAYIDA

1 — Eğitim ve İnsan
PINAR
2 — Çıkmazdaki Eğitim
M. AKİF AK
3 — Bu Sokaktan
YETİM KAFKAS
4 — Yakarışım
G. DEMİRBAŞ
5 — Unutulan Geleneklerin Düşündürdükleri
MUSTAFA AYDIN
6 — Kara Toprağım
MANSUR ÖZTÜRK
7 — Ölüm İnsanları
YETKİN DİLEK
8 — Şair ve Toplum
M. NURİ DOĞAN
9 — Yara
F. NAFİZ GÜRAKAR
10 — Bir İstanbul Festivali Hikâyesi ve Unutulanlar
MEHMET TASDİKEN
11 — Duyuru
ÖMER KARA
12 — Sorgu
AHMET TAŞGETİREN
13 — Zambaklar
M. ALİ TAŞÇI
14 — Yılmaz Güney Masalı
MEHMET DÖLÜKOĞLU
15 — Oralarda
ENTUĞRUL ŞAKAR
16 — Pervaneler
ALİ TÜRKMENOĞLU
17 — Bekletme Bizi
NECATİ AYKAN
18 — Midyeci Çocuk
YILMAZ GÜRBÜZ
19 — Makale - Dörtlük - Meydan
TAHİR YÜKSEL
20 — Fatih Devrinde Eğitim
HASAN ERDEN
21 — Halk Şiiri
22 — Göğe Zincir Vurulmaz
M. NURİ DOĞAN

EĞİTİM ve İNSAN

Her sistem, bir doktrine göre şekillenir. Sistemi kuranlar, şuurlu veya şuursuz, bir insan tipini hedef alırlar. Sistemimiz şu doktrin üzerine kurulursa, şu özelliklere sahip bir insan teşekkül edecektir, derler. Sistem, insanın dış dünyasını da belirlemek ister. Şöyle bir dünya içinde, şu tipte bir insan. İnsan, toplum ve dünya için belli bir sistemi ve insan modelini seçenler, bu ideal hedefe ulaşmak için bütün vasıtaları kullanırlar. İnsana ve eşyaya biçim vermeye yönelik vasıtalardır bunlar. Eğitim, sanat, kültür çalışmaları vs. bunlardandır.

Burada akla şu soru gelecektir. Acaba düşünülen sistem her zaman istenen neticeyi verir mi? Bu sorunun cevabı, «acaba insanın kendine has temel özellikleri bulunmakta mıdır? İnsan dışı varlıklar bünyelerinde bazı kanunlar barındırmakta mıdırlar?» sorusuna verilecek cevapla aynı değerdedir. Bu kanunlar hesaba katılmadan, insan üzerinde yapılacak bir operasyon hangi tepkilerle karşılaşır? Model insanımızı kurarken, karşımıza engeller çıkar mı? İnsana gönlümüze göre şekil vermekten ne anlıyoruz? İnsanı uçurumun başına götürecek bir bunalımlı kişilikle donatmak da, bir sistem olarak sunulmaya değer mi? Yine, dış dünyaya istediğimiz biçimi verebilir miyiz? Dış dünyayı gönlümüze göre şekillendirmek, her zaman müsbet notla değerlendirilecek bir çalışma mıdır? Bu sorular da yukardaki temel sorunun tamamlayıcı unsurları...

İnsanoğlu dış dünyayı istediği biçime sokmakta oldukça geniş bir hürriyet sahibidir, denebilir. Bu hürriyetini kullanmıştır da. Maddeyi çözen ve yorumlayan müsbet ilimler, tekniğin ustalığıyla «atom çağı» genel deyimi altında toplanan

bir dünya imâl etmişlerdir. Sonuçtan memnun mudurlar? 19. yüzyıl pozitivizminden beslenen materyalizmin atom ötesi veriler hediye ettiği çevrelerden insanlar, bakır tabiat parçalarına doğru kütlevi bir akış halindedirler. Hatta bu tabiat parçalarının, insan unsuru bakımından çok ilkel şartlar içinde bulunmaları bile ayrı bir fantezi olarak değerlendirilir hale gelmiştir. Bir çıkış yolu olarak görülen uzay yolu bile, uzay aracının mekanik soğukluğundan olacak, cazibesini çabuk yitirmiştir. İnsanoğlu köstebek yuvalarına dönen gökdelen dünyasından, yoğun bir kaçış duygusuyla yüklü haldedir. Maddeye verdiği şekilden memnun görünmüyor insanoğlu. Bir hilkat garibesi karşısında duyduğu şaşkınlık, dehşet ve tiksinti genel duyguları... Demek dış dünyaya verilen şeklin insana göre anlamı, pek olumlu değil. Bir soru daha kalmıştır. Bu soru da, mevcut şartlara haklılık kazandıracak biçimde cevaplandırılırsa, insanoğlu için ümit kapıları kapanmış olacaktır: Acaba, maddeye bugünkünden başka şekil verilemez miydi? Madde başka türlü yorumlanamaz mıydı? Mevcut statü kaçınılmaz mıdır? Mevcut gelişme seyri ve sonuç, maddenin bünyesi gereği midir?

Bu soruyu cevaplamadan önce «insan» meselesine eğilmek zarureti vardır. Çünkü, bu noktada, maddenin kaderiyle insanınki birleşmektedir. İnsanın sorusuna cevap bulabilirsek, maddenin problemi de çözülecektir.

İnsanı biçimlendiren vasıta eğitimdir. Eğitim, başta da belirttiğimiz gibi, bir doktrin istikametinde yapılır. Eğitimin yönünü, sistem belirler. Sistem, bir insan tipini model olarak seçmiştir. Bu insanda ruhun yeri belirlidir, ahlâkın yeri belirlidir. Biyolojik yapının yeri, inancın yeri, düşüncenin yeri, yani insanda varolduğu kabul edilen bütün melekelerin ve müesseselerin yeri tesbit edilmiştir. Bunlara bir değer de biçilmiştir. Farzedelim, «İnsan bünyesinde geliştirilmeye layık birinci unsur ruhtur. Maddi yapı ancak, ruhun gerektirdiği ölçüde ilgilenmeye değer.» denilmiştir. Veya «İnsanın temel ögesi biyolojik varlığıdır. Ruh, uydurulmuş bir fantezidir. İnsanın madde varlığı iyi imar edilirse insanın eğitimi için son hedef ele geçirilmiş olur.» denilmiştir. Bunlar, aslında insan üzerine faraziyelerdir. Birer hipotezdir. İnsanın «yaratılmasına etkisi olmayan ve özelliklerinin belirlenmesinde dahli bulunmayan insanoğlu» sistem kurmaya başlarsa, hipotezlerden hareket etmesi kaçınılmazdır. Bir tahmin yürütecektir ve bu tahmin istikametinde, insan üzerinde eğitim ameliyesine başlayacaktır. Sonuç? Sonuç sonradan görülecektir. Hipotezin doğruluğu veya yanlışlığı, çağımız insanının taparcasına bağlandığı «tecrübe» den sonra anlaşılacaktır. Kobay olarak kullanılan insanlar, toplumlar ne olacaktır? Hipotez yanlışsa, bu insanlara karşı bir cinayet işlenmiş olmayacak mıdır? Ama, insana sistem kurma izni verdiğiniz anda, böyle bir soruyu sorma hakkınız ortadan kalkmaktadır. Çünkü insan, insan üzerinde ancak hipotezlerle konuşabilir. Hipotezlerinin doğruluğunu ise, ancak deneylerle anlayabilir. Dolayısıyle, tecrübe konusu olacak «kobay insan» ve «kobay toplum» olmaya rıza göstermek mecburiyetindesiniz. Bunun bir çıkış yolu yok mu? İnsan üzerinde bir sınama - yanılma hem çok pahalı hem çok vahşice? Bulunabilir belki, fakat, o zaman insanın doktrin tesbit etme hakkı (!) üzerinde tartışmaya razı olmak gerekiyor.

Bu yol, şimdilik kabule değer görülmüyor. Kendi kendine tapmayı bir za-

mandır ibadetlerin en kutsalı kabul etmiş insanoğlu, insanı biçimlendirecek doktrini belirleme hususunda rakip kabul etmek istemiyor. Ve kendi geleceğine kendi imzasını atıyor. Batı toplumlarında, insan tarafından çizilecek modellerin hemen hepsi uygulanmış durumda. Engizisyon ruhçuluğundan atom çağı maddeciliğine kadar geniş bir alan boyunca, Batı insanı üzerinde denenmeyen model yok gibi. Orta Çağ Avrupası'nda Hıristiyan mistisizminin en katı uygulaması içinden geçen Batı insanı, bugün de 19. asır pozitivizminin doruk noktasına göre biçimlenmiş bulunuyor. Sonuç nedir? Pozitivizmin doktrin çığırı materyalizm, çağı makina gürültüsüne boğmuştur. Materyalizmin makinalaşma kampanyası, maddeyi ele geçirmekle kalmamıştır. Bugün, insanoğlunu kendi isteğince biçimlendirme vetiresine girmiştir. Günümüzün siyasi sistemleri kapitalizm ve komünizle, bunlar arasında rakseden materyalist menşe'li sistemler, insana makina sistemi içinde bir biçim vermekle meşguller. İnsanın değeri üretim ilişkileri içinde hesaba katılıyor. İnsan, makina aksamı gibi sınıflandırılma durumuna gelmiştir. İnsana verilen eğitim, onu makinaya ne kadar iyi adapte ederse o kadar makbul addediliyor. Wolkswagen fabrikasında, binlerce insan-işçi yok artık. Binlerce vida, makina kolu, gres yağı, vs. gibi üretimi etkileyen, kuruluş hammaddesi farklı varlıklar var. Etten yapılmış bu makina aksamı da, eskidikçe bir köşeye atılıyor. Batı'da -buna bir Batı ideolojisi olan marksizmin uygulandığı yerler de dahil- insanı, üretim belirliyor. Üretim için insan yetiştiriliyor. Batı'nın insanı üretime dönük bir eğitimin mahsulü.

Konu şuraya gelmiştir. Makina olmak ne demektir? Bunu belirleyen, makinanın görevidir. Makina bir istismar aracıdır. Yani, bir kişinin menfaati istikametinde istismar edilir. Şuursuzdur. Şuurlu varlıkların istismarına amadedir. Bu istismara direnemez. Çünkü direnme bir şuur ve irade işidir. Düşünce işidir. Makinada ise bu şuur yoktur. İnsanın makinalaşmasının anlamı biraz açılmış oluyor. İnsan, ne yapacağının şuurunda olan kişiler, topluluklar adına makinalaşmaya doğru hızla sürükleniyor. İnsan için makinalaşma çığırını açan bir sistem inşa edenler, insanın bu sisteme göre eğitimini düzenleyenler, bu sömürü çarkının başındadırlar veya başında bulunanların ortağı durumundadırlar. O halde, insanı sömürü mekanizmasının dişlisi haline getirmek için düzen kuran bir zümre vardır. Ve bu zümre, enternasyonal bir model oluşturma gayreti içindedir. Modelin tanımı, «üretime dönük insan» değildir. Onların sisteminde insanlar «tüketim topluluğu» halindedir. Şimdi düşünmenin zamanıdır. Tüketim ile üretim arasında pek büyük farklar var mıdır? Üretime dönük insanın diğer yönü ne olacaktır? Üretici olarak görülen insan, tüketicilik hassasını kayıp mı edecektir? Kaybetmeyeceğine göre, üretimle tüketim insanın temel özelliği olacaktır. Ve bu özelliğiyle insan, bir makinadan farksızdır. Şimdi bir şey kalıyor cevaplanacak. İnsanoğlu üretimi kim adına yapacak, tüketime niçin ihtiyaç duyacak? İnsanoğluna makina statüsünü uygun görenler, üretimin kendileri adına, tüketimin ise daha iyi çalışmak için yapılmasını uygun görmektedirler. Zaten bir kere makinalaşma seyrine girdikten sonra böyle olması da kaçınılmazdır.

Bir belge:

«Beynelmilel şirketlerin stratejilerini çizenler, insanlığı standartlaştırılmış

ve millet kavramının kaybolduğu bir dünya ekonomisi topluluğu ile, bir tüketim topluluğuna dönüştürmeyi gaye edinmişlerdir. Tarif edilen insanlık, artık, farklı millet, din ve ırk gruplarıyla sınırlandırılmayacaktır.» (Der Spiegel)

Demek, insanlığı beynelmilel bir statü içinde birleştirmeye çalışan gruplar var. Ve bu gruplar, dünyayı bir ekonomi topluluğu haline getirmeyi planlıyorlar. Aynı belgenin devamında, sistemler arasında bir yakınlaşmanın sağlanmasına çalışıldığı, kapitalizmin ve komünizmin aşırılıklarının yontularak ikisini özümleyen bir dünya sistemine gidilmek istendiği belirtilmektedir. Bu yüzden son çeyrek asırda sistemlerarası entegrasyon faaliyetlerinin hızlandığı belirtilmektedir. Belgede belirtilmemekle birlikte, Avrupa Ekonomik Topluluğu gibi teşekküllerin de aynı gayeye müteveccih olduğu kesinlikle söylenebilir. Çünkü, AET, bünyesi içine giren ve girmeye hazırlanan topluluklara, standard insan ve cemiyet modelleri sunmaktadır.

Şimdi Türkiye'ye gelebiliriz. 24 haziran tarihinde, 9. Milli Eğitim Şurası toplanacaktır. Türkiye eğitim hayatının bir değerlendirmesi yapılacak mıdır, bilmiyoruz. Türkiye bugüne kadarki insan modeli tercihinde, Batılı modellere büyük şevkle sarılmıştır. Batılı olmak, bütün müesseselerimizle birlikte eğitim felsefemizin de özünü dokumuştur. Eğitim sistemimizin, pratik sonuçları bakımından büyük bir tıkanıklıkla karşı karşıya olduğu realitedir. Öyle ki, sistemin bugünkü uygulayıcılarının karşısında, insan unsurunun nasıl bir muhteva kazandığı meselesinden çok önce, maddî problemler vardır. Ve maddî problemlerden, muhteva meselesine vakit bulunamamaktadır. Halbuki neşter vurulması gereken konu budur bugün. Budur çünkü, gelinen noktada toplumumuzun insanı, Batı insanından daha az bunalımlar içinde değildi. Uygulanan sistemlerin pratik netice bile vermemesi bakımından düzenin banileri şapşallık içerisinde; tamamen yabancı bir modele göre şekillendirilmek istenen insanımız ise varlık realitesiyle hayal model arasındaki çarpışmanın tezatlarıyle kıvranmakta... 10 yıldan beri içine girdiğimiz enternasyonalizasyon çığırının hangi noktaya varacağı ise hiç düşünülmüyor. Türkiye'de, şu an siyasi iktidar olan grubun eğitim felsefesi, enternasyonalizasyon çığırında daha hızlı yürümeyi sağlayacak tedbirlerden başka yenilik getirmiyor. Dünkü politikanın daha radikal bir uygulaması. Milli Eğitim Bakanı'nın konuşmasında ifadesini bulan «üretime dönük eğitim» anlayışı, beynelmilel şirketlerin kurmak istediği dünyaya, makina-insan imal etmekten başka işe yaramayacak... Batılı toplumlar bu çığıra bizden yıllarca önce girdiler. Hatta yüzyıllar öncesinden... Onlarda sonuçlarını en acı biçimiyle ortaya koymakta olan bir anlayışa biz, yıllar sonra, yepyeni bir model inancıyla sarılıyoruz. Sonucu bilmek için kâhin olmaya gerek yok.

Toplumumuzun en hayatî problemi eğitim problemidir. Bu problem, hayatiyetini koruma imtiyazına her zaman da sahip olacaktır. İnsan unsuru söz konusu oldukça...

Bu sayımızda Pınar'a temel konu olarak eğitimi almayı uygun bulduk. Böyle uzun bir takdim de, konunun önemi bakımından zaruret oldu.

Pınar'dan sevgi ve selâmlar.

M. Akif AK

ÇIKMAZDAKİ EĞİTİM

Harput'ta harabe olmaya terkedilen bir cami.

Türkiye'de eğitim var mıdır?

Bir fantazya değil bu soru. Taşlaşan yüreklerin, kararan ruhların, koflaşan kafaların, etleşen beyinlerin ve otlaşan nesillerin zavallı talihsizliği saklıdır bu soruda. Milyonların rol aldığı dev hacimli bir sosyo-kültürel dram gizlidir bu problemde. Ve bu soru, tarihin kendisine bu milletin beyni olma görevini yüklediği Türkiye zihin potansiyelinin günümüzdeki içler acısı durumundan doğmaktadır.

Bir Milli Eğitim Şûrası daha yapılıyor şu sıralar. Hiç kuşkumuz yok ki, yine bol keseden laf harcanıp, nutuk irad edilecek. Türkiye'de olmayan, oldurulmayan bir şeyin, **Milli Eğitimin** hayali projeleri, programları görüşülecek.

Halbuki bu memlekette eğitimin nasıllığı ve niceliği değil, varlığı ve yokluğu tartışma konusu edilmelidir. Zira eğitim, Türkiye öğretiminin ilkel metotları arasında kaybolup gitmiştir. Çünkü ülkemizde eğitim mevcut olmadığı gibi, sadece bir isim olarak, çağ dışı bir öğretime adını vermektedir. Çünkü adı Milli Eğitim Bakanlığı olan kuruluşun yaptığı çalışmalar, milli eğitimden öte, ciddi ve ideal bir öğretim olmaktan da uzaktır. Vakıa Beden Eğitimi var. Hatta şu günler okullara cinsel eğitim dersleri konmasını isteyenler de bulunmakta. Fakat bunların, cins atlar, bol sütlü inekler üretmeyi amaçlayan çiftlik metodlarından pek farklı şeyler olduğunu kim savunabilir?

Her okulun kapısına bir anket bürosu açın ve gelip geçen her öğrenciye sorun: «niçin okuyorsunuz?»

Çizgi çizgi elemin yüzlerine nakış vurduğu gençliğimizin milyonları bulan sayısı içinden kaç kişi kalkıp da; «Milletim için, memleketim için, ilim için, erdem için...» Cevaplarını verebilecektir. Merhum **Mümtaz Turhan**'ın da dediği gibi, Türkiye'de okulların **memur yetiştirmekten** başkaca bir fonksiyonları yoktur. Ve bu bakımdan üniversite kapılarının da **İş ve İşçi Bulma Kurumu** kapılarından çok az bir farkı kalmıştır. Peki, nedendir ülkemizin, devletimizin ve milletimizin kaderini doğrudan doğruya alâkadar eden Eğitimin bu perişan tablosu? Niçindir? Kurcalamağa çalışalım gücümüz yettiğince...

EĞİTİM - ÖĞRETİM FARKLILIĞI

Eğitim nedir? Öğretim nedir? İkisi arasındaki ilişkiler ne olmalıdır? Türkiye eğitimi daha bu temel problemlerini çözememiştir. Bundandır ki, eğitimin sadece adı, öğretimin ise yalnızca şekli bulunmaktadır. Aslında ise, öğretim ile beraber eğitimin gayesi, topluma hayatının devamı için gerekli olan şahsiyet kazandırmaktır. Ferdiyet, bir toplumun, onun özelliklerini en bariz bir şekilde üzerinde taşıyan şuurlu bir parçası haline gelmedikçe şahsiyet olamaz. Şahsiyetlerden oluşmayan bir topluma ise millet denemez. Öğretim tek başına ferdiyet yetiştirir. Şahsiyetin yetişmesi ise, ancak her toplumun kendi özellikleri doğrultusunda işleyen Milli bir Eğitim politikasının mevcudiyetine ve uygulanmasına bağlıdır.

Öğretim bir zihin faaliyetidir. Psikoloji bize göstermiştir ki, zihni faaliyetler, karakter teşekkülünde ve terbiyesinde yalnız başlarına fonksiyon sahibi olamazlar. İnsanın terbiyesiyle doğrudan doğruya psişik olaylar ilgili bulunuyor. Vücudun otomatik hale gelmiş biyolojik hassaları ile birlikte sayılması mümkün olan zihni çalışmaların ruhi olaylar üzerinde ciddî bir etkisi olduğu söylenemez. Bu sebepledir ki, ancak ruhi hayatla uyum halinde bulunan zihni faaliyetler ve bu arada öğretim, şahsiyetin oluşmasına etki edebilir. Bu ise öğretimin eğitim esaslarına göre planlanmış olmasına bağlıdır. Demek oluyor ki, hiç bir fizik laboratuarı bize bir şahsiyet hediye edemez. Ve hiç bir kimya ve matematik teorisi hammadde olan ferdiyetten yoğrulmuş bir karakter ortaya koyamaz. Özetle diyebiliriz ki, öğretim, eğitimi gaye edinmesi gereklî zihni bir olaydır. Yani eğitim, mutlaka öğretimin gayesi; bir başka ifadeyle öğretim, eğitimin aracı olmalıdır. Öğretim nazari, eğitim ise amelidir. Dolayısıyla ders okutma şeklindeki eğitim, sadece bir hayal olabilir. Bilgilerin, kafalarda ağırlık yapmaktan başka bir işe yaramayan kemmî ve cansız bir yığın olması istenmiyorsa, ilmi çalışmalara mutlaka bir gaye verilmelidir.

Ne sosyal realiteyi inkâr eden psikoloji teorilerine, ne de ferdi gerçeği reddeden sosyoloji nazariyelerine katılmıyoruz. Cemiyet-fert münasebetlerini karşılıklı bir tesir kombinezonu içinde görmeğe mecburuz. Cemiyetin ferde yaptığı etkileri, fertlerin sayılarınca çeşitliliğine karşılık, toplumun mürekkep bir özelliğe sahip oluşu sebebiyle kolayca tesbit edebiliyoruz. Ama ayrı ayrı fertlerin cemiyet üzerindeki tesirlerini gözlemek imkânından uzağız. İşte bu noktada ferdiyet ile cemiyet arasında yer alan, hem ferdi, hem de sosyal bir olay çıkıyor karşımıza. Ve biz bu olaya şahsiyet adını veriyoruz. Demek ki şahsiyet sosyalleşmiş ferttir. Ferdin sosyal bir olay haline gelişi, yani şahsiyet oluşu ise, ferde toplumdan ve ilk önce onun en küçük birimi olan aileden gelen eğitime bağlıdır. O halde eğitim, cemiyet-fert ilişkilerinde en önemli köprüdür. Fert sıhhatli bir topluma, toplum ise şahsiyetli fertlere muhtaçtır. İşte bu iki ihtiyacın uzlaştıkları alana biz eğitim adını veriyoruz.

Nüfusun kalabalıklaştığı şehir çevrelerinde, aile birimlerinin eğitim konusundaki görevleri, büyük nisbette zayıflamıştır. Çevre faktörü ve bu arada okullar, böyle yerlerde eğitimin en önemli unsuru haline gelmektedirler. Geri dönülmez bir sanayileşme ve şehirleşme sürecinde bulunduğumuz şu devirde, eğitim faaliyetlerinin okul, çevre ve benzeri kitle eğitim alanları üzerinde yoğunlaştırılması mutlaka gereklidir. Zira çok sayıda insanın beraber bulunduğu yerlerde, eğitimsizliğin doğurabileceği felâketlerin korkunçluğunu ifade bile edemeyiz.

Ailenin eğitimi sağlam bir okul ve çevre eğitimine zemin hazırlayabilirse bir kıymet ifade eder. Yoksa çevre eğitimi ile tamamlanmamış aile eğitimlerinin hiç bir garantisi olamaz. Bir ninenin dizi dibinde, körpe yüreklerde çarpmaya başlayan kutsal değerler, daha sonra zehirlenmiş kalplerde iğrenç bir alay konusu edilecekse aile eğitiminin ne anlamı kalır? Bir anne kucağında, ruhlara en tatlı motiflerle işlenmeye başlanan yüce duygular, bilahare tiksinilen iğreti birer hatıra olarak atılmaya ve unutulmaya terk edilecekse, aile eğitiminin yine müsbet bir sonuç doğurması beklenemez.

Aile-çevre çatışmasında -ki böyle bir ortam buhranlı ve özellikle geçiş dönemi toplumlarında mevcuttur- genç kuşakları tehdit eden en büyük felâket kaynağı, bu iki

Bu Sokaktan

Memleketi anlatır, acı acı
Taşlarında, parkesinde bir sancı
Anlatır:

Bu sokaktan,
Çöp tenekesinden kömür toplayan
Yalın ayaklarıyla, kadınlar geçer...

Bu sokaktan,
Sabah ezanında
Çocuklar geçer.
Başında simit tablası
Hayalinde ilaç parası
Ve evde biçare ablası,
Lapa lapa kar altında,

Çocuklar geçer...
.....
Bu sokaktan
Saçı, kaşı; takma boyalı,
Binbir yetim kokusu üzerinde
Suratı badanalı
Halktan kopmuş,
Yarı aydınlar geçer...

Fotoğraf : Tahir Yüksel

YETİM KAFKAS

zıtlık arasındaki intibaksızlık ve tercih yapamama işkencesidir. Böyle zamanlarda aileler, dışa karşı istedikleri kadar surlar inşa etsinler her an bir alıcı kuşun yavrularını yuvadan kapıp götüreceği korkusu ile yaşarlar. Bu bakımdan günümüz şartları içindeki eğitim aile unsuru gücünü kaybetmiş ve yerini başka hakim faktörlere bırakmıştır. Şimdi bu faktörlerin biraz daha teferruatına inmeğe çalışalım.

ÇEVRE - OKULLAR ve EĞİTİM

Çocuk doğarken sosyal bir varlık değildir, ferttir. Çocuk, karakterini toplumundan alacak ve bilahare şahsiyet olacaktır. Hayvanlar ise insanlara oranla şaşırtıcı derecede avantajlı doğarlar. içgüdüleri sayesinde, çevrelerinden pek birşey almağa ihtiyaç duymadan hareket ederler; öterler, yüzerler, uçarlar vb. İnsan ise biyolojik davranışları dışında hemen bütün yeteneklerini, şahsiyetini çevresinden kazanır. Elbette ferdî yaratılış, bu sosyolojik gerçeği herkes için aynı şekilde değişmez bir kanun olmaktan çıkarak şahsiyeti, sıhhatli toplumların elverişli fertleri için geçerli bir kavram haline sokar. Psikolojinin önemli ölçüde revaç bulmuş bir ekol (ferdî psikoloji) ünün cemiyet-fert ilişkilerini izahı kısaca şöyledir:

«... İnsanlık tarihinde ne kadar geriye gidersek gidelim, tek başına yaşayan bir ferdin

izini bulmak mümkün değildir. Cemiyet halinde yaşama arzusu daima var olmuştur... İnsanın sahip olduğu uzuvlar o kadar zayıftır ki, bu uzuvlar onu gerek ferdi, gerekse umumi hayattaki başkaları ile beraber yaşama zaruretinde bırakmıştır. Bu, birlikte yaşama sayesindedir ki, insan yeni kuvvetler kazanmıştır» (1)

Bu gerçek, sosyolojinin doğuşunun en kuvvetli saiki olmuştur. Önceleri Freud ile birlikte psikanalizci metodlarla çalışan Adler, sonra O'ndan ayrılarak ferdi psikoloji ve çevre gerçeğini savunmağa başlamıştır. Sosyoloji ve psikoloji uzun süre fertçi ve toplumcu görüşlerin münakaşasını yapmıştır. Bunları burada sıralamada yarar görmüyoruz. Tartışılan teoriler ne olursa olsun, 19. asırdan itibaren sosyal gerçek ve fertle yakın ilişkisi, ilmen isbat edilmiş bir bedahattir. Ferdin eğitimi ile çok yakından münasebeti olan ahlâk, estetik ve din gibi eğitici unsurların sosyal özelliğe sahip olduklarını tereddütsüz kabul gerekir. Demek ki toplum gerçeği, eğitim meselelerinin bel kemiğidir.Gerçi her biri ayrı birer inceleme konusudur ama şöyle bir değinerek geçelim dersek; ferdi bir ahlâk, estetik ve din olamaz. Ruhun, iradenin, karakterin terbiyesi ise bu unsurlar arasında teşekkül eder. Yani insan şahsiyetinin tümünü içine alan bu sosyal faktörleri, kendisi ortaya koyamaz. İşte bu sebepledir ki, **şahsiyetli insanlar, ancak şahsiyetli toplumlarda bulunurlar.**

Peki, toplum ferde şahsiyet kazandırma görevini yerine getiremiyorsa ne olacaktır? İşte konumuzun düğüm noktası da burada... Eğer toplum ve ona toplum karakterini veren kültür çevresi ile fertler arasındaki alışveriş önlenmiş ise, bir başka deyişle, fertler toplum-kültür kaynaklarından beslenme imkânlarından uzak bırakılmışsa, o toplumu öldürmek için ayrıca bir çalışma yapmaya lüzum kalmamış demektir. Böyle bir vaziyette öğretim, ancak menfi bir eğitimin aracı olabilir. Fiziğin, matematiğin ve diğer müsbet ilimlerin tahlilci metodları, sallantıda olan beyinleri korkunç bir nihilizmin çukuruna iter. Hayat pusulası yalnızca laboratuar metodları olan kişi, kanında alevlenen canavar mad ifritinin kulu kölesi olarak her şeye «ego» açısından bakacaktır. Böyle bir kafada ve ç nülde ise insani, manevi ve ulvi bir idea varlığı muhal olacaktır. Zira dünya, insa hayvani varlığını tek yaratılış gayesi göster cek o kadar süsler ve zevklerle doludur k O halde bedenin, aklın, zekânın eğitimi gi bu eğitime mânâ kazandıracak, varlığını bi geleyecek, değer verecek ruh ve O'na bağ cevherlerin eğitimi de önemli değil, mu laka gereklidir. Bu bakımdan bu mutlak g rekli temel eğitimin toplumdan ferde akışı ve intikalini sağlayıcı tedbirler alınmalıdı Bu tedbirlerin en önemlisi de tekrar edeli ki Milli eğitim esaslarına göre ayarlanmış öğ retim yapan kuruluşlardır.

Tek başına öğretim, değil ülkemizdeki gibi en ilkel biçimde, en modern halde bu lunsa bile ruhları doldurmağa yetmez. Aksi ne zararlı olması akla daha yakındır. Burada şu sonuca varmayı düşünüyorduk: **Öğretim ve eğitim birbirinden ayrı şeylerdir. Ve öğretim, topluma şahsiyetler kazandırma gayesiyle var olması gerekli eğitimin bir bölümü değilse, öğretimden fayda umulamaz.**

TÜRKİYE'DE EĞİTİM

Bu bilgiler ışığında yazımızın girişinde sorduğumuz soruya şimdi cevap arayabiliriz. Ve ilk olarak hemen belirtebiliriz ki, Türkiye'de gerçek anlamıyla bir eğitim faaliyeti mevcut değildir. Bu mahrumiyet, eğitilmeye muhtaç kuşakları, beyinlere ve ruhlara ağu kusan yabancı eğitim tuzaklarının zavallı kurbanı yapıyor.

Türkiye'de okullar, sadece öğretim kuruluşları halinde işlemektedir. Ve buralardaki öğretim de, **Alfred Fouillee**'nin bir asır önce tenkit ede ede tutar tarafını bırakmadığı 19. asır Avrupa öğretimidir. Fouillee'nin aşağıya alacağımız sözleri okununca bu gerçek daha iyi belirlenmiş olacak ve filozofun sanki Türkiye öğretim sistemini eleştirdiği sanılacaktır. Edebiyat dersleri konusunda diyor ki:

«... Bu metoda göre, trajedinin, komedinin, lirizmin menşe'leri izah edilsin kafi. Söylenir, tasnif edilir, tarih rakamları, zaman

(1) Alfred Adler **Eğitimi Zor Çocukların Psikolojisi**. Çev. Refia Uğurel, - Şemin. Baha

ve mekân tesbit edilir. Edebi coğrafya ve topoğrafya yapılır. Fakat edebiyatın esası olan psikoloji, filozofi, ahlâk, din meçhul kalır. Talebeler bir takım sathi şeyler ezberlerler. Allamelerin ithal ettiği her edebi materyal, edebiyattan ahlâk esprisini süzüp çıkarıyor. Talebelerden yalnız bir şey isteniyor: İmtihanda bir dilli lügat olmak.» (2)

Tarih konusunda söyledikleri:

«Terbiye işlerinde (eğitim) tarihin faydalı olmasını istiyorsak; çocukları uzun uzadıya tarih hadiseleri içinde bunaltacak yerde, tarihin ruh ve mânâsını kavratmalıyız... **Sadece tarih, kanunsuz hadiseler okyanusunda, pusulasız bir gemi ile seyahattir.**» (3)

Ve fen öğretimi hakkında dedikleri:

«Fizikçi **Duhem** 'ilim yıkılmış nazariye yığınlarıyla ilerledi' diyor. En makbul nazariyeler, bir zaman geliyor atılıyor. Her zaman için bir tecrübenin bir nazariyeyi devirmesi mümkündür.»

«Bu halde ahlâk terbiyesi bu kadar farazi ve kaypak olan bir temel üstüne (fen bilimleri) kurabilir mi? Tekamül, veraset ilh. gibi nazariyelerin bir gün gelip, philistique teoriye ilhak etmeyeceğini kim temin edebilir? Ve bu nazariyeye dayanan ahlâk ne olur?.» (4)

Fouillee bu konudaki sözlerini şöyle noktalıyor:

«Bugün anlaşılıyor ki, bütün tabiat ve ruh ilimleri hayat ve kâinat hakkındaki umumi telâkki (buna akide-doktrin diyoruz) esasına uygun olmalıdır.» (5)

Bu sözlere bilmiyoruz ilâve yapmağa lüzum var mıdır? Bizi hayretlere düşüren husus şudur: Tam iki asırdır Avrupa'yı kıblegâh edinerek tapınan entellektüellimiz, aristokrasimiz, neden yukarıdaki ve benzeri sayısız gerçekleri kulak arkası etmiştir?

Her öğretimci ve eğitimcimiz işe, ezberlemiş olduğu 19. asır ve ötesi Avrupa sloganlarını uygulama ile başlıyor. Sadece bu sahada değil, bütün alanlarda birşeyler yapmak isteyen herkes, Türk varlığını ve kültürünü inkâr veya en azından küçümseme duygusuyla hareket etmektedir. Her defasında tarih ve ilim karşısında rüsvay olmalarına rağmen bu durumlarını sürdürmektedirler.

Türkiye eğitimi, ideal adamı yetiştirmez. Ya pozitivizmin, bağlı olarak materyalizmin uşağı, manevî değerlerden iğrenen epikürcü, ya da sevdiği şeylere inanamayan yarı idealist, yarı epikürcü tipler yetiştirir.

Peki hani kalbimizi dolduracak inanç? Hani hayatımıza anlam verecek, değer verecek, şekil kazandıracak dünya görüşü ve onun ebedi kaynağından fışkıran kültür? Nerede ruhumuzda, insanı aşan ulvî değerlerin abidelerini dikecek estetik? Nerede bizi hayvanlığımızdan kurtarıp, insanlığımıza yükseltecek, nerede bize sevmeyi, ölmeyi, ağlamayı, diğergâmlığı, fedakârlığı, feragati, dostluğu, kardeşliği öğretecek, yaşatacak eğitim? Nerede? Cevap versin Millî Eğitim Müessesesi. Cevap versin fizik, matematik, astronomi, biyoloji, sosyoloji, felsefe, kimya... Cevap versinler, ot muyuz biz? Bir yığın et miyiz? Gökten mi indik, yerden mi bittik. Neyiz biz? Nedir bu zihinlerimizi iğdiş eden, köleleştiren tabiatçı metod zincirleri?

ÇİFTLİK USULLERİ TERKEDİLMELİ

Bu milletin çocuklarını maddi bir üretim vasıtası kabul eden çiftlik usulleri öğretim camiasından silinip atılmalıdır. Kanlı tırnaklarını beynimize geçirmiş, kanımızı beynimizden sömüren beyin cellâtları kovalanmalı artık. Körpe dimağları, kitap hamalı yapan, ölü bilgi yığınlarıyla kafalarda örümcek ağları ören ilkel metodlar terkedilmelidir.

Bugün okullarımız birer geçim kapısı haline gelmiştir. Tazgâhında külliyetli miktarda müstehlik üreten parazit kuruluşlar durumuna düşmüştür.

«Böylece Garp'la sırf şekil benzerliği altında, fakat herhangi bir hedeften ve gayeden mahrum, memleketin hakiki ihtiyaçlarından uzak bir maarif teşkilâtı, gittikçe genişleyen ve mütemadiyen bir çığ gibi kendiliğinden büyüyen tesisleriyle, boş dönen ve yalnız gürültü çıkaran bir çark halinde, memleketin kasasından çektiği muazzam paralarla, sırf

---

(2) Alfred Fouillee, **Filozofi Vasıtasıyla Orta Tedrisatta Reform.** Çev. Rahmi Balaban. Cumhuriyet Basımevi, İzmir, 1942, s. 14.
(3), (4), (5) **A.g.e.**, s. 6 - 18 - 22.

YAKARIŞIM

G. DEMİRBAŞ

Zincir zincir bağlanmış ruhumda düşünceler
Ben gardiyan, o mahkûm hürriyeti heceler
Yeter Rabbim, bitsin artık
Bu kâbuslu geceler..
Bu bekleyiş kavurucu
Bu zindan, bu işkenceler...

Kırılsın düşüncemi put put donduran eller
Yıkılsın günden güne ruhumu saran çember
Yeter Rabbim çözülsün
Bu kısır bilmeceler..
Bu esaret bir belâ ki
Ne yaşatır, ne yokeder.

Tanrım İnancım Sana, umut kaynağım Sensin
Göster bana yolumu, zafer andım bilensin
Artık ezildim, bunaldım
Göz yaşımı silensin..
Gerçeğe susuz ruhum
Lûtfunla gölgelensin...

onun sırtından geçinen insanlar ortaya atmaktadır.» (6)

Rahmetli Mümtaz Turhan'ın da dediği gibi öğretimimiz varlığının gayesinden habersiz müstehlik nesiller üretiyor. Kıymet hükümlerinden soyut bilgilerin, insanın ancak hayvanî varlığını ilgilendireceği biline biline bu sakat öğretim sisteminde ısrar ediliyor.

Eğitim promlemi, Türkiye'nin üzerinde en çok konuşulan meseledir. Bu konuda söylenenlerin bibliyoğrafyası bile ciltler doldurur. Ama hiç tereddüte düşmeden diyebiliriz ki, Türkiye Milliyetçilerinin tezleri ve bu arada değerli ilim adamımız Mümtaz Turhan'ın fikirleri dışında eğitimde müsbet neticelere varılacak hiç bir ciddi, ilmi ve millî teklif ve çalışma yapılmamıştır. «Millî» kelimesine tahammül bile edemeyenler, ne yazık ki uzun zamandır Milli Eğitimin mukadderatını ellerinde bulunduruyorlar.

Konumuzu bitirmeden evvel, tesbitlerimizin toplu bir ifadesini verecek olursak; biz, **öğretime yön ve sekil verici, ruh kazandırıcı, gaye tayin edici ve nihayet öğretimi, eğitim doğrultusunda sevk ve idare edici Milli bir Eğitim politikasından mahrum bulunuyoruz.**

Dokuzuncu Milli Eğitim Şûrası'na ve daha nice şûralara, kaç tane okul açacakları ve Avrupa'dan ne gibi yenilikleri ithal edecekleri değil, şunlar sorulmalıdır:

Kim koruyacak bu milletin çocuğunu? Her başını kaldırdığında beyninden ve yüreğinden mermi isabet alan zavallı gençliğimizi kim himaye edecek? Gazetelerin, radyonun, sinemaların beyinlere vahşet kusan mitralyözlerini kim susturacak? Kim önleyecek, önce beyinlerde başlatılan, sonra devletin ve milletin hayatına kastedecek fiillere dönüşen anarşiyi? Ve yarınlara umutla bakmamızı sağlayacak genç kuşakları kim eğitecek? Sokak cehenneminin gayyalarından yavrularımızı çekip çıkaracak ve O'na milletimizin kaderini emanet edecek kurtarıcı el kimindir?

(6) Mümtaz Turhan, **Maarifimizin Ana Dâvaları ve Bazı Hal Çareleri.** İstanbul Yayınevi Matbaası, İstanbul, 1954, s. 25.

UNUTULAN GELENEKLERİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

MUSTAFA AYDIN

Toplumumuz geçiş dönemi içinde bulunuyor. XVII. yüzyıldan sonra, Batı karşısında geçirdiği sarsıntı, bütün müesseselerinde bir çözülme meydana getirdi. Üç kıta yedi deniz hâkimi cihangir milletimizin kurduğu; yalnız insanların değil hayvanların bile huzurunu temin eden sosyal dünyamız ve onun meyveleri iktisadî, siyasî, kültürel bütün müesseselerimiz birer birer yıkıldı.

Esnafı birbirine bağlayan, maddî - manevî ihtiyaçlarını tanzime yönelmiş bir lonca sistemi yok artık. O loncalar ki, esnafı iktisadî, siyasî, dinî ve askerî üniteler halinde birbirine bağlar, yardımlaşma, dayanışma ve kardeşlik duygusunu artırırdı.

Uzun yollarda belli aralıklarla yapılmış kervansaraylarda yolcular emin bir şekilde barınırlar; yolculuğun verdiği gariplik ve yalnızlık duygusunu hissetmezlerdi. Üç gün yedirilirler - içirilirler, giydirilirler, hayvanları tımar edilir, fakat ücret alınmazdı.

Bilhassa büyük şehirlerimizde, fakirlerin öğün vakitleri uğrayıp, doyuruldukları aş evleri vardı. Sokak aralarındaki sebillerden bal şerbeti akar, yazın sıcak günlerinde herkes kana kana içerdi. Tımar ve Zeamet sistemleriyle verimli hale getirilmiş toprak, insanların yüzüne gülerdi. Şifahanelerinde gerçekten şifa vardı. Yine müesseselerin ayakta kalmasını temin maksadıyla ecdadın meydana getirdiği vakıf sistemi, hiç bir millette benzeri görülmeyen müesseselerdi.

Köyleri, iktisadî, siyasî, dinî ve kültürel birer ünite halinde toplayan köy odaları, aynı zamanda bir eğitim ve öğretim yuvasıydı. Şimdi bunların hepsi, bu büyük milletin birer hatırası, ama rüya değil.

Her şeyden önce sağlam bir ideolojik yapıya sahiptik. İnsanlar Allah'a kul olmanın lezzetini tadıyor, yaratılmışın önünde eğilmiyordu. Bunun kültürüne sahiptik. Müesseseler böyle bir dünya görüşüne dayanıyordu. Bugün daha yüzlerce müsbet müessese kurabilecek kültür dünyamız unutulmaya yıkılmaya terkediliyor. Ferdî hatıralar gibi, toplumumuzun müsbet intibaları da artık bir sis perdesi altında tanınmaz hale geliyor.

Sözünü ettiğimiz çözülme; köyden şehire, aileden topyekûn bir millete kadar hepsini içine almaktadır. Gayri millî kültürlerle daha çok teması olan şehirler çözülmede başta geliyor, onu köyler takip ediyor.

ESKİ VE YENİ KÖY

Eskiden köyler birer kapalı havza durumundaydı. Kendi tabiî toplum gelişmesinin ortaya çıkardığı problemleri vardı. Onları kendi içinde çözer, bir hal yolu bulurdu. Kendine mahsus müesseseleri, yardımlaşma kurumları vardı. Düğünleri düğün, bayramları bayramdı.

Köy odaları ve cami, köyün iki büyük kültür merkezi idi. Odalar faal oldukları zamanlarda, kültürel, hukukî, siyasî vb. görevleri yerine getirirdi. Orası bir eğitim ve öğretim yuvası, anlaşmazlıkların halledildiği bir hukuk müessesesi, bir adliye idi. Köyün her meselesi orada konuşulur, orada tartışılırdı. Herkes birbirini tanıdığı için sosyal kontrol mekanizması tam çalışırdı. Köye girip çıkan tanınırdı...

Kendi köyümde, yakın bir geçmişe kadar devam eden, şimdi terkedilmiş kendine mahsus bazı gelenekler hatırlıyorum. Meselâ, kütük ve tekecik bunlardan sadece ikisidir. Yaklaşık olarak 600 senelik bir tarihî gelişimin ortaya çıkardığı ve geliştirdiği bir kültür olayıdır bunlar.

■ KARA TOPRAĞIM

Kaç asırdır yaşarsın, bilmem kara toprağım?
Mukaddessin,
Senden geldim,
Sana döneceğim.
Hakkın huzurunda hesap vereceğim.
Söyle karatoprağım
Kimleri bastın bağrına hasretle?
Kimlerden nefret ettin?
Akan kanlarla yoğruldun,
Ölen şehitlerle yüceldin.
Söyle ne olur.
Rahat uyuyorlar mı bağrında?
Sana dert yanıyorlar mı?
Bu alçaklık üzüyor mu onları?
Pişman mı oluyorlar döktükleri kanlara?
Fışkırmaz oldu sevinç gözyaşların.
Bereketin de kalmadı.
Damla damla içine mi akıtıyorsun gözyaşlarını?
Hakka açılan eller çaresiz,
Diller tutuk
Teselli et kara toprağım, teselli et!
Müjdele kara toprağım. Müjdele.
Bağrında ıstırapla yatanı.
Görüyorsun haykıranları,
Görüyorsun üzerinde boy atan fidanları,
Görüyorsun millî uyanışı.

■ Mansur ÖZTÜRK

KÜTÜK ATMA

Birçok Anadolu köyünde görülen 'kütük atma', bir evin ilk erkek çocuğu için yapılan bir törendir. Zira Türkler, tarihi bir gelenek olarak erkek çocuklarına ayrı bir önem vermişlerdir. Bunu belli şekillerde ifade etmişlerdir.

Kütük atma zamanı güz dönemidir. Güz bolluk ayıdır. İlk erkek çocuklarına sahip olan yeni aileler hazırlıklarını yaparlar. Çocuklar belli bir yaşa gelmişlerdir. Köy halkı sırayla bu aileleri dolaşır. Düğünler, şenlikler yapılır, yemekler yenir. Arkasından damlarda meyve tepsileri dolaşır. Yaşlıların ve delikanlıların ayrı ayrı birlikleri vardır. Uydukları kaideleri ve başkanları vardır. Delikanlıbaşı vs. gibi. Delikanlıbaşı, törenlerde hizmet etmede başarı göstermiş gençler arasından demokratik usullerle seçilir. Gençler üzerinde mutlak bir söz sahibidir. Bir dediği iki yapılmaz.

Daha eski kütüklerde köylü birer odun kütüğü götürerek kütük sahibinin evi önüne bırakırmış. Genç aileler bunu kış yakacağı yaparlarmış.

Tören dağılırken hane sahibi 'tekecik' için bir —veya malî durumu iyiyse birkaç— davar vaadeder. Köyde şartları mü-

salt olan aileler dolaşılır, tekeciğe de bir ön hazırlık yapılmış olur.

TEKECİK

Eski kasımın birinci günü /13 kasım/ tekecik günü ilân edilir. Halkın geleneksel inancına göre bugün mali yıl başıdır. Tekelerin davara, koçların koyun sürüsüne katıldığı gündür. Nezih törenlerle kutlanılmaya lâyık bir gündür. Çocuklar akşamları evleri dolaşırlar. Ellerinde kapları vardır. Evlerde daha evvelden hazırlanmış, tepsilerde kuru veya yaş meyveler vardır. Çocuklar ellerinde çanlar, gruplar halinde dolaşırlar. Çanlar hem vardıkları evde kapı çalma görevi yapar, hem de tekeciği remzeder. Çocuk veya delikanlı kümesinde önden birisi seslenir: — Çalalım mı? Müsaade istenir, zira evde hasta veya ihtiyar olabilir. Böyle bir durum yoksa hane sahibi «Çalın» der. Yine öndeki grup başkanı. —Dede Korkut misali— söylemeye başlar :

Selâmün aleyküm ağalar, beyler
Birbirini yeğler,
Selâm verdik aldınız mı?
Teke kattık duydunuz mu?
Alıcınız almasın,
Düşmanınız gülmesin,
İkiz ikiz kuzlasın,
Dördü sekiz kuzlasın,
Ortasına eş koyalım,
Kenarına beş koyalım,
Bir dahi diyelim: Allah, Allah.

Çanlar çalınır. İstihkakını alan gruplar yoluna devam eder.

O gece köyde ayrı bir canlılık vardır. Büyükler de belirli yerlerde düğünler ve eğlence yaparlar. /Bunlar içkisiz, kumarsız nezih eğlencelerdir/ Bir hasat dönemi sonrası olması sebebiyle, görevliler maddi durumu yerinde olanlardan hububat toplarlar. Köyün eşrafından para verenlerin paraları alınır, ertesi gün toplanan hububat açık artırma ile satışa çıkarılır. Elde edilen ve toplanan paralarla etlik mallar alınır.

MEYDANDA HALK TOPLANIYOR

Yine kasım ayı içerisinde tesbit edilen bir günde, köye yakın bir meydanda halk toplanır. Görevliler bir taraftan davarları keserler, bir taraftan pişirirler. Kazanların bir kısmında da pilav kaynar...

Gençler arasında çeşitli yarışlar yapılır. Delikanlıbaşı delikanlıları güreştirir. Bunlar bir hayli iddialı olur. Bir tarafta da sohbet toplantıları vardır

Öğleden sonra evlerden ekmek gelir, yakın köylerden gelen misafirlerle birlikte yemekler yenir. Kadınlar ve çocuklar, içinde toplanabilecekleri belirli yerlere gönderilir. Hülâsa o gün bütün köylü, fakir - zengin herkes bir et yemiş, sevgi ve saygının doldurduğu bu havayı teneffüs etmiş olur.

17 sene evvel terkedilen tekecikten hatırlayabildiklerim bunlar. Bugünün askerlik çağının delikanlısı, gelinlik kızı artık bilmiyor bunları, hatırlamıyor tekecikleri.

VAR OLMAK İSTİYORSAK

Artık köylerdeki o temiz köy odaları yerini, dumanlı ve gürültülü kahvelere, tekecikler, kütükler yerini resmi ve soğuk davranışlara terketmiştir. Şehirlerimizde, Lonca düzeninin iş sevgisi, meslek ahlâkı, yardımlaşma, kardeşlik, yarınından emin olma, hürriyet ve adalet yaşayışı yerine; emek - sermaye, patron - işçi kavgasının dev boyutlara yükseldiği bir yaşantı, sendikaların zavallı parçası, patronun kölesi, umutsuz ve kimsesiz yığınlar ortaya çıkmıştır. Yine fakir genç kızlara zengin yaşıtları gibi cehiz temin eden merhamet sahipleri yerine, kadınlığı hoyratça sömüren ve insanlığımızın lekesi klüpler, barlar, pavyonlar dikmekten, işte böylesine göz kamaştıran afrodit mabetleri dikmekten memnun olanlar türemiştir...

Sözü fazla uzatmaya lüzum yok. Lüzumlu olan şudur: Türkiye'nin bütün problemleri Türk toplumunun kendi tarihinden anormal bir biçimde kopmasından doğmuştur. İklimi değişen mamutların ölmesi, atmosferi bir değişime uğrayan karbon devri bitkilerinin yanıp kül olması gibi; toplumlar da kendi kültür dünyalarından koparılırlarsa varlıkları tehlikede demektir. Bu bakımdan manevi atmosferimiz, milli kültürümüzün ihyası şarttır. Şayet var olmak ve yaşamak istiyorsak...

ÖLÜM İNSANLARI

Yetkin DİLEK

Gencecik Ölüm-İnsanları
Kutlarız sizi
Bu ne görülmez can adayış
Gencecik Ölüm-İnsanları
Kutlarız sizi
Battın mı
Dünya-Gemisi
Cahil kaptanlar elinde
Üzülme
Gencecik Ölüm-İnsanları var
Sana uzanan
Gül-Devri'ni getirecek
Güllerle
Donatacak
Seni
Dünya-Gemisi
Bu sancılara
Ne kutsal doğum olacak o
Özlemler
Güneşi getirecek
Gencecik Ölüm-İnsanları
Sizlere uzalı
Tüm umutsuz eller
Çıkmaz sokaklarda
Kör-düğüm olmuş
Umutlar
Onlar
Çözülmek için size
Hasret
Asırlar su görmemiş toprak gibi
Gencecik Ölüm-İnsanları
Gücenmeyin
Size
Ölüm-İnsanları dediysek

Bildik de söyledik
Muştuyu muştuladık
Ölüm simgeli
Biz size umut bağladık
Bu yüzden dedik
Ölüm-İnsanı
Bildik-bilmezdik
Öğrettiler bize de
Ölümüne ölümü sevenler
Getirecek diye
Ölümsüz mutluluğu
Bu biliş bilmekten değil
Bu biliş sıradan değil
Bu biliş kutsal
Bu biliş
Muştulayın gelir
Bize de
Öncelerden
Güneylerden
Oradan bildik bunları
İşte böyle
Ölümle alınır ölümsüzlük
Ama
Bu ölüm kutsal olmalı
Ölümsüzlük
Kutsal ölümlerle gelir
Bunu bilmeli
Değişmez ölüm gibi
Biz bildik ve teslim olduk
Hayat iksiri buymuş
Maddeye dayalı inan
Çerden-çöpten şey imiş
Ama bilene
Ama bilene

Çırağan Sarayı'nın kapısı.

ŞAİR VE TOPLUM

Mehmet Nuri DOĞAN

Şair ile toplumu birbirinden ayırd etmek imkânsızdır. Toplumlar fertlerden teşekkül eder. Fertler toplumun parçalarıdır.

Her insan doğru veya yanlış, iyi veya kötü, bâtıl veya haklı bir düşüncenin ve fikrin savunucusudur. En vahşisinden, en modernine kadar her insan bir inancın sahibidir. Ve bu inanç insanın bütün hareketlerini kontrol altına alır. Otururken, kalkarken, düşünürken, yaşarken hep bu inancın tesiri altındadır insan. Anormal haller dışında insanın inancının ve ideallerinin dışına çıkması düşünülemez. İnsanın hareketlerinde kendisine kılavuzluk eden şey, mensubu bulunduğu ideolojidir.

Toplumlar ve milletler de aralarında müşterek inanç ve düşünce bağı olan fertlerden teşekkül eder. Yâni milletleşme, ideolojik bir bütünleşme vâkıasıdır. İnsanların hareketlerini kontrol eden ideoloji bu sefer toplumun varlığının, canlılığının, hareketliliğinin temel sebebi olmuştur. Müesseseler, politik hedefler, hukuki ve sosyal kurallar toplumun ideolojisine göre şekillenirler.

Toplumların kültürleri de bu ideolojinin mahsulüdür. Her toplumun ideolojisi bir diğerine göre değiştiğinden, medeniyetler ve kültürler de çok köklü farklılıklar arzederler.

Şair de evvelâ bir insan, daha sonra toplumun bir ferdi olarak mensûbu bulunduğu kültürün ve ideolojinin mutlak tesirindedir.. Onun da hareketlerini, davranışlarını kontrol eden düşünce, ilhamının ve san'atının yönünü tayin edecek temel faktördür. Şairin kalemi inancının aydınlattığı sahalarda gezinecek, topluma iyi ve güzel adına o inancın bahar bahçelerinden en nâdide buketler sunacaktır.

Güzelin ve iyinin ifade ettiği mânâ her topluma ve her kültüre göre değişebildiğine göre şair güzel adına neyi anlatacak, neyi terennüm edecektir?.. Elbette toplumca güzel olanı, toplumca iyi olanı.

Cihangumûl kültür değerleri olmadığı gibi, evrensel kültür ve medeniyet de yoktur. Her milletin kendine has kültür değerleri var olduğundan, san'at da bu kültür değerlerinden beslenceğinden, evrensel san'at yoktur, millî san'at vardır.

Toplumlar bazı gelişim dönemleri geçirirler. Ve bu dönemler temel espriler doğurur. Toplum ve fert bu temel esprilerin derinlemesine tesiri altına girer. Meselâ yüceliş dönemindeki toplumun psikolojisi ile buhran dönemindeki toplumun psikolojisi çok farklıdır. İşte şair bu esprilerin şairidir. Veya şiir, bu esprilere yaklaştığı, dile getirebildiği ölçüde şiirdir.

Biz bu yazımızda toplumları (husûsen Türk toplumunu) tarihî gelişimi açısından kabaca üç dönemde ele aldık ve bu dönemlerde şairin pozisyonunu ve fonk-

siyonunu belirtmeye çalıştık .

1. Dönem: Kuruluş dönemi
2. Dönem: Yüceliş dönemi
3. Dönem: Buhran dönemi

KURULUŞ DÖNEMİNDE ŞAİR.

Toplum yepyeni değerler ve ölçüler sisteminin tesiri altında.. Yücelen milli kültür ve ideoloji, toplumun engin desteği ve arzusuyla resmileşme yolunda. Yenilenen, tazelenen ve diri bir güç kazanan müesseseler, cihana yepyeni bir medeniyet dikmenin başlangıcında... Bütün bir toplum; yönetici aydınından dağdaki çobanına varıncaya kadar, Millet olmanın, milli bir devlete kavuşmanın yakıcı hazzı içinde. Dağınık halk yığınları, hayat veren idealler etrafında, hayatının her alanında teşkilâtlanıyor. Tarih sahnesinde görünmenin, yaşamanın ve varlığı icabı olan milli hedefleri ele geçirebilmenin heyecanı ağır ağır toplumu sarıyor.

Bu döneme hâkim olan «kuruluş esprisi» elbette ki o dönem şairinin ilhamında da temel motivasyon olacaktır. Bütün katlarıyla toplum tesir altında kalırken, şairi bu espriden uzak düşünmek mümkün değildir.

Şair bu dönemde, kuruluşu ve yüceliş dönemine geçişi estetik planda aydına ve topluma aktarıcı bir pozisyondadır.

O, kuruluş döneminin heyecanını ve şuur altındaki gurur verici hazzını güzellik duygusu planında ebedileştirme ve tarihe mâletme durumundadır.

Şair, artık, henüz bütünleşmemiş yığınların üstün idealler etrafında milletleşmesinin, bu muhteşem şekillenişin destancısıdır. Şair destan Şairidir.

Şair; halk yığınlarının teşkilâtlanma ve müesseseleşme geçidinde, çağrısı estetik hüviyet kazanmış bir, teşkilâtçıdır. Bir liderdir. Şair bir halk şairidir.

Şair bu dönemde, toplumun millî ve mânevî değerler etrafında halkalanışının toparlanışının ve bir ahlâk disiplinine ulaşmasının baş âmilidir. İlâhileriyle yığınları üstün ve mânevî bir atmosferde kaynaştırıp, sisteme hâkim olan ideolojinin aksiyomatik temellerini toplumda ince bir el san'atı, bir oya gibi işlemeğe başlamıştır. Şair halk şairidir, âşıktır..

YÜCELİŞ DÖNEMİNDE ŞAİR

Bu dönemde; millet, devlet ve müesseseler arası münâsebetler bir saat ahengine ulaşmıştır. Yönetici azınlık ile yönetilen çoğunluk arasında en ideal bir bütünlük ve bu bütünlüğü tamamlayan, toplum hayatını koruma esasına göre kurulmuş millî müesseseler...

Köy odalarıyla köylüyü, loncalarla esnaf ve san'atkârı teşkilâtlayan devlet, millî müesseselerin bizzat kurucusu, koruyucusu ve yaşatıcısı. Millî idealler etrafında ve hayatının her alanında teşkilâtlanan millet büyük bir âile manzarası arzediyor. Sosyal yardımlaşmanın ve dayanışmanın en üst seviyelere vardığı bu ortamda istismar kesin olarak yok edilmiş. Toplum umûmî bir bayram havası içerisinde. İçeride sınıfsız, kastsız, dengeli bir toplum hayatını kurmakla vazifeli devlet, dışarıda tek haklı ve tek doğru ideolojinin sözcüsü.., İnsanın istismarı esasına göre kurulmuş sistemlerin pençesi altında inim inim inleyen mazlum insanlar, haklı ideolojinin güçlü savunucusu Millî Devletin eliyle hürriyete ve adâlete kavuşuyor... Emperyalist inanç ve telâkkilerin gayri insanî baskısıyla ezilen insanlık, huzur dolu bir hayatın sinesine akın akın koşmakta... İnsanlığı iğrenç emellerinin bir vasıtası yapan zalimler artık bu yenilmez güç karşısında soluklarının kesildiğini, eridiklerini, yok olduklarını hissediyorlar. Cephelerden her an zafer haberleri geliyor. Cihan yüce bir medeniyetin tesiriyle değişiyor. Tahtlar devriliyor, devletler yıkılıyor ve Millî Devlet tarihî misyonunu ifa etmekte görülmemiş bir dinamizm kazanıyor. Mehterlerle tekbirlerle uğurlanan ordu, muhteşem zaferlerle geri dönüyor: Yine mehterler... kösler... Tekbirler...

Yüceliş dönemi esprisi tek kelimeyle özetlenebilir: Zafer. İçte ve dışta zafer. İçte milleti çok başarılı organizasyonlarla kaynaştırma zaferi, dışta emperyalist

Ardiye haline gelen Hüseyin Paşa Hanı

Zulüm yine sınırlarını aştı,
Sevgiden eser yok gözlerimizde,
Hür Vatan'ımda esaret yüklüyüz,
Okunur sancısı yüzlerimizde.

Bir giderebilsek nasırlı elde,
Yabancı yüklerin kabartısını,
Gömeceğiz gönlümüze azimle,
Şu mukaddes vatan'ın sevdasını.

ideolojilere ve güçlere karşı kazanılan sürekli zafer.

Şairi bu dönemde zaferlerden ayrı düşünmek imkânsızdır. Zaferlerle âdeta şartlanmış bir toplumun ferdi olarak şair, elbette ki zaferleri dile getirecek, devletin, ordunun ihtişâmını terennüm edecektir. Zaferlerin keskin hazzı şairin kalemini öyle bir tesiri altına alacaktır ki; bu dönemde şiir baştan başa top sesleriyle, at kişnemeleriyle, kılıç şakırtılarıyla, nâralarla donanacak, aruzun şiire ses ve ahenk verme özelliği harika bir biçimde kullanılacak ve zaferler şiirde ölmezliğe kavuşacaktır. Toplumu baştan başa saran zafer ve ihtişam havası şairin kalemine de yansıyacak ve bu dönem şiiri bir zafer ve ihtişam şiiri olacaktır.

BUHRAN DÖNEMİNDE ŞAİR

Artık sinüzoidal eğrinin maksimum noktasından dönüş başlamıştır. İstismar çarkları yavaş yavaş döndükçe ve tesirli olmaya başladıkça, toplum çözülüş ve yıkılış sinyalleri vermeğe başlar. Topyekûn Harp'in amansız uygulanışı toplumu ve devleti sarsmıştır.

Evvelce kılıçla süngüyle, topla tüfekle kudurmuşçasına saldıran düşman, artık kendi kültür değerleriyle yüklenmektedir üstümüze. Âdeta kalleşçe ağulamaktadır bizi, kendi kültürüyle. Toplumumuz, tıpkı ağulanmış insan gibi kıvranmakta, sancılanmaktadır büyük acılarla. Bu arada kültür emperyalizminin zarûri sonuçları kendini gösterir ve topluma hayat veren millî müesseseler dejenerasyonun bataklığında bir bir yıkılır. Yerli toplum kültür sistemimiz, yabancı toplum kültür sistemlerinin baskısı altında yozlaşmaktadır. Müesseselerimizde başlayan dejenerasyon insanımızı da tesiri altına alacaktır. Böylece asırlarca bizi sarsılmaz bir şekilde ayakta tutan aydın-halk kaynaşması, yerini aydın-halk antogonizmasına bırakır. Aydın milletten ve millî değerlerden kopar ve yabancı kültürlerin adamı olur.

Aydınımızda başlayan millî kültürümüzden kopuş, yönetici azınlığımızı hâkim azınlık hâline dönüştürür. Şimdi; millet gibi yaşayan, millet gibi düşünen, millet gibi inanan, millî bünyenin bir parçası durumundaki Türk aydını tipi yerini, düşüncelerini topluma zorla tatbik etmek isteyen, halka tepeden bakan, burnu kaf dağında despot bir sınıf ve kast görünümünde yabancılaşmış hâkim azınlığa terk eder. Yönetim hızla gayrimilliliğe sürüklenir. Atılan tohumların neticesi olarak, toplum hayatımızda buhranlar boy salmağa başlar.

İnsanlığa ölmez kültür değerleri sunmaya, insanlığı zulüm, işkence ve her nevi emperyalist baskılardan kurtarmaya kendini vazifeli gören Türk Milleti âdeta emperyalistlerle uğraşmaktan teknolojik

hamleyi yapmaya vakit bulamaz. Böylece millete karşı teknolojinin imkânlarıyla ve öncülüğüyle yapılan kültür harbi toplumumuzun bütün kesimlerini tesiri altına alır. Ahlâk, kültür, ekonomi ve siyâset alanlarında korkunç buhranlar milli bünyemizi kemirmeğe başlar. Cephelerden gaflet, ihanet ve liyakatsizlik triosunun sentezi halinde mağlûbiyet haberleri gelmektedir. Vatan parçaları bir bir elimizden uçup gitmekte, devletimiz yıkılmaktadır.

Şimdi kültür ikiliğine paralel olarak iki tip şair vardır: Birincisi, millete ve milli değerlere bağlı milli şair, ikincisi yabancı kültür değerlerine ve yabancı toplumların menfaatine bağlı, despotik hâkim azınlığın san'at sözcüsü yabancılaşmış şair.

Bu dönemde milli şair bir buhranlar şairidir. Milli yapımızın çözülüşü ve toplumu sarsan korkunç krizler karşısında ıstırapla inleyen, âdeta etinden et koparılırcasına feryat eden, mısraları kan, ıstırap, gözyaşı ile dopdolu şair. Yabancılaşmış şair ise soysuzca ve iğrenç bir şekilde yabancı toplumların, yabancı kültür değerlerinin utanmaz savunucusu durumundadır. Çirkinin ve yanlışın yaldızlayıcısı...

Milli şair, balarısının çiçek çiçek dolaşıp balözü toplaması gibi, milli değerlerin topluma ve aydına taşıyıcısı, sunucusu durumundadır. Yabancılaşmış şair ise çöplüklerde gezinen, mikrop hamalı, pislik aktarıcısı kara sinekler gibi yabancı kültür değerlerinin milli bünyeye bulaştırıcısı...

BUGÜN VE ŞAİR

Bugün toplumumuz bir geçiş dönemi toplumu manzarası arzediyor. Yerli milli kültürümüzden yabancı gayrimilli kültüre geçiş. Toplum bütün katlarıyla sarsılıyor. Yer yer çizginin öbür tarafına geçmiş zümreler varken, çoğunluk milli hayatın muhafazası için şuursuz bir direniş içinde. Yerli ve milli kültürden kopamayış ve yabancı kültüre intibak edemeyiş arasında tam bir bocalama. Otururken kalkarken, düşünürken inanırken hep bu zıtlığın ortasında insanımız. Bir yandan yabancı toplumlardaki davranış biçimlerine rastlanırken, bir yandan kendi kültürümüze dönüş için göz yaşartıcı sosyal aksiyonlara da tesadüf ediyoruz.

Aslında sosyo-kültürel yapımızın hayat soluğu tükenmiş değil. Ölümsüz insanî ve ilmî kültür değerlerine sahibiz. Bu değerler zamanın örselemesine tâbi değil, zamanın üstünde. Bütün insanlığın kurtuluş dinamiği bizim kültürümüzün temelinde yatıyor. Kültürümüzün aksiyomatik temelleri sosyal gerçeğin aynısı tıpkısı. Ve bizim kültürümüz bütün büyük kültürlerin yeni atılım ve çiçeklenme döneminde. Bütün mesele kendi büyük kültürümüzü yabancı medeniyetlerin öldürücü tesirinden kurtarmak ve onu ilim ve tarih planında yaşanır hâle getirebilmek. Yâni, insanlığın şuur altında özlemini çektiği gerçek anlamda kurtuluşu, bir realite haline getirecek, Büyük Türk Kültür Sistemi'nin sosyal aksiyon hareketini başlatmak.

Bu büyük mücadelede şairi şu vazife bekliyor: Bizi yok oluşla karşı karşıya bırakan buhranlarımızı bütün açıklığıyla, bütün çıplaklığıyla topluma ve aydına duyurmak. Yâni topluma Milli Realizm'in ışığı altında bakmak, sonra bu realiteyi en tesirli bir şekilde aktarmak. İdeal olan ile şu anki kahredici realiteyi, güçlü rezonanslar doğuracak biçimde karşılaştırmak.

Var veya yok oluşumuzu tâyin edecek olan şey; milletin düşman kültürlere karşı kendi kültürünü devam ettirme mücadelesidir. Şair bu kavgada yerini seçmelidir. Ya, milleti yok etmenin, yabancı menfaatlerine hizmet etmenin sarasına tutulmuş zavallıların safı, ya da, varlığını devam ettirmenin mücadelesini veren milletin safı. Ortada kalmanın anlamı yoktur. Yok oluş veya diriliş yollarının kavşağında fantazilerle uğraşmanın hiç bir ilmî ve gerçekçi sebebi olamaz.

Bu ıstıraptan elbette kurtuluş vardır. Elbette güneş bir daha bu toprakları ışıtacaktır. Ve elbette bu mücadele, şairini de doğuracaktır.

BİR İSTANBUL FESTİVALİ HİKÂYESİ

ve UNUTULANLAR

— Aydın Gün
Festival Komitesi Başkanı

Mehmet TAŞDİKEN

«Bir yel üfürse kara bağrıma.. Bir yel. Isıcak da ne yaman bastı looo!»

Kök söktürücü sıcaklar. Anadolu insanının kara bağrını kavurmaya başladı. Çiftte-çubukta, tarlada-bahçede damağı kuruyan yiğit halk, devletinin vergi borcunu, canını ortaya koyarak denklemeye çalışıyor. Çocuğu anasından yetkin, anası erkeğinden gayretli, erkeği tek kalan hayvanına eş, dişi tırnağıyla toprakla pençeleşiyor. Kan ter içinde kadın, erkekleşen nasırlı, dilim dilim çatlak elleriyle, ekin kökleri yoluyor. Anadolu rençberi, Anadolu işçisi, Anadolu köylüsü, canla başla sarıldığı devletine, kendi öz bedenini yonta yonta, hayat gücünü tükete tükete, maddi yükümlülüğünü ödemenin çilesini çekiyor.

Bu, «Birinci Giriş»ti.

İKİNCİ GİRİŞ

«Öff! Sıcak.. Plaja mı uzanmalı? Denizde mi serinlemeli? Yoksa.. evet evet Festivale gitmeli..»

Kışın eğlenmekten yorulduğu için yazın dinlenen bu insanlar da, Türkiye'de yaşıyor. Bu insanların ülkesi de aynı ülke. Devleti de aynı devlet. Ama yönetilmiyor bu insan takımı: yönetiyor. Yahut yönetmese de yönetilmiyor. Anadolu'da canını yongalayan insanların terleri üstünden vurgunlar vuruyor. İş vergiye binince yönetenler sağ, yönetilenler selâmeti Bu, millet emeğinin kenesi ve kültürünün yıkıcısı, halk düşmanı hakim azınlık, dümenin binbir çeşidiyle, devletin hakkını da hasır altı ediyor. Dayılarının dümende olduğuna inanan haram mal istifçileri, halk adına ne çamlar devirmiyor!

GELİŞME

«Baleler, operalar, orkestralar, bandolar, cazlar ve Batılı sazlar.. Here is İstanbul Festival (*)»

(*) Burası İstanbul Festivali.

Anadolu insanını, bedenen ufaltarak toplanan vergiler, hazine-i devlette biriktiriliyor. Ve yönetenler sevgili yeyenleriyle birlikte, halkımızın etinden kemiğinden sızdırılmış, ne çilelerle bir araya getirilmiş, milli serveti, danışıp görüşme usulüyle harcamaya başlıyor.

Bu kaynaktan, bu mecrayla 80 milyon lira da, İstanbul'da 20 Haziran'da başlayan uluslararası İstanbul Festivali için ayrılmış. Ve Avrupalıları kıskandıracak biçimde bir program hazırlanmış. Canını ve emeğini damla damla ter olarak akıtan Anadolu insanının esamisi okunmuyor bu mahut Festival'de. Beş bin yıllık tarihten, asırların içinde yoğrulan milli kültürden, varlığımızın milli olan hiçbir yanından eser yok. Millilikten bir pislik gibi tiksinen, milliciliğin her çeşidini şovenizmle damgalayan Batı yârânı kültür uşakları, halkın servetine, inancına ve kültürüne rağmen, halk düşmanı tavırlarını gizleme gereği duymuyor.

16 Temmuz'a kadar sürecek olan Festival'de toplam 119 gösteri ve konser yer alıyor.

Bunlardan beş tanesi Klasik Türk Musikisi konseri. Buna karşılık Amerikan Koro ve Bandosu, Modal Musikisi, F. Liszt Oda Orkestrası, Los Romeros, Woody Herman Caz Topluluğuyla Senfoni ve Filarmoni Orkestralarının konserleri sayı olarak yirmi altıdır. Buna viyolonist, arpist gibi pistlerle sopranoları katmıyoruz.

New York Harkness, Sofya Arabesc, Köln Tranzforum Sale gösterilerinin sayısı dokuzu bulurken, Türk Halk türküleri.. sadece bir tek konserle programa iliştirilmiş.

Sovyet Halk Dansları ve Korosuna sekiz gösteri ayrılmış, Türk Halk oyunları ise müstakil iki gösteriyle geçiştirilmiş.

Asırlar boyu Türk halkının büyük hayranlığını kazanmış üç ayrı temaşa sanatımız, Karagöz, Meddah ve Ortaoyunu, bir çuvala sokulurcasına birleştirilmiş ve üçüne birden.. yalnızca beş gösteri hakkı tanınmış. Constanza Romen Kukla Tiyatrosu, ise tam altı gösteri için programın baş köşesine buyur edilmiş.

Elde bu program varken ve ayan beyan gerçekleri bütün açıklığıyla haykırırken, hiç bir vatandaş, Festival için millilik özelliğini, diline dolama sahtekârlığına talip olmamalıdır. Türk sanatına ve kültürüne, Batılı barbar haçlılarının gözüyle bakan kişiler, bizim sanatımızın ahkâmını kesme ukalâlığından vazgeçmelidirler.

On dört devletin katıldığı Festival, herhangi bir Avrupa ülkesinde yapılsaydı, Avrupa sanatlarına ancak bu kadar yer verilirdi. Türk kültür ve sanatı, bu itibarı Yunanistan'da da görürdü. Görülüyor ki, Türk halkının kendi el emeğiyle, kendi değerleri, böylesi bir yıkıma sürükleniyor. Festival, yabancılara Türk kültür ve sanatını tanıtmak yerine, Türk halkının karşısına, çirkin bir yabancı propagandacısı olarak çıkıyor.

İran, minyatürleriyle katılıyor. Hani, kültür hazinemizin bel kemiğini oluşturan bizim minyatürlerimiz? Hat sanatımız, mimarilerimizi ta-

DUYURU

Milletimin içi ıstırap dolu
Anlatsam derdini bitmez tükenmez
Kimdir bu mazlumun iğrenç mesulü
Bu çileli devir böyle gidemez.

Sen şanınla şöhretinle büyüksün
Seni inkâr eden senden değildir
Ölmeni bekleyen hayal çürüsün
Çürüyen hayaller senden değildir.

Kanınla yazılmış tarihe yazın
Bizler yaşadıkça silinmeyecek
Dört bir yanı güzel cennet vatanın
Uğrunda mehmetler hep can verecek.

Ömer KARA

nıtma çalışmalarımız? Bizans'ın köhne kiliseleri, seçilen sanat dalarına pek uygun düşen binalar değil mi?

Geçen yıl, bütün çevrelerin sert eleştirisine uğramasına rağmen, Saraydan Kız Kaçırma'nın yeniden Topkapı sarayında ısrarcı bir ukalâlıkla temsili, hangi güçlerin etkisiyle mümkün olabiliyor? Tertip komitesi denen adamlar demek ki, halkın değerlerine düşmanlıklarını açıkça ilân ettikleri gibi, bir yerlere güvendiklerini sezdirmekten de korkmamaktadırlar.

Biz, ülkemizde, Batı'nın yaptırdığı kanlı ihtilâllerde harcanan yabancı paralarının çektiğimiz ceremesini unutmadık. Meşrutiyet dalaverelerîyle, Batı'nın körüklediği türlü isyan denemelerinin acıları, henüz yüreğimizden ıraklaşmadı. Onun için, içimiz yanıktır. 1854'ten 1908'e, belgeleri, arşiv dosyalarının dışına taşan Batılı namussuzlukları, onur defterimizden silemedik. Ve Batılının bizim karşımızdaki, iğrenç kapris lerini ne hazmettik, ne de yutgitsin etme eğilimindeyiz. Acımız, elemimiz, kökleri tarihe uzanan bir derinliğe sahiptir. İşte bunun için, kendi paramızla Batılının koca burnunu, kaf dağı seyahatlerine yollamaya gönlümüz rıza göstermiyor. Festival, bu bakımdan Batı sanat ve kültürünün vitrini durumundadır. Enternasyonalizm hastalığı uğruna kendi değerlerimiz kirli bir mendil gibi silkinip atılmıştır.

Festivali düzenleyen komite, bu görüslerinin afişlerde bile yansıması gerektiği düşüncesiyle,Festivalin bu yılki afiş kompozisyonunu Mathieu adlı bir Fransız'a çizdirmiş. Bu, yabancı kafasına aşırı güvenin tek sebebi, evrensel fırça görüşünün pisliğine bulaşmaktır. Düşünmemiş midir ki Tanrının festivalci kulları, Avrupalı; «ne menem bir sanat festivali ki bu, afişlerini bile bizim düzenlediğimiz aşırı bir kısırlık içinde.» demeyecektir!

Festival, Türkiye'de son dönem siyasi felsefesinin bir ürünüdür. Bu siyasi felsefe, millî sanat kavramlarını ve kurumlarını ihmal ederek, kendi yalnızlığına terketmiştir. Batı müziği elli yıl boyunca yanında iktidarları bulmuştur. Ama bu yarım asırlık zaman dilimi içinde Türk musikisi, şahısların koruyup desteklemeye çalıştığı bir terkedilmişliğe düçar olmuştur. Devletin «Harika Çocuk» yetiştirme politikası ve Batı müziği dışında müzik tanımama anlayışı, millî sanatın öteki dallarında da görülecek, korkunç bir halktan kopma hareketini alevlendirmiştir. Ama Türk halkı bu dönemdeki keşmekeşe, kendi kabuğuna çekilerek seyirci kalmış ve yöneticilerine küserek protestosunu sessiz sürdürmüştür.

Çok belirgin bir şekilde ortadadır ki; Batı düşüncesinin en fanatik savunucuları, kendi ilkelliklerini görmeyerek, milliciliğin her türünü, şovenizmle suçlamaktadır.

DÜĞÜM

Türkiye'de milyonlar, insanlığını terk eden bir çalışmayla, devletinin yaşaması için didinirken; bir avuç kozmopolit azınlık, bu çilenin üstünden kazanç sağlasın. Halk, değerlerinin bayrağını yükseltmek uğruna asırlar boyu, kanını canını verirken; Batı'nın şartsız köleleri, ülkeyi, halkı, asırlarca vuruştuğu yabancılara bol keseden peşkeş çeksin; yok öyle işi Bu toplum taş kovuğundan çıkmadı. Beş bin yılık bir medeniyetin kurumlarına köksüzce saldıran zavallı mahlûkatlar, hangi gün farkına varabilecekler, şu ünlü vitrin bekçisi taklitçi maymuna döndüklerinin! Bu ülkede festival olacaksa, bu halka göre olmalıdır. Festival halkın parasıyla, yağlı göbekli kişileri eğlendirme amacını gütmüyorsa, hadi şu sıcakların ortasında ter döken insanımız «festival, benim festivalim» diyebilsin bakalım!

«Bir yel üfürse kara bağrıma.. Bir yel. Isıcak da ne yaman bastı loooo!» diyen kara yağız Anadolu insanı Festivale nice bakmakta? Haberiniz var m'ola? Hani onun yüreğini serinletecek, bağışladığı vergisine «helâl olsun» dedirtecek kıymetleri?

..VE ÇÖZÜM

Halkım bastı mı seni bağrına? Sahiplendi mi festivaline? Uzaktan baktığına ve uzak durduğuna göre bil kî, mutlak bir iş vardır bu festival işinin içinde. Ve sonu da temiz olmayan bir iştir bu, başı gibi. Halkım yoksa, ben de yokum!

Zaten cerahatli toplum düzeninin, festivalinden ne beklenir başka? Düzenin, halka sırtını döndüğü bir ülkede festival yapmak haramdır. Halkın, içine girebilmesi için, güçlü devlet gerekir. Gâvurun türküsünü çağırmak iş değil. Yabana yaranma yolu, yol değil!..

●

Sen söyle aşıkl
Aşkın var mı yüreğinde alaf alaf Kerem gibi
Eritir mi için için
Eritir mi verem gibi?
Mecnun gibi çöller içre yanar mısın,
Seraplarda binbir Leylâ görür müsün,
Kızgın güneş ciğerinde köz köz olur,
Çöller gibi sessiz sessiz kanar mısın?
Ferhat olup,
Yüklendin mi yüreğine
Külünk ile, yana yana...
Bir sevgili aradın mı dağlar yarıp
Hasretinden güç aldın mı
Düştüğünde Sabırtaşı yetişti mi imdadına?

●

Sen söyle genç kızl
Kahkahanda bir iz var mı
Gülüşünden Ayşelerin
Gözyaşıyla dudak farkı?
Çiçek çağlarından miras
Çelik zırhın
Örtülerin eridi mi gül teninden?
Kaç zamandır?
Gözaltında delik deşik olmak mı yeğ
Ezilmek mi sevgilerle et kokan
Ezilmek mi mıncık mıncık hoyrat postallar altında
Bir dünyanın namus denen mihverinden
Söyler misin, söyler misin?
Kimdir seni tırnak tırnak
Soyan böyle
Mahrem saç tellerindeki namus örgüsü
Kaç zamandır savrulur kısır rüzgârlar önünden?
Nedir içindeki sancı?
Nedir dışındaki yara?
Ah bacımı
Ah bahtı karal
Neslimdeki gizli acıl
Anaların yüreğinden ezmeli mi sizin için
Bir dualı melhem yapıp
Bir örtüyle, bir inançla
Sarmalı mı yaralara

Söyle genç kız, söyle bacım!

●

Sen söyle şair!
Kavga için
Yürür müsün yollarında vatan deyip,
Yalınayak
Yunuslayın?
Duyguların yumruk yumruk savaş mıdır?
Yüce bir tutku mudur içinde halk sevgisi
Yoksa yürek dediğin yumruk kadar taş mıdır?
Dilinde türkü olan içinde ataş mıdır?
Bulut bulut gözlerinde biriken
Yağmur mudur
Bir yangını söndürecek yaş mıdır?
Söyle bana iki gözüm
Kavga için
Yürür müsün yollarında
Gezer misin yalınayak
Giyer misin çuha, şayak?..

●

Sen söyle küçük insan!
— Topumu ver
— Beraber oynayalım
— Olmaz o benim topum
— Babam bana da alır
— Alamaz, senin babanın parası yok
— .....
Dur konuşma dur gölgeli umudum!
Yıkma dünyamı!
Siz söyleyin analar, babalar,
İnsanlar siz söyleyin!
Kin tohumu pençe pençe
Yolacak mı umudumu?
Ekilecek, büyüyecek dolacak mı
Hüsran gibi düşünceme?
Bu mu sevdiğinize
Sunduğunuz son bu mu
Berrak bir umut varken
Çağ için, yeni çağ için?

●

... ve sen söyle atom çağı!
Verir misin insanına
İnanç bağı
Aradığım?

M. Ali TAŞÇI

ZAMBAKLAR

Çiçek sever misiniz? Sanırım bu soruya hiç kimse 'hayır' demez. Kim istemez ki, çiçek dolu bir bahçesi olmasın. Hani rengârenk, çeşit çeşit. İnsanlar çiçekleri daima sevmişlerdir. Düşüncelerimiz ne olursa olsun, ruhlarımız çiçeklerin yanlarında hırçınlıklarını atıp, dinlenmenin huzuruna kavuşuyor. Bu neden böyle oluyor dersiniz? Çiçek denilince akla nezaket, samimiyet, güzellik geliyor. İnsanın fıtrî meyli de böyle saf ve masum hasletlere doğru değil midir? İşin psikolojik ve felsefi yönü bir tarafa, sahi sizler hangi çiçeği daha çok seviyorsunuz?

Herbirimiz bir çiçeği daha çok severiz de. Kimimiz gülleri meselâ. Sevilecek kadar da var hani. Hiç dikkatinizi çekti mi? Gonca, gülden daha çok sevilir. Ketum ve bakir olduğu için mi dersiniz? Örtülü de üstelik.

Ya menekşelere ne buyrulur? Her an güneşe dönen yüzleriyle ışığa tutkun menekşeler, ne kadar da cazipdirler! Menekşelerle kelebekler birbirlerine çok benzerler. Biri diğerinin otlaşmış veya çiçekleşmiş şekli gibidir.

Karanfillerin, hüzünlü gönüllere dert ortaklığı, nilüferlerin öksüz beyazlığı, gül sarmaşıklarının hasretle kıvrılan çiçekli kolları bir yana, yaprakları arasında ufalarak kaybolan, kokusuyla temayüz etmiş, altın sarısı iğde çiçeklerinin salkım salkım salınan dalları altında bir nebzecik soluklanmak. Nar bahçelerinde, elma bahçelerinde pembe bir bahar yaşamadan, üşüyen dağ doruklarının beyazından erlyen kar suyuyla koyaklardan kaynayarak, çiğdem sarısında, dağ çiçeği yeşilinde; daha aşağıların güvercin göğüslerinde, yavru ağızlarında, buhurdan tepelerinde, gelincik yanaklarında renk cümbüşü içinde coşmak, coşmak... Bir villanın tarhlarından, bir derenin kuytu köşelerine kadar, yeryüzünün dört bucağında en muhteşem güzelliklerini mütevazice yaşayan çiçekleri sevmemek mümkün mü? Böylesine katı bir kalb insan sinesinde bulunmaz.

Beni mi soruyorsunuz? En çok hangisini mi severim? Zambakları. Ben en çok zambakları severim. Güller çocukluğumun çiçekleriyse de zambaklar, duygularımın çiçekleridir. Lâleleri uzun yıllar resimlerden ve tarih kitaplarından tanıdım. Sizler hiç, çiçeklerin isimlerini değiştirmeyi düşündünüz mü? Meselâ ben, zambağın kendisini çok sevmeme rağmen ismini sevmem. Zambağa gül deselerdi de güle başka bir isim bulsalardı daha iyi olurdu. Hele şu 'zambak'ın söylenişine bakın. Başta 'z'nin sinildemesi, zızılaması, 'b'nin kaba patlayışı ve 'k'nin kelimeyi keskince durdurması, 'a'ların hoyratlığı. Ya zambağın kendisi öyle mi? İsmindeki kabalıktan üzerinde eser var mı? İnce ve zarif çiçek, her an nazik bir titreyişte, süzülüşte...

Zambak dendi de hatırıma geldi. Geçenlerde bir olay oldu. Sizler de duydunuz mu, bilmiyorum? Öyle bir olay ki, güzel mi desem, önemli mi desem, ibretamiz mi desem? Ben anlatayım da siz karar verin artık.

Fakültede dersler bitmiş, imzalar alınmıştı. Talebenin «oh be, dünya varmış!» dediği günlerden bir gün, bir öğle vaktiydi. Ne olduğunu hatırlamıyorum ama biraz acele işimiz vardı. En samimi arkadaşlarımdan biriy-

le, karanlık ve izbe alt koridordan geçiyorduk. Ara kapıdan gözlerim, ruhumun en çok sevdiği hazinelerini gördü. Ne güzel manzara! Fakülte bahçesinde, zambaklar çiçek açmıştı. Çınarların ve kavakların altı katlı binanın kiremitlerine erişti̇ği bahçede, dalları yerlere kadar eğilmiş salkım söğüdün kuytu gölgesi altında boş bir bank ve yanıbaşında bir öbek halinde ekilmiş zambaklardan açılmış on-onbeş çiçek. Talebevari «öhheee!» dedim. «Söyle» dedi arkadaşım. Durdum:

— Senin için duygusuz, zevksiz, manzaradan anlamaz, derler.

— Eeee!

— İşte öyle derler.

— Desinler. Haydi durma gidelim.

Tahrikim netice vermedi.

— Demek dedikleri doğruymuş. Ben, bile inandım şimdi.

— Sadede gel de ağzından baklayı çıkar.

— Yani yalan mı söylüyorlar? Aksini nasıl ispat edersin?

— Nasıl ispat edeyim?

— Bak, orada beş dakika oturmakla.

Güldü.

— Hiç bankta oturmadın mı yahu? Bunun zevkle ne ilgisi var?

— Ama zambaklar da var.

— Haaa! Jeton yeni düştü canım. Sen zambakları çok severdin değil mi?

— Evet.

— Gel öyleyse.

— Oturacak mıyız?

— Haayır.

— Ya?

— Size bir zambak takdim etmeme müsaade eder misiniz?

— Yapma ayıptır.

— Ayıp şimdi moda oldu.

— Etme görürler canım.

— Görsünler.

— Bir şey derler iki gözüm.

— Deyeceğin alnını karışlarım.

— Sana değil, bana derler. Çiçeği ben taşıyacağım.

— Sen diyeni bana gönder.

— Kopartma, ben zambak sevmiyorum.

— Seviyorsun, seviyorsun.

— Sev-mi-yo-rum!

— Biz koparmasak kendileri solacak kardeşim.

— Peki, ne yaparsan yap. Kabahat benden gitti.

— Canım sen zambak istemiyor muydun?

— Hayır ben yanında oturmak istiyordum.

— Tamam, tamam. Bak sen şimdi. Hoop! Bir, iki, üç. Oldu. Zatıâliniz lütfen kabul buyurur mu?

— Sorarlarsa, ben senden aldığımı söylerim.

— De.

— Hadi gidelim öyleyse.

Hiç değişmeyecek bir güzellik ve emniyet sükûnu içinde rüya ve emel manzarasının sisleriyle salınan zambaklardan koparılan iki tomurcuk-bir çiçekli dalı, yalnız ve şefkat mahrumu olarak elime aldım.

Zambak...Öbeklerden bir öbekten, dallardan bir daldan koparılmış!..İki küçük tomurcuklu bir çiçekli zambak!.. Koklamak için aldığım bu nazenin, gün boyu elimde titredi durdu. Onun nazik sinesinden saçılan, bir nefes kokuyu bile kaçırmak istemeyen burnum, evet kazık burnum akşam olmadan iki yaprağını kırdı... Kırılışı bile anlamlıydı... Koku almadan, zevk duymadan başka bir işe yaramaz gibi gördüğüm bu harika çiçek, bu fevkalâde yaratılış, ince tozdan kanları arasında kırıldı. Nefesimle, kırılan yapraklarını, burnumun ucunda tuttum. Onlarla alay edercesine, hoppacasına. Nefesimi bırakınca, ikisi de ayaklarımın ucuna düştüler; beton salonlarda, tozlu yollarda. Fakat çiçek, verebildiği bütün kuvvetiyle kokusundaydı. Karşılıksız, hiçbir şey beklemeden. Ben onun dallarını hoyratça kırdığım için bir zerresini esirgemedi. Ben, onu, insafsızca koparttığım halde bir anlık kokusunu eksiltmedi. Ben onu, her dakika hırpalamama rağmen güzelliğinin birden bire solmasına razı olmadı. O, bir zambak gibi gün boyu elimde titredi. Asli vazifesinden hiç taviz vermedi.

Akşam tuttuğum sap yeri zedelenmiş, ezilmiş, ihtiyar boynu gibi kıvrış kıvrış, çürümüşlüğün koyu yeşilinde, ölüm emareleri göstererek, yorgun savaşçı haleti ruhiyesindeyken bıraktım. Çiçeğinin yaprakları «buruştum» derken çelik dolabımın tozlu üstüne,

hiç de onun estetiğine yakışmayan bu yerde, biçimsiz bir su bardağının içine yerleştirdim. Elimin ezdiği yerden sapı bükülüyor, üst taraftaki tomurcukla çiçek, alttakini ağdırıyor ve zambak, bardakta bir türlü duramıyordu. Sanki: «Bırak bizi ölelim. Bize yalancı hayat verme. Adi bir su bardağında, musluk suyuyla yeniden dirilme ümitleri içinde, fakat her saniye gayri tabii bir ölüme yaklaşarak bize esaret hayatı yaşatma. Biz, ümitlerimiz söne söne, yapraklarımız buruşa buruşa, ölmek istemiyoruz.» diyorlardı. Benim hoyrat ellerim, hissiz gönlüm, hain gözlerim, onların bu yürek yakan feryatlarını duymadı. Duru su ve cam bardak da mazluma dert yoldaşı zindan duvarları ve göz yaşları gibi sessiz kaldılar. Parmaklarıma, gözlerime, gönlüme, zambaklardan gelen bu mesajı iletmediler. Bir tokyo naylonunun içine, elimi batırmasın diye koyduğum, üçüncü nevi çamaşır sabunu kalıbını, dikine altına, destek yaptım. Elektrik düğmesini çevirdim.

Akşam, düğmeyi çevirdikten sonra mışıl mışıl uyudum sabaha kadar. Tıpkı bütün insanlar gibi. Sabahleyin zambağı, sapına dolgunluk, çiçeğine zindelik gelmiş, dimdik ayakta buldum. Çamaşır sabunu desteğine ihtiyacı yoktu. Sevindim. Bir hayat uzadığı için değil, biraz daha koklayabileceğim için. Fakat günün telâşı ve iskeleye yaklaşan vapurun düdüğü bana bu güzel çiçeği unutturdu. O, sabaha kadar, bütün imkânlarıyla biraz daha canlanmak, güzelleşmek ve yaşamak için gayret etti. Yılmadı, daha da zindeleşti. Onun bu gayreti ile vücudumuzdan kopan bir uzvumuzun yaşama gayreti arasında zerrece fark yoktu. Onun gece boyu çırpınışlarını ben bir çırpıda unuttum. Günün telâşıyla düşüncelerimden ve sevgilerimden uzak, bu güzel varlığı unutarak aktım gittim. Zaten biz insanlar, asrımızda en önemli şeylerimizi, günün telâşı arasında unutarak akıp gitmiyor muyuz? Üstelik sevinçlerimizden, üzüntülerimizden koparak, mecburi sürüklenişlerle...

Günün seli, hayat deresinde başımı taştan taşa vurdu. En nihayet gün batarken, çekilen suların arta kalan moloziarı gibi bir kenara yorgun düştüm. İşte o an, zambağım aklıma geldi. Kimbilir o ne kadar canlanmıştı. Bir kere koklayabilseydim.

Fakat heyhat!.. Akşam odama döndüğümde boynu bükük gördüm. Kurumuş zambak renginde çiçeği, akmış, kör olmuş bir göz gibi tortop olmuş, yumulmuş yumulmuştu... Tomurcuklar, yeşille sarı arası daldan kılıflarının içine çekilmişler; yaşlı gözler gibi siyaha yakın mor bir sürmeyle uçlarını göstere göstere matem tutuyorlardı. Bardak ve bilhassa su, hüznünden sararmıştı. Tomurcukları okşadım. Ama, onların kirpi gibi dürülerek içlerinde sakladıkları kokularının hülyası ile okşadım. Ağzıma uçlarını aldım, üfledim üfledim. Elimle sıktırıp uçlarını açmak istedim, fakat nafile. Zorla güzellik olmuyor. Açılmadılar, bilâkis sıkıştılar, kılıflarının içine gizlendiler, sokuldular adeta onları dolabın tozları arasında bıraktım. Sabah oldu, akşam oldu. Uyudum ve unuttum.

Geceler gebedir. İnsanlar uyusa da olaylar hiç uyumuyor. Karanlıklar gerçekleri gözlerden ırak etseler de gönülden ırak edemezler. Hak ve hakikat, her an sabahın tutkusuyla yaşar. Hayatının devamı haklılığından ileri gelir. Karanlığın son bulması da haksızlığından. Bazı olayların büyüklük ve ehemmiyeti sessizliğinden gelir. Gerçekler de böyledir. Karanlıklarda sessiz dururlar.

Sabah oldu. Binlercesi gibi alelâde bir sabah. Gece, evet gecenin karanlığında, salisenin milyarlarca küçük aralıklarında bile, o bölüme düşen yoğunluk değişmeden, iki dünya yaratılmıştı. Çelik dolabın tozlu üstünde. Kirli su bardağının sapsarı suyu arasında. Hasırlaşmış dalların ve balçık çamurluğunda, şeffaflaşmış yosun rengi gibi suda, dallardan sarılan yapraklar arasında ince tülbent gibi kılıflarından sıyrılmış, yükselmiş iki dünya yaratılmıştı. Evet, iki dünya yaratılmıştı yanıbaşımda. Ranzamın, yastığımın bir karış ötesinde. Akmış bir göz gibi kurumuş, çiçeğinin bitişiğinde. Onun mirasına sahip çıkarcasına. Onun intikamını alırcasına. Onun şanına ve bütün zambakların şanına yakışırcasına iki dünya yaratılmıştı. Ne bir eksik, ne bir fazla. Yeryüzünde bütün zambaklar yok olsa ve bu hadisenin destanı yazılıp, beşeriyete örnek diye sunulsaydı, günümüzün insanının bu yorumdan kazanacağı ve kurtuluşunun formüllerini bulacağı çok şey olurdu. Gökten indirdiği suyla, kupkuru yerden bin-

bir nebat yetiştiren irade, musluk suyunun bulunduğu cam bardaktan günler sonra iki çiçek açtırmıştı.

Ben bir gecede kıvrım kıvrım kıvrılmış, büklüm büklüm bükülmüş iki tomurcuktan, masallardaki dört başı mamur saraylar gibi yapılmış bu iki çiçeğe, iki hazineye sahip olmuşçasına yakından temas için koştum.

Yalnız bir kol, iki yaprak ve dokuz dallı zambaklar, zafer serencamlarını bütün muhteşemlikleriyle yaşamaktalar. Renk yönünden hiçbir beşerin taklit edemeyeceği hârikalıklarını ilân ediyorlar. Engin ufuklarda dolaşan serazat bulutlar gibi gerine gerine çiçekler; yağız sayrı atların göz kapaklarına benzer kapanmaya, kıvrılmaya, dürülmeye yüz tutmuşlar. Üreme organları, dilim dilim, sarı tüy beyazı rüyalarında vuslat saatlerini yaşıyorlar. Fıtratın kendilerine bahşettiği nesillerini idame kanununu yerine getirmek ve zaferlerini ebediyete ulaştırmak için. Çiçek dallarının diplerine yakın açık mor sınırlerinde her an sönmeye yüz tutan bir hayatla, onu devam ettirmek isteyen bir gayretin gayet derinden, sessiz, ince ve zarif, velvelesiz gayreti var. Can yeşili kökler, açık mor sınırlerden sonra parlak morluklarda kıvrım kıvrım bükülüyorlar. İnce, kendine has, çocukken bal arılarının bacaklarından sıyırdığımız tozlar, hüzün sisleri gibi çiçeklerin üstüne dağılmış. Çiçeğin ortasındaki üç dil, narin, sanatın en harika manzarasını teşkil ederek, gevrek gevrek dala doğru akarken bir dil halinde, bir sıraya sırtlar üzerine dizilmiş; beyaz, sarı hülyadan ve eteklerinden bir düzineye cennet ırmaklarının aktığı ormanların üstüne bağır vermiş.

Her zerresi, yaratılışının bütün mükemmeliyetini haiz, bu şaheserin narin koynuna kazık gibi burnumu, evet kazık gibi burnumu yine soktum. Çiçekler bana kurumuşluklarının, ölümlerinin, hasırlaşmış saplarının ve çürümüşlüklerinin, kendi öz kokularıyla karışmalarından mütevellit; ağustos güneşinin altında kalmış kara lâstik kokusunu andıran rehavetini verdiler. Bu, benim, onların feryatlarını duymayarak onlara; her şeyin kendi asli ortamında hayatını devam ettirebileceğini unutarak, onlardan faydalanmak isteyerek, esaretleri içinde, kendi öz çevrelerinden koparttıktan sonra verdiğim yalancı hayat ortamına karşı, onların beni taltifiydi. Onlar mazlûm olarak, zalimin önünde, zaferlerinin doruğunda ve vazifelerinin sonunda kurumuş ve kurumaya yüz tutmuş zambaklar olarak; masum ve her saniye yok olan hayatlarıyla bünyelerinin kanununa uydular, yaradılışlarına boyun büktüler. Boyun bükerek zaferlerini taçlandırdılar.

Bu, zambakların, bana ve şahsımda bütün insanlığa karşı zaferiydi...

⁂

Sevdiğini elleriyle öldürüp, mezarı başında ağlayan biçareler gibi ben de, içinde memleketten öteberi gönderilmiş tahta zeytin sandığının üstüne, bana insanlığımı öğreten zambaklarımı koydum. Gözlerimden yaşlar dökülmeden, fakat içerim kan ağlayarak; gönlümde kendime karşı ani bir hiddet, gür ve deli bir öfke kaynayarak bu satırları yazdım. Bu satırlar ki ruhumun, duygularımın, bütün ruhi hasletlerimin gören gözü, işiten kulağı, söyleyen dilidir. Kalemimin suskunluğunda ruhumun çoşkunluğu vardır. Kalemimin coşkunluğunda, ruhumun kasırgası vardır.

Kalemim, vefası sınırlı yarim, vefa sınırlarına geldi, dayandı. Ölen bir çiçek ve canlanan iki tomurcuğun bendeki ruhî inkılâbını anlatamadı. Ben, yine duygularımın dalgalarını, hülyalarımın engin sahillerinde çırpındırdım. Gönül semamda hüzün bulutları kapkaranlık, kıvrım kıvrımken, güzyaşı yağmurum ruh denizime aktı. Bu harika yaratılışın bana ve kalemime karşı kazandığı sessiz fakat ölümüyle biten büyük zaferinde küçülmüş, acz içinde zambakları, zeytin kutusundan mezarlarının içine attım. Yayı koptuğu için günlerdir duvar dibinde sürünen, rengi zaten bomboz olduğu gibi güneşin de yer yer sararttığı toprak rengindeki penceremin perdesini üzerine örttüm.

Artık ağlayabilirdim. Galip, kurumuş bir çiçek ve çiçeklenmiş iki tomurcuğun önünde aczimi göstermek için değil, insan olarak sınırlı imkânlarımın içinde aczimi anlayarak ve mağlubiyetimden ders çıkararak, zambaklarım beni görmeden ağlayabilirdim.

Bu da, benim ve şahsımda bütün insanlığın, zambaklara karşı zaferi olurdu...

Yabancı Desteğinde Yalancı Şöhret...

YILMAZ GÜNEY MASALI

■ Mehmet BÖLÜKOĞLU

İki yıl önceye kadar sinema çevrelerinde sıkça işitilen Yılmaz Güney ismi, 12 Mart döneminden sonra, bugünlerde yeniden bahis konusu olmaya başladı. Sıkı yönetim döneminde bazı olaylara adı karıştığından iki yıldır cezaevinde bulunan Yılmaz Güney, geçenlerde çıkan aftan yararlanarak tahliye edilmiştir. Bu tahliye olayını vesile ederek bazı çevreler, reklam namusunun bile sınırlarına tecavüz ederek boy boy resimler basmış, bazı gazete ve dergilerin baş köşesinde günlerce arzı endam ettirilmiştir. Bu konuda ilk göze çarpan gerçek şudur: Yılmaz Güney, Türkiye sinemacılığında, sözü dinlenir bir adam haline getirilmek istenmektedir. Bunun sebepleri vardır. Ve belirttiğimiz bu ilk tesbitin altında bazı gerçekler gizlenmiş bulunmaktadır.

Bu gerçekler eşelendiğinde, Türkiye'deki pek çok zıtlıklar, aykırılıklar ve içinden çıkılmaz sanılan olaylar aydınlanmış olacaktır.

Sinema tarihimiz karıştırılırsa görülecektir ki, Yılmaz Güney adı, etrafında fırtınalar koparılmak istenen ve çok kısa zamanda üne kavuşturulan bir addır. Bu, normalı pek aşan bir durumda böyle olabilmiştir. Yani, Yılmaz Güney adı, Türk sinema tarihinin bir prototipidir. Nice gayretli aktörler, ne emektar yöneticiler.. Yılmaz Güney'e gösterilen ilgi ve sempatinin kırıntısını bulamamışlardır bu reklam ve propaganda araçlarından. Aşağı yukarı her filmi, olay haline getirilmiş ve en kaba piyasa yapımlarına kotarılan methiyeler gökleri tutmuştur.

Yılmaz Güney, işin başında sol istismar malzemelerine el atmış ve tarihen devrini doldurmuş propaganda temlerini yeniden piyasalama çabasına karşılık soldan, sol basından, sol ağızlardan normalin üstünde bir ilgi görmüştür. Bu yakınlık, dev sermaye güçleriyle birleşince, aynı güzergâhtaki yeni çalışmalar için bir teşvik unsuru olmuştur. Türkiye sinemasında yıllarca süren Çırkın Kıral efsanesinin temelinde işte böyle ikili bir destek bulunmaktadır.

Yılmaz Güney'in şişirme lâflara ve geniş mali desteğe güvenerek başlangıçtaki sanat gücünü de pek müsrifçe saçıp savurmasını ve kendisini harcamasını bir kenara bırakalım. Bugün açıkça görülüyor ki sol, Yılmaz Güney isminin cazibesini sinema sınırları içinde tatminkâr bulmamakta, ve Yılmaz Güney'den, sanatçı özelliğini hiç hesaba katmayarak âzami şekilde yararlanmaya bakmaktadır. Böyle bir istismar çarkında ya sanatın vecibeleri gereği tez uyanarak adı üstündeki meşru olmayan ticareti durduracak veya Yılmaz Güney, sanatçılığının son kırıntılarını da böyle bir istismar uğruna feda edecektir. Soldan destek görmüş olmakla, solculuk modasının yaygınlaşması namuslu ve vatanperver insanda hiçbir meyil doğurmaz. Bir Türk aydınının, Türkiye'nin krizli yapısını tedavi edecek formülleri Sosyalizmde bulması bir seçiştir. Diğer düşünce sistemlerine kapılmanın normal olması gibi. Ama bu insan, Türk toplumu-

Yıkılmaya yüz tutan tarihi Amasya Bedesteni

nun özelliklerini, tarihi gelişim seyrini bilmiyorsa veya bilerek, isteyerek, herşeye rağmen marksizmin büyüsüne kapılıyorsa... bu insan, hiçbir itiraza meydan vermeksizin Türk toplumundan kopmuştur, denir.. Bunun bir üst derecesi de hainliktir. Sanatın ve sanatçılığın gerekleri dışında Yılmaz Güney için bir de bu mesele var ki, asıl işin önemi buradan doğmaktadır. Eğer Yılmaz Güney, solun ve marksistlerin bütün sırt sıvazlamalarına ve kuyruklu yalanlarına aldanmış, kanmış ve bunları samimi hürmet ve muhabbetler diye kabullenerek marksistlere prim vermeye niyetlenmişse bilsin ki; akıbeti, emsali pek çok adam gibi kullanılıp atılan bir mendil değerine düşmekten başka bir şey olmayacaktır. Yok, bu bir reklam ve propaganda vesilesi sayıyorsa, sonu hayırlı olmayan, yavan bir aldanıştır bu. Ünlü ahmağın, yılanla dostluğunun sonu, pek ibretli bir ders verir insana...

Yalan yanlış Jack London'un marazi karakterlerine pek aşırı bir hayranlık besleyerek, bunları hikâyelerin ve senaryoların dışına taşırmak isteyen Yılmaz Güney ihtimaldir ki, bu tehlikeli serüvenlerde bile zihnindeki hasta tiplerin etkisiyle hareket etmektedir. Örnekleri çoğaltmak mümkün. Ama Çirkin Kıral'ın film çevirmekten ve sosyalist - devrimci nutuklar çekmekten okumaya zamanı kalmadığı gözönüne alınırsa fazla örnek vermek onun için haksızlık olur.

Bu işin, bir de başka yönü var. Öyle bir yön ki, samimi olan, ve ülkesinin geleceği adına ciddi endişeleri bulunan her Türk insanının midesini bulandırır ve fikren gözü açılmamış sığırcık yavrusunu andıran aydının açıkyürekliliği oranında hayretten parmağını ısırtır.

Türkiye'de sosyalistlik taslayan, kapitalistlere günün yirmidört saatinde küfürle iştigal eden vatandaşlar. Âdeta küfürbazların küfrünü az bularak daha fazla, daha gayretli ve daha yakası açılmadık küfretsinler demektedir. Tabi, bu sadece

ORALARDA

Ertuğrul ŞAKAR

Yollarında, bilinmeyen yollarında,
Tütsülenir vahşetin öfkesi orda.
Asrın özgürlük şarkılarında
Bir tezat var; prangalılar... orda.
Orda peçeler yırtılıyor, ağlıyor.
Yarık ayaklar tuzlanıyor, ağlıyor.
Ahlar cihana haykırıyor, ağlıyor
Asrın kahkahası kan damlıyor.

Türkiye'ye has değil. Aklı erenler, 1917 ihtilâlindeki kapitalist yardımlarının akılları durdurucu miktarını hatırlarlar. Kapitalizmin en radikal rakiplerinin, Amerika'nın kızgın yahudi kapitalistlerinden bugünün rayiciyle milyarlara varan mad di destek bulduğu, ayrıca bizzat eğitilmiş ihtilâlciler ithal ettikleri bugün bilinmektedir. Otto Kaan Felix'in ve Jacop Schiff'in iğrenç ve kirli paraları, kapitalizme karşı devrim yaptığını ilân eden Lenin tarafından göz kırpılmadan kabul edilmiştir. Bu, vatan, millet sevgisi olan aydınlar için bir uyarıdır. Sert bir uyarı!

Aynı durum ülkemiz için de geçerli. Bir adam, sosyalistliğini duyurduktan sonra derhal yanında Yahudi-kapitalist sermayesini bulmaktadır. Perde arkalarını karıştırmaya lüzum yok. 12 Mart öncesinin militan komünistlerine gün görmemiş binlikleri el altından ulaştıranlar, bütün imkânlarının kapılarını Yılmaz Güney'e, sosyalist olduğunu söylediği için ardına kadar açmışlardır. Ayrıca başından beri sinema salonlarından gazetelerine varıncaya kadar hızlı bir destekleme kampanyası yürüten basın ve sinema ağalarını da belirtmeliyiz.

Ancak yüreğinde ülke aşkını taşıyan, mason-kapitalist sermayeye yaltaklanmaz. Ondan destek beklemez. Bu şahsi bir kazanç ve isim yapma yoluysa, pek iğrenç bir yoldur. Yok, gerçekten inanılarak yapılan bir sosyalist çalışmaysa, körlük ve satılmışlığa uzanan bir geçittir. Hiçbir namuslu Türk aydını, ülkesinin geleceğini kararttığına inandığı kültürel ve siyasi düşmanlarının kirli yardımlarına iltifat etmez.

İçte ve dışta sol çevreleri, kapitalist desteği yanında bulan bir kişinin kendine soracağı çok şey vardır. Sadece Türkiye'deki değil, yurt dışındaki, beynelmilel sermaye diyebileceğimiz Yahudi-kapitalistlerin kontrolündeki sermayeyi de destekçi bulmuştur Yılmaz Güney. Cezaevinde bulunduğu sırada Avrupa'da yürütülen kampanyalar, Fransalarda özel tanıtma köşeleri açılarak yapılan çalışmalar göstermektedir ki, Batılı dostları tarafından da, Türk devletine karşı savunulmaktadır. İşe, yabanın pis parmağı girdi mi, o işten şüphe etmek gerekir. Türkiye'deki milliliktен uzaklaşmış hakim azınlığın ve Fransa'daki ağalarının kurduğu, finanse ettiği Sinematekin yılışık ilgileri bu konudaki tereddütleri daha da artırır. Henüz cezaevinden çıkar çıkmaz Fransız Sinematek Başkanı Henry Langlois tarafından tam bir aylığına Paris'e davet edilmesi, aralarındaki ilişki yakınlığının çirkin bir örneğidir.

Bugün gayri milli güçlerin el birliği ile desteklediği Yılmaz Güney, ya bütün destekleri toptan reddedip, sol düşünceyi terkedecektir. Veya gâvurlaşmış paraların gölgesinde gâvur fikirleri uğruna kendini harcayacaktır. Birinciyi yaparsa halk bağrına basacak ve onu yürekten kutlayacaktır. İkinci yolu seçerse Türk halkını karşısında; külliyen gâvurlaşmış güç ve çevreleri de yanında bulacaktır.

PERVANELER

Ali TÜRKMENOĞLU

Hüdavent Hatun Türbesi — NİĞDE

Elimizde bir kitap var: PERVANELER. Müfide Ferid (Tek)in yazdığı bu eser, bir hayli ilgi çekici. Birinci baskısı Osmanlıca ile 1924'te yapılmış. O günden sonra da, ikinci baskısı yapılmamış. Ancak, mayıs 1974'te, Otağ Yayınevi'nin, Edebi Eserler Serisi'nin, Millî Romanlar Demeti'nde günümüz Türkçesi ile basımı yapılan eserin arka kapağına Yayınevi, şöyle bir not koymuş:

«Pervaneler, Müfide Ferid Hanımefendi tarafından 1924 senesinde kaleme alınmıştır. Romanın kaleme alındığı tarihlerde; 'İstiklâl Harbi' henüz kazanılmıştı. Fakat Türkiye'nin ufuklarındaki diğer büyük bir tehlike, yani 'yabancı kültür nüfuzu' durmuş değildi. Kendisi de yabancı mekteplerde okumuş olan muharrir; Türk çocuklarının benliğinin, ateşin parlaklığına kapılan 'pervaneler' gibi yanmaması için, onlara, 'millî kültürümüz'ün tanıtılmasını, sevdirilmesini ve gönüllerine hitabedilmesini istemekteydi. Kendi öz kültürümüz, yabancı kültürlerden hiç de aşağı ve geri değildi.»

Eserin önsözünü yazan ve muharririn kızı olan sayın Emel Esin Hanımefendi'nin yazısından, annelerinin hayatını gayet güzel takip edebiliyoruz. Ve Müfide Ferid Hanımefendi'nin böyle bir konuyu işlemeye salâhiyetli ve ehliyetli olduğunu anlıyoruz. Gerçekte önsöz olmasa bile eser, başlıbaşına muharririn bu hususiyetini ispatlıyor.

Pervaneler... Güzel bir isim. Bütün romanı bir kelimeyle sembolleştiriyor. Pervaneler, çok yönlü ve çok önemli bir roman. Bir kere şekil yönünden, zamanına göre çok başarılı ve ileri mesafelerde bulunuyor. Âdeta, günümüz roman tekniğine ulaşmış vaziyette. Hele davranış ayrıntılarıyla, uzun boylu kişilik ve duygu incelemesine giderek eseri çekilmez hale getiren zamanının eserlerinden hiç iz taşımıyor. Gayet sade, çok canlı ve çarpıcı, hayatın tabiî yönlerinden teşekkül etmekte. On dört ayrı bölümden meydana gelen eserin, fazlalıklardan arınmış bir üslûpla, kuvvetli bir kalemden çıktığı belli. Anlaşılırlığı ve akıcılığı yanında fikrî dolgunluğu, cazip bir tarzda ana maceranın içine yerleştirilmiş vaziyette. Konuya hâkimiyetle beraber, açık ve oturmuş bir üslûp var. Dağınıklık ve tesadüfler yerine planlı yazma ve belli bir hedefe tedrici gidiş görülüyor. Okuyucuya bıkkınlık vermiyor. Samimî bir kalemle karşılaşıyorsunuz. İnsanın ve şartların tahlili, psikolojinin ilmî katılığından kurtulmuş, olayların tabiî sevinç ve üzüntüleri arasında sohbet havası içinde verilmiş. Muharririn, eseri

yazarken kahramanlarını yaşamış olduğu anlaşılıyor. Eserdeki tatminkâr hava ancak böyle bir realist gözlemle temin edilebilir.

Bunlar eserin şekli incelenmesi. Asıl önemli olan bunlardan da ötede. Zira Müfide Ferid, birincisi «meselemiz»i güzel tesbit etmiş. İkincisi, çare olarak vermek istediği teklifler yerinde. Üçüncüsü, zamanının yazarlarına nasip olmamış bir yorum getiriyor. Biliriz ki, onun devrinde ilk kadın yazarlarımız, eserlerinde kuru bir ifadeden başka mandacılığın da savunucusuydular... Bu sebepten Müfide Ferid Hanımefendi'nin cesareti ve düşünce yapısındaki olgunluk övülmeğe değer.

Gelelim esere.

Eser, sıcak harbi muzaffer bitirmiş toplumumuzun kültürel harpte mağlûbiyetini anlatıyor. Esasında sıcak harpten bir, bir buçuk asır evvel başlayan açık kültürel savaşta toplumumuz, her an evlâtlarını, ailelerini kaybetmiştir. Bu kopuş ve çözülüş eserin yazıldığı yıllarda had safhadadır. Yabancı kültürler, ecnebi imkânlarıyla, kanlarımızla kurtardığımız vatan toprakları üzerinde devlet içinde devlet olmuşlardır. Dünya tarihinde hiç bir zaman durmamış olan kültürel harp, ecnebi müesseselerle bilhassa, yabancı okullar vasıtasıyla milletimizin bünyesinde ağır tahripler yapmış, içte ve dışta, imkân ve ajanlarıyla imparatorluğumuzu yıkmış, fakat hain emellerinden vazgeçmeyerek, yeni vücut bulan cemiyetimizin de geleceğini karartmak için son hızla çalışmaktadır. Muharrir eserde, yabancı kültürlerin tesirinde cemiyetimiz bu kültürlerin içinde Amerikan kültürünün fiilî misyonerliğini yapan Bizans Koleji'i işlemektedir. Bu arada, yabancı kültürlerin tamamen tesirinde bir Türk gencinin bir Fransız kızıyla evlenerek iki ayrı kültürün bir ailede çarpışmasını da gayet güzel bir şekilde gözler önüne sermektedir: İstiklâl Savaşını kazanmışızdır. Fransızlar ve diğer düşmanları sürmüşüzdür. Bu sebepten, Fransız anne hasta olur; üzüntüler, bayılmalar geçirir.

«Burhan düşündü; gerçekten bu akşam Claire'in yüzü, mahkûr düşmanların yüzüne ne kadar benziyordu.» (Pervaneler, s. 26)

Artık her şeyi anlamaya başlamıştır. Felâketlerle açılan gözleri her şeyi görmeye namzettir. Her olay, ona yeni bir ders verir. Medeniyetler, kanunlarını acımasız işlemektedirler. Çocukların anası, öz karısı düşman olmuştur:

«Bir gün, ayrı bir düşünceyle, ayrı bir mefkûre ile tıpkı iki hasım gibi karşı karşıya gelecekleri, hiç mi hiç aklına gelmemişti... O zamanki Burhan için insanlar hep kardeşti. Fen, ilim, tıp ve insanlar, hep insaniyete hizmet gayesine yarar vasıtalardı. Rumları, Ermenileri kardeşlerimiz, İngilizleri dostlarımız telâkki eden politika devrinin tesirlerine kurban olmuştu.» (s. 33)

«Ve nihayet Balkan Harbi'nden sonra en mutaassıp bir milliyetçi kesildi. Artık Ermeni ve Rum kardeşler (!) bitmişti. İnsaniyet dostu İngilizler, Fransızlar hep ölmüşlerdi. Bedbaht Türk'ten başka, kalbinde kimseye yer kalmadı.» (s. 34)

Evlâtlarına bile. Onlar da: «Yenilmiş bir babanın memleketinden daha çok; âmir, hâkim ananın vatanını alenen tercihe başladılar.» (s. 35)

Yabancı kültürler Burhan'ı yakıp kavurdu. Yavrularını bile elinden aldı. Nihayet bir gece yarısı, hırsız gibi kızının yastığının altını yoklayan babanın eline: Ucunda, küçücük İsa'sı olan, daneleri kara, araları zincirli rahibelerin kullandıkları gibi bir Hıristiyan tesbihi!... İsa ve Meryem'in renkli resimleri... Rahipler mektebinde Hıristiyan çocuklarının, günahlarını affettirmek için İsa'ya yazdıkları tazarrunameye benzer Fransızca yazılmış bir mektup geçti. Artık, ne evlâdı, ne ailesi, ne kanından kimsesi, ne de kendini muzırlıktan kurtaracak bir dayanağı, bir ümidi; hiç, hiç bir şeyi kalmamıştı.

Ya, Bizans Koleji'i neydi? Yüzlercesi gibi bu okulun anlamı ve gayesi neydi? Kültürel ve diğer

maliyetlerini J. C. (Jesus - Christ - Hz. İsa) cemiyetinin yürüttüğü, zahirde hayırhah ve insaniyetperver olan bu Kolej, nasıl kurulmuştu? Nasıl çalışıyordu?

«Protestan Amerika'nın, Protestanlığı ve Amerika nüfuzunu genişletmek için, insaniyet ve yardım adı altında Şark'a gönderdiği cemiyetlerinde daima birinci gaye ve istinatgâh Ermeniler olmuştur. Çünkü Ermeniler, kolaylıkla Protestan oluyorlar. Amerika kültürünü ve nüfuzunu kabul ediyorlar ve Amerika'nın inkişafına mutî âletler oluyorlardı. Ermeniler de, kendilerini siyasî ve iktisadî menfaatler temin eden bu hayırhahlığı pek faydalı bulmuşlardı. İşte bu müşterek menfaatten «Bizans Kolej» doğdu. Ve İstanbul'un karşısında tıpkı müstakil ve hâkim bir devlet gibi Heybeli'nin tepesine yerleşti..... Burası âdeta bir Amerika - Ermeni ülkesinin başkenti idi. Türkiye'nin bütün Ermenileri nasıl hareket edeceklerine dair emirleri buradan alırlar, buradan yardım görürler ve buradan himaye edilirlerdi.» (s. 48)

«Arnavut olan kapıcısından, ve ruhlarını milliyetlerini emmek için aldıkları talebelerden başka, buraya ne Türk, ne Türklük giremezdi... Yahut ki onlara cansız, hissiz bir âlet olsun, Amerika bebeği rolünü oynayacak birer itaatkâr gölge olsun!.. Miss Gölge gibi. Gerçekte, 'buraya Türk giremez' demek doğru değildi. Türk girer fakat, Türk çıkamaz.' Dante'nin 'buraya girerken bütün ümidi bırakınız' dediği gibi; buraya da girerken bütün Türklüğü bırakınız demek lâzımdı.» (s. 116)

Böyle bir ajan yuvasının, fesat ocağının, misyoner çırağı fabrikasının yönetici ve öğretmenleri de misyonerlerden başkası olabilir miydi?

«Eski Kartaca'da mabutları mukaddes 'Baal'e kurban adayan rahipler gözünün önüne geldi. Baal'in

BEKLETME BİZİ

Sen gelmeden bu dert, bitmez bu feryat
Bağımızda hazan; sel olmadan gel!
Gel de sar yaramı, gel de ferahlat
Göz yaşı, kanımdan göl olmadan gel!

Sen oldun yegane ömrümün varı
Sevindir ne olur mahzun kulları
Mutlu günlerimin, mutlu baharı
İçimde ateşim kül olmadan gel!

Yabancılık şimdi ruhuma giren
Kanlı bir husumet var hüküm süren
Aziz bir millete ateş düşüren
Kardeş kardeşine «el» olmadan gel!

En masum duygusu bile doğranan
Esaret yüküyle acı kıvranan
«Gel bekletme beni» sözüyle yanan
Dilimiz bir acı dil olmadan gel!

Olmasın ülkemin ölüm nefesi
Şaşırsın kâinat duysun bu sesi
Şu kutsal; mübarek şehit beldesi
Mukaddes topraklar çöl olmadan gel!

Ben değil de buna kim gönül vere
Şeref kavgamızı gömdüler kire
Dost olduk (!).. denilen dünkü kafire
Bir karış toprağım yol olmadan gel!

■ Necati AYKAN ■

lütuflarını celp için mabudun ayakları dibinde yanan mukaddes ocağa diri çocuklar atan meşum sürü gibi, bunlar da Türk çocuklarını Protestanlık İlâhına feda ediyorlardı.

«Memnuniyetten, burun delikleri titreyen misyonerlere baktıkça, Andrée, silkinerek, 'Baal'in hunhar imanlı rahipleri de mukaddes ocakta yanan çocukların feryadını, ibadet galeyanları ile dinlerken şüphesiz böyle haz içinde titremişlerdir.' diyordu.» (s. 120)

İşte, güzel «Marmara'nın ortasında Kolej,... içine düşmek felâketine uğrayan Türk kızlarını alıp, terbiye çarkları arasında evire çevire, Türklükten sıyırıyor; biraz Amerikan rengine, biraz kozmopolit şekle sokuyor, memleket için ölmüş, hayat için muzır, şahısları için bedbaht birer mahlûk yaparak ortaya fırlatıyordu...» (s. 123-124)

Böylesine hainee çalışan ihanet ocağından yabancı kültürle beslenip yabancı terbiyesi alan Türk kızları, ilerde, hayatlarında bulamayacakları lüzumsuz birçok şeylerin iptilâsına tutularak yetiştiriliyorlardı. Bu prototip muhayyel kadının, kendilerine göre peygamberleri olan kahramanlarımız için yaşanacak yer, ya bu tip okulların çevreleri ya da Amerika oluyordu. Zira gayrı tabii bir terbiyeden sonra, her şeyi unutarak tabii hayata dönmeleri mümkün değildi. Onlar için tek istikamet Amerika'ydı. Onlar için tek vazife de Amerika'dan nur alıp nur saçmaktı. Saçları kesik, enseleri tıraşlı, külotlu bu kızlar, erkeğe karşı savaş açarak, ülkemizde kadından çok erkeğe yakın yeni bir cins olarak Amerika'ya gidip, «Türk kadını» mevzuunda konferans veriyorlardı. Bütün hülyalarının dekorları nedense hep Amerika oluyordu. Türk topraklarında onları anlayacak bir muhit tasavvur edemiyorlar, Yeni Dünya'nın münevver ve hür toprağını (!) kendilerine en müsait yer olarak görüyorlardı. Amerika muhabbeti, Amerikan ibadet ve prestiji onları itikatlarından ve milliyetlerinden soyuyordu. Böyle bir ateşin pervaneleri olan Türk ve Rum kızları, babaları cephede karşı karşıya harbederken onlar kardeş kardeş arkadaşlık ediyorlardı. Ve hep beraber Amerika'da maksadını bilmedikleri, tahlilini yapamadıkları insanlık neşrediyorlardı.

Türkiye zindan. Amerika hür ülke. Onlar burada esirler. Hürriyet âşıklarının emellerine kavuşmaları lâzım. Binbir zilleti göze alarak. Hem ne için? Sırf Türkiye'den uzaklaşmak, mutlaka uzaklaşmak için. Ne idüğü belirsiz bir zabite kendilerini peşkeş çekerek. Ailelerinden gizli ve beynelmilel cemiyetlerinin pençelerinin himayesinde:

«Nesime, bir türlü sükûnet bulamıyordu. Kendi kendisini takviye için; 'Colombiya'yı bitirdikten ve beş sene de Hıristiyan Cemiyeti'nde çalıştıktan sonra yine buraya dönmek kabil, ve o zaman da Türkçemi ilerleterek erkeklere minnet etmeden yaşarım, hepsine tefevvuk ederim ve intikam alırım diyordu... Hangi sahada tefevvuk edecek? İntikam alacak... Bütün bunlar sisli ümitlerdi... Sonra içinden bir ses; 'mesut olursan, hayatını kazanırsan dönmeye ne lüzum var' diye ilâve ediyor... Mesut olursan... Ve saadeti aramak için Nesime, çok acı bir yola saptı.» (s. 126)

Hepsi böyle binbir ümidin peşinde, binbir girdabın arasında uçup gittiler. Hayat onlara felâketten başka bir şey öğretmedi:

«Ruhunda, bütün ölümlerin nevmidisini buldu... Halbuki, daha hayat kapısında idi.

.....

«Fakat terkedilen ezan sesi kamarasına kadar girdi... Kalbinde mi bu ezan sesi?.. Vatandan kaçan kızı çağırmaya gelmiş gibi, ne berrak ve hazin duyuluyor.» (s. 170)

«Nesime, kalbini dolduran bütün ümitlerin eridiğini duydu... Onu uçurup götüren bütün hülyaların kanatları kırıldı...»

«Ve oraya, beyaz yastığın üstüne, yaralı bir pervane gibi düştü.» (s. 173)

Pervaneler güzel bir roman. Türk münevveri okumalıdır.

HİKÂYE

MİDYECİ ÇOCUK

Saruca Paşa'nın Gelibolu'da yaptırdığı namazgâh.

Yılmaz GÜRBÜZ

Bir bayram sabahıydı. Ayhan kahvaltıdan sonra kimseye görünmeden vapur iskelesine koştu. Burda her türlü oyuncaklar, balonlar, eczalı tabancalar satılıyordu. Bayram harçlığı ile bir mantar tabancası ve üç tane balon aldı. Kırmızı, mavi, sarı balonları birbirine bağladı. Bunlar içindeki hafif gazın tesiriyle havaya doğru yükselmek istiyorlardı. Ayhan bir müddet balonları denize doğru uçurdu. Uzun ipin ucunu bileğine sıkıca bağlamıştı. İzmir'den vapurla gelen yolcuların neşeli telaşını, rengarenk giyimler içinde kızları, rıhtım babalarına çıkıp atlayan oğlanları seyretti. Karşıyaka gittikçe kalabalıklaşıyordu. Çocuklar ellerindeki oyuncak tabancacalarla birbirlerinin yüzlerine, daha küçük çocukların balonlarına ateş etmeğe başlamışlardı. Ayhan balonların ipini boyunu geçmeyecek şekilde kısaltıp kemerine bağladı.Tabancasına da bir mantar tıkadı. Sahil boyunca çamlar altına doğru yürümeye başladı.

Arada bir duruyor, deniz üzerindeki yüzen karpuz kabuklarına, tahta parçalarına ateş ediyordu. Güneş epey yukselmiş, sıcaklığını hissettiriyordu. Ceketini çıkardı, omuzuna attı. Deniz kıyısındaki duvarın daracık üstünden yürüyordu. Karşıyaka'dan uzaklaştıkça sahil kirleniyor, deniz sığlaşıyordu. Duvar üstünde cambazlık yaparak yürürken terlemişti. Mendiliyle terini sildi. Denizin derinliklerine doğru baktı; büyük balıklar küçüklerin kuyruğunu yakalamak için kuyrukları sıra yüzüyorlardı. Denizde ne bir kayık ne de yüzen bir insan vardı. Enginlerde birkaç şilep seçebildi. Duvarın ucuna gelmişti, durdu. Sahildeki banket bitmiş, bundan sonra denizle sahil arasına inşaat artıkları, çer-çöp dökülmüştü.

Ayhan denize girip serinlemek istiyordu. Çakıllardan geçip kumlu bir sahile varana kadar yürüdü. Taş, toprak ve inşaat artıklarından meydana gelmiş döküntü yığınlarını geçti; denize yuvarlanmış geniş palmiye kütüklerinin göründüğü tarafa koştu. Deniz suyu buradan biraz daha duru ve temiz görünüyordu. Asfalt yol sahile kadar bitişmiş, yeniden betondan yapılmış sahil seti yükselmeğe başlamıştı. Ayhan buraya tırmandı. Elbiselerini çıkardı. Balonları büyük bir taş parçasına bağlayarak gömleğiyle örttüğü elbiselerinin üzerine koydu. Hafif bir meltem esti. Derince bir nefes aldı. Denizden esen rüzgâr temiz yosun ve iyot kokusu yerine nerden bulunduğunu anlıyamadığı pis bir lağım kokusunu burnuna doldurmuştu. Duvardan aşağı baktı, büyük bir lağım künkü gördü. Denizin maviliği burda kararıyor, kirleniyordu. Hemen elbiselerini koltuğunun altına topladı, zevkine uygun temiz bir yer bulıncaya kadar yürüdü. Karşıyaka'dan çok uzaklaşmıştı. Artık çamlar altındaydı. Sahil yolunun sağında büyük apartmanlar yükseliyordu. Yuvarlak çakıl taşlarının iri kumların cezbettiği yere geldi. Bir kaya parçası üzerine elbiselerini koydu. Balonlar gene göğe doğru kalkmış, bağlı olduğu taştaki ipi gerdirerek sallandırıyorlardı.

Denizin dört beş kulaç ötesinde iki kişi, denize eğilip eğilip kalkıyorlar, sudan birşeyler çıkarıyorlardı. Her defasında uzun boylu adam, elindeki kürekle denizin dibini belli-

yor, suyu bulandıran çamur keseklerini yanı başındaki çocuğun tuttuğu kalbura boşaltıyordu. Ayhan ne yaptıklarını merak etmişti, onlara doğru yürüdü. Denizdeki çocuk önce Ayhan'a baktı sonra sahilde uçuşan, ipini zorlayıp yerinden ayrılmayan rengârenk balonları seyre daldı. Bu sırada elindeki kalburu eğmiş içindekileri denize dökmüştü. Adam küfrederek çocuğun kafasına vurdu. Çocuk suya yuvarlandı.

— İtoğlu it önüne bak!

Çocuk deniz suyunu yuta yuta güç bela doğruldu. Baldırlarına kadar suyun içindeydi. Şimdi yırtık gömleği de ıslanmış, yenlerinden denize doğru sular süzülüyordu. On yaşlarında ancak vardı. Kara-kuru, ince kollarıyle kocaman bir kalburu kavramıştı. Ayhan: «Benim kadar zavallı» dedi. Adamın haşin tavrından, çocuğa indirdiği silleden korkmuştu. Yarısı deniz suyuna batmış palmiye kötüğü üzerine oturdu. Ayaklarını suya saldı. Tokadı yiyen çocuk kalbura doğru eğilmişti. Sanki belden yukarısı denize paraleldi. Ayhan, çocuğun hâlâ yan gözle kendisine ve sahilde kıpırdaşan balonlara baktığını gördü. Ona gülümsedi. Çocuk bu tebessüme cevap vermedi, dikkatini kalbura çevirdi.

Adam denizin dibine daldırdığı küreği tabandaki kumluğa doğru zorluyor, su bulanıyor, küçük balıklar çocuğun bacaklarına sürtünerek kaçışıyor, sahile Ayhan'ın bulunduğu tarafa doğru yüzüyorlardı. Artık çocuk ne minik balıklara, ne yeşil yosunlara ne de balonlara bakıyordu. Gözleri hep adamın kalbura attığı çamur yığınındaydı. Kalbur adamın üçüncü, dördüncü kürek dolusu çamuru boşaltmasıyle doluyor; çocuk her çamur keseğinin kalbura fırlatılışında biraz daha suya doğru çöküyor, meyvesini taşıyamıyan genç bir dal gibi eğiliyordu. Çocuk büyük bir güç sarfederek ağırlaşmış kalburu suya sokup çıkarıyor, son gayretle içindekileri denize dökmemeğe çalışıyor; adam yükün ağırlaştığını, çocuğun denize doğru batmak üzere olduğunu farkedince küreği dibe saplıyor, acele acele kalburun içindeki çamurları, yosunları deşiyor, ince parmaklarıyle iri midyeleri seçiyor, bunları çocuğun sırtına bağlanmış fileye dolduruyordu. Çocuk ağırlık azaldıkça kalburu serbest suya sokup çıkarıyor, çakılların yosunların arasına sıkışmış midyelerin yıkanarak daha kolay seçilmesini sağlıyordu. Adam kalburda midye kalmadığına kanaat getirince tekrar küreğini kapıyor, çocuk da, kalburda kalan yosun, çakıl ve çamur artıklarını suya boşaltıyordu. Yengeçler, deniz anaları kalburun deliklerine takılınca çocuk onları eliyle temizleyip, uzaklara fırlatıyordu.

Ayhan böyle cesur bir arkadaşı olmasını çok isterdi. Bunun için balonlarını, hatta yeni tabancasını ona vermeğe razıydı. Şu korkunç adamı bırakıp onunla sahile oynamağa gelemez miydi? Ama çocuk Ayhan'ı hiç umursamıyor, yanındaki adama hissettirmeden kaçamak kaçamak sahildeki balonları seyrediyordu.

Ayhan'ın gözleri sanki fotoğraf makinesi objektifi olmuştu. Adamla çocuğun ahenk içinde çalışmalarına, hal ve hareketlerine, midye çıkarırken yüzlerinden okuduğu sevince ait bir çok resim çekiyordu. Küçük çocuğun pozları zaman zaman meyus, düşünceli hatta işkence ve acı çekiyormuş gibi keder vericiydi. Ayhan'ın hafızasına nakşettiği bu fotoğraflar kalbini eritiyordu.

Her kalbur boşaltışta üç dört adım daha Ayhan'dan uzaklaşıp sahilin öteki tabanlarını taramak üzere yürüyorlardı. Ayhan ayaklarını sudan çekti; üşümüştü. Su sıcak değildi. Çocuk ve adam hâlâ denizdeydi. Kürek bir makine kolu gibi denize iniyor koca bir kesek çamuru suları denize döküle döküle kalbura boşaltıyor, yeniden bir dalgıç çevikliğiyle denizin dibini boyluyordu.

Adamın alnından tane tane terler suya yuvarlanıyordu. İkisi de bir nefescik dinlenmeden çalışıyordu. Çocuk kalbur hafiflediği zaman doğruluyor, bir eliyle belini tutuyordu. Bu bitkin haliyle Ayhan'a beyaz dişlerini gösteriyor; tebessümüyle: «hadi gel niye yüzmüyorsun, bize doğru» diyordu.

Öğle güneşi tepedeydi. Ayhan çocuğa doğru yüzmek, onunla konuşmak hatta yardım etmek istiyordu. Fakat adamdan çekiniyordu. Suya atladı, deniz tenine buz gibi değdi. çocuğa doğru birkaç kulaç attı, titriyerek doğruldu. Sonbahar meltemi üşütüyordu. Çocuğa hitaben «çok soğuk» dedi. Çocuk kalburdan kafasını kaldırmadı. Adam öfkeli öfkeli:

— Hadi lan çekil burdan, dedi. Yüzecek yer mi yok?!.

Tahir

Yüksel'den

MAKALE

Bir sefil kararla hükmeder oldu nâdan
Böylece çakallar hesap sorar insandan.
Düzen kapısından çanak yalayan köpek,
Zincirde de olsa korkar gene Arslan'dan.

DÖRTLÜK

Gülsen târumar olsa döner viraneye
Baykuş tüner artık güzelim «Bey Hâne»ye
Eğsin mi boyun mâbedimiz; meyhâneye?
İş işten geçerken hele bak divâneye...

MEYDAN

Dar deyip, hür iken bilmezdi meydan kıymetini
Hiç düşünmezdi mahkûmluk nedir, zindan neredir.
Çok zaman geçti... Zincirlerle ahbaplık yaparak,
Öğrenir oldu zindandan asıl meydan neredir...

Ayhan içinden: «Amma nemrut adam babası mı ustası mı, pis pis» diyerek uzaklaştı. Elbiselerini giyinirken sabahleyin babasını dinlemeden sokağa kaçışını hatırladı. Üzüldü. Babası ona arife günü yeni ayakkabı, elbise gömlek almıştı. Sabah namazına beraber gitmişler, annesinin pişirdiği etli yahniyi yedikten sonra kimseye görünmeden iskeleye koşmuştu.

Adamla çocuk midye ile doldurdukları fileleri taşıyarak denizden çıktılar. Çocuğun yüzü sapsarıydı, dişleri vuruyordu. Sahildeki duvar yıkıntısı kenarına koydukları eşyaların yanına oturdular. Adam kirli soluk bir mendilden ekmek çıkardı. Yanında bir küçük baş soğan bir kaç tane de domates vardı. İştahlı iştahlı yemeklerini yediler. Ayhan sabahleyin tıka basa yediği için hâlâ acıkmamıştı.

Çocuk kıtlıktan çıkmışcasına elindeki ekmeği dişlerken iri gözlerle Ayhan'ın şık elbiselerine, baş üstünde uçuşan balonlara bakıyordu. Beş dakika bile sürmeyen öğle yemeğinden sonra adam başka bir torbayı çocuğun sırtına bağlayıp tekrar denize doğru yürüdü. Çocuk kuzu kuzu adamın izini takip ediyordu.

Kürek çakıllı, yosunlu çamurları kalbura boşaltıyor, içindeki midyeleri bıraktıktan sonra tekrar denize inip inip çıkıyordu. Sahil boyunca tarayıp midye çıkardıkları yerler peşleri sıra koyu kirli bir su akıntısı varmışcasına ikiyüz üçyüz metre kadar uzanmıştı.

İkindi olmuştu. Sahildeki duvar dibine önce bir simitçi geldi. Sonra karşıki apartmanlardan çocuklar koşuştular. Güzel giyimli kızlar deniz kenarında gezintiye çıktılar, palmiye gölgesindeki taburelere oturdular. Ayhan bir simit aldı. İlerisindeki fötr şapkalı iki adam midyeci çocukla adama bakarak konuşuyorlardı.

— Ne yapıyorlar öyle?

— Midye çıkarıyorlar!

— Çok severim midye dolmasını.

— Rakıyla ne hoş gider.

— Akşam Kordon Boyundaki lokantalara gelir, nasıl olsa.

— İyi ya! Bu akşam da midye dolmasıyla atarız.

Fötr şapkalılar birbirlerinin elini sıkıp sahil yolundan ayrıldılar. Simitçiden iki köylü de simit alıp Ayhan'ın çömeldiği duvar kenarına geldiler. Birisi, «Şu denizdekiler ne yapıyor» dedi. Ayhan midye çıkardıklarını söyledi.

— Allah Allah denizin kürekle kazıldığını, bellendiğini de yeni görüyorum.

— Herif tarlada çalışıyor sanki.

— Zor iş ha!

— İyi para olmalı.

— Yok yahu! Boşluk, şaşkınlık! Adama baksana bir kemik. Oğlan da öyle!

— Açlıktan ölmezler ya? Bizim hammallıktan daha iyi para var heralde. Yoh mu? Neden biz de denıyek mi yarın.

— Babanın işinden şaşma.. Oğlana yazık, romatizma olacak zavallı.

— Babası olacak herif düşünsün, sana ne! diye konuşarak köylüler de uzaklaştı.

Turuncu renkli uzun bir taksi sahil yolundan kaldırıma çıktı, burnunu denize doğru çevirdi. İçinde iki kişi vardı. Araba durduktan sonra kız direksiyondaki adama yaklaştı. Birbirlerinin ellerini tutmuş denizi seyrediyorlardı. Bunlar Ayhan'ın balonlarını da, midye çıkaranları da görmüyorlardı. Sarmaşmışlar, öpüşüp sigara içiyor denize doğru gözlerini yumuyorlardı.

Ayhan'ın sanki bir gözü çocukla adamda diğeri ise sahildekilerdeydi; herkesle ilgileniyordu.

İlerdeki ağacın dibinde orta yaşlı bir kadın genç bir adamdan para almış, çağırdıkları taksiye binip gitmişlerdi.

Başka bir taksi gelip turuncu arabanın yanına yanaştı. Onda da şişman iki adam oturuyordu. Biri pipo içiyordu. Hususi arabayı kulanana «yarınki kotayı sana devredeyim sen de Molze bırak o tevzii etsin» dedi.

Bu sırada fakir bir ihtiyar geldi. Ayhan cebinden bir lira çıkarıp verdi. Fakir şişman adama yaklaştı, taksi penceresinden elini uzattı. İçerdeki adam küfrederek elindeki sigarayı ihtiyarın eline bastı. Fakir ne olduğunu şaşırarak bordör taşına tökezleyip, beddua ederek uzaklaşırken taksinin içindeki adamlar kahkahayla gülüyorlardı. Ayhan ihtiyarın arkasından koşup cebinde ne kadar parası varsa vermeyi düşündü, denizdeki midyeci çocuğu hatırlayınca vazgeçti. Bayram parasının hepsini midyeci çocuğa verecek onunla arkadaş olacaktı.

Denizdeki adam define arar gibi ihtirasla kürek sallamağa, çocuk da kalburu tutmağa devam ediyordu. Güneş nerdeyse batacaktı. Ayhan evini, annesini babasını, kardeşlerini düşündü. Gitmeliydi, fakat midyeci çocuk onu bırakmıyordu. Solgun, kaşık kadar yüzündeki kara gözleri gene Ayhan da, balonlardaydı.

Sahil daha çok kalabalıklaştı. Hususi arabalar kaldırımları doldurdu. Süzgün bakışlarla grubu seyredenler güneşin batışını bu kıyıdan seyretmenin büyük bir zevk olduğunu, söylüyorlardı. Ayhan grubun kızıllığına doğru baktı, midyeci çocuktan başka bir şey görmedi. Çocuğun sırtındaki torba dolmuştu; adam önde, o arkada kıyıya doğru yürümeğe başladılar. Eşyalarının yanına gelince bir müddet oturdular.

Adam midyeleri çuvala doldurdu. Küreği ve kalburu da çuvalın bir tarafına soktu. Torbayı çocuğun sırtına yükledi. Çuvalı da kendi aldı. Yalın ayak asfalttan yukarı doğru yürüdüler. Yüksek apartmanları geçtiler. Dar toprak sokakları saptılar. Ayhan'ın peşlerinde olduğundan habersizdiler. Midyeci çocuk zaten bitkin bir vaziyetteydi, iki büklüm olmuş sallana sallana gidiyordu. Evler mahallenin derinliklerine girildikce küçüldü, gecekondulaştı. Adamla çocuk birl adam boyuna yaklaşan bir gecekondunun önünde durdular. Teneke kapıyı eteklerine dört küçük çocuk yapışmış zayıf bir kadın açtı. Gelenleri gözleri gülerek karşıladı. Çocuklar çığlık atıyorlardı. Ayhan sokağın öbür köşesinden bakıyordu.

Bayramın üçüncü günü tekrar bu sokağa geldi. Biriktirdiği parayı beraberinde getirmişti, midyeci çocuğa verecekti. Adamın evde olmamasını dilleyerek eve yaklaştı. Kapıyı vurdu. Biri dört öteki altı yaşlarında iki çocuk kapıyı açtı. Üstlerinde sadece birer entari vardı. Ayhan içeri girdi. Burası küçük bir odacıktı. Köşeye bir döşek serilmişti. İçinde kimin yattığı belli değildi. Baş ucundaki kadın ağlıyordu. Kucağındaki bebeği emziriyor bir eliyle de yataktaki çocuğun alnına bezle sirke koyuyordu. Ayhan'ın gözleri odanın loş ışığına alışınca yorganın arasındaki küçük yüzün midyeci çocuğa ait olduğunu farketti. Arkadaşının gözleri kapalıydı, ateşler içinde yanıyordu. Ayhan elindeki balonları, hediyeleri bir köşeye bıraktı. Hasır üzerinde emekleyen çocuk balonlara uzandı. O sustu. Diğerleri hıçkıra hıçkıra ağlamağa devam ediyordu.

FATİH DEVRİNDE EĞİTİM

Hasan ERDEN

«İstanbul'u al, gülzâr yap.» Devletimizin kurucusu Osman Gazi'nin vasiyetiydi bu. Bir çok defa kuşatıldı İstanbul, ama alınamadı. Fetih, Sultan Fatih'e nasip oldu. Askerî ve siyasî dehası yanında aynı zamanda büyük bir âlim olan o büyük insana. Babası Sultan II. Murat O'nu büyük bir itina ile yetiştirmişti. Sıkı bir medrese tahsili görmüş, naklî (dinî) ilimlerde tam bir vukuf kazanmıştı. Fende; coğrafya, hendese (geometri), riyaziyat (matematik), hey'et (astronomi), gibi ilim dallarına büyük merak duymuş hatta bazılarında üstün bilgiye sahip olmuştu. O zamana kadar hiç bilinmeyen «Obüs» havan toplarını kendisi icat etmişti. Plan ve projelerini kendisi çizmiş, kendisi hazırlamıştı. Bu kadar ince matematik hesaplara vakıftı.

Fatih, âlimleri çok himaye eder, onlarla sık sık ilmî sohbetlerde bulunurdu. Hatta, «Muhtelif ilimleri tahsil için mütehassıslarını kendisine hoca tayin ederdi. Bunlar her gün muayyen saatte gelip, kendisine ders okuturlardı.» (1)

İstanbul fetholunduktan sonra Fatih ilk iş olarak ilmin inkişafına imkânlar hazırladı. Medreseler açtırdı. Dünyaca meşhur büyük âlimleri İstanbul'a çağırarak vazifeler verdi. Kurduğu medreselere müderris tayin etti. Onların eser vermelerini, daha evvel yazılmış değerli eserlere şerhler yazmalarını sağladı. İstanbul kısa zamanda ilim merkezi, âlimlerin barınağı oldu.

AYASOFYA VE ZEYREK MEDRESELERİ

İstanbul'un ilk açılan medreseleridir bunlar. Fetih senesinde kurulmuş, tedrisata başlanmıştır. Ayasofya medresesi cami haline getirilen Ayasofya'nın yakınındaki fevkani ve papaz odaları denen yerlerde hizmete açılmıştır. İlk müderrisi, Hızır Bey'den sonra İstanbul'un ikinci kadısı olan, Fatih'in hocası ve zamanın en büyük fakihi (İslâm Hukukçusu) Molla Hüsrev'dir.

«Molla Hüsrev'in Ayasofya'daki dersine gelmesi ve orada namaz kılması adeta içtimâî bir heyecan uyandırır ve o gün at üzerinde muidleri (asistan) yanında ve arkasında danişmend derecesine yükselmiş talebesiyle camie gelmesi hürmet tezahürlerine sebep olurdu.» (2)

Molla Hüsrev'e günde yüz akçe tahsis olunmuştu. Fatih, Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın yanında bulunan büyük riyaziyeci ve hey'et (astronomi) âlimi Ali Kuşçu'yu da İstanbul'a davet ederek aynı med-

(1) **İslâm Ansiklopedisi**, s. 534.

(2) Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, **Fatih Külliyesi ve Zamanı, İlim Hayatı**, Kader Basımevi, İst. 1946, s. 10.

reseye ikiyüz akçe günlük tahsisatla müderris tayin etti.

Zeyrek Medresesi de bugünkü Zeyrek Camii'nin yerinde bulunan Bizans'a ait büyük bir manastırda tedrisata açılmıştı. Manastırın ismi Hristo Pantokratorus olup yediyüz rahibi barındıracak kadar genişti. Burada bulunan kilise camiye çevrildi. Rahip odaları da medrese olarak kullanıldı. (3)

Zeyrek Medresesi'nin ilk müderrisi Molla Zeyrek'tir. Dolayısıyle medrese bu zatın ismini almıştır. Daha sonra, Horasan'dan gelen Ali Tüsî de buraya müderris tayin olunmuştur. Fatih bu âlimi çok severdi. Bazen veziri Mahmut Paşa ile derslerine gelir kendisini zevkle dinlerdi. (4)

Ayasofya ve Zeyrek Medreseleri, İstanbul'da ilk üniversiteler oluyordu. Diğer İslâm ülkelerinden çağrılan âlimler bu iki medreseye taksim olunarak vazifelendirildiler. Fetihten onsekiz sene sonra Sahn Medreseleri tamamlanınca bu medreseler hocalarıyla birlikte oraya nakledildiler.

SAHN MEDRESELERİ

«Hallyâ bina eyledüğüm medâris-i âliyeye Sahn deyü isim konulmuştur.» Böyle geçer Fatih'in Kanunnâmesinde.

Sahn arapçada bir evin ortasını teşkil eden yer demektir. «Fatih'in vakfiyesindeki kayda ve Âli'nin yazdığına göre bu mevki İstanbul'un ortasına rastladığı için medreselere Sahn adı verilmiştir.» (5) «Seman» da sekiz rakamını ifade eder. Medreselerin sekiz adet olması dolayısıyle «Sahn-ı Seman» denmiştir.

Sahn Medreseleri'nin yerini, Fatih Külliyesi içinde mütalâa etmek gerekir.

«Fatih Camii'nin bulunduğu mahalde evvelce İmparator Jüstinyen'in zevcesi Teodora tarafından yaptırılmış olan Havariyun (Saints Apotres) kilisesi harabesi vardı. Burası Rum ortododks patrikhanesinin bulunduğu mahal, yani Patrikhane idi.» (6)

Fatih Külliyesi'nin inşasına 1463 tarihinde başlanmış sekiz yılda tamamlanmıştır. Külliye kısaca şu yapılardan teşekkül ediyordu: Ortada iki minareli büyük bir cami, camiin etrafında sekiz adet (Akdeniz ve Karadeniz) Sahn Medreseleri, bu medreselerin gerisinde fakat aynı hizada yine sekiz adet Tetimme veya Musıla-i Sahn denilen küçük medreseler bulunmaktadır.

«Külliyenin Tetimmelerine talebe yetiştiren daha tâli ve müteferrik yerlerde başka medreseler de vardır. Ayrıca talebenin parasız yıkanmak için istifade ettiği hamamlar, yemeklerin pişti̇ği ve yendiği aşhaneler ve müteaddit yemek salonları, dârüzziyafeler, seferden gelenler için misafirhaneler, zayıf ve hastalara nekahethane, beslenme ve dinlenme yeri mahiyetinde tabhane, kara yolculuğundan gelenlerin atlarını muhafaza için büyük bir ahır, küçük çocukların okuması için bir ilk mektep, vaktin bilinmesi için muvakkithane, medreselerde, cami dolaplarında ve müstakil bir binada kütüphaneler ve nihayet büyük bir Darüşşifâ ve ona bağlı mühim ve lüzumlu olan yerler, hocaların civarda oturmaları için yerler, bazı medreselerde taş odalarda oturamıyacak hoca ve şakirtler için kubbeler hizasında, duvar üzerinde yapılan balâhaneler, bahçe ve ağaçlı meydanlar...» (7)

Sahn Medreselerinin dördü camiin doğusunda (Karadeniz tarafında), dördü de batısında (Akdeniz tarafında)dır. Her biri ondokuz hücre (oda) lidir. Bu odalardan biri müderrise, biri mulde (müderrisin asistanı) aittir. Onbeş oda danişmend (Sahn talebesi) lere ayrılmış olup her birinde bir kişi kalmaktadır. Geri kalan iki oda ise kapıcıyla ferraş denilen süpürgeciye ayrılmıştır.

Fatih medreseleri o zamanın en yüksek üniversitesi durumundaydı. Her Sahn Medresesinin bir müderrisi olurdu. Bunlar ellişer akçe yevmiye alırlardı. Fatih Vakfiyesinde belirtildiğine göre bir müderrisin vasıfları şunlar olmalıdır:

---

(3) A. g.e., s. 12 - 13.

(4) A.g.e., s. 17.

(5), (6) Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devletinde İlmiye Teşkilâtı**, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1965, s. 5.

(7) Ünver, a.g.e., s. 24 - 25.

«Açık ifade etme gücüne sahip olan bir müderris olmağa hak kazandığı bilinen, felsefi bilgilerde, akli ve nakli ilim dallarında eşine az rastlanan, tedris makamının gerektirdiği liyakate sahip, faydalı ilimleri tahsil için aziz ömrünü sarfetmiş bir mükemmel müderris tayin oluna.» (8)

Her müderrisin de bir muidi olurdu. «Muid» lade eden demektir. Muidler talebenin disipliniyle meşgul olurlar, müderrisin verdiği dersi tekrar eder, müzakere ederlerdi. Bunlar talebenin en liyakatli olanlarından seçilirdi. Muidlik bir nevi bugünkü asistanlık demekti. Bir muidin şu hususiyetleri haiz olması gerekirdi:

«İstidatlı talebe zümresinden üstün bir kişi ki, titiz tabiatlı, doğru fikirli, doğru yolu gösterici bir reye sahip olmakla arkadaşlarının arasında eşi olmayan, muhtasar kitapları öğretmekte mahir, tafsili edilmiş kitapları öğrenmeye ve iktisap etmeye kadir kimse ola...» (9)

Muidler medreselerde kendilerine ayrılmış odalarda kalırlar, vakıftan günde beş akçe alırlardı. Ayrıca kendilerine her gün ekmek ve çorba da verilirdi.

Sahn Medresesi talebesine danişmend denirdi. Her medresede onbeş danişmend bulunurdu. Böylece sekiz medresenin toplam danişmend sayısı 152 idi. Danişmendlere de günde ikişer akçe tahsisat ayrılmıştı. İmaretten kendilerine ekmek ve çorba da verilirdi. Danişmendliğin vasıfları da şöyle belirtilir Vakfiyede:

«Onlar dahi kabiliyet ve zekâları açık, muteber kitaplardaki kasdolunan mânâyı anlamaya kadir, (...) Medresenin müderrisi huzurunda çeşitli fenlerden bahsetmeye ve konuşmaya kabiliyeti olan ilim istekliler olup ders günlerinde müderrisin gelmesini bekleyen, okutulması mutad olan mühim ilimlerde maharet kesbetmiş olmakla ders meclisine hazır olup...» (10)

TETİMME MEDRESELERİ

Tetimme Medreseleri Sahn Medreselerine talebe (danişmend) yetiştirmek için kurulmuştu. Bunun için «Musıla-i Sahn» (Sahn'a ulaştıran) da denirdi bu medreselere. Bunlar bugünkü liselerin muadili idi. Sahn Medreselerinin gerisine bina edilmiş olup sekiz adettirler. Her birisi sekiz odalıdır. Her odada «softa veya suhte» denilen üç Tetimme talebesi kalırdı.

«... Bu odalardan her birisine ihtiyaçlarına sarfedilmek ve mum parası olmak üzere aydan aya beşer akçe tahsis edilerek yemekleri de imaretten tayin edilmişti» (11)

Tetimme Medreseleri'nde muidler ders verirdi. Bununla beraber Vakfiyede:

«Medaris-i kebire hucurâtında (büyük medreselerin odalarında) sakin olan müsteiddin-i kiram (istidatlı talebeler) medaris-i sağirede (küçük medreselerde) sakin olan talebe-i ulûma talim-i iltizam eyliyeler...» (12) diye geçtiğine göre Sahn Medreseleri'ndeki danişmendler tarafından da ders okutulduğu anlaşılıyor.

DARÜTTALİM

Darüttalim ilk tahsilin yapıldığı yerdi. Buna sübyan mektebi de denilyordu. Sabi denilen beş altı yaşındaki kız ve erkek çocukları okutmak için açılmış bulunan ilk tahsil müesseselerine bu ad verilirdi. Vakfiyede Darüttalim'e öncelikle yetimlerin alınması şart koşulmaktadır:

«Ve şart buyurdular yeni mahallede yeniden bina buyurdukları cami-i şerifin batıya bakan kapısı yanında vaki olan mektepte seçkin, Hakkın rızasını düşünen bir muallim tayin oluna. Ta ki yetimler bulunur ise yetimlere, eğer yoksa fakir Müslümanların çocuklarına ilim öğretmeye çalışarak hizmet mukabilinde hergün altı akçe vazifeye mutasarrıf ola...» (13)

Muallime yardımcı olacak bir de kalfa bulunurdu. Kalfa çocuklara dersleri tekrar eder, bilemediklerini öğretirdi. Onlara rıfk ve şefkatle muamele ederdi:

«Ve bir kimse mektep kalfası olup birinci muallimin öğrettiğini çocuklara tekrar e-

(8) **Fatih Mehmet II Vakfiyeleri**, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1938, s. 276.
(9), (10) **A.g.e.**, s. 247.
(11) Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 9.
(12) **Fatih Mehmet II. Vakfiyeleri**, s. 206.

dip yeniden anlatarak, hizmetini ağır ve zor görmeyip, bilmedikleri mevzuları yumuşak ve lütuf ile ifade eyleyip hizmet mukabilinde her gün iki akçe vazifeye mutasarrıf ola...» (14)

Darüttalim'in bir de kapıcısı olurdu, Vakıf'tan bir akçe yevmiye alırdı.

EĞİTİM SİSTEMİ

Osmanlı eğitimi ihtisaslaşmaya dayanıyordu. Bunun için de ders geçme usulü esastı. Medreseler sınıf sınıf tasnif edilmemişti. Fatih'ten evvel 1331'de kurulan İznik Medresesi, Bursa'da 1400'de açılan Sultaniye Tıb Medresesi ve Edirne'deki (1435) Darül-hadis birer ihtisas müessesesiydi. Fatih Sahn Medreseleri de ilâhiyat ve İslâm Hukuku üzerine kurulmuştu.

Okutulan dersler medrese medrese ayrılıyordu. Bir dersi geçmeden başka bir derse, başka bir medreseye devam edilemiyordu. Hatta yeni bir müderrisin dersine devam edecek olan talebenin bir evvelkisinden geçtiğine dair bir belge getirmesi şarttı:

«İlim talipleri derslerini âdet olduğu üzere tamam etmeden mülâzemete (staja) gelmeyeler, gelirse mülâzim (stajyer) addolunmaya, muteber kitaplar ne veçhile okuna geldiyse ol veçhile okuna, yükselmek kasdiyle kimseye varmaya ve her talebe müderristen ne miktar okuduysa elinde temessükü (belgesi) olup, içinde beyan oluna, temessüksüz yeni müderris onu kabul etmeye (...) ve müderrisler, temessüke okunan kitapları yazalar ve talebeleri her haftada dört derse devam ettireler ve dört dersten az giren olursa cezalandıralar.» (15)

Aynı hususu, suistimal yapıldığı gerekçesiyle bütün Osmanlı ülkelerine tamim olunan şu fermanda da görüyoruz:

«Elhaletu hazihi istima olunur ki, tarik-i ifade ve istifadede tamam sûihal (...) ve ihtilâl olup tahsilde olan talebe-i ilim şugl ve tahsilde müsahele-i tamme üzere her fenden birer kitapla ve her kitaptan bir kaç fasıl ve bâb okumakla iktifa eyleyip, celî-i himmetlerin, süratle âli pâyelere erişip kimi mülâzim olup, kimi bir tarik ile mansıba duhûl etmeğe sarf ederler imiş... Ferman-ı celîl-ül-kadrim bu veçhile sadır oldu ki, mahrusa-i İstanbul'da ve Edirne'de ve Bursa'da ve sair memalik-i mahmiyede olan kâffe-i mevâlî-i izâm ve ulema ve müderrisin, medreselerinde sevâlif-i eyyamdan her pâyede okunagelen kitapları talib-i ilimlere tamam müstevfa okudup birinden tamam mâhir olmayınca birine şürû itmeyeler...» (16)

(Şimdi işitilir ki öğretim ve öğrenim metodunda kötü bir hal ve bozulma olup, tahsildeki ilim talipleri tam bir kolaylık üzere her ilimden bir kitap ve her kitaptan bir kaç mevzu okumayla yetinip, çalışmalarını; süratle yüksek derecelere ulaşıp kimi mülâzim olup, kimi bir yolla bir mevkiye —makama, memuriyete— girmeye sarf ederlermiş. Fermanım şu ki, İstanbul'da, Edirne'de, Bursa'da ve diğer büyük şehirlerde Yüksek Kadılar —hakimler—, âlimler ve müderrisler medreselerinde geçmiş günlerde okunagelen kitapları ilim isteklilerine tamam okutup, birinde tam maharet kazanmadan diğerine başlatmayalar.)

Fatih devrindeki eğitim müesseseleri genel bir tasnifte aşağıdan yukarı şöyle sıralanır: İbtidai Hariç (İlk tahsil), Hariç ve Dahil Medreseleri (orta tahsil), Tetimme Medreseleri (Lise muadili) ve Sahn Medreseleri (Yüksek tahsil -Üniversite-).

«Evvelâ ibtidai hariç medresesine giren talebe burada elifba ve ilmihal, Kur'an, yazı, âmâl-i erbaaya (dört işlem) kadar hesap görürdü. Orta tahsil, Dahil ve Hariç iki medresede yapılırdı. Bunlar da mukaddemat-ı ulûm denilen sarf, nahiv (gramer), yazı, iştikak, eşkâl-i tesis ve şerhi (hendese), hesap, âdâbülbahis (münazara), Isagoci (mantık) ve onun şerhi Fenari ve daha yüksek olarak metali şerhi ve Kelâmdan haşiye-i tecrid okunurdu.

«Orta kısımdan sonra Tetimme Medreseleri yani liseler gelirdi. Burada mantıktan, Şemsiye şerhinden başlanarak, belâgattan şerhi miftah ile muhtasar meani mutavvel, usulü fıkıhtan Sadrüşşeriaının tavzihi ve bunun şerhi Telvih, kelâmdan Şerhi Tecrid ile Sadettin Taftazani'nin Telhis Şerhi ve Kadı Beyzavi'nin Tevali kitabıyla İsfahani'nin yazdığı şerh okutulurdu.

(13), (14) **A.g.e.**, s. 257.
(15), (16) Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 15.

«Sahn-ı Seman'da Keşşaf tefsiri, kelâmdan Seyyidi Şerif'in Mevakıf şerhi, usulü fıkıhtan Şirazlı Kadı Aduteycl'nin Muhtasar Münteha adlı şerhi, fıkıhtan Ömer Merginâni'nin Hidayesi ile bunun Bayburtlu Ekmelüttin tarafından yapılan şerhi okutulurdu.» (17)

Medreseden mezun olan talebe «icazetname» alırdı ve kendisine mülâzim unvanı verilirdi. Bir mülâzim, imam ve hatiplik Nahiye Kadılığı, gibi vazifeler alabildiği gibi timar olarak idareci sınıfına geçebilir yahut öğretim mesleğini seçebilirdi.

«Bir müderrisliğe tayin olunacak 'mülâzım' esasen öğrenim hayatında kendilerine 'danişmend' ünvanı verilen Sahn öğrencileri arasında bulunduğu dönemde, önceleri iptidai hariç derecesindeki medreselerin öğrencilerine daha sonraları derece derece yükselerek 'Muid' sıfat ve ünvanıyla Tetimmelerdeki öğrencilere ders vermek veya onların müderrislerinden aldıkları dersleri tekrar ve müzakere etmek suretiyle pratik bir öğretmenlik stajı da yapmış bulunurdu.»

«Öğretim ve adalet hizmetlerinin fiili veya itibari hiyerarşisi arasında bir paralellik kurulmuş ve birinden diğerine her zaman geçebilmek imkânı sağlandığı gibi yüksek dereceli müderrislerden bir kısmının her sene muadili yüksek kaza vazifelerine mecsuren ilmi ve nazari vukuftan, tatbikat alanlarında da devamlı olarak faydalanmayı mümkün kılacak ve öğretim kadrosunu ise devamlı bir surette gençleştirecek bir sistem sağlanmıştı.» (18)

FATİH DEVRİ ÂLİMLERİ

İstanbul'da ilmi tesisler açılıp âlimlere büyük imkânlar sağlanınca İslâm âleminin pek çok yerinden her sahada mütehassıs âlimler gelip Fatih'in hizmetine girdiler. Bunlardan biz sadece bir kaçını tanıtmakla iktifa edeceğiz:

1. Riyaziyat ve Astronomi sahasında:

Ali Kuşçu: Asıl adı Ali b. Muhammed Kuşçu'dur. Maveraünnehir'den gelmiştir. Babası Semerkant'ta meşhur hey'etçi (astronomi) Uluğ Bey'in doğancısı olduğundan «kuşçu» lâkabını almıştır. Kendisi Uluğ Bey'in rasathanesinde bulundu. O, şehit edilince Azerbaycan'a geçti. Uzun Hasan'a intisap etti. Oradan da Fatih'in çağırmasıyla İstanbul'a geldi. Fatih buna günde ikiyüz akçe tahsisatla Ayasofya medresesine tayin etti. Kuşçu'nun «Hall-ül-eşkal'il-kamer» adlı ay hakkındaki risalesi meşhurdur.

Yusuf Sinan Paşa: Ali Kuşçu'dan riyaziye ve hey'et dersi almıştır. Hızır Bey'in oğludur. Yirmi yaşında Edirne Darül-hadisi'ne müderris olmuştur.

2. Tıbta :

Muhammet b. Hamza Ak Şemsettin: «Kitab-ı Tıp» diye bir eseri vardır. Fatih'in hocalarındandır.İstanbul'un fethinde Fatih'e manevi destek olmuştur.

Sabuncuoğlu Şerafettin Ali b. Elhac İlyas: Amasya Darüşşifası Başhekimidir. «Cerrahname-i İlhani» adlı bir eseri vardır.

Altunizade: İdrar yolu hastalıkları üzerinde mütehassıstır.

Kütbettin: Hekimlerin meydana getirdiği şura heyetinde başhekim mevkiindeydi.

3. Tabii ve Fiziki İlimlerde :

Muslihittin Kastelâni: Sahn Medreselerl'nde müderrislik etmiştir.

Hoca-zâde : Meşhur fizikçidir.

4. İslâm Fıkhı ve Diğer Dini İlimlerde :

Molla Hüsrev: Büyük fakihtir. İstanbul'un ikinci kadısı olmuştur. İkinci Şeyhülislâmdır. Sivaslıdır. 1480'de vefat etmiştir.

Molla Gürâni: Fatih'in hocasıdır. Yetişmesinde büyük rolü olmuştur. IV. Şeyhulislâm olmuştur.

Alâaddin Ali Tüsi : Horasan'dan gelmiştir. Sahn müderrislerindendir.

Hızır Bey: İlk İstanbul kadısıdır. İlim ve fende, her sahada ilim sahibidir. Kendisine «ilim dağarcığı» denirdi. Aynı zamanda şairdir. Nazımda ve nesirde eserler vermiştir. «Kaside-i Nüniye» adlı akalde dair eseri meşhurdur.

Not: Fatih Vakfiyelerinden aldığımız iktibasları sadeleştirerek ele aldık.

---

(17) Osman Ergin, **Türkiye Maarif Tarihi**, Cilt: I, Osmanbey Matbaası, 1939, s. 85 - 86.

(18) F. Reşit Unat, **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**, M. E. Basımevi, Ankara, 1964, s. 4.

Halk Şiiri

Mağlubiyet destanları bundan yıllarca öncesye ait olmasına rağmen bugün yazılmış gibi taze gelir bize. Zira her birinin yazıldığı devrin dertleri, ıstırapları günümüzde de vardır. Aynı acı vakalarla defalarca karşılaşıyoruz.

Ayrıca her gün daha çok fazlalaşan cinayetler, yığınla boşanma olayları, yıkılan yuvalar, sönen ocaklar, sokaklarda perişan terkedilen masum yavrular bir Moskof yenilgisini, Yunan ve Bulgar vahşetlerini andırmıyor mu bize?

Yine esir Türkler var bugün; yüz milyon Müslüman Türk'ün bulunduğu esir Türkistan. Hürriyetten, insan haklarından ve barıştan en çok bahsedilen bir dünyada köledir. Çin ve Moskof zulmü altında inlemektedir. Türkistanlı zorla çinlileştirilmekte, ve ruslaştırılmaktadır. Böylece bir millet olarak varlığı silinmek istenmektedir yeryüzünden. Daha başka Batı Trakya Türkleri var, Kıbrıs Türkleri var aynı akıbete sürüklenen, zulmedilen...

Müslüman Türk'ün çilesi büyüktür bugün. Ya son defa silkinip, düşmanlarına karşı hayat müdafaasını kazanacağı, kurtulacağı, ya da yok olacağı günlerinin eşiğinde buhran ve felâket içindedir. İşte bunun için mağlûbiyet destanlarımız hangi devre ait olursa olsun günümüzün destanlarıdır yine. Buhranlarımızın, acılarımızın destanlarıdır; mazlûm Türkistanlının, Batı Trakyalı esir Türk'ün, Kıbrıslı çilekeş kardeşimizin destanlarıdır.

Aşağıya aldığımız destan Fakirî adında bir şairimizindir. İlk defa ceddimiz Yıldırım Bayezit tarafından fethedilmiş, ülkemize katılmış olan Vidin kalesinin 1877-1878 Türk-Rus harbinde kaybedilmesi üzerine söylenmiştir:

Vidin'in etrafı dolanı sazlar
Üstünde uçarlar turnalar, kazlar
Şehit oldu nice gelinler, kızlar
Kanlara bulandı taşı Vidin'in

Vidin'in içinde çoktur erenler
Haddü hesapsızdır cenge girenler
Kumbarayla seksen kişi kıranlar
Ah eyleyip düştü başı Vidin'in

Vidin dedikleri bir düz ovada
Sabî sübyanların eli duada
Yavrucaklar öksüz kaldı yuvada
Kanlara bulandı taşı Vidin'in

Fethi Baba derler kal'anın başı
Gülleyle yıkıldı duvarı taşı
Kuru peksimettir cümlenin aşı
Zâr eyledi düştü başı Vidin'in

Vidin'de olanlar mahzenler kurdu
Attı ulah gülle üstüne vurdu
Kimin deldi kimin yanında durdu
Kan ağlayıp aktı yaşı Vidin'in

Karıştı bilcümle cihân-ü âlem
Denizler mürekkep ağaçlar kalem
Vasfını yazamaz hâfız-ı kelâm
Kan ile yuğruldu aşı Vidin'in

Fakirî bu cengin destanın yazar
Kâfirin elinden olmuştur bîzâr
Kulların hak etsin affa sezâvâr
Vasfını edemez kişi Vidin'in

Yakın tarihimizde acı bir vaka vardır; Sarıkamış harekâtı. Ordu komutanı Enver Paşa'dır. Moskof sürülerine karşı koyacak olan askerimiz liyakatsizce sevk ve idare edildiğinden korkunç zayiat verilir. Hem de yok yere. Sarıkamış'a yakın Allahüekber dağlarında onbinlerce mehmetcik tek bir kurşun bile atamadan kar ve tipide soğuktan donarak şehid olur. Bir kısım askerimiz, açlıktan ve hastalıktan kırılır. Bir kısım askerimiz de Moskof'un kahpe kurşunlarına hedef olur. Harekâtın neticesi korkunçtur: 60.000 şehit, 7.000 esir, 30.000 hasta...»

«Sarıkamış Destanı» bu orduya iştirak eden bir Mehmetçiğe aittir. Ne yazık ki bu şairimizin ismini de bilmiyoruz:

Erzurum'a seferberlik kurdular
Sarkamış'a hücum etti ordular
Tipi boran şarapnelle kırdılar

Ağlama, kısmetse gelirim ana
Canım kurban olsun aziz vatana

Sarkamış dağları yana devrilir
Askerin üstüne kurşun savrulur
Nice anaların bağrı kavrulur

Ağlama, kısmetse gelirim ana
Canım kurban olsun aziz vatana

Sağ cenahta kaldı Hünkerin düzü
Esti sazak yeli, üşüttü bizi
İkindide teslim aldık Barduz'u

Ağlama, kısmetse gelirim ana
Canım kurban olsun aziz vatana

Buna derler Allahüekber dağı
Eritti askeri kalmadı yağı
Seçti çürüğünü, ayırdı sağı

Ağlama, kısmetse gelirim ana
Canım kurban olsun aziz vatana

Allahüekber'den asker söküldü
Moskof'un başında odlar yakıldı
Generaller kaçtı Kars'a sokuldu

Ağlama, kısmetse gelirim ana
Canım kurban olsun aziz vatana

Aynı Moskof harbinde işgal edilen doğu vilâyetlerimizden Kars, Kağızman ve Artvin I. Cihan Harbi'ne kadar esaretta kalmıştı. 1914'te seferberlik ilân edildiğinde bu esir illerimizin bahtında bir açılma belirdi. Kırk sene kadar hürriyetten mahrum kalan halk artık bu kurtuluş ümidi ile Allah'a yürekten dua ediyorlardı. Kars halkının ağzında şairini bilmediğimiz şu destan bir dua gibi tekrarlanıyordu:

Gece gündüz sana budur duamız
Mevlâm bu Urus (Rus)tan kurtar
İslâm'ı
Yandık zulüm, hicran, gam ateşinde
Mevlâm, bu Urustan kurtar İslâm'ı

Kars'ı halâs et bu zalim elinden
«Can fida» şerrinden kâfir fiilinden
Hasrette çok koyma, etme yolundan
Mevlâm, bu Urustan kurtar İslâm'ı

Zevâli ver Beni-Asfer olana
Nusret müyesser et ehl-i imâna
Bağışla bizleri güzel Kur'an'a
Mevlâm, bu Urustan kurtar İslâm'ı

Al-Osman'a ver kuvveti, şevketi
Galip olsun her düşmana râyeti
Urusu târümar et nihayeti
Mevlâm, bu Urustan kurtar İslâm'ı

Göğe Zincir Vurulmaz

Mehmet Nuri DOĞAN

Gün
Çağrı gibi doğar ufkumuzda
Destan örmeğe çağrıdır
Kavgaya çağrıdır
Kavgaya
En soysuzuyla düşmanın.
İlkin
Bir boğuşmadır başlar içimizde
Ezilir kaygı ifritleri ezilir de ezilir
Ardından
Bir ışık çağlayanı boşalır
Göz kapaklarımıza
Şafaklar sıyrılır kınından
Bir ölümsüz mesaj uzanır
Çağlar ötesinden
Yarınlara
Savaş kartalları ağar
Gül yüzlü seherlerden
Kavga meydanlarına.
(tarihe cevap)
Ölmediler destan erleri
Ölmediler..

Bu yangın
Bu toprağın ateşinden değil arkadaş
Batı sıtmasından
Bir Batı yangını bu
Bir Batı kundağı.
Ah firengi yüzlü Batı
Kuruttun pınarlarımızı
Morlaştık morlaştık morlaştık
Sana döndü döneli yüzümüz.
Unuttuk Fetih Sûresini
Günah dudaklarında
Avuçlarımızdan dualar uçup gitti.
Soru ölüm
Soru kalım

Ak iklimlerden dönüyor mu yüzümüz ağam
Dönüyor da morarıyor mu
(Batıya cevap)
Batı... Çan artığı Batı
Prometheus sarhoşu Batı
Boğacağız seni aydınlığımızda
Güneşin sahibine yemin olsun.

Ey
Gül devranının katili
Büyün bizide mi tuttu
Göğsü imanlı
Başı dumanlı
Yiğitleri ağuladın
Ceylan gözlü bacıları ağuladın
Masum yüzlü yavruları ağuladın.
Sunduğun
Bir cehennem buğusundan
Cinnet yemişleriydi.
Ah..
Yürek atışlarımızı
Göz yaşlarımızı ağuladın.
Ey
Müjde sabahlarının katili
Bil
Zulmün geçmez bu beldeden artık
Göz ışığımızda kırılır.
Bir kutlu sevinç yankılanır
Türkistan ufuklarına dek
Heey ağam heey
Yakındır
Zafer sarkıları duyacağımız yakındır.
Bil
Boyna zincir vurulur
Göğe vurulmaz
Bileğe zincir vurulur
Yüreğe vurulmaz.
(emperyalizme cevap)
Sönecek ateşin
Sönecek
Mecûsi ateşi gibi
Yıkılacak sarayın
Yıkılacak
Kisranın sarayı gibi
Kuruyacak suların
Save gibi
Save gibi

İLİM KÜLTÜR VE SANATTA

gerçek

7. SAYI ÇIKTI

- XV. VE XVI. ASIRLARDA OSMANLI İLMİYESİ VE İLMİYE TEŞKİLÂTI — Kemal Yaman.
- TÜRKLER VE RUH TABABETİ — Prof. Dr. Ayhan Songar.
- OSMANLI TOPRAK SİSTEMİNİN İNCELENMESİ — Halil Bayrakçı

GENEL DAĞITIM : Hilâliahmer Caddesi No. 4/2

Cağaloğlu - İSTANBUL

OTAĞ YAYINEVİ TAKDİM EDER !

Millî Hikâyeler Demeti : 3

HÂN BUYRUĞU

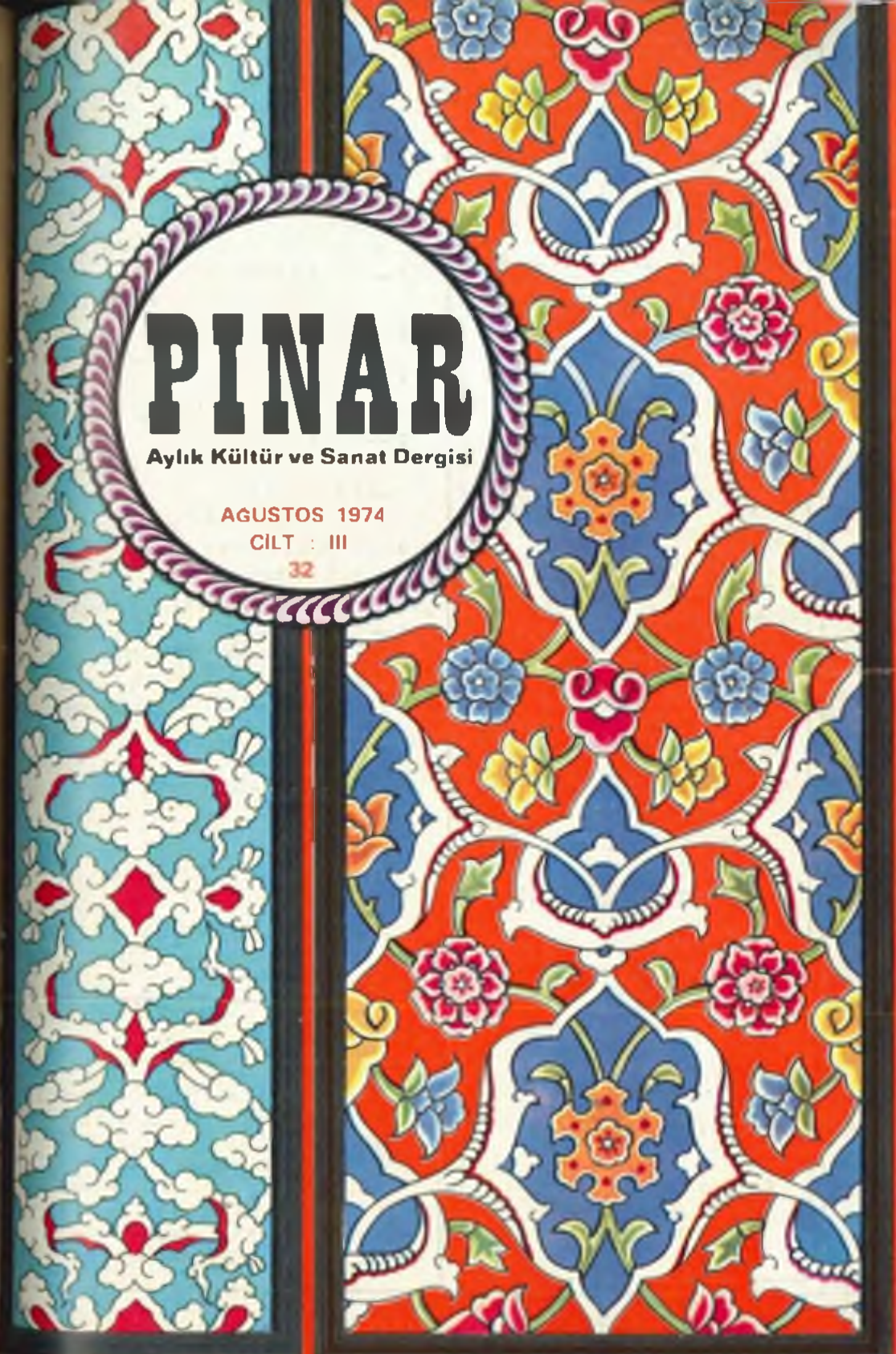
Fiyatı : 9 Lira

Millî Şiirler Demeti : 3

YENİ ÇAĞ'IN YÜRÜYÜŞÜ

Fiyatı : 9 Lira

İSTEME ADRESİ : OTAĞ YAYINEVİ
Hilâliahmer Caddesi No. 4 Tel. 27 73 10
Cağaloğlu - İSTANBUL

PINAR
Aylık Kültür ve Sanat Dergisi
AGUSTOS 1974
CİLT : III
32

PINAR

Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

SAHİBİ
Muzaffer Tetik

Yazı İşleri Mesul Müdürü
Gazi Altun

Yönetim Yeri :
Nuruosmaniye cad. No: 8/3
Cağaloğlu — İSTANBUL

Kapak Kompozisyonu
Saim OKAN

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir. Gönderilen yazılar iade edilmez. Her yazıdan sahibi mesuldür.

İlân
Pazarlığa tabidir

Abone

Yıllık (12 sayı) : 45 TL.
6 aylık (6 sayı) : 23 TL.
Öğretmen ve öğrencilere abone
Yıllık (12 sayı) : 40 TL.
6 aylık (6 sayı) : 20 TL.

Dizgi - Baskı - Cilt
OTAĞ MATBAASI

Posta Çeki No : 20081779

AĞUSTOS 1974

Cilt : III — Sayı : 32

Fiyatı : 4 TL.

Her ayın ilk haftası çıkar

B U S A Y I D A

1 — PINAR'DAN
2 — Savaş ve Hümanizm
MEHMET ÂKİF AK
3 — Dua
MUSTAFA YILDIZ
4 — Kurtuluş Şartı
CELÂL TOKLU
5 — Yıldızı Sönmeyen Sabahlar
MUSTAFA ÇİMEN
6 — Alp Arslan
MEHMET TAŞDİKEN
7 — Akıncı
AHMET EFE
8 — Sabaha Karşı
AHMET TAŞGETİREN
9 — Nasrettin Hoca ve Türk Toplumunda Mizah
M. ALİ TÜRKMENOĞLU
10 — Zafer Günü
TAHİR YÜKSEL
11 — Geç Kaldım
MEHMET TOPAL
12 — Kargalar
M. ALİ TAŞÇI
13 — Bir Denizci Şairden...
14 — Çaldıran Zaferi
HOCA SAADETTİN
15 — Yavuz'un Bir Farsça Şiirinden...
16 — Kanuni'den Bir Gazel
17 — Yeraltından Gelen Çığlık
AYKUT EDİBALİ
18 — Suçlu muyum?
HİLÂL YILDIRIM
19 — Âşıklar Şöleni

Zaferler ayı Ağustos'un arafesinde şanlı ordumuz Kıbrıs harekâtı ile tarihimize bir zafer daha eklemiştir.

Kıbrıs zaferimizde şehit olan elliyedi Mehmedimizi senelerden beri kahpe Yunan'ın kanlı zulmü altında can veren kardeşlerimizle beraber rahmetle anar, kahraman ordumuzun zaferlerinin devamını dileriz.

PINAR'DAN

Kıymetli Pınar okuyucusu,

Bu sayımızda, size bir büyük hikâye sunuyoruz. Sayın Aykut Edibali'nin «Yeraltından Gelen Çığlık» başlığını taşıyan bu hikâyesini, burada takdim etmemiz sebepsiz değil. Sayın Aykut Edibali, hikâyecilerimize rehberlik edecek bir sanat çalışması yapmış bu hikâyede. Belli bir tefekkür sisteminin sanatın bir dalında yansıması olarak değerlendirebileceğimiz hikâye, bir çok bakımdan ilgiyle incelenmeğe değer. Peyami Safa, sığ şiirden bahsederken, günlük ihtisasların mısralara dökülmesi, fikir ürününden ve düşünce çabasından yoksun manzumeler tarzında bir değerlendirme yapar ve bu tür çalışmaları kınar. Bunlara sanat eseri demeği lâyık görmez. Sanat eseri, duygulardan örüldüğü kadar, büyük bir tefekkür cehdinin mahsulü de olmalıdır, düşüncesine göre. Haklıdır da.

Bizde bir sosyal hadise, pek çok esere konu olmuştur. Kendi çapında başarılı çalışmalar da yapılmıştır, denebilir. Fakat düşüncenin sanat eserine yansıması, eserin, sanatkâr açısından bir toplum yargılaması haline gelişi hem yenidir, hem de milli bakış açısından bir hayli uzaktır. Milli bakış açısına yaklaşma cehdi içinde bulunan tek tek değerler dışında, genel olarak sosyal olayların yargılanışını, marksist sanatçılar elinde, fakat doktrinleri gereği yanlış olarak müşahede ediyoruz. Marksist veya onların büyük etkisi altında bulunan hümanist görünüşlü sanatçılar, Türkiye'den seçtikleri olayları, yabancı bir düşünce sisteminin eline vermişler, ve bu düşünce sisteminin yoğurduğu duygular ambarının içinde takdim etmeyi yeterli görmüşlerdir. Marksist sanatkâr, insanları tek tipe irca için, düşüncesinin verdiği bütün kriterleri fütursuzca kullanmıştır. Toplumda müşahede ettiği insanların özelliklerini, düşüncesine göre budamış, karşısına isteğine uygun bir model çıkarmıştır sonunda. **Ona göre bütün iyiler işçidir, bütün kötüler patrondur.** Hasbelkader, bu prototiplere tamı tamına uyduramadığı kişilikler çıkmışsa, onlara da, bu ikilinin yanında bir değer vermeyi gerekli görmüştür. Türk insanının nev'i şahsına münhasır özelliklerini bulamayız onların eserinde. Beynelmilel tiplerin konuştuğunu zannederiz.

Halbuki, bizim insanımızın, içinden geldiği tarih prosesinin verdiği şahsiyet unsurları ve şu an yaşanan sosyal hayatın şartladığı duygularla bu iklsi arasındaki tezatların yüklediği bunalım havasında oluşan nevi şahsına münhasır bir psiko-sosyal yapısı vardır. Ve bu, hiçbir beynelmilel tiple izah edilemeyecek bir yapı halindedir. Türk sanatkârı, kendi insanına bakarken, insanları sanatla hiç bağdaşmayacak tarzda ferdi özelliklerinden soyan bir sanat anlayışından hareket edemiyeceği gibi; toplumunu değerlendirirken de, onu, bir toplum olarak diğerlerinden ayıran değerler bütününden tecrid ederek ele alamaz. Beynelmilel modellerin bir üyesi durumunda bakamaz kendi insanına ve toplumuna.

Sayın Aykut Edibali'nin, verdiğimiz uzun hikâyesinde sanatkâr bir Türk düşünürünün, Türk toplumunun sosyal yapısını, ele aldığı belli kesimler şahsında kritik ettiğini görürüz. Düşüncenin sanatkârca takdimidir bu. Onun için, hikâyede, klasik hikâye modeli arayanlar, yanlış değerlendirmelere varabilirler.

Hikâye, kendisini aynı zamanda Türk toplumunun rehberi olarak gören milli sanat gönüllülerinin dikkatli incelemesine tabi tutulmalıdır. Biz, eski hikâye-roman modelini aşmağa ve eserimizi dolgun bir düşünce bütünü haline getirmeğe mecburuz. Ama, düşüncemizin hareket alanı kendi insanımız olacaktır. Millî düşüncemizin bakış açısı, insanımız üzerinde dolaşacak, onun millî şahsiyetiyle, bugün verilmek istenen iğreti özellikleri arasındaki dramını yakalamağa çalışacaktır. Onun bunalımını ele alacaktır. Sömürmeyecektir. Yıkmayacaktır onun manevi şahsiyetini. Onu bunalımı içinde vurmayacaktır. Sevgiyle bakacaktır. Elinden tutacaktır. İçinde bulunduğu durumu onunla beraber tahlil edecektir. Yanlışlarını beraber bulacaktır. Duygularını lif lif çözecektir. Bunalanla beraber bunalmayacaktır. Sanatkâr elinde Türk toplumunun bugünkü durumu, millî şahsiyeti arayışın özlemini verecektir.

Sayın Aykut Edibali'nin hikâyesi incelenmeğe değer bir örnek sunmuştur bize.

● Bu sayımız zaferler ayına rast geliyor. Tarihi zaferlerle taçlanmış bir milletin çocuklarıyız. Ama zaferlerimiz üzerinde, düşünürlerimizin kafa yorduğunu söylemek zor. Savaşçı bir millet olarak tanındığımız halde, savaşlarımız üzerine ne kadar az şey söylenmiştir bizim mütefekkirlerimizce... Türkün savaşları, art niyetli Batılı düşünürler elinde «barbarlık tezahürleri» olarak gösterilip geçmiştir. «Türk» deyince Batılının aklına, at sırtında bir yaman akıncının gelmesi, Türk'ü vahşetin sembolü olarak görmeleri ne kadar haksız ve kasıtlı ise, bizim mütefekkirlerimizin, savaşlarımızın düşünce temelini işlememeleri de o kadar üzücüdür. Gerçi mehmet şehit olurken, savaşların fikri temelini işaretlemiş, Türk komutanları savaşı başlatırken bunu vurgulamıştır ama, müttefiklerimizin bunu ele alması elzemdi. Neden savaşıyoruz? İnsan ve milletlerin yapısı göz önüne alınınca savaşmamak mümkün mü? Başka toplumların savaşlarıyla bizimkiler arasındaki fark nedir? Emperyalist savaşlar ve bizim savaşlarımız.. Hümanizm realist bir felsefi akım olabilir mi? Kapitalizmin, marksizmin, Hıristiyanlığın, Yahudiliğin savaş teorileri nedir? İslâmın savaş hakkındaki görüşleri nedir? Bütün bu ideolojilerin savaş teorilerinin uygulaması nasıl olmuştur? Bunlar incelenmeli, değerlendirmeler getirilmeliydi.

Ayrıca, zaferlerimizin psikolojisi ele alınmalıydı. Türk milletinin tarihinde, her millete nasip olmayacak askeri zaferler var. Bu zaferleri kazanan unsurlar neler? Asker, komutan, imkânlar, düşmanın imkânları.. vb. Türk milletinin karşı karşıya geldiği düşmanların psikolojisini ele almak bile apayrı bir konu. Milletler nasıl tavır takınmışlar, milletleri yönetenler nasıl tavır takınmışlar?

Bunlar ele alınmalıydı. Diri bir toplumun tarih kökü diri olmalıdır. Tarih değerlerini düşünce ve estetik planında yaşatamayan milletlerin tarihe bağlılığı biraz zor değil midir? Tarihte karşılaştığımız zafer ve mağlûbiyetlerin tahlili, şu andaki yanlış ve doğrularımızın tahlili kadar önemlidir. Belki daha da önemli.

Bu sayımızda, Malazgirt Meydan Muharebesinin muzaffer komutanı ve Anadolumuzu, bize hediye eden Alp Arslan Gazi'nin ilgiyle okuyacağımız bir biyografisini takdim ediyoruz. Ayrıca, Savaş ve Hümanizm konulu bir yazı sunuyoruz. Zaferler Ayında, bir de Yavuz Sultan Selim'in nedimi Hasan Can'ın oğlu Hoca Sadettin'in tarihinden Çaldıran Muharebesini veriyoruz. Bu arada, aynı zamanda birer sanatkâr olan Yavuz ve Kanuni'den şiirler veriyoruz. Yaptığımız, yukarda yapılmasını gerekli gördüğümüz çalışmalara bir başlangıçtır sadece. Geleceğin daha güzel olacağına inanıyoruz.

Selâm ve sevgiler.

SAVAŞ VE HÜMANİZM

Mehmet Âkif AK

Hümanistler kervanının öncülerinden, İngiliz Thomas More, başlıca konusu Hümanizm olan bir kitabına «Utopya» adını vermişti. Tarih, şaşırtıcı bir tesadüfle, Sir Thomas More'u yazdıklarında değil, ama kitabının ismini seçişte haklı çıkarmış bulunuyor. Aradan beş koca asır geçip gitmiştir çünkü; Hümanizm o gün bir ütopya idi, bugün de ütopyadır.

Ayrupa toplumlarının, varoluşlarından bu yana içinde bulundukları anormal sosyal ve kültürel şartlar, Eflatun'dan beri dizginsiz Batı kafalarını, hayalleri bile geride bırakan âlemlere sefere çıkartmıştır. Eflatun'un «Devlet»i, Bacon'ın «Yeni Atlantis»i, Dante'nin «İlahi Komedi»si, Campanella'nın «Güneş Ülke»si ve Thomas More'un «Utopya»sı, Batı düşüncesinin kendi kısır şartlarını aşma çabalamasıdır. Dünyası, müphem ve doyurucu olmaktan uzak metafizik telâkkilerle dolu olan Batı'nın, doyumsuzluğunu, başıboş metafizik arayışlarıyla gidermeye çalışması normaldir bir bakıma. Anormal olan, Hümanizm gibi utopyaların, Batı dışındaki diğer toplum-kültürlerini sarsıcı, yıkıcı dalgalar halinde dünyaya yayılmasıdır. Batı kültür olgularının, bütün dünya tarafından şayanı kabul bir evrensellikte olduğunun propaganda edilişidir.

Beşeriyet, talihsizliklerin en trajik olanını asrımızda yaşıyor. İnsanlık, cerrah mevkiindeki Batı cellâdının kanlı satırı altında canlı bir kadavradır bugün. Avrupa'nın en hümanist geçinen zihniyetleri bile, Avrupa'lıyı efendi, geriye kalan dünya insanlığını güdülmeye muhtaç köleler yığını olarak görmekte. Yüzyıllar boyu, hesaba sığmaz çeşitte insan ve hayat telakkisi, felsefe, politika, estetik, ekonomi nazariyesi dünyayı yangına vermiştir. İnsanlık dışı şartların hüküm sürdüğü bir dünyanın kuruluşunun gerisinde münasebetsiz sırıtışı ile Batı çıkıyor karşımıza. Böyle bir dünyaya gelen talihsiz insan, daha varlığının farkına varma fırsatını bulamadan göçüp gidiyor. Çünkü çağımızda anasından doğan her insan, kavramlar, değerler ve sistemler kargaşasının, ana rahminden daha karanlık dünyasında buluveriyor kendini. Ve daha toparlanmaya imkân bulamadan bu dünyayı terkediyor.

Hiç bir iddia, cihandaki bu kâbusun sorumlusunun Batı olmadığını savunamaz. Fakat o uğursuz kâbus bu gerçeği gizlemeye devam ediyor. Ve Batı, dikkate değer özelliklerinden birinin gereği olarak, öldürdüğü insanın başında ağıt yakmanın sanatkârlığını da gösterebiliyor. İşte Hümanizm böylesine bir ağıt yakma törenidir. Halbuki Batı'nın Hümanizm gösterisi, kanlı bir trajediden sonra yapılan artistik bir seremoniden başka bir şey değil.

İnsanlığın dün maddesinin, bugün ruhunun katili olmuş emperyalistlerin, bir cenaze müziğini andıran bu Hümanizm korosunun sosyal, kültürel ve politik kaynaklarını kısaca özetlemede fayda var.

PROMETHEUS'NİN ZAFERİ

Tarihini bildiğimiz zamandan beri Avrupa, tanrılarıyla hep kavgalı olmuştur. Tanrılar ister Olimpus dağında meskûn on iki Tanrı olsun, ister Baba-Oğul-Ruhülkuds üç-

lüsü... **Prometheus**, her devirde, Batı insanının Tanrı mefhumuna karşı direnişine sembol olmuştur. **Prometheus**, zaman içinde değişik şekillere bürünmüş olsa bile, meselâ yirminci yüzyılda **J. P. Sartre**'ın ruhundahortlamış, **B. Russel**'ın benliğinde dirilmiş olsa bile yaşamasına hep devam etmiştir. İşte Batı tarihi, insan ile, yine insan zekâsı ve hayalinin mahsulü tanrıların kavgasının tarihidir.

Olimpus dağının tanrılarına bir zamanlar esir olmuş Prometheus, yüzyıllar sonra, şimdi tanrılardan intikam alıyor. Ve Onun askerlerinden **Sartre** «bu asır Tanrıların ölüm asrıdır» diyerek, **Prometheus**'nin zaferini ilân ediyor. «Tanrılar öldü!» Asırları dolduran bu oyun ve avuntu, mukadder çizgisine gelmiş ve durmuştur. **Prometheus** şimdi ne yapacaktır? Merak konusu olan budur.

Hümanizm akımını Batı'nın bu çok sathi bir şekilde anlatmaya çalıştığımız gelişimi içinde görmek ve değerlendirmek gerekir. Zira Hümanizm, tanrılara karşı bir savaş sloganı ve **Prometheus**'nin en güçlü silâhıdır.

On dördüncü yüzyılda, şair **Petrarca**'nın şiirlerinde henüz olgunlaşmamış bir öz halinde bulunan Hümanizm, Batı Rönesansının ufuktaki habercisiydi. Kilisenin din adına feodalite ile birlikte kurduğu insanlık dışı baskı, Avrupa insanını ümitsiz ve zavallı köleler yığını olmağa zorluyordu. İnsanüstü kavramlara karşı biriken kin, insan düşüncesi etrafında meydana gelecek sayısız patlamaya gebeydi. Hümanizm'den Marksizme oradan Ekzistasiyalist felsefeye kadar, **Prometheus**'nin ruhu tanrılara karşı savaş körükleyiciliğini sürdürüyordu.

Hıristiyanlık, kilisenin gayretleriyle zorla ayakta tutulan bir din olarak insanlığa hiç bir şey verememişti. Rönesans ve beraberinde gelen sürüyle düşünce ve telâkki, Avrupanın insanlık dışı anormal sosyal, kültürel ve ekonomik şartlarından bir kaçış hareketi olmuştur. Çok büyük bir zindanın kapılarının aniden açılışı gibi, Rönesansla hürriyetine kavuştuğunu sanan Batı düşüncesi ve felsefesi, değişik yönlere doğru, nerde duracağı bilinmez bir hızla kaçışmış, serpilmiş, yayılmıştır.

Bu tarihten itibaren Batı toplumlarının bünyesi, kavga, çatışma ve huzursuzluğun akıl almadık çolukta tohumlarını beslemeye başlamıştır. Genel bir ifadeyle tek yönde gelişemeyen, yani bir taraftan gelişirken öbür yandan mutlaka çöken bu toplumlar avunmaya ve oyalanmaya her zaman muhtaç olmuşlardır. Hümanizme ve benzeri akımla-

Dua

Yumak yumak şu fikrimi
İplik iplik çöz Allah'ım

Doruk doruk bir inkılâp
Şu kalbimde köz Allah'ım

Bende kandan, gözyaşından
Var bilenmiş öz Allah'ım

İman, intikam bürümüş
Çakmak Çakmak göz Allah'ım.

Mazlumun yaşını silmek
Bana verir haz Allah'ım.

Kahpe millet düşmanını
Gazabınla ez Allah'ım.

Yolunda ölmeye verdim
Soylu, kutlu söz Allah'ım.

Yüzbin kere şehid olsam,
Yine bana az Allah'ım.

Kutsal kavga defterine
Beni «şehid» yaz Allah'ım.

Mustafa YILDIZ

KURTULUŞ ŞARTI

Gül-dikensiz olurdu;
Huzur;
Zahmetsiz olsaydı eğer.
Ama öyle değilmiş
Çekmediğimiz çile bizim olmazmış meğer.
Toprak bağrı deşilince yeşerir,
Görmez misin ilkbahar,
Hep kıştan sonra gelir.
Yeryüzünü güldüren
Bulutların,
Gözyaşı değil midir?
Gayretsiz yakarış beyhude yere,
İnan hep boşuna bekledik,
Ama prensip edindik;
Demirden ateşle süzülür çelik.
Gül dikensiz olurdu;
Huzur;
Zahmetsiz olsaydı eğer.
Ama öyle değilmiş
Çekmediğimiz çile bizim olmazmış meğer

Celâl TOKLU

ra bu sosyal-psikolojik gerçek açısından da bakmak gereklidir. Aldığı şekil ne olursa olsun, Batı'nın tükenmeyen baskı rejimlerinin oluşturduğu insan tipi genel olarak hastalıklı ve komplexli tiplerdir. Bu psikoloji içinde Batı insanı, birer hayal olduğuna bakmadan sayısız nazariyeyi kabule hazır duruma gelmiştir.

Hümanizm, bu şartlar içinde insanın, insanüstüne bir başkaldırması olarak doğdu ve gelişti. Hâlâ da aynı doğrultuda yürümeye devam ediyor.

Hümanizm ilk devirlerinde, Antik devir eserlerini tercüme ve bu döneme ait araştırmaların adını alıyordu. Bu durum, Hıristiyanlık dışı bir arayış olarak, Hıristiyanlığa karşı dolaylı bir protesto mahiyeti arzediyordu. İlk hümanistler (Petrerca, Boccaclo Macchiavelli, Montaigne, Erasmus, More) Hıristiyanlığa doğrudan karşı oluş gibi bir vaziyet almadılar. Ama Hıristiyanlığı temellerinden sarsacak hareketlerin başlatıcıları olmaktan da geri durmadılar. Yukarıdaki isimlerin ekseriyetinin İtalyan oluşu, Hümanist hareketin, Hıristiyanlığın merkezi Vatikan'ın çevresinde gelişmiş olduğunu göstermesi bakımından çok anlamlıdır. Montaigne'nin şu sözü kilisenin rakipsiz otoritesinin temellerine nasıl dinamit yerleştirildiğini pek açık göstermektedir: «Her şeyden önce ben kendimi araştırıyorum. Benim fiziğim de metafiziğim de bu...»

Bir Türk-İslâm çağı olan Yeniçağ'ın, Batı'daki değişime dış bir faktör olarak etki

yaptığı bir gerçektir. Bu etkinin en önemli sonuçlarından birinin, Yunan ve Roma'nın Avrupa'da yeniden dirilişi olduğu söyleniyor. Bu bir vakıa. Rönesansın arefesinde Avrupa ilim ve sanat adamlarının yoğun bir felsefe ve filoloji araştırmasına giriştikleri bilinmektedir. İslâm dünyasının İstanbul'un fethine kadar kaydettiği muazzam gelişme ve yayılma ile, özellikle fetihten sonra, Türk Rönesansı olarak ifade edilebilecek yükselmenin bu araştırmalara tesir ettiği bir tarih gerçeğidir. Fakat bütün bu tesirler, Batı'nın iç değişiminin dış faktörleri sadesinde kalırlar. Rönesansı ve ona bağlı hareketleri Batı'nın çaresiz arayışları olarak görmelidir. Bu arayışlar ise kaynaklarını, insan imkânlarını aşamayan kötürüm felsefe telâkkilerinin insanlığa hediye ettiği buhrandır. Batı'daki bu arayışın öncüsü **Prometheus** oldukça, Avrupa geldiği yok oluş çığırından geri dönemeyecektir.

Hümanist araştırıcılar, Yunan felsefesinde, yeni bir dünya inşa edecek bol bol nazariyeye rastladılar. Bilhassa sofistler onlara, milâdın yüzyıllar gerisinden beriye, yalancı bir fecrin sahte aydınlığını müjdeliyorlardı. Pratogoras'ın «İnsan herşeyin ölçüsüdür» mesajı Petrerca'nın duygulu lisanında şiirleşiyor, Montaigne'nin akıl süzgecinde mantıkî dayanaklar arıyordu. Descartes, Locke, Bacon, Hobbes v.b. den sonra bu gelişim çizgisi yepyeni bir çığırda yol alacaktı ve Rasyonalizm, Rönesansın Batı'ya en büyük mirası olarak kalacaktı. Ve peşinden şurada isimlerini bile sayamayacağımız kadar çok felsefe nazariyesi... Bu tarihlerde, yirminci asır Avrupa kültürüne mührünü vuracak olan Laik-Hümanst karakter de gelişmeye bir yol bulacaktı.

Hümanizmin iki önemli temelinin, aklın ve duyuların herşeyi kavrayacağı ve insanların kardeşliği olduğu hatırlanırsa bu telâkkinin diğer sistem ve anlayışlara ne ölçüde etki yaptığı kolaylıkla gözlenebilir. Hümanizm ve Rönesansın bu etkilerinden, sosyal ilimlerin hakim vasfı individualizm (fertçilik) ve müsbet ilimlerin temel metodu pozitivizm, yalnızca iki örnektirler.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Hümanizm, metafiziğe karşı girişilen savaşların cazip bir sloganı olmuştur ve halen de öyledir. Bu açıklamalardan sonra Hümanizmin savaş ile münasebetine geçebiliriz.

SAVAŞ

Savaş canlılar âleminin faaliyetleri içinde en kalıcı ve değişmez olanının ismidir. İnsanların, ailelerin, zümre ve sınıfların ve toplumların menfaatlerinin ayrılığı gerçeği savaş kavramının varlık sebebidir.

Sınıfsız toplumlarda fert, aile ve zümre menfaatleri toplum düzenine göre şekil alır. Bu top'umlar en ideal iç bütünleşmeye namzet toplumlardır. Çatışma sadece toplum kültürü ve menfaatlerinin zıtlaştığı dış kuvvetler iledir. Ve sınıfsız toplum zirve toplumdur. Bu toplumlar iç bütünlüklerinin kuvveti oranında kendilerini dünyayı tanzim ile görevli hissederler. Böyle bir toplumun dünyayı kendi istikametinde bir değişime zorlaması, bunun için de maddi-manevi bütün güçlerini kullanması, yani savaşması onun vazgeçilmez bir tutkusudur. Bu toplumun varlığının belirtisi savaştır. Ancak savaşlarının mutlaka emperyalist bir gayeye yöneldiği iddia edilemez. Hatta tam aksi emperyalizme karşı bir garanti bile olabilir. bu toplumlar.

Sınıflı toplumlarda ise, mutlaka sınıflardan birinin diğerini ezmek pahasına hükümranlığı vardır. Bu toplumlarda bir iç savaş vardır -sınıflar ve sosyal gruplar arasında- bir de dış savaş vardır. Fakat gerek iç ve gerekse dış savaş toplumdaki hakim sınıfın menfaatleri doğrultusunda cereyan eder. Dini değerler ile sınıf menfaatleri iç içe girmiştir. Hakim sınıf toplumun bütün kurumlarını menfaati yönünde istismar etmektedir. Batı toplumları böyle toplumlardır. Ruhban sınıfı, Feodalite, İmparatorluk yöneticileri, çağımızda sermaye çevreleri ve Komünist Partisi Yöneticileri hakim sınıfların Batı'daki değişik şekilleridir. (Batı kültürünün hakim olduğu her yerde bu sınıflardan birinin hakimiyeti mutlaka bulunur)

Gelişme çizgileri farklı olan sosyo-kültürel gruplar, eğer gelişmeleri durmuş değilse muhakkak çatışırlar. Yukarıda verdiğimiz iki toplum tipi arasında ve birinin sı-

YILDIZI SÖNMEYEN SABAHLAR

Çılgın ve şuh kahkahalar
Gecelerin titrek kalbine
Sokulmuş hançer.
Geceler inler...

Yıldızlar sönerken
Yaşlı sabahlarda
Dumanlı beyinler
Beyinler donar.

Ey geceler,
Zifiri alevinizde
Kaç milyon yürek yanarl
Yaşlı sabahlarınızın
Tozlu ışığında
Kaç milyon kaybolan var.

Ey nerdesiniz nerdesiniz
Nefesini işittiğim
Yıldızı sönmeyen sabahlar?

Mustafa ÇİMEN

nıfları arasında ne kadar münasebet varsa hepsini ifade edecek tek kelime vardır; savaş... Toplumlar arasındaki bu savaşın belirme şekli ise toplumların iç şartlarına ve dünyanın ogünkü durumuna göre değişebilir. Bütün barış anlaşmaları, taarruz veya savunma esaslarına göre düzenlenmiş değişik savaşlardır. Zaten barış anlaşmaları toplumlar arasında değil, idari organizasyonlar arasında geçici süreler için var olur. ve asla toplumun kavga içgüdüsüne gem vuramaz. O halde savaş toplumlar arası münasebetin asli unsurudur. Buraya gelmişken Hümanizmin iki anlamını belirtmede fayda var. Birincisi insanlık dışı şartların doğurduğu ve ümitsiz bir arayışı ifade eden felsefi Hümanizm. İkincisi politik bir istismar aracı olan günümüz Hümanizmi. Birincisini yukarıda anlatmaya çalıştık. İkincisi üzerinde ise aşağıda duracağız.

Felsefi Hümanizmin savaş aleyhtarlığı, yapısını dokuyan ilkeler gereğidir. Ama politik hümanizmin niçin savaş aleyhtarı olduğu üzerinde durmak gerekiyor.

GÜNÜMÜZ HÜMANİZMİ VE SAVAŞ ALEYHTARLIĞI

Çağımızda, soyut bir insan sevgisi şeklindeki Hümanizm, değişik ideolojilerin çeşitli mensupları arasında farklı anlayışlar halini almış ve politik gayelere yönelmiştir. Bir Hıristiyan Hümanizminden, bir komünist Hümanizminden bahsetmek gerektiği gibi aydınlarımız arasında da hümanist eğilimlere tesadüf etmek mümkün.

Politik Hümanizm bir yönüyle emperyalist güçlerin birbirlerini oyalama vasıtasıdır. Gün geçmez ki büyük devletlerden biri, diğerinin penceresinde Hümanizm serenatları söylememiş olsun. Öte yandan ise silâhlanma yarışları daha da hız kazanır. Herbirinin askeri, kültürel veya ekonomik baskıları altında yüzmilyonları bulan esir insan vardır, ama onlar hariçten insan sevgisi üstüne gazel okumaya devam ederler.

Dünyanın hiç bir akılsız canavarı, gıdası olan yaratığı tamamen ürkütüp elinden kaçırmak istemez. Bu mânâdaki savaş aleyhtarı Hümanizmin, çirkin bir savaş hazırlığı olduğunu kuşkusuz ifade edebiliriz. Burada sadece Sovyet Rusya'nın elli yıldır, hangi insancılık, dostluk, barış maskeleriyle nasıl cinayetler gizlediğini hatırlatmakla yetiniyoruz.

Hümanizmin savaş aleyhtarlığının bir başka politik hedefi, nükleer harp öcüsüyle, geri kalmış toplumlar üzerindeki saltanatlarını koruma isteğidir. Halbuki dünyanın hiç bir geri bırakılmış ülkesi çıkacak bir nükleer savaşın failî olmayacağı gibi sorumlusu da olamaz. Emperyalist ülkeler bu politikaları ile silâhtan arınmış, korkudan titreyen, aciz ve zavallı köleler istiyorlar. Nükleer savaş öcüsünün ardında yatan gerçek budur.

Hümanizmin savaş aleyhtarlığının temelinde, insanlığın yarınını düşünme diye bir fazilet aramak boşunadır. Zira hemcinsi uğruna feda olabilecek bir tek hümanist gösterilemez. Savaş aleyhtarlığının biraz daha temeline inildiğinde görülecektir ki, asıl düşmanlık savaşı doğuran unsurlara; dine, millete, tarihe ve Tanrıyadır. Savaş aleyhtarlığı kılığı altında savaşların **Prometheus** ile başlayan en iğrenci yürütülüyor. Bir Batı'lının sapık inançlarına baş kaldırması pek normaldir. Ama sınıflı, fertçi, tanrılarıyla kavgalı, tanrılarıyla mukavele masasına oturmuş hastalıklı toplumların şartları ile diğer dünya toplumlarının şartlarını aynı sanmak hamakatine bir anlam vermek güçtür.

Hümanizm şarkıları ile gizlenmek istenen esaret iniltileridir. Her gün şahid olduğumuz sayısız hadise ne haçlı zihniyetinin kaybolduğu, ne komünizmin cihan hakimiyeti hedefinden yan çizdiği, ne kapitalizmin dünyanın bir kesimini sömürmekten vazgeçtiği hakkında bize en ufak bir ima vermiyor. Bütün sözde barış anlaşmalarına rağmen, dünya kurulduğundan bu yana ekonomik, politik, kültürel ve psikolojik savaşların en korkunçlarına sahne oluyor ve farklı ideolojiler amansız bir boğuşmanın içinde bulunuyor.

GERÇEK İNSANCILIK

İnsanlık dışı felsefi, ahlâki, estetik ve ekonomik nazariyelerin kıskacında tarih boyunca işkence çekmiş insanların hümanizm diye tatlı bir hayale sarılmaları anlaşılır bir şeydir. Ama bir kısım toplumların iç şartlarının zorladığı bir zarurete tekabül etmek üzere, bizzat insanlar tarafından ortaya atılan sistemlerin evrensel değerler olarak takdim edilmesi şüphe edilecek bir hususdur. Üstelik insan kanıyla beslenen zalimlerin birdenbire Hümanizmin kurtarıcı havarileri pozisyonuna geçmeleri pek anlamlı olsa gerek. İnsanoğlunun kölelik devirlerinde bile görmediği toptan esaretlerin sorumluları, kendilerine çektikleri bunca vahşet ziyafetlerinden sonra kalkıp insan sevgisi üstüne şarkı bestelliyorlar.

Bütün bu kirlenmiş Hümanizm hülyalarının dışında, insanın insan için feda olduğu gerçek insancı bir aksiyon aramak üzere bakışlarımızı tarihe çevirirsek; yüzyılların gerisinden, bir zamanlar dünyanın büyük bir kesiminde, yegâne insanlık düzenini, eşine az rastlanır bir adaletle yaşatmış bir toplumun bizi selâmladığını görürüz. Atalarımızdır bunlar... İnsanlığın insan için feda olmuş soylu nesli.

Dualarla başlayan savaşlar, zulmün yuvalandığı karanlık kalelere doğru her bahar tazelenen akınlar, kan dökmeye teşne insanların taşkınlıkları değildi haşa ... Yüreklerde gümbürdeyen inanç, insan sevgisiyle bütünleşiyor ve bir millet kendini Allah'a ve insanlığa adıyordu.

Avrupa'nın ya zavallı bir arayışını veya za'lm bir niyetini ifade için kullandığı Hümanizm ile gerçek insancılığı bağdaştırmak mümkün değildir. Kendine tapan bir zavallı meczuplar yığınının Hümanizm sayıklamaları ile, gaza meydanlarında kanını insanlık için akıtan bağrı açık, alnı ak yiğitler arasındaki fark en az bir dünya kadardır.

Dünyanın, Hümanizm ve insanlık sevgisi yaverleri ile esaretleri gizlenmeye çalışılan esir milletleri ve insanları, gerçek insancılığın hürriyet şarkılarını, mehter marşlarını, serhat türkülerini beklemektedir.

biyografi

ALP ARSLAN

Mehmet TAŞDİKEN

Rivayet olunur ki, Alpların Arslanı, Anadolu doğusunun güneşi, Gazi Sultan Alp Arslan; cüsse ve yüz güzelliğiyle ve siyaset ve heybet ve buyruk yönüyle eşi bulunmaz bir serdar idi.

Yine rivayet olunur ki, gereğinde kılıçlayın keskin dilli ama Tanrı huzurunda; görklüdür, önüne ön, ününe ün yoktur diyerek ebkem kesilen arı duru bir dindar idi.

Ve yine rivayet olunur ki, Bizans kazanlarının yalımlı ateşini, Anadolu'da gül bahçesi kılan büyük hakan, gökçek kişiliğine tevazu zırhını bürümüş emsalsiz bir insan idi.

DOKUZ ASIRLIK ABİDE: ANADOLU DEVLETİ

Sultan henüz kırk ikisinde; olgunluk çağının baharında ve dokuzuncu saltanat yılında bir Barzamlı Batınînin hançeriyle can verdi. Orta Asya'dan boşalan Türk seli, çoğalarak, güçlenerek, Asya'nın ırakla-rına akmış; daha gür akmıştı devrinde. Çadır göçmenleri, bozkırları didiklemişti gayret gayret. Batı Asya'da tutulan yurdun sınırları, Asya'nın sınırlarını aşmıştı. Türk toprakları ulaldıkça ulalmıştı Karahan ülkesinden, Bizans'ın payitahtına; Azerbaycan topraklarından Mısır ötelerine değin.

Derler ki, dokuz yılın içinde bir yurt tutuldu. Bir devlet dikildi dokuz yılda: Kuruluşunun yılları, ömrünün asırlarına denk bir devlet. Her yıla karşılık olmak üzere dokuz asır geçti aradan. Savaş meydanlarında hayatının son nefeslerini; «nice asırlara»yla sonlayan şehidlerin aşkına daha yüzyıllara mührünü vuracak bir devlet, işte böylesi sağlam temellere, dokuz yıllık bir saltanat devrinde oturdu. Bu dokuz yıl, Türklerin ve tamam İslâm âleminin, hatta insanlığın huzur devri oldu. Ünlü Harami hikâyecileri konu bakımından en kesat devrini yaşadı. Ve bu dokuz yıl boyu eşkıyalar, rızalarıyla kelepçelediler kendi ellerini. Halk, emn ü eman içinde dokuz yıl Tanrı karşısında hayır duasıyla donattı Sultanını. Yoksulluk bir belâ olmaktan çıktı devlet sayesinde. Ülkenin, devletin, Türk'ün ve İslâm'ın düşmanları, gözyaşlarıyla tâbi oldu Sultan'a. Kimi de ayak diremesinin cezası, boyun eğdi Alpların Arslanı'na. Ülke, güvenlik, refah ve huzur içinde tam dokuz yıl yaşadı.

DEVLETİN BÂNİSİ ALP ARSLAN

Türk zafer asırlarının kesilmeyen soluğu ve hamaset tarihinin bükülmeyen bileği ve niceyebir süren, niceye birlerce sürecek Türk devletinin güçlü bânisi Alp Arslan Sultanımız nice kişiydi?

Zamanını, zamandaşlarından naklettiğimiz Alp Arslan, bir kumandan olarak, bir yönetici olarak, bir şu olarak, bir bu olarak ve nihayet bir insan olarak nasıl bir ruh taşımakta idi? İnsan liderlerinin bir insan olarak tanınması, özel insan yapısından sultanlığa, sultanlıktan insanın özel yapısına gidip gelerek bir gerçeğin çift yanlı kavranması demektir. Kumandandır ama ilkin insandır. Sultandır, hakandır ama ilkin insandır. Anlatmaya çabaladığımız, devlet başlığının idealizmi değildir. Sadece bir Melik'in; ideal bir devlet başının davranışlarında ve işlediklerinde beliren ruhtur. Bir Tanrı vergisi ve terbiye edilmiş bir Tanrı vergisi ve kişilikle bütünlenen bir Tanrı vergisi ve bunların tamamını Tanrı'nın lûtfuna bağlayandır O.

Râvilerden öğreniyoruz. Nakledeler ki, bir dev yapılı askerdi O.. Ama bir yürek

AKINCI

Ahmet EFE

Mazluma gözyaşıydın, çaresize çaresâz.
Sefersiz geçmiyordu geçirdiğin hiç bir yaz.
Sen ey adsız kahraman destanını taşa kaz!

Kaz ki senin sırtını Peygamber sıvazladı
Nur'un birgün Bizans'ta zulmeti boğazladı.

Sonsuz bir sevinç ile kıvanıyordu dağlar,
Dağlara her seferde kurulurdu otağlar,
Ah o altın zaferler, ah o muhteşem çağlar!

Kişnerdi üç kıtada yağız, ala.dor'atın
Bir billur pınar gibi çağıldardı hayatın...

taşırdı ki içinde, kelebek duyarlığında zayıf, bir merhamet deryasıydı. Ekser zamanda acıma ve şefkatten ibaret ve düşmanları bile ağlatan aşırı bir yumuşaklığa giriftar idi. Merhametin ve merhametler diyarının padişahı dense yeriydi bu kalbe.

Ama daha sonra da tekrar edilecek diye çekinmeden evvelemirde denmeli ki, Sultan Alp Arslan, devrinde yaşayan bütün tarihçilerin birleştikleri gibi, koyu bir Müslüman idi. İslâm'ı, hayatının ve devletinin amacı halinde gören bir insanın yaşayışında bu sistemin kurallarını canlı görmek en tabii şeydir. Hayatı kurallayan İslâm dini, bütün kullarının Tanrı karşısında küçüklüğünü sık sık hatırlatarak, insanı, Tanrı'ya süreksiz secde için çağırılar. Zaten yaratılışta alçak gönüllü olan Alp Arslan, her daim Allah'ın azameti karşısında «yüzünü yerlere» sürdüğünden, gururunun kabarmaya yüz tutan sultasını elleriyle alt eder. Alp Arslan'ın kişiliği, bu tek meziyetiyle sergilenebilir ve denebilir ki, tevazu ve acıma ağırlık merkezli bir kişilik, onun ruhunu tanımakta yeterlidir. His ve duygu yapısının özelliklerini, deşip dağıtmadan şu genel hükümle tekleştirebiliriz: Normali pek çok aşan bi yufka yürekliliği vardı.

İDEOLOJİ VE YARATILIŞIN TERBİYESİ

Bir insan, Ortaçağ derebey sultasını kan kusturan döneminde bir devletin başısa ve bu devlete, hasımlığın, rekabetin kelle uçurduğu bir havada baş olmuşsa ve devletini yücelterek, kan içen gözü dönmüşlere aman diletmişse; en azında hem zeki, hem de kurnaz bir kavgacıdır bu insan. Bu üç özelliğe sahip bir insanın cesur olduğunu da eklemek gerekir. Kurnaz, keskin bir zekâ, kavga hedefinde cesaretle tamamlanınca; kin, intikam, büyüklenme, alay ve halkı küçük görme duygu ve komplekslerinin de kabarmaya, dirilmeye yüz tutması olağandır.

Önce, sultanlık mücadelesinde karşısına en yakın akrabaları dikildi. Kardeş Kavurt, enistesi El-Basgan, Alp Arslan'ın, en büyük hasmı oldular. Amcası Musa Yabgu, sultanlığının muhalifi idi. Yakın akrabalarından kutulmuş, saltanat iddiasında idi. Bunlar içeridekı engellerdi.

Dışarıda ise Bizans, az çok yurt tutunmaya başlamış devletini ortadan kaldırma ve topraklarından sürüp çıkarma eme

vade idi. Karahan Beyleri fırsat bulsa bir kaşık suda boğacaktı. Şiî, Rafızî akımları yaygınlaşmaktaydı. Gürcistan ve Abhazya Bizans'ın müttefiki olarak karşısındalardı. Ve bütün bunların yanısıra Selçuklu devletinin arkasını dayayacağı çok devlet yoktu.

İçerideki engelleri tepelemek için cesaret, zekâ ve kurnazlık bir zaruretti. Bunu becermiş böyle bir insan elbette, güçlü olduğunu çevreye kabul ettirmiş bir insandır. Ve çevresinin, kendisinin güçlü olduğuna inandığını bilen insan ve halkın sultanı olmuş insan, halktan üstün görebilecektir kendisini. Ayrıca zeki olması bu noktada onun, zaten önceleri var olan aşiretçiliğini körükleyecektir. Bu his ortamı şahsiyetiyle gurura götürecektir bu kişiyi.

Diğer yandan içte ve dışta açık düşmanlıklarla karşılaşmış bir insan, ruhunda hesaplı ve kindar bir çehre geliştirecektir. Hasımlarını ve düşmanlarını yendikçe iştihası kabaracak ve en açık biçimde intikam duygularını doyuracaktır bu orta.

Bu psikolojik vasıfları kabul ettikte, karşımıza Malazgirt'te; o koca savaşın savaş meydanında yenen değil, ummadığı bir bozgunla yenilen ve burnu yerlere sürülen bir Romen Diogenes tipi çıkar.

Alp Arslan'ı bu yenik komutandan ayıran çizgi, ruhları terbiye eden ideolojilerin farklı oluşu kadar, ideolojilere bağlılığın derecesi ve yaratılıştan gelen ve adına «huy» denen bazı özelliklerdir. Bu üçlü bütünden sadece birinin eksikliği, iki insan arasında çok derin farkların görülmesi için yeter sebeptir. İki gerçekte bunlar arasında bir ilişkiden ibarettir işin esası. İdeoloji, insanın his ve duygu dünyasını yok etmez. Ancak onlara yön gösterir. Sorumluluk ve görev yükler. Üçüncü nitelik de ideolojiye verilen önemde belirir. İslâm'a sıkı bağlı olmalarına rağmen pek çok sultan, melik veya padişahın, Alp Arslan'ın ortaya koydukları kadar başarı sağlayamaması, işte biraz da doğuştan gelen özellikler sebebiyledir. Alp Arslan'ın tanınması bu bakımdan da yararlı olacaktır.

YUMUŞAK KALPLİ ALP ARSLAN

Zeki, kurnaz ve bir hedef için kavga veren insanın yumuşak kalpli olması, ancak çabuk değişen bir mizacının olmasıyla mümkündür. Gerçekten Alp Arslan'ın olaylar karşısındaki davranışlarına baktığımızda, bu değişkenliği açık seçik görürüz. Zekânın bütün hünerlerine rağmen, bir yerleri zayıf insan kişiliğinin, ahmaklıkla karıştırılmaması gereken, temiz bir saflığıyla karşılaşırız. Alp Arslan'da işte onun gerçek kişiliğine açılan kapı burada başlar. Ancak, yeniden hatırlatmalıyız ki, bu yarı açık kapıyı açmaya zorlayan sadece dini vecibelerinin kudretidir. Kapı gerilme derecesinde aralanınca yumuşak kalpli, merhamet sahibi ve geniş bir af iltiması olan Alp Arslan'ı görürüz.

İçte ve dışta sıraladığımız olaylara ve sonuçlarına dönelim.

Defalarca baş kaldıran kardeşi Kavurt'u ve kız kardeşinin kocası El-Basgan'ı son kere yenince; Kavurt ağabeyine elçi yollayarak yeniden affını rica etti. Alp Arslan affetmekle kalmadı. Kardeşini çağırttı. Onu kucakladı ve yüreklere inen bir safiyetle iki kardeş, saatlerce ağlaştılar. Kardeşini geri görevine yollamakla yetinmeyerek kızlarının çeyizi için ayrıca da pek çok armağanla donattı. (1)

Kendine muhalif olan amcası Musa Yabgu'yu yenerek esir aldı. Ama tarihçilerin anlattıklarına göre, büyük hürmetle serbest bıraktı.

Aynı şekilde yendiği Kutalmış'ın ölü olarak bulunduğunu duyunca bir çocuk gibi gözyaşlarını tutamadı. Ve Merv'de günlerce süren yas ilân etti.

Eğer yenilmiş olsa, hepsinin de hakkında aynı şeyi, aynı soğuk akıbeti ha-

(1) Prof. Dr. Osman Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti. Ank., T. T. Kurumu Yy., 1965.

asla bu. Ama, merhamet ve inceliğin biyolojik gerçeği olan kadın, Alp Arslan'ın ruhunda mevcut hisleri ortaya döken bir aynadır sanki.

Diyarbakır surları önüne gelince, surlara sürdüğü elini, yüzünde dolaştırmış ve kuşatılan şehrin mutlak surette alınmasını istemişti. Zaten Diyarbakır emiri, Nizam üd-din'in kardeşi Sait, emirliğin kendisine verilmesini istemiş ve bunu Sultan'a kabul ettirmişti. Daha başka sebepler de zorluyordu Alp Arslan'ı. Nizam üddin, Alp Arslan'ı tanıdığından ve kişiliği hakkında bilgi sahibi olduğundan, ona anasıyla bacılarını gönderdi. Kadınlar, huzurunda gözyaşı dökmeye başlayınca, ince hisli Sultan dayanamadı. Surlarına ellerini, yüzünü süre süre, ordusunu alarak Diyarbakır'dan ırakla ştı. İnsana, halka, sonsuz bir sevgi ve saygıyla bağlı Sultan, kendisine teminat verilen yüz bin dinarın halktan toplanacağını duyunca, parayı almaktan da vazgeçti.

SAĞLAM İNANÇLI ALP ARSLAN

Kişiliği, gelişimini İslâm'ın ölümsüz ellerinde tamamlamıştı.

Veziri, Nizam-ül Mülk'ün rivayetine göre; «Allahü taâlâ, Türkleri, değerli Müslüman oldukları ve boşuna heves ve bid'at tanımadıkları için aziz kılmıştır» derdi.(5)

Hasan Sabbah'ın ve benzeri İslâm düşmanlarının, yoğun bir çalışmaya girdikleri dönemde tavizsiz bir Müslüman olarak gördüğümüz Alp Arslan, dinin siyasi alanında da bilgi sahibi bir insandı. Devlet ricalinden Erdem Bey'in Rafızilerden birini yanına kâhya olarak almasına hiddetlenmiş ve Siyasetnâme'de hikâye edildiği veçhile, Erdem Bey'e şöyle demiştir: «Düşmanınla böylesine yağlı ballı olduktan sonra, öyle bir hainlik peyda olur ki, hem sen, hem Sultan bunun ceremesini çeker.»

Sonra Erdem Bey'e, yüzünü eğmiş ve bir Rafiziyi kâhya yaptı diye bir ay konuşmamıştır.

Alp Arslan, bütün Türk ve Müslüman âlemini, güçlü bir devlet etrafında toplamak arzusundaydı. Emellerinin görkemli olduğunca, kişiliği de görkemli olan Sultan, insanlar, hele Müslümanlar arasındaki basit menfaat çekişmelerini ve kini, husumeti kaldırmak istiyordu. Bunu becerebileceğine bütün samimiyetiyle inanıyordu. Biraz da saflığının, temiz bir hilkat oluşunun etkileri vardı bu düşüncesinde.

Böylesi bir amaç uğruna bütün beyliklerin, emirliklerin Selçuklu bayrağı altında toplanması için çağrılarda bulundu. Dostça görüşme teklifleri sundu.

Bu halis arzuya olumsuz cevap verenlerden biri de Halep emiriydi. Sultan canı sıkıldı. Halep'i kuşattı. Ama Müslüman olduğu için ne ok kullandı, ne kılıç çekti. Günlerce sürdü kuşatma. Halep emiri Sultan'ı tanıyorsa yapılacak tek şey vardı. Emir Alp Arslan hakkında bilgi toplamış ve o tek yolu seçmişti. Sultan'a annesini yolladı. Ve.. bağışlandı.

Sadece inandığı uğruna çalıştığını rahatlıkla söyleyebildiğimiz Alp Arslan, bunu her davranışında gösterirdi.

Kakheti kıralı Akhsatan, ülkesinin kuşatılması esnasında Alp Arslan'ın şecaatini, ordunun düzenini ve gerçek adaleti görerek Sultan'a tâbi olduğunu ve Müslümanlığı kabul ettiğini bildirdi. Genç Sultan bu davranış karşısında, ağlayarak Akhsatan'a bir Müslüman isminin yanısıra, hem Kakheti ülkesini, hem de Gürcistan'dan alınan yöreleri bağışladığını bildirdi.

Bu meyanda keramet sahibi bir veli olduğunu öne sürenler vardır. Bunun böyle olup olmadığını bilemeyiz. Ama yeryüzüne velice temiz bir hilkat üzre gönderildiğini söylemek, iddialardan öte, bir gerçeğin tesbiti demek olur.

VE KİŞİLİĞİNİN DİĞER YANLARI

Alçak gönüllü idi. İnsanlara, tabiileri-

(5) Nizam-ül Mülk, Siyasetnâme. (Çev: M. Şerif Çavdaroğlu) İst., İst. Üni. Huk. Fak. Yy., 1954.

ve yakınlarına karşı sudan durgun, kadından yumuşak idi. Hele Tanrı'ya karşı...

Her savaştan önce orduya tekrarladığı şuydu: «Muzaffer olursak, bilin ki bu sadece Allah'ın bir nusretidir.»

Ölmeden önce, bu bapta sarfettiği son sözler, konuyu daha da vuzuha kavuşturmakta ve böyle davranış için Alp Arslan'ın iradi bir zorlamaya girdiğini ortaya sermektedir: «Azametli yürüme. Andolsun ne boyca dağlara yetebilirsin, ne de yeri yarabilirsin.» hükmüyle, davranışlardan öte, yürüyüşü bile kurala bağlayan bir dünya görüşüne bağlı olduğunu gördüğümüz Sultan'ın, kendi kişiliği üstünde ayrıca ideolojik baskı kurması beklenir şeydir. Ecel demlerinde, tevazu denizi Alp Arslan şöyle dedi: «Şu tepenin üstüne geldiğimizde ordunun azametinden ve askerin çokluğundan, altımda yerin titrediğini hissederek, kendi kendime ben dünya sultanıyım. Bana kimsenin kudreti yetmez. Bu orduyla Çin'i dahi fethederim dedim. Bu gurur yüzünden şimdi âciz duruma düştüm. Halbuki herhangi bir sefere girişirken daima Tanrı'dan yardım dilerdim.»

Merhametli ve şefkatli Sultan, yardımseverdi. Halkı, canı gibi aziz bilirdi. Ramazanlarda onun devrinde, yoksullara günde on beş biner dinar dağıtıldı. Aşevleri kurdurdu ve günde, yoksullar için elli koyun kesildi.

Etrafındaki hacimsiz dedikodulara önem vermezdi. Üstün ve yüksek vasıflı, ağırlığı olan bir kişilikti. Devlet yönetiminde bütün kurumların yeri ve değerini ayrı ayrı bilir, mükemmel bir devletin özelliklerinden eksik komamaya çalışırdı. Ne var ki, olaylara içinden değil, olgunluğun yükseğinden bakan temiz insan, kurumların çalışmalarını, kişiliğinden ayırmasını bilmiştir. Zamanında iyi bir haber alma teşkilâtı kurulduğu halde, yine Nizam-ül Mülk'ün rivayetlerine göre; bu gibi çalışmaların; «dostlardan kötü, düşmanlardan iyi haber» getirerek insanı yerindirmekten gayrı işe yaramadığı gerekçesiyle, haber işleriyle ilgilenmemiştir. Ve böylelikle normal yöneticiliğin sınırları da zorlanmıştır tabiatıyla. Lâkin bizi ilgilendiren, günahı - sevabıyla Alp Arslan'ın kişiliğidir.

Sözlerine sadıktı. Nitekim, hayatı boyunca, hiç bir desise ve politik kalpazanlıkların şebekesinde ismi geçmemiştir.

Mertti, doğru sözlüydü ve cömertti.

Çocukları çok severdi. Öyle ki, kendisinin sadece erkek çocuklarının sayısı on'du.

Aman dileyene kılıç çekmez ve kuru dikbaşlılıktan hiç hazzetmezdi.

İnsan psikolojisi üzerine de vukfiyeti vardı. Savaşların; kanlarla ovalar sulanan savaşların en korkunç anlarında sözlerin en güzelini bularak, askeri ölüme bağlardı; «Allah'tan başka Sultan yoktur; emir ve kaza onun elindedir.» diyerek askerin moralini yüceltir, alçakgönüllüğüyle savaşa adetâ perçinlerdi. Askerin cevabı, her seferinde aynı âhenkle savaş alanlarında çınlardı: «Ey Sultan! Biz askerin; biz kulların arkandadır ne yaparsan!»

... Ve ileri görüşlü Sultan, ilmin ve âlimin kadrini bilirdi.

Müderrisine para vererek, öğrencisine aylık bağlayarak, yeryüzünün ilk modern üniversitesi sayılan Bağdat Nizamiyelerini kurdu. Yemeğini, yatağını devletin garantisine bağladı. Endişesi, temiz ve gerçek Müslümanlar, eşyanın ilmine vakıf âlimler yetiştirmekti. Dini bilimler, tıp, astronomi, matematik, coğrafya gibi müspet ilimler öğretmekti bu medreselerin görevi. (6)

Anadolumuzu bize hediye eden, güçlü Sultan Alp Arslan Gazi, rivayetlerin dilince, can ışığı asrımızı aydınlatan böylesi bir kişiydi!

---

(6) Geniş bilgi: Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, **Selçuklu Tarihi**. İst., Milli Eğitim Yy., 1972.

SABAHA KARŞI ■

Ahmet TAŞGETİREN

Önce inançsızlık yığıldı yüreklere
Sonra mermer tozları
Gözlerde ışık söndü, soğudu insanlığın özündeki ateşi
Bir mermer donukluğu işlendi bakışlara
İnançsızlık gibi çöktü yeryüzüne
Mermer, düşüncesizlik gibi çöktü kararlara
Yüreklerden kan yerine mermer aktı damarlara
Baş dondu, beyin dondu, gözler dondu sıra sıra
İnsanoğlu mermer emdi süt diye anasından
Analar taş doğurdu iffetsiz yataklara
Nineler taş bağladı duasız kundaklara
İnançsızlık abidesi meydan meydan taş oldu
Taş yaptı benliğini işledi bayraklara

Şevmek puttu, inanmak put, taşlaştı ruh denen cevher
Taşlardan put yapıldı putçu tapınaklara

Çağın Marşı

Taş çağına erdi insan
Yaşasın zafer!
Yaşasın taş!
Yaşasın mermer!

Müze girişi
Sağda mermer saksı içinde mermer çiçeği
Rengi siyah bir balgam kusmuğu
Solda donuk bir kızıllığın eli kırbaçlı beği
Dişlerinde kan rengi gözünde kanlı buğu
Şurda Birinci Cihan Savaşı suçluları
Şurda İkinci Cihan Savaşı suçluları
Şurda katılaşmış, kutlu bir el emeği
Şu görünen bir mermer kusmuğu değil
Onların ucuz köpeği
Şunlar mumyalanmış taş çağı yamişleri
Şunlar kavgası pörsümüş sanatkâr yüreği
Müzeler, müzeler çağ artıkları
Müzeleşme sanıyor tükenen varlıkları

Müzelerin Marşı

Müzeyiz adımız çağ gibi
Yığıldık put put dağ gibi
İnanç öldü zafer bizim
Mermer diktik otağ gibi

İbrahim inkılâptır taşlaşmış zamanlara
Elinde kutlu belge ışık tutan tanlara
Bir balta savruluşu taşa ve tapanlara
Özlüyorum, özlüyorum, özlüyorum
Düş müydü gerçek miydi namaz sonrası
İbrahim'i bekledim sabaha karşı
Gözlerinde inanç parıltısı
Müjde veriyor gibi umut arayanlara

NASREDDİN HOCA VE TÜRK TOPLUMUNDA MİZAH

M. Ali TÜRKMENOĞLU

NASREDDİN HOCA

Gülelim mi? Haydi hep beraber gülelim. Cemiyetimizde tebessüm eden her insanın yanında bir ikinci şahıs, gülen her iki kişinin yanında bir üçüncü kimse veya konuşan topluluklarda birisi vardır ki o da; söylemeyelim, bildiniz değil mi? Bilemediyseniz ne diye söyleyelim, bildiyseniz söylemeye lüzum yok, yahut bilenler bilmeyenlere öğretsin diyeceğiz ama bu da Hoca'nın meşhur cevabı.

Kimdir Hoca? Hangi devirde yaşamıştır? Hayatı hakkındaki bilgiyi önceden verelim ki Hoca'nın şahsiyetini değerlendirmemizde işe yarasın Hoca'nın hayatı hakkında yerli yabancı araştırmacılar ikiye ayrılmaktadırlar. Gerçi Hoca'nın hiç yaşamadığı hususunda bir üçüncü yoldan gayet cılız, fısıltı halinde bir-iki ses gelmiş ama ona da şimdi sadece tebessüm ediliyor. Zira eldeki belgeler, Hoca'nın sağlığında ilk iki yoldan birinde gittiğini gösteriyor.

Birinci yolu tutanlar, Evliya Çelebi, Çaylak Tevfik, Velet Çelebi ve bunlar gibi yerli-yabancı müelliflerdir. Tezlerine göre Hoca, Osmanoğulları zamanında yani Yıldırım devrinde yaşamış, Timur'a hamamda paha biçmiştir. Hoca, Yıldırım Bayezid devri ricalindendir. «Şakayiki Numaniye» ile «Risalei Nuniye» sahibi ve İstanbul'un ilk kadılarından Hızır Bey, Hoca'nın torunudur.

İkinci yolu tutanlar, Sivrihisar Müftüsü Hasan Efendi, Şemsettin Sami, Bursalı Tahir Bey, Prof. Fuat Köprülü, İbrahim Hakkı Konyalı, İsmail Hami Danişmend ve bunlar gibi yerli-yabancı müelliflerdir. Tezlerine göre Hoca Selçuklular zamanında yaşamıştır. Sivrisihar Müftüsü Hasan Efendi'nin «Mecmuai Maarif» adlı yarım eserinde yazdığına göre Hoca, Sivrihisar'a bağlı Horto Köyü'nde 605 (M. 1208 - 1209) yılında doğmuştur. Köy imamı olan babası Abdullah Efendi'nin vefatından sonra, 635 (M. 1237 - 1238) yılında babasından kalan köy imamlığını yine babasının molası Mehmed'e bırakarak, o taraflarda o zamanlar meşhur olan Seyyid Mahmud

Hayranî ve Seyyid Hacı İbrahim Sultan'a intisap maksadiyle Akşehir'e hicret etmiştir. 683'te orada vefat etmiştir. Bu malûmatları Hasan Efendi'nin nereden iktibas ettiğini bilmiyoruz. Yalnız diğer belgeler bu bilgilerin doğruluğunu kuvvetlendiriyor.

Eldeki belgeler :

a — Hoca'nın mezar kitabesindeki ölüm tarihi 386 dır. Bunun, Hoca'nın şahsiyetine izafeten ters yazıldığı, yani ölümünün gerçek yılı, bu tarihin tersinden okunmasıyla elde edilen 683 yılı olduğu iddiasıdır. Ayrıca, Meşrutiyetten sonra türbe tamir olunurken, toprak altından çıkan eski kırık kitabe de 386 tarihlidir.

b — Hoca'nın kızının, Mevlânâ Müzesindeki Sivrihisar'dan getirilen mezar taşında, vefat tarihi açık olarak 727'dir. 683'te ölen Hoca'ya göre kızının ölüm tarihi gayet normaldir.

c — Türbedeki yazılı kitabede: «Yazı bâki, ömür fânidir; kul asi, Tanrı bağışlayıcıdır. Bunu Yıldırım Beyazıt Hazretlerinin sipahilerinden Hakir Mehmed 796'da yazdı.» dendiğine göre Hoca Yıldırım'dan önce, hele Timur'dan çok önce yaşamıştır.

d — Gedik Ahmet Paşa'nın sadrazamlığı sırasında, Akşehir, Osmanlı topraklarına katıldıktan dokuz yıl sonra yapılan genel emlâk ve evkâf yazım defterinde Hoca'nın adına yapılan Türbe ve Medrese'sinin harap olduğu bildirilerek geçmesi, yapım tarihinin Yıldırım'dan önce olduğunu göstermektedir. Bu tesbit Fatih'in il yazıcısı Mevlânâ Müslihüddin tarafından kaleme alınmıştır ve Ankara Kuyumu Kadime Arşivi 55. numaradadır.

e — Bursalı Tahir Bey'e göre: «Hükûmetçe elyevm mevsuk ve ma'lûmünbih olan iki vakıfname» var. Bu vakıfnameler, Seyyid Mahmud Hayranî'nin 655 (M. 1257) ve Seyyid Hacı İbrahim Sultan'ın 665 (M. 1266 - 1267) yıllarında tanzim edilen vakıfnamelerdir. Ve bunlarda Hoca şahit gösterilmiştir.

Yazımızın başında: «Gülelim mi?» demiştik. Gerçekten, Nasreddin Hoca ismi etrafında bir gülme hadisesi var. Yedi asırdır milletimiz ve dünya Hoca'ya gülmüş, gülecek de. Hoca da onlara zaten zamanında gülmüş güleceği kadar. Bu durumda kim kime gülüyor belli değil. Bilinen, gülmelerin alelâde olmadığı. Belli bir değer sisteminin sanatlaşması. Hoca'nın hayat hikâyesinin aydınlatılmasından, bu konunun mânâlandırılması daha mühim.

Bir kerre Hoca'nın fıkraları, rastgele olaylar serisi ve hadiselerin kuru kuruya anlatılması değil. Ortada, derin bir hayat görüşünün hayattan çıkardığı hakikatler var. Bu hakikatlerde hayat, milletimize göre neyse, nereden gelmiş, nereye gidiyorsa Hoca'ya göre de öyle. Okuduğumuzda, dinlediğimizde yabancı gelmiyor bize. Kendimizi buluyoruz. Hoca'nın meseleyi düğümleyen sözleri, içimizden gelen sesler gibi. Üstelik fıkralar öyle sipsivri şeyler değil. Hoca, iğneyi kendine batırmadan çuvaldızı başkasına batırmıyor. Hoca, dert çeken, üzülen, ağlayan, acıkan, küsen, bezen, uman, isteyen, inanan, hak uğruna hile yapan, saf görünen, tuttuğunu koparan, koparamadığını kotaran, ihtiyatı elden bırakmayan, ağırbaşlı, güleryüzlü sebatkâr, sakin, mert, cesur, kurnaz, babacan birisi. Aykırı konuşmasını sever, akıllı, neşelidir. Mizahı yıkıcı değil yapıcıdır. İyi niyetin timsalidir. İslâm ahlâkı ile terbiye gördüğünden kalbi gayet temiz fakat fıtraten tuhaf ve lâtifeyi sever bir zat olduğundan başından garip vak'alar geçmiştir. Netice olarak, milletimizin hoşsohbet, hoşmeşrep, hazırcevap, nükteperdaz, sözünü ademden, gözünü daldan budaktan sakınmaz, hakkın müdafaasında kimseden perva etmez milli bir kahramandır. Fıkralarında, insan ruhunun ve milli düşüncemizin samimi bir ifadesi vardır. Battal Gazi'nin narasıyla Yunus Emre'nin göz yaşının Hoca'nın tebessümüyle kaynakları birdir. Aynı potada eriyen madenden şekillenmişlerdir. Battal Gazi, ne ile karşısındaki düşman-

tin beylikler halinde parçalanmaya başladığı bir yerdir Bir nevi fetret dönemi başlamıştır. Anadolu Birliği kaybolmuş, Selçuklu Medeniyeti otoritesini yitirmiştir. Osmanlı filizinin yeşermesine daha vakit vardır. Ve Hoca böyle bir devirde yaşamıştır.

Bu hususta dikkati çeken bir nokta da Hoca'nın Timur'la olan fıkralarıdır. Bu devirde de Anadolu'da durum, birinci Nasreddin'in yaşadığı zamandan daha vahimdir. Enteresan olan, Hoca'nın Yıldırım Bayezid'le ve Çelebi Mehmet'le fıkraları yoktur. Sadece Timur ve devri ile fıkraları vardır. Bu durumdan mantıken Hoca'nın bu devirde yaşamadığını anladığımız gibi, bir şeyi daha anlıyoruz ki, ona da biraz sonra değineceğiz.

Ve son şık olarak, son asır tarihimizde ve zamanımızda Nasreddin Hoca'ya etfedilen fıkraların çokluğu göze çarpmaktadır. Yine bu devir tarihimiz de, İmparatorluğumuzun yıkıldığı, milletimizin yok edilmek istendiği, parçalandığı bir devirdir. Özellikleri fetret devirlerinin özellikleri ile aynıdır. Günümüz, halk-aydın ikilisinin zıtlaşması zamanı; kültürel bütünlük sağlanamamış vaziyette. Ve hali hazırda fetret devri özellikleri sürüp gidiyor. Nasreddin Hoca fıkraları da artıp gidiyor.

Burada söylenecek bir söz vardır: Nasreddin Hoca ki, asıl ve tarihi şahsiyetiyle milletimizin mizah yönünü temsil eden bir dehadır. Rahmetini böyle bir deryadan alan Hoca, bu borcunu, dost kara günde belli olur diyerek fetret dönemlerinde, milletimizin, arzularını ve hissiyatını tebliğ etmekle ödemiştir. Edebiyatımızda, milletimizin fetret devirlerinde mizaha ağırlık verdiği konusu, yerinde bir araştırma mevzuu olur kanatindeyiz.

Milletimiz hiç bir zaman haksızlığa, devlet ve cemiyet bünyesini zedeleyecek olaylara, zayıflığa, güçsüzlüğe tahammül edememiş, böyle durumlarda elinden gelen imkânları kullanmış, bilhassa mizahla her şeyini birden stilize edivermiştir. Şu iki fıkrada bunu açıkça görebiliriz:

Timur'un yaptıklarından Akşehir de Hoca da bezmiş. Doğruca huzura çıkan Hoca, Timur'a:

— Bana bak! Sen ordunu alıp Akşehir'den gidecek misin, gitmeyecek misin?

Beklemediği soruyla önce şaşıran sonra da öfkelenen Timur:

— Hoca,Hoca! Bu ne biçim söz? der.

Hoca:

— Apaçık söz! Gidecek misin, gitmeyecek misin? Tez haber ver bana, yoksa yapacağımı bilirim.

Artık öfkesi taşan Timur, gürler:

— Gitmeyeceğim! Ne yapacaksın de bakayım.

Hoca:

— Kasabalıyı alıp ben gideceğim, der.

Yine bir gün Timur Hoca'ya:

— Abbasoğulları halifelerinin her biri, El-Mustansır Billah, El-Mu'tasım Billah, El-Mütevekkil Alellah gibi lakaplarla anılırdı. Ben onlardan olsaydım, bana ne denirdi? diye sorunca Hoca:

— Neûzu Billah!.. diyor.

Bu arada düşmana karşı çıkanları, toplum yalnız bırakırsa felâket üstüne felâket gelir prensibini açıklayan meşhur fil fıkrasını da hatırlatarak belirtelim ki, halkımız Anadolu'ya anarşiden ve zararlı fikirlerin yeşereceği zayıf bir ortam getirmeden başka bir iş yapmayan Timur'dan öcünü Nasreddin Hoca ile almıştır. Ve bu arada yine O'nun ağzından her devirde söz konusu olan bir keyfiyeti nüktelemiştir.

Hoca bir seferinde va'za çıkar: «Ey Müslümanlar! Allah'a şükredin ki, deveye kanat vermedi, yoksa damlarımızı başlarımıza yıkardı.» der ve iner.

Bu gün kanatlanmak isteyen develerin bolluğunun yanında, aydınımızın problemlerimize bakışı şu fıkrada ne güzel canlanıyor:

Hoca Akşehir'e ilk geldiğinde Akşehir Gölü'nü görüyor ve:

— Köyün davarlarını yaymak için ne güzel yayla. Ne çare içine su doldurmuşlar, diyor.

Problemlerimize böyle

şkan aydınlarımızın bize areceği, dermanları da şu ayor:

Hoca kapısının önüne bir öğüt ağacı dikmiş. Sonra dine küçük abdest bozarak:

— Görüp göreceğin rahmet, bundan ibaret, demiş.

Dermanımız böyle insanların ellerinde, cemiyetimiz Nasreddin Hoca gibi gidiyor. Hoca huysuz, dikkafalı bir katıra binmiş. Katırı bir türlü idare edip istediği yöne sevk edemiyormuş. Ahbaplarından biri:

— Hocam nereye? deyince, Hoca:

— Katırın istediği yere, cevabını vermiş.

Bu böyle devam eder, katır istediği yere giderse bir gün herşeyin biteceği zaman gelir:

Hoca, Yolcu taşıyan bir kayığa biner. Kayığın sıkışıklığından dümencinin yerinin de en rahat yer oluşundan Hoca, allem eder -kallem eder, dümencinin makamına oturur. Kayığı iyi kötü yel üfürür, su götürür, kıyıya yaklaşırlar. Bu sırada kayığın kaburgasına öyle bir dalga çarpar ki, o telaşla kayık karaya oturur. Yolcular korku ve heyecan içinde her kafadan bir sesle:

— Bre utanmaz adam, mademki anlamazdın ne diye geçtin oraya? Elliyin hamuruyla böyle işlere ne diye karışırsın? Nerdeyse bu kadar can telef olacaktı? şeklinde çıkışırlar. Hoca da:

— A efendiler, benim yaptığım yapacağım bir şey yok ki, görmüyor musunuz, deniz tükendi. Kabahat onda, der.

Hoca etrafındakilere hedefi de gösterir:

Hoca her gün, yırtık ve gayet eski elbiseli oğlunu devamlı:

— Ah benim ipek şalı, atlas elbiseli evlâdım! diye severmiş. Nihayet komşusu dayanamayıp:

— A Hoca, çocuğun bacağında don yok. Sen neler söylüyorsun? deyince, Hoca:

— Öyle ama, söylediklerimi giymeye niyeti var, demiş.

Eh bu iş nasıl olur, fırsat sahibi ölmüş merkep nasıl kurtarılır? onu da yine Hoca'dan öğrenelim:

Hoca, şu köyü bir imtihan edeyim. Herkesin kaç kıratlık değeri var öğreneyim, diye Hatunuyla bir plân kurmuş ve bir kış günü kör olmuş. Zavallının zaten fakirlikten-fukaralıktan açılmayan gözü, tamamen kapanmış. Olan olmuş, komşular geçmiş olsuna gelmiş. Bir-iki gün, yer çamur gök yağmur iken, Hoca asasını vura vura, ayazlarda duvar diplerinde dura dura, ayak yalın baş açık sokaklarda titremeye başlamış. Konu komşunun da elinde avucunda bir şey yokmuş. Sabah akşam acıkanlar yel yerken, köyün zengin ve o derece cimri olan adamı, yanılarak ve acıyarak eski pabuçlarını Hoca'ya vermiş. Vermiş ama gözü yine pabuçlarda olduğu için Hoca'nın yakasını bırakmamış:

— Aman pabuçlar kirlenmesin, oraya basma. Önünde çamur var, bu taraftan gel. Ayağını yere sürtme, kaldırarak yürü, diye Hoca'yı bir oraya bir buraya çekip durmuş. Hoca da nihayet tahammül kalmamış. Pabuçları çıkardığıyla adamın suratına savurarak:

— Al pabuçların başında paralansın. Ben istediğim yere basacağım. Gözlerim açıldı gayrı.

Büyük bir ihtimalle bu fıkra da Hoca'nın başından geçmemiştir. Ama milletimiz O'nun ağzından, bir takım insanlardan pabuçları savurup istediği yere basmasını, gözlerini açmasını istiyor.

Hoca her devrin en şen ruhu, her ruhun en canlı cephesi olarak asırlarca yaşamış, yaşayacak da. Bu gidişle O'na bir gün sokaklarımızda rastlayacağız. Bakkalda, manavda, otobüste. İçimize girecek Hoca. Günümüzün insanı olacak. Sırf fetret devrelerini geride bırakmak için...

Dünyaya gülerek geldiği söylenen Hoca'nın ölüm yıldönümü her yılın temmuz ayı başında Akşehir'de kutlanmaktadır. Göle yoğurt çalınmakta, şenlikler yapılmaktadır. O'nun için yas yoktur.

Gülelim mi? Haydi hep beraber gülelim. Rahmetle de analım O'nu. Millî kahramanımızı..

Geç Kaldım

Terkettim,
Elimdekini, dilimdekini, gözümdekini
Varlığına bir anlam verip de
Seni kavradıktan sonra
Yeni kara sayfalar açtım
Kötülüklerimi tutanak etmek için
Seni düşündüm
Seni andım
Yoluna
Baş, diz ve alın koydum.

Aldın götürdün
Bu kalın günah bulutlarını üstümden.
Bulanık bulanık yağdırmadan,
Sığınışıma, teslimiyetime anlam verdin,
Kişilik kazandırdın,
Huzura açtırdın gözlerimi.
Sönen ışığımı yeniden yaktın,
O an seni duydum, sana yöneldim,
Günde beş vakit,
Sana şükrettim,
Sana seslendim:
«—Hidayet Ya Rabbi,
Şefaat Ya Resûlellah!..»

Saçlarımdaki aklar getirdi
Aklımı başıma,
Gözyaşlarım getirdi gerçeği.
Ben yolcuyum, konuğum, kulum
Beni bende aramadıkça
Beş paralık bir pulum..

Allahım!
Bir nefes daha verseydin, eğer,
Dünyanın kulağına:
«—İnsanları kandırma!» diyecektim.
Olmadı olmadı biliyorum
Geç kaldım.

Mehmet TOPAL

KARGALAR

Fotoğraf : Ayhan KÖSETORUNU

M. ALİ TAŞÇI

Merhaba!

Bizim köyü bilir misiniz? Bizim evi, Hasılı Emmi gili? Onun bağını, bizim fidanları? Hasılı Emmi'nin ireltisini? Bizim armudu? Ya armutla ireltinin bağına yuva yapan iki çift komşu kargaları?..

Köylüyüz. Hasılı Emmi ile aynı köydeniz. Evlerimiz düz örtü. Toprak damlı, tarpiç bacalı. Önlerinde asma var. Altlarında üzerlik, zambak öbekleri. Bir köşede akasya, haşmetli. Biraz beride kevelli elma. Asmanın kolları dantel dantel saçaklarda. Hayat boyu bütün evle kucaklaşmış, sarmaş-dolaş. Avlularımız geniş. Bir tarafında samanlık, ahır, tandır evi, davar damı, kümes, arılık. Öbür tarafında çift-çubukla ilgili her türlü malzemenin konduğu sayvat, ambar, misafir evleri, oda. Nihayet avlu kapısının solunda kûllük, kenef, gübrelik. Bütün köylülerinki gibi. Her zaman olmaz, bir zaman olur; evlenenle ev yapana Allah yardım eder diye enine boyuna emek verilmiş. Borçlaborçla başlandığı için yarım kalmış. Dert bir değil ki gardaş yarana melhemin yetsin. Gerçi babadan evlâda kalan, başımızı sokacağımız biricik yuva emme bu kadar olduğuna bin şükür, iyi kötü gerisini de tamamlarız denmiş. Dedem zamanında başlanmış, babam zamanında bitmiş. Bitmiş ya ev eskimiş, tavan akmış, tandır çökmüş. Gönen tutmaz kara topraktan vurulan sıvalar yıllar önce erimiş. Taşlar dişlek dişlek. Avlu duvarından dışarısı görünüyor. Ambar, farelerin yol geçen hanı olmuş.

Babam dedemin bir evlâdı, ben okuyorum. Hasılı Emmi'nin bacı gardaşla merhabası yok. Biricik oğlu yaz-kış İzmir gurbetinde amelelikte. Her gelişte mızmızlık ediyor köyden göçelim diye.

Hasılı Emmi :

— Git ulen üstümden, savak savak konuşma! Ben öleyim de ne halt edersen et! diye başından savıyor.

Hani insanın yurdu biraz bakımsız, evlâdı da yoz oldu mu bed-bereket kalmıyor. Huzur kapıdan girip bacadan çıkıyor. Bir Hasılı Emmi ile biz öyle değiliz; bütün köy aynı. Yarısı şehire göçtü. Göz açıp gördüğün komşunun hanesi viranelik. Baykuşlar ötüyor. Bir tek, yiyip-içilenin ayrı gittiği hısım-akrabanın evi yıllardır kilitli. Köy odası harami uğramış kovan gibi. Akşamları bir gariplik çökü-

yor insanın içine. Daha ilk mektebi bitirmemiş iki-üç bebe, bastonuyla tak tak ederek gelen üç-dört ihtiyar. Hepsi bu kadar. Bir-iki çift lâf, bol bol düşünme. Herkes dağılıyor evine. Hani ırmağın suyu çekilir de kalan bir iki çukur suda balıklar neyse, odada da köylü o... Velhasıl tadı-tuzu kalmadı bu köycülüğün. İğreti yaşıyor herkes. Giden de pişman, kalan da. Hiç bir şey içine sinmiyor insanın. Geçenlerde Kara Fatma'nın gök ineği bıçağa zor yetişti. Ottan zehirlenmiş. Karnı dağ gibi olmuş. İçirmedik bırakmamışlar, karın boşluğunu bile yarmışlar emme, gök inek belermiş belermiş gitmiş; tepine tepine yatmış. İyi ki bıçak yetişmiş. Yoksam Kara Fatma'nın elinde, gök ineğin yerine bir gök deri kalırdı. Yazzık, zaten bir dul avrattı. Koşumda, boz merkebi eşsiz, yazıda yabanda yetimleri katıksız kaldı. Gök ineği Aziziye'de öldüm pahasına gitmiş.

Yıl yılı arattırıyor. Devran derdinden dönüyor. Zaman zebillik getiriyor. Herkesin dilinde: «Ah, o eski günler!» var. İki lâfın birisi o. Köyün Nasreddin'i bilinen Hasılı Emmi bile durgun. Köy âdeta sessiz sessiz inliyor. Bir zamanlar nakaratı: «Silâhları kamıştan, mermileri nohuttan / yapmalı amman, yapmalı amman!..» olan türküsüyle harman yerlerini kırıp geçiren Hasılı Emmi, öyle dermansız ki. Ağzından lâf dirhemlen alınıyor. Gerçi elinde olup olanı o emme, köylü eften-püften şeylerle hayat kazanmaya çalışıyor. Dört dönüm toprak, iki evlek bağ, bir ev içi bostan, bir avuçluk bahçe, iki keçi, üç koyun ve dört-beş tavuk. Bunların hepsi kâr-kazanç olsa n'olur?

Gün dönümünün ilk salısında Hasılı Emmi'yle Aziziye pazarına gittik. Hem ne diye? Topu topu yirmi beş civciv için. On beş tane biz aldık, on tane Hasılı Emmi. Zaman geçti. Emeğiniz boşa gider. Taa martta alacaksınız ki iş olsun. Şimden sonra nasıl büyüteceksiniz dediysem de söz anlamadılar. Babam: «Senin elin mürekkebe bulaştı ne anlarsın bu işlerden.» diye kestirip attı. Okumaya başlayalıberi bana itimadı kalmadı. Yıllardır her fırsatta bir «tırmık hikâyesi» var. Onu anlatıp durur. Sözde köylü oğlanın biri okumuş da köye gelmiş. Harman yerinde tırmığı görmüş: «Baba, bunun ismi ne?» diye sormuş. Babası da: «Dişlerinin ucuna ayağınla bas, adını söyler.» demiş. Oğlan gayet kibirli basınca, tırmığın sapı alnına tak etmiş. Canı yanan oğlan: «Vay, bilmem ne yaptığımın tırmığı!» deyince babası: «Öğrendin mi oğlum adını?» demiş. Bir de geçen kış, bizim köy öğretmeni, komşunun birinden horoz almış. Yiyemeden karne tatili gelmiş. Öğretmen Bey tatile giderken evin bir odasına, bir torba yemle bir kazan su koymuş. Aklı sıra horoz, o tatilden gelinceye kadar yemden yeyip, sudan içecek, keyfedecek. Tatilden dönünceye kadar beslenecek. Tabii o gider gitmez, horoz kazanı su içeceğim derken devirmiş. Taneden de doya doya yemiş. Oracığa bayılmış. Bereket ki köyün bekçisi görmüş de horozu kurtarmışlar. Babam: «De bakalım, bir de bana kızarsın, surat asarsın. Haklı mıyım, haksız mıyım?» diyor. Ben de şaşırdım. İki arada bir derede kaldım. Zaten oldum olası bu itimatsızlık rastladığım her köylüyle karşıma çıktı. Hem okutuyorlar, hem itimat etmiyorlar. Hasılı Emmi bile aynı kanaatte. «Hele getirelim de büyütmesi kolay. Şimdi yer gök kıyamet gibi tane. Sırtlarıyla taş taşıtmayacağız ya! Hem oynaşsınlar. Hem tâne toplasınlar. Hem böyüsünler. Dövendeki ölüzlerin pisliğini ditseler yine yeter.» dedi.

Çarnâçar getirdik. Gerçi benim için hava hoştu. Besleyecek onlardı. Ha şöyle bir gezip gelmiş olurdum. Nitekim de öyle oldu.

İnanır mısınız, o civcivler, Hasılı Emmi'nin varı-yoğu oldu. Öyle bir titredi ki üzerlerine. Sanki umutlarını onlara bağladı. Neymiş, ziraat tavukları etli olurmuş. Neymiş, ziraat civcivleri çabuk büyürmüş. Alalı göz açıp kapayacak kadar zaman ancak olmuş da ne kadar büyümüşler. Neymiş, ziraat malı çok yumurtlarmış. Bütün lâfı civcivler üzerin

gur oldu Hasılı Emmi'nin. Kalkındırıverd on civciv onu. Takyanus bulsa; ne biyim Nuh Nebi'den kalma antika bir şey çese eline bu kadar sevinmez. Etme eyne Hasılı Emmi, sevindirik oldun canım. topu topu on civciv, hepsi tüyünnen teliünnen altın akça olsa n'olur? Kırk yıllık Hasılı Emmi, Hasılı Ağa olmaz ya! Aşırı muhabbet tez ayrılık getirir. Sonra civcivlerin hatırını soranlar da bulunur. Bizim kelp dün öteki gün bağların içinden bal öğlen tilki kovaladı. Bir eline geçmeye görsün, Hasılı Emmi'nin hatırını, Hüsnü Dayı'nın katırını dinlemez. Yağlı çörek gibi yer vallaha. Hiç gözünün yaşına bakmaz, dedikçe o :

— Benim kümese girecek tilki daha anasından doğmadı. Diye aynı türküyü söyledi.

İşin enteresan tarafı, bu civciv sevdası babama da geçti. O da Hasılı Emmi'nin havadan gazel okumaya başlamasını mı. Köyde günün mevzuu, iki evin civcivleri oluverdi. Bir şey dillenmeye görsün! Adın çıkacağına canın çıksın derler ya; görenler daha selâm vermeden civcivleri sorar oldu. Ben de şu civcivler bir an önce, bey mi olacak, paşa mı; n'olacaksa olsun da dilinden bari kurtulalım diye beklemeye başladım...

.....

— Ana, ana kuzu! Bize misafir gelecek.

— Nerden bildin yavrum?

— Görmüyon mu, avluda karga ötüyor.

Köylerde misafirin tatarı olarak bilinen kargaların, daha ne hünerleri vardır bilirsiniz değil mi? Mis kokulu kırlardan karanlık ormanlara girersiniz. Gazeller ayaklarınızın altından hışır hışır kayar. Nemli, mantarımsı hava, orman kokusu benliğinizi sarar. Güzellik insana hülya getirir. Yeşillik ve bâkirlik insanı büyüler. Kafamızda hayaller, giderken müdahasız ve hoş bulunuruz. Birden: «Hişşşt! Hişşşt!» diye birisi seslenir. Öbür taraftan ıslık çalınır. Derken mânâsını anlayamadığınız insan sesleri, öteden-beriden kulaklarınıza ulaşır. Hele daha evvel ormanı tanımıyorsanız iyice tedirgin olursunuz, vehimlenirsiniz. Biraz serin kanlılık gösterip kendinizi toplayamazsanız az önceki romantik havadan eser kalmaz. İşte bize bu muziplikleri yapan kargalardır. Birkaç göbek öteden cennet kuşu ve papağanla akraba olan kargalar, konuşma yönünden yozlaştıkları gibi, renk yönünden de ellerinde kala kala bir iki kara tüy kalmıştır. Bu miras işindeki dengesizliğin mükâfatı olarak, kargalara ağaç tepelerinin hürriyeti; papağanla cennet kuşuna da kafeslerin esareti verilmiştir.

Rağbet ettikleri yerler orman kıyıları, ağaçlıklı bahçeler, köy kenarlarıdır. En çok sevdiği ağaçlar, meşe, palamut, bir de armuttur. Mekânlarının yoğunluğu orman yakınlarındaki seyrek meşe dallarından köy evlerine doğru yaklaştıkça azalır. Ormanların bitişiğinde koloni halinde yaşamalarına rağmen, kenar bahçelerde tek tük olurlar. İşte bu tek tük olan yuvalardan birisi bizim armutta, diğeri de Hasılı Emmi'nin ireltide. İrelti demek, 'ekmek palamutu' veren çok büyük ve cins palamut ağacı demektir. İrelti ve armutta yaz-kış, cezve sapu kuyruklu, iki çift ala karga yaşar. Zaten hayvanlar içinde, eşlerine ölesiye bağlı yaşayan kargalardır. Bu yüzden çift gezerler. Tek gezenleri henüz daha eş bulamamış gençlerdir.

Küçükken, bahar vakti, yuvalarına tırmanır, mavimsi yeşil üzerine kahverengi veya gri benekli yumurtalarını alır; nişan yapıp çocuklarla taşa tutardık. Buna rağmen hiç bir zaman yılmazlar, tekrar tekrar yumurtlarlardı. Evvelden beri düşmanı olduğum bu kargalar bana öyle bir iyilik yaptılar ki, nerdeyse anamın yayığında şıkırdım şıkırdım oynayacaktım.

Nasıl bir iyilik mi yaptılar? Bakın anlatayım. Hani Hasılı Emmi, «benim kümese girecek tilki daha anasından doğmadı» diyordu ya, dediğine bin pişman oldu. Gerçi tilki girmedi emme kargalar civcivlerin hesabını gördüler. Bir gün birisini, öbürsü gün ikisini derken Hasılı Emmi'nin yüreğinde yağ kalmadı. «Amanın,

sinsi sinsi saklanıp öyle bir saldırıyor ki, zavallı anasızlar hepsi birbirinin üstüne, bulabildikleri en yakın kovuğa, duvar dibine yığılıveriyorlar. Kâfir, en üsttekini kapıp kaldırıyor. Geçen gün karga sesini duyunca korkularından ayaklarımın aralarına doluştular. Ah gençlik! Gözlerim keskin değil ki vurabilsem. Yavrum, şunu bir gözetle de vur. Bizimkilerini bitirince sıra sizinkilere gelecek.» dedi. Eh, benim istediğim de o. İş inada bindi bir kere, yırtılan şalvar olsun. Bastır ulen ala karga diye alkış tuttum içimden. Elimden gelse bizimkilerine de davet edeceğim emme henüz daha lisan-ı ala kargadan anlamıyorum.

Dedim ya, Allah dile düşürmesin diye. Köylü artık Hasılı Emmi'yi tefe koyup oynatıyor. Gören: «Nasıl Hasılı Emmi, civcivler etleniyor mu? Yok, sütleniyor mu? Yumurtluyor mu?» gibi binbir türlü eğlendikçe Hasılı Emmi kuduruyor. Bu arada ben de çaktırmadan, Bizans usulü, yangına körükle gidiyorum.

En sonunda kala kala biricik civciv kaldı elinde. Bir gün: «Eğer, bu bir tek civcivi de alıp götürsün, her şeyi gözüme aldım. Ar-namus meselesi yapacağım bu işi. Kâfir kargaya öyle bir oyun oynayacağım ki, destan gibi ben öldükten sonra da söylenecek» dedi.

Evveldenberi yıldızları barışmayan, aynı tevellitli Kasım Onbaşı da, civcivler için mani yakmasın mı? Artık yaranın üzerine tuz biber ekildi. Hasılı Emmi de çileden çıktı. «Ben de Hasılı'ysam bu işin üstesinden gelirim. Yoksa sakallarımı kestiririm.» dedi.

Bu arada bizim civcivlerden de dört tane gitti. Eğer bizde de bir tane kalırsa köyün çocuklarına şeker dağıtacağım diye adak adadım. Fakat babam biraz lâftan yana eski avcılardan olduğu için, dedemden kalma tek tüfeği aldı, salkaraya karganın ardından bumlattı. Körün attığı taş denk gidermiş derler. Babamın attığı da denk geldi. Karganın bir iki tüyü tozağı döküldü. Korktular galiba, hem az geliyorlar, hem de geldiklerinde nöbeti yaklaşıyorlar.

Bütün bu vaveylâlar on günün içi de oldu. Hasılı Emmi :

— Benim civcivleri yiyenler sizin a muttaki kargalar. Kaptığını o tarafa ka dırıyor. Yuvasını bozacağım. Zaten b karga milleti zorda kalmayınca yakın na zarar vermez. diye epey ısrar etti. A linda dediği doğru olmasına rağmen be katiyetle karşı çıktım. Bizim civcivleri b le yediklerini anlattım. Eğer dediği doğ ruysa bu işi nasıl izah edeceğini sordu Kızdı: «Kargaların köküne kıran girme ya! Kavaklardakiler, aşağı bağlardakil ne güne duruyor» dedi. Ben de, iyi y seninkileri de onlar yiyorlardır deyince «Zamaneye çattın, belâya çattın.» deyi lâhavle çekerek gitti.

Hasılı Emmi, kalan tek civcivi yanın dan ırmadı. Kucağında gezdirir oldu. B gün harman yerinin taşını toprağını ona rırken civcive doğru karga öterek gelmi Hasılı Emmi: «Kişt!» demiş gitmemiş. Ta atmış, gitmemiş. Kızgınlıkla, üzerine yü rüyünce karga, beş-on adım ileriye kon kona onu harman yerinden ayırmış. Pu suda bekleyen ikinci karga ise kalan b ricik civcivi kapmış kaldırmış. Kaçma nı marası yapan bakmış ki plan tamam. E civcivle havalandı gidiyor. Eyvallah deyi o da peşinden havalanınca Hasılı Emm ayıkmış emme, tavşan yamacı atlamı Kargaların peşine düşmüş. Vara vara va sa ki kendi ireltisinin dibinde afiyetle y yorlar. Hasılı Emmi'yi gören kargalar kı çacak olmuş. «Bende böyle akıl oldukta sonra korkmadan, çekinmeden yiyin a lanlarım. Afiyet şeker olsun. Boğazını kemiği durmasın. Hoşça vakit geçirme bakın.» demiş içinden. Tevekkül etmi dönmüş gelmiş.

Hadise böyle bitti. Hasılı Emmi yı nilgisini kabul etti. Kasım Onbaşı, adan zıvanadan çıkaran yeni maniler yaki Günlerce meclislerde Hasılı Emmi'nin d lına bindiler. O garip garip düşündü. H ses çıkarmadı. Bu işi fırsat bilip gay ciddî olarak :

— Len, sakalını niye kestirmiyon deyus! Erkek sözü mü verdin, avrat sözü mü verdin? Söz bir Allah bir değil mi ken? Zaten bu Hasılı soyu sözünün eri değildir. Dediğini yapmaz. Onların ipiyle kuyuya inilmez. Korku Müslümanıdır bunlar. Bunların sülâlesini, getirse getirse kıhç bizaya getirir ancak, diye boyu aşanlar oldu. Hasılı Emmi, hiç kargı çıkmadı. Boynunu büktü. Mecliste söz söyleyemez oldu. O yaz onun meşhur türküsü de duyulmaz oldu...

.....

Eylülün ilk haftasıydı. Köylü külünü gübresini arpalıklarına taşımış, değirmenliğini falan çoktan öğütmüştü. Artık ekime kadar el boştu. O gün köye nüfus planlamacılar gelmişti. Köy odasının duvarı dibinde, köylü onların başına toplanmış, bir hengâmedir gidiyordu. Onlar, nüfus kontrolünün çeşitleri, faydaları, kolaylıkları üzerinde köylüye izahatta bulunuyorlardı. Esas konferansları odanın içinde olmasına rağmen konu, odanın dışına da taşmıştı. Biraz sonra sohbetin mecrası değişti. Lâf kızıştı. Dolana dolana Hasılı Emmi'nin sakalına bulaştı. Kasım Onbaşı, misafirler için, milletin göbeğini çatlata çatlata, karga hikâyesini tekrar anlattı. Aradan şu kadar zaman geçmesine ve üstü küllenmesine rağmen, gine Hasılı Emmi'ye epey taş atıldı. O da :

— Yahu komşular hep kabahati benle buluyorsunuz. Bu karganın hiç mi kabahati yok yani? diyecek oldu. Herkes birden itiraz etti :

— Mesele senin sözünde durup, ya kargaya cezasını vermen; ya da sakalını kesmendi. dediler. Hasılı Emmi :

— Canım ben nerden bileyim, nerden bulayım onu? Kim bilir hangi meret yer? Günde beş yüz tane karga geçiyor damın üstünden. şeklinde itiraz etti. Köylü:

— Sen değil miydin, benim ireltimin altında biricik civcivimi yediler diyen. Düşmanıyın yeri belli, yurdu belli. Mız mızlamak var mıydı kavlimizde, deyince Hasılı Emmi başını kaldırdı. Cemaatın kargısına geçti :

— Eeeee komşular! Bana kim derler?

— Hasılı derler.

— Ben dediğimi yapar mıyım?

— Yapmazsın.

— Ne bildiniz?

— Hani ya? Sakalın gözümüzün önünde, kargalar cirit atıyor.

— Kim diyor onu?

— Herkes.

— Bir kere er, meydandan çekilmeyinen harpden kaçmış sayılmaz. Uygun bir cemaat olsun da söyliyeyim diye beklerdim. Benim ireltideki kargaların biri, on beş gündür yandım anam türküsü çağırıyor. Hiç duyanınız oldu mu? Onlara öyle bir oyun oynadım ki, değil topunuz, yedi sülâleniz bir araya gelse akl'edemezsiniz. Erinmeyen, gitsin ireltiye baksın.

— Ulan tevke, sana boşuna Hasılı dememişler. Gene n'âptın?

— Onlar kurk yatınca, altlarındaki dört yumurtanın dördünü de aldım. Suda kaynatıp tekrar koydum. Enayi, aylardır kuluçkada. İki hafta önce nalları dikti..

Herkes dehşet içinde, olur-olmaz münakaşasına başladı. Büyükler yumurtalarıyla beraber alıp getirmemi istediler.

Bir solukta bağlara vardım. Bir hamlede ireltiye çıktım. Ala karga kokmuş. Aylardır, pişmiş yumurtalarından yavru çıkacak diye beklemiş. Yata yata göğsünde, karnında tüy kalmamış. Kurtlar gözünü oymuş. Bir deri bir kemik, iskelet halinde yumurtalarının üstüne kıvrılmış...

Yumuşacık tüylerden yaptığı iç yuvayla beraber yumurtaları, iskeleti aldım. Köylünün ve planlamacıların önüne gelerek :

— Alınız! İnsanın evveliyetinde Adem'in oğullarına ölü gömmesini öğreten karga, şimdi de hayatı pahasına nesle bağlılığı öğretiyor. Eğer akıllanırsanız!.. deyip ayakları dibine attım...

Hasılı Emmi :

— Yak Kasım Onbaşı! Buna da mani yak emi!.. dedi.

Cem olup derya yüzün tutsa Alman u Fireng
Nusret-i Hak bizdedir etmez bizimle kimse ceng
N'ola etsek başına İspanya'nın dünyayı teng
Çün Sinan Paşayı Gazidir bizim serdarımız

Yelken açıp her gemi pervaz eder anka gibi
Ağz açup haykırdı toplar sanki ejderha gibi
Allah Allah deyelüm cûş eyleyüp derya gibi
Çün Sinan Paşayı Gazidir bizim serdarımız

Ceyş-i İslâm'la gidüp Sultan Süleyman karadan
Bahr u berr fethine asker yürüdü bir aradan
Görelüm alnımıza her ne ki, yazdı yaradan
Gel donanmayla gidüp azm-i firenk eyleyelüm

Bir denizci şair

ÇALDIRAN SEFERİ

Hoca SAADETT
Sadeleştiren : Hasan ERDE

«Ol padişahlık tacına gayeste olan Sultan ilâhî lütuflar ve sonsuz fetihler hazinesinin anahtarı olan gayet fasih lisanı ile hakikatler dizisinin kilidini açıp, söz yerine cevher saçıp buyurdular ki : Allah'ın nusreti Osmanlı hanedanının daima refiki olup, cihadı itiyat eden ecdadımız Haçlı ve çan ehlinin namus perdelerini yakıp, kilise ve mabetlerini yıkıp yüce kudretiyle çanlarına ot tıkıp, sırf şeytan vesveseleriyle dolu olan kalblerine korku vermişler ve en sağlam devlet binalarını temelinden yıkmışlardır ki, gizlendikleri yerden baş çıkarmağa ve Osmanlı ülkelerine el karmağa mecalleri ve mücahitlerle mukabele ve muharebe edecek halleri kalmamıştır.

«Tacımızın en iftihar ettiğimiz incisi, din-i metini ayakta tutmak ve şe
mübine sonsuz itaat olup, Yüce Bari'
yardımıyle kudretimiz en güçlü bir se
yede iken ve kılıcımız İslâm'ın nuru
parlar iken, ol fenalıkların kaynağı ol
şiiliğin cemiyet bağlarını kırmak, nam
niganlarını varlık ülkesinden ırmak akl
ve ger'an bizim gayretimize düşmekted
Ülkenin akıbetinden endişe duyan kal
miz bu karışıklığın def'ine niyet etmişt
Zira Anadolu vilâyetinde olan bazı idra
siz kişiler ol çirkin güruhla iştirak üz
olup, farkında olmadan ol sapık yola
yarlar. Ehl ü iyallerini, mallarını ve b
tün varlıklarını bu uğurda feda ederl
Gücü yetenler adakları ve bolca hediye
riyle (İran şahının) ziyaretine giderl
Gönderdikleri sonsuz adaklarla onun d

1 — Düşman askeri Kaf'tan Kaf'a kadar olsa Allah hakkı için o savaştan yüz döndürmem.

2 — Kılıcımın sabahını kınından çıkardığım zaman güneş gibi doğar ve cihandan küfür karanlığını gideririm.

3 — Harpte erkek arslan, ciğerinden nâra atarsa can yaran okumun iğnesiyle yüreğini dikerim.

4 — Düşman harpte karşıma geldiği zaman anlar ki, erkeklerin dâvası öyle lâf değildir.

5 — Doğruca harp meydanına çıkmalıdır. Yoksa halk türlü türlü saçma sapan sözler söylerler.

6 — Kılıç, ok karşısında düşman dayanamaz, hasır dokumaya alışan zırh yapmasını becerebilir mi?

7 — Haset edenler Selimiye kin beslerler. Yoksa bizim sinemiz kılıç aynası gibi saf ve parlaktır.

Yavuz Sultan Selim'in Farsça Şiirinden

gâhını hâşâ niyaz edecekleri bir kıble ve dua edip yalvaracakları kâbe bilirler. Kendi bâkire kızlarını, belki de kız kardeşlerini onun alçak hâdimlerine peşkeş çekûp namını işitseler secde kılarlar. (Şah) böylece halkı böcekler misâli kendi itaatkâr kulları arasına sokup dalâlete götüren dergâhına bağlamıştır. İran ülkesini viran edip, ol müminlerin oturduğu atalarımızın beldelerinden sünnetin izlerini silmiştir. Din âlimlerini yok edip ol tarafları kendi bâtıl âyinleriyle nâpâk etmiştir. (...) Bunun için hidayet yolundan zulmü kaldırmak niyetiyle, din yasağı tanımayan ol kan dökücü zalim üzerine asker kaçırtıp Tebriz'e varmak ve bu suretle onu cezalandırmak gerektir.»

«Ordu Erzincan havalisine geldikte nâpak Şahın izi ve namı peyda olmayınca ve bir haber ve bir eser görülmeyince Osmanlı ordusunun ileri gelenleri gizli gizli söyleşip dinleştiler ki; Bunca ağır ve ucu bucağı gözükmeyen ordu ile yabancı bir ülkeye girmek, devletin dizginini ele vermektir.. Bu kalabalık güruh ki, en bol ve hızlı akan bir ırmağı bile bir nefeste kurutabilecek, yeşilliklerı bir anda siyah toprak haline getirebilecek ve otları, ekili arazileri harap edebilecek güçtedir. Böyle büyük bir ordunun viran İran ülkelerinde yaşaması mümkün değildir. Bu nihayetsiz topluluklu ol çöllerde uğraşmak muhaldir. Korku ve dehşet dolu ol yerlerde cemiyetimizin dağılması ve ümidimizin kırılması şüphesizdir deyü yeniçeri taifesini tahrik ve geri dönmek hususunda kendilerine ortak ettiler. Ol kalabalık güruh ağız birliği etmiş olarak dahi, cihan padişahının üzengisine âcizlik ve zayıflıklarını göstererek Azm-i Hümayunlarını dizginlemeğe gayret sarfedip, Acem diyarına girmekten menetmeğe çok çalıştılar. Görünmeyen ve bilinmeyen düşman ardınca yürüyüp ve yabancı bir ülkede beyhude yere koşmak, kıtlık ve kuraklık belâsından gayri bir netice vermez. Eğer onda (Şah'ta) ar ve namus olsa manda gibi bir mahalde karar kılar ve memleketinin pâyimal olmasını istemezdi. Düşmanın izi bir bulunsa bağımızı ve canımızı Padişah âlempenah uğrunda feda eyler idik. Ama güçsüz düşman alçaklık ve zelillik içinde gizli olunca, onun mukabele etmesini istemek ve beklemek yorucudur deyü gerek kinaye ve gerek açık olarak çok kelâm ettiler. Ama Sultan ol kısa görüşlü güruhun konuşmalarına iltifat buyurmayıp, Erzincan'dan Azerbaycan tahtgâhı olan Tebriz'e kadar kırk merhale tayin eyleyip ol cihete revan olmak azmini beyan edince ordunun ileri gelenlerinin (muhalif olanlar) arasına ıstırap düştü. Ve kendi düşüncelerinin peteğine eşek arıları üşüştü. Padişahın ziyade heybetinden ve taşkın saviletinden kork-

«Davetine uyduk, bu kadar uzun yolları katederek geldik. Sen meydanda görünmüyorsun. Padişahların ellerindeki ülkeler, onların nikâhlısı gibidir. Erkek ve yiğit olan hükümdarlar, ülkelerine yabancıları sokmazlar. Halbuki günlerden beri topraklarında ilerliyor, senden eser bulamıyorum. Seni korkutmamak için kırk bin askerimi Sivas'ta bıraktım. Hasma mürüvvet, ancak bu kadar olur. Sana babanın yoluna gitmen için, şeyhlik hırkası, şal, asa ve kuşak gönderiyorum. Bir de miğfer yerine yaşmak, zırh yerine çarşaf yolluyorum. İkisinden hangisini dilersen seç ve kullan. Herhalde serdarlık ve şahlık iddiası sana göre değildir.»

---

muş ve çekinmiş olduklarından bu hususta bizzat kelâm etmeğe gayret gösteremeyip, Karaman Beyler Beyi olan Hemdem Paşa'yı ki, Kerim Padişahın hariminde büyümüş olup, otağın koruyucusu, tertip ve tanzim edicisi idi. Ve saadetli saraylarında Padişahın rızasıyle teklifsiz, konuşmaları dinler ve kabul merasimlerinde yakını olur idi. Bu tehlikeli işin (sultana) arzedilmesinde onu vasıta ettiler. Ol dahi gazanfer hükümdarın iltifatını umarak (... İran illerinde askerlerin, seferlerin yorgunluğu ile bellerinin büküldüğünü haşmetli karargâha takrir etti. Padişah hemen o an Hemdem Paşayı idamla, adem diyarına vali ve mesnedini hükûmetten hali edip mansıbını Zeynel Paşaya inayet buyurdular.

«Çurmuk adlı mevkide otağını kurdurdu. Çevre aranıp tarandığında Bali, iki kızılbaşla birkaç baş gönderdi. Cihan padişahı ol iki esiri serbest bırakarak ol macunla gelen mektubun cevabını onlarla Şah İsmail'e gönderdi. Ve kuşak ve çadır ve zırh yerine çarşaf ve miğfer yerine yaşmak gönderip, gizlendiği köşesinde saklanan gayretsizin elbisesi ve kıyafeti budur deyu acı bir mektup ulaştırdı. (1)

Eski Tepe adında bir yerde ki, burası Ebul-ga i Sultan Mehmet ga i hazretleriyle Uzun Hasan'ın savaştığı mevkidir. Yeniçeri taifesi yeniden padişahın dergâhına varıp dediler ki; 'üç aydır devamlı sahraları ve dağları kat edip çölde dolaşmakla halimiz perişan oldu ve çektiğimiz mihnetler haddi aşmıştır. Sefer meşakkatleri canımızı gam ve kedere boğmuş, üzmüştür. Eğer fena işli hasmın bir nebze âri olsaydı ve namusa riayet etseydi gizli bir yerde sıkışıp saklanmazdı. Eğer Âdil Sultan ve gönül bilir Hakan Azm-i Hümâyunlarını geriye, dönme yolunda çevirmezlerse belâ yükü ve eziyet dikenleriyle halimiz müşkil ve bu defa iktidarımız kımıldayamaz duruma gelecektir. Sultanımızın yüce atıfetlerinden ricamız budur ki; bu kullarına merhamet buyurup güçleri yetmeyeceği yükü ve türlü zahmetleri yüklemek suretiyle takatlarını tâk etmeyeler ve bu zayıf kullarını viran İran topraklarına alıp gitmeyeler.' Bu şikâyetle karışık hikâyeler Padişahın kulaklarına vasıl olunca ol sabırsızların acelecilliklerinden nagi söyledikleri sözlerinden rencide olup buyurdular ki: «Bir, pis dinsizler güruhu şevkle can verirler, coşan bir sele ve yakıcı bir ateşe saf bir düşünceyle girerler, evlâtlarını şahları uğruna kendi elleriyle kurban ederler. Bunlar ise kendi arzularının dizginlerini güçlü kabzamıza teslim etmedikleri gibi bizim azmimizi dahi yoldan çevirmek isterler. Bendelik ayini bu mudur? İtaat dâvâsı sadece lâfla

---

(1) Bu sayfanın başındaki mektup.

Allah Allah diyelüm sancağı şâhî çekelüm
Yürüyüp her yanadan şarka sipâhî çekelüm

İki yerden kuşanalum yine gayret kuşağın
Bulaşıp toz ile toprağa bu râhî çekelüm

HİBBİ

Pâyimâl eyliyelüm kişverîn-i surhserun
Gözüne sürme deyu dûd-ı siyahî çekelüm

Bize farzolmuş iken olmamız islâm'a zahir
Nice bir oturalım bunca günâhî çekelüm

Umarım rehber ola bize Ebubekr ü Ömer
Ey Muhibbî yürüyüp şarka sipâhî çekelüm

---

lur? Kadın ve evlât bağlarıyla bağla-
ır ve yatak istirahatine arzu duyanlar
nler rahat etsinler. Kuvvetine itimadı
amanın acısına ve tuzlusuna alışık o-
.r bana yoldaş olsun. Evlâdı iyal kor-
olan bu yolda yaraşmaz ve ayak si-
sine rıza vermeyen savaş sıkıntısına
eyen seferde menzil aşmaz.

Bizi isteyen canını feda edecek yiğit-
kılıcı ve sadağı belinde, acı çekmek-
ve kahır çekmekten kaçınan cengâ-
erin iradeleri elinde olsun.

Yeniçeri taifesi Padişah hazretlerinin
fikirlerinin kendilerinkinden inhiraf et-
ı ve yüce dizginlerinin kendi düşün-
erinden ayrıldığını görünce ister iste-
haşmet-penahın buyruğuna uyarak ü-
ileri yanınca yürüyüp Azerbaycan vi-
ine bahar seli gibi aktılar.

Merhum pederim (2) ol yüce itibarlı
şahtan bu macerayı bizzat nakledip,
çeriden şikâyetlerini hikâye ederler idi.
a bir gün otağlarında babam Padişa-
hoş hitabeleri ile müşerref olur iken
an her vadiden sohbet buyurup İran
rinin tafsilâtlı yanlarını ve yeniçerile-
rin küstâhane hareketlerini ve sözlerini tavsif eylerken: 'şol otağ ortasında olan delikleri görür müsün' deyu söylemişler. Valid der ki çok düşündüm zihnimde bir nesne parlamadı. O zaman Padişah buyurdular ki: 'Ol sapıklar nice kere geçitimizde durdular harbeleri üzre çarklar dikip felâketten dem vurdular ve düşman yok biz nereye gideriz deyip tecavüz ettiler. Biz dahi iltifat etmeyüp sefer üzre dizgin parlattık. Onlar dahi zarurî olarak ardımızca geldiler. Akıbet bir gece korkutmak kasdı ile otağa tüfek attılar. Bu delikler o küstahların işidir ve Azerbaycan'da kışlamaktan bizi menetmeleri dahi onların sû-i ittifakı ve divanın nifakı ile olmuştur. Eğer ol zaman tedbirimize muvafakat etseler ve bizim istediğimiz yola tâbi olsalardı dinsizlerin vücudu şüphesiz varlık sahifesinden kazınırdı. (...) Vakitsiz dönüşte bir taraftan kış mevsimi ve şiddetli soğuk, bir taraftan gürcü eşkiyaları eşek arısı belâsı gibi başlarına üştü. Ettikleri muhalefetten pişman ve serkeşlik ettiklerinden perişan olup tahrikçilere lânet etmeğe başladılar ve kendilerini yoldan saptıran münafıkları azarladılar, taşladılar. Onun için tahrik-

Hasan Can.

çilerin ve askeri, yoldan saptıran erkânın haklarından gelindi. Ve intikam hançeriyle ittifakları bozuldu.'

«Zafer ordusunun öncüsü olan namlı beylerden Şehsuvaroğlu Ali Bey (...) birkaç eli bağlı ve dili dağlı kızılbaş gönderdi ve sapık şahın Huy sahrasına indiği haberini arzeyledi...

«Acem Şahı dahi askeriyle Çaldıran sahrasının doğu canibine gelip ol gece Hak ve Batıl ordusu biribirine karşı olup 'El-Hakku ya'lû' sureti açık oldu. Yüce Sultan yüksek bir mevkide tepeden aşağıdaki düşmanı seyreyledi. Ve din mücahitleri dinsizler güruhunu parçalamak ümidiyle kılıçlarını kinle ve kahırla biledîler, ve Cenabı İlâhiden ol gururlu fırka üzerine zafer dilediler. Sabahın doğuşuna dek her iki tarafın öncüleri cenk ettiler. Osmanlı çarhacıları başlar getirmekle Sultanın bahşişlerine mazhar olup nam ve ün tahsil ettiler.

«Sabah ki, Rum illerinin hâkimi Sultan ak sancağını aşikâr edip, altın sırmalı bayrak ile karargâhını tezyin etmeğe başladı ve nur saçan pençesiyle gecenin karanlık perdesini açtı.

«Sağ ve solda sipahi ve silâhdar ve ulûfeci ve guraba bölükleri karar edip, yeniçeri dilâverleri Sultanlarının arkasında elde kılıç saf saf durup cihada kalkmağa hazır oldular.

«Evvelden beri Osmanlı sultanları bu üslup üzredir ki; her ne zaman ki sefer-i hümayûnları Anadolu canibine olsa Anadolu askeri sağda ve Rum ili leşkeri solda olur. Rumeli tarafında sefer olsa sağ cenahta Rumeli askeri, sol cenahta dahi Anadolu leşkeri durur idi. Bu zafere götüren seferde dahi Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa sancağı altında olan kumandanlar ve saf düzmüş dilâverler ile sağda olup, Karaman Beylerbeyisi Zeynel Paşa dahi Karaman ordusu ile ol canibe yürüdü. Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa dahi saf tutmuş yiğitleriyle cenk edeceği yer olan Rumeli gazileriyle hükümdarın solunda karar etti. Vezirler dahi saf düzmüşler idi ki, biri Hersek oğlu Ahmet Paşa, biri dahi Tokatlı oğlu Ahmet Paşa, biri dahi Mustafa Paşa idi. Hepsi gazilerin imkânlarını tayin ve İslâm askerini türlü süslerle tezyin ettiler. Öncülerin serdarı Şehsuvaroğlu Ali Bey olup artçı birliklerin serdarlığı Şadi Paşaya verildi.

«Bu tezyin töreniyle ordunun tertibi tayin olunduktan sonra Sultanın fermanı ile kalabalık asker bahar selinin hızlıca akışı gibi dağların tepelerinden Çaldıran sahrasına aktı. (...) ve adam kapan yiğitler yüksek tepenin zirvesinden kılıç sıyırıp savaş meydanına indiler. Garp leşkeri kırmızı külâhlarıyla ordunun ön tarafını lâle bahçesine döndürüp meydanın ortasını kızılbaş kanı ile kırmızı kana boyamağa işaret ederek pek iyi bir alâmet gösterdiler.

«Ol bölük bölük derya dalgalarının hiddet ve şiddetle akışı kızılbaş güruhu tarafından görüldükte büyük bir korku ve dehşet ile cesaretleri kırılıp (...) duvar suratı gibi savaş meydanı kenarında bir zaman muattal ve hareketsiz kaldılar. Her birinin dehşetten dudakları kuruyup hayretler içinde durdu. Bu kadar çok kalabalığı ve bu kadar şiddeti ok ve kılıçları görünce gözleri karardı, yüzleri sarardı. (...) Rum bezirgânı diye hafife ve alaya alarak yadettikleri dilâverlerin her biri ol faciler nazarında bir tacir göründü ki, sattığı mal kırmızı ölü kumaşı idi ve malların başı, kızılbaş başı idi.

Ol zincirler ile bağlanıp hisar gibi dikilen top arabalarını yarmak ve demirden bir set gibi sabit ve payidar olan yeniçeri saflarını parçalayıp ol kaynaşmış topluluğu ayırmak mümkün olmadığından Şeytanlar ordusunun şahı uyanınca vesvas kalbini korkudan izale edip vekili olan Necmi Sânî diye meşhur olan Mîr Abdülbaki ile sadrı olan Seyyit Şerif ki, Seyyit Şerif Cürcanî'nin ahfadından idi, ve bazı namlı kumandanlarını dahi alıkoyup kendisi güzide askeriyle sol cenahtaki zafer ordusunun saflarını yarıp leşkerin ardından zafer bulmak mülâhazasıyla Rumeli dilâverleri üzerine at saldı. Lâkin sonunda ağır yüklü bir eşek gibi talihsizlikle zor duruma

düştü ve öyle kaldı. Padişahın sağ tarafındaki deniz dalgaları gibi bölük bölük Anadolu ordusunun saflarını dizen emirler emiri Sinan Paşa dahi mızrak gibi, baş açıp cenk meydanına girenleri ve siper gibi, ok ve kılıçlara göğüs gerenleri tertip edip safların düzdü ve top arabalarını demirden bir set gibi dizdi. Savaş arslanları düşmanı kahretmek için hazır olmuş, kale döven topların ağızları ejderha ağzı gibi açılmıştı. Namlı Paşa, topçulara tembih etmişti ki, icazet vermeyince top atmayalar ve izin verildiğinde gecikmeyeler. Onlar dahi emrolundukları üzre âletlerini kurdular ve ferman gelmesini bekleyip durdular. Çok kavgacı düşman kötülüklerin kıvılcımı ile şiddetli ve çabuk olarak nişangâha gelince (Sinan) Paşanın güçlükleri halleden fermanıyla o ejderha ağızlı ve timsah kuyruklu toplara ateş salup, hemen anında o uyuşmaz güruhun topluluğunda boşluklar açtılar. Şiddetli rüzgârların vuruşu ile rezillerin başlarını ve beyinlerini ölüm toprağına saçtılar. Kademeli saflarını kale döven topların darbeleriyle yarıp ve hayat metalarını dehşet saçan heybetli toplar ile yakıp cemiyetlerini dağıttılar ve ümit çehrelerini tırmaladılar. Bu şaşkınlık halinde Rumeli gazilerinden biri rast gelüp o (İran ordusunun) öncüsü eşkiyayı hançeri ile pancar gibi doğradı. Ve kesilmiş başını fanilik kuyusuna yuvarlamakla Sultanın lütuflarının hakkını verdi.

«Düşman birlikleri hemen o sıra ordunun artçı birliklerine hücum edip kast ettiler ki, evvelki tedbirleri üzre mansur askerin ardına geçip o cihetten zafer bulalar. Lâkin kendi elleri ile bağa ve ayakları ile ağa uğrayıp ıstırap deryasına gark oldular. Osmanlı örfü üzre Padişahın ve askerin yük çeken ve azık taşıyan davarları, deve ve at katarları ordunun gerisinde öyle tertip edilmiş ve dizilmiş idi ki, aralarından rezil düşman değil rüzgâr bile geçemezdi. Hayvanlarının yular zincirleri birbirine öyle bağlanmıştı ki, o pis güruhun, kalabalık hayvan sürüsü arasında başı döndü ve kederlenerek el ve ayakları şaştı. Coşkun sel başlarından aştı. Kendi zorları ile yıkıldılar. Sapıklığa gitmekle kendilerini yok oluş çukuruna giriftar kıldılar. Ateşli savaş meydanında pervasız şahbazlar her taraftan o rezillere kılıç üşürdüler. Ve dinsiz topluluğunu kahır kılıcı ile yok oluş toprağına düşürdüler. Ateş saçan kılıç ve kıvılcım çakan mızrak ile o fena huylu toplumu tarümar ve pis cesetlerini karınca ve yılanlara yemek eylediler.

«Sapık şahın dahi eline ve pazusuna tüfenk yarası isabet etmekle kolu yardımdan kaldı ve bindiği atı düşüp o kötü işli kişiyi yere çaldı. Hemen o sıra bir mübarek gazi mızrağını doğrultup o çarpılmış (Şah) üzerine at saldı. Şahın hassalarından olan Mirza Sultan Ali namlı yakın ki, kıyafet ve elbise cihetinden kendisine benzerdi ve şekil ve zinet ve şevkette ona denkti. (...) 'Şah benim' diye önüne durdu. Ve şahlık dâvâsın ve lâfın vurdu. O dilâver dahi buna inanıp ve anı bağlayıp Şahı tuttum diye çok sevinçle Padişah huzuruna götürdü.

«Şah dahi atlandı ve dört beş kötü yaşayışlı kızılbaşla savaş döküntüleriyle dolu meydanın arasından kenara can attı ve akşam karanlığının çadırına bürünüp firar yolunda gecesini gündüzüne kattı. Mağlûp, kırılmış, talihsiz ve yaralı olup şöyle acele ile firar eyler idi ki 'kaçacak yer neresi' ayetini okurdu ve acıyan canciğer arkadaşı kan saçan yarası ve yoldaşı bağrında peyda olan kızılbaşı idi.

«At çeken gaziler (...) erişip intikam kılıcı ile işi tamam ettiler. Savaş meydanının ortasında bulunan dinsizleri ... bağlayıp padişaha arzettiler. Şahın zevcesini dahi tutup sair şîî emirler ile askerlerin avratları ile zaptettiler. (...) Kılıç artıkları olan rüsvayların dilleri dağlı ve elleri bağlı idi.»

Hoca Saadettin, Tac-ut-tevarih, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi bölümü, 4763/2.

HİKÂYE

YERALTINDAN GELEN ÇIĞLIK

AYKUT EDİBÂLİ

«Ayla! Ayla! Uyan artık. Geç kalacaksın.»

Anasının sesiydi. Her gün aynı saatte duyardı, anasının sesini. Sevgiyle titreyen, ama ciddiyet içinde erimiş bir ses. Saatin tiktakları işitiliyor. Saat, yedi. Kışsa alacakaranlıktır ortalık. Yazın, güneşin solgun ışıkları aydınlatır odayı, yarım yamalak.

Oda soğuk. Bu odada, soba yanmaz. Genellikle sobanın küçük salonda çıtırdı ile yanmasını, yeterli bulurlar. Bu, hem ekonomiktir, belkide en önemlisi pratiktir. Beş kişinin yaşadığı bu dairede, ev işlerini sırtlanan sadece anadır. Arada, büyük abla da yardım eder anasına.

Kardeşlerin en küçüğü, Ayla'dır. Bir dekorasyon mağazasında çalışıyor. Ticari ilişkileri yürütmek, onun vazifesi. Müteşebbis, atılgan, mağrur. Zeki, kibar ve etrafına saygı telkin eden bir insan. Üzerinizde bırakacağı ilk intiba budur. Pek kısa bir görüşmeden sonra, bu kanaate varırsınız. Abla, bir telefon şirketinde çalışır. Büyük abla, bütün ailenin üzerinde titrediği küçük kızı ile evde kalıyor. Ayla'nın yeğeni, pek sevimli bir kızcağızdır. Altı yaşında ya var, ya yok. İsmi Emel.

«Haydi.. Uyan artık. Seni bekliyoruz. Çay soğudu neredeyse..»

Gözlerini zorlukla açtı. Bugün, günlerden pazartesi. Pazar gecesi, iş arkadaşlarıyla gazinoya gitmişlerdi. Birazcık neşelenmek için. Oldukça geç dönmüştü eve. Uykusuzdu. Bu saatte kalkılır mı? Oda ne kadar da soğuk. Sıcacık yorganın altından çıkmak, ne kadar kötü şimdi. Ah! İstediği kadar uyuyabilse bir...

Titreyerek kalktı. Gömleğini yeşil kazağını aceleyle sırtına geçirdi. Gömleği, renkli fluarı doladı boynuna. Pantalonunu aceleyle giydi. Haa.. Çoraplar.. Çorapları da aceleyle geçirdi ayaklarına.. Soğuk odasının kapısını açtı. Ilık bir hava yüzünü okşadı. Sevindi. Anası kahvaltıyı hazır etmişti. Emel, 'Teyze gelsene..' diye çağırıyordu. Emel'i öptü. Saatine baktı. Aman Allahım saat, tam 7.30 olmuş. Bir bardak çay içti. Anasının özenerek hazırladığı kızartılmış ekmeklerden, ancak bir dilim yiyebildi. Ablası, çıkmıştı bile.

Dişlerini fırçaladı. Tuvalet masasında fazla kalamazdı. Kirpiklerini rimelledi. Gözkapaklarına yeşil bir far sürdü. Yüzünün pembemsi, göz aklarının fildişi beyazlığı; simsiyah kaşlarını kirpikleri ve bazen koyu kahverengine çalan gözbebeklerini olanca cazibesiyle ortaya koyar. Beyaz üzerine, Siyah kalemle çizilmiş, pek güzel bir portre karşısında kalırsınız. Zekanın parıldattığı geniş ce bir alın, kudret ifadesi taşan zarif, pek hafif kıvrımlı burun, gururla yüklü ama yumşak hatlarla çizilmiş çene, zekâ, gurur ve sempati ışıklarının belirip kaybolduğu derinliğine nüfuz edilemez, bazen bir alev sütunu püskürten, bazen elmas parıltısında fakat çelik

ertliğinde bir şahsiyet duvarı haline gelen, bazen masum bir hayalin okşadığı iki solgun menekşe gibi salınan iki göz, tatlı oval çehreyi anlam ve güzellikle yükler.

Arkadaşları, güzel olduğunu söylerler. Meselâ, fluarın kendisine pek yakıştığını söylediler geçende. İçinden gülmüştü onlara. Ayla, güzelliğinden emin olduğu gibi, zevkinden de emindi, kısacası.

Evden ayrılırken, küçük Emel ağlıyordu. Çok severdi küçük teyzesini. Anası, kapıyı örterken, hâlâ 'daha kalın bir şey giy sırtına yavrum. Üşütürsün. Bu kabana güvenme yavrum' diye seslenlyordu arkasından. Hava soğuktu. İstanbul'un o yapışkan, cıvık rutubetli havası, ciğerlerini üşütüyordu sanki.. Sokağı geçti. Sokak çamurlu. Asfaltın yer yer çukurlaşması, gölcükler meydana getirmişti. Tamamlanmamış inşaatların artıkları, ağır vasıtaların döküp saçtığı kum, toprak, tuğla ve çimento kümeleri, asfaltı tırmalanmış, kan revan içinde kalmış bir insan yüzüne çevirmişti. İskeleye yaklaşıyordu. Köşeyi döndü. Sert bir rüzgâr yüzünü daladı. Saçları dağıldı. Gayri ihtiyari gocuğunun yakasına gitti eli. Titriyordu.

Koşarcasına vapura doğru yürüdü. İskeledeki memurları tanırdı. Senelerden beri aynı iskeleden karşıya geçmenin verdiği alışkanlıktı bu. Yüzünde tomurcuklanan gülümsemesiyle memura 'günaydın' dedi.

Merdivenleri çıktı. Salona girdi. Salon sıcaktı. Cigarasını çıkardı. Yaktı. Derin bir nefes çekti. Gazetesini açtı. Güvenirdi bu gazeteye. Türkiye aydınlarının bir aralık okuduğu tek gazete, bu idi. Ciddi, ağırbaşlı, resme iltifat etmez bir fikir gazetesi diye bilinirdi. İşte, onu okurdu. Ama, işe girdiğinden beri -dört, beş sene oluyor,- gazete bile okuyamıyor, doğru dürüst.

Acaba insanlar neden gazete okurlar? Bunun yığınla sebebi vardır, şüphesiz. Şu an aklıma gelen şey, bunun zavallı bir merak olduğudur. Bize hiç bir sorumluluk duygusu yüklemeyen bir meraktır, bu. İdam cezalarının uygulanmasını seyre gelen kalabalıkları iten, sürükleyen şey ne olabilir, meraktan, gayri? Kaç seyirci, seyre geldikleri olaydan insani bir ders çıkarabilir, acaba? Hele fikirle gazetenin ismini ardardınca söylemek bile, ürperti verir bana. Sabır, çile ve insanın kendini asması; yirmidört saat ömrü olan eşya ile yanyana nasıl gelebilir? Büyük yazarlarımızdan birisi, 'doğuda, bir şeyin büyük sayılması için, anlaşılmaması gerek' der. Ben, bunu, -likel kültür çevreleri için, doğrudur diye- tashih etmek isterim. Bazı büyüklüklerin anlaşılınca ne kadar sığ, zavallı ve adi olduklarını görürüz. Aslında büyük değillerdir, ama öyle sanmışızdır. Hatta öyle olmalarını istemişizdir, bir bakıma. söylediklerimi, adı büyüğe çıkmış gazeteler içinde söylenmiş sayabilirsiniz.

Evet, son günlerde gazete bile okuyamıyordu Ayla. Gazeteyi katladı, çantasına bıraktı. Cumartesi akşam üstünü hatırladı. Her hafta tekrarlanırdı, bu dram. Ama, her Allah'ın cumartesisi.. Emel, bir günlüğüne aileden koparılırdı. Bu sahne anlatılmaz. Anlatılamaz. Nine, ana ve teyzeler bir vücut olurlar, bu titreyen bedenden bir kalbin çıkarılışını hıçkıra hıçkıra seyrederlerdi. Ne yapsınlar? Ne yapabilirler? Kanun böyleydi. Hakim kararı böyleydi. Ayrı yaşayan babanın, evlâdını görmesi ferman buyrulmuştu.

Cumartesileri saat beşte, bir korna sesi ile sarsılırlardı. Hani, çok sevdiklerimizi bizden koparıp götüren trenlerin, vapurların, taksilerin o acı haykırışı var ya.. Korna sesi, en çok Emel'i yaralardı. Gitmemek için, oradan oraya koşar, kanlı avcısından kaçan bir ceylan gibi çırpınırdı. Teyzesinden, anasından, ninesinden yardım dilenir. Ağlayan bu insanlardan nihayet sinirlerine hakim kalabilen birisi, hıçkırarak Emel'i yakalar -evet yakalar- ve çocuğu teslim ederdi. Taksi evin önünden ayrılır, eksoz gürültüsünü ve makina homurtusunu bastıran çocuk hıçkırıkları, salonda yankılanır dururdu.

Kimbilir, baba ne düşünürdü? Evlâdını görmek tutkusu, bu kadar mı güçlüdür babada? Sadece bu his mi yön verir, babaya? Ananın, teyzelerin ve ninenin hıçkırıklarını haklı bir ceza gibi düşünsün -bu da adillik ya- küçücük bir yüreğin azab içinde kıvranmasına nasıl dayanır? Bunu sorarım kendime. Nereden baksam, adillik derim hep? Öç alma tutkusu, sahip olma arzusu, umursamazlık, katı kalplilik, hep bencilliğimizden geliyor çünkü.

Ya çocuk..? Ya çocuk ne yapar? Bu kopuşlar, bu trajik ayrılışlar, onu şimdiden harabediyor. Geceleri sayıklıyor, kabuslar görüyor rüyalarında. Bunlar, Emel'in geleceğini nasıl etkileyecek kimbilir? Bunu tasavvur etmekten bile korkuyorum.

Ayla da o gün, o sıcacık salonda bunları düşündü sanırım. Bundan eminim bile diyebilirim. Düşünmek için çaba gerekmez ki, bu durumda. Bir ıstırabınız varsa, onu düşünmeğe ne zaman başladığınızın bile farkında değilsinizdir. O kadar kendiliğindendir, bu. Fakat, çok defa düşüncemiz, derdimizi unutturmak için hareket eder. Derdimizden kurtulmak için, küçük düşüncelere sığınırız. Avuturuz kendimizi düşüncelerle, alışkanlıklarla.

Belki şimdi, Ayla pazar akşamı gazinoya gitmemeliydi, orada işi neydi, sanki diyorsunuzdur. Fakat bu, anlamak değildir, sadece bir suçlayıştır. Ne suçlayanı kurtarır, ne de suçlananı. Şu nokta üzerinde iyice durmalı ve düşünmeliyiz. Eğer halkımız, kendinden koparılan evlâtlarına yeniden kavuşmak istiyorsa, önce onları anlamalıdır. Affedecekse, neyi affettiğini bilmelidir. Bunu da halkımıza ancak, gerçek milliyetçi aydın ve millî sanat gösterebilir. Türk milleti, taşıdığı yüksek manevî değerlerinden zerre kadar şüpheye düşmeden, kendi büyüklüğünün gereği olarak bağışlamaya hazırlanmalıdır evlâtlarını. Ayla'ya ve Aylalara, böyle bakacağına da inanıyorum halkımın.

Vapurda... Ayla, hâlâ düşünüyor. Sebebini bilmediği bir tedirginlik içinde. Kimbilir, daha neler düşünüyor? İşinin azap verici monotonluğunu mu? Arkadaşlarında yeni yeni farketmeğe başladığı garip davranışları mı? Patronda bir acaip son günlerde. Ama bunlar değil herhalde üzen ve düşündüren. Fakat bunları da düşünüyor olabilir, pekalâ. Çünkü, insan zihnine pek çok fikir, duygu aynı anda hücum eder. Hele, üzgün olduğumuz anlarda, birden çok şeyi hatırlarız ve düşünürüz. Ama, onu düşündüren ablası olmalı. Son zamanlarda, olağan üstü sinirli çünkü Necla ablası..

Neden bu kadar sinirli, acaba? Evde ablasını rahatsız eden bir şey mi var? Ablasına mı üzülüyor Neclâ? Yeğenine mi? Yoksa, Ayla onu kıracak bir şey mi yaptı?. Belki.. Kim bilir? Sorular.. bitmek bilmez sorular, zihnine küflü bir iğne gibi batti durdu. Ama Neclâ ablasının, bir aydan beri somurtkan, kızgın ve içine kapanık halini izah edemedi bir türlü.

Somurtmak gerekirse, asıl Ayla somurtmalı değil miydi? Kardeşlerinin en küçüğü idi. Liseyi başarıyla bitirmişti. Fakat, babanın ölümü, ailenin artan masrafları, bir işte çalışmaya sürüklemişti onu. Hayatını kendisi kazanıyor, ailesine yardım ediyordu, pek çok genç kız gibi. Arzusu, doktor olmaktı. Fakat pek çok isteği gibi, bu arzusu da, gerçekleşmemiş genç kız rüyâlarından biri idi, artık. Yüksek öğrenim yapamamıştı. İdealindeki mesleğe de, bir kuruntu diye bakıyordu. Neden..? Yeteneksiz miydi? Hayır! Ya neden böyle oldu bu? Babasının ölümü karşısında, ailesine yardım etmeği görev sayması, bir tercihe zorladı onu. Anasının ve ablalarının ısrarına rağmen, işe atıldı. pek çok işte çalıştı. Sekreterlik, mankenlik, birkaç büyük konfeksiyon mağazasının reyon şefliğini yaptı. Ama, hepsinden de ayrıldı. Ayrılmaya mecbur saydı kendisini.

Neden böyle yaptı, acaba? Az rastlanan bir olaydır bu, çalışan kadınlar arasında. Yahut, ben öyle sanıyorum. Ayla'nın karakterlerinden bahsetmiştim. Öyle sanıyorum ki, bu karakterler, Batı etkisine girmiş bulunan insan tipolojisinde az rastlanan şeylerdir. Bu karaktere sahip kadın, eğer ekmeğini kendi kazanacaksa büyük bir trajedinin kahramanlarından biri olacak demektir.

Çünkü, bizde Batılı anlamda patronlaşmış sermaye sahiplerinin, çalıştırdıklarına bakışı iğrençtir. Batılaşmış müteşebbis, ne kadar medenileşmiş görünürse görünsün, yanında çalışanları kendi işinin bir parçası telâkki eder. Makinanın bir dişlisi gibi görür onu. İnsan olarak görmeğe yanaşmaz bir türlü. Gerçekte çalışmayı değil, çalışan insanı satın aldığını düşünür, şuuraltında.

Çalışan, bir kadınsa, patronun bu iğrenç kölecilik temayülü, kısa süre sonra, pek açık olarak ortaya çıkar. Genellikle, yabancılaş-

mış sermaye çevreleri, cinsi ahlâk ve aile konusunda pek geniş mezheplidir.Karı ve koca arasındaki birlcik bağ, bu çevrede, sadece paradır. Ve, sadece para olduğu içindir kl, hem karı, hem de koca birbirlerine karşı pek hoş görülü (!) pek saygılıdır (!) Yanl, bir skandala sebep olmadıktan sonra koca karının, karı da kocanın ufak tefek kaçamaklarına göz yumarlar.

Tabl, toplumumuzda sadece yabancılaşmış sermaye çevresi değildir, bu kadar düşük hale gelen. Ne yazık kl, bu aşağılaşma toplumumuzun önemli bir bölümünün hastalığı halindedir. Türkiye'de bugün en kolay ve en kazançlı ticaret yollarından birisi, sex ticaretidir. Ne demektir, bu? Sex fotoromanları, sex gazeteleri, sex filmleri, plakları, kasetleri; oteller, moteller, evler, barlar, pavyonlar, diskotekler, dansingler, klüpler.. ve daha nice kepazelik sürer gider.Buraları harıl harıl işler. Akın akın, müşteri akmasa döner mi bu pis değirmenin iğrenç çarkı? Bu konuda pek öğretici bir istatistik bile yapabilirsiniz? Ve, hastalığın toplumu ne ölçüde etkisi altına aldığını görür, ürperirsiniz.

Yabancılaşmış sermaye çevrelerinin ve onlara kul köle olan yüce sosyetemizin pek çok üyesinin, gizliden gizliye sürdürdükleri Sodom-Gomore toplantılarını zikre bile lüzum yok. Yaşını başını almış beylerin doktor, savcı, hakim, avukat, şirket yöneticisi... sayın bayların, Danimarka'dan getirilmiş bir filim veya plaktan, hararetle söz ettiklerini duyarsanız, tiksinirsiniz. İlkel Erotik ayinler gibi bu ahlâksızlık cümbüşü de sürer gider. Bu çevrenin imkânı biraz daha fazla olanları, yazı Capri'de, Nice'de, bazen Beyrut'ta, Danimarka'da, yahut iğrenç transatlantiklerde geçirmeyi tercih ederler. Dönüşlerinde çarptıklarını, maceralarını anlatırlar birbirlerine. Mazbut aile babaları, yakışıklı gençler ve pek çıtkırıldım bayanlardır, bunlar. Evet, hepsi de saygı değer (!) kimselerdir, bunların.

Bunları neden anlatıyorum peki? Şundan anlatmaya çalışıyorum. Çalışan kadınların karşılaşacakları iş dünyasına sinmiş iş ve ahlâk telakkisi demin açıklamağa çalıştığım gibidir. Ancak bu telakki, o kadar masum ve nazik şekillerde ortaya çıkar kl, söylediklerimden kuşkuya bile düşersiniz?

Çalışan bayanları bulunduğu bir müesseseye gidin. Burada patronun, sadece bir iş yöneticisi olmadığını görürsünüz. Bir vasidir, hatta bir baba. Bazılarının lakabı zaten babadır. Çalışan kadın, iş esnasında ve iş dışında o kadar farklı iki insandır kl, hangisi gerçek şahsiyeti acaba diye şaşırırsınız. O, dışarıda ne kadar rahatsa, içeride o kadar korkulu -bunları gözlerinden anlarsınız- tedirgin ve sinirlidir. Babanın vesayeti bu kadar ağırdır. Bunu sizde hissedersiniz.

Baba, sadece iş gözetleyicisi değildir. Sevgi ister, saygı ister ve bağlılık ister şahsına. Mazbut bir iş kadınına, ancak, pek çirkinse veya yaşlıysa tahammül edilebilir. O da, ekonomik bakımdan hakikaten faydalı ise.

Çalışan kadınların, genel olarak, iş emniyeti yoktur. Bunun sebebi, sadece ekonomik değildir. Böyle bir emniyet tesis etmek, sanıldığının aksine, Batılılaşmış patrona ekonomik anlamda güçlü bir darbe indirmek de sayılmaz. Her iş kolunda çalışanların bir kısmı, çabucak yükselmek ister. Bol paraya kavuşmak ister. Bu, zamanımızın baş tutkusudur. Geçerli bir tutku olduğu için haklı sayarsanız, o başka...

Bu tip insanlar, kısa zamanda, yükselmenin babaya yakın olmaktan geçtiğini anlayıverir. İlk işleri ispiyondur. Hemencecik, iş yerini bir aile ocağı, bir harem gibi görmeyen kişilik sahibi -bunlar Ayla gibi mağrur görünüşlü ve kendinden emin kişilerdir- kadınları göz hapsine alırlar. Fısıltılar, gözetlemeler ve nihayet dalaşmalar, kadının huzursuzluğunu artırır. Kasttan biri olmadığı farkedilir, bunların. Gittikçe yabancılaşırlar.

Diğerleri, başka bir yol takip eder. Patron bunların bir kısmını everir. Bir kısmı ile arkadaşlık kurar. Bu arkadaşlık, eğencelere beraber gitme, damlık, baba'nın yakınlarıyla dostluk, misafir ağırlayıcılığı, yurt içi ve yurt dışı gezilerde arkadaşlık gibi şekiller alır. Ve otel odalarında, genellikle patronun son model arabasında, kış sporlarında, yemek masasında, yaz eğlencelerinde ve plajlarda... Gelişir ve tamamlanır.

Bu iğrençlik, sık sık görülür. Çalışan bayanların bir kısmı, bu konuda dedi kodu

ile yetinir. Bir kısmı için, son derece olağandır bu. Her halde pek az bir azınlık, bu pisliğe akrşı direnir. Bazen beklenmedik protestolarda bile bulunur. Bunlar tehlikelidir. Hele bunların bazıları, baba'nın niyetleri konusunda, kendisine yakın saydığı veya acıdığı hemcinslerini uyarmağa çabalar. Böylece, bilmeyerek büyük bir tehlikenin içine atarlar kendilerini. Baba'nın her yerde gözü kulağı vardır, çünkü. Hemen, atarlar onu.

Atmasalar bile, orada yaşamanın imkânsız olduğunu görür. Baba'nın hususi arabası ile sizi evinize kadar götürüverme davetini ısrarla reddetmeniz, bazen verdiği çok pahalı hediyeleri kabul etmemeniz, pek masum (!) yemek davetlerinden kaçınmanız, baba'nın vesayetine, harem buyruğuna karşı gelmeniz demektir.

Bütün bunlara şunu da ekleyin. İstisnasız bütün müesseselerde var olan gizli kapaklı kanun dışılık -en küçüğü vergi kaçakçılığıdır ve binlerce usulü vardır- ancak, babanın mutlak vesayeti altında yürüyebilir. Bu ise, bütün çalışanların kölece bağlılığı ile temin edilebilir. Başka türlü olamaz..

Şimdi soruyorsunuzdur mutlaka, siz de benim gibi. Neden ayrıldı acaba Ayla, iş yerlerinden? Bazı olayları anlatırsam, daha çok anlayacaksınız.

Bir gün, patronu sipariş almak için Beyoğlu'nun pis sokaklarından birine yollamak ister onu. Beklenmez bir direniş şaşırtır, Baba'yı. Bu, korkunç bir cevaptır. Adeta şamardır. Beni çok duygulandırmış bir cevaptır, bu. «Değil ben, gölgem bile böyle iğrenç bir sokaktan geçemez, anlıyor musunuz? Beni hiç bir güç bu pisliğe zorlayamaz, Rasim Bey!»

Bunu bana anlattılar. Şaşırdım tabi.

Bir sokaktan geçiyordum. Bir tombalacı vardı köşede. Bir sene öncesinden tanıyordum onu. Ayağı, bir kazada kırılmıştı. Bir taksi çarpmıştı ona. Hastanede birbuçuk ay yatmıştı. Uzun sürede koltuk değneği ile dolaştı. Onu kahvede görmüştüm hastaneden taburcu edildikten sonraları. O da bir iki sefer... İşte, şimdi bir sene sonra onu tekrar görüyordum. Yanına yaklaştım. Selâm verdim. «Ayağın iyice geçti mi bari» dedim. Pek şaşırdı. Hayretle: «abi bağışla, hatırlayamadım seni» diye karşılık verdi bana. Bir sene önce kendisi ile konuşmuş olduğumuzu, anlattım. Neden sonra hatırlayabildi. Şaşkınlığı daha da artmıştı. Hatırlanışı, duygulandırmıştı biçareyi. Sevindi. Kendisine çarpan adamı dâvâ edip, etmediğini sordum.

— Gerek yok, hiç gerek yok.

— Neden olmasın?

— O herifi buldum. Gittim çiftliğine. Tavuk çiftliği işletiyormuş. Beni görünce şaşırdı. 'Dâvâ etmeseydin' dedi! Dâvâ etmeye tenezzül etmem, seni' dedim. Para uzattı. Parasını çaldım, yüzüne. Ne dedim abi, biliyor musun?

— Ne dedin?

— Şunu dedim abi. «Ben buraya, ne seni dâvâ etmeğe, ne tehdit etmeğe, ne de dilenmeğe geldim. Sen eğer insan olsaydın, hastaneye gelir, bir kere hatırımı sorardın. Ne insansın, ne de Müslümansın. Allah topunuzun belâsını versin. İşte bunu demeye geldim, ta buralara..'

Konuşmamız aynen böyle. Neler dedim kendi kendime biliyor musunuz? Bu çocuğun alnından mı öpmeli, yoksa tombala açan kemikleşmiş ellerinden mi?

Bunu nereden hatırladım acaba? Size bir olayı anlatmaya çabalarken, başka birini anlattım. Bağışlayın.

Fakat şunu söylemeliyim. Eğer dikkat edecek olursanız, Ayla'nın cevabı ile, ayağı kırılmış arkadaşın konuşmasının pek benzer olduğunu görürsünüz. Bence, ikisi de Türk insanının en beklenmedik, en umutsuz anlarda, en elverişsiz şartlarda bile ortaya çıkıveren ruh cevherini gösteriyor.

Yukarıda anlattığım bir olay bile, Ayla'nın iş yerlerinden neden kopmağa mecbur olduğunu açıklar sanırım. Fakat başka olaylar da var, bildiğim. Onları da anlatacağım size.

Bir gün, iş arkadaşlarından kadınlı erkekli bir grup, gazinoya gideceklermiş. Bu grup içinde, patronlardan biri de varmış, nasılsa. Patrona şöyle demiş. 'Siz, evli bir insansınız. Tek başınıza eğlenmenizi yadırgıyorum doğrusu. Hele bir yığın kız arasında..' Şaşılacak bir şey değil mi, bu? Batı iş ve alle ahlâkının bu ağır baskısı, bu törpüleyici et-

lisi, karşısında hiç beklemediği tepkiler bulmaktadır. Türk insanında.

Sonra, bir başka olay da var. Patron bir ara, 'ben sizin babanız sayılırım, sizi ben evereceğim demez mi? Her halde patron bunları söylerken, yüzü sahte bir şefkat pantıtsıyla pembeleşmiş, gözleri şeytanca ışıldamıştır. Ne yapmış Ayla, bu durum karşısında? 'Zahmet buyurmanıza gerek yok' diyerek bir güzelce alay etmiş ve terslemiş Baba'yı.

Eh, Ayla neden iş yerinden ayrılıyor? Ayla'lar neden iş yerlerinde yıltıyor, anlaşılıyor, sanırım.

Peki, Ayla'ya nereden gelmiştir, bu cevher? Ailesinden mi? Belki? Belki diyorum, çünkü, aile bildiğim hadarıyle, büyük şehirlerin Batı kültürünün etkisine az veya çok girmiş aile tipinin özelliklerini gösteriyor. Çevresinden de gelmiş olamaz. Çalıştığı yerleri biliyorsunuz. Peki, eğitimden mi geliyor? İnanılamaz.

Ailesinin müsbet etkilerini inkâr etmiyorum. Ama asıl kaynak, Türk insanının ruhu olmalı. Ailenin özünü dokuyan facialar, iş çevresinde gördükleri, onu zamanından önce olgunlaştırmış. Bu etkiler, onun ruhunda şahsiyetinin tohumlarını atmış olmalı. Kuvvetli bir şahsiyet istidadı yoksa, bu etkiler çok defa yıkıcı olur. Ve, insanı dejenere eder. Şahsiyet istidadı varsa, menfi dediğimiz etkiler bile, bu mayayı kıvamlaştırmaya hizmet edecektir. Ona, gururlu dedim, hatırlarsanız. Evet, öyle. Gerçekte gurur, onda insiyaki olarak gelişmiş bir karakter. Zaten, karakterler böyle gelişir, ya. Şimdi daha iyi anlıyorum, gurur onda, hayvanlaştırılmış dış şartlara ve insan hayvanlığına karşı, içgüdüsel olarak kullanılan bir silâh. Gurur iyi bir şey değil tabi. Ama bir silâh olarak, lâyık olanlara karşı yönelince, yüce. Demek ki, Türk insanı, farkına varmadan Türk şahsiyet tipini arıyor. Zaman zaman, bunu buluyor. Ne denmiştir? 'Layık olana yönelmiş gurur, inanmışın bahşişidir.'

Evet, Necla ablası neden bu kadar sinirli? Ona nasıl yardım edebilir? Bir doktora mı götürse? Ama, gitmez ki.. Sanki, sinirliliği, suskunluğu, kızgınlığı bir siper. Necla ablasının ıstırabını, benliğini koruyan ve saklayan bir siper. Konuşamıyorlar bile. Kimse ile konuştuğu da yok, zaten. Acaba dışarıda bir şeyler mi oluyor? Amatör tiyatro topluluklarında, üzüntüsünü dağıtabiliyor mu? Hiç olmazsa avunması gerekmez mi?

Ama, kendisinden kaçan ablasına nasıl yardım edebilir? Acaba, ablası evlense nasıl olur? Yaşı ilerliyor? Bir an önce olması gerekmez mi, bu işin? Fakat.. fakat, bu korkunç bir şey.. Evet, korkunç. Babası uzun süre kendilerinden ayrı yaşadı. Her halde, dargın da öldü. Ölümünü tesadüfen öğrendiler, babalarının. Şimdi ablasını, Emel'i, Emel'in cumartesi kopuşlarını, o kanlı taksi haykırışlarını hatırlıyor. Ürperdi. Lise çağlarında birisine gönül vermişti. Ama sonuç hüsranla bitti. Gönlünün bu yarası hâlâ sızlar. Küllenmiştir bu ateş belki. Ama, ilk gönül macerasını hatırlatan her şey, alev kasırgasına tutulmuş bir çiçek gibi yakar, kül eder ve sarsar onu.

İnsan neler de saçmalıyor, sıkıntılı zamanlarda, dedi. Olur şey mi, düşündüğü? Kime inanılabilir, kime güvenilebilir, kime bağlanılabilir, bu çağda? Vefa, sevgi, dostluk.. Bunlar, boş şeyler. Hem de ne kadar boş. Yapmacık sevgilerin arkasında nasıl da canavar bir umursamazlık ve benciillik saklıdır. Bilhassa erkeklerde. Biraz da bunun için, kendi emeği ile hayatını kazanmaya savaşmıyor muydu? İnsan ancak kendine güvenmeli, kimseye bel bağlamıyacaksın, o kadar.

Peki, nasıl çıkmalı, bu işin içinden? Çıkılabilir mi? Of, ne zavallı şu insan, dedi. Sanki kendim pek iyi haldeyim de, ablama yardımı düşünüyorum.

Kendisini yokladı. Zoraki tebessüm ediyordu. Gözleri çukurlaşmıştı. Farın yeşilliği, daha bir çökmüş gösteriyordu onu. Bu kadar bitkin olduğunu, hatırlamıyordu. Direncinin son sınırlarına yaklaştığını hissediyordu. Asıl kendisi bir doktora görünmeliydi. Evet, asıl kendisi görünmeliydi doktora.

Birden, karşı iskeleye yaklaştıklarını hatırladı. Vapur neredeyse, yeniden kalkacaktı. Koşarak, aceleyle merdivenlerden indi. İskeleye nefes nefese çıktı. Dolmuş bekleyemezdi. Hemen bir taksi çevirdi. Beş dakika sonra iş yerindeydi.

Kapıcı ile selâmlaştı. Hatırını sordu. Hafif topallayan, onsekiz yaşlarında bir genç-ti? Küçük kardeşi hastaydı, galiba verem. Ayla yardım ederdi, arada bir. Teselli ederdi onu. Kollardı bir bakıma. Bütün acı çekmişlerin, farkına varmadan yaptıkları budur. Bundan, büyük bir haz duyarlar. Ve başkalarına yardım etmeyi sadece onlar bilir, denebilir. Acıları dindirmek onlar için bir tutkudur. Her halde, kendi acılarını da böylece dindirdiklerini sanırlar. Kimbilir, belki de bu, şuuraltlarından, ıstırapların dinmesi için Tanrıya yönelen bir yakarıştır.

Ercüment-kapıcı-, Ayla merdivenlerden yukarı çıkarken, ona sevgi ve minnetle bakıyordu. Merdivenlerde patron Resim beyle karşılaştı. Soğukca selâmlaştılar. Çalışma odasına girdi. Oda temizlenmişti. Gülümsedi? Çalıştığı yerin, temiz ve intizamlı olmasını isterdi. Gocuğunu çıkardı. Masasının başına geçti. Gözleri odada gezindi, bir şeyler eksik gibi geldi. Acalp... Misafirlerin oturacağı koltuklar yok. Kaldırılmış olmalı. Ama neden kaldırsınlar? Canı sıkıldı. Patronu arayıp, bunun küstahlık olduğunu söylemeli miydi? Ama, ne elde edilir ki...? Müşteriler gelse ne yapacak? Bir müşteriyi buyur edeceği bir sandalye bile yok. Aman Allah'ım! Ne saygısızlık bu? Bu adamlar ne kadar da iğrençleşiyorlar, ya Rabbi? Bu, akıllıca bir iğrençlik bile değil. Aptallıkla hodgâmlığın karışımı, cıscıvık bir tatmin. Kendi müesseselerinin bile şerefini düşünmüyorlar, onu küçük düşürmek ihtirasıyle. Ayla küçük düşsün, ezilsin, aşağılansın, ama nasıl olursa olsun bu.

Silâhlarını kullanmaya başladılar bile. Bunun mânâsı açık. Ya köleleşmeyi kabul edersin, ya da çekip gidersin. Hiç bir silâhı da yok. Resim bey, çalıştırdıklarıyle mukavele bile yapmazdı. Ne sigortalı, ne de sendikaya kayıtlı. Olsa ne olur, sanki? Baskı biraz azalır, o kadar. Çıksa bari. Beş kuruş tazminat almadan çıksa. Ama, olur şey mi? bu düşündüğü? Koca ev, iki kişinin çalışmasına bakıyor. Ayla'nın ve Necla ablanın. Yeni bir iş arasa? Karşısına hep Resim beyler çıkmaz mı? Hepsi de böyle değil mi bu herifler in. Sanki aynı hamurdan yoğrulmuşlar. Üstelik aynı iş kolunda, patronlar arasında garip bir dayanışma vardır. Birinin işten çıkardığını, ötekı, işe almaya pek hevesli değildir.' Bu sadece aynı iş kolunda gözükmez. Beyoğlu'nun, İstanbul'un bütün iş kollarında uygulanan bir kanun gibidir, bu.

Ayla bunları biliyor mu, bilmem. Ama, hissettiği muhakkak. Gözleri kısıldı, yüzü bembeyaz oldu. Kanının damarlarında kuruduğunu hissetti. Yüreğinin vuruşları artmıştı. Üşüyordu. Uykusuzluk ve üzüntü sarsmıştı. Bir hap alayım bari, dedi. Zile bastı. Bir süre sonra, Ercüment odadaydı. Yüzüne sevgiyle baktı. 'Buyur abla,' dedi. Bir emrin mi var? Cevap beklemeden, telâşla, 'abla hasta mısın, neyin var, yüzün bembeyaz olmuş, bir doktor çağırayım mı,' dedi. Aylâ birden irkildi. Son bir gayretle kendini toparladı. Ne kadar samimi olurlarsa olsunlar, insanlara zaafını göstermek istemezdi. Güçlü olmalıydı. Güçlü görünmeliydi hiç olmazsa. Aksi halde, yıkılıp gider, güçsüzlüğüne kendi de inanırdı.

Tebessüm ederek, 'yok bir şey, biraz soğuk almışım, uykusuzum da' dedi. Sonra, yumuşak bir sesle ilâve etti; 'Ercüment, sen bana bir bardak su, birde orta şekerli bir kahve getir. Hadi canım bekleme, çabuk ol lütfen'. Ercüment, 'peki abla' diyerek çıktı. Kendisine, bütün tanıdıkları, abla der, yaşları ondan büyük olsa bile- bir abla olarak görürlerdi onu. Bir abla, yahut ablalaşmış bir arkadaş. Kendisine başka türlü bakılmasına tahammül edemezdi zaten. Başka türlü bakanları, bakmaya yeltenenleri affetmezdi zaten.

Aylalar neden bir abla görünümündedirler? Ablalık, analık değildir ama, analığın bir benzeridir. Ana gibi sevmek, şefkat dağıtmak, acı dindirmek ve acı çekmektir. Ama hiç bir zaman, ana oluş değildir.

Peki neden abla olmakta ve abla kalmakta ısrar edilir? Çünkü, ana olmanın gerektirdiği ıstıraba, yanılmalara ve sık sık düşülen umut kırıklıkları o kadar korkunç görünür ki -gerçekten de korkunçtur-, ana olmaktan korkulur. Diğer taraftan ana olmak vazgeçilmez bir tutkudur. Bu tutkunun sürüklediği deney, o kadar korkunçtur ki, ana olmaya cesaret edilemez, ama ana olmak özlenir. Fakat, ana olamıyacağına inandığı için, abla olmakla yetinir.

Sevginin en coşkun alanını dış aleme

kapamaktır bu. Sevgiden kaçıştır bu. Genç kız şahsiyetinin -benliğinin- insiyaki korunuşudur, bir bakıma. Benliğin analığa sarkan yürüyüşü karşısında, genç kız benliğinin çırpınışı. Çünkü, sevmek bağlanmaktır. Kendimizi, teslim etmektir. Kendimizi sunmamız, bir bakıma yok oluştur. Çünkü, ilk anda sevdiğimizin bir parçası haline geliriz. Bundan sonrasının, neler getireceğini bilemeyiz. Korkumuz, çok kere, yok oluşumuzun pek kesin görünmesinden doğar. İlk bakışta, haklı da sayabiliriz kendimizi. Çıktığımız yolda, meçhullerle çepçevreyizdir.

Sevemezsek gerçekten, kurtulamayız bir türlü. Çünkü, insanın kendisini yeniden inşa etmesi sevgiyle mümkündür. Bilgimiz, ülkümüz yeterli bir güç vermeyebilir, her zaman. Sevgi, insan ruhunun en güçlü yanlarından birisi. Belki de, başta geleni. Ama gerçekten yüce bir güç haline gelmesi, sevginin şahıslaşmasıyle mümkün olabilir. Sevgi, ancak bundan sonra sosyal anlamını bulabilir. Ve aynı zamanda, Tanrıya yakın olmak -mekânsız, yönsüz bir yakınlık- imkânı doğar. Demekki, yeni bir insan olmak, gerçekten mutlu olmak, endişelerden tam anlamıyla kurtulmak için sevmek gerekli. Sevmek ise, kendimizi bir kurban gibi sunmaktır. Sevginin beraberinde ıstırap getirmesi de bundadır, zaten.

Kendimizi bir kurban gibi sunmuyorsak, sevmiyoruz demektir. Elbette kurtulamayız da. Ama çok kere sevgi diye isimlendirilen şey, pespaye bir alış veriştен öteye geçmez. Sen bana şunları verirsen, ben de sana şunları vereceğim. Çok kere bu zavallı sözleşme de, ilk fırsatta çiğnenir. Ama çiğnenen ne sevgidir, ne aşktır, çünkü bunlar bir sözleşmenin konusu olmaz ki. Ama çiğnenen dürüstlüktür, insanlıktır.

Sevgimiz bir yok oluşa sürükler bizi. Bu yok oluşu hisseder ve korkarız. Ama gene de umudumuz vardır, yeni bir varoluştan. İşte ablalıkta direnenler, bu umudu yitirmişlerdir. Kendilerinin veya başkalarının deneyinden, acı bir hayat dersi çıkarmışlardır.

Elbette kadın, bir erkeğin sadece tutkularının bir parçası, onun bedeninin bir kısmı olarak kaldıkça, durum korkunçtur. Bu durumdaki kadın, hakikaten köleleşmiştir, aşağılanmıştır ve yok olmuştur. Erkek, kadının kendini feda ettiği tarzda, onu da yüceltmek için kendini feda ederse -bu, erkek beninin aşılmasıdır- kadın, sevgisinin karşılığını bulabilir. Burada, sevginin ferdilikten, hayalilikten kurtulup, sosyalleştiği bir alana geliriz. Bu alledir. Diğer yönü, sevginin Tanrı sevgisine yükselişidir. Tanrı sevgisini duymanın, insan sevgisi ile bütünleştiği altın halka: Aile.

Demekki sevgi -ama gerçek anlamda sevgi- babalık ve analık öncesi benliğimizi öldüren bir güçtür. Ama kaybettiğimiz benliğimizi, Tanrı inancı, sevgisi ve insan sevgisinin kaynaştığı allede gerçek büyüklüğü ve yüceliği ile şahsiyet halinde yeniden dirilten bir tılısımdır da. İşte, şuuraltımızda yanan, korku ve umut alevi bu....

Bunları mı düşündü, acaba Ayla? Belki de, bunları. Çünkü, yaşıtlarının okuduğu, ilgilendiği basit, cıvık yayınlara ilgi bile duymamış. Ciddi şeyler okumaya meraklı. İnsanları incelemeyi, onların ruhlarını okumayı sever. Kimbilir, kendini de sık sık tahlil etmiştir, belki de. Doktor olmayı, hem de ruh doktoru olmayı kurduğuna göre bir zamanlar, her halde bunlar üzerinde düşünmüştür. Ama, kimbilir, Tanrıdan başka insan ruhundakileri...?

Ercüment'in sesi ile uyanır gibi oldu. Kahve fincanı ve su bardağı masanın üzerinde idi. peki, neden çekilip gitmemişti, bu çocuk? Bir şeyler söylemek ister gibiyd. Ama, tereddütlü.

— Ne var Ercüment, birşeylere canın mı sıkkın?

— Yok abla birşey?

— Hayır, hayır! Sen bir şeyler kuruyorsun. Ablana söyle bakalım? Söylemezsen kırılırım.

Ercüment, çaresiz, korkulu ve üzüntülü anlattı. Patron, koltukların kaldırılmasını istemişti. Ercüment, tereddüt edince, bir güzel paylamıştı onu. Sonra, 'burası kahve mi be' demişti. 'Ayla ablan, burayı kahveye çevirdi.' Üzgündü Ercüment, sonra ağlamaklı, 'abla, sen ayrılırsan buradan, ben de ayrılacağım' demişti, kekeler gibi.

'Yok canım dedi Ayla. 'Nereden çıkardın ayrılacağımı? Bilirsin Rasim Bey sinirlidir, biraz. Kimbilir, kime kızmıştır? Hem senn ayrılmana hiç lüzum yok; dedi. 'Üzme kendini. ne kadar hassas insansın sen? Kendine hakim ol bakalım.

Ercüment, odadan çıktı. Demek, Ercüment de Aylanın karşılaştığı bu durumdan etkilenmişti. Sonucun, işi terk etmek olduğunu sezinlemişti bu çocukda Demek, kaderini kendine bağlamıştı. Sevindi. Ama, kendisi buradan ayrılsa bile, Ercüment ayrılmamalıydı. Kim iş verirdi, bu biçareye. Demek, ona da zararı dokunacaktı, istemeyerek. Üzüldü.

Telefon zili çalıyor, şimdi de. Bir haftadan beri işlemiyor telefonlar, doğru dürüst. Santralın telefonu çaldı mı, iç telefonlar da çalıyor, gereksiz. Genellikle yanlış numara çevirir telefon edenler. Hele, rutubetli havalarda, telefonla konuşabilmek bir mucize! Gene, yanlış telefon, dedi mırıldanarak. Ama, merakını da yenemedi bir türlü. Ahizeyi aldı. Kulaklığı yaklaştırdı, kulağına.

Santral telefonundan, Canan hanımın sesi duyuluyor.

— Burası C..., kimi arıyorsunuz, efendim?

— Ayla hanımla görüşmek, mümkün mü efendim? Size zahmet olacak...

— Ayla hanım yoklar efendim.

— Anlıyamadım bayan. Bu gün gelmezler mi acaba?

— Sanmıyorum. Ayla hanım, cumartesi gün, işten ayrıldı efendim.

— Pekl... teşekkür ederim.

Ayla, başının döndüğünü, gözlerinin kardığını hissetti. Koltuğa zorlukla oturdu. Elleri titriyordu. Ahize hâlâ elindeydi. Hınçla kapattı telefonu. Bir sigara yaktı. Ercüment hâlâ duruyordu ayakta. Telefondaki konuşmaları, o da duymuş olmasın sakın! Bu ihtimal karşısında irkildi. Her halde duymamıştır, diye geçirdi içinden. 'Eğer duyduysa, çok üzülürüm, çok..'

Kent'in dumanlarını içine çekti. Gülümseyerek seslendi, Ercümente. 'Hadi. fazla bekleme, ararlar seni aşağıdan. Kahveye teşekkür ederim. Sağol. Hadi! Bekleme. Ercüment, üzüntü ile ayrıldı.

Birkaç dakika geçmemişti ki, kapı telâşla vuruldu. Selma girdi, içeri. selâmlaştılar. Patronun yakınlarından. Hiç sevememişti bu kızı Ayla. Doğuştan müzevir ve muhbir bu kız sanki. Bir ahbabınızla iki çekirdek konuşamazdınız. Ne olmuş? Kimin nesiymiş Adamın bıyıkları da bir âlemmiş doğrusu. Ne dedi? Ne söyledi? Sorar, soruşturur. Kulaklarını bir vantuz gibi uzatarak, gözlerini bir kurbağa gözü gibi açarak dinler.

Leylaya, 'patronun arabasına binmek, hayr getirmez. Dikkat et. Kendini sakın' derken, bu Selma yerden bitmiş gibi belirmiş, her halde bütün öğütlediklerini de duymuştu. Duyduklarını patrona bir güzelce yetiştirdiği de muhakkaktı. Ne işi var, bu kızın burada? 'Bir şey mi var, Selma' dedi. Selma, patronun kendisinden Ayla'ya yardımcı olmasını rica ettiğini, anlatmaya çabaladı. Sekreteri gibi bir şey olacaktı yani. Ayla, 'benim yardımcıya ihtiyacım yok, diyecek oldu. Sonra, vazgeçti. Konrol, sıklaşıyor, demek. Bakalım, sonu nereye varacak bu işin?

Telefon, bir daha çaldı. Bu sefer danışma arıyordu. Ahmet beyle, hanımı geliyorlardı. Satın aldıkları yeni köşkün dekorasyonu için, sipariş vereceklerdi. Ayla, sinirliliği belli olan sesiyle, 'bekliyorum, buyursunlar' dedi. Telefon, yeniden zırlamaya başlıyor. Rasim bey, telefonda, 'Ayla, aman kızım dikkat et, bu da ötekine benzemesin. Kaçırma şu enayileri. Paraları bol. Dikkatli davran olur mu?' Ayla canı sıkkın, cevap verdi. Sesi ıslık gibi çıkıyor, heyecanından dişleri birbirine vuruyordu. «Ben, elimden geldiği ölçüde müşteriyi memnun etmeye çalışırım. Dikkat ederseniz, müşterilerinizin ekseriyeti benim temas kurduğum insanlar. Çoğu da tanıdıklarım. Ama bir müşteriyi kaçırmamak uğruna, küçülemem Rasim bey anlıyor musunuz?» Telefonu kapattı.

Dekorasyon projesini çıkardı dolaptan. Krokileri, maketleri ve resimleri indirdi. Proje üzerinde bir ay çalışılmıştı. Mimarlar, dekoratörler, ışık mühendisleri elbirliği etmişlerdi. Ayrıca, Ahmet beyin zevk sahibi bir insan olduğunu söylemişti Rasim bey.

Derken Ahmet beyle karısı girdiler içe-

ri. Ahmet bey, orta boylu, şişman bir adam. Dikkati çeken, kurşunîye çalan siyah gözleri, daracık alnı, -buna dar bile denemez, çünkü bir parmak eninde bir et parçası- ve kuzguni kıvırcık saçları.. Bir porsuk, hayır, bir lare adeta. Kıyafeti Aman Allahım, ne sakil şey öyle? Daracık, pembe bir ceket. Adamın göbeği, bu tek düğmeli ceketle kavga ediyor. Ya, papyon kravata ne demeli? O da siyaha çalan kopkoyu bir yeşillilik. Ya, siyah pantalon, ne kadar büyük ve geniş? Pantalon yerlerde sürünüyor. Adamın bir Hitler bıyığı olsa, bir de bastoncuğu oluverse, gezinen bir Şarlo olacak. Espriden mahrum bir Şarlo.. Bu kadın, bu adamı yanında neye gezdirir acaba, böyle? Erkeğini, ne kadar aşağılaştırdığı anlaşılsın diye mi?

Niye böyle düşünüyordu, sanki? Elalemin kıyafetinden ona ne, canım? Ama böyle düşünecekti, şu ruh hali içinde. Rasim beyin zevk sahibi müşterisinin zevki ne ölçüde gelişmiş acaba?

Karı koca, projeyi incelediler. Resimlere baktılar, maketi tetkik ettiler. Sonra somurttular. Ayla, dekorasyon projesi üzerinde ek bilgiler verdi. Ama, nafile. Tatmin olmamışlardı. Oturma salonuna, XVIII. Lui stili kanapeler ve koltuklar yerleştirilecekmiş. Ve hakim renk, kan kırmızısı olacakmız. Aydınlatma çok hafif olmalıymış. Salonda çığ bir kızıllık istiyorlar. Sonra, kan kırmızısı duvarlara, hiç bir aydınlığı olmayan kara tablat tasvirleriyle, Goya'nın kadın tabloları yerleştirilecekmiş?

Bu karanlıkta, bu kapkaranlık tabloların işi ne, diye geçirdi Ayla içinden. Bir mezbaha mı istiyorlar bunlar, salon yerine. Ne lüzum vardı. XVIII. Lui stili mobilyaya, o mağaraya çevrilmiş salonda? Bunlar herhalde perdeleri de, halıları da kızıl isterler, diye düşündü. Hayır, bordo isterlermiş!

— Keşki, zevkinizi, daha önce bildirseydiniz bize.

Kadın, bilgiç bilgiç, tahmin edebilirdiniz, dedi.

Ahmet Bey'in zavallı görüntüsünden mi dedi, kendi kendine Ayla. Sonra, kadının ukalâlığı karşısında, duyduğu kızgınlığı gizlemeye çalışarak, 'Belki' dedi, 'Evet, belki tahmin edebilirdik.'

— İsteklerimizi biliyorsunuz. Buna göre hazırlık yapmanız şart. Ne kadar sürer,hazırlamanız?

— Yirmi günde yetiştiririz efendim.

— Aaal ne kadar da uzun bir süre bu. İnanın, küçük hanım yeğenim, bunu üç günde hazırlayabilir. Keşki burada olsaydı.

— Yeğeninizde ,bir estetik dehası olmalı efendim.

Ama, deli ile dahiyi ayıracak ölçüleri ben bilmiyorum, diyecekti ki, sustu! Başka arzunuz varmıydı efendim' dedi. Evet, başka arzuları da vardı. Tablolar arasına, Pikasso'nun resimlerinden bir kaçı asılsa iyi olurdu. Bir çorba istiyorlardı kısacası. En olmaz şeylerin, iç içe bulunduğu bir çorba. Eee, ne yapsın? Müşteri velinimetim demezler mi? Öyle olsun, bakalım? Sanata hakaret olurdu bu. Müessese için de bir leke. Ama, önemli olan, para kazanmak değil mi patron için? Arkadaşları ne derdi? Hele bu işten anlayanlar, nasıl da alaya alırlardı kimbilir, bu işi yapanı? Alaya mı... Alaya mı? İşte buna tahammül edilemez. Düşündü biraz. Bu projeyi, kendisi hazırlamıyacaktı. Patron istediğine versindi. Bu sonuca varınca, nefes aldı biraz. Çıkmaya hazırlanan Ahmet beyle karısını yolcu etti, kapıya kadar. İsteklerinin harfiyyen yerine getirileceğini söylemeyi ihmal etmedi, hanımefendiye. Gerçi, Ahmet bey konuşuyordu ya. Pek çok kılıbık, pısırık, şahsiyetsiz erkek böyle olurdu zaten. İpler dalma kadındadır. Ve işte bu tip kadınlar, şahsiyetsiz kocalarını alabildiğine alçaltır ve onları pisliğe iterler.

İçinden 'Rasim bey, sevin' dedi. Kaçmadı kuşların. Güldü birden bire. Bir de bakarsın, Ahmet bey telefon eder. Yahut, kartını iliştirdiği bir hediye gönderir. Belki, ikindine kalmadan yapar bu işi. Böyledir bunlar hep. Karılarından ödleri kopar, ama arsız kedi gibi yılışmaktan, sıvaşmaktan da geri kalmazlar. Böyle bir şey olursa, alay bile etmeyecek, tersleyecek düpedüz. İlk mi bu, sanki. Ukalâ, zeki, kültürlü, inadına cahil, genç yaşlı, binbir cinsi vardır, bu sefil takımın. Hele ukalalıklarına tahammül edile-

mez, bunların. Çoğu da müşteri kılığındadır. Ne çekilmez şeylerdir bunlar.

Birden, odada Selmanın bulunduğunu farketti. Hınçla baktı, kıza. Bir hafta oluyor, kasa hesabı yüzünden azarlamıştı onu. Eğer, makbuz ve faturaları o gün elinde bulundurmayı ihmal etmiş olsa, kasa açığını kendi cebinden kapayacaktı. Üzerinde durmamıştı bu olayın, o gün. Selmanın yeni bir sakarlığı saymıştı, bu işi. Şimdi öyle düşünemiyordu. Peki, nasıl kapanmıştı kasa açığı? Orası bilinmiyor. Sineğin yağını hesap eden Rasim bey, neden bu olay üzerinde durmamıştı acaba?

Bir kaç sefer daha bu kızı, haşlamıştı. Erkeklerin dikkatini çekmeğe bayılırdı bu kız. Koskoca iş yerinde, kalorifer yanmazdı. Bütün ısrarlarına rağmen, Rasim bey, binaya kalorifer taktırmaya razı olmamıştı. Personel, donar, titrer, ama Rasim bey umursamazdı. Bu yüzden bütün çalışanlar, bitişikteki pasaja nöbetle ısınmaya giderlerdi. Genellikle, bir plakcının büyükce, fakat geniş ve sıcak mağazasında hem plak dinler, hemde ısınırlardı. Ölçüyü kaçırmamak şartıyle, buna herkes göz yumardı. Çünkü, nöbetle yapılırdı bu iş. Şimdi sen, birazdan ben...

Fakat Selma, ölçüyü kaçıranların başında gelirdi. Pasaja çıktı mı, saatlerce sürerdi geri gelmesi. Ne yapar, bu süre içinde bu kız? Cıvıklık, sımaşıklık bu kızda toplanmış sanki. Dakikalarca vitrin önlerinde gezinir. Ona, buna laf yetiştirir. Kırıtır, sırıtır, poz verir. Gezinen yüzlerce erkekten bir kaçının dikkatini çekmek için, âdeta tepinir. Ne zevk alır, bu işten, bilinmez. Bu yüzden azarlamıştı Selma'yı. Ciddiyet gerek; demişti. Bu, ne sululuk böyle? Üstelik, yaptığı da, büsbütün haksızlık Pek çok arkadaşı, donar, titrer, onun dönmesini beklerken, saatlerce, bu mağaza senin, o mağaza benim dolaşmak, nedir? Elbette haksızlık.

Selma, pişkin pişkin sırıtıyordu. Masaya baktı. Kahve buz gibi olmuş. Bari, suyla atayım, şu hapı dedi. Sonra vaz geçti. Sıcak bir çay daha iyi olurdu. Hem, şu Selma, bir dakika bile yanından ayrılsa, ne saadet. 'Hadi, iki çay söyle' dedi, Selma'ya. Selma'nın canına minnet. Hem abladan çay içecek, hem biraz dolaşıverecek. Selma kapıdan çıkmıştı ki, kapıda, yeni tanıştığı bir arkadaşı belirivermez mi? Ne yapacak şimdi? Nereye oturtacak bu adamı? Üstelik eski bir ahbabı da değil. Ayağa kalktı. Elini sıktı. Karşılıklı hatır sormalardan sonra, Selim beyi zorlukla ikna edebildi kendi sandalyesine oturmağa Selim bey sosyologdu. Tahsilini Amerika'da yapmıştı. Orta yaşlı görünüyordu. Aslında göründüğünden daha gençti. Tanışmaları ise tam bir rastlantı sonucu.

Selim bey, Aylayı üzgün gördüğünü, söyledi. Evet üzgündü, sinirliydi. Hatta bitkindi. Direncinin son sınırlarına yaklaşıyordu Bildiğiniz bütün şeyleri anlattı Selim'e.

Bazen pek az tanıdıklarımız, hatta özellikle pek az tanıdıklarımıza, samimi ve yakın hissettiğimiz takdirde açılırız. Dökeriz içimizi. Neden içimizi açarız, acaba başkalarına, bir anlık bile olsa? Her halde, ıstırabın, ruh haykırışının, benimizi aşmasıdır bu. Karşı konulmaz bir güçle, ruhumuz benimizi aşar. Benin, bencilliğin mukavemetinin yufkalaştığı, ıstırabımızın lavlaştığı anlarda, karşımızda güvenilir, sıcak, hiç olmazsa zararsız bir dinleyici bulmak, ruhumuzun davetsiz bir misafir gibi belirivermesine yeter

Evet, Ayla'da böyle yaptı. Selim beye içini döktü. Bütün açıklığı ve acılığı ile. Sosyolog bir inceleme yapmak istiyordu. Çalışan kadınların benimsediği kültür değerleri ve yaşattıkları şahsiyet kalıpları. Maksadı, öğrenmekti, incelemekti. Gözlemlemekti. Hatta tartışmaktı. Fikirlerini öğrenmek, sonra gerçekten benimsenip benimsenmediklerini ölçmek için tartışmak. Bu yöntem uygulanabilir miydi, şimdi. Bu, ne insafsız bir örseleme olurdu.

Peki, ne yapabilirdi? Ayla'ya nasıl yardım edilebilirdi? Sonra, kararını verdi. Yardım edecekti, Ayla'ya. Ama, nasıl? Pek yakında tanışmışlardı. Gerekirse yüreğini satıp, imkân temin etmeye çalışacaktı. Fakat, Ayla bunu nasıl karşılardı? Hemen hiç tanımadığı bir insan, bir genç kız karşısına çıksın, ona her türlü yardımı yapacağını söylesin. Hatta, bunları temin etsin. Nasıl karşılanır, şu karanlık çağda bu?

İş bulsa nasıl olur, ona? Acaba bulabilir mi? Yeni bir iş kurmaktan söz ediyor, Ayla. Sermaye bulabileceğini söylesin mi? Bulabilir mi, gerçekten, sermaye?

Nasıl karşılar bir genç kız, böylesine teklifleri? Namuslu bir insan, bir de gururluysa, pek az tanıdığı bir insanın, karşılıksız yardımını nasıl kabul edebilir? Hiç tanımadığımız, kendisine hiç bir menfaat sağlamadığımız birisinin, verdiklerini kabul edebilir miyiz? Bunu, dürüstlük sayabilir miyiz? Hele, bir kadına bu söylenebilir mi? Ya, kendisini sürüyle, ıstırap sömürücüsü kadın avcılarından biri zannederse? Bu ne kadar korkunç bir şey olur, ya Rabbi?

Demek şu çağda, insana hizmetin, fedakârlığın ve feragatin imkânı bile yok, neredeyse. Hizmet tutkusu yüreğinizi kavuruyor. Hizmet etme imkânınız da, belki var. Ama, kendisine hizmet götüreceğiniz insanın buna razı olması da gerekli. Kalbini kazanamadıysanız dostluğunuza inandıramadıysanız, ne gelir elinizden? Ne çaresiz, ne zavallı şu insan dedi, Selim, kendi kendine. Hiç bir şey yapamaz mıydı, Ayla'ya?

Amerika'da, psikolojide okumuştu. İnsana nasıl yardım edilebilir? Onun ruh gücünü ortaya çıkarmakla. İnanç, umut ve sabır aşılamakla. Kısaca, insanın kendini aşmasına, yeni bir insan haline gelmesine çalışmakla. Yapılabilecek, tek şey de, şimdilik budur.

Konuştu Selim Yüreğinin bütün sıcaklığı, dilinin bütün hüneri ile konuştu. 'Her şeyi ama, her şeyi aşabilirsiniz,' dedi. 'Şimdiye kadar direndiniz. Direnme gücünü nereden aldınız. Evet, direnme gücünü nereden almıştı, seneler boyu? Bedeninden mi?, ablalarından mı, anasından mı, yeğeninden mi, babasından mı, işinden mi almıştı, bu direnme gücünü? Hiç birinden almış olamazdı. Peki, kim vermişti öyleyse, ıstıraplarını yakıp kül ettiği, artık bittim dediği anlarda, içinde beliriveren o sınırsız gücü? Tanrı, dedi Selim. Tanrı! Evet O'na herkes değişik isimler vermiş, kendi aklınca özellikler biçmiş. En fanatik nihilist'de en vecidli mü'min de O'nu arar.Ülküsü O'dur. Materyalist, inkâr ettiğini zannettiği Tanrıya madde demiş, nihilist yok demiş. Güçsüzlüğün dipsiz çukuruna düştüğünüz anlar olmuştur, bu anlarda görünmeyen bir el sizi korudu, size güç verdi. O'na bağlanın, acılarımız dinecek...'

Ah, Ayla bir inanabilse. Ah, bir inanabilse...

Selim bey bir saate yakın oturdu. Ayrılırken, Ayla'nın yüzünde tatlı bir tebessüm vardı. 'Beni güçlendirdiniz Selim bey' dedi Gerçekten, güçlenmiş miydi? Kim bilir?

Kurtulacak mıydı acaba gerçekten? Bu, olağanüstü özellikleri bulunan, yalın bir şahsiyet belirten Ayla, inanabilse, güvenebilse, bir.. Ülkemiz, için, halkımız için, ne anlamlı bir olay olurdu. Batılılaşmış kadının kendi halkına koşuşu, kardeşlerine kavuşuşu. Tanrıya gerçekten bağlanırken, halkına da kavuşması. Bu, bir deney olarak Türkiye için gecikmiş bir deney, ama başarıyla sonuçlanması lâzım. Yüzlerce insan etüd etmişti Ayla, incelediği kadınlar arasında onuru, ciddiyeti, soyluluğu, kesin namus ölçüleriyle parlıyordu gözünde. Acaba hissi mi düşünüyorum dedi, Selim, kendi kendine. Topu topu birkaç aydan beri tanıyordu, Ayla'yı. Âşık mı olmuştu, yoksa?

Vakit, bir hayli ilerlemiş. Merdivenlerden, gürültülü ayak sesleri geliyor. Ayla, 'öğle oldu herhalde' dedi. Saatine baktı. Saat, 12.30... Yemeğe çıkmalıydı. Ercümente tembih etti. Arayan olursa, kantindeydi. Kantine indi. Canı hiç bir şey istemiyor. Kaşarlı tostunu yerken, Ercümentin koşarak, yanına yaklaşmağa çalıştığını gördü. Zavallı heyecanından tabureyi devirmiş, masadan düşen bardak tuz buz olmuştu.. 'Abla telefon' diyebildi. 'Sizi telefondan arıyorlar'

Heyecanla kalktı. Nefes nefese, telefona yetişti. Ablasının hıçkırıklarla kesilen sesini duydu. 'Çabuk gel, olursun çabuk gel. Annem fena?? Kendinde değil. Aman, yetiş. 'Ne oldu abla? Geliyorum hemen.. Kalp krizi mi? Aman Allahım!'

.....

İkindi üzeri, Selim telefonla aradı Aylayı. Canan'ın sesi homurtuyla karşıladı Selim'i. Ayla, işini terk etmişti.

SUÇLU MUYUM

Sevgiyi sordum size,
Hınçlı baktınız; suçlu muyum?
Sevgiyi sordum hilâle,
Bulutlara girdi; suçlu muyum?
Sevgiyi sordum bütün dünyaya,
Hiç ses yoktu; suçlu muyum?
Sevgiyi sordum ruhuma,
Boş bir kalbi gösterdi bana.
Sizler bana sevgiyi soranlar;
Ben de bulamadım; söyleyin ne olur,
Suçlu muyum?

Hilâl YILDIRIM

HABER

AŞIKLAR ŞÖLENİ

6-7 temmuz 1974 tarihlerinde âşıklar şöleni vardı. Festival programı içinde yer alan şölen Yedikule'de ve Gülhane parkında yapıldı. Program itibariyle yeterli ve doyurucu olmamakla beraber gerçekten halk âşığı ve Hak âşığı olan şairlerimizi dinledik. Halkın duygularına ve ıstıraplarına tercüman oldular. İçte ve dışta ülke ve millet bütünlüğümüzü parçalamaya çalışan düşmanlara karşı halkımızın kararlılığını ve azmini gördük okunan şiirlerde ve söylenen deyişlerde; Yunus Emre'nin samimiyetinden, Köroğlu'nun yiğitliğinden, Ferhad'ın temiz aşkından örnekler müşahede ettik.

Halk şairi halkın düşüncesinden, halkın yaşayışından ve halkın değerlerinden farklı bir anlayışa sahip değildir, olmamalıdır. Şiirlerinde halkı dile getirir. Halkın kültürünü ve düşüncesini savunur. Savunur dedik. Çünkü, Türkiye yabancı kültürlerin hora teptiği, yerli kültürümüzün ve yaşayışımızın âdi ve modası geçmiş bir meta gibi terkedildiği, hatta darbelendiği bir dönemdedir bugün. Batılılaşmak iki asırdan beri aydınımızı koparmıştır halktan. Ve marksist hareket bu yabancılaşmanın en büyük halkasını teşkil etmiştir.

Yabancılaşmış bir şair, bir marksist şair ile, bizim şairimizin, halk şairimizin halka bakış açısı farklıdır. Gerçekten halkın şairi olan sanatçı milletin maddi buhranını diğer ıstırapları içinde mütâlâ eder. Çünkü bütün buhranlar tükenmedikçe, topyekûn ıstıraplar dinmedikçe, iktisadi buhranın da bitmeyeceğini bilir.

Âşıklar şöleninde bir kaç şairin katı fakirlik ve sefalet edebiyatından öte gitmeyen deyişleri hep halka, yabancı kültürlerin ışığı altında bakmalarından ileri geliyordu. Halkı tam tanımayışlarından, halk gibi düşünemeyişlerinden oluyordu bu yanlış bakış...

Âşıklar şöleninde en seçkin görünen şairler şunlardı:

Âşık Murat Çobanoğlu, Âşık Nuri Çırağı, Âşık Feymani, Âşık Abdulvahap Kocaman, Âşık İlhami Demir, Âşık Sefil Gülhani, Âşık Hüdai, Âşık Divani...

Bunlardan başka; Âşık Şeref Taşhova, Âşık İsmail Cengiz, Âşık Mevlüt İhsani, Âşık Aslı Bacı, Âşık Şahsenem, Âşık Mürsel Sinan, Âşık Mahmut Tuşkaya v.s.

Günüdür

Yürüyün yiğitler, zafer göründü,
Kösle nakkâreyi çalmak günüdür.
Paslı kılıç alkanlara büründü,
Alınmaz burçları almak günüdür.

Yeni fetihlere kıpırdar kanın,
İmanla yazılsın tarihe şanın.
Olanca gücünle kahpe düşmanın,
Bağrına bağrına dalmak günüdür.

Sinemizde şu kan dinmese bile;
Muhteşem bir mazi geliyor dile.
Yetti bu ıstırap, yetti bu çile,
Ya gazi, ya şehit olmak günüdür.

Hasret... Hasret kaldın öz diyarına,
Seni bekleyen var orda, yarına.
Hürriyet! Hürriyet! çığlıklarına
Şahini, kartalı salmak günüdür.

Mehmet Nuri DOĞAN

PINAR

Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

EYLÜL 1974
CİLT : III
33

PINAR

Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

SAHİBİ
Muzaffer Tetik

Yazı İşleri Mesul Müdürü
Gazi Altun

Yönetim Yeri :
Nuruosmaniye cad. No: 8/3
Cağaloğlu — İSTANBUL

Kapak Kompozisyonu
Saim OKAN

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir. Gönderilen yazılar iade edilmez. Her yazıdan sahibi mesuldür.

İlân
Pazarlığa tabidir

Abone

Yıllık (12 sayı) : 45 TL.
6 aylık (6 sayı) : 23 TL.
Öğretmen ve öğrencilere abone
Yıllık (12 sayı) : 40 TL.
6 aylık (6 sayı) : 20 TL.

Dizgi - Baskı - Cilt
OTAĞ MATBAASI

Posta Çeki No : 20081779

EYLÜL 1974

Cilt : III — Sayı : 33

Fiyatı : 4 TL.

Her ayın ilk haftası çıkar

Kıbrıs'ta ana ve Türk askeri.

BU SAYIDA

1. Anamın Duası
Mahmut M. ÇIL
2. Türk Toplumunun Geçtiği Test
PINAR'DAN
3. Aykut Edibâli İle Mülâkat
4. Düşünmelisin
Ahmet EFE
5. Kıbrıs Harekâtı ve Türk Toplumu
Mehmet Âkif AK
6. Çağ Çağa Karşı
Mehmet Nuri DOĞAN
7. Akdeniz'de Hakimiyet Savaşı
Hasan ERDEN
8. Sır
Faruk Nafiz GÜRAKAR
9. Kalk Hemşeri
GÖMÜLÜ ÇOBAN
10. Karaltı
M. Ali TAŞÇI
11. Bir Sevas ki
Yetim KAFKAS
12. Mehmed'e Selâm
Tahir YÜKSEL
13. Nihat Sami Banarlı'yı Kaybettik
Doğan SİLLELİ

ANAMIN DUASI

Zehirsiz acı kavururken kalplerimizi
Bütün eller havada
Gözyaşıyla anam şimdi,
Kurtuluş için duada:
«On binler olasınız
Harplerde ölesiniz...»

Mahmut M. ÇİL

PINAR'DAN

TÜRK TOPLUMUNUN GEÇTİĞİ TEST

Ünlü esir Türk romancısı Cengiz Aytmatov'un «Kopar Zincirlerini Gülsarı» isimli romanında ilgi çekici bir olay verilir. Gülsarı isimli at, Türk'ün yiğitliğini sembolize eden vasıflarla sunulmuştur. Sahibinden başkasına yakınlık göstermeyen, varlığında at neslinin en mümtaz özelliklerini toplamış, asil bir soydandır Gülsarı. Tabii Gülsarı, sahibi gibi Rus esiridir. Kolhoz patronu Rus, Gülsarı'ya sahip olmak ister. Gülsarı'nın efendisi Tanabay'ın hakimi olduğuna göre, atının da hakimi olmalıdır teorik olarak. Atı istetir. Tanabay'dan. Tanabay da verir kolhoz disiplinine uyarak. Ama, kolhoz patronu «Gülsarı'ya binmek zevkini» bir türlü tatmin edememektedir. Çünkü Gülsarı, sahibinden başkasına hizmet etme huyunda değildir. İçi, büyüktür. Soylu duygularla doludur. Kolhoz patronu, Gülsarı'yı yola getirmenin gereğine inanır ve teşebbüse geçer. Birgün, baytarlar Gülsarı'yı iğdiş ederler. Gülsarı istedikleri vasıfları kazanmıştır. Eski, soylu «direnme gücüne» sahip Gülsarı'nın yerini «istenileni yapan» Gülsarı almıştır. Artık Kolhoz Patronu, Gülsarı'ya kolaylıkla sahip olacaktır...

Bu sayımız, savaş haberleri arasında hazırlandı. Kıbrıs Türkünün şanlı mücadelesi yeni bir safhaya ulaşmış, Türk ordusunun müdahalesi ile birleşmişti. Türk ordusu Kıbrıs'ta tarihine layık bir zafer kazandı zaferler ayında. Kıbrıs harekâtının safhalarını ve orada gösterilen kahramanlıkları anlatacak değiliz. Hepimiz, onun heyecanını yaşadık. Halen de yaşıyoruz. Asıl üzerinde duracağımız konu, savaş anında Türk milletinin durumudur. Savaşları kazanan, ordulardan çok önce, orduları bünyelerinden çıkaran milletlerin iradesidir. Türk milleti, son savaş boyunca, dikkatle değerlendirilmesi gerekli olaylar meydana getirmiştir bu göz yaşartıcı olaylar içinden seçtiğimiz ikisini takdim ettikten sonra esas söylemek istediğimize geleceğiz.

● Havada coşkun bir yaz yağmuru vardır. Gök bardaktan boşanırcasına yere inmektedir. Bir adam, sırtında yağmurdan etine yapışmış bir gömlek, dikkatle saklamaya çalıştığı bir şeyle askerlik şubesinden içeriye girer. Sırılsıklam olmuştur ve sendelemektedir. Ağzında içki kokusu vardır. Karşısına erler çıkar. Ne istediğini sorarlar. Komutanı aradığını söyler. Kelimeler yamuk, yumuktur. Belli ki dil ve dudaklarında içkinin çözücü etkileri vardır. Erler komutanın meşgul olduğunu söylerler. Adam direnir. Komutanı görmeden gitmeyeceğini söyler. Bu sırada komutan da olanları duymuştur. «Ne var?» diye sorar. Adam, komutanın ellerine sarılır. Öper, öper, öper. Ondan sonra da göz yaşları arasında:

«Komutanım, der, Kıbrıs'ta savaş varmış. Herkes de orduya yardım ediyormuş. Benim şu ceketimden başkası yok. Bunu kabul edersiniz değil mi?» Komutanın yanaklarına iki damla yaş süzülür. Sarhoş sırılsıklamdır. Komutan donmuş kalmıştır. Birden sarılırlar birbirine....

● Şu çocuk boyacıdır. Evde babası hastadır. İlâca ihtiyacı vardır. Anası yaşlıdır. Çocuk çalışmalı, evi beslemelidir. Hayır, bugün evi beslemeyecektir. Bugün savaş günüdür. Boyacı sandığının üzerinde, beyaz bir kâğıt üzerinde eciş bücüş yazılarla şunlar yazılıdır: «kıymetli abilerim, bugünkü kazancımı Kıbrıs'a bağışlayacağım.» Ertesi gün, komutanlığın önünde, cebindeki yirmialtı lira yetmişbeş kuruşluk bağışı sunacak onbir yaşında bir boyacı çocuk vardır.

Bunlar, herkesin gördüğü binlerce örnekten sadece ikisidir. Bunları niye anlatıyoruz? Bu parça parça olaylardan varmak istediğimiz sonuç şu:

Bir toplumun yaşama seyri, içinde bulunan savaş gücü ile doğru orantılıdır. Savaş gücü yüksek toplumlar, yaşama iradeleri büyük toplumlardır. Savaş gücü, toplumların yaşama iradelerinin dışarıya akseden uzantısıdır. Bir toplum her an, tablatla ve kendisi gibi toplumlarla mücadele halindedir. Tablata ve benzer toplumlara hakim olamayan, en az onlarla denk yaşama iradesine sahip bulunmayan toplumlar, diğerleri tarafından yutulurlar. Gülsarı'yı Gülsarı yapan, içindeki soylu mücadele gücüydü. Bu güç yok yokedilince Gülsarı, bir kolhoz patronunun sefil hakimiyet arzularına boyun eğmek zorundaydı. Esir, savaş gücü alabildiğine kısıtlanmış insan değil midir? Savaş gücü ve imkânına sahip kitleleri esir etmek mümkün müdür? Kesinlikle söylenebilir ki, savaşabilen, mücadele gücü olan toplumlar geleceğin toplumlarıdır. Alman toplumunu düşününüz. 29 yıldan beri, savaş ve mücadele iradesi törpülenen bu toplum, bugün süper güçlerin gizli sömürgesi durumundadır. Ekonomik gücü, süper güçlerle yarışan, ama yaşama iradesi onların elinde bir gizli sömürge. Öyle ki, ordu kurması bile yasaklanmış.

Son Kıbrıs olaylarında tarih, Türk toplumunu yeni bir testten geçirmiştir. Böyle bir teste, 1914-1923 arasında da tabi tutulmuştuk. Birinci Cihan Savaşı ve Milli Mücadele'de. Bugünkü, onlardan çok küçük çaplı bir testtir ama, elli yıllık bir aradan sonra tarihi kıymeti büyük bir deneme olmuştur. Türk toplumu iki asırdır mücadele gücü, savaş şuuru, yaşama iradesi eritilmek istenen bir toplum halindedir. Asırları bulan kavgasında, Türk toplumunun savaş şuurunu yıkamayan, hatta bileyen Batılı, hedef olarak savaş meydanlarındaki orduyu değil, savaş gerisi toplumu seçmiştir. Orduların savaş gücünü besleyen ve varoldukça ordunun savaş yapabildiği toplumun yaşama iradesini, İki asırdır, Türk toplumuyla meydan savaşlarını çok zaruri zamanlara inhisar ettiren o da yanılgılarla- Batı, cephe gerisinde, toplumumuzun şuur yapısında kıran kırana bir savaş vermiştir. Batı'nın bu çalışmaları, iki kere testten geçmiştir. Bu testte, hem Batı saldırısının başarısı -yahut başarısızlığı- ölçülmüş, hem de toplumumuzun, bu saldırıdan ne kadar etkilendiği veya etkilenmediği. Osmanlı toplum yapısının çözülme döneminde geri hatlarda başlayan Batı saldırısı, Milli Mücadele'de testten geçirilmiştir. Batı'nın yönetici hakim azınlıkta oldukça derin tahribatlar meydana getirmesine karşılık, Türk toplumunun esas gövdesinde yaşama iradesini öldüremediği anlaşılmıştır. Türk toplumu, Milli Mücadelede, savaş gücünü yitirmediğini dosta düşmana göstermiştir. Birinci test, Türk milleti bakımından büyük bir başarı, Batı bakımından bozgundur. Batı, bir devlet çalmıştır gerçi, kazançlıdır, ama, son darbeyi vuramamış, devletin kaynağını kurutamamıştır. Geride, yorgun fakat cihan hakimiyeti tutkusunu kan döke-

rek göstermiş bir millet vardır. Savaş azmi pörsümemiş, yalım yalım ateş veren bir öz vardır.

Son elli yıl, Batı'nın radikal operasyonlara giriştiği bir dönemdir. Osmanlının son döneminde, Batı'nın Türk toplumunu çözme çabası, yönetici hakim azınlık tarafından gönülsüz bir kabul görmektedir. Denize düşenin yılana sarılmasıdır Batı ile kurulan ilişkiler. Ama milli mücadele sonrası, bu bir devlet politikası halindedir. Şuurlu, planlı ve en akıl almaz bir tezadı bünyesinde taşıyan bir politikayla, Türk toplumu, Batı'nın operasyon alanı içine sokulmuştur. Her alanda Batı'nın Türk toplumunu çözme savaşını açık-gizli görmek kabildir. Sanki, Gülsarı baytarların elindedir. Yürek parçalayıcı inlitileri, direnişleri, kendini koruma çırpınışları görülmektedir. Gülsarı'dan daha güçlüdür şüphesiz. Daha da ne olup bittiğini bilmektedir. İşte elli yıl, Gülsarı ile kolhoz patronları ve baytarlar arasındaki mücadele devam etmiştir. Kıbrıs olaylarında Türk milleti ikinci bir teste girmiştir. Savaş gücündeki son durum nedir? Artık bütün dünya biliyor ki, Türk milletinin savaş iradesi çözülmemiştir. Gülsarı galiptir burda. Türkistan'da geçici bir yenilgiye uğrasa da...

Gülsarı galiptir burda. Türk toplumunun Anadolu'ya uzanan kolu, Anadolu'da yüce medeniyetlerin banisi soylu uzantısı, Batı'nın operasyonunun muzaffer sonucuna inandığı bir zamanda yepyeni bir filiz halinde sökün etmiştir. Batı'da derin bir apışma vardır. Kolhoz patronları şaşkındır. Baytarlar, Gülsarı'nın ardından sürüklenmektedir. Türk toplumu, iğdiş edilemeyeceğini dünyaya göstermiştir. Savaş gücünü ortaya koymuş, Batı'nın hasta arzularına karşı, yaşamaya hasret toplumlara alımlı bir çağrı yönelmiştir. Şu anda ezilmişliğin horlayıcı azabını yaşamış milletler, Türk milletinin Batı'ya karşı verdiği kişilik savaşında, kendilerini bulmakta, zafer duygusunu bizimle birlikte yudumlamaktadırlar.

Son savaş, Kıbrıs'taki iki ordunun birbirini yenmesinden çok farklıdır. Savaşın, Anadolu'da estirdiği savaş havası, çaktırdığı mücadele şimşeği, Türk milletinde doğurduğu tarih şuuru, Batı'ya karşı halkımızda geliştirdiği eski akın duyguları, mehter avazeleriyle titreyen gönüllerde doğan büyük devlet özlemleri, son savaşa çok derin anlamlar yüklemektedir. Savaşlar, toplumların yeni çağa ne vereceğini kantara vurmaktadır. Savaş gücü olmayan toplumların, yeni çağlara verebileceği birşey yoktur. Onun için savaşlar, yeni çağ koşusunda toplumları eleyen bir seleksiyon durumundadır. Maddi güç değildir kıymet verdiğimiz. Mücadele şuurudur. Mücadele şuuru maddi gücü kurar. Ama, savaş iradesi olmadı mı, en modern güçlerin hiçbir işe yaramadığını görmek uzun sürmez. Meselâ Amerika, geleceğin toplumu değildir. Çünkü, gitgide savaş gücünü yitiren bir toplum, geleceği kurma savaşında çabuk elenir. Amerikan toplumu ise, teknik güç itibariyle devleşmiş, ama bu dev içinde hasta bir irade taşır hale gelmiştir. Bu irade geleceği kuramaz.

Geleceğin kurucusu Rusya da değildir. Çünkü, bünyesini besleyen haram lokmalar, elli yıldan beri Sovyet Rusya'nın boğazına kaç kere durmuş bulunmaktadır. Rusya, çok kanlı operasyonlarla bu lokmaları aşağı indirmiştir. Ama bu gücü daha ne kadar göstericeği belli değildir. Haram lokmaların kanalı tıkandı mı, geleceği karanlıktır bu İmparatorluğun. Kı tıkanmaya başlamıştır. Artık endişe duymadan söylenebilir ki, geleceğini sömürge siyasetine bağlayan yönetimler ve toplumlar, yoğun savaş oklarıyla delik deşik olacaklardır. Millet-

lerin yaşama iradeleri, milli savaşlar halinde, sömürgeci toplumların yüreğine saplanacaktır. 19. yüzyılın güneş batmayan İmparatorluğunun şimdiki haline bakanlar, sömürge siyasetinin imparatorlukları, nasıl yolunmuş tavuğa döndürdüğünü göreceklerdir. Sovyet İmparatorluğu, en radikal sömürge siyaseti ardından en radikal milli savaşlarla parçalanacaktır. Milli savaşların en yoğunu, Kremlin despotlarına karşı verilecektir. Daha elli yıllık bir sömürge siyasetinde, Rus İmparatorluğunun bünyesinde açılan yaralar, onulmaz ölçülere ulaşmışlardır. Sovyetlerin savaş gücünü besleyen bir millet yoktur. Keyfine pek düşkün yeni sınıf tarafından yönetilen Kızıl Ordu ise, ne medeniyet kurucu özellik taşımakta, ne de milletlerin uyanışına karşı sürekli bir savaşın güdücüsü olma niteliğinde bulunmaktadır.

Türk toplumu yepyeni bir güç koymuştur yirminci yüzyılın son çeyreğinin gündemine. Bütün dünyanın konuştuğu bir cümlelik şu söz oldukça geniş anlam ifade etmektedir. «Türkiye'nin dünyada yeni bir yeri vardır şimdi.» Bu sözü bir siyasi iktidarla bağlı hissetmek o kadar cüce bir anlayıştır ki, tarife sığmaz. Bu öyle bir gerçektir ki, siyasi iktidarları aşmakta ve ardından sürüklemektedir. Siyasi iktidarlar ki, Batı'nın izinden çıkmayı, affedilmez bir irtidat kabul ederler.

Şu an yapılması gereken, Türk toplumundaki bu güç tezahürünün iyi değerlendirilmesidir. Namuslu değerlendirilmesidir. Yaşanılan kötü örnekler, yeniden yaşanmamalıdır. Bir gelecek vardır önde. Bir geçmiş vardır gerde. Kıbrıs olayları ve Türk toplumunda meydana çıkardığı sosyal gerçek, bu iki kutup arasında yapılacak namuslu bir değerlendirmeyle ele alınmalıdır. Türk milletinin geleceğe yönelttiği iradesi gemlenmemelidir. Mehter sesinin eşlik ettiği tarihle beslenen duygular, Türk milletindeki temel özlemlerle ele alınmalıdır. Türk toplumunun bünyesinde oluşan olayların, bir harp heyecanının geçiciliğinden çok fazla mânâ taşıdığı unutulmamalıdır. Savaşa anlam veren Türk milletidir. Savaş, Türk milletine şekil vermiyor. Savaş kararı, Genelkurmay'da verilmeden çok önce Türk toplumunda kollektif bir inanç haline gelmişti. Türk milletindeki mücadele şuuru doğru değerlendirilmeli ve geleceğe o istikamette yön verilmelidir. Türk aydını ve sanatçısı büyük bir görevle karşı karşıya. Türk milletinin, aydınını çağırdığı şey, kuru kavga cihangirlik dâvâsı değildir. Bir savaş verilecektir, evet, ama bu insanlığın kurtuluşunu gerçekleştirecek soylu bir savaştır. Türk milletinin savaş tutkusu tarih boyunca bu hedeften ayrılmamıştır.

Pınar'ın bu sayısında, Kıbrıs olaylarının sosyal anlamını belirten, Mehmet Akif Ak kardeşimizin, ilgiyle okuyacağınız bir yazısını sunuyoruz. Mehmet Akif Ak'ın yazısı, aydınımızın ve sanatkârımızın bu konudaki tahlillerine bir başlangıç olur dileğindeyiz. Ayrıca bu sayımızdaki şiirlerimizin çoğunluğu, kahramanlık konusunda. Bu arada, Mehmet Ali Taşçı'nın, çok beğeneceğiniz bir hikâyesi de bu sayımızda sunulmuş bulunuyor.

Bu sayıda sürprizimiz, değerli mütefekkirlerimizden sayın Aykut Edibâli ile yapılmış bir konuşmadır. Sayın Aykut Edibâli'nin sanat ve fikir hayatımız üzerine çok kıymetli değerlendirmesini takdim etmek, Pınar için iftihar vesilesi olmuştur. Kendilerine Pınar ve okuyucuları adına teşekkür ederiz. Değerlendirme ve tavsiyeleri rehberimiz olacaktır.

Sizleri Pınar'la başbaşa bırakır, sevgi ve selâmlarımızı sunarız. Allah'a emanet olun.

AYKUT EDİBÂLİ İLE MÜLÂKAT

P I N A R — Sayın Edibâli, uygun görürseniz sizinle Türkiye sanat ve fikir hayatının genel bir değerlendirmesini yapmak istiyoruz. İlk sorumuz, mülakatımızın mihverini teşkil edecek. Kanaatimizce, **bugünkü Türkiye fikir ve sanat hayatının temel sorusu millilik üzerinde toplanmış bulunuyor. Milli sanat kavramı ve bunun sınırı üzerinde görüşlerinizi belirtir misiniz? Milli bir sanat hareketi, sınırını, hangi tesirlere karşı, nasıl çizmeli?**

A. E. — Teşhis ilmen doğrudur. Ama, sanatta milliliğin, sanat felsefesi ve onun bağlı bulunduğu kültür sistemi gibi, bir düşünce konusu olarak varlığını hissettirmesi yenidir. Hem de, bu soru (düşünce planında) henüz azınlıkta kalan bir sanatçılar grubunun mesajı gibidir.

Biz şimdi, millî sanat öncesi dönemin sonlarına gelmiş durumdayız. Ortaya millî sanat kavramının atılması, 1968'lere kadar gider. Millî politika, milli ekonomi, milli kültür, millî devlet ve nihayet milli sanat gibi kavramların sözde değil, gerçekten gün ışığına çıkması bu sıralardadır.

Bu kavramlar, Türkiye Cumhuriyet dönemi Türk sanat uygulamalarının vardığı sonuçların kabul ettirdiği hedefler olarak ortaya çıktı. Yani, çok uzun süren, yabancı sanat kavramları kılavuzluğunda yapılan uygulamaların tutarsızlığı, başarısızlığı büsbütün belirdi. Bu çalışmaların çıkmaz yol olduğu görüldü.

Misâl olmak üzere, romanda K. Tahir, tiyatroda Oflazoğlu, müzik türünde Barış Manço, sinemada Halit Refiğ, M. Erksan ve Atıf Yılmaz'ın sanat çalışmalarındaki şaşırtıcı değişikliği gösterebilirim. Sanat gücü ve namuslu kalabilme meziyetinin de parlak bir imtihanıdır, bu gelişmeler.

Buna karşılık, aslında millî sanat anlayışına şekil ve öz itibariyle kaynaklık edecek milli kültüre dayalı çalışmaları sürdüren yerli, milliyetçi aydın-sanatçı kitlesi (bizim çalışmalarımızın da öncüsü olduğunu kabul etmemiz gerekli) bulunuyordu.

Meselâ, şiire tarih koyan lirik, umutsuz koca şair Yahya Kemal, Türk şiirine düşünceyi sokan dev şair N. Fazıl Kısakürek, romanda millilik kapısını aralayan Peyami Safa usta. Bunların üçünün de, kendi ustalıkları öncesinde, yabancı kültür ve form ve aksiyomlarına bir süre bağlı kalışları dikkate değer bir husustur.

Demek oluyor ki, sanatta millilik konusu, Türkiye toplumu için pek kıymetli bulunan, bir sanatçı-aydın kitlesinin, yabancı kültür ve sanat kavramlarını pek açık bir şekilde reddi ve sanatımızı millilik kavşağına getirmeleri sonucu ortaya çıkıyor. Ne yazık ki, bu soru, şimdilik, sanat gücü yüksek, bu yüzden nadir bulunan bir sanatçı grubunun beynini tırmalayan sorudur.

Sanat felsefecisinin görevi, bu sanat deneyinin sonuçlarını sentezlemektir. Yani, milli sanat kavramını belirtmek...

Milli sanat kavramı neyi ifade eder? Bunu bazı yazılarımda açıklamağa çalıştım. Sanatta millilik, bir hedef olarak ortaya çıktı. Bunu yukarıda belirtmeye çalıştım. Hedef olduğu için, sanatın sosyal ve kültürel anlamı üzerinde durmayacağım. Sanatçının eseri olarak sanatı ele almak istiyorum. Çünkü, bu başlangıç, bir hedef olarak, sanatta milliliği açıklayabilir.

Sanat eseri, insan ürünlerinden birisidir. Ama, insanın diğer eserlerinden ayrılan tarafı, gerçek bir sanat eserinin yüksek düşünce ve tahayyül eseri oluşudur. Sanat eseri; işçinin, çiftçinin, bürokratın, teknisyenin gündelik üretiminde kullandığı, objektif, dar, katı formüler düşüncenin eseri değildir. Sanatçı; düşünürün, teorisyenin ve velinin ruh haline akraba bir yüksek düşünce ve tahayyül (ilhamlanış) adamıdır. Ve eseri, böyle bir zihnî çalışmanın sonucudur.

İşte burada, sanatçı, bir düşünce adamı olarak, her büyük düşüncede görülen aksiyomlara, ihtiyaç duyar. Bu ihtiyacın farkına varsın veya varmasın, sonuç değişmez. Eser, ona kaynak teşkil eden aksiyomların meşru çocuğudur.

Ve ayrıca, dünya tarihi gösteriyor ki, pek mahdut düşünce sistemi ortaya çıkmıştır. Sanatçı bunlardan birinin kılavuzluğunda, sanat eserini ortaya koyacak çalışmaları yapar.

Sanatçı; düşüncesi itibariyle milli-yerli değilse, duygusu ve pratik hedefleri itibariyle Türk milletine bağlı olması, eserin milli olmasını sağlamaya yetmeyecektir. Hatta, toplumu hissi bağlılığın heyecanı ve semimiyeti, bir sanat eserinin serilmesine yaradığı ölçüde, yabancı kültür değerlerinin Türk toplumuna empoze edilmesini hızlandırabilir.

Sanatçının eseri, fikir ve estetik aksiyomlarının mahdut olduğunu bildirmiştim. Ayrıca bu aksiyomlar, yeryüzünde mevcut olmuş ve sayıları bir elin parmaklarının sayısını aşmayan medeniyetlerin de temeli durumundadır. Ve bu yüzden, sanatçı bir aksi-

yomu kabul ederken, sonuçları itibariyle, toplumunu ve medeniyetini seçmektedir. Bu medeniyetler de pek mahduttur. Yaşayan Batı, Rus medeniyetleri karşısında yer yer sarsılan, büyük uyku dönemleri sona ermiş gibi gözüken, Hind, Çin, Arap ve Türk medeniyetleri bulunmaktadır.

Bir sanatçı için: yabancı bir medeniyetin aksiyomunu, kültür-sanat kalıplarını, kavramlarını benimsemek, sadece, yabancı bir kültür sistemini kabullenmek değildir. Sanatçının, bir yabancı gözüyle, Türk insanına - Türk toplumuna bakmaya mecbur olması,onu anlayamaz hale gelmesi, karşılaşacağı ilk sonuçtur. Çünkü bir kültür, kendi şahsiyet tipini ortaya koyar. Her kültür kadar farklı olan şahsiyet tipleri bulunur

Ayrıca, bir kültür, bir toplumun, kendini ifade aksiyomlarının toplamından ibarettir. Ve kültür, bir toplumu başkalarından ayıran, onu kendi kılan özellikleri gösterir. Bir insanı veya toplumu anlamanın ve anlatmanın gerçekçi yolu, aksiyomlarını yorumlamaktır. İşte, bir milletin kültürü, onun yüzyıllar boyu giriştiği aksiyomun kalan sonuçları olduğundan, onu anlamanın ve anlatmanın tek yoludur. Biraz ileride zikredeceğim gibi, milli sanatın pratik hedeflerinden biri de, Türk insan ve toplumunu anlamak ve anlatmaktır. O halde, sanatında millilik çizgisine gelmek isteyen sanatçı kendisini böyle kutsal bir hedefe götürecek tek vasıtanın, Türk kültürünün aksiyomlarını, kalıcı değerlerini, nihai hedeflerini ve reformlarını kabul eden Türk düşüncesi olduğunu unutmamalıdır. Kültürde, düşüncede milli olmadan, Türk kalmadan, milli sanat çalışması yapılamaz.

Ayrıca, bir kültür bir toplumun tarihi aksiyomu olduğu için, genel olarak onun dünya görüşünü belirler ve menfaatlerinin de en tam ifadesi olur. Şu halde, bir kültürü benimsemek, onun sanat kavramlarını ve hedeflerini almak, sadece bir kültür değişmesi değildir. Yabancı toplumların menfaatlerini sanat yoluyle Türkiye'de savunmak ve Türk toplum-kültür yapısını yıkmaya çabalamak demektir. Bu da, milli varlığımızı koruma, güçlendirme gibi pratik ve millici amacı bulunan milli sanat anlayışı ile asla bağdaşamaz.

Şimdi, milli sanat kavramını tarif edebiliriz sanıyorum.

Milli sanat eseri, Türk insan-toplumunu anlatan, Türk insanına yücelme, Türk toplumuna gelişme yolları gösteren ve Türk kültürünün temel aksiyomlarına dayanan, Türk kültürünün kalıcı değer, kalıp ve nihai hedeflerine titizlikle bağlanan yüksek düzeyde düşünce (Türk düşüncesi) eseridir. İşte milli sanat, bir çalışma olarak, hedefleri ve vasıtaları itibariyle böyle bir sanat hareketi olacaktır.

Bir sanat eserinin, sırf sanat hareketi olarak tetkiki tabii, şimdilik konumuz dışındadır.

P I N A R — **İlk sorularımız biraz mücerred konulara temas etmiş olacak. Fakat, bazı temelleri belirlemek için bunu zaruri gördük. İkinci sorumuz, sizin bazı yazılarınızda gördüğümüz bir terimle ilgili. Yanlış hatırlamıyorsak, bazı yazılarınızda «Türk rönesansı»ndan bahsediyorsunuz. Bundan neyi kastediyorsunuz? Yeniden doğuş anlamına gelen ve Batılı toplumlar için tarihi bir anlamı bulunan bu deyimin Türk toplumu için anlamı ne oluyor? Batılı rönesans ile Türk rönesansının, insanlık bakımından değerlendirilmesi ne gibi sonuçlar ortaya çıkarır? Batı rönesansının hayat planına çıkardığı kültür değerleriyle, Türk rönesansının hayat planına çıkaracağı kültür değerlerinin, insanlığa getireceği mesaj bakımından değerlendirmesini yapar mısınız?**

A. E. — Bazı yazılarımda 'Türk rönesansı' deyimini kullandım. Bu deyimle, rönesans kelimesinin 'kullanılış anlamından' farklı bir anlam kastediyorum. Kültür tarihi ve kültür sosyolojisi araştırmaları gösterdiki, bir medeniyetin tarihi değişim çizgisi bilinen geometrik çizgilerden birine benzemiyor. Üstelik değişim hızı, ivmesi ve peryodu da çok farklı. Bugün, medeniyetlerin tarihi değişiminde uzun veya kısa süreli dinlenme, durma, uyku, kış devresi, çözülme gibi kelimelerle ifade edilen donma devrelerinden sınra, bir canlanış merhalesi geldiği bilinmektedir. Bu, bütün medeniyetlerin, durma devirlerini mutlaka bir çöküşün ve yok oluşun takip ede-

ceği yolundaki organik telâkkilerin yıkılışını da ayrıca ortaya koyuyor.

Bu terimi kasten ve Batıcı aydınlarımız tarafından aşağı yukarı bilinen bir tarih örneğinin, şehadetinden istifade maksadıyle kullandım. Elbette, Mesihçi kültür safhası ile Laik kültür safhası arasında bir geçiş dönemini anlatan rönesansın Batı'ya has özelliklerini ifade etmek istemedim.

Rönesans, doğuş, diriliş veya inkılâp deyelim, Türk toplumu bakımından bu terimlerin bir tek anlamı olabilir. Üç asır önce başlayan Türk kültür-medeniyetindeki duraklamayı bu süre içinde baş döndürücü bir dejenerasyona ve sakatlanmaya çeviren Batı-Rus ve yabancı kültürlerin etkisi altında bulunuyor Türkiye. Türk toplumu kendi kültürünü yeniden inşa etmeye mecburdur. İşte bu mecburiyet, onu bir rönesansa, dirilişe ve inkılâba itecektir.

Batı kültürü ile Türk kültürünün insanlığa sunacağı değerlere gelince. Bu konuyu, 'Gerçek'te bu konuya ayırdığım bir incelemede göstermeye çalıştım. Kısaca özetleyeyim. Türk kültürü, bilgi kaynakları ve gerçeğe yaklaşma metodu itibarıyle bütüncüdür. İnsan bilgi kaynaklarının parçalanmasına dayanan Batıcı bilgi metodolojisinden ayrıdır. Bu kültürlerin sunduğu insanlık değeri de farklıdır. Batı, yalnızlaştırılmış ve bedene irca edilmiş bir insan telâkkisi sunar. Akıl almaz ölçüde bencildir. Yeni Türk kültürünün sosyal özellikleri ise, şunlar olacaktır sanıyorum. İnsancıl, adaletçi, sistemci, şahsiyetçi, gelişmeci-yüceltici.

P I N A R — Yukardaki soruya bağlı bir soru daha sormak istiyoruz: **Doğması istenen Türk rönesansı, devletin kültür politikasını da belirler mi? Millî bir kültür ve sanat politikasının özellikleri, Türk rönesansının ışığı altında nasıl belirlenebilir?**

A. E. — Türkiye'de gerçek bir demokrasi ve asgarî kültür hürriyeti bulunmak kaydıyle, devletini de millileştirmeyi ilk vazifelerinden sayacak olan Türk medeniyet ve kültür hamlesi, kendi devletinin kültür politikasını da elbette şartlandırabilir.

Şüphesiz, bu şartlandırış ölçüsünde, millî kültür hareketi yahut 'Türk rönesansı' kısa süre içinde başarıya ulaşabilir.

Millî kültür politikasının, millî kültürümüzü ortaya çıkarmak, belirlemek, derinleştirmek ve zenginleştirmek dışında bir vazifesi olamaz. Bu şimdilik bir aydın grubunun omuzlarındadır.

Burada iki mesele ortaya çıkar. Türk aydın ve sanatçısı, kendi kültürünün yeni yorumunu yapacak güçte midir? Asıl soru budur. İkincisi, millici Türk aydını, kültür inkılâbını süratle gerçekleştirme hedefi için devlet gücünden ne ölçüde istifade edebilecektir? Konuyu dağıtmamak için kısaca ifade edeyim. Bunu deneyler gösterecek.

Millî bir kültür politikasının özellikleri sorusuna gelince. Bu özellikleri, yukarıda ortaya koyduğum, millî kültür politikasının temel vazifesinden çıkarmak kabildir. Millî kültürü belirleme, derinleştirme, zenginleştirme, yenileştirme, savunma ve yabancı kültür etkilerini bertaraf etme yolunda bütün bir devlet gücünün seferber edilmesi gerekiyor. Sanat; ekonomi, dil, ahlâk, politika v.b. alanlarının tümünü düzenleyen bir devlet politikası olmalıdır.

P I N A R — Bu konuyla ilgili bir soru daha: **Dünya çapında bir sanat hareketi teşekkül ettirmenin objektif şartları var mıdır? Böyle bir sanat hareketi gerekli midir? Hangi şartlar olursa, klasikleşebilen eserler verilir ve dünya çapında değerler ortaya konabilir?**

A. E. — Bir evrensel sanattan bahsetmek tehlikelidir. Dünya çapında bir sanat hareketi, ancak bu sanat hareketinin dayandığı aksiyomların, değerlerin ve hedeflerin bütün insanların ortak ihtiyaçlarına, menfaatlerine uygun düştüğü ölçüde, nazari olarak mümkündür.

Ama bugün beynelmilelci sanat, Batı-Rus toplumu dışındaki ülkeler aydınlarının henüz moda olan bir şarkısıdır. Ve bu eğilimin, insanî hiç bir yanı yoktur. Böyle bir sanat hareketi propagandası, beynelmilelcilik kalkanı ile savunduğu sanat hareketinin, Batı-Rus medeniyeti ve toplumunun savunması olduğunu bile fark etmemiştir. Bu medeniyetin kısır aksiyomlarının, bencil, kendine

has ve hiç bir insani değer taşımadığı için beynelmilel-insancı olması mümkün değildir.

Bizim bakımımızdan, dünya çapında bir sanat hareketi teşekkül ettirmek ilk hedefimiz olmalıdır. Bu vasıf, Türk kültür ve sanat hareketinin kendiliğinden doğuracağı sonuç olacaktır. Yani, biz sanatta ne ölçüde milli olabilirsek, o ölçüde insani de kılmış oluruz sanatımızı. Sanatta milli olmadan, insani olmak kabil değildir. Dünya çapında sanat yapacağız deye milli sanat çizgisinden sapmak, aynı zamanda insanlıktan da sapmaktır.

Ayrıca, insani değerlerin zenginliği yönünden hiç bir kültür Türk kültürü ile yarışamaz.

Milli sanat ve kültürümüzün yukarıda işaret ettiğim yolu, Türk aydın ve sanatçısına, milliliği ölçüsünde, unutulmaz, kalıcı ve insanlığa mal olmuş eserler sunmak imkânını bahşediyor.

P I N A R — Bir fikir ve sanat eserinin kalıcılığından ne anlıyorsunuz? Kalıcı bir eserde hangi vasıflar bulunmalı? Kültürel, estetik ve sosyal muhtevası ve sitili bakımından...

A. E. — Bir kültür-sanat eseri, bence toplumunun-insanının ve insanlığın ortak, ve temel ihtiyaçlarını cevaplayabildiği ölçüde, zamanın önünde durduğu eserler olur.

Meselâ Tevrat, İncil, Katolik Kilisesinin 'Credo'su, Marx'ın Manifestosu, Platon'un, Aristo'nun eserleri, belli bir ihtiyaca karşılık olduklarından ve birer sistem olduklarından böyledir.

Kur'an, İslâm hukuku, İslâm tasavvufu, aşınmaz ve aşılamaz haldedirler. Milli klasiklerimize gelince: Mesnevi ve Mevlid, Osmanlı toplum sistemi, kalıcı sistemlere ve eserlere birer örnek.

P I N A R — Sanatta taklidin türleri neler olabilir? Taklidin başlıca sebepleri nelerdir? Taklid çağı, toplumların hangi yaşama seyirlerine denk düşüyor? Türler meselesinde de, şekil ve muhteva taklidleri bir eserin büyüklüğünü ne oranda etkiler? Kalıcılıkta, taklidin münasebeti nedir?

A.E. — Sanat ve taklit yanyana gelemez. Taklidin bulunduğu yerde sanat olamaz. Taklidin yığınla sebebi olabilir. Ama taklit eden bakımından taklit, insanın kendini inkârı, yok sayması ve taklit ettiği önünde küçülmesidir.

Taklit, ancak şahsiyetin tessüs edemediği çocukluk devrelerinden kalma ve bazı hayvanlarda da gördüğümüz ilkel bir öğrenme şeklidir. Şahsiyetini bulmuş kişi ve toplum, kendine mahsus öğrenme kalıplarına sahiptir. Ve öğrenmenin ilk şartı da, kritik edebilmek, sorabilmektir.

Ne muhtevada, ne de formda taklit bence uygun değildir. Kalıcı bir eserle, taklidin müsbet hiç bir münasebeti yoktur.

P I N A R — İlgi çekici bir gözlem var. Osmanlı Devleti'nin yükselme çağında, Türk toplumunda tiyatro görülmüyor. Duraklama devrinde kısmen, gerileme ve çözülme devrinde ise Batılı anlamda tiyatrolara rastlıyoruz. Karagöz ve

Orta Oyunu, hem bugünkü anlamda bir tiyatro değil, hem de yükselme döneminde ortaya çıkmış bir gösteri sanatı değil. **Acaba tiyatro'nun bulunmayışının sosyo-kültürel sebepleri mi var? Türk toplumu tiyatroya bir gereksinme duymuyor muydu? Yükümlü bulunduğu sosyal görevler buna zaman mı bırakmıyordu?**

A. E. — Buna genel olarak cevap verebilirim. Bir sanat-kültür vakıası ancak toplumdaki gerçek bir ihtiyacın karşılığı olarak doğar. Bu prensip açısından, Batılı anlamda tiyatronun bulunmayışı, bizde herhangi bir sosyal ihtiyaca cevap vermesine imkan olmayışındandır.

Ancak bu konuda, Batı tiyatrosu ile, bizdeki temaşa sanatlarının sanat sosyolojisi ve felsefesi açısından doyurucu bir karşılaştırması yapılmış değildir. Bunu, işin derinine inmeden açıklamak isterim.

P I N A R — Bu umumi değerlendirmelerden sonra, biraz da müşahhas konularda görüşlerinizi belirtmenizi istirham edeceğiz. Bize, Türkiye'de sanat ve fikri hareketlerin genel bir değerlendirmesini yapar mısınız? Bundan şunu kastediyoruz: Çok geniş bir konu bu. Bizim, belirtmenizi istirham ettiğimiz şu: **Fikir ve sanat ortamı üzerindeki yargılarınız? Neler beklenirdi? Nasıl olması temenni edilirdi? Hem sol, hem sağ için? Hedef olarak? Şu anda ne vardır?**

A. E. — Türk toplumu, iki asırdan beri Batı kültürünün saldırısı altında yaşamaktadır. Türk toplumunun bütün hayat alanlarında, yönetici ve aydınlarımızın hararetle tutturmaya çalıştıkları ekonomik, politik sistemler, yönetim şekilleri gibi sanat çalışmaları da tutmadı. Hayalci inkılâpçılığın heyecanına denk düşen müsamahasızlığı bir süre sonra, şüpheye, tereddüde yerini bıraktı. Bundan sonra, Batıcı aydın ve yönetici kitlesi ile halk kitlelerinin arasında bir çarpışmanın olduğu farkedildi. Ve hâlâ, bu kaos dönemini aşabilmiş değiliz.

Devletin, Batı müesseselerini bambaşka bir toprakta yaşatmak için müracaat ettiği iki yol vardı. Batı kültürü ile eğitilmiş ve devlete ekonomik bakımdan bağlı bir aydın kitlesi ortaya çıkarmak. Ekonomik kalkınmayı yürütecek, yeni bir sınıf meydana getirmek.

Bu tedbirler eğer yetseydi, şüphesiz Türk toplumu da, bir Batılı toplum olup çıkardı. Ama olmadı. Olamazdı da.

İşte Cumhuriyet döneminin Batılı sanat ve kültür fideliği olarak umut bağladığı sanatçı-aydın grubunun, başlangıçta Batı ölçülerine samimiyetle bağlı, gerçekten sanat adamı denmeye layık kafa ve yürekleri, kısa veya uzun süreli bir tereddüt devresinden sonra, yabancı kültür kalıp ve kavramlarını reddeden bir resmi geçide başlamışlardır. Bunların Batı kültürünü birinci sınıf bir Batılı düşünür derecesinde bildiklerini söylemeliyim.

Bir Yahya Kemal, bir Peyami Safa, bir Necip Fazıl (bunlar Batı'dan dönen ilk üç devdir) böyledir. Aralarında sanat gücü yönünden hiç bir ayırma gözetmeksizin, N. Topçu, K. Tahir, Cemil Meriç de aynı yolu takip ettiler. Batı sanat anlayışının Türkiye gerçekleriyle hiç bir ilgisi olmadığını başlangıçtaki sanat stilini reddederek gösterenler ise, daha çoğunlukta. Oflazoğlu, Halit Refiğ, Metin Erksan, Atıf Yılmaz, Barış Manço da bunların örnekleri. Bu sanatçılarımızın sadece Türkiye ölçüsünde değil, dünya ölçüsünde de gerçekten büyük olduğunu söyleyeyim

Ancak bunu belirtirken, çalışmalarında, sanat hayatlarının başlangıcından bu yana hiç bir yabancılaşma ve sapma göstermeyen yerli-milli sanatçılar topluluğunun hizmetlerinin önemine ayrıca işaret etmek isterim. Şüphesiz ki, dönüş yüce bir şeydir. Ama sanat hayatının başlangıcından itibaren dosdoğru yürümek, tevazuları onları unutturur gibi olsa da erişilmez bir büyüklüktür. İsimlerini vermeye çalışmayayım. Sayılamıyacak kadar çok, tezhip, hat, klasik Türk musikisi, folklor, şiir, sinema gibi alanlardaki yerli millici sanat temsilcileri gerçekten kıymet ve büyük.

Sonuç olarak, Türk fikir ve sanat hayatında, on sene öncesinden bile ilmen tahmin edilemeyecek bir canlılık ve uyanış var. Bu büyük kafa ve yüreklerin uyanışıdır. Önemli

olan da budur. Henüz kapıkulu sanatçısında ve aydınında bir uyanış görülmeyişi de normal.

Zikre değer bir konu da, bizdeki aydın-sanatçı kitlesinde milli uyanışın süratı, ekonomik bakımdan halka bağlanışlarındaki kesinlik, zihin güçlerindeki yükseklik ve namuslu kalabilişlerine bağlı gibi görünüyor.

Sonuç olarak, Türk fikir ve sanat hayatında sevindirici bir uyanış ve doğuş belirtileri görmekteyim.

Ve sorunuza cevap olarak söyleyeyim. Türk aydınının hedefi, Türk medeniyetinin inşasıdır.

P I N A R — Bu sorumuzun geleceği yer şurasıdır: Türk aydını nasıl bir yol çizmeli kendisine? Çok derinlere girmeden de görülüyor ki, geniş bir aydın kesiminde bocalama var? Şu Kıbrıs olaylarında daha açık belirdi bu. Görüşlerin siyasi alana akseden taraflarıyla. **Bir seçemezlik her haliyle seziliyor. Türk aydını kendini nasıl yenilemeli? Türk rönesansı içinde nasıl görev almalı? Kendinde hangi restorasyonu yapmalıdır?**

A. E. — Türk aydını bugün kendisinde iradi olarak değişim yapabilecek tek güçtür. Toplum yöneticiliği ve medeniyet kuruculuğu iki şarta bağlı görünüyor. Türk kültürüne dönüş ve ekonomik bakımdan mümkün olduğu kadar halka dayanmak ve halk dışı ekonomik baskılar karşısında ekonomik garantiye kavuşmak. Türk rönesansında nasıl görev alabilir? Bunun psikolojik ve kültürel şartlarını bazı incelemelerimde teferruatıyle ortaya koymağa çalıştım. Ama özü yukarıda söylediğimden ibarettir.

P I N A R — Türk milletinin, içinde bulunduğu bunalımdan kurtuluş hareketinde Türk sanatçısına düşen görevler nelerdir?

A. E. — Bu sorunuzun cevabını yukarıda, özellikle birinci sorunuzu cevaplandırırken açıkladım. Cevap milli sanattır. Pratik ifadesi, sanat yolu ile halkımızı uyandırmak, eğitmek ve millet olarak varoluş savaşında sevk ve idare etmektir.

P I N A R — Roman ve hikâyelerdeki millilik üzerinde bir soru sormak istiyoruz izniniz olursa. Bugünkü biçimiyle Roman ve hikâye, Batı kaynaklıdır. Tanzimat ve Edebiyatı Cedide ile hamuru yoğrulan bu biçim ve muhteva —son dönemde kendisini etkili bir tarzda hissettiren sosyalist sanatı da buna ilâve edebiliriz— günümüze kadar gelmiştir. Milli sanatımız, Batılı anlamda bir muhtevayı reddediyor. **Acaba, Batı kaynaklı muhteva, biçimi de kendisine benzetmiyor mu? Eğer böyleyse, milli sanatımız, muhteva yeniliği yanında ne gibi biçimsel yenilikler getirebilir? Sanatçılarımıza bu konuda neler kaynaklık edebilir? Ve, bundaki yerlilik oranında, klasik hikâye ve roman anlayışı aşılmış mı olur?**

A. E. — Bence muhteva, kendine en uygun kalıbı gerektiriyor. Bu yüzden Batılı, yabancı dünya görüşü, kendi formunu da beraberinde getirmektedir.

Şekil meselesine gelince. Şekillerin ilmi geometridir. Şekiller arasındaki sabit oranlar, ilgiler bulunabilir. Üçgen, dörtgen, ...gen, çember, parabol, hiperbol ve diğer eğriler arasındaki ilgiyi, geometrinin temeli olan aksiyomlar açıklar. İşte bu yüzlerce şekil nasıl geometrinin mahdut (birkaç) aksiyomunun varlasyonu ise, klasik Türk sanat eserleri ile, bugünün yeni milli sanat eserleri arasında da bağ teşkil eden, çok büyük çeşitlilikleri izah eden, onlara kaynaklık eden bir kaç estetik aksiyom, norm da bulunacaktır. İşte bizim şekil çalışmalarımıza bu bulunması gerekli form aksiyomları kılavuzluk edebilir.

Muhteva ile formu ayırmak bence sakattır. Bütüncü bir görüş açısından bu, mümkün de değildir. Bu, insan zekâsının özelliğinden ve öğrenme psikolojisinden doğmaktadır. Şekil ve muhteva ayrılamaz bence. Muhteva dediğimiz şey, şekil ile birlikte doğar. Yahut bir şekil, kendisine ayrılmaz şekilde bağlı bulunan özün tek değilse bile en elverişli anlatım biçimidir.

Şimdiden, milli sanatın roman ve hikâyede ne gibi şekil yenilikleri ortaya koyacağını kestirmek güçtür. Ama pratik olarak, milli

sanat eseri yahut merhalesi deyebileceğimiz çalışmaların, roman ve hikâye klasik formlarını yer yer zorladığı bir gerçek.

Eğer, muhteva, yukarıda özetlediğim sanat dokusu yeterince belirgin hale gelebilirse, muhtevanın kendi öz anlatım şekillerini de beraberinde getireceğini söyleyebiliriz.

Yukarıda işaret ettiğim gibi, milli sanatımız, kendi anlatım kalıplarını, kendi tarihinde bulabilir. Halkın binlerce yıl boyu biriktirdiği ve kendisini, kendi düşünce ve duygusu yoluyle ortaya koymakta en elverişli vasıtaları bildiği tarihi, yerli anlatım şekilleri, muhakkaki form konusunda paha biçilmez bir kaynaktır.

P I N A R — Müsade edersenız, bir de sizin Pınar'da çıkan hikâyeniz üzerinde soru sormak istiyoruz. 'Yer Altından Gelen Çığlık' **değişik bir anlatım getiriyor. Yazar çok açık biçimde ortaya çıkıyor. Bir sosyal hadise üzerinde sosyoloğun değerlendirme yapması gibi değerlendirmeler yapıyor. Bu değerlendirmelerin, hikâyenin kahramanları tarafından yapılmaması da ilgi çeken bir başka nokta.** Sanki, okuyucu tarafından bilinen bir olayın, parça parça ameliyat masasında operasyona tabi tutulması görünümünü veriyor. **Böyle bir yol tutmanız, şekil planında hikâyeye yenilik getirme teşebbüsü müdür?**

A. E. — Sadece şekil bakımından bir yenilik —farklılık değildir bu— muhtevanın gerektirdiği bir değişikliktir. Anlatılmak istenenin, anlatım biçimini etkilemesidir.

Şahsen, bir şekil değişikliği hedefi bana yol göstermedi, bu hikâyede. Gerçeği ortaya koyabilmek arzusu, böyle bir stil doğurdu.

Önemli olan, bu yeni şekli çizen bağlı bulunduğum dünya görüşü ve onun gerçeği arama metodu. Hikâyenin ilk bakışta sürpriz etkisi bırakan pek çok yanı, dünya görüşümüz ve gerçeği arama metodumuz bilindiği ölçüde izaha kavuşur. Ve buna hak verilir.

Bunun yanında hatırda tutulması gerekli başka şeyler de var.

Başta, okuyucuya karşı duyduğum saygı geliyor. Ben gerçeği ortaya koymak için yazıyorum. Okuyucu da gerçeği açıklayacağıma inanarak beni okuyor. Okuyucuya hikâyecilik ve romancılığın klasik aldatmacaları küçük kurnazlıkları, oyalamaları, avutmaları bizim anlatım şeklimizde yer tutmamalı. Ne benim hayal ettiklerimin, ne de okuyucunun hayallerinin bu gerçeği ortaya koyma çalışmasında hiç ama hiç yeri olmaması gerekir.

Ben okuyucumun benimle beraber düşünmesini istedim. Hiç bir hayale ve peşin hükme kapılmaksızın gözlenmiş gerçeği sundum. Ve dürüst olmak gereği, kendi fikirlerimi bu olaylar üzerine pek açık bir şekilde sundum.

Eğer fikirlerimi, yabancı anlatım şekillerinde olduğu gibi, hikâyenin kahramanlarına söyletseydim, bu pek yanlış bir şey olurdu.

Çünkü hikâye, Türk toplumunun belli bir grubundan alınmış bir kesittir. Kültür seviyesi ne ölçüde ilerlemiş olursa olsun, hiç bir sosyal grubun azasından bir düşünürden beklenen yorumları beklemek hayal olurdu.

Her kahraman (kişi), hikâyede Türk insanını ve Türk toplumunu anlamak ve anlatmak için rol almalıdır. Kişilerin hikâyede bu görev dışında bir başka görevleri olmamalıdır.

İşte bu yüzden, gözlenen olayları, kişiler ağzından ortaya koymakla yetinemezdim. Gözlem materyalini ilmi bir şekilde yorumlamalıydım. Burada şu konuya da temas etmem gerekli. 'Yorumsuz Hikâye veya Roman' gerçekte, dürüst ve açık bir şekilde yorum yapmağı reddetmek, fakat okuyucuyu iğfale, aldatmaya ve avutmaya dayanan şeytani bir yorum yolunu seçmek demektir.

Ayrıca hem tarihi, hem de bugünkü halk anlatım şekillerinin, son hikâyemde gördüğünüz yolu takip ettiği kanaatındayım. Sözlü ve yazılı hikâye edişte, hikâye edenle dalma içindesinizdir. O, anlattığı hikâyenin arkasına gizlenmez. Bugünün yaşayan bir ferdi olarak, sizinle sık sık konuşur. Yorum yapar, takdim eder, bazen de hatırlatmalar yapar.

Hatta bu kadar da değil.Halk psikolojisine büyük vukuf eseri saymamız gerekli halk hikâyeciliğimiz bulunmaktadır. Okuyucunun da pek canlı bir şekilde hikâyede, anlatıcı ve kişilerle olayı yaşaması sağlanır. Halk için yazılmış, ya manzum, (veya) büyük ölçüde nazımla renklendirilmiş Siyer, Battal Gâzi, Dede Korkut v.b. eserlerimizde okuyucunun önemli bir yeri vardır. Ve yer yer, okuyucudan aktif bir kaynaşma aksiyonu istenir. Bu hikâyelerin, sadece okuyucuyu değil, fakat okuyucunun bir başka türü saymamız gerekli geniş dinleyici kitlesini göz önünde tuttuğunu söylemeliyim.

Her halde, milli anlatım şekli ileriki gelişme merhalesinde, okuyucu ile daha canlı kaynaşma imkânlarına ihtiyaç hissedecektir. Bu ihtiyacı duyduğu zaman, halk hikâyeciliğinin bu büyük buluşundan pek çok istifade edecektir.

Bu hikâyemde okuyucunun aktif bir şekilde hikâyeye katılmasını göz önünde tutmuş değilim. Bu, bizim için de henüz erken. Ben sadece yorumlanmış hikâyeyi ortaya koymağa çalıştım. Ve yukarıda söylediğim gibi yazarın hikâyede bir yorumcu, eğitici olarak yer alması gerektiğini, millî hikâyeciliğimizin esaslarından biri sanıyorum. Klasik sanat eserlerimiz arasında, bu esası göz önünde tutan bazılarını hatırlatayım. Orhun Abideleri, Dede Korkut, Mesnevi ...ve nihayet Türk milletinin ruh dokusunu da ören Kur'an.

Tekrar hatırlatayım. Milli anlatım formumuzda önemli olan, kişi, olay ve mekânın, Türk insan ve toplumunu anlamaya ve anlatmaya yarayan bir anahtar oluşudur. Ve bu anlatılanlara mutlaka yorum ilâve edilmelidir. Çünkü kişi ve olay geçici, kısa ömürlü fenomendir. Bunların rolü, bize gerçeği anlatmaya yardımcı olmaktır. Gerçeğin ifadesi ise: ne okuyucunun, ne de hikâyedeki kişilerin omuzlarına yıkılmamalıdır. Bu görevi, yorum yerine getirmelidir. Yani, kıssadan hisse çıkmalıdır. Bence prensip bu. Bunun gerçekleştirilmesi ise, elbette sanatçının sanat gücüne bağlıdır.

P I N A R — 'Yer Altından Gelen Çığlık'ın sonuç bölümü de herhalde, sanatçılarımızın dikkatini çekmiştir. Hikâyenin gövdesini dokuyan düşüncelerle, sonuç bölümü sanki birbirinden kopmuş gibi gözüküyor. Ayla, çalışma şartları sonucu değil de —ki normal gerilim böyle bir sonucu hazırlar gibidir— Annesinin rahatsızlığını belirten bir telefon sonucu ayrılıyor iş yerinden. Ayrıca, sosyolog Selim'le Ayla'nın münasebetleri konusu, okuyucuda meraklar bırakıyor. Bu konularda düşüncelerinizi belirtir misiniz?

A. E. — Yukarıda söylediğim gibi, hikâyede form ve yapıya, gerçeği arama metodumuz ve anlatmak istediğim gerçekler tesir etti. Hikâyenin iki ayrı bölümden oluştuğu ve bu iki bölümün birbirinden kopmuş iki ayrı parça gibi gözükmesi bu yüzden normal.

Yalnız şunu belirteyim. Hikâye, Ayla'nın işten ayrıldığını Selim Bey'in öğrenmesi ile sonuçlanır. Fakat, dikkatli okuyucu bu haberi Canan'ın verdiğini hatırlayabilir. Canan'ın verdiği habere ne derece güvenilebilir, acaba? Ayla işinin başındayken bile Canan telefonlara böyle cevap vermiyor muydu?

İşin aslına bakarsanız, Ayla'nın iş yerinden ayrılıp ayrılmadığını bile bilmek çok güç olduğu gibi, önemsiz de. Önemli olan Ayla kurtuldu mu, kurtulabildi mi, kurtulabilir miydi?..

Bir başka önemli husus şu. Ayla'nın bir gününü analiz eden birinci bölüm, yukarıda açıkladığım millici sanat çalışmalarında dikkat edilmesi gerekli hususlara uygun bir çalışmanın sonucudur. İkinci bölümde ise, bugünün hikâye anlayışına uygun bir çalışma yaptım. Yani gözlenmiş gerçeği vermekle yetindim. Buna da mecburdum. Çünkü ikinci bölümünde, Ayla'ya bir kurtuluş mesajı sunuluyor. Birinci bölümde, Türk insanının belli bir bölümünün bir iş gününün an gibi kısa zaman parçasına sığabilen, acılar, umutsuzluklar, ıstıraplar, çaresizlikler ve avunmalar cehennemine nasıl olduysa uzanabilmiş bir mesaj var. Bu mesajın taşıyıcılarını; kendi içlerinden, muhataplarından ve toplumdan kopup gelen ne mânâsız, ne de hazin engeller beklemektedir?

İşte ikinci bölümde belli belirsiz söz-kelamla uzanan mesajın engellerini ortaya koydum. Birinci bölümde bu mesajın varacağı Türk insanını anlamaya, anlatmaya çalıştım. Bu mesaj inakıbeti ne olabilir? Bunu bilmiyoruz. Bilemeyiz de. Ama Türk insanı kendi kişiliğini bulacak ve yücelecekse, Türk toplumu tarihini yaşayan bir gelişme safhasına kavuşacaksa, Türk aydın ve sanatçısının öncülüğünü yapması gereken, kurtuluş aksiyonu mutlaka amacına erişecektir.

Dikkat edilecek olursa, hikâyede Selim Bey, bir mesaj sunar. Ama yapılması gereken bir büyük kurtuluş aksiyonudur. Kurtuluş aksiyonunun kelam dışı yanlarını, bazı makalelerimde göstermeye çalıştım.

Herhalde, Selim Bey'in mesajının bir başlangıç olduğu anlaşılmaktadır. Bu mesaj, hikâye şartlarında başarılı olsaydı, bir harika olurdu. Böyle harikalar var şüphesiz. Ama harika, adı üstünde olağan dışı bir şeydir. Bunun için de sosyal anlamı yok denecek kadar azdır. Onbinlerce insanın buruk yaşayışının karanlıklarında tek tük parlayıp sönen geçici parıltılar, karanlıklarımızı aydınlatmaya yetmez ki. Bu müstesna olaylar da önemlidir şüphesiz. Ve bunların önemli yanı, bu cins yüksek istidatları Türk toplumunun öncülüğüne hazırlayabilmesi imkânından ibarettir.

İşte Selim Bey'in mesajı tarzında bir mesaj ulaştırma çalışmasının başarılı olduğu anda, sosyal bakımdan faydası budur. Ama, en başarılı sonuçlarıyla bile, toplumu ve insanı kurtarmaya yönelmiş bir sosyal aksiyon sayılamaz.

Selim Bey'in mesajı, o toprağa ekilmiş bir tohumdur. Yeşerecek mi, yeşermeyecek mi? Ne gibi önemli sonuçlar doğuracak? Bunlar geleceğimizin sorularıdır. Ve şimdiden sonuçlar ortaya koymak, hikâyenin ortaya koyduğu kişi ve şartlar karşısında, kehanette bulunmaktır. Böyle bir şey ise, gerçek tutkusuyla, insan saygısıyla bağdaşmaz. Bu yüzden hikâye, zahiri sonucuna rağmen, bir başlangıçtır. Şimdilik Türk sosyal aksiyonunun muhatabını anlamaya ve anlatmaya çalışıyoruz. Bunu, Türk sosyal aksiyonunu bütün topluma, hayatın her alanına yayılan insanı kavrayan aksiyon tiplerini ortaya koyması takip edecektir. Bu aksiyon tiplerinin uygulanması ve uygulamaların dikkatle gözlenmesi, hikâye ve romanımızı millici aksiyon anlayışına yükseltecektir. İşte, hikâyenin ikinci bölümü bu yüzden bir bitiş değil, Türk insanının yücelmesini amaçlayan sosyal aksiyonu arama hareketinin temellerini vermeye çabalayan bir başlangıç.

Selim Bey'le Ayla'nın münasebetleri konusuna gelince. Yukarıdaki açıklamalarım, bu soruya da ışık tutar kanaatındayım. Pınar okuyucusu gibi son derece seviyeli bir sanat eserleri okuyucusu, açıklamalarımda zihnindeki soruya yeterli cevaplar bulacaktır. Ayrıca bu okuyucu, kadın-erkek ilişkileri konusunda da, kendisine ve kendi arasında yaşayan insanlara saygısından ötürü, kendisi ve toplum için faydalı ve bilinmeye değer olanları bilmekle yetinecektir. Söz arasında şunu belirteyim. Meselâ,Kemal Tahir. Bu usta, bizde yabancı kültür kalıplarını kullanma ve yabancı kültür aksiyonlarından yola çıkarak, Türk toplumunu anlama çalışmalarının son zamanlardaki en büyük, en tutarlı, en anlamlı deneyini yapmıştır. Ve deney sonuçlarını son derece dürüst bir şekilde yorumlayarak, bu deney sonuçlarının Marksist kültür kalıplarını yıktığını göstermiştir. Böylece K. Tahir etkili bir aydın kesiminin, hiç olmazsa aydın psikolojisi açısından, millilik kapısına kadar gelmesini sağlamıştır. Bu sonuç, henüz farkına varılmamış olmasına rağmen Türkiye bakımın-

dan büyük bir ilerlemedir. Ama, bu büyük yürek ve kafanın, 'Yol Ayrımı'nı okurken, yüzümü kızartan bazı pasajların —kadın-erkek ilişkileriyle ilgili— bu koca eserde işi ne deye sormaktan kendimi alıkoyamadım.

Milli anlatım sanatımızın şimdiden büyük ustaları sayacağımız genç hikayecilerimizin, bu konuda da dikkatini çekmek istiyorum.

Hikâyeye dönelim. Selim Bey-Ayla arasındaki ilişkiler, bizi ilgilendirdiği ölçüde okuyucuya sunuldu. Ayrıca önemli olanın ilişkiler değil, Türk insanının kurtuluşu olduğunu tekrar belirtmeyelim. Şahsi ilişkilerin muhtemel sonuçlarını ise, hikâyenin başlangıç -tamamlanacak bir eserin girişi gibi— olduğunu hatırlarsak, bunun da Türk sosyal aksiyonunun gelecekteki uygulaması ortaya çıkaracak, deye düşünmeliyiz.

Bu yüzden, okuyucuyu merakta bırakmak gibi -bunu yukarıda küçüklük olarak isimlendirdim- bir maksadım yoktu. Bu, hikâye ettiğim gerçeğin ve, sosyal değişim esprisinin iç mantığının bir sonucudur.

P I N A R — Son olarak, bencil bir soru yöneltmek istiyoruz. Müsadenizle. Pınar hakkındaki düşüncelerinizi belirtmek lütfunda bulunur musunuz? Gelecek için tavsiyelerinizden çok istifade edeceğiz.

A. E. — Aksine, benim için 'Pınar' hakkındaki görüşlerimi bildirmek zevkli bir şey. Pınar'ın pek çok müsbet yanları var. En belirgin özelliği süratli fakat organik bir gelişme göstermesi. Üç sene önceki Pınar'la, bugünkünün arasında akıl almaz bir gelişme merhalesi kolayca görülüyor. Şekil, muhteva ve derinlik itibariyle, baş döndürücü bir gelişme bu.

Pınar'da çıkan bazı hikâyeler, şiirler ve tahlillerin, Türkiye Cumhuriyet devri sanatında, tek başlarına birer abide olarak kalacaklarını daha şimdiden söyleyebilirim. Söz gelişi, bir 'Han Buyruğu', bir 'Adam Yer Fikri', bir Şekspir tahlili nefes kesici çalışma örnekleridir. Pınar sadece bunları yayınlamakla yetinseydi bile, büyük olarak kalırdı. Meselâ, Üç Mehmetler dediğimiz, Mehmet Taşdiken,

Mehmet Âkif Ak, Mehmet Ali Taşçı'nın şimdiki büyüklüklerini gölgeleyen hiç bir sanatçı ismi yoktur, Türkiye'de. Şimdiki büyüklükleri sadece gelecekteki devasa büyüklükleri yanında biraz küçük kalabilir.

Pınar, daha şimdiden bir mekteptir. Ve Türkiye'de, olmayacak sanılan şeyi gerçekleştirmiştir. Türk kültürünün temellerinden hareket eden büyük bir kültür inkılâbı, sanatın hedeflerini göstermiş ve Türk milletinin ileride gururla, saygıyla anacağı sanatçıları yetiştirmiş ve Türk milletine hediye etmiştir. Türk düşüncesinin, bir sanatçılar nesli eliyle sanat oluşudur bu olay. Bu yüzden 'Pınar' sadece bir sanat dergisi değil.

Gene bir başka özelliği, halkın milli şuuru en gelişmiş kesimi ile kaynaşmış olmasıdır. Benim bildiğim kadarıyle 'Pınar' Türkiye'nin en yüksek tirajlı, ciddi sanat dergisidir.

Türkiye'de gerçek anlamda bir sanat dergisinin ne tirajı yüksek olabilmiştir, ne de

lı olmadan yaşayabilmiştir. Bu nasıl olabiliyor? uzun süre sağa-sola ekonomik bakımdan bağ- Demek ki, 'Pınar' sanat mektebi, önemli ölçüde halkının sanatta sözcüsü haline gelmiş. Çok sevindirici bir olaydır bu, Türkiye için.

Bunun bilinebilen sebepleri basında, ekonomik bakımdan sadece, evet sadece halka bağlı bir kültür hareketinin var olması geliyor. Eğer kültür yoluyla inancı berraklaştırılmış, milli-politik şuurları yükseltilmiş ve eğitilmiş bu halk tabanı olmasaydı, 'Pınar' da yaşayamazdı.

Bu bakımdan 'Pınar' mektepten de ötede bir şeydir. Türk milletinin savunulmasını, yücelmesini sanat yoluyle yapan sanatçı savaşçılar topluluğudur. Türk milletinin kavgasına sanatlarını veren, bu yolla halkı eğiten, organize eden ve sevk eden sanatçılar topluluğu.

Hemen ilâve etmeliyim ki, 'Pınar'da bu karakter, halkla ilişkileri yaygınlaştığı ve yoğunlaştığı ölçüde pek açık bir görünüm kazanacaktır.

Bir başka husus, 'Pınar'ın kendisine çizdiği milli sanat çizgisinden, hiç sapmayışıdır. Bu özellik de, çok önemi bir şey. Bizde aydın, temelli bir kültürden ve halka ekonomik bakımdan doğrudan bağlı olmayışı sonucu, zaman zaman yalpalıyor. 'Pınar' bu gibi yalpalamalar geçirmedi. Ama işi sağlama bağlamak gerek. Bunun yolu milli kültür çalışmalarını hızlandırmak. İkincisi halkla ilişkileri artırmaktır.

'Pınar' daha başka neler yapmalıdır? Bu soruya gelince, şunları düşünüyorum:

Pınar, kendi tabanını yaygınlaştırmada, güçlendirme ve kalitesini daha çok artırma çalışmalarına hız vermelidir. Okuyucu sayısında, mevcut çokluk la yetinmemeli. Çok daha geniş kitlelere ulaşmalıdır, bu kıymetli dergimiz. Reklâmın ve ulaştırma çalışmasının mali bakımdan büyük bir külfet olmasına rağmen, buna gayret göstermeli. Hiç bir fikir kıymeti olmayan ıvır-zıvır nesneler, reklâm ve ulaşım gibi, büyük sermayenin hizmetkârları tarafından kitlelerin zihnini bulandırmak, zevklerini söndürmek için taşınıp duruyor.

Pınar, okuyucusunu sanat çalışmalarına aktif bir şekilde katılmaya çağırmalı ve bunu başarmalıdır. Okuyucu Pınar'la düzenli sürekli bağ kurmalıdır. Dileklerini bildirerek, çevresinde çözüm bekleyen problemleri duyurarak, mektup göndererek, röportaj yaparak v.b.... Pınar'ın çalışmalarına katılmalı.

Pınar okuyucuları bulundukları çevrelerde, sanat çalışmaları düzenlemek, sanat organizasyonları kurmak için Pınar tarafından eğitilmeli.

Pınar, okuyucuları arasında sık sık yarışmalar düzenlemeli. Ve yarının ustalarının yetişmesine, imkân bulmasına çalışmalı. Pınar yazarlarının 2-3 sene içinde katettikleri mesafe, onların kendi alanlarında, kendilerini teksifleri sonucu doğmuştur. Kendini bir konuya teksif eden zeka ve yürek, dalma kendini aşmaya mecburdur. Bu çok önemli gelişmenin bence tek tehlikeli yanı, başkalarının eğitimini ihmal etmektir. Biz, Pınar yazarlarından, kendini aşmak gibi insanı yıpratan denemeleri yanında başkalarının eğitimini de sırtlanmalarını istemek hakkını kendimizde buluyoruz.

Bunun dışında Pınar, kendi çatısı dışında, ama kendisine paralel yayında bulunan sanat yayın organları, milli sanat kavgasını veren sanat organizasyonları ve sanatçılarla sağlam bağlar kurmalı.

Bence en önemlisi, sanatçılardır. Büyük çabalar sonucu kendilerini yetiştirmişlerdir. Bu sanatçılar, Türk halkını sanat yoluyla eğitmekte hem faydalı olacaklardır, hem de temasların sıklığı ölçüsünde milli sanat çalışmalarını daha şuurlu, daha yeterli hale getirebileceklerdir. Pınar bunlardan bir çoğunu keşfedercesine ortaya çıkarmıştır zaten.

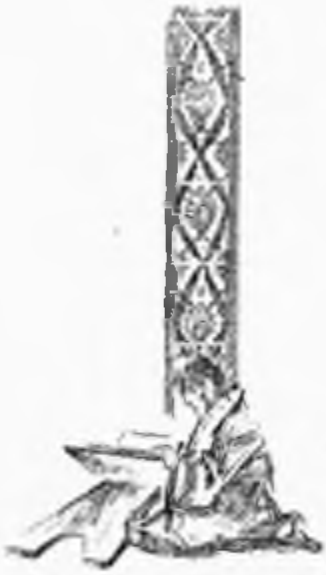
Bu sanatçılarla, sürekli, düzgün bağ kurmak sanat-kültür alış-verişini hızlandıracaktır. Eğer, bu sanatçılara, ekonomik bakımdan asgari de olsa bağımsızlık verilebilir ve kâfi bir gelecek garantisi sağlanabilirse, muhtaç bulunduğumuz milli sanat aksiyonunun bütün yurdu hatta yurt dışını etkilemesi pek kısa bir süre içinde gerçekleştirilebilir. Pınar'ın bunu da başaracağına inanıyorum.

DÜŞÜNMELİSİN

Seyret ki Fatih ordusu kükrer şu yamaçta,
Gör hepsi dalıp nusrete dimdik duruyorlar.
Artık tümü birden ol kutsal amaçta,
Saflar atılıp düşmana sonsuz vuruyorlar.

Seyret şu bakır ufka gidip dönmedi erler,
Son fethi yudumlar ve ölürmüş gülerek bak.
Çok yaşlıların hepsi şu dağ ağladı derler,
Birgün o yeşil dağlara tırman, bilerek bak...

Ahmet EFE

Desen : Savaş ÇEVİK

KIBRIS HAREKÂTI VE TÜRK TOPLUMU

«Beşparmak Dağları'nda bir Rum esir aldım. Kefere, Türkçe biliyormuş. 'Mehmet su ver!' dedi. Derhal mataramı uzattım. Baktım ağlıyor. 'Niye ağlıyorsun' dedim. 'Ben senin yerinde olsaydım ve sen su isteseydin; kafana kurşun sıkardım'» dedi.

Kıbrıs harekâtının isimsiz bir Mehmed'i

Mehmet Akif AK

Bir seher vaktiydi Kıbrıs'ın. Sabahın mahrumluğunda. Kıbrıs topraklarına çiy değil, Mehmetçiğin kanıydı yağan.

Bir seherdi. Nurlu süngülerin, karanlık ufukları. güneşten evvel ışıttığı bir şafak zamanı. Bu ışıldayış, yüzyıllar ötesinin sabahlarında, zindan semaları, yine güneşler doğmadan önce nura boğan kılıçların parıldayışının, çağlar aşarak gelen yansımasıydı. Milli ideal ve milli politikadan mahrum, vefasız, hayalperest yöneticinin korkunç gafletine rağmen.

Naralar ki yankılanan yamaçlarında, vadilerinde, doruklarında dağların... Beşparmakları selâmlıyordu yiğit Toroslar; bağrından kopmuş evlâdını çağırıyordu. Altaylardan kopup, Kafkaslardan, Alplerden, Karpatlardan ses alan nara idi bu. Kükreyişi idi ki büyük milletin,. Türk-Yunan kardeşliği martavalının berbat senfonisinin üstüne çizgi çeken...

O ne gidişiydi cennet yolcularının! O ne gidişti seherlerden bir seher! O ne gidişti tekbirli, halaylı!. Uzaklardan bekleşen can alıcı. meleklere öpücükler göndererek, cilvelerle ölüme göz kırparak sonsuzluğa kanat çırpan o ne gidişti! Kıbrıs toprakları, gökleri yabancısı değildi bu gidişle gidenlerin. Mehmetçiği karşılayan; gökte melekler,

yerde, toprağın altında bekleşen şehitlerdi... Kıbrıs şehitlerinin en azizi Talha idi. Kıbrıs'ın manevi sahibi, mübarek sahabi idi Türk askerini karşılayan.

Ölenler, ölümlerin en güzeli ile ölüyorlardı. Cesetleriyle toprak kutsallaşırken, ruhlarıyle gökkubbe, bir cami kubbesi gibi ilâhileşiyordu.

Bir bir açılırken göğe son defa yarıştık.
Allaha giden yolda meleklerle karıştık.

Ve tarihe yeni bir destan yazılıyordu; mürekkebi Mehmetçiğin kanından...

Fakat...

Bir dram vardı yüreğimizi yakan, beyinlerimizi sarsan. Talihsizliğimiz, dış zaferlerin iç zaferle bütünleşmeyişi idi. Bir başka deyişle dışarıda kazanılan zaferler içteki zaferlerin bir uzantısı değildi. Kıbrıs'ta ise Allahın yardımıyla, zaferi kazanan, yine eski cetlerdi. Dörtyüz yıl önceki Kıbrıs şehitleriydi. Onların hâlâ Kıbrıs semalarında dolaşan ruhlarıydı. Yoksa bu büyük milletin cihana sığmaz ideallerini, kafalarındaki pörsümüş hülyalarla sınırlamaya, bulandırmaya uğraşan hakim azınlık değil! İşte bize eziyetlerin en korkuncunu tattıran dram bu. Türk askerinin, kaynağını tarihi Türk harp üslûbundan alan asil ve insani davranışının, yüzyıllardır her hadise ile yalanlandığı aşikâr. Hümanist ütopya sloganları ile ifsad edilmesi dramı. Öyle ki, Türk toplumunun gelişme çizgisi içinde en ufak bir yeri olmayan bu görüşler ve yine bu görüşlerin Türk tarihinde hiç bir kıymetleri bulunmayacak olan savunucuları, Türk insanının, yapısı gereği olan insani davranışını kendi maharetleri sayacak kadar basitleşmiş bulunuyorlar. Toplumların, ferdi iradeler ile değişmeyeceği ilmi gerçeği bir tarafa, cılız iradeleri yabancı kültürlerden temel almış yöneticilerin bir toplumu değiştirme hayallerinde hep yanıldıklarını zaman göstermiştir ve yine göstermekte gecikmeyecektir. Fakat kader, bir müddet daha, milli iradenin belirme mevkilerinde, milli olmayan seslere tahammülü bize zorunlu gösteriyor gibi. Yazımızın konusu kısaca ifadeye çalıştığımız bu dram olacaktır. Zira Kıbrıs harekâtının askerimizin süngüsüyle perçinlenen zaferi ile, bu zaferin siyasi arenadaki yorumlanışı arasındaki nisbetsizliğin sahnelediği tablo, dünyanın en acılı dramlarını bile komedi sırasına düşürecek şiddettedir.

Ayrıca Kıbrıs harekâtı, bir toplumun yaşama ve büyüme azminin, içgüdüsünün bütün dünyaya kanla ve canla yeniden anlatılışı anlamını da taşımaktadır. Asrın tefessüh etmiş toplumları arasından, yarınların sahibi olmaya namzet bir milletin, son derece asil bir jesti olarak da mukaddes bir çağrı sunmaktadır insanlığa. Sırasıyla esir Türk diyarlarına, İslâm dünyasına ve tüm insanlığa. Gerçek hürriyet, adalet ve kurtuluş, bu çağrıda gizlidir.

Öte yandan Kıbrıs harekâtı ile, iki ayrı toplumun ve sosyal sistemin amansız bir mukayesesi önümüze sergilenmiş bulunuyor. Bu mukayesenin pratik sonuçlarından, genel kaidelere ulaşmayı temine çalışmak da, şu sınırları dar yazının amaçlarındandır. Kısacası Kıbrıs harekâtının sosyal anlamıdır üzerinde durulacak konu.

TÜRK—BATI KAVGASI PLATFORMUNDA KIBRIS HAREKÂTI

Türk toplumu ile Batı'nın, Malazgirtteki ilk kapışmasından beri sürüp gelen kavga, Kıbrıs harekâtında, bütün ateşliliği ile devam ettiğini belgelemiş bulunuyor.

Sosyal ilimlerin verilerinin belirlediği gerçek şu ki: savaş, farklı toplumlar arası münasebetlerin asli fenomenidir. Barış anlaşmalarından, ittifak sözleşmelerine ve topyekün çatışmaya kadar bütün karşılaşmaların nazımı bu asli fenomendir. Kıbrıs'taki savaş da bu ilmi ve tarihi gerçeğin zaruretleri içinde cereyan ediyor. Eğer diplomasimiz, Cenevre'deki oturumları da Türk-Batı kavgası perspektifinden görmez ise, herşeyi kaybetmiş olmak bir yana, bu ilim ve tarih gerçeğine de sırt çevirilmiş olacaktır.

Bir savaş ki, kan akmaktadır oluk oluk. Kanı akan da, akıtan da milli ve tarihi bir görev ifa ettiği inancındadır. Bir savaş ki, sadece kan ve barut kokan alanlarda kalmamış: Anadolu'da kırk milyonu, geri planda bütün Türk dünyasını ve İslâm âleminin bir kesimini ayaklandırmaya yetmiştir. Bir savaş ki, Yunanistan'da on milyonu ve ardından topyekün Batı'yı karşımıza çıkarmaya kâfi gelmiştir. Bunlara rağmen, Kıbrıs'taki amansız, acımasız savaşa Türk-Batı kavgası a-

çısından bakmayacak bir zihniyet. Cenevre'de ne yapabilir? Bunu düşünmek bile içimizi sızlatıyor.

Türk-Batı kavgasını, Türk-Yunan dostluğuna çevireceğini iddia eden düşünce, kimin adına söylemektedir bunu? Hiç bir zaman temsil şerefine ulaşamayacağı Türk toplumu adına mı? Yoksa elindeki sihirli değnekle, Yunan tarihini ve toplumunu değiştirecek kadar, kendini güçlü mü görmektedir? Veya Türk milletini boyacı küpüne batırır gibi bir anda istediği renge boyayacağını mı hayal etmektedir? Bu milletin bıyığı terlememiş evlâtlarının cephede akıttığı mübarek kan, hayal bile edemeyeceğimiz saçmalıklar uğruna harcanamaz. Tarihin, inançların, ideallerin, kimin ve hatta coğrafyanın zaruri kıldığı Türk-Batı kavgası, cılız parazitlerle, müdahalelerle durdurulamayacak köklülüğe ve genişliğe sahiptir. Asırlardır akan bunca kana, verilen cana rağmen, Türk-Yunan dostluğundan sözetmek, cenaze başında şampanya içmekten daha yüce bir davranış değildir.

TEZADIN HARP HUKUKU UYGULAMASINDA BELİRMESİ

Batı toplumları tarihleri boyunca, harpler esnasında ve harp sonrası zamanlarda, hiç bir ahlâki ve insani kayıt ile bağlı görmemişlerdir kendilerini. Roma istilâlarında, haçlı seferlerinde ve bütün savaşlarında Avrupalılar, bitki dahil bütün canlıları imha edegelmişlerdir. Bu gerçeği görmek için tarih sayfalarını uzun uzadıya karıştırmaya lüzum yok. Kıbrıs Türk'ünün yıllardır uğratıldığı hayvanları bile ürpertecek vahşet ve hele son savaşta Rum canilerin sivil halka ve esirlere reva gördükleri işkence bunun en taze örnekleridir.

Dünyada harp hukuku İslâm ile birlikte doğmuştur ve tarih harp hukukuna riayeti yalnızca Müslüman milletlere münhasır kılmıştır. Belgelerin şaşmaz şehadeti bu büyük hakikati şöyle doğruluyor:

«İslâm hukuku, esirlere insani davranış kurallarını yedinci asırdan itibaren uygulamaya başladığı halde, Avrupa'da durum hiç de aynı paraleli takip etmemiştir.»

«Haçlı seferlerinde Avrupa orduları, eline geçen İslâmları hayvan gibi kullanırdı. Haçlı seferleri sırasında Sicilyada bulunan İbni Cerir, İslâm esirlerinin gördükleri muameleyi seyahatnamesinde şu suretle ifade etmektedir:

«Gördüğüm facialardan en önemlisi, Müslüman esirlerden buraya gelenlerin halleridir. Bunlar zincirle bağlanıyor, en ağır işlerde kullanılıyordu.» (1)

«Makedonyalı Basile'in, Müslüman tutsaklarının derilerini yüzdüğünü (Aynı caninin torunları da Kıbrıs Mücahitlerinin jiletle derile-

ÇAĞ ÇAĞA KARŞI

Bizde iman onda kin
Alemlerin Şah'ına
Yürek, yüreğe karşı...

Sıyrılmış kılınç olduk
Taşlaşmış yüreklere
Kavga, kavgaya karşı...

Bu kavgada ölüm yok
Yeniden diriliş var
Ölüm, ölüme karşı...

Ufuklarda bir sancı
Ölüm ölüme gerek,
Yok olsun karanlıklar
Gün, güne karşı...

Zulüm gecelerine
Ebedî gün doğacak
Çağ, çağa karşı...

Mehmet Nuri DOĞAN

(1) Ahmet Kerse, **Harpte İnsani Davranış Kurallarının Uygulanması.** Dz. K. K. Karargâh Basımevi, Ankara, 1967, s. 25.

rini yüzdüler), *yahut başlarından topuklarına kadar derilerini ince ve uzun kayışlar şeklinde kestirdiğini, yahut makaralarla havaya kaldırdıktan sonra, zift dolu kazanlara attırdığını ve dine henüz girmiş böylelere, vaftizin bu suretle icrası münasip olduğunu, söylediğini torunu Konstantin rivayet etmiştir.»*

«1475'te haçlılar, ellerine düşen Türk esirleri cümleten kazıkladılar; kemiklerinin yığınlarıyla galibiyet abideleri yapıldı, zafer alâmetleri konuldu.»

«Eflak Voyvodası Vlad Drakul, kazıklarla işkence yapardı. (Kazıklı Voyvoda) *Bir kere, Bükreş'in etrafındaki kırlar, kazıklanmış yirmibin Müslümanın cesetleriyle örülmüştü.» (2)*

Bu örnekler, sayısız ve daha korkunçları arasından sadece bir kısmıdır. Bu zalim karakterin Batı'ya Yunan ve Roma'dan miras kaldığı hatırlanacak olursa, Batı'nın insana bakışındaki korkunçluk tarihî dayanakları ile birlikte gözlenmiş olur.

«Roma hukukunda köle olan esirler hiç bir hakka sahip değillerdi. Halbuki Türk hukukunda, esir, dâvâlı olduğu gibi, dâvâcı da olabilirdi.»

«Roma'da dahi köleler, Yunanistan'da olduğu gibi, harpte mağlup edilmiş insanlardı. Bir kul sahibinin esiri üzerindeki hukuku, bugünkü günde bir adamın kedisinin yahut papağanının üzerinde malik olduğu haklardan fazla idi. Efendi dilerse, aklına eser ve canı isterse, havuzundaki büyük yılan balıklarını, esirlerinin etiyle besleyebilirdi. En ahlâklıları Katon'un yaptığı gibi, gece gündüz kölelerine yorgun luktan bitap düşüp, ölünceye kadar değirmen taşını çevirtebilirdi. Gerek Yunanistan'da, gerek Roma'da tutsakların çekmeğe mahkûm edildikleri şu esaret hayatı öyle utanılacak bir keyfiyettir ki her şeyi telvis eder.» (3) (Son paragraf Richet'ten nakledilmiştir.)

Bir insanın bile inkılâp mahiyetinde bir değişime uğramasının zorluğuna bakılacak olursa, toplumların değişmelerinin ne kadar güç olacağı kolay anlaşılır. Toplumların ruhlarını dokuyan inanç ve idealler değişmedikçe ne müesseseleri değiştirmek, ne de yüzyıllar boyu fertlerde meydana gelen şahsiyet tipini değiştirmek mümkün olur. Batı'nın Yunan-Roma çizgisinden sapmadığı ise aşikâr. Bu sebepledir ki, harp hukuku için imzalanan sözleşmeler hep havada kalmağa mahkûm olmuştur. Son olarak Cenevre (1949) ve La Haye (1954) sözleşmeleri de öncekilerin akıbetine uğramış, yani kâğıtta kalmıştır.

İngilizlerin son defa bütün dünyanın gözleri önünde oynadıkları komedi de çok şeyler ifade ediyor: Gurkhalar... İngiliz emperyalizminin zavallı aletleri, paralı askerler. İngilizlerin para ile insan satın alıp ateşe atmasıyla, eski Roma'da kölelerin yılan balıklarına yem yapılması arasında ne fark vardır? Arenalarda, esirlerin birbirlerini öldürmelerini eğlence olarak seyreden Roma'dan, geri bırakılmış dünya milletlerini birbirleriyle vuruşturup menfaat elde eden Amerika, İngiltere ve Rusya'ya gelene kadar değişen ne olmuştur?

O halde Kıbrıs'ta çarpışan güçler sadece silâhlı kuvvetler değil, iki dünya görüşünün, iki zıt toplumun bitmez kavgasının bir parçasıdır Kıbrıs savaşı. Ve ne olduğu artık iyice bilinir olan beynelmilel organizasyonların direktifleri ile, bu kavganın ancak silâhları susturulabilir geçici olarak. Bir Türk-Yunan dostluğundan ise, ne Türk, ne Yunan, hiç bir devlet yöneticisi sözetmek yetkisinde olamaz. Çünkü toplumlararası münasebette cari olan güç, zamanla en kudretli yöneticileri bile de-

(2) Ahmet Reşit Turnagil, **İslâmiyet ve Milletler Hukuku.** İ.Ü.H.F. dergisi. C. IX, sayı 1 - 2, İstanbul 1943, s. 18. (Hammer'den naklen)

(3) **A.g.e.**, s. 21. (Richet'den naklen)

gersiz bir eşya gibi tutup atan toplumların bizzat kendi iradeleridir.

Demek ki, Türk-Batı kavgası, ilgili devletlerin politika ve proğramlarını aşan bir varlığa sahiptir.

SOSYAL PSİKOLOJİNİN SÖYLEDİKLERİ VE KIBRIS HAREKÂTI

Kıbrıs harekâtının sosyal anlamını incelerken, sosyal-Psikolojinin verilerinden de yararlanmalıdır. Türk halkı, yurt çapındaki büyük ve anlamlı şahlanışı ile ilmen de ideal bir toplum karakteri çizmiştir. Ve bu noktada yöneticisini geride bıraktığını göstermiştir. Türkiye hakim azınlığı, apıştığı bu olay karşısında, halkın istediği yönde konuşma mecburiyeti ile karşı karşıya hissetmiştir kendini. Bu, en açık bir biçimde, halkın yöneticilerini zorlaması ve itmesidir. Halkın çeşitli vesilelerle tecelli ederek, yönetıcıleri zorlayan ve kısmen değiştiren iradesi, onları, tam anlamıyla kendi istediği biçime sokunca veya başkaları ile değiştirince, arzuladığı ilk sonucu elde etmiş olacaktır. İşte Türk halkının Kıbrıs olayları dolayısıyle beliren iradesi, böylesine bir iradenin en mükemmel örneğini vermiştir.

Sosyal-Psikoloji, fertler gibi toplumların da ruhu olduğunu kabul etmektedir. Bu ruhun kaybolmasıyla, toplumların öleceği de bu genç ilmin belli başlı tesbitleri arasında bulunuyor.

«Ambrioloji ilmi, canlı varlıkların tekâmülünde, geçmişin muazzam tesiri olduğunu gösterdikten sonra biyoloji ilmi hayli değişmiştir. Aynı değişikliğin sosyal ilimlerde de vukubulması beklenir. Ama şimdi, pek çok düşünür ve devlet adamı, bir cemiyeti mazisinden koparıp, aklın ışığında ve onun rehberliğinde yeniden kurabileceklerini ileri süren son asır nazariyecilerinin fikirlerine saplanmış bulunuyorlar.»

«Bir cemiyet, mazinin meydana getirdiği bir organizmadır.» (4).

Bir toplumun mazisinden soyularak değişime zorlanmasının en acı tecrübelerini yaşayan ülke sanıyoruz Türkiye'dir. Çünkü iki asırdır çektiği bütün bunalımlarının doğuşunda, sosyal yapı kanunlarının, önderleri tarafından çiğnenmesi vakıası, en önemli etken olmuştur. Bu kanunları sık sık çiğneyenlerce yönetimi el değiştiren toplumumuz, Kıbrıs probleminde de idealleri ve yapısıyla zıtlaşan yöneticiler sayesinde bir dramın acısını yudum yudum tatmıştır. Kıbrıs kalelerine dört asır önce saplanan sancak ve saplayanı ile, bugün aynı kalelerin burçlarında dalgalanan bayrak ve bu bayrağı dikenler aynı olmasına rağmen, savaşı yöneten politikanın değişmiş bulunması, dünkü zaferlerimiz ile bugünkü zaferler arasına büyük bir boşluk koymaktadır. Halbuki toplumların yapıları, en basit bir ihtimali bile affetmeyecek, ciddiyete alınmamış bir küçük yanlışlık sonucu, zaferleri mağlubiyet kılacak hassasiyettedir.

«Yalnız uzvî hayatta değil, zekânın işlemesinde de şuuraltı hadiseleri büyük rol oynar. Zihnin şuurlu hayatı, şuuraltı hayatının yanında pek az bir tesire sahiptir... Şuurlu fiillerimiz, irsî tesirler altında teşekkül eden şuuraltı temelinden zuhur eder. Bu temel, ırkın ruhunu teşkil eden sayısız ecdat bakiyelerini nefsinde taşır.»

«Irkın ruhunu teşkil eden şuuraltı unsurlarının tesiriyledir ki, bir ırkın bütün fertleri birbirine benzer. Zekâları bakımından birbirine hiç benzemeyen insanlar, bazı defa aynı insiyaklara, aynı ihtiraslara, aynı hislere malik olurlar.» (5)

Kıbrıs harekâtı vesilesiyle, Anadolu'da meydana gelen eşine ender rastlanır büyük sosyal hadisenin özünde, milletimizin ölmeyen, ölmeyecek olan ruhu parlamaktadır.

Gustave Le Bon, yaşadığımız çağ kitleler çağıdır diyor. Devletler kitle iradeleriyle yö-

(4) Gustave Le Bon, **Kitleler Psikolojisi.** Çev. Selahattin Demirkan. Bedir Yayınevi,İst., 1969, s. 83.

(5) **A.g.e.**, s. 34.

netilmekte, milletlerin kaderleri kitlelerce tayin edilmektedir.

Mösyö Le Bon, konuyla ilgili kitabının daha başında bir endişesini izhar ile işe başlıyor. Gittikçe genişleyen bir güce ve o nisbette sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel nüfuz kudretine kavuşan kitleler, milli ideâlleri ve menfaatleri zedeleyici bir unsur haline gelebilirler. Kitabın ortaya koyduğu problem ise kanaatimizce şu olsa gerek: Çağın, kaynağını sınıf menfaatlerinden alan, kaçınılmaz kitleleşme hareketlerini, millî ideâller ve menfaatler esasına göre tayin ve tanzim etmek mümkün olabilir mi?

. Aynı endişeyi paylaşan bütün Avrupalıların bu probleme iç açıcı çözümler getirmeleri beklenemez. Çünkü sınıf esasına göre kurulmuş bulunan toplumlar, sınıf çatışmasını bünyelerinde mutlaka taşırlar. Bu çatışmayı önlemek imkânsız gibidir. Ama sosyal yapısının temellerinde sınıf menfaatleri bulunmayan, fertlerinin, kendilerini milletlerinin menfaatleri için bir vasıta telâkki ettiği ve topyekun milleti de ulvî bir gayenin aracı saydığı Türk toplumu için sınıf çatışması gibi bir problem olamaz. Son Kıbrıs harekâtı bunun en canlı örneği olmuştur. Yedi yaşındaki yavrusu, yatağında ölümle pençeleşen yaşlısı, zengini, fakiri ile, şarkıcısı, zahidi, mü'mini ve mücrimi ile kırk milyonda çarpan yürek tek olmuştur. Ve sosyal-Psikolojinin de doğruladığı: Kıbrıs harekâtının ifade ettiği büyük sosyal hadisenin psikolojik bakımdan anlamı:

BİR TOPLUMUN YAŞAMA VE BÜYÜME TUTKUSU

Türk Silâhlı Kuvvetleri Kıbrıs'ta kahramanlık destanları yazarken, Anadolu'da cereyan eden olayları, gösterilen fedakârlıkları bir yerde toplayacak, biriktirecek ve sonra aynı anda harekete sevkedecek bir imkâna sahip olsaydık, bütün cihana yetecek bir enerji potansiyeli elde ettiğimizi görürdük. Bin yıl öncesinden itibaren, dünyanın karanlıklarını aydınlatan nurlu orduların yüce hünkârlarına otağ olmuş bu yurt, şimdi onların evlâtlarına büyükçe bir kışla olma görevini yerine getiriyordu. Evet, Anadolu'nun büyük bir kışla olduğunu bütün dünya bir daha görmüştür Kıbrıs harekâtı sebebiyle. Fakat ne acı ki, Kıbrıs harekâtındaki büyük mânâyı sezemeyenler, Onu tamamen ters gösterir yorumlar yapmışlardır.

Bu büyük ve harika sosyal hadiseyi inceler ve değerlendirirken düşülmüş ve düşülmesi muhtemel yanlışlıklar şunlar olabilir:

Ne gibi bir mesnede dayandığı bilinmez bir telakki, Türk toplumunun Kıbrıs hadiseleri dolayısıyla beyan ettiği ideallerini, bir sömürme aruzusu olarak yorumlamaktadır. Portekiz'in bile sömürgecilikten vazgeçmeye yöneldiği şu zamanda Kıbrıs'ın ilhakını veya taksimini istemek emperyalistlik olurmuş. Böyle bir düşünüş, bugün ahmaklık ve aptallık anlamına aldığımız bir gafletin sonucu değil ise, çağımızın gerçek emperyalistlerinin baskı ve işkencelerini okşanma farzedip zevklenen bir kölelik psikozunun eseridir. Ya portekiz'in veya İngiltere'nin sömürgecilikten vazgeçtiğini sanmak, bütün dünyanın kılıkları değişik emperyalistlerinin kanlı emperyalizmleri altında olmadığını savunmak!.. Böyle bir gafletin şiddetini ifade edecek bir kelime bulamıyoruz.

Dünya milletleri arasında, ömrünün uzunluğu ve coğrafi genişliği itibariyle en büyük imparatorlukları kurmuş bu milletin hiç bir devirde sömürücü olmadığına tarih şehadet eder. İslâmdan önce de, sonra da bu gerçek, toplumumuzun sosyal yapısının zorunlu neticesi olarak her devirde var olmuştur. Bazı yabancı milletlerin efsanelerine, atasözlerine kurtarıcı, mert, cesur, güvenilir v.b. vasıflarla geçme şerefi yalnızca bu millete nasip olmuştur.

Yalnız Kıbrıs'ın değil bütün dünyanın idaresi, hayat güvenliği ve namusu kendisine tereddütsüz teslim ve emanet edilebilecek bir toplumun adil hakimiyetini istememek; bir kaç asırdır bütün dünyanın acı tecrübelerle de olsa pek yakından tanımaya fırsat bulduğu İngiliz, Amerikan ve Rus emperyalistlerine kucak açmek demektir. İnsanlığı ezmek gibi bir ihtirasa sahip olmayan hiç kimse, Müslüman Türk'ün hakimiyetini emperyalizm olarak göstermek gafletine düşmez.

Varılması muhtemel bir başka yanlış netice de, Kıbrıs harekâtı sırasında halkımızda beliren büyük heyecan halini, gerçeği yakalamada çok sınırlı kalacak bir ilmi kavramla, kitle kollektif şuuru ile açıklama yoluna gitmektir. Bir kitle hareketinin psikolojik karakterini gözlerken, hareketin kazandığı boyutlar ölçüsünde, hangi sosyal temellerden beslendiğini araştırmak ilk yapılacak şeydir.

Aslında, bugünlerde renklerini oldukça değiştirmiş gözüken basın ve yayın vasıtaları, halkta beliren büyük aksiyonun sosyal temellerini ister istemez işaretlemekten kendilerini alamamışlardır. Bu milletin varolması ve hayatının devamı için en ufak bir tasa çekmeyen, aslında onu yıkmakla vazifeliymişcesine tahribatını sürdüren basın-yayın organlarının herbirinin niçin böyle bir değişikliğe ihtiyaç duyduklarını anlamak pek zor değil. Sayfalarında, yayın programlarında alışmadığımız yayınlara yer verenler, kendi ideolojik menfaatlerinin sınırında gömlek değiştirir gibi kolayca kılık değiştirebilirler.

Bir diğer yanlışlık da hiç bir siyasi ve askeri hedefle tahdit edilmeyecek büyüklükte olan milli istek ve idealleri sınırlamak ve mevzii hedeflerle basite indirgemek çabasıdır. Halbuki geçmişi ile sabittir ki, bu milletin ideallerine coğrafya ile sınır koymak mümkün değil. Kıbrıs gibi küçük bir kara parçasını almak ve orada meskûn bir miktar mazlum Kıbrıs Türk'ünü kurtarmak, Anadolu'yu büyücek bir kışla haline sokuveren sınırsız şahlanışın hedefi olamaz.

Türk toplumu çobanından, işçisine pek iyi bilmektedir ki, eğer kurtarılmak icap ederse, Karpatlardan Altaylara kadar yüzgill milyon esir Türk vardır. Afrika'dan, Malezya ve Filipinler'e kadar altıyüz milyon Müslüman vardır. Öte yandan bütün dünya vardır. İşte, Kıbrıs probleminin bağlı olduğu büyük dâvalar. Milli dış politika, Kıbrıs problemini bu büyük dâvalara bağlayan politikadır. Aksi halde bilmeyerek de olsa gerçek emperyalistlerin politikalarına alet olma durumu vardır her politika için.

Türkistan'dan, Yugoslavya'ya kadar, yaşı kurumuş gözlerini Türkiye'ye çevirerek «hürriyeti hürriyeti» diye inleyen millet, dünyanın hürriyete en çok lâyık milletidir. Çünkü bu millet yüzyıllar boyu birçok kavim ve milletin hürriyetinin teminatı ve bekçiliğini yapmıştır. Bugünkü görülmemiş esaretin sebebi de bu değil midir zaten.

Gerek Mehmetçiğin Kıbrıs'taki asil jestleriyle beliren insanî davranışlarının ve gerekse, Anadolu'da Türü toplumunun abideleşen fedakârlık ve feragatinin ortaya koyduğu tarihi ve dünya planındaki muazzam gerçek şudur: **Kıbrıs harekâtı vesilesiyle Türk toplumu cihan çapındaki büyük ideallerini insanlığa ilân fırsatını bulmuş ve gerçek bir insanlık idealinin susuzluğunu çeken dünyaya ebedi çağrısını yapmıştır.** Dün dünyanın politik, ekonomik ve askeri hayatının mihveri, dünyanın büyük bir kesiminde yaşayan herkesin varlık garantörü, kerim devletin banisi ve tebaası olduğunu dünyaya bir kez daha anlatmıştır.

Kıbrıs harekâtı ile bir daha şahlanmış olan, toplumumuzun yaşama ve büyüme iradesi, bu iradeye ters düşen yabancı hakim azınlığı tasfiye iradesi haline geldiği zaman Türkiye'de her şey bitmiş ve her şey yeniden başlamış olacaktır. Türk milletinin tarihinin derinliklerinden hız ve kudret alan bu içtepkisi, kendine yabancı unsurların posasını çıkarıp tarihin mezbeleleğine fırlatacaktır.

KIBRIS HAREKÂTI VE TÜRK AYDININ ÇİLELİ GÖREVİ

Türk toplum yapısını lâyıkıyla incelemeyi ve bugün bulunduğu safhayı değerlendirmeyi kendisi için ibadet sorumluluğunda bir görev telâkki eden Türk aydınları, umuyoruz ki, Kıbrıs harekâtının sosyal anlamı üzerinde gerekli etüdleri yapmaktadırlar. Biz şu kadarını ifadeye çalışalım: Kıbrıs probleminin diplomatik ve askeri bir hedef olarak değeri ve kapsamı ile, bu vesileyle, Türk toplumunun ortaya koyduğu büyük sosyal hadise arasındaki nisbet farklıdır. Türk düşünürünün ve aydınının ilk anda yakalayacağı, anlamaya ve mânâ kazandırmaya çalışacağı gerçek bu olacaktır sanıyoruz. İşte yukarılarda sözünü ettiğimiz dram bu nisbetsizliğin ürünü bulunuyor.

Türkiye'nin buhranları baştanbaşa bu nisbetsizliğin görüntülerinden ibarettir. Aradaki bu oransızlık telâfi edildikçe Türkiye'nin ufukları ağaracaktır. O takdirdedir ki, aydınımız bir hamalın, bir boyacının, bir işçinin şahsında şahlanıveren kahramanı tanıyacak, kirin, pasın ve hatta çirkefin altında ne cevherlerin gizli olduğunu hayret ve hayranlıkla müşahede edecektir. Sonra da apaçık bir biçimde görmüş olacaktır ki, fertler gibi toplumların da bir ruhu vardır. Biz, umulmadık bir zamanda, hiç ummadığımız insan tiplerinde bu ruhun ansızın belliren büyüklüğüne şahid oluyoruz.

Milleti işleyiş olarak bir organizmaya benzetirsek, bu organizmada beyine düşen vazife aydınındır. Bu organizmanın mazisini, halini iyice bilmek, bunlara dayanarak geleceği kurma hesapları yapmak da onun görevidir. Zaferlerden, yenilgilerden umumi sonuçlara varmak... Kısacası her sosyal olayın otokritiğini yapmak. Hem kendisini acımasız biçimde hesaba çekerken, bu arada milletini zaaf ve meziyetleriyle tanımış olmak, meziyetlerin yaşaması ve gelişmesi ile zaafların ortadan kaldırılmasının ağır sorumluluğunu duymak. Bunlar aydının şurada sıralayabildiğimiz asgari görevleri.

Otokritiğin gerektirdiği muhakeme yeteneği, ancak kitlelerin önderlerinde bulunur. Biz o kanaatteyiz ki, Kıbrıs harekâtının gerektirdiği millî otokritiği yapma işini yarınki nesillere bırakmak birçok felâketlere şimdiden razı olmak demektir. Aşağıda son derece kısa olarak sıralamaya çalışacağımız şeyler, Kıbrıs harekâtı dolayısıyle yapılacak bir millî otokritiğin başlıca konuları olabilir.

Her dış zafer, önceden kazanılmış iç zaferlerin dışta gördüğümüz uzantılarıdır. Bu kanun fert için de şaşmaz bir geçerlilliktedir. Fertler iç kavgalarında başarı kazandıkları anlarda mükemmelliğe yaklaşırlar. Fert için de, toplum için de sınırsız olan iç kavgada, zafer mevcut değilse, dışarıda başarı aramak boşunadır. Hiç bir iç mağlubiyetin dışa zafer olarak yansıdığı görülmemiştir.

Tarihimizin 1683 öncesi ve sonrası askeri mağlûbiyet ve zaferleri arasındaki farkı anlamak ve yorumlamak elzemdir. Bu takdirde görülür ki, bir 1683 sonrası zaferi, sonuç bakımından meselâ bir Timur mağlûbiyetinden daha müsbet sonuçlar doğurmuş değildir. O halde askeri zafer, başarılı ve üstün bir politikanın devamı ise gerçek zafer denilebilecek bir anlam ifade eder. Değilse, dökülen kanların masa başlarında hiç yere satılması, harcanması kaçınılmazdır. İşte iki asırdır masa başlarında kaybedilmiş bütün askeri zaferlerimizin pek basit bir panaroması. Toplumun düşünen kafası, şuurlu ve muhakeme sahibi temsilcisi aydın, Kıbrıs askeri zaferini de tarihteki yerine oturtmaya mecburdur.

Aşağıda vereceğimiz sözler yazımızın çok güzel bir özetini teşkil etmektedir. Yazımızı onunla bitiriyoruz. Bu ses, tarihin uğultulu akışından bir yankılanmadır. Türk milleti ve bütün İslâm dünyası, Kıbrıs problemini bu kadar inançlı, gerçekçi, sade, açık ve kesin biçimde ortaya koyan bir aydın kadrosuna sahip olmakla ne kadar öğünse azdır:

«Millî Mücadele'nin zafer yürüyüşü, milletimizin hayatını garanti altına alacak, gerçekten hür, gerçekten millî ve kudretli Türkiye; bütün insanlığın zulme karşı hürriyetinin dâvâcısı hâmi devlet, İslâm âleminin manevî, kültürel ve siyasî önderliğini yapacak kuvvetli millet ve esir Müslüman-Türk'lerin hürriyet dâvâsını benimseyen millî politika hedefine vardığı gün, bütün meseleler gibi Kıbrıs meselesi de millet haysiyetine uygun şekilde çözülecektir.» (6)

(6) Aykut Edibâli, **Yeniden Millî Mücadele Mecmuası, «Kıbrıs Faciasının Sorumlusu Gayri Millî Dış Politikadır»**. C.I, sayı 34, 22 eylül 1970.

PREVEZE'NİN YILDÖNÜMÜ

AKDENİZ'DE HÂKİMİYET SAVAŞI

Hasan ERDEN

Desen : Savaş ÇEVİK

«Denizlere hakim olan cihana hakim olur.»
BARBAROS

27 eylül 1538 Preveze zaferi cihan hakimiyetimizin tam bir belgesi oldu. Bu ana kadar Osmanlı, Haçlı ordularını her defasında mağlûp etmiş olmasına rağmen Avrupa tamamen yenilmiş değildi. Çünkü Osmanlı, Akdeniz'de hakimiyet kuramamıştı Preveze'ye kadar. Cihan padişahı Kanuni'nin komutasındaki ordumuz, Almanya içlerine kadar ilerliyor, fakat Avrupa'nın en kuvvetli kıralı Şarlken karada Osmanlıya karşı gelemeyip mücadelesini denizde sürdürüyordu. Akdeniz'de...

Preveze'de sadece Almanya ve İspanya İmparatoru Şarlken'in değil bütün Hıristiyan Avrupa'nın birleşik donanması hezimete uğratılmıştı. Bu büyük deniz zaferimizi anlatmaya geçmeden evvel başlangıcından beri Osmanlı denizciliğinin gelişmesini safhalarıyla kısaca belirtelim.

OSMANLIDA İLK DENİZCİLİK

Osmanlı Devleti'nde ilk denizcilik Karamürsel Bey'le başlar. Karamürsel Bey İzmit'te kurdurduğu (1320) tersanede kendi ismiyle anılan sür'atli, çevik, ve manevra kabiliyeti yüksek teknelerden mütegekkil bir küçük donanma meydana getirmişti.

Orhan Gâzi zamanında donanma henüz gelişmiş değildir. Hatta Bizans saldırılarına karşı Karesi Beyliği'nden deniz yardımı istenmiş, Arslan Bey komutasında 24 parçalık bir donanma Osmanlı hizmetine verilmişti. Ve bu donanma Yassıada yakınlarında Bizans donanmasını yenmiş, ilk deniz zaferi kazanılmıştı.

Sultan Murat devrinde donanma Gelibolu'ya alındı. Donanma komutanı Yusuf Bey Çanakkale boğazına gelen haçlı donanmasına karşı koymak istediyse de muvaffak olamadı. Zayiat vermemek üzere İzmit'e çekildi. Düşman Gelibolu'yu işgal etti. Fakat burada fazla kalmayarak kaleyi Bizans'a bırakıp buradan ayrılması üzerine, Sultan Murat karadan ve denizden muhasara ile Gelibolu'yu tekrar aldı.

Yıldırım Bayezid donanmaya büyük

önem verdi. Gelibolu'da bir tersane kurdurdu (1390). Sarıca Bey Gelibolu sancak beyi ve Donanma komutanı olarak tayin edildi. Sarıca Bey, 60 çektirilik (kürekle çekilen gemiler) donanma ile Ege denizinde sefere çıktı. Osmanlı devletinde ilk Ege deniz harekâtı olan bu seferin gayesi, Osmanlı kıyılarına sık sık akınlar yapan ve zarar veren Sakız, Midilli, Ağrıboz ve Nakçe dükalıklarına karşı koymak ve emniyeti sağlamaktı. Sarıca Bey, bunu başardıktan başka bir müttefik düşman donanmasını da mağlûp etti. Daha sonra Oniki Ada'yı, Ağrıboz, Antalya ve Atika kıyılarını vurdu, Sakız adasını da tahrip ederek Gelibolu'ya döndü.

FATİH DEVRİ

Fatih'e kadar Türk deniz gücü akın donanması niteliğindeydi. Savaşa ve fetihlere pek elverişli değildi. Fatih bir savaş donanması vücuda getirdi. Seferlerinin pek çoğunda kara ordusuyla birlikte denizden donanmasının da iştirakini sağlayarak büyük fetihler ve zaferler kazandı. İstanbul'un fethinde, şehri karadan ve denizden muhasara etmiş ve dahice buluşuyla 70 parçalık bir filoyu bir gecede Kasımpaşa sırtlarından Haliç'e indirerek Bizans'ı can evinden vurmuştu.

Fatih'in İstanbul'u fethinden sonra deniz siyaseti şu hedeflere yönelmişti: Ege Denizi'ne, Karadeniz'e, Yunan Denizi'ne hakim olmak ve Adriyatik Denizi'ne ulaşmak. Nihai hedefi Bizans'tan sonra Hıristiyanlığın bir diğer merkezi olan Roma'yı da fethetmekti. Bunun için önce Osmanlı ülkelerini çevreleyen denizlerde gerekli emniyeti sağlamayı düşünüyordu.

İlk deniz harekâtına Ege'den başlandı. Bu bölgeye Cenevizliler hakimdi. önce kuzeydeki Enez limanı ile Bozcaada, Semendirek, Taşoz, İmroz ve Limni adaları alındı. Daha sonraki bir seferde kara ordusunun da yardımıyle Midilli fethedildi (1462). Sisam ve Sakız adaları da 1775'te ele geçirildi. Güneydeki Rodos adası üç defa muhasara edilmesine rağmen alınamadı.

Mora yarımadasında ve civarındaki adalarda Venedikliler bulunuyordu. 1460'ta bizzat Fatih'in de iştirak ettiği kara ordusuyla donanmanın müşterek harekâtı neticesinde bu bölgeler de Osmanlı ülkelerine bağlandı. 1470'te Ağrıboz adasının alınmasıyla Ege'nin büyük bir kısmı hakimiyetimize alınmış oldu.

Yine Karadeniz de Cenevizlilerin hakim olduğu bir bölgeydi. Sırayla Amasra, Sinop ve Trabzon karadan ve denizden muhasara ile fethedildi. Böylelikle Trabzon Rum İmparatorluğu da tarihe karışmış oldu (1463). Gedik Ahmet Paşa'nın 300 parçalık bir donanmayla Kırım'ı almasıyla Karadeniz bir Türk gülü haline geldi.

Yunan denizinin de Türk hakimiyetine alınmasından sonra Nihai hedef için yollar açılmış oldu. Fatih, İtalya'yı karadan ve denizden kuşatacaktı. Ahmet Paşa Otranto'ya çıkarak burasını fethetti. Fatih de kara ordusuyla İtalya'ya kuzeyden bastıracaktı. Ancak mümkün olmadı. Çoğu tarihçilerin ittifak ettiği üzere, Papalığın ajanı olan Yahudi asıllı Yakup Paşa (Jakop Hamo) tarafından zehirlenerek şehit edildi. Dolayısıyle büyük idealini gerçekleştiremedi.

II. BAYEZİD ve YAVUZ DEVRİ

II. Bayezid zamanında top, kara ordusunun temel silâhı haline getirilmişti. Donanmanın topları da değiştirilerek, yerlerine çok daha üstün vasıfta toplar koyuldu. Bu devrin en meşhur denizcisi Kemal Reis'in imal ettirdiği bu toplar hem uzun menzilli, hem de çabuk ve sık ateş edebiliyordu. Böylece Donanmanın vurucu gücü artırılmış oldu.

Bu devirde çoğunlukla Kemal Reis'in seferleri görülür. Kemal Reis, Mora'yı tekrar geri almak isteyen 200 parçalık Venedik donanmasını Burak Reis'le beraber bir meydan savaşıyla büyük bir hezimete uğrattı. (28 temmuz 1499).

Bir kış mevsiminde Navarin'e gelen bir venedik donanması, olduğu gibi Kemal Reis tarafından zaptedildi. Kemal Reis'in bir de İspanya seferleri vardır. İspanya'da bulunan Endülüs Müslümanları, İs-

SIR ■ *Faruk Nafiz GÜRAKAR*

Ben,
Yarınlar için ümitliyim
Bu günlerin çilesine,
Çizgi çektim.
Mor dağların başında,
Mukaddes vatanın,
Bekçisiyim.
Tanrı dur dese duracak
Yürü dese yürüyeceğim.

Desen : Haşim VATANDAŞ

panyolların mezalimi altında inliyorlardı. Bu durumdan kurtulmak için II. Bayezid'den yardım istemişlerdi. Padişah da Kemal Reis'i göndermişti. Birkaç defa yapılan İspanya seferlerinde birçok Müslüman kurtarıldı.

Yavuz Sultan Selim, Fatih'in yaptırdığı Haliç Tersanesini yenileyerek genişletti. Burada 150 gemi inşa ettirip donanmayı takviye etti. O da dedesi Fatih gibi kara seferlerinde, donanmadan büyük istifadeler sağladı. Çaldıran seferinde donanma, Trabzon'a kadar gelmiş, orduyu oradan beslemişti. Mısır seferinde de Cafer Bey komutasındaki 300 parçalık donanma İskenderiye limanına gelmiş, buradaki Memlûk gemilerini zaptetmişti. Cafer Bey'in ayrıca, ince bir filo ile Nil nehrinden Kahire'ye yaklaşması, şehrin fethini kolaylaştırmıştı.

Yavuz, Kızıl Deniz'de Süveyş'teki Memlûkların kurduğu tersaneyi genişleterek burada kuvvetli bir donanmayı tezgâha koydu. Bundan Yavuz'un Hindistan'a sefer düşündüğü anlaşılıyor.

Yavuz devrinde, Akdeniz'de Oruç ve Hızır (Barbaros) Reisler korsanlık ediyorlar, Avrupa'ya korku ve dehşet saçıyorlardı. Cezayir'i fethedip burada bir devlet kurduktan sonra, Avrupa'nın en kudretli devleti olan İspanya ile çarpışma durumunda olmuşlardı. Sonunda Oruç Reis şehit düşmüş, devlet Hızır Reis'e kalmıştı. Hızır Reis, Yavuz Mısır'ı fethettiğinde, cihan padişahına bir elçi göndermişti. Yavuz, elçiyi kabul ederek Hızır Reis'e bir mücevherli kılıç, bir sancak, ve hil'atla beraber 2000 yeniçeriyi yardım olarak göndermişti.

KANUNİ DEVRİ

Kanuni devrinde ilk deniz harekâtı olarak Rodos ve civarındaki adaların fethi hadisesi vardır. Rodos daha evvel Fatih zamanında üç defa muhasara edilmiş, fakat alınamamıştı. Burada Saint-Jean şövalyelerinin idaresinde bir haçlı devleti vardı. Bu devletin sahillerimize ve gemilerimize çok zararı oluyordu. Rodos çok kanlı ve uzun çarpışmalardan sonra fethedildi. 20.000 şehit verilmişti. Bu büyük adanın düşmesiyle buraya bağlı olan Oniki Ada da kolaylıkla alındı. Böylece Ege Denizi'nde tam bir emniyet sağlanmış oldu. Ayrı ayrı zamanlarda da olsa Ege'deki adaların fethedilişi esnasında kıyılarımızın ve devletimizin emniyeti ve korunması bakımından çok önemliydi.

«Ecdadınızın, büyük bir deha eseri olarak, Kıbrıs ve Anadolu'yu çevreleyen adaların zaptını Türkiye'nin korunması için ilk şart olarak kabul ettiğini biliyoruz. Bu maksatla Kıbrıs, Girit ve Rodos'un

zaptı için ne büyük fedakârlıklara katlanılmıştır. Cihan imparatoru Yavuz Selim ve Kanuni bu adaların fethiyle yakından ilgilenmişlerdir. Unutulmamalıdır ki, bu adalar cihangirlik sevdası ile değil milletin hayatını muhafaza gayesi ile fetholunmuşlardır.» (1)

Barbaros'un, Osmanlı hizmetine girmesiyle Türk denizciliği zirveye ulaştı. Kanuni, Hıristiyan Avrupa'yı karada olduğu gibi denizde de dize getirmek istiyordu. Bunun için Cezayir'de bulunan Barbaros'a şu hattı hümayunu gönderdi:

«— Ispanya'ya sefer muradımdır. Bir yarar âdemi yerine koyup gelesin! Eğer muhafazaya kadir kimse yok ise ilâm edesin!» (2)

Barbaros, zaten Osmanlı gibi güçlü bir devletin hizmetinde bulunmayı çoktan arzu ediyordu. Yerine oğulluğu Hasan Reis'i bırakıp onsekiz Reis'iyle İstanbul'a geldi.

Barbaros'un Osmanlı donanmasının başına geçmesi Avrupa'yı çok telâşlandırdı. Bilhassa Avrupa'nın en büyük amirali olarak bilinen Andrea Doria büyük bir endişeye kapılarak hizmetinde bulunduğu İspanya Kıralı V. Şarlken'e şu mektubu göndermişti:

«Barbaros Hayrettin o kadar kuvvetlenmiştir ki, Akdeniz'de bütün Hıristiyan devletler deniz kuvvetlerini birleştirmedikçe ona karşı koymak mümkün değildir. Eğer, kendinizi olaylara kaptırıp kudretsiz kalmak istiyorsanız Hıristiyan ittifakı kurmakta acele ediniz. (4 ağustos 1534)» (3)

Barbaros donanmayı ele aldıktan sonra bütün noksanlarını tamamladı ve İstanbul tersanelerinde kendi istediği şekilde 61 gemi inşa ettirdi.

PREVEZE ZAFERİ

Andrea Doria'nın İspanya kralına yaptığı çağrı kısa zamanda neticesini göstermişti. Ispanya başta olmak üzere; Venedik, Papalık, Ceneviz, Floransa, Almanya, Portekiz, Malta... devletleri donanmalarını birleştirdiler, büyük bir haçlı donanması meydana getirdiler. Donanmanın başında Andrea Doria vardı.

Barbaros, Kerpe ve Kasot adalarının fethinden döndüğü sırada Divan-ı Hümayun'dan düşman hazırlıklarını haber aldı. Turgut Reis'i öncü tayin ederek Yunan Denizi'ne doğru ilerledi. Doria'nın Preveze'de olduğunu öğrenince hızla oraya vardı. Fakat Doria bu gelişi haber aldığı için körfezi terketmiş, Korfu'ya çekilmişti. Barbaros, körfeze girdi. Buradaki kaleyi tamir ettirdi. Harekât planı hakkında reislerinin fikirlerini aldı. Hepsi de körfezden çıkılmaması taraftarıydı. Çünkü düşman çoktu. 600'den fazla parçaya sahipti. Türk donanması 122 gemiden ibaretti. Barbaros, reislerin görüşünü dinledi, fakat kararını değişik verdi. Düşmanı açık denizde karşılayacaklardı.

Andrea Doria, Barbaros'un çok korktuğunu ve körfezden hiç çıkmayacağını sanıyordu. Böylece Osmanlı kıyılarını rahatlıkla vurabileceğini düşünüyordu. Türk donanmasının Preveze'den çıkması onu çok şaşırttı.

Barbaros, Donanma-yı Hümayun'u hilâl vaziyetine soktu. Merkezde kendisi bulunuyordu. Sağ cenahta Salih Reis, solda Seydi Ali Reis, geride ihtiyat kuvvetlerinin başında, Turgut Reis komutanlık ediyordu. Türk donanmasında tam bir bütünlük ve hareket birliği vardı. Haçlı donanmasında ayrı ayrı milletlere mensup gemilere Andrea Doria tam hakim olamıyordu.

Türk gemileri hafif ve seyyal, düşman gemileri büyük ve hantaldı. Yine

(1) Aykut Edibâli, **Türkiye'nin Kıbrıs Politikası Ne Olmalıdır?**, Otağ Yy., İst., 1974, s. 61 - 62.

(2) Yılmaz Öztuna, **Türkiye Tarihi**, Hayat Yayınları, İst., 1964, s. 266.

(3) Afif Büyüktuğrul, **Preveze Deniz Muharebesine İlişkin Gerçekler**, T. T. K. Basımevi, Ankara, 1973, s. 65.

Türk topları uzun menzilli ve sık sık ateş edebiliyordu. Düşman toplarında bu vasıf yoktu.

Barbaros, düşman toplarının menziline girmemeyi kesin olarak emretti. Düşman donanmasının yaklaşıp uzaklaşmasına göre bu durum devamlı ayarlanacaktı. Ve düşman, top ateşleriyle mağlûp edilecekti. Bu taktik Barbaros'un büyük dehasının eseriydi ve ilk defa tatbik ediliyordu.

Savaşın cereyan tarzını Kâtip Çelebi şöyle anlatmaktadır :

«Cemaziyel-ûlânın üçüncü günü (27 Eylül 1538) Andriya Dorya İnebahtı körfezine girmek tedarikinde olup Hayrettin Paşa Bahşiler'e vardıkta direklere âdem çıkarup Ayamavra ve İncir Limanı önünde gemi direkleri göründü. Cümle bir yerden dümen doğrultup hazırbaş buyurdular. Kâfir dahi gördükte taşra çıkup ol tarafın rüzgarı muvafık olmağla Ehli İslâm havfe (korkuya) düştüler. Zira parça (büyük düşman kalyonu) önüne kadırga durmayup çiğnenirdi. Derhal Gâzi Paşa, iki âyet yazup gemisinin iki tarafına bıraktıkta rüzgâr sakin olup parçalar hareketten kaldı. Kıssadan hisse budur ki, serdar olan nâmdarlar yalnız esbab-ı cismaniyeye (maddi sebeplere) itimat etmeyüp kadir oldukları kadar esbab-ı ruhaniyeye (manevi sebeplere) dahi riayet ve itibar eylemek lâzımdır. Çaresiz küffâr (kâfirler) saf dizilüp toplar atmağa başladılar. Lâkin onların topları çokluk erişmezdi. Evvelâ bir kalyon çıkup hayli toplar attı. Donanmadan topa tutup döndürdüler. Parçaları top ile ele alup ıraktan döve döve zebun etmişlerdi. (...) (Düşman) kadırgaları bir kaç defa kasdettiler ki, İslâm gemilerinin ardın alup gemiler parça ile çektiri arasında kala. Mümkün olmadı. Bunlar (Türk gemileri) dahi diğer taraftan üzerlerine hücum ettikçe bu halde parçalarının diğer tarafına geçerlerdi. Parçalar ise kale gibi çitilmiş idi. Ayırmağa imkân olmadı. Ve bilcümle İslâm gemileri zorundan parçaları dokuz dolandıktan sonra arslan savletli Paşa tekbir getirip bir defa daha toplara ateş edüp, parçalar üzerine yürüyüp bir nicesini batırdı ve aralarından yol edüp (haçlı) kadırgalarına geçti. (Barbaros) askere tembih etmişti, asla parça yağmasına iltifat etmediler. Gâziler hücumundan küffâra dehşet gelüp havf ve haşyet galebe etti. Bundan sonra çektirileri durmağa mecali kalmayup firara yüz tuttular. İki namaz arasına kadar harp uzayup parçaların ekserisi top darbesiyle gark ve helak olup, Andre Dorya ol hali göricek, sakalın yolarak sair çektiri ardına düşüp firar ettiler. İslâm gemileri parçalar elde, murad kadırgalardır deyü ardınca gidüp iki kadırga daha ele geçirdiler. Akşam, rüzgâr çıktı ol cenk olan mahalde yetüp kalan parçaları çaresiz küffâr ateşe vurdular. Sabaha dek yandı. Kuşluktan gün batıncaya (kadar) acaip cenkler oldu ki, deryada misli geçmemiştir...» (4)

Zaferden sonra Barbaros, oğlu Hasan Reis'i bir fetihnâme ile Kanuni'ye gönderdi Kanuni o sırada Avrupa'da bir seferden dönüyordu. Yanbolu konağında Hasan Reis'i kabul etti. Derhal bir divan kurdurarak fetihnâmeyi Hasan Reis'e okuttu. Herkes zafer müjdesini ayakta dinledi. Kanuni Allah'a şükrederek, Preveze zaferini «Cihad-ı Ekber» (büyük cihad) olarak ilân etti.

TÜRK DENİZ SİYASETİ

Barbaros'un, Kaptan-ı Derya oluşuna kadar Türk denizciliği, Osmanlı ülkelerinin korunması ve emniyet içinde bulunmasını hedef alıyor ve donanma yeni ülkelerin fethinde ordu ile beraber sevk ve idare ediliyordu. Barbaros'tan itibaren denizlere (özellikle Akdeniz'e) hakim olmak başlıca hedef oldu. Barbaros bunu bir vecizesiyle şöyle ifade etmişti: **«Denizlere hakim olan cihana hakim olur.»**

«Bu devirde Türk deniz siyasetinin esası şu idi ki, Türk donanması dünyanın

(4) Kâtip Çelebi, **Tuhfet'ül-Kibâr fi Esfar'il-Bihar**, s. 55 - 56.

bütün donanmalarının toplamından daha güçlü olmalı ve daima bu seviyede tutulmalı idi. Belki gemi sayısı bakımından değil, fakat teknelerin mükemmelliği, efradın talim ve terbiyesi, deniz topçusunun menzil üstünlüğü bakımından, bu husus, XVI. asır boyunca gerçeğin ta kendisi olmuştur.» (5)

Barbaros'tan sonra da Akdeniz hakimiyeti uzun müddet Türk denizcilerinde oldu. Başta Turgut Reis olmak üzere, Salih Reis, Seydi Ali Reis, Piyale Paşa, Kılıç Ali Paşa gibi usta denizciler Akdeniz'i bir Türk gölü halinde tuttular.

1571 Kıbrıs fethini müteakip meydana gelen İnebahtı mağlubiyetimize rağmen yine denizlerdeki üstünlüğümüz kırılmamıştı. Kılıç Ali Paşa hemen o bozgunumuzdan sonraki ilk derya mevsiminde yepyeni bir donanma ile Akdeniz'e açılmış, düşman gemilerini aramıştı.

İNGİLTERE'NİN AKDENİZ HAKİMİYETİ

İngilizlerin Akdeniz hakimiyeti emeli 18. asrın ilk yarısında başlar. İngiltere Asya'daki müstemlekelerine ulaşmak için Afrika'nın güneyinden dolanmak mecburiyetindeydi. Akdeniz'e hakim olarak Mısır kanalıyla bu yolu kısaltmak düşüncesindeydi. Bunun için çok kuvvetli bir donanma vücuda getirmişdi. Barbaros devri Osmanlı denizciliğinin temel prensibini kendi denizciliğinde uyguluyordu: 'İngiliz donanması dünyadaki diğer bütün milletlerin donanmalarından daha güçlü olacak ve bu şekilde muhafaza edilecek.'

İspanya veraset savaşları sonunda İngilizler Akdeniz'de ilk üs olarak Cebeli.tarık'ı ele geçirdiler. Daha sonra Napol.yon'un Mısır'ı işgali sırasında «Abuhur»da Fransız donanmasını yakarak Malta'yı işgal ettiler. Böylece batı ve orta Akdeniz'de en stratejik iki noktaya hakim oluyordu İngiltere. Bundan sonra doğu Akdeniz'de bir üs arayacaktı. Nitekim, Napolyon'un Akkâ'da yenilmesiyle Fransızların boşalttığı Mısır en müsaitti.

«İngiliz donanmasında bulunan bir Osmanlı casusunun Kaptan.ı Derya Hüseyin Paşa'ya bildirdiğine göre, İngiliz zabitanı Mısır'ın İngiltere'ye lüzumundan bahsetmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıf olduğunu, Mısır'ı müdafaaya muktedir omadığını, İngilizler Mısır'da olmadığı takdirde bir başka devletin onu işgal edebileceğini söylemişlerdir. Hüseyin Paşa böyle bir ihtimalin tahakkuku halinde İngiltere'nin Akdeniz'de ve Afrika'daki durumunun alacağı şekli bir harita üzerinde tesbit ederek padişaha yollamıştır.» (6)

Kaptan.ı Derya Hüseyin Paşa, padişaha gönderdiği mektupta İngilizlerin Malta'yı geçici olarak işgal etmiş olmalarına rağmen bırakmak düşüncesinde olmadıklarını anlatıyor, gayelerinin Mısır'ı istilâ olduğunu belirtiyordu. Hüseyin Paşa, Fransızlara karşı Osmanlı ile ittifak halinde bulunan İngilizlerin Akdeniz'de pek çok mevkide donanma ve asker bulundurduklarını işaretle gerçek niyetleri.ni mektubun sonunda şöyle ifade ediyordu:

«Bunların bu kadar takım takım donanmaları ve bir kaç mahalde kara askeri var ki, masarıfı kendülerinindir. Ne kadar masarıfı kesire ile vücuda geleceği mütalâa buyurula! İttifak için bu masraf ve külfeti ihtiyar ederler mi? (...) Heman niyetleri ne olduğu şimdiden bilmeniz için ifham eyledim.» (7)

İngilizlerin Mısır'ı almaları Süveyş Kanalı'nın açılmasından sonra mümkün olabildi. Daha sonra 1877 - 78 Osmanlı-Rus harbi dolayısıyle Osmanlı ülkelerini Rusya'ya karşı korumak üzere Padişah'ın müsaadesiyle Doğu Akdeniz'in en hakim

(5) Öztuna, a.g.e., s. 271.

(6) Enver Ziya Karal, **İngiltere'nin Akdeniz Hâkimiyeti Hakkında Vesikalar**, Maarif Mat., 1941, s. 2.

(7) A.g.e., s. 11.

bölgesi olan Kıbrıs adasına yerleştiler.

Böylece Akdeniz'de Cebelitarık-Malta -Kıbrıs ve Mısır çizgisini ele geçiren İngiltere Hindistan yolunu elde etmekle hayalini gerçekleştirmiş oluyordu.

Bugün İngiltere Mısır'dan çekilmiş bulunmasına rağmen Kıbrıs'taki üslerinden vazgeçmeyecektir.

RUSYA'NIN EMELİ

Rusya'nın yayılma siyaseti Çar Deli Petro ile başlar. Petro, Rusya'nın karada mahkûmiyetten kurtulabilmesi ve genişleyebilmesi için açık ve sıcak denizlere ulaşması gerektiği düşüncesindedir. Vasiyetinde bu düşüncesinin gerçekleştirilmesi için iki hedef gösterir. Biri Atlas Okyanusu'na açılan Baltık denizine varmak için Lehistan'ı almak, ikincisi; Akdeniz'e ulaşmak için Türkiye'yi işgal. Çarlık Rusyası, Petro'dan sonra en çok Türkiye ve Lehistan'la harbetmiştir, bu iki hedefi gerçekleştirmek için.

Baltık denizinde senenin her mevsiminde ulaşım müsait olmadığından ve buradan Atlas Okyanusu'na dar bir boğazdan geçilebileceğinden, sonraları bu hedef Rusya için mühim ve stratejik bir problem olmaktan çıktı. Ve asırlar boyunca Rusya Türkiye'yi ele geçirmenin yollarını aradı.

Deli Petro, Türkiye'nin işgali için şu yolları çiziyordu vasiyetnâmesinde:

«5 — Türkleri Avrupa'dan atmak mevzuunda Avusturya sarayına tesir etmeli ve bu maksatla orduyu devamlı silâh altında bulundurmalıdır. Yine aynı maksatla Karadeniz kıyılarında tersaneler kurmalı, ilerlemeye devam edilerek İstanbul'a kadar varılmalıdır.» (8)

«12 — ... Yunanlılar üzerinde dinin üstün nüfuzundan faydalanmalı, bütün aldatıcı yollarla onları kendimize bağlamalı, onların hâmisi olarak tanınmalı ve ruhanî bir üstünlük ünvanı kazanmalıyız. Bu bahane ve onların vasıtasıyle Türkiye hakimiyet altına alınacaktır. Ne kendi kuvvetleriyle, ne de siyasi bağlantılarıyle artık tutunamıyacak ve kendiliğinden boyunduruk altına girecektir.» (9)

Rus Çarları Petro'nun çizdiği çizgiden hiç ayrılmamışlardır. Sık sık patlak veren Osmanlı-Avusturya savaşlarından hep istifade etmişler, iç karışıklıklarımızdan da faydalanarak kuzeyden yaptıkları hücumlarla topraklarımızı merhale merhale ele geçirmeğe çalışmışlardı. Ayrıca, ayrı ayrı zamanlarda üç defa Cebelitarık boğazından giren Rus donanmaları Türkiye'ye güneyden hücum etmişler, Çanakkale'yi zorlamışlardı.

Yunan isyanlarında Rusya'nın büyük rolü olmuştu. Etniki Eterya çetesi doğrudan doğruya Rusya'dan besleniyor ve destekleniyordu. Yunanistan'ın kurulması büyük nisbette Rusya'nın eseridir. Rusya bu eseriyle Deli Petro'nun vesiyyetini gerçekleştirmeğe çalışıyordu.

93 Harbi denilen 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nde Rusya, Kafkasya'dan ve Balkanlar'dan saldırarak iki koldan Türkiye'yi istilâya uğraşmıştı. Doğuda Kars'a batıda Yeşilköy'e kadar uzanmış fakat esas emeline varamamıştı.

Bolşevik İhtilâli'nden sonra da Rusya'nın emellerinde bir değişiklik olmamıştır.

«Rus derebeyleri ve Ortodoks papaz sürüsünün III. Bizans'ı yani Rus sömürücüleri de aynı kutsal (!) gayeye varmak için asırlardır uğraşmıştır. Ve kanlı varisi, S.S.C.B. de, bu kirli hedeften milimetre kadar şaşmamıştır. Son Rus çarı ve generalleri, Moskova sokaklarında bolşevikler talim yaparken, İstanbul'a nasıl girecekelerini düşünüyorlardı. Rusya için, I. Cihan Harbi'nin kutsal gayesi bu idi. Kremlin patronları da aynı derecede âşıktırlar.» (10)

---

(8) Boris Mouravieff, **Deli Petro'nun vasiyetnamesi**, Bedir Yayınları, İst., 1966, s. 59.
(9) A.g.e., s. 61.
(10) Edibâli, a.g.e., s. 23.

Savaş ÇEVİK

Kalk Hemşeri

GÖMÜLÜ ÇOBAN

DİZİLDİK YILDIZLAR GİBİ KÜME KÜME
YERYÜZÜNÜN GÖKLE BİRLEŞTİĞİ YERDE.
HER SEHERDE
UFKUN KESKİN ÇİZGİSİNİ ZORLAMAKTAYIZ
ŞAFAĞI DÖVÜYOR YUMRUKLARIMIZ.
İNANCIMIZ
YIRTIYOR ÜMİTSİZLİĞİN ÇELİK ZIRHINI.
BİZ BU MEMLEKETİN ATAŞ GÖZLÜ YİĞİTLERİ:
DEMİR FİLİZLERİNDEN SU İÇEREK BÜYÜDÜK
TOPRAĞI OKŞADI HEP ELLERİMİZ
TOPRAKTAN YOĞRULDU KALPLERİMİZ.
SELÂM BİZDEN ELİ TAŞ TUTANLARA!
KURAKLIĞA YÜREK DÖĞEN
KAZMA OMUZUNDA YOL ALANLARA.
BEREKET BU YÖNE DEĞİRMİ HEPTEN
SAPAN TARLAYA DEĞDİ DEĞECEK
PARLAR ŞİMDEN KELLİ AĞAMI
İŞLEYEN DEMİR PARLARI
TOPRAKLA KABARIR ŞAH DAMARLARIMIZ
VE BİZİMLE ÇARPAR NİCE YÜREKLER
KABUL OLDU DİLEKLER HEYI
KABUL OLDU DİLEKLER...
ŞİŞKİN KARINLARI PİS SOLUCANLARIN
DEŞİLDİ SAPANIN DEMİRİYLE NAHI
AH ATAŞ GÖZLÜ GARDAŞ AH:
HEP GÜN DOĞUMUNA MI YANIKTI GÖNÜLLER
HEP GÜN KARANLIĞI MIYDI BAHTIMIZ...
SULANACAKSA BU TOPRAK SİCİM SİCİM
NEMLENECEKSE FİLİZ SÜRMEĞE

Desen : Coşkun AYDIN

GÖZYAŞI NİYE
KAN YERİNE...
YALÇIN KAYALARA IŞIL IŞIL VURACAK ZAFERİMİZ
COŞKUN SULARA
AKİSLERİ.
BİZİM YÜRÜDÜĞÜMÜZ YOLDA GARDAŞ
BİZİM GİTTİĞİMİZ YOLDA
HAK İZLERİ...
KORKU NİYE CAN YERİNE.
KALK HEMŞERİİ
KALK ARKADAŞI
YARIN BİZİM DÜN YERİNE...
EY DOĞANIN ŞIMARTTIĞI ÇAKALLAR
BİZİM VADİLERDE GAYRI TÜNEK YOK
BİZİM VADİLERDE
UYKU DÜNEK YOK.
BİR AVCUYUZ KI ÖYLE SÜZÜLÜP GELEN
GÖNLÜMÜZDE HAK KÜLTÜRÜ
DİLİMİZDE HALK TÜRKÜSÜ
AÇIK BAKIR TENLİ BAĞIRLARIMIZ KABA YELE
GÜNYELİNE.
TANIĞIMIZ OLSUN TÜM GÜZELLİKLER..
KALK HEMŞERİİ
KALK ARKADAŞI
BAŞLANGIÇ BU SON YERİNE...
CADI KAZANLARI KAYNADI MASALLARINIZDA BUNCA GÜN
DEVLERİN ÖFKESİ TİTRETTİ BENLİĞİMİZİ
IRGALAMAZ GAYRI DEVLER BİZİ.
BİZDE DE YETİŞTİ DESTAN KAHRAMANLARI
KIRKLAR YEDİLER TUTKUSUYLA YÜREĞİ YANAN
DEVLERE BAŞ DİKEN YAĞIZ YİĞİTLER.
GÖNÜLLER TÜMCENE HAK'TAN YANALAR..
EY ANALAR
YÖNLERİ KIBLEYE DÖNÜK ANALARI
O KINALI ELLER
NEDEN GÖKLERDE.
NEDEN GÖZLERİNİZ MİNARELERDE..
VE HER SEHERDE
YİĞİT YÜREĞİNE KAN DAMLATARAK
GÖKYÜZÜNÜN YANAN TEK HİLÂLİNE MIHLANAN BAKIŞLAR
NİYE ANALARI..
GÖZÜNÜZDE YAŞLAR NİYE ANALAR...

SANMAYIN HEP SÜRER BU MATEMLİ GÜN.
VARSIN ONLARIN OLSUN DÜN
GÜLÜN YARIN BİZİM
DOĞAN GÜN BİZİM
BU BAYRAM BİZİM HEY
BU DÜĞÜN BİZİM.
KALK HEMŞERİ!
KALK ARKADAŞI
GECE DÖNDÜ TAN YERİNE...
BİR YURDUN ÖYKÜSÜ KULAKLARDAKİ
DİRİLEN BİR RUHUN TİTREYİŞİ BU.
BİR HALKIN DUAYA KALKAN ELLERİ
DİKTİ GÖKYÜZÜNE ZAFERLERİMİZİ.
PARLIYOR ATİDE BAHT YILDIZIMIZ...
HEY ANAM HEY
YENİDEN BAŞLADI AKINLARIMIZ!!!
GÖRECEĞİZ YİNE KİRLİ ALINLARDA ŞANLI ATLARIMIZIN
NAL İZLERİNİ.
DİZLERİNİ
BÜKEREK SELÂMLAYACAK GÜNEŞE SIRT DÖNENLER
GÜNEŞİN FATİHLERİNİ.
ANALAR
ANALAR YASLI ANALARI
YASLI YÜREĞİ PUSLU ANALAR:
ÇÖZÜN BAŞINIZDAN KARA GİYSİLERİ!
AL—BEYAZ—MOR TAKIN ÜSLERİNİZE
YEŞİL SÜRME ÇEKİN GÖZLERİNİZE.
BU GECELER
HEPTEN GEBE GÜNDÜZE
VE GÜNDÜZLER DAHA NİCE YİĞİDE...
BU YOL BİR HAKÇA YÖNE HEY
BU YOL BİR HAKÇA YÖNE!!
KARARMAZ DA BAYKUŞLARIN GÖLGESİYLE ÖNÜMÜZ.
ÖMRÜMÜZ
BU YOLDA BİN KERRE FEDA.
GÖNLÜMÜZ PÜR NEŞ'E HEY!
YOLUMUZ GÜNEŞE HEY!
HEY GARDAŞLAR
BİZ DÜŞERSEK SİZ YÜRÜYÜN GARDAŞLARI
MERT ÖMRÜ MEYDAN YERİNE..
YETER BİZE BU ŞEHİTLİK
YETER BİZE ŞAN YERİNE...

HİKÂYE

KARALTI

Desen : Hasan KARAL

M. Ali TAŞÇI

Evvelden gak gıbırak, gak gıbırak, cıvık cıvık diye keklik öterdi bu zıvlan tepelerde, şu kel kepirlerde. Taş Armutlu Koyak'tan, Söğütlü Dere'den pınarlara akardı. Yorulunca, at damın güneş vuran tarafına minderi, bir soluk keklik sesi dinle, hiç yorgunluğun kalmazdı. Aha şu evlerin yanındaki ireltilerin etrafına alayınnan inerdi çillisi, kınalısı. Eşinirlerdi oradaki höllük topraklarında, pat pat ağaçların diplerinde. Yuva yaparlardı kayaların altlarındaki çeltilerin aralarına. Boz tavşanlar, ala tavşanlar seker gelirdi damların arkasına kadar. Çimil çimil, arkalarını attıra attıra çoban ekmeklerinde yayılırlardı. Bir kara tavşan vardı, alnı ak sürmeli, çakal bir kara tavşan, bizim ufak Sarı Markiynen oynaşırlardı. İlâhi odun ocağın söğünsün emil Ulen Sarıbaş bastır der koşardım tavşan geldiğinde. Çakal tavşan pırtar kaçardı. Sarıbaş da ardından bana karşı aldatmaca kovalardı. Beni azıtıp gene oynaşırlardı. Herif derdim Dedene, len işte Allah nasibini ayağına yolluyor. Saklan kocaman çalının içine, bunladıvar tüfeği. «Yooo!..» derdi Deden. «Kurt bile komşusunu yemez. O bizi komşu bilip geliyor. Ben onu vuramam. Hemi gittiğimde eli boş dönüyor muyum? Dağ taş tavşan dolu. Bırak oynaşsın zavallı. Bizim gönlümüzü şenlendiriyor ya yetmez mi?» derdi. Avladığı tavşanların pöçüklerini bir araya dikmiştim, koskoca bir sepet dolusu pöçük olmuştu, aklı karalı.

Yel estikçe dağ kokusu, dağ çiçeği kokusu dolardı köyün içi. Kekik, yavşan, püren kokusu dolardı. Çam kokusu, gazel kokusu gelirdi hışıl hışıl, tatlı tatlı. Hele sabahları, vıcırdık, vıcırdık, vıcırdık bütün kuşlar dillenirdi. Koyaklardan kuş sesi sel gibi gelirdi. Sen sanırdın yer yerinden oynardı. Sonra alayınnan süzülürlerdi koyaklardan köyün üzerine, köyün içindeki ağaçlara. Kediler nasıl da yalanırlardı, kuyruklarını oynatırlardı kuşlara karşı ya! Çeşmelerden çam kokulu sular akardı, gürül gürül. Bahar oldu mu oluklar almaz, künkler patlardı. Her hafta çamaşır günü, derede çamaşır yıkardı köyün gelini, kızı. Kazanların ateşlerinde, kabak tavlası yapardık. Patlıcan, patetes soğan gömerdik. Köylü dağa oduna giderdi yaz sonu. Her gün bir eve gidilirdi, eşeklerle, atlarla, katırlarla, kağnılarla. Aş pişirilirdi dağlarda. Sade Kara Dağın kurusunu çeke çeke bitiremezdik. Herkesin kışlık odunu getirilirdi. Hele düğün dernekte, köy delikanlıları toplanıp giderlerdi. Bir de bakardın, alay alay, arka arkaya sıralanmış inerlerdi. Düğün evinin içi dışı odun dolardı. Geceleri meydan ateşi yakarlar, kılık değiştirerek düğün oyunları çıkarırlardı.

O zaman bizim köyde akşam, ikindiden olurdu. Öğlen geçti de gün, şöyle sallandırmaya bindi mi görünmezdi ağaçlardan. Köyü gölge bürürdü. Akşam olunca, erkekler tepsiyle yemek götürüp odada yerlerdi yemeklerini. Kış günleri her gün, beşi onu ava gidip keklik vururlardı. Sırayla o keklikliklerden

bir eve Arap aşı yaptırırlardı. Lokmayı çiğneyerek yutan damı dolaşırdı.

Herkesin ağzının tadı tuzu vardı. Hoştu herkes. Hatır gönül saymak vardı. Emmi, dayı, hısım, akraba, köylü odalı bilmek vardı. Şimdi laylon oldu herkes. Biz eski kafa olduk.

Sonra askere çağırdılar, askerlikleri. Önce iki oğlu olanlardan birini, üç olanlardan ikisini istediler. Yani evde, bir delikanlı kalacaktı. Kayın Babam da yeni evermişti Dedengili. Çifte düğün yaptırıp, çifte davul vurdurup, çifte kurban kesmişti. Ben Sabire Ebenle, aynı gün beraber gelin olduk iki gardaşa. O zaman Deden dedi, «Baba ben gidiyim, Arif Ağam eve baksın.» Arif kaynım dedi: «Baba ben gidiyim, Ali Gardaşım eve baksın. Hem ben büyüğüm, gitmek bana düşer.» Babam, birinden birini ayıramadı. İkisi de gitmek istedi. En sonunda: «Allah bana iki oğul daha verseydi de, dördünü bir gönderseydim. Haydi sonu güzel yüz aklığı olsun. Hak yol için gidersiniz, Allah mertebenizi âli eyler inşallah!» deyip el verdi, dua eyledi. Köyde böyle, bütün askerlik oğullarını gönderen atalar çok oldu. Askere gideceklerin ellerine kınalar yaktılar. Günlerce şenlik şadımanlık yaptılar. Dedengilin güveylik kınaları, askerlik kınalarına karıştı. Mevlidler okundu. Hatimler indi. Aşlar pişirildi. Ziyâfetler verildi. Dualar edildi. Gidecekleri, tâ Seydi Battal Gâzi'ye kadar uğurladı köyün erkekleri. Orada Seydi Battal Gâzi Efendimizi de ziyaret edip kurban kesmişler, bütün bizden yukarı gelen aşiretlerle beraber. O vakit Seydi Gâzi'den sevkiyat olunurdu.

Gidenler gelmedi, kalanları da götürdüler. Bir iki yıl geçtikten sonra, askerliğini yapanlardan da gidenler oldu. Tâ nerelere gittiler derlerdi hele? Deryaların, dağların ötelerine gitmişler. Cebel kırlarda çarpışmışlar. Haber iden yok, sual iden yok. Şimdiki gibi mektup gelmez. Hem harp olurken mektuplaşmayı yasak iderlermiş. Erler evlerine, avratlarına olanları yazar da casuslar, düşman hafiyeleri, sırcıları öğrenir diye. Çarpıştıkları yerleri bilmezsin, yerin göğün öbür ucu derler. Amanın bizim devletimiz de o zaman ne kadar büyüğümüş. Aylarca dağları, dereleri, denizleri aşar da harp edecekleri yerlere ancak varırlarmış. Şimdi denizimiz var mı bizim? yok herhal, he? Yok biliyorum ben. O vakitler toprağımız kadar suyumuz da varmış. Şimdi susuz toprağız. Susuz toprak olur mu? Susuz toprak çoraklaşır, çatlar. Çorak toprakta ne olur? Hiçl.. Şimdi yeni yetmeler, bilmem kaç tane şehrimiz var, devletimiz büyük diyorlar. Len ne kadar büyük olsa, deryası var mı deryası? Düşmanlar, deryalısını yıktı da deryasızını yıkamaz mı? Hem onlar ileri, biz geriyiz; onlar zengin, biz fakiriz diyorlar. Hem de büyüğüz diyorlar. Ne oluyonuz len, ne oluyonuz? Hindi gibi kubarıyonuz? Durun bakalım daha babanızın unu tüketiyonuz. Hele bir un tükensin, yarın çuvalı da sattığınızı göreceğim ben sizin, içini doldurmak şöyle dursun. Üzerinde vırt zırt geleni (köstebek) gibi dolaştığınız toprak Dede malı. Dede meresi. Eski topraktan kalma. Yarın düşman, delliğinize dereyi koyuverirse ne yapacanız?

Ne diyordum ben? Adamı kızdırıp, Ayvaz gibi söylediyonuz. Nerede kaldıydım? İhtiyarlayınca insan, lafı söylerken unutuyor. Haa!.. Aradan tam altı sene geçti. Her sene köylerden askere, koç yiğitler gitti. Giden gelmedi. Yıllar yılı böyle oldu bu. Tam altı yıl haber bile almadan geldi geçti. Bu cepheden o cepheye, o cepheden öbürüne koşuşmuşlar. Gene de yenilmiş devletimiz. Yeşil yeşil yaylaları, kan eksen can bitecek sulak ovaları birer birer almışlar ellerimizden. Nas'olmuş ben de annıyamadım. Akşama kadar ilerler alırlarmış. Akşam olunca tekrar geri çekilirlermiş. Cephane sandıklarından taş çıkarmış, mermi yerine. Hele bir seferinde düşman içinde bizim yerimiz, bizim içimizde düşmanın yeri varmış. Anlaşmaya oturmuşlar. Biz içimizdekilere, düşmandan erzak gelmesine seslenmezmişşik, onlar bizimkilere erzak göndermemizi kabul etmezlerimiş. Böyle anlaşmışlar masa başında. Sonra bizimkiler aylarca dayanmışlar. Ağaç kabuklarını kemire kemire günlerce karşı koymuşlar En sonunda teslim olmuşlar. İşte böyle geçmiş altı seneleri Dedengilin. Altı sene geçtikten sonra, altışar ay izine geldiler. Sonra geri gittiler. Dört sene daha geçti. Köyde erkekler azaldı. Kırkının üzerindekilerle, on yedi-

sının altındaki yeni yetmeler kaldı. Her iş kadınların omuzlarına bindi. Çift çubuk, tarla taban, kır bayır, ev bahçe, odun erzak, her şey kadınlara bakar oldu. Babam zaten geçkindi, kocadı. Elleri titrer oldu. Güçlü kolları güçsüz oldu. Gören gözleri uzağı seçemez oldu. Duyar kulağı az duyar oldu. Etrafta da bir kıtlık oldu. Bir kıtlık sardı ki etrafı sorma.

Benim çocuğum olmamıştı o zamanlar. Sabire'nin bir oğlu olmuştu. İşte Hakkı Emmin. O büyüdü dokuz yaşına bastı. Bir de altı aylık izinden sonra Sultan diye bir kızı oldu. Üç yaşındayken bir hastalık geldi kıza. Gözlerinden sel gibi yaş aktı yavrunun. Ateşler içinde, yangılar içinde kıvrandı günlerce. Aba derlerdi bana ikisi de. hele o Sultan, ne dilbar kızdı. Büyüseydi ne dilber olurdu. Geceleri sayıklaya sayıklaya, tıkılaya tıkılaya uyyamazdı. Sabaha karşı hastalığı zarbıyla kendinden geçer de, tan uykusuna dalardı. Kuş gibi çaidırıverirdi azıcık. Ne hafif de uykusu vardı. Uyanınca, biraz iyi olmuşsun Sultan derdim. Göz kapaklarını zor kaldırarak: «Öyle mi Aba?» derdi. Maşallah bir akıllıydı, bir akıllıydı. Her avratta bulunmazdı onun aklı. Ayağına da tetikti, şahan gibiydi. Çocuk diyesi gelmezdi insanın. Gene bir gece uyyamamıştı. Sabaha kadar bekledik başında. Şafak attı, tan yerleri ağardı. Ak kuşluk kara kuşluktan ayrılır oldu. Mübârek bir cuma geceslydi. Hoca, sala vermeye başladı. «Ölen mi var? ölen mi olacak Aba?» dedi. Sen çocuk başınnan, hem da-

BİR SAVAŞ KI

Odada bir sıon mumu yandı.
Bir kitap uyandı
Bir kitap...
Kesilen gırtlak sesi gibi
Gıcırdadı kapı
Ellerinde sıon saplı;
Haçlar
Çekiçler
Oraklar
Köşede! uyuşuk korkaklar...
Oda loş
Yaklaştı iki sarhoş.
Karınları patlarcasına şiş
Başladı bir kıyım, bir kesiş...

Küreyi kaptılar masadan
Mum söndü sonradan
Oda loş
Dünya artık bir ada
Bir kahkaha
Bir kahkaha
Mideleri şiş,
Bir kesiş başladı
Bir kesiş...
Kustular avuçlarındaki dünyaya
Kusmuğa gömülünceye kadar
Yer, ağaç, kaya...

Uyuşukları;
Boğdu sıon kusmukları.
Damarlarında iliklerinde
Kusmuklar,
Gizli kelepçe bileklerinde
Bir çöküş erkeklerinde
İçmeden sarhoş,
Kafaları her an bir hoş,
Öyle insanlar ki, bomboş...
Yaklaştı iki sarhoş
Kanla doldu oda

Yetim KAFKAS

ha yaşın ne, başın ne; ne bilirsin ölüye salâ verildiğini? Hocanın da ihtiyar olmasına rağmen bir tatlı sesi, bir tatlı salâsı vardı. Salâ bitmeden gözlerini yumdu Sultancık. Ölmeden önce Hakkı'ya döndü yönünü. Hakkı da yanıbaşında yatardı. «Hakk'agam uyyo mu? Babam ile Ali Emmim, Hakk'agama benziyorlar?» dedi. Elini uzattı. Okşadı Hakkı'nın yüzlerini. Sonra hayal gibi yumuverdi gözlerini. Koşarak gittim Hoca'ya. Ahmet Emmi, bir salâ daha ver. Sultanımız bizi bırakıp da uçtu gitti. Bir salâ daha ver Ahmet emmi!» dedim.

Salâ verildikten sonra gün doğuncaya kadar, bizim Sarı Marki, uludu, uludu...

Onun ölümü bir koydu bize. Bir ağır geldi. Günlerce aş ekmekten kesildik. Düşmanla kaç yıldır boğuşuyorduk. Kaç yıldır, erinden ellerinin kınasıyle ayrılan iki gelin bekleşiyorduk. Ya, yavrum yal Ağlatıyor insanı geçmiş. Ağlatıyor adamı eski günler. Koca Zala derlerdi bana. Ben, beli bükülecek avrat mıydım? Yıllar büktü belimizi oğlum. Düşman büktü belimizi. Acılar büktü. Şimdi çocuk kadar kaldık. Kuş yavrusu kadar. Tam on dört yıl, dam altında gelinler bekledi, gözleri sürmeli midir, zülüfleri kıvrımlı mıdır diyen olmadı. Tam on dört yıl, ak saçlarına asker kınaları yakmış, saçları kınalı, ağızları dualı, gözleri yaşlı, bağırları taşlı, ak sütlerini oğul diye diye emzirmiş izzetli analar bekledi. Anamdır diyen bulunmadı. Elini verip, ak ainıyla duâsını kılıp gönderdiğini, ciğerpârelerini, oğullarını tam on dört yıl; ak sakalı, gönlünün, yüreğinin akıyla birleşmiş, elinde tesbihiyle yollardan haberini gözleyen kocamış babalar oldu. Babamdır diyen olmadı. Küçücük yavrular büyüdüler, turp gibi oğlanlarımız kendilerini bildiler, gül gibi kızlarımız gelinlik oldular, gözyaşlarını silen olmadı. O küçücük süt kokan ağızlar, günde bilmem kaç kere babalarını sordular. Yıllar, geldi geçti rüzgâr gibi, düş gibi. Ali Dede'yin, İngiliz esir düşüp Hindistan'a gittiği haberi geldi. Arif Dede'yin, kötü Bulgar'a esir düşüp kurşuna dizildiği haberi geldi. Tam dört yıl sonra... Kayın babam iyice kocadı. Kaynanam bu habere dayanamadı. Zaten kıtlık. Her sene kıtlık. Anam zayıf, ihtiyar. Bir de bu haberler gelince... Belki yalandır diye inandıramadık. İç illntisinden, ince hastalıktan gitti avratcağız. Derken Seferberlik oldu. Köydeki erkeklerin hepsi gitti. Eci-cücü, eli silâh tutan, eli sopa tutan hepsi gitti. Köyde ihtiyarlardan, çocuklardan başka bir tek erkek kalmadı. Tarlalar sürülmez, ekinler ekilmez oldu. Acı haberler insanda derman bırakmadı. Haydi düşmanı yenebilseydik neyse! O da yok. Şu gördüğün koskoca ovada baharın beş on tarla kararır, yazın beş on tarla sararırdı. Hani deniz gibi, rüzgâr vurdukça ığıl ığıl yatıp kalkan başaklar? Hani gün vurdukça göz kamaştıran ova? Hiç birisi kalmadı. Evvelden ovaya inen, ormana girmiş gibi içinde kaybolurdu. Kıtlık, kuraklık, işleyecek erkeğin olmaması kıraçlaştırdı ovayı. Bir ucundan bak, öbür ucunda oturan altı aylık bebeyi gör. Kel Hasan'ın başı gibi oldu ovanın düzü. Böyle de bir üç yıl geçti. Yonan'ın denize döküldüğünün değil de bir evvelki yılın baharıydı. Biraz bollukla geldi. Otlar büyüdü. Ekinler büyüdü. Hayvanların karnı doydu. Köyün kadınları ot işlemeye başladı Herkes evine ot getirdi. Dam başlarında otluklar yükseldi. Bizim koca öküzle koca ineğe bile can geldi, baharlarını alınca. Millette de yiyecek namına bir şey kalmadı. Ölüyorum desen, dişinin kovuğunu dolduracak bir şey bulunmaz oldu.

Bizim Kuruhüyük'teki tarlada bir ot var, değme gitsin. Biz de orada ot işliyoruz. Kayın Babam, Sabire, Hakkı, bir de ben dört kişiydik. Otu bazen yolar, bazen biçerdik. Ben öylenecen çalışırdım. Öğleden sonra eve gelir, akşama kadar idareye bakardım. Arpalar da sararmaya başlamıştı. Ermiş arpa başaklarını kırpardım arpalıktan. Saçta kavururdum, kızdırırdım, üfelerdim, tanelerini ayırırdım, çekerdim. Bağımızda yaprak vardı. Toplardım yaprakları, hölüdürdüm, kıyardım. O çektiğim arpa unumun içine katardım. Yuğururdum. Tıpıştardım. Kötü kötü, şöyle sahan içi gibi gibi pişirirdim. Akşama kadar edebildiklerimi akşam gelince yerlerdi. Gece yaptıklarımı da sabah tarlaya götürürdük. Sabahın işini de akşamdan yapardım. Uyku tünek yok. Nasıl uyyacan? Uyusan idareyi kim hazırlayacak, işler nasıl yörüyecek? O zaman

davar falan yoktu. Topu topu iki gurudan koyun vardı. İnanır mısın o sene köyde koç olmadığından koyunlar nerdeyse kısır kalayazdı. Koçu olanlar koçlarını, un kepek yoluna satmışlardı. İhtiyarlar öbür köyden ödünç koç getirdiler ya, bizim iki koyun iyice kocadığından yine de kısır kaldı. Çanağa çalkantı olacak bir avuç yoğurt da yok...

Bir gün Kuruhüyük'te ot yoluyorduk. Sarıbaş durmadan ürmeye başladı. Oturduğumuz yerden etrafımızı şöyle teğetledik. Bir şey yok. Bir de, güm bum, güm bum! diye bir şey çatıladı emme. Yatırkavak'tan iki toz bulutu kalktı havaya. Kaynatam doğruldu. Biz doğrulduk. Bir de ne görelim. Bozçal'dan kara ardıç gibi yer yerinden oynayıp geliyor. Gökteki simsiyah bulutlar, çalın üstüne çöreklenmiş de kıvranıp geliyor. Kaynatam: «Hay gözü kör olasıca, hay evi barkı yıkılıp kökü kesilesice pis Yonan, buraya da geldi en sonunda! Yatırkavağ'a da yiğitler inmiş herhal. Allah yardımcıları ola!» dedi. Ovanın yüzünde ot işleyenlerin hepsi Kırkpınar'a doğru toparlanıp akmağa başladılar. Baba, haydi biz de gidelim dedik. «Ben gitmem! Haydi siz gidin. Nas'olsa dayın gilin evi var. Haydi siz durmayın gidin.» dedi. Ne dediysek caydıramadık, ne yaptıysak götüremedik Kaynatamı. «Sümüklü Yonan'dan korkup da tarlayı mı terkedecem? Yanımda bu tırpan oldukça, beş tanesini haklamadan ölmem. Oğullarım şu kadar yıl, düşmanın ayağına koştular. İşte düşman da benim ayağıma geldi. Geleceği varsa, göreceği de vardır elbet. Gösterirm ben onlara Şallının Mehmed'in kim olduğunu. Hele bir gelsinler.» dedi. Etme baba bir başına ne yaparsın? Çıplak yerde tarla kuşu gibi bastırırlar seni diye yalvardıysak da kâr etmedi...

O gün büyük testi kırılmıştı. Küçük testinin de suyu bitmişti. Zaten testi de kalmamıştı evlerde yal Evvelden kağnılarının kenarını Bolvadin hasırlarıyle yükseltmiş satıcılar, suyu sızdırdığı için serinleten ince toprak hamurlu sırsız testiler getirirlerdi. Kaç yıldır satıcı bile gelmiyordu köye. Testisi olmayan bakraçla, helkeyle götürüyordu suyunu. Büyük testi kırılınca bize de aynı yol görünmüştü. Su olmadığından Kaynatamı teyemmüm etti. Bizi uğurladı. Sonra dinceldi sanki. Günlerdir zorla ot yolan koca adama can geldi. Dirildi. Aldı eline tırpanı. Biçilecek yerlerini döne döne biçmeye başladı tarlanın. Mekânı cennet olasıca, dönü-dönüverdi diz boyu otların ferkinde. Otu değil, Yonan'ı biçiyordu sanki.

Kırkpınar'da kadınlar bir eve erkekler bir yere toplandı. Aradan iki saat geçmeden Kırkpınar'ın dibinden Yonan geçmeye başladı. Bir grup atlı ayrılıp köye yöneldi. İhtiyarlar karşı çıktılar İlâhî hepsi kar gibi fistanlı Yonan askerlerinin. Kaftanlarının ardı yırtmaçlı. Biraz sonra köyün ihtiyarlarıynan Yonanlılar karıların toplandığı evin önüne geldiler. Çocuklar çığrışır, ağlaşır. Bizi evin önüne çıkarıp dizdiler. Yonanlıların başı, «Herkes ketenindeki ağçasını, boynundaki liralarını, kolundaki cebesini çıkarsın.» diye emir vermiş, yanındaki Türkçe bilen söyledi. Herkes çıkardı verdi. İhtiyarlar da şöyle az ileride bakışıyor. Biz içimizden dua ediyoruz bu kadarla kalsın diye. Hepsini bir yemeninin içine doldurdular. O baş atlıya verdiler. On-onbeş adım gitmişlerdi ki baş gavur kılıcını bize doğru çevirerek patır patır bağırdı. Baktım beni işaret ediyor. Türkçe bilen geldi. «Hadi yürü!» dedi. İhtiyarlara baktım. Kaşlarını «Yürü!» dercesine yere indirdiler. Yürüdüm. Kılıcının ucuyla ketenimin omuzbaşına dokundu. Meğer benim ketende bağ yaprağı kalmış. Geriden gün vurunca ışılamış. O da altın sanmış. Atlarını sürüp gittiler. İyice korktum. Aklıma ne kötü şeyler geldi bir bilsen?

Yonan çekilip ara boğazdan aşıp gitti. Öğle sonu tarlaya geri döndük ki, Kaynatam keyifil keyifli tütününü tüttürüyor. Gevrek gevrek güldü de rahmetlik: «Hiç Şallının Mehmed'in olduğu yere Yonan falan gelebilir mi?» dediydi. Meğer Yonan yukarılardan gelmiş, geçmiş, gitmiş Gülüştük hepimiz. Sarı Marki bile eteklerimize arbılıp kuyruk salladı, oynaştı bizimle...

Akşam köye geldiğimizde ne görelim. Ohooo oh!.. Köyün içi dışı gıvıl gıvıl karınca gibi Yonan kaynıyor. Toplanmışlar köy meydanında gülüp oynarlar. Ateş yakmışlar. İtler gibi ürüşüp, eşekler gibi anırışırlar. Yonan bu ilk gelişinde, ova köylerinde değil de dağ köylerinde on gün

kadar askerini bölük bölük eylendirdi. Bizim köyün avratlarının ziynetlerini de almışlar. Her öğün bir evden ne bulurlarsa kestiler. Bir gün iki Yonan askeri bizim eve geldi. «Bızak, bızak!» deyip duruyorlar. Biz ne bilelim, bıçak istiyorlar sandık. Sabire ekmek bıçağını getirdi. Kaşlarını çattılar: «Bızak, bızak!» dediler. Bir şey anlayamadık. Sonra ahıra girip iki buçuk yaşındaki tosunu götürdüler. Biz bir yaş küçüğüyle onu, büyüsünler de öküz olsunlar diye bekletiyorduk. Zaten inek de öküz de yaşlanmıştı.

Bir gün yolduğumuz otları arabaya dolduruyoruz. Anamgilin köyden Yonan askerleri ovaya doğru dağılmaya başladılar. Hakkı da öküzle ineği güdüyor az ileride. Kız Sabire, aman biraz çabuk olalım. Şunlar gelmeden gidelim dedim. Ne yüklediysek kağnıyı koşup yola çıktık ya, bir grup Yonan önümüze doğru ağdı. Köye yaklaştık. İki tanesi bize doğruladı geliyor. Birisi biraz gerilerde. Öndeki doğru geldi. Arabanın önüne durdu. Biz de ne yapacak diye bakıyoruz. Sabire yerde, ben de arabanın üstündeyim Hakkı'nan. Yonan geldi, elindeki çuvalı arabadan doldurmaya başladı, yılışık yılışık. Sabire silkti aldı elinden çuvalı, boşaltıp suratına attı. Ben de arabadan dirgeni omuzuna bir indirdim. Sabire yere taşa eğilince gâvur oğlu gâvurlar, arkadan gelen önde, otu alan arkada çöküdüp kaçmaya başladılar. Herhal onlar, atlarına ot yolmaya inmişlerdi ovaya. Bizim ot götürdüğümüzü görünce hampaya konmak istediler. Var mı öyle yağma? Dur hele sizi bekleyen koç yiğitler var. Pabucun kaça geldiğini gösterecekler size. Ova ortasında ersiz avratların otuna sarılmak kolay değil mi? Neyse, bu da onlara us bahası olsun deyip köye çıktık.

Yonan çekti gitti ya, kırpa kırpa, Yonan askerlerinin otları da yiye yiye arpalıkların arpaları ermeden tükendi. Baktık olacak gibi değil. İneğin küçük danasını koyunlarla beraber Kayın babam sattı. Bir çuval kepek aldı. Koca bendek çuvalıynan bir çuval kepek. O da hiç mi hiç kavuşmaz. Kepek, Allah'ın bildiğimiz kepeği. Niye buğday almadınız mı diyon? Nasıl alacan? Bir çuval kepek yerine alsan alsan iki teneke buğday alırsın. O da horantalısın kaç gün yetecek? Bir hafta bile yetmez. Yiyip içeceğinin hepsi ondan ibaret. Koskoca arpalık bile kırpa kırpa bitti. El değirmenlerinde çekerdik. Üstünün irisini aş iderdik, altının ununu çörek bezisi, gene de yetmedi. El değirmeni bile yoktu evde. Bir onda çekerdim, bir öbüründe. Bağda yaprak kalmadı oğlum. Koskoca bağda yaprak kalmadı. Biz yaprakların hepsini yolarsak üzümler neyle olacak? Güzün üzüm de lâzım. Sabire'yle çıkardık tarlalara, nadaslara. Bütün köyün avratları alayınnan çıkardı ovanın yüzüne. Yemlik, cücük, çıt-

MEHMED'E SELÂM

Ağladı yetimler yıllar boyunca,
Gözyaşların sileceğiz Mehmed'im!..
Koynumuzda yatan kara yılanı
Yerden yere çalacağız Mehmed'im!..

Bu uğurda yemin ettik, baş koyduk,
Ana koyduk, baba koyduk, eş koyduk...
Göğsümüzü siper edip döş koyduk,
Gerekirse öleceğiz Mehmed'im!..

Çok bulunur palavrayı bol atan,
Bir belâya dûçar olunca vatan,
Boş lâf değil, can vererek kurtaran,
Gene bizler olacağız Mehmed'im!..

Bu dâvâda alın açık yüzler ak,
Her şehide kefen olsun o bayrak,
«Anlı - şanlı» yaşamaya kıyarak,
Adımızla kalacağız Mehmed'im!..

Tahir YUKSEL

lık, toklu başı kazardık. Evvelden gene yeşili bağdan getiriverirdik. Bir de dalımıza tarla tarla yiyecek ot yolmak bindi. Bir gün böyle değil, her gün böyle. Ekinler bir türlü ermek bilmez. Sütlü başak gömgök olur yenmez. Kayın babam baktı olacak gibi değil. Sattı koyunlarla danayı, aldı kepeği. Şimdi çakmak taşı gibi sarı buğdayı, parmak başı gibi ak buğdayı götürüp de ince eleğe eletiyorlar. Ulen oğlum diyom. Sen ince eleğe elediyon ya, yarısı da kepeğinde kalıyor unun diyom. O da: «İyi ana ya, biz de kıra mı atıyoruz? Onu da malın yiyor ya!» diyo. Ulen oğlum, siz harp nedir bilmediniz, yokluk nedir, kıtlık nedir görmediniz, bilmiyonuz da, ağzınızınan yüzünüzünen oynuyonuz diyom. O kepekleri elesem, unlarından küçük küçük çörek iderim diyom. Varıkana sığa önünü. Yokukan yok! Yok işte! Olmayan yerden bir şey kopar mı? Kopmaz ya!., Yokluk çok zor oğlum, çok zor. Kapıya konacak meret değil. Allah o yoklukları bir gösterdi, bir daha göstermesin. Sonra Kayın Babam: «Vallaha gelinlerim, ben acımdan ölüyom, siz gene kepeği yiyonuz. Aha bu oğul balımınan ben yiyemiyom. Yavrumun da ağzı yara. Kaç gündür acacına duruyom.» dedi. Ben Kaynatamdan izin alıp anamgile gittim. Anam gilin, Moll'ahmet Harımı dediğimiz evlerinin yanında dört dönümlük bir arpalıkları vardı. Oraya buğday ekmişler. Kızardım kızarıyorum, erdim eriyorum diyor buğdayı.Orda birisinin arpası ermiş. Adamcağız harman etmiş kaldırmış. Anam gidip ondan iki teneke arpa aldı. Bir tenekesini bana verdi. Hakkı'yınan alıp geldik. Getirdiğim arpadan, kepeğe katıp da çörek yapınca Kaynatam: «Çok şükür Mevlâma! Böön karnım doydu.» dedi rahmetlik. Acık acık, arpa ununu cacıklı kepeğe kata kata idare ettik. O zamanıya Moll'ammet Harımı da ermiş. Anam gilden on teneke buğday getirdik de yaz geldi öylece.

Ekinlere girmeden önce, Ulu yolun yanındaki tarlanın da otunu işleyelim dedik. Otu da pek iyi değildi ya, yazın yaykantısı kışa katık olur, yazın kıymatsızısa kışın kimiya olur dedik. Baştan ayağı yoluyoruz tarlayı hep. Bir de bıtırak var ağı gibi. Köpek gibi kapıyor adamın elinden. Zaten vakti gelmiş, tohumlanmış. Her bir kolu tarlanın yüzüne yayılmış urgan gibi. Her bir tikeni sivri sivri büyümüş dirgen gibi. Ayakta doğru dürüst yimeni yok, pabuç yok. Yırtık pırtık bir şey. Ekinlere girilmeden önce bitirelim diye gayret ediyoz. Her gün şafak vakti gidip, gün batınca dönüyoz. Bu ara Kaynatam da hasta olmasın mı? Evde Hakkı kalıp ona bakıyor. Biz Sabire'yle sabah akşam belimizi doğrultmuyoz. Avuçlarımız ot yeşiline boyandı. Yeşilden deri oldu çıkmadı. Günlerce üzerimiz ot kokuyor oldu hoş hoş. Bir gün yine erkenden serin serin tan yelleri eserken, vardık başladık. Gün doğmadan iki çıkım çıktık. Gün doğdu, şöyle tabanlı, değirmi bir çıkım daha çıktık. Acıktık. Ben sargıyı acarken Sabire de bulduğu deve tabanlarını yıkıyordu. Onlar da bahar bolluk olduğundan sarı sarı, gevrek, sulu sulu, kocaman kocaman büyümüş. Arpa unlu kepeğimizin tek katığı deve tabanları. Birden ovanın alt ucundan, Bozçal'ın dibinden bir duman yükseldi. Kız anam Sabire, bu duman ne dumanı ola ki? Bu ateşi kim yakar bu vakit dedim. Sabire: «Çoban disem, dağdadır. Yolcunun, garibin biridir canımı» dedi. Tarlamızın dibinden geçen yol, yılan gibi ağıp gidiyor Bozçal'a doğru. Yolun bitiminde, Çal'ın ucunda ateş.

Biz ekmeğimizi yedik. Deve tabanları hıyır hıyır dişlerimizi kamaştırdı. Suyumuzu içtik. Oturaklı bir çıkıma giriştik. Ha babam, di babam, yarışa yoluyoruz Sabire'yle, Emme benim aklım ateşte. Duman kesildi. Bir ara belimi doğrulttum. Bir karaltı peydah olmuş yolun aşağı ucundaki bitiminde. Adam mı, tiken mi belli değil. Yolun sonunda belli belirsiz duruyor. Baktım, bu karaltı, olsa olsa fazla büyümüş kuşkonmaz kümelerinden biriydi. Tikenlerin adam boyu oldukları görülmedik şey değildi ki. Adam olsa hareket ederdi. Bir daha koyulduk yolmaya. Karaltı biraz beriye gelmiş. Boş verip yolmamıza devam ettik. O yoldan geldiğine göre yanımızdan geçecek nas'olsa. Laf lafı açtı, aradan üç saat geçti. Gün tepeye tırmanmaya, sıcağı gözümüzü kapatmaya başladı. Hızlı çalıştığımızdan iyice de terledik. İğne gibi batmaya başladı

fistanlar sırtımıza.. Yazmalarımızla çelkeledik gözümüzü, gölgeledik yüzümüzü. Bir ara aklıma karaltı geldi baktım. Bir saatlik ovanın yarı ötesinden atlamış bu tarafa, öyle cansız, öyle bitkin, öyle mecalsiz geliyor ki, dikkatli bakmasa insan yürüdüğünün farkına bile varmaz. Gün tepemize yaklaştıkca karaltı adım adım yedi yolu. Geldikce büyüdü, büyüdükce duruldu, yavaş yavaş, ince ince. Artık ot yolduğumuz yerden görülür oldu. Hem yolduk, hem konuştuk, hem karaltıyı gözetledik. Asker mi dedik, askere benzemez. Çerçi mi dedik, çerçiye benzemez. Satıcılar uğramayalı yıllar oldu. Bir garip yolcu olsa gerekti. Aheste aheste sallanıp geliyor. Anam Sabire, bu gelenin bir derdi var ya, ne derdi var bilmem. Kız bir saatlik yolu sabahtan öğleye zor aldı. Üç yaşındaki rahmetlik Sultan olsa, iki saate komazdı bu yolu, yer bitirirdi. Niye öyle o, sünnet çocuğu gibi çenetleri ayrık ayrık, yürüyor muyum, duruyor muyum gibi debildek debildek geliyor anam dedim. Sabire: «Yâ, öyle ya kaynım karısı. Bu gelenin bir derdi var. Var bir derdi ya, ne bileyim ben?» dedi. Kız Sabire, doğrul biraz belimiz çatladı. Ölmeyecekmişiz gibi çalışıyoz bacım. Hele bir doğrul da iki dakka mola verelim diye doğrulduyduk, üç dört tarla aşağımızdan karaltı dikilmiş: «gelin, gelin!» dercesine el ediyor. El ediyor ya, yerinden kalkan kol değil de dağ, sanki. İki saatte bir kaldırabiliyor kolunu.. Havada tutamıyor, düşüveriyor kolu. Bu bize çağırıyor ya ne'tsek dedim. Sabire de: «Kim bilir kimin nesi? Belki mahsus yapıyordur. Avrat başımızla gidip de n'edeceğiz? Otumuzu yolmaya bakalım.» dedi. Öyle deme anam dedim. Her kişiye sorma aslın duruşundan bellidir. Adam imdat istiyor diyesiye kalmadı, Karaltı olduğu yere yıkılıverdi. Koş, testiyi de al koş diye seyirttim. Sabire de testiyi alıp seyirtti. Bir taraftan da: «Kız bacı, bu gelen aynı Arif kaynına benziyordu ya utancımdan söyleyemedim. Ali Kaynı da tâ nerelerde çarpışırken hep Arifi düşünüyor gibilerden aklına bir şey gelmesin diye.» dedi. Duruvermişim. Aşkolsun kız anam Sabire. Ben öyle düşünecek avratlardan mıyım? İnşallah Arif Kaynım olur. Ahh!.. Ne bileyim keşke olsa, bir de Bulgar dağlarında kemikleri çürüdüyse? Sen fazla umutlanma bacı. Kış için hazırlan da yaz yaz çıkarsa bahtına dedim. Seyirttik adama doğru ikimiz de. Vardık ki iskelet. Adam değil iskelet. Kemiklerinin etrafına çaput gibi derisi sarılmış. Saç sakal birbirine karışmış. Sanki iş olsun diye ot biter gibi bitmişler. Üzerinde az çok düzgün elbise. Gözleri, çukurlarında iki iri ceviz gibi. Boylu boyunca devrilmiş yatıyor bir iskelet. Yolun kenarına yasladık sırtını. Mendillerimizin birini ıslatıp alnına koduk. Öbürü ile yüzünü, boynunu yuduk. Gözlerini açtı zavallı adamcağız. Sabire: «Ey Adem oğlu! Nerden gelip nere gidersin? Hele bir yol can evinden heber ver, buralarda n'edersin?» deyince adam, zorla dudaklarını araladı, fısıltı gibi: «Ah hayın ahh!.. Kaç gün ayrı kaldık da bizi unuttun Sabire?» demesin mi? Dağlar, taşlar başımıza yıkıldı. Göklerin ipi kopup üstümüze düştü sandık. Sabire ağlayarak bir elini, ben de ağlayarak öbür elini öpmeye durduk. Gözlerimizden boşanan boncuk yaşlarınan ellerini yuduk.

Arif Ağamdı bu gelen, Arif Ağam...

Öldü haberi geldiğinde sahiden Bulgar, Arif Ağamla beraber aldığı esirleri kursuna dizmiş. Arif Kaynım, ilk esir ettikleri gün ellerinden kaçıp kurtulmuş. O cepheden bu cepheye çarpışmış da çarpışmış. Çarpışmışlar ya, askerin tayini yok. Bir dönüm ayrıklı tarla, bilmem kaç gün idare etmiş onları. Asker bulduğu otu yemiş topraklı taşlı. Arif Ağamın idrarı sökülmez olmuş. Daha adını bilmediğim hastalıklara tutulmuş. Bizim evin ardında da bir evleklik darı var ki adam boyu. Ben gidip anamgilden dört koyun getirdim yanı kuzulu. Bir taraftan darı püskülünü kaynatıp içirdik, bir taraftan koyunların sütünden, komşulardan topladığımız sütlerden, hem içirdik, hem sulu sulu yoğurt yaptık. Yoğurt suyuna da devam etti durmadan. Evdeki tavukların hepsini kestik sıraynan. Bir güzel bol bol tavuk suyu içti, tavuk eti haşlaması yedi. Biz ona ne bulursak yedirdik etlisinden sütlüsünden. Bizim koca çeşmenin çam kokan suyunu da içince insanda hastalık mı kalır, dert

mi kalır. On gün dedi yüzüne, mum gibi sararmış yüzüne kan geldi. Yirmi gün dedi ayağa kalktı. Kırkıncı gün çakı gibi oldu. Harmanda bize yardım etti. İki ayını doldurdu. Biz de harman da son döğenlere geldik. Arif Kaynım babasından izin istedi. Askerde onun gibi olanları, başlarındaki komutan bir araya toplamış Memleketi uzak olanları, yakın civardaki köylerde bakabilecek olanlara bırakmış. Memleketi yakın olanlarını da evlerine yollamış. Ayrılırken demiş ki: «Gardaşlarım, hepinizin durumunu biliyorum. Böyle askerliğe devam ederseniz esas büyük savaştan önce ölürsünüz. Şimdi herkes kendisine iyi baksın kaldığı ve gittiği yerde. Ağustosun onbeşine gelebilecek olan, kendinde gelme kudreti bulunan Afyonun filân yerine doğru gelip bizi bulsun.» demiş. Arif Kaynım, günlerce yürümüş köye ulaşmak için. Asker, aylarca sırtından esvabını çıkarmadığından, bitler gığıl gığıl kaynıyormuş sırtlarında. Tabi Arif Kaynımın da. Gelirken rasladığı köylerden pontul, çeket, mintan, iç donu falan almış, istemiş bir takım düzmüş iyi kötü. Köylerde asker anaları, asker gelinleri hayırlarına kalanlarından gözleri yaşlı, kendi oğullarını, kendi erlerini hatırlaya hatırlaya vermişler. O gördüğümüz ateşi Arif Kaynım yakmış. Sırtındaki bitli, kirli, partal urbasını çıkarmış yakmış. Anadan üryan kaldıktan sonra yanındaki topladıklarını giymiş. «Köye bitli bitli varmayayım. onlara çok dokanır da zorlarına gider belkii» demiş.

Ah oğlum ah!.. Bilen bilir o günleri, bilmeyene sözüm yok. Kaynatam elini verdi, duâsını eyledi: «Haydi yavrum, vatan sevgisi imandandır. Hemen sen yolunda ola gör, Mevlâm meydanı boş komaz. Çok şükür Allah'a bu kadarcık gördüm yal» dedi. Köylü uğurladı hep birden Arif Kaynımı. Karaçal'a doğru kıvrılıp giden yoldan, kıvrılıp gitti. Karaltı gibi geldi. Karaltı gibi gitti. Gitmeden önce Sabire'ye gizlice: «Gel Sabirem, gül cemâlini bir iyice görüyüm. Belki bir daha göremem, belki hasret kıyamete kalır.» demiş. Sabire söyledi ben ağladım. Ben söyledim Sabire ağladı. Göz yaşlarımızla yılların acısını yıkadık...

Aradan on gün geçti. Köylü harmandan kalktı. Bir haber geldi ki, Yonan bozulmuş geliyor. Önünde taş üstünde taş, omuz üstünde baş bırakmıyor. Yakıyor, yıkıyor, yok ediyor dediler. İnanmadık. Bir sabah ne görelim, yukarılardan, Yonan'ın önünden kaçanlar, seller gibi boşandı, bizim köylerin üzerinden ovaya doğru. Dağın arkasında da Yonan. Peşlerinden yetişmiş. Köyde bir vaveyla koptu. Tasını tarağını, pılısını pırtısını, yorganını döşeğini, katırını eşeğini, kağnısını toplayan toplayana. Yükte hafif bahada ağır, giyilecek, yiyilecek ve yatılacak takımından herkes alabildiğini anîden aldı aldı kalana bakılmadı. Bütün dağ köyleri Yonan'ın önünden çekilmek, zulmüne uğramamak için ovalara doğru mahşer gibi, çığ gibi devrilip giderken biz de onlara yetişebilmek için, sürünün ürktüğü gibi köyden ürküp çıktık Ürküp çıktık ya gitsen nere gidecen? Fizana gidemezsin ya! Yonan dağın ardından bastırmış. Anamgilin köyden, bizim köyden, aşağı köyden önce kaçabilenler kurtuldu. Hastası, felçlisi, bebesi olanları, geç davrananları Yonan, canavarın koyun böldüğü gibi böldü. Zaten dağ köylerinin ardından hemen üstümüzde, ormanda bölmüş. Arkamıza bile bakmıyoruz. Babamla Hakkı'yı arabaya vurduk, bir yorgan alabildik sadece. Sabire bir taraftan ineğe, ben bir taraftan öküze vura vura, alabildiğine koştura koştura kaçıyoruz. Bir de baktık ara boğazdan da bir mahşer geliyor ki ardına kuduz köpek gibi Yonan düşmüş. Yonan askerleri Karaçal'dan bölük bölük ağıp önlerini kesmek istiyor. Tam böyle düştük, düşüyorduk; kasıklarımız çatladı, çatlıyordu derken onları da ordan görünce, yüreğimiz ağzımıza geldi. Dağdan bastıranlardan kurtulduk derken, çaldan ağdıran çıktı karşımıza. Amanın bir can geldi bize. Amanın korku bir kuvvet verdi dizimize. Öğleye kadar kaçtık aşağılara doğru. Çaldaklilerden biz kurtulduk emme, o gelenler kurtulmadı. Öğleyin şöyle bir yerde durduk. Yorulduk mu yorulduk. Adımımızı atacak mecalimiz kalmadı. Gerimize baktık ki Yonanlıların çaldan ağanı Karaçal'a, dağdan basanı Bozçal'da eğlenmişler. Bizim üst dağları, ardılarını, Yatırkavağı'nı topla eliyorlar.

Aman toplarını bize doğru çevirirlerse, bizi de esir almak isterlerse ne yaparız diye bir daha toparlanıp burnumuzun doğrultusunda, Yonan'dan uzak olalım da nere olursa olsun diye, yeni yeni köyler eklenerekten akıp gittik. Akşam olup bir düzlükte durunca ne görelim, bizim dağlar, bizim köyler cayır cayır çıra gibi yanıyor. Bir duman yükseliyor göğe, aklı karalı bulutlar gibi. Bir alev yükseliyor göğe, dilim dilim dağlar gibi. Şavkı, tâ bizim yanımızı tutuyor, ışıtıyor. Herkes oturmuş döğünüyor. Kara gözlerden acı yaşlar dökülüyor. Dişi kitlenip bayılanlar mı ararsın, zırıltı gürültü dikilip kaldı. Kepazelik tütüyor. Herkes kimin kaldığını, kimin geldiğini belleyim derken, bölük bölük atlılar üzerimize doğru boşanıp gelmesin mi? «Aha Yonan gene bastırdı eyvah!» diyerekten kaçmaya, çıl keklik gibi pirne pirne canımızı kurtarmaya bakarken atlılar yetişti. Şükür yüce Rabbime! Bu gelen bizimkilerdi. Hem de başlarında bizim köylü Bahadır vardı. Satı Gelin'in oğlu Bahadır. Bizim taraflardan birçokları vardı ardında. Bahadır askere gitmeden, yüzü örtülü, karayağız, güleç yüzlü, kaşı gözü yerinde güzel bir yiğit oğlandı. Pala bıyıklarını burmuş, dağ gibi herif olmuş. Gözlerinden adamı korkuyor. Onu, atlı çetelerin başına vermişler. Büyüklerin ellerini öptü. Anası Satı Gelin koşuştu boynuna sarıldı. Bir kahve içimi ya durdular, ya durmadılar. Yonan'ın arkasından bizim asker yetişmiş, bunlar da önünü kesecekler-

DAMARLARDA DOLAŞAN

Gözlerdeki parıltılar bir alev
Gün batımı güneşlerden bir tören...
Gözlerine ölüm düşen kirli dev
Gün bu gündür alçaklığı öldüren.

Dâvâ ulvî endişemiz can değil
Doruklarda şu mahşerî izdiham.
Dolaşanı kan belleme kan değil
Damarlarımda dolaşıyor intikam.

Necati AYKAN

miş. «Artık Allah'ın izniyle denize dökecez Yonan'ı.» dedi Bahadır. Fazla durmadan Yonan'ın üzerine doğru alıcı kuş gibi süzülüp gittiler. Arkalarından Satı Gelin: «Haydi aslanlarım, parçalan şu yaban eşşeklerini! Bitirin işlerini! Koman öcümüzü!» diye bağırdı.

Sabaha ancak vardık köye ya, yaklaşmak ne mümkün. Hararetten yanına varılmıyor. Pınarların birleştiği derenin kenarına köylü kondu. Etraf ağzı sütlü bebeden ak sakallı dedeye, saçı kınalı anadan gözü yaşlı bacıya kadar bütün etraf köylülerin parçalanmış cesetleriyle doluydu. Toplayabildiklerimizi bir araya topladık. Ertesi sabah oldu. Karpuz çatlatan soğuk pınarların suyu, yanmış dallar, odunlar getire getire ateş gibi akıyordu. Seherde Bahadır'ın anası Satı Gelin, bir ağıt tutturdu, bülbüllerin sustuğu vakit...

Yonan döndü, mor dağlara dayandı.
Altın ova al kanlara boyandı.
Nice hanümanlar, yıkıldı, yandı.
Bitir artık, Bahadır'ım işini.
Dök denize, pis Yonan'ın leşini.
Karaçal'dan, Yonan ağıp geliyo.
Askerini bölük bölük bölüyo.
Toplanıyan dağı taşı eliyo.
Nakarat.
Yonan döndü, şu dağları da raltı.
Yeni açmış goncaları saraltı.
Masum bebeleri süngüye taktı.
Nakarat.
Yatırkavak yıkılıyor gülleden.
Dereler de geçilmiyor kelleden
Kadir Mevlâm kurtar bizi bu dertten
Nakarat.

NİHAT SAMİ BANARLI'YI KAYBETTİK

Doğan SİLLELİ

N. Sami Banarlı öğrencilerinin omuzlarında ebedî istirahatgâhına götürülürken.

Bugün Anadolu'nun birçok liselerinde okutulan ders kitaplarının dışında Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Türkçenin Sırları, Yahya Kemâl'in Hatıraları, Yahya Kemal'le Konuşmalar vb. gibi eserleriyle tanınan, Türk Edebiyatı tarihi ve Türk dili sahalarında derin bir boşluk bırakarak aramızdan ayrılan N. Sami Banarlı 15 ağustos 1974 perşembe günü Fatih Cami'inde ve Yahya Kemâl Enstitüsü'nde yapılan törenlerle Aşiyan'daki aile mezarlığına defnedilmiştir.

Son yıllarda hastalanan ve İstanbul'da vefat eden muhterem Hocamız için yapılan törenlere seçkin bir edebiyatçı kitlesi ve Yüksek Öğretmen Okulu mezunlarıyla öğrencileri katılmıştır. Bu seçkin topluluğun elleri üzerinde Yahya Kemâl Enstitüsü'ne getirilen bayrağa sarılı tabut orada bir masanın üzerine konmuş ve merhumun edebî kişiliğini belirten, millî düşüncelerini ortaya koyan, dil, din ve millet düşman-

larıyla yaptığı mücadeleleri belirten çeşitli konuşmalar yapılmıştır. Milletimizin dayandığı mukaddes temeli yıkmak isteyenlere karşı amansız mücadelenin yine eskisi gibi sürdürüleceği belirtilmiştir.

Yahya Kemal Enstitüsü'nde yapılan törende ilk konuşmayı yapan İstanbul Kız Lisesi Edebiyat Öğretmeni Nermin Pekin, N. Sami'nin edebiyat ve sanat sahasında bırakmış olduğu derin boşluğu belirterek «Yoluna biz de baş koyduk. Mücadelene devam edeceğiz. Yarı bıraktığın eserin de tamamlanacak» demiş ve bu boşluğun mutlaka giderileceğini ve haklı olan dâvânın sonuna kadar sürdürüleceğini söylemiştir. Konuşmalardan sonra cenaze arabasına konmuş ve Aşiyan'daki ebedi istirahatgâhına götürülerek gömülmüştür.

Yahya Kemal'in eserlerinin ortaya çıkarılması ve büyük okuyucu kitlesine takdim edilmesi Yahya Kemal Enstitüsü'nün büyük bir zaferidir. Bu zaferin kazanılmasını sağlayan muhterem Hocamız, çeşitli zamanlarda Yüksek Öğretmen Okulu'nda yaptığımız seminerlerde ortaya attığı tezlerle acı ve tatlı bir çok tartışmaya sebep olmuş ve böylece çeşitli hadiselerin su yüzüne çıkarak önem kazanmasını sağlamıştır. Yüksek Öğretmen Okulu'nun sıcak ve samimi havası içerisinde sürdürülen dil, edebiyat, sanat ve tarih sohbetleri, seminerlerden sonra koridorlarda sürdürülen uzun konuşmalar, Kur'an, Mevlânâ ve Eflâtun arasında kurmak istediği bağ neticesinde ortaya çıkan edebi tartışmalarımız zamanla yazılacak yazılarımızın konularını teşkil edecektir. Bütün bunları yazmak muhterem Hocamızın aziz hatırasını dile getirmek bizim için bir vazife olmaktan öte ilimde, fikirde ve güzel sanatlarda millî hedeflere ulaşmamızın ilk şartı olacaktır.

Bugün harp ve mücadele kelimelerle, deyimlerle ve çeşitli sloganlarla sürdürülmektedir. Böyle bir ortamda milletimizin, Batı insanının ve dolayısıyla topyekün insanlığın içerisinde bulunduğu buhran maddi refah kavgalarının buhranı değil, manevi refah kavgalarının buhranıdır. Böyle bir buhranın giderilebilmesi için dil, din ve sanat dallarındaki kıymet hükümlerini korumak ve bu hükümleri sapık ideolojilerin planlı hücumlarından kurtarmak lâzımdır. Bu planlı hücumların ilk hedefi Türk dili ve Türk kültürüdür. Bu hususu iyi tesbit eden Sayın N. Sami Banarlı çeşitli yazılarında ve eserlerinde Türk dilinin müdafaasını yapmış ve «Beyanname»nin birinci maddesini buna ayırarak: «Edebiyatta dil olarak Türk milletinin asırlardır işleyerek güzelleştirdiği Türkçe'yi kullanınız. Tarihsiz, müsikisiz, zevksiz ve uydurma kelimelere iltifat etmeyiniz. Dilimize, Türkçeyi soysuzlaştırmak isteyenlerce yerleştirilmek istenen devrik cümle ters cümle gibi cümle çeşitlerine yüz vermeyiniz.» çağrısında bulunmuştur.

Yine Türkçenin Sırları'nda en güzel vazifenin vatan çocuklarına bir milletin ortaya çıkardığı ve yaşattığı dili bütün güzelliğiyle öğretmek olduğunu belirtirken «Bu güzel hizmet yalnız dil ve edebiyat hocalarının vazifesi değildir. Muallimler, hangi dersin hocası olurlarsa olsunlar, Türk çocuklarına her şeyden çok onlara ana dillerinin ses ve söz güzelliklerinden besteler verecektir.» diyerek milletimizin ayakta kalması için Mücadele vermek zorunda olanları harekete geçirmek istemiştir.

Şimdi bu sese kulak vermek mecburiyetinde olanlar Kubbealtı Akademi Mecmuası'nın ilk sayısında çıkan «Beyannameyi» bugün kaleme alınmış «Vasiyetname» olarak yeniden okumalı ve ona göre hareket etmelidirler. Yoksa beynelmilel komünizmin dil, ve edebiyat sahalarında sürdüreceği yıkım faaliyetlerini durdurmak mümkün olmayacaktır.

Biz bugün sayın Banarlı'nın talebeleri olarak onun haklı dâvâsına sahip çıkacağız. Milletimizin iman, ahlâk ve kültürüyle birleşen bütün dâvâlara sahip çıkarak millete olan borcumuzu ödeyeceğiz. Vatanı ve milleti sahipsiz bırakmayacağız. Onun için muhterem hocamız huzur içerisinde yatsın, ruhu şad olsun...

KONFEKSİYON
TUHAFİYE
TRİKOTAJ
KUNDURA
KUMAŞ
MANİFATURA
BUZDOLABI
ÇAMAŞIR MAKİNASI
RADYO - PİKAP
v.s.

• EN UYGUN FİAT
• EN BOL ÇEŞİT
• TAKSİTLE SATIŞ

Şanal

ŞANAL MAĞAZASI
Burhan ŞANAL ve ORTAKLARI Koll. Şti.
Sultanhamam meydanı 10/1 İSTANBUL
Tel : 22 71 18 - 22 12 98

MÜRSELOĞLU
PLASTİK SANAYİİ
MEHMET BURSA
Her türlü sipariş işleri yapılır.
Güngören, Söğütlü yayla,
Barbaros Hayrettin Cad. No: 23
Bakırköy — İSTANBUL

YAPAR BİRADERLER
Kollektif Şirketi
YUSUF ZİYA YAPAR
MEHMET LÜTFÜ YAPAR
İrtibat Bürası : Asmaaltı Çukurhan Üst Kat No. 6 Eminönü

YAPARLAR

Fabrika
Küçükköy Cebeci Yolu No. 67
Gaziosmanpaşa İstanbul
Büro 27 29 54
Telefon : Fab. .....
» 23 64 50
Telgraf : KÜREK YAPAR

OTAĞ YAYINEVİ TAKDİM EDER!

1. AYKUT EDİBÂLİ'NİN YENİ KİTABI

TÜRKİYE'NİN KIBRIS POLİTİKASI NE OLMALIDIR? ÇIKTI!

OKUDUNUZ MU?

- «Kıbrıs Problemi»ni çözmekle görevli olan sivil-asker yönetici ve aydınlarımızla her milletseverin mutlaka okuması gereken inceleme.
- Kıymetli belgeler, haritalar ve fotoğraflar...
- Fiyatı : 10 TL.
- **BİRİNCİ BASKISI TÜKENMEK ÜZERE !**

2. HENRY FORD'UN KİTABI

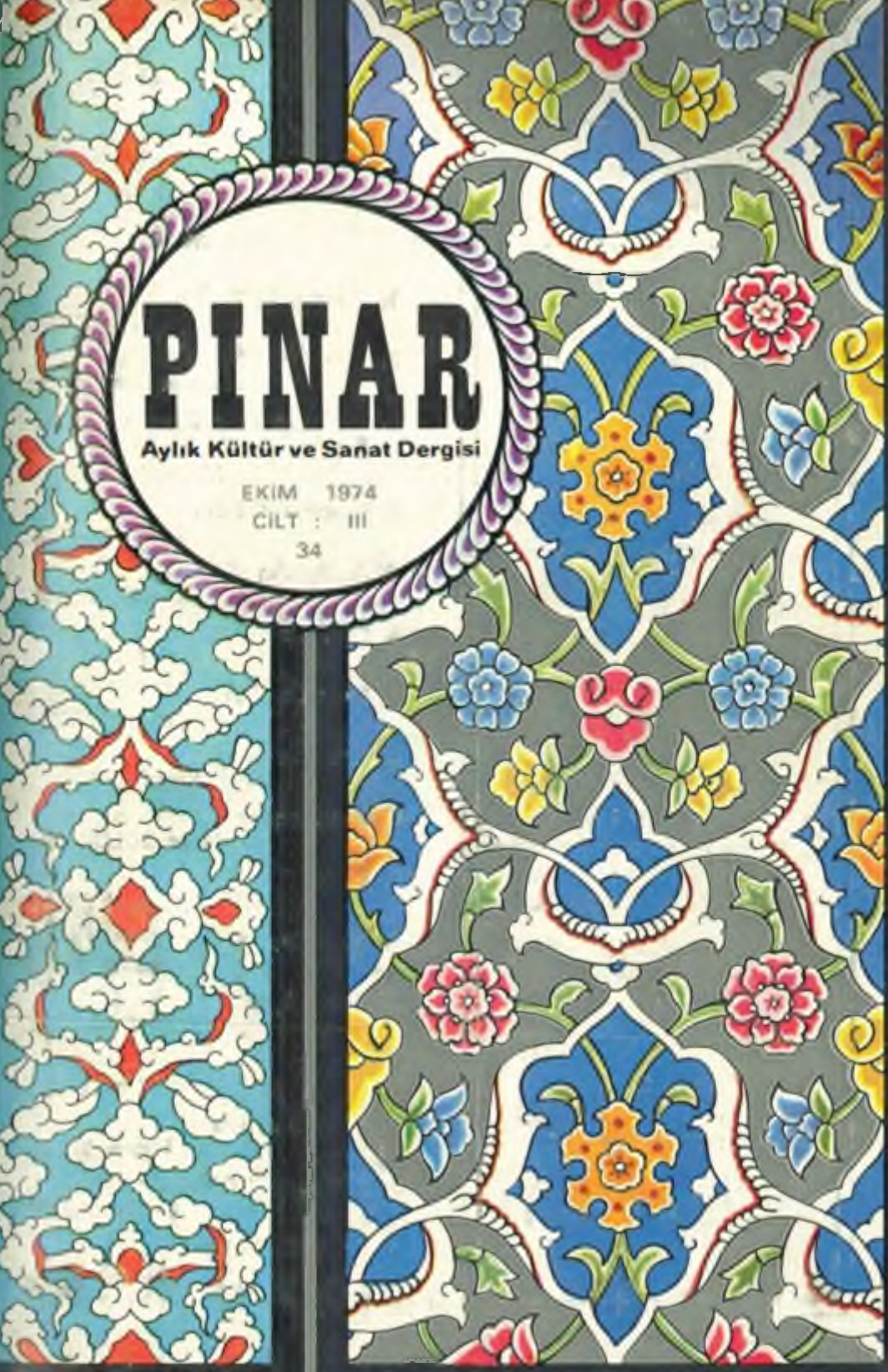
Beynelmilel Yahudi

- «**Siyon Önderlerinin Protokolleri**»nin, yer yüzünde nasıl tatbik edildiğini belgeler ve olaylarla izah eden eser.
- Eksiksiz metin ve konuya vakıf bir tercüme...
- **BASILIYOR, BEKLEYİNİZ !**

İSTEME ADRESİ : **OTAĞ YAYINEVİ**

Hilâlahmer Caddesi No. 4 Tel. 27 73 10

Cağaloğlu — İSTANBUL

PINAR
Aylık Kültür ve Sanat Dergisi
EKİM 1974
CİLT : III
34

PINAR

Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

SAHİBİ
Muzaffer Tetik

Yazı İşleri Mesul Müdürü
Gazi Altun

Yönetim Yeri :
Nuruosmaniye cad. No: 8/3
Cağaloğlu — İSTANBUL

Kapak Kompozisyonu
Saim OKAN

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir. Gönderilen yazılar iade edilmez. Her yazıdan sahibi mesuldür.

İlân
Pazarlığa tabidir

Abone

Yıllık (12 sayı) : 45 TL.
6 aylık (6 sayı) : 23 TL.
Öğretmen ve öğrencilere abone
Yıllık (12 sayı) : 40 TL.
6 aylık (6 sayı) : 20 TL.

Dizgi - Baskı - Cilt
OTAĞ MATBAASI

Posta Çeki No : 20081779

Ekim 1974

Cilt : III — Sayı : 34

Fiyatı : 4 TL.

Her ayın ilk haftası çıkar

BU SAYIDA

1. Sanatın Özü
PINAR'DAN
2. Birazdan Gün Doğacak
Mehmet Nuri DOĞAN
3. Toplumumuzda Sanat ve Gelişim Seyri
Mehmet TAŞDİKEN
4. Kavgaya Geldim
Mustafa YILDIZ
5. Anadolu'm
Osman YILMAZ
6. Sanatkâr
M. Akif AK
7. Fetih Tepeleri
Necati AYKAN
8. Ramazan İçinde
Yusuf ÇALIŞKAN
9. Hastahaneler
Mehmet BÖLÜKOĞLU
10. Eğilir
Aşık Nuri ÇIRAĞI
11. Destanlaşsın
Mustafa ÇİMEN
12. Kızım Ayşe
M. Akif DAĞBEYİ
13. Gerçek
Tahir YÜKSEL
14. İsyan Edebiyatı
Hasan ERDEN
15. Süngülerimi Güneşte Biledim
Erdem MURAT
16. Yol Verin Dağlar
M. Ali TAŞÇI
17. Unutma

PINAR'DAN

SANATIN ÖZÜ

Pınar, Ramazan Bayramınızı Tebrik Eder, Mesut Gelecekler Diler.

Kıymetli Pınar Okuyucusu,

Kıbrıs savaşının ardından Ramazan'a girdik. Kıbrıs savaşının Türk toplumuna getirdiği atmosfer, sanki Ramazan'la bütünlendi. Dikkat edilirse, savaşın oluşturduğu hava ile Ramazan'ınki, birbirine çok benzemektedir. Toplum, iki olayda da kendisini, çözülme dönemi toplumlarının devre dışında hissetmekte, tarihten bir kesiti yaşar gibi olmaktadır. Savaş ve Ramazan, iki yüz yıldan beri, toplumu kendi tarih kökünden koparma geleneğine şuursuz bir biçimde bağlı bulunan zümreleri de havasına aldığına, ve etrafında bir sosyal şuur oluşturduğuna göre, iyi incelenmesi gerekli vakialardır. Bir düşünürümüzün ifadesiyle, Kıbrıs harekâtı, dışardaki savaştan çok içerde, aydınlarımızın şuurunda zafer kazanmıştır. Ramazan da öyle. İtiraf edilsin edilmesin, Ramazan, toplumun her kesiminde ve hayatın her dalında inkılâp yapmıştır, yapmaktadır. Bu olaylar topluma ne getirmektedir ki, ona, çözülüş vetiresi içinde, bir tarih rüyasının mutluluğunu taddırmaktadır? Nasıl bir cerrahi müdahaledir ki, külfetine rağmen, toplum tarafından yürekten selâmlanmaktadır?

Bu sayımızda, sanatkârı, toplumumuzun sanatla ilişkisini ve Ramazan'ı konu alan üç yazımız var. Arkadaşlarımızın yazıları birbiriyle çok yakın konuları işliyor. Toplum-sanat, toplum-sanatkâr, toplum-kültür, kültür-sanat konuları mücerret veya müşahhas ölçüler içinde ele alınıyor. Hükümlere varılıyor.

Türk toplumunda sanat, hayatın akışı içinde erimiş. Toplum, sanatı azınlık lüksü olmaktan çıkarmış, hayatının bir parçası haline getirmiş. Çevresine sanatçı bir gözle bakmış sanki, ve kendisine gerekli müesseseleri kurarken,

bir sanatkâr titizliğiyle tabiatı elemiş, değerlendirmiş. Maddî veya moral bütün ihtiyaçlarını, estetik değerler içinde gidermiş. Heybe yapacaksa, bunu mekanik ölçülerle ve asgarî emekle yapmak mümkünken, onu nakışlamış. Koyununun karnını doyurup, besisini artırmak, maddî yanını karşılayacakken, onu kınalama yolunu tutmuş. Savaş alanının çok uzağında bulunan anne, çocuğuna müzik olarak savaşla ilgili ninniler söylemiş. Düşmanı yoketmek için külfetsiz bir namlu kâfi iken, namlusuna sanatla değer kazandırmış. Düşmanı öldürürken bile, kaba bir kıyıcılık yerine, ressamın fırça kullanışından çok daha usta bir kılıç mahareti uygulamaya dikkat etmiş. Kılıcını önce ipekte denemiş, ipeği kesebiliyorsa, o kılıçla savaşa yürümüş. Türk'ün kılıcı, düşman boynunda ipek üstündeki zarifliği göstermiş. Onun önder belleğiği yüce insan «güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildiğini» belirtmiş. Yani, hayatı sanatlaştırmış. Güzelleştirmeyi baş gaye bilmiş.

Türk toplumunda sanat, gelişigüzel bir oluşum göstermemiş. Değişik asırlarda ve değişik coğrafya kesitlerinde, belirli özellikler sunan bir vakıa, bir eş özden beslenmiş olmalıdır. Tarih içinde çağdan çağa akan ve coğrafi engellerin ötelerine ulaşan bir öz bulunmazsa, kavmi bütünlük sınırlı benzerlikleri iletme imkânına sahip olacaktır. Toplumun sanat eserlerinde, çağlara tekabül eden ve bir kopukluğu değil; düzenli bir gelişmeyi haber veren değişiklikler varsa, burada, toplumu geçmişten geleceğe taşıyan bir öz var demektir. Türk sanatında da durum böyledir. Çağlar içinde akıp gelen sanat eserlerimize dikkatle bakanlar, düzenli bir tekâmülü görürler. Bir öz değiştirme görülemez. Özü değişenin toplumdan koptuğu da bir gerçektir. Meselâ, Pir Sultan Abdal'ı ele alalım. Yunus'un mısralarını yediden yetmişe ve her dönemde ezberleyen halkımız, Pir Sultan Abdal'a neden ilgi göstermemiştir? Gariptir, Pir Sultan Abdal ismi, özden kopuşun gelenekleştiği günümüz toplumunda ve o da, toplumdan yabancılaşmış zümrelerde yankı uyandırabilmektedir. Çünkü, biçim benzerliği bulunmakla beraber Pir Sultan Abdal'ın sesi, Türk toplumunun sanatına verdiği özden kopuşun sesidir.

Nedir bu öz? Sanatın özü, toplumun kültürüdür. Millî kültürüdür. Ve toplumun sanata, kendi malı gibi bakması için, sanat eserini millî kültürün dokuması gerekir. Tarihte ve günümüzde, sanatkârı toplumun malı haline getiren de, toplumdan koparan da, eserlerindeki kültür özüdür. Maddî ve moral değerler itibariyle toplum, sanat eserinde kendini bulmalıdır. Toplum kültürü, beş on yıl içinde teşekkül etmez. Elli-yüz yıl da, millî bir kültürün yeniden oluşumunu sağlayacak zaman dilimi değildir. Elli-yüz yıl, millî kültür üzerinde etkiler yapar. Ama bu, radikal budamalar ve telkinler tarzında değilse, binlerce yıllık bir gelişim seyri bulunan bir toplumun, yaşındaki yeri kadardır. Beş bin yıllık bir kültür birikimini, ikiyüz yılda, toplumu boğazlamadan kazımak mümkün değildir. Türk milletinin binlerce yılı bulan hayatı içinde millî kültürü oluşmuştur. Yaşadığı coğrafi şartlar, bağlandığı inanç ve ahlâk prensipleri, irsen getirdiği kavmi özellikler, münasebette bulunduğu diğer toplumlar, ilim, örf ve adetler, toplumun kültürel varlığını oluşturan birikimlerdir. Bunların, toplum kültürüne değişik oranda tesirleri vardır. Toplum, bunları hayat seyri içinde ve yüzyıllar boyunca özümler. Varlığının zarurî bir mütemmimi haline getirir. Sanatkâr ise bu kültürü işler. Elbet ona yeni boyutlar kazandırır. Ama bu, tohumun, arzın ve göğün bağrına dal budak salması gibidir. Tohum tohumdur. Tohumdan kopuk bir serpilme nasıl mümkün değilse, topluma bağlı bir

sanat çalışması ancak, toplumun kültür değerlerine bağlılıkla mümkündür. Tarihimizde sanatkârla toplumun kaynaştığını görmekteyiz. Bu, sebepsiz değildir. Mimar Sinan, halkın içinden çıkmış ve halka mal olmuştur. Ortaya koyduğu eserler, toplumla yıllar boyu haşir neşirdir. Mimar Sinan'ı, halktan isteseniz de koparamazsınız. Yunus'u, bu garip ozanı halktan koparmak mümkün müdür? İsmi unutulsa bile, sanatı, halkın teminatı altındadır. Nitekim, nice sanat eserlerimiz vardır ki, bunların ustaları bilinmez. Fakat yaşaması için, kollektif bir şuur örgüsü vardır etrafında. Sanatkârın toplumun malı haline gelmesi, kültür itibariyle toplumla bütünleşmesi ile mümkündür.

İki asırdan beri, sanatkâr, halka inememekten tedirgindir. Bunların bir kısmı, Türk milletini sanattan anlamaz bir toplum olarak gösterme talihsizliğinde de bulunmuştur. Hayatı sanatın güzelliğine eş bir değere kavuşturmuş bir topluma karşı bu suçlama ne kadar haksızdır. Türk milleti sanattan anlamıyorsa, dünya üzerinde sanattan anlayan bir millet yok demektir. O halde nedir, Türk milleti ile son dönem sanatçıları arasındaki mesafe? Neden günden güne büyümektedir? Çünkü, halkın ve sanatkârın yolları ayrılmıştır. İki asırdan beri, aydın ve sanatkârın kültür yapısı, halktan farklılaşmış, sanatkârın eserine koyduğu öz, yabancılaşmıştır. Aydının kültürü temel unsurlarını, milli ögelerini kaybetmiş, buna bağlı olarak da sanat yozlaşmıştır? Süleymaniye Camiinin halkı çağıran sesi, iki yüzyıldan beri verilen kaç eserde vardır. Mikelanj'ın Sen Piyer Kilisesi, bir sanat eseri olarak nasıl çağırmıyorsa halkımızı, sarmıyorsa, Nazım Hikmet'in şiirleri de aynı sebepten sarmıyor. İki asırdan beri sanat eserinin ruhu Batı'nın laik-hümanist kültür değerlerinden teşekkül etmektedir. Bugün ona Batı düşüncesinin radikal bir yorumu olan marksist kültür rekabet etmektedir. Bunlar halkın malı değil ki? Bunlar bağlanarak yabancılaşmış zümreler, halktan tecrid olmuş, sanatları da «azınlık lüksü» terimine tam uyar hale gelmiştir.

Savaşta ve Ramazan'da, değişim geçiren kesimler, kendilerini muallakta hissediyorlar. Tutunacak bir dal arıyorlar. Şiir yazacak meselâ. Düne kadar savunduğu kültür değerleriyle hislerini ifade etmesi de, topluma iletilmeye değer bir şey ortaya koyması da mümkün olmuyor. Ramazan'da da öyle. Öyle ki, toplum kültürü, bütün ağırlığıyla varlığını ortaya koyunca, azınlık kültürü açıkta kalıyor. Hakim azınlık olarak, kendi kültür yapısını dikte ettirse, açıkça toplumla karşı karşıya gelecek. Bu ise, kendi varlığının sonu olur. Onun için, toplum kültürüne karşı durumunu pasifize ediyor. Zihnini çevreleyen çemberi biraz zorlasa, kendisini, toplumundan koparan engeller aşılacak. Buna eminiz. Sanatı, toplumuna bağlanacak. Yabansı özelliğini atacak. Aydın ve sanatkâr hayslyeti saygıya lâyık bir karakter özelliğidir. Aydın iki yüzlü olamaz. İki şahsiyetli olamaz. Toplumu savaşırken başka kişilikte, savaş sonunda düşman kültürüne saplanmış bir kişilikte olmak, aydın ve sanatkâr hayslyetiyle bağdaştıramadığımız husustur. İki yüzlülüktür. Düşünce itibariyle oturmamışlıktır. Dengesiz bir zihin yapısının görüntüsüdür.

Sanatkârımız kendisini yenilemeli. Kendi içinde bir savaş yapmalı. Toplumun beklediği çağrıyı yapabildiği gün, toplumla kaynaşmıştır sanatı. Artık toplumdan kopmuş olmanın tedirginliğini duymayacaktır içinde. Kimbilir, belki de savaşlar ve Ramazanlar, sanatkârların içindeki duyguları da kıvılcımlandıracaktır. Dileğimiz bu. Sizi Pınar'la başbaşa bırakır, hürmet ve selâmlarımızı sunarız.

Birazdan Gün Doğacak

Biz
Gözlerimizde
Ateş taşırız arkadaş
Güneşler battı batalı...
Biz... gün doğumlarına vurgun,
Biz... şafaklara sevdalı.

Biz
Yüreğimizde
Inanç taşırız arkadaş
Sıra sıra dağlar gibi.
Olüm bize ne keder!..
Uzümü salkım söğüt bağlar gibi.

Biz
Bağrımızda
Kin taşırız arkadaş
Biliriz nasıl ölünür gençliğin baharında.
Biliriz ölüm gibi esmeyi
Kavga meydanlarında.

Biz
Avuçlarımızda
Hürriyet taşırız arkadaş
Hürriyet taşırız arkadaş
Bak!.. ışığa aç, güneşe aç insan
Bir fecir muştusudur gönlümüzdeki
Cihanın en soylu şafağından.

Biz
Kavgamızda
Umut taşırız arkadaş
Oylesine güçlü, öylesine ak.
Geceler ölmeye mahkûm
Birazdan gün doğacak.

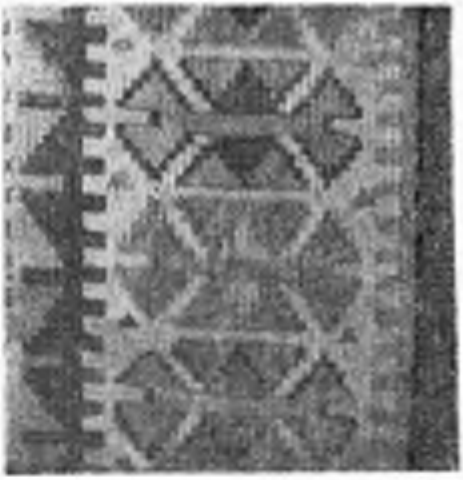

Desen : Hamit Yüksek

Mehmet Nuri DOĞAN

TOPLUMUMUZDA SANAT VE GELİŞME SEYRİ

Mehmet TAŞDİKEN

Batı'nın lafazan feylesofları işin lakırdısıyla uğraşadursunlar. Türk halkı, miladın öncesinde başlayıp bugüne kadar vıdır-dayan lakırdı kavaflarına iltifat etmemiş, sanatı hayatının içine sokmuştur. Sınırı şu mudur, sanat eseri bu mudur; şu yaptığımı Batılı feylesoflar nasıl bulur; bu, bana has esere ne der demeden; aklının bucağından birilerinin paşa gönlünü hoş tutmayı geçirmeden, sanatla hayatını birleştirmiştir. Böylesine güç, böylesine zor bir işin, ruh yeteneğiyle üstesinden gelmiştir. Lafla anlatmak güçtür. Anlamak için dikkat ister. Bir yanda kuru laf; bir yanda ise lafa ne imkân veren ne lüzum gören yığınlarca iş.. İşte Türk toplumunun eserlerde ortaya çıkan sanat yeteneğini ve sanata verdiği değer ve anlamı kavrayabilmek için bu iki kıyas üzerinde iyi düşünmek gerekir. Özellikle işaret etmekte yarar vardır; son iki asra tekabül eden dönemde toplumun Batılaşma sürecine sokulmak istenişi ve bu yolda kısmî de olsa başarı elde edilişiyle bazı anlayışlar ortaya çıkmıştır. Gerçekte ilk Türklerin tarih sahnesinde görünmesinden bu yana çeşitli dış ve iç etkilerle pek çok kereler, bu kabil hayata ve sosyal olaylara bakış adaptasyonculuğu görülür. Toplumların kültürel gelişim seyirlerini okuduğumuzda bu dönemlerin hepsinin, toplum bakımından birer bunalım dönemi olduğunu öğreniyoruz. Buradan yola çıkıldığında, Orhun anıtlarında rastlanan Çinlileşme tehlikesine dikkat çeken kaygıyla, Batıcı reformistlere yöneltilen uyarılar arasında hiçbir farkın bulunmadığını görürüz. Orta Asya dönemlerinde Çincilik nasıl bir aydın hastalığı idiyse bugün Batıcılık da bir aydın hastalığıdır. Bu, yeni hastalarımıza göre Türk toplumu göçebe bir kültürün, kaba, barbar bir geçmişin mirasıdır. Hayatının pek çok eksiği gibi, medeni kültürlerin ürünü sanat kurumundan da yoksundur.

Türk kültürü ve İslâm medeniyeti konusunda şarkiyatçıların çalışmaları başladığından bugüne, en akıl almaz suçlamalara uğramıştır Türk halkı. Kimi, Türkler hiçbir zaman medeni olamamıştır, demiş, kimi, İslâmı suçlamış, Kimi İslâm medeniyeti içinde bir Arap, bir İran kültür ve sanatından söz açarken meselâ Ernest Diez adındaki bir Türk düşmanı, Türklerin bütün sanat eserlerine, bir İskit, bir İran, Arap Bizans kaynağı yakıştırmıştır. Celâl Esat'tan öğrendiğimize göre, Gosset isimli müsteşrik; «çoban ve muharip bir kavim olan Osmanlıların ne sanatı ve ne de sanatkârı vardır.» (1) diyecek kadar küstahlaşmıştır. (2)

(1) Prof. Dr. Celâl Esat Arseven, 'Türk Sanatı. İst., G.S.A. Yy., 1928, s. 89.

(2) Bu konuda Bkz. Ord. Prof. Dr. Suut Kemal Yetkin, «Cumhuriyet Devrinde Büyük Bir Sanat Olayı,» Kültür ve Sanat. Ank., 1973, s. 59.

KAVGAYA GELDİM

Bir inilti duydum yeşil Kıbrıs'tan,
Nedir bu hıçkırık, bilmeye geldim?
Bırak bacı bırak, tutma kolumdan,
Kâfirden öcümü almaya geldim!

Girne'nin kalesi çoktandır yaslı,
Viyanadan beri kılıçlar paslı,
«Megalo idea» bu işin aslı,
Kıbrıs'ın içinde vurmaya geldim.

Yunan'dan korkmadık, korkmayız asla
Şerefle başladık dönmeyiz yasla,
Mehmedim sırtını millete yasla,
Dağ gibi bir şehid olmaya geldim!

Nasıl kovdum görsün yedi düveli,
Hür yaşadı Türk'ü bildim bileli,
Balkandan Mehmetçik indi ineli,
Kuduran Yunanla kavgaya geldim.

Mustafa YILDIZ

İşin asıl acı olan yanı ise, bu papaz taassubundaki sözde ilim adamlarının içimizde uyandırdığı etkilerdir. Bu etkiler, Tanzimat'tan bu yana aydının kısık da olsa gören gözlerini âmâ etti ve basiretini bağladı. Kimi bunları yürekten alkışladı. Kimi Batı'ya kapılanmakta biraz daha insaflı olmayı denedi. Türk'ten şunu alalım, Batı'dan da bunu alalım; karıştıralım da hele bir de öylesini sınayalım dediler. Bu curcuna iki asırdan beri aynı minval üzre tekrarlandı durdu. Ama ne yazık ki gözü dili bağlanmış bu kişiler dürüstlüğün sınırını aşmadan, şu Türk kültürü nasıl bir şeymiş, Türk sanatının öncesi - sonrası nasılmış diyemediler. Diyenlerin, demeye çalışanların sesini de arada boğdular. Ama şükür Allah'a bugün gözle görülür bir milli potansiyel oluşmakta ve her geçen gün güç kazanmaktadır.

RUHU BÜYÜK BİR MİLLET

Türk milletini, hayatının öteki alanlarında olduğu gibi estetik yönden tanıyabilmek için de yabancı ölçülerin yekûnunu bir kenara bırakmak gerekir. Bu ilk şart gerçekleştikten sonra Türk milletiyle estetik bir diyalog kurulabilirse hemen tesbit edilecek şey, sanatın Türk toplumunda gündelik ihtiyaçlar arasında bulunduğu olacaktır. Sanat, Türk milletinin kendi yağıyla kavrulduğu her dönemde pratik ihtiyaçları içinde bir intizam ve güzellik simgesi durumundadır. Bu konuda başta iga-

ret ettiğimiz boş lakırdıların burgacına kapılmaktan çekiniyoruz. Ama herkesin kabul ettiği bir gerçektir: Sanat bir toplumun, tarih ve kültür alanında şekillenmiş kişiliğinin estetik dilenişi demektir. Bu, sanatı halk planında kavrar ve kişisel yetenek ve eserlerin özüne halel getirmez. Ama toplumun dış kültür etkilerine kapalı olduğu dönemlerde.. Eskiler, Orta Asya Türk kurganları (eski Türk mezarları) üzerinde yapılan arkeolojik kazılarla ortaya çıkıyor. Bir kısmı görevini ifa ederek bize kadar ulaşmış. Bir kısmı da hâlâ Anadolu'da, Türk illerinde bütün maddi-manevi baskılara rağmen yok edilemeyen bir gelenek olarak yaşıyor.

Anadolu'yu gezip de görmeyen var mıdır Anadolu'nun ruhunu oyduğu, ruhunu sıvadığı eserleri: Atının eğer takımları, gem takımları, koşum takımları vardır, ince mi incedir. Milattan önce bilmem kaçıncı yüzyılda yaşamış Türklerin eğer takımları çıkarılmıştır kurganlardan. Bakarsanız Pazırık kurganlarına zevkin aynı zevk, inceliğin aynı incelik olduğunu görürsünüz. Anadolu'da heybeler, torbalar, yün çoraplar, yün elcekler vardır. Nakış nakıştır. El emeği görülür üstünde.

Çinicilik, seramikçilik sürüp gelir asırlardan beri. Tahta oymaları, dizeme, baca süsleri, kızıl sıva üstüne vurduğu ak benekleri vardır. Ve halılar keçeler, kepenekler yastık, yorgan kılıfları vardır. Güzelden anlıyanın içini titretir.

Koyunlar vardır Anadolu'da. Kınalanmıştır.

Altındağ'da Göktürkler devrinde İstemi Han'ı ziyaret eden Bizanslı Zemarkhos'un ağzını açık bırakan altın sütunlu, zengin süslü koridorlar vardır sanat tarihimizde.

Yine Türk hakanı Yabgu'yu görmeye gelmiş Çinli rahip Hivan Tsang'ı bu olaydan bir asır sonra 7. asırda hayretlere düşüren zengin bir sanat dünyamız vardır. (3)

Leğen, ibrik, maşrapa, cezve, güğüm kazan, tencere, sahan, sini.. Anadolu Türkü'nün ve atalarının çevresindeki her şey... Kullanılan bütün eşya, evinde barındırdığı koyun, kuzu, at... Yani bütün canlılar, güzellik duygusunun Türk estetiğinin damgasını yemiştir. Bu bir kavmin, bir toplumun tâ ezelden güzele, güzelliğe aşkının ifadesidir. Türk insanı, toplum olarak her tarih döneminde bunu aramıştır. Çünkü ruhu; güzel ve temiz ruhu ancak kendine uygun bir atmosferde rahat edebilecektir. Bunun için daima onu arar.

Barbarlığın simgesi diye suçlamalarda bulundukları elindeki kılıçlar, kamalar, mızraklar güzelliğin ve sonsuzluğun en güzel sembolleriyle donatılmıştır. Bu bile, geçmiş devir silâhlarının hangi amaç uğruna ellerde bulunduğuna örnektir.

Bir toplum kendi ruhundan çıkararak bir sanat ortaya koymuşsa, ona barbar demek haramhorluğun kendisidir. Ama bunu, bu sanatı toplum kendi estetik duygusunun, kollektif ruh yapısının bir ifadesi olarak ortaya koymuşsa böyledir bu. Bakıyoruz Türk halkına, kendi haline olduğu her çağda sanatla kucak kucağa. Alptır, kan dökücü savaşçıdır; ama belinde sonsuzluğu işlediği kılıcı varken, kimi zaman kopuzu, karadüzeni, kimi zaman bozuğu, tamburası, kimi zaman çöğürü vardır. Tâ Orta Asyalardan günümüze uzanan şiiri vardır;

> Türk şarkısını tüzüğüyle düz.
> Yahşı ahengile çal kopuz. (4) der.

Türk, güzellik için belinde başkasının, sırtında kendisinin ölümünü taşımaktadır. Ama hep güzellik için.. Sırtındaki sazı, kopuzu sonsuzlukla güzellik karışımı bir iksirdir ruhuna.

Destanları, ağıtları, Türkmen oymaklarında can bulan sazlı-sözlü sanat geleneğiyle hilâfsız, bir tek insanın; sadece bir kesitinde bir toplumun güzelliği havaslaması değildir bu. Bu, güzel bir ruhun, güzel ruhların kaynağından doğrulayarak tarih oluğunda sonsuza; sonsuz güzelliğe a-

(3) Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, **Türkler ve Medeniyet**, İst., İst. Yy., 1957. s. 46:
(4) Ord. Prof. Dr. R. Rahmeti Arat, **Eski Türk Şiiri**. Ank., T.T.K. Yy., 1965.

kışının belgeli ifadesidir. Güzel hilkat üzre yaşamanın ve sonsuz güzelliği arayışın anlamını taşımaktadır.

Türk toplumunun durumu böyleyken Batı ne âlemdedir? Charles Lalo'nun Batılının kendi hastalığını öteki toplumlarda da görme arzusunu taşıyan şu hükmü gerçekten kendileri için alabildiğine geçerlidir. Diyor ki Lalo; «Sanat toplumların inceleme çağlarına has bir lükstür.» Biz düzeltiyoruz ve diyoruz ki, tarih boyu kavgalı, iki uzlaşmaz sınıfın toplumu olan Batı'da sanat bir yöneten lüksüdür. Azınlığın hislerine seslenir. Bu azınlık, bir zamanlar senatörler, senyörler, bir zamanlar derebeyler, papazlar olmuştur. Şimdi de para babaları, dev sermaye sahibi kalantorlardır. Sanat bunlara yöneliktir her devirde. Yani hâkimin zorbaca hükümranlığında bir yavşak araçtır sanat. Yunan sitelerinin koloni çağında, ahlâk hocası filozofun kovaladığı oğlandır sanat.. Kiliselerin ortaçağı kararttığı anlarda, din adına satılan cennet anahtarları, verilen afaroznamelerdir sanat. Feodalizmin halka tasmalar taktığı zamanlarda şaklayan kırbaç; güzelliğin ve sonsuzun en doruk sembolü Allah'ın madde ile ölçüldüğü şu günde ise paradır sanat. Batılı için gerçekte abartı değildir bunlar. Sanat eseri, duyularla objektivitenin bir sentezidir. Görülüyor ki doğuşu için iç ve dış güzellik elzemdir. Oluşuma başlayışından şu asra kadar sürekli iki kamp kapışması görünümündeki bir toplumun dış güzelliği, yani sanat eserinin oluşması için objektif sebepler birer ucubedir. Bu dış manzaranın içe yansıması kuşun kuyruğu demek olduğundan, içeriden de umutlu olmak imkân dışıdır. Mezbelede sümbül yetişir mi? Şükürler olsun Türk toplumunun hiçbir döneminde böyle bir problem bahis konusu olmamıştır. Devlet vardır arada ve milletin devletidir. Her bakışta halkı bütünüyle içiçe görürüz Türk tarihinde.. Yıkılanı birlikte yapar, düşeni birlikte kaldırırlar. Bunu bir eski Türk şiiri ne kadar canlı anlatıyor:

«Her köşe her bucakta
Her zaman aynı biçimde
Cart-curtla kurulmaz ülke düzenini
Kuralım hep birlik içinde.« (5)

TÜRK SANATININ KÜLTÜR KAYNAKLARI

Türk halkı için sanat, gerçek güzele tutkusunun anlatım aracıdır. Aynı zamanda bu pratik ihtiyaçlarına da cevap veren bir fona oturtulur.

Türklerin Müslüman oluşları tarihte büyük bir olaydır. Ama bu ileri sürüldüğü gibi Türk toplumunun dört dörtlük bir kişilik değiştirmesi olayı olmamıştır hiçbir şekilde. Bir doğrultuda yol alan bütünün, daha canlı, daha dinç ve daha tamamlanmış bir olgunlukla hız kazanmasıdır. Bu ideolojik olarak Türk toplumunun İslâm'dan önce, İslâm'a çok yakın bir hayat düzeni içinde bulunması biçiminde anlamlandırılabilir. Toplum olarak ve benzinin alevlenmesine benzer bir parlayışla birden Müslüman olmaları bu bahiste tarihî bir delildir.

Bir toplumun sanatı, kültürüyle sıkı bir ilişki düzeni içindedir. Estetik formda toplum kültürünü bütün yalın hatlarıyla gözleyebiliriz. Şimdi İslâm kültürü içindeki Türk sanatına bir bakalım. Sonra İslâm'dan önceki Türk sanatıyla sonraki sanatı kıyaslayalım. Göreceğiz ki Türk sanatı bakımından da İslâm, tezat anlamında bir farklılaşma doğurmamıştır. Ancak Anadolu ve Batı yahut Doğu Asya'da yalımlanan Türk kültürleri arasında bir tabii çevre farkı vardır. Bunu inkâr etmek olmaz. Fakat Anadolu'nun iki ayrı bölgesinde bile birbirinin tıpkısı olmayan, yaşama biçimlerinin toplamı sosyal kültür, asla asırlık Türk kültür dinamiğiyle zıtlığa düşmez. Öz, aynı özdür. Kültürün, tabii çevre içinde yorumlanması anlamını taşıyan sanat eserleri, bölgelerde küçük nüanslar gösterir. Ruha gelince, aynı ruhtur. Onun farklılaşma anlamında en küçük bir ayrı-gayrılığı. yoktur.

(5) Arat, A.g.e.

ANADOLUM

Fatihler diyarı coşar sancağı
Asırlar boyunca yanar ocağı
Fazilet yoluna açar kucağı.

Yeşermiş dağlarla gür Anadolum
İman kalkanıyla hür Anadolum

Şehidin al kanı süslemiş seni
Tarihin nakışı gurur vereni
Sende mücahidi sende ereni

Tufan sana esmez, bil Anadolum
Gözünde yaş varsa sil Anadolum.

Osman YILMAZ

Türk toplumunun en güzel şekilde anladığı ve yorumladığı İslâm estetiğinin dinamiği değişikliktir. Evrende herşey sürekli olarak değişmektedir. Bu anlayış sanatta olduğu kadar, öteki alanlarda da İslâm'ın ilme ve inkılâba verdiği önemi açıkça ortaya koyar. Diğer düşünce türleriyle birlikte sanat düşüncesini de statikleşmekten ve basmakalıptan kurtarır. İnsanı her an kendini aşmaya çağırlar. Bu bakımdan sanat da değişen şeylerin kaba formuyla uğraşarak kendini mahkûm etme yerine, güzelliğin ezelisini ve sonsuzunu bulmaya uğraşır. Bir değişikliktir bu ama; insan için, hayvan, bitki ve âlem içindir. Güzellik ise sonsuzdur. Mutlak güzel ve değişmeyen güzel Allah'tır. Başka herşey değişmeye mahkûmdur. Bu inanç insanın dengesini sağlayan büyük bir destektir. Bu tek şey olmasa iki mesele çıkacaktı ortaya: Birinci durumda ya insan değişmeye inanmayarak, geçici güzelliği mutlak güzellik sanıp, kendi kendini aldatacak, farkına varınca da bunalıma düşecek. Veya ikinci durumda hâşâ Tanrı'nın da değiştiğini sanarak başı sonu belirsiz bir uçurum ağzında körebeye dönecekti. Nitekim bahtsız Batı toplumu bu her iki anormal hale de düşmüş, beyinciğini yitirenlerin sersemliği içinde asırlarca oraya buraya yalpa vurup durmuştur. Batı'nın sanatı da düşüncesi gibi donmuş kalmıştır. Ama İslâm gerçek güzelliği ve onu arayışın yollarını işaretlemiş, kalıplardan kurtarmıştır; hem düşünceyi hem de sanatı. Tezhip sanatının bir hatayisi, bir Osmanlı-Selçuklu geçmesi Türk'ün öz malı olan bir hat sanatı hep bu değişimi an-

latın ve gerçek güzelliğe yönelik anlatım yöntemleridir.

Osmanlı devleti bu sanatları himayesi altına almıştır. Bunun için devlet bünyesinde «Ehl-i hiref» adında bir sanat topluluğu kurulmuştur. «Ehl-i hiref»teki zernişancı ve mücellitlerden gayrı, ayrıca toparlayıcı bir grup ismi olan nakkaşlar da vardı; siyah kalemler, renkzenler, müzehhipler, cedvelkeşler... Ki hepsine birden nakkaş deniyordu. (6)

TÜRK SANATI TABİATTAN NİÇİN KAÇAR?

Osmanlının ve daha önce Selçuklunun devlet garantisi altına aldığı bu sanat türleri, kültür felsefelerine uygun olarak tabiatı, canlıyı soyutlaştırmıştır. Çünkü bütünüyle tabiat da güzelin gerçeği değil, gerçek güzelliği kavramanın bir aracıdır.

İslâm öncesi Türk sanatına baktığımızda aynı özelliği, hatta bitkilerin, çiçeklerin bile stilize edilmiş bir durumda sunulduğunu görürüz. Türkler İslâm'dan önce de tavsire iltifat etmemiştir. Heykel hiçbir pratik ihtiyaca da cevap vermediği için dejenerasyona uğrayan kesimler dışında Türk toplumunda revaç bulmamıştır.

Türklerin hayatını ve bıraktıklarını inceleyince görüyoruz ki, tâ tarih ufkunda göründüklerinde Tek Tanrı inancına bağlıydılar. (7) Örnek olarak büyük yanılgılara düşüldüğü gibi Türk toplumu coğrafî olarak kendine en yakın olan Buda dinini hiçbir zaman kabule yanaşmamıştır. Bilge Han ve Tonyukuk Budizmin yayılması sırasında tehlikeye dikkat çekmiş. Buda dininin hayvan kesme ve savaş konusundaki yasaklarına işaret ederek, bunun Türk toplumunun bünyesine uygun olmadığını bildirmişlerdir. Bu esnada, ölen bir Türk savaşçısının adına, öldürdüğü düşman sayısınca balbal dikiliyordu. (8)

Bunun böyle olduğunu Uygur Türklerine baktığımızda daha net görüyoruz. Uygurların bir kesiminde bugün müşteşriklerin ve bizim sanat tarihçilerimizin çok farklı bulduğu, öteki eserlerde ortaya çıkan ruha aykırı izlere rastlanmıştır. Bunların tabiata yakınlığına da, milattan önce 4. ve 3. yüzyıllardan sonra beliren Budizm ve Helenizmin etkilerinin sebep olduğu anlaşılmıştır ki buna da Türk üslûbu yerine hakkı olan bir isim verilmiş «Greko-Budik» üslûp denmiştir. (9)

Bu istisnaları gösterdikten sonra Türk sanatının bütüncül varlığını ve özelliklerini kavramak zor değildir.

Hayvanlar geriye döndürülmüş başlar, (S) şeklinde kıvrık vücutlar halinde stilize edilmiştir. «Tabiattaki örneğin şekli istenilerek değiştirilmektedir.» (10)

Pazırık kurganlarından çıkarılan geyik, horoz, kaplan gibi hayvan figürleri, hatta lâhit süsleri, Selçuklu ve Osmanlı figürlerine çok yakındır. (11)

Halı, kilim nakışları sadece gelişmiştir İslâm'dan sonra. İç Asya'da eğer örtülerinin nakışları, bugün de aynen Anadolu heybelerinde Türk insanının berrak ruhunu yansıtmaktadır.

Kısacası, Türk sanatının İslâm öncesinde tabiat dışı bir sanat olarak doğ-

(6) **Geniş bilgi:** Rıfkı Melûl Meriç, **Türk Nakış Sanatı Tarihi.** Ank. Üni. İlâhiyat Fak. Yy., 1953

(7) **Gerçek** dergisinin mayıs 1974 tarihli 5. sayısında, bu konuyla ilgili **Kemal Yaman, Halil Bayrakçı** ve **Abdullah Yaman** beylerin çok değerli üç incelemesi vardır.

(8) Prof. Dr. Osman Turan, **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi.** İst., Turan Neşriyat, 1969.

(9) Prof. Dr. Celâl Esat Arseven, **Türk Sanatı Tarihi.** c. III Fasikül. 1 İst., s.-9.

(10) Ernst Diez, **Türk Sanatı.** (çev: O. Aslanapa) İst., 1946.

(11) **Bkz.** Nejat Diyarbakırlı, **Hun Sanatı.** İst. Millî Eğitim Yy., 1972.

duğu ve geliştiği bir gerçektir. Bunun anlamı nedir? Yine bir kıyas yapalım.

Türk sanatı bu gelişim grafiğindeyken, Batı, Eski Yunan'da tasvirci resmi doruğuna ulaştırdı. Heykel, insanın tasvir kısmıyla, tabiatı ilgilendiren kısmıyla uğraştı. Rönesansa kadar sürdü bu. Ama Rönesans da bu geleneği tornistan etmekten başka işe yaramadı. Ortaçağlarda Türk sanatının etkileriyle çalışan, primitif denilen soyut resim temsilcisi Avrupa sanatçıları, sanatçı sayılmadı. Çünkü, yaptıklarında, Batılının gözüyle görüp, tabiata ircа edeceği unsurlar yoktu. Başlıbaşına bir sanat evreni olan Türk mezartaşları bir yana, Türk halkı, ölümle kavuşmayı umduğu gerçek güzellik uğruna ölüm temini hayatının her alanına uzatmışken, Batılı ölülerin başına bile tabiat temsili zevksiz mermer yığınları kondurmuştur.

Bu gelenek ilkin Batı insanının mekanik yapılı oluşuna bir delildir. Gelişmemiş zekâlar, gördüğünün, duyduğunun dışına taşamaz. Oysa, ilim, yenilik, hatta sanat, insanın sürekli kendini ve tabiatı aşmasıyla mümkün olabilir.

İkincisi, Batılı insanın kendini tabiatın kısır bir parçası sayması tembelliğidir. Bu insan tipi için her şey, şu görünen tabiat içindedir. Güzellik, insan çehresinde bile değil, en bayağıda; şehvettedir. Yunan heykeltraşları taştan bunun için şehvet yontmuşlardır. Tabiat, Batı insanı için amaçtır. Sanat da onun karbon kâğıdıdır. Batılı sanatçı, gördüğünü yapar ancak. Oysa sanat, dışın bir kopyesi değil, içteki yorumudur. Düşüncede doğan, düşüncede ürün veren bir kurumdur.

Türk insanının sanatı, ruhunun bir aynasıdır. O, tabiatın her an bir değişme içinde olduğunu bilmiş ve değişen, yok olan nesnelerin gül hatırına sanatını feda etmiştir. Çünkü o yine biliyor ki, sanat gerçek güzellik arayışıdır. Değişen güzele, geçici güzele kapılanan bir sanat da ölümlüdür. O zaman bu, sanatın gerçeği değil, sahtesidir. Türk insanı, tabiatın üzerine taşmak isteyen ve onu kontrol etmeyi amaçlayan bir ruh taşımaktadır. Böylelikle, toplum olarak, kopyecilikten gerçek sanata yükselen Türktür. Tabiat da büsbütün ihmal edilmez. Ama gerçek güzellik amacında bir araç, bir malzeme olduğu da unutulmaz. Şu Türk manisi, sanatımızın tabiata verdiği önemi ne kadar da güzel anlatır:

Bu sular akar gider
Taşları yıkar gider
Dünya bir penceredir
Her gelen bakar gider.

En reel değişmeye gözlerini kapamış Batılı toplumlar, geçicilerin en kaba ve aşağı taraflarını idealize etmeye uğraşmışlardır. Çünkü ruhen bu halkayı kıramayacak kadar tembeldirler. Türk toplumu güzele vurgundur dedik. Bu bakımdan dinamik ruhludur. Adaleti, barışı, sevgiyi yeryüzüne hakim kılmak, toplumun, tembel tembel kendi çirkin dünyasında dolaşıp durmasıyla olmaz. Bunlar için yasa gereklidir. Yasa için de zorbalara karşı kuvvete ihtiyaç vardır. Şimdi, Türk halkının belinden inmeyen kılıcına, sonsuz güzellik sembolleri işleyişindeki amaç daha iyi anlaşılıyordur. Bu uğurda kılıcın her havaya kalkış - inişi bile, sanatın tâ kendisidir. Türk halkına muharip kavim olduğu için sanatı yoktur diyen halt etmemiş midir? Türk halkı bir bütün olarak sanatı gerçek amacına uygun, pratikte insanların yararına sunarken, Allah'ın evreni güzel yarattığını, düzeninin de güzel olduğunu düşünmekte ve hayatını bizzat buna adamaktadır. Ya Batılının sanat eseri diye uğraştıkları bu sırada nelerdir? Sadece kendi egoizmini, diğer toplumları bırakın, kendi insanları için bile bir yararı olmayan iğrenç hislerini doyurmaktan başka bir şey yapmamaktadır. Halbuki Türk sanatında kişi yerine, topluluk kavramının oluşumu Uygur freskelerinde başlar.

ZÜMRE SANATLARI DEĞİL TOPLUM SANATI

Özellikle asrımızda edebiyat tarihçisi olduğunu sanan bazı kişiler, ısrarlı bir şekilde bazı kavramları Müslümanın şehadet kelimesinden çok tekrarlamaktadırlar. Bunlar bir halk şiirinden, bir Divan şiirinden;

bir halk musıkisinden, bir klasik musıkiden bahisle işi, zümreler sanatı kalıbına dökmeye çabalamakta ve bilhassa kafalarını Batıya bağlayanlar, halk terimi geçen sanat çeşitlerine övgü üstüne övgü düzerken, bunun dışında ne varsa hepsini de afaroz etmektedir. Koskoca bir edebiyat dünyasını, bir âhenkli ses âlemini, bir kalemde geçivermek kolaydır. Şöyledir böyledir diye eline kıstırılmış taş gibi atıp tutmak da zor değildir. Ucuz iştir bunlar. Ama anlatmaya çalışmak? İşte ona yürek ister, namus ister, alın teri ister. Bu bakımdan kimse yanaşmaz, yanaşmaya bile gayret etmez.

Divan edebiyatı, Klasik Türk Musıkisi, Osmanlı mimarisi ve bütün sanat verileri, Türk sanat ruhunun Orta Asya'dan, Anadolu ve Batı Asya'ya uzanmış şekilleridir.

İlmî çalışmayı kolaylaştırması bakımından bir tasnife belki bir şey denmeyebilir. Ama bunu kesinkes sınırlar türeterek ele almaya çalışmak yanlıştır. Neden mi?

Divan'a bakalım. Türk sanat kültürünün hangi ilkelerine aykırı bir kuruluşu vardır? Divan edebiyatının içinde de Uygur Türklerinin Greko-Budik üslûbuyla çalışan kesimine karşılık bulmak, imkânsız değildir. Bu ise istisnadır. Aykılanırsa, insanı, tabiatı, evreni.. Kısacası maddeyi aşan bir sonsuzluk kavramıyla karşılaşırız. Bu Türk ruhunun kelimelere yansımasıdır. Bazı kişilere göre Divan'ın teşbihi, istiaresi, mecazı, tasviri çok israf edilmiştir. Bilmez ki bu Allah'ın kulları, Divan bir ihtiyaçtan doğmuş ve isteye isteye bu sanatların çatısına sığınmıştır. Ve bunları bir araç olarak kullanarak, madd-değişken güzelden hareketle, ezeli-sonsuz güzeli aramaya çıkmıştır. Bu haliyle kollektif eserlerde beliren ruhun bir başka kanalda kardeşidir. Halkın okumuş tabakasındaki; fantezilerin, daha incelmiş, görüşün duyuşun daha hassaslaşmış şeklidir. Ama öz aynıdır. Batı'nın romanında, şiirinde, tiyatrosunda olduğu gibi, hakim sınıfların zorbalığını sürekli kılmakta araç değildir.

Klasik musıki de öyle. O durmaksızın bütün enstrümanlarıyla, kavalın kopuzun aradığının ardından koşar. Ruh rahatlığının doruğunda gerçekte hüznün en yükseğini buluruz. Anadolu'nun yanık kavalıyla neyin içli feryadı, hep değişen, fani canların eleminden, sonsuz güzelliğe uzayan tatlı hüzünlerin çağrısıdır. Yunus'un şu sihirli mısraları, kekeleyen dilimizin imdadına yetişince, demek istediğimiz herhalde daha iyi anlaşılacaktır:

Onlar cihane geldiler; hep gittiler kalmadılar.
Ağladılar gülmediler; gülme gülme ağla gönül.

İnsanlar için, toplumlar için, güzellik için... Yani sanatın hası için, Türk halkının gözyaşları edebiyat, hıçkırığı musikidir. İnsan ruhen rahatladıkça, duman duman ruhunu hüzün atmosferiyle kaplanmış bulur. Toplum da böyle değil midir? Tabiatı, faniyi aşmanın gururu ve alçakgönüllülüğü vardır Türk toplumunda. Musıkisi bu bakımdan yanıktır. Ama tabiatın çamurunda boğulmuş Batılı için musıki de sanat değil, bir imdat çığlığıdır. Aradaki fark bu derece açıktır.

Böylelikle Türk sanatının kendi iç dinamiğinde bir bütün olduğunu görmüş bulunuyoruz. Şimdi kısaca bir de dış etkiler konusuna göz atalım.

TÜRK SANATINA ETKİLER Mİ? TÜRK SANATININ ETKİLERİ Mİ?

Müsteşriklere hiç bakmayalım. Çünkü onlara göre Türk musıkisi, Türk minyatürü, Türk tezhibi, Türk edebiyatı, Türk mimarisi diye bir şey yoktur. Hepsi devşirmedir. Aslı ya Araptadır, ya Acemde, Hintte veya Binzastadır.

Bilmem kaçıncı asırda yaşamış Bizanslı ve Çinli elçilerin düşüncelerini gördük. Türk resmine Çin etkisi mi olmuştur? Namuslu bir hükümle Eberhard'ı «Çin Tarihi»nden izleyin. Çin resminde Türkistan etkisinin sınırsızlığını bir de onun ağzından dinleyin.

Denir ki, minyatür İran malıdır.

Türkler bu sanatı, İranlılardan çalmışlardır. Oysa, işine gelmeyen pek çok konuda gözlüklerini çıkaran Batılılara ilk Türklerdeki minyatür çalışmalarını hatırlatır ve İranlılarda ilk minyatürlerin Hülâgû işgali döneminde görüldüğüne dikkat çekeriz. Doğru bir tesbite göre, İranlıların minyatürü, Moğollar aracılığıyla, Türk sanatından kaptığını öğreniyoruz. (12) Kaldı ki gözü, mizanı olan biri Türk minyatürüyle, İran miyatürünün, minyatür olmaktan başka bir benzer yanlarının olmadığını görecektir.

Mimaride durum daha başkadır. Bir Türk mimarî sütunu, pâyesi, sütun başlığı, kemeri, portali, mihrabı, tonozu, «nev'i şahsına münhasır» özellikler gösterir.

Anadolu mimarisi de iddia edildiği gibi, Bizans, İran ustaları tarafından değil, bizzat büyük bir benzerlikle görülür ki, Türk beylikleri ve oymakları tarafından kurulmuştur.

Kayseri, Sivas Malatya illerini Danişmendler; Hısn, Kehfa, Mardin, Harput ve Diyarbakır'ı Artuklular; Erzurum'u Saltuklular; Erzincan, Kemah, Şebinkarahisar ve Divrik'i Mengücükler imar etmiştir. (13)

Minarelerde Türk üslûbunu görmek için Arap, İran, yahut Hint minaresiyle kıyaslamak yeterlidir. Türkün sade ve ince zevki, İran, Arap ve Hint şaşaasının yanında derhal kendini hissettirir. O sonsuzluk aşkı, gökyüzünün sembolü ince yapılarda da sezilir. Şerefeden yukarı göz hizasında noktaya kadar incelen minare, sonsuzluğun kavramını perspektife de yerleştirmiştir. Ama Arabın, Acemin, Hindin küt minarelerinde bunu bulamayız.

Biz, tarihi bir gerçek olduğu halde Avrupa mimarisinde bir devrim olan Gotik akımın, Kurtuba camiindeki damarlı kubbelerden doğduğunu ispata kalkışmıyoruz. Ama Batılının her eserimize olduğu gibi, kubbelerimize de bir yakıştırma bulmasına da tahammül edemiyoruz. Tâ Orta Asyalarda, milat öncesinde kurulan ve adına «Alaçik» denen ahşap karkaslı çadırlarla, Süleymaniye'nin muhteşem kubbesi arasında görünüş bakımından ne fark vardır?

Bugün artık sanatımız iç gelişimini tamamlamıştır. Türk halkının estetik sosyolojisi, bir sanat kültürü halinde etkiler göstermeye başlamıştır. Sülüs, nesih, celî, divanî gibi yazılarımızın insan varlığını sürrealizme ulaştıran estetiği, bütün dünyada yeni bir çığır oluşturmaktadır. (14) Batı'nın figüratif resmi de, yerini Türk sanatının ruhundan çıkan nonfigüratif resme terketmektedir.

Sanatımız, ruhumuzu aksettirir. Bu, her devirde böyledir. Katıksızdır bizim sanatımız. Güzellerin en güzeline vurgundur; temizlenmiş, arı bir güzellik ışığına adanmış pervane gibi. Yunus'undan Dede Korkut'una, hepsinin sanat dünyası, bu ışıkla aydınlıktır. Hepsinin asırlara miras gigi ilettiği, yorulması olmayan bu ilahî dönüştür. Sadece onlarda değil, sanat dünyamızın bütün şaheserlerinde hep aynı özlü sadayı buluruz.

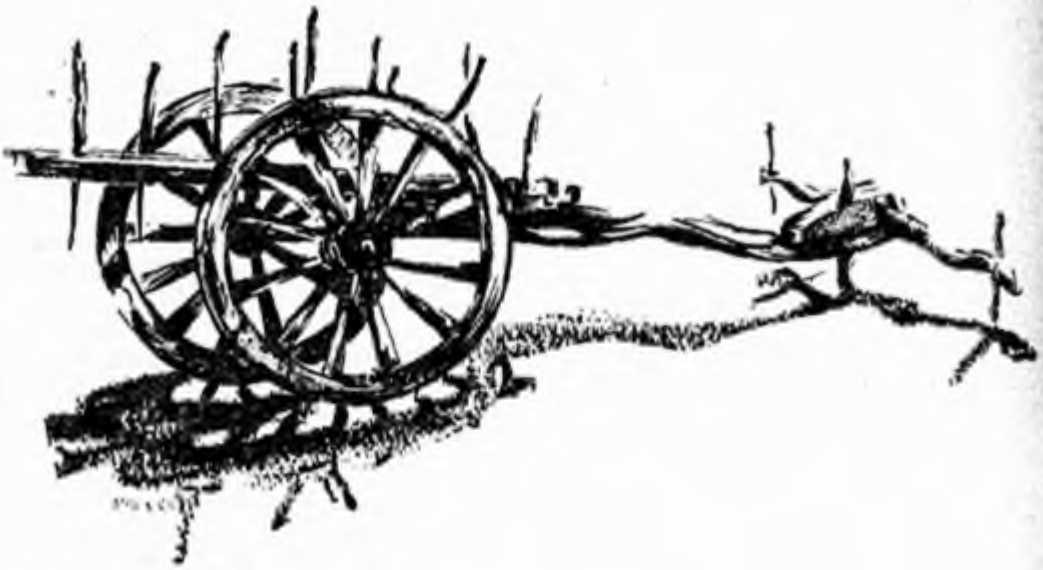
Sanatında gerçek güzelliği aramak, yalnız Türk halkının değil, bütün insanlığın hakkıdır elbet. Ama bu mutlu yolun kılavuzu, Türk sanatının ortaya koyucusu Türk halkıdır. Sanatının dışa olan etkilerinden müteessir değil memnundur. Lâkin kendine yönelmiş her türlü iftirayı cevaplamaya da, göğsünü gere gere her daim hazırdır! Onun için önemli olan, değişen âlemi, kendi dağdağasız ufkunda, renkli ve canlı kılabilmek uğruna çalışmak; hiç yorulmadan çalışmaktır. Ölüm dahil her sonu, estetiğinin, afsunlu kubbesinin gölgesinde güzel hâle getirebilmektir. Türk halkının estetiği işte böyledir.

---

(12) Kemal Çığ, **Türk Kitap Kapları.** Ank. Uni. İlâhiyat Fak. Yy., 1953.

(13) **Bu beyliklerin yaptığı eserler hakkında bkz.** Prof. Dr. Oktay Aslanapa, **Sanat Tarihi.** Ist., Devlet Kitapları, 1972.

(14) **Bkz.** Prof. Dr. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, **Türk Plastik Sanatları.** Ank., M. Eğitim Yy., 1971.

Desen : Savaş Çevik

SANATKÂR

M. Akif AK

«Sen söyle âşık
Aşkın var mı yüreğinde alaf alaf Kerem gibi
Eritir mi için için
Eritir mi verem gibi?»

Ahmet Taşgetiren

Adanmış adam. Ölümsüz mutluluklar yoluna, ufukların aydınlık muştusuyla dolu mor zamanlarında, en derin dualarla, en içten niyazlarla, ışık için ışıkların tek sahibine adanmış adam. İbrahim oğlu İsmailcesine en soylusu adakların.

Fani hayattan sonsuzluğa uzatılmış eller üstünde, ezel ve ebedin yegâne sahibine sunulan kurban.

Çöl kuraklığındaki gönüllere, kanı, gözyaşı, tebessümü ve sevgisiyle, hayat kaynağı vahalar donatan insan.

Sular gibi sebil eden canını. Yele veren benliğini. Sele veren vücudunu. Oda yakan cismini. Yağmaya veren tüm varlığını.

Unutan kendini başkaları uğruna. Hayatından koğan maddi ihtirasları, ferdi arzuları. Eriten, yok eden öz cevherini başkaları için. Yarışa çıkan meleklerle.

En yakın menzili ölümdür onun. Hergün defalarca gidip geldiği menzili. Faniliğin sınırı olan o menzilde, bırakarak cismini, uçup gidendir ötelere. Ve bir başka ölendir öldüğünde. Bizim bildiğimiz ölüm, onun sayısız ölümlerinden yalnızca birisidir. En kolay olanı belki de...

O'ndan kalan yadigâr; armağandır herkese en mübarek varlığından ruhundan kopan; Sevgisidir. Sevgidir biricik mirası onun. Gönüllere bıraktığı demet demet sevgidir. Sevgideki ölmezlik sırrı ve bengisüdür.

O ki aramızda dolaşan ölümsüz ölü.

Var olması için başkalarının, yoklukta bulan mutluluğunu. Yaşatmak için gayrısını feda oluşta yakalayan gerçek saadetin sırını.

Başkalarının adamı. Bir kendinin olmayan insan.

Kucak açan çilelere. Bağır basan musibetlere. Sine açan ıstıraplara; çile adamı...

Ve şerha şerha gönlünde sırça saraylar döşeyen sevgililere; aşk adamı.

Güle güle ağlayan, ağlaya ağlaya gülen insan.

Sanatçıdır söz ettiğimiz evsafından. Sanatçının has olanıdır.

Çelenk çelenk sevgi ören sevgililere, gönül bahçesinin çiçeklerinden. Kadeh kadeh, testi testi can sebil eden cananlara, can pınarından.

Sevmek ve ölmek için yaratılmış.

Sevmek ve feda olmak için var edilmiş.

Sevmek ve adanmak için doğmuş.

Sevmek ve kurban olmak için dünyaya gelmiş insan.

Sanatçıdır sözünü ettiğimiz. Sanatçının hakiki olanıdır.

O bir «ben»dir ki yoktur benliği. Paye istemez dünyadan yana.

Bir ulu dergâhın eşiğini süpürmek nasibi olursa eğer, padişahlığını bile istemez dünya evinin.

Bir defa bile eğri odun getirmemesiye odunculuğunu yapar kırk yıl bir ulu dergâhın. Usandım demez.

Gözleri hep ölüm ötelerinde gezinir.

İçi bir harp meydanı, yüzü gül bahçesidir. Yüzündeki tebessümde iç savaşlarında, şeytana karşı imanın zaferlerinin ilânı vardır. O gülümseyişler ki, fani hayatta sonsuzu yakalamanın, mekân ve zamanı yırtarak kendini aşmanın sevinciyle süslüdür.

Bu alım-satım panayırı dünyada, kendini karşılıksız hibe edendir sanatçı. Kurban adanmışa dünya ne gerek. Fani hevesler, dünyevi arzular giremez, girmemelidir, onun ölümler sonrasına hasretli, sevgi ve inleyişlerle çınlayan bir gülizar olan gönlüne.

Ölüm ötelerinin adamı için, arzuların istediklerin tümü de ölüm ötesi içindir. Onda «ben» aşılmaz duvarlı derin zindanlarda hapsedilmiş, esir edilmiştir. Başkalarına bağışlanmış başta «ben» olur mu?

O erimeye, kurban olmaya vurgundur. Başında dolaşıp duran sevda dumanlarıdır. Delik delik yüreğiyle sevdalı... Yanık yanık ciğeriyle sevdalı. Ağzından nefes yerine çıkan alev alev sevgi dumanlarıyla bir ehli dile halkına ve Allah'ına sevdalı. Unutmuştur kendini bu sevdadan, lakin usanmamıştır. Dediği gibi Fuzuli'nin:

Derdi ışka düştün ey dil lezzeti canı unut.

Balığ oldun gel rahimden içtiğin kanı unut.

Dostlarının, yarenlerinin, kardeşlerinin en zelilidir. Eğiktir boynu, büküktür beli; etrafında kat kat sevgi halesi örmüş dostları arasında.

Fakat şeytana ve ordularına karşı, yüce dağlarla boy ölçüşen kale burçları gibi mukavemet edendir de... Diktir başı dağlar gibi bu zamanlar. Karı bitmez, dumanı eksilmez dağlar gibi. Allah'ın düşmanlarına karşı büyüyendir Allah adına. Halkın düşmanlarına karşı devleşendir halk adına.

Halkının varlığını, kanlı bedeniyle cihana ilân ve isbat eden bir kahraman gibi sanatçı da, şuur ve zekâsıyla, düşüncenin en işkenceli, en yıpratıcı ateşlerine atarak kendini, ayrıca ruhi hayatın tarife gelmez iç deneylerinin çilesinde kavrularak belgeler milletinin varlığını, kendi varlığını...

Milletinin, insanlığın bütün dertlerini birden yaşayan, herkesin rahatta olduğu zamanlar gönlü, beyni ıstırapların sayısız çeşidiyle sancıyan, bir kırıntı ışık sunmak için insanlığa, varlığını eriten, yıpratan düşünür gibi...

Halkının düşmanlarının, bitmek bilmez kudurgan seller gibi, durmamasıya devam eden saldırılarına karşı, yıkılmaz dağlarcasına direnen, çamur, çirkef içinde ışık saçan altın bir zafer kartalı gibi hedefine ilerleyen, her an şahlanmaya hazır bir küheylan gibi yerleri eşeleyen, zamandan ve mekandan taşmak, kurtulmak ve kurtarmak isteyen aksiyon adamı gibi...

Sanatçı da, zaman, mekan ve mesafe şuurunun çok ötesinde ölmezlerin adamı olmalıdır. Büyük ideali ise hem düşünür, hem aksiyon adamı, hem sanatkâr olabilmek...

Bir toplumun ağırlığı ölçüye gelmez varlık şartları ve esasları, ruhu, kültürü, duyguları, düşünürün, aksiyon adamının ve sanatkârın omuzlarında nesilden nesile intikal eder. İmamı Azam, Ömer Nesefi; Alp Arslan, Osman Gazi, Ahmet Yesevi ve Yunus kendi devirlerinde görevlerini yerine getiren düşünür, aksiyon adamı ve sanatkârlardır.

Sanatçı kandillerde eriyen yağ, damla damla biten mumdur. Kurtuluş adamı, savaş adamıdır. Yalnayak, baş açık, bağrı yanık, gerçek kurtuluşlara yollanmış insandır.

Ama yalnız değildir bu kurtuluş yolunda. Kardeşleriyledir, dostlarıyladır, halkıyladır. Şeytanın sayısız tuzaklarıyla doludur bu yol, yalnız gidilmez. Sarp kayalar, dik yamaçlar, dipsiz uçurumlardan aşar bu yol, yalnız geçilmez. Ruhları tiksindirecek en çirkin ölümlerle ölmek vardır bu yolda, yalnız gidenlere. Tek cümleyle, yüreğin ve gönlün, «ben»in tasallutunda kokuşmasıdır bu ölüm.

Murad, varmak ise menzile bir el tutmak gerektir, eller tutmak gerektir, 'Birbirini yıkayan eller' misali. Omuz omuza saf olmak gerektir, 'birbirine girerek, bir duvar meydana getiren taşlar' misali.

Yüceler yücesine ulaşmak ise maksat, bir milleti ve tüm insanlığı kurtarmak ise emel, bunun içinse kuşanıldığı gayret kemerinin, himmet kuşağının, cemaat gerektir.

Sanatçının has olanı, başkalarının kurtuluşu için kendini verendir. Bencil bir kurtuluş hayalinin zerresi dahi leke olmalıdır onun ak gönlünde; kardaki kan gibi. Ve kazımadıkça o lekeyi gönlünden, yüreğinden rahat etmemelidir. Vurmalıdır her saniye hayvanlığına. Savunmalıdır hayvani varlığına karşı insanlığını. Savaşmalıdır içindee ve dışında şeytanlara karşı; kardeşlerinden güç alarak, Allahtan yardım alarak. Ve kurtulmalıdır kardeşleriyle.

Bir köşeye çekilip kendi derdine yanan değildir o. Gönlü Hak'la olurken yüzü halktadır. İçindeki kor, yüzünde al bir gonca tebessümüdür. Dediği gibi Ahmet Taşgetiren'in

«Duyguların yumruk yumruk savaş mıdır?
Yüce bir tutku mudur içinde halk sevgisi . .
Yoksa yürek dediğin yumruk kadar taş mıdır?
Dilinde türkü olan içinde ataş mıdır,
Bulut bulut gözlerinde birikken
Yağmur mudur
Bir yangını söndürecek yaş mıdır?»

Söylediği gibi büyük Yunus'un;

«Gül alır gül satarlar, güldür gül.»

Yüzü halka, gönlü Hak'ka dönüktür. Sonsuzluğa hasretli buruk tebessümlerdir yüzünde nakışlanan, gözünde harelenen. İçinde cehennemlere eş yangınlar olsa bile yüzünden güller derdiğimiz adamdır sanatçı.

Şeytanın kirlediği kanların, yüreklerde biriktirdiği irinli çıbanları, inanç hançeri, sevgi neşteriyle delen, boşaltandır. İç kurtuluşuyla kâinata sığmaz mücessem bir iman haline gelen sanatçı, dışta kavgaların en ateşli arenasın, bir kurban gibi atandır kendini. Milletine, Allah'ına adadığı adağını, her an vermeye hazır olandır. Vermenin her gün sayısız deneyini yapandır. Budur iç aksiyonun dış aksiyonla bütünleşmesi.

Sanatçı olmalıdır, tebessümlerin en güzeli yüzünden hiç eksilmeyen. O'nun göğsünde çarpıyor olmalıdır en şefkatlisi kalplerin. İncinmeyen kimselerden, incitmeyen yaranlarını, dostlarını. Dediği gibi Yunus'un;

Muhammet darılmazdı, sen niye darılırsın,
Bu darılmak sende var, sen derviş olamazsın.

Sanatçıdır söz eylediğimiz ahvalinden. Sanatçının halis olanıdır.

Nedir sanatçının varlığının sebebi?

Hak'ka kulluk... Her kul gibi. Her yaratık gibi. Sınırı yoktur bu kulluğun. Asgari ölçüleri vardır sadece. Yüceler Yücesi'nin rızasını tahsil... Bunun da sınırı yoktur. Asgari şartları vardır yalnızca. En aşırı ceht ve ən fazla kulluk bile bu sınırsızlıklar içinde, kurtuluş için kâfi değildir. Sınırsızlık... Sanatçının duygu ve düşüncelerini, bütün hayatını şekillendiren salık. Ve korku, bu sınırsızlık içinde. Her an titreten, ürperten bir korku «Alemlerin Şahı»ndan. Her mü'minin ve bu arada sanatçının fani ve hayvani varlığını aşması için en büyük âmildir bu korku. Uyutmayan geceleri, tedirgin eden, tir tir titreten gündüzleri. Daha çok kulluk, daha çok ceht, da-

Necati AYKAN

FETİH TEPELERİ

Ferman duyurmuş bu yerden gaziler
Dualı alaylardan çıkmış meydan erleri
Sefer günü çınlamış âminlerden
Sallanmış birer birer
Şu fetih tepeleri

Gönüller fetih hevesiyle tutuşmuş
Ellerinde huzur taşıyan mızrak
Ufuklarda yelelenmiş duygular
Cenk davulu vurulmuş
Olur mu evde kalmak

Bir yaman kavga olmuş şu yerde
O günlerden... gördüğün abideler
En korkusuz atlılar ilerlemiş
Nefes nefes dillerde
Söylenmiş o türküler

Binlerce yıl sönmemiş bu imanı
Ne güzeldir ne güzeldir anlamak
Dâvâmızı nebîler dualamış
Bugünün imtihanı:
Ecdada lâyık olmak

---

ha fazla gayret için kamçılayan inanmışı; işte bu korkudur.

Öte yandan her an yenilenmesi gerekli, her an taptaze bir umut, zamanların ve mekanların tek sahibine. Üzülmemek, gevşememek, bıkmamak için; üstünlük vadeden, zafer muştulayan bir inanıştan doğan umut. «Üstünsünüz mutlaka; eğer inanıyorsanız» Sonsuz ve sınırsız bir hayata, dopdolu cennet özlemiyle, merhamet, mağfiret ve affetmede tek olanı görme gününe özlemli, çiçek çiçek umutlar. Umut da kamçıdır inanmışa. İşte her saniye sırtında korku ve umut kamçılarının tatlı acısını duyan müminin durmadan ebediyet şahlanışlarıyla şahlanması kolaydır artık. Ve kolaydır başkalarının hayal bile edemediği mesafeleri aşmak.

İnanmışta korku, yeni bir hayat haberi veren doğum sancısı gibi umut doludur.

İşte sanatçının iç kavgalarının alanı. Korkunun hayvanlığı öldüren darbeleri, umudun melekliği şahlandıran kamçıları ile sanatkâr, saniyeler içinde tekrar tekrar var olma, yeniden doğma durumunda olan insandır. Hiç bir dünya ölçüsünün ulaşamayacağı yerlerde seyretmek, zaman ve mekân kavramları dışında yücelmek, derinleşmek. Yüceldikçe daha çok korkmak, alemlerin hükümdarından. Korktukça umutlanmak, tükenmez mağfiret sahibinden. İşte sanatçının amansız iç kavgasından tablolar.

Hiç bir iç kurtuluş eğer başkalarının kurtulmasıyla tamamlanmıyorsa gerçek kurtuluş olamaz. Her iç kurtuluş, sanatçıyı bir davet-

çi, bir tebliğci kılıyorsa eğer, başkalarının kurtuluşu için kendini kurban etmesine vesile oluyorsa anlam taşır. Onun sanatı davetlerin en kutsalı, ezanın peşinden giden sanattır. O düşünüyorsa Hak'ın ikamesine namzet bir toplumun, yürek yakan, beyin çatlatan trajedisini; düşünüyor ve duyuyorsa sanatçının hallş olanıdır.

Günümüzün millî sanatçısına, Anadolu'da bin yıl önce, yeni bir devlet ve toplumun temellerini atan, dervîş-düşünür-sanatçıların görevlerine benzer bir görev düşmektedir. Doğmaya başlayan yeni kültür ve topluma canından can veren, ruhundan ruh katan kimse olmaktır onun vazifesi. Soyut fikre, resmî kültüre hayat kazandıran olacaktır O.

Yaratan'ın bitmez kudretinden ve güzelliğinden güç alarak sanatıyla Allah'a yollanmış insandır.

Dilinde, sözlerin en güzelinden ilham alan sanatıyla O'na gidendir.

Elinde, narin minaresi, güzel kubbesiyle, tezhibiyle, hattıyla O'nu arayan, O'na gidendir.

Nefesiyle, gönlünün en ücra köşelerinden inleye inleye yükselen sesiyle O'nu çağıran, O'nu arayan, O'na gidendir.

Karanlıklarda çerağ çerağ tutuşan varlığı ile ışık olandır sanatçı. Yağmaya verendir kendini.

Dilediği sultanlık gönüller sultanlığıdır. Aşk adamıdır O. Sevilmek için değil, ölmek için sever. Feda olmak için sever. Yüreğinde sevgiler vardır en büyük sevgiliye doğru uzanır gider. Dediği gibi büyük düşünür-sanatçı ve aksiyon adamı Aykut Edibalinin;

«Sevmezsek gerçekten kurtulamayız bir türlü. Çünkü insanın kendini yeniden inşa etmesi sevgiyle mümkündür. Bilgimiz, ülkümüz yeterli bir güç vermeyebilir, her zaman. Sevgi insan ruhunun en güçlü yanlarından birisi, belki de başta gelen. Ama gerçekten yüce bir güç haline gelmesi sevginin şahıslaşmasıyla mümkün olabilir. Sevgi, ancak bundan sonra sosyal anlamını bulabilir. Ve aynı zamanda Tanrı'ya yakın olmak- mekânsız yönsüz bir yakınlık- imkânı doğar. Demek ki yeni bir insan olmak, gerçekten mutlu olmak, endişelerden tam anlamıyla kurtulmak için sevmek gerekli. Sevmek ise kendimizi bir kurban gibi sunmaktır. Sevginin beraberinde ıstırap getirmesi de bundandır zaten. «Kendimizi kurban gibi sunmuyorsak sevmiyoruz demektir.»

Sevmeyen gönül çorak toprak gibidir. Sevemeyen yürek bir taştır, yumruk kadar.

Yüreklerdeki çıbanları ancak sevgidir patlatan. Kendini aşma büyük şerefinin tek yoludur sevgi.

Sanatçı imtiyaz istemeyendir. En büyük işkenceyi övülmekten çekendir.

Evsizdir, parasızdır, pulsuzdur, etiketsizdir, hevessizdir kendi nefsi için. En meziyetsiz olanıdır muhitinin.

Sanatçı hak sahibi değildir bu dünyada.

Sanat, başkaları için bir meslektir; O'nun için değil. Sanat O'nun hayatıdır, bakışıdır, tebessümüdür, ağlayışıdır, inleyişidir, oturuşu, yürüşüdür. Sanat odur ki, sahibiyle beraber Allah'a adanmış ola.

Sanatkâr,

Düşendir tozlu yollarına memleketinin. Yudum yudum ölmezlik suyu sunandır halkına. Halkının ciğeri yanık evlâtlarına.

Tanrının izniyle tutup kaldırandır düşmüşü. Kaldıran ve yükselmesi için omuzuna yüklenendir.

Var kılmak için yok olan,

Yaşatmak için eriyen,

Hep veren, istemeyendir O. Ölüm sonralarının adamı. Ölmeden evvel öldüğüdür ki defalarca, ölümünün farkına varılmaz onun. Bel ki de bundandır öldükten sonra yeniden doğumu, bir türlü ölmeyişi...

Bir «ben»dir ki benliği yoktur onun.

Açıp can sofrasını, doyuran herkesi, lakin aç kalandır. Yediren, yemeyendir. Sulayan, susuzluktan kavrulandır.

Aşk pazarının sevgi dükkânında can sebil edendir cananlara.

Hiç bir şeyden şikâyet etmeyen, sitemkâr olmayandır dertlerinden. Kurbanlık bir koyun gibi boyun uzatandır.

Lakin savaşandır da. İçinde savaşan, dışında savaşandır. İçinde hayvanî varlığına, şeytana, dışında Hakk'ın ve halkın düşmanlarına karşı mücadelelerin en kutsalını verendir.

Sanatçı savaşan, kurban olan, seven, kendinin olmayan mü'mindir vesselâm.

Yusuf ÇALIŞKAN

RAMAZAN İÇİNDE...

Her yılın belli bir zamanında, gözlerin hasretle kendisine çevrildiği bir ilahi işaret, bir müjdeci, bir haberci belirir batı ufkunda. Doğacak şeyleri hep doğuda arayan gözler, yalnız bu zamanlar batı ufkuna saplıdır ve günlerce o habercıyı arar durur ufkun enginliklerinde. Hem sabah değil, akşam... Nihayet o müjdeci gökyüzünde belirir belirmez, yeryüzünün bazı kesimlerinde, son derece dikkate değer bir hadise başlar. Ramazan olayıdır bu. Günler öncesi ufukta beklenen işaret, yani Ramazan hilâli, uğurlu ve kutsal bir misafirin müjdesini verip kaybolmuştur.

Bu ilahi işaretten alınan bir emir, tam bir ay müddetle, milyonlarca insanı bir kumandan gibi yönetir, ordu gibi disipline eder, hayata şekil ve düzen verir. Ve bir ay sonra büyük bir törenle yeniden göğe çekilir, gönüllerde bir yıl sonrasına umutlu hasretler bırakarak.

Oruç şüphesiz ki ilk planda bir dini kulluk görevi olarak anlaşılmalıdır. Ve orucun diğer yönleri üzerinde daha sonra düşünmelidir. Orucun ilk plandaki mânâsını esas kabul etmeden, ne onun biyolojik ve tıbbi faydalarından, ne de sosyal ve ruhi yararlarından söz etmek anlam taşır. Birinci mânâsıyla orucun üzerinde, İslâm kaynakları en küçük tefarruatı bile ihmal etmeden geniş geniş durmuşlardır. Biz ise burada bir kulluk görevi olan orucun, beraberinde getirdiği sosyal ve ferdi büyük değişimi anlamaya gayret edeceğiz. Orucun ve bütün kulluk görevlerinin bir tek amacının olduğunu, onun da yüce Tanrının rızasını kazanmak olduğunu unutmayarak.

Semada beliren o işaret nasıl işarettir ki, toplumu bir ordu düzenliliği içinde disiplin altına alıveriyor ve milyonlar nasıl aynı davranışlar içinde aynı ruh safiyetine bürünüyor, aynı duygulanıyor? Oruç nasıl ferdi imbikle süzercesine kirlerden, pisliklerden, günahlardan süzüyor ve bu ayda yenileşen toplumu yeni bir insan hediye ediyor?

Ramazan'ın aynı noktada birleşen bu iki sonucunu geniş bir incelemenin konusu etmelidir. Özellikle, bu kutsal ayın Türk toplumu ve insanı nezdinde büründüğü değişik şekil çok dikkate değer. Çünkü Türk toplumu Ramazan'a, dini sınırlarını korumak kaydıyla, yüzyıllar içinde, kendi sosyo-kültürel espirisine uygun muhtevalar kazandırmıştır. Bu sebeplerdir ki bir Türk Ramazan'ından bahsedebiliriz. Yalnızca Ramazan'a mahsus sofralarıyla, iftariyeleriyle, tatlılarıyla, bu ayda bir başka aleme bürünen camileriyle, Karagöz'ü, Meddah'ı, Ortaoyunu ile bir Türk Ramazanı... Yazık ki bunların pek çoğunun hatırasını yad ediyoruz şimdi. Toplumun pek çok güzel geleneği ile birlikte bunlar da birer hatıra olmuştur. Yıllardır üstümüzden esmekte olan fırtınalar, onları bizden söküp götürmüştür. Fakat diğerleri ile kıyaslandığında, ruh temellerimiz, hayat pınarlarımız arasında en diri olarak yaşayanı yine Ramazandır.

Bu aydadır ki bir toplum olduğumuzu bir kez daha idrak edebiliyoruz. Bu ay ile birlikte, bir milletin yaşamakta olduğunun elle tutulur, gözle görülür sayısız örneği seriliyor önümüze. Bir savaş halinde, bir vatan müdafaasında olduğu gibi...

Ramazan'ın toplum bakımından gözüken en pratik sonucu bir kardeşlik, barış, dayanışma ve cömertlik ayı oluşudur.

Toplum, bunlarla zaaflarından kurtulur, temizlenir ve kendini yeniler. Yeni bir yıla daha güçlenmiş, daha zindeleşmiş olarak girer. Bütün bir toplumun içinde yunduğu bu rahmet denizi mübarek ay gerçekten bir temizleniş, silkiniş ve kurtuluş ayıdır.

Aynı toplumun ferdi olma, aynı şeylere inanma ve aynı şeyleri duymanın, hep birlikte yüce Allah'a gitmenin tarif edilmez lezzeti bu ayda tadılır. Birlikte aç kalmanın, birlikte iftar etmenin, birlikte sığınağa koşar gibi camilere koşmanın sağladığı imkânlar gönlümüzü bir millet oluşun sevinciyle bu ayda doldurur.

Gün batışları belki de yalnız bu ayda sevinç vericidir. İftar öncesi bir tebessüm, tıklım tıklım vapurlarda, otobüslerde, dolmuşlarda, sokaklarda yüz yüz dolaşır. Evet evet sanki herkes birbirini tanımaktadır şu vapurda. Şu otobüste sanki herkes aynı ailenin çocuğudur. Duraklarda, iskelelerde başka zamanlar kavgalara sebep olan itişmeler, kakışmalar bu günler güzel birer eğlence vesilesidir. Sınırsız bir müsamaha, nezaket ve tevazu ile toplumumuzun fertleri bu ayda kardeş olduklarını bir defa daha hatırlarlar. Bu ayda bir günahkârın bir kuytuda, korkulu bakışlarla birşeyler atıştırması bile pek çok mânâlar taşır.

Eli bıçaklı, beli tabancalı bir caniyi, şişesi cebinde bir ayyaşı bir çocuk saflığında değiştiren, sevgi, saygı ile dolduran bu ay gerçekten bir hürmet, merhemet, şefkat ve sevgi ayıdır.

Sokaklarda adım adım Ramazan vardır. Kandillerde, mahyalarda, mescitlerde, camilerde Ramazan vardır. Ramazan köşe bucak her yerin, her evin, her yuvanın bir aylık en kutsal misafiridir. Her tarafta Ramazan ve Ramazanda da toplum vardır. Bu ayda toplum bir anlam içinde, tek yekün içinde erimiş, bir vücut olmuştur. Dünyanın diğer toplum-kültürleri ve dinlerinde, toplumun yaşayışı ile bu derece yakından ilgili bir ibadet şekline raslanamaz.

Ne Doğu din ve mezheplerinin işkence halindeki ibadetleri, ne Batı'nın ucuz kurtuluş yortuları, törenleri, noelleri, hiç biri Ramazan gibi insanın ve toplumun birlikte Allah'a yönelişini ve kurtuluşunu gerçekleştiremiyor.

Avrupa'da insana takdim edilen kurtuluş, fertlerden hiç bir fedakârlık beklemeyen, sorumluluk yüklemeyen hayali bir kurtuluştur. Tabii ki ruhbanların kafasından çıkma bu ucuz kurtuluş hayali, ruhban sınıfının otoritesini devam ettirmek uğruna zavallı Avrupa insanını avutmak ve aldatmaktan başka bir sonuç doğurmamıştır.

Doğuda ise, bütün ibadet şekilleri dünyadan nefreti ve kaçışı ifade eder. Halbuki Ramazan toplumun bütün safhalarını ve ferdin ölüm öncesi ve sonrası bütün hayatını kuşatan, düzenleyen yüce kaideler serisinden bir bölümdür. Oruç ile, insanı açlık ve susuzluk gibi onun en hassas olduğu mevzulardan yakalayan İslâm, ferdi ve toplum çapında bir irade deneyi fırsatı vermektedir.

Bu fırsatla toplum, tam bir ay topyekün seferberlik halinde bulunur. Gece sahura kaldırılmadıkları için anne ve babalarına kırılan minicik yavruların körpe heyecanından, ölümcül yaşlıları gençleştiren manevi şifalanmaya varasıya kadar bütün toplumu bir seferberlik coşkunluğu kaplamıştır. Orucun eşsiz disiplinyle, bir top gürültüsüne, bir ezan sesine bağlanmış duygu, düşünce ve hareket birliğiyle, halk tarif edilmez bir düzenlilik içine girmiştir.

Özetle Ramazan, topluma millet olma şuuru içinde, kendini yenileme, temizleme, disipline etme imkânı bahşeden büyük bir sosyal olaydır.

Orucun ferdiyetlerimiz bakımından en önemli özelliği ise, en kısa ifadeyle bir ruhi inkılâbın gerçekleştiricisi oluşudur. İç murakabe ve muhasebenin en mükemmeline insan en çok bu ayda kavuşur. Hayvani varlığın, ruhu tedirgin eden, baskı altına alan muhteris etkileri oruç ile kırılır, tasfiye edilir. Fert ruhi derinleşme ve manevi yücelme alanında mesafeler kateder. Bu hadise fert fert birbirine bağlanarak toplum çapında bir ruhi inkılâp sonucunu da doğurur.

Oruç, insan için bir kendini kontrol ve hesaba çekmedir. Ruhun ve ona bağlı unsurların maddi ve hayvani yapıyı, ebedi hayat adına sığaya çekmesi, kontrol altına almasıdır. Böylece Allah'a yönelişte oruç, maddi ve ruhi yapı arasındaki dengeyi sağlarken, mad-

di yapının insanı hayvanlaştırmasına da engel olmaktadır.

Oruç ile iç hayatta girişilen genel temizlik hareketi, Ramazan sonunda, topluma yeni bir insan kazandırmakta ve fert sanki yeniden doğmaktadır. Bu yeniden doğuş insanı, bünyesine uygun bir yaşayış için yeni kuvvetlerle techiz etmiş, güçlendirmiştir. Oruç, ne bu dünyaya tapışı, ne de ondan kaçışı öğütlemeyen, ebediyete özlemli, ahirete yönelik ideal bir dünya hayatının düzenleyicisidir.

Hemen hep kaynağını maddede bulan günahlardan kurtuluş, temizlenme, arınma, başkalarının ıstırabını duyabilme fazileti, bu ayın ferde verdiği büyük nimetlerdendir. En önemlisi Allah'a yaklaşma (mesafesiz ve mekansız bir yaklaşım) O'nun rızasına kavuşma yolunda büyük bir vasıta olmaktadır oruç.

Bilinmektedir ki insan, biri çürümeye ve yok olmaya, diğeri ebediyete namzet iki yapıdan mürekkeptir. Birine madde öbürüne ruh diyoruz bunların. İnancımıza göre asli yapı ruhî yapıdır. İnsanı o yönetmelidir. Ruh ve ona bağlı ideolojik faktörler, insan hayatının hakimi olmalıdır. Dolayısıyla inancımız gereğince madde, ruhun mutlak yönetiminde bulunmalıdır.

İnsana hakim olmada, bir nevi rekabet kavramı ile ifade edebileceğimiz ruh-madde ilişkilerinde, oruç, ruhu takviye eden en güçlü araçtır.

Hem maddenin doymak bilmez arzularına sınırsız tatmin fırsatı vermek, hem de ruhen yücelmek.. Bu iki olay aynı anda bir insanda var olamaz. Birini diğerine feda etmeye mecburdur insan. Ya maddesini güçlendirerek ruhu ona esir edecek, ya da ruhu güçlendirerek maddeyi ona tabi kılacaktır.

Şu var ki bizim inancımız, bu dünyanın maddi hayat ile ilgili taraflarını inkâra yol açan bir düşünüşü reddetmektedir. Dünya kâfirin, ahiret mü'mininindir gibi bir inancın bizde hiç bir dayanağı yoktur. Gerçek İslâm tasavvufunu, Hint felsefesinden ayırması gerekli en önemli özellik bu olmalıdır sanıyoruz. Millî kültürümüzün kaynakları, ruhun gelişmesi ve yücelmesi hususunda hiç bir yabancı felsefeye ihtiyaç hissettirmeyecek zenginliktedir. Hatta bu zenginlik ölmeye yüz tutmuş Doğu'yu ve uçuruma yuvarlanmakta olan Batı'yı da kurtaracak derecede sonsuz büyüklüğe sahiptir.

Oruç, ferdi gerçek ve büyük kurtuluşa hazırlarken, bu kurtuluşu, fert bencilliğinin sınırında bırakmıyor. İnsanın kurtuluşunu, toplum düzeyine çıkararak, ferdin kardeşleri ve toplumuyla kurtuluşu mutlu sonucunu sağlıyor.

İnsan yalnız değildir. İnsanı toplumdan ayrı olarak ne düşünmeye, ne de anlamaya imkân vardır. İnsan, toplum içinde ve onunla birlikte bir realitedir. İnsanı toplumdan soyduğumuz zaman karşımıza, ölçülerimizle asla izah edemiyeceğimiz son derece müphem bir psikoloji çıkar. Bu belirsizlik sınırını yıkmanın yolu, insana mensubu bulunduğu toplum zaviyesinden bakmaktan başka değildir. Alelade bir ferdi, insan olarak tanımaya çalışmanın güçlüğü yanında, onun bir Fransız, bir İngiliz, bir Hintli, bir Yahudi veya Türk olduğunu bilerek tanımaya gayret etmenin kolaylığı ortadadır.

İşte Ramazan bu insan gerçeğine uygun; aynı anlarda ferdî ve sosyal anlamlar ifade edebilen muazzam bir olaydır. Oruç ile insan, sadece kendini kurtarmak gibi bir amaç taşıyamaz. Fert oruç ile kendini kurtarırken Ramazan ile yalnızlıktan kurtulmaktadır. Toplumunun sıcak bağrında, gerçek kurtuluşun huzurunu duymaktadır. Ferdin iç deneyleri ile, toplumun ruhî inkılâbının bir noktada uzlaştığı ender örneklerden biri olarak ne kadar anlamlıdır Ramazan ve oruç.

İnsana manevi gelişme, yücelme, derinleşme ve kendini aşma kudreti ile; topluma, kendini yenileyecek ve güçlendirecek bir ruhî inkılâp imkânını aynı anda verebilen Ramazan ne büyük bir hadisedir. Yüce Tanrı milletimizi ve onun gerçek kurtuluşu ile meşgul insanları bu kutsal ayın rahmetinden, kurtarıcılığından yoksun bırakmasın.

Göklerimizde bulutların biriktiği günlerde, gönlümüzle, özümüzle, bütün varlığımızla O'na yönelelim, O'na açalım avuçlarımızı, O'ndan yardım dileyelim. Yaralı yüreklerimizden dilimize bir alev gibi dökülen samimi yakarışlarımızla, gözyaşlarımızla yaptığımız dualar, göklerimizde mahyalaşsın. Kandil kandil milletimizin gönlünde dualaşsın:

«Alahım Milletimizi kurtar ve Yüceilt!»

HASTAHANELER

Mehmet BÖLÜKOĞLU

Desen : Savaş Çevik

Hastanenin ağılı peşkirini bana da doladılar. Hem de pek küçükkken. O günlere il dal aklım erer. Genç bir ailenin en büyük çocuğuydum. Bünyemdeki iç ihtilaçlardan, hayata sancılı bakmaya başlamıştım. Günler kararınca, sancımdan önce bir zehirli ok saplanırdı yüreğime. Kara geceler hiç bitmez, uzar da uzardı. Önceleri, bütün ev halkını canhıraş feryatlarla başıma topladım. Sancılar, küçük başım kaldıramayacak kadar şiddetliydi. Kâh dalan, kâh şiddetle sarsılarak uyanan benim başımda sabahlıyordu anam, ninem. Ama artık yüksek sesle ağlamayı da kendime yediremez hale gelmiştim. Bu durum anlaşılınca anam iyice ürktü. Neyse, beni evden aldılar, ağır ilâçlar kokan bir hastaneye yatırdılar. Ağulu peşkir dediğim çarşafı, yorganıydı hastane dediklerinin. Dedim ya, zaten hayata sancılı bakıyordum. Ağır eterle, türlü türlü ecza kokusuna, buğudan kararmış bir mutfağın çekilmez yemek kokularını da eklerseniz, hastayı saran havanın ruhundaki etkilerini keşfedebilirsiniz. Beni de böyle bir hava sardı sancı üstüne. Ve bu havanın etkileri ruhumu sarstı. Bir yaranın; yaramın dağlanışıydı bu. Hastaneden ilk gün iğrendim. Sonra sıtkım sıyrıldı. Daha sonra adını duyunca ürperir hale geldim. Çocuk başımla, «talihimin ıstırap günleri» diye andığım bu anlar geldi geçti. Ben ameliyattan sonra her geçen gün sıhhat bulurken, günlerce başucumdaki tahta taburede sabahlayan anam yavaş yavaş çöküyordu. Son çare dedik; hastaneye kaldırdık. Bu kez hastaneye çocukluk hatıralarının etkisinden kısmen sıyrılarak gidip, gelmeye başladım. Ama yıllarca sürdü bu. Sonra küçük kardeşim, sonra babam... Ve daha sonra yakını, tanıdığı olan herkes gibi hastanenin hastalık kokusunu defalarca.. defalarca kokladım.

İnsanın bir ıstırabı duyması için illâ yaşaması gerekir mi? Bir sanatçı, bir düşünür ve toplumun büyük ruhları, kişisel, yahut toplumsal ıstırabı, yüreğinde yaşayanla birlik duyar. Veya duyabildiği ölçüde kişiliğini bu vasıflarla bütünler. Ama insanız. Uzak ıstıraplar, dışımızdaki sancılar, pek çok konuda yakınlaşıp, içimize girmeyince acısını hisseden gibi duyamayız. Bu genellesen toplum sancıları, ama varlığını anlamak için, çok bakmak zorunda olduğumuz sancılar için böyledir. Sanatçıya, düşünüre ne kadar inanmış görünsek onlara bütünüyle hak veremeyiz. Hele ben'lerin temel ölçü sayıldığı bir kültür ortamında. «can can benim can» anlamlı sözünün beş vakit ezan gibi tekrarlandığı bir zamanda!Böyle bir kültür çağında böylesine düşünüş ne de güç iştir! Kastettiğim, etkileri uzun zamanlara üleştirilmiş, zehrin etkisini andıran kültür sancılarıdır. Fakat varlığını en belli biçimde herkesin sezdiği ve anlamını kavradığı biyolojik ağrı ve sancılar, derece derece bütün kitleleri ilgilendirir.

Yaşayanların ağzından, hastaneden, yürekleri sızlatan hikâyeler; hayat hikâyeleri işittim. Hasta hayatını, psikolojisini, anlattığım vechile yakından öğrenme imkânları bulmuştum. Herhalde böyle bir ön sebebin sürüklemesiyle size nakletme ihtiyacı hisset-

tim. İnsan, olaylarda, davranışlarda kendisinin de ilgisini çekebilecek ortak bir yan buldu mu, ruh yapısına göre, ona karşı yakınlık duyuyor. Ben de duydum bu yakınlığı. Sizin de duyacağınız gibi.

Yaşanmış hayatların acı hikâyelerinde, hasta bir toplum, içleri sızlatan faciasını, yüreğinden yaralanmış bir dev sadasıyla haykırıyor. Bu yaralı sada cümbüşünde benim de sesim var. Sanıyorum sizin de var. Olmayan var mı? Hayat boyunca düz bir sıhhat çizgisi üzerinde ilerleyen ömür olabilir mi? Günlerden bir gün, en gürbüz, sıhhat güneşi âdem oğullarından biri, mutlak, arzulu-arzusuz uğrayacak hastane denilen dert kurumuna. Bu tarafından bakarsak meseleye, hepimizi ilgilendiren, eksik-artık hepimizin katıldığı bir yerin boyutlarına gireriz. Gerçekten, dolup dolup da öte dünyaya boşalan hastane, hatırlandıkça insanlar arasında bir düşünce birliğine yol açmıyor mu? Ortak ıstıraplar, ortak gönül yaraları, bizi hep birden tedirgin etmiyor mu? Gön yarası, tez kapanırmış. Ama bu dertliler ocağının, bizim gönlümüzde açtığı yara, kapanmadı. Bu her gönül yarası gibi kanadıkça irileşen bir yara. Hastanenin kapalı demir kapıları önünde bekleşenlerle, gözden göze bir hasbıhal kurdunuz mu? Kurmuşsanız, böyle bir yaranın çıbanını sulandırdınız demektir. Girmek için bin ricayla onurları incinen çare bekçileriyle beraber gözleriniz sulandı mı?

Ben hastaneyi; bizim hastanelerimizi ağlama duvarlarına benzetirim. Ama arada bir fark var. Ağlamanın duvarında, ağlayanlar boşalırmış. Bizim hastanelerimizde ise insan ağladıkça dolar. Bir de ben, bu hastaneleri küllüğe benzetirim. Küllükler, çöplüğün daha az medeni olanıdırlar. Meseleyi hastalar, yani insanlar düzeyinden çıkarın. Hastanede karşınıza, personel ve araç yığınıyla bir insan düzeni çıkacaktır. Hastaneden çıkardığınız hasta insanları hayata uzatın. Değişen nedir? Bir gelişim. Kurumların, hastanelerin hayat düzeni haline gelişi. Şu halde hastaneye hayatınızı saran kurumlardan biri olarak bakabilirsiniz. Fakat bu ayrıcalığı olan bir kurumdur. Küllük bahsine geleceğim. Öteki bütün kurumların vebali Hastaneye yüklenmiştir. Günlük hayatı içinde insan bu düzenler bütünüyle çevrilidir. Toplumun kültür yaşayışından başlamak üzere, ömrünün bütün yolları ilkin hastaneye, ardından mezara çıkar insan oğlunun. Hastane deyince bir iyiliyetli arkadaşım, teselligâhmış eskiden derdi. Hayatın kültür süzgecinden geçirilmiş bütün düzenleri, insanın hastalığında sorumludurlar. Bu bapta, bir düşünürümüzün, bütün hastalıkların ruhi sebeplere dayandığını, bir başka düşünürümüzün de hastalığı ideolojik zaaf olarak nitelendirdiğini hatırlatmak isterim. Ki ikisi de aşağı-yukarı aynı hususa değinmek istiyorlar. Şimdi bana, ya senin o ameliyatlık hastalığın? O da mı ideolojik, diyeceksiniz. Düşünürlerimiz büsbütün haksız değil... Bir ideoloji, bütünüyle insan yaşayışını kavrar. En ufak sağlık kurallarından başlayarak hem de. Ama bu, ideolojinin haklılık sebeplerini ve kendine riayetin şartlarını zorunlu kılar. Hastane, arkadaşı kurumların vebalini bu bakımdan çekiyor. Hepsi aynı kültür yapısının yakıtıyla çalışıyor. İdeolojik bütünlüğün doğruluğu oranında, düzenin her parçası normal görevini yürütecek. O zaman hastaneler de, fire az olduğu için dolu olmayacak..

Anlatılır ki Peygamberimiz devrinde, Medine'ye gelen bir doktor, yıllarca beklediği halde bir hasta gelmiyor. Merak ediyor. Sebebini, İslâmın yaşanışında, ama en ufak ayrıntılara varıncaya kadar tekmil yaşanışında bulunuyor.

Bugün nüfusa oranla hastalıklar oldukça yükseldiğinden, düzenin hastanesi bahtsız. Zira bu bir pislik belirtisidir. Pis düzenin insanları kurban eden ham hülyaları, hastanelerde, ruhları ve bünyeleri kemiren bir kurt halinde irileşiyor. Açıkça görülen, duyulan rahatsızlıklar bu bakımdan insanların değil, düzenin rahatsızlığını ilân ediyor. Düzen hasta. Sakatlıklarına insanlar kurban veriyor. Ama çaresini de yine kendi sakatlıklar haikasına dahil bir çarkına yüklüyor. Hastane de, hasta düzenin bir kurumu olduğundan başlı başına hastadır bu yönüyle.

Hastane kapılarına varınca ilk elde düşüncenize takılanlardır bunlar. Bekleşen biçarelerin yanında düzenli düşünmek mümkün değildir. Zihniniz oradan oraya sıçrar da sıçrar. Ama hastanenin kara kapısıyla göz göze-

Eğilir

AŞIK NURİ ÇIRAĞI

Günün her vaktinde bütün kâinat
Secdeye başını vurur eğilir.
Şehadet getirir zikire başlar
Hak'kın huzurunda durur eğilir.

Mürşit zikir eder müridi dinler
Derya coşa gelse dalgalar inler
Müddeti geldi mi bütün ekinler
Yeter kemalete kurur eğilir.

İnsanda büyüktür hisler duygular
Ya nereden gelir göze uykular
Hak'kın emriyle hep akar sular
Müddeti menzile yürür eğilir.

İnsanısan keşfet yakın, ırağı
Nerede gizlidir bunun durağı
Sabah rüzgârına mektup Çırağı
Seher zamanında verir eğilir.

Desen : Haşim VATANDAŞ

sinizdir. O dağılan düşüncelerinizin umutsuz seti gibi diklidir zihninizin önünde. Hastaları, hastalıkları ve hastaneleri düşünürsünüz.

Bir ziyaret günü içine girin. Hemen koridorların antresinde genzinize dolanın ilâç kokusu olduğunu sanırsınız. Oysa değildir. Bu bütün hasta kurumların en hastasının paydahladığı, ölümcül bir düzenin nefes kokusudur. Ve hiç de abartma değildir ki, hastanelerde can çekişen, bir takım insanlar olmayıp, bizzat hasta düzenin kendisidir. Bu, yaşı geçkin, hali kötü bir hastadır. Ömrü yetmiştir. Artık gençliğin gaddar uçarılığı, kırış kırış tenine ağrı olmuş, sızı olmuştur. Ama yine de her canlı gibi yaşamak; hem daha pek çok yaşamak istemektedir. Başkaca bir bakışla kör kuyudur; bir kör kuyu. Tuzaklaşmış kuyu, insanlık için açılmıştır. İnsan için açılmıştır. Hastanede âdeta kendi kör kuyusunda, kahroluşun kucağına teslim olmuştur düzen.

Kapıda pençeleşerek içeriye girdikten sonra işiniz varsa, vay halinize! Kendinizi bir yaban ilde hisseder ve kurumun sizden uzak ve yabancı görevlileriyle karşılaşırsınız.

Devlet bürokrasisinin bütün hızıyla uygulandığı alanlardan biridir hastane. Ölen ölsün kimin umurunda! İnsan bünyesinin anî olaylarıyla çatışan, «bugün git de, ne zaman gelirsen gel» felsefesi çevirir çarklarını. Düzen, milletin düzeni olmadığı, temeli halka dayanmadığı için, kurumlarıyla âdeta halktan mil mil uzaklaşmıştır. Düşüncesi resmi kırtasiyeciliği tamamlamaktır. Halkın, insanın derdine deva bulmak değil. Cerrahı, halk gözünde kasaptır. O kadar küçültmüştür halk, derdinin devacısını. Doktorun, cerrahın indinde ise halk, bir kurbanlık koyundan, deneylik kurbağadan, kaplumbağadan farksızdır. Hastabakıcısı aylıklı robottur. Sabah gelir, öğle gelir, akşam gelir; yemek getirir. Çarşaf değiştirir. Başkasının tarlasında otlamış hayvan nasıl hepsedilirse, hastanın başında öyle bekler. Halk için hastabakıcıysa, bir zindan bekçisidir. Karşılıklı bakışlar böylesi sert ve böylesi onulmaz bir ayrılık nişanıdır.

Boşuna mı demiş halk, hastaneye sağ-

lam giren hasta çıkar diye. İşte bakışların derecesi bu biçimde tesbit olunurken, hasta ruhen de yıkılıyor. Bir derdi ikileşiyor. İkiyse dört oluyor.

Dışarıda körüklenen fakir-zengin ayırımı, hastanelerde namuzsuzca sonuçlarıyla uygulama alanına sokulur. Görmemeniz, duymamanıza imkân var mı? Yoksulluğun suç sayıldığı bir düzenin hastanesinde, insanlar dertlerinin azgın pençesiyle cedelleşmede yalnız bırakılıyor. İlâcı şu kadar, yatağı-yemeğiyle hastane masrafları bu kadar. Bir o kadar da ameliyat, tedavi ücreti. Ama kazan taşmış, kepçeye baha olur mu gayrı? Ne yapsın garip? Verecek. Elinde avucunda ne varsa verecek. Yıllardır sakladığı küp diplerinin nemil zahiresini, dişinden, tırnağından artırdığı üçbeş kuruşu, can pahasına bu uğurda sarfedecek. Kendi yalnızlığına terkedilişine bir daha yanarak, düzenine ve düzen yöneticilerine bir daha içini boşaltarak, derdinin çaresi için verecek.

Siz bu insanların hastanelerde, kirli şapkalarını ellerinde buruştururken, yüzlerinin aldığı şekle hiç dikkat ettiniz mi? Bir onurlu mazlumun ağlamakla, başını dik tutmak arasındaki zıtlıkta anlatılmaz sıkıntılarla bocalayışını gördünüz mü? gördünüz de, kirpiklerinizi ıslatan tuzlu su, gözlerinizden damla damla süzülüp, tâ .. yüreğinizi yaktı mı? Bir şehrin modern caddelerinde, sırtında hasta kızını hastaneye koşturan ihtiyar köylünün içinizi dağlayan adımlarısıra gözlerinizi koşturdunuz mu? Hele bu insanı, hastanede gönül acısından kıvır kıvır kıvranırken, derdiyle hemdert olmanın hazzına erdiniz mi?

Kızını sırtında taşıyan yaşlı köylüyü it gibi azarlayan kasalak doktorların, kurumlu hastabakıcıların, ensesi yasin tulumu gibi şişmiş burnu büyük beylerin, süslü hanımların karşısında, yerlere kadar eğildiğini, küçüldüğünü ve onur kırıcı hırçınlıklarının yavşak sırıtkanlığa dönüştüğünü de gördünüz mü? Gördünüz de, düzenden, düzeni böylece çirkefleştirenlerden içiniz bulana bulana iğrendiniz mi? Bunların işleri saniyede tamamlanırken, yoksulluk damgası yemiş Ayşelerin, mahçup Zeyneplerin tedavi mukabilinde Laboratuvarlarda genç doktor adayları karşısında çırılçıplak soyulmak istendiğini işittiniz mi? Yine işittiniz mi, yoklukla ölüm tehlikesi arasında yüreği burkulan fukara Anadolu kızlarının, tedavileri için aldıkları teklifi ölümden acı, yokluktan beter bularak hıçkıra hıçkıra ağladıklarını... soyulmak istendiğini işittiniz mi?

Bir kaç sene önce Aydın'da bir doktor arkadaş anlatmıştı:

Hastaneye, onun deyimiyle filiz gibi bir delikanlı gelmiş. Gelişi herkes gibiymiş. Yürüye yürüye. Nöbetçi doktoru, binbir formaliteden ve keyfinin yetmesini bekledikten sonra görebilmiş. Görünüşü yoksulmuş. Daha sonra halinin de görünüşü gibi olduğunu öğrenmişler; «Şuramda doktor bey» demiş. Kasıklarını göstererek; «buraya gelmeden azıcık önce bir şey oldu. Bir sıcaklık duydum karnımda. Bir yerlerimi asıldılar sanki» demiş. Doktor bir an önce savabilme düşüncesiyle, yarısını suratını ekşiterek dinlediği, yarısını duymazlıktan geldiği delikanlının sözleri bitince; «Hadi hadi!» demiş. «Yok bir şeyin. Vehim.» Sonra dolaptan çıkardığı iki aspirini, evet arkadaş üstüne basa basa ısrarla söyledi, iki aspirini uzatmış; «çık, dışarıda lavaboda at şunları. Bir şeyin yok» demiş. Delikanlı hastanaden çıkmış çıkmamış saatına varmadan durumu ağırlaşmış. Komaya girmiş. Ve gecikmiş bir apandisit patlamasından, oracıkta kıvrılıp, ölmüş gitmiş fukara. Arkadaş, kırtasiyecilikle, vurdumduymazlık olmasa, hastaneye gelişinde ameliyatla kurtarılabilirdi dedi. Yani tığ gibi delikanlı, göz göre göre ölmüş de, ne soran olmuş, ne sual eden.

Bir süre önceydi. Sabaha doğru yeni açmış bir kahveye gittim. Kahvecinin gözleri uykuluydu. Ocağı yeni yakmıştı. Henüz ortalık karanlıktı. Derken dinç görünüşlü yaşlı bir adam geldi. Geceyi uykusuz geçirdiği, kendini erkenden buraya attığı belliydi. Bir derdi olduğu yüzünden anlaşılıyordu. Manisalıymış. O politikadan, savaştan bahsetmeye başladı. Ama dilinin ucuyla konuşuyordu. Lakırdıları avuntu cinsindendi. Dinlediğimi görünce sevindi. Bana, «oğul» diyerek başladı söze. Sonra boşalmak isteyip de günlerdir, aylardır boşalamayan her dertlinin ruh haleti içinde anlattı da anlattı. Şöyle olmuş, böyle olmuş, sonuç olarak ortanca oğlu, büyük oğ-

Destanlaşsın

Mustafa ÇİMEN

Eğlence ve sevinçler inilti,
Günlerinin verem olmuş bağrında
Ve yıldızlar göz yaşıyla silkindi,
Hıçkıran bir karanlığın ahında.

Dinmeli şu bataklığın sancısı,
Kıvrım kıvrım kıvranışı insanın.
İniltiler, kansız zulmün baskısı,
Her yanında ruhu ölmüş cihanın!..

Kan ağlıyor inançsızlık diyarı
Ruh âlemi dopdoludur cinayet
Kalp cehennem, beyin utanç duvarı
Öncüler kör, bilinenler ihanet.

Bitsin körlük, dağılsın şu karanlık,
Güneş doğsun bir ölümlü geceden.
Aydınlığın karanlığı ezişi,
Destanlaşsın dudaklarda zaferden...

Desen : Hamit Yüksek

lunu vurmuş. Beli tutmuyormuş. Şimdi yirmi gündür Haydarpaşa hastanesinde tedavi görüyormuş. Adam 60 küsur yaşındaymış. Burdan bir ev tutmuş. Tedavi bitinceye kadar burada kalacakmış. Belli ki biçarenin derdi, elin İstanbul'unda yalnız kaldıramayacak kadar ağırlaşmış. Geceleri uyku tutmuyormuş. Hastaneyi konuştuk onunla. Yüreği yanık: «Sorma oğul, sorma» dedi ve anlattı. «O kadar para döktük. Tez geçer sandık. Hastanede her geçen gün durumu kötüleşti. Bakımsızlıktan kabaları da yara bağladı. Baktık olacağı yok. Doktor da geldi. Hastanede kalırsa tedavinin zorlaşacağını, şu şu şartlarda bir yere çıkarmamızın icap ettiğini söyledi. Çaresizdik. Ben, inan oğul, Manisa'nın falan köyünde kalsa da oğlanı getirmeseydim, bilmem ama daha çabuk iyileşirdi. Zaten köylü dedi, götürme. Oraya sağ giden, hasta gelir dedi. İnanmadık amma gördük. Böyle mi olmalı yal Hastane ne demek oğul?»

Gerçekten ne demek hastane? Ne anlama gelir, siz cevap verir misiniz Manisalı ihtiyara? Ben cevap vermeye uğraştım, ama doymadı ihtiyar: «Geç oğul» dedi. «Geç. Ben bilirdim ama böyle değil. İş başa düşünce meğer bu işler bir daha başkaymış.» Sonra derin bir iç çekerek; «ben hökmümü verdim gayrı.» dedi. İhtiyar «hökmü» verdikten sonra bize ne demek düşerdi?

Gelin, kendi aramızda, biz şu kuruma bundan böyle, hastane değil de «hastalık evleri» diyelim. Biri iki, ikiyi beş eden hastalık evleri.

Şimdi beraber bir kaç hüküm getirmeye çalışalım ortaya: En evvelâ diyelim ve kabul edelim ki, hastanelerde sakat bir düzenin işi ve görüşünün yansıyışı söz konusudur. Düzeni hastadır. İkincisi, bu düzenin kültür ortamının doğurduğu, hasta-tedavici zıtlığıdır. Ki bunun sosyal hayata uzantısı bizi halkaydın, yahut yönetici-yönetilen tezadına götürür. Bir üçüncüsü de bu iki hükmün aritmetik işleminin sonucudur. Hastanenin görevini gayesine uygun olarak yerine getiremeyişidir.

Hastaneyle toplum düzenini başından beri yanyana zikredişimiz anlamsız değildir.

Düzen bugün, halkın yapısına uygun bir kültür sisteminin üzerine bina olunmuştur. Bu düzen felsefesinin insan anlayışı, halk anlayışı, hayvan anlayışından, taş-toprak anlayışından farksızdır. Halk doktora bu yüzden «kasap» diyor. İnsana hizmet, halka yardım gibi yüce ve kutsal anlayışların yerini, mekanik aksiyonlar alır. İnsan diye, insanın değeri diye bir erdem bahis konusu değildir burada.

Bu düzenin kültür anlayışına uygun olarak, sahipsiz, kimsesi olmayan cesetler, üç-beş kuruş karşılığı Avrupa'ya satılmaktadır. Evet, satılan bir insan ölüsü, bir Türk insanının ölüsüdür.. Kimsesi yok, sahibi yok diye bu düzen, ölüler üstünden para kazanmayı düşünecek ve bunu yapacak kadar düşmektedir. Alçalmaktadır. Ne demektir kimsesiz? Kimsesi yoksa bu insanların dara düştüğünde sırtını dayayacağı devleti de mi yok? Demek sağlığında kendini düzene karşı savunurken, ölünce kendi de acze düştüğü için.. benzetirken içim sızlıyor.. leş üstünde dolaşan kuzgunlar gibi, savunmasız ceset üstüne biniyor. Düzen için bu ne yüz karası talihsizliktir. Bu ne halk düşmanlığıdır! Bu cesetler Fransız ve öteki Avrupa ülkeleri laboratuvarlarında kesilip-biçiliyor, üzerinde deneyler yapılıyormuş. Bu, düzen için olduğu kadar, kişiliğini tarihle kazanan Türk insanının milli ve büyük gururuna indirilmiş bir darbedir de.

Eğer biçip-doğramak için sahipsiz ceset bulunamazsa, ne mi yapılıyormuş? Bir akıl hastanesi vardır. Bildiniz mi? Orada da kokuşmuş düzenin işgüzarlıkları sebebiyle akıl melekesini yitirmiş insanlar.. İnsanlarımız yaşar. Yaşamaya çalışır daha doğrusu. İşte oraya bir görevli gönderdiler mi tamamdır. Bu herif, sürüden mal seçer gibi, gözüne kestirdiği, yine ardını arayacak kimsesi olmayan bir veya birkaç hastayı kurbanlık koyunlar gibi boyunlarına ip takıp morglara götürürmüş. Anladınız değil mi sonucunu? Evet, morglara götürür, bir şırıngayla.. bir tek şırıngayla sessiz sedasız bitirirlermiş bu işi.

İşte sapık, hasta düzenin insan anlayışı!

Buradan yanlış bir düşünceye varmamak gerekiyor. Doktor, hastabakıcı ve diğer hastane personeli değildir bütün işlenenlerin sorumluları. Bunların yanlış davranışları olmuyor mu? Elbette, hem de fazlasıyla oluyor. Ama nihayet bunlar da bir düzenin hizmetinde olan insanlardır. Yetişme tarzlarıyla, kültürü ve ekonomisiyle onlar da bu düzene bağlıdırlar. Karıştırmayacağınızı biliyorum ama yine de belirtmeden geçemeyeceğim. Sorumlu bütün açıklığıyla sistemdir.

Temiz yürekli, babacan bir göz doktoru anlatıyordu. İlgisizlik yüzünden bir gözü kör olmaya terkedilmiş bir delikanlıyı getirmiş, ameliyat için rica etmişler. Gözünü kırpmadan almış eline araçları. Saatlarca boncuk boncuk terleyerek bitirmiş. Ameliyattan önce iki rekât namaz kıldım diyor. Ameliyat bitince dua etmiş ve gencin gözü açılırsa, bir koyun kurban edeceğine söz vermiş Allah'a. Şükürler olsun, halkını, milletinden birini, kendi canından farksız gören doktorlar da eksik değil. Allah'a bin şükür. Çocuğun gözü iyileşmiş, açılmış. Halen bir özel klinikte görevli olan doktor ağabey de gencin gözü açılınca kesmiş kurbanını sevine sevine.

Personeller açısından bakarsak, meselenin değişik bir yönüyle karşılaşırız. Hasta çok. Yataklar dolu. Doktor az. Hemşire az. Hastabakıcı az. Bunların da aldıkları doyurucu değil ki isteye isteye, dürüst iş görsünler. Üç-beş kuruş için bu insanların da çoğunluğu düzenin ayrıcalıklı, iltimaslı davranışlarına ortak olmaktadırlar âdeta. Düzenin ısrarla üzerine bastığı, toplumu ekonomik sınıflara bölmede, kendileri bile farkında olmadan aracı olarak kullanılmaktadırlar. Elbette bu insanlar kapasite itibariyle ellerinin erişliğince işleyecekler. Çalışanlar ihtiyacı karşılamıyor. Cesediyle birlikte doktorunu da âdeta ihraç eden bir düzen suç işlemektedir. Hastalığa yol açan en azından bunu gereğince tedavi etmelidir. Buna yanaşmıyor. Haklı değilsem söyleyin? Toplum, bizim toplumumuz. Hasta bizim hastamız. Ama ne şu sistem, ne de sistemin hastane adlı hastalık evleri bizim değil be kardeşlerim. Toplumumuzun ıstırabını, hastaların derdini duyuyorsunuz yüreğinizde. Sizin duyduklarınızı duymaya çalışıyorum ben de. Ben, yani sizden biri. Sizler, şimdi söyleyin Allah için, bizim mi bize uzak bu hasta düzen? Bizim özümüzden mi çıkmış? Yoksa özümüze biçilmiş de'lme-takma bir urba mı? Hadi Allah için söyleyin.

— «Kızım Ayşe»den bir görünüş.

KIZIM AYŞE

M. Akif DAĞBEYİ

Yönetmen: Yücel Çakmaklı
Yapımcı: Elif Film - Çağdaş Film
Oynayanlar: Necla Nazır
Yıldız Kenter

Türk Sineması, yeni sezona bir sinema olayı ile giriyor; yönetmenliğini Yücel Çakmaklı'nın yaptığı «Kızım Ayşe». Bu filim, sinemamızda sıkıntı dolu nice yılların ardından, bir umut ışığı olarak perdelerimize düşerken, bize mutlu bir dönemin müjdelerini de vermektedir.

Filme bir sinema olayı olarak bakmamıza vesile olan hususları açıklamadan önce, konusunu özetlemede yarar görüyoruz.

«Kızım Ayşe», Türkiye insanının, büyük şehirlere göç ile başlayan, şehirde de en acılı bir şekilde sürüp giden çile dolu hayat hikâyesi... Köyden göçü kaçınılmaz kılan felâketler... Şehrin, taşında insan öğüten değirmen gibi yaşayışı... Ve bunalımların kıskacında insanımız, ailemiz, toplumumuz... Farklı dünya görüşlerinin kavgalarının yurdumuz üstünde estirdiği felâket fırtınaları...

Film'de köyden şehire göç etmiş iki aile tipi var. Bunlardan biri (Huriye Bacı ve kızı Ayşe) ilk sıralar, daha çok ekonomik zaruretlerden huzursuz. Diğer aile (Kâzım Efendi ve kızı Melâhat) ise ahlâki bozulugun eziyetleri ile mustarip. Aynı şehirde, akraba ve aynı köylü bu iki aile bir müddet birbirinden habersiz ayrı yaşarlar. Daha sonra ise bir tesadüf Huriye Bacı'yı Kâzım Efendi ile karşılaştırarak, Kâzım Efendi'nin kızıyla Huriye Bacıyı, kendi köşküne kalmaya davet etmesi ve böylece fakirliklerine son vermesi neticesini doğurur. İki aile artık birlikte hayatlarını sürdürürler.

Ayşe tıb öğrencisidir ve annesi tarafından (babasının vasiyeti gereği) mutlaka okumak amacıyla İstanbul'a getirilmiştir. Mallarını satarak temin ettikleri imkânlarla ancak belli bir süre geçinebilirler. Huriye Bacı, Kâzım Efendi ile karşılaşana kadar bu durum devam eder. Ancak, bütün fakirliklerine rağmen anne ile kızının, dürüst, namuslu yaşamada, Ayşe'nin ifadesiyle 'köküne bağlı olarak' kalmada direnmeleri dikkati çeker. İki ailenin birlikte yaşamaya başlayışı, Huriye Bacı ve kızı için daha büyük felâketlerin başlangıcı olacaktır.

Kâzım Efendi, şehire göç ettikten sonra muhtelif yerlerde çalışmış ve zengin olmuştur. Daha sonra köyde, Huriye Bacı'nın, kızı Ayşe ile birlikte, bir ikiz kardeş gibi büyüttüğü kendi kızı Melahat'ı da şehre almıştır. Melahat şehre geldikten sonra özgürlük adına nesillerin doğrandığı bir çevrenin kucağında buluverir kendini. Ve meçhul ellerin kurduğu tuzaklar arasında, dans, eğlence, müzik şarhoşluğuyla nerede biteceği bilinmez yollara sürüklenir.

Ayşe de bir müddet karşı koymakla birlikte, Melahat ve çevresinin, kendini gençlik zaaflarından yakalayan cazibesinden kurtulamaz. İki genç kız, birer yavru kuş gibi yuvalarından uçarlar. Veya yırtıcı kuşlar onları yuvalarından kaldırır.

Huriye Bacı ve Kâzım Efendi kızlarının gözleri önünde ve elleri altında iken kendilerinden kopmalarına engel olamazlar. Huriye Bacı'nın şiddete varan baskıları bile fayda vermez. Neden sonra, Melâhat, toplumuna yabancı bir hayat tarzına teslim oluşun bedelini canı ile ödeyecek ve ancak Melahat'ın kurban verilişiyledir ki, O'nun felâketi Ayşe'nin kurtuluşunu temin edecektir.

Filmin diyebiliriz ki en önde gelen başarısı, buhranlarımızı dünya görüşümüz açısından değerlendirme yolunda ileri bir adım oluşudur. Milliyetçi düşüncede pek eski olmayan, Türk dünya görüşünü her türlü izah metodunun motoru kılma hareketini sinemaya yansımış görmek sevindirici olmuştur. Sayın Yücel Çakmaklı bununla tarihi bir görev ifa ettiğinden şüphe etmeyebilir.

Değişik şekiller arzeden sosyal buhran olaylarının genelleştirilerek, millî bakış açısının süzgecinden geçirilmesi ayrı bir başarısıdır Kızım Ayşe'nin. Yeri geldikçe, ferdî ve ailevî buhranların, aslında bir toplum buhranı olduğu gerçeği başarılı bir biçimde vugulanabilmekte. Filmin sonlarındaki mahkeme sahnesinde bunun çok güzel bir örneğini görüyoruz. Huriye Bacı, genç kızları ailelerinden koparark içinde eriten millet dışı yaşayış şeklini temsil eden bir genci Mehmet öldürmek suçuyla sanık sandalyesindedir. Şu sözleriyle savunmasını yapmakta ve filmin gelişmesini mükemmel bir şekilde noktalamaktadır:

«Hakim bey, ben burada kendimi savunmuyorum. Ayşeleri savunuyorum, Ayşe'lerin namusunu savunuyorum...»

Daha önceki filmleriyle mukayese edilecek olursa, Kızım Ayşe, filmin yönetmeni bakımından bir hamle olarak nitelenebilir. İlk filmlerinde doğru fakat gerçeği belirlemede çok yetersiz bir bakışın, sayın Yücel Çakmaklı'yı ne güç durumlarla karşı karşıya getirdiğini görmüştük. Meselâ bir Birleşen Yollar'la bir Diriliş'le toplumumuzun ancak belli bir kesiminin hissine hitap edebildik. Yaptıklarımız yanlış değildi, yetersizdi yalnızca. Halbuki «Kızım Ayşe» bütün bir topluma konuşabiliyor. Önceki filmlerimizdeki hareket noktamız, bizi belli bir kaç motifi işlemeye, sayılı bir kaç görüntüyü vermekle yetinmeğe mecbur ediyordu. Yeni Film, bu mecburiyetin ortadan

kaldırılmış olmasının rahatlığı ve doyuruculuğu ile çıkıyor karşımıza.

Tiplerin karakterlerini temsil edecek şekilde seçilmiş olması da dikkatlerden kaçmıyor. Özellikle Huriye Bacı'nın sembolize ettiği güçlü, inançlı, iradeli, kararlı, cefakûr, hâmi Anadolu anası karakteri son derece başarılı. Bu başarıda Yıldız Kenter'in payını zikretmek de bir görevdir tabii.

Kızım Ayşe filmi, yapıcılarının sadece muhtevada değil, reji ve teknik yapımdaki başarılarıyla da Türk filmciliğinin ön saflarında yarıştıklarını bize gösterdi.

Aynı yönde kararla yürümenin karşılığını sayın Yücel Çakmaklı daha büyük ürünler ortaya koymakla alacaktır. Başından itibaren hiç bir sapma ve yabancılaşmaya yer vermeyerek millilikte kararlı olma gibi bir meziyete sahip bulunan Yücel Çakmaklı'nın aşağıda söyleyeceklerimizi bir dostluğun gerektirdikleri olarak göreceğinden şüphe etmiyoruz.

Bütün sanat eserlerimizin olduğu gibi, sinemamızın da en geniş anlamıyla amacı, Türk insanını ve toplumunu anlamak ve anlatmaktır. Toplum ister bir bunalım çağında olsun, isterse bir yükseliş çığırında bulunsun sanat eserinin hedefi hep bu olmuştur ve bu olacaktır. Bu genel hedef, bir geçiş dönemi içinde bulunduğumuz şu sıralarda, Türk sinemasını şöyle bir taktik hedefe sevkeder: Halkı uyandırmak ve eğitmek, varoluş savaşında sevk ve idare etmek.

Kızım Ayşe'nin bu hedefleri göğüslemeye çalıştığından kimsenin şüphesi olamaz. Ama biz yine de -filmde büyük noksanlıklar bulunduğundan değil- aynı konularda sözü edilebilecek değişik ihtimallerin de bulunabileceği şeklinde de olsa, bazı şeyler söylemekten kendimizi alamıyacağız. Bu bakımdan söylediklerimiz filmi eleştirmekten çok, ileriki çalışmalara matuf, müşahhas bir kanaat izharı anlamına alınmalıdır.

İlk aklımıza gelen şey, filmimizle vermeye çalıştığımız fikrin büyüklüğü ve güçlülüğü ile onu vermeye vasıta kılmayı düşündüğümüz olaylar, kişiler ve karakterleri seçiş konusudur.

Meselâ Türk toplumunun bünyesinde giderek daha şiddetli yaralar açmaya başlayan, bir «köyden şehre göç» meselesi vardır. Yıllar yılı bu mesele, Türk sinemasında belli kalıplar içinde anlatılmış gelmiştir. Bunlar da ya bir salgın hastalık, yahut bir kan dâvâsıdır. Veya başlı başına ekonomik sebeplerdir.

Halbuki bu üç kalıp da ilk bakışta mantıkî olmakla birlikte, gerçeği işaretlemekte çok yetersizdir. Yalnızca bir kısım bölgeleri belli zamanlarda ilgilendiren salgın hastalık, sadece bir takım aileleri alâkadar eden kan dâvâları veya ekonomik şartların, asırları içine alan «göç» dâvâsını yorumlamaya yetmeyeceği ortadadır. Göçü, bir bütün olarak incelenmesi gerekli, toplum yapımızın değişimi içinde ele almak icap etmektedir.

Göç hadisesinin genel çözülüşten ayrı mütalaâ edilemeyeceğinin ilk planda bilinmesi gerekir. Sonra toplum yapımızın değişim seyri hakkında ortaya koyduğumuz hipotezlerin göç olayına uygulanmasına sıra gelir. Seçtiğimiz olayların, hipotezlerimizi doğrulayacak güçlülükte olması esas kabul edilmelidir.

Millî sanat her olayı kendi yorumunu katarak takdim etmeli, yorumsuz veya yanlış sonuçlar çıkarılabilecek anlatım şekillerine itibar etmemelidir. Dikkat edilirse, salgın hastalık, kan dâvâsı ve ekonomik şartların birer sebep değil, sonuç oldukları görülür. Bu sonuçlar ise hiç bir sosyal buhranın sebebi olamayacakları gibi, göçlerin de temel sebebi olamazlar.

Osmanlı toplum sistemi, köy ve köylünün statüsünü en ince teferruatına kadar tesbit etmiş bulunuyordu. Her bir köy, siyasî, askerî, ekonomik ve dinî birer ünite idi. Ama zamanla Osmanlı Toplum Sisteminde gördüğümüz genel çözülüş köylü zümresini de içine almakta gecikmedi. Fakat şunu hemen ifade edelim ki, Osmanlı Medeniyetinin yıkılışı, hiç bir zaman Osmanlı toplum-kültürünün bir noktadan sonra yetersiz hale gelişinden değildi. Os-

manlı müesseselerinin bütün tahribata rağmen devam eden tesirleri bu gerçeği anlatmaya kâfidir. Bu, zamanının en mükemmel toplum düzeninin bir sürü dış tesirlerle birlikte, aydınların ve yöneticilerin zaafları, hakim sosyal grupların (seyfiye, ilmiye, kalemiye - asker, ulema, bürokrasi) ehliyetlerini yitirmeleri gibi bir takım sebepleri vardır. Bunları burada uzun uzadıya anlatacak değiliz. Ancak göç meselesinin yorumlanabilmesi için bunların mutlaka bilinmesi gerektiğine inanıyoruz.

Ayrıca kişilerimizi buhranların içinde sunarken, menfi tiplerin buhranın esas sebebi ve faili olduğunu en ufak şekilde ima eder bir unsura yer verilmemesi lazımdır düşüncesindeyiz. Türk toplumunu, sosyal gruplar ve sınıflar arası bir diyalektik ile anlatmaya imkân yoktur. Toplum düzenimiz hiç bir sınıfa ve zümreye tahakküm fırsatı vermeyecek bir üstünlüğe sahiptir. Toplumumuzun bu özelliği onu değerlendirirken baş vuracağımız ilk aksiyomdur. Bu aksiyomdur ki, bunalımlarımızın failleri olarak değil de, kurbanları olarak tahlil etmemiz gerekli fertleri ve aileleri suçlamamıza engel olur.

Türk ailesi köyde de bir değişim içindedir, şehirde de. Bu değişim her ne kadar farklı boyutlara sahipse de, şehirleri başlıbaşına dejenerasyonun sembolü olarak vermek için bizi haklı kılmaz. Seyircinin kini, nefreti veya sevgisini bir sosyal gruba, bir ferde veya aileye sevketmek tamiri imkânsız yanlışlıklar doğurur. Kızım Ayşe'de Ayşe'ler ve Melahatlar gibi, Mehmetler de asıl suçlu değil; belki başka bir filmin kahramanı yapmaya mecbur kalacağımızı kurbanlardır.

Kavga mademki farklı dünya görüşleri arasında vukubulmaktadır -ki Kızım Ayşe genel özü itibariyle zaten bunu vurgulamaya çalışıyor- olaylara kişiler değil, dünya görüşleri merkezlik etmeli.

Karşımızda asırların birikimleriyle, hastalanmış bir toplum var. Hasta olan sadece bir uzuv olsaydı, onu kesip atmak bir çare olabilirdi belki. Yapacağımız şey, bütün hastalığına rağmen, onun özünde yaşattığı cevheri ve özlemi yakalamaktır. Sosyetesinden köylüsüne kadar farkında olarak veya olmayarak toplumumuzun bağrında yaşattığı büyük idealleri ve özlemleri insanımızın davranışlarından yakalayıp ona yeni bir kurtuluşun ışığı olarak tekrar takdim edebilmektir. Böylece toplumumuzun bir kesiminin savunulması uğruna diğer bir grubunu kesip atmamış olacağız.

Bir bütün olarak Türk toplumunun içinde huzursuz olduğu büyük değişim olayı nedir? Bu değişimi milli bir yöne çevirmede ve Yeni Türk Medeniyetini inşada sinemaya düşen görev nedir? Türk sineması, Kızım Ayşe ile bu sorulara cevap vermeye hazırlandığını ifade etmeye çalışmaktadır. İşte O'nu bir sinema olayı olarak takdim edişimizin sebepleri...

Düşüncemizi beyaz perdeye üstün bir teknik ve yönetim başarısıyla aksettirmek gibi zor ve şerefli bir görevi yerine getirmiş olan Yücel Çakmaklı ve Elif Filme en içten duygularla şükranlarımızı arzederiz. **PINAR** her gün daha yeni, daha güçlü, her gün daha büyüyecek ve devleşecek bir Milli Sinema için, üzerine düşen her türlü görevi, büyük şeref addederek şevk ve heyecanla yapmaya her zaman hazır olacaktır.

İsyan Edebiyatı

Hasan ERDEN

Desen: Salim OKAN

Osmanlı toplum yapısı insan hayatının bütün ihtiyaçlarını karşılıyordu. Adilce ve insanca bir düzen hakimdi Osmanlı'da. Toplumla devlet arasında bir bütünlük vardı. Halkla yönetici birbirine son derece bağlıydı. Çözülüş çığırına girince yönetici aydın azınlıkta bir yabancılaşma, halktan kopuş belirmeğe başlasa da devlet, daima halkın gözbebeği olmuştur. Millet, devletini korumak için her an, fedakârlıktan geri durmamıştır. Kan ve can borcunu fazlasıyla ödemiştir.

Osmanlı kölecl ve emperyalist değildi. Sadece Müslüman Türk toplumu değil, gayri müslim Hıristiyan milletler bile devletin adil yönetimi altında asırlarca memnun ve mesut yaşamışlardı. Osmanlı sancağı, Osmanlı tuğu kendi hayatlarının teminatı idi. Mağlup olduğumuz devirlerde ordularımızın yer yer çekildiği ve terkettiği ülkeler halkı: «Âdil Türkler! Yine muzaffer olun, gelin bize hakim olun» demekten kendilerini alamıyorlardı. Osmanlı yüksek bir yaşayışı, mesut bir hayatı hediye etmişti insanlığa.

Bütün bunların yanında Osmanlı tarihinde vuku bulan isyan hareketlerinin izahı ne olacaktır? Katiyyetle belirtelim ki, bu isyanların hiç biri, evet hiç biri halkın Osmanlı toplum yapısına karşı reaksiyonu olarak izah edilemez. Bunlar, hep mevzii kalmış, ancak toplum içinde belli grupları ilgilendirmiş olaylardır. Büyük kitlelerin iştirakini göremeyiz hiç bir ayaklanma hareketinde. Aslında çok geniş ve derinlemesine araştırmaların ve incelemelerin konusu olan isyanlar hususunda şu kadarını söyleyelim ki, bunlar çoğunlukla düşman ajanlarının tahrikleri ve uzun vadeli gizli faaliyetleri neticesinde meydana gelmiştir.

Osmanlı'nın hemen her devirde savaşmak zorunda olduğu devletler devletimizi iç isyanlarla çökertmek emelinde idiler. Doğuda İran, Batıda Avrupalı devletler ve Rusya'nın tezgâhladığı ayaklanmalar önceleri kolay bertaraf edildiyse de sonraları, bilhassa 19. asırda pek çok topraklarımızın elimizden kopmasına sebep olmuş ve çöküşümüzü hızlandırmıştır.

İSYAN EDEBİYATI

İsyan edebiyatı, Osmanlı devletine karşı ayaklanmalara katılmış halk şairlerinin meydana getirdikleri bir üslûp, bir tür olmaktadır. Fakat bu, Halk Edebiyatımızda istisnaî bir yer işgal eder. Zira halk şairi halkın dilidir. Halkın düşüncesinin tercümanıdır. Halkı gibi devletine bağlıdır. Bağlı olmalıdır. Ordu şairleri vardır halk edebiyatımızda. Bunların kimisi yeniçeri, kimisi sipahî olarak ordunun içinde bulunuyorlar, savaşlarda kahramanlık şiirleriyle, askeri coş-

«HABERCİLER GELDİ
GECENİN PERDESİNİ YIRTARAK
MUŞTU VERDİ ÇOCUKLAR
ORTA-DOĞU DİRİLDİ»

Bu mel'un sükût neden
Deprem kaçağı mısın
Bozulsun artık büyü
Asil kalbim öfkelen

«SÜNGÜLERİMİ
GÜNEŞTE BİLEDİM
BEN»

turuyorlardı. Zaferleri ve fetihleri destanlarla müjdeliyorlardı. Meselâ Garip Âşık'ın:

Girit defterleri irsal olundu,
Hâk-i izzetine bil Padişahım.
Venedik Kralı ah edip ağlar
Sen gül gibi açıl, gül Padişahım

diye Girit fethini müjdeleyişinde; Cezayirli Benli Ali'nin:

Cezayir'in kahramanı
Käfire vermez amanı
Severler Âl-i Osman'ı
Hacı Bektaş koçağıdır

deyişinde; Ve Kurbanî atlı bir Kars şairinin de Kars'ın esaretten kurtarılması dolayısıyle yazdığı:

Kırk yıl kan ağladık, hasrette idik
Hamdolsun kavuştuk, gazi Osmanlı

diye başlayan kurtuluş destanında hep devlete sadakat ve çok derin bir bağlılık görülür.

İsyan edebiyatında ise devletin ve vatanın korunması yerine devletin zalim olduğu fikri işlenmiş, yıkılacak hedef olarak gösterilmiş, hatta düşman davet edilmiştir, devleti ve ülkeyi istilâya çağırılmıştır. İsyancı şair, tamamen başka bir toplumun şairiymiş gibi düşünmüş, şiirlerinde o edayı vermiştir.

İsyan edebiyatından örnek olarak iki kişiyi ele alıyoruz. Farklı zamanlarda ve farklı bölgelerde yaşamış iki şair: Pir Sultan Abdal ve Dadaloğlu.

PİR SULTAN ABDAL

Tarih olarak doğum ve ölümü tam tesbit edilememekle beraber 16. asırda yaşadığı kesindir. Bir kızılbaş şair olan Pir Sultan, tamamen İran-Safevi nüfuzunda hareket etmiş ve Sivas'ta Osmanlı'ya karşı yapılan isyanlarda bizzat öncülük yapmıştır.

Kızılbaş isyanlarının başlangıcı Yavuz devrine dayanır. İlk Safevî hükümdarı Şah İsmail, Yavuz'dan evvel Doğu Anadolu'da geniş bir nüfuz meydana getirebilmişti. Çaldıran Seferi sırasında Osmanlı Ordusu'nun içine sızmış bulunan adamlarıyla asker arasında sık sık isyanlar çıkarmıştı. Padişah'ı İran seferinden vazgeçirmek istiyordu. Fakat Yavuz Sultan Selim'in dahice kumandanlığı sayesinde bütün çabaları neticesiz kalmıştı. Şah İsmail Çaldıran'da kesin mağlûp edilmesine rağmen İran'ın ülkemiz üzerindeki oyunları son bulmadı. Şah İsmail'in faaliyetlerini Şah Tahmasp devam ettirdi. Doğu Anadolu'daki kızılbaş grupların bir kısmını tekrar İran nüfuzuna bağladı.

Bu Kızılbaş çevrelerdeki İran nüfuzu aynı zamanda İrancı bir edebiyat da oluşturdu. Bu edebiyatın başlangıcı ve gelişmesi Hâtâyî ve Pir Sultan'la olmuştur. «Hâtâyî», Şah İsmail'in mahlası idi. Şah İsmail Çağatay lehçesinde yazdığı şiirlerini Anadolu'da yayıyordu. Bilindiği gibi Yavuz Sultan Selim de şiirlerini farsca yazıyordu.

Pir Sultan Abdal'ın asıl adı Haydar'dır. Bir şiirinde «Koca Haydar» olarak geçer. Sivaslıdır, Sivas'ın Yıldızeli kazasına bağlı Banaz köyünden.

Pir Sultan, Şah'a aşıktır. Beklediği, kavuşmak istediği ve bir an önce koşmak dilediği yârdir İran Şah'ı. Ona olan arzusunu şöyle belirtir:

Gel benim derdime bir derman eyle
Kamu dertlilere derman olan Şah.
Yüz sürem kapına bir ferman eyle
Gönül yaresine Lokman olan Şah.

Şiirlerinde Şah'ın, ordusuyla Osmanlı ülkelerine geleceğini söyler, hep bunu hayal eder:

Yürüyüş eyledi Urum üstüne
Ali nesli güzel imam geliyor.
İnip temanna eyledim destine
Ali nesli güzel imam geliyor.

Tekkesine geyik postu döşeten
Ağzının ateşi çıktı meşeden
Âl-Osmanoğlu'na kılıç kuşatan
Uyan dağlar uyan, Ali geliyor.

Pir Sultan Abdal, pirsin, şecaatsin
Gönlümün evinde kurulu hansın
Rum'un içinde sen bir sultansın
Uyan dağlar uyan, Ali geliyor.

Osmanlı'yı münafık olarak niteler. Cihangir Osmanlı İmparatorluğu yerine yeryüzüne İran'ın hakim olmasını ve her yere kızılbaşlığın hükmetmesini temenni eder. Şah'ın İstanbul'a gelmesini ve burayı fethetmesini ister:

Yeryüzünü kızıl taçlar bürüye
Münafık olanın bağrı eriye
Sahib-I zamanın emri yürüye
Mehdi kim olduğu bilinmelidir.

Pir Sultan'ım eydür, Ey Dede Dehmen
Kendini çevir de andan, gel heman
İstanbul şehrinde ol Sahip-zaman
Taç ü devletile salınmalıdır.

Burada Dede Dehmen ve Sahip - zaman tabirleriyle Şah'ı kasdetmektedir. Başka bir şiirinde de aynı özlemini tekrar eder. Ve Osmanlı'dan kâfir diye bahseder:

Hak'tan inayet olursa
Şah Urum'a gele birgün,
Gazada bu Zülfikar'ı
Kâfirlere çala birgün.

Hep devşire gele iller
Şah'a ola köle kullar
Urum'da ağlayan sefiller
Şad ola da güle birgün.

Çeke sancağı götüre,
Şah İstanbul'a otura,
Firenk'ten yesir getire
Horasan'a sala birgün.

Devşire beyi, paşayı,
Zapteyleye dört köşeyi,
Hüsrev ede temaşayı
Âli divan kura birgün

Pir Sultan'ın işi âhtır
İntizârım güzel Şah'tır
Mülkiyesi Padişah'tır
Mülke sahip ola birgün.

Şah bir türlü ordusuyla gelmeyince kendisi Şah'a gitmek ister. Osmanlıyı bir zalim olarak anlatır. Hızır Paşa'nın şahsında devlete saldırır:

Bir kişi gayetle sevse pirini
Osmanlılar talep eder malını
Süremedim erkansızın yolunu
Bu yıl ibu yayladan Şah'a giderlz.

Hızır Paşa bizi berdar etmeden
Açılın kapılar Şah'a gidelim
Siyaset günleri gelip yetmeden
Açılın kapılar Şah'a gidelim.

Pir Sultan Abdal'ım dünya durulmaz
Gitti gider ömür, geri dönülmez.
Gözlerim de Şah yolundan ayrılmaz
Ben de bu yayladan Şah'a giderim.

Bir defasında Şah'a şikâyetlerini şöyle belirtir:

Allah'ı seversen kâtip böyle yaz
Dünü gün ol Şah'a eylerim niyaz
Umarım yıkılsın şu kanlı Sivas
Kâtip ahvalimi Şah'a böyle yaz.

Nihayet Kanuni Bağdat seferine çıkar ve bu güzel şehir fetholur. Bütün millet zafer sevinci içindedir. Bağdat fethi ile ilgili destanlar, türküler yazılır. Ama Pir Sultan'ın kini ve nefreti bu fetih dolayısiyle bir kat daha artmıştır, Osmanlıya karşı. Pir Sultan, Şah'ı bir kurtarıcı olarak beklerken, Şah, Cihan Padişah'ının karşısında ülkelerini değil kendisini kurtarmağa çalışıyor, yakalanmamak çin devamlı kaçınıyordu. Pir Sultan'a ağıt yazmak düşerdi artık:

Güzel Şah'ım, çok yerlerden görünür
Aslı nedir, neye verdin Bağdat'ı?
Akıl edemedim senin sırrına
Aslı nedir, neye verdin Bağdat'ı?

Yok mu bunda erenlerin yardımı
Ne çekersin bu cevrin derdini
Yiğide ar değil mi vermek yurdunu
Ah Hünkâr'ım neye verdin Bağdat'ı?

Pir Sultan Abdal'ım der ki, Üçler, Yediler
Kırklar da anda hazır idiler
Bağdat'ı Basra'yı verdi dediler
Aslı nedir, neye verdin Bağdat'ı?

Pir Sultan Abdal'ın öncülüğünde kızılbaşlar Sivas'ta ayaklanırlar. Sivas Valisi Hızır Paşa isyanı bastırır ve ele başılarını yakalatır. Bunların başında Pir Sultan da vardır. Osmanlıya karşı çok inadi bir nefreti ve kini olan bu isyancı şair, Hızır Paşa'ya hitaben şu şiiri yazar:

Yürü bire Hızır Paşa
Senin de çarkın kırılır
Güvendiğin padişah
O da bir gün devrilir.

Şah'ı sevmek suç mu bana
Kem bildirdin beni Han'a
Can için yalvarmam sana
Şâhenşah bana darılır..

Sonunda Pir Sultan Abdal idam edilir. Yerine, kızılbaşların başına yardımcısı olan Kul Himmet geçer. Dolayısiyle kızılbaşların hareketleri durmaz. Pir Sultan, ölümünden sonra daha çok meşhur edilir. Ve onun Osmanlı düşmanlığı ideali ve Şahçı düşüncesi devam ettirilir. Kendi oğlu olduğu söylenen Pir - Ali'nin Osmanlıya hücum ettiği bir şiiri vardır:

Sanma ki Osmanlı yanına kalır
Tanrı'nın arslanı Şahoğlu gelir
Darp ile elinden tahtını alır
Harâbende erkân sürülse gerek.

DADALOĞLU

Dadaloğlu, 18. asır sonlarında doğmuştur. Toros dağlarında göçebe Türkmen aşiretlerinden olan Afşar boyundandır. Asıl adı Veli'dir. Babası Âşık Musa'dır. Dadaloğlu'nu iyi tanımak için mensup olduğu aşireti iyi bilmek gerekir.

Afşar aşireti, Torosların Erzin, Payas, Adana ve Kozan çevrelerinde konup, göçmekte idi. 19. asrın ilk yarısında bu aşiret de çevredeki bir kaç aşiretle birlikte Kozanoğullarına bağlı idi. Aşiretler aralarında sık sık çarpışmalar meydana gelmesine rağmen, bazen, kuvvetli bir beylik halinde olan Kozanoğullarının öncülüğünde devlete karşı isyan ederlerdi.

Bu devirde Osmanlı Devleti yıpranmış ve pek çok topraklarını kaybetmişti. Bilhassa Batılı devletlerin ve Rusya'nın tahrik ve teşviki ile sık sık isyanlar oluyor, bizim topraklarımız üzerinde küçük küçük devletcikler kuruluyordu. Yunan, Bulgar isyanları, Arnavutluk isyanı, M. Ali Paşa'nın isyanı vb. bu devrelere rastlar. Tarih gerçeği de göstermiştir ki, bunlar hep yabancı devletlerin tahriki ve desteği ile olmaktaydı.

Kozanoğulları ve çevresindeki aşiretler, böyle yabancı bir tahrike çok müsaittiler. Nitekim bazı müellifler İngilizlerin rolü olduğunu söylemektedirler bu aşiret isyanlarında. Tahrike müsaattiler demiştik. Çünkü, birkaç yıldır bu aşiretler zaman zaman şakilik ve çapulculuk ediyorlardı:

"Karaman Valisi Vezir Hasan Paşa'ya hüküm ki,

Sen ki veziri müşarünileyhsin (...) Me-

raş'ta sakin bir kaç seneden beru çeşitli fesat ve şakilik ile meşhur (...) Çobanoğlu Kasım ve Bayezit oğlu Mehmet ve Kerim oğlu Halil ve Kozanoğlu dimekle maruf şakilerden Çobanoğlu, ve Beyazit oğlu ve Kerim oğlu tutularak ele geçirilip, ancak Kozanoğlu yanına gelmeyüp itaat-i emr-i şerifim itmedüğü bildirilip mezkur şaki Kozanoğlu'nun dahi tutulup ele geçirilmesi senden matlup olmağla.. (H. 1119)» (1)

Afşar aşireti hakkındaki bir fermanda bu aşiretin karakteri açıkca şöyle belirtilir:

«Bundan önce Rakka iskânından huruç ile gezdikleri yerlerde insan öldürmek, yol kesmek, ve malları zorla gasbetmeğe cesaret eden ve şehir ve köyleri devamlı hasara uğratan Receplü Afşar'ın fesat ve şekavetleri günbegün ziyade olup salahi halleri ve irtikap ettikleri mel'anetlerden tövbe etmeleri ve dönmeleri bir vechile mümkün olmayup, adamlarının öldürülme ve idam edilmeleri vacip olmağa...» (2)

Dadaloğlu da Afşar aşiretinin isyanlarında bulunmuştur. Hatta Kozanoğullarından, Küçük Ali Beyin nedimi ve danışmanı olduğu söylenir kendisinin. Bir şiirinde Ali Beyin oğlunu şöyle övmektedir:

Yine baş kaldırdı şol Çukurova
Kimisi alkış eder kimisi dua
Şahin'in beyliğine yetmez tülü deve
Kalmadı muradım der Ali oğlu.

Dadal'ım der ki, samurdan kürküm
Odadan odaya çağırılır türküm
Ulu devlet ordusundan yok idi korkum
Kalmadı muradım der Ali oğlu.

Küçük Ali Bey bir isyan sırasında Adana valisi tarafından bastırılmış ve idam edilmişti. Onun yerine geçen Mıstık Paşa da «**Fırka-I İslâhiyye**» adiyle kurulmuş olan ordu tarafından bastırılmıştı. Bu ordu hususen, bu aşiret isyanlarına son verilmek için meydana getirilmişti. Başında Derviş Paşa vardı. Tarihçi ve Hukukçu Ahmet Cevdet Paşa da ayrıca müşahit olarak bulunuyordu. İsyancılar bastırıldıktan sonra Mıstık Paşa ile oğlu Dede Bey İstanbul'a sürüldüler. Afşar Aşireti de Sivas'ın Aziziye ilçesinin Sindel köyüne yerleştirildi.

Dadaloğlu, aşiretinin isyancı ruh halini şiirlerinde aynen işlemiştir. Hem de yiğitlik, mertlik ve kahramanlık pozunda vermiştir bu isyanları:

Belimizde kılıcımız kirmani
Taşı deler mızrağımız temreni
Hakkımızda devlet etmiş fermanı
Ferman padişahın dağlar bizimdir.

Akşamki gördüğüm şu kara düşler
Hesaba gelmedi kesilen başlar
Eğerlen atımı küçük kardaşlar
Hünkâr tarafından bize gel oldu.

İsyan bastırıldıktan sonra bile daha dikine, daha kinli ve hırslı bir isyan işlemiştir şiirinde:

Neyledik de Hak'ka büyük söyledik
Ne akılla kahpeleri dinledik
Cahil idik nettiğimiz bilmedik
Aciz çıktı bak adımız her yanda

Derviş Paşa gayri kına yakınsın
Böbür böbür dört bir yana bakınsın
Emma bizden gece gündüz sakınsın
Öç alırız ilk fırsatı bulanda

Dadaloğlu söyler size adını
Şimdiden yok bilsin hasım kendini
Bağlasalar parçalarım bendimi
Yatacağım bilsem bile zindanda.

Başka bir şiirinde de Osmanlıya karşı amansız bir mücadeleden bahseder:

Aşağıdan iskan evi gelince
Sararıp da gül benzimiz solunca
Malım mülküm seyfi gözlüm alınca
Kaypak Osmanlılar size aman mı?

Aşağıdan akça çığın ötünce
Katar başa mayaların sökünce
Şahtan ferman Türkmen ili göçünce
Daha da hey Osmanlıya aman mı?

Dadaloğlu'm sevdası var başında
Gündüz hayalinde gece düşünde
Alışkan tüfekle dağlar başında
Azrail'den başkasına aman mı?

(1) Ahmet Refik, **Anadolu'da Türk Aşiretleri**, Devlet Mat., İst. 1930, s. 136.
(2) **A.g.e.**, s. 209.

HİKÂYE

M. Ali TAŞÇI

«Yol Verin Dağlar!..»

Kıbrıs Şehidlerinin aziz hatırasına...

— A va va va val.. A va va va val.. A va va va val..

Bu sesler, çocukların oyun çağırısı. Ağızlarını açıp kuvvetli ve düz «a» sesleri çıkarırlarken, sağ ellerinin avuçlarıyla, ağızlarına, muntazam aralıklarla vurarak açıp kapatıyorlar. Sokaklardan, çeşme başlarından, höyüğün çevrelerinden aynı tip sesler geliyor. Evde işi olan çocukların kanını kaynatıyor, kemiklerini karıncalatıyor. Bütün benliklerine nüfuz ediyor. Bir bahane bulup kurtulmak istiyorlar. Daha bulamazlarsa: «Kenefe gidiyorum.» diye sıvışıyorlar. Efsunlanmış gibi her biri. Avlu kapısından dışarı çıkan garip çığlıklar atarak, uçarcasına, elleri ağızlarında bağrışarak, seslerin kuvvetli ve toplu geldiği yöne doğru koşuyorlar. Bunlar altı-yedi yaş ve yukarısında olanlar. Onların arkalarından üç-dört yaşındakiler. Henüz «A va val..» çalamıyorlar ama önden giden büyüklerin kendilerini de beklemeleri için, sümüklerini akıta akıta ağlıyorlar. Öfkelerinden yatıp yuvarlanıp tepiniyorlar. Hiç birinin ayağında helik yok. Çoğunun da donu yok. Kıvrım kıvrım iki yumrukluk et parçası koşup gidiyor. Büyük çocuklar geri dönüp bağrışıyorlar: «Kıızz, geri dön bakıyım!», «Leeenn, valla doverim hal Eve git.» Bütün benzeri tehditlere cevap tektir: «Yaaal.. Yaaal..» Mecburen onlar da götürülecektir. Sinirli sinirli ellerinden tutulur. Kellesine iki şaplak atılır. Küçüğün ağlaması eşliğinde «A va val» lar, sokaklarda derinleşir gider.

İlk etap umumiyetle Üç Oluklu olur. Bu, köyün büyük çeşmesidir. Üç oluğu da patlayacakmış gibi akar. Etrafı geniş ve tozludur. Burada hem küçükleri avutuncaya, hem de evden kaçanların anası-babası gelinceye kadar, güne giriş babından oyuna kısa bir taksim geçilir. Tozlar toparlanır. Küçük höyükler haline getirilir. Tepesi çukurlaştırılır. Eski teneke kutularla getirilen sular, bu çukura dökülür. Toz suyu emince, çocuklar çamurlu bölümü çıkarırlar. Böylelikle çanak yapmışlardır. Çamurdan çanak. Herkes yaptığını getirir avucunda. Seninki iyi, benimki iyi çekişmesinden sonra tozlara tekrar dönülür. Tarlalar yapılır. Taşlardan traktörlerle sürülür. Kızlar yalandan küflü teneke ve taş kaplarda yemek pişirirler. Çakmak taşlarından süpürler, sarı benizli yağız koçlar, sığırlar, otlar da gelir bu maket köye. Kurtlar saldırır sürüye, köpekler kovalar. Ve sıra uzun boyluların uzunluğuna dönüşür. Çeşmenin yan çıkıntısına ulaşmak için hoplanılır. Yan yana durulup boylar ölçülür. Bu arada şanslarından bir uçak geçerse, gözden kayboluncaya kadar bakılır. Sen evvel gördün, ben evvel gördüm münakaşası başlamadan, yakınları gurbette olan, askerde olan çocuklar selâm gönderir uçakla. «Tayyareee, ablme selâm söyle!», «Tayyareee, dayıma selâm söyle!», «Tayyareee, babama selâm söyle!» denilir. Artık bu bölüm sona ermek üzeredir. Küçüklere yavaş yavaş yol verilir. Onlar gitmek istemezler. «Hadi bacım, biz taaa uzaklara gideceğiz!», «Benim gücücük edem, evimize ko-

şar gider, akıllıdırı», «Bizim gideceğimiz yerlerde can canlar var. Seni yir sonra, evimize git küçük agam!». «Biz taaaa o dağların ardındaki dağların, ardındaki dağların ardına gidecez, sen gelemen. Hem oralarda ayılar var, adamı yirler.», «Arkamızdan bir gel, seni çingenlere veririzi» diye diye küçükler ikna edilir. Bazen de sopa eklenerek evlere zorla gönderilir. Daha da gitmezlerse, ağlamalarına tepinmelerine bakılmadan, bırakılıp kaçılır. Eve lâzım olup da anasının babasının çağırdığını duymamazlıktan gelerek gruba iltihak eden haylazlar da arkalarından: «Odu-ocağı sönmeyesice! Sen git bakalım! Akşama kolunkanadın elime geçmeyecek mi? O zaman seni köpek palta getirinceye kadar avındırmazsam!» diye zılgıtı yerler. Onlar için, oyunun başlangıcı ve sonu tehlikelidir. Birinde tehdit, öbüründe dayak vardır. Yine de, «kadere kırk beş!» diyerek arkadaşlarının peşini bırakmazlar.

İkinci etap höyüktür. Kaç gece, kaç gündüz, hazine hayaliyle etekleri yolunan höyüğün çukurlarında; yahut da akıtmasın diye dam üstüne atmak için kazılan toprakların gediklerinde köstebek misali saklambaç oynanır. Bilahare höyüğün tepesinde hort, sek sek oynanılır. Ondan sonra her biri: «Yol verin dağlar!» diye nara attıktan sonra, kollarını iki yanlarına açarak ve kimi kendisini kuş, kimi tayyare sanıp uçarak, Kavağın Başı'na kadar koşulur. Bir nevi yarıştır bu.

Kavağın Başı, bahçelik - bağlık, çayırlık - çimenliktir. Hiç kavak bulunmamasına rağmen bu yeşillik yere, «Kavağın Başı» ismi neden verilmiştir? Bu soruyu hiç bir çocuk muhakemesi cevaplandıramaz. Gerçi neden verilirse verilsin orası güzel bir oyun yeridir. Burada coçuklar çok defa gâvur - Türk oyunu oynarlar. İkiye ayrılan grupların işaretleri: «Yol verin dağları» narası olur ve harp başlar. Köyde nedendir bilinmez, yüksek yerlere çıkarken veya inerken, bir de gâvur - Türk oyununda bu söz, çocukların ağzından hiç bir zaman eksik olmaz. «Yol verin dağları» diyen seyirtir, hücüm eder, tırmanır, iner, koşar, kanatlanır. Çocuklar sevindikleri zaman da aynı narayı atarlar avaz avaz:

«Yol verin dağlar!..»

Yol verin dağlar hey!.. Yol verin dağlar!..

.....

Sami'yle böyle oyunlarda tanıştık. Ninelerimizin: «Nenni derim, nenniler akar. / Ağzıları baldır, dilleri şeker.» diye söyledikleri ninnilerinin ve beşik şıkırtılarının arasından kurtulup kendimizi bilmeye başladığımızdan üç - dört yıl sonra, ilk adımımızı okulun eşiğinden attık. Okul ayrı bir âlemdir, yeni bir dünyadır. Köyün içinde, fakat köyden ayrıdır. Her çocuk kalbi, onu görünce heyecanlanır. Kurşun kalem - tükenmez, kopye kalem - mürekkep kokusu dimağlarda canlanır. Dilimizde, tükrüğümüzle sildiğimiz yazıların lezzeti; gönlümüzde, tatillerin, sınıf geçmelerin sevinci; acı tatlı anıları hatırlayarak geçer gideriz.

İşte birçokları gibi ben de, ocak başlarında elimi değdirebildiğim çivileri, pencerelerde erişebildiğim pervazaları göstere göstere büyüdükten sonra, sınıfın terli ve tozlu fakat cıvıl cıvıl havasına karışmak istemiştim. Heyhat!.. Üzerinde diz boyu otlar biten, her yağmurda elek gibi akan, akmasın diye her sene üzerine arabalarla atılan toprak yüzünden sırtı, yüz yaşındaki ihtiyarlar gibi kamburlaşmış, üstelik bu kamburu çekemeyen yuvalamasının şekşeğinden çatladığı, kirişinin gittikçe kamburlaştığı tek sınıflı eski bir medresede, her gün, göçecek olursa nasıl ederiz diye kaçış numaraları yapmaktan, ne öğretmen bulabildik, ne de ders gördük. Parmak başı gibi kaç kile sarı buğday ve kaç sırtlık yapağı gitti, yıllar yılı; ırakısıyla, şarabıyla. Fakat bir okul gelmedi doğru dürüst. İşin çaresi en yakın köylerdi. Minnacık ayaklar, dallı - nakışlı enlice sarılmış kuşaklarında azıkları, her gün iki köy arasını katedecekti. Kış günleri de babalarının sırtlarında gidip gelerek...

İlk okul üçtü ve köyümüze bir türlü öğretmen verilmiyordu. İşte o zaman Samigil'in okuluna gittim. O sıralar Sami, daha okula girmemişti. Ben ağabeysiyle beraberdim. Ve o günlerde tanımıştım Sami'yi. Çoğu zaman, gidip gelliyordum köylerine. Ara sıra da teyzemlerde kalıyordum.

Neresi mi? Hangi köy mü? Sami'nin, Sami'lerin köyleri eksik değil kil Hangi birisin sayayım? Bütün Anadolu, bütün Türkiye. İllâ isim mi isteniyor? Diyelim ki Azizi-ye'nin Aslanlı Köyü. Koy adını böyle olsun. Şekli bütün köylerimiz gibi. Yüksekce bir camisi, minaresi. Eteğinde, evlerin kırlangıç yuvası gibi sıralandığı höyüğü. Yer yer yeşil ağaçların arasından kabarıp çıkan söğütler. Sayvatların, avlu kapılarının, hayatlarının önünde asmalar.

Bilirsiniz, ilk okul son sınıfta, çocuklar arasında gruplaşmalar başlar. Şahsî arkadaşlıklar çoğalır. Artık herkesin kendi başına meselesi vardır. Evde her birine değer verilir. İstikbâli konuşulur. Gönlünün neye yatkın olduğu, canının neyi istediği sorulur. Ve umumiyetle ayru şeyi seçenler arkadaş olurlar. Okuyabilen okur. Köyde kalan ya ayboynuzun kuvruğuna yapışır, ya da kıl keçinin izine düşer. Zanaata gidenler, yuvasız kuş gibi, şehir bucaklarına...

İlk okulu bitirinceye kadar her biri ne gün görebilmiş, ne sefa sürebilmişse hepsi o kadardır. Gömüle gömüle anacığının yorganında yatabilen, yatmıştır. Bir kere el nimeti, bir kere gurbet havası, bir kere gurbet lokması yendi mi, mihnetleri de peşisıra tükenmez. Elin ne işi biter, ne parası. Herkesçe, anamın ayranına duru, ekmeğine kuru demem; ah anamın bitli yorganı, uykusu tatlı yorganı denir de çocukluk aranır. Aranır ya, iki bacı - üç oğlanla, beş-on düğün - iki bayramla geçirdikleri yıllar gelmez artık. Saçlarını süpürge ederek analarının, ellerini yaba - kürek ederek babalarının kazandıkları iki acı lokmadan, ekmek elden su gölden misali yiyip - içerek, ağızlarını havaya açarak «A va va!» çaldıkları günler gelmez artık. Hayat denilen ve hayatları boyu anlayamadıkları garip bir yaratık, iki ellerinden tutup topaç gibi çevirir onları. Sabahın köründe, hergün bir saat zırlar baş uçlarında. Veya bir düdük, bir boru olup kaldırır rüyalarından barakalarda, bekârhanelerde. Bazen, erken erken geceyarısında öteceği tutmuş bir horoz sesi, yahut bir ikindi güneşinde, sinek vızıltısı, bir öğle uykusunun mahmurluğunda kendini bekleyen iş, domur domur bedenini terleterek yakan sıcak fırlatıp kaldırır yerlerinden. Her biri, her saniye, bugünden yarını yaşamanın yorgunluğunu duyarlar. Gönülleri, istediği dalda gecelevemeyen kuşlar gibi fakirdir, gariptir, zavallıdır. Yıldızlar gibi kayıp gitmişlerdir bir köşeye, göklerin haberi yoktur. Efkârlandıkları zaman: «Adam sen deee!.. Binin yarısı beş yüz, o da bizde yok!» deyip geçiverirler. Çakır gözlü koç yiğitler, her gün ya kaldırım kenarlarında, ya hendeklerde, ya lağımlarda, ya dökümhanelerde, ya da tamir atelyelerinde elleri yüzleri is olmuş, kir-pas içinde ömür tüketirler. Niyetleri halis, yürekleri temiz, özleri doğruyadır. Yüzlerinde, siyah, yağlı, kırık, öksüz çizgiler, muhanete muhtaç olmamak için didinirler. «Kül-kömür ye, namert lokmasın yeme. Gün olur başına kakar.» derler.

İşte Sami de böyle söyledi. Ne okuyup köyden kurtulabildi, ne de köy onu eyledi. Mutlaka bir zanaata girmeliydi. «Kör mü daha sakat, inmeli mi?» diyerek zanaatlar içinden zanaat düşünmeye başladı. Hülyalar içinde, iç kıpırtılarının sıcaklığını duya duya, daldan dala kondu. Köy yerinde zanaat namına ne var ki? Çay kuru, çeşme susuz. Duvarcılığı saymazsan berberlik var. Ona da, eski bir ustura bulup, sopaya da kayıştan bir kemer geçiren, delî poyrazın küfülediği köy meydanında : «Aldırma be sarı yeğen!» diye sahip çıkıyor. Kalaycılık mı? Karın doyurmaz. Her şey laylona döküldü. Terzilik dersen gani gani. Eline makas alan terzi oluyor. Zaten urbayı yeni yetişenler şehirden dikilmiş alıyor. Köydekiler de suvarilik üstüne suvarilik vurduruyor. Pantolonlar katmer katmer. Arka kabalar göz göz yamana yamana, eski türkçe elli beşlerle dolmuş. Kala kala demircilikle - nalbantlık kalıyor. Ohooo oh!.. Piyasadakiler kendi karınlarını zor doyuruyor. Bir de o mu olsun, iki lokma için akşama kadar tokmakçı?

Sami, serin gecelerde yıldızlar göz kırparken ve bir dilim ay parçası her tarafı aydınlatırken, etrafta nemli bir toprak kokusu, içinde garip bir toprak sevgisi, gece gündüz düşündü. Pörsümemiş bir azimle karar verdi. Gidecekti. Nereye? Eskişe-

hir'el Ne yapacak? Çalışacak! Hangi zanaatta? Hele bir oraya varsın, kolay o. Kâzımın Mustafa var, daha bir çokları var. Danışır, akıl sorar. Karın tokluğuna bile çalışırdı. Sabrederdi. Sabırla, dut atlas olurdu. Hem neden elinden iş gelmesin? Neden işe eli yatmasın? Yıldız, ışığının farkına varmazmış derler...

Bütün köy çocukları böyledir. Bütün Sami'ler böyledir. Onların kılıçları her yanı kesmez. Zaten olsa olsa kör bıçakları olur. O da suyu tokmakla keser. Ellerinde imkânları yoktur ki, ölçüp biçip bir iş kotarsınlar. Kendi tabirleriyle: «Hayat bir gemi, yoktur dümeni, yırtık yelkeni, kırık sereni. Kullan gemini göreyim seni!»dir. Enine boyuna düşünürler. Hiç çare bulamazlar dertlerine. Bulamayınca bulut bile yük olur. Bir kovalık suda yelken açа açа yorulurlar. Yorulurlar da durulurlar. Tevekkül olur durakları. Yaradandır sığınakları. «Mahluka güvenen aldanır elbet. Hâlik'a güvenen peşiman olmaz.» der yürürler...

Yürürler ki ne yürürler!..

Hem garip, hem çıplak, hem aç, hem susuz!..

Yüreklerinde yalım yalım ateş veren özleri. Havada coşkun bir yaz yağmuru. Gök yere inmekte. Gömlekleri sırtlarına yapışmakta. «Şeker misin eriyecek?» deyip bir türkü tuttururlar yanık yanık:

«Şu dağlaar, ulu dağlar!..
Dört yanı sulu dağlar!..
Ooof!.. Oof!.. Of!..
Deeerdimi söyledikceee!..
Amaan!.. Ooof!.. Of!..
Gök gürleeer!.. Bulut ağlaaar!.. Canaaan, oooof!..»

.....

Yıllar geçmiş, konan göçmüş, devran dönmüştür. İyi-kötü pek karın doyurup, yüz güldürmese de bir iş bulmuşlardır. Köy yadigârı hırpıtlar, atılalı çocuk olmuştur. Elde bir tesbih, yahut maskot, müstamel veya yeni bir motkomer, pantolon, İskarpin ve ince hasadan alacalı gömlek. Sözüm ona nar çiçeği gibi giyinilmiştir. Gelişen omuzlar, çocukluktan kurtulmuş yüzler, mayalanmış eller, kabarmış pazular hayatın altına girebildikleri kadar girmişlerdir. Ağızları bir-iki çift kelâm eder olmuştur. Lafları derya-deniz gibi gelir. Epey ahkâm da keserler. Sohbetlerinin en sevilen konuları, ya ev - arsa - dükkan, ya al kınalı keklik parmaklı, uzak veya yakın müstakbel yavuklular, ya da askerlik olur. Bir kısmı taksitle, yüz elli metre karelik, şehrin kenar semtlerinden arsa almıştır. Çok azı, başını sokacak kümes kadar gecekondu dikebilmiştir. Hergün yıkım korkusuyla, tapu sevdasıyla yaşarlar. Bazıları da müptelası olmuşlardır kötü yolların. Uğraşırlar onu kurtarmak için. Yanıktırlar. Her türlü himmeti esirgemezler. Kâr etmez. Bir baltaya sap edemezler. Acırlar ve hükümlerini verirler: «Asıl azmaz, bal kokmaz. Kokarsa yağ kokar, onun da aslı ayrandır. Darıdan baklav'olmaz bin yağ harcetsen!..» derler.

Bütün köy çocukları, bütün Sami'ler böyledir. Meselâ bizim Sami, kaynakçı oldu. Eskişehir'de apartman apartman çalıştı. Bir kaç kuruş biriktirdi. Ev alacaktı. Dükkân açacaktı. Fakat gönlünden geçirdiği, deymiş on yedisine. Sabah-akşam kapılarından düğürçüsü eksik olmuyor. Ha uçtu, ha uçacak! Hergün yüreği cız ediyor Sami'nin. Senem de kıyıcı güzel. Senem de yakıcı kız. Raziye halasıyla baharın ağzını arattı Sami. «Her şey nasiple değil mi? Mevlâm bahtıma yazmışsa olacak değil mi abla?» demiş. Daha ne desin kız? Mum yakıp peşine mi düşsün? «Ben düğür göndereceem. Sakın kimseye he demesin.» diye haber göndertti halasıyla. Onun için gelen düğürçülerin eli boş gidiyor. Fakat her şeyin de bir haddi hesabı var. Babası: «Kızım, onu istemiyon, bunu istemiyon. Var mı gönlünden geçirdiğin?» diye sordurtturursa, kız hangi yüzle Sami'den düğür bekliyorum desin. Hem önden gelen askerlik. Şurada kaç gün kaldı. Hazır asker. Dükkân açsa açamaz. Evlense evlenemez. Ne yapsın Sami Ya Rabbi. Elin kızı da iki sene bekler mi bilinmez. Ya beklemezse? Bekler canım, niye beklemesin? Beklemesine bekler ya, neye güvenerek beklesin? Haydi gelince almayıverir diye düşünürse Allah korusun! Düşünür mü düşünür. En çıkar yolu nişanlanmak. Nişanlanıp gitmek askere. Hem babasının evinde kalır. Hem beklemesi garantiye alınmış olur. Olur ya nasıl olacak? Başta kendi babası, ağabeysi razı olacak mı? «Askerliğini yap gel, istediğin kızı alırız!» mı diyecekler? Senem'in babası

rıza gösterir mi? Hem askerliğini yapmadın, hem de alıp götürüp atarsın şeher bucaklarına, çürütürsün benim kızımı mı der? Ah şu askerlik! Şu an yapmış olsaydı ne var? İşler hep böyle ters mi gidecek? Şu an yapmış olsaydı ne var? Aah!.. Ah!..

Esasında bütün Sami'ler, her zaman askerliklerini düşünürler. Askerlik, bir özlemdir. Askerlik, hatıralara en güzellerinin eklendiği yıllardır. Askerlik, kendisini bulması, tanımasıdır Sami'lerin. Söz, sohbet açıldı mı büyükler: «Askerliğini yap da öyle konuş!» derler. «Sen daha devlet lokması yemedin, devlet urbası giymedin, neyin ne olduğunu bilmezsin!» derler. «Askerlik yapmayan baba ocağının kıymetini bilmez!» derler.. «Askerliğini yapmadan kendini adamdan mı sayıyon?» derler...

«Benim askerliğime daha sekiz yıl var.» denildiği günler geçeli sekiz gün olmamıştır ve her biri hazır asker olmuştur Sami'lerin. Arkadaşlarla bir araya gelinince askerlikten bahsedilir saatlerce. Zaten köyde, bir askerlik, iki gurbetlik, üç hastalık, dört cin - peri - ayı hikâyeleri anlatılır. Herkesin askerlik hatıralarının en orijinalleri herkesce bilinir. Bu hadiseler, gençlerin tecessüsleri içinde rehberleri olur. Daha askere gitmeden az çok öğrenilir hepsi. Her birinin bir sınıfa özlemi vardır. Kimi havacıya, kimi jandarmaya, kimi tankçıya, kimi de piyadeye özenir. Geçen gün, şaka yollu köyün gençleriyle Sami falan bir hayli münakaşa ettiler:

Sami :

— Ölmez de sağ olursam, öyle bir askerlik yapacağım ki göreceksiniz.

— Göreceğiz, göreceğiz. Yarın son yoklamada boyuna posuna bakıp: «Yahu bu Oğuz'un arzısı, Türkmen'in delisi, Yazın şunu piyade de aklı başına gelsin.» diyecekler. Ondan sonra da mutfağa. Gözlerin yaşara yaşara soğan soymaya.

— Vay yavrum vay! Onu yapsalar yapsalar, senin gibilere yaparlar. Gönülsüz namaz göklere ağmaz, demişler. Ben gönlümünen diyeceğim ki: Komutanım, ya beni jandarma yapıp Yunan-Bulgar sınırına, ya da Doğu Bayezit'e gönderin. İlle velâkin, gönlüm komando olup Kıbrıs'a gitmektedir, derim. Onlar da yazıverir.

— Yazıverir, yazıverir!.. Onlar senin emir katibin değil mi istediğini yazacak? Üstelik tam tersini yazarlar. Geçen sene Ciddir'in Hüseyin: «Beni havacı yazmayın da ne yazarsanız yazın.» demiş, havacı yazmışlar. O mahsus demiş tabi. Ben de öyle diyeceğim.

— De bakalım! Seni de yazıversinler piyade de al boyunun ölçüsünü. Oğlum, oldun mu kefereye yakın olacaksın ki, fırsat düşerse kan ağlatacaksın. Ebelerimiz akıllarına düştükçe ağlıyor hâlâ daha.

— İşteee!.. De bakalım ne yaparsın? O senin dediklerin tek başına yapılmaz ki. Devlet yapar onları devlet. Seni verirler sınıra, bir de bakmıssın Sami: «Yol verin dağları..» etmiş. Oldu mu ya! Akılsız yiğidin anası tez ağlarmış aslanım. Öyle sipsivri şeyler olmaz. Katiyyen, yok aslanım yok!. Sen bu kafayla gidersen askere, çoook alırsın tezkere!..

— Sat anasını! Çok alırmışız tezkere! Fırsatı düştükçe dedik biz de, fırsatı düştükce... Hem o bir tarafa, askerlik dediğin sınırda olmalı arkadaş. Asker oldun mu kefereye yakın olacan. Kartal gibi gözetleyecen. Hem gittin mi bitirip gelecen. Dört ay demeden, altı ay demeden bakmışsın çıkıp geliyor. Yok öyle şey arkadaş. Bana Türkiye'nin içi az görünüyor. Ya sınırı, ya Kıbrıs'ı... «Komutanım, ya beni oralara gönderin, ya da ben askerlik yapmam firar ederim» diyeceğim.

— Git kuzum git. Senin gözüne görünür var. Hayrından mı şerrinden mi bilinmez. Hayır diyelim de hayrolsun...

— Heh heh heh heh!..

— Haydi bakalım Sami, göreceğiz Hanya'yı Konya'yı. Kimin bahtına ne çıkacak? Ama Allah bilir ya seninkine piyade çıkacak.

Münakaşa daha sürüp gitti. Hiç bir zaman, hiç bir sohbet geçmedi ki askerlikten, Sami aynı şeyleri söylemesin. Esasında bütün köy çocuklarının, bütün Sami'lerin gönülleri aynı şeyle tutuşuyordu. Köyde bir Alaca Tevfik vardı. İhtiyar. Bir kolu yok. Bir ayağı topal. Bayramları, evine bir sancak asardı. İstiklâl Savaşı'nda, alaylarının sancağını Yunan teslim almış. Alay yanıp tutuşuyor. Hepsi ölse daha iyi. Lâkin çare bulmak gerekiyor. Alaca Tevfik çıkıyor meydana: «Komutanım, bana bu

gecelik izin verin. Şafak atmadan geldim geldim. Yoksa hakkınızı helâl edin.» diyor. Komutan kabul etmezse de ağlaya sızlaya zorla izin alıyor. Hamaylısı varmış. Arkadaşlarından da alıyor. Bedenine tam yedi hamaylıyı takınıyor. Abdest alıp iki rekat namaz kılıyor. Helâllaşıyor. Tam bin bir kere de ayet-el-kürsiyi okuduktan sonra, dört yanına ve içine nefes veriyor: «Ya Allah, ya Bismillâhirrahmanirrahim! Velim sen ol, ya Gafûr!.. Ya Rahman!.. Ya Rahim!..» deyip doğruluyor. Hikmet-i Hüdâ ki, vakit gece yarısını geçe, kanlar içinde sürüne sürüne fakat bir elinde sancak çıkıp geliyor. Tabipler yaralarına baksalar da kolunu kesmek mecburiyetinde kalıyorlar. Bacağı da topal kalıyor. Harp bitip askerlikten dönerken, komutana çıkıp durumunu anlatıyor. «Onun yerine ben çok güzel bir sancak işleteyim de bu sancağı bana verin komutanım. Onu ben öldüğümde tabutuma koyduracağım ki, yevmil kıyamette şahidim olsun!» diyor. Komutan bir Alaca Tevfik'e bir sancağa bakıyor: «On gün bekle Tevfik oğlum, ben sana cevap verirlm.» diyor. On gün sonra kumandan Tevfiğe istediği sancağı veriyor. Lâkin yerine de yenisini kendi yaptırıp asıyor.

Bilinen daha bir çok Milli Mücadele ve Kore hatırasıyle her gün askerlik beklenirken son yoklama geldi. Aynı tertibin aynı kurralarının hepsi de piyade oldu. Hiç kimsenin kimseye söyleyecek sözü kalmadı. Ama Sami'nin verilmiş bir sözü vardı ve Senem'i bekliyordu. Artık elini yüzüne aldı. Babasının dizi dibine oturdu: «Baba, boyleyken böyle oldu. İşte askerliğim de geldi. Gidin isteyin. Eğer anası, babası verimkâr olmazlarsa, kızınızın gönlü varmış. Bir it bir deriyi sürür. İki gülün arasına giren çalı olmayın. Bunu Allah da sevmez, kul da sevmez!» deyin dedi. Düğür gidip istediler. Yaradana bin şükür, hayır demediler. Gelin nişanını yapın bir ayak evvel dediler. Bir cuma akşamı nişana hazırlandılar. O gün de askerlik kâğıtları geliverdi. Sami akşam nişanlandı, sabah asker oldu. O gece sabaha kadar odalarda, köyün dışında, bir gün önce yakılmış kınalı ellerıyle askerler, türkü söylediler:

«Bir mektup yazdırdım,
dört ucu kara.
Künyemiz geliyor anam,
karakollara... karakollara...
Anam duyar ise düşer yollara!...»
«Uy nenni nenni!.. «Askerim nenni!..
Bir danem nenni!..»

«Haydi! Son türkümüzü de sen söyle koca! Allah yardım ettl. İşin denk gitti. Bundan sonra ya görüşürüz ya görüşmeyiz!» dediler Sami'ye. Sami dertlendi. Sami coştu. Onun künyesi gelince yollara düşecek anası yoktu. Yüzünü bile bilmiyordu. Bir garip babası, kendi halinde bir ağabeysi, ablası, bir de görüşmeden ayrılacağı, kara sürme gözlerine kanlı yaş dolacağı Senem'i vardı. Elini kulağına koydu. Yanık yanık döktürdü:

«Evlerinin önü bağçelik,
bağlık!
Yar bana göndermiş bir beyaz yağlık!
Ne güzel işlemiş eline sağlık!
Dolasın boynuna koklasın diye!..»

«Ben korkmam ölümden er geç yolumdur.
Ele düğün bayram bize zulümdür.»

Seher vakti Sami'ye Raziye halası, bir beyaz yağlıkla fotoğraf verdi Senem'den. Küçük kardeşiyle göndermiş akşam. Sami de pembe bir yazmayla resmini gönderdi halasıyla.

Sabah olup gün doğunca imam duaları etti. Köylü uğurladı, selâvatladı. Alaca Tevfik çıktı meydana, tek koluyla sırtlarını sıvazladı: «Secde eylemeye İblis ar etti. Onun için Mevlâ yerin nâr etti. Bilcümle âlemi yoktan var etti. Zikreylen Mevlâ'yı bizâr eylemen. Merdane varın Mevlâ yardım eder.» dedi. Gıdın Osman çıktı. Gözlerinden öpüp öğütledi. Hatca'nın Arif öğütledi. Babaları, babası Hacı Veli öğütledi. Kurbanlar kestiler ardıları sıra hepsinin. Tekbirler getirildi. Otobüs hırıldadı. Sami mazot kokusu içinde arkalara baktı. Senem de vardı gelenlerin arasında. Gözleri yaştan seçilmez olmuş, al yanaklarına kadar örten beyaz yaşmağının çevrelediği yüzünde yaş, sığım sığım dökülen incileri pembe bir yazmayla siliyordu...

Sabahleyin şerbet gibi bir hava vardı. Hepsi bir vatan bucağına nöbete gidiyordu. Sami'nin durağı Sivas oldu,

Otuzuncu Piyade Alayı. O zamanlar ağabeysi bana bir mektubunu okumuştu da Tanrı selâmlarından sonra: «Açar olmuş şu Sivas'ın gülü yaprağı/Çekti bizi bu illerin suyu, toprağı!» diye başlamış mektubuna ve: «Odaya sererler halı -Kuşun ağzında çalı/ Cevabını isterim -Ya çarşamba ya salı.» diye bitirmişti.

Bütün köy çocukları, bütün Sami'ler böyledir. Hepsi gibi Sami de Bağdat'tan şirin köyündeki Senem'ine mektup yazmıştır. Muhtemelen: «Sivas benim durağım. -Ben Senem'den ırağım. / Eller yârim dedikçe - Yanar benim yüreğim!» şeklinde yazdığına:

«Kapının önünden bir garip geçti.
Bir cevap söz ile bağrımı deşti.
Gelirim dedi de gurbete düştü.»
«Aylar tamam oldu, yıllar tükenmez.
Gözlerim yolları, yığıldım gelmez.»

«Verdiği yazmayı başıma taktım.
Kül ettim ömrümü uğruna yaktım.
Ya senin tecellin ya benim bahtım.
«Aylar tamam oldu yıllar tükenmez.
Gözlerim yolları yığıldım gelmez»

şeklinde cevap almıştır.

Allah neye kadir değil ki? Acemi eğitiminden sonra Sami'yi İskenderun'a dört aylık komando eğitimi için ayırdılar. Orasını başarıyla bitirdi. Ondan sonra da ver elini Kıbrıs, ver elini Muhafız Alayı!..

Haydaaa!...

«Yol verin dağlar!..»
Yol verin dağlar hey!.. Yol verin dağlar!..

. . . . . .

Köyler mi bu, umutların çerağlandığı? Köyler mi bu, her akşam ışık yerine yedi kandilli Süreyyâ'nın yandığı? Köyler mi bu, gözlerde gün boyu arzuların yalamlandığı? Köyler mi bu, saz kavakların, salkım söğütlerin bayraklar gibi dalgalandığı? Köyler mi bu höyüklerin diplerinde, yıkıldım yıkılacak ahır gibi evlerin sıralandığı? Köyler mi bu, yıl dört mevsim, yüreklerin yaralandığı? Köyler mi bu, derdine derman bulamaz özlere ağlandığı? Köyler mi bu, tabip bilmez, yaraların dağlandığı?

Evet, köyler bu. Evet köyler!.. Dağ başında, bozkırda, çöl ovada; ırmak, nehir, deniz, vadi kenarında!.. Senin, benim, onun, hepimizin!.. İnsanı kardeşimiz, toprağı vatanımız, çilesi buhranımız... Boran kaplasa da tepesini, dağını. Ayaz vursa da bahçesini, bağını. Binbir felâket yerle bir etse evini otağını. O köyler senin, o köyler benim, o köyler hepimizin!.. İnsanımın yurtları!.. Derdimin ortakları!.. Küçükmüş küçük olsun. Büyükmüş büyük olsun. Kadınmış, kızmış, çocukmuş olsun!.. Hastaymış, pörsümüş, dökülmüş, eksilmiş bir şeyleri kendinden, olsun!.. Ben onlardanım. Onların bağırlarından, sinelerinden kopup geldim. Köylerden bir köyde, analardan bir ana; köylerden bir köyde, babalardan bir baba; ninelerden bir nine, dedelerden bir dede gözyaşlarıyle uğurladı her seferinde beni. Elini öptüğüm pir sakallılar, hayır-dua eyledi. Elini öptüğüm ak saçlılar, hayır-duâ eyledi. Gözünden öptüğüm sabiler, hayır- duâ eyledi. Ben onların varlığıyam. Ben onların dirliğiyem. Ben onların baht serinliğiyem. Dokuz körün hideğneğiyem. Ama olsun git diyorlar. Oğul olsun git diyorlar. Mevlâm, emeği yağlı kullarından etsin, git diyorlar. Allah âkıbet hayırlığı versin git diyorlar. Sevgileri gibi fedâkârlıkları da sonsuz. Ama sevdiklerine. Ama kendileri ağlarken ağlayanlara, ciğeri alaflananlara. Kendi sevgilerini, ızdıraplarını yüreklerinin zarına işlemişlere. Kaç yıldır bükülse de beli. Kaç yıldır güvendği dallardan kesilse de eli. Kaç yıldır bildiklerini, özlediklerini söylemese de dili. Kaç yıldır beklediklerini getirmese de yolu. Git oğul geç kalma. Git oğul arkana bakma. Git oğul, sen bizim gayşayan, çöken gönlümüzü gönendirdin; sen bizi son demimizde sevindirdin, Allah da seni sevindirsin diyorlar.

Neresi mi? Hangi köy mü? Hangi birisin sayayım. Bütün Anadolu. Bütün Türkiyem. Günde beş yüz derdiniz var, neyinize? diyorum. «Olsun!» diyorlar. Viran olmuş yurtlarınız var neyinize? diyorum. «Olsun!» diyorlar. Öğretilmiş mi? Belletilmiş mi? Hayır! Bir şey sorsan: «Akıl defter mi? Mektep medrese görmedik, cahillik!» diyorlar. Fakat, işin rengi değişti mi, dağdaki Çoban Ahmet dikleniyor. Çiftteki Çolak Ali dikleniyor. Demirci Sarı Veli dikleniyor. Köyün zevzeği Güllüm Guguk bile dikleniyor. Asırların

silkinişiyle şaklanıyorlar. Artık defter-kalem, mektep - medrese mühim değil. Okumuş-cahil onlar için ölçü değil. Yıllardır zinde bir ümidin kavurduğu özleri alevleniyor. Bir gün, bir saat önce: «Dünya müdarâ dünyası!» diyen onlar değil. İlmini görmemişler ama hissini biliyorlar. «Vuranın kesesine kalır!» diyorlar. Artık bayrağı çekmişler orta yere kendi aralarında. Safları açmışlar. Ya beri, ya öte! Ya bu taraf, ya öte taraf! Yıllardır sabır taşı gibi çatlamışlar, durmuşlar. Tahammül gösteremiyorlar ufacık bir söze. Ve yaşlıların ağızlarında bir türkü mırıl mırıl:

«Martinimin demiri, / Ölüm Allah'ın emri!..»

Sabah nazarından sohbetle biraz geç dönen Gıdın Osman, Hatca'nın Arif'e takılıyor:

— Çavuuuuş!.. Taktın mı lan madelyeyi?

— Ben de mi taktım diyecen Osman Ombaşı? Dimene hacet yok, gün vurdukça yalabıyo!..

— Heh heh hel.. Bu sinimizden sonra çiftleyecez gibi geliyo bana, ne dersin di bakayım!

— Ne dirim ombaşım, ne dirim? Tek başına olmuyo, bi tarafımızı zaten ağdırıyodu. Bi dene daha alak da dengeleyek dirim.

— Muhabbetiniz tatlı olsun ya, size sıra gelmez. Sizden önce biz varız.

— Pöh!..

— Pöh!..

— O niye, o?

— Len, on yedililer de kendini adamdan mı sanıyo? Sızı kütükten silmişlerdir. Askere bile almazlar aslanım. Ha ayıp olmasın diye iyi - kötü bir madelye verince çeşme başında hindi babası gibi ne kubanyonuz? Bütün askerliğiniz etraf karakollarda geçti. Düşman deseler kuyruklu bir şey sanarsınız. Elinize silâh tutuştursalar, bu delikli demiri de niye verdiler, sopa da olmaz kaval da der, atar gidersiniz.

— Hele hele hele!.. Kör kediler gibi bir fare tutsanız, kuyruğunuzu kabartıp, aslan kesiliyonuz. San ki ordan ora dolaşmakla çok şey mi yaptık sanıyonuz. Çanakkale'yle Afıyon Cephesi de olmasa ben size sakalınızın ak mı, kara mı olduğunu gösterirdim ya hadi neyse. Hem siz ne yaptınız ki? Kötü Bulgara bile esir oldunuz. Gündüz alıp, gice giri virdiniz.

— Ya ya!.. Ergene avrat boşaması kolay olurmuş. Senin de başında kabıklı olsa, ben senin kime teslim olacağını biliyorum ya hadi neyse!..

— Boş ver be ombaşı! Onyedililer yapsa yapsa geçmiş yağmura kepenek tutarlar.

— Sen onu külahıma anlat, külahıma. Halep ordaysa arşın burda. Sabahtan beri iradöyü dinniyonuz. Var mısınız şübeye gidek de sevkıyatımızı istiyek. Görelim bakalım kimin ciğeri körük gibiymiş.

— Hayda!

— Hayda!

— Hayda!

—Hayrola kamşular, sabah sabah ne uğraşıyonuz?

— Şubeye gidiyoz be oğlum, şubeye!

— Niye?

— Sevkiyat isteyecez Hacı Veli, sevkıyat!

— Ohoo oh! Üçünüz de benden büyüksünüz bağışlayın! Bu kadar yiğidi ne gün için yetiştirdik? Madelye onların da hakkı. Ellemen hem vatanın kıymetini öğrensinler, hem sizin, hem de bizim.

— Sahi Hacı Veli, senin Sami'den mektup geliyo mu? Ne var, ne yokmuş? Harp de başladı ya, mektuplaşmayı da keseller gayrı.

— Geliyo! Geliyo! Onlar var cephede, siz rahat edin.

— En son ne zaman geldi yıldı?

— On beş gün evvel.

— Bugün de Kıbrıs'ta vurdular birbirine, artık zor gelir.

— Öyle!.. Sabah Azıziye'ye gidenlerle mektup gönderdim. Bakalım cevabı ne zaman gelecek?

— Ulan Hacı Veli! Ne kadar öğünsen az olur. Helâl olsun Sami'ye be. Yahu oğlan: «Gider bitirir gelirim emmi!» dedi de daha bir gün izine bile gelmedi. Halbuki altı ay Kıbrıs'ta komandoluk yapanlara istedikleri yeri veriyorlar. İstese burnumuzun dibinde, Eskişehir'de, Azıziye'de nerde olsa yapardı yahu!

— Öyle be Osman emmi! Oğlan Kıbrıs'a yangın idi. Dağıtım olurken; «Gönüllü olarak ben burada kalacam.» demiş. Şurda bir şeyi de kalmadı tezkereye.

— Kaç günü kaldı?

— On sekiz ayı doldu canım. Kullanmadığı izinleri de sayarsan kırk beş günü kaldı.

— Haydi bakalım Sami'nin, sade Sami'nin değil hepimizin gazası mübarek olsun.

— Sağolun! Allah razı olsun. Allah sonuna kadar gönendirsin.

— Gene kurtuldun on yedili elimizden, gene kurtuldun?

— Asıl siz kurtuldunuz... Asıl siz!..

— Ülen biz niye kurtulalım? Samigil'in yerine bizim gibileri toplayıp götürselerdi, daha iy'olurdu. Zaten bir ayağımız çukurda. Her birimiz bir gâvur öldürseydik, Kıbrıs'ta Rum kalmazdı be!

— Haydi, haydi! Kurtuldunuz gene!.. Kurtuldunuz!..

— Fesübehanallah!..

. . . . . .

Hacı Veli, o mektuptan sonra üç mektup daha attı. Dört telgraf çekti. Cevap yok. Telefonla bulamadı. Yasak diye aramıyorlar bile. Etrafta falanca filancayla Sami de şehid olmuş diyorlar. Kıbrıs'ta birinci hareket biteli, ateş kes olalı epey oldu. Neden bir türlü mektup gelmiyor?

En sonunda bölük komutanına bir mektup yazdırdı. Raziye halası:

«Komutan Beyefendi Kardaşım;

«Ben, bölüğünüz komando erlerinden Sami Küpeli'nin halasıyım. Anası, Sami daha neyin ne olduğunu bilemezken öldüğünden, aynı zamanda anası da sayılırım. Kendisi köyünden akşam nişanlandı, sabah askere gitti. Daha bir günden bir gün, bir dakkalık izine gelmemiştir gideli. El, kızı da yaşın yaşın ağlar, bizler de. Babası üç mektup attı, dört telgraf çekti. Telefonla görüştürmüyorlar. Sen de insansın kardaşım. Sen de ana-baba kuzususun. Senin de sevdiklerin var. Daha fazla başını ağrıtmadan dileğim şu ki: En çok neyi seviyorsan, onların yüzü suyu hürmetine bize ağız-dilden iki kelam yaz. «Sami sağ» yahut «Sami öldü!» hepsi bu kadar. Seni deyi yazdık. Sen bilirsin Komutan Beyefendi Kardaşım.

«Bütün köylü olarak selâm eder, muhabbetle gözlerinden öper. Allah yardımcınız, gazanız mübarek olsun deriz.»

Aradan on beş gün geçti. Gönderdikleri mektubun üzerine bir ok çizmişler, geri geldi. Yalnız içindeki kâğıdın boş kalan arkasına Komutan şu cevabı yazarak mühürlemiş, imzalamış:

«Bölüğüm erlerinden Sami Küpeli, Şehid Alb. İbrahim Karaoğlanoğlu'nun yanında, elinde makineli tüfekle, dinine, ailesine, vatanına, milletine ve askerliğine yaraşır şekilde kahramanca çarpışırken şehid düşmüştür. Allah'tan gani gani rahmet, ailesine de başsağlığı dilerim.»

«Not: Sami'nin kucağında can verdiği silâh ve manga arkadaşı, memleketlisi, yaralanarak gazi olmuş ve mükâfat iznine ayrılmıştır. Sami'nin ailesini de ziyaret edecektir.»

«Bölük Komutanı»

Aradan bir on gün daha geçince, arkadaşı geldi. Azizi'ye'nin içindenmiş. Sami şehid olurken, Senem'in fotoğrafını, yüzüğünü çıkarmış, verdiği beyaz yağlığa ellerinin al kanları bulaşa bulaşa çıkın etmiş:

— Al can arkadaşım, yiğit kardeşim, sağ olur da memlekete dönersen bizim köye de uğra. Anam yok. Eli elime değmemiş Senem derler bir nişanlım var. Olup olan emaneti bunlardır. O beni bunca vakit bekledi, memnun etti, razı etti. Allah da onu memnun etsin, razı olsun. Hakkını helâl etsin. Allah mesut etsin. Yas tutmasın. Babamgile, ağabeyime, ablama, Raziye Halama, akrabalarıma bütün köye selâm söyle. Haklarını helâl etsinler. Benden taraf onlara helâl olsun. Ağlamasınlar! Yas tutmasınlar! Babam Hacı Veli imkân bulur, harp biter de gelirse, ölümü oraya götürmesin. Dirimiz fethedemedi ya ölümüz fetheder belki Kıbrıs'ı... Sen de hakkını tekrar helâl et!.. Sağ kalan arkadaşlar da tekrar helâl etsinler. Ben artık gidiyorum. Üzüntüm zaferi görememek. Allah size Kıbrıs'ın fethini göstersin. Son demimde emanetlerimi aldın, Allah senden razı olsun! Allaha'ısmarladık yiğit arkadaşım. Allaha'smarladık!.. Eşhedü Enlâ İlahe İllallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve Resulüh!..» demiş, gülümseyerek sağ yanına düşmüş. Arkadaşı ağlaya ağlaya, yarım günde zor anlattı bunları...

Yüz yıllardır serhat kalelerinin burçlarından, gecenin mührü mehtaba ve yeni akınların başladığı seherlere karşı okunan ezanlar, şimdi Sami'nin kabrine ulaşıyor mu bilmiyorum. Eminim her sabah ufuk, şehit kanlarından renk almış al bir örtüyle şehid yatağı Kıbrıs sahillerini ve Beşparmak Dağları'nın eteklerini, örtmektedir, kıyamete kadar da bihakkın örtecektir...

UNUTMA

Altın ovalarda, gümüş dağlarda
Gezen sürülerden nişan kalmamış.
Zümrüt mahsullü şirin bağlarda
Öten bülbüllerde figan kalmamış.

Kalmamış köylerde hayattan eser
Gelin odaları hep mezar olmuş
Bu harap illerde akan dereler
Mazlum kurbanların kanıyla dolmuş.

Sırma saçlı kızlar-masum yavrular
Hain çizmelerle ezilmiş bitmiş
Yuvası dağılmış garip kumrular
Kartal pençesinden mahvolup gitmiş.

Bu yerler bir zaman şendi gülşendi
Keder görmemişti ovası dağı
Her taraf gülşen, her taraf şendi
Geçti üzerinden düşman ayağı.

Mimbere, mihraba haçlar takıldı
Atıldı yerlere Hak'kın kelamı
Ezan yerlerine çanlar takıldı
Haçlı orduları ezdi İslâm'ı.

Sönen ocakların, viran yurtların
Bütün gönüllerde ateşi yanar.
İnsan suretinde vahşi kurtların
Açtığı yaralar onulmaz kanar.

Unutma gördüğün hamareti bil
Kinini kalbinde sakla uyutma
Ağlama gözünün yaşlarını sil
Bekle zamanını fakat unutma.

Unutma intikam günleri gelir
Durdukça dünyada İslâm'ın adı
Evlâdın intikam yolunu bilir
Yaşasın kalbinde bugünün yadı.

Unutma kinini fikrin dönmesin
Milleti yaşatan kindir, emeldir.
Üfle ateşini kinin sönmesin
Devlet binasına kin bir temeldir.

Unutma Bulgar'ı, Sırp'ı, Yunan'ı
Kinini kalbine ateşle yazdır
Unutma sel gibi çağlayan kanı
Ölürsen bunları taşına kazdır.

MÜRSELOĞLU

PLASTİK SANAYİİ

MEHMET BURSA

Her türlü sipariş işleri yapılır.

Güngören, Söğütlü yayla,

Barbaros Hayrettin Cad. No. 23

Bakırköy — İSTANBUL

İLİM, KÜLTÜR VE SANATTA

gerçek

8. SAYI

ÇIKTI

GENEL DAĞITIM :
Hilâlahmer Cad. No. 4/2
Cağaloğlu — İSTANBUL

SATILIK DAİRELER

İstanbul'un güzide semti Küçükçekmece'de göle nazır, yazın ve kışın oturulabilecek daireler anahtar teslimi 70.000 - 90.000 TL. arası. ACELE SATILIKTIR.

Müracaat: Uluk İnşaat Ort.
27 Mayıs Cad. No: 113
Küçükçekmece - İSTANBUL
Tel: 71 27 03 - 22 89 33

BABAS

Kollektif Şirketi

RAİF - BASRI ve MUHARREM

KURU

Adres : Tomruk Sokak, Tomruk Çıkmazı, Santral Han No : 5
Tahtakale - İSTANBUL

Telefon : 22 96 92

UCUZLUKTA

ZENGİNLİKTE

KALİTEDE

TEK İSİM

CEM KUNDURA

Cem

GALERİSİ

Adres : Zafer Meydanı, Zafer Çarşısı No : 67
Tel : 25 35 31 Kızılay — ANKARA

DAVUTOĞLU

KOLLEKTİF ŞİRKETİ

MEHMET ve TAHSİN DAVUTOĞLU

TRİKO VE KONFEKSİYON
İMALAT - TOPTAN

Merkez :
Mahmutpaşa, Yanıksaraylar
Kurt İşhanı Zemin Kat
No. 18 - 23

Şube :
Yeşildirek, Gürün Han
No. 598 - 650
İSTANBUL

Tel. :
Merkez: 27 10 75 / 18
Şube: 27 70 88

GELİNLİK SAFA

H. İBRAHİM
TENEKECİ

Çiçek, çeyiz, nişan, nikâhlık, nikâh şekeri, düğün çeşitleri, sünnet takımları imalâtı toptan ve perakende kiralık verilir ve sipariş kabul edilir.

Mahmutpaşa Oztaş Pasajı No : 135
Tel. 27 01 22
İSTANBUL

OTAĞ YAYINEVİ TAKDİM EDER!

1. HENRY FORD'UN KİTABI **ÇIKTI!**

BEYNELMİLEL YAHUDİ

OKUDUNUZ MU?

- Milletlerin zihinlerinde yankılar uyandıran, temel meseleler :
- Milletler, kendi kaderlerine, ne dereceye kadar hâkimdirler?
- Bütün milletlerin idarelerine yön veren beynelmilel güçler nelerdir?
- Ekonomik, politik, sosyal ve moral krizler, harpler ve ihtilâller, milletlerin serbest iradeleri neticesinde mi doğmaktadır?
- Siyon Önderlerinin Protokolleri'nin, yeryüzünde nasıl tatbik edildiğini belgeler ve olaylarla izah eden eser.
- Türkiye'de ilk defa, tam olarak tercümesi.
- Sade ve konuya vakıf bir tercüme.

2. MİLLÎ HİKÂYELER DEMETİ—4

TABUT

ÇIKIYOR BEKLEYİNİZ!

İSTEME ADRESİ : OTAĞ YAYINEVİ

Hilâliahmer Caddesi No. 4 Tel. : 27 73 10

Cağaloğlu - İSTANBUL

PINAR

Aylık Kültür ve Sanat Dergisi
KASIM 1974
CİLT : III
35

PINAR

Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

SAHİBİ
Muzaffer Tetik

Yazı İşleri Mesul Müdürü
Gazi Altun

Yönetim Yeri :
Nuruosmaniye cad. No: 8/3
Cağaloğlu — İSTANBUL

Kapak Kompozisyonu
Saim OKAN

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir. Gönderilen yazılar iade edilmez. Her yazıdan sahibi mesuldür.

İlân
Pazarlığa tabidir

Abone

Yıllık (12 sayı) : 45 TL.
6 aylık (6 sayı) : 23 TL.
Öğretmen ve öğrencilere abone
Yıllık (12 sayı) : 40 TL.
6 aylık (6 sayı) : 20 TL.

Dizgi - Baskı - Cilt
OTAĞ MATBAASI

Posta Çeki No : 20081779

Kasım 1974

Cilt : III — Sayı : 35

Fiyatı : 4 TL.

Her ayın ilk haftası çıkar

BU SAYIDA

1. Değişim Karşısında...
PINAR'DAN

2. Ey Yiğit Anası
Mustafa ÇİMEN

3. Türk Folklorunda «Ana» -Ana Gibi Yâr Olmaz-
Mehmet TAŞDİKEN

4. Kıbrıs'ta Mehmet
Mehmet Nuri DOĞAN

5. Analar ve Ninniler
Ali TÜRKMENOĞLU

6. Özleyiş
Necati AYKAN

7. Kur. Alb. Süleyman Gülcü ile Mülâkat
Mustafa TÜNAY

8. Osman Gazi'nin Huzurunda
Mehmet Akif AK

9. Âşık Paşa
Hasan ERDEN

10. «Alp»lik Nedir (Âşık Paşa'dan Bir Şiir)

11. Şark Kıraathanesinde...
Mustafa AYDIN

12. Vatan Bizim
Âşık Murat ÇOBANOĞLU

13. İçimizden Birisi
M. Ali TAŞÇI

14. Gerçek
Tahir YÜKSEL

15. Er Ölümü
Mustafa YILDIZ

16. Örnek Al
Abdülvahap KOCAMAN

PINAR'DAN

DEĞİŞİM KARŞISINDA...

Fotoğraf : Halit ÇELİK

Kıymetli Pınar okuyucusu,

Derginiz, her sayısında bir konuyu deşmeye çalışıyor. Kültürel hayatımızla, sanat hayatımızla ilgili bir konuyu ele alıyor ve sanatçılarımızın önüne, işlenmek üzere sunuyor. Aslında ele aldığımız her konu, başlıbaşına eserlerin verileceği bir alan durumundadır. Pınar'da çıkan birkaç yazı, bu konuların, ne gerçek boyutları içinde sanata yansımasını temin edebilir. Ne de, kültürel planda detaylı bir tahliline imkân verir. Bunu biliyoruz. Ama, bizim yapmaya çalıştığımız, Türk milletindeki sosyo-kültürel gelişmeye paralel bir tarzda büyüme istidadı gösteren milli sanat çığırına öncülüktür. Gerçek şu ki, her konuda olduğundan daha çok sanat hayatımız, bugün bir rehberliğe muhtaç durumdadır. Toplumumuz, iki asırdan beri, değişik tesirlerle, çözülme, yabancılaşma, değişme halinde bulunuyor. Bu olayları, müsbet ya da menfi bir tarzda değerlendirmeksizin bile, sanatın bu ortamdaki görevinin ne olduğunu sormamız gerekir: Toplumun bu halini, normal yaşama modeli olarak kabul etsek, sanatın görevi nedir? Kaldı ki, toplumunun geleceğini düşünen kişi, bununla yetinemez. Çünkü, toplumunun şu an içinde bulunduğu sosyal yapıyı yargılar. Geçmiş ve gelecek içinde bugünkü sosyal yapının değerini belirler. Türk toplumunun, şu iki yüz yıldır içine girdiği değişim, geçmiş bakımından ne anlam ifade etmektedir? Geçmişe göre müsbet bir gelişme midir? Gelecek bakımından anlamı nedir? Toplumu geleceğe taşıyan yaşadığımız zaman dilimi, sağlıklı bir sahile götürecek mi bizi? Yani geçirdiğimiz değişim, kutlanacak bir olay mıdır? Öte yan-

dan, bu değişimi geçirmek, tarihi bir determinizmin sonucu mudur? Eğer böyle bir determinizm var ise olayları sürükleyen, toplumu sürükleyen, illâ böyle gelişmesini mi istemektedir toplumun? Toplumun çözülmesini, zümre zümre ve sonunda kollektif bir bunalıma sürüklenmesini mi istemektedir? İnsanlar hakkında dalma kötülük düşünen ve düşündüğünü de hiçbir direnişe imkân vermeksizin yapan, toplumları ve olayları dilediği istikamette determinize eden güç nedir? Allah değildir bu. Çünkü Allah, insanların kötülüğünü istemez. İnsanların kendi iradeleriyle kötülüğe girmelerini istemez. Nerde kaldı, kötülüğe doğru zorunlu bir gidiş kanunu koysun. Bu mümkün değildir... Bu cümleler, toplumumuzun içinde bulunduğu değişimi yargılamaya başlangıçtır. Buna başladığınız ve bir takım sonuçlara vardığınız anda, sanatınızın da görevi değişmeye başlamış demektir. Vardığınız sonuçlar istikametinde, yeni görevler yüklenecektir sanatınız da.

Meselâ, sanatçınız şu sorularla karşılaşacaktır. Sanat insanı, toplumu, toplumun sosyal çevresini ve şartlarını konu alacağına göre, bunlara nasıl anlam vermelidir? Nasıl bakmalıdır? Sanatımızın hedefi ne olmalıdır? İnsanı ele almaktaki kastımız nedir? Meselâ, değişim halindeki bir insanı ele alan sanatkârımız, ne düşünmektedir o insan hakkında? Sadece onun bunalımını mı vermek istemektedir? Onun değişimini mi hızlandırmak düşüncesindedir? Yoksa değişimi yargılayıp, insanlığını mı arayıp bulmaktadır onun içinde? Gerçekten de, sanatkârın bakışı önemlidir. Meselâ, klasik realizmi benimsemiş sanatkârın, gördüklerinin süslü bir tekrarından başka sunacağı şey yoktur denebilir. Klasik idealizme bağlı olan ise, toplumdan kopuk hayalleri tekrarlamaktan başka bir şey yapamaz. Bu iki yol da toplumuna karşı sorumluluk duyan sanatkârın yolu değildir. Pınar, bütün bu konularda sanatkârımızın önünü aydınlatmaya çalışıyor. Yeni konular veriyor. Bakış açısını belirlemeye gayret gösteriyor.

Meselâ kadını ele alalım. Günümüz sanatkârı nasıl vermelidir kadını? Sıhhatli bir toplum yapısının bulunduğu dönemlerde, sanat eserinde kadının yeri belliydi. Böyle demekle, kadın hep tek boyut içinde ve belli stilde ele alınırdı demek istemiyoruz. Kadına bakış açısının belirli olduğunu söylemek istiyoruz. Kadın, sanat konusu olunca, aileye götüren bir sanat bahis konusuydu. Kadının tutkusu aileye dönüktü. Çünkü aile bir idealdi onun için. Aşka konu olmuşsa bir eserde kadın, gayri meşru bir duygu tatmini söz konusu değildi. Kadının toplumdaki yeri belli olunca, sanattaki yeri de belirlenliyordu. Kadınlık aile içindi. Aile dışında kadın istisnaydı. Bir sapmaydı. Savaşta bile kadın varsa, bir aile içinde bulunma duygusu hakimdi. Sanki büyük bir aile içinde bulunuyordu. Ailenin kutsiyetini koruyan bir ortamdı savaş çünkü.

Bugüne bakalım. Bugün kadın çok çeşitlenmiştir. Ev kadınları, işçi kadınlar, köylü kadınlar, öğrenci kadınlar, bar kadınları, memur kadınlar, sosyete kadınları... Bunları çoğaltmak mümkün. Bunların hepsi, bugünkü toplumda beraberce yaşıyor. Sanatkârın işi eskiden olduğu gibi kolay değil. Soru şudur: Sanatkâr, neyi temel alacaktır bunlara bakarken?.. Bunları eserinde yargılarken, hangi düşünceden hareket edecektir? Bunların hepsinde ortak özellik nedir? Bulabilecek midir? Eskiden, ve hâlâ toplumumuzun önemli bir kesiminde yaşadığı şekilde, kadının temel tutkusu belliydi. Aile içinde olmak. Ana olmak. Ya şimdi? Şimdiki kadınların «ana»lığa karşı duyguları nedir? Çocuğa karşı duyguları nedir? Ninni söylemek istemezler mi bunlar? Beşik sallamak

istemezler mi? Neyi sorabiliriz kadınlarımıza? Neye çağıralım onları? Onlardan neyi, nasıl isteyelim? Nasıl isteyelim ki, ezilmeden gelsinler, reddetmesinler, ürkmesinler?

Bu sorular istikametinde sanat eserlerine bakınız.. Kötü yola düşmüş bir kadının, içindeki insanlığı aydınlatan ve analığına döndürmek için dilinen kaç kelimeye rastlayabilirsiniz? Platonik aşkı konu almayan eserlerde kadının yeri, gayri meşru, karanlık teşkilâtların «av» aracıdır. Sömürü aracıdır. Platonik aşkı konu alan eserlerin amacı da, kadını kendi gerçeği içinde ele almak değildir. Kadının temel' ideali bir alleyi bütünlemek iken, bizdeki sanatta kadın, erkekle ilişkilerinin cinsiyete dönük yönünde yer almaktadır çoğunlukla.

Sayın Aykut Edibali'nin, dergimizde çıkan hikâyesinde, bir dekorasyon mağazasında çalışan kızdan (Ayla) bahsedilirken şöyle bir soru soruluyordu: «Aylalar neden bir abla görünümündedirler? Ablalık, analık değildir ama, analığın bir benzeridir. Ana gibi sevmek, şefkat dağıtmak, acı dindirmek, ve acı çekmektedir. Ama hiçbir zaman ana oluş değildir.»

«Peki neden abla olmakta ve kalmakta ısrar edilir?» Sayın Edibali bu soruları cevaplıyor ayrıca. Bu, sanatkârın yargılamasıdır bir gözlemini. Çalışan bir kadının -kızın, kendi varlık sebebi karşısındaki yerini tesbittir. Ona kendi gerçeğini duyurmaktır. İçinde yaşadığı iğreti hayatı göstermektir.

Sanatkâr bunu yapacaktır. Bunun sorumluluğunu duyduğu nisbette, beleşçilikten kurtulmuş, kahramanını yaşayarak, onun kurtuluş yolundaki çilesini yüreğinde duyarak eser vermiş olur. Sanat eseri de budur. Pınar, bu yolu açtığı nisbette, görevini yapmış demektir. Toplumun çilesini yüreğinde duyarak eser veren sanatkârlara yardımcı olabiliyorsa mutludur. Sanat hayatımızdaki gelişmeler, bu konuda bize umut vermektedir. Onun için sevinçliyiz.

Kıymetli Pınar okuyucusu,

Bu sayımızda birbirini bütünleyen iki yazı sunuyoruz. Mehmet Taşdiken'in hazırladığı «ANA GİBİ YÂR OLMAZ» başlıklı yazı, Türk folklorunda ana temasını işliyor. İkinci yazı ise Ali Türkmenoğlu'nun. O da, Türk anasının, sanat eseri olan «ninniler»i konu aldı. Yukarda belirttiğimiz esaslar istikametinde ilgiyle okuyacağınızı umuyoruz.

«İÇİMİZDEN BİRİSİ» başlıklı yazıyı Mehmet Ali Taşçı hazırladı. Taşçı'nın hikâye çalışmalarında yeni bir merhale olacak bu yazısı. Daha doğrusu bu serisi. Çünkü «İÇİMİZDEN BİRİSİ» genel başlığı altında, yeni röportaj-hikâyeler vermeyi düşünüyor! İçimizden Birisi'nde, kendinizi, yakınınızı, tanıdığınızı vs., yaşadığınız çevreden bir kişiyi bulacaksınız. Mehmet Ali Taşçı'nın hikâyesi, müşahedenin verilerini değerlendirmek bakımından büyük bir olgunluğa tırmanmaktadır. Kendisini kutlarız.

Sürprizimizi yazımızın sonuna bıraktık. Bu sayımızda, konuk bir komutanımızla karşılaşacaksınız. Bursa'da, bu yıl yeniden açılan Işıklar Askeri Lisesi Komutanı sayın Kurmay Albay Süleyman Gülcü ile arkadaşlarımızın yaptığı mülâkatı ilgiyle okuyacağınızı umuyoruz. Burada, değerli komutanımıza ve kıymetli öğrencilerine, gösterdikleri yakın ve sıcak alâkadan dolayı teşekkür etmek bizim için bir borçtur. Arkadaşlarımızın bize ilettikleri izlenim odur ki, Işıklar Askeri Lisesi, benzerleri gibi, Türk Ordusu'na değerli komutanlar yetiştirecek güçte ve inançtadır. Sayın Komutanımıza, okulun değerli öğretmen ve öğrencilerine sonsuz başarılar dileriz.

Sağlıcakla kalınız.

EY YİĞİT ANASI

Rüzgâr vurmuş
Hazan yaprağı gibi,
Solmuş asrın kadını.
Göz yaşını,
Kahkahadan süzer.
Ve dudakta şarkı,
Kitapta şiir.
Çilesini,
Kalbine eker.
«Ve sen
Ey bacım şükret.»
Kâh güler,
Ağlar kâh.
Zalim elinde
Silâh,
Asrın kadını...
Bir eşya,
Bir alet·
«Ve sen,
Ey analığın hazzına eren
şükret.»
Kanadı kırılan
Kelebek gibi
Düşmüş asrın kadını.
Ve şehvet dalında
Kanlı böcek gibi,
Mânâyı emer, mânâya
HASRET...
«Ve sen,
Ey yiğit anası
Dua et.»
Bu asır, bir asra gebe
Seni yüceltecek...

Mustafa ÇİMEN

Desen: Hamit YÜKSEK

TÜRK FOLKLORUNDA «ANA»

Mehmet TAŞDİKEN

Desen: Hamit YÜKSEK

ANA GİBİ YÂR OLMAZ

Ataların sözü özlü söz! Gayet keskin bir dille ustaca denmiş söz, babaca, dostça verilmiş bir öğüt de. Kısa ve çalçenelikten uzak, halkça ve sanatkârca bir hüküm:

Ana gibi yâr olmaz.

Bu hükümlerin acar suyu edebiyatımızdan çekildi çekileli çenesidüşüklük bahaya bindi. Bir gram bal için bir küfe keçiboynuzunu çiğnemeden yutma modası aldı yürüdü. Bir konuyla ilgili kıyıdan-bucaktan, öteden-beriden öylesine sözler bulup çıkardılar ki... Zaruri olarak bu, dili kaypak bir kargaşaya sürükledi. Türkçenin temiz yapısını da harmanduman etti.

Divan edebiyatının terkiplerine, maz-

munlarına karşı çıkanlar, aynı sanatlı külfeti, günümüze aktarmaktan başka ne yaptılar? Divan, hiç olmazsa anlatımda orijinalliği esas alıyordu. Ya bugünün dili? Belki arapça, farsça kelimelerin yerine türkçeleri bulundu. Ama Tanzimat'la başlayan Bâb-ı âli dili, arapça, farsça etkisinin yanına, bir de Latin şekilciliğini ekledi. Temiz türkçenin on dördüncü asırda terkedilmeye başlanmış anlatım kalıbı, bu sosyal olayla iyiden iyiye edebiyat ufuklarından uzaklaştırıldı. Dil, alabildiğine zevksizleşti.

Şimdilerde dil, tehlikeli bir değişim sürecinde. Bir yanda bücür gayretleriyle acemi bir akım, yapma bir dil oluşturmaya çalışmakta; öbür yanda halktan uzak, zevzek ve çevirmeci bir biçim yaygınlaşmakta. Dilde kararlılık ve denge, ya külfet sayılıyor, yada gereğine bile inanılmıyor. Bir yazı, bir kitap okuyayım diyenin, yavan ve takur tukur bir dil karşısında, arzusu kursağında kalıyor. İnsan çevresine bakıyor da dilde zevk duygusu bile gelişmemiş, gerçek türkçenin tadına varamışların yazar diye el üstünde taşındıklarını görünce üzüntü duyuyor.Böyle anlarda, üzülerek de olsa geçiş dönemi yaşayan bir ülke olduğumuzu hatırlamamak elde mi?

Türkçe diyeceğini dobra dobra diyen bir dil. Kulağını göstermek için öyle elini tâ kafasının ardından dolaştırmayan bir dil. Halkının tarihî karakterini her kelimesine sığıştırmış bir dil.

Bütün bunları anlatmamız niye?

Ana'dan başlayarak, yâr'a varana dek, yakınımız-uzağımız hakkında her duygu, her sözümüzü neyle anlatırız?

Ana dille değil mi?

İşte meseleye başından başlıyoruz.

Bizim ana'yı anlatacak ana dilimiz, tehlikeli dönemeçler atlatıyor. Halkla benzer-ilişir yanı bulunmayan aydın, tekdüze gazetecilik kalıbında yeni mazmuncu, bozuk bir dil burgacında. Kelimeleri alaylı. Cümleleri kalaylı. Soğuk ve içinden çıkılmaz çapraz bir anlatım, sarmış sarmalamış dilini.

Böyle tozlu-dumanlı bir havada;

Ana gibi yâr olmaz sözü, ister istemez unutulmaya başlamış türkçemizin kulaklarını çınlatmamıza yol açıyor. Ana'nın ne olduğunu, ana dilinden uzaklaşmışların anlatmasına imkân var mı?

Ana dilimizle halk ana, ne eksiksiz-artıksız, ne oturaklı, ne içten demiş! Dırdıra hiç kaçmadan, canevinden kavradığı bir dünyayı bir cümleye sığdırıvermiş:

Ana gibi yâr olmaz.

Halkın özlü sözlerinde lezzet bulanlar için, türkçenin bugünkü durumu ve temiz geçmişi karşısında «ana» denir denmez, hemen ana dil akla gelmez mi? Yalnızca bu kadar değil tabii. Dahası var. Dilden başlayarak ana'lı bütün kelimeler... Çocukluğumuzda saydığımız ve birbirimize niye böyle olduğunu sorduğumuz kelimeler... Biz, niye derdik, meselâ anavatan var da, babavatan yok? Anadert var, babadert yok; Anayasa var, babayasa yok; anayol var, babayol yok? Çocukça meraklardı bunlar. Ama insan o zamanlar bile ana'nın bir farklı şey olduğunu, duygusuyla kavrayabiliyormuş. Demekki ana başka birşey, başka ve üstün birşeymiş.

ANA KUCAĞI

Küçüğün büyüdüğü, çocuğun insan olduğu o şefkatli eller. O ana elleri yok mu? O eller küçüğü büyütürken, çocuğu insan ederken el değil, artık kucak oluyor. İşte kuşakların ardından koşan kuşaklar, bu kucaktan geçiyor. Gidenlerin yerini dolduranları bu kucaklar yolluyor.

Bu kucaklara, her toplum, her millet, anlayışına yatkın, kültürüne uygun değer vermiş. Baha biçmiş. Batılılar bu kucakları yalnızca bir çocuk makinası, yalnızca bir dadı gözüyle bakmış. Ana'ya çocuk doğuran kadın demiş. Ondan ötesine aklı yürümemiş.

Bizim verdiğimiz anlam ise bambaşka. Toplumlar, kültürler farkından doğan bu anlama göre ana, kadından apayrı birşey. Kadının, kadınlığından yücelerek, artık kutsal bir anlama bürünmesi olayı.

Kısa bir bakışla ana, topluma insan armağan etmekte. Ama bu kadar değil. Böyle olmakla birlikte ana, insanlığımızın fedakârlık, şefkat ve acıma duygularının da üstün bir sembolü. İnsanın kendi bedenini aşarak, canını başka bir cana adaması, varlığını onun yoluna sermesi... Bizdeki, toplumumuzdaki ana anlayışı budur. Başka bir can ağlayınca ağlayan, gülünce gülen, sevinince sevinendir. Bir bakıma kendini halk hizmetine sunan ve millet bütününü geleceğe iletme görevini alandır ana. Toplum için değeri, kutsallığı, biraz da buradan ileri gelmektedir. Türk anası, sevgisini, gözyaşını, gelecekte millet hizmetine yollayacağı yavrusunda topladığından kutsaldır.

Analığın sebebi görünen çocuk, kadını yalnız dünyasından çıkarmakta, sevgi ve acıma, daha önemlisi bağlanma duygularını filizlemektedir. Belki de Batılı tip ana'yla Türk anası arasındaki derin ayrılık buradan ileri gelmektedir.

Batılı toplumlarda kadın öyle tuhaf öyle acınası süreçlerden geçti ki... Ama her merhale kadını, analık erdeminden biraz daha uzaklaştırdı. Başka işe yaramadı. Batı tarihinin akıl eren çağlarında Yunan siteleri, analığı çoktan unuttuğu gibi, kadını da sosyal görevleriyle birlikte rafa kaldırdı. Öyle ki bu iğrenç oğlancılık tutkusu, bir kuşak problemi durumunu aldı. Birazcık kafası işleyenler, toplumlarının içinde bulundukları rezaletten tiksindiklerini açıklamaktan geri durmadı. Ve gelecek adına soyun kısırlaşmasına işaretle bar bar bağırdı.

Yunan halkının yanısıra Grek medeniyetinin de canına okuyan bu çılgınlık, zamanla Batı'nın ikinci atası Latinlerin de iflahını kesti. Romalılar işi iyice pisliğe sürerek erkeğin erkekle evlenme serbestliğini, Papa'ya bile onaylattı.

Zaman geçti, Avrupa astığı astık, kestiği kestik derebeylerin yönetim çağına girdi. İşte o sıralarda belki kadın diye bir gerçeğin bulunduğunu farkettiler. Ama analık ne o zaman ne sonra Batılılar için hiç anlaşılamadı. Sonsuz kadar meçhul kaldı. Bugün de hâlâ öyle. Düşünün ki, bu çevresi kalın surlarla çevrili derebeylik çağında, baba öz kızına, koca kendi karısına demirden bekâret kemerleri taktı. Kadına güven ve saygı duygusu böyle demir kemerlere bağlandı.

Kapitalizm öncesi, sanayi ve kapitalizm çağları... Avrupa pek çok siyasi ve sosyal gömlek değiştirdi. Ama hiç biri bırakın ana'yı, kadını bile doğru dürüst anlamaya yanaşmadı. Bugün içinde bulunduğu azgın çıkar çağında, erkek-kadın eşitliği, kadın hakları, feminizm gibi yâvelerle, kadınla, analığın arasına karanlık yarlar koymaya çabalıyor.

Kadını, kadınlığının gereği olarak Türk toplumunun kültürü, sevgisi, fedakârlığı, özlemi-arzusuyla ana olmaya çağırır. Artık içi-dışıyla o, kendisinin adamı, kendisinin kadını olmaktan çıkar. Burada toplumun bir parçası olur. Onun için sevgisi ve bağlanışı bir canda toplandığından büyüktür. Dağınıp üleşmediğinden güçlüdür. Ve kendini kendi dışına adamıştır. İşte bu, analığa toplumun sahip çıkmasına yol açar. Çünkü ana, toplumun geleceğini hazırlayan, sevgi ve gayretini onda toplayandır artık.

Kucağında uyutup, kucağında büyüttüğü; beşiğini sallayıp, kundağını dalladığı yavrusu, giderek kendisini unutturur. Gece uykunun derininde, ya kundağı kucağında, ya beşikte evin bucağında içli içli mırıldanır:

Nennisine nen olduğum
Al evine çul olduğum
Kendisine kul olduğum
Nenni yavrum nenni.

ANA BAŞA TAÇ İMİŞ

Batılının verdiği öneme karşılık, bizim anamızın değeri, destanlarımızda, türkülerimizde, atalarımızın sözünde, nennilerde, ağıtlarda bir define gibi gömülüdür.

Dedik ya gevezeliğe ne hacet! Ana bizde insanın; insanların kutsalı; en kutsalıdır. Herşeyin en hasına, en makbulüne en değerli olanına onun adını vermiştir en yüksek olarak.

KIBRIS'TA MEHMET

Kıbrıs'ta Mehmetler kucaklaşıyor
Yüz yıllık ayrılık... hasret demektir.
Milletim yeni bir fetih yaşıyor,
Süngüsü Mehmedin rahmet demektir.

Açılsın ufuklar bu fırtınaya,
Çatlamış toprağa rahmet boşansın.
Adanmış tarihe ve bu davaya,
Mehmedim!.. Cephede şerefsin, şansın.

Allah'ın ordusu, bu kopan tufan.
Ezilsin esaret, ezilsin zulüm.
Kinle, intikamla kükrediği an,
Mehmede düğündür cephede ölüm.

Seni bilmeyenler tarihe sorsun
Yiğitlik bağında güller gibisin.
Biraz zahmet etsin zihnini yorsun
Köpüren, çağlayan seller gibisin.

Mehmet Nuri DOĞAN

— Işıklar Askeri Lisesi Albümünden

Yavrusunun yarasını yavrusundan katı duyan, yavrusunun acısına yürekten gözyaşı akıtandır o.

Halkının acısını paylaşmaya bile dayanamayan, hepsini kendisinin çekmesini dileyen ana'sına öylesine içten, öylesine yanık seslenmiştir ki:

Ağlarsa anam ağlar
Gayrısı yalan ağlar.

Bu bizdeki ana'nın gerçek varlığına biçilmiş bir değerdir. Bir Anadolu türküsüdür.

Ana'nın yavrusuna olan ve toplum sevgisine varan sevecenliği, kıymetli bir konuk gibi halk ürünlerimizin baş köşesinde ağırlanır. Dede Korkut'ta sulugözlüğe vardırılmadan ana sevgisini kadınsı bir yiğitlik içinde buluruz: Oğlunu, kocasının yanında göremeyen Dirse Han'ın «Hatun»u, sözleriyle Türk analığının en canlı bir sembolüdür. Onun sözleri, Türk anasının yavrusu için neler yapabileceğine de bir örnektir:

Azgın dinli kâfire ben varayım.
Yenim ile alca kanımı silmeyince
Kol but olup yer üstüne düşmeyince
Yalnız oğul yollarından dönmeyeyim.

Aynı öz bir atasözünde şöyle anlatılır:

Ana evlâdını atmış, yar başında tutmuş.

Bir başkası:

Ananın bastığı yavru incinmez der.

Bir başkasına göre de:

Ana, yürekten yana'dır.

Toplum kültürümüzde gelenekleşmiş bir anlayış vardır. Çocuk, bir ailede mutlak görülmek istenir. Çünkü, kadını ana yapan ve kutsallaştıran çocuktur. Ülke, millet geleceğinin garantisini sağlayacak ana'dır. Dede Korkut hikâyeleri, ana hakkı, Tanrı hakkı der. Çocuğu olmayan Dirse Han'a ve yiğitlerine göre; «Oğlu-kızı olmayana Tanrı Taâla beddua etmiştir.» Yani ana olamayan, kutsallaşamamıştır. Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek destanında da ana'nın kutsallığı düşüncesini pekiştiren benzer bir konu vardır.

Ana'nın değeri ve evlât sevgisi, nice destanlarımıza, nice ağıtlarımıza girmiş, nice hikâyelerimize konu olmuş! Bu, özellikle üvey ana hikâyelerinde ve bunların en ünlüsü; «Tan tan eden kabacık»ta pek derinden işlenmiş. Kaynağı halk olan bu hikâyede anasız iki küçük çocuk anlatılır. Babalarını bile kandırmıştır üvey anaları. Gadre uğramış bu iki yavrunun gece soğuğunda uzak bir ormandaki yalnızlıkları, ana sevecenliğinden yoksunluklarıyla birlikte ele alınır.

Bu sihirli sevgiyi, halk daha nice eserlerine üflemiş.

Öyle sanırız ki, temiz bir ana dille söylenmiş şu söz, halkın ruhuna oldukça uygun. Uzun sözleri anlamlıca kısaltıvermiş:

Ana başa taç imiş
Her derde ilâç imiş.

ANADOLU'NUN ANA'SI

Bunların yanısıra, ana, insan geçmişinin adıdır da. Hem geçmiştir, hem de insandan büyüktür. Türk halkı ana'yı, bir bakıma da bunun için saygıya değer, bunun için hürmet edilesi bulmuştur. İnsan kendisini büyütene, yürütene hürmet duymalıdır. Kendinden bir parça olarak kişilik sahibi yaptığı, eziyetini, yükünü çektiği büyüğüne karşı saygılı davranmalıdır. Bu insanların oluşturduğu millet de öyle. Geçmişine bağlı olmalıdır. Çünkü kendi varlığını geçmişe, ana millete borçludur.

Halkımız, bütünlüğünün şahane yapısını bir tek tuğlasına varana dek hesaplıyarak kurmuştur. İnsanın anasıyla toplumun tarihi arasında güzel bir benzerlik bulmuştur.

Bunlardan ötürü, tarihi ve milli toplum bütünlüğümüzün garantisi saymıştır ana'yı. Ve töresince kutsal kılmıştır. Herşeyin özüne, üstününe bir sıfat olarak armağan etmiştir. Hattâ zengin tarihin ve sıcak sevgi-saygı bağlarının kucaklaşarak milleti oluşturduğu ülkesine bile... Tarih ve kardeşliği içiçe koyarak son yurduna Anadolu demiş! Bu ad bağışının uzun efsanelerine dalmayalım. Hem bunun ne gereği var? Önemli olan böyle bir adın verilişi değil mi?

Sözümüz ana'dan açılmıştı. Dile vardı. Batı'ya kaydı. Yine ana'ya geldi. Oldukça dağıldı.

Derlek toplarsak, demek oluyor ki, bizdeki ana'yla Batı'daki ana, ayrı ayrı şeyler. Temeli pek derinde olan bu ayrılık halk düzeyinde yine sürmekte. Ama aydınımız, halkımıza tepeden bakmaya başlıyalı, Avrupa'yı şenlik şadımanlık görüyor.

Şimdi onun bizdeki her şeye kötü bakması normal değil mi? Şu durumda normal.

Ana konusunda da aydınımız yazıktır ama gerçektir, Batı'ya arkacı çıkıyor. O zaman ilkin ana'nın kutsallığı düşüyor gözünden. O düşünce de, ne geçmişe saygı kalıyor, ne halka sevgi. Eh bunlar da olmayınca insanlığından, Türk toplumunun bir kişisi olmaktan hadi hadi çıkmaz mı?

En aşağıdan alırsak, dili, konuşmanın yöntemini bile anasından almasına rağmen hürmet duymuyor. Tez çabuk çarpıtıyor.

Ama aydınımızın bütün varlığıyla halkına dönüşü uzak geleceklerde olmasa gerek. Batı'nın bile bıktığı, müzik denen çılgın gürültüler içinden o ağlamaklı ses, inanıyoruz bir gün mutlaka duyulacak:

Anam anam garibem...

İşte bizim aydınımızın bize dönüşü olacak bu.

Ali TÜRKMENOĞLU

ANALAR VE NİNNİLER

Fotoğraf : M. Ali TAŞÇI

— Gel benim kızım, amcayın elini öp. Hoş geldin de.

— .....

— Gel hadi canım! Amca o, amca.

— Maşallah! El öpenin çok olsun. Ömrün uzun olsun. Vay vay vay! Ne tatlı kızmış bu böyle? Adın ne bakayım?

— Ayşe.

— Oh oh, ne güzel adın varımış senin? Sana para vereyim de bakkaldan fıstık al ye.

— Verme yahu, alıştırma çocuğu arkadaşım.

— Alışıp da canım, kırk yıl da bir veriyoz. Hem o, benim kızım sayılır. Değil mi Ayşe?

— Cık!

— Niye?

— İşte.

— Sen benim kızım olmaz mısın?

— I ıh!

— Bak benim hiç çocuğum yok. Babayın keklik palazları gibi bir sürü kızı var. Ben sana cicili bicili fistanlar alırım, pabuçlar alırım. Boğazına altınlar, bileğine cebeler alırım. Bizim bir çok meyvelerimiz var, bol bol yersin. Her dediğini yaparım. Her istediğini alırım. Taksi bile alırım sana. İkimiz bineriz, düüüüt gezeriz. He, kızım olur musun?

— Ya a!

— Ha ha ha!.. Olmaz amcası olmaz. Buna ne verirsen ver, dünyayı önüne yığsan başkasının kızı olmaz.

.....

Otobüsümüz garajdan kalkmak üzere. Çıkış kontrolde iki yolcu yetişti. Karı-koca, bir de küçük kızları var. Alel-acele yerlerini buldular. Çocuk, koltuğa oturmak için çabalıyor. Ana, kabanını çıkarmış katlamakla meşgul. Baba, otobüsün üstteki sürmeli küçük penceresinden, ağzını dışarıya vermiş, son seslenmelerini yapıyor: «Ağlama canım, üzme kendini o kadar. Ölüme mi gidiyoruz?» Aklıma: «Ayrılık ölümden zor çoban kızı!» diye bir köy türküsü geldi. Ayrılık, bunu, kenarları kalkık, yan tarafı pembe tüylü fötrü,kürklü paltosu, papyon kravatı, parmağında ceviz büyüklüğünde şovalye yüzüğü ve ağzında pipposuyla,

bir zamanların tatlı yavrusu, küçük Selim'i bilmez. Gerçi yavru Selim'ken çok iyi bilirdi. Selim Bey olunca unuttu öyle şeyleri. Sonradan gördü. Eline Alaman çöllerinde bir kaç kuruş geçti. «Ucunda ölüm yok ya!» deyip geçiverlyor artık. «Ucunda ölüm yok ya! Köylü kadını değil mi cahil işte, durmadan ağlıyor.» diye canı sıkılıyor.

Arkalarında oturan iki kadın soruyor: «Neyin olur hanım ağlayan?» «Görümcem!» diyor. Otobüsün yanında, kirtiş kirtiş naylon ayakkabı giymiş ayaklarına, fistanının altından allı basmadan donunun kıvrım kıvrım döküldüğü, atkısıyla beline kadar örtünmüş, başına pullu yağlıktan çember yapmış, ketenlnin bembeyaz nuranileştirdiği yüzündeki iki pınarın yaşlarını, avucunda buruş buruş olmuş küçük bir mendile akıtan köylü kadını, durmadan ağlıyor. Simsiyah kaşlarıyla bir hüzün abidesi olmuş, etrafa hasret dağıtıyor. İşte ayrılığı, enl-sonu ölümlü dünyada sevgiyi o bilir.

Ana, kadınlara, Almanya adının ilk çıktığında oraya gittiklerini, küçüğün orada doğduğunu, daha buraya ilk geldiğini; Türkçeyi ancak yüz kelime kadar bildiğini, onu da bu gelişte öğrendiğini, Almanya'da gündüzleri beyiyle beraber işe gittiklerinde küçük kızı, mürebbiyelerinin rahibe olduğu ucuz bir Alman ana okuluna bıraktıklarını anlattı.

Küçüğü İstanbul'a kadar bir çok kişi sevmek istedi. O, yol boyu gördüklerinin isimlerini annesinden birer birer sordu. Gözlerini kapadıkça ses çıkartan bebeğini sevdi. Otobüstekiler onunla, nasılsa annesi babası Türkçe öğrenmiş iki Alman turistin küçük kızıymış gibi ilgilendiler. Aslında bizden küçükte, gözlerinde son kırıntıları kalmış masum bir parıltıdan başka bir şey yoktu. Annesine-babasına sinmiş Alman sıması, hafif bir sarışınlıkla kızda da son perdeyi kapamaktaydı. Soğuk ve donuk bir hava ve yabancı bir şahsiyet mayalanmaya başlamıştı kaşlarında, gözlerinde, dudaklarında, ellerinde, elbiselerinde.

Sabaha karşı etrafta kasavetli bir seher vardı. Salkım salkım tan yeri ağarırken, iyotlu, tuzlu köpük kokusundan oluşmuş deniz rüzgârı, yorgunluktan, uykusuzluktan mahmurlaşan gözlerimizden öperken Harem'e geldik. Bir ara otobüsün arkasına doğru kaybolan küçük, hızla annesinin yanına gelerek telâşla bir şeyler söyledi. Son cümlesi rahat ve tebessümlüydü. Kadın güldü. Çocuğun konuştuğu Almancadan anlamayıp meraklanan arka sıradaki hanımlar, ne söylediğini sordular. Ana küçüğün: «Aman anne, arkadaki mavin abi, beni götürecek. Götürse de zarar etmez, bu araba onunmuş ya!» dediğini söyledi.

Gülüştüler...

Bu sefer de çocuk, annesinden, kadınların ne söylediklerini sordu.

Zavallı yavrul Cin gibi, lâkin yabancı topraklarda yeşermiş.

Aklıma, terbiyesini Alman ana okulu yapmayıp da, nen çekeni, garajda gördüğüm köylü kadını olsaydı küçük, araba karşılığında bilmediği bir mavinle gitmeye razı olmazdı diye bir düşünce geldi.

Haksız mıyım?

.....

— Kız deli napıyon? Haçen çocuğun sesi soluğu kesildi?

— Ihı hı hı!..

— Vaaa!.. Tevekkeli değil, benim çocuk çabucak susmazdı böyle. Git anam, vallaha göğsünden sütün gelir sonra.

— Gelmez gelmez. Her şeyin bir vakti vardır bacım. Hem bir anası da ben olurum kötü mü?

— Aman git anam öyle dime. Yarın senin de olur bir çok. Nur topu gibi, cıvıl cıvıl.

— Olsun, çok olsun. Hepsini sıraya geçirirm. Askerler gibi rap rap rap!..

— Hah hah ha!.. Allah iyiliğini versin emi.

Köylerde yalnız gelinlerin yardımına giden yetişkin kızlar, ağlayan çocukları şakacıktan emzirivertrler arasıra. Nen çekerler yavrulara.

.....

Çocuk, cemiyetin en önemli unsuru. Toplumun yenilenmesi, umutları, hayalleri. En basitinden karmaşığına yaşayışın hangi kesitini, cemiyetin hangi unsurunu alırsak alalım, tarihî seyrini incelediğimizde; milletimizin geçirdiği sosyo-kültürel değişimleri ve tesiri altında kaldığı medeniyetlerin çeşitlerini takip edebiliriz. Buhranlarını öğrenip, problemlerini

tesbit edebiliriz. Dertlerini dermanlarını ortaya çıkarabiliriz. Örnek olarak çocukları alalım. Herkes, bayramlarda, düğünlerde, okullarda, eğlencelerde, evlerde kendi çocukluklarının bambaşka, apayrı olduğunu yeri geldikçe belirtir.

Çocuk denilince de akla ilk gelen ninni veya halkımızın tabiriyle «nenni»dir. Onlar bile incelendiğinde elimize çok güzel ip uçları geçebilir. Üç asırlık ninni antolojimiz tesbit edilebilseydi, değişen çok şeyleri, kaybettiklerimizi, kazandıklarımızı gayet açık olarak görebilirdik. Hafif bir göz atışta bile, dünkü halayıklı, saraylı, subaşılı, hasbahçeli, gazili, şehitli, cepheli ninnilerimizin yerini bugün; taksili, apartmanlı, doktorlu, mühendisli, muallimli olanların aldığı görülüyor. Artık halktan kopmuş kesimdeki: «E beybi beybi!»leri bir kenara atarsak, yine de ninnilerimiz, yüzyıllardır safiyetini koruyabilmiş güzel bir edebi türümüz, milli bir ananemiz. Sanatkârları bilinmez. Besteleri de, güfteleri de Türk analarına aittir. Ayşe Gelin'e, Emine Bacı'ya, Fatma Nine'ye... İçinden geldiği gibi, dudaklarından döküldüğü gibi söyleyivermiştir. Çocuğunun gönül kilimine nakış atar gibi kelime kelime, beyit beyit, dörtlük dörtlük düğümleyip gitmiştir.

Bir doktor arkadaşım anlatmıştı. Doğum esnasında yüzlerce defa «ölüyorum» diye haykıran ve çok güç bir doğum atlatan annenin ilk sorusu: «Çocuk yaşıyor mu?» olmuş. Neslin devamına zaten ana olarak yürekten bağlı ve sanatkâr, şair ruhlu bir toplumun da mensubu bulunan Türk kadını; canından can olarak çıkan sürmeli yavrusuna nasıl diller dökmez, ninniler yakmaz ki?.. Koyunca koyun, kuzusu için mer mer melerken o; üzerine ipekten maşallah yazdığı al yahut beyaz yüzlüğünü, sırmalı yorganını, nazarlık tosbağasını, bademlerini, hurma çekirdeklerini, boncuklu beşik bağını, patiklerini,besmeleli feslerini, entarilerini göz nuru dökerek hazırladığı yavrusuna ikicik ninniyi mi esirger?

Ninni deyip beledığım,
Al bağırdak doladığım,
Seni Hak'tan dilediğim,
Uyusun da büyüsün ninni!

Gece ilerleyende, ister tezek kokan köy damlarının, ister kömür kokan kasaba evlerinin, isterse kaloriferli apartman dairelerinin yanından geçin, ışık yanıyorsa muhtemelen kulağınıza, beşik şıkırtıları veya salıncak gıcırtıları arasında çocuk evelenmeleriyle karışık ninniler gelecektir.

Çamdan beşik oyduraym,
İçine güller doldıraym,
Uyumazsan kaldıraym,
Uyu ninni, kuzum ninni!

Saatler geçer, ne anne başını yastığa koyabilmiştir; ne yavruda uyku tünek vardır. Belki hastadır, belki altı temiz değildir, ıslaktır, belki bunalmıştır, belki açtır, belki de gündüz vakitsiz çok uyumuştur. Her ne hikmetse susmaz bir türlü, sabah da olmaz.

Ninni derim yatanacak,
Ay buluta batanacak,
Senin keyfin yetenecek,
Ninni yavrum ninni!

Artık analığın sabrı, fedakârlığı, sevgisi, yarı loş karanlık odada tortulaşmış, göz kapakları kurşunlaşmıştır. Gözler acımakta, küçük yavru bir türlü uyumamaktadır.

Irgalan dedim ırgalan,
Üstüne serdim yorgan,
Benim yavrum uyursa,
Keserim çifte kurban ninni!

Saatler ilerlemiş, ilerlemiş; sabah sökün etmiştir. Fecrin aydınlığı dalga dalga karanlığı yoketmekte, pencerelerden odalara dolmaktadır. Ana, erimiş, bitmiş, beti-benzi sararmış, gözler şişmiş, saçlar dağılmıştır. Fakat küçük bir uyusa, başını yastığa yarım saatcik bir koyabilse her şeyini unutacaktır. Sersem gibi olmuştur. Kafası zonklamaktadır. Hafiften bir sitem vardır ninnisinde:

Horoz öter uzun uzun,
Dün geceden uykusuzum,

— Işıklar Askeri Lisesi Albümünden

ÖZLEYİŞ

Yakıcı bu günler, rüzgârlar ılık
Bize kıştan beter senden ayrılık
Dallarda kar gibi duru beyazlık
Onunla yüzümüz güldü sanarız.

Yüreklerde kandır senin varlığın
O günler olacak en güzel çağın
Geç kalan günlere siz de ağlayın
Yaramızla için için kanarız.

Akşam hanemizde renkler sönünce
İner kâbus gibi karanlık gece
Yapraklar dökülüp mevsim dönünce
Biz seni hatırlar seni anarız.

Necati AYKAN

Uyusana iki gözüm,
Ninni yavrum ninni!

Fakat ana kalbi eziktir, şefkatlidir, merhametlidir. Her cefaya katlanır. Her eziyete boyun eğer. Her şeye rağmen mutludur. Anadır. Türk anasıdır. Meşakkatten yılmayacak kadar asildir. Sabah olsa da sabrı sonsuzdur. Mükâfatı, istediği sadece bir öpücüktür kınalı kuzusundan.

Ninnisine ninni kattım,
Şeker yanağından öptüm,
Seninle sabahı ettim,
Ninni yavrum ninni!

Bildiğimiz üzere ninni, analarımızın, çocuklarımızın uyuması için söylediği dört mısradan müteşekkil nağmelerdir. Her anne ninni yakabildiği gibi, anasından yahut çevresinden duyduklarını da söyleyebilir. Böylece dilden dile, kulaktan kulağa asırlar aşılıp gelinmiştir.

Hepimiz ninni ile uyuduk, ninni ile büyüdük. Hatta bir çok çocuk ninniyi, alışkanlık haline getirir. Çekilmezse uyumaz, uyuyamaz. Tanırım, biraz nazlı büyütülüp, arkasından da küçüğü olmayan evlerin şirin çocukları, salıncaklara yatar yatmaz ninesinden: «Ebe neni» diye çok ninni istemişlerdir.

Ninniyi umumiyetle yalnız evlerde analar, yardımlı evlerde nineler çeker. En eski nesil, en yeni nesille birleşir. Ruhumuzun ilk bakır saatlerine giren Ezan-ı Muhammedi'den ve adımızdan sonra ilk telkinler, ninnelerimizin ninnilerindendir. Bütün Türk milletinin ruhu, bu nağmeler ve güzel kıtalarla bestelenmiştir.

Nen çeker gadın ebesi,
Yemen'de galdı dedesi,
Büyüyor ya sarı gülüm,
Göynümüzün gönencesi neeen nen!

Ninni, çocuğa ancak iki aylıkken söylenmeye başlanır. Çocuğunu yediren yahut emdiren anne, ya göğüslerinde sallayarak veya beşiğe, salıncağa kundakladıktan sonra, hafiften hafiften uyuyuncaya kadar nen çeker. Kuş yavrusu gibi, mum sarısı göz kapakları seyriyerek arada bir kapanmaya, göz aklarında uykunun safiyeti donuklaşmaya baş-

ladığı zaman ninni, en hafif ve ağır bir sestedir. Nazik, latif, temiz bir pınardır ana yüreğinden coşan. Sarıp sarmalar, sevgisiyle yıkar her tarafı. Samimidir, muhabbetlidir, emindir, sükûnetlidir. Öyle ki ananın bile uykusu gelir. Dinleyen varsa, onların dahi uyumaması müşküldür.

Seve seve götürdüğüm,
Severekten yatırdığım,
Eksiğini yetirdiğim,
Uyusun da büyüsün ninni!

Çocuk evin şenliğidir. Çocuksuz dört duvar dar gelir, durulmaz. Yokluğunu, çeken bilir. Yavrusuza, çocuk hasreti sorulmaz. Onlarsız olunmaz. Onlar olmazsa dünyada durulur mu? Varımız yoğumuz onlardır. Her şeyimiz onlaradır. «Çocuksuz kadının insafı olmaz. Çocuksuz ev mezar gibi.» derler.

Ninniler çaldıran yavrum,
Kasavet kaldıran yavrum,
Yüzleri güldüren yavrum,
Ninni kuzum ninni!

Bütün bu ninniler Türk çocuklarının tümü için. Fakat onların içinden kahramanlar, dahiler, cihana hükmedenler, kalbleri fethedenler, insanlığa en güzel değerleri, hizmetleri sunanlar var. Onlar da çocuktan büyüdüler, bebekken uyudular. Anneleri nen çekti. Ne güzel rüyalarda gülümsediler. Acaba onlar, daha tarütaze tebessümlerinin küçücük dudaklarını süslediği anlarda, büyüklüklerini hissediyorlar mıydı?

Anneleri nasıl nen çekerdi? Kaşlarına, gözlerine, çenelerine, bakışlarına, burunlarına baktıkça neler düşünürler, neler duyarlardı? Yavrularını göğüslerine aldıklarında gizli bir heybet, mânâlı bir haşmet doldurur muydu kucaklarını? Bağırlarının büyük insanların yatağı, kartalların otağı olduğunu hissederler miydi? Yavrularının bir gün yedi cihana nam salacakları akıllarına gelir miydi?

Nasıl hitap ederlerdi? Osman'ım, Mehmed'im- Mehemmed'im, Yavuz'um, Nasireddin'im, Süleyman'ım, Selim'im, Alp-Arslan'ım, Çelebi'm mi derlerdi? Yoksa, gülüm, bir tanem, şehzadem, nur topum mu derlerdi? Yahut her kelimelerinde bir ideâlin hedefleri mi gizlenirdi? Her ninnilerine bir telkinin sıcaklığı mı sinerdi? Her bakışlarında, büyüklüğün, cesaretin, iradenin güvencesi mi taşınırdı?

Karanlık gecelerde küçük yavrularıyle mahremiyetleri nasıldı? Yastık yüzleri, yatak örtüleri, gecelikleri, çamaşırları nasıl temiz, nasıl beyazdı. Mis kokar, taze esvap kokardı. Yüzlerinde bugünkü gibi, çiylik, yorgunluk, boyalar ve çizgiler görünmez; mehtap gibi solgun lâmbaların ışıkları arasında bir nur yatardı, bir nur dolaşırdı. Uyuyunca kirpikleri yanaklarına erişmek için nasıl süzülür; hafiften pembe ağ yanaklar nasıl çocuksu ve masum sessizliğe gömülürdü. Uyanınca, susamışlara pınar görünür gibi ne aydınlık açarlardı gözlerini.

Yazık ki yeni hayat, kadını erkeklerin ortasına, bu kadar fazla maddeleştirip hoyratça atmadan önce, evlerimizde cennet gibi mahremiyetlerimiz ve mutluluğumuzun hazineleri vardı. Şimdi sokaklarda, bürolarda dilenciyiz. Mutluluk dilencisi. Türk anasına en büyük saygısızlık işlendi. Sokağa atılıverdi. Türk çocukları da ana sokaklarda büyüyor artık...

Bugün ana sokağın çocuklarını biliyoruz. Ya, dün ve asırlar önce, ninnilerle büyüyen büyüklerimizin küçüklükleri nasıldı? Uyanışları, küçücük kollariyle gerinişleri, ufacıcık beyaz ellerin yumruklanışı, esneyişleri nasıldı? Annelerinin göğüslerini özleyince nasıl ağlarlardı? İncecik dudaklar nasıl bükülür, insanı ağlatacak kadar nasıl güzelleşir, hangi gül goncasının kıvrımlarına benzerdi? Hangi ninniler onları susturur, uyuturdu?

.....

Arasında ve sonunda biraz nağme makamında: «Nen nen nen!», «Hu hu hu!», «E e e!», «Kuş kuş kuş!», «Pış pış pış!» vb. seslerin bulunduğu ninnilerin umumi özellikleri şunlardır:

- Çocuk üzerine söylenmişlerdir.
- Annenin ağzından söylenir.
- Hiç küfür yoktur. Yüzyıllar boyu bir tek Türk anası çocuğuna küfrederek ninni söylememiştir.
- Gayet nezih ve gayet güzeldirler. Türk anneleri, dalma çocuklarına, iyiliğe ve güzel ahlâka sevkedecek, analarıyla övünecek ninniler düzmüşler, söylemişlerdir.

● Ninniler sadece Türkçeyle ve halk diliyle yazılmıştır, söylenmiştir. Baş taraflarında: Ninni ninni ninnisine, dandini dandini dasdana, hu hu hoppala vb. çocuğa mahsus uydurmaca mısralar bulunabilir.

● Halk edebiyatına aittirler. Şairlerin yazdığı ninni türündeki şiirlerle karıştırılmamalıdır.

● Kafiyeli, hece vezninde ve birer kıtalıktırlar. Vezinsiz, kafiyesiz ve beş, altı, yedi gibi uzun mısralı değildirler.

● Sonu ninni kelimesiyle biter. Yahut sonunda, uyusun canım ninni, uyusun da büyüsün ninni, uyu yavrum ninni gibi mısralar bulunur veya eklenir.

Yukarıdaki özelliklere sahip ninnilerimizin içine aldığı konular da çok zengindir. Çocukla ilgili olanlar: Uyuması, ömrünün uzun olması, zenginliği, güzelliği, arzulandığı, değeri, dert ortaklığı, maşallahı, himmet edilmesi, babasızlığı, güzel huyu, ilim yapacağı, övülmeye lâyık olduğu, yiğitliği, ihtiyaçları ve sayılamayacak kadar değişik mevzular. Ayrıca: Annenin katlandığı yorgunluk, çektiği zahmet, yakınlarının övülmesi, yakınlarına naz etme, gurbet meseleleri, bekleyiş, yabancı medeniyetle alay, aile reisliğini tam yapamayan ve anayla çocuğu fakrü zaruret içinde bırakan babaya serzeniş, telkinler, inanç, mükâfat, Allahın kudreti, dua, yalvarış, dert, kulluk, gariplik, cömertlik, sevgi vb. yine sayılamayacak kadar konuları da ihtiva eder. Bunların her birine örnekler vermek, sınırlı imkânlarımız içinde mümkün değil. Hem bu, antolojilerin işi. Ama biz yine bir iki güzel örnek verebiliriz:

Ninni desem beni yakar ninni!
Ağzı bal dudağı şeker,
Şeker de kamıştan akar,
Benim kızım canlar yakar ninni!

Ninni dağların eteği,
Bura garipler yatağı,
Anasının dert ortağı,
Ninni, ninni, ninni!

Hu hu hu Allah!
Oğluma uykular ver Allah!
Oğlum uyusun maşallah!
Okumuş olsun inşallah ninni!

Çalkan Karadeniz çalkan,
Gemilerde olur yelken,
İstanbul'da Eyüp Sultan,
Himmet etsin kızım sana ninni!

Ninni ninni cici maması,
Avrupa görmüş bey babası,
Çalımına bakma tüy kabası,
Uyusun yavrum ninni!

Erenlerin kılıcı,
Arşa çıkar bir ucu,
Her dertlerin ilacı,
Lâ ilahe illallah ninni!

Kaytancı kaytan dokur,
Yanında bülbül okur,
Adı güzel kendi güzel evlâdım,
Oturmuş kitap okur ninni!

Gökte yıldız yüz altmış ninni!
Mevlâm neler yaratmış ninni!
Anasını çerden çöpten ninni!
Bebesin nurdan yaratmış ninni!

Dandini dandini taşlasın,
Hak seni bağışlasın,
Kuyumcular biriksin,
Odanı nakışlasın ninni!

Ninni deyim beşiğine,
Devlet konsun eşiğine,
Şeker şerbet kaşığına,
Ninni, ninni, ninni!

Anadolu köylerinde çocuklu evlere varan namlı ninniciler, ninni yakarlar, ninni söylerler. Ev kadını onun ninnilerini unutmaz. Bu ninnici nineler de yeni doğan taze çocuklu evlere varıp ninni yakmak için vesile ararlar. Böylece her çocuktan bir namları, bir ninnileri kalır. O ninniler de daha sonraları anonimleşir gider. Ana da gördüğü yerlerde onları evine ninni yakmağa davet etmekten geri kalmaz.

Bugün kadın ve ana, çocuk ve ninni denilince akla, daha ziyade köy geliyor. Şehir denilen dev, onları birer birer kurban etti. Her gün ağzı açık, salyalı ve kanlı dişleriyle yediği avların lezzetinden memnun yalanıyor. Bu devi besleyenler, gözlerini köylere diktirtmiş, bekletiyorlar. Ağzından çıkan alevi, bir çok köylerin üzerinden yangın gibi kavurup geçmekte zaten.

Şehirlerimizde meslek sahibi hanımlarımıza sorunuz: «İstikbalde ne yapmayı düşü-

nüyorsunuz?» Bir sürü şeyi saydıktan sonra alacağınız cevap: «Vakit bulabilirsem yavrularıma da annelik yapacağım!...»

Unutmayalım, toplumumuzun anası, Türk kadını bu yoldan yetişmez. Bu, erkek de olamamış, kadın da olamamış, arada fakat buhranlı, yeni bir tiptir. Meselenin ilmi izahı ve belgeleri bir yana, vatan toprakları üzerinde, çocuk yapmak uğruna katlanılan, ebleh olanın bile farkedeceği, çeşitli hurafe ve yanlış âdetlerin bolluğu bile. Türk kadınının çocuk yapmaya karşı iştiyakını göstermez mi?

Konumuzun, bugün yaygın propaganda malzemeleri ile telkin edilen ve kasden yanlış değerlendirilen iktisadi yönü, ayrı bir tartışma mevzuu. Bizim şu satırlarda göstermeye çalıştığımız esas mesele, toplumumuzun en önemli unsuru Türk kadının asli özellikleri ve esas cevherini tesbittir. Cemiyetimizin buhranına çare arayanlar ve çare gösterme iddiasında bulunanlar yeter ki, kadınımızın bünyesine uymayan hipotezleri uygulama mevkiinde bulunmasınlar. Böylece koskoca bir milletin geleceğini kararmış olacaklar, çocuklarını mahvedecekler. Üzüntümüz bundandır.

Kaldı ki yukardaki tezimizi hatıralarımız da teyit ediyor. Küçüklüğümde, radyodan iki-üç defa ninem, annem ve ben «Taş Bebek Efsanesi»ni dinlemiştik. Hepsinde de ağlamışlardı. Üstelik ninemin onu aşan evlâtları olmuştu ve biz de sekiz kardeştik. O efsanenin ninnilerinden birkaç kıtasını, yılları bebek özlemiyle yanıp tutuşmuş, duaları, hatıraları, gündüzleri, geceleri, sıcacık yuvaları bebek özlemiyle dopdolu Türk anne ve babalarının muratlarına kavuşmaları dileğiyle alıyoruz:

Aktaş diye beledığim ninni!
Seni Hak'tan dilediğim ninni!
Ak tülbende doladığım ninni!
Mevlâm buna bir can versin ninni!

Taş bebeğe çaldım bunu ninni!
Mevlâm sana versin canı ninni!
Şadeyle sultanım beni ninni!
Emzireyim körpem seni ninni!

Anam adı Meryem Hatun ninni!
Alayım ben seni satın ninni!
Mevlâm cesedine bütün ninni!
Allah sana bir can versin ninni!

Babam adı Molla Ahmet ninni!
Cümlemize ola rahmet ninni!
Allahümme salli âlâ Muhammed ninni!
Resül sana himmet etsin ninni!

Bir oğlan olsa da versem hocaya ninni!
Okuya okuya gelse heceye ninni!
Müjdeciler gelse bacaya ninni!
Ya ver muradım ya al canım ninni!

Bir oğlan olsa da giydirseydim ninni!
Al yeşil bayrağı astırsaydım ninni!
Emmisine dayısına gösterseydim ninni!
Ya ver muradım ya al canım ninni!

Gerek diğer edebi türlerimizde, gerekse ninnilerimizdeki incelik, şiiriyet, diğer milletlerde çok azdır, hatta yoktur. Ninniler, Türk kadınının; diğer türler de toplumumuzun sanata düşkünlüğünün ve kabiliyetinin, sanatçı ruhunun güzel bir misalidir. Bizim kadar, yavrularını şiirle büyüten ikinci bir toplum var mıdır?

Ninniler, Türk annelerinin dilinde oluşan, mânilerimizin en nadide incileridir. Ninni, şiirimizin değişik bir fecridir. Buradan güzel güneşlerin doğmasını sağlamak lâzımdır. Edebiyatımızda, şairleri belli ninni nevini iyi işlemek, geliştirmek ve zenginleştirmek gerekiyor.

Ninnilerimiz, sadece ananın, çocuğun, ailenin değil, bütün toplumun ruhuna hâkimdir, mürebbiyedir. Sistem olarak, iki asırlık buhranımızın müzminleştiği, ağır seyreden bir sosyal krizin milletimizi yutmaya hazırlandığı şu günlerde devlet, aileyi ve cemiyeti düzeltmek gibi, güçlendirmek gibi bir niyete sahipse ninnilerimizin üstünde durmalıdır. Ninnilerimizin tarihi yüzyılları, sayıları on binleri aşmasına rağmen, piyasada, ninni tarihimiz ve antolojisi üzerinde sayfaları otuzu bulmayan, üstelik biri de yabancı iki tane küçücük risaleden başka eser yoktur. Halbuki halkımız arasında yaşayan ninniler ciltlere sığmaz zenginliktedir. Bunların tesbiti işinin çok acil bir vazife olduğunu ayrıca hatırlatmaya bilmem lüzum var mıdır?

Bütün Türk analarına, Türk çocuklarına, en derin sevgiler, saygılar!..

— Işıklar Askeri Lisesi Komutanı Kur. Alb. Sayın Süleyman GÜLCÜ Arkadaşımızla Konuşurken.

BURSA IŞIKLAR ASKERÎ LİSESİ KOMUTANI

KUR. ALB. SÜLEYMAN GÜLCÜ İLE MÜLÂKAT

Konuşan : Mustafa TÜNAY

PINAR — Işıklar Askeri Lisesinin tarihçesini öğrenebilir miyiz?

Kur. Alb. Süleyman GÜLCÜ — Kısaca şöyle: 1840 - 1842 yıllarında, büyük vilayetlerimizde askeri okullar açılması düşünülüyor. Bir heyet teşkil ediliyor. Devlet ricalinden zevat katılıyor bu heyete. Ve buraya bir Kurmay Yüzbaşı geliyor, incelemeler yapıyor ve bugünkü hükümet binasının civarında bir yer seçiliyor. Okul haline getirildikten sonra, ilk Işıklar Askeri Lisesi, 15 şubat 1845 tarihinde burada açılıyor. Öğretimine devam ediyor. İlk açılışta ders sıraları falan yok. Yerde oturuyorlar. Öğrencilere, senede iki takım elbise veriliyor. Kasım ve Hıdırellez usullerine uygun olarak Medrese usulü bir öğrenim görüyorlar. Sonradan burda bir deprem oluyor. Okul hasar görüyor, çadırlara çıkıyorlar. Çadırlara çıktıktan sonra yer de kâfi gelmeyince, yeni bir yer aramak gerekiyor. Yer olarak burayı seçiyorlar. Işıklar ismi «ışk»tan geliyor. İnşaat 1893 tarihinde başlıyor ve 1894 yılında bitiyor. Ondan sonra o hükümet binasının yanındaki binadan çıkıyorlar. Evvelâ Ulu Camie cuma namazına gidiyorlar. Dualarla ve başlarında muzika olduğu halde buraya geliyorlar. O zamanın Arabi dersi hocası Türkçe dualar yaparak bu okulun açılışını yapıyor. 1894 tarihinden itibaren bu içinde bulunduğu-

muz tarihi bina hizmete giriyor. İki yıl sonra geride gördüğümüz B bloku hizmete giriyor. Zamanla diğer tesisler de tamamlanarak okul bugünkü duruma geliyor. 1967 yılında bir restorasyon oldu.. Buralar ahşaptı. Ahşaplar giderildi ve binalar kaloriferli hale getirildi. Tekrar Işıklar Askeri Lisesi olarak faaliyete geçeceği kesinleşince lise müfredat programlarına uygun olarak bu yılın mart ayında geniş bir çalışma başladı ve bu yılın 28 eylülünde bunu tamamladık. Hâlâ da bir kısım çalışmalarımız devam ediyor.

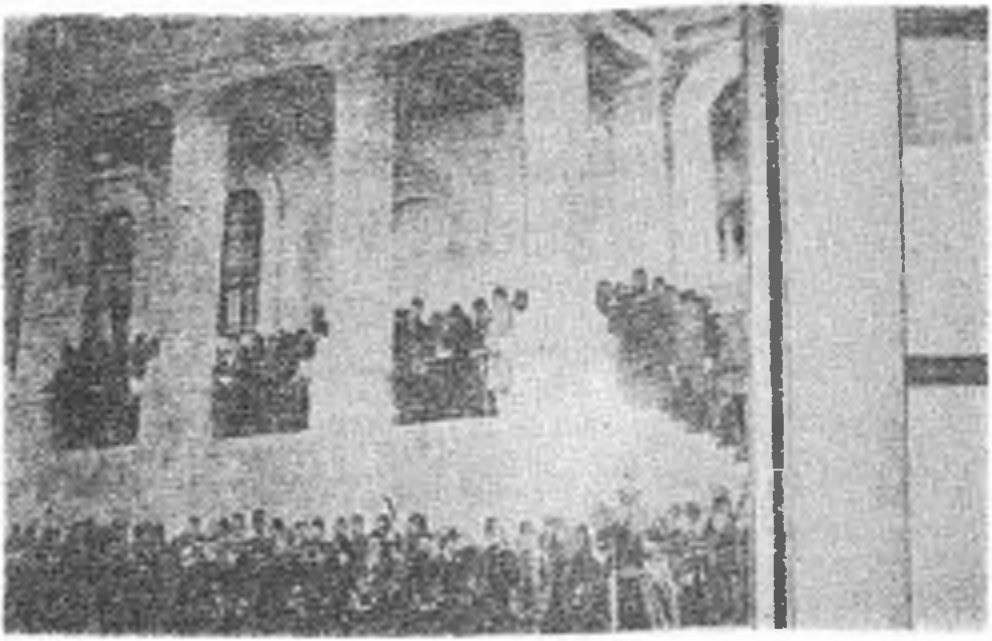
Bu şekilde okulu yeniden lise hüviyetine kavuşturduk. Bu çalışmalar meyanında özellikle öğrenci yatakhanelerini küçük ünitelere böldük. Laboratuvarlara geniş yer verdik. Malûmunuz, artık modern eğitim, tamamen laboratuvar çalışmalarına dayanıyor. İki dil laboratuvarı kurduk. Resim atölyesi, müzik atölyesi kurduk. İki Modern Fizik laboratuvarı kurduk. Bir Kimya laboratuvarı, bir Tarih-Coğrafya laboratuvarı, bir Odovizyel fonu (Fransızca, İngilizce, Rusça dil öğretimi için) kurduk. Öğrencilerimizin boş zamanları için bir gazino tesis ettik. Personelimiz için de bir subay ve astsubay gazinosu yaptık. Bu suretle okulu bugün gördüğümüz şekle getirmeye gayret ettik.

Okulun bu tarihçesi yanında, eğitimin inkıtaa uğraması yani kesilmesi iki safhada olmuş. Bir burası Yunan işgaline uğradığı zaman, buradaki öğrenciler evlerine gönderilmiş. Bir kısım öğrenciler de Kuleli Askeri Lisesi'ne, üçüncü sınıftaki öğrenciler harbokuluna nakledilliyor. Böylece okul, öğretim faaliyetine son vermiş. Ondan sonra, 1922 yılında, yani kurtuluşu müteakip okul tekrar öğretime başlamış. Bir de 1961 yılında okul bazı sebeplerle kapatıldı. Bir yıl sonra da personel okul komutanlığına verildi. Ve 1961'den 1974 haziran ayına kadar Personel Okulu olarak hizmet gördü. Sonradan yeni bir Askeri Lise açılması kararlaştırılınca ilk defa burası akla geldi. Sayın Kara Kuvvetleri Komutanımız Orgeneral Eşref Akıncı da buradan yetişmiş oldukları için Işıklar Askeri Lisesinin tekrar ihya edilmesinde çok büyük emekleri ve direktifleri oldu. Bunun üzerine okul bugünkü haline döndü. Okulun tarihçesi kısaca bundan ibaret.

PINAR — Işıklar Askeri Lisesinin milli savunmamız ve Eğitim Tarihimizdeki yerinden bahseder misiniz?

Kur. Alb. Süleyman GÜLCÜ — Biraz önce değindim. Işıklar Askeri Lisesi çevre itibariyle, çocukta bir çalışma ruhu yaratıyor. Ve bu gençler buradan aldıkları çalışma ruhunu, uzun yıllar idame ettiriyorlar. Takdir edersiniz ki ağaç yaş iken eğilir. Işıklar Askeri Lisesinden çok değerli komutanlar yetişti. Tabii ki diğer okullarımızı ayırt etmiyorum. Ancak buradan yetişen bu değerli komutanların Işıklar Askeri Lisesinin iyi bir isim bırakmasında, aranmasında, yad edilmesinde büyük tesirleri olmuştur. Buradan yetişen seçkin komutanlarımızın büyük bir kısmı devlet yönetiminde de vazife aldı, başarılı hizmetler yaptılar. Işıklar'ı unutturmayanlar bu şahıslar oldu. Onlara şükran borçluyuz. Biz onların çalışmalarını burada devam ettirmeğe çalışacağız inşallah. İleride bu okulu bitiren tüm büyüklerimizin bir isim listesini ihtiva eden bir muhtıra hazırlamak istiyoruz. Ama şimdi tam tesbit edemedik. Bu okul kapatılmışken, arşivlerimiz Kuleli'de idi. Orda çıkan bir yangın sırasında arşivimizin bir kısmı hasar görmüştür. Takdir edersiniz, unuttuğumuz olabilir, yahut kıdem durumlarında yanıldıklarımız bulunabilir. Bu sebepten çalışmalarımızı devam ettiriyoruz. Meselâ bugün halen orduda görev yapan, Sayın Kara Kuvvetleri Komutanımız Eşref Akıncı, Sayın Jandarma Genel Komutanımız Orhan Yiğit, Sayın Harp Akademileri Komutanımız Turgut Sunalp, Sayın Genel Kurmay İkinci Başkanımız Adnan Ersöz, okulumuzdan mezun olmuş belli başlı büyüklerimizdendir. Halen emekli ve hayatta bulunan Kara Kuvvetleri eski Komutanı Ali Keskiner, emekli Orgeneral Refik Yılmaz, Genel Kurmay Başkanlığı yapmış emekli Orgeneral Cemal Tural, Birinci Ordu Komutanlığı yapmış emekli Orgeneral Faik Türün, Korgeneral Danyal Yurdatapan, Korgeneral Kemal Tarhan, Tümgeneral Remzi Yiğitgüden, Hava Tümgeneral Süleyman Tuncer, Tuğgeneral Burhan Hünoğlu, gibi pek çok komutanımız bu okuldan feyz almışlardır. Yani Silâhlı Kuvvetlerimizde bir hayli Işıklar'dan mezun arkadaşımız bulunmaktadır.

Milli Eğitim yönünden, Türkiye'de ilk

— Işıklar Askeri Lisesinin geçmişinden bir Hatıra...

modern fen öğretimi askeri okullarda başlamıştır. Burda bulunan öğretmenlerimiz, sonraları sivil eğitim alanında da geniş çapta yer almışlardır. Ve bu öğretmenler Milli Eğitimimizin Batı tipi modern eğitime yönelmelerine büyük çapta katkıda bulunmuşlardır. Işıklar bu yönden de eğitim tarihimizde başarılı bir görev ifa etmiştir.

PINAR — Modern eğitim sistemi ile klasik eğitim arasında herhangi bir kıyas düşündüğünüz oldu mu?

Kur. Alb. Süleyman GÜLCÜ — Efendim, klasik eğitim sistemi biraz toptancı bir sistem. Yani yüz mevcutlu bir dershanede eğer yetmiş-seksen kişi geçmişse aferin deniyor. Geriye kalan öğrencinin ne olacağı pek düşünülmüyor. Bir de takrir dediğimiz, hep öğretmen anlatıyor. Öğrenci dinliyor. Öğretmen ancak bazı zamanlar sorular sorarak öğrencinin muayyen bir katkıda bulunmasını sağlıyor. Dersi takip edip etmediği öğretmen tarafından tesbit edilmeğe çalışılıyor. Bu ise öğrenciyi tamamen eğitimin içine sokacak durumda olmuyor. Olmadık şeylerle, yani bize yönelik olmayan bir takım donelerle çocuğu boşuboşuna zihnen yüklü duruma getiriyoruz. Yani klasik eğitimde bence büyük kaybımız burda oldu. Halbuki modern eğitimde öğrenciyi aktif metodla dersi hazırlamaya itiyoruz. Özellikle Harp Akademisinde ve Harp Okullarında bu metod mükemmel uygulanır. Yani öğrenci derse hazır gelir. Öğretmen bunu daha detaylı hale getirir. Karşılıklı soru-cevap usulüyle dersi istediği yönde vermeye gayret eder. Bu eğitim geniş çapta laboratuvar çalışmalarına dayanıyor. Öğrenci kendi yapıyor. Kendi gözlemde bulunuyor. Kendi, neticelerini alıyor. Öğrenci bu yaştan itibaren incelemeye alıştırılıyor. Çevresindeki olayları tahlil etmeye, değerlendirmeye, neticeler elde etmeye hazırlanıyor. Burada oturan, dinleyen, sınıf geçmek için ders çalışan öğrenci yerine, bizzat öğretimde görev alan öğrenci vardır. Bilirsiniz ki, bir şeyi bizzat kendi yapmış olmanın insan psikolojisi yönünden bir zevki vardır. Kısacası öğrenci dersi bizzat yapıyor ve bunun metodlarına alışıyor. Çocuğu

pasif olmaktan çıkararak aktif duruma getiriyor.

PINAR — Gerçekçi Sosyolojide, ordu şöyle tarif ediliyor: «Ordu, milletin teşkilâtlanmış özüdür.» Türk Milleti asker bir milettir. Bu açıdan ordu - millet bütünlüğü üzerinde görüşlerinizi rica ediyoruz.

Kur. Alb. Süleyman GÜLCÜ — Bu tarif tamamen doğrudur. Buna katılmamaya imkân yok. Biz milletin bağrından çıkmış, teşkilâtlanmış bir orduyuz. Her yönüyle bütün gücümüzü ve kudretimizi milletimizden alıyoruz. Milletimize dayanmamak diye bir şey düşünülemez. Tecrit edilmiş, kendi kabuğuna çekilmiş bir ordu olmaz. Bunun modası zaten çoktan geçti. Milletine dayanan, gücünü milletten alan, milletle güç birliği, iş birliği halinde olan ordu ancak başarı elde edebilir. Biliyorsunuz çağımızda harpler topyekûndür. Böyle bir harpte ise orduya düşen görev belirlidir. Yani milletin her kuruluşuna ve her ferdine düşen görevler vardır. Tabii ki ordu bunları yönetmekle de görevli olduğundan ordu-millet işbirliği daha da önem kazanıyor. Bunun en yakın misâli Kıbrıs harekâtı! Kıbrıs harekâtımız, hakikaten gözler yaşartıcı hadiselerle doludur. İlerde tarih aklın alamayacağı kadar büyük olan bu hadiseleri .mutlaka kaydedecektir. Bu sonuç, ordu-millet bütünlüğünün doğurduğu bir sonuçtur. Milletine dayanmanın orduya verdiği büyük manevi güç bu sonucun elde edilmesinde en büyük amil olmuştur. Bu, tarih boyunca da böyle olmuştur. Bazı münferit davranışları umumileştirmek doğru değildir. Bizim milletimiz daima asker ocağını kutsal sayar. Halkımız ordusuna karşı saygılıdır. Kuvvetimiz burdan geliyor.

PINAR — En küçük bir askeri merasimde bile ortaya çıkan ordu-millet kaynaşmasını eğitim kuruluşları, basın-yayın vasıtaları ile devam ettirmek yerine, aynı vasıtaların menfi bir takım faaliyetler içinde bulunması ne gibi sonuçlar doğurabilir?

Kur. Alb. Süleyman GÜLCÜ — İkinci Cihan Harbi'nde Fransa'nın durumu... Fransa'nın büyük gücüne rağmen, o muazzam majino hattına rağmen, kısa zamanda çökmesinin başta gelen faktörü tahmin ediyorum ki budur. Bu, Türkiye'de de yapılıyor ne yazık ki... Ama gerek ordu içinde, gerek ordu dışında buna karşı etkin tedbirler alınmaya çalışılıyor. Biliyorsunuz radyo ve televizyonda Silâhlı Kuvvetler saatleri gibi programlar düzenleniyor. Millî Güvenlik derslerinin bir gayesi de budur. .Kendi bünyemizde de bunun eğitimi yapılmaktadır.

PINAR — Yaptığınız toplantı ve günlere acaba halkın katılma durumu nasıl oluyor?

Kur. Alb. Süleyman GÜLCÜ — Öncelikle öğrenci velilerimizi davet ediyoruz. Ondan sonra çevrelerimizi çağırıyoruz. Biz burada bütün arkadaşlarımızla şu sonuca ulaştık. İçine kapanmış bir okul yerine halkla kucaklaşmış bir okul düşünüyoruz. Buradaki dengi okullarla münasebet kurmayı düşünüyoruz. Öte yandan halkla bazı faaliyetlere girişmeyi düşünüyoruz. Bu arada, yapabilirsek sergiler açmak veya katılmak, yahut müzik konserlerine katılmak, diğer sanat faaliyetlerine iştirak etmek suretiyle, halkımızla yakın bir işbirliği havası meydana getirmeye çalışacağız. Meselâ tiyatro açıldı. Biz istiyoruz, öğrencilerimiz gitsinler, görsünler, halkla beraber bulunsunlar. Bunu özellikle istiyoruz. Halkla birlikte seyretmelerinde büyük faydalar görüyoruz.

PINAR — Okulda sanat çalışmaları olarak neler düşünülmektedir? Ne gibi sanat çalışmaları yapılacaktır?

Kur. Alb. Süleyman GÜLCÜ — Efendim bilirsiniz. Bizde kol faaliyetleri var. Kol faaliyetlerimiz arasında sanat çalışmalarına da yer verilmiştir. Meselâ Yayın Kolu, Müzik Kolu, Tiyatro Kolu, Eğlence Kolu gibi kol faaliyetleri... Bu kol faaliyetlerini biz biraz aktif şekilde yapmak istiyoruz. Öğrencilerin kabiliyetlerini geliştirmek, -tabii ki yardımcı bir iş olarak- onları günün normal faaliyetlerinin yeknesaklığından kurtarmak için bu kol faaliyetlerini daha aktif hale getirmeyi arkadaşlarımızla planladık. Bunlar arasında meselâ Resim Koluna burada veya şehirde resim sergileri açtırmayı düşünüyoruz. Müzik Kolu da aynı amaçlara yönelik çalışmalar yapabilir. Yayın Kolu için, okulun çalışmalarını

yansıtan aylık veya iki ayda bir yayınlanacak dergi yahut bülten gibi şeyler çıkarmayı düşünüyoruz. Yine Yayın Kolu, çıkan dergileri takip ederek, bazı yayınları arkadaşlarına tanıtsınlar istiyoruz. Bunun yanında Yayın Kolundan beklediğimiz büyük bir faaliyet daha var efendim: Çok geniş bir on kasım programı hazırladık. Büyük nutku öğrencilerimize grup grup görev olarak vereceğiz. Bundan maksadımız, İstiklâl Harbimizin temelinde milletimizin ne büyük fedakârlıklarının bulunduğunu öğrencilerimize hatırlatmaktır. Öğretmen arkadaşlarımızın rehberliğinde, öğrencilerimizin de hevesleri sayesinde bu gibi çalışma yollarına girdik. İlk açılış yılımız olmasına rağmen iyi neticeler alacağımıza inanıyoruz, inşallah...

PINAR — Askeri okullarda güreş ve boks sporuna ilgi daha fazla. Bu dallarda ne gibi çalışmalarınız oluyor?

Kur. Alb. Süleyman GÜLCÜ — Yeni ve modern bir kapalı spor salonu yapıyoruz. Zannedersem bir yıl içinde tamamlanır. Bu salonda voleybol ve basketbol gibi sporlarla birlikte güreş ve boks için de gerekli imkânlar hazırlanacaktır. Kara Kuvvetleri Komutanımızın ve Birinci Ordu Komutanımızın direktifleri şöyle: Bu sporları bir grup yapar, diğerleri seyreder hale gelmekten kurtarmalıdır. Her öğrencimiz başarı derecesi ne olursa olsun bir spor dalında görev alır. Fakat yarışmalara katılacak olanlar için biraz daha farklı çalışmalar yapılır. Biz istiyoruz ki her öğrencimiz bir spor dalında çalışsın ve zamanla diğer dallara da girsin. Diğer spor dallarına da yabancı kalmasın. Bu yıl, ilk açılış yılımız olmasına rağmen, askeri okullar arasında kır koşusu ve Judo müsabakalarını biz organize edeceğiz.

PINAR — Tarihi bir okul olarak, eski mezunlarının ne gibi sanat çalışmaları olmuştur? Okulun eski mezunları hakkında bilgi verebilir misiniz?

Kur Alb. Süleyman GÜLCÜ — Biraz önce de söylediğim gibi okulumuzdan mezun olan meşhurları şimdilik tesbit çalışmaları yapıyoruz. Birtakım yerlerle temaslar kurduk. Zannedersem kısa zaman sonra bu temaslardan bir sonuca ulaşmak mümkün olacaktır.

IŞIKLAR MARŞI :

Yağdıkça bu irfan ocağında bize nurlar
İman taşıyan kalplerimiz azimle çarpar
Ati için her sinede bir şanlı emel var
Feyziyle bütün ülkeye şan verdi IŞIKLAR.

PINAR — Okulun, senelerce Türk devletinin merkezliğini yapmış Bursa'da açılması, öğrenciler üzerinde müsbet ne gibi etkiler yapmaktadır?

Kur. Alb. Süleyman GÜLCÜ — Başlangıçta belirttim. 1845 bizim okulun kuruluşu. Topçu okulu hariç askeri eğitim müesseseleri içinde en eski tarihe sahip olan bizim okulumuzdur. Takdir edersiniz okulun yüzyıl bu şehirde bulunması şehirde derin izler bırakmış. Personel okulu sınıf okulu olduğundan aktif bir rol oynayamamış diyelim. Şehirli Işıklar'ın buradan gitmesine çok müteessir olmuş. Işıklar'ın açılma haberi Bursa'da çok büyük bir yankı yaptı. Ben şahsen çok sitayişkâr sözler duydum. Açanlardan Allah razı olsun diyorlar.

PINAR — Okulun kapatılması nasıl oldu? Sebepleri neydi?

Kur. Alb. Süleyman GÜLCÜ — Zannedersem şöyle bir sebep vardı: Harp Okullarına sivil liselerden öğrenci alalım diye bir fikir ileri sürülmüştü. Bu düşünceden hareketle Erzincan, Bursa ve Maltepe okullarının kapatılması tarafına gidildi. Yalnız Kuleli kaldı. Başka bir düşüncenin yer alacağını pek tahmin etmiyorum.

PINAR — Acaba sivil liselerden alınan

öğrencilerle, harp okuluna askeri liselerden giden öğrenciler arasındaki her hangi bir kalite farkı mı bu lisenin yeniden açılması zaruretini doğurdu?

Kur. Alb. Süleyman GÜLCÜ — Bunu şöyle cevaplıyayım. Problem önce şurdan doğdu: Bizim bir hava lisemiz v a r d ı . Buraya pilot olmayı esas almak üzere öğrenci alıyorduk. Takdir edersiniz ki, birinci sınıftan üçüncü sınıfa gelene kadar öğrenci yüzde elli-altmış fire veriyor. Bu suretle Hava Kuvvetlerimizin ihtiyacı olan pilot ihtiyacını karşılayamaz duruma geldi. Hava Harp Okuluna yeteri kadar öğrenci gönderemez oldu. Bu sefer bunlar yedek, yani yer personeli oluyordu. Yer personeli çoğaldı. Halbuki yer personelinin kadrolarla tahdit edilmiş bir durumu vardır. Buna çare aranıyordu. Çare aranırken eski usul tekrar akla geldi. Kara ve Hava liseleri müşterek olacak. Öğrenciler üçüncü sınıfa kadar beraber okuyacaklar. Üçüncü sınıfta yapılan bir muayene sonunda istekli olanlar Hava Harp Okuluna girecekti. Bu fikir yeni bir askeri lise açma fikrini doğurdu. Yeni bir lise fikri ile beraber ilk akla gelen de Işıklar oldu. Kara Kuvvetleri Komutanımız Işıklar'ın açılması için büyük gayret gösterdiler. Efendim biraz önce dediğim gibi topyekûn harp nasıl ordu-millet bütünlüğünü gerektiriyorsa, modern harp de Kara, Deniz ve Hava kuvvetlerimizin müşterek hareketini gerektiriyor. Karacı ve havacıların aynı yerde eğitim görmesi aralarında çok samimi bir arkadaşlık ve dostluk havası doğuruyor. Burada tanışanlar ileride de birbirlerini tanıyor ve arkadaşlıklarını devam ettiriyorlar. Halbuki karacı ve havacı ayırımı olduktan sonra biz havacı arkadaşlarımızı tanıyamaz olduk. Bu sebepten askeri liselerde yapılan son değişiklik çok faydalı olmuştur.

PINAR — Bursa'nın Yunanlılar tarafından işgalinde, «Yunan İşgal Kışlası» olarak kullanılması öğrencilere işlenmekte midir?

Kur. Alb. Süleyman GÜLCÜ — Bu, öğrencilere bir muhtıra olarak verildi. Zaman zaman biz de konuşmalarımızda anlatıyoruz. Geçenlerde Senoto başkanımız burayı teşrif buyurdular, öğrencilerimizle konuştular. Özellikle bugünkü ortamda, bir Büyük Türkiye kurmanın fikri üzerinde çok haklı olarak durdular. Bunun için çevremizdeki devletler ile olan münasebetlerimizi anlattılar ve bilhassa Doğu'daki Rus ve Batı'daki Yunan tehdidinin dikkate alınması üzerinde durdular. Biz de aynı konuları çocuklarımıza işliyoruz. Batı Anadolu ve Marmara bölgesi Yunan işgaline bizzat uğrayan yerler olduğundan, çocuklarımızın ailelerinden de destan halinde öğrendikleri şeyler var. Bu, çocukların duygularında büyük etkiler uyandırıyor. Meselâ bizim çocukların anneannesi çocuklarına hergün Yunan istilâsını ve zulmünü anlatır. Yani bu bölgede yaşayanlarda zaten duygu itibariyle bir hazır oluş hali var. Biz eğitim çalışmalarımızda bu duygunun daha da gelişmesine yardımcı oluyoruz.Son Kıbrıs Harekâtı da bu konuda iyi bir vesile oldu.

PINAR — Efendim son Kıbrıs Harekâtı ile, bir daha ortaya çıkan bir gerçek var. Türkiye'de bazı çevreler, bir Fransız dostluğundan, bir İngiliz dostluğundan, bir Amerikan yahut Yunan dostluğundan söz ediyorlar. Diyelim ki dış politika bakımından bu ifadeleri kullanmak icap ediyor, -ki bu da tartışılabilir- ama bunun halka, gençliğe empoze edilmesi ne gibi bir anlam taşır? Bu hususta düşündükleriniz?

Kur. Alb. Süleyman GÜLCÜ — Dünya üzerinde belli bir bölgede bulunuyoruz. Burada bir yaşam kavgası veriyoruz. Hümanistlik belki bir noktada iyidir, ama karşılıklı sevgi ve saygıya dayanıyorsa... Siz diyelim ki bir müddet bunu yaptınız. Biliyorsunuz Atatürk, Venizelos'la birlikte bunun ilkelerini ortaya koymuşlardı. Fakat bakıyorsunuz karşı taraf size karşı devamlı tertipler içinde. Sizin aleyhinizde genişleme sevdasında ve sizin haklarınızı gasbeder durumda. Bu durumda, şunu bunu bırakın zaten bir meşru müdafaa hakkı doğar. Kaldı ki bu yurtta nesiller boyu şehitlerin kanları var. Şu coğrafi sınırlar nelerle çizildi ve buralarda nice nice kimselerin tarifi imkânsız fedakârlıkları ve emekleri var. Karşı tarafın emeli bu oldukça, karşı taraf hâlâ ders kitaplarına varıncaya kadar bütün eğlencelerinde, bütün basınında, İstanbul! İstanbul! diye çan çalarken, bizim elimizi kolumuzu bağlayıp da bilmem filan düşünce-

— ... ve geleceğin seçkin komutanları lisan laboratuvarında çalışırken..

nin içine gömülüp kalmamız asla doğru olamaz. Yöneticilerimiz böyle fikirler taşısalar dahi halkımız gerekli tepkiyi gösterir. Halkımızın Kıbrıs harekâtını son derece ulvi duygularla, her türlü fedakârlığın üstünde davranışlarla desteklemesi bunu gösteriyor. Bir taraf sizi her alanda istismar ediyor, yok etmek istiyor. Kendi Megalo İdea'sını gerçekleştirmeye çalışıyor. Bunu bir an durdurmuş değil. Bütün bu faaliyetlere karşı bizim kabuğumuza çekilip de iyimser bir düşüncede olmamız... Olamaz böyle şey. Bu, sizin hayat hakkınızdan vazgeçmeniz mânâsını taşır ki hiç bir Türk'ün bu düşüncede olabileceğine inanmıyorum.

PINAR — Bina ve tesislerin, öğrenci öğretmen ve subay ihtiyacını karşılamak imkânı nedir? İhtiyaçları karşılayacak kapasitede midir?

Kur. Alb. Süleyman GÜLCÜ — Okulumuz son tadillerle bugünkü mevcudumuzu rahatlıkla barındırabilecek kapasiteye sahiptir. Biraz evvel ifade ettiğim gibi gerek dersaneler bakımından, gerek öğrenci yatakhaneleri, gerek öğrenci kolaylık tesisleri bakımından öğrencilerimize ve personelimize iyi bir yaşantı sağlayacak şekildedir. Bunlar dikkate alınarak emekler sarfedildi, hiç bir şey esirgenmedi. Bugün modern eğitim ile ilgili ihtiyaçların çoğunu karşılamak durumu içinde bulunuyoruz. Ama bizim bir kolej olma çalışmamız var. Kuleli'nin ve buranın kolej statüsüne geçme çalışmaları var. Bu olduğu takdirde bazı ilâve tesisler düşünülür. Fakat bugün için binalarımız yeteri kadar cevap veriyor.

PINAR — Işıklar Marşı için bilgi verir misiniz?

Kur. Alb. Süleyman GÜLCÜ — Işıklar marşını hepimiz çok seviyoruz. Bu marşın bestesi Bedii Yönetken'e ait. Güftesi için ise muhtelif isimler var. Bir yanlışlık olmasın diye bu isimleri vermiyorum. Marşımız eski mezunlarımız arasında en tatlı hatıralarla birlikte yaşatılır. Açılışta sayın Kara Kuvvetleri Komutanımız, ayrıca Faik Türün ve Orhan Yiğit marşı gözyaşları içinde ayakta dinlediler. Bize göre çok iyi bir marş. Bu güzel marşı Bursalılara tekrar duyurmanın sevinci içindeyiz.

PINAR — Teşekkür ederiz...

OSMAN GAZİ'NİN HUZURUNDA

M. Akif AK

Fotoğraf : Savaş ÇEVİK

Gözlerimiz yumuktu; gönül gözlerimiz ise alabildiğine açık. Bir tatlı rüya. da gibiydik Osman Gazi'nin huzurunda...

Bursa semalarında ak bulutlar dolaşıyor; bulutlar arasında bir insan hayali. Bir hayal gülümsüyor bizlere. Uzak, çok uzaklardan uğultular geliyor kulaklarımıza. Gök ötelerinden mi? Yer derinliklerinden mi? Sesler duyuyoruz; ağır ağır, perde perde yükseliyor, çoğalıyor.

Ak ak bulutlar arasından gün gibi ışıldayan bir yüz. Ölmezlik ülkesinden üstümüze gülücükler yağdırıyor. Güneşleri kıskandıran bir çift göz, iplik iplik nur saçıyor üzerimize. Bir ilahi mırıldanır gibi, dudakları bu hayalin. Bir tatlı rüya, bizi, derinliklerine doğru sürükleyip, götürüyor. Dalıyor, dalıyoruz. Bir geçit başladı gönül gözlerimizin önünden:

Söğüt'te bir ikindi zamanıydı. Bir davul gümledi. Ve sanki arz ve sanki dünya yuvarlağı bu davulun kasnağıydı. Gökten gizli bir el topuzu indirmedeydi kasnağa. Bu gümleyiş, kâinatın erişilmez derinliklerinde yankılandı.

Ansızın ufuklar atlılarla doluştu. Tepelerden gaziler sökün etti; Gaziyan-ı Rûm!.. Hepsi kanatlanmış atlar üstünde uçuyordu. Tepelerin birinden Akça Koca'ydı doğan, ay gibi. Bir kurulu yay gibi kaşları, ve telleri beyaz ışıklı sakalıyla parlayan. Ardından yiğitleri...

Bir başka tepenin ardından yükselen Konur Alp'ti. Zühre Yıldızı gibi parıldayışlı ve ardından yiğitleri. Ve herbiri bir başka tepeden, Alp Erenler, Gazi Erenler; Gaziyan-ı Rûm!.. Bir yıldız yağmuru başladı. Bursa göklerinde.

Tokmak iniyordu cihanın göbeğine. Ve âlem inliyordu bu sesten. Nöbet vuruluyordu. Vuran Osmanlı'nın gaza nöbetiydi. Âlem dursundu selâma. Cümle kâinat dursundu ihtirama. Nöbet bir işarettir ki, «Has dur!» demektir. «Cenge hazır ol!» demektir. «Dünyayı fethe hazır ol!» demektir.

Söylenir ki, bir gün Osman Gazi Alp'leriyle, Gazileriyle çadırda oturmaktaydı. Ulu dağların ak ak tepelerine ,kızıl

ışıklı ikindi güneşinin vurduğu bir ikindi zamanıydı. Birden bir davul gümledi. Güm! Güm! Güm! Osman Gazi'nin gözlerinde şimşekler çakmaya başladı o an. Derhal ayak üzre dikildi. Taş kesildi. Gözleri yüce dağların çok yüccelerinde bir yere saplandı. Alp Erenler, Gazi Erenler dahi dikildiler ayağa. Her biri, yelesi kabarmış birer aslan kesilmişti. Çünkü Osmanlı'nın gaza nöbeti vuruyordu. Gün o gündür, hep Osmanlı Sultanları, hangi vakit nöbet vurulursa, hemen ayak üzre dikilmeyi adet kıldılar.

«Ben ki fakir Dervîş Ahmet Aşıkiyim,» diyen Aşık Paşaoğlu bu olayı şöyle naklediyor tarihinde:

«...Nöbet vuruldu. Osman Gazi nöbet vurulurken ayakta durdu. Ta şimdiye kadar, Osmanlı Hanedanı, nöbet vurulursa ayakta dururlar.»

«Sual: Başka padişahlarda bu adet yoktur. Ya bu Osmanlı Hanedanında nedendir?»

«Cevap: İki hususî mânâsı vardır. Biri budur ki, bunlar gazilerdir. Nöbet vurulması gazanın bildirilmesidir. Gazaya hazır olun demek olur. Bunlar dahi, Allah rızası için gazaya hazırız diye ayak üzre dururlar. Biri dahi, bunlar yoksul doyurucu sofra sahipleridir. Dünya halkına nimetler yedirirler.»

Duyduğumuz nöbet işte bu nöbetti. Lâkin Osman Gazi çadırda değil, bulutlardaydı. Gökkubbeyi otağ edinmişti.

Davul sustu. Cihan davulunun ortasına inen tokmak vurmaz oldu. Nöbet bitti ki, ardından bir cümbüş başladı Bursa göklerinde.

Bulutlar ağıyordu ak ak.

Yıldızlar yağıyordu.

Bir tören vardı ki dil deyemez, ağız söyleyemez.

Bunlar kimlerdi? Nice kimesnelerdi?

Bunlar öyle kimseler idi ki ey onların yetimi, güneşin doğduğu yerlerden doğup gelmişlerdi. Hergün cihanı aydınlatan güneş, onların özünden öz, ışığından ışık alıp, kılıçlarının ucundan doğardı.

Birden bulutlar arasındaki hayal gürlemeye başladı. Bütün sesler ona uydu. O önden haykırıyor, ardından diğerleri hep beraber kükrüyorladı. Atlar, kılıçlar, kalkanlar, mızraklar, tuğlar, sancaklar hepsi dile gelmiş onun söylediklerini bir bir tekrar ediyorlardı. Yer-gök sallanıyordu bu korodan. Bu, Müslüman-Türk'ün bütün âleme ebedî mesajıydı:

«— **Biz temiz Müslümanlarız!**»

«— (Müslüman Türk'ün bin yıllık korosu)»

«— **Bid'at nedir bilmeyiz!**»

«— (Koro)»

«— **Bizim mesleğimiz Allah yolu,**»

«— (Koro)»

«— **Ve maksadımız Allah'ın dinini yaymaktır.**»

«— (Koro)»

«— **Yoksa kuru kavga,**»

«— (Koro)»

«— **Ve cihangirlik davası değildir.**»

«— (Koro)»

«— **Cihangirlik davası değildir.**»

«— **Cihangirlik davası değildir.**»

Gökteki cümbüş sürüyordu.

Bunlar daha nice kimselerdi?

Bunlar o kimselerdi ki ey can, gazilik göbek adlarıydı. Rahat bilmezlerdi. İstirahat görmezlerdi. Canlarını Allah yoluna hediye eylemişlerdi. Onlar ki ezelden adları «gaza» ile bile yazılmıştı. Asya'dan, Diyar-ı Rûm'a, «Nizam-ı Âlem» için akıp gelen kol kol ışık ırmaklarıydı onlar. Onlar o kimselerdi ki ey dost, yürekleri bir yanardağdı. Ordan fışkıran kan, bedenlerine değil, yeryüzüne akar, orada insanlığa hayat yeşertirdi. Hürriyet, onların sancaklarının gölgesinde barınırdı. Adalet kılıçlarının ucunda yaşayabilirdi.

Atları insan değil, medeniyet taşımıştı ülke ülke.

Onlar daha daha nice kimselerdi?

Onlar bir küçük aşiret değildi. Onlar bir milletti ki ey onların öksüzü, güneşle birlikte ışık taşımak vazifesiydi onların. Sanılmasınki onlar bir küçük beylikti. Oğuz'un en kudretli boyu Kayı'lar değil

miydi onların boyu! Dedesi Süleyman Şah'ı Osman Gazi'nin Ertuğrul Gazinin babası Süleyman Şah'tı . O Süleyman Şah ki oymağıyla Asya içlerinden kopan bir tufandı. Kudretli Oğuz'un kudretli boyu Kayı'lar işte bu beyleri Süleyman Şah ile sürüp gelmişlerdi Anadolu'ya. Hatta denir ki, Osman Gazi yirmi göbek geride büyük Oğuz Hanla birleşir. İşte Osmanoğulları böylesine bir ecdadın inancını, heyecan ve hırsını miras almışlardı. O sebepten Osmanoğullarına bidayette bir küçük beylikti demek asla doğru değil. Osmanlı bir milletin, tarihin derinliklerinden gelen akışının şahlanışıdır. Osmanlı, bütün cihanı adaletle şenlendirmeyi kendine vazife edinmiş bir toplumun, harika tırmanışıdır. Osmanlı, «yeryüzünde fitne ve fesattan eser kalmamasıya değin savaşın!» kutsal buyruğu içinde kendini eritmiş, gayesini sonsuzlaştırmış bir milletin, tarihte eşine az rastlanır şahane şarkışıdır.

Ve zinhar sanılmasın ki Osmanlı savaşmaktan gayrı iş bilmezdi. O'nun kılıcı zalimi keserdi. O gazi bahadırlar, o şehidliğe vurgun Alp Erenler, bir yandan savaşırken, öte yandan, dünyanın medeniyet ufuklarında, asırlar boyu parlayacak olan, cihanküşa bir medeniyetin taş taş temellerini atıyorlardı. Devlet kurmak, medeniyet inşa etmek zaten bu milletin meslegiydi, sanatıydı. Âlimler vardı, askerler, kumandanlar vardı, devlet idare etmekte pek mahir idareciler vardı, usta sanatçılar vardı aralarında. Bu ehliyetli önderlerin idaresinde, bir dünya devleti kurmağa susamış bir millet vardı üstelik. Hasılı Osmanlı'lık, Nizamı Âlem tutkusuyla dolu bir milletin o zamanlardaki bir başka adıydı.

Kulak verile şu sözlere ki, bu sözler bir aşiret beyinin mi, yoksa dünyayı idare edebilecek bir devlet adamının mı sözleridir:

«Baka Orhan,

Tanrı buyruğundan gayrı iş işlemeyesin, bilmediğini alimlerden sorup anlayasın. İyice bilmeyince bir işe başlamayasın. Sana itimat edenleri hoş tutasın. ve askerine nimeti eksik etmeyesin ki insan, ihsanın kuludur.

Zalim olmayasın! Âlemi adaletle şenlendir. Cihadı terketmeyerek Allahı hoşnut, beni de şadet. Âlimlere riayet eyle ki, din ve devlet işleri nizam bulsun. Nerede bir ilim ehli bulursan, ona rağbet, ikbal ve yumuşaklık göster. Askerine ve malına gurur getirip ehli islâmdan uzaklaşma. Daima herkese ihsanda bulun. Memleket işlerini noksansız gör.»

Onlar, cengi cihangirlik için bilmediler. Onlar, yeni bir doğuşu getireceğini hesap etmeden öldürmezlerdi.

Onlar bir dua devleti kurdular. O devlet dua ile varoldu ve dua ile yaşadı. O Devlet, huzurunda, sabahlara kadar elpençe divan durulan, bir yüce kitabın özünden nemalanmıştı.

Osman Gazi'nin türbesindeydik, üç yetim.

Gözlerimiz yumuktu ve biz gönül gözlerimizle, Bursa göklerindeki o mübarek töreni seyreyliyorduk. Gönül gözlerimiz ile görüp, seyri ile gaşyolduğumuz bu tabloya, dünyadan hiç bir şeyi ortak kılmamak için yumuluydu gözlerimiz. Evet hiç bir şey bulandırmamalıydı bu tatlı hülyayı. Hiç kimse yarıda kesmemeliydi bu lezzeti dile gelmez rüyayı.

Fakat bir şimşek çaktı ansızın. Bu, gerçeğin şimşeğiydi. Gözlerimizi, bir ülkenin, buz gibi realitelerine açtık

Ve biz garip ve biz öksüz ve biz yetim, atalarımızın türbedarsız türbeleri önünde için için ağlıyor bulduk kendimizi.

Avuçlarımızı Osman Gazi'nin huzurunda, Allaha açtık:

«Allahım bize güç ver, onların gücünden. Heyecan ver; onların bitmek bilmez heyecanından. İrade ve kararlılık ver; onlara verdiğin gibi. Yollarında yürüme şerefini nasip et bizlere. «Üstümüze sabır yağdır. Düşmana karşı bize yardımcı ol, ayaklarımızı kaydırma.» Ve ey Allahım, onların hürmetine;

Şevket ver,
Kudret ver,
Devlet ver, bizlere Onların gücünde...

İLK OSMANLI
ŞAİRLERİNDEN

ÂŞIK PAŞA

Fotoğraf : M. Ali TAŞÇI

Hasan ERDEN

Âşık Paşa ilk Osmanlı şairlerinden olarak bilinir. Hayatı hakkında kesin bir bilgi yoktur. H. 620 (1272) de Kırşehir'de doğmuştur. Asıl adı Ali'dir. Babasının, Baba Muhlis ve dedesinin, Selçuklu Devletine isyan eden Babailerin şeyhi Baba İlyas olduğu söylenir. Bazı kaynaklara göre Sultan Gıyasettin tarafından Babailer bastırıldıktan ve elebaşıları öldürüldükten sonra Baba Muhlis Karaman'da altı ay kalmış, sonra Osman Gazi'ye iltica etmiştir. Âşık Paşa yine bazılarınca Sultan Orhan Gazi'nin nedimleri arasına girmiştir. Âşık Paşazade Tarihinde de şu kayıt vardır:

«Orhan Gazi zamanında, (...) dervişlerden Kara Hoca, Âşık Paşam Hazreti, Geyikli Baba, Yunus Emre, Şeyh Tabduk Emre, Ahi Evren ve Karaca Ahmet Sultan vardı. Bunlar kerametleri zahir olmuş, duaları kabul olunan azizlerdi.» (1)

Daha başka rivayetler de vardır. Tabii ki, hepsi tahkike muhtaç söylentiler olmaktadır. Ancak bütün kaynaklar ortak olarak şu bilgiyi verirler: Âşık Paşa zengin bir alleye

(1) Âşık Paşaoğlu (Çev. Atsız), **Âşık Paşaoğlu Tarihi**, M. E. Bsm., İst. 1970, s. 220.

rağmen mütevazı, nazik, ve gönül bilir bir zattır. Aynı zamanda geniş nüfuzu olan bir şeyh olarak bilinir.

«Âşık Paşa'nın ehl-i sünnet akidelerini, eserlerinden bilhassa Garib-name içinde, müdafaa ettiği görülmektedir. Farklı mahiyette tasavvufi cereyanların yaygın olduğu bir saha dahilinde faaliyet göstermiş ve müridler edinmiştir.» (2)

H. 733 (1333)de Kırşehir'de vefat eden Âşık Paşa'nın, kimin tarafından yaptırıldığı bilinmeyen bir türbesi vardır.

EDEBİ ŞAHSİYETİ VE DİLİ

Âşık Paşa, Türk dilinde hassas davranan ilk şair olması bakımından edebiyatımızda büyük bir kıymettir. O zamana kadar Selçuklu Türkiyesi'nde meydana getirilen eserler çoğunlukla Farsça ve Arapça yazılıyordu. Saraydaki resmi yazışmalar Farsça oluyordu. Halkın dili Türkçe idi. Dolayısıyle halk, başka dillerden olan ilmi ve edebi eserlere âşinâ olamıyordu. Âşık Paşa'nın «Garip-name»si, halk için, halkın seviyesinde yazılmış ilk eser olmaktadır. Bununla Türkçenin bir eser dili, edebiyat dili olabileceği isbatlanmış oluyordu.

«...Devlet-i Selçukiyye bize başlıca türkî bir eser veya bir kitap devr ve teslim etmemiştir. Binaenaleyh bu hususta bize merci-i kıymetdar olacak bir kitap var ise o da Osman Gazi meşahir-i meşayihinden Âşık Paşa merhumun on iki bin beyti havi olmak üzre yazdığı kitab-ı nefisdir» (3).

Âşık Paşa bu büyük eserini Türkçe yazma sebebini izah ederken, Türk diline ilgi duyulmamasından şikâyet eder. Türk halkının başka dillerle anlatılan bilgilerden mahrum kaldığını şu mısralarla anlatır:

Gerçi kim söylendi bunda Türk dili
İlle mâlûm oldı mânî menzili

Çün bilesiz cümle yol menzillerin
Yirmegil siz Türk ü Tacik dillerin

Kamu dilde var idi zapt ü usûl
Bunlara düşmüş idi cümle ukûl

Türk diline kimsene bakmazidi
Türklere hergiz gönül akmazidi

Türk dahi bilmezidi ol dilleri
İnce yolu ol ulu menzilleri

Bu Garib-name anın geldi dile
Kim bu dil ehli dahi mânâ bula

Türk dilinde dahi mânâ bulalar
Türk ü Tacik ile yoldaş olalar

Yol içinde birbirini yirmeye
Dile bakup mâniyi hor görmeye

Arapça, Farsca ve bir rivayete göre de İbranice bilen Âşık Paşa en çok Yunus'un etkisinde kalmıştır. Dili, o günkü Türk halkının konuştuğu dildir. Yunus'un diline çok yakındır. Sanat cephesi onun kadar güçlü değildir. Ama şiirlerinde Yunus'un samimiyeti ve alçak gönüllülüğü görülür. Zaten Âşık Paşa sanat yapmak değil, daha çok öğretici (didaktik) bir eser ortaya koymak için çalışmıştır. Halka İslâmi inançları ve bir takım bilgileri öğretmek istemiştir.

«Eser Osmanlı zihniyeti evveliyesinin nasıl esasat-ı fikriyeye istinat ettiğini göstermesine binaen tarih-i edebiyat nokta-i nazarından gayet kıymetlidir.» (4)

Garib-name mesnevi tarzındadır. Eserin hece ile 4+4+3=11 ölçüsünde yazıldığı söylense de daha çok «Fâilâtün fâilâtün fâilün» aruz kalıbında meydana getirildiği kabul edilmiştir. Nitekim mısralar çoğunlukla aruza uygundur. Bazı yerlerde uymuyorsa da bunu istinsah hatalarına yormak mümkündür. Zira ayrı ayrı zamanlarda yazılmış çeşitli Garib-name yazmalarında birbirini tutmayan noktalar mevcuttur.

Âşık Paşa eserini, bir Farsça mensur mukaddime ve uzun manzum bir girişten sonra

(2) Necla Pekolcay, **İslâmi Türk Edebiyatı**, C. I, Cağaloğlu Yy., İst. 1967, s. 116.
(3) Bursalı Mehmet Tahir, **Türk Derneği Dergisi**, Matbaa-i Hayriye, İst. 1327, sayı: 1, s. 10.
(4) M. Fuat Köprülü-Süleyman Şehabettin, **Yeni Osmanlı Tarihi**, C. I, Şirket-i Mürettebiye Matbaası, İst., H. 1332, s. 141.

on bâba ayırmış ve her bâbı da on destana bölmüştür. Bâb ve destan aralarına muhtelif âyet ve hadisler yerleştirmiştir.

Eserde; kâinatın yaratılışı, Allah'ın birliği, Allah sevgisi, peygamberler, Hz. Peygamberimiz ve onun kerim dostları anlatılmış, inançlardan, inanç prensiplerinden bahsedilmiştir.

Allah adın idelüm evvel ibtida
Ki andan oldı intiha vü ibtidâ

Evvelün ol evvelidir bi güman
Âhirün hem âhiridir câvidan

Ol zamanda kim henüz yoğdu nian
Bi zaman ol bi mekân varidi heman

Çoğu yerde «Gönlüme geldi yine bir vasf u hal» gibi beyitlerle başlayan nasihatlarda, kıssalar ve hikâyeler nakledilir. Bunlardan dersler çıkarılır. Meselâ Peygamberimiz devrine ait, Peygamberimizin hal ve hareketleri, onun yakın dostlarının yaşayışları ve inançlarına olan bağlılıkları anlatılarak öğütler verilir:

Ol yaranlar kim anınla varidi.
Yol içinde yoldaş vü yâridi

Hak'tan artuk nesneye tapmadılar
Tuttular doğru yolu, sapmadılar

Birisi Sıddık idi gör halini
Kim nice terkitti sevdük malını

Biri Ömer idi kim ol dâd eyledi
Kendü oğlun öldürüp âd eyledi

Oğlunu öldürdü mutlak din içün
Eyle sanman siz anı kim kin içün

Birisi Osman-ı Zinnureyn idi
Kim Kelâmullahı ol hatmeyledi

Birisi kimdür emirül-müminin
Ol Ali kim açtı bu İslâm-ı din

Eserin çeşitli yerlerinde dua şiirleri de yer almaktadır. Âşık Paşa bir şiirinde Allah'tan günahlarının affını şöyle dilemektedir:

Bilürem eksüklüyem suç işledüm
Kendü kendü nefsüme zulm eyledüm

Tevbe kıldum uş yine senden sana
Kamu eksüğüm ile döndüm sana

Sen rahimsin hem kerimsin hem gafûr
Hem kadimsin hem mukimsin hem sabûr

Ben bilürem suçumu kıldım günah
Sen kerimsin yarlığa ey Padişâh

Âşık Paşa'nın kendi devrinde ve sonraki devirlerde tesiri büyük olmuştur. Bu, sanatçılığından çok, samimi üslûbuna ve şeyh olarak geniş nüfuzuna bağlanır. Eşrefoğlu Rumi'de ve bilhassa «Vesilet'ün-necat» müellifi Süleyman Dede'de etkisi açıktır. Süleyman Dede Garib-nameden bazı mısraları ya olduğu gibi iktibas etmiş, ya da benzerini yazmıştır. Meselâ:

Allah adın idelüm evvel ibtida
Ki andan oldı intiha vü ibtida

Cümle âlem yoğiken ol var idi
Şöyle eksüksüz gani cebbar idi

Ol zaman kim yoğidi bu nüh felek
Arş ü fers ü cism ü can ins ü melek

beyitleri biraz farklı olarak Süleyman Dede'nin mevlidinde de görülebilir.

Garib-name, 12000 beyti içine almakta olup H. 730 (M. 1329-30) da tamamlanmıştır. Eserin sonunda bu tarih ve kitabın bitişi şu mısralarla ifade edilir:

Bu kitabın hatmi uş oldı tamam
Toptolu yüz dâsitan geldi tamam
Yidi yüz otuz yılında hicretün
Sözi irdi hatmine bu fikretün
.....

Söz içinde artuk eksük varise
Bitürüvirsin anı kim yârise
Hak katında Âşık'ın eksüği çok
Allah'ın eksüklüye eylüği çok
.....

Her ki dinlerse bu sözü i Celil
Rahmetün olsun ana her dem delil

Âşık Paşa'nın Garib-name'den başka bir tasavvuf risalesi, Fakir-name, ve Vasf-ı hal mesnevileri bulunmaktadır. Bunlar küçük çapta eserlerdir. Garib-name yegâne büyük eseri olup, edebiyatımızda ilk tam Türkçe bir eser olması yönüyle de ayrı bir ehemmiyeti vardır.

ÂŞIK PAŞA'DAN BİR ŞİİR

Fotoğraf : Coşkun AYDIN

«ALP»LİK NEDİR?

Kani ol kim ister Alp'lik adını
Almak ister düşmeninden dâdını

Düşmenin kahreyleyüb basmak diler
Başını atu yanına asmak diler

Gelsün işitsün ki Alp'lik nicedür
Alp'lerin sermayesi gör kim nedür

Eydiyem bir bir sana ahvalini
Kim bilesin Alp-erenler halini

.....

Kişiler Alp olmağa âlet ana
Ne gerekdür eydiyem bir bir sana

Ana elbette dokuz nesne gerek
Evveli şol kim ola muhkem yürek

Ürkmeye hiç kimseden kaypınmaya
Muhkem ola yağı görüp sinmeye

Alp-eren oldür kim anun yüreği
Ola cümle leşkerün ol direği

Yüreği muhkem kişi oldu dilir
Yağıya heybet bıraktı hem çü şir

Bes yürekdür Alp'liğin ilk âleti
Anun ile olur Alp'lik haleti

Hak çü virdi ilk ana muhkem yürek
Bes ikinci bazuda kuvvet gerek

Bazusunda kuvveti olmazısa
Alp olmaz tende gücü azısa

Alp-erende kuvvet olmak yaraşur
Zira çok kuvvetlülerle urışur

.....

Alp-eren güçlü gerekdür ermeye
Güçsüz olsa Alp'liği başermeye

.....

Alp-ere gayretdürür üçüncü hal
Gayreti olmazısa Alp'lik muhal

.....

Kişinin çün yüreği vü gücü var
Hem var anda gayret ü nâmus u âr

Alp'lere dördüncü âlet atdurur
Alp'lere bu at key âletdurur

.....

Bes gerekdür Alp-ere bil lâyık at
Alp'in adın çıkaran bil bâyık at

At dahi oldı bu kez bir don gerek
Kim anunla örtüle karnı yürek

Ger ururlarsa kılıçla kesmeye
Katı yaydan ok çıkarsa geçmeye

Hem görenler heybet ala karşudan
İrmedin ol girü döne korkudan

.....

Bes beşinci âlet Alp'e dondurur
Alp'e Alp'lik adını don kondurur

.....

Alp-erenler eline çün yay ala
Alp'liği anun cihanda yay ola

.....

Katı yay çekmek uz atmak ere
Key hünerdür kime kim Tengri vire

Alp kişi yaysuz yaraşmaz yağıda
Yayıle ol nice dirnek dağıda

Alp'lere bes yay key âletdurur
Düşmene karşu oku ol atdurur

Yay oldu ger kılıç olmazısa
Düşmene karşu kılıç salmazısa

Yalınız ol yayıle Alp olımaz
Okile ol Alp'lik adın alımaz

.....

Bes kılıçdur âletün yedincisi
Oldur Alp'ün altunu vü incisi

Kılıç üzre and anınçün içilür
Kim bu kâfir kanı andan saçılur

Gâziler dini kılıçla açtılar
Kâfir oldur kim kılıçtan kaçtılar

Bes kılıçdur ulu âlet Alp-ere
Kılıç içün mal virürler Alp'lere

Kılıç oldı Alp elinde sügü yok
Sügü işin işleyümez kılıç-ok

Alp elinde sügü yavlak yaraşur
Erün Alp'i ilk sügüyle urışur

.....

Düşmen anı görür eydür Alp'dürür
İmdi ana karşu kangı kalb durur

Sügü sekizinci âletidür Alp-erün
Bes sügüsü olsa gerek Alp'lerün

Cümle âlet oldı bu kez yâri yok
Bile ardınca yürür dildarı yok

Çün kafadar olmaya bes neyleye
Dört yanını kendü nice bekleye

Bil ki Alp'lik yalnuz olmaz iy safal
Nitekim yalnuz değüldi Mustafa

Hak ana virmişidi Feth-i mübin
Anın elinde açıkdı iş bu din

Şol yarenler kim onunla var idi
Hak yolunda kamusı dildar idi

Bes bu Alp'lik yalnuz olmaz yâr gerek
Yâriçün ol baş ü can oynar gerek

Alp'lerün dokuzuncu âlet yâridür
Düşmeni yâr kuvvetile eridür.

İş bu dokuz nesnedür Alp âleti
Bu dokuzsuz olmaz Alp'lik haleti

Şark Kıraathanesinde...

Mustafa AYDIN

Sigara dumanları ve gürültüler arasında boş bulduğumuz bir masaya oturduk. Hafızamda hep o kirli levha canlanıyordu. Kapının üzerinde duvara yatık levha. Üzerinde «Şark Kıraathanesi» yazılıydı. Altta küçük bir tarih olsa gerek. Belki de eski bir tarih fakat okuyamadım. Işık biraz yan geliyordu. İnsan zihni işte böyle, bazen basit bir şeye takılır kalır. «Şark Kıraathanesi» bu iki kelimeyi önce ayrı ayrı sonra birarada düşünüyorum. Şark. Kıraathane. Şark kıraathanesi. Önümde alabildiğine bir kavramlar yığını savruluyor.

Şark bir cihet, güneşin doğduğu yön olmasının yanında dünyanın büyük bir kısmının adı. Fakat bence onun mânâsı coğrafi bir kesiti göstermiş olması da değildir. Şark deyince bir kültür ve medeniyet gelir akla. Şarklı gibi, şarklıca bir düşünce ve benzeri ifadelerle kastedilen bu. Başkaca ifadeler de var: Son Şarklı gibi.

«Her şey zıddıyla malûm olur» kaidesince Şark hemen mukabili olan Garb'ı hatırlatır. Garb da bir medeniyetin adıdır. Aralarındaki açık farkı belirtebilmek için Şark'ın da Garb'ın da sınırlarının belirtilmiş olması gerekir: Garb müstakil bir medeniyeti ifade eder, ama Şark öyle mi? Bir Hint veya Çin medeniyeti şark medeniyetidir. İslâm medeniyeti de bir şark medeniyetidir. Ama bu medeniyetler arasında bir benzerlik bile yoktur.

Şark medeniyetleri deyince akla gelen mistik duyuş ve inanışlardır. Makul olmayan şeyler hatırlanır. Düşünülenler değil, hissedilenler söz konusudur. Ama İslâm Medeniyetini bununla sınırlamak mümkün değildir. Belki de en iyisi Sorokin gibi iki türlü medeniyet kabul etmek: Sezgici şark medeniyeti, duyumcu garb medeniyeti. Birincisi Çin ve Hint Medeniyetleri, ikincisi Avrupa Medeniyeti. Batı düşünürleri bu noktada iki özelliği üzerinde taşıyan bir medeniyet tasavvur ederler. Aslında hayal âleminde dolaşmaya lüzum yok. Var bunun ikisinin sentez edilmiş şekli : Türk İslâm Medeniyeti. Tabii bir sentez, yaşanmış bir realite.

İkisinin arasındaki farkı belirtecektik: Medeniyetleri birbirinden ayıran ölçü, mukaddemleri ve nihai hedefleridir,sonra bilgi teorileridir. Bizim medeniyetimiz tevhid inancının şekillendirdiği, kardeşlik sevgi ve şahsiyet nizamı. Garb'ınki ise benmerkezci bir dünya görüşüne dayanıyor. Ego'nun ördüğü ve şekillendirdiği bir hayat anlayışı...

Hacı Ağabeyin sesiyle kendime geldim:

— Yegen efendi ne içeceksiniz, garson sizi bekliyor.

— Bir çay, dedim. Sükseli garson kırıtarak gitti. Bizim grup kendi aralarında bir şeyler konuşuyorlardı. Bir ara —konu galiba kahveydi— kıraathane aklıma geldi.

Kıraathane okuma yeri demek, ama ne okuma. Görebildiğim kadarıyla İskambil kâğıtlarının üzerindeki şekil ve rakamlardan başka okunabilecek bir şey yoktu ortada. Bu kıraathanelerde eskiden okunup yazılıyormuydu onu da bilmiyorum. Yalnız eskiden odalar varmış. Köyleri, mahalleleri birer ünite halinde toplayan köy odaları. Okunur, yazılırmış; konuşulur, dinlenirmiş. Çünkü bu müesseseler, kendi kültür ve medeniyetimizin meyveleriymiş. Milliymiş, yerliymiş. Ne zaman ki benmerkezci garp medeniyeti ablukaya almış medeniyetimizi, toplumumuzdaki bütün müesseseler birer birer çözülmüş çökmüş... Batı stilinde müeseseler kurulmuş. Kahvehane diyelim, kıraathane diyelim, başka bir kültüre göre çalışmış bu müesseseler. İsimleri Türkçe de olsa, meselâ Fransız 'Cafe-tabac'ların kopyesi olamaz mı bunlar? Bazen dostların buluşma yerleri olsa bile büyük çapta —oyunlarla— insanların ömür çürüttükleri tembelhaneler değil mi?

Şark Kıraathanesi. İsmi ve resmi bize, muhtevası başka bir medeniyete aid. Birincisiyle şarklı, ikincisiyle garplı. Zaten bütün müesseselerimiz böyle iç içe değil midir? Gerçekten de bir medeniyet buhranı geçiriyoruz. Değerler kültür kalıpları iç içe, medeniyet alanımız bir harp sonrası harabelerine benziyor: Yıkılanlar, kırılanlar, ayakta kalabilenler. Yabancı müesseseler insanımızı derinlemesine yaralıyor. Duygular, davranışlar tezatlarla doluyor.

Garson çayları masanın üzerine bıraktı ve uzaklaştı. Çaylarımızı yudumlarken etrafıma göz gezdiriyorum. Bizimkiler bir hayli neşeli, Abdullah Çavuş birşeyler anlatıyor. Gülüşüyorlar. Arada bir bana yöneltilen konuşmalara —konuyu takip etmediğim için— müsbete de menfiye de yorumlanabilecek bir «hı, haa» gibi mânâsız kelimelerle iştirak ettiğimi göstermeye çalışıyorum. Karşı masadakiler bir hayli meşgul. Televizyon karşımıza geliyor. Garson ikide bir arka tarafımızdaki aynanın önünden geçiyor Fırsat buldukça saçlarını tarıyor. Piyakalı gömleğin yakasını kâh çeketin üzerine çıkarıyor, kâh içine sokuyor. Pantolonunun kemerini düzeltiyor. Bu haliyle bir kahveci yamağından ziyade bir artiste benziyor.

Genç, duygularında yalnız değil. Cemiyetimizde küçümsenmiyecek kadar çoğunlukta bir insan grubunu saran kuvvetli bir narsizm duygusu. Kendi kendisiyle tatmin /Bu tatmin olma cinsi olmadan ziyade ruhidir./ İnsanlarda gösteriş ruhu, dışa olduğu kadar önce kendisinedir. Daha çok bencilliklerin kabardığı toplumlarda fertler kendisini diğer insanlardan farklı görür. Kendi 'ene'sine gıptayla bakılmasını ister. Dikkatleri üzerine çekmek için çok şeylere baş vurur. Etraftan gelen nazarlar kendisini tatmin etmediği zamanlar, öncelikle kendisini takdir edecek birisini arar. Bu ilkönce kendisidir. Süslenmeler, beğendirme duygusu öncelikle kendisine yönelmiştir. Buna cinsi vs. diğer duygular da iştirak eder, ve kuvvetli narsist duygular doğar. Böyleleri sık sık berber koltuklarını, aynaların önlerini işgal ederler. Bilhassa giyim eşyaları bu duyguyu kamçılayan önemli bir faktördür. Erkekler ve kadınlar aynı faktörün etkisi altında...

Ancak bu, estetik duyguyla karıştırılmamalıdır. Estetik fıtri bir duygudur ve insani tarafımızın bir parçasıdır. Bu ise «ego»nun /bencilliğin/ bir meyvesidir. İnsan şahsiyetinin yanlış eğitiminden doğan bir duygudur. Daha açık bir ifadeyle bir kültür işidir, bir medeniyet farkıdır. Bizim Kültürümüzde, Allah huzurunda benlik iddiasında bulunacak bir şahsiyet anlayışı yoktur. Fakat Batı nizamının yaşandığı bir toplumda, her şeyde egoyu kuvvetlendirecek unsurlar bulmak mümkündür. Zira kendisi egoya dayanan ben-merkezciliği esas aldığından —tek sebep değil— hayatın bütünü egoyu kuvvetlendirmeye,

Vatan Bizim

DESEN : Hasan KARAL

Ne güzel bir âlem vardır
Vatan bizim, biz vatanın
Kimse dilin uzatmasın
Vatan bizim, biz vatanın

İnsan gaflette yatmasın
Yanmayan ocak tütmesin
Tilki aslana çatmasın
Vatan bizim, biz vatanın

Açık sözüm değil sırım
Sizlere okunur varım
Mahkûm değilim ben hürüm
Vatan bizim biz vatanın

Sözüm doğru candan inan
Buna şahit olsun Sübhan
Bir canım var hemen kurban
Vatan bizim, biz vatanın

AŞIK MURAT ÇOBANOĞLU

onun her arzusunu cevaplamaya yönelmiştir..

Garson, karşı sehpa üzerinde duran televizyonun sesini yükseltti. Sohbetler televizyon üzerineydi. Bazıları faziletlerini sayıp dökerken bazıları eksik taraflarını anlatıyordu. Eksik tarafları üzerinde duran Mehmet Onbaşı benden yardım istercesine sordu:

— Ahmet bey bu konuda sizin kanaatleriniz nedir?

— İyi bir eğitim aracıdır, dedim. Ancak mevcut programlar basit ve yetersiz. Hem de bu haliyle oyalayıcı. Düşünürlerin bu konuda ciddi endişeleri yok değil. İnsanlar belirli ve basit meselelerle şartlandırılıyorlar. Elektronik beyin uzmanları, kompüterin bile fikir üretimini düşürdüğünden yanıp yakılırlardı. Aynı şeyleri televizyon için de söyleyebiliriz: Hazır programlar, düşünür, yazar, çizer grubunu düşünmekten alıkoyar. Bu haliyle istikbalin dünyasında bir grup adamı dinlendiren, oyalayan bir nesne olacak. Sağlam bir ideolojinin emrine verilmediği müddetçe geniş çapta bir şartlandırma makinası olarak kalacak.

Sırtı gocuklu, kır saçlı birisi selâm verdi. Bir sandalye çekerek topluluğa iştirak etti. Uzun zaman Avrupa'da kalmış. Konuşmaya meraklı birisi. Bir ara Hacı Ağabeyle takıştılar. Adam:

— Bak hele Hacı, beni hangi beşiğe koyup sallayacaksınız? dedi.

Hacı ağabey istifini bozmadan cevap verdi:

— Biz seni hangi beşiğe koysak uyuturuz, dedi. Adam bir hayli Avrupa'da

kaldığını, gözünün açık, sırtının pek olduğunu anlatmaya çalıştı. Adı Süleymanmış.

Sözümüz henüz tamamlanmıştı ki, ellerinde birer horoz kapıdan iki kişi girdi. Oturanlardan bazıları —bir aşinalıkla— masalarından yer gösterdiler. Horoz dövüşü. Kıraathanede sohbetlerin veçhesi değişti. Burada her akşam horoz döğüştürülüyormuş. Horozlara ait bazı şeyler anlatılıyordu. Derken orta kısım açıldı, kalabalık halka oldu. Karşı karşıya bırakılan horozlar var güçleriyle birbirine vurmaya başladılar.

Daha evvel de bir çok hayvanların kavgalarına şahit olmuştum. Koçlar geriye çekilip başlarını birbirine vurur, tekeler arka ayakları üzerine yükselerek boynuzlarını birbirine çarpar, develer karşısındakinin boynunu yıkmak için uğraşır, öküzler var güçleriyle birbirini iterler.. Hepsinin kavgası genel olarak birisinin yılmasıyla biter. Kolay kolay meydandan çekilmek istemezler. Ancak öbürü, yılgınlık gösterene vurmaz. Kanuniyetleri budur ve bunlar hep tabii olarak olup biter.

Horozlar birbirine vurmaya devam ediyorlar. Seyirciler iki taraf olmuş, bir kısmı birini, diğer kısmı öbürünü tutuyor. Horozlar başlarını gagalıya gagalıya iyice kanattılar, ibikleri kırmızıya boyandı. Gözü dönmüş, kendilerinden geçmiş horoz sahipleri bayılırcasına bir his galeyanı ile seyrediyorlar.

Olay, bana milletler arenasında toplumların döğüştürülüşünü hatırlattı.. Sanki bu gözü dönmüş adamlar da süper güçlerdi. Küçük toplumları döğüştürüyor, seyrediyor, güya birisini destekliyor, sonra aralıyor.

Horozlardan birisinin gözünü kan bürüdü. Görmez olunca yılgınlık gösterdi. Kavga bitti. Adamlar ayakta güçlükle durabilen horozlarını aldılar. Ellerindeki mendilleriyle başlarının kanını sildiler. Zavallı horozlar bu gözü dönmüş adamların kucağına şefkatli bir kucağa sokulurmuşcasına giriyorlardı.

Küçük milletler de kendi tarafını tutan süper gücün dost olduğunu zannederek kucağına doğru sokulur. Yaralarını tamir ettikten sonra tekrar kavga alanına bırakılırlar.

Başları silinip kurulanan horozlar tekrar kavga alanına bırakıldılar. Artık bu vahşi oyunu fazla seyredemiyeceğim. Yerimizi değiştirdik. Tekrar ön tarafta televizyonu seyredebileceğimiz bir yere geldik. Ekranda şehvet budalası bir kadının hayatı canlandırılıyor.

Zihnim hep horoz dövüşüne takılı. Kuvvetli bir sadizm duygusu. Elemlerden zevk duyma. Bu duygu bile Şark ve Garp medeniyetlerinde farklı. Şark mistikleri kendi elemlerinden zevk duyarlar. Kendi bedenlerine yaptıkları işkenceler, onları tatmin eder. Bu bir bakıma kendilerini alâkadar eder. Ama batının sadizmi böyle değil. Başkalarına eza cefa vermek, kendi için bir zevk kaynağıdır. Roma'yı bir aşk uğruna ateşe verdikten sonra «Oh ne güzel yanıyor» diyebilen Neron, bunun en güzel örneklerindendir. Yine Roma hipodromlarında esirlerin aç arslanlara parçalattırılması karşısındaki zevk kahkahaları hep sadist duyguların meyveleridir. Bu günkü Batı her şeyiyle bu duygulara varistir. Onun hürriyet anlayışı bile «benim hürriyetim senin hürriyetsizliğindedir» cümlesinde özetlenebilir.

Nedir bu sadizm? Neyin nesidir? Sadizm, egonun yanlış bir yolda tatminidir. Benciliğin kabalaşmış hatta vahşileşmiş şeklidir. Merhametin, daha doğrusu gerçek şahsiyetin öldüğü yerde başlayan bir duygudur. Kısaca egonun yanlış tatmin yollarından birisidir. İki zavallı hayvanı kıyasıya vuruşturan bir zevk anlayışıdır. Sakat bir kültürün, yanlış bir eğitimin eseridir. Ama kökü daima egodur.

Yanlış eğitim ve başıboşluk insanı hatalı zevk mihraklarına kadar götürür. Meselâ biraz evvel ekrandaki 'şehvet budalası kadın'ı ele alalım. Erkek avına çıkan bu zavallı. Yaratılışta var olan bir duyguyu hatalı bir şekilde tatmine çalı-

şıyor. Müsbet bir duygu yanlış bir zevk mihrakı meydana getiriyor. Hazlar hayatın mihveri haline gelince, insan egonun esiri oluyor. Hayat ben'in etrafında dönüp dolaşıyor. Buna engel müsbet her ahlâki değer ölçüsü yıkılacak hedef olarak ilân ediliyor. Bu olay Batıda şöyle cereyan ediyor: Freud, —Merhum Peyami Safa'nın ifadesiyle— Batı insanının kafasında yer alan dini duygularla, yumurtalıklarında siper alan şehvet duygusu arasındaki tezadı şehvet lehine çözüyor. Kilise lerdeki itiraf mahalleri yerine klinikleri ikame ediyor. Batının tek yönlü ve eksik görüşüne uygun olarak insanın bütünü değil bir yönü tercih ediliyor. İnsanın, bütününü bir arada dengeleyebileceği değerlerden mahrum olunca temayüller ego'da düğümleniyor...

Ekranda bir bale gösterisi devam ediyor. Bir ihtiyar ekrana arkasını vermiş oturuyor. Süleyman muziplik olsun diye ihtiyara takılıyor.

— Aynanın akislerinden seyretmek için uğraşma, sen günah olur diye bakmıyorsun ama, dedi. Gerçekten de ihtiyar, karşı aynadaki akisten seyrediyordu. Biraz toparlandı. Arada bir nesil farkı dikkati çekiyordu: Bir bale gösterisine çekinerek ve dolaylı olarak bakan bir nesille, her çeşit sahneyi —sahneye koyan değil— fütursuz seyreden nesil arasında fark vardı. Zaten birkaç kültür kuşağını bünyesinde bulunduran bir toplum halindeyiz...

Olayları bir neticeye bağlamak, insan psikolojisinde belli bir mihvere oturtmak istiyorum: İnsan «ben»i, iki ruhi temayülü bünyesinde barındırıyor. Yolun birisi kaba bir benciliğe gidiyor, diğeri insaniliğe. Farklı ideolojiler bu iki farklı tarafı biliyor veya törpülüyor. Sol ideolojiler insanı hayvanlaştırıyor, alçaltıyor.

Alabildiğine kamçılanan ego, hayatın birçok yerinde anormal meyvelerini veriyor. Toplumda sırf ego'sunu tatmine yönelmiş, yanlış zevk mihrakları edinmiş fertler meydana geliyor. Sadist, narsist, seks manyağı vs.

Batı kültür ve medeniyeti, temelindeki ben-merkezciliğine uygun olarak hakim bulunduğu toplumlarda benciliği körüklüyor. Hayatında birçok saplantılar meydana geliyor. Bu, pratikte pragmatizmle bitiyor. Yani hayatın pratik gayesi, menfaatten ibaret kalıyor.

Davranış ölçüsü pragmatizm olan bir toplumda ise hayat mücadelesi vahşileşiyor. İngiliz Hobbes'in ifadesiyle hayat, «Herkesin herkesle kavgası» haline geliyor. Bu mücadele anlayışı birçok alanlarda uygulama safhasına giriyor. Biyolojide Darvin'in «biyolojik mücadeleyi kazanan hayvan yaşar» sözü, ekonomik alanda komünizmin ve kapitalizmin «yaşayabilmek için başkalarının yiyeceğini almak lâzımdır» prensibini meydana getiriyor.

İşte Batı, dış şartları böylesine hayvanlaştırıyor. Böyle bir medeniyetten medet ummak hamakatliktir. O, artık dayandığı kavağı aşmaya çalışan sarmaşık misali başlangıç noktasına inmektedir. Ama toplumları bir harabe haline getirdikten sonra. Hem insani değerleri tekniğin gürültüsü ve parıltısı altına gömerek...

Bu arada önümüze konan kahveleri yudumlarken birisi «şark usulü» dedi. «Şarklılar dövülmüş kahveyi kaynatarak içerler. Garplılar bütün kahveyi kaynatarak suyunu içerler.» dedi. Bir sessizlik başladı.

Kıraathanenin önünde birbirimizden ayrılırken Hacı ağabeyin «yegen efendi bu günkü sohbetlerimize fazla iştirak etmedin» sözlerini hatırlıyorum. İhtiyarın birisi diğerine, evvelini pek hatırlayamadığım fakat şarka mahsus bir ifade tarzı ile «senin zihnin saftır bir rüyaya yat, inşallah akibetimiz malûm olur» dediğini işitiyorum.

Rüya veya hayal değil, yeni bir dünya için, insanın insani taraflarını canlandıracak, insanın kendi kendisini yenileyecek bir nizama muhtacız.

Şark Kıraathanesinde okuyacak bir şey yoktu. Ama düşündürecek fazlasıyla şey vardı.

M. Ali TAŞÇI

İçimizden Birisi

Fotoğraf : Halit ÇELİK

«Hemşerim, hişşt hemşerim!»

«Sormaası ayıp olmasın, sana kim derler? Nerelisin? Tanışalım mı?»

Tanışmak güzel şeydir. Görmek, bilmek, anlamak. Seyahat, belki biraz maceralı yahut huşuyla, sakin. Gezmek gözlerimizi açtığımız zaman bayağılığımızdan, başımızı kaldırabildiğimiz gün sıkıntılarımızdan; hemen canlanan, depreşen bir tutku. Bilinmedik diyarlara özlem, tanınmamış insanlara hasret, görülmemiş manzaralara sevgi, ayrı ayrı dünyalara merak. Bugün devletlerin politikası, müesseselerinin önemli bir bölümü olan faaliyet.

Bakın size ne anlatayım. Köyde doğup büyümüşseniz, ovanın orta yerinde veya köyün kıyısında, yapma yahut tabii tepecikler bulunur. Bazen büyük olurlar da köy ardını yaslar onlara. İşte o tepeciklere ada denir. Neden ada denir? Köyün, sabah akşam kuyruğun eksik olmadığı çir çir çeşmesinden başka suyu olmamasına rağmen. Denize hasret mi dersiniz? Peki, neden denize hasret duyulur? Tanıdığım yüzlerce köylü vardır ki hayatı, değil deniz görmek, balık görmeden gelip geçmiştir. Mudanya'ya, Gemlik'e, İzmir'e çalışmaya gidenler, sohbetlerinde iki tatlı hatıralarını anlatırlar: Zeytin tarlaları ve balık pazarları. Bir keresinde amcam Eskişehir'den balık getirmişti. Ninem, bahçeden dönünce kaplıktaki balıkları görüyor: «Amanın, yılanlar dolmuş eve!» diye bağırarak dışarıya uğrayıveriyor. Yengem de derisini yüzmek için epey uğraşmıştı. En sonunda balıklar, nasıl pişirildiğini duyanlardan rivayeten dinlenip öyle pişirildi. Mesele esprisiyle köye yayılırken, köylü de balık pişirme hakkında kulak dolgunluğuna kavuştu. Aradan on yıl geçmesine rağmen, balığın pişirilmesi unutuldu ama ninemin kaçışı unutulmadı.

Esasında denize duyulan bu hasret, balık için değildir. Su mübarektir. Sevilenlere, «su gibi aziz ol» denilir. Deniz ,büyüklüktür, haşmettir, zenginliktir, serbestliktir. Milletimizin gönlü gibi. Milletimizin özlemi gibi. Hayatında hiç deniz görmemiş bir köylüyü, yanıbaşından dağların yükseldiği, sahillerinin ufukla yarışarak uzayıp gittiği, enginliğinin göklere eriştiği bir deniz kenarına götürün; yapacağı ilk iş, bir yere - bir göğe, bir dağa - bir denize baktıktan sonra: «Her şeye kadir Allah'ım, hikmetinden sual olunmaz!» deyip tefekkür olur. Ona üzerinde yaşadığımız yuvarlağın dörtte üçünün su olduğunu hatırlatın: «Ne nimet! Yazık ki bize bir lokması nasip olmuyor.» diyecektir.

Niçin anlattım bunları? Şunun için: Denizi bilmez, hasret duyar. Şehri bilmez, hasret duyar. Köyü bilmez, hasret duyar. İnsanları tanımaz, hasret duyar. Neden mi? İnsan bildiğini, insan yaşadığını, insan gördüğünü, etrafına, başkalarına anlatmak, duyurmak ister. Bu durum, tersinden de doğrudur. Karşılıklı bir alışveriştir. Değerlerin yayılışıdır. Meslekler, teşkilâtlar, çeşitli kuruluşlar, kardeş şehir - bölge - ülke seçişler, fıtratta bulunan

bu duygunun organize ettiği faaliyetlerdir. Misal mi? En çocukcasını, en hayalisini vereyim. Küçükken, ilkokul yıllarımda, yaz yağmurlarından sonra, omuzumda eski bir hırka, köyümüzün sırt verdiği adanın başına çıkar, ovayı seyrederdim. Su göleplerinin çamurlu balçık parıltısından ufuklara, oradan hayallerime bakar da iki şey isterdim Mevlâmdan. Bir, ufkun bir ucundan öbür ucuna doğmuş ebem kuşağı renklerinden elbiselerim olsun. İki, ufukların ötelerinde, yer üstündeki bütün çocukları aynı anda seyredebileyim, konuşabileyim. Ne derseniz deyin işte, ben bunların ikisini de yıllarca istedim. Hem de olmayacağını bile bile...

Niçin tebessüm ediyorsunuz? Sizlerin de böyle istekleri oldu da ondan değil mi? Tamam tamam! En iyisi geliniz, birer birer anlatalım hepsini. Teker teker tanıyalım birbirimizi. İlk önce hangimiz mi? Kim mi anlatsın? Bundan kolay ne var. Koyalım kırk milyonu torbaya. Çekelim birisini. Kim çıkarsa bahtımıza, çıksın gönül tahtımıza. Anlatsın dertlerini, sevinçlerini bir bir. Biz de dinleyelim kırk milyon onu bir bir...

İşte bakın, kulak verin, birisi kendisini anlatıyor. İçimizden birisi. Aramızdan. Adı mı? Mesleği mi? Yaşı mı? Hani bir bilmece vardır: Meselim var metten. Sakalı var etten. Şimdi gelir görürsün. Güle güle ölürsün.

.....

Adım Süleymandır, köyüm Saltuklu. Anamın babamın bir tanesiyim. Laf aramızda, bir evin bir evlâdı olmak da fena değil hani! İki ağacın bir meyvesi, dallarda naz ediyoz. İki bağın bir bülbülü, güllerde naz ediyoz. İki dağın bir goncası, ellerde naz ediyoz. İki gönlün bir güvercini, dillerde naz ediyoz. Hastayım nar isterim, gül yüzlü yâr isterim diye diye büyüdüysek de; ayağımızda kundura, ağzımızda bal çiğnemedik. Dizimizde Acem şalı, sırtımızda samur kürk eskitmedik. Gerçi altı gece yatıp yedinci gündüzde, elimizdeki soğanlı dürüm pekmezli, cebimizdeki kabak çekirdeği halkalı Hacı Bekir şekeri olduysa da yalnızlık insanlara zararlı. Derler ya: «Bilemedim bacı kardaş kıymatın - Ardımızda bir karlıca dağı mış.» Keşke, tavalarda yumurtaları, tencerelerde kazmıkları, bayramlarda ülüşleri döğüşe döğüşe yeseydim de kardeşlerim olsaydı. Hele bir ağabeyim olmasını senelerce istedim. Olmaz işte. Ben önce doğmuşum, ağabeyimin olmasına imkân var mı? Ben arzuladım. Ben istedim. Herkes, ağabeyiyle ekinlere eletmeden ne güzel götürürlerdi sığırları yollardan. Bense başedemez, danayı-dörpüyü bile tarlalardan çıkaramazdım. Herkesin ağabeyisi, deynek yapardı dağlardan kardeşlerine; kozalak toplarlardı. Benimse zerdali dalından, kabuğunu kurt yemiş budaklı bir deyneğim vardı. Akranlarımla, belki bir boncuk yüzünden kavga ettiğim vakitler, ağabeyileri beni döverlerdi. Alıcı kuş gibi kanadının altına alıvermiş bir ağabeye öyle ihtiyacım vardı. Neyse...

Babam: «Biz sürünüyoruz, o sürünmesin. Bizim ömrümüzü taş-toprak tüketti, onunkin de tüketmesin. Okusun da bir baltaya sap olsun.» deyip okuttu beni. İlk sömestrimi hatırlıyorum. Hiç zayıfım gelmemişti. Baba bak, ellerim pamuk gibi apak demiştim. Ellerim nasırlı avuçlarında, dizine oturtup sevmişti babam. Öpmüştü ellerimi. «İlim yapan eller öpülür oğlum.» demişti. Başımı göğsüne dayamıştım. Kalbi, şefkâtle ses ediyordu.

Yazları, annemle tarlalarda yılları hesaplardık. Falanca tarla nadasken ortaokulu, filanca tarla ekinken liseyi, fişmekan tarla biçilirken üniversiteyi bitirecektim. Zaman ne çabuk geçiyor...

Köyümüzden ilk okuyan bendim. İlk yüksek tahsile giden de ben oldum. Zaten aşiretten tahsile gidenler tek tüktü. Bütün köylerde bilinirdi. Yaz-bahar ayları gelip köyler yaylaya göçende: «Bizim oymağa gelsin de azıcık laf ediverelim.» diye haber salınırdı okuyanlara.

Bizim aşiretten bir Mollalar, bir de Avşarlar vardı. Önce iki evden, birer çocuk okuyup öğretmen oldular. Ardından Mollaların küçük oğlan da okudu. Onlar-

la yaylada yamaç yamaca konardık. Ben ortaokuldayken o lisedeydi. Beraber çok kuzu-koyun gütmüştük. O bana Süleymen, ben de ona Cemal Abi derdim. İsmi Cemaleddin'di.

Fakülteye gireceğim seneydi. Daha ilk günler. Puanlar gelmişti. Hukuğa girip avukat olmak istediğimi söyleyince babam:

— Yalancılığın adına avukatlık demişler. Gerçi bıçak var et keser, bıçak var dert keser. Bıçak da var adam keser. Bilirim, alma ağacından uzak düşmez emme belli de olmaz. Ne demişler, alimden zalim - zalimden alim doğabilir. Sen sen ol, şu sözüm kulağına küpe olsun: Okuyorum diye sevinme, okuyamazsan da yerinme. Unutma ki, sakın cahil, âsi alimden yeğdir. Ya Halep, ya Şam derken Eğriboz elimizden çıkmasın. Bize Sarıca demişler, sülbümüzden kötü evlât istemeyiz. Var git arzuladığın yere kaydol. Kolumuzun yettiği yere kadar kanat gereriz. Gerisine de Allah kerim. Evvel Allah, sana da güvencimiz tamdır, dedi.

Cemal Abi de hukuktaydı. Onunla üç yıldır görüşmüyorduk. Yazları gelmiyordu. Kışın da köyü ayrı, beli ayrı. Bir-iki gün durup gidiyordu. Babasından adresini alıp düştük yola.

Onu kolay bulabildim. Çok sevindi aynı okula girdiğime. Kayıtı beraber yaptırdık. Şehri gezdirdi. Yurt bulmak epey güçtü. Yeni giren her talebenin baş meselesi yurttu. Birkaç vilayet yurdunu dolaştık yer için Cemal Abi'yle. Hepsi han gibiydi, bakımsız, izbe, pis, rutubetli. Altı ay kalan verem olur gibi geldi bana. Buna rağmen, çok az yer vardı. Nazla dinliyorlardı söylediklerimizi. Ne doğru dürüst banyosu, ne tuvaleti, ne okuma salonu, ne yemekhanesi, ne yatağı, ne kaloriferi yahut sobası vardı. Aralarından bir kişinin zor geçebildiği ranzaların üst katına oturunca baş tavana değiyordu. Ranzalar, yayları kopmuş veya gevşek, her tarafı üstünde yatanların isimlerini ve arzularını anlatan yazılarla dolu...

Sibirya sürgünü yahut kürek mahkûmu gibi buralarda yaşamayı düşününce içime bir hüzün, bir kasavet çöktü. Okuma iştahım falan kalmadı.

En iyi yerler devlet yurtları. Herkes dilekçeyle müracaat edip, iki-üç ay bekledikten sonra ancak girebiliyormuş. Bir hayli üzüldüm ya napıyım? Ucuz yollu bir otelde üç aycık sürteriz.

Ucuz da olsa otele para mı yeterdi? İmdadıma Cemal Abi yetişti:

— Üzme tatlı canını, o iş kolay.

— Deme be abi, nasıl kolay?

— Yurda seni ben müracaat ettireyim, en geç haftaya tamam. Müdür bizdendir.

— Yaşşa be abi, Türkmen mi?

— Yok onu demek istemedim.

— Hemşeri miyiz?

— Hayır onu da demek istemedim. Boş ver canım, sen işinin olmasına bak. Benimi tanıdığım birisi. Hem iyi ki gelip beni buldun. Yoksa halin haraptı. Çürüyüp giderdin o harabelerde, dökünlülerde. Çok eziyet çekerdin.

Doğru, iyi ki gelip Cemal Abi'yi buldum. Gerçekten halim haraptı. Anamız ağlayacaktı. Tanıdık olsun da taştan toprâktan olsun canım.

Bir gün tatlı tatlı konuşurken: «Bak Süleymen,» dedi Cemal Abi, «Ne de olsa köyden geldin, n'olur saçımı-sakalımı yadırgama. Burada moda böyle geçiyor. Yavaş yavaş sen de alışırsın. İzah etsem eminim anlamayacaksın. Şimdi beraber okumuyoruz da kuzu güdüyoruz say.»

Tabi dedim. İnsan saçla sakalla mı abi? İnsan insanlıkla. Ayıp ediyorsun val. lahi abi! Sağol, şu kadar yardım ettin ya! Daha ne edecen? Saçsız olup hiç etmesen daha mı iyiydi?

— Ha yaşa Süleymen be! Sen bayağı kıyak delikanlıymışsın. Senden daha da hazzettim. Haydi kalk, mesai bitmeden müracaat edelim, dedi.

Bir hafta beklemeye lüzum bile kalmadı. O gün yurda girdim. Gerçi resmi giriş işleri bir hafta sonra yapıldı. Sağolsun, Cemal Abi'nin beraber yattığı bir abiyle yatakları değiştirdik. Artık, rahat bir o-

GERÇEK

Hayallerim rehber oldu önümde,
Bir taht kurdum, yalan sırça saraya.
Ve sustum... Her susuş sabır diyerek,
Dostum hayal, kezzap döktü yaraya.

Gırtlağıma tıkandı da heceler,
Ümidimi kör düğümle bağladım.
Ellerimi teslim ettim zincire,
Boyun büküp sessiz sessiz ağladım.

Gözyaşlarım isyan etti beynime,
Onlara katıldı tüm kutsal değer.
Şu gerçeği ben o zaman öğrendim;
Her bekleyiş, sabır değilmiş meğer.

Fotoğraf : Coşkun AYDIN

Tahir YÜKSEL

dada, sadece iki kişiyiz. Cemal Abi ve ben. İki yatak, iki dolap, iki masa, lavabo, ayna, kolorifer, florasanlar... Her şey gıcır gıcır ve tertemiz. Odamız çok aydınlık. Sıcak su her zaman akıyor. Lokantasında yemekler ucuz tarife. Çalışma salonu, sessiz, konforlu, geniş. Hayal değil, gerçek hepsi... İnsanın dağları deviresi geliyor. Yeniden doğdum sanki. Sağolasın Cemal Abi... Tuttuğun altın olsun?.. Allah ne muradın varsa versin...

.....

Şubata on gün var. Üç ay doluyor. Olup olanı on beş gün ders görebildik. Boykotlar, işgaller... Sinirlerim laçka oldu artık. Forum, forum, forum... Kafam kazanlaştı. Bekleye bekleye bir hal oldum. Köye çekip gidesim geliyor. Avukatlık da senin olsun! Hukuk da senin olsun! Üniversitesi, emperyalizmi, yerli işbirlikçileri, faşizmi, kaba softacısı, yobazı, gericisi, ezileni, ezeni, proleteryası, burjuvası, patronu, emeği, artık değeri, hepsi senin olsun deyip gideceğim. Gideceğim ama çok zor. Gitmek değil, «Sarıca'nın oğlan okuyamadı.» diyecekler o zor. İşin iç yüzünü anlatamıyacağım. «Kolay mı avukat olmak?. Her babayiğitin kârı değil!» diyecekler. Üniversite, benden sonra okuyacakların gözünde, yenilemeyen ejderha gibi olacak. Belki Tüylü Hediye bile önüme geçip: «Ay oğlum, akıbat olamadıysan başefendi de mi olamadın?» diye soracak. Her karşılaştığım, bunca yıllık emeklerime acıyarak, mağlup bir kumandana bakar gibi bakacaklar. Evden dışarı çıkamam, gururuma yediremem ben bunları. Sarıca arından ölür. Mecburen ya bu deveyi güdeceğim, ya bu deveyi güdeceğim. Başka çare yok.

Geçen gün babamdan mektup geldi. Radyodan olanları duyarlarmış. «Aman

kendine dikkat et, bir şey olmasın oğlum.» diyor. Anam ağlar dururmuş. «Oğlanı, oku oku diye bu hallere sen düşürdün. Biricik oğlun koca köyde aç kalırdı değil mi? Ben ondan para-pul, akıbatlık filan istemiyom. Yeter okuduğu. Gelsin de evime, ocağının başında sağolsun. Evlenip başını bağlayalım. Bizden kalan ona yeter. Akıbat olunca kefenini sırmadan mı biçecekler? Eni sonu kara toprak değil mi? Biz oğul oğul diye saç ağardalım, o gurbetlerde çürüsün. Ne mafatın görüyon sen bunun, Kerem'in arpa tarlası gibi yandıktan sonra? Ben karı aklımla yumurtanın cılk olduğunu anmıyom da sen niye annamazlıktan geliyon hey herif? Zaten, kör gibi alnını duvara vurmayınca akıllanmazsın ya. Napıyım, dilimdeki duamdan, gözümdeki yaşımdan başka bir şeyim yok.» dermiş. Babam mektubunu: «Yalnız git, yoldaş olma yolsuza.-Selam verme, erkansıza pirsize. / Komşu olma, namussuza arsıza . Akıbet başına belâ getirir.» diye bitirmiş.

Eleh Sarıca eleh! Gene döktürüvermiş. Güya İngiliz siyaseti güdecek! Biz kaçın kurrasıyız! Anam sana karşı çıt diyebilir mi hiç? Yahu biz, kavuk altında kabak mı taşıyoz? Biz hamama gidip kurnaya, düğüne gidip zurnaya aşık oluveren cinsinden miyiz? Sabrediyorsak, odununu alacağımız dağ var mı diye gözetliyoz. Odunu yok, uğrusu çok yerde eğlenir miyiz hiç? Biz de biliriz ki şeytan adamın düşünü azdırır emme suyunu ihtmaz... Ha bunları böyle bilesin Sarıca.

Cemal Abi, dargın gibi davranıyor. Can ciğer kuzu dolması olduğumuz günler yok artık. İki dirhem bir çekirdeklik iltifatlar kayboldu. Gürleye gürleye yağdığı zamanlar tarihe karıştı. Lütfen konuşuyor gibi. Ya o yatakları değiştiğimiz abi, selamı sabahı kesti. Beni görünce kaşları, eski Türkçe seksen sekiz gibi ikiye katlanıyor nerdeyse. Geçen gün birisi, merdivende koltuk vurdu. Yok canım kaza olmuştur. Hayır hayır, kaza olsaydı hiç olmazsa döner de «pardon» derdi. Hem de Cemal Abi'nin en yakın arkadaşlarından. Haydi onlar el. Ya Cemal Abi? Bana niye darılabilir? Neden gücenebilir? Aklımız başımızda. Nankör de değiliz ki, iyilik yapan eli ısıralım. Onu üzdüm mü acaba? Forumlara gel diyor, geliyorum. Sahi son foruma gitmedim. Ama başımın ağrıdığını söyledim kendisine. İşgallere de gidemem ya canım! O, elinde silah, sabah-akşam nöbet tutuyor. Ben ne yapabilirim? Okumaya geldim, askerlik yapmaya değil ki. Hem yakalanırsam n'olacak? Cemal Abi: «Her yerde adamımız var, çıkartırız.» diyor. Gerçi adamları var. Çoğu imtihana bile girmeden profesörün geçirdiğini söylüyor. Sonra bu işin sonu nereye varır? Daha bunları benden istemeye hakkı var mı Cemal Abi'nin? Fikirlerini beğeniyorum diye hemen arkalarından silahı kapıp yeldirmemi de bekleyemezler ya.

Yoksa son verdiği kitabı okumadığıma mı kızdı? Canım o da, birin bitirmeden ikincisin getiriyor. Sabahtan akşama durmadan okusan biteceği yok. Dergiler, bildiriler, gazeteler ayrı. Haydi romanlara falan bir şey dediğimiz yok. Kitap okumasını çok severim ama, kaçırır gibi böyle peşpeşe sıralamanın da âlemi olur mu? Getirdiği hangi kitapları okumadık ki? En son okuduklarımdan aklımda kalanlar: Marx, Felsefenin Sefaleti - M. Proudhon'un Felsefesine Cevap; Marx-Engels, Komünist Manifesto; Marx- Engels, Felsefe İncelemeleri; Marx, Marx'ın Toplum Kuramı; Marx-Engels, Din üzerine; Marx-Engels-Lenin-Stalin,Kadın ve Komünizm; Fourier'in Dört Hareket Teorisi'nden Seçmeler diye bir teksir. Daha neler neler. Bu arada bir tanesini okuyamadık diye kızmaya hakkı var mı? Yoksa bazı karşı çıktığım noktalara mı canı sıkıldı? Halbuki gayet samimi ve normaldi sorularım.

Marx'a göre, fuhuş, mülkiyetin ve mülkiyet sahibi olma arzusunun neticesiymiş. Fourier'e göre evlilik, genç kızın mülkiyet hakkını erkeğin satın almasıymış. Hatta Fourier: «Evlilikte karı-koca birbirlerini birbirine satarlar. Bu sebepten, evlilik alış-

verişinde iki fuhuş bir fazilete değer.» diyor. Marxizm mülkiyeti kaldıracağından, kadının paraya ve eşyaya ihtiyacı olmayacak. Kendisi de mülkiyet olmaktan çıkacak. Böylece kadın, evliliğe zorlanamadığı gibi, fuhuşdan da fuhuş sıfatı kalkacak. Münasebet, mülkiyet için değil arzuya bağlı olacağından kadın, hiç bir toplumda kavuşamadığı cinsel hürriyeti tadacak. Çocuğu da doğduktan sonra eğitim için devlet alacağından, kadın-erkek münasebetinin ismi de «serbest aşk» olacak. Zaten bu gayelere matuf Feminizm de, Kapitalizmin, Marxizme ulaşmaya çalışan aşaması değil mi?

Cemal Abi'ye, mülkiyetin olduğu yerlerde, yani marxist toplum dışında, sadece fakirlerin değil, bilhassa ve özellikle zenginlerin fuhuş yaptıklarını anlattım. Aklımda kaldığı kadarıyla, her nasılsa gözden kaçarak gazete sütunlarına aksetmiş, sosyetenin sex partilerinden bahsettim.

Kaldı ki fuhşu, kötü kabül eden bizim değerlerimiz. Marxizm değil ki. Hem fuhuş meselesinde ölçü, mülkiyet değil, namus oluyor. Yani bir münasebete fuhuş diyebilmek için, bizim inançlarımızı kabul etmek gerekiyor. Marxizmin literatüründe, fuhuş diye bir mefhum olamaz. Kuşburnunun meyvesi armut olmaz. Fıtratına aykırıdır. Parça bütünden ayrılınca, fonksiyonunu yitirir. Marxizm fuhuşu önler demek, Marxizm namus kazandı demek olur ki bu mümkün değil. Fıtratına aykırıdır.

Ayrıca, Marxizmin şu kadar yıllık tatbikatından başka, on bir bin çar subayı eşlerinin, kızıl orduya peşkeş çekilmesi gibi namus örneği (!) bir tarihi hadise var ki, buna Marxizmin literatüründe ne denir? diye sorunca: «Şu söylediklerini tanımadığım bir gerici söyleseydi, kafasını kırardım.» dedi. Öfkeyle kapıyı çarparak, çıktı gitti... İşte bana kızmışsa, mutlaka bundan kızmıştır.

Evvelsi gün Cemal Abi, elinde bir paket kitapla geldi. Yeni basılmış hepsi. «Hey gidi Cemal Abi! Heyben var, torban var. Besbelli samana geldin.» diyecektim ama daha çok çileden çıkmasın diye seslenmedim.

Sahi geçenlerde, Cemal Abi'nin konuşmalarının kaynağını buldum. Çeşitli konularda, çeşitli komünist ideologlarının sözlerini, paragraf paragraf, çok güzel bir deftere özenle yazmış. Okudum, bana anlattıklarının aynısı. Noktalama işaretlerine varıncaya kadar. Bir de bu defter hadisesi oldu ya geçelim...

Ilımmet, minnet getiriyor. Sığıntı olmaya başladığımı hissediyorum.

.....

On beş gündür Cemal Abi'yle aramız gayet iyi. Bulutlar açtı ve tatlı bir güneş var şimdi. Soğuk savaş bitti, tatlı barış başladı. Cenap Şehabettin: «Barış beyaz kefendir.» demiş ama yine de güzel. Hem ben üçüncü nöbetimi de tuttum. Karıncalı kütük gibi, girip çıkanın belli olmadığı yeri kontrol etmek güzel bir şey. Bazısını aradık. Çoğundan şebeke sorduk. Birinci nöbetimi Cemal Abi'yle beraber tuttuk. Son nöbetimde, gericinin bir tanesine iki tokat attım. İmtihan işlemi yaptırmaya gelmiş. Bizimkileri görünce kaçmaya başladı. Yakaladılar. Tekme-yumruk, sille-tokat giriştiler. Kollarından tutup bana da: «Vur iki tokat da aklı başına gelsin.» dediler. Daha bıyıkları bile sarı tüy, al yanaklı, buğday benizli bir çocuktu. Gömleği yırtılmıştı. Karnesini de yırttılar. Şebekesine de el koyduk.

Sade Cemal Abi'yle değil, arkadaşlarıyla da iyiyiz. Geçen gün pastahanede paralarımızı, bana koltuk vuran ödedi. Dün Cemal Abi'den, ödünç yirmi lira istedim. Elini cebine attı, yetmiş lirası varmış. Altmışını bana verdi. «Ben arkadaşlardan idare ederim.» dedi.

Sarıca da parayı epey geciktirdi...

Artık derslerime de çalışabiliyorum. Kitapları Cemal Abi verdi. Kapakları ve isim sayfaları yırtık. Neden Cemal Abi, dedim? «Amerikan uşaklarından kamulaştırdık. İsimlerinin yazıldığı yerleri de koparttık.» dedi. Yine de idare ediyor. Şim-

Er Ölümü

Erce ölür er olanlar
Yara bere alkan olur...
Düşman nâr-ı cehennemse,
O, Kevser'den kalkan olur.

Kefen sarıktır başında
Yiğit, böyle genç yaşında,
Zalimlerin ta başında
Gümbürdeyen volkan olur.

O, her zaman, her dem önde
Moskof'un öldüğü günde
Erzurum Palandöken'de
Gün doğanda gül, kan olur.

Yiğitlere savaştır yâr,
Cennetten bir bağdır mezar,
Çağdan çağa diyar diyar
Bayrak açan alkan olur.

Desen : Hasan ERDEN

■ MUSTAFA YILDIZ ■

di kapakları ve isimleri yok diye şu kadar para verip de kitap mı almaya kalkalım? Hem bir kısmını bulabileceğimiz şüpheli. Bazılarını bulmamız da mümkün değil.

Son zamanlarda Cemal Abi: «Bir 'Ekim Yangını' da bizim ufkumuzu pek yakında tutuşturabilir.» diyor. Hepsi çok sevinçliler...

.....

«Kıymetli ve biricik kardeşim;

«Hemen belirteyim ki, mektubuma üzüntüyle başlıyorum. Üzerinde en çok düşündüğüm, ona en ufacık bir sakınca doğduğu zaman yüreğimin yaralanacağı varlıklardan birisin. Çünkü kardeşimsin! Herkes kardeşini sever. Bu, aynı yuvada büyüdükleri, aynı memeyi emdikleri yani kaderin ortak hatıralarla birbirlerini yakınlaştırdığı için sevmedir. Fakat ben, bunların üstünde kardeşliğin ne olduğunu bilerek, düşünerek seviyorum. Belki kızacaksın ama itiraf edeyim: Hiç bir anım geçmiyor ki senin için dua etmiyeyim.

«Benim sevgili ve biricik kardeşim, gerek benim, gerekse ailemizin sevgisini ters anlama. Bu sevgi seni problemler karşısında dağıtmasın, bizden uzaklaştırmasın, gevşetmesin, vurdumduymazlığa,

nemelazımcılığa, boşvermişliğe itmesin. Biz, pek tabii olarak, nayatta senin başarın, mutluluğun ve üstünlüğün için çırpınıyoruz. Sana karşı sevgi dolu yüreklerin gösterdiği bu zaaf seni: 'Beni her halükârda bağırlarına basarlar.' diye bir yanılmaya uğratmasın. Karşılığında, vefalı bir kardeş, hayırlı bir evlattan başka bir şey beklemeden, bu iyi niyet, samimiyet ve fadakârlığın sunuluşuna bedel olarak; şımarıklık, başarısızlık ve berduşluk ele geçerse bu, değil bir ferdin ailesine; bir insanın, tanımadığı diğer bir insana vurabileceği en büyük darbe, verebileceği en büyük ızdırap olur. Mertlik, dürüstlük, delikanlılık, erkeklik ve tahsil ettiğin ilmin ölçülerine de sığmaz. Esasında son iki cümlede sıraladığım özellikler, senin vasıfların değil biliyorum. Seninkiler başka. Ama onları sana karşı söylemeğe dilim varmadığı gibi yazmaya da elim varmıyor. Sen demek istediğimi anlıyorsun ya o yeter. Kaldı ki adım gibi biliyorum, sen o sıfatlarınla iftihar da ediyorsundur. Yine adım gibi biliyorum ki, bir gün yanıldığını anlayacaksın. O zaman da bağrımız açıktır. Koş gel bize.

«Canım kardeşim, bunları -müsadenle Allah korusun diyeyim- hiç bir zaman seni itham için yazmıyorum. Sadece sohbet olsun ve sadece iki daktikalık dertleşelim diye yazıyorum. Sakın bana kızma. Ben senin için çok üzülüyorum ama sana kızmıyorum. Zira, değil bir kardeşin, bir insanın bile kızgın, ürkek, öfkeli, suçlu, pişman veya kin dolu bir bakışla bir defacık bile bakmasını arzulamıyorum. İnsanlar sevilmeye lâyık... İnsanlar mutlu olmaya lâyık...

«Ey benim, en güzel sevgilere lâyık kardeşim! Biliyorum büyük şehir, yüksek tahsil vesilesiyle yeni arkadaşların, seni bizden kopardılar. Sadece koparmakla kalmayıp aramızda geçilmesi müşkül uçurumlar da açtılar. Bugün ailemiz seni anlayamıyor ama ben anlıyorum. Seni ailemiz affedemez. Zaten baban: 'Gözüme görünmesin, benim o adlı evladım yok.' diyor ama ben seni affediyorum. Ve neyi affettiğimi de biliyorum. Lâkin siz, ne affedebiliyorsunuz, ne anlayabiliyorsunuz, ne de sevebiliyorsunuz? Neden mi diyeceksin? Marx'ın, Rus mujikleri için söyledikleriyle, Türk köylüsünün yarasına merhem olunmaz. Lenin'in, faşist Alman vagonlarına saklanarak getirdiği ihtilâlle, Türk halkı kurtarılamaz. Bu duyguyla dizginler elinize geçtiği gün siz de: 'Türk halkının canı cehenneme, yaşasın dünya halkları!' diyeceksiniz.

«Sev kardeşim. İster halk, ister millet dersin, sev onu. Sonra anla. Ancak o zaman tedavini getirebilirsin. Hastasını sevmeyen doktor, tabiplik edemez. Üç senedir doğru dürüst köyde durmadın. Enine boyuna seninle konuşamadık. Beş senelik nişanlın hâlâ umutla, göz yaşıyla yolunu bekliyor. 'Varırsam ancak ona varırım, yoksa ölürüm daha iyi.' diyor. Zavallı kızcağız... Seninse her biri, hanımın olsa bile çektirmeye ar etmen gereken resimlerin var. İster onlara arkadaş de, ister devrimci yoldaş de. Diyeceksin ki hürriyet var. Zorla değil ki! Zevk için yapıyoruz. Unutma ki, mesuliyetsiz zevk ve sınırsız hürriyet, bitmeyen kargaşalıklar, dinmeyen acılar, çözülemeyecek problemler, üstesinden gelinemeyecek buhranlar, çözülen ve köleleşen bir toplum getirir. Bu mu dermanınız, bu mu çareniz? Benim yanlış yola düşmüş masum kardeşim! Hastayı döşek, ölüyü teneşir bilir derler. Sen daha dert çekmedin. Sen küçük yaştan itibaren sadece okudun. Elin sıcak sudan soğuk suya değmedi. Çamların gölgelerinde kuzularla oynaşarak büyüdün. Bundan sonra, fakülte forumlarında, yetiştirilmiş ve kiralanmış iki sakat işçi yahut köylü konuşturmakla ızdırap yaşanmaz. Salonlarda dert bilinmez, edebiyat yapılır yavrum. Ateşli nutuklar, benliğinizi kavuruyor da düşünemiyorsunuz. Ocak içinden tutuşur. Moskova'da eğitim görmüş, Amerika'da marxist olmuş, karanlık gecenin kara yüzlü müşterilerinin konferanslarından yayılan ateşlerde size ancak, maşalık görevi düşer. Türkiye'de yüz yıldır çalışıyorlar arkadaşların. Neden başarılı olamadılar şimdiye kadar? Hiç düşündünmü? Düşünmediysen söyliyeyim: Onlar

yabancılaşmanın en köklü zümresinden. Milletimizse yabancılaşmanın her türlü zararlarını gözleriyle görüyor artık. Beraberce keklik avına çok gittik bilirsin, her çalıdan palaz çıkmaz Cemaleddin! Çıktığınız yolda meçhullerle çepeçevresiniz. Diyalektiğiniz sadece hayal. Bunu sana son görüşmemde anlattım.

«Mektubuma üzüntüyle başladığımı bildirdim. Mübalağası yoktur. Doğruluğunu yukarıdaki satırlarım ispatlıyor. Cemaleddin, sana karşı sevgimi anlatacak kelime bulamıyorum. 'Kardeş' bile sevgimi ifade edemiyor. İçlerinde en kuvvetlisi de o galiba. Bak kardeşim, bu sana ikinci mektubum. Aradan epey zaman geçmesine rağmen birinciden henüz cevap alamadım. Bütün problemlerimizi bir yana itersek, diyebilirsin ki: 'İnsan bir mektup gelmeyince üzülür mü? Talebelik senin de başından geçmedi mi?' Evet haklısın, ama ben senden ayrılırken, her hafta mutlaka mektup atmanı istemiştim. Bu bir rica, istirham, arzu veya dilek değil. Bu bir istek. (Emir demeye dilim varmıyor.) Ağabeyin kardeşinden isteği. Bu, düşünen insanlar için, ne büyük mânâlar ifade eder bir bilebilsen.

«Ayrıca yeri gelmişken sen aziz kardeşime şunu da haddim olmayarak hatırlatayım ki, daha önceki mektupsuzluk devresinden sonra nasıl problemlerin ortaya çıktığını biliyorsun. (Müsadenle) Allah'ın lütfu olarak zamanında öğrenmeseydik, şimdi o problemlerin her biri bir felaket olurdu. Sınırlardan geçerken mayın tarlasında bulunmuş, Arafat'tan gerilla eğitimi görmüş bir ceset veya falanca soygunu yahut kamulaştırmayı yaparken sakatlanmış bir vücut, bu yoldan zor dönerdi. Kirpi, tehlikeyi ve avcıyı yakınında görünce dürülür. Fakat avcı onu suya atar ve açar. Böyle bir dürülme ve dışarıyla alâka kesme havasını hisseder gibiyim. Acaba yanılıyor muyum? Unutma: Yerine getirilemeyen bir Filistin yolculuğu nasıl tehlikeliyse, düşünülen Cezayir, Bulgaristan, Küba veya Kuzey Kore seyahati de o derece tehlikelidir. Birinci yolculuğa belki taviz denebilecek bir sebep yüzünden katılamayan bir yoldaşın ikinci seyahatten dönebilme şansı da düşük demektir. Benden ağabeyce bir hatırlatma. İster heybeyin sağlam gözüne at, ister delik gözüne.

«Sana, zan ve vehim esiri bir doktrinin, insanları nasıl çılgınca ve neticesiz bir maceraya sürüklediğini tekrar anlatmak istiyorum.

«Sana, soğuk mezardan başka sıcak ve sığınacak yuva bulamadığın vakit; şefkatli, seven, affeden, anlayan bir ağabey kalbinde saraylar var. Orman geyiği, vurulduğu zaman, yaralarını iyi eden bir ota koşarmış. Sen de bana koşmaktan çekinme, olmaz mı?

«Ey benim, en güzel sevgilere layık, en mutlu günlere hasret kardeşim! Mektubum fazlasıyla uzadı. Yine seninle dertleşmeye doyamadan ayrılıyorum. Bu satırlara kadar sabırla okuyacağından emin olduğum için yazdım. İsterdim ki, Türkiye'nin öbür köşesinde olmayayım da seninle anlatalım, anlatalım. Senden, en içten sevgilerle, en geç ayın sonunda atılmak üzere mektup bekliyorum. Selam eder, gözlerinden öperim. Tanrı kalbine açıklık versin. Derdin varsa, yazmaktan çekinme. Bu mektubumu yırtma. Ara sıra bunaldığın vakitler yalnız kendin oku. Arkadaşlarına da gösterme.

«Hoşça kal!..»

«Ağabeyin»

Demek geçen gün, odadan içeri girdiğimde ağlayarak okuduğu mektup buymuş Cemal Abi'nin. Benden gözlerini saklayarak, hemen cebine koyuvermişti öylece.

.....

Akşam yurda dönen Cemaleddin, Süleyman'ın dolabını bomboş, ranzasını çırılçıplak buldu. Masasının üstünde, öğretmen ağabeyinden gelen mektup. Zarfında, küçüklüğü ağabey hasretiyle örselenmiş bir gönülden süzülüp gelen iki damla gözyaşı. Kağıdın yenice emdiği belli, ıslak...

ÖRNEK AL

Türk gençleri benim size hitabım
Seni yoktan yaratandan örnek al!
«İkra'» diyor oku, benim kitabım
Oku, öğren, sen Kur'an'dan örnek al!

Sene 'bin yetmiş bir', mevsim de yazdı,
Atı kırdı elbisesi beyazdı,
Gün cumaydı, kıldırdığı namazdı,
Malazgirt'te Alp Arslan'dan örnek al!

Fotoğraf : Savaş ÇEVİK

Edirne'de büyük toplar döktüren
Öküzlerle İstanbul'a çektiren
Koca Bizans surlarını yıktıran
Fatih Sultan Mehmet Han'dan örnek al!

Kırım, Kafkas, Varna ile Çaldıran
Türk'ün şeref bayrağını kaldıran
Cephelerden cephelere saldıran
Yavuz Selim kahramandan örnek al!

Aynı ırksın, aynı kansın, aynı soy,
Aynı dinden, aynı dilden, aynı boy.
Gel oğlum elini vicdanına koy,
Ulubatlı sen Hasan'dan örnek al!

Ben bir Türk'üm, Türk'tür benim ecdadım
Türklüğün uğrunda ölmek muradım
Ben beni vatana kurban adadım
Abdülvahap Kocaman'dan örnek al!

ABDÜLVAHAP KOCAMAN

OTAĞ YAYINLARI

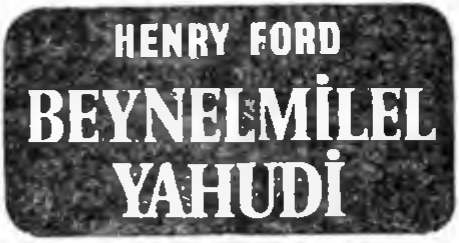

UCUZLUKTA

ZENGINLIKTE

KALITEDE

TEK İSİM

CEM KUNDURA

Cem

GALERİSİ

Adres : Zafer Meydanı, Zafer Çarşısı No : 67
Tel : 25 35 31 Kızılay — ANKARA

RABAS

Kollektif Şirketi

RAİF . BASRI ve MUHARREM

KURU

Adres : Tomruk Sokak, Tomruk Çıkmazı, Santral Han No : 5
Tahtakale . ISTANBUL

Telefon : 22 96 92

SATILIK DAİRELER

İstanbul'un güzide semti Küçükçekmece'de göle nazır, yazın ve kışın oturulabilecek daireler anahtar teslimi 70.000 . 90.000 TL. arası. ACELE SATILIKTIR.

Müracaat: Ufuk İnşaat Ort.
27 Mayıs Cad. No: 113
Küçükçekmece . ISTANBUL
Tel: 71 27 03 . 22 89 33

OTAĞ YAYINEVİ TAKDİM EDER!

MEŞHUR İŞADAMI HENRY FORD'UN KİTABI

BEYNELMİLEL YAHUDİ

★ Siyon Önderlerinin Protokolleri'nin, yeryüzünde nasıl tatbik edildiğini belgeler ve olaylarla izah eden eser.
★ Türkiye'de ilk defa tam metin, sade ve vukuflu tercüme.
★ Fiyatı : 15 Lira.

MİLLÎ HİKÂYELER DEMETİ - 4

TABUT

★ Genç hikâyecilerimizin, milletimizin ıstıraplarını dile getiren hikâyeleri.
★ Fiyatı : 10 Lira.

İSLÂM İNANCININ TEMELLERİ

AKAİD

GENİŞLETİLMİŞ ÜÇÜNCÜ BASKI

★ Kendilerine ve toplumlarına bir kurtuluş yolu arayan, insaflı ve peşin hüküm sahibi olmayanlar için, bir «kurtuluş kılavuzu».
★ Islâm'ı öğrenmek, inanmak ve yaşamak isteyenlere yardımcı olacak kitap.
★ Fiyatı : 17,5 Lira.

İSTEME ADRESİ : **OTAĞ YAYINEVİ**
Hilâliahmer Caddesi No. 4 Tel. 27 73 10
Cağaloğlu - İSTANBUL

YAYINLARIMIZ İÇİN KATALOG İSTEYİNİZ.

PINAR

Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

ARALIK 1974
CİLT : III
36

PINAR

Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

SAHİBİ
Muzaffer Tetik

Yazı İşleri Mesul Müdürü
Gazi Altun

Yönetim Yeri :
Nuruosmaniye cad. No: 8/3
Cağaloğlu — İSTANBUL

Kapak Kompozisyonu
Saim OKAN

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir. Gönderilen yazılar iade edilmez. Her yazıdan sahibi mesuldür.

İlân
Pazarlığa tabidir

Abone

Yıllık (12 sayı) : 45 TL.
6 aylık (6 sayı) : 23 TL.
Öğretmen ve öğrencilere abone
Yıllık (12 sayı) : 40 TL.
6 aylık (6 sayı) : 20 TL.

Dizgi - Baskı - Cilt
OTAĞ MATBAASI

Posta Çeki No : 20081779

Aralık 1974

Cilt : III — Sayı : 36

Fiyatı : 4 TL.

Her ayın ilk haftası çıkar

BU SAYIDA

1. Âkif'i Anıyoruz
PINAR'DAN
2. Savas İçinde Sanatkâr
M. Âkif AK
3. Kalkar Türkmen Kocaları
Erdem MURAT
4. Âkif ve Sanatkârın Yaşama Gücü
Mehmet BÖLÜKOĞLU
5. Vasıyyet
Şükrü ÜNAL
6. İki Damla Göz Yaşıyla Tanrı Katına...
Ahmet TAŞGETİREN
7. Utangaç
Mehmet TASDİKEN
8. Nenniler
Ahmet EFE
9. Bırakın Gelsin
Mustafa YILDIZ
10. Endülüs Yakılırken
Hasan ERDEN
11. Birazdan Gün Doğacak
M. Ali TAŞÇI
12. Akın
Tahir YÜKSEL
13. Düsüncenin Kaderi
Necati AYKAN
14. Dua
M. Akif DAĞBEYİ

Pınar Okuyucusuna Müjde!

Bu sayımızla 3. cildi tamamlanan dergimiz için, mahdut miktarda cilt kapağı hazırlanmıştır.

Siyah, Mavi, Bordo ve Yeşil renkte olan kapakların fiyatı 15 lira olup posta pulu karşılığında gönderilir.

İsteme Adresi :
Nuruosmaniye Caddesi No 8/3
Cağaloğlu - İSTANBUL

PINAR'DAN

ÂKİF'İ ANIYORUZ.

Kıymetli Pınar Okuyucusu.

Mehmet Akif'i ölümünün 38. yılında yeniden anıyoruz. Âkif, Türkiye'de, ölümünden sonra gelen 38 yıl içinde hemen her 27 aralıkta anılmıştır. Onun ismine yapılan ihtifaller, son yıllarda daha bir özlemle dolu hale gelmiştir. Toplum onu sadece hatırlamamakta, adeta çağırmaktadır. Yeniden doğuşa, seslenişe ve mücadeleye... Toplumun, bir sanatkârı anma ihtiyacını neden duyduğunu hiç düşündünüz mü? Bir gelenek midir bu? Bir kadirşinaslık ifadesi mi? Gösteri tutkusu mu?

Bizce, bunların kısmi payları bulunmakla beraber, bir sanatkârın anılması; eğer toplumun küllî bir çağrısı niteliğindeyse, eğer azınlık gruplarını aşmış, toplu bir isteğin ürünü haline gelmişse, bunlardan çok ileri bir anlam ifade etmektedir. Toplum her sanatkârı anmaz. Herkesi de anmaz. Bazı anma toplantıları vardır ki, küçük daireleri aşmaz. Meselâ, bir futbolcuyu, bağlı bulunduğu klüp, en fazla futbol çevreleri anarlar. Ölmüş bir ana-baba, ancak, o aile mensupları tarafından, o da, belli bir zaman süresi içinde anılır. Sonunda, zaman, o kişilerin hatırasını hafızalardan siler. Bir sosyal çalışma alanında da sivrilmiş kişiler vardır. Bunların sosyal yönleri bulunmakla birlikte, toplumun hafızasında günlük olaylar kadar yer tuttuğunu görürüz. Gazete baskısı gibi, hafızaları yalar ve geçer. Bu tür kişilerin etrafında bir olay meydana getirmek isteyenler çıksa bile, toplumun ilgisizliğiyle karşılanırlar. Toplum, o kişi ve etrafında meydana getirilmek istenen olaya, heyecanıyla katılmaz. Hani, hatırlatılmasa unutulacaktır.

Bir sanatkârın anılmasında toplumun katılması önemlidir. Toplum, o sanatkârın anılmasına ne tür bir tepkiyle katılıyorsa, bu, o sanatkârın hem toplumla ilgisini, hem de yaşama süresini belirleyecek bir, ölçü niteliğindedir.

Âkif'in Türkiye'de anılması bu bakımdan önem taşımaktadır. Yukarda da ifade ettiğimiz gibi, Akif her geçen yıl, daha özlemle anılmaktadır. Anılmaktan öte çağırılmaktadır. Akif'e duyulan özlem ve yapılan çağrı, toplumun duyduğu ihtiyaç sonucudur.

Toplum, Âkif'in yaşadığı dönemle kendi dönemi arasında münasebetler kurmaktadır. Sanatkârın, toplumun hayatında duyduğu gereksinmelere uygun yanları, sesleri diriltilir genellikle. Her yıl Âkif anılırken, onun bir cephesinin tanıtılmasının sebebi bu olsa gerektir. Akif'in milliyetçiliği. Akif'in sosyal buhranlara bakışı, Âkif'in aile hakkındaki görüşü, Akif Milli Mücadele'de, Âkif'in Mısır'a gidişi, Akif ve sanatkârın hürriyeti, Akif ve yönetici zümre gibi başlıklarla yapılan incelemeler, mücerret olarak Akif'e bakış, Akif'i tanıtma değildir. Dikkat edilirse konular, bügünkü hayatımızda da yansıması bulunan olayları ele almaktadır. Âkif'in aile hakkındaki düşüncelerini verirken, sanki, Onu kendi düşüncelerimize sözcü olarak seçmiş olmaktayız. Sosyal bunalımlara bakışını incelerken de, Akif'le beraber ıstırap çekmek istediğimizi anlatmaktayız. Toplumun, Akif'in parmak bastığı yaralarla kıvrandığını, bunlara çözüm yolu bulunmazsa yaraların kangrenleşeceğini ve sonunda toplumu bitireceğini söylemek istemekteyiz. İstiklâl marşını okurken, onun gibi tedirginlik duyup, onun gibi geleceğe inanmak istemekteyiz. Akifçe seslenmektir dileğimiz dosta düşmana karşı...

Akif'in gayri milli hakim azınlıkça anılmak istenmeyişi, ismi anılınca dudak bükülüşü, her düşüncesine bir tırpan atılışı, hatta İstiklâl Marşının değiştirilmesi istikametinde teklifler ileri sürmeleri neyse; toplumun, gayri milli hakim azınlığın seçkin kişilerine karşı duyarsızlığı aynı şeydir. Bir seçiştir. Herkes kendi insanını seçmektedir. Kendisi adına onu konuşturmaktadır. Bir marksistin, kendi doktrininden taviz vermedikçe ve Akif'i çarpıtmadıkça, Akif'te bulacağı bir şey yoktur. Türk toplumunun da, yabancılaşmadıkça, marksistlerin veya benzeri yabancılaşmış zümrelerin efsanelerine ilgi duyması mümkün değildir.

Toplumumuz Akif'i bağrına basıyor. Çünkü onda kendi sesini buluyor. Sanatını halkına adamış, halkının hürriyetine, mutluluğuna adamış bir mücadele adamını buluyor.

Hiç kimsenin Türk milletine, sanatla ilgisi konusunda diyeceği bir şey olamaz. Türk milleti, asırlardır, Yunus'u ilâhilerde yaşatmamış olsaydı, Süleyman Çelebi'yi anmamış olsaydı, Mustafa Itri Efendi'yi yâdetmeseydi, Akif'e minnet duygularını belirtmemiş bulunsaydı, ardında asırları bezeyen bir medeniyet ve sanat birikimi bırakarak gelmemiş olsaydı denecek bir şey bulunurdu. Ama, sanatkârına bunca onurlu payeyi lâyık görmüş bir millete, sanat duygusu konusunda ileri-geri söz söylemek bühtan olur. Sanatın halkçasını

anlamak isteyenler, halkın bağrına bastığı sanatkârları doğru tartmalıdırlar. Meselâ Âkif'i... Âkif'i anlamak, Âkif'in halkla ilişkisini anlamak, bir bakıma, son dönemde ön plana çıkan millî sanat üzerindeki tartışmaları sonuca götürecektir.

Âkif halk dalkavuğu değildir. Halkı kritik eder. Hem dövercesine. Halkın içinde bulunduğu hayatı kabule değer görmez. Halkın kendisini yenilemesi gerektiğini belirtir. Ama, Âkif neden farklıdır bügünkü sanatkârlarımızdan? Bugün halkı bilinçlendirmek isteyen ve halkın bazı yanlarını budamaya çalışanlar hızla yabancılaşırken, Âkif neden gün gün halkın içine sokulmaktadır? Halkla ilişkide önemli olan nokta, teknik yapıdan daha ziyade mesajdadır. Muhtevadadır. Mesaj, halkın öz kültürüne çağrı niteliğindeyse, halk teknik yapıya kendisini yaklaştırmaya çalışmaktadır. Kendi sosyal seviyesinde sürekli bir yücelme çabası göstermekte, sanatçıyla ilişki kurmaya çalışmaktadır. Ama, mesaj yabancı olunca, yapı ne kadar halka dönük olursa olsun, halkla teması düşmanca olmaktadır. Böyle demekle, Âkif'in sanatının yapısı, halka dönük değildir, demek istemiyoruz. Bilâkis Âkif, devrinde inkılâp sayılacak nitelikte sanatı halka indirmiş kişidir. Dili, üslûbu v.s. ile...

Günümüzün dilden düşmeyen konusu, Sanatkârın özgürlüğüdür. «Sanatçı hür olmalıdır. Sanatkâr, bir takım mevzuatla sınırlandırılmamalıdır. Sansür, ceza, bilmem ne gibi çizgi çekilmemelidir sanatkârın önüne...» Bunlar günümüzde, hemen her çevrenin sarıldığı tezlerdir. Sanatkârın bunlara sahip olması hakkıdır da. Ama nedir özgürlüğün (hürriyetin) anlamı? Sanatçı neleri yapma imkânına sahip olursa, sanatını özgürce icra etmiş olur? Seks romanı yazmak hürriyet midir? Toplumu, yabancı bir kültür ve toplumun hakimiyet alanına itmek niyetiyle eser vermek hürriyet midir? Kültür emperyalizminin bir aracı olma serbestisi hürriyet midir? Sanat hürriyetini belirlemek önemli.

Âkif, ilgi çekici örnektir sanat hürriyeti konusunda. Âkif'in ismi, nerdeyse Türk milletinin hürriyeti ile bütünleşmiş bulunmaktadır. Âkif, millî mücadele vermiş bir millete istiklâl marşı yazmıştır. Bir milletin diline hürriyet şarkısı, istiklâl şarkısı verirken, şüphesiz, sanatını da milletinin istiklâliyle özdeş bir hürriyete kavuşturmuştur. Varılacak netice şudur: Âkif'in mesajı bir ölçü olabilir sanat hürriyeti için. İstiklâl Marşı bir ölçü olabilir. Sanatkâr eğer, en başta toplumun hür olmasıyla hürriyetini elde edebiliyorsa; esir bir toplumda, sanatkârın ruhu ne kadar tutuklanmaz olursa olsun, esaret havası sanat eserine siniyorsa, o halde sanatkâr, kendini toplumun hürriyet mesajına yaklaştırdığı ölçüde hür bir sanat icra etmiş olacaktır. Toplumun istiklâl mesajından uzaklaştıkça, sanatkâr, başka toplumların çekim alanı içine giriyor; kendi toplumuna yabancılaşıp, yabancı bir toplumun veya toplumların tutsağı haline geliyor demektir. Kendi toplumumuzun hürriyeti ile çatışan sanatkâr, sanat hürriyetini savunamaz. Çünkü hürriyete baştan yabancılaşmıştır. Başkasına hürriyet vermek istemeyen kişi, nasıl hürriyeti isteyebilir?

Âkif mihenk taşı sayılabilir bu meselede. Sanatını, toplumun hayat kavgasıyla bütünleştirmiştir. Milletinin hayatını, kültürel, siyasi, askeri saldırıya

karşı savunmaya çalışmış ve askeri zaferden sonra milli istiklâli, İstiklâl Marşı ile mühürlemiştir. Denecektir ki, Akif'in bundan sonraki suskunluğu neyin nesidir? İstiklâl Marşı'ndaki celâdetli ses, neden içe dönük bir serzenişe bürünmüştür? Sanat hürriyetine de, milli istiklâlle birlikte ölçü koyarken, ona 'sus' diyen mi olmuştur?

Mısır'dan memleketine sunduğu «Arîza»da, kendini anlatmak isteyen şu acılı mısralar ne demek istemektedir?

«Lâkin,
«Mevzun düşürür saçmayı bir saçma adam var
«Manzum sayıklar gibi manzume sayıklar

«Zannım, mütekait şuaradan olacak ki:
«Hiçbir yenilik yok, herifin her şeyi eski.

«Hâlâ ne sakaldan geçebilmiş, ne bıyıktan;
«Âsârı da memnun görünür köhne kılıktan.

«Hicri, kameri ayları ezber sayar amma,
«Yirminci asır zihnine sığmaz ne muammat

«Mamure-i dünyayı dolaştıysa da yer yer,
«Son son, 'hadi sen, kumda biraz oynat' demişler.

«Yahut Sorunuz bir: Bakalım takatı var mı?
«Kaynarken adam oynamak ister mi? Sarar mı?»

Milli Mücadele'de, hürriyet aşkıyla «kaynayan» bir şairin, «kumda oynamak» üzere bir kenara bırakılıvermesini, doğrusu Âkif de içine sindirememiştir. Sanat hürriyeti üzerine söz söylemek isteyenler, Akif'i son anına kadar anlamak zorundadırlar. İstiklâl Marşı'nı yazarken ve «kumda oynamak» üzere, derin bir «hicran»la sarsılacağı gurbete giderken anlamak zorundayız Akif'i. Sanat hürriyetini anlamanın şartı da bu.

Değerli okuyucu, bu sayımızda Âkif temel olmak üzere değişik konulara yer vermiş bulunuyoruz. Pınar, bu sayısı ile üçüncü yılını doldurmuş olmaktadır. Üç yıldan beri, uyarılarınızla ve desteğinizle bize güç verdiniz. Okuyucusuyla böylesine yakın ve sıcak bir ilişki kurmakla, Pınar mensupları gurur duymaktadırlar. Önümüzdeki dönemde, bu ilişkiye yeni boyutlar kazandırmaya çalışacağız. Ressam arkadaşlarımız, gelecek dönem için yeni bir kapak kompozisyonu düşündüler. Gelecek sayı Pınar'ı bu yeni kompozisyonu içinde almış olacaksınız.

Sıcak sevginiz bizim gücümüzdür. Pınar'ın milli sanat hareketi okuyucusuyla bir bütün olarak değerlendirilecektir. Tarihin yargısına hazırlanıyoruz.

Allah'a emanet olunuz.

Akif Mısır'da Abbas Halim Paşa ile gezi sırasında...

SAVAŞ İÇİNDE SANATKÂR

M. Akif AK

«Gaye uğrunda çalışmak, didinmek, ve nihayet ölmek!.. Ah ne güzel meşgale, o ne hoş eğlence, o ne mesut hatime imiş!..»

Bir dostuna yazdığı mektuptan

Gökkubbeyi sarsan bir haykırış. Yerleri yerinden oynatan bir kükreyiş. Semayı alev alev tutuşturan bir feryat. Yer yüzünü acı acı inleten bir ah. Yıldızlara yas tutturan bir çığlık. Dağları, denizleri mateme boğan bir figan.

Türk'ün İstiklâl Savaşı'nı destanlaştıran şairin sesleridir bunlar.

Bir devin, dağları sallayan ölüşü gibi, koskoca bir devlet, küçük yerküreyi titreştiren çatırtılarla çöküyor. Nice zamandır her geçen gün, biraz

daha karartılmış aydınlık bir çağın üzerine, kopkoyu bir karanlık örtülüyor.

Hami devletin, yıllardır delik deşik edilmiş ulu gövdesi, âlemi kuşatan dağdağalarla yıkılırken,

Senelerce evvelden kolu kanadı baltalanmış, özü çürütülmüş kerim bir devletin hâlâ cesim, ancak içi boş bedeni, cihanda kızılca kıyametler kopararak çökerken,

Bir ses vardı, bütün hayhuyların, curcunaların, patlamaların, uğultuların üstünde yükselen. Kubbede baki kalacak seslerden bir ses. Bir ışık vardı, art arda parlayışlarıyla elemli serhatlerinden, milletin, devletin bağrına çevrilmiş, ölümler yağdıran top güllelerini sinesinde söndüren biri vardı:

Cehennem olsa gelen, göğsümüzde söndürürüz.
Bu yol ki Hak yoludur dönme bilmeyiz yürürüz.

Hayır haykıran bir kişi değildi yalnızca. İklim iklim adalet yağdıran cihana, çağ çağ hürriyet taşıyan kıtalara, diyar diyar insanlık ülküsü serpiştiren insanların üstüne; fakat boğulmak istenen, fakat ezilmek istenen, fakat yok edilmek istenen bir milletin sesiydi şairin ağzından yükselen:

Ben ezelden beridir hür yaşadım hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış şaşarım.
Kükremiş sel gibiyim bendimi çiğner aşarım.
Yırtarım dağları enginlere sığmam taşarım.

Şair odur ki, milletin gönlünün en derin köşelerinden duyduğu, fakat ifade edemediği yüce duyguları terennüm eder. Bir terennümle ki, milyonlar bir ağızdan dile gelmiş sanılsın. Millî şair buna derler. Bu, halkın gönlündeki dertlerin, dili yaralı söyleyicisi, sevinçlerin, bahar kuşları şetaretinde değişçisi, savaşların aslan kükreyişli naracısı, zaferlerin, kelimelerden âbideler yükselten destancısıdır. Millî sanatçı işte buna derler; millet düşünür o konuşur, millet duyar o söyleşir.

Milletinin ölüm-kalım kavgası verdiği bir zamanda sanatkâr, bu kavganın ateşli ve ölümlü kucağına atılanların en önünde olmalı. Savaş mı vardır, şahin gibi dalmalı. Milletin yaşamaya azmetmiş, var olmaya kutsal ant içmiş yüreğinde çarpmalı. Dağlar taşlar aşarak ön saflara koşmalı. Byron ne yaptıysa, Tolstoy nasıl vuruştuysa, milleti için, onun kat kat fazlasını yapmalı, milletine lâyık olan en şereflisini ortaya koymalı. Kısaca sanatkâr savaş içinde, milletiyle yan yana vuruşan bir nefer olabilmeli.

Mehmet Âkif bir savaşçı sanatkârdır. Önce kendi varlığını, sonra varlığından ayrı düşünülemez sanatını bir kavgaya veren sanatkârdır. Varoluşunu ve kurtuluşunu, milletinin varoluşu ve kurtuluşu ile özdeşleştirmiş sanatkârdır. Hem dev büyüklüğünde. Soluyuşları dağlar inleten, kükreyişleri ovalar çınlatan devler büyüklüğünde.

Cihanın en haşmetli imparatorluğu can çekişirken, kanını insanlık uğruna dökmüş bir millet köle edilmek istenirken, kendini o milletin uzvu, o devletin tebaası kabul eden sanatkâr, fildişi kulelerden samanyoluna seyahatler düşleyemezdi elbet. Halkının arasında, askerlerinin içinde, saf saf cephelerin önlerinde olmak gerekti. Mehmet Âkif, Türk milletinin tarihinde her biri birer dönüm noktası olan savaşlara ruhu, gönlü, bedeni ve mısralarıyla katılan ve millî şairlik şerefini lâyıkıyla hakkeden millî sanatkârımızdır.

Cenk davulları vururken, «Cenk Şarkısı» söylenirdi; ferdî bunalımların ve kayguların aracı edilemezdi şiir:

Eş hele bir dağları örten karı,
Ot değil onlar, dedenin saçları.
Dinle! Şehit sesleridir rüzgârı,
Haydi levent asker uğurlar ola.

Mehmet Akif, Balkan harplerinin müstakbel gazi ve şehitlerini bu Cenk Şarkısı ile uğurlamıştı. Ama geçen zamanlar zalimdi artık Türk milleti için. Balkanlar yad ellere girmişti, insafsız düşman pençesine düşmüştü. Sadece Balkanlar değil, Trakya, Adalar, Kafkasya, Kuzey Afrika Hicaz, sancak sancak bütün vatan, vahşî bir istilânın zulmü ile perişandı. Avrupa, Osmanlı Devleti için yüzyıllardır hazırlamakta olduğu kanlı trajedinin son perdesini oynamak üzere, bütün gücünü seferber etmişti.

Fakat en kudurgan düşman dalgaları, Anadolu'ya çarpıp geri dönmeye mecbur olacaktı. Ve haçlı öyle bir şamar yiyecekti ki ezilenden, yerlerde yaralı sürünenden, can çekişiyor zannedilenden; Hakkı çiğnemenin cezası, Hakkın teminatı olmuş milleti zulümlerle boğmaya cüret etmenin karşılığı... Kavgaların, hayal bile edemediği en amansızıyla, döğüşlerin akıllar almaz en şiddetlisiyle Çanakkale'de sulara gömülecekti. Dağ dağ kutlu şehit cesetleri geçit vermeyecekti haçlıya. Derya derya asil kanlar sel olup set çekecekti insanlık dışı niyetlerle düzenlenmiş tecavüzlere. Ve öyle bir sura çarpacaktı ki haçlı; Çanakkale Boğazı'na, kandan, candan ve imandan dikilmiş, bir ucu arşa baş eriştirir.

Çanakkale'de bir savaş verdik. Soylu, yüce bir savaş. Tüm savaşlarımız gibi. Fakat bu savaşın bir başka özelliği vardı. Türk'ün can evine el uzatmanın, tarihte görülmedik bir karşıkoyuşla kırılması bu savaştaydı. Çanakkale Savaşı o zamanlar dünyaya bir milletin sarsılmaz kararını ferman etmişti. Lâkin bu fermanı ebedileştirmek gerekti. Bu büyük olaya bir destan yazıp gök tavanına çakmalıydı ki, her güneş bu destanı söyleye söyleye doğsun. İşte savaş içinde sanatkârın sanatının konusu!..

Bir Süleymaniye, bir Selimiye olmasaydı, biz Osmanlı'nın haşmetini tozlu tarih sayfalarından okuyacaktık, duygulanmadan. Süleymaniye!.. Ne-

sillerce yarınlara ulaşmak, uzanmak için, taşta, mermerde şekillenerek bizlere akmış medeniyet!

Bir devletin ve milletin azametini Selimiye'nin minarelerinde görür, kubbelerinde seyrederiz. Bir mabet bize çok uzaklardan zafer şarkıları mırıldanır durur. Giderek incelen, sonra da sonsuzluklara karışıp sır olan ilahî ritmi ile Selimiye, dünyanın her mevsiminin bahar güzelliğinde, her gününün bayram şenliğinde olduğu zamanlarını yada getirir. Kubbeler, minareler, sütunlar, ihtiyar dedeler gibi destan anlatır bizlere. İşte sanatın görevi. İşte sanatkârın yüce vazifesi.

Sayfa sayfa Çaldıran tarihi bize Yavuz Sultan Selim Han'ı şu mısra kadar anlatabilir miydi?

Şemsi asr idi, asrda şemsin,
Zılli memdud olur zamanı kasîr,

Sözün gerçeği odur ki, bir Çanakkale destanı olmasaydı, bu savaşların en anlamlısı ve kanlısı da tarih kitaplarının cansız sayfaları arasında kalacaktı. Gerçekten hiç bir âbide, Çanakkale Savaşlarının, tek başına bir milletin ruhunu ayakta tutacak büyüklükteki mânâsını Âkif'in, Çanakkale şiiri kadar ebedileştiremezdi. Açın Safahat'ı, Çanakkale savaşını okumaz, yeniden yaşarsınız. Ufuklar üstüne oturmuş bir dev adam savaşı seyretmekte ve sanki nâralar atıp şevk vermekte, heyecan vermekte gibidir Mehmetçiğe. Şehid olanları nur ile yıkamakta ve ulvî ruhlarını avuç avuç göklere kaldırmakta Tanrı'ya iletmektedir:

Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin,
Sönüyor göğsünün üstünde o aslan neferin.

O nefer dünyaya ölmezliğini haykırıyor, ölerek! Kum torbalarından değil, cesetlerden siper yapıyor vatana, devlete, millete. Ölümlerden arta kalan gözyaşlarıdır hep. Ama bu ölümler başkal Ölüler demet demet tebessüm bırakıyorlar gerilerinde. Fezaya resmedilmiş hayat tebessümleri bırakıp gidiyorlar ötelere, cennetlere!..

Top tüfekten daha sık gülle yağan mermiler,
Kahraman orduyu seyret ki bu tehtide güler.

Maddeye dayalı kudret en güçlü olsa da çöker. En yıkılmaz kaleler, en sarp burçlar, zaman gelir kendilerini yıkacak bir top güllesine boyun eğerler. En geçilmez tabyalar, gün olur geçilir. Fakat yalnız birisi müstesna. Dünyanın bütün topu, tüfeği bir olup saldırsa o kale çökmez, o tabya alınmaz:

Ne çelik tabyalar ister ne siner hasmından,
Alınır kal'a mı göğsündeki kat kat iman.

Çanakkale savaşını seyrediyoruz bu mısralarda. Beşyüz bin şehidin kanından, canından bestelenmiş hürriyet şarkısıdır bunlar:

Şüheda gövdesi baksana dağlar taşlar...

Beşiklerdeki şehid yavruları, ana sütü gibi, yaşamak için baba kanına da muhtaç. O kan Çanakkale'de dökülüyor.

Vurulup tertemiz alnından uzanmış yatıyor,
Bir hilâl uğruna ya Rab ne güneşler batıyor!

O savaş bu mısralar olmadan tamamlanmış sayılmazdı. Beşyüz bin ruh, kafile kafile bu mısraların ardından uçtu ebediyete. Bembeyaz beşyüz bin güvercin, bu mısraların peşinden uçtu sonsuzluğa, cennet köşklerine!

Çanakkale'de zafer milletimize gülmüştür. Şaire düşen, bu zaferin, ölerek ölmezlikler yeşerten kahramanlarına, milletin sesini duyurmak, minnetini ifade etmektir. Bu gaza kendine en yaraşır biçimde tebrik edilmelidir. Sanatkârın işte çetin görevi. Binlerce şehidin manevî huzurunda, tüm milletle beraber ihtirama durmak ve daha sonra millet adına hazırlanmış buketi göklere ulaştırıp bu ruhlara takdim edebilmek!..

Sanırız ki hiç bir tebrik, hiç bir tebcil ve tes'id şu mısralar kadar, Çanakkale'de kazanılan zaferin karşılığı olamaz:

Ey bu topraklar için toprağa düşmüş asker,
Gökten ecdad inerek öpse o pak alnı değer.
.....
Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın.
Gömelim gel seni tarihe desem sığmazsın.
Hercümerc ettiğin edvara da yetmez o kitap,
Seni ancak ebediyyetler eder istiap.
Bu taşındır diyerek Kâbe'yi diksem başına.
Ruhumun vahyini duysam da geçirsem taşına
Sonra gökkubbeyi alsam da rida namıyle,
Kanayan lahdine sürsem bütün ecramıyle.
Ebri nisanı açık türbene çatsam da tavan,
Yedi kandilli Süreyya'yı uzatsam oradan.
Sen bu ayizenin altında bürünmüş kanına,
Uzanırken gece mehtabı getirsem yanına.
Türbedarın gibi ta haşre kadar bekletsem,
Gündüzün fecr ile ayizeni lebriz etsem,
Tüllenen mağribi akşamları sarsam yarına,
Yine birşey yapabildim diyemem hatırına.

Hiç bir yere sığmayan, her biri âlem kadar büyük ervah, sanatkârın mısralarına şöylece sığdırılmıştır:

Sen ki âsara gömülsen taşacaksın heyhat!
Seni almaz bu ufuklar, seni almaz bu cihat.

Ve Mehmetçiğin başına konmuş takların en güzeli, yaralı göğsüne takılmış madalyaların en değerlisi:

Ey şehid oğlu şehid isteme benden makber,
Sana ağuşunu açmış, duruyor Peygamber.

Kalkar Türkmen Kocaları

Erdem MURAT

Karanlığın memesinden emmiş
Kirli eller
Buzdan hançerlerini sapladı
Gözlerime
Kalbim kanadı

Gün olur, şafak söker
Toprak çatlar, yer yarılır
Kalkar Türkmen kocaları
Yeşil bir kan damlar
Alınlarından
Rüzgârlar esmez olur

Rahmet boşalır göklerden
Kirli eller boğulur...

■

Fotoğraf : Savaş ÇEVIK

Savaş içinde işte budur sanatkâr. Çanakkale savaşında Mehmet Akif, savaş içinde sanatkârın sembolleşen bir örneğini vermiştir. Fakat Çanakkale'de savaş bitmiyor. Düşman var oldukça savaş da olacaktır. Hele bu düşman haçlı olursa!..

Sevr!.. Çanakkale Boğazı'nda aşılmaz, yıkılmaz setlere çarparak geri dönen haçlı, devletin yöneticilerine, ne talihsizliktir ki bir kölelik anlaşması imzalatabilmiştir.

Sevr muahedesi büyük bir infiale sebep oldu. Bu sıralarda Mehmet Akif, derhal Anadolu'ya geçmiş, Balıkesir ve civarında halkı, Sevr'i tepelemek ve istiklâlini belgelemek için kıyama teşvik etmişti.

Mehmet Akif, İstanbul'a dönerken düşman da Anadolu'ya, istilâların en menfuru ile yürümesine devam ediyordu. Batıdan, güneyden, güney doğudan saldıran Yunan, İngiliz, Fransız ve İtalyanlar yurdumuzu akıllarınca aralarında paylaşmaktaydılar. Fakat düşmanın ummadığı, akıl edemediği bir direniş... Yıldırım misâli şakırdayan bir ses:

Cehennem olsa gelen göğsümüzde söndürürüz.
Bu yol ki Hak yoludur, dönme bilmeyiz yürürüz.
Düşer mi tek taşı sandın harim-i namusun,
Meğer ki harbe giren son nefer şehid olsun.

.....

Şu karşımızdaki mahşer de öyle haşrolacak,
Yakında kurtulacaktır bu cephe kurtulacak!

Bu, fırtınaya tutulmuş memleketin, telâş içinde şaşırıp kalmış insanları arasından çıkıp, bir yüksekçe yer üstünden halkına avaz avaz bağırarak kurtuluş sığınakları gösteren kılavuz. Bu, enkazlar altında kalmış milleti, fert fert dolaşırcasına sarsarak uyarmaya çalışan mihmandar.

Bırakın matemi yahu bırakın feryadı,
Ağlamak faide verseydi babam kalkardı,
Göz yaşından ne çıkarmış niye ter dökmediniz?

Şair savaşa yürümektedir. Daha anlamlısı yürütmektedir de:

Âlemde ziya kalmasa halk etmelisin halk,
Ey elleri böğründe yatan şaşkın adam kalk!

Bu, ülkeyi diriltmek için, ölü ruhlara, ruhundan sûr üfleyen büyük ruh. Bu, Sinan'ın kubbeleşerek, minareleşerek Tanrı'ya açılan elleri cinsinden dil sahibi koca gönül!

Sanatkâr savaşa yürümektedir.

Anadolu'da köy köy, kasaba kasaba kıvılcımlar parlamakta. Fitiller ateşlenmiştir; Anadolu patlayacak! Sanatkâr Anadolu yollarındadır. Yürekler tutuştura tutuştura ilerlemektedir.

Âkif, İstanbul'dan gizlice ayrılmıştır. Ayrılırken, Sebilürreşat dergisini birlikte çıkardığı arkadaşı Eşref Edip'e şöyle der:

«Artık burada duracak zaman değil, gidip çalışmak lâzım. Ben yarın Ankara'ya hareket ediyorum. Sen de idarehanenin işlerini derle toparla, 'Sebilürreşat' klişesini al, arkamdan gel.»

Şair, Anadolu'nun kader savaşına koşmak için, Anadolu dağlarında yol almaktadır.

Kastamonu Nasrullah Camii. Konuşan bir şair:

«Milletler, topla, tüfekle, zırhlı ile, ordularla, tayyarelerle yıkılmaz.»

Mehmet Âkif, o zamanlarda millî kuvvetlerin karargâhı olan Ankara'ya gelmiştir. Çalışmalarına burada devam etmektedir. Ankara'nın bir çok toplanma yerinde olduğu gibi, Mehmet Âkif'in oturduğu Tacettin Dergâhı'nda da, patlaması muhakkak millî kıyamın plânları hazırlanmaktadır. Bu esnada Yunan orduları Anadolu içlerine doğru yol almaktadır. Bursa'ya gelip dayanmış, buraya gelene kadar, geçtiği her yeri yakıp yıkmıştır.

Şair için için kaynayan bir umman gibidir bu zamanlar. Bursa'da Orhan Gazi'nin türbesini tekmeleyen iğrenç çizmeler, onun göğsünde dolaşan ayaklardır sanki. Orhan Gazi, bu işkencelerin en ahlâksızcasından duyduğu ıstırabı, şairin dilinden ifade ediyor adeta. Sanatkâr savaş içindedir. Kirletilen mukaddes vatana ağlamakta, matem tutmaktadır. Bülbüller susmalı.

Çökük bir kubbe kalsın mabedinden Yıldırım Han'ın,
Şeneatlerle çiğnensin muazzam kabri Orhan'ın.
Dolaşsın sonra İslâm'ın haremgâhında namahrem,
Benim hakkım sus ey bülbül, senin hakkın değil matem.

«Bülbül» şiiri, şairin Tacettin Dergâhı günlerinden bir hatıradır. En korkulu kara günlerimizin bir belgesi. Uykusuz şair gecelerinde, gözyaşlarıyla hamuru yoğrulmuş ve gönül ateşlerinde pişirilmiş mısralar.

Millî Mücadele başlamıştır. Şair cephelerde dolaşmaktadır. Görevi; gönül barutlarına kibrit çakmak...

Bir savaş olmaktadır ki Anadolu'da, tarihler o güne kadar yazamamış böylesini, destanlar söyleyememiş.

Anadolu dağları, ovaları, yaylaları, ırmakları; analar, bacılar, körpe yavrularla kucak kucağa; ihtiyarlar, yiğit delikanlılar ve Mehmetçiklerle bağır bağıra bir savaş vermektedir Haçlı'ya karşı.

Sanatkâr savaş içindedir. Ateş, barut, kan içindedir. Anadolu yaylalarından kopup, dalga dalga, düşman sürülerinin üstüne akan istiklâl âşığı kahramanların ortasında bir umut meşalesi gibi yanmaktadır:

Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak,
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.

Irmaklar da çağıldamakta, dağ taş tüm Anadolu şu ebedî besteyi uğuldamaktadır:

Ben ezelden beridir hür yaşadım hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış şaşarım.
Kükremiş sel gibiyim bendimi çiğner aşarım,
Yırtarım dağları enginlere sığmam taşarım.

Şair, milletinin duyup da söyleyemediğini, söyleyen büyük ruhtur. Mısralarında milyonları söyleştiren, coşturarak çağrıştıran önderdir şair.

Garbın afakını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.

Millî Mücadele topyekün bir savaş halini almıştır. Nihayet beklenen taarruz... Ve bugün hâlâ ardı aranmamış, bir tarafı askıda kalmış askerî zaferl.. Ama şair vazifesini yapmıştır. Bir milletin var olma azim ve iradesini, yaşama kudretini hiç silinmemesiye gök tavanına kazımıştır. Dünya durdukça Anadolu göklerinde, şehit allarına bürünmüş bir ay ve yıldız yanında bu marş da baki kalacaktır:

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey nazlı hilâl,
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl!
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl.
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyet,
Hakkıdır, Hak'ka tapan milletimin istiklâl!

ÂKİF VE SANATKÂRIN YAŞAMA GÜCÜ

Mehmet BÖLÜKOĞLU

DESEN : Coşkun AYDIN

Rahmetli Âkif, «sahne-i sanatta» hakkı olan yeri bileğinin gücüyle, devrinde aldı. Bir sanatçı olarak sevildiğini, sayıldığını kendi gözleriyle gördü.. Ve sanatına, sağlığında olduğunca değer verildiğine tanık oldu.

Gerçek sanatın yükü ağırdır. Sabırla dayanılır. Hemen oluversin isteyen tezcanlılar, sanatın ağırlığını kaldırması gereken mecalden yoksundur. Onlar için sanat, modacılıktır.

Âkif, moda şairlerinden değildi. Bunların ismi ve sanatı, saman alevi gibi, parlamaya başlar başlamaz sönerdi. Sönmesi kaçınılmazdı. Bunu biliyordu Âkif. Eğer hakkını gözleri yumulmadan almışsa bu sanatçı kişiliğinin, zamanından anlaşılmasındandır.

Düşündük de, hayatında kaleminin keskinliğiyle sanatını unutulmazlaştıran ustamıza gündelik akımların ölçüsüyle bakmanın anlamsız olacağı yargısına vardık. Böyle bir iş onu pek aşırı bir orijinalite hevesilisi, tahammülsüz sanat taklitçileriyle karıştırır diye düşündük.

Âkif'i anlamak, unutulmazlığın sebeplerini bilmek, bir bakıma da bu ikisi arasındaki ayrılıkları bilmiye bağlı: İki tip var. Birisi sanatına efsanevi hayat iksirini içirmiş ve sonra sessiz sadasız dağdağasız âlemine çekilmiş. Öteki lıkıatkıı leyleklere rahmet okutacak bir hızla işin ahkâmını kesmede.

Geçen geçer. Ama yüzyılların ne a-

manasız fırtınaları, ne kasları-tipleri, ne kavurucu sıcakları, dikilen sanat anıtlarının telini kıpırdatmaz. Sahtesine gelince; zorunlu akıbet tezce yakalar: Bir güz soğuğunda donar, bir pastırma yazında erir, tükenip gider.

SANATIN ANLAŞILABİLİR OLMASI

Sanatçı vardır; yaşadığını, kütüphanelerin küf kokusuna doyduğumuz zaman öğrenebiliriz.

Sanatçı vardır; anamız, ikinci bir ana gibi, babamız, ikinci bir baba gibi onunla tanıştırır bizi. Ona saygı bekler bizden, sevgi bekler, ilgi bekler.

Şöyle bir hatırlayıp geçelim. Bizden başlıyalım ilkin. Bir Koca Yunus'umuz varmış. Aramızdan çıkmış. Büyümüş. Tekrar aramıza dönmüş. Yine büyümüş. «Fani» Yunus bir gün göçmüş gitmiş aramızdan. Ama öteki Yunus? O Yunus hâlâ sağ; aramızda, dilimizde, gönlümüzde...

Eski Yunan'da yaşamış, bugün Avrupalının eskitemediği İliade ile Odyssius'un sahibi Homeros da Batı'ya maloimuştur.

Homeros kadar yaşlı olmayan Petöfi Macarlara, Yunus kadar geçmişi eskimemiş Şehriyâr da Azeri Türkleri'ne milli şâir olmuştur.

Aynı çağın içinde Âkif de Anadolu Türklerince muhabbetle kucaklanmış, toplumunun millî şâiri olmuştur.

Millî şâir demek, **millî sanatçı** demek, sanat erbabı kişinin toplumunca sahiplenilmesi, toplumunca yüceltilmesi demektir. Bu nasıl olur? Âkif nasıl **millî şâir** olabilmiştir?

İliade ile Odyssius, dillerden aktarılmıştır esere. Belki ümmiydi de Homeros.

Homeros'un getirdikleri bizi ilgilendirmez. Ama Homeros; Atina çevresindeki Eski Yunan köylerini dolaşarak, elindeki sazıyla halka şiirler söyleyen o kör ozan, nasıl Homeros olabilmiştir Batılı için?

Yunus, bizim için nasıl Yunus olabilmiştir? Petöfi, Şehriyâr içinde yetiştikleri toplumlarda millî şâir ünvanını nasıl almıştır?

Bu soruların cevabı, Âkif'te aradığımız «sanatkârın ölümünden sonraki ömür» miktarını aydınlatacaktır.

Sanatın kapsamını gerçek boyutlarına ulaştıralım. Herkesin, hepimizin varlığı karşısında hayretlere düştüğümüz kâinatı, bütünüyle bir sanat eseri sayalım. O muazzam âhenk bütünü, «akıl sahipleri düşünsün» diye yaratılmış. İnsan bu bütünden soyutlanmamış. Bütünün duyulan, kavranan her parçası insana sesleniyor. İşleyen her sistemine insan için bir hisse var.. Denebilir ki bu koca yapı, onca mükemmelliğiyle insana yöneliktir. **Akıl sahiplerinin** anlayacağı biçimdedir.

Sanırız demek istediğimiz kısmen anlaşıldı:

Sanatın ve buna bağlı olarak sanatçının kuşaklara mal olabilmesi için anlaşılır olması gerektir.

Bütün kutsal kitaplar, en basit halk tabakaları tarafından kolaylıkla anlaşılacak bir açıklıktadır.

«HALKÇILIK» TERİMİ VE İŞİN ASLI

Şu halde sanat eserinin geçerlisi, halk tarafından sahiplenilebilenidir. Bu da bütün olarak ikili bir şarttan ibarettir.

Birincisi, eserin halk dilince yazılmasıdır. Önemli bir meseledir. Halka inmek, halk zevkiyle, halk diliyle eser vermek basitlik sayıldı yıllarca. Ama bu görüşün kalburüstü ürünleri üç-beş vatandaşın oluşturduğu çevreleri aşamadı. Meydana getiricisi ölmeden, meydana getirdiği öldü.

Halk dilinin doruğu bir Dede Korkut, belki pek kaba bulundu. Anlatımı, kestirme; anlattığı, sudan şeyler sayıldı. Sayanlar tükendi; gelgelelim Dede Korkut'un hayat dolu anlatımı, doyumsuz tasvirleri geçen yıllarla daha bir büyüdü.

Halkın anlatımına, şatafatlı cümlelerin çekiciliği yanında dudak büküldü.

Konumuzu çerçevesini taşmadan öteki yüzyılın sonuna bakarsak, Fransız İh-

tilâli'nden doğan bir yığın ne idiği belirsiz kavramın hâlâ etkilerini gösterdiğini görürüz. Ne olduğu, nasıl olduğu, en hararetli savunucuları tarafından bile bilinmeden konuşulan kavramlardı bunlar. Üzerinde düşünme zahmetine katlanılmayan kavramlar... Bu kavramların doğurduğu atmosfer bir şuursuz kördöğüştür başlattı. İhtilâlden mayalanma kavram ışığıyla, adından başka benzer yanı olmayan «halk hikâyeleri» için kaleme sarılanlar oldu. Bu çember genişledi. Bir asrı geçen zaman zarfında hâlâ ne eskidi ne de bir şeye benzedi.

Halkın yaşattığı sanat eserinde ikinci bir özellik aranır. Ki, içinde bulunduğumuz çağda işlenenlerin vebalini taşıyan İhtilâl'den sonraki «halkçılık,» «halka inme» terimlerinin sökmeyişi bununla kolay izah edilir.

Dil bir anlatım aracı. Bu eğer bir problem olmaktan çıkmışsa, bahis o zaman asıl önemli merhalesine gelir: Bir toplumun kendisini bulabileceği, kendisini, duyabileceği bir muhteva, ikinci ve temel meseledir.

Bunu halletmiş **millî sanatçı**, toplumun tarihî kültür birikimini, sanat eserinde yeniden dirilten kişidir.

Çemberimizi daraltırsak bu iki imtihanı başarıyla vermiş millî şairimiz Âkif'in ak alnıyla yüzyüze geliriz.

Tanzimat sonrasında aruza kalıbını basmış iki şâirden; Tevfik Fikret, en sevdiklerince bile kısa zamanda niye hem gözden hem gönülden ırak oldu da Âkif, ülkenin bağrında yükselen ikinci bir ayyıldız gibi dalgalandı? Çünkü Fikret, açıklamaya çalıştığımız iki özellikten de yoksundu. Âkif ise iki özelliğe de birden sahipti.

Bugün «halkçılık» yaptığını sanarak Âkif'e dudak bükenler, eğer Âkif'i anlamaya çalışsalardı, yıllarca içinde dövünüp durdukları çabalar belki bir anlam kazanırdı. «Halk için hikâyecilik», yahut nazarî gerçekçilik klişelerinin yerine, halka halk gibi bakabilselerdi, Âkif'in yanında yer almış olacaklardı. Gerçekte Tanzimat hareketinden itibaren aydınlar arasındaki her akım Batı'da da revaç bulduğundan yaşayabilmiştir. Şayet böyle olmasaydı; halkçılık terimi, Batı asıllı bir halka dayalı görüş değil, Türk halkı adına yürütülen akım olsaydı bugüne kadar sakız gibi çiğnenmesine gerek kalacak mıydı? Öyle ya halkçılık yapıyoruz demek, aydın olarak halktan uzaklaştığını kabul etmek demektir. Gerçek anlamda sözde kalan bu amaca ulaşılamadığı içindir ki, bu soğukluk ve ayrılık halen etkisini sürdürmektedir.

ÂKİF'İN YAPTIKLARI

Âkif, büyük yeniliğini şiirin biçimi üzerinde yaptı. Edebiyatımızda manzum hikâye türüne bir çeki düzen verdi. Aruzun, tantanalı mısraların zorunlu kaftanı olmadığını ispatladı. Buna bir âhenk düzeni gözüyle bakılmasını sağladı. Manzum hikâyeciliğe konuşur gibi yazma erdemini getirdi. Konuşma, halkın gündelik anlatım dilinin tıpkısıydı; renkli ve nükteli uzun tasvirlerin yerini, bazan bir kelimenin, bazan bir deyimin aldığı konuşmaydı. Bu konuşma dili, rahat ve zorlamasız, çekip süründürmesi olmayan bir dildi de. «Külâh kapma» deyiminden «volta vurma»ya kadar, halkın diri anlatım unsurlarından örülmüş bir dildi.

Bütün anlatımda esas olan, sadelik ve tabiilikti. Yani Âkifçe sanatın ölümsüz yanı keşfolunmuştu. Ama sadelikle basitliği karıştırmamak gerekti. Bu sanatlı ve istenerek yapılan bir sadelikti. İşin Türkçesi Âkif, sanatın şartı olan uzun lâfın kısasını söyledi. Dil, hem okuyanla içli-dışlı, hem anlaşılır, hem de oldukça renkli. İşte Âkif'ten bir tasvir:

> Tasavvur et: İki arşın kazık kadar bir boy-
> Getirde üstüne kalpaklı bir demir kafa koy.
> Ocak süpürgesi şeklinde bir sakal yaparak.
> «Senin bu, işte yüzün, al!» deyip o yüzsüze tak.

Âkif, büyük yeniliğinde, şiiri bir fantezi olmaktan çıkarmıştır; bir sihirli sanat

VASİYYET

Şükrü ÜNAL

GÜN GELİR DE BU ÂLEMDEN GÖÇERSEM;
MEZARIM TAŞINA ŞUNU İŞLEYİN:
SEBEB-İ ÖLÜMÜ VEREM DEĞİLDİ
BİR KUTLU ÜLKÜNÜN SEVDASI DEYİN.

havası üfleyerek konuşmayı şiirleştirmiştir. Bizzat kendisine göre Safahat'ta;«şiir arayan, hiç bulmaz.» O'nda;

«Üç buçuk nazma gömülmüş koca bir ömrü heder»

vardır. Safahat, bunun için bir manzum roman da sayılabilir; perde, tablo numarası konmamış koca bir piyes de. Safahat'ta Âkif, alçak gönüllüce «şiir arayan bulmaz» diyor. Ama yeniden sorsak hiç böbürlenme belirtisi göstermeden ihtimaldir ki; «başka ne ararsanız bulursunuz» cevabını alırız. Neler yok Safahat'ta! Toplumun her kesimi, dertleri, acıları, binbir sancılarıyla hep bulur kendisini. Eskiyle yeni içiçedir. O günün bütün sosyal problemleri birer birer ele alınmış, neştere yatırılmıştır. Yalnız o günün hapsedilmiş biçimde ele almak tehlikesine düşmekten de kurtulmuştur Âkif. Gelecekte, yüzyıllarca toplumu ilgilendirecek dertler üzerinde konuşturmuştur kalemini.

Fakirlik, işsizlik, meyhane, kahvehane, cami, şehir, sokak, hasta, kimsesiz, yabancılaşma, Batılılaşma... Bütün sosyal çevre, sosyal olaylar gayet açık ve gerçekçi bir gözle ele alınmıştır. Şu mısralardaki kadar gerçekçi bir şâirdir Âkif:

Hayır, hayal ile yoktur benim alış verişim.
İnan ki; her ne demişsem görüp de söylemişim.

Şudur cihanda en beğendiğim meslek:
Sözüm odun gibi olsun; hakikat ol sun tek!

Birinci Safahat'ın büyük bir bölümü, «Süleymaniye Kürsüsü'nde» adını taşıyan İkinci Safahat, Dördüncü Safahat olan «Fatih Kürsüsü'nde» ve özellikle Altıncı Safahat «Âsım», hem dil, hem muhtevaca hiç mektep yüzü görmemiş insanların bile izleyebileceği bir sanat ürünüdür.

Âkif'i, şiirin kalıbını zorlamaya yönelten sebeplerin başında, halkın derdiyle hemdert, fikirleriyle hemfikir oluşu gelir. Âkif, cafcaflı ifadelerle, oturaklı mısralarla sanat yapmış olmak için değil, toplumunun yüreklere elem veren sarsıntısını dile getirmek için şiir yazmıştır. Kaleme bir kılıç gibi sarılışı bu yüzdendir. Onun gerçekçiliği de buradan doğar, halktan oluşu da. O, halkın tâ kendisidir. Halkın, kendisinden kopmuş aydınına karşı bir silâhdır. Öğütleriyle halkın önünde yol göstericisidir;

Senin bu yaptığın Allah'a karşı isyandır.
Asıl, felâkete sabreyliyenler insandır.

Kim kazanmazsa bu dünyada bir ekmek parası:
Dostunun yüz karası; düşmanının maskarası!

Âkif'in gerçekçiliği, halka halktan olmayan düşünceleri zerkedebilmek için

girişilmiş bir aldatmaca değildir. Toplumun felâketleri karşısında, kaleminden ak yapraklara gözyaşları döken bilgin bir halk adamının, gördüklerinin tesbitidir.

AKİF YAHUT HALKIN SANATÇISI

Âkif'in sanat tezgâhında, ne gayri millî hâkim azınlığın kalantorlarına, ne gözü kanlı haytalara mal bulunmaz. Varı-yoğu Türk toplumudur. Sözü-sohbeti Türk toplumu üstünedir. Onun çeşitli dertleri üstünedir. Bir alkoliği alır, baba gibi öğüt verir. Azarlar belki, ama kırmadan. Ona insanlığını, ona bir aile babasının sorumluluğunu hatırlatır. Kızınılarısını konuşturarak bir hasbihal kurar;

Kızın yetişti, alan yok, nasıl olur ki? Soran,
Şu sarhoşun kızı İffet değil mi? Vazgeç aman!»
Diyen kadınlara; «Pek doğru, pek» deyip gidiyor.
Bu söz zavallıyı bilsen ne türlü inciliyor.

Sonra bu sohbetin, genelleşen bir sosyal yıkım olarak mısralanışına tanık oluruz;

Ne kadınlar, ne sefalet doğuranlar görürüz.
İşte binlerce çocuk, hem baba sağ, hem öksüz.

Âkif, döküp saçmadan halkının her meselesini, ölçüyü kaçırmayan bir dille, kıvrakça ardarda dizer. Balkan, Yemen, Mısır, Arnavutluk... faciaları gibi bütün milletin ortak meselelerine eğilir. Millî duygusu halkınki gibidir. Bu duyguyu halka şöyle iletir:

İngiliz yok mu, o hain, ya doyup patlamalı;
Yahut aç kalmalıdır... Yoksa bizim fal kapalı.

Halk, bütün açıklığıyla kendi duygu dünyasını bulduğu bu mısraları anlamış, sevmiş ve bağrına basmıştır. Her anlatılanda kendi özünü bulmuştur. Anlatım kendi anlatımı olduğundan sevimli gelmiştir. Oradaki tipler, sokaklar, caddeler, dükkânlar, meydanlar, evler, çarşılar, pazarlar kendi malı olduğundan kanı kaynamıştır. Yapmak istediklerini yapılmış gördüğünden sevinmiş, yapamadıklarını orada da bulduğundan boşalmıştır;

Ortalık açmış, uyandım. Dedim, artık gideyim,
Önce amma şu fakir âdemi memnun edeyim.
Bir de baktım ki tek onluk bile yokmuş kesemde;
Mühürün boynunu bükmüş duruyormuş sâde!
O zaman koptu içimden şu tahassür ebedî:
Ya hamiyetsiz olaydım, ya param olsa idi!

Âkif, sanatıyla, dertleri içinde kendi toplumunu, kendi toplumu içinde değişmez dertleri yakalamıştır. Onları bütün açıklığıyla halkı gibi dile getirmiş ve halkına elindeki kalemiyle öncülük etmiş, önden fener tutmuştur.

Âkif, biri biçimle, ikisi de muhtevayla ilgili bu üç şeyi yapmıştır. Halk da onu önünden yürütmüş, dilinde onun mısralarıyla ardına düşmüştür;

«Doğru yol işte budur, gel!» diye sen bir yürü de,
O zaman bak ne koşanlar göreceksin sürüde!

Millî dertlerin şâiri Âkif, böylelikle **millî şâir** olmuştur. Millîlik; topluma mal olmak, halka, ülkeye mal olmaktır. Yaddan yabandan duyduğumuzu, anlayıp dinlemeden tekrarlamayı bir kenara bırakır, maymunca taklitçiliklere bir son verebilirsek Âkif'i gerçek büyüklüğüyle görmek o zaman mümkün olabilecektir. Habire sözü edilen **halkçı sanatçı** ile, **halkın sanatçısı** arasındaki derin farkı o zaman yakından öğrenmiş olacağız...

Kalıcı-gidici eser ayrılığı da galiba bu öğrenilmeden kavranamayacak.

İnsanın, halkın tâ içinde yaşadığı halde, halkı araması ne hazin! Halk-aydın arasındaki bu küslük ve bu küslüğün sebep olduğu trajik kısırlık daha sürsün mü? Sürsün mü daha?

İki Damla Göz Yaşıyla Tanrı Katına...

Ahmet TAŞGETİREN

Şeytanın Adımları Altında

Şemsipaşa yalnızlığında seni düşündüm
Seninle kavgamızı
Çocukluğumun kutsal duygularından ne bıraktın geride
Tırpanladın güzel olan ne varsa
Şimdi bakıyorum da
Küçücük avuçlarımdan yücelen duayı unutmuşum
Kavurdun meleksi tebessümlerimi
Ben zamanın çözdüğü sanki bir bulutmuşum
Savurdun kelep kelep her parçamı bir yere
Baharlayın emişen duygularım kurumuş
Ben sancılı dünyamda sana dilek tutmuşum
Sense kurbanlarına acımazsın bir kere
Yürüdün ruhumun üzerinde
Geride bıraktığın deprem izleri
Bir solucan gibi kıvranmakta, yaralanmış
Bastığın yerlerde yangın filizleri

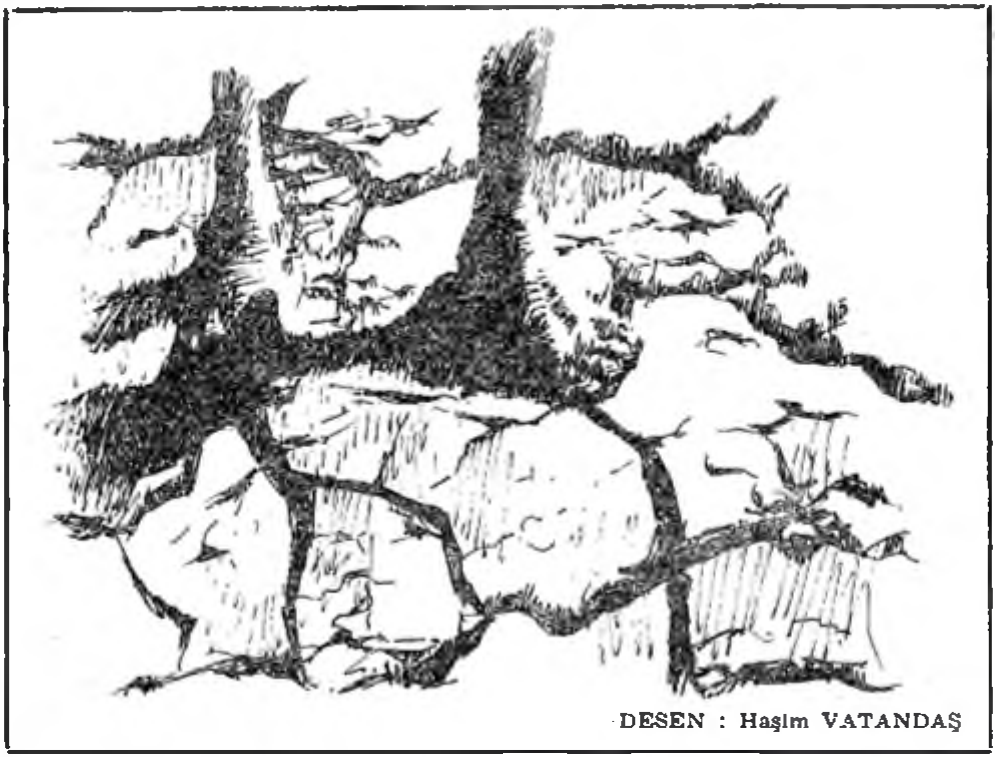
Bu kavgada güçsüzüm
Savaş araçlarını unutmuşum
Savaşı unutmuşum
Fırtına hayat olmuş
Dövünüp duruyorum ben de içinde
Kuruyan gözlerimi
Tırnaklarınla oyulan kalbimi
Secdeye hasret alnımı
Duasız dudaklarımı
Beynimi arıyorum hayat harmanında
Dağılmış lif lif, dağılmış...

içimde bir pas dokusu
Ruhum çürüdükçe o örüyor hücreleri
Dünyamda güneş tükeniyor
Işıksız bir ay doğuyor geceleri
Sevgisiz bir yüreği taşımak zor
İnanca susamış damar pıhtılaşıyor
Taşımıyor hayatımı, taşımıyor soluğumu
Taşısa da
Düğüm düğüm beni bölen bilmeceleri
Dilim, paslı bir dünya yalamış gibi
Paslı bir dünya
Veya bir günah şekeri
Ruhuma nokta nokta düşen günah gölgesi
Benek benek toplanıyor
Diriliyor ben öldükçe
Diriliyor şeytan soluğunu seslendiren inkâr heceleri
Dışımdaki sekinete bakmayın
Bir fırtına birikiyor yüreğimin ortasında
Cennetlerle Cehennemler
Kıran kırana bir savaş veriyor
Bir savaş ki çökertiyor yüceleri
Bir fırtına ki kavuruyor göveren bahçeleri
Yeşillikleri...

İki Damla Gözyaşıyla

Kalbimin yumuk ellerini açmalıyım
İki damla gözyaşıyla
Tanrı katına...
Tanrı katına sunmalıyım
Tüm benliğimi...

Kudret sensin ben güçsüzüm Allahım
Çaresizim, dilenciyim dergâhında yalvarmaya yoktur yüzüm Allahım
Sabır yağdır yağmur gibi, yandı özüm Allahım
Sabır yağdır yağmur gibi, yandı özüm Allahım
Sende çare, içimdeki düğümlere sende çözüm Allahım
Allahım Allahım Allahım
Sen ki ölüden diri çıkaransın
Beni bana bırakma

DESEN : Haşim VATANDAŞ

UTANGAÇ

Mehmet TAŞDİKEN

Marmara'ya baka baka sahil boyu yürüdü. Güneşli bir havaydı. Londra Asfaltı'nın Yenikapı kesimi oldukça gürültülüydü. Boş masaları güz gazelleriyle dolmuş bir gazinoya girdi. Kaygılı bakışlarını denize doğrulttu. Uzun uzun seyretti. İçinde bir sıkıntının olduğunu ölgün gözleriyle, ağlamaklı olmuş çehresi deyiveriyordu.

Masada başını dirseğine dayadı. Sonra elini traşlı yüzünden geçirdi. Yarı uzamış, kara, gür sakalları ortasında iri gözleri vardı. İnce uzundu. Bir kere derinden soludu. Çevresini tarayan gözlerinde iki damla yaş tomurcuklandı. Kalktı, sahil boyu yine yürüdü.

Başı, gövdeden ilerde Kumkapı'ya yöneldi. Ruhu dolu bir bent gibiydi. Boşalmak istiyordu. Kumkapı'nın dar sokaklarında balkondan balkona uzatılmış ipleri ve bu iplere asılmış renk renk çamaşırları bir süre süzdü. Böyle anlarında her şey-

de acınacak bir yan buluyordu. Köşebaşlarında yüksek sesle oynayan çocukları görünce iyice doluksadı. Utanmasa çekilip bir kuytu yere ağlayacaktı. Hem de boşalıncaya kadar ağlayacaktı. Ama bir utanma meselesi vardı. Bir de kuytu bir yer bulma meselesi...

Yalnız olduğu anlarda doluyor, sonra dolduğu yerlerden bucak bucak kaçıyordu. Gazinoda da öyle oldu. Nasıl bir duygunun etkisiyle oluyordu bu kaçışı, kendisi de izah edemezdi. Ama kaçıyordu. Onu en çok dolduran yerlerden, en çok dolduğu anlardan, saatlarca ötelerdeki yerlere kaçmak istiyordu. Ya oralar? İnsan kalabalığı, şehir gürültüsü biktırıyordu içindekilerden, oraya varıncaya kadar. Bazan boşalma arzusu bir zehirli çıkın gibi dürülüyordu içinde. Herşeyden, hayattan, insanlardan, şehirden... ve nihayet kendinden nefret ediyordu. Bazan da amacına ulaşıyor, boşalma isteği sürerse, orada da duramıyor, kaçmak... kaçmak... kaçmak istiyordu.

Hayal dünyasında bir yer kurmuştu. Oturacak bir kır kahvesi. Kendisi bu yeri gerçek boyutlarıyla bilmezdi. Nasıldı? Neredeydi? Boğaz'a bakan ağaçlı bir tepenin düzlüğü müydü? Tam kestiremiyordu. Ama düşler dururdu ki, kalabalık masaları olmalı ve onunkinden başka bütün masalar boş olmalıydı. Bu yeri çok aradı. İstanbul'da olup olmadığı da kesin değildi bu yerin. Alabildiğine hayali, alabildiğine gerçek dışı bir yer. Benzerlerini buldu. Düşündüğünü ise asla! Denize yüksekten bakıyordu masası. Gelgelelim, Boğaz noktasında da bir tatminsizlik vardı içinde. Düşündüğünü andıran bir-iki yer buldu. Hepsine birer birer uğradı. Sonra kaçtı. Semtine basmadı hiçbirinin bir daha. Duramıyordu bir yerde. Sığdıramıyordu büyüyen içini kapalı bir mekâna. Koştuğu, kaçtığı yerlerde acı acı düşünürdü. Ama düşüncesi kesik kesikti. Bütün gün oradan oraya atılır; karaya vurmuş balıklar gibi kendini köşeden köşeye vururdu. Ama akşam, şöyle güneş süzülmeye başladı, yüzünden gözler aralandı mı ıslatırdı kirpiklerini.. Bu ıslaklık onun için herşeydi. Ötesi için kendisini zorlaması gerekti. Bu yüzden boşalamazdı yine.

Utangaçtı. Ama nasıl? Bu kelimeyi onun için yenilemek ve kapsamını büyütmek lâzımdı. Öylesine utangaçtı. Şehre ilk geldiğinde bütün gözler üstündeymiş sanır, ayakları dolaşır, yürüyemez; çehresinin çizgileri sertleşir, dişleri kenetlenir, gözleri bir tuhaf olurdu. Otobüslerde yüksek sesle konuşamazdı. Acaba derdi, duyanlar beni ayıplar mı, köylü olduğumdan kınar mı? Dolmuşlara binmek ilk zamanlar başlıbaşına bir dertti. Çünkü inerken kapıyı açmak ve açtıktan sonra da kapatmak, ölümlerden ölüm beğenmekti onun için. Kiminin kolu aşağıya çekiliyor, kimininki yukarıya kaldırılıyordu. Lokantada yemek yiyemedi uzun bir süre. Çünkü eli ayağı dolaşıyor, çatalı-kaşığı şaşırıyor, bütün lokanta kendine bakarmış gibi, karnını doyurduğu için değil, yemek yeme işkencesinden kurtulduğu için Allaha şükrediyordu. Büfelerden ıvır-zıvır alırken, bir satıcıyla muhatap olurken sesi titriyor, kendinde bir eksik bulup da yüzüne vuracaklar diye o kadar korkuyordu. Kimseyle karşı karşıya gelip iki kelime lâf edemezdi. Sesi inceliyor, nefesi sıklaşıyor, heyecan basıyordu derhal.

Bu anlattığımız, Yozgat'tan İstanbul'a gelmiş Âsım'dı. Okumaya gelmişti. Âsım yakışıklı sayılmazdı. Yine de ölçülü bir çehresi, uzun bir boyu vardı. Ekin tarlalarında güneşten yanan her köylü gibi kara tenliydi. Gözleri, en güzel yeriydi. Kömür gibiydi. Bakışı altında, utancı olmasa, adamı paralar, eciş-bücüş ederdi.

Günler geçti. Haftalar geçti Âsım insanların arasına giremedi. İnsanlara ısınamadı. Köşe-bucak kaçtı. Bir ara derslerden de uzaklaştı. Sebebi, yine insanlarla birlikte olmak korkusuydu. Ahmet Haşim sevgisi onda böyle bir anda teşekkül etti. Âsım'ı, bu şiddetli kaçış duygusu, yalnızlığın kucağına götürdü. Yalnızlık da sükûnete, tenha köşelere.., Hepsi bir araya gelince Âsım'ı içine kapanık, kendi halinde bir insan olarak gördüler. Belki görmediler de. Kalabalık şehrin kumkuması içinde Âsım, onu, şöyle az-buçuk ta-

niyanlar tarafından bile kısa zamanda unutuldu. Bereket versin ki kıt-kanaat da olsa eline gelen onu idare ediyor, geçindiriyordu.

Âsım'ın kötü alışkanlıkları yoktu. Sigara bile içmezdi. Ama son zamanlarda birer-ikişer tellendirmeye başlamıştı. Bunu da yalnızlık duygusunu dağıtır diye içiyordu. Duygu yapısı pek inceydi. Gönlü kelebek kanadından narindi. Çabuk alınır, çabuk kırılırdı. Heyecanlanmaları, sevinmeleri, ne kadar çabuk olursa, o kadar çabuk geçerdi. Utangaçlık bir bakıma da bu tezlikle ilgili olmalıydı. Çevresindeki göz kırpırtısına dikkat eden, ona çeşitli anlamlar veren birisinin utangaçlığı biraz da olağanlaşıyordu.

Bunun tabanında bir aşağılık kompleksi yahut aşırı bir hassaslıkla, benzeri duygular mı vardı?

Bir şeyler diyebilmek için, Âsım'ın geçmişine bakmak gerekti.

Âsım, çocukluğundan beri toplumdan kaçıyordu. Kaçmak istiyordu. Ama neydi bunun sebebi?

Kendi köyünü, açık-seçik hatırlıyamıyordu bile. Dedesi, babasını-amcalarını alarak başka, uzak bir köyden göçmen gelmişti şimdiki köylerine. Çocukluğu bu sığıntı hayatın baskısı ile törpülendi. Gönlünce kavga edemedi. Hakkını arayamadı. Hep bunun elinden aldılar. Ama bu, niçin elimden alıyorsunuz diye saldıramadı. Ağlıyamadı bile. Çünkü başka köyden gelmişlerdi. Göçmendiler. Köylü, bir küçük olayda atabilirdi köyden. Babasının bile; o, babayiğit, etli-canlı adamın bile olmayacak şeyleri yutuşu, sesini çıkarmayışı kişiliğinin gelişmesinde etkili oldu.

Âsım ilkokul dördüncü sınıfa geçtiğinde öğretmeni ödevler verdi. Öğretmeni verdi vermesine ya, Âsım bir yarım devre yapamadı bu ödevleri. Çünkü bu ödevler bütün sınıfın karşısında günlük konuları anlatmaktı. Yani Âsım için ölümle denk iş! Tabii beceremedi. Çenesi kilitlendi sınıf huzurunda. Bunun üzerine, o incecik yapılı, hassas çocuğu yüreğinden vuracak bir haber yayıldı köyde: Âsım, sınıfın en tembel öğrencisi, gerçekte kendisinin de geri zekâlı olduğunu bildiği Apil'la birlikte ikinci sınıfa gönderilecek! Bu Âsım'ı yıktı. Zekâ yönünden normalin üstündeydi. Âsımı. Anlayışça, yaşıtlarından oldukça ileri. Bu haber Âsım'ı yıktı ama cesaretini bileledi. Bir hamle ile ikinci ders yılında sınıfın birincisi olarak herkesi hayretler içinde bıraktı. Bu başarısı daha sonra lisede de sürecekti.

Âsım'ın geçmişinde rastlanan ikinci önemli olay da şuydu: Ortaokul yıllarında, okulu çalkayan başarısı ve herkesin dikkatini çeken sükûneti, kendinden yaşça çok büyük ev arkadaşları tarafından hasetle karşılandı. Ve abartma değil, küçük Âsım ders çalışmasın diye, akşamları bir direğe bağlıyor, geçip karşısına küfrediyorlardı. Köyde Âsım'ın başarısı, okulda Âsım'ın başarısı... Nereye gitseler Âsım.. Âsım.. Âsım.... Buna dayanamıyorlardı. Çünkü kendileri kopuktu. Zar peşinde, elli iki peşinde kahve köşelerinde cıgara fosurdatmak daha tatlıydı. Bu küçük tıfıl, neşelerini kaçırıyordu

Bu daha öncekilere benzer bir baskıydı. Baskı süresinin uzamış olması dikkati çekicidir bu noktada İkinci husus, başarılarının Âsım'ı açmış olabileceği ihtimalidir. Acaba taltifler, tebrikler Âsım'ı biraz olsun yalnızlığından, kendi içinden çıkarmış mıdır? Bazı etkileri olmuştur şüphesiz. İnkâr edilemez. Ama bu yaşlardaki insanlarla ilişkilerini iyi anlatan bir örnek olay var. O, psikolojik değişimini ve değişimin yerini güzel belirliyor.

Âsım, liseye geldiğinde sükûneti ile yine gözlerden uzak durmaya çalıştı. Bütün çabasına rağmen sınıfın küçük oluşu, bir kaç yıllık beraberlik gibi sebeplerle, mizacı, yakın arkadaşlarının dikkatini çekti.

Sınıfın en güzel kızı Meral, o günlerde liselerde moda olan bir davranışta bulundu: Âsım'a kan kardeşi olmayı teklif

etti. Âsım bu teklifi gözünü kırpmadan kabullendi. Ama kan kardeşliğin kendi aralarındaki yükümlülüklerini yerine getiremedi. İçinde Meral'e karşı koruma duyguları alabildiğine uçarıydı. Hatta bir gün bu yüzden kavga yaptı. O pısırık, o içine kapanık Âsım, gören gözleri şaşırtacak bir vuruşla kendinden büyük yapılı bir serkeşi yere devirdi. Bu olaydan Meral'in hiç haberi olmadı. O, Âsım'ın sükûnetine kardeşçe vurgundu. Fakat sabahları «nasılsın?» diye sormadan kendisiyle konuşmayan, sorunca da «iyiyim»den başka söz söylemeyen bu kan kardeşine karşı, biraz soğuk duruyordu. Birgün Meral okula gelmedi. Ertesi gün.. Daha ertesi gün de gelmedi..

Âsım belli etmemeye çalıştı. Fakat müthiş bir kaygıya kapıldı. Meral kaç kere evlerine davet etmişti. Kan kardeşini babası-anasıyla tanıştıracaktı da gitmemişti. O davetlere icabet etmeyişine ilk kez hayıflandı. Ama asıl Meral'le ilgili haberi alınca paniğe kapıldı. Sonra çaresizlikten çöktü Âsım! Meral bir namus meselesinden dolayı intihar etmişti.

Anasına babasına tek satır yoktu. Fakat Âsım'ın affetmesi için yalvaran satırlar yazmıştı. Önce sakladılar. Sonra duyuldu tabiatıyla. İşte bu olay da olumsuz etkileriyle bindi Âsım'ın sırtına. Meral'e ne duygularını açabilmiş, ne hıncını alabilmişti. Acısı katmerlendi, zehirli bir lokma gibi indi içine.

Daha irili-ufaklı pek çok olay.

Halledilememiş problemler, kendi mizacında olan bütün insanlar gibi, Âsım tarafından da içe atılıyordu.

Âsım, lisede uyanan bir fikirle İstanbul'da kendini edebiyata vermeyi düşündü. Biraz kitap okudu, sonra;

— Yazarlar kendi dünyalarında dolan, bizim dünyamıza boşalan insanlardır! dedi.

Mizacını yazarlığa yatkın buluyordu. Bir süre gerçekten verimli çalıştı. Ne yazdığı önemli değildi. Ama bir günde yirmi sayfadan az yazmıyordu. Âsım yazdıklarını birgün açtı okudu. İçinde kaybolmaya başlamış görünen zehir bulutları yeniden kümelendi. Olmazdı böyle şey. Ve kişilik sahibi bir insanın yapacağını yaptı, yazdıklarını götürdü. Yenikapı sahilinde yaktı, külünü denize savurdu. Sonra oturdu, denize, gözlerinde tomurcuklanan iki yaş damlasını akıttı. Günlerce, günlerce uğraştı yeni bir meşgale için. Yazmağa çalıştı. Yazamadı. Gittiği yerlerde duramadı. Sıkıldı.. sıkıldı.. sıkıldı... Tek düşüncesi, içindeki zehiri akıtmaktı. Bunu yazarak yapabilirdi. Bazan doluyor, yazmak istiyordu. Ama yazamıyordu! Dili tutuluyor, çenesi kilitleniyordu kaleminin. Kalkıyor oturduğu yerden, geziyor.. geziyor.. geziyordu! Yemek, içmek bir yük oluyordu çoğu kez. Sabah çıkıyor, bazan ertesi sabah, bazan gece yarılarında yorgun argın dönüyordu geri. Yüzünü, kendini yine kimse görsün istemiyordu. Harap olduğunun farkına; can sıkıntısından, midesinin ülser olduğunu öğrenince vardı. Buna rağmen doktora gitmedi. Tek sebebi içine kapanıklığını, (buna «sinir» demeye bile cesaret edemiyordu!) kimsenin öğrenmesine razı olmayışıydı. Doktor karşısında bile bir eksiğinin ortaya konması ve ona bir anlık bir merhametle bakılması, hastalığı çekmekten çok daha ağırdı.

Âsım bütün bunlara rağmen karamsar, hasta ruhlu değildi. İçinde insanlara karşı büyük bir saygı vardı. Galiba bu «saygı» kelimesi, hakkındaki pek çok karanlığı aydınlatacaktır. Yazdıklarını dürüp-büküp ateşe vermesi buradan doğuyordu. Kendini doyuran kendi zehirini, içinden çıkarıp başkalarına kusan olmak istemiyordu. Âsım'ın utangaçlığı, çekingenliği ve içine kapanıklığı insanlara karşı bir kin duygusunun pasif savunması değildi. Ama Âsım'da aşağılık duygusu yok muydu? Aşağılık demek ağır olurdu duygularına. Lâkin bir eziklik, bir mahçupluk tufanıyla sarsıldığı gerçekti.

Belki fazla yakışıklı değildi. Aynanın karşısına geçtiğinde gözlerini okşayacak

bir suratı yoktu. Bu, cıklığını bir çırpıda silkip atacak ve onun yerini alacak, bir kendini beğenme duygusuna engeldi. İnsanlardan sürekli kaçtığından sosyal bir yeteneği de gelişememişti. Ama öyle görünüyordu ki, bunlar işin görünür yanlarıydı. Asıl sebep bambaşkaydı.

Âsım bir ara sosyalizmi de tanıdı. Lise son sınıftayken, köyünün üç öğretmeninden sosyalist olan ikisi, Âsım'a sosyalizmi anlattılar. Bunlardan biri, zekâ itibariyle geriydi. Asıl sosyalist olan okul müdürü olduğundan; bu, biraz aptallığından biraz da dalkavukluk olsun diye kendi yönetimini berikine vermişti. Köye zaman zaman komşu köylerden sosyalist olduğunu söyleyen öğretmenler geliyor, köy kahvesinde gereğinden fazla bir gürültüyle ceplerinden çıkardıkları «İkinci» paketlerini masadan masaya dolaştırıyorlar, burjuva dedikleri zenginlerin, yüksek gelirli memurların aleyhinde atıp tutuyorlardı.

Âsım zekiydi. Sosyalizmi, ikinci, üçüncü ellerden öğrenmek yerine açtı, kitapları; kitaplardan okudu. Bazı tarafları ona yakın gibi geldi. O bütün yüksek tabakanın yanında eksikli hissediyordu kendini. İçinde, hakkında düşünülen bin «acaba?»nın lâvları kaynıyordu. Sosyalizmin bu yanına biraz meyleder gibi oldu. Köy öğretmeni olmalarına rağmen tanıdığı bütün sosyalistler çok rahattı. Hareketleri serbestti. Tınmıyorlardı kimseyi. Kahvede bacak bacak üstünde, uzun, ucu cıgaralı ağızlık ağızlarında, bana mısın demiyorlardı. Peki onlar arasında sıkılgan mizaçlı yok muydu? Vardı elbet. Vardı ve sosyalizmi sayesinde bu illetten kurtulmuşlardı. Âsım, kendini iyice yokladı. İlkokullarda, öğretmenden utandığı, çekindiği gibi, o yaşa kadar kimseden çekinmemişti. Meral'in evine ailesi şehirli olduğu için gidememişti. Önceleri İstanbul'un her yanı sıkıyordu. Çünkü insanların giyimi düzgündü. Yaşayışları başka görünüyordu gözünde. Onun köy hayatıysa, kıyaslamak değil bunun yanında düşünülemezdi bile. Onun anası, başında dastarlı, ayağında şalvarlı, tarladan, bahçeden başka şey bilmeyen cahil bir kadındı. Ama İstanbul'a bakıyor; hepsinin giyimi zengin, kültürü yüksek. Elinden tutulmuş, okullara götürülen pırıl pırıl çocuklar görüyor, bu onu eziyordu. Çünkü ilkokula kadar yalınayak, kızlar gibi entariler içinde dolaşmış, ayakkabıyı ancak lisede görebilmişti. Ortaokulu babasının yaptığı çarıklarla bitirmişti.

Aradan zaman geçti. Köyün ve komşu köylerin öğretmenlerine Şişli'de hemşerilerinin bir kahvesinde rast geldi. Keşke gelmez olsaydı. O köyde «İkinci»yi şarlatanlıkla fosurdatan sosyalist öğretmenler, iki dirhem bir çekirdek olmuş, boş kaldıkça küfrettikleri, Amerika'nın lüks Pall Mall'larını dudaklarında ateşlemişlerdi. Ve sosyete züppeleri gibi dişlerinin arasında çiğniyorlardı. Sadece cıgara olayı değil. Daha pek çok olay vukubuldu. Ve onlar, burda kaldığı sürece, kirli bir gömlek sıyırır gibi sosyalizmden ikrah getirdi.

Düşündü: Köylerde, sosyalist nutuklar savuran bu adamlar, bir yıl kazanmışlar ve İstanbul'a para vermeye gelmişlerdi. Demekki özlemleri İstanbul'du. Ama kader onları köy öğretmeni yapınca, imkânsızlıklar şartları sevdirmeye zorlamıştı. Bu adamlar gerçekten ne dillerinden koyvermedikleri, vurguncuya düşmandı, ne lüks hayata, ne bozuk bir sisteme! Ya? Bunlar ulaşamadıklarına pis demiş, yine bunlara yaranabilmek için köylüden farklı olduğunu, farklı düşündüğünü anlatabilmek için bu yolu seçmişti. Her sosyalist köy öğretmeni böyle olmayabilirdi. Ama, Âsım'ı uyaran köy öğretmenleri bu davranış içinden geçmişlerdi. Erişemediklerine sonsuz bir kin duyuyorlardı içlerinde. Halktan ayrı olduklarını da her fırsatta imadan geri durmuyorlardı. Bu öfke ve küçümseme, onların utangaçlığıyla birlikte, insana olan saygısını, sevgisini de alıp götürüyordu. Kendi dışlarında her şeye, herkese kinle bakıyorlardı. Her tarafta bu bakımdan serbesttiler. İnsanların bir kısmına, şahsi menfaatlarından dış bili-

yorlar, bir kısmını da insan saymıyorlardı.

Âsım, kafasını buralara yordukça, içi bulandı. Hayır. Onun bütün insanlardan uzaklaşmışlığına rağmen bir insan sevgisi vardı. Ötekiler gibi küçümsiyerek tepeden bakmaktansa, kendi insanının yanında, mahçupluktan, yanaklarının kızarmasına razı olabilirdi.

Sosyalizm de cılk çıkmıştı düşüncesinde. Bir insan grubu zengin diye ona diş göstermek, kılıç bilemek ne demekti? Bunun halk sevgisiyle, insan saygısıyla ne ilişiği vardı? Bir insan zengin olduğu için, yahut yoksul olduğu için haksız olamazdı. Ama, haksız zengin yok muydu? Vardı elbet.

Düşüncesini bu yolda derinleştirdi. O, sevme eğiliminde bir mizaç sahibiydi. İnsanlara insan oldukları için, kendisini içlerine almadıkları, nimetlerinden yararlandırmadıkları için kin tutmuyordu. Âsım, zamanında açılabilseymiş, mutlaka cevval bir toplum adamı olurmuş. Ama yine de gani gönüllüydü..

Böyle ne yaptığını bilmeden semt semt bir berduş gibi, İstanbul'u günlerce, hatta aylarca dolaştı. İçini, kalıbını sığdıramadı. Oturduğu yerleri kendine yediremedi. Basit buldu. Utandı.

Bütün bir-iki yıl boyunca, akıllı uslu, derdini anlayacak bir arkadaş edinemeden vardığı her yerden kaçtı.

Onunla böyle bir havada, derslerinin sarpa sardığı, yaşamaktan umudunu kesmek üzere olduğu bir anda tanıştık. Ben onu bir süre geriden takip etmiştim. Sık sık karşılaştık. Önce hiç ilgi göstermedi sözlerime. Sonradan beni aramaya başladı, dost olduk.

Bir akşam, Beykoz'da bir kır kahvesinde buluştuk. O akşam artık sade gözleri tomurcuklanmıyor, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu da.

Âsım'ı, insanların değişebileceğine inandırmaya çalıştım. Mizaç dediğimiz şey, yaratılışın, olaylar ve sosyal çevre tarafından terbiye edilişi demekti. Küçükken geçirdiği olaylar, Âsım'ı içine kapanık yapmış, pasifleştirmişti.

Ama asıl utangaçlık Âsım'ın hayatında okulla başlamıştı. Utangaçlığın gerçek sebebi, bir uyumsuzluk meselesiydi. Biz, kendi topraklarımızda ecnebi bir memlekette yaşıyor gibiydik. Ülkemizin yabancısıydık. İnsanımızın yabancısı olmaya davet ediliyorduk. Köyünün sosyalist öğretmenleri, bu davete çabuk koşmuşlardı. Âsım ise ne gidebiliyor, ne direnebiliyordu.

Utangaçlar, halk içinden çıkanlar, aydınlarca baskıya alınan, ama yine de halktan kopmaktan korkanlardı. Aydının düşüncesi ekonomik alanda bir hakim zümre oluşturmuştu. Bu zümrelerde ve aydında utangaçlık yoktu. Halka göre bunların «hâyâ damarları çatlamış»tı. Utanmazlardı.

Âsım'ın yaratılıştan olan utangaçlığı, bir ömür boyu sürecekti. Bunu biliyordum. Böyle olmakla birlikte, hiç olmazsa zararlı yanı alt edilebilir, sosyal yanının tehlikesi ortadan kaldırılabilirdi. Hicap anlamında, insana saygının ürünü olan utangaçlığına bir çare yoktu. Bunu bilsem, söylemez olur muydum! Hani kelin tırnağı olsaymış derlerdi ya.

Donuk gözlerinden ılık yaşlar süzülüyordu. Gözlerinin bulutunda insan sevgisi küme kümeydi.

Biz ruhumuzun rahat edeceği bir atmosfer bulamadığımızdan rahatsızdık.

Âsım'a;

— Bizden sonra gelecekler, insanımızı ezen sosyal baskının utangaçları olmasın! Kendi ülkelerinde, kendi ülkelerinin yabancısı olmasın, dedim. İçimizde insan sevgisi varsa, haydi kalkalım, durup dinlenmeden, yıllarca, ama yıllarca bizi utandıranların etkisini kıralım.

Gökte ay kayboldu. Kalktık. Karanlık caddelere düzüldük. Bir sokak lâmbası ışıdı. Âsım'a baktım, göğsü şişmiş, kömür gözleri, yay gibi gerilmiş, oka benzer bakışı karanlık göklere çakılmıştı. İçine bir yeni soluk dolmuş, ruhuna bir yeni ışık düşmüştü.

O gece, şafağa kadar, hiç yorulmadan yürüdük.. yürüdük.. yürüdük...

NENNİLER

■ Ahmet EFE

ALPARSLAN ol büyü yavrum
Gel ağlama uyu yavrum
Bil içtiğin suyu yavrum
Nenni yavrum nenni nenni

Yiğit ol hep erce yaşa
Hak için gir hak savaşa
Devlet başa kuzgun leşe
Nenni yavrum nenni nenni

Karşı dağda ataş yanar
Uyumazsan gönlüm kanar
Elâlem hastadır sanar
Uyu yavrum nenni nenni

Şehit oldu kuzum baban
Ancak böyle yaşar vatan
Yüreciği küt küt atan
Uyu yavrum nenni nenni

Koydu adını dedesi
Geçen yıl öldü ebesi
Gazi gezer has babası
Nenni yavrum nenni nenni

AYIM, GÜNÜM, HEM YILDIZIM
SEVDİCEĞİM GÖNÜL SIZIM
FATİH DOĞUR SEN DE KIZIM
UYU YAVRUM NENNİ NENNİ

DESEN : Coşkun AYDIN

BIRAKIN GELSİN

■

Mustafa YILDIZ

İçin için kaynar
Şu benliğimiz
Üç asrın çilesidir
Çektiğimiz.
Bir uçtan bir uca oklanmış

Yaralı bir vücudun
Bel kemiğiyiz.
Üç asrın paslı çarkı döndü üstümüzde
Emdi iliklerimizi
Kan ağladık çoluk-çocuk
Kadın-kız
Ezdi kemiklerimizi.
Cihan mazlûmlarına barınaktı devletimiz...
Kudretimiz,
Bir uçtan bir uca sarmıştı cihanı
Serhadleri canlandırırdı
O gün
Kavganın kutlu civanı...
Biz, ey dost!
Ölümü sarıktır diye
Başına dolayan
Bir milletin evlâtlarıyız.
Razıyız,
Gitsin bütün varlığımız,
Gitsin bütün sevdiklerimiz;
Lâkin,
Gelsin gayrı şu arzuladığımız.
Günde yanmış
Kara toprak misâli
Bağrı yanık nice gardaşlar.
Ozler visali,
Özler visali...
Gayrı uyku haramı olsun gözlere:
Şu yüreği, körpe yüreği
Bir mazlûm toplumun derdiyle dağlı
Elleri-kolları bağlı
Nice yiğidin
Nice kahramanın başında
Bir zulüm tahtı kurmuş
Örümcek ağlı
Çürümüş hayatın
Sonu gelsin!
Bir kurtuluş beklediğimiz
Bırakın onu,
Bırakın onu,
Gelsin!

Bir Medeniyetin Yağması

ENDÜLÜS YAKILIRKEN...

Kurtuba Camiinin içinden bir görünüş

Hasan ERDEN

Köleci Avrupa! Zalim Avrupa! Endülüs katili!

Endülüs gibi koca bir ülkeyi yıkmış, bir medeniyeti yakmış, kül etmiş gaddarca!

Devletler yıkılır, milletler çöker. Geriye onların sanat eserleri kalır. İlim ve medeniyet eserleri kalır. Onların yaşayışlarını, düzenlerini ve münasebetlerini anlatan tarihler kalır. Heyhat ki, Endülüs gibi bir medeniyetin yaşadığını isbatlayan, İspanya'da bir kaç mimari yapı ve üç beş Endülüs müellifinin kayboImaktan kurtulabilmiş eseri dışında bir delil yoktur. Endülüs böyle ezilmiştir. Koskoca bir medeniyet böyle eritilmiştir.

«Yazık ki, medeniyet âlemine ilk nümune olan böyle bir milleti hanifeden bize vasıl olan eserler, yalnız şurada burada baykuş ve karga yuvası olmuş harap binaların duvarları ile biraz perişan evraktan ibarettir.» (1)

Halbuki Avrupa çok şey borçluydu Endülüs'e. İlmi ondan öğrenmişti. Kimya, Tıp, Astronomi, Biyoloji, coğrafya v.b. ilimleri Endülüs'te tanımıştı. Kurtuba ve Gırnata medreselerinde tahsil gören binlerce Avrupalı bu ilimleri kendi ülkelerine aktarmışlardı. Bugünkü Avrupa tekniğinin temelinde Endülüs yatmaktadır. Avrupa, Endülüs müslümanları için bir hiçti ama, Endülüs, Avrupa için her şeydi o devirde.

ENDÜLÜS'TE İLİM VE MEDENİYET

III. Abdurrahman devri Endülüs Emevi Devletinin doruğa yükseldiği devirdir. Bu devirde İspanya dünyanın en büyük ilim ve kültür merkezi durumundaydı. Başta Kurtuba olmak üzere, İşbiliye, Gırnata, Şatıbe, Belensiye ve Mürsiye gibi şehirler birer ilim ve irfan yuvası idi. Stanley Lenpol adlı bir İngiliz yazarı Kurtuba'dan şöyle bahsetmektedir:

(1) Ziya Paşa., **Endülüs Tarihi**, C: II, Tercüman-ı Ahval Mat., İst, 1280, s: 239 (Sadeleştirilerek alınmıştır)

«Saraylarıyle, bahçeleriyle pek güzel olan Kurtuba'nın ilim müesseseleri insanı hayrette bırakırdı. Kurtuba müderrisleri (profesörleri) ve muallimleri, memleketlerini Batı'nın bilgi hazinesi haline getirmişlerdi. Kurtuba'ya Avrupa'nın her tarafından talebe akını olurdu. Hekimlik Endülüs bilginlerinin buluşlarıyle 'Calinos' devrinden beri ulaşamadığı yüksekliğe çıkmıştı. Astronomi, coğrafya, kimya ve biyoloji gibi bilgiler Kurtuba'da bütün ihtişamıyle gösterildi. Edebiyat ise Avrupa'da hiç bir vakit bu kadar ileri gidememişti.» (2)

Endülüs'te eğitim çok önemliydi. Avrupa'da mektep diye bir şey yokken İspanya'da köylere kadar mektepler kurulmuştu.

«İspanya'da ise her dört haneli köyde bu yolda bir mektep bulunduğundan artık şehir ve kasabalardakiler bu hesaba kıyas oluna. Ve Avrupa'da ilk defa mekteb-i umumi tesis eden Kardinal Albirnuz (?) zaten İspanyol olup Gırnata'da terbiye görmüş ve sonradan Polanya'da bina eylediği Sen Kalman (?) mektebini orada görmüş olduğu İslâm mekteplerine taklit eylemiştir.» (3)

Yine Avrupa'da hiç bir kütüphane mevcut değilken Endülüs'te ilimle meşgul olanların kolay istifade edebileceği fevkalâde tertip ve tanzim edilmiş büyük kütüphaneler bulunuyordu. III. Abdurrahman'ın sarayındaki kütüphanesinde 600.000 cilt eser mevcut olduğu ve bu tarz büyüklükteki kütüphanelerin sayısının İspanya'da 70'e vardığı tesbitler arasındadır. Avrupa'da ise kütüphane tesisi ancak 900 H. senelerinde yani XV. asırda tahakkuk etmiştir. (4)

Avrupa, kâğıdı da Endülüs'ten öğrenmişti. İspanya'da kâğıt, ipek ve pamuk yerine keten ve kendirden, daha ucuza mal ediliyordu. İlk kâğıt fabrikası Şatıbe'de daha sonra Belensiye ve diğer yerlerde kurulmuştu. Şatıbe kâğıdı bütün Avrupa'da meşhurdu.

ENDÜLÜS ÂLİMLERİ

Endülüs'te hemen her dalda büyük âlimler yetişmiştir. Bunlardan Endülüs kütüphanelerinin toptan imhası sebebiyle isimleri bilinmeyen pek çok âlim vardır. Buna rağmen bilinenlerden hayli isim saymak mümkündür:

Tıp sahasında:

Ebul-Kasım Halef b. Abbas; «Et-Ta'rif» adlı cerrahiliğe ait meşhur eseri vardır. Kendisi cerrâhî âletlerinin ilk mucididir. Eseri tıbta çok önemli bir kaynak olmuştur.

Ebu'l-Velit Muhammet İbni Rüşt; Kurtubalıdır «Halicetün Fi't-tıp» adlı eseri meşhurdur.

Hey'et (Astronomi)de:

Ebu Abdillah Muhammed, İbni Rüşt, İbni Samh, İbni Salt v.b.

Eczacılıkta:

İsa B. Ali El-Gırnati.

Şiir ve Edebiyatta:

Mağribi, İbni Baytar, İbni Haddat, İbni Ammar, İbnül-Ebras, İbni Asım v.b.

ENDÜLÜS — AVRUPA KAVGASI

Bu kavga Musa b. Nusayr ve Tarık b. Ziyad'ın komutasındaki Müslüman arapların İspanya'yı fetihlerinden itibaren başladı. Ve sekiz yüz sene sürdü. Mutaassıp katolik kıralları tam sekiz asır uğraştılar Müslümanları Avrupa'dan atmak için.

Müslüman araplar beraberlerinde Doğu'nun kültür zenginliklerini ilim ve sanat değerlerini de getirmişlerdi. İspanya'da insanca bir yaşayış, mesut bir hayat kurmuşlardı. Müslüman olmayan halka hiç bir zorlamada bulunulmamış, kendi dinlerinde ve örflerinde serbest bırakılmışlardı.

---

(2) M. Zekâi Konrapa, **Endülüs Mersiyesi Nizami Tercümesi ve Endülüs Tarihine Kısa Bir Bakış**, Edebiyat Fakültesi Bsm., İst, 1964, s: 176.

(3) Ziya Paşa, a.g.e., s: 525 (Sadeleştirilerek alınmıştır)

(4) A.g.e., s: 528.

Buna rağmen Endülüs Müslümanlarının toplum yapısı ve hayat değerleri Avrupa'ya tamamen yabancıydı. Mutaassıp Ortaçağ Avrupası bu yeni medeniyetin yüceliğini idrak edecek durumda değildi.

Her şeyden önce Hıristiyan Avrupa'nın sahip olduğu zihniyet uyuşmuyordu bu medeniyetle. Avrupa kültürü Eski Yunan düşüncesi, Hıristiyan ahlâkı, Roma-Tevrat nizamı üzerine bina edilmişti. Dolayısıyle hayat anlayışı, kültür değerleri Endülüs'le çatışıyordu. Endülüs-Avrupa kavgasının temeli buna dayanıyordu. Ve aslında bu kavga, doğuda Alp Arslan Gazi'nin 1071 Malazgirt zaferiyle başlayan Türk-Batı kavgasının batıdaki ifadesiydi. Çok daha evvel 8. asırda başlamış olan kopyesi... Aynı inançlar, aynı kültürler, aynı medeniyetler çarpışıyordu doğuda ve batıda.

Hıristiyan Avrupa Selçuklu ve Osmanlı üzerinde defalarca haçlı seferleri düzenlemişti. Büyük bir hırs ve taassupla birleşen haçlı ordularıyle Müslüman Türkleri Avrupa'dan ve Anadolu'dan atarak, geldikleri yere, Orta Asya'ya sürmek istemişti. Aynı şekilde Müslüman Endülüs Emevilerini de Avrupa'dan Afrika'ya sürmeğe çalıştı.

BİR MEDENİYET NASIL YOK EDİLDİ

Endülüs'ün çöküşü Hıristiyan Avrupa'nın ebediyyen silinmez yüz karasıdır. Zira bu çöküş bir vatanın işgali değildir sadece. Bir millet toptan imha edilmiş ve yurtlarında kendisine hayat hakkı tanınmamıştır. Bir ilim ve irfan yuvası tamamen yıkılmış, medreselerinden, mekteplerinden, kütüphanelerindeki en küçük yazma nüshalarına kadar tek bir iz kalmamasıya hunharca yıkılmış ve tarümar edilmiştir. Endülüs sanatı eserleriyle birlikte yok edilmiştir. Ve bir medeniyet, sekiz asır hüküm süren yüce bir medeniyet bir daha yeşermemesiye yok edilmiştir.

Kastilya kıralı Ferdinando, 1235'te Kurtuba'yı istilâ ettiğinde, devrinde dünyanın en büyük şehri olan bir milyon nüfuslu bu şehri yağmada hiç bir ölçü tanımamıştır. Can ve mal emniyeti vaadetmesine rağmen, sözünde durmayarak halkın çığlıkları arasında camileri, mescitleri, mektep ve medreseleri harabe haline getirmiştir. Medinet'üz-zehra ile Mervan sarayı tanınmayacak bir şekilde tahrip olunmuştur.

«İçleri had ve hesaba gelmez nefis kitaplar ve çok kıymetli yazma nüshalarla dolu olan bilcümle kütüphaneler esaslarından bir alâmet kalmamak vechile tahrip ve binişan idilüp, fakat taassup eseri olarak yalnız Emevi meliklerinden I. Abdurrahman'ın yaptırması olan meşhur Cami-i Kebir kilîseye tahvil kılındı.» (5)

Kurtuba Camii diye bilinen bu cami 247 x 157 m² ebadında olup, dünyanın en büyük camii idi. Kiliseye çevrildikten başka, sonraları minaresi yıkılarak yerine bir çan kulesi yapıldı. Cami revakları yıkıldı. Çok parlak renklerle ve oymalarla süslenmiş olan tavan değiştirildi. Kurtuba'daki Endülüs'e ait bu tek sanat abidesi eski özelliğinden böylece uzaklaştırıldı.

İspanya'nın ikinci büyük şehri olan İşbiliye de aynı vahşetle işgal edildi. Bilhassa gezegenlerin ve sabit yıldızların gözlendiği, hareketlerinin hesap edildiği meşhur rasathane cahilce ve nankörce tahrib edilerek, kulesine Kastala bayrağı asıldı. Ve büyük bir haçla çan takıldı. (6)

Kastilya kıralı bu hunharlıkla ilerlerken, müttefiki Aragon kıralı da Belensiye ve Mürsiye'yi ona denk bir zulümle işgal ediyordu.

Nihayet Endülüs'ün son kalesi Gırnata kalmıştı. Gırnata Müslümanları düşmana teslim olmadılar. Ebu Abdillah Muhammed Ahmer'i hükümdar seçerek devlet kurdular. Beni Ahmer devleti. Bu devlet 262 yıl hüküm sürdü. Sonunda Kas-

(5) A.g.e., s: 239 (Sadeleştirilerek alınmıştır)
(6) A.g.e., s: 250.

tilya kıralı Ferdinand ile Aragon kıralıçesi İzabella'nın evlenmeleriyle birleşen iki devlet Gırnata'yı muhasara etti. Gırnata da aynı akıbete sürükleniyordu. Son Gırnata hükümdarı Ebu Abdillah'is-Sağir Osmanlılardan ve Memlûklulardan imdad için elçiler gönderdi. İstanbul'a giden heyette bulunan Endülüs şairi Ebu'l-Baka Salih İbni Şerif er-Rundi Sultan II. Beyazit'e aynı zamanda meşhur Endülüs Mersiyesini sundu.

II. Beyazıt devrinde Osmanlı Devleti Memlûklularla çatışmalı idi. Ve esasında devlet Endülüs Müslümanlarını kurtarabilecek güce yükselememişti. Buna rağmen Padişah, Kemal Reis'i donanmayı hümayunla İspanya'ya gönderdi. Papalığa tehditlerde bulundu. Kemal Reis İspanya sahillerini şiddetle vurdu. Fakat netice değişmedi.

Ebu Abdillah es-Sağir 9 aylık düşman muhasarasına karşı şehri fazla koruyamıyarak teslim oldu. Kıral ve kıraliçe can ve mal emniyeti için türlü vaatlerde bulunmuşlardı. Fakat bu vaatlerin hiçbirisi tutulmadı. Bilâkis barbarca ve canavarca yapılan zulümler son derece tüyler ürpertici oldu. Görülmemiş vahşilikte işkenceler ve katliamlar yapıldı.

«Papanın müsaadesiyle, 'Engizisyon Mahkemesi' kuruldu. Hıristiyanlığı kabul etmeyenler yakıldı. Malları yağma edildi. Az zamanda İspanya'da tek bir Müslüman bırakılmadı. Engizisyon mahkemesi on sekiz sene içinde 24.000'den fazla Müslümana idam kararı vermişti.» (7)

«Bir şehrin yalnız bir tek 1481 senesi içinde erkek ve kadın, zengin veya fakir olmak üzere 2000 insanın ateşte yaktırıldığı, bütün bir milletin alevlere kurban edildiği tesbit olunmuştur. Bilhassa ilk senelerde, yani 1480'den 1498'e kadar, Engizisyonun başı Torguemeda zamanında, bütün İspanya, bir ocak gibi tütmüştü.» (8)

Endülüs sadece insanıyla değil, tarihi sanat eserleriyle ve ilmi eserleriyle, zengin kütüphaneleriyle tarihten siliniyordu. Engizisyon mahkemesinin kararı ile Gırnata'da 1.000.000 cilt kitap yakılmıştı. Kardinal Ximenes, 80.000 el yazma eseri bizzat kendi eliyle yakmıştı. (9)

Ayrıca meşhur El-Hamra sarayının, en büyük kulesine haç takılıp, bu tarihi eserin bir çok sanat özellikleri değiştirildi.

«O parlak ipek, bakır, porselen, çini, kadife, mücevher sanayi ve sanatları, İspanya'da ebediyen göçtü. Arapların gitmesinden sonra, Endülüs'ün bakır ve kurşun madenlerini İspanyollar işletemediler.» (10)

Avrupa'nın elinde Endülüs gibi koca bir devir tarih olurken ve bir medeniyet bütün değerleriyle silinirken geriye bağrı yanık Endülüslü şairin şu hüzünlü mısraları kalıyordu:

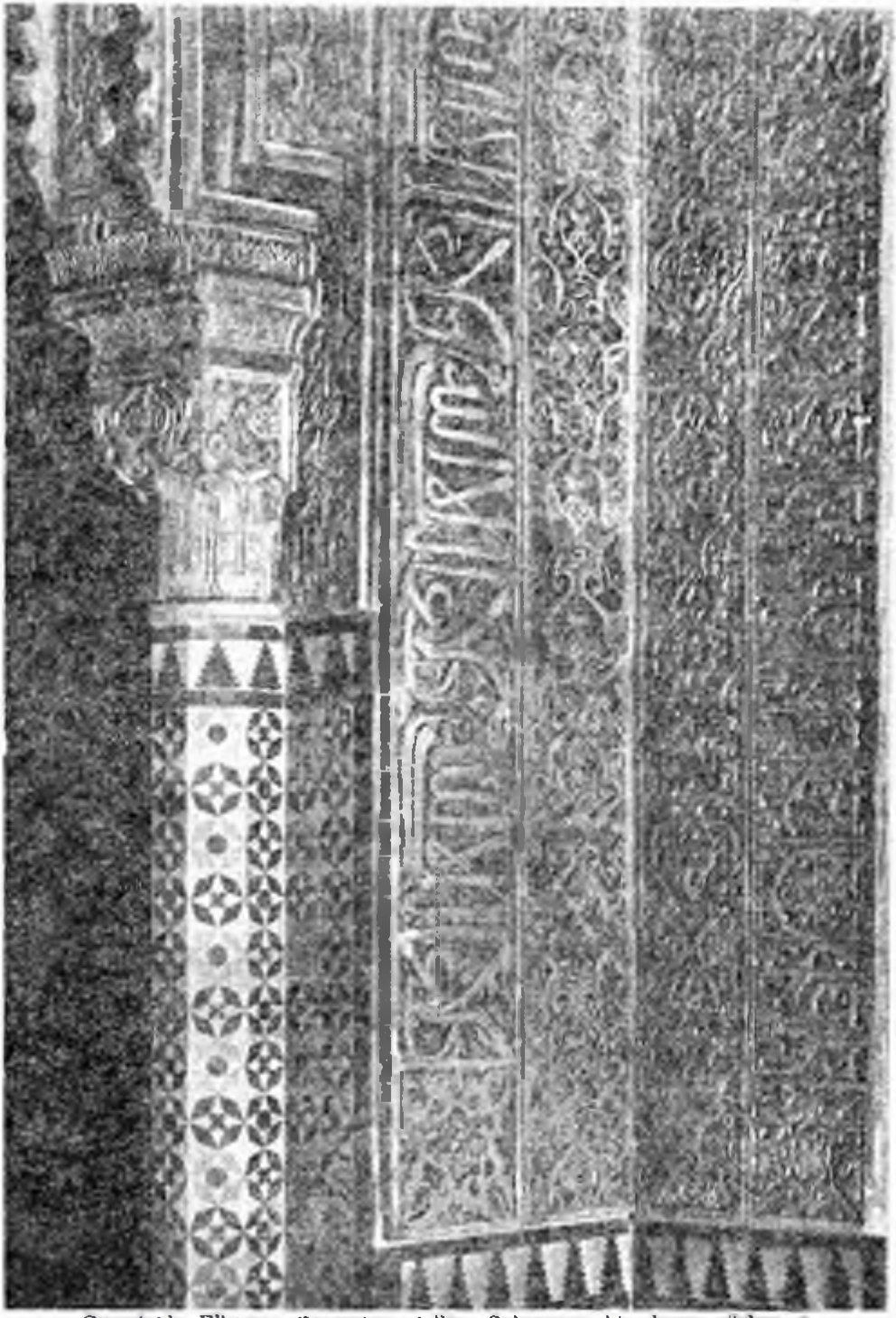
Felâket çöktü amansız, mustarip Endülüs'e
Yıkıldı Sehlan, Uhud yandı garip Endülüs'e

Belensiye'ye gidip sor Mürsiye'nin halini
Ne oldu sor, nerdedir Şatıbe? Ceyyan hani

Ya meşhur âlimlerin yükseldiği, nam aldığı
O şanlı Kurtuba nerde, o ilimler yatağı

Bugün camilere haç koymuşlar olmuş kilise
Bugün çan sesleri dolmakta garip Endülüs'e.

(7) Konrapa, a.g.e., s: 184.
(8) T. Yılmaz Öztuna, **Türkiye Tarihi**, C: 4, Hayat Yayınları, İst., 1964, s: 140.
(9) A.g.e., s: 145.
(10) A.g.e., s: 137.

Gırnata'da Elhamra Sarayı'nın Adliye Salonunun bir duvar süslemesi

İçimizden Birisi

BİRAZDAN GÜN DOĞACAK

M. Ali TAŞÇI

«Babam delirdi. Annem delirmek üzere. Ben de delirebilirim. Niye mi? İşte bak orda durun, bozulmaya başlarım. Benim derdim bana yetiyor, bir de siz başımı ağrıtmayın. Bitti. Bu kadar. Soru sormak yok. Yasak. Soru sormak yasak. Bütün soruları iptal ettim. Niçin, nasıl, neden, niye aklınıza ne kadar soru gelirse hepsini ama hepsini iptal ettim. Bıktım yahu! Halden anlamaz mısınız siz? Ben de delirebilirim diyorum, soru soruyorsunuz. Delirecek insana soru sorulur mu?

«Delirmek ne demek Aklını kaybetmek demek. Ama benim aklım yoook! Yani delirmiyeceğim. Evet evet delirmiyeceğim. Şükürler olsun ben delirmiyeceğim. Duyduk duymadık demeyin ben delirmiyeceğim. Annem babam delirse de, bütün insanlık delirse de ben delirmiyeceğim. Tıra lay lom! Tıra lay lom! Ben delirmiyeceeem!.. Aman amman, aman amman ben delirmiyeceeem!.. Şinanaynom, şinanaynom, ben delirmiyeceeem!..

«Evet sayın dinleyiciler ve sevgili misafirler, ben delirmiyeceğim. Ben delirmiyeceğim.

«— Şak şak şak!

«— Mersiler, mersiler! Mersiler sunarım efendim.

«Ben delirmiyeceğim. Çünkü, delirmek demek, aklını kaybetmek demek. Benimse bildiğiniz gibi aklım yok. Olmayan şey kaybedilmiyeceğine göre, bittabi delirmeme imkân yok. Meselemiz bu kadar açık ve keskin. Oturumu kapıyorum. İyi günler.

«Görüyorsunuz akıl diye bir şeyle alıp-vereceğim kalmadı. Öyle bir yükü taşımıyacağım artık. Gerçi; deli kime derler? Aklı olmayana derler. Senin de aklın olmadığına göreee... dediklerinde kızarak:

«— Eeee N'oooolmuş benim aklım olmadığına göreee... deyip bağırasım geliyorsa da vaz geçip sadece tebessüm ederek: Bütün soruları bildiğiniz gibi iptal ettim beyler deyiveriyorum.»

Bilin bakalım ben kimim.

'Tebrik ederim. Hepinizi tebrik ederim. Doğru cevap, söylediğiniz gibi: İçimizden Birisi'yim. Adım, mesleğim, yaşım önemli değil. Sizlerden, aramızdan, kırk milyondan biriyim. Bu pâye yeter bana.

Biliyor musunuz, ara sıra kalemi elime alıp yazmak istiyorum. Bir süre düşündükten sonra; yaz, ağlamakla tebessümü yaz. İkisi de büyük erdemdir diyorum. Bildiğim bütün kelimelerin en güzellerinden iki cümle kurayım. Biri ağlamayı anlatsın, diğeri tebessümü istiyorum. Aradan saatler geçtikten sonra netice sadece mağlûbiyet oluyor. O zaman acz içinde kâğıdımın satırlarına iki damla göz yaşıyla bir öpücük konduruyorum gülerek. Sonra bütün insanlığın karşısına geçerek hepsine birden seslenıyorum: Haydi okuyun cümlelerimi. Edebiyat tarihi böyle iki cümle görmediği gibi insanlık da satırlardan böyle iki cümle okuyamadı daha. Okuyamayacak da...

Sonra hoş görüyorum onları. Madem ki onlar benim yazdıklarımdan anlamıyorlar, ben de onların anladıklarından yazarım diyorum. Bilirsiniz, iki kişinin de haklıyım dediği yerde kavga olabilir ama bir kişinin haklısın dediği yerde kavga olmaz. İşte o zaman hayatımı yazmak geçiyor içimden. Yukardaki paragraflar da yazdıklarımdan bir sayfa.

Fakat ben zaten hayatı yaşayacak gücü zor tedarik ediyorum, bir de yazmaya kalkınca enerji krizi baş gösteriyor. Mecburen düğmenin birkaç tanesini söndür prensibine uyarak kalemi elden bırakıyorum. Kolay mı bu hayat meselesi. Ayakkabı köselesi değil ki.

İsterseniz size kendimi anlatayım. Bizim kapıcının tabiriyle yüreğimin başından geldiği gibi içimi dökeyim. Çok değil bir sene öncesine kadar narsisttim. Şaka kabilinden; bu yaştan bu zeka, hayretlere seza desem de kendime hayran olmaktan doğrusu kendimi alamazdım. Lâkin babamın delirmesiyle herşey altüst oldu.

Bir keresinde iki tek attıktan sonra aklımı toplayıp teftiş ettim. Oğlum Yücel, sen ne istiyorsun? Ne bekliyorsun? Ne ümit ediyorsun dedim. Ertesi gün koskoca şehri dolaştım, tanıdıklarıma uğradım. Hal hatır ettik, anlattık. Baktım ki hayat herkesin gözünde kirağı çalmış patlıcan gibi acı. Çünkü, benim dilediklerime sahip olmuş nice insan gördüm, onlar da mesut değil. Binbir türlü telaş, problem, sıkıntı arzu. İsteklerinin önünde yeryüzü hiç de büyük değil. O zaman mutluluk istedim kendi kendime. Ben mutlaka mutlu olmalıydım.

Hepimizin de isteği bu değil mi? Sizler de mutlaka mutlu olmalısınız. Haydi hep beraber mutluluğu arayalım öyleyse.

Yaşasın mutluluk!..

Hani sorsalar mutluluk nedir diye, doğru dürüst cevap veremem. Veremedim de. Tarifini yapamayınca nerede olabileceğini düşündüm. Olsa olsa büyük saadetler, büyük acıların yanı başındadır kararına vardım. Biliyorum, aradığını bilmeyen bulduğunu da bilmez ama eminim büyük acıların yanıbaşında güzel şeyler var. Evet, ağzında bal olan arının kuyruğunda iğnesi hazır.

Peki bu acı nasıl olur? Meselâ üçüncü dünya savaşı. Hiç de fena fikir değil. En azından doğum kontrolü diye bir mesele milletleri meşgul etmez. İşsizlik ortadan kalkar. Enflasyon falan gibi baş ağrılarından bahsedilmez. Bütün bunlar haklı veya haksız bir varsayım kabûl edilse bile savaşlardan toplumlar, asgarî, beraber ağlamasını ve beraber gülmesini öğrenirler. Beraber ağlamaktaki tatlılık kadar hiç bir şey kalbleri birbirine bağlamaz. Milletlerin kapılarını felâketler, beraber ağlayıp beraber gülmeyi unuttukları an çalmıyor mu?

Bir lokma bal için bir dağın odununun çiğnenmesi gerektiği fikri geçerli olsaydı yukarıdaki teklifim hiç de fena sayılmazdı.

Harp ölüm ve acı getirir. Ölümü isteyecek kadar ihtiyar değilim. Acı çekmek, ölmekten daha çok cesaret istemekte.

Ne dersiniz, mutluluktan vaz mı geçelim?

Tekrar eski günlere, toy devirlere, acemi oğlan kışlasına mı dönsek. Aba da bir diba da bir giyene. Güzel de bir çirkin de bir sevene demişler. Elbet; «Gel kalbimde yaşa. Kira falan istemem.» diyen bir afilliye rastlarız. Artık olan oldu

gitti, iş işten geçti deyip yarı yola gelmeden tornistan mı etsek? Nas'olsa yapılmış yıkılmış hâne-harâbız. Abâd olsak da bir olmasak da bir. Fırtınalardan ümit bekleyen, acılardan melhem uman bir zavallıyla flörtü, dîve cümbüş etse, hatır hoş etse ne var.

En iyisi meşhur olmak. Belki mutlu olmam ama herkes bana «ne kadar mutludur» gözüyle bakar. İmrenirler. Fotoğraf dağıtırım, alkışlanırım. Hem daha erken değil mi meşhur olmak için. Tahmin ediyorum ki dünyada, erken meşhur olmuş bir isim kadar ağır yük olamaz. İşin içinde çürük domatesler, cılk yumurtalar da olur mu dersiniz? Yok yok, meşhur olmak için biraz beklemek lâzım. Meselâ ne kadar? Elli sene kadar. Ellisinden sonra da meşhurluk mu olurmuş? Öyle meşhurluğun canı cehenneme.

Madem ki güzellikle ellisinden önce meşhur olunmuyor. Ben de zorla olurum. Sevmiyorlarsa, korksunlar. Bir ihtilâl yapsam bütün dünya benden bahseder. Sözlerim kanun olur. İhtilâl de kan ister değil mi? Gül suyuyla olmaz mı acaba?

Görüyorum ki her şey başarıya bağlı. Hiç başarı kazanamıyanlar için en tatlı şeyin başarı olduğuna eminim. Başarı çalışmaya bağlı, çalışma da ümide. Ümitse göz yaşlarıyla gülümseyiş arasında seyrediyor. Saf ümit diyemiyeceğim ama hayalle karışık birşey bende tümen tümen. Başarıysa elde edeceğiz. Geriye kalan bir çalışma.

Çalışmak, işte bir problem daha. Geçenlerde, çeneden sakallı bir adamla tanıştım. «Çalışmak mı? Pöh! Çalışmayla zengin olunsaydı, eşeğin semeri altından çıkardı. Ete pul vermeyeceksin, köftenin büyüğünden yapışacaksın.» dedi.

Piyasa arzına uyuyor ama biz de talepde bulunsak mı?

Henüz başarıyla zenginliği ayırtedemedim. Uzun ve ikinci dereceden bir mevzu benim için. Sonra bir boş zamanda hallederim. Bugün gitsin başka zaman gelsin. Şimdi meşgulüm.

Anlıyorsunuz beni değil mi? Kaburga kemiklerimin altında yangın var ve ben susuyorum. Emin olun, içiniz kor gibi yanarken susmak, acıların en beteri. Bir şeyler yapmak gerek. Hiç olmazsa istemeliyim. Yoksa, evet evet yoksa bir şey arzu etmek mesut olmamak demek mi? Hayır, hayır olamaz. Mesutsan, bahtiyarsan, hedefine ulaşmışsın demektir. İstediğini elde etmişsin demektir. Yani mutluluğun evvelinde istek var. Kaldı ki ben bir varlığım, canlı bir varlık. Varlık ihtiyacı olan şeydir. İstemek de ihtiyacın talep edilişi olduğundan mutlaka bir şeyler istemeliyim. İstemezsem çıldırabilirim. İsteyebiliyorsam insanım demektir, akıllıyım demektir.

Aşk mı istesem. Aşk! Akşamları nöbetini arttıran hastalık. Ekseriya delilikle aynı şey. İnanır mısınız, kafamın öyle bir yerinde laçkalık, yalamalık hissediyorum ki, oraya kadar aşk bölgesi, ordan ötesi aşk dışı bölge. Düşüncelerim o noktaya kadar yükseliyor, tam öbür bölgeye atlayıp karar vereyim istiyorum, birden mefhumların ayakları kayıveriyor ve olmadı yeni baştan aşk plâğını çalmaya başlıyorum. Ne zaman ve ne yönden eseceği bilinmeyen rüzgâr gibi aşk, o laçka gedikten tozuduyor, tozuduyor. Gerçekten de aşk, ihtilâl gibi. Hayatı bir anda darmadağın ediyor.

Iztırap çekiyorum. Sessizim. İstemesini bilmiyorum.

Düşünceler, bir sürü düşünce. Ne yapmalı? Ne yapayım diye düşünmektense hiç bir şey yapmayıp düşünmek daha iyidir biliyorum. Bildiğim için de düşünüyorum. Ne yapmalı? Düşünceler, bir sürü düşünce. İnsanlar düşüncelerle karşılaşınca, zayıflar korkar, aptallar karşı gelir, akıllılar karar verir, ustalar yönetirmiş. Ben, ne korkuyorum, ne karşı geliyorum, ne karar veriyorum, ne de yönetiyorum. Yapabildiğim tek şey var: Tereddüt. Âdeta geçiş dönemindeyim. Bir şeylere geçeceğim fakat geçmemiş vaziyetteyim. Arkadaşlarım, çevrem, tanıdıklarım, bütün şehir hatta bütün toplum aynı vaziyette. Tereddüt ediyor ve geçiş

dönemini yaşıyor. Hastalığımız ondan, buhranımız ondan. Farketmiyorlar, farkedemiyorlar bir türlü. Yahut bir laçkalık, bir yalamalık benimki gibi bütün toplumda, bütün müesseselerde. Her şeyi bir noktaya kadar getiriyorlar ve hooop olmadı yeni baştan. Biliyorlar yahut hayır hayır bilmiyorlar. Belki bazısı sezinliyor. Yalnız babam bildiği için delirdi.

Bütün bunlar tahlil, eleştirme. Kanaatim o ki, insanlığın eleştirmecilerden çok örneklere ihtiyacı var. Tereddütleri ancak onlar karara döndürebilirler ve karar verenleri de yönetici hale getirebilirler. Çirkin ve dayanılmaz olduğu için her mevsim değiştirilmek mecburiyetinde kalınan moda gibi fikirlerden insanlık, hiç olmazsa toplumumuz kurtulsun. İnsan olarak doğup, kasap olarak ne bileyim bakkal, profesör veya memur, tüccar olarak ölmeyelim. İnsan olarak doğduğumuz gibi insan olarak yaşayalım ve insan olarak da ölelim.

Yaşasın insanlık!

Şimdilik sonunun ne olduğunu bilmediğim bir yolun, hayat yolunun insanlık durağında durdum. Yolun ilerisini göremiyorum. Demekki bir dönemece geldim sayılır. Yücel Oğlum, ya bat ya yüz ama bocalayıp durma. Menzile ulaşacak mıyım? Gözlerim kararıyor. Beynim zonkluyor. Bir uyuşukluk uzuvlarımı rüya gibi sarıyor, sarıyor.

Bundan en az on yıl önceydi. Koleji yeni bitirmiştim. Yaz tatili başında taşralı arkadaşımla köylerine gidiyordum. Kazadan köye giden otobüste ihtiyar bir köylüyle yanyana düşmüştüm. İş olsun kabilinden:

— İhtiyarlık nasıl amca, iyi mi? dediğimde:

— Alacağın bir iğne, çeliğin okkasın ne sorarsın? Maksadın iki çift laf istemekse biz derya-deniz gibi vermesini biliriz emme deniz testiye sığmazki hey oğul. Sana her öğütten ileri gençliğinin kıymetini bil derim ya bilmezsin boş ver. Şimdiki yeni yetmeler yaşlıların aptal olduklarını sanıyorlar. Bizse gençlerin akılsız olduklarını biliyoruz. Şimdi öyle bir devir geldi ki yavrum, herkes, aklı gibi kalbini de dünya kadar geniş sanıyor. Sanıyor ya, kusurlarını koyacak yer de bulamıyor. Hiç kimse kendinden iyisine yerini vermesini bilmiyor, bilmediği gibi vermek de istemiyor. Hal böyle olunca çobanın attığı ok, ya koyuna denk geliyor, ya köpeğe isabet ediyor. Deli gönül, kaptanımız Nuh olsa da tufandan gam yemesek diyor.

— .....

— Evvelden, akıl Âl-i Osmanda, saltanat da Âl-i Osmandaymış. Daha sonra, akıl Frengistanda, saltanat Âl-i Osmanda olmuş. En sonundaysa akıl da Frengistanda, saltanat da Frengistanda olmuş. Bizi de Hint maymunu yapmışlar, tepe koyup oynatıyorlar. Artık viranelere alıştık, gülistanı gözümüz görmüyor. Malûmu âliniz, baykuş viraneyi gülistana değişmez imiş. Gene de sen benim dediklerime bakma, kuru efsane hepsi. Baş ağrıtmaktan başka işe yaradığı yok. Ne de olsa siz okumuş, dirsek çürütmüşsünüz. Biz cahillik. Hem devran tersine döndü artık. Bu yılki serçe, bıldırki serçeye cik cik öğretiyor gayrim. Eh, bizim keseden çıka çıka iki kara kuruş çıktı. Aç bakalım senin dağarcığı da gözlerimiz sarı lira görsün. De bakalım yeğen efendi, bizim iller yaz-bahardan umut kesti, sizin illerden ne haber? demişti. Okuduğum bir köy romanından aklımda kalmış olacak ki:

— Bizim bağda üzüm arama diken ekmişler. Her ne kadar cümle âlem ehl-i tel bilse de bizi, hasır dokuruz amca bey. deyiverdim. Gözleri açıldı da:

— Vallah oğul alnından öpülmeye lâyıksın. Kepenek altında er yatar diye boş yere söylememişler. demişti.

Ah şimdi, o babacan adam yanımda olsa da nasırlı ellerini öpseydim. Testimi doldursaydım denizinden.

Ona ne kadar ihtiyacım var.

.....

Şu an ne kadar romantikleştim bilseniz. Elbiselerimin içinde bir dünya, kı-

Akın

Bir akın başlasın ak şafaklarda
Suya hasret kalmış kuru köklere.
Damarlarda süvariler kol gezsin
Otağlar kurulsun mert yüreklere!

Atlar kişnesin doğan güne karşı
Karanlığı perde perde yırtarak.
Süvarime «çocuk» diye kim demiş?
Bak, dudaklarında duruyor tarak!..

Kan boşanır oluk oluk damardan
Ciğeri kavrulmuş çorak toprağa.
Bir canlılık gelir yeni akınla,
Kanla motiflenen yeşil yaprağa...

Fotoğraf : Coşkun AYDIN

Tahir YÜKSEL

vır kıvır. Biraz sonra uçabilirim veya parke taşlarının arasında kaybolabilirim. Bir sevgi var içimde. Cinsel rahatsızlık gibi gelen aşk nöbetlerine benzemiyor. Bir nefret var içimde. Yerle bir edebilirim her şeyi. Esniyor, kıpırdıyor, çırpınıyor, tazyik ediyor bir ben içimde. Bir koza içindeyim sanki fakat kırılmak üzereyim. Kelebek de olabilirim, canavar da. Bir şeyler yapmalıyım. Meşgul olmalıyım. Akşamın hüznü de şehire ne pis çöküyor. Kalabalık, ışık, gürültü ve yalnızlık. Bir boşluk var caddelerde, apartmanlarda, perdelerin arkasında. Duygular saman gibi. Selâmlar takır tukur.

Evlerimizin küçücük odalarını çok severim. Onların en sıcak tarafları bizleri barındırmalarında değil, içimizdeki enginliklerin düşlerine bedenlenen yücelikler salıvermelerindedir. Şimdi şu sokak, şu cadde, şu kalabalık, şu gürültü, ne kadar vahşi, ne kadar gaddar. Hayaletler diyarındayım ve hayallerim çiğnenmekte bir bir.

Meşgul olmalıyım. Meşgul olmazsam çıldırabilirim. Şimdiye kadar da hiç meşgul olmak için meşgul olmadım ki. Meselâââ, meselâ akşam yemeği. I ıh, iştahım yok. Ufak tefek canım. İştahım yok. Bir bardak ayran. İşte ona hayır diyemem.

A a! Bu ses hiç de yabancı gelmiyor. Bir yerlerden tanıyorum. Düşüncelerim durgunlaşabilse çıkartacağım. Garson da gecikti.

— Görüyor musun beyefendi, selâm vermek şöyle dursun, afiyet olsun bile demedi. Bir de bana: «Baba sen delirdin!» der. Asıl deliren o. Şunun haline bak. Fermanlı deli hazretleri azizim. Fermanlı deli hazretleri! Bir de güzellikle öğüt ver diyorsun. Köpek neylesin takkeyi? Tingilderken düşürür.

Hayatımda hiç bu kadar köstebekleştiğimi hatırlamıyorum. Hiç bu kadar zayıf, boş ve dikkatsiz olduğum an olmadı. Hep, bugünden yarını yarını yaşamanın yorgunluğunu hissetmek aptallığı-

na düştüğüm için oldu. Bir çatırdı var ki dünyamda, yıkılıyor her şeyim. Ne cevap versem acaba?

— Evet peder bey, ayran içmeğe geldik, ara açmağa değil. Tebrik ederim, ham armut gibi boğaza durmayı becerdiniz. Sevinebilirsin. Akşam akşam bir ayranlık iştahım vardı, kaçırdınız ona yanarım.

— Oğlum ayran kalsın.

— İyi akşamlar!

İşte bizim peder bey böyle. Başkasına pamuk gibi görünür ama bize granitten çetindir. Hoş, altı ay öncesinde şeker badem ezmesiydik ama delirmesi işi mahvetti. O daima herkesi olduğu gibi kabül edemez. Olması gerektiği gibi görür. Hey gidinin Apartman Asım'ı hey! Sen de mi bu hallere düşecektin? Bir ömürde bir hayat, bu kadar birbirine ters, tezatlar içinde iki sahneye şahit olabilir mi? Ona kızmalı mıyım, acımalımıyım bilmiyorum. İşin aksi tarafı babam benim. En azından ona hürmet etmeliyim. Saygı duymalıyım. Babasının bile evlâdına kızamayacağı veya evlâdın en tatlı yıllarını sayesinde ve beraber geçirdiği babacığına tahammül edemez hale geldiği bir dünyada mı yaşıyoruz yoksa?

Apartman Asım yani peder, şehrin en hızlı hovardalarındandı, delirmeden önce. Cep yosmalarının tabiriyle en yağlı müşterilerdendi. Lâkin onun, her şeyin her şeyin üzerinde hakim karakteri hızlı olmaktır, üstün olmaktır, başarılı olmaktır, en önde gitmektir. Enerji doludur, yılmak bilmez. Tuttuğunu koparır, dediğini yapar. Belinde tek tabansacı olsa bile boynu kayıştan görünmez. En sıkıştığı anlarda bile üste çıkmasını bilir. Düşünmediği, nokta yoktur. Anladık yel değirmeni ama suyu nerden gelir diye her hususu düşünür. Hesap etmediği ihtimal yoktur. «Oğlum Yücel şöyle, oğlum Yücel böyle.» diye hınk deyip burnundan düşürdüğü bizi, şimdi de tersinden eser artık. Yelkenler alabora oldu.

Şu an imkânı olsa bağışladığı apartmanların, lütfettiği katların zerresini bırakmaz, göğe savurur. Kırıştırdığı yosmaları bir kaşık suda boğar.

Belki haklı. Hiç olmazsa onu anlamaya çalışmalıyım. Neçare zıtlaştık. Duygunun yanında akıl adi kalıyor. Arzular, hınçlar, sağır engerek yılanları gibi, aklın sesini duymuyorlar. Aldanıyor muyum yoksa? Ezeli bir şifa mı aldanmak? Avuntularıyla insanlık, ömrünün sonuna kadar aldanıyor mu? Doğruluk serap mı sadece hülyalarımızın çölünde. Eşyanın cazibesi mi itmiş bizi böyle mefhumlar girdabına. Doğruluk, en büyük boşluk mu düşüneceğimiz? Fırtınanın merkezi, en çarpıcı yeri midir? Şu kadar yıllık hayatları beraber geçmiş annem neye babama uymuyor? Münakaşalarımızda hep benim tarafımı tutuyor. Analar, tabiatları icabı taraf mı tutmaktalar?

Bu gün sabaha kadar şehrin bağrını çiğnemeliyim. Serseriler yoldaşım, sokaklar sırdaşım olsun. Hıncımı ancak böyle alabilirim.

.....

Birisi tuttu, elimden. İrkildim. Kendi yalnızlığımda ellerim o kadar uzaktı ki tutacak birini tahayyül edemiyorum. Niyeti neydi. Neden ellerimden tutmuştu? Çağırabilirdi. Afedersiniz derdi. Göz göze geldik. Elimi çekmek istedim. Bırakmadı.

— Babanız için özür dilemeye geldim evlât.

— Suç yok ki, olsa bile babama ait. Size değil.

— Öyle mi dersiniz? Gözleriniz dudaklarınıza katılmıyor ama.

Şekerlisinden bir yumruk indirmek geçiyor içimden. Çiçek bozuğu yüzde çıban lekesi misin, gitsene be adam diyeceğim. Kendisinden o kadar emin, kendisine o kadar hakim ki kovarsam ondan kaçmış olacağım. Yılgınlıkla aynı şey

kaçmak. İçerimde bir yara gibi sızlayıp duracak hatıra geldikçe. Hem o kadar şefkatle bakıyor ki, babam Apartman Asım değil de o sanki. Hem o kadar saminiyetle bakıyor ki, kızgınlığım olmasa bu sahneyi hayatım boyu seyretmek için her şeyimi feda ederim. Hem o kadar tevazuyla bakıyor ki, kalbinde azıcık merhamet bulunan, sevgisini reddedemez. Çam sakızı gibi bulaştı, çıkarana aşk olsun.

Bu, babamı delirten adamdı. Babam gölgesi olmuştu onun.

— Asıl suç benim bilyorum. Fakat asıl talihsizliğim, babanızdan önce sizi tanımamamda. Sevinebileceğim tek nokta ise şu anım. Zira kendimi affettirebilecek imkâna sahibim. Babanız sizin gibi bir evlâtla ne kadar övünse azdır ama ne yazık ki kıymetinizi bilemiyor.

— Ne demek istiyorsunuz?

— Vaktiniz varsa evlât, sizinle sessiz bir yerde, iki dakika sohbet etmek istiyorum.

— Ben sokaklara çıkmıştım sabaha kadar.

— Oooo! Çok güzel. Yürümeyi ben de çok severim.

— Bana ayak uyduramazsınız ama.

— Uydurmak istiyorum ya, bu yetişmez mi?

— Evet sizi dinliyorum, buyrun.

— Aslında konuşacak pek mevzuum var sayılmaz.

— Benim de yok.

— Niçin gezecektiniz sabaha kadar öyleyse?

— Şehirden intikam almak için.

— Neden?

— Ben şimdi neden mutsuzsam ondan.

— İnsanlığı sevmiyor musunuz?

— Siz sevdiğiniz için mi babamı delirttiniz?

.....

Yıl 1974, yarın ekimin son çarşambası. Bu gece sabaha kadar onunla dolaştık. Yalnız dolaşsaydım ayaklarım yorulacaktı sadece. Onunla kafam da yoruldu. Belki bir daha yorulmayacak. Bu yorgunluk fırtına sonrası gibi durgun. Her şey döküldü. Alt alta, üst üste ama toplayacağım. Koza kırıldı. Kanatlarım ne güzel. Sancılarım kesildi.

Bizimle beraber bütün şehir ayakta. Kahveler tıklım tıklım dolu. Onu eve götürmek istedim. Orda daha rahat konuşabileceğimizi söyledim. Güldü:

— Yine mi kabuğa çekilmek? Hem de böyle tarihî bir gecede. Bu gece bize, bize değil bütün insanlığa çok şey verebilir. Biraz halkı gözetleyelim karanlıklarda. Umutları da geceler gibi karanlık mı? Ne arzuluyor, ne istiyor? Neden böyle sokakları doldurmuş? Bu yanan ışıklar, açılan pencereler niye? Nerden geldi bu heyecan? Okumasını bilirsek milletimiz bir kitap olmuş şimdi. Sayfalarında baştan aşağı: «Ya Rabbi, O'nu muzaffer et-» yazılı.

Dolaştıkça eski günlerimi hatırladım. Ay aydın gecelerde, çifte tramvay tellerinde parlayan sarı ışıklar sinirime dokunurdu. Çamurlu yollar, insanın içini titreten serinlik, meçhulleşen gece, perdesi yarı açık pencereler hayallerimi insafsızca kamçılardı. Medeniyeti yaşamaya giderdim aynı caddelerden o zaman. Şimdi öğrenmeye gidiyorum.

Ey yıllardır sabahları yanlarında ettiklerim! Zavallı genç denen harabeler! Ümit artık sizin ellerinizi bıraktı. Serap denilen uzatmalı sevgili, vahşi bir zevkle parmaklarınızı sıkıyor, gayret iyi bilmekteyim. Fakat unutmayınız o sizi, elleri ellerinizde, ufuklarda yorgun düşeceğiniz koşulardan sonra, mimarı düşünmemek, planı kör tesadüf olan bir beldeye ulaştıracak.

Ey yanyana sokulan sefalet cemiyeti gülegüle.

Keşke onların da Apartman Asımlarını delirtenleri olsaydı.

.....

Nihayet şafak attı. Şehrin bütün ışıkları yanıyor. Herkes acele acele gitmekte. Aileler taşınıyor komşularına. Bayram sabahlarının canlılığı var. Nisbeten kenar semtte ve ikinci sınıf bir kahvedeyiz. Ko-

nuşmaların meselesi tek. Bütün gözlerde merak. Kopkoyu sigara dumanlarını iki metrelik cılız kollarıyle tavandaki vantilatör kovalamaya çabalıyor. Yan masadaki iki ihtiyar, tesbihlerini tane tane çekiyorlar. Her çekişin arası uzuyor. Dudakları kıpır kıpır. Bu üçüncü çay içtiğimiz, iki kahve hariç. O'nun kazanması için ısmarlıyorlar. TV, ikisinin de eski maçlarını gösteriyor. Yanı başımda oturan gencin biri zangır zangır titriyor. Dişlerinin sesini duyuyorum. Önümüzde birisi, yerinde oturamıyor. Kalkıyor, ellerini ovuşturuyor. Masanın üstüne eğiliyor. Bacaklarının arasına ellerini kenetleyerek kollarını kazık gibi yumuyor, parmakları birbirini lıuracak sıkıştırmaktan. Sol yanımızdakinin sağ gözü seğriyor mütemadiyen. Kaç kere sigara kâğıdı yapıştırdıysa fayda etmedi. «Allah ya Rabbi sen bilirsin gayrı.» sözleri çoğalmaya başladı. İhtiyarların bile sakalları titriyor artık. Kahvede masalar duvar diplerine çekilmiş vaziyette. Herkes sandalyesini biraz daha öne kaydırıyor. Kahvenin yarı arkası ayakta olanlarla hıncahınç. Birisi önden kalkmış bağırıyor:

— Dua edin arkadaşlar! Dua edin de yüzümüzü kara çıkarmasın. Bütün kahve kırk yıllık dost gibi. Yabancılık ortadan kalkmış. Bütün yürekler Ali diye tempo tutuyor. Babamı delirten kulağıma eğildi:

— Ben de dua ettim. Nasıl ettiğimi öğrenmek ister misin?

— Memnuniyetle.

— Dedim ki: Allah'ım, zafer güneşini yüz yıllardır bizim burçlarımızdan doğdurdun. Kolumuz kanadımız kırık, burçlarımız yıkık şimdi. Ya Rabbi harabeler, viraneler arasında yaşıyoruz. Ayazlar donduruyordu bizi. Her köşeden bir taş düşecek diye başımıza korkuyoruz. N'olur zafer güneşinin bir defacık şavkı vursun sıtkımıza. Kirpiklerimizi okşasın ziyası. Yarı açılan tebessümümüzü dondurma. Bu kavga düşüncelerin toplumlara neler verebileceğini gösterecek. Bu artık bir anlık sevincimiz kara günlerimizde. Örselenmiş gönüllerimize lutfettiğin bir anlık umut bu. Soldurma. İsmi Celilin hakkı için ya Rabbi! Ya Rabbi! Ya Rabbi!

Daha fazla söyleyemedi. Hıçkırıklar arasında bana: «Sen de et.» dedi.

Ne yazık ki ben edemedim. Maç başlamıştı. Şimdi tek organımdı çalışan: Gözlerim. Dimağım cümle kuracak halde değildi. Yanımızdaki ihtiyarlar bile yarı yarıya, kesik kesik ses çıkartıyorlardı. Kahvede iki şey vardı: TV ekranı ve gözler. Herkes ne diyerek yalvardığını bile bilmiyordu. Gayri şuuriydi dualar.

Azap dolu, korku dolu, heyecan dolu, sarsılan ümitlerin gidip geldiği dakikalar su gibi geçiyordu. Birden minareden ezan okunmaya başlandı. Gayet latif, saba makamında, lahuti bir ses yüreklerin zarını titretti. Ali iplere yaslanmış, yumulmuştu. Arkamdan birisi:

— Ezan-ı Muhammedi'yin okunduğu şu mübarek sabahta seni sevenlerin gönüllerini perişan mı edeceksin ya Rabbi! diye hıçkırdı.

Bir anda ortalık karıştı. Yer yerinden oynuyordu. Foreman yerdeydi. Kahvede herkes birbirini kucaklıyor, oynuyor, gülüyor, ağlıyordu.

Ali konuşuyordu ekranda. TV tercüme etmiyordu ama ben anlıyordum dediklerini. Babamı delirten de anlıyordu. O'nun da İngilizcesi iyiydi. «Zafer Muhammed Ali'nin!» diye bağırmışım birden. Kolumdan tuttu: «Zafer Hakk'ın ve Hakk'a inananlarındır!» dedi. Yürüdüm. Kulaklarımda, gözümde, gönlümde Muhammed Ali'nin tek cümlesi vardı: «Those who believe in Allah! I address you. Go to the nearest mosque and pray.» «Allah'a inananlar, en yakın cami ya da Müslümanların toplanma yerlerine gidin, Allah'a dua edin.»

— Nereye?

— Muhammed Ali'nin dediği yere.

— Gözün aydın, delirdin mi?

— Hayır. Bilakis akıllandım. Yalnız geç kalmayalım. Birazdan gün doğacak.

DESEN : Hamit YÜKSEK

Düşüncenin Kaderi

Necati AYKAN

Bu yurdun
Gün görmeyen yetimleri
Acısız yaşar mı, gamsız olur mu?
Nokta nokta bezenmiş
Bir çile ki... hayatına

Seviimsiz mevsimlerin
Soğuk rüzgârları mı?
Isınmayan evlerinde eğlenmiş.
Alevsiz yanar onların
Yürek ateşleri
Alevsiz yanar...
Hep gözlerin
Makes bulmuş
Yorulmayan damlalar.
Bıkmış artık
Yaşayıp da yaşamıyor olmaktan
Ona kalmış çekilmeyen acılar
Onun olmuş derilmeyen gülistan.

Bu çağın felâketzedeleri
Görüp te ciöerini dağladığın
Esrarengiz hıçkırık böbetlerinde
Çılgın sayhalar uzun uzun dalgalanır
Bir mânâ veremezsin kulaklarında
Sorar düşüncelerin
Bu yurtlar senin.

Dalgın bakışlarından kızgın sitem
Ateşlenen nefretinde közlenen matem
Ta uzaklarda bulutların kalktığı yerler uğultulu
Aç nazarlar deler ufukları perde perde
Sonsuzluğa susuz bakışlar dolu
Bunlar da senin.

Deden burda vermiş kavgasını tarihleşmiş
inancının doğduğu toprak yaşadığı yer
Pâk elferden devralınmış beldeaer...
Hüznün, sefil duyguların yurdu olur mu?
Zafer inancının ebedî mekânı işte bu yer
Bu topraklar senin
Bu gökler senin.

DUA

M. Akif DAĞBEYİ

Dua, bir yükseliştir.

Her dua, ruhtan bir filizin yeşermesi, boy sürmesidir. Dal budak salmak için rahmetlere avuç açar gibi, yaprak açmasıdır. Her yaprak yakarış, her çiçek açılışı bir duadır.

Tohumun yarılması bir duadır. Fidanlar bir uzanıştır yaratıcıya ve bir duadır. Ağaçlar dal dal dua süslü, çiçek çiçek yalvarma bezelidir. Taş dua; toprak niyaz; deniz yakarıştır. Felekler dua ile devreder. Kâinat dua doludur.

Yağmur bir dua karşılığıdır. Sabahleyin yaprakları ıslak bir kadife bakirliğinde taptaze canlandıran çiy, bir dua karşılığıdır. Meyve de bir dua mükâfatıdır. Güneş, bir niyaz mukabelesi, ay bir yalvarma armağanı, yıldızlar birer dua hediyesidir. Âlem dua ile doludur.

İnsanın duası, ruhtaki korkunç şiddette bir buluşma özlemidir, ebedî ve ezeli sevgiliye... Dua, fanî maddeden, mânâ sonsuzluğuna doğru bir sıçrayıştır. Fakat bir iniştir de dua. Varlığımız kudret elinde bulunana doğru mekânsız bir ilerleyiş ve çıkış olduğu gibi, bir içebakış hali oluşu sebebiyle iniştir. Duada, iç âlem derinliklerine bir bakış da vardır; sonsuzluklarda, sonsuza doğru bir temaşa da vardır. İşte duanın akıl kalıplarına sığmaz giriftliği...

Dua, bize bahşedilmiş bir miraç olayıdır. Rabbin huzuruna çırılçıplak, saf bir ruhla çıkmaktır. Merasimsiz, teklifsiz bir ziyaret gibi çıkıştır. Vasıtasız, teşrifatçısız, en ulu hükümdarın katına yükseliştir, divanına yüz sürüştür, eşiğinde erircesine diz çöküş, boyun büküştür.

Ancak bu huzura kabul, hem bir buluşma, hem de bir hesaplaşmadır. Daha doğrusu, hesabımızı takdimdir.

Duanın bir noktada, dünya hayatını normal bir yaşayış seviyesinde tutan kudreti ve bu kudreti devamlı kılmadaki enerjisi, müsbet ilimlerin yakalayabildiği bir sonuç yalnız. Duayı izaha yetmesi ise, düşünülemez. Laboratuar teknikleri, mantık ve matematik kaideleri ilelebed, dua-ruh, dua-fizyonomi, dua-tedavi münasebetlerini bir takım kanuniyetlere baylayamayacaklar. Duaya Descartes'cı bir yaklaşım, hayatımızın içine girmiş sayısız tec-

rûhe ile birlikte kendimizi de inkâr mahiyeti taşır.

Dua bir çıkış ve iniştir dedik. Çıkış ile bir miraç, iniş ile bir hesaplaşma. Bir yüceliş yüksekliklere, bir ağış, ınış enginliklere, derinliklere. İç dünyanın karanlıklarına bu ağış ve iniş, dua zamanlarında, ilâhî bir murakabenin eşliğinde vukubulduğundan başıboş bir yuvarlanış değildir. Bu sebepten, Batı tipi içebakışların, iç âlemin karanlık kuytularında ve girdaplarında ferdi kaybederek, onda bir içkapanış psikozuna vücut vermesinin tam tersine bir aydınlıktır dua. Her şeyi bizden daha iyi gören, bilen, bize bizden daha yakın olanın divanında aydınlık bir hesaplaşma ve yakarıştır. Sonra da bir kurtuluştur. Her samimi dua mutlak bir kurtuluştur. En iyi bilenin huzurunda hiç bir şeyi gizlemeye ve inkâra cesaret edemeden açık bir muhasebedir.

İnsan, yaratılışı itibariyle günahı, kiri kabul etmez bir nezafettedir aslında. Dua, yüreği aklar içindir. Ve dua, ak yürekler üstündeki en ufak bir lekeye tahammül gösterememe hassasiyeti ile bütünleşirse gerçek dua olma özelliği kazanır. Şüphesiz ki dua ak yüreklerden çıkıyorsa menziline ulaşır. Ya da sütteki siyah lekeler gibi, içindeki pislikleri temizleme gayreti ise gerçek dua vasfını kazanır.

Beyaz yürekler pisliklere dayanamaz. Ama bu demek değil ki, o beyazlık hep lekesizdir. İnsandır, bir olur rahmet denizlerinde yüzer, bir olur günah bataklıklarında sürünür. İşte bu zaman beyaza leke düşmüştür. Ama o yürek bu lekeyi taşıyamaz uzun zaman. İsyan eder. Pislik mutlaka temizlenmeli, sütteki leke tutulup atılmalıdır. Yüreği zonklatan şiddetli bir arzu. İtiraf ihtiyacıdır bu arzu. İtiraf kime? Sığınılacakların, güvenileceklerin en büyüğüne. Hudutsuz af ve bağışlama sahibine. Dua, bu itirafın en mükemmel vasıtasıdır. Kendine eş koşulmasından gayrı affedemeyeceği günah bulunmayanın eşiğinde itiraf edilmeyecek suç da yoktur. İtiraf ise bilindiği gibi bir rahatlayıştır. İnsan işlediği günahı kabullenirse yani kararmamış kalbi üzerindeki lekeyi görebilirse günahını tenhalarda göklere bağırmak ister. Bağırmak, itiraf etmek ve kurtulmak... Bunlar saf ve temiz yaratılışın günahtan ve kirden kaçışları. Dua, bu kaçış esnasındaki sığınma halidir. O halde dua, günahların erişemeyeceği yerlerdeki sığınaktır. Duanın yükselebilmesi, bir takım klişe sözler olmaktan kurtulup menziline ulaşması, aydınlık bir içe dalış ile mümkündür.

Duanın ruhumuza nüfuz eden bir ilâç, bir kurtuluş olması, yürek temizleme faaliyetleri ile birlikte yapılmasına bağlıdır. İç dünyanın temizlenmedeki başarısı oranında dua, yükseklere tırmanma kudreti kazanır. Duanın inişi ve çıkışı budur. Eğer dua sağlıklı bir iç hesaplaşmanın sıkıntılarından güç alıyorsa mutlaka müessir olur. Gözyaşı karışmış dualar ise en samimi yakarışlardır. Çünkü gözyaşları, iç hesaplaşmada, inanç adına kazanılan zaferlerin muştusudur.

Dua hesaplaşma ile birlikte ruhun nur denizlerinde yıkanmasıdır, temizlenmesi, güçlenmesidir. İnsanı, ebedî hayat planına göre bu dünya hayatına, yeni kuvvetlerle techiz ve takviye etmiş olarak tekrar tekrar gönderme çalışmasıdır dua. O halde dua bir yeniden doğuştur.

Dua, kendi varlığımızı çileli değişimlere uğratarak sonsuz ideal le-

re doğru sefere talip olmak, destur istemektir. Böyle değilse dua, dudakların bir takım seslerle kıpırdanmasıdır.

Dua, kalbe kandan daha yakın olduktan sonra, onu dil ile ifadeye lüzum bile kalmaz. Kalplerin dilinden anlayan için söze ne hacet! Dudakların ve kirpiklerin kapatıldığı zamanlar kalbin en iyi konuştuğu zamanlardır. Madem ki O, bize şahdamarımızdan daha yakındır!..

Dua, kalpte cereyan eden bir doğum olayıdır. İnancın, aşkın, ıstırabın yüreğe ektiği tohumun çatlayışıdır dua. Dua sırasında, kalbimizin, yücelere arzuhal göndermenin sıkıntısı ile açılıp yumulduğunu hissetmiyorsak dua ediyor sayılmayız. Dua, aşktan doğan bir ıstırap çocuğudur. Fakat bu ıstırap doğumdan sonra bir bahar gülüşü haline döner. Bir çiçek aşısı gibi...

Duada, ısrar öğütlenmiştir. Bu hâşa, dua edilenin duymazlığından değildir. Bu öğüt, tamamen dua eden bakımından anlam taşımaktadır. Israr, gittikçe artma halindeki bir tondur. Israrın artması, ıstırabın, sıkıntının artması ile ilgilidir. Bu deneyler esnasında insan farkına varmadan olgunlaşmaktadır. Duası kabul görmeye lâyık birisi olmaktadır. Duada ısrar, duaya verilecek karşılık için bir hazırlanmadır.

Yeryüzünü bir uçtan öteki uca sarmış kalabalıkların gürültüsünden ve makine homurtularından kaçış için duyduğumuz yalnızlık ihtiyacı için dua bir çaredir. Yalnızlık madem ki, hem gayri tabiî, hem çağ şartları yönünden imkân dışı. O halde kalabalıklar içinde kulaklarımızı sağır kılacak, bizi seslerden uzaklaştıracak bir vecd haline ihtiyaç vardır. Bu, duadır işte... Şahsiyetlere geniş çapta tesir etme, köleleştirme imkânlarına sahip dış şartlarla yapılan kavga, ancak bir silâhlanma ve zırhlanma ameliyesi olan duanın yardımı ile zafere gidebilir. Toplumun karşısına yeni bir kudret ile yeniden çıkmak için, kirlerden arındıran dualar yapılır.

Dua, sessiz inilti, gürültüsüz feryattır. Yalvarışta ses tonunun şiddeti arttıkça, onu varacağı yere duyurma imkânı azalır. Dua, en manâlı sessizliktir. Duanın etkilisi, gözün, ağzın ve kulağın dışa kapatıldığı bir anda, ilâhî bir meş'ale ile ap aydınlık olmuş gönülde, kulaklarla duyulmaz derin uğultular ve kaynayışlar halindeki duadır.

Çökmeye yüz tutmuş bir irade, dua ile yenilmez edilebilir. En büyük iradeye teslim olmaktan ve sığınmaktan doğan iradeden daha büyük bir beşerî irade bulunabilir mi?

Tam bir teslimiyet, dünya meşgaleleri ile bozulması mümkün olmayan bir sükûn ve istikrar vücuda getirir. Şiddetli fırtınalarda, muhkem bir sığınakta duyulan emniyet duygusu hiç bir zaman duanın verdiği emniyet gibi olamaz.

İnsanın tabiat karşısında son derece sınırlı olan gücü, başarısızlık ve mağlubiyetleri ölüm çizgisine düşürmemek için bir şeye muhtaçtır; sabır... Sabır silâhının karşı koyamıyacağı silâh yoktur. Sabır, ilerleyiş için hazırlık bekleyişidir. Eğer ilerleme sabırsız ise, bir müddet sonra, bütün ilerleme imkânlarını silip atacak bir düşüş ve dönüş olmağa mecburdur.

Sabır, tahammül ve dayanıklılıktır. İnsanın aşılmaz hisarlarla kuşatılması ve korunmasıdır. Bu hisarın temelleri ve payandaları ise duadır. Yakarış, sabrı yaşatan, ayakta tutan kudrettir, kuvvettir.

Sabırdan ise umut yükselir. Umut alevleri sabır şamdanlarında tutuşur ve onda yanık durur. Umut, gözlerde, güneşten evvel doğan ışıldayıştır. Kızarmış gözlerdeki kırmızı ışık demetleri, sabah ufuklarındaki kızıllık gibidir. Kanlanmış gözlerde parıldayan umutlar, dua ve sabır ocaklarından tutuşmuştur.

Umut, sabır, dua, sükûn ve istikrar... Kelimeler arasında bu erdemlerin tümünü birden ifade edebilecek bir kavram bulmak pek güç. Fakat bu erdemin esrarını üç harfin yan yana gelivermesi çözebiliyor; dua...

Duayı bir ruhi ihtiyaç ve alışkanlık edinmiş kimsede mükemmel bir karakter oluşur.

Bu tip, bir gül gülümseyişidir bahçelerde. Çiçek çiçek tebessüm aydınlığıdır. Duadan su içmiş çiçek için kurumak yok. Duacının yüzü ebedî aydınlıkların aynasıdır. Dua ile açılmış güle solmak yok. Aşk ile tutuşan, dua ile yanan gönüle ölmek yok. Yenilmeze sırt dayayan, yenilmez. Dua ile dirilen ölmez. 'Bize O yeter!.. O ne güzel dost ve dayanak, O ne güzel vekildir.' Duacı, dosta bir tebessüm ise, candan, yürekten; düşmana da gülümseyiştir. Şu farkla ki, dosta bir gül gülümseyişidir, dostta erimek, kardeşte yok olmak, onun olmaktır. Düşmana ise aşılmaz, alaylı bir dağ gülümseyişidir. Hor görmedir inanmamışı. Güvenmedir bu gülümseyiş. Lâkin kendine değil, yenilmez olana.

Birinci gülümseyiş, duacının egosunun esaret haberidir. İkinci tebessüm devrilmez bir şahsiyet abidesinin korkusuz tepelerinde ışıldar. Birinci gülümseyiş, «ben»i tepeleyiş, ikinci gülümseyiş, «ben»in dışardaki müttefiklerini, inanmamışları çiğneyiştir.

İşte bu safhada dua, sosyolojik bir anlam çerçevesine de giriyor. Sosyal bir fenomen oluyor. Daha doğrusu psiko-sosyal...

Yakarışımız kendimiz için değildir. Kendimiz için dua edeceksek, bizde bizim olmayan, gayrılara feda ettiğimiz tarafımız için dua edelim. Ölücü yanımıza, çürüyücü fanî tarafımıza değil.

Maddî varlığımız için yaptığımız duaya bizden başka amin diyecek mi vardır?

Gönül evlerimize süs olmuş, ruh âlemlerimize örgü örgü ziynet olmuş, kalbimizde irade, kafamızda ışık olmuş bir yüce buyruk dinleyelim:

«Kim ki, yanında hazır bulunmayan bir inanmış kardeşi için dua ederse, etrafındaki melekler, 'istediğinin bir misli de senin için olsun' derler.»

Şeytan'ın 'amin' dediği dua, bedduaya dönüşür. O halde başkaları için dua edelim. Bir de başkalarının olan tarafımız için. Herkesin bir biri için dua ettiği bir yerde, kalplerden yükselen yakarışlar eşsiz bir kudret kazanarak, hudutsuzluklarda yol alarak hudutsuza ulaşır. Bu, fert fert yükselen, fakat biraz yukarda birleşen beraber duaya ise bütün kâinat 'amin' der.

Derinliklerde inci arar gibi, şahsiyetimizi arayıp bulmak ve Yaratıcının huzurunda yakarmak, O'nun huzuruna varabilmenin tarif edilmez zevkine varabilmek için dua denizlerine dalalım.

Çakıllardan altın süzer gibi, iblis nefesi karışmış varlığımızdan dua süzelim. Dua, bizlerden melek damıtsın ve armağan etsin, inandığımıza, kendimizi verdiğimiz şeye, çevremize ve Allah'a bizi!..

KONFEKSİYON
TUHAFİYE
TRİKOTAJ
KUNDURA
KUMAŞ
MANİFATURA
BUZDOLABI
ÇAMAŞIR MAKİNASI
RADYO - PİKAP
v.s.

• EN UYGUN FİAT
• EN BOL ÇEŞİT
• TAKSİTLE SATIŞ

Şanal

ŞANAL MAĞAZASI
Burhan ŞANAL ve ORTAKLARI Koll. Şti.
Sultanhamam meydanı 10/1 İSTANBUL
Tel : 22 71 18 - 22 12 98

ABBAS

Kollektif Şirketi

RAİF - BASRİ ve MUHARREM
K U R U

Adres : Tomruk Sokak, Tomruk Çıkmazı, Santral Han No : 5
Tahtakale - İSTANBUL

Telefon : 22 96 92

SATILIK DAİRELER

İstanbul'un güzide semti Küçükçekmece'de göle nazır, yazın ve kışın oturulabilecek daireler anahtar teslimi 70.000 - 90.000 TL. arası. ACELE SATILIKTIR.

Müracaat: Ufuk İnşaat Ort.
27 Mayıs Cad. No: 113
Küçükçekmece - İSTANBUL
Tel: 71 27 03 - 22 89 33

UCUZLUKTA

ZENGİNLİKTE

KALİTEDE

TEK İSİM

CEM KUNDURA

GALERİSİ

Cem

Adres : Zafer Meydanı, Zafer Çarşısı No : 67
Tel : 25 35 31 Kızılay — ANKARA

MÜRSELOĞLU

PLASTİK SANAYİİ

MEHMET BURSA

Her türlü sipariş işleri yapılır.

Güngören, Söğütlü yayla,

Barbaros Hayrettin Cad. No. 23

Bakırköy — İSTANBUL

GELİNLİK SAFA

H . İ B R A H İ M

T E N E K E C İ

Çiçek, çeyiz, nişan, nikâhlık, nikâh şekeri, düğün çeşitleri, sünnet takımları imalâtı toptan ve perakende kiralık verilir ve sipariş kabul edilir..

Mahmutpaşa Özteş Pasajı No : 135
Tel. 27 01 22

İ S T A N B U L

OTAĞ YAYINEVİ TAKDİM EDER!

İSLÂM İNANCININ TEMELLERİ

AKAİD

GENİŞLETİLMİŞ ÜÇÜNCÜ BASKI

★ Kendilerine ve toplumlarına bir kurtuluş yolu arayan, insaflı ve pesin hüküm sahibi olmayanlar için, bir «kurtuluş kılavuzu».

★ İslâm'ı öğrenmek, inanmak ve yaşamak isteyenlere yardımcı olacak kitap.

☆ Fiyatı : 17,5 Lira.

İSTEME ADRESİ : **OTAĞ YAYINEVİ**
Hilâliahmer Caddesi No. 4 Tel. 27 73 10
Cağaloğlu - İSTANBUL

YAYINLARIMIZ İÇİN KATALOG İSTEYİNİZ

İLİM, KÜLTÜR VE SANAT AYLIĞI

gerçek

OKUYUCULARINA MÜJDE!

1. *Dergimizin mevcudu kalmayan ve uzun zamandır aranan 1. ve 2. sayılarının ikinci baskısı az miktarda yapılmaktadır.*

● *Her sayının fiyatı: 15 lira.*

2. *İkinci cildi de tamamlanan dergimiz için, mahdut miktarda cilt kapağı hazırlanmıştır.*

● *Renkler : Siyah, Mavi, Bordo ve Yeşil.*

● *Fiyatı : 15 lira (Posta pulu ile de gönderilir.)*

İSTEME ADRESİ: G. Mustafa Kemal Bulvarı No. 38/6
Tel. 25 14 31 Maltepe - ANKARA

